DAVID KOPERFILD

Čarls Dikens

THE

PERSONAL HISTORY

OF

DAVID COPPERFIELD

BY

CHARLES DICKENS

WITH SIXTY-ONE ILLUSTRATIONS BY J. BARNARD

LONDON: CHAPMAN AND HALL, 193 PICCADILLY

PREDGOVOR

Dikens je kod nas već odavno ne samo najpoznatiji nego verovatno (pored Šekspira) i najčitaniji engleski pisac. Prevođenje njegovih dela počelo je u nas još sa njegova života; no i ako ne računamo te najranije pokušaje, možemo reći da je Dikens već pola veka svojim glavnim delima prisutan među nama kao duhovna svojina široke čitalačke publike. Govoreći o njemu govorimo dakle o nečem poznatom i prisnom, ne samo engleskom već i našem. U tome je jednim delom i mera njegove književne vrednosti, ili bar reputacije; jer Dikens je isto tako prisutan i omiljen i u mnogim drugim zemljama van područja engleskog jezika. Publika gotovo celog sveta dala je Dikensu obeležje svetskog pisca; doduše, takvu slavu uživali su i mnogi drugorazredni zabavljači, ili pisci koji su slučajno naišli na neku temu trenutno zanimljivu za ceo svet — ali Dikens se pokazao trajnijim od svih njih. Profesionalna kritika, međutim, naročito engleska, bila je dugo u nesaglasnosti sa tim spontanim sudom publike: ona je mnogošta zamerala Dikensu, i često ga nepovoljno upoređivala sa njegovim savremenicima Tekerijem i Dž. Eliotovom. I danas ima uglednih kritičara koji Dikensa smatraju više zabavljačem nego umetnikom; Ali ako uzmemo u obzir preovlađujuću kritičku klimu, možemo reći da je ta raspra kritike i publike stvar prošlosti, i da je Dikens opštepriznat kao »klasik« romana XIX veka. Neke odlike koje ga čine velikim piscem odavno su utvrđene, a novija kritika našla je — kao što uvek biva — i razna nova objašnjenja njegove vrednosti. Koristeći se nekim od tih ocena, ovde ćemo pokušati da na svoj način odgovorimo na pitanje zašto je Dikens veliki pripovedač. Pre toga treba ukratko da se upoznamo sa njegovim životom i radom.

Rođen je 1812. godine u engleskom lučkom gradu Portsmutu, u porodici sitnog činovnika koji je teško prehranjivao porodicu i zapadao u dužnički zatvor (kaže se da gospodin Mikober u DAVIDU KOPERFILDU ima dosta zajedničkog s njim), Čarls Dikens je odrastao i najveći deo života proveo u Londonu, gradu čijom atmosferom odiše većina njegovih dela. Kao dečak radio je neko vreme u fabrici, dobio je neredovno i nepotpuno školovanje, ali je voleo knjige, mnogo čitao i tako se najvećim delom sam obrazovao. Iako je rad u fabrici zauvek zapamtio kao nesreću i poniženje, ostao je ipak spontano veran onoj klasno neodređenoj gradskoj sirotinji među kojom je proveo godine formiranja, i kad je počeo pisati pisao je najviše o njoj i za nju. Do književne karijere došao je neravno i postupno: radio je prvo kao sitan pomoćni službenik u advokatskoj kancelariji (otud njegovo veliko poznavanje sudstva i pravničke profesije), a zatim, pošto je naučio stenografiju, postao je novinski izveštač u londonskom »Morning Kroniklu«. Novinarstvo je bilo stepenica kojom je prišao književnosti (kao i Tekeri i mnogi drugi). Prva knjiga koju je objavio, BOZOVE CRTICE (1835), sadrže niz kratkih slika iz života koje su još bliske novinskim reportažama. Ali već sledeće delo, PIKVIKOV KLUB (1836) uzdiglo se iznad novinarstva, iznelo na videlo Dikensove pripovedačke odlike, i postiglo nezapamćen uspeh kod publike. Zarada od tog dela omogućila je Dikensu da pređe na profesionalni književni rad. Objavljujući dela uvek u nastavcima, u raznim časopisima (od 1850. u vlastitom časopisu »Domaće reči«), a tek zatim u obliku knjige (što je tada bio opšti običaj), napisao je niz vrlo obimnih romana, koji su danas bar po naslovu poznati gotovo svakom. Da pomenemo, hronološkim redom, samo važnije: to su OLIVER TVIST (1838), STARA PRODAVNICA RETKOSTI (1841), MARTIN ČAZLVIT (1844), DOMBI I SIN (1848), DAVID KOPERFILD (1850), SUMORNA KUĆA (1853), TEŠKA VREMENA (1854), MALA DORIT (1857), PRIČA O DVA GRADA (1859), VELIKA OČEKIVANJA (1861), NAŠ ZAJEDNIČKI PRIJATELJ (1865). Uz to je napisao velik broj pripovedaka, među kojima su danas najpoznatije tzv. božične, kao BOŽIČNA PESMA (1843) i CVRČAK NA OGNJIŠTU (1846), zatim dva-

tri putopisa, pa čak i jednu popularnu istoriju Engleske namenjenu deci, koja je ocenjena kao neuspeh. Bio je oženjen i imao desetoro dece, ali se u ženu vremenom razočarao i zanemario je (odjeci te situacije nalaze se u bračnoj istoriji Davida Koperfilda, junaka u čiju je povest uneo dosta autobiografskog). Putovao je dvaput u Ameriku; prvo putovanje, 1842, urodilo je romanom MARTIN ČAZLVIT, koji je izazvao mnogo protesta u američkoj javnosti, jer je Dikens nepovoljno prikazao američko društvo (dobar deo te njegove kritike aktuelan je i danas). Pored sveg pisanja priređivao je i javna čitanja svojih dela, koja su na mnoge ostavila jak utisak. Stalno se trudio da što više zaradi, jedno zbog stvarnih potreba porodice, a drugo što mu je novac lako klizio iz ruku. Iscrpen preteranim radom umro je nedočekavši starost, 1870. godine; za njim je ostao nezavršen roman EDVIN DRUD, koji je, baš zato što je nezavršen, izazvao mnogo nagađanja i preterano laskavih ocena.

Najveći i ujedno najbolji deo Dikensovog rada čine njegovi romani; pripovetke zauzimaju daleko manje mesta i imaju manje vrednosti, pa se na njima nećemo zadržavati. Gotovo svi romani prikazuju savremeni gradski život; izdvajaju se samo dva sa istorijskom tematikom, PRIČA O DVA GRADA i BARNABI RADŽ. Ta dela su van glavnog toka, i u njima su Dikensove bitne osobine manje prisutne, tako da se u jednom opštem prikazu Dikensa mogu ostaviti postrani (tu ne uzimamo u obzir njihov uspeh kod publike, po kome bi PRIČA O DVA GRADA zauzela visoko mesto medu Dikensovim delima).

Uz taj izuzetak svi Dikensovi romani pokazuju mnoge zajedničke osobine i nose izrazit pečat svog autora. To ne znači da su jednoobrazni, ili da se u njima nešto ponavlja; naprotiv, iako često susrećemo iste ambijente i slične situacije, čitalac se u svakom njegovom romanu oseća kao u novom svetu, drukčijem od pređašnjeg. To treba pre svega zahvaliti likovima, koji su u svakom romanu novi, osobeni i zanimljivi, iako često pripadaju istom tipu u socijalnom, moralnom, ili nekom drugom smislu. Dikens je pisac velike moći izmišijanja, koji i kad ponavlja neku šemu uspeva da je konkretizuje na sasvim nov način. Ostajući uvek isti, Dikens je umeo da gotovo uvek bude i drukčiji; pitanje je samo da li je ta raznovrsnost, istorijski gledano, značila i razvoj. Utisak je mnogih čitalaca i poznavalaca da se Dikens u suštini nije razvijao; zaista, njegova rana i pozna dela pokazuju mnoge iste vrline i mane. U novije vreme, međutim, često se susreće podela Dikensovog rada na dva perioda do 1850. i posle toga; granična tačka bio bi upravo DAVID KOPERFILD. Kaže se da su raniji romani rasparčani na zasebne epizode, slabo povezani i lišeni ujedinjujuće teme ili ideje, dok su oni posle 1850. čvršće komponovani i tematski dublji. Obično se vrhuncem tog razvoja smatraju VELIKA OČEKIVANJA (1861), roman koji pokazuje najviše kompozicionog jedinstva.

Kao što se vidi, razvoj se konstatuje samo u kompoziciji i konstrukciji, dakle u onim spoljnim elementima koji dobrim delom pripadaju književnom zanatu i mogu se naučiti; no i taj razvoj je u stvari relativan, jer iako je Dikens u toku svoje karijere u tome napredovao, ni njegovi najbolje komponovani romani nemaju ni izdaleka onaj olimpski sklad, jasnost i neizbeznost sastava kakav pokazuju Floberova ili Tolstojeva dela. Dikens nije nikad postao majstor kompozicije, i to je jedna od glavnih zamerki koje su mu stavljane. Delom je tome uzrok objavljivanje u nastavcima, koje je gotovo nužno dovodilo do komponovanja romana na parče, a delom Dikensova vlastita sklonost opširnom pričanju sa čestim izletima, skretanjima i zaustavljanjima. U krajnjoj liniji sve je to plod Dikensove težnje da zabavi i zainteresuje čitaoca, koja je — to treba stalno imati na umu —bila dominantni motiv sveg njegovog pisanja. Dikens je bio pre svega zabavljač, komercijalni pisac koji se rukovodio željama publike (danas se to smatra gotovo sramotom, ali treba se setiti da je sa isto takvom pobudom pisao i Šekspir i mnogi drugi velikani); u prvom, većem delu svoje karijere on nije svom pisanju postavljao nikakve uzvišene zadatke i nije polazio od neke zaokružene teorije o romanu ili o životu. Želeo je prosto da pruži svom čitaocu što više prizora koji će ga nasmejati ili rasplakati — te dve krajnosti bile su širokoj publici uvek najdraži doživljaji — i tom glavnom cilju podređivao je sve ostalo. Fabula i

kompozicija bile su za njega nešto sporedno, a to znači da ni mi ne treba da tražimo njegovu vrednost u tim elementima (kao što je nije tražila ni publika, kojoj Dikensova površna kompozicija nikad nije smetala).

Kao i drugi prirodni, »bogodani« talenti, Dikens se u stvari malo razvijao, iako je u svojim kasnijim godinama zaista pokušao da čvršće komponuje (u tome mu je pomagao prijatelj Vilki Kolins, poznati pionir detektivskog romana) i da ceo roman podredi jednoj krupnoj temi (temi o moći novca u VELIKIM OČEKIVANJIMA i NAŠEM ZAJEDNIČKOM PRIJATELJU, satiri na utilitarizam u TEŠKIM VREMENIMA). Njegovo pisanje bilo je ipak najvećim delom spontano, vođeno samo pomenutim zabavljačkim ciljevima; i upravo takvo, po spoljnoj formi samoučko, u ponečem nevešto i neuglađeno pisanje omogućilo mu je da — nesvestan toga — bogato iskaže svoje intuitivno, originalno i značajno viđenje života, na kome se i zasniva njegova trajna vrednost. To Dikensovo jezgro prekriveno je, međutim, onim spoljnim slojevima njegovog dela koji doprinose njegovoj privlačnosti ali su za tu bitnu vrednost nevažni. Kako to praktično izgleda može nam pokazati jedna brza analiza bitnih sastavnih elemenata, bolje reći slojeva, koji se nalaze u svim njegovim romanima.

Poći ćemo pri tom od onoga što je manje-više svakom poznato. Poznato je da su Dikensom romani po svom spoljnom karakteru avanturistički; da u svakam postajt nek socijalno-kritička tema, katkad i izričito data; da su svi komični ili satirični, i da je ta komika i satira izražena pre svega u likovima; da neki njegovi likovi, prizori i opisi imaju ulogu simbola. Kao ukupni rezultat i dojam svega toga (uzimajući u obzir još i jezik, kao sredstvo pripovedanja), kao emanacija tog višestranog kristala, izbija ono što smo nazvali Dikensovim intuitivnim viđenjem sveta. Vredi unapred napomenuti da to viđenje nije istovetno sa onim svesnim gledanjem na svet koje Dikens dosta često, katkad i nametljivo, iznosi čitaocu.

Prvi spoljni sloj Dikensovih romana čini, dakle, radnja i kompozicija. Po spoljnoj radnji Dikensovi romani se mogu nazvati avanturističkim ili kriminalnim; ta radnja redovno ne pokazuje mnogo originalnosti i nema mnogo značaja. U nekim romanima osnovna nit radnje sasvim je tanka; kao i u pikarskom romanu, najranijem i najprostijem obliku te književne vrste, tu nit čini putovanje glavne (ili glavnih) ličnosti, preduzeto od zabave ili od nužde, koje ih prirodno dovodi u dodire s raznim ljudima i u svakojake avanture. Takvu prostu šemu u gotovo čistom obliku ima PIKVIKOV KLUB, a delimično je prisutna i drugde, između ostalog i u DAVIDU KOPERFILDU. U većini romana zaplet je ipak komplikovaniji: zasniva se na progonima nevinih, tajnama u vezi sa nasleđima, sa nečijim rođenjem, na zamenama identiteta, na iznenadnom pojavljivanju ličnosti smatranih za mrtve, itd. Sve su to bili već tada poznati recepti za stvaranje napete radnje; relativno nov bio je samo detektivski elemenat, najefektnije sproveden u SUMORNOJ KUĆI.

Jednim vidom svoje kompozicije Dikensovi romani se mogu ubrojati i u kategoriju »roman mladog čoveka« (termin je skovao M. Gorki). Gotovo u svima u centru pažnje je dete koje dorasta do mladog čoveka, prolazi kroz razne tegobe i iskušenja, i na kraju postiže sreću (srećni završeci su ustupak publici, i ne zvuče uvek uverljivo). Međutim, ta šema nema u Dikensa onako dubok smisao kao u CRVENOM I CRNOM ili Balzakovim romanima o mladom čoveku; razvoj njegovih junaka prikazan je površno ili uprošćeno, i ti mladi ljudi nisu po sebi naročito značajni. Razvoj mladog čoveka obrađen je nešto ozbiljnije i doslednije samo u VELIKIM OČEKIVANJIMA. Tako i ta linija radnje ostaje na površini i malo doprinosi ukupnom smislu Dikensovih romana.

Nešto dublji sloj predstavlja socijalno-kritička tematika. U gledanju na tu stranu Dikensovog dela bilo je velikih razlika: neki su Dikensovu socijalnu kritiku zanemarivali ili potcenjivali, drugi su smatrali Dikensa velikim kritičarem društva. Prvi stav je čest u engleskoj i ostaloj zapadnoj kritici, drugi u marksističkoj, naročito sovjetskoj; obe te krajnosti očito imaju koren u ideološko-političkim

stavovima, a ne u dobrom poznavanju Dikensa. Dikensov socijalno-kritički stav je bio u stvari spontan i proizlazio iz njegovog klasnog porekla: odrastao među siromašnim gradskim svetom kome je i sam pripadao, a koji se jezikom sociologije naziva malograđanstvom, on je nagonski saosećao sa svim siromašnim, ugnjetenim i izrabljivanima (posebno decom) i bio spreman da kritikuje sve društvene pojave, i ustanove koje su po njegovom osećanju tim ljudima nanosile nepravdu. Međutim, on je delio i ograničenja i predrasude svog društvenog sloja, i zato u svom svesnom opredeljenju nije otišao dalje od nekog radikalno-liberalnog populizma. Njegova je kritika oštra i delotvorna kad je reč o uskim, pojedinačnim pojavama koje je sam poznavao: o birokratizmu i sporosti pravde, o dužničkim zatvorima, sirotinjskim domovima i školama, i sl., ili opet o najširim ekonomsko-moralnim kategorijama, kao što je koruptivna moć novca ili bogataška psihologija. Međutim, kad se upusti u bitniju društvenu problematiku, kao u TEŠKIM VREMENIMA (u kojima je reč o odnosima radnika i poslodavaca), on pokazuje slabo razumevanje stvari. Kao i njegov ideološki učitelj Karlajl, on veruje da se odnosi u industriji mogu poboljšati većom dobrotom i saosećanjem među ljudima, a o radničkom sindikalnom organizovanju sudi naopako i nazadno. On kritikuje kapitaliste zato što su tvrda srca (kao u DOMBIJU I SINU), a ne zato što su izrabljivači, jer o izrabljivanju u okviru društvenog sistema nema mnogo pojma. Dikens je u stvari više moralni nego socijalni kritičar: njegova je snaga u sagledanju i uverljivom slikanju moralnih izopačenja koja imaju socijalne korene a očituju se u konkretnim pojedincima. On gleda čoveka pre svega kao moralno biće i opšteljudski tip, a društvenu određenost ljudi ume da vidi samo u nekim najopštijim kontrastnim kategorijama: bogati-siromašni, vladajući-potlačeni, i sl. Zato možemo zaključiti: Dikens jeste socijalni pisac, jer nagonski saoseća sa žrtvama kapitalističkog poretka i iskreno mrzi i šiba nepravde tog društva, ali on nije veliki socijalni kritičar, jer o krupnim, istinskim problemima, društvenoga razvitka sudi naivno i pogrešno. Na tom planu daleko veći kritičar društva bila je njegova savremenica g-dja Gaskel; ali ona zato nije bolji pripovedač od Dikensa, jer umetnička veličina pisca nije u ispravnosti njegovog racionalnog znanja o društvu.

Najvažniji i umetnički najvredniji sloj Dikensovih romana čine u stvari njegovi likovi. Često se kaže da je on pored Šekspira najveći stvaralac likova u engleskoj književnosti. Zaista, po mnogobrojnosti i raznovrsnosti lica koja se pojavljuju u njegovim romanima njemu gotovo nema ravna (osim možda Balzaka i Valtera Skota, ali ovaj poslednji je daleko manje raznovrstan). Naravno, njegovi karakteri nisu istog kvaliteta kao Šekspirovi: mogli bismo reći da su Šekspirovi stvoreni a Dikensovi izmišljeni, kao i da su Šekspirovi organski i dinamični, a Dikensovi izolovani i statični. Drugim rečima, Šekspir predstavlja svoje likove kao celovite pojedince, određene u svemu što je za čoveka bitno i organski povezano sa svim ostalim likovima, sa kojima su u stalnom međudelovanju — a to delovanje stvara stalno nove situacije, u kojima se likovi razvijaju i menjaju. Dikens pak stvara svoje likove od svega nekoliko jako istaknutih crta, zanemarujući dobar deo njihove ljudske celine, stvara ih jednom zauvek, tako da na njih ne utiču nikakve promene situacije, i dovodi ih u vezu pretežno mehaničkim putem; ni među njima samima, ni između njih i društvene okoline ne postoji nužna, organska veza. Zato Šekspirove likove pamtimo kao prave ljude, sa potpunom životnom istorijom, ljude kakve bismo i sami mogli sresti, a Dikensove kao neobično zanimljiva bića koja u ponečem liče na žive ljude, ali koje bismo pre mogli sresti u snu nego na javi. To dolazi u krajnjoj liniji otuda što je Šekspirova vizija sveta tragično-realistična, a Dikensova komično romantična. Prva je, razume se, obuhvatnija i dublja, jer u sebi uključuje (i ujedno ukida) i komično i romantično; ali Šekspir je među engleskim piscima izuzetan, i nama nije ni bio cilj da Dikensa ravnamo s njim. Dikensov talenat je uži, specijalniji, ali i on je umeo da stvori vlastiti svet, originalan i umetnički delotvoran, a to mu daje pečat velikog pripovedača.

Dikensovi likovi obično se dele na dve ili tri grupe. Najprostije rečeno, jednu grupu bi sačinjavali realistični, drugu fantastični likovi (kad kažemo »fantastični« ne mislimo na natprirodno, nego na nesvakidašnje, udaljeno od normalne stvarnosti). Prema ulozi u radnji prvi su obično glavni, drugi sporedni; ali ti drugi su daleko brojniji i čitaocima daleko privlačniji. Recimo, iako je David Koperfild glavna ličnost istoimenog romana, nas daleko više zanima g. Mikober, ili g-ca Pegoti, ili tetka Betsi Trotvud; mi saosećamo sa Davidovim nevoljama, ali on nam vremenom postaje sve manje zanimljiv, jer nema naročite individualnosti i jer je prikazan s malo humora. Dalje, pošto su Dikensovi likovi većinom i moralno određeni, oni se mogu podeliti i na dobre, zle i mešovite ili neutralne. Ta podela bi se uglavnom poklopila s prvom, jer su dobri većinom realistično prikazani, dok su zli i mešoviti fantastični ili karikirani.

U stvari, kad se govori o Dikensovim likovima redovno se misli na ove druge, fantastične, jer se oni daleko više pamte i jer su upravo oni karakteristični za Dikensovu umetnost. često se kaže da su to karikature, i neki su doista samo to: dvodimenzionalne ličnosti sa jednom ili dve preterano istaknute osobene crte koje ih čine smešnim. Ali takav je samo mali broj; gledajući celinu, postoji zapravo gradacija — od karikature do groteske, od lakog humora do duboke satire, od veselog smeha do jeze i zgražanja. Na jednoj strani bio bi, recimo, kočijaš Barkis iz DAVIDA KOPERPILDA, laka karikatura, na drugoj Peksnif iz MARTINA ČAZLVITA, stravično-smešno otelovljenje večnog ljudskog licemerstva. Na sredini bi bili g. Mikober i g-dja Gamp, nezaboravni smešni ekscentrici kakvih su puni Dikensovi romani. Važno je međutim da se i taj malo važni Barkis ipak pamti — Englezi su zauvek zapamtili njegovu stalnu poruku »Barkis je voljan«, i ona i danas izaziva smeh. Ta posebna upečatljivost likova glavni je znak Dikensovog genija, njegove izuzetno jake vizionarske mašte i neiscrpne moći izmišljanja. Poznati istoričar engleskog romana V. Alen kaže da je Dikens gledao svet očima deteta — a dete, zna se, vidi sve u daleko življim bojama nego odrasli, i nalazi mnogošta čudesno, divno, ili strahotno u stvarima koje su nama sasvim obične. To je svakako tačno: Dikens je u suštini pesnik, njemu je bilo prirodno dato to »dečje oko«, iz kojeg i potiče onaj vizionarski kvalitet, ona neobična jasnost i dojmljivost njegovih likova, verovatno zasnovana na srodnosti piščevih i naših potsvesnih, atavističkih predstava. Ali to nije sve: Dikens je umeo i da prenese, artikuliše te svoje vizije sposobnošću pravog majstora jezika. On karakteriše svoje ličnosti uglavnom samo opisom i govorom, ali u tome je nenadmašan: njegovi opisi su vatrometi humora, ironije, hiperbole, svih tropa i figura za koje je sposoban engleski jezik, tako da odmah stvaraju živu sliku, a govor svake ličnosti tako je osoben da se ona uvek može prepoznati. Dikens je izmislio na stotine dijalekata i svakojakih govornih nastranosti da bi svojim likovima dao lični pečat, a i njegova vlastita upotreba jezika vanredno je smela i maštovita. Polazeći od svakodnevnog govora ulice, dućana, domaćeg društva, on je tu osnovu obogatio mnoštvom svežih obrta, novih upoređenja, metafora, epiteta, pa čak i novih reći — a sve to radi komičnog efekta i življe karakterizacije. Opšte je priznato da je Dikens pisac koji je od Šekspirovog doba do danas najviše obogatio engleski jezik. Stoga je on i teže prevodljiv od realističkih pisaca svog doba — naravno, ako prevodilac shvata sve bogatstvo njegovog konteksta i želi da ga prenese.

Neki Dikensovi likovi i opisi imaju i ulogu simbola, koji katkad daju celom delu određenu boju i atmosferu, ili služe kao lajtmotivi. Takav je, recimo, čuveni opis londonske magle na početku SUMORNE KUĆE; takva je i kuća-lađa Pegotijevih u DAVIDU KOPERFILDU, simbol porodičnog sklada i sreće (koja je međutim prolazna), ili stravična bračna soba g-djice Havišem u VELIKIM OČEKIVANJIMA, itd. Dikensovi ambijenti uopšte mnogo doprinose konačnom utisku njegovih dela; u njima se ogleda stvarna pozadina Dikensove vizije, znatno mračnija i ozbiljnija od tona njegovog pripovedanja i pretežnog utiska likova. Među velikim engleskim pripovedačima XIX veka Dikens je

najizrazitije gradski čovek: u njegovim romanima vrlo je malo otvorenih vidika, sunca i vazduha, sela, polja, ili šume. Umesto toga nalazimo se ili u stisnutim, mračnim ulicama londonskih sirotinjskih kvartova, ili u raznim unutrašnjim prostorima — kancelarijama, sudnicama, zatvorima, radnjama, sobicama siromašnih stanova. I sve je najčešće prašno, memljivo, ruševno, ružno, katkad nakazno ili stravično, mada i u takvim prostorima ponekad žive — po volji svog stvaraoca — bića puna smeha i vitalnosti. Opšti je utisak da Dikensovim ambijentima provejava beda i tuga.

Time smo došli. i do one implicitne vizije sveta koja proizlazi kao konačni zbir i dojam svih ranije izloženih elemenata. Ključ te vizije nalazi se za nas u trima paralelnim simboličnim prizorima — u već pomenutom opisu londonske magle na početku SUMORNE KUĆE u onoj isto tako maglovitoj, ledenoj i tmurnoj ravnici kojom luta mali Pip na početku VELIKIH OČEKIVANJA, i u prizoru polumračnih londonskih ulica kojima prolazi noćni šetač na početku STARE PRODAVNICE RETKOSTI. Dikensov svet je svet noći, skučenih vidika iza kojih vreba nepoznato, spremno da izbije u nekom neočekivanom vidu — stravičnom, kao robijaš koji se iznenada ukazuje Pipu, ili ganutljivom, kao mala Nel koja se isto tako iznenada obraća noćnom šetaču. Taj šetač, govoreći verovatno u Dikensovo ime, daje nam i jedno objašnjenje: noć je, kaže on, pogodnija za posmatranje ljudskih čudi i zanimanja nego dan, jer se ljudski likovi vide daleko izrazitije pri kratkotrajnom obasjanju fenjera ili dućanskog izloga nego na svetlosti dana, koji »ruši sve kule u vazduhu«. Reljefnost Dikensovih likova potiče upravo otuda — što su oni sagledani kao jarko osvetljene vizije usred noći; to je reljefnost snoviđenja. Pri svetlosti dana, tj. obične razumske analize, oni su ili banalni ili neverovatni. Noć o kojoj govorimo znači svet individualnog, izuzetnog, neponovljivog, svet lišen logičke povezanosti i doslednosti, a dan znači svet svakodnevnog, normalnog, logičnog i suvislog. Dikens je po prirodi svog talenta umeo da vidi svet samo na takav, noćni način; kad je pokušavao da stvori »dnevne« likove, realistički sazdane normalne ljude (takvi treba da budu svi njegovi »glavni« junaci) stvarao je nešto bledo i sa malo života.

Po tom maglenom noćnom svetu kreću se njegovi junaci, deca ili mali ljudi, uvek siromašni i progonjeni, nailazeći na mnoštvo neočekivanih susreta sa svakojakim ćoškastim, nastranim, čudnim osobama, uvek neobičnim i nepredvidljivim, bilo da su zlotvori ili anđeli, siromasi ili gavani. Teško da bi se i jedna od tih ličnosti mogla nazvati normalnom — sve su to čudaci i ekscentrici, na stotine načina posuvraćeni i izvitopereni primerci ljudskog roda, najčešće neodoljivo smešni — ali sa smehom se često meša i groza. Ti izobličeni fragmenti ljudskosti — izobličeni zato što su fiksirani vrlo izuzetnom kamerom Dikensovog oka, koja jarko boji, izoštrava i deformiše sve što uhvati — čine svi zajedno ogroman mozaik ljudske prirode, u kome se može naći besprimeran dijapazon ljudskih slabosti, moralnih, socijalnih i psihičkih, sitnih i krupnih, prolaznih i trajnih. Dikens je, doduše, mogao da vidi tu prirodu samo u jednom njenom vidu — u vidu života siromašnih gradskih slojeva u kapitalističkoj civilizaciji; ali kako je taj vid života i danas prisutan, i kako se upravo, uopšteno uzevši, u gradskom životu (koji se ni u socijalizmu još nije suštinski izmenio) danas najviše očituje sve što je opšteljudsko, Dikensova panorama nije izgubila aktuelnost.

Dikensov poetsko-komični, groteskni noćni svet predstavlja tako osobenu kritičku parodiju stvarnog sveta. Ni sama njegova nepovezanost, haotičnost i nepredvidljivost nije bez paralele u stvarnosti: to je slika sveta kakva se ukazuje sitnom čoveku, izgubljenom među krupnim materijalnim silama, i interesima koji se sukobljavaju iznad njega i oko njega, o kojima on ništa ne zna i na koje ne može da utiče, a koji uvek mogu da mu iz temelja izmene sudbinu. Moto svih Dikensovih dela mogao bi biti naslov jedne stare komedije: »Lud svet, moja gospođo«. Ali taj ludi svet izražava jednu suštinsku osobinu poretka u kome je stvoren, i nagoveštava još mnogo luđi svet Beketa i Joneska. U tome je Dikens, bez svesne namere, dublji i ozbiljniji kritičar društva nego u svim svojim svesnim socijalno-kritičkim istupima.

Kadar da vidi mnoge ljudske slabosti, Dikens nije imao volje da traži krajnje uzroke zala i da iz temelja menja svet; umesto toga resio je da ga preobrazi i popravi maštom i smehom. Iz toga je ponikla njegova vizija. Uza svu obuhvatnost, ona trpi od nekih očiglednih ograničenja: recimo, ljubav je u njoj vrlo bledo prisutna a seksualnost sasvim odsutna, neki likovi su previše anđeoski a neki previše đavolski, neki prizori su suviše sentimentalni, sračunati da izmame suze, a takvi su i neki autorovi naivni komentari. Ali savršeni geniji još se nisu našli; pored svih svojih nedostataka Dikens je genijalan komični pesnik u prozi, jedan od najvećih. Mnogi su umeli da zasmeju svet za kratko vreme, ali on ga zasmejava, razgaljuje, pomalo rastužuje i stalno zabavlja već sto godina, i po svemu sudeći biće isto tako privlačan i našim unucima. A kroz smeh koji on izaziva, smeh rođen iz dobrote srca i poznavanja ljudskih slabosti, saznaju se i doživljavaju mnoge ljudske istine. »Pisac uvek mora da poboljšava svet« rekao je apodiktično doktor Džonson; danas je teško verovati da pisci mogu da ispune taj uzvišeni imperativ, ali ako ga je neko makar i u skromnoj meri ispunio, to je svakako Čarls Dikens.

Dušan PUHALO

David Koperfild

GLAVA I

DOLAZIM NA SVET

Hoću li baš ja ispasti glavni junak ovoga životopisa, ili će ta uloga pripasti nekom drugom — treba da pokažu ove stranice. U želji da ovo pričanje o svom životu počnem početkom svog života, beležim pre svega da sam se, kako sam obavešten i kako verujem, rodio u petak u ponoć. Zapaženo je da je sat počeo iskucavati upravo u trenutku kada sam zakmečao.

S obzirom na dan i čas moga rođenja, dadilja i neke mudre žene iz susedstva, koje su se bile počele živo zanimati za mene još nekoliko meseci pre nego što je postojala ikakva mogućnost da se lično upoznamo, objavile su, prvo da mi je suđeno da budem nesrećan u životu; i, drugo, da ću biti od onih izabranika koji viđaju duhove i utvare; jer su verovale da oba ta dara neizostavno pripadaju svoj nesrećnoj deci oba pola koja se rode u pozne sate u petak u noć.

O prvoj stvari na ovom mestu ne treba da govorim, jer će moja istorija najbolje pokazati da li je ishod potvrdio ili opovrgao ovo predskazanje. A što se tiče onoga drugoga, reći ću samo toliko da taj deo nasledstva, sem ako ga nešto nisam straćio dok sam još bio beba, ni dan danji nisam dobio u posed. Ali mi nije nimalo krivo što do te baštine nisam došao, te je se drage volje odričem u korist onoga koji je možda u ovom trenutku uživa.

Rođen sam u košuljici, koju su u novinama oglasom ponudili na prodaju uz nisku cenu od petnaest gineja. Možda moreplovci u to vreme nisu bili pri parama, ili im je ponestalo vere, pa su više voleli pojas za spasavanje — ne znam; tek znam da je prispela svega jedna jedina ponuda, i to od strane nekog advokata koji je trgovao menicama, i koji je ponudio dve funte u gotovu, a ostatak u seriju, ali je odbio da bilo kakvom većom cenom plati to jemstvo da se nikad neće utopiti. Zbog toga je oglas povučen sa čistim gubitkom — jer je, što se tiče šerija, tada već bio izložen prodaji i šeri moje sirote drage majke. I tako, deset godina kasnije, košuljicu metnuše na, lutriju u našem zavičaju, pri čemu je pedeset ljudi dalo po pola krune[{1}] s tim da onaj ko dobije doda još pet šilinga. I ja sam bio prisutan, i sećam se da sam se neprijatno osećao i bio sam zbunjen što se na takav način otuđuje jedan deo mene. Košuljicu je, sećam se, dobila neka stara gospođa sa ručnom kotaricom. Ona vrlo nerado izvadi iz te kotarice ugovorenih pet šilinga, sve u komadima od po pola penija, ali dva i po penija manje no što je trebalo — što joj se, i pored silnog utroška vremena i goleme računice, nije nikako moglo dokazati. U tom kraju će se još dugo kao nešto vrlo značajno pominjati činjenica da se ona nije udavila, već pobedonosno umrla u krevetu u svojoj devedeset i drugoj godini. Doznao sam da se do poslednjeg trenutka hvalila kako nikad u životu nije bila na vodi, sem na mostu; i da je, kad god bi pila čaj, čemu je bila veoma naklonjena, sve do kraja života svaki put izražavala preziranje prema bezbožnim mornarima i drugima koji drsko »vrludaju« po svetu. Uzalud je bilo govoriti joj da izvesne životne namirnice, možda baš i čaj, dolaze blagodareći baš toj zazornoj navici. Uvek je odgovarala, svaki put sa sve jačim naglašavanjem i nagonskom svešću o snazi svoje piimedbe: »Samo bez vrdanja, bez vrdanja«.

Da ne bih i ja kud vrdnuo, vratiću se svom rođenju.

Rodio sam se u Blanderstonu u Safoku, ili »tamo negde«, kako se to već u Škotskoj kaže. Bio sam posmrče. Oči moga oca prestale su da gledaju svetlost ovog sveta na šest meseci pre nego što su se moje otvorile. Čak i danas ima za mene nečeg čudnog u pomisli da me on nije nikad video, i još čudnijeg u maglovitom prisećanju svega onog u mom ranom detinjstvu što se u meni budilo u vezi s njegovim belim nadgrobnim spomenikom u crkvenoj porti, i onog neodređenog sažaljenja koje sam osećao prema njemu koji leži tamo napolju, sam u tamnoj noći, dok je u našem malom salonu toplo i

svetlo od vatre i sveće, i dok su vrata naše kuće — skoro svirepo, kako mi se to činilo ponekad — zašipljena i zaključana pred njim.

Glavni je velikaš u našoj porodici bila tetka mog oca, dakle moja stara-tetka, o kojoj će docnije biti dosta govora. Gospođica Trotvud, ili gospođica Betsi, kako ju je moja sirota majka uvek zvala kad bi dovoljno savladala strah i od samog spominjanja te grozne ličnosti, što se retko dešavalo, udala se za čoveka mlađeg od sebe, koji je bio vrlo lep, sem u smislu narodne izreke »lep je ko lepo radi« — jer se na njega ozbiljno sumnjalo da je tukao gospođicu Betsi, i da je čak jedanput, za vreme nekog prepiranja o novčanim pitanjima, učinio žurne ali odlučne pripreme da je baci kroz prozor na stepeništu drugog sprata. Ti dokazi o nepodudarnosti naravi naveli su gospođicu Betsi da ga isplati i da tako dobije razvod braka po obostranom pristanku. On je sa svojim kapitalom otišao u Indiju, i tamo su ga, prema jednoj neosveštanoj legendi u našoj porodici, jedanput videli kako jaše na slonu u društvu sa nekim Babunom[{2}] ali ja mislim da je to bio pre neki Babu[{3}] ili kakva »begum«[{4}]. Bilo kako bilo, tek iz Indije su kući stigle vesti o njegovoj smrti posle nekih deset godina. Niko nije mogao saznati kako su te vesti delovale na moju tetku, jer je odmah posle razvoda ponovno uzela svoje devojačko ime i kupila kućicu negde daleko u jednom seocetu kraj mora, pa se u njoj nastanila kao samica sa jednom služavkom i živela, koliko se zna, usamljeno, u strogoj povučenosti.

Mislim da je moj otac nekada bio njen ljubimac, ali ju je njegova ženidba smrtno uvredila, jer je moja majka, po njenim rečima, bila »voštana lutka«. Ona moju majku dotada nije bila ni videla, ali je znala da joj nema ni punih dvadeset. Moj otac i gospođica Betsi se nikad više ne sastadoše. Kad se oženio, bio je dvaput stariji od moje majke i vrlo slaba sastava. Umro je posle godinu dana, i kao što sam rekao, šest meseci pre no što sam ja došao na svet.

Tako su stajale stvari posle podne onoga — neka mi se ne zameri ako ga tako nazovem — znamenitog i važnog petka. Prema tome, ne mogu tvrditi da sam onda znao kako stvari stoje; niti da mi je ostalo ikakvo sećanje zasnovano na svedoćenju mojih vlastitih čula o ovome što dolazi.

Moja majka je sedela kraj vatre, ne baš najboljeg zdravlja i veoma neraspoložena, i kroz suze gledala u vatru, puna očajanja zbog sebe i zbog onog malog stranca bez oca, koga je u jednoj fijoci gore već čekalo nekoliko desetina proročanskih čioda da mu požele dobrodošlicu na svet, koji baš nije bio jako uzbuđen njegovim dolaskom; moja je majka, rekoh, sedela tako pokraj vatre tog svetlog, vetrovitog martovskog popodneva, vrlo bojažljiva i tužna, i puna sumnje da će se izvući živa iz iskušenja koje je stajalo pred njom — kad brišući oči i dižući ih ka prozoru prema sebi, ugleda neku nepoznatu ženu kako dolazi vrtom.

Kad ponovo baci pogled, moja majka jasno predoseti da je to gospođica Betsi. Sunce je zalazilo i preko baštenske ograde bacalo jaku svetlost na nepoznatu damu koja je išla vratima tako strašno ukočena stasa i lica, da je mogla biti samo ona i niko drugi.

Kad stiže do kuće, ona dade još jedan dokaz o tome ko je. Moj otac je često nagoveštavao da se ona retko ponaša kao običan kršteni stvor; a sad je, umesto da zazvoni, prišla prozoru i pogledala kroz njega, pritiskujući nos uz staklo toliko da je moja sirota draga majka docnije uvek pričala kako se za tren oka potpuno spljoštio i sav pobeleo.

To je tako potreslo moju majku, da sam još i danas ubeđen da gospođici Betsi imam da zahvalim što sam se rodio u petak.

Majka je u uzbuđenju bila ustala sa stolice, pa se povukla u ugao iza nje. A gospođica Betsi je, kao Saracenova glava na holandskom časovniku, krenula polako ispitivačkim pogledom preko sobe, počevši s njenog drugog kraja, da ga najzad zaustavi na mojoj majci. Zatim se namrgodi, pa joj, kao osoba naviknuta da je slušaju, dade znak da otvori. Moja mati pođe vratima.

»Gospođa Davida Koperfilda, mislim?« reče gospođica Betsi, pri čemu se naglašavanje onoga »mislim« svakako odnosilo na crninu moje majke i na njeno stanje.

»Da, to sam ja«, jedva promuca moja mati.

»Gospođica Trotvud,« reče gošća, »čuli ste već o njoj, nadam se?«

Moja majka odgovori da je imala zadovoljstvo, pri čemu je s nelagodnošću osećala da baš time odaje da joj to nije bilo baš naročito veliko zadovoljstvo.

»A sada je i vidite«, reče gospođica Betsi. Moja majka prignu glavu, pa je zamoli da uđe.

U gostinskoj sobi s druge strane hodnika nije bilo vatre, niti je uopšte bilo loženo od sahrane mog oca. A kad obadve sedoše i kad gospođica Betsi ne reče ništa, moja majka, pokušavši uzalud da se savlada, brižnu u plač.

»De, de, de«, reče žurno gospođica Betsi. »Nemoj plakati. No! No!«

Ali moja majka i pored toga nije mogla da se zaustavi, nego je plakala sve dok se nije sita isplakala.

»Skini kapu, dete«, reče gospođica Betsi, »da te vidim«.

Moja je mati bila u takvom strahu od nje, da se ne bi usudila da joj odbije čudan zahtev čak i da joj je tako što palo na pamet. Zato uradi što joj je rečeno, pri čemu su joj ruke toliko drhtale, da joj se kosa (koja je bila bujna i lepa) rasu svuda oko lica.

»O, bože!« uzviknu gospođica Betsi. »Pa ti si prava beba«.

Moja majka je, nema zbora, bila mladalačkog izgleda, čak i za svoje godine; ona saže glavu, kako da je, sirotica, nešto kriva, pa reče, jecajući, da se zaista boji da je suviše detinjasta udovica i da će, ako ostane živa, biti i detinjasta majka. Za vreme kratke počivke koja nastade posle toga, njoj se učini da je osetila kako joj gospođica Betsi dotiče kosu, i to ne grubom rukom; ali kad pogleda u nju u plašljivoj nadi, vide damu gde sedi zadignutih skutova haljine, i ruku sklopljenih na jednom kolenu, a nogu prebačenih preko ograde na kaminu, i kako se mršti na vatru.

»Za ime božje«, reče gospođica Betsi iznenada »zašto ‚Vranište'«.

»Mislite na kuću, gospođo?» upita moja majka.

»Otkud baš ‚Vranište'«, upita gospođica Betsi. »Kuhalište bi bolje odgovaralo da ste imali bilo kakvih praktičnih misli o životu, ma ko od vas dvoje«.

»Ime je izabrao gospodin Koperfild«, odgovori moja majka. »Kad je kupio kuću, godilo mu je da misli kako se oko nje skupljaju vrane«.

Upravo tada večernji vetar stade tako njihati stare visoke brestove u dnu vrta, da ni moja majka ni gospođica Betsi nisu mogle da ne pogledaju u tom pravcu. Brestovi su se priklanjali jedni drugima kao divovi koji šapuću tajne, da se posle nekoliko sekundi takvog zatišja najednom silno uzbude i stanu divlje vitlati oko sebe rukama kao da je ono što su maločas rekli jedni drugima u poverenju bilo tako ružno da nisu mogli ostati mirni, pri čemu su se stara, polomljena nepogodama, raščerupana vranja gnezda, smeštena u njihovim višim granama, njihala kao olupine brodova na uzburkanom moru.

»A gde su ptice?« zapita gospođica Betsi.

»Ptice...?« moja majka je mislila o nečem drugom.

»Vrane — šta je bilo s njima?« zapita gospođica Betsi.

»Nije ih ni bilo otkako mi živimo ovde«, reče moja majka. »Mi smo mislili, gospodin Koperfild je mislio, da je to veliko vranište; ali su gnezda bila veoma stara, te su ih ptice odavno napustile«.

»Pravi pravcati David Koperfild!« uzviknu gospođica Betsi. »Od glave do pete David Koperfild! Naziva kuću Vranište, mada vrana nigde u blizini nema, i veruje da ima ptica zato što im vidi gnezda!«

»Gospodin Koperfild je mrtav«, odgovori moja majka »i ako se usudite da preda mnom neuljudno govorite o njemu ...«

Jadna moja majčica je sigurno za trenutak imala nameru da poleti i nasrne na moju tetku, koja bi je lako mogla udesiti jednom rukom, čak i da je moja majka bila u stanju daleko povoljnijem za takvu borbu nego što je bila te večeri. Ali se sve svršilo time što se digla sa stolice, a onda opet krotko sela

i onesvestila se.

Kad je došla k sebi, ili kad ju je gospođica Betsi povratila, bilo kako bilo, ona vide gošću gde stoji kod prozora. U to vreme sumrak je prelazio u tamu, i premda su samo nejasno videle jedna drugu, ne bi ni to mogle da nije bilo vatra.

»No,« reče gospođica Betsi, vraćajući se stolici, kao da je samo otišla bila da baci nemaran pogled na okolinu, »a kad očekuješ...«

»Sva drhtim od straha«, promuca moja majka. »Ne znam šta mi je. Umreću, znam sigurno«.

»Ne, ne, ne«, reče gospođica Betsi. »Uzmi malo čaja«.

»O, bože moj, zar mislite da će mi to što pomoći?« uzviknu moja majka bespomoćno.

»Naravno«, reče gospođica Betsi. »Sve je to samo uobraženje. A kako zoveš devojku?«

»Još ne znam, hoće li biti devojka, gospođo«, reče naivno moja majka.

»O bog te čuvao, bebo[{5}]«, uzviknu gospođica Betsi, nesvesno navodeći onu drugu želju jastučeta gore u fijoci, ali primenjujući je na moju majku umesto na mene. »Ne mislim to; mislim na devojku, na služavku«.

»Pegoti«, reče moja majka.

»Pegoti!« ponovi Betsi sa izvesnim negodovanjem. »Nećeš valjda da kažeš, dete, da ima ljudskog stvora koji je stupio u hrišćansku crkvu i dobio ime Pegoti?«

»To joj je prezime«, reče moja maika iznemoglo. »Tako ju je zvao gospodin Koperfild, jer joj je ime isto kao i moje«.

»Hej, Pegoti!« viknu gospođica Betsi otvarajući vrata salona, »Čaja! Gospođi je malo zlo. Nemojte da se vučete«.

Pošto izdade ovu naredbu sa takve visine kao da je priznata vlast u kući još od vremena njenog postanka, i dok je čekala da se suoči sa zaprepašćenom Pegoti, koja je sa svećom nailazila hodnikom na poziv tuđega glasa, gospođica Betsi ponovo zatvori vrata, pa sede kao i ranije, sa nogama na ogradi kamina, zadignutoga skuta haljine i ruku sklopljenih na kolenu.

»Maločas si rekla da možda neće biti devojčica«, reče gospođica Betsi. »Ja ne sumnjam u to. Predosećam da mora biti devojčica. A sad, dete moje, od trenutka kad se ta devojčica rodi...«

»Možda dečko«, usudi se da ubaci moja majka.

»Kažem ti da predosećam da će biti devojčica«, odgovori gospođica Betsi. »Nemoj mi protivrečiti. Od trenutka kad se devojčica rodi, dete moje, želim da joj postanem prijatelj. Želim da joj budem kuma, i molim te da je nazoveš Betsi Trotvud Koperfild. U životu te Betsi Trotvud ne sme biti grešaka. S njenim osećanjem se ne sme niko igrati, siroto malo. Mora se dobro vaspitati i dobro čuvati, da nikada ludo ne poklanja poverenje onome koji ga ne zaslužuje. To će već biti moja briga«.

Posle svake od ovih rečenica gospođica Betsi je trzala glavom kao da iznutra navaljuju stari jadi, a ona snažno obuzdava svako jasnije ispoljavanje. Tako se bar mojoj majci učinilo dok ju je gledala pri slaboj svetlosti vatre, toliko zaplašena pojavom i držanjem gospođice Betsi, toliko uznemirena, toliko potištena i zbunjena, da nije bila u stanju da jasno zapaža i da bilo šta odgovori.

»A je li David bio dobar prema tebi, dete?« upita gospođica Betsi, pošto je neko vreme ćutala i postepeno prestala da pravi one pokrete glavom. »Je li vam bilo lepo?«

»Bili smo vrlo srećni«, reče moja majka. »Gospodin Koperfild je bio isuviše dobar prema meni«.

»Šta, razmazio te, sigurno?« odgovori gospođica Betsi.

»Sad mi se, dok sam ovako sama, ovako prepuštena samoj sebi u ovom surovom svetu, zaista čini da me je razmazio«, zajeca moja mati.

»No, nemoj plakati«, reče gospođica Betsi. »Vi niste bili jedno za drugo, dete moje — ako uopšte dva stvora mogu biti jedno za drugo — pa sam zato i pitala. Ti si bila siroče, zar ne?«

»Jesam«.

»Guvernanta?«

»Bila sam dadilja-guvernanta u porodici u koju je gospodin Koperfild zalazio. Gospodin Koperfild je bio veoma ljubazan prema meni, vrlo često me zapažao i poklanjao mi veliku pažnju, pa me najzad i zaprosio. Ja sam pristala. I tako smo se venčali«, reče moja majka jednostavno.

»E! Sirota bebo!« reče zamišljeno gospođica Betsi namrštena lica, još uvek nagnuta nad vatrom. »A da li ti uopšte išta znaš?«

»Molim, gospođo?« promuca majka.

»Na primer o vođenju kuće«, reče gospođica Betsi.

»Bojim se da ne znam mnogo», odgovori majka. »Bar ne toliko koliko bih želela. Ali me je gospodin Koperfild učio…«

»Baš mi je i on znao mnogo o tome!« reče gospođica Betsi kao za svoj račun.

»Verujem da bih se popravila, jer sam bila željna da naučim, a on vrlo strpljiv u poučavanju, samo da nije velika nesreća, njegova smrt…« moja majka ovde ponovo udari u plač, nesposobna da nastavi.

»No! No«! reče gospođica Betsi.

»Ja sam redovno vodila knjigu troškova i sređivala je svako veče sa gospodinom Koperfildom«, — rasplaka se moja majka, ponovo savladana bolom.

»No! No!« reče gospođica Betsi. »Ne plači više«.

»Nikad, znate, nismo oko toga imali ni reči neslaganja, sem kad je gospodin Koperfild zamerao mojim trojkama i peticama da suviše liče jedna na drugu, ili mome stavljanju zakovrčenih repova na sedmice i devetke«, nastavi moja majka, ponovo malaksa i briznu u plač.

»Razbolećeš se«, reče gospođica Betsi, »a znaš da to neće biti dobro ni za tebe, ni za moju kumicu. De! Nemoj! To nipošto!«

Ovaj razlog je doprineo smirivanju majke, mada je možda još većeg udela imalo pojačavanje njene nelagodnosti. Za neko vreme je vladalo ćutanje, koje bi s vremena na vreme poremetila gospođica Betsi svojim »Eh« — sedeći sa nogama na ogradi od kamina.

»Znam da je David svojim novcem obezbedio sebi godišnju rentu«, reče ona posle nekog vremena. »Sta je učinio za tebe?«

»Gospodin Koperfild je«, reče moja majka, dosta teško odgovarajući, »bio tako pažljiv i dobar da na mene prenese jedan deo te rente.

»Koliko?« upita gospođa Betsi.

»Sto i pedeset funti godišnje«, odgovori majka.

»Hm, nije rđavo«, reče tetka.

Reč joj je odgovarala toj prilici. Mojoj majci je bilo toliko rđavo, da je Pegoti, ušavši sa čajem i svećama, odmah videla koliko je slaba — što je gospođica Betsi mogla još pre videti da je bilo dovoljno svetlosti — pa je brzo odvede gore u njenu sobu i smesta posla Hama Pegotija, svog nećaka, koji je od pre nekoliko dana, bez znanja moje majke, bio sakriven u kući kao naročiti glasnik za slučaj hitne potrebe da pozove babicu i doktora.

Te su dve savezničke sile bile veoma iznenađene kad u razmaku od nekoliko minuta stigoše jedna za drugom, i videše nepoznatu damu dostojanstvenog izgleda kako sedi kraj vatre, sa kapom vezanom oko leve ruke, i kako zapušava uši juvelirskim pamukom. Pegoti nije znala ništa o njoj, a moja majka nije ništa bila objasnila, pa je gošća bila prava tajna u salonu; pri čemu činjenica što je u džepu imala čitavo stovarište juvelirskog pamuka, i što ga je trpala u uši, nije oduzimala ništa od strahopoštovanja koje je ulivalo njeno prisustvo.

Doktor je, pošto je otišao gore i opet sišao, uvideo, valjda, da je sva prilika da će imati da presedi nekoliko sati licem u lice sa tom nepoznatom damom, pa se zbog toga naročito trudio da bude uljudan i društven. Bio je to najmekši čovek svoga pola, najblaži od svih čovečuljaka. Porebarke je ulazio i izlazio iz sobe, da bi zauzimao što manje mesta. Stupao je tiho kao Duh u Hamletu, ako ne još i tiše. Glavu je naginjao na jednu stranu, nešto iz skromnog potcenjivanja samog sebe, a nešto iz želje

da se svakom umili. Nije dosta reći da on ne bi ni psu dobacio ružnu reč. Ne bi on bio u stanju da dobaci ružnu reč čak ni besnom psu. Mogao mu je uputiti neku reč, i to blago, ili pola reči, ili samo delić jedne reči — jer je govorio isto tako sporo kao što je išao — ali da bude grub, da bude prek — ni za šta na svetu.

Gospodin Čilip pogleda blago u moju tetku, glave nakrivljene na jednu stranu, pa joj se lako pokloni i reče, ciljajući na juvelirski pamuk, dok je nežno dodirivao svoje lepo uho:

»Verovatno neki lokalni nadražaj, gospođo?«

»Šta?« odgovori moja tetka, izvlačeći pamuk iz jednog uha kao zapušač.

Gospodina Čilipa tako poplaši njena naglost, kako je docnije pričao mojoj majci, da je bila sreća što nije izgubio prisustvo duha. On ljupko ponovi:

»Kažem lokalni nadražaj, gospođo?«

»Koješta!« odgovori moja tetka, pa opet brzo zapuši uho jednim pokretom.

Gospodinu Čilipu nije posle toga preostalo ništa drugo nego da sedi i da bojažljivo gleda u nju, a ona je sedela i gledala u vatru sve dok njega ne pozvaše gore. Zatim se vrati posle otprilike četvrt sata.

»No!« upita moja tetka vadeći pamuk iz uha bližeg njemu.

»Pa, gospođo«, odgovori gospodin Čilip, »napredujemo. . polako ... gospođo«.

»Pih!« viknu moja tetka, stresavši se sva uz prezrivi usklik. I ponovo zapuši uho, kao maločas.

Kako je gospodin Čilip docnije pričao mojoj majci, bio je zaista, zaista gotovo uvređen; bio je, bar govoreći sa stručnog stanovišta, skoro uvređen. Pa ipak je gotovo čitava dva sata sedeo i gledao u nju kako sedi i gleda u vatru, dok ga opet ne pozvaše gore. Posle nekog vremena opet se vrati.

»No!« upita moja tetka, ponovo vadeći pamuk s one strane.

»Pa, gospođo«, odgovori gospodin Čilip, »napredujemo... polako ... gospođo«.

»Uuuuh!« učini moja tetka, i to s takvim besnim izrazom, da on to nikako nije mogao podneti. Prosto kao proračunato da mu pokvari svako raspoloženje — rekao je kasnije. Zato je više voleo da ode i sedi na stepenicama, u mraku, i na jakoj promaji, dok ga ponovo ne pozovu.

Ham Pegoti, koji je išao u narodnu osnovnu školu i koji je u katihizisu bio pravi zmaj, te se zbog toga može smatrati kao verodostojan svedok, pričao je sutradan kako ga je, kada je jedan sat kasnije slučajno zavirio kroz vrata salona, gospođica Betsi odmah otkrila dok se uznemireno šetala gore-dole, i kako se ustremila na njega pre nego što je mogao pobeći. Ispričao je kako su se ozgo ponekad čuli koraci i glasovi koje pamuk nije mogao da odstrani — što je on zaključio po okolnosti da ga je dama, kada su šumovi bili najglasniji, zgrabila kao žrtvu na koju će izliti svoju preobilnu uzrujanost; i kako ga je, uhvativši ga za jaku, vukla stalno gore-dole, kao da je bio uzeo suviše veliku dozu laudanuma{6}, pa ga drmusala, mrsila mu kosu, nipodaštavala njegovo rublje, zapušavala mu uši kao da ih brka sa svojima, i na sve moguće načine ga čupala i zlostavljala. Ovo je donekle potvrdila i njegova tetka, koja ga je videla u pola jedan, ubrzo posle njegovog oslobođenja i koja se složila da je tada bio crven koliko i ja.

Blagi gospodin Čilip nije podnosio zlobu u takvom trenutku, ako ju je uopšte ikad podnosio, čim se oslobodio posla, on uđe porebarke u salon, pa reče mojoj tetki na najskromniji način:

»Dakle, gospođo, srećan sam što sad mogu da vam čestitam«.

»Na čemu?« reče oštro moja tetka.

Gospodina Čilipa ponovo uznemiri veoma strogo ponašanje moje tetke, te joj se zato lako pokloni i nasmeši, da bi je odobrovoljio.

»Za ime božje, šta je s ovim čovekom!« uzviknu moja tetka nestrpljivo. »Pa zar ne ume da govori!«

»Smirite se, draga gospođo«, reče gospodin Čilip svojim najblažim glasom. »Nelagodnost više nije potrebna, gospođo. Smirite se«.

Docnije se smatralo pravim čudom što ga moja tetka nije prodrmala i istresla iz njega ono što je imao da kaže. Ona je, međutim, samo zatresla glavom prema njemu, ali tako da je on ustuknuo.

»Jeste, gospođo«, ponovi gospodin Čilip čim je sakupio nešto malo hrabrosti, »srećan sam što mogu da vam čestitam. Sve se svršilo, i to dobro svršilo«.

Za nekih pet minuta, koliko je gospodin Čilip posvetio ovom govoru, moja tetka ga je gledala netremice.

»Kako je ona?« upita moja tetka i prekrsti ruke, pri čemu je na jednoj još uvek bila vezana kapa.

»Dobro, gospođo, nadam se da će joj uskoro biti sasvim, dobro«, odgovori gospodin Čilip. »Sasvim onako kako možemo očekivati da bude mlada majka u ovako žalosnim porodičnim okolnostima. Nema nikakve smetnje da je odmah vidite, gospođo. To na nju može dobro delovati«.

»Ali ona, kako je ona?« upita moja tetka oštro.

Gospodin Čilip još malo jače nakrivi glavu na jednu stranu, pa se zagleda u moju tetku ljupko kao kakva ptičica.

»Devojčica«, reče moja tetka. »Kako je ona?«

»Gospođo«, odgovori gospodin Čilip. »Mislio sam da znate. Dečko je«.

Moja tetka ne reče ni reči, već dograbi kapu za pantljike, kao praćku, pa nanišani njom gospodina Čilipa, kao da će ga raspaliti posred glave, a zatim je nakrivo natače sebi na glavu i izađe da se više nikad ne vrati. Iščeze kao zlovoljna vila, ili kao jedno od onih natprirodnih bića koja, prema narodnom verovanju, ja imam moć da viđam; i više se nikad ne vrati.

Nikad. Ja sam ležao u korpi, moja majka u krevetu, a Betsi Trotvud Koperfild je zauvek otišla u zemlju snova i senki, u onaj ogroman kraj iz koga tek što bejah doputovao; dok je svetlost sa prozora naše sobe obasjavala napolju zemaljski cilj svih takvih putnika, i humku nad prahom i pepelom onoga bez koga ne bih postao.

GLAVA II

ZAPAŽAM

Prvi likovi koji se preda mnom ocrtavaju kad se osvrnem i pogledam u neispisanu stranicu moga ranog detinjstva — jesu: moja majka, sa svojom lepom kosom i mladalačkim stasom, i Pegoti, bez ikakvog stasa i oblika uopšte, a sa očima tako tamnim, da je izgledalo kao da zamračuju svu okolinu na njenom licu, i sa obrazima i mišicama tako tvrdim i crvenim, da sam se čudio što ptice ne kljucaju njih umesto jabuke.

Čini mi se da se sećam njih dveju kako stoje na izvesnom, rastojanju jedna od druge, umanjene u mojim očima usled pognutog stava i klečanja na podu, dok ja, na nesigurnim nogama, idem čas jednoj čas drugoj. Imam nekakav trag u duši koji ne mogu da razlikujem od stvarnog sećanja, o dodiru Pegotinog kažiprsta onakvog kakvog mi je pružala da se za njega uhvatim, ogrubelog od igle, tako da je izgledao kao malo rende za struganje muskat-oraščića.

To može biti samo moje uobraženje, iako držim da pamćenje velikog broja ljudi dopire mnogo dalje u te prve godine no što mnogi od nas mogu i da zamisle; kao što verujem da je sposobnost zapažanja kod velikog broja vrlo mlade dece toliko oštra i tačna da je to pravo čudo. U stvari, mislim da se za većinu zrelih ljudi čuvenih po svom sećanju može sa mnogo više tačnosti reći da nisu izgubili tu osobinu, nego da su je stekli, utoliko pre što, prema mojoj opasci, takvi ljudi zadrže i izvesnu svežinu, blagost i sposobnost radovanja, što im je takođe nasledstvo očuvano iz detinjstva.

Mogao bih osećati izvesnu bojazan da možda »vrdam« kad se zadržavam na ovome, ali me to u isti mah navodi na primedbu da te zaključke zasnivam delom i na svome sopstvenom iskustvu o sebi samom; jer ako bi po bilo čemu od onoga što sam izneo u ovoj pripovesti izgledalo da sam bio dete obdareno oštrim zapažanjem, ili da kao čovek imam jako pamćenje u pogledu svog detinjstva, ja nesumnjivo polažem pravo na obe te odlike.

Kao što maločas rekoh, dok gledam unazad na neispisane stranice svoga detinjstva, moja majka i Pegoti čine mi se kao prvi predmeti kojih se sećam da stoje sami za sebe, izdvojeni od zbrke stvari, čega se još sećam? Čekajte da vidim.

Iz oblaka izlazi naša kuća — u mome najranijem sećanju ona mi ne izgleda nova, već sasvim dobro poznata. U prizemlju je Pegotina kuhinja, sa izlazom na zadnje dvorište, gde je golubarnik na stubu u sredini, ali bez ijednog goluba; velika štenara u jednom kutu, ali bez psa; i mnogo živine, u mojim očima strašno visoke, koja preteći hoda tamo-amo zverskog izgleda. Tu je i jedan petao koji skače na stub da kukuriče, obraćajući naročitu pažnju na mene dok ga gledam kroz kuhinjski prozor, što me nagoni da uzdrhtim koliko je strašan. O guskama izvan sporednih vratnica, koje se opruženih vratova gegaju za mnom kad onuda naiđem, sanjam noću, kao što bi neki čovek, okružen divljim zverima, sanjao o lavovima.

Tu je i dugi hodnik — kakva ogromna perspektiva za mene! — što vodi od Pegotine kujne do glavnih vrata, iz njega se ulazi u mračnu ostavu — mesto pored koga sam noću prinuđen da protrčim, jer ko zna šta se sve krije među tim kacama, ćupovima i sandučićima za čaj, kad u toj prostoriji nema nikoga sa škiljavom svetiljkom da kroz otvorena vrata propusti plesniv vazduh u kojem ima mirisa sapuna, turšije, salamure, bibera, sveća i kafe, svega u isti mah. Tu su zatim i dva salona: salon u kojem sedimo večerom moja maika, ja i Pegoti — jer Pegoti je potpuno naša družbenica pošto svrši sav posao, i kad smo sami; i svečaniji salon, u kojem nedeljom sedimo gospodstveno, ali ne tako udobno. Za mene ima nečeg tužnog u izgledu te prostorije, jer mi je Pegoti pričala — ne znam kad, ali rekao bih pre bog zna koliko vekova — nešto o sahrani moga oca, i o tome kako su svi posetioci

bili u crnom odelu. Jedne večeri, u nedelju, moja majka čita meni i Pegoti kako je Lazar ustao iz mrtvih. Mene obuzima toliki strah, da me njih dve moraju posle toga da dignu iz kreveta i da mi kroz prozor moje spavaće sobe pokažu tiho groblje, gde mrtvi mirno počivaju u sjaju dostojanstvenog meseca.

Nigde nisam video ništa tako zeleno kao što je bila trava na tome groblju, ili tako hladovito kao drveće na njemu, ili mirno kao njegovi spomenici. Rano izjutra kleknem na svom krevetiću u jednoj pregradi u sobi moje majke, da pogledam tamo, te spazim kako onuda pasu ovce i kako rumena svetlost obasjava sunčani sat, pa mislim u sebi: »Da mi je da znam da li je sunčaniku milo što opet može da kazuje koliko je sati«.

Evo našeg stola u crkvi. Ala je visok naslon toga stola! A do njega je prozor kroz koji se vidi naša kuća, koju Pegoti počešće pogleda u toku prepodnevne službe, jer voli da bude što sigurnija da tamo niko ne pljačka ili da nije liznuo plamen. Ali iako Pegotin pogleda luta, jako je ljuta kad se tako šta desi i sa mojim pogledom; ona mi, dok stojim na sedištu, mrštenjem pokazuje da treba da gledam u sveštenika. Ali kako da stalno gledam u njega — ta poznajem ga ja i bez onog belog što je navukao na sebe, te se bojim da bi se mogao čuditi što tako piljim u njega, da bi mogao čak i službu prekinuti da me pripita — a šta bih onda? Strašno je to kad neko zeva, ali nešto moram. Gledam u majku, ali ona se pravi da me ne vidi. Gledam u jednog dečka u crkvenoj lađi sa strane, a on mi plazi jezik. Pogledam kako sunce kroz trem ulazi u crkvu, i spazim jednu zalutalu ovcu — ne mislim na nekog grešnika, nego na pravu ovcu — kako se skoro odlučila da uđe u crkvu. Osećam da mogu, ako duže gledam u nju, doći u iskušenje da, reknem nešto naglas, pa šta bi onda bilo od mene? Gledam naviše u spomen-ploče na zidu i trudim se da mislim na pokojnog Bodžersa, parohijana ove parohije, i šta je sve morala osećati gospođa Bodžers kad joj je duga bolest pokosila vrlog druga uprkos lekarima. Domišljam se: da li su zvali i gospodina Čilipa, pa ni on nije mogao ništa; a ako jesu, voli li da ga svake nedelje podsećaju na to. Prenosim pogled sa gospodina Čilipa i sa njegove nedeljne vratne marame na predikaonicu i pomišljam kako bi to bilo divno mesto za igranje, silna tvrđava, i kako bi neki dečko jurnuo na nju uz stepenice, a ja mu ozgo bacio na glavu onaj kadifeni jastuk sa kićankama. Najzad mi se oči polako sklope, i iz stanja u kome mi se čini da čujem kako sveštenik po vrućini peva neku sanjivu pesmu, zapadam u stanje u kojem ne čujem ništa, dok s treskom ne padnem sa svoga mesta, i dok me Pegoti ne iznese više mrtva nego živa.

A sad vidim spoljni izgled naše kuće, sa malim oknima na prozorima spavaće sobe, otvorenim da slobodno ulazi miomirisni vazduh, i vidim tršava stara vranja gnezda koja se njišu na brestovim granama u dnu prednje bašte. Sad sam u zadnoj bašti, iza dvorišta, sa praznim golubarnikom i štenarom — u pravom lovištu leptirova, dobro se sećam, — s visokom ogradom, vratnicama i katancem; gde voće u grozdovima visi sa drveća, zrelije i sočnije nego ikoje kasnije u mome životu, ili ma u kojoj bašti, i gde ga moja majka bere u kotaricu, dok ja stojim pored nje i kradem s vremena na vreme po koje zrno ogrozda, trudeći se da izgledam potpuno hladan. Diže se jak vetar, i leta nestaje u tren oka. Mi se zabavljamo u zimskom sutonu, i igramo po salonu. Kad. se moja majka zaduva, pa sedne u naslonjaču da se odmori, ja je posmatram kako oko prsta uvija svoje svetle kovrdžice i kako se uspravlja u struku, i niko bolje od mene ne zna da ona voli što dobro izgleda, i da se ponosi što je tako lepa.

To su neki od mojih najvažnijih utisaka. To, i izvesno osećanje da smo se oboje pomalo pribojavali naše Pegoti, i da smo se u većini slučajeva podvrgavali njenom rukovođenju, spada među moja prva zaključivanja — ako se to tako može nazvati — koja sam izvodio iz onoga što sam video.

Pegoti i ja smo sedeli jedne večeri sami kraj vatre u salonu. Ja sam joj bio pročitao nešto o krokodilima. Mora biti da sam čitao vrlo razgovetno, ili je tu dobru dušu sve to jako zanimalo, tek se sećam da je, kada sam svršio sa čitanjem, imala nekakav magloviti utisak da su krokodili neka vrsta povrća. Bio sam umoran od čitanja i vrlo sanjiv, ali sam kao neku osobitu čast imao dopuštenje da

ostanem na nogama dok mi se majka ne vrati iz susedstva, gde je otišla da provede veče, pa bih, razume se, pre pristao da umrem na svom mestu nego što bih otišao da legnem. Bio sam dospeo do onog stepena sanjivosti kada mi se činilo da se Pegoti nadima, i raste, i postaje ogromna. Držao sam oči otvorene podupirući ih sa dva kažiprsta i gledao postojano u nju kako sedi i radi; u malo parče voštanice za voštenje konca — kako je samo staro izgledalo, zbrčkano u svim pravcima!; u malu kućicu sa slamnim krovom u kojoj je stanovao Pegotin aršin; u njenu kutiju za rad s poklopcem na izvlačenje na kome je bila slika saborne crkve Sv. Pavla, sa ružičastim kubetom; i u mesingani naprstak na njenom prstu, pa i u nju samu, nju koja mi se činila tako divna. Osećao sam se toliko sanjiv, da sam znao: svršeno je sa mnom ako i za trenutak izgubim sve to iz vida.

»Pegoti«, rekoh iznenada, »jeste li se vi kad udavali?«

»Bože, gospodine Davide«, odgovori Pegoti, — »kakvo vam udavanje sad pada na pamet?«

Odgovarala je sa takvim iznenađenjem, da me je to potpuno rasanilo. Zatim je zastala u radu i stala me gledati, držeći iglu odmaknutu za svu dužinu konca.

»Ama, jeste li se udavali, Pegoti?« kažem ja. »Vi ste vrlo lepa žena, zar ne?«

Ja sam, naravno, njenu lepotu smatrao drukčijom od lepote moje majke, ali mi se činilo da je savršeni primerak neke druge vrste lepote. U našoj najlepšoj sobi bila je jedna klupica od crvene kadife na kojoj je moja majka bila naslikala kitu cveća. Osnov na toj klupici i boja lica naše Pegoti izgledali su mi jedno isto. Klupica je bila glatka, a Pegoti gruba, ali to nije bilo važno.

»Ja lepa, Davide!« reče Pegoti. »O! Gospode! Ne, dragi moj! Ali otkuda vam udavanje pade na pamet?«

»Ne znam! A kad se udajete, možete samo za jednog čoveka; je l’ tako Pegoti; ne smete za više njih u isti mah?«

»Svakako da ne smem«, reče Pegoti bez ikakva predomišljanja.

»Ali kad se jednom udate za nekoga, pa taj neko umre, onda se valjda smete udati za nekog drugog; je l’ te da smete Pegoti?«

»Pa možete«, na to će Pegoti, »ako baš hoćete, dragi moj. To zavisi od vas«.

»Ali šta vi mislite, Pegoti?« upitah.

Upitah je, i stadoh je gledati radoznalo, jer je ona vrlo radoznalo piljila u mene.

»Moje je mišljenje«, reče Pegoti, skidajući pogled s mene posle kratkog oklevanja i nastavljajući da radi »što se mene tiče: niti sam se kad udavala, gospodine Davide, a niti kad mislim da se udajem. To je sve što znam o toj stvari.«

»Vi se, valjda, ne ljutite, Pegoti, je l’ te da se ne ljutite?« rekoh ja pošto sam neko vreme sedeo mirno.

Zaista mi se učinilo da je ljuta, pošto mi je tako odsečno odgovorila, ali sam se jako prevario; ona stavi ustranu svoj rad (bila je to jedna njena čarapa), pa raširivši ruke, obgrli i dobro stisnu moju kudravu glavu. Znao sam da me je dobro stegnula, jer bi joj, pošto je bila vrlo puna, odletelo poneko dugme s leđa kad god bi se onako obučena napregla. A sećam se da su dva dugmeta odletela na suprotni kraj sobe dok me je grlila.

»Hajde, čitajte mi još malo o tim krokindilima«, reče Pegoti, koja nije bila sasvim sigurna u pogledu imena, »još i da je dvaput više, ne bi mi bilo dosta«.

Nisam mogao da razumem potpuno zašto Pegoti izgleda tako čudno, i zašto je tako spremna da se vrati krokodilima. Ali smo se ipak vratili tim čudovištima, pri čemu sam ja bio sasvim probuđen i svež, pa smo položili njihova jaja u pesak da ih sunce izleže, a zatim bežali od njih i zbunjivali ih stalnim menjanjem pravca, u čemu su oni bili vrlo spori zbog nezgrapnosti svog tela; skakali u vodu za njima kao urođenici, i zabijali im oštre kočeve u grla; i, jednom reči, vodili s njima prave okršaje. To bar važi za mene, ali sam u Pegoti pomalo sumnjao, jer se ona za sve to vreme zamišljeno ubadala iglom po raznim delovima lica i mišica.

Iscrpesmo krokodile i pređosmo na aligatore — kad zazvoni zvonce iz bašte. Izađosmo do vrata; tamo je stajala moja majka, neobično lepa kako mi se učini, i s njom neki gospodin s lepom crnom kosom i zaliscima, koji nas je prošle nedelje dopratio od crkve do kuće.

Kad se moja majka na pragu saže da me zagrli i poljubi, taj gospodin reče da sam ja švrća srećniji od kakvog vladara — ili nešto nalik na to — jer ovde mi, osećam, naknadno razumevanje već pritiče u pomoć.

»Šta to znači?« upitah ga preko materina ramena.

On me pomilova po glavi, ali se meni nekako nije sviđao ni on ni njegov duboki glas, a bio sam i ljubomoran što njegova ruka dodiruje ruku moje majke dok dodiruje mene — kako je stvarno i bilo.

Ja sam njegovu ruku gurao ustranu, što sam više mogao.

»O, Davide!« opomenu me majka.

»Mili dečko!« reče gospodin. »Ne čudim se njegovoj silnoj ljubavi«. .

Nikad dotle nisam video tako lepu boju na licu moje majke. Ona me blago ukori što sam neučtiv, pa se, držeći me čvrsto uz svoj šal, okrete da zahvali gospodinu što se potrudio da je doprati do kuće. Govoreći mu to, ona mu pruži ruku, i kad, je on uze u svoju, ona, čini mi se, pogleda u mene.

»Hajde da poželimo jedno drugom laku noć, moj lepi dečko«, reče gospodin, pri čemu je — to dobro videh! — sagao glavu nad majušnu rukavicu moje majke.

»Laku noć!« rekoh ja.

»Hajde da budemo najbolji prijatelji na svetu!« reče gospodin smejući se. »Daj ruku da se rukujemo«.

Moja je desna ruka bila u majčinoj levoj, te mu pružih drugu ruku.

»E, pa ne tom rukom, Davide!« nasmeja se gospodin.

Moja majka gurnu moju desnu ruku napred, ali ja, iz ranije pomenutog razloga, bejah rešen da mu je ne dam, pa mu je; i ne dadoh. Pružih mu onu drugu, a on je od srca prodrma, pa reče da sam sjajan dečko i ode.

Zatim u jednom trenutku spazih kako se okrenuo u bašti i bacio na nas poslednji pogled svojih urokljivih crnih očiju pre no što se vrata zatvoriše.

Pegoti, koja nije bila izustila ni jednu reč, niti prstom makla, odmah namače rezu, pa svi uđosmo u salon. Moja majka, protivno svom običaju, mesto da sedne u svoju naslonjaču pored vatre, ostade na drugom kraju sobe i tamo sede, pevušeći u sebi.

»Nadam se da ste proveli ugodno veče, gospođo,« reče Pegoti, stojeći nasred sobe nepomično kao kakav panj i držeći svećnjak u ruci.

»Velika vam hvala, Pegoti,« odgovori moja majka veselim glasom, »provela sam vrlo prijatno veče.«

»Po koje novo lice, s vremena na vreme, znači prijatnu promenu,« napomenu Pegoti.

»Zaista, vrlo prijatnu promenu,« odgovori majka.

Dok je još Pegoti tako nepomično stajala nasred sobe, a moja majka pevušila, ja zaspah, ali ne toliko čvrsto da im nisam mogao čuti glasove — samo što nisam razabirao šta govore. Kad se upola probudih iz tog neugodnog dremeža, videh da Pegoti i majka, obe uplakane, o nečemu razgovaraju.

»Ne, takav ko što je ovaj, gospodinu Koperfildu se ne bi dopao,« reče Pegoti. »To ja tvrdim, i na to se zaklinjem.«

»Bože gospode,« viknu moja majka »nateraćete me da poludim! Jesu li ikad ikoju jadnu devojku mlađi tako kinjili kao vi mene! A zašto opet samu sebe vređam nazivajući se devojkom,? Zar se nisam nikad udavala, je li, Pegoti?«

»Kako da niste, zaboga?« odgovori Pegoti.

»Onda kako se usuđujete«, reče moja majka. »Ja, znate, Pegoti, ne mislim da kažem kako se usuđujete, nego kako imate srca da me tako žalostite i da mi govorite tako gorke stvari, kad dobro

znate da ja izvan ove kuće nemam nijednog prijatelja na koga bih se oslonila?«

»To je jedan razlog više« odgovori Pegoti, »da vam kažem da tako ne valja. Ne! Ne valja! Ne! To ni po koju cenu neće valjati. Ne!« činilo mi se da će Pegoti baciti svećnjak od sebe, toliko je njime podvlačila svoje reči.

»Kako možete da me toliko izazivate«, reče moja majka, pa udari u još veći plač nego maločas »i da govorite tako nepravedno? Kako možete, Pegoti, da govorite i dalje o tome kao da je sve to odlučeno i uređeno, kad vam neprestano govorim, vi, nemilosrdni stvore, da izvan najobičnijih uljudnosti nije još ničeg bilo! Vi govorite o nekakvom divljenju. Pa šta ja tu mogu? Ako su ljudi tako neozbiljni, pa se podaju tom osećanju, jesam li ja tu šta kriva? Pitam vas, šta treba ja tu da radim? Zar biste želeli da obrijem glavu i nagaravim lice, ili da se unakazim nekom opekotinom, ili vrelom vodom, ili čime sličnim? Čini mi se da biste vi to voleli, Pegoti. Rekla bih da biste u tome upravo uživali«.

Pegoti je, kako mi se činilo, primala jako srcu ovo klevetanje.

»Moj dragi dečko!« viknu moja majka prilazeći naslonjači u kojoj sam ja sedeo, i milujući me. »Moj rođeni mali David! — Zar može neko da tvrdi da ne osećam dovoljno ljubavi prema najdragocenijem svom blagu, najslađem mališanu od svih na svetu?«

»Niko nije ni iz daleka tako nešto kazao«, reče Pegoti.

»Jeste, Pegoti, rekli ste vi«, — odgovori moja majka, »znate da jeste, šta se drugo može zaključiti iz onoga što ste rekli, vi, neljubazni stvore, kad dobro znate, kao i ja, da zbog njega još prošlog tromesečja nisam htela da kupim nov suncobran, iako mi se onaj stari zeleni izlizao sve do gore, a resa se sva otrcala. To znate, Pegoti; to ne možete poreći«. Zatim, okrenuvši se s puno milošte prema meni, i prislanjajući obraz uz moj, reče:

»Jesam li ti ja rđava mama, Davide? Jesam li gadna, svirepa, sebična mama? Kaži da jesam, čedo moje; kaži »jesi«, mili dečko, pa će te onda Pegoti voleti, a Pegotina je ljubav kud i kamo jača od moje, Davide. Ja te uopšte ne volim, zar ne?«

Na to svi udarismo u plač. Mislim da sam se ja najviše čuo od sve troje, ali sam uveren da nam je svima plač bio iskren. Meni srce samo što nije prepuklo, i bojim se da sam u prvom nastupu povređene ljubavi doviknuo Pegoti: »životinjo«. To je čestito stvorenje, sećam se, bilo duboko ožalošćeno, i mora da je tom prilikom ostala bez ijednog jedinog dugmeta, jer se osuo mali plotun te municije kad ona, pošto se izmirila s mojom majkom, kleče kraj naslonjače da se pomiri i sa mnom.

Pođosmo da legnemo sasvim potišteni. Jecanje me je još dugo svaki čas budilo, a kada me jedan težak jecaj sasvim podiže u krevetu, videh majku kako sedi na mom pokrivaču i nadnosi se nad mene. Posle sam zaspao u njenom zagrljaju, i spavao čvrsto.

Ne mogu se setiti jesam li onog gospodina video i sledeće nedelje, ili je proteklo više vremena pre no što se pojavio. Ne bih smeo tvrditi da se jasno sećam datuma. Tek, eto, pojavio se u crkvi, a posle pošao s nama kući. Ušao je i on s nama, da vidi neki čuveni zdravac koji smo imali u prozoru salona. Meni se nije činilo da obraća mnogo pažnje na njega, ali pre nego što će poći, on zatraži od majke da mu da jedan cvetak. Ona ga zamoli da sam izabere — ali on nikako ne htede — ja nisam mogao da pojmim zašto — te mu ga ona ubra i predade u ruku. On reče da se nikad, nikad više neće rastati od njega, a ja pomislih da je sasvim lud kad ne zna da će cvet uvenuti za dan-dva.

Pegoti poče manje da sedi s nama uveče nego dotada. Moja majka joj se pokoravala vrlo mnogo — više nego obično, kako se meni činilo — te smo svi troje bili odlični prijatelji, ali nekako drukčije nego pre, i nije nam više bilo tako prijatno dok smo bili zajedno. Ponekad sam uobražavao da Pegoti zamera mojoj majci što nosi sve one lepe haljine koje je imala u fijokama, ili što tako često odlazi u posetu onome susedu, ali nisam uspevao da na zadovoljavajući način protumačim sve to.

Postepeno se navikoh da viđam gospodina s crnim zaliscima. Nije mi se sviđao ništa više nego prvi put, i osećao sam prema njemu istu nelagodnu ljubomoru; ali ako sam i imao neki svoj razlog za

ljubomoru osim dečje nagonske antipatije i nekog neodređenog shvatanja da Pegoti i ja možemo visoko ceniti moju majku i bez pomoći nekog trećeg, to svakako nije bio onaj razlog koji sam mogao imati da sam bio stariji. Ja sam u to doba bio sposoban da zapažam, tako da kažem, sve u malim odlomcima; ali sastaviti čitavu mrežu od izvesnog broja tih delova, i uhvatiti nekog u nju, bilo je još van moga domašaja.

Jednog jesenjeg jutra bio sam s majkom u prednjoj bašti, kad gospodin Merdston — sad sam ga znao pod tim imenom — naiđe na konju. On zaustavi konja da pozdravi moju majku, pa reče da ide u Loustoft da poseti neke svoje prijatelje koji su tamo sa svojom jahtom, i veselo predloži da povede i mene na sedlu ispred sebe, ako bih voleo da jašem.

Vazduh je bio čist i prijatan, a konj sve frktao i kopao nogom ispred baštenskih vratnica — kao da i sam uživa pri pomisli na jahanje — te i ja dobih jaku želju da idem. Odoh gore da me Pegoti spremi. Međutim, gospodin Merdston sjaha, pa sa konjskom uzdom preko ruke stade hodati gore-dole spoljnom stranom pored žive ograde od divljih ruža, dok je moja majka hodala lagano gore-dole s unutarnje strane da mu pravi društvo. Sećam se kako smo Pegoti i ja virili kroz moj mali prozor; sećam se kako su oni vrlo izbliza posmatrali divlje ruže dok su koračali pored ograde, i kako je Pegoti, iz sasvim anđeoskog razpoloženja, odjednom planula i stala suviše jako da mi četka kosu u suprotnom pravcu.

Malo kasnije smo gospodin Merdston i ja već kasom jahali po zelenoj ledini pokraj puta. On me je sasvim lako držao jednom rukom, i mislim da uglavnom nisam bio nemiran; ali mi je bilo prosto nemoguće da sedim ispred njega, a da ponekad ne okrenem glavu da mu pogledam u lice. On je imao onu vrstu plitkog crnog oka — potrebna mi je neka bolja reč da predstavim oko bez ikakve dubine u koju bi se čovek mogao zagledati — oko koje, kad je zamišljeno, izgleda, uvek samo za jedan trenutak, valjda usled kakve naročite igre svetlosti, kao da je iznenada postalo zrikavo. To sam nekoliko puta, kad bih bacio pogled na gospodina Merdstona, opazio s nekakvom jezom, i pitao se o čemu li on tako neprestano misli. Njegova kosa i zalisci, gledani izbliza, izgledali su još crnji i gušći nego što mi se učinilo u prvi mah. Četvrtast oblik donjeg dela lica i tačkasti tragovi crne brade, koju je svakog dana brižljivo brijao, podsećali su me na figure od voska koje su šest meseci pre toga pokazivali nedaleko od naše kuće. Sve to, njegove pravilne obrve, snežno bela, crna i mrka boja njegovog lica — prokleto i to njegovo lice i sama uspomena na njega! — navodili su me na misao da je on, i kraj, sve moje nedoumice vrlo lep čovek. Ne sumnjam da je tako izgledao i mojoj sirotoj majci.

Odjahasmo do jednog hotela kraj mora, gde su u jednoj sobi dva gospodina pušila cigare sami. Svaki je od njih ležao bar na četiri stolice i imao na sebi grub kratak kaput. U jednom uglu beše gomila kaputa, mornarskih ogrtača i jedna zastava, sve uvezano zajedno.

Oni se nekako nemarno i gegajuću digoše na noge kad mi uđosmo i rekoše:

»Zdravo, Merdstone! Mi smo mislili da ste umrli«.

»Nisam još«, reče Merdston.

»A ko je ovaj momčić?« reče jedan od gospode i dohvati me.

»To je David«, odgovori Merdston.

»Koji David?« reče onaj gospodin. »Džons?«

»Koperfild«, odgovori gospodin Merdston.

»Šta? Breme zanosne gospođe Koperfild?« viknu gospodin, »lepe mlade udovice?«

»Kinione«, reče gospodin Merdston, »pazite malo, molim vas. Neko je oštrouman«.

»A ko to?« upita gospodin smejući se.

Ja pogledah naviše brzo, radoznao da čujem.

»Pa Bruks iz Šefilda«, reče gospodin Merdston.

Meni laknu što je taj neko — Bruks iz Šefilda, jer sam, u prvi mah pomislio da sam to ja.

Izgleda da je bilo nečeg vrlo smešnog u reputaciji koju je uživao taj Bruks iz Šefilda, jer se oba gospodina od srca nasmjaše kad se on spomenu, pri čemu se dobro zabavljao i sam gospodin Merdston. Pošto su se neko vreme smejali, gospodin koga je gospodin Merdston zvao Kinion reče:

»A šta Bruks iz Šefilda misli u pogledu nameravanog posla?«

»Pa ne bih rekao da Bruks zasada razume mnogo u pogledu te stvari«, odgovori gospodin Merdston, »ali držim da, onako uopšte uzevši, nije naklonjen«.

To opet izazva smeh, a gospodin Kinion reče da će zvoniti da donesu malo šerija, pa da pijemo u Bruksovo zdravlje. To i uradi; a kad vino dođe, on natera i mene da gutnem malo uz biskvit i da pre no što ću ispiti ustanem i kažem: »Dole Bruks iz Šefilda!« Ta se zdravica primi s burnim odobravanjem i sa tako srdačnim smehom, da to i mene natera da se smejem, na što se opet oni stadoše smejati još jače. Jednom reči, odlično smo se zabavljali.

Posle toga šetali smo strmom liticom iznad mora, sedeli na travi i gledali razne stvari kroz dogled — nisam umeo da se snađem kad su mi ga metnuli predoči, ali sam se pravio da vidim — pa smo se onda vratili u hotel na rani ručak. Za sve vreme dok smo bili napolju, ona dva gospodina su pušila bez prestanka, što su, bar koliko sam mogao suditi po mirisu njihovih grubih kaputa, sigurno činili još otkako su im kaputi doneti od krojača. Nego da ne zaboravim: išli smo i na jahtu, gde trojica siđoše u kabinu, pa se baciše na proučavanje nekih hartija. Video sam ih kako ozbiljno rade kad sam pogledao dole kroz otvoren svetlarnik. Mene su za to vreme ostavili s jednim prijatnim čovekom, vrlo velike glave, sa riđom kosom, i s vrlo malim sjajnim šeširom na njoj, koji je na sebi imao košulju ili prsnik s prugama na kocke, na kojem je preko grudi pisalo velikim slovima »ŠEVA«. Ja pomislih da se on tako zove i da ime nosi na prsima pošto živi na lađi, te nema kapiju da na nju istakne ime, ali mi on kad ga oslovih sa »gospodine Ševo«, reče da je to ime lađe.

Celog dana sam zapažao da je gospodin Merdston ozbiljniji i staloženiji od ona dva gospodina. Oni su bili vrlo veseli i bezbrižni! Šalili su se bez ustezanja jedan s drugim, ali retko s njim. Meni se činilo da je on mnogo pametniji i hladniji od njih i da ga oni gledaju s nekim osećanjem nalik na moje. Opazio sam jednom ili dvaput da je gospodin Kinion, dok je govorio, ispod oka pogledao u gospodina Merdstona, kao da hoće da se uveri da nije čime nezadovoljan; i kako je jednom kad je gospodin Pasnidž, onaj drugi gospodin, bio osobito veseo, nagazio njegovu nogu i krišom ga pogledom opomenuo da ima u vidu da je u društvu gospodina Merdstona, koji je sedeo strogo ozbiljan i ćutao. A i ne sećam se da se gospodin Merdston celog toga dana nasmejao, osim na onu šalu o Šefildu — a ta je, uzgred budi rečeno, bila njegova.

Došli smo kući rano uveče. Bilo je vrlo lepo veče, pa se moja majka i on još jedared prošetaše duž ograde od divljih ruža, dok mene poslaše unutra da pijem čaj. Pošto on ode, moja majka me stade pitati kako sam proveo dan i šta su oni tamo govorili i radili. Ja spomenuh šta su rekli o njoj, a ona se nasmeja i reče da su to drski ljudi koji govore besmislice — ali sam osećao da joj je milo. Znao sam to sasvim dobro onda, kao što znam i sad. Iskoristila priliku da je upitam da li poznaje gospodina Bruksa iz Šefilda, na što ona odgovori da ga ne zna i da je sigurno nekakav fabrikant iz branše noževa i viljušaka.

Smem li o njenom izmenjenom licu, kakvog se s razlogom sećam, i iščezlom kao što znam — smem li reći da ga više nema, kad evo izlazi preda me, u ovom trenutku, živo kao ma koje lice na ulici punoj sveta u koje bih mogao da pogledam? Smem li o njenoj nevinoj i devojačkoj lepoti reći da je svenula, da je više nema, kad evo dah njezin osećam na obrazu, sada, isto onako kako sam ga osećao one večeri? Smem li reći da se išta promenila, kad je, evo, moje sećanje vraća u život baš onakvu, i kad to sećanje, vernije svojoj zaljubljenoj mladosti no što sam ja, ili ma ko drugi, još uvek grčevito drži ono što mu je tada bilo predrago.

Pišem o njoj onakvoj kakva je bila kad sam otišao da legnem posle onog razgovora i kad je došla da mi kaže laku noć. Kleknula je veselo kraj moga kreveta, pa je, spustivši glavu na ruke, i smejući

se, rekla:

»Šta su ono rekli, Davide? Kaži mi opet. Ne mogu da verujem.«

»Zanosna ...« počeh ja.

Majka mi stavi ruke na usta da me ućutka.

»Sigurno nisu rekli ‚zanosna'«, reče ona smejući se. »Ne može biti da su rekli ‚zanosna", Davide. Znam da nisu«.

»Jeste, rekli su zanosna gospođa Koperfild'«, ponovih ja uporno. »I ‚lepa'«.

»Ne, ne, ne može biti da su rekli ‚i lepa'. Nikako lepa'«, upade u reč moja majka, opet mi stavljajući prst na usta.

»Jeste, rekli su ‚lepa mala udovica'«.

»Luckasti drski stvorovi«, viknu moja majka smejući se i pokrivajući lice. »Smešni ljudi! Zar ne? Davide, milo moje...«

»Šta, mamice?«

»Nemoj ništa o tome govoriti Pegoti; mogla bi se ljutiti na mene. Ja sam i sama strašno ljuta na njih, ali bih više volela da Pegoti ne zna«.

Ja, naravno, obećah, a onda se poljubismo ko zna koliko puta, i ja ubrzo čvrsto zaspah.

Danas mi se, posle tolikog vremena, čini da je sutra dan posle toga Pegoti izašla preda me s vrlo čudnim i pustolovnim predlogom, o kome ću uskoro govoriti; ali je to verovatno bilo dva meseca kasnije.

Moja majka je opet bila negde van kuće, a mi smo, kao i pre, sedeli u društvu čarape i aršina, i komadića voska, i kutije sa crkvom Sv. Pavla na poklopcu, i knjige o krokodilima, kad Pegoti, pošto me je više puta pogledala, i svaki put zaustila da nešto kaže pa se predomislila — što sam ja prosto shvatio kao zevanje, jer bi se inače prilično uznemirio — najzad reče umiljavajući se:

»Kako bi vam se svidelo, gospodine Davide, da pođete sa mnom na jedno dve nedelje kod moga brata u Jarmut? Zar to ne bi bilo uživanje?«

»Je li vaš brat prijatan čovek, Pegoti?« upitah ja obazrivo.

»O, još kako prijatan!« uzviknu Pegoti dižući ruke uvis. »A zatim, tamo je i more, pa čamci, pa lađe, pa ribari, pa žal, i Am, da se igrate s njim ...«

Pegoti je mislila na svog nećaka Hama, o kome je bilo govora u prvoj glavi, ali je njegovo ime izgovarala kao ono glagolsko parčence iz Engleske gramatike[{7}].

Ja se oduševih na to nabrajanje zadovoljstava, i rekoh da bi to zaista bilo uživanje, ali šta će na to reći majka?

»E, ja bih smela da se kladim u gineju«, reče Pegoti pogledajući me pažljivo, »da će nas ona pustiti da idemo. Ja ću je pitati, ako hoćete, čim se vrati kući. Pristajete li?«

»A šta će ona raditi dok mi ne budemo tu?« rekoh i naslonih male laktove na sto da bih raspravio tu stvar. »Ona ne može ostati sama«.

Pegoti odjednom stade tražiti neku rupu na peti čarape, ali to mora da je bila neka vrlo mala rupa, koju nije vredelo krpiti.

»Čujete li, Pegoti? I vi znate da ona ne može ostati sama!«

»O, bog s vama!« reče Pegoti i najzad opet pogleda u mene. »Pa zar vi ne znate? Ona će provesti dve nedelje kod gospođe Greiper. Kod gospođe Greiper će biti veliko društvo«.

Kad sam to čuo, bio sam gotov da pođem. Čekao sam s krajnjim nestrpljenjem da mi se majka vrati od gospođe Greiper, jer je bila baš kod te susetke, pa da vidim da li će nam dopustiti da izvedemo našu veliku zamisao. A moja majka se ne iznenadi ni blizu onoliko koliko sam ja očekivao, već vrlo lako pristade, te se sve uredi još iste večeri i donese odluka da će se tamo za mene plaćati za stan i hranu.

Brzo dođe dan našeg polaska. Na njega je trebalo tako malo čekati, da je isuviše brzo došao čak i

za mene koji sam goreo od nestrpljivog iščekivanja i od strepnje da se kakav zemljotres, ili ognjena planina, ili druga koja velika prirodna nesreća ne umeša i ne omete naše putovanje. Trebalo je da putujemo u kolima jednog kiridžije, koja su polazila izjutra, posle doručka. Toliko sam tada želeo da se samo umotam i prespavam noč onako obučen, u šeširu i cipelama, da bih dao ne znam šta samo da mi to dopuste.

Iako o tome pričam veselo, još i sad sam uzbuđen kad se setim kako sam bio nestrpljiv da što pre odem iz svog srećnog doma, i kad pomislim da ni slutio nisam šta ostavljam, i to za navek.

Uživam kad se setim kako sam u vreme kad su kola već bila stigla pred vratnice, a majka stajala i ljubila me — kako sam zaplakao od zahvalne ljubavi prema njoj, i prema starom domu, od kojeg se nikad dotle nisam odvajao. Drago mi je što znam da je i moja majka plakala, i da sam osećao kako joj srce lupa uz moje.

Srećan sam pri pomisli kako je moja majka, kad kiridžija krete, istrčala na vratnice, pa mu doviknula da stane da me još jednom poljubi. I uživam da se što duže zabavim sećanjem na usrdnost i ljubav kojom je ona tada prinela svoje lice mome.

Dok je stajala na putu pošto mi krenusmo, gospodin Merdston joj priđe, držeći se nekako kao da joj zamera što se toliko uzbudila. Ja sam gledao za sobom ispod arnjeva na kolima i pitao se šta on tu ima da se meša. A Pegoti, koja je takođe gledala prema njima s druge strane, nije izgledala nimalo zadovoljna, što se videlo po njenom licu kad se okrenula meni.

Neko vreme sam sedeo i gledao u Pegoti, zanesen ovakvom maštarijom: da nešto ima zadatak da me kao dečaka iz bajke povede da se izgubim, da li bih umeo da se vratim kući po tragu dugmadi koju bi posejala putem.

GLAVA III

PROMENA U MOME ŽIVOTU

Mislim da je konj onoga kiridžije bio lenština kakve nema, jer se vukao oborene glave, kao da uživa da ljudi što duže čekaju na njima upućene pakete. Ja sam čak uobrazio da se on glasno kikoće pri toj pomisli, ali kiridžija reče da ga to muči kašalj.

I kiridžija je imao običaj da drži glavu oborenu kao i njegov konj, i da se sanjivo klanja dok vozi, držeći ruke na kolenima. Kažem »vozi«, ali mi se čini da bi kola isto tako lepo stigla u Jarmut i bez njega, jer je konj sve sam obavljao. A od sveg razgovora kiridžija je znao samo da zviždi.

Pegoti je držala na krilu kotaricu sa jestivom, koje ne bi omanulo ni da smo tim prevoznim sredstvom išli čak u London.

Mnogo smo jeli i mnogo spavali. Pegoti je padajući u san uvek naslanjala glavu na dršku od kotarice, koju nije ispuštala iz ruku; i toliko je hrkala, da ne bih mogao verovati da je za to sposobno jedno slabo žensko čeljade, da je nisam slušao svojim ušima.

Usput smo toliko skretali uz puteljke, niz puteljke, i toliko dugo predavali krevet za jednu krčmu, i svraćali još na druga mesta, da sam bio sasvim umoran i presrećan kad ugledasmo Jarmut. On mi se činio nekako sunđerast i natopljen dok sam prelazio pogledom preko velike i sumorne pustoši koja se prostirala s one strane reke, pri čemu sam se hteo ne hteo pitao kako to da je jedan deo sveta tako ravan, ako je svet zaista okrugao, kako kaže u mom zemljopisu. Ali pomislih da Jarmut leži na jednom od polova, čime se stvar sasvim lepo objašnjavala.

Kad priđosmo malo bliže, i kad videsmo kako sav predeo leži u pravoj liniji opružen pod nebom, ja bojažljivo rekoh Pegoti da bi ga poneki mali brežuljak mogao ulepšati, a da bi sve bilo zgodnije da je kopno malo jače izdvojeno od mora, i da varoš i nadošlo more ne izgledaju tako izmešani kao kakva prženica ogrezla u vodi. Ali Pegoti reče odsečnije nego obično da moramo primiti stvari onakve kakve su, i da se ona, bar što se tiče nje lično, ponosi što može kazati za sebe da je »Jarmutska haringa«.

Kad zađosmo u ulicu koja se meni učini prilično čudna i osetismo miris ribe, smole, kučine i katrana, i kad videsmo kako svuda prolaze mornari i kako kola uz tresak poskakuju preko kaldrme, ja osetih da sam učinio nepravdu tako živom mestu, pa to rekoh i Pegoti, koja sa velikim zadovoljstvom sasluša izraze moje radosti, te mi saopšti da je svima dobro poznato, valjda svima onima koji imaju sreću da budu po rođenju haringe, da je Jarmut sve u svemu najlepše mesto u vasioni.

»Evo moga Ama«, vrisnu Pegoti. »Toliko je porastao da ga ne možeš poznati!«

On nas je doista čekao pred krčmom, pa me kao kakav stari poznanik upita kako sam. Ja isprva nisam osećao da ga poznajem tako dobro kao on mene, jer on nikako nije dolazio u našu kuću od one noći kad sam se rodio, pa je, naravno, time bio u preimućstvu nadamnom.

Ali naša prisnost znatno ojača kad me on uze na krkače da me odnese do kuće. Sad je to bio ogroman, snažan momak, visok šest stopa, i širok srazmerno visini, okruglih ramena, ali s licem dobroćudno nasmejanog dečaka, i s kovrdžavom svetlom kosom, koja mu je davala izgled jagnjeta. Imao je na sebi kaput od jakog lanenog platna i tako krute čakšire, da bi i bez nogu u njima stajale uspravno. A ono što je imao na glavi ne bi se moglo s pravom nazvati šeširom; pre bi se moglo reći da mu je teme, kao kakva stara zgrada, bilo pokriveno nečim smolastim.

Ham je mene nosio na leđima, a ispod pazuha jedan naš kovčežić, a Pegoti drugi; i tako pođosmo kroz ulice prepune iverja i peščanih humčica, pa udarismo pored plinare, užarskih radionica,

gradilišta čamaca, brodogradilišta, radionica za rasklapanje brodova, radionica za kučine i smolu, kojim se brodovi šuperišu, jarbolana, kovačnica, i silesije svakojakih gradilišta, dok ne izađosmo na onu sumornu pustoš koju sam video iz daleka, na što Ham reče;

»Eno naše kuće, gos'n Davide«.

Ja stadoh gledati u svim pravcima dokle sam mogao dogledati preko pustoši, pa i na more, i preko reke, ali kuće nigde ni od korova. Nedaleko odatle se, istina, videlo nešto kao neki crni brod ili neka druga vrsta islužene lađe, nasukane na obali, sa gvozdenim dimnjakom koji je stršio mest odžaka, i dimio vrlo ugodno — ali se nije moglo sagledati nigde ništa ni nalik na ljudsko naselje.

»Nije valjda ono?« rekoh ja. »Ono što liči na lađu?«

»Jeste baš ono, gos'n Davide«, odgovori Ham.

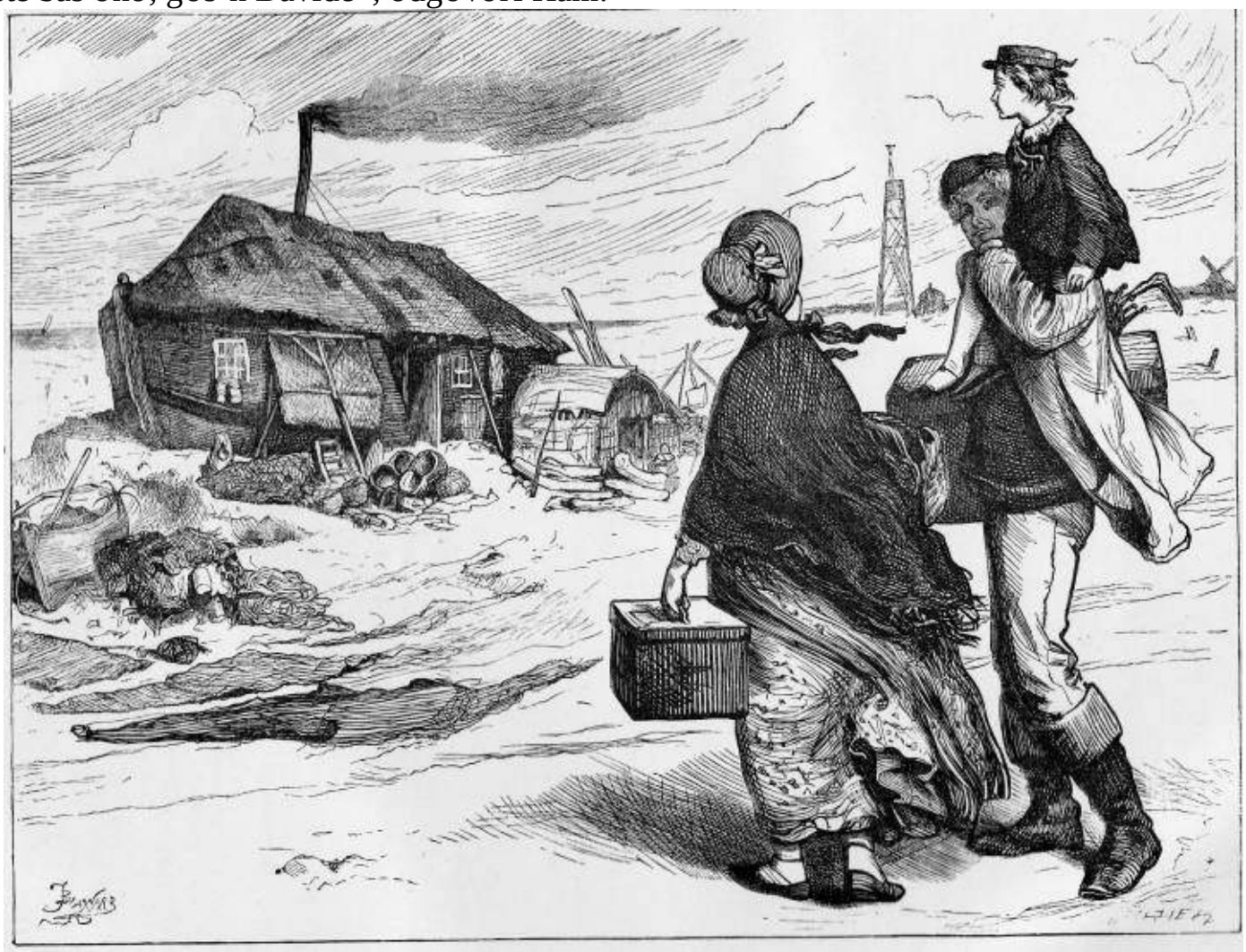

Da je to bila Aladinova palata, rokovo[{8}] jaje, ili tako nešto, ne bi me valjda toliko očaralo, kao romantična pomisao da ću stanovati baš tu. Videla su se divna vrata urezana sa strane, pa sveden krov, pa mali prozori; ali je najveća draž bila u tome što je to bila prava lađa, koja je nesumnjivo bila na vodi stotinama puta i koja nikako nije bila građena za ovakvo stanovanje na kopnu. To je bilo ono što me je najviše oduševilo. Da je unapred udešavana za stanovanje, meni bi se mogla učiniti teskobna, ili nezgodna ili zabačena; ali pošto nikad nije imala takvu namenu, ona je samim tim postajala savršeno obitavalište.

Iznutra je bila divno čista i ne može biti urednija. Bio je tu sto, pa holandski sat, pa komoda s fijokama i poslužavnik za čaj sa slikom neke gospođe sa suncobranom koja je pošla u šetnju s nekim dečkom vojničkog izgleda koji tera obruč. Jedna »Biblija« je podupirala poslužavnik, koji bi, da nešto padne, polupao dobru količinu šolja i tanjirića i jedan čajnik, što je sve bilo poređano oko te knjige. Po zidovima je visilo nekoliko običnih slika u bojama, uokvirenih i zastakljenih, s predmetima iz »Svetog pisma«. Kad god sam takve slike docnije viđao u rukama torbara, uvek mi je

pred oči izlazila sva unutrašnjost kuće Pegotinog brata. Najupadljivije među njima bile su Avram u crvenom kako prinosi na žrtvu Isaka u plavom, i Danilo u žutom, bačen u pećinu zelenih lavova. Nad malom policom iznad kamina visila je slika lugera[9] »Sare Džein«. Taj model izrađen u Sanderlendu, i to sa stvarnom malom umetnom drvenom krmom — pravo umetničko delo, koje je predstavljalo kombinaciju slikarstva i drvodeljstva —bio je u mojim očima najzavidniji posed što ga je pružao ovaj svet. Bilo je tu i nekoliko kuka u brvnima tavanice, čiju namenu onda nisam mogao dokučiti; zatim nekoliko sanduka i kutija i drugih zgodnih naprava te vrste što su služile za sedenje i povećavale broj stolica.

Sve sam ja to opazio na prvi pogled čim sam prešao preko praga — kao svako dete, prema onoj mojoj ranije izloženoj teoriji — a zatim Pegoti otvori jedna vratanca, pa mi pokaza moju spavaću sobu. Tako udobnu i primamljivu spavaću sobu nisam nikada video — na zadnjem kraju lađe, s prozorčićem na mestu gde je nekad bila proturena krma; sa ogledalcem uokvirenim školjkama od ostriga, koje je bilo obešeno na visini kao udešenoj za mene, i sa malim krevetom upravo tolikim da se u njega moglo leći. Na stolu kita morskih trava u plavom lončetu. Zidovi tako okrečeni da su bili beli kao mleko, a krevetski pokrivač od krpica prosto mi je zasenjivao oči svojim bleskom. Nešto što sam naročito zapazio u toj slatkoj kući bio je miris na ribu, koji je bio tako prodoran, da kad izvadih maramicu osetih da miriše kao da je u nju bio uvijen jastog. Kad taj pronalazak poverljivo saopštih Pegoti, ona me obavesti da joj brat trguje jastozima, morskim paucima i rečnim rakovima, a kasnije videh da se gomila tih stvorenja, spletena u neverovatnu gužvu, obično nalazi u jednoj maloj drvenoj šupi punoj lonaca i kotlića, i da štipa gde šta stigne.

U kući nas dočeka dobrodošlicom neka vrlo učtiva žena u beloj kecelji koju sam još sa četvrt milje odstojanja, dok sam još bio na Hamovim leđima, video kako se klanja na vratima. Dočeka nas i neka izvanredno lepa devojčica, bar se meni tako učinila, sa ogrlicom od plavih đinđuva. Ona mi se otrže kad htedoh da je poljubim, pa šmugnu i sakri se negde. Posle izvesnog vremena, pošto sjajno večerasmo kuvanih listova, rastopljenog masla i krompira, uz jedan kotlet za mene, stiže neki kosmat čovek vrlo dobroćudna lica. On moju Pegoti nazva »curicom«, pa je srdačno cmoknu u obraz, te ja po tome, a i po njenom ponašanju, bez ikakvih sumnji zaključiti da je to njen brat, što se i potvrdilo, pošto mi ga uskoro i predstaviše kao gospodina Pegotija, domaćina kuće.

»Milo mi je što vas vidim, gospodine«, reče gospodin Pegoti.

»Možda ćemo vam se učiniti grubi, ali smo spremni da vas uslužimo«.

Ja mu zahvalih, i odgovorih da sam uveren da će mi biti prijatno u tako divnoj kući.

»Kako je vaša mama, gospodine?« reče gospodin Pegoti. »Jeste li je ostavili zdravu i veselu?«

Nagovestih gospodinu Pegotiju da je vesela kako se samo može poželeti, i da ih je pozdravila, što je bila učtiva izmišljotina s moje strane.

»Jako sam joj zahvalan, zaista«, reče gospodin Pegoti. »E pa, gospodine, ako možete da izdržite jedno petnaes' dana zajedno s njom«, pokazujući glavom na svoju sestru, »sa Hamom i malom Emilijom, mi ćemo se ponositi vašim društvom«.

Pošto me je tako gostoljubivo pozdravio u svojoj kući, gospodon Pegoti izađe napolje da se umije jednim kotlićem tople vode, rekavši da »njegovu prljavštinu hladna nikako ne bi uspela da skine«. Uskoro se vrati, mnogo lepšeg izgleda, ali tako crven, da nisam mogao da ne pomislim kako njegovo lice ima nečeg zajedničkog sa jastozima, morskim paucima i rečnim rakovima — jer i ono je upalo u toplu vodu veoma crno, a izašlo iz nje sasvim crveno.

Posle čaja, kad se zatvoriše vrata, i sve se nekako prijatno ututka, jer noći su već bile hladne i pune magle, meni se učini da prijatniji kutak ljudska mašta ne bi mogla smisliti. Slušati kako se napolju na moru diže vetar, biti svestan da tamo po pustoj ravnici puzi magla, i pri tome gledati u vatru i misliti kako u blizini nema nikakve kuće osim ove naše, koja je, u stvari, lađa — bilo je prava čarolija. Mala Emilija je već savladala stidljivost, te je sedela kraj mene na najnižem i najmanjem sandučetu,

velikom taman za nas dvoje, i koje je tačno moglo da, stane u kut kraj ognjišta. Gospoda Gamidž je u svojo beloj kecelji plela sa druge strane vatre. Pegoti se uz svoj ručni rad i sa svojom crkvom Sv. Pavla i komadićem voštanice osećala kao kod svoje kuće, kao da sve to zajedno nije nikad poznalo drugog krova. A Ham je — pošto mi je prethodno održao prvi čas igranja klope — pokušavao da se priseti kako treba da razmetne prljave karte pa da prorekne sudbinu. Pri tom je, na svakoj karti koju je prevrnuo, ostavljao sumnjivi otisak palca. Gospodin Pegoti je pušio lulu. Ja osetih da je došlo vreme za razgovor i prijateljsku poverljivost.

»Gospodine Pegoti«, kažem ja.

»Molim, gospodine«, kaže on.

»Jeste li vi svome sinu dali ime Ham zato što živite u nekoj vrsti kovčega?«

Gospodinu Pegotiju se, izgleda, ta misao učini duboka, ali on odgovori:

»Ne, gospodine. Nikakvo mu ime ja nisam dao«.

»Pa ko mu je onda dao to ime?« rekoh ja, postavljajući gospodinu Pegotiju pitanje broj dva iz katihizisa.

»Pa, gospodine, dao mu ga je njegov otac«, reče gospodin Pegoti.

»Mislio sam da ste mu vi otac«.

»Otac mu je bio moj brat Džo«, reče gospodin Pegoti.

»Je l’ umro, gospodine Pegoti?« primetih ja pošto sam malo poćutao s puno poštovanja.

»Utopio se«, reče gospodin Pegoti.

Mene mnogo iznenadi to što gospodin Pegoti nije Hamov otac, te se zapitah da se možda ne varam u pogledu njegovog srodstva s ostalim ukućanima. Bio sam tako radoznao da saznam, te odlučih da to raščistim sa gospodinom Pegotijem.

»A mala Emilija?« rekoh ja pogledavši u nju. »Ona je vaša kćer, zar ne, gospodine Pegoti?«

»Nije, gospodine. Njen otac je bio moj zet Tom«.

»Sigurno umro, gospodine Pegoti?« primetih i protiv svoje volje, pošto sam opet poćutao s puno poštovanja.

»Utopio se«, reče gospodin Pegoti.

Osećao sam koliko je teško nastaviti razgovor o toj stvari, ali još ne bejah doznao sve što sam hteo, a morao sam po svaku cenu ispitati stvar do kraja, te zato upitah:

»Zar vi nemate dece, gospodine Pegoti?«

»Ne, mladi gospodine«, odgovori on i nasmeja se kratko. »Ja sam neženja«.

»Neženja!« rekoh ja začuđen. »A ko je ono, gospodine Pegoti?« i pokazah na onu osobu u kecelji koja je plela.

»To je gospođa Gamidž«, reče gospodin Pegoti.

»Gamidž, gospodine Pegoti?«

Ali mi u tom trenutku Pegoti — mislim moja vlastita Pegoti — stade davati tako jasne znake da više ne pitam, da mi je samo preostalo da sedim i da gledam u celo to ćutljivo društvo, sve dok ne dođe vreme da se ide u krevet. A kada se najzad nađosmo sami u mojoj maloj kabini, ona me obavesti da su Ham i Emilija nećak i nećaka, siročad koju je moj domaćin usvojio u raznim godinama njihovog detinjstva, kad su ostala nezbrinuta, i da je gospođa Gamidž udovica njegovog ortaka s kojim je imao brod i koji je umro u najvećoj sirotinji. »On je i sam siromašan čovek«, reče mi Pegoti, »ali je dobar kao zlato i pouzdan kao čelik« — to su njena poređenja. Jedino govor o toj njegovoj plemenitosti, objasnila mi je ona, može toliko da ga naljuti da pribegne čak i kakvoj ružnoj kletvi, čim ko od njih zucne što o tome, on desnom rukom snažno tresne po stolu (pri čemu se jednom prilikom sto i raspukao), pa se počne strašno zaklinjati da će i on i sve otići u tandariju ako s tim ne prestanu i ako se o tome još bude govorilo. A ja se na to stadoh raspitivati gde je ta tandarija, pa najzad po odgovorima stekoh utisak da o tome niko nema pojma, mada su svi smatrali te reči za najsvečaniju zakletvu.

Bio sam uzbuđen dobrotom svoga domaćina, pa sam u izvesnom blaženom duševnom raspoloženju, koje je sanjivost pojačavala, slušao kako ženskinje ide u postelju u drugoj kajitici, istoj kao moja, na drugom kraju broda, i kako on i Ham vešaju dve mornarske postelje o kuke koje sam ranije bio opazio u gredama krova. Dok mi se san polako prikradao, ja sam slušao kako vetar zavija napolju na moru, i kako juri preko ravnice tako besomučno, da sam imao neko bunovno priviđenje da se u noći pomalja grdna morska dubina. Ali sam se setio da se na kraju krajeva nalazim na lađi, i da nije zgoreg imati pored sebe na lađi čoveka kao što je gospodin Pegoti, za slučaj da se zaista nešto dogodi.

Ali se nije dogodilo ništa gore do jutra. Skoro čim ono zasija na okviru od školjkica moga ogledala, ja skočih iz kreveta i izleteh napolje s malom Emilijom da skupljamo kamenčiće po žalu.

»Vi ste svakako pravi mornar?« rekoh ja Emiliji. Ne verujem da sam zbilja mislio tako nešto, ali sam osećao da mi učtivost nalaže da tako nešto kažem, a jedno je blistavo jedro sasvim blizu nas

stvaralo tako lepu sličicu u njenom sjajnom oku, da me je podstaklo na te reči.

»Ne«, odgovori Emilija mašući glavom, »mene je strah od mora«.

»Strah!« rekoh ja s prikladnim izgledom neustrašivosti, gledajući oholo u silni okean. »Mene bogme nije«.

»Ah, ali ono je svirepo«, reče Emilija. »Ja sam videla kako je bilo svirepo prema mnogim našim ljudima. Videla sam ga kako razbija u paramparčad jedan brod veliki kao naša kuća«.

»Nadam se da to nije bio brod na kome je ...«

»Moj otac poginuo?« reče Emilija. »Nije, nije taj. Ja taj brod nisam nikad videla«.

»Ni njega?« upitah ja.

Mala Emilija opet mahnu glavom:

»Ne sećam ga se«.

Da čudne podudarnosti! Ja se odmah dadoh na posao da objasnim kako nikad nisam video svog oca; kako smo moja majka i ja vazda živeli sami za sebe najsrećnijim životom koji se može zamisliti, kako smo tako živeli tada, i nameravamo da i dalje živimo; pa onda kako je grob moga oca u crkvenoj porti kraj naše kuće, u hladu jednog drveta, ispod čijih sam grana mnogo puta u lepa jutra šetao i slušao pevanje ptica. Ali se pokaza da je bilo izvesne razlike između Emilijinog i mog položaja kao siročadi. Ona je bila izgubila majku pre nego oca, a niko živi ne zna gde je grob njenog oca, sem da je negde u morskim dubinama.

»Osim toga«, reče Emilija tražeći unaokolo školjke i kamenčiće, »tvoj otac je bio gospodin, a tvoja majka je gospođa, dok je moj otac bio ribar, moja majka ribarska kći, a moj ujak Dan je ribar«.

»Dan je gospodin Pegoti, je l'?« rekoh ja.

»Ujka Dan, onaj tamo«, reče Emilija pokazujući glavom prema kući.

»Da, i ja mislim na njega. Mora da je vrlo dobar, kako mi se čini«.

»Dobar?« reče Emilija. »Ako ikada budem velika gospođa, ja ću mu dati kaput plav kao nebo, sa dugmetima od dijamanata, čakšire od žutog nankina, prsluk od crvene kadife, trorogi šešir, velik zlatan sat, srebrnu lulu i sanduk novaca«.

Ja rekoh da ne sumnjam da gospodin Pegoti potpuno zaslužuje sva ta blaga. Moram priznati da mi je bilo nešto malo teško da zamislim da bi se on osećao sasvim ugodno u opremi koju je za njega smislila njegova zahvalna nećaka, i da, sam naročito sumnjao u razumnost trorogog šešira, ali sam ta osećanja zadržao za sebe.

Mala Emilija zastade i pogleda u nebo pri nabrajanju tih predmeta, kao da oni sačinjavaju neko sjajno priviđenje. Zatim nastavismo skupljanje školjki i kamičaka.

»Je l' bi ti volela da budeš velika gospođa?« rekoh ja.

Emilija pogleda u mene, pa se nasmeja, i pokretom glave reče: »Da«.

»Jako bih volela. Onda bismo svi mi bili gospodska porodica. Ja, ujka, i Ham, i gospođa Gamidž. Onda ne bismo ništa marili kad bi došlo vreme bura... Ne zbog nas samih, hoću da kažem. Ali bi sigurno marili zbog sirotih ribara, pa bi im pomagali novcem kad bi oni iole postradali«.

Meni se ta slika učini sasvim na mestu, i prema tome nimalo neverovatna, te izrazih svoje zadovoljstvo pri pomisli na nju, a mala Emilija se oslobodi i stidljivo upita:

»Zar te i sada nije strah od mora?«

Bilo je dovoljno mirno da se ne plašim, ali nisam sumnjao da bih, samo da sam video kako dolazi neki talas osrednje veličine, okrenuo pete sećajući se s užasom njenih utopljenih srodnika. Ali ipak rekoh:

»Ne,« pa, dodadoh, »ali izgleda da ni tebe nije strah, iako kažeš da jeste!« jer je koračala isuviše blizu ivice nekog starog mola, ili drvenog keja, na koji smo bili došetali, te sam se plašio da ne padne u vodu.

»Ne bojim se ja ovako«, reče mala Emilija. »Ali se budim noću kada gruva, pa drhćem pri pomisli

na ujka Dana i Hama, i sve mi se pričinjava da ih čujem kako zovu u pomoć. Zato bih toliko volela da budem velika gospođa. Ali se ne plašim ovako. Baš ni malo. Pogledaj«.

Ona se odvoji od mene i potrča po neravnoj gredi, koja se, strčeći od nasipa na kojem smo stajali, nadnosila nad duboku vodu bez ikakvog oslonca. Taj mi se događaj tako urezao u sećanje, da bih da sam kakav crtač mogao i danas sve to da predstavim sasvim onako kako sam tu sliku onda doživeo: malu Emiliju, koja (kako mi se tada činilo) leti napred, u susret svojoj propasti, s pogledom koji nisam nikad zaboravio, uprtim u daleku morsku pučinu.

Njena se laka, smela, lepršava mala prilika okrete i vrati zdrava i čitava do mene, te se ja uskoro stadoh smejati svome strahu i kriku koji sam bio ispustio, i koji ne bi ništa pomogao, jer nikoga nije bilo u blizini. Ali je kasnije bilo prilika, u doba moje zrelosti, puno prilika, kad sam pomišljao da li je moguće (mislim na mogućnost koja važi za stvari skrivene od nas) da, je u onoj iznenadnoj naglosti tog deteta, i u njegovom neobuzdanom pogledu u pustu daljinu, bilo nekog milosrdnog poziva u opasnost, nekog mamljenja sebi koje je dolazilo od njenog mrtvog oca, i s njegovim odobrenjem, kako bi njen život dobio mogućnost da se toga dana okonča. Bilo je kasnije prilika kada sam se pitao da li bi, da sam jednim pogledom mogao da sagledam ceo njen život, i to da ga sagledam tako da mi kao detetu bude potpuno razumljiv, a da je tada njen spas zavisio od jednog pokreta moje ruke — da li bi trebalo da pružim ruku i da je spasem. Kasnije je naišlo izvesno vreme — neću reći da je dugo trajalo, ali je naišlo — kada sam se pitao da nije možda bilo bolje za malu Emiliju da se voda toga dana, tu pred mojim očima, sklopila nad njenom glavom, i kad sam sebi odgovarao: »Da, bolje bi bilo«.

No za ovo je možda suviše rano. Možda mi se ovo ovde izmaklo pre vremena. Ali neka ostane.

Otšetali smo dosto daleko i natovarili se stvarima koje su nam se činile zanimljive, a pažljivo smo vraćali u more neke morske zvezde nasukane na pesku — ja ni dan danji ne poznajem tu vrstu životinja toliko da bih znao da li treba da nam blagodare što smo to uradili ili baš obratno — pa se onda uputismo natrag, kući gospodina Pegotija. Zastadosmo pod krovom šupe za jastoge da se nevino poljubimo, pa uđosmo da doručkujemo, sijajući od zdravlja i zadovoljstva.

»Kao dva mala drozduljka«, reče gospodin Pegoti. Ja sam znao da to na narečju našega kraja znači kao dva mala čvorka, te primih to kao nešto laskavo.

Razume se da sam se zaljubio u malu Emiliju. Zaista sam tu malu voleo onako istinski, onako iskreno kao što se voli docnije u životu, pa čak i čistije i nesebičnije od najlepše ljubavi odraslih, ma koliko bila uzvišena i plemenita. Moja mašta je odista stvorila oko tog majušnog, plavookog stvorenjceta nešto eterično, što je od nje pravilo istinskog anđela. Da je ona jednog sunčanog popodneva razvila majušni par krila i odletela ispred mojih očiju, smatrao bih to kao nešto što sam s razlogom mogao očekivati.

Imali smo običaj da se puni ljubavi po čitave časove šetamo po sumornoj ravnoj pustoši oko Jarmuta. Dani su veselo prolazili mimo nas, kao da je i samo Vreme još bilo dete, uvek u igri. Govorio sam Emiliji da je obožavam i da ću, ako mi ne prizna da i ona mene obožava, biti primoran da se probodem sabljom. Ona mi reče da me obožava, i siguran sam da je govorila istinu.

Što se tiče nejednakosti naših položaja, naše nezrelosti, ili drugih teškoća, o tome mala Emilija i ja nismo vodili brigu, jer nismo imali budućnosti. Bilo nam je isto toliko malo stalo da odrastemo koliko i da se podmladimo. Bili smo predmet divljenja za gospođu Gamidž i za Pegoti, koje su večerom imale običaj da šapuću dok smo mi zaljubljeno sedeli jedno kraj drugog na našem malom sanducetu.

»Bože blagi, kako su divni!«

Gospodine Pegoti se smeškao na nas preko svoje lule, a Ham se cele večeri samo kliberio. Sigurno su u nama nalazili onu vrstu uživanja koja se oseća od kakve lepe igračke ili od džepnog modela Koloseuma.

Ja ubrzo uvideh da gospođa Gamidž nije uvek onako prijatna kako bi se moglo očekivati prema okolnostima pod kojima se našla u kući gospodina Pegotija. Gospođa Gamidž je bila dosta ćudljivog raspoloženja, pa je ponekad cmizdrila više nego što je moglo biti prijatno ostalim žiteljima u tako malom obitavalištu. Meni je nje bilo vrlo žao, ali je bilo trenutaka kada sam mislio da bi bilo mnogo prijatnije kad bi gospođa Gamidž imala neko zgodno odeljenje lično za sebe, da se povuče i ostane u njemu dok joj ne dođe bolje raspoloženje.

Gospodin Pegoti je ponekad odlazio u krčmu »Kod Dobre volje«. To sam saznao po tome što je bio odsutan druge ili treće večeri po našem dolasku, i što je gospođa Gamidž pogledavši između osam i deset na holandski sat, rekla da je on tamo i da je, štaviše, ona još jutros znala da će on ići tamo.

Gospođa Gamidž je bila potištena celog tog dana, a pre podne čak i udarila u plač kad se vatra stala dimiti.

»Ja sam siroto, propalo stvorenje«, izjavila je gospođa Gamidž kad se dogodila ta neprijatnost; »sve mi ide naopako«.

»Ih, odmah će to proći«, reče Pegoti — opet mislim na našu Pegoti; »a osim toga, znate, i nama je to isto tako neprijatno kao i vama«.

»Ja to jače osećam«, reče gospođa Gamidž.

Bio je vrlo hladan dan, s oštrim navalama vetra. Meni se onaj kutak kraj vatre, određen samo za gospođu Gamidž, činio najtopliji i najskrovitiji u celoj kući, kao što je njena naslonjača bila najudobnija, mada joj se toga dana nije nikako dopadala. Stalno se žalila da joj hladnoća izaziva »mravce« u leđima, koje je ona nazivala »mravuljcima«. I najzad se rasplakala zbog toga, i opet govorila da je »siroto, propalo stvorenje, i da joj sve ide naopako«.

»Zaista je vrlo hladno«, reče Pegoti. »Mora da svi to osećamo«.

»Ja to osećam jače nego drugi ljudi«, reče gospođa Gamidž.

Za večerom ista stvar; kad se gospođa Gamidž posluži odmah posle mene, jer se meni davalo prvenstvo kao otmenom gostu, riba joj se učini sitna i puna kostiju, a krompiri pomalo zagoreli. Svi smo mi priznavali da osećamo izvesnu neprijatnost zbog toga, ali gospođa Gamidž reče da ona to oseća jače nego mi, pa opet udari u plač, i stade gorko jadikovati kao i ranije.

Kad oko devet sati stiže gospodin Pegoti, ta je nesrećna gospođa Gamidž plela u svom kutu, još uvek sva jadna i žalosna. Pegoti je veselo radila. Ham je krpio par visokih ribarskih čizama, a ja sam im čitao, dok je mala Emilija sedela kraj mene. Gospođa Gamidž, sem teških uzdaha, nije stavljala nikakve primedbe i još od čaja nije ni jednom digla glave.

»No, prikani«, reče gospodin Pegoti »kako ste mi?«

Mi svi rekosmo ponešto, ili mu pogledom poželesmo dobrodošlicu, svi osim gospođe Gamidž, koja je samo mahala glavom nad svojim pletivom.

»Šta je sad?« reče gospodin Pegoti i lupi rukama. »Samo veselo, majkice!« (gospodin Pegoti je hteo da kaže »stara«).

Gospođu Gamidž, izgleda nija bilo moguće razveseliti. Ona izvadi staru crnu svilenu maramicu i obrisa oči, a zatim je, umesto da je vrati u džep, zadrža, i opet obrisa oči, pa je najzad ostavi da joj bude pri ruci za dalju upotrebu.

»Šta vas tišti, plemenita gospo?« upita gospodin Pegoti.

»Ništa«, odgovori gospođa Gamidž. »Vi dolazite iz ‚Dobre volje', Dane?«

»Pa jeste, svratio sam večeras da dobijem malo dobre volje«, reče gospodin Pegoti.

»Žao mi je što sam vas oterala onamo«, reče gospođa Gamidž.

»Oterala? Ne mora mene tamo niko terati« reče gospodin Pegoti, i pošteno se nasmeja. »Uvek sam bio i suviše gotov za to«.

»Suviše gotov«, reče gospođa Gamidž mašući glavom i brišući oči »da, da, suviše gotov, žao mi

je što ste zbog mene i suviše gotovi za tako šta«.

»Zbog vas! Nije to zbog vas«, reče gospodin Pegoti. »Izbite to sebi iz glave«.

»Da, da, to je tačno«, viknu gospođa Gamidž. »Znam ja kakva, sam. Znam da sam siroto, propalo stvorenje, i ne samo da mi sve ide naopako, nego sam i ja naopaka prema svakome. Da, da, ja osećam jače nego drugi ljudi, i više to pokazujem. To je moja nesreća«.

Zaista mi se nametnula misao, dok sam tako sedeo i posmatrao sve to, da ta nesreća sa gospođe Gamidž prelazi na neke druge članove porodice. Ali gospodin Pegoti ne reče ništa ni nalik na to, već samo odgovori gospođi Gamidž, novom molbom da bude vesela.

»Nisam ja onakva kakva bih želela da budem«, reče gospođa Gamidž. »Daleko od toga. Ja i sama znam kakva sam. Nevolje su me napravile naopakom. Osećam svoje nevolje, pa od njih postajem naopaka. Zelela bih da ne osećam, ali osećam. Želela bili da mogu da oguglam na njih, ali eto, nisam oguglala. Zbog mene je ova kuća neugodna, i ne čudim se tome. Celog dana već mučim vašu sestru i mladog gospodina Davida«.

Tu se ja odjednom raznežih, pa grmnuh jako dirnut:

»Ne, niste nas mučili, gospođo Gamidž!«

»Nije ni najmanje pravo što to radim«, reče gospođa Gamidž. »To nije pošteno oduživanje. Bolje bi bilo da odem u sirotinjski dom, pa da tamo umrem. Ja sam siroto, propalo stvorenje, pa bi bolje bilo da ne mučim nikog u ovoj kući. Ako sve mora da mi ide naopako, i kad već moram da budem naopaka, bar da budem naopaka u parohijskom sirotinjskom domu. Dane, bilo bi bolje, da idem u dom; pa da umrem i da vam se skinem s vrata«.

Posle tih reči gospođa Gamidž se povuče i leže u krevet. Pošto ona ode, gospodin Pegoti, koji ni najmanjim, znakom nije odao nikakvo drugo osećanje osim najdubljeg sažaljenja, pogleda sve nas, pa klimajući glavom, dok mu je živ izraz tog istog osećanja oduhovljavao lice, reče šapatom:

»Mislila je na svog starog!«

Nisam dobro razumeo o kome je starom gospođa Gamidž mogla da misli, dok mi Pegoti, spremajući me za postelju, ne objasni da je to pokojni gospodin Gamidž, i da njen brat to smatra nepobitnom istinom u takvim prilikama, te da ga to uvek uzbuđuje. Nešto kasnije sam ga, pošto je već legao u svoju mornarsku postelju, čuo kako govori Hamu:

»Sirotica! Mislila je na svog starog!«

I kad god bi gospođu Gamidž obuzelo neraspoloženje na sličan način za vreme našeg boravka, što se dogodilo nekoliko puta, on bi uvek rekao to isto, kao da je želeo da ublaži utisak te pojave, i uvek sa najnežnijim sažaljenjem.

Tako je četrnaest dana brzo prohujalo bez ikakvih promena, sem smenjivanja plime i oseke, što je uticalo na vreme gospodin-Pegotijevog izlaženja i dolaženja, kao i na vreme Hamove zaposlenosti. Ham je, kad bi ostajao bez posla, šetao s nama i pokazivao nam čamce i lađe, a jednom ili dvaput nas poveo da nas provoza čamcem.

Ne znam zbog čega se jedna mala grupa utisaka naročito vezuje za jedno mesto više nego za drugo, mada držim da je tako kod većine ljudi, naročito kad su u pitanju utisci iz detinjstva. Ja nikad ne mogu da čujem ili da pročitam ime Jarmut, a da me to ne podseti na jedno nedeljno jutro na žalu dok su zvona zvonila za crkvu, mala Emilija stajala naslonjena na moje rame, Ham je lenjo bacao kamenje u vodu, a sunce se, daleko nad morem, baš probijalo kroz gustu maglu i pokazivalo nam lađe koje su izgledale kao da su senke samih sebe.

Najzad dođe vreme da se vratimo kući. Dobro sam podneo rastajanje od gospodina Pegotija, i gospođe Gamidž, ali mi se srce cepalo što ostavljam malu Emiliju. Došli smo ruku pod ruku do gostionice gde je kiridžija završavao vožnju i ja joj usput obećah da ću joj pisati. (Kasnije sam ispunio to obećanje i pisao joj slovima većim od onih kojima se obično ispisuju objave za izdavanje stanova). Pri rastanku smo bili jako potreseni; ako sam ikad u životu osetio u srcu neku prazninu, bilo

je to toga dana.

Za sve vreme koje sam proveo u gostima bio sam nezahvalan prema svojoj kući i mislio na nju malo ili nimalo. Ali tek što okrenuh lice prema njoj, moja mi mlada savest, puna griže, stade pokazivati put sigurnim prstom, te osetih, utoliko jače što sam bio potišten, da je tamo moje gnezdo i da je moja majka moja utešiteljka i moja prijateljica.

To je osećanje bivalo sve jače što smo duže putovali. Postajao sam sve nestrpljiviji da stignem kući i da poletim majci u zagrljaj što smo se više primicali, i što su mi predmeti kraj kojih smo prolazili postajali poznatiji. Ali Pegoti je, mesto da sa mnom podeli moju radost, nastojala da je obuzda, istina s puno dobrote, i nekako zbunjena i u neprilici.

Ali Blanderstonsko Vranište je ipak moralo doći kada se to prohtelo kiridžijinom konju, pa je zaista i došlo.

Kako se dobro sećam njegovog izgleda toga hladnog, sivog popodneva s natuštenim nebom koje je pretilo kišom!

Vrata se otvoriše i ja pogledah upola nasmejan, upola uplakan u svom radosnom uzbuđenju, u nadi da ću ugledati majku. Ali to nije bila ona, nego neka nepoznata služavka.

»Šta je Pegoti?« rekoh ja žalosno. »Zar se još nije vratila?«

»Jeste, jeste, gospodine Davide«, reče Pegoti. »Došla je. Pričekajte malo, gospodine Davide, pa ću vam ja... reći ću vam nešto«.

Nešto usled uzbuđenosti, a nešto usled prirodne nespretnosti pri silaženju s kola, Pegoti se smešno svečano ukrutila, ali sam ja bio suviše utučen i zgranut da bih joj to kazao. Pošto siđe s kola, ona me uze za ruku, pa me sveg u čudu povede u kuhinju, i najzad zatvori vrata.

»Pegoti!« rekoh ja sasvim poplašeno. »Šta se dogodilo?«

»Ništa se nije dogodilo, bog s vama, dragi gospodine Davide!« odgovori ona i ponovo se napravi vesela.

»Nešto se dogodilo, znam sigurno. Gde je mama?«

»Gde je mama, gospodine Davide?« ponovi Pegoti.

»Da, zašto nije došla na vrata, i zašto smo ušli ovamo? O, Pegoti!« oči su mi bile pune suza, i osećao sam kao da ću se toga časa srušiti.

»Bog s tobom, mili dečko!« reče Pegoti i zagrli me. »Šta je? Govori, zlato moje«.

»Da, nije i ona umrla? Oh, nije valjda umrla. Pegoti?«

Pegoti neobično snažnim glasom viknu »Ne«, pa onda sede i stade drhtati, i reče da sam je potresao.

Ja je zagrlih da oteram potres, ili da je novim potresom vratim u ravnotežu, pa onda ostadoh stojeći pred njom i gledajući u nju ispitivačkim pogledom punim strepnje.

»Znam, mili moj, trebalo je da ti to već ranije kažem«, reče Pegoti »ali nisam imala zgodne prilike. Trebalo je da to uradim, ali nisam apcolutno«, — to je uvek kod nje zamenjivalo reć »apsolutno«, »mogla da se rešim na to«.

»Nastavite, Pegoti«, rekoh ja u većem strahu nego ikad.

»Mladi gospodine Davide«, reče Pegoti drešeći drhtavim rukama pantljike sa šešira, i govoreći nekako zadihano, »Šta mislite? Sad imate tatu«.

Ja zadrhtah i prebleđeh. Učini mi se da me nešto — ne znam ni ja šta, ni kako — u vezi s onim grobom u crkvenoj porti i sa ustajanjem mrtvih, zapahnu kao neki nezdrav vetar.

»Novoga tatu«, reče Pegoti.

»Novoga?« zapitah ja.

Pegoti duboko uzdahnu, kao da guta nešto vrlo tvrdo, pa mi pruži ruku i reče:

»Hodite da ga vidite«.

»Ne želim da ga vidim«.

»I vašu mamu«, dodade Pegoti.

Ja se prestadoh izmicati, pa pođosmo zajedno u svečani salon, gde me ona ostavi. S jedne strane vatre sedela je moja majka, a s druge gospodin Merdston. Moja majka ispusti svoj ručni rad i ustade žurno, ali bojažljivo, kako mi se učini.

»Dakle, draga Klara«, reče gospodin Merdston. »Pazite! Obuzdavajte se, stalno se obuzdavajte! Davide, dečko moj, kako ste?«

Pružih mu ruku. Posle kratkog oklevanja pridoh i poljubih majku, a ona me poljubi i potapša blago po ramenu, pa opet sede i prihvati se ručnog rada. Nisam mogao da gledam u nju: nisam mogao da gledam u njega; znao sam vrlo dobro da on gleda u nas oboje, te se okretoh prozoru i stadoh posmatrati nekakvo žbunje tamo napolju koje kao da je klonulo od hladnoće.

Čim mi se dade prilika da se izvučem, ja odmileh gore. Moja stara spavaća soba nije više bila moja, te sam morao spavati mnogo dalje. Otumarah opet dole da nađem bar nešto slično sa pređašnjim stanjem, jer je sve izgledalo sasvim drukčije, pa odlutah u dvorište. Ali brzo ustuknuh, jer je praznu štenaru sad svu ispunjavao neki veliki pas, sličan njemu po dubokoj čeljusti i crnoj dlaci. Pas se strašno naljuti kad me ugleda i izlete napolje da me ščepa.

GLAVA IV

PADAM U NEMILOST

Da je soba u koju su bili premestili moj krevet bila neko svesno biće koje bi moglo svedočiti, pa da se danas na nju pozovem — da mi je znati ko li sad spava u njoj! — da posvedoči s kakvim sam teškim srcem ušao u nju. Popeh se do nje, slušajući kako pas iz dvorišta laje za mnom za sve vreme dok sam se peo uz stepenice a zatim pogledah bezizrazno i nekako tuđe u sobu, kao i soba u mene, pa sedoh prekrštenih ručica, i stadoh razmišljati.

Razmišljao sam o najčudnijim stvarima, o obliku sobe, o pukotinama u tavanici, o tapetama, o neravninama na prozorskom oknu koje stvaraju neravnine i rupice po predelu, i o umivaoniku, koji je onako na tri klimave noge imao neki nezadovoljan izgled sličan izgledu gospođe Gamidž kad bi bila pod uticajem njenog starog. Plakao sam neprestano, ali znam sigurno da nisam nikako razmišljao zašto plačem, sem što sam bio svestan da mi je hladno i da sam utučen. Najzad sam u toj svojoj žalosti počeo da mislim o tome kako sam strašno zaljubljen u malu Emiliju, i kako su me od nje odvojili da me dovedu ovamo, gde, izgleda, nisam potreban nikome, i gde niko ni upola ne mari za mene koliko ona. To me je toliko ojadilo, da sam se umotao u jedan kraj jorgana i plačući zaspao.

Probudih se kad neko reče:

»Evo ga«, i kad mi otkri vrelu glavu. To je uradila moja majka ili Pegoti, koje dođoše da vide šta je sa mnom.

»Davide,« reče moja majka, »Šta ti je?«

Meni se učini vrlo čudno što ona to pita, te odgovorih:

»Ništa«. Sećam se da sam se okrenuo na lice da sakrijem uzdrhtalu usnu, koja je iskrenije odgovorila.

»Davide«, reče moja majka. »Davide, čedo moje!«

Mogu reći da me nikakva njena reč u tom trenutku nije mogla toliko dirnuti kao to kad me nazva svojim čedom. Sakrih lice u postelju, pa je stadoh gurati od sebe jednom rukom kada se poče truditi da me podigne.

»To je vaše delo, Pegoti, vi svirepi stvore!« reče moja majka. »U to sam sigurna. Kako vam savest dopušta da podbadate mog rođenog sina protiv mene, ili protiv koga bilo koji mi je drag? Šta hoćete time, Pegoti?«

Jadna Pegoti podiže ruke i oči i samo odgovori nekom parafrazom one molitve zahvalnice koju sam imao da očitam svaki put posle večere:

»Neka vam bog oprosti, gospođo Koperfild, a za ono što ste rekli ovog trenutka, daj bože da nikad ne zažalite«.

»Ovo je dovoljno da poludim«, viknu moja majka. »I to još za vreme mog medenog meseca kad bi se, rekao bi čovek, i moj najogorčeniji neprijatelj morao umekšati da mi ne zavidi na ovo malo duševnog mira i sreće. Davide, nevaljali dečko! Pegoti, vi besomučni stvore! O, bože moj!« viknu moja majka, okrećući se od jednog prema drugom na svoj mazni i ćudljivi način. »Kako je teško na ovome svetu, i to baš onda kad imaš najviše prava da očekuješ da će ti biti najprijatnije«.

Osetih dodir jedne ruke za koju sam znao da nije ni njena ni Pegotina, te skliznuh s kreveta na noge. Bila je to ruka gospodina Merdstona, i on je zadrža na mojoj mišici dok je govorio.

»Šta je ovo, Klaro, mila moja; zar ste zaboravili? Čvrstine, draga moja!«

»Jako mi je žao, Edvarde«, reče moja majka. »Nameravala sam da budem sasvim dobra, ali mi je tako teško«.

»Zaista!« odgovori on. »Zlo je što to čujem tako brzo, Klaro«.

»Da, i ja kažem da je žalosno što me već sada dovode do toga«, odgovori moja majka i napući usta. »I jeste ... žalosno ... zar ne?«

On je privuče k sebi, prišapnu joj nešto na uvo i poljubi je. Kad sam video kako se glava moje majke naslanja na njegovo rame, i kako njena ruka dodiruje njegov vrat — znao sam tada isto tako dobro da je on u stanju da savija njenu meku prirodu u kakav hoće oblik, kao što mi je danas jasno da je to i činio.

»Idite vi dole, mila moja«, reče gospodin Merdston. »David i ja ćemo doći zajedno. A vi, draga moja«, reče on okrećući natušteno lice prema Pegoti, pošto beše pogledom ispratio moju majku iz sobe i oprostio se s njom klimanjem glave i osmehom »znate li vi ime svoje gospođe?«

»Ona je dugo bila moja gospođa, gospodine«, odgovori Pegoti. »Valjda znam njeno ime«.

»To je istina«, odgovori on. »Ali meni se čini da sam vas čuo, dok sam dolazio gore, kako je nazivate imenom koje nije njeno. Ona je, znate, uzela moje ime. Imajte to na umu«.

Bacajući na mene zbunjen pogled, Pegoti izađe iz sobe klanjajući se i ne odgovarajući ništa; pošto je valjda videla da se od nje očekuje da ode, te nije imala opravdanja da ostane. Kad nas dvojica ostadosmo sami, on zatvori vrata, pa se, sednuvši na jednu stolicu i puštajući mene da stojim ispred njega, zagleda netremice u moje oči. Osećao sam da i njegove oči privlače moje, i da ga gledam isto tako netremice. Dok se sećam kako smo stajali lice u lice jedan prema drugom, meni se čini kao da čujem kako mi srce lupa brzo i snažno.

»Davide,« reče on utanjivši usne i pritiskujući ih jednu uz drugu »Šta misliš, šta bih ja uradio kad bih imao posla s nekim upornim konjem ili psom?«

»Ne znam«.

»Tukao bih ga«.

Ja sam odgovorio nekim šapatom bez daha, ali sam ćuteći osećao da mi je sad dah kraći.

»Naterao bih ga da se trza i grči od bola. Rekao bih sebi: ‚Savladaću tog deliju', pa bih to i učinio, makar ga to stalo i poslednje kapi krvi. Šta ti je to na licu?«

»Prljavština«, rekoh ja.

On je znao kao god i ja da su to tragovi suza. Ali da mi je postavio to pitanje i po dvanaesti put, i svaki put sa po dvadeset udaraca, mislim da bi moje malo srce pre prepuklo nego što bi to priznalo.

»Ti si i suviše pametan za svoje godine«, reče mi on s ozbiljnim osmehom, koji mu je bio svojstven »i vidim da si me vrlo dobro razumeo. Umij to lice, gospodine, pa dođi dole sa mnom«.

Pokaza mi onaj umivaonik u kojem sam našao sličnosti sa gospođom Gamidž, pa mi dade glavom znak da ga odmah poslušam. Tada nisam nimalo sumnjao, kao što ne sumnjam ni danas, da bi me smesta premlatio da sam se predomišljao.

»Draga Klaro«, reče on pošto sam izvršio njegovo naređenje i pošto je sišao sa mnom u salon, još jednako držeći svoju ruku na mojoj mišici »nadam se da više nećete imati neprijatnosti. Mi ćemo brzo popraviti svoje mladalačke ćudi«.

Neka mi je bog svedok da bih se možda popravio za ceo život, da bih postao sasvim drugi stvor možda za ceo život na jednu jedinu ljubaznu reč u to doba. Reč podstreka i objašnjenja, jedna reč sažaljenja prema mome detinjem neznanju, reč dobrodošlice svome domu, reč koja bi me uverila da je to stvarno moj dom, mogla je probuditi osećanje dužnosti prema njemu u mom srcu, mesto na mojoj pretvornoj spoljašnosti, i mogla me je dovesti do toga da ga poštujem umesto da ga mrzim. Učinilo mi se da je mojoj majci žao što me vidi kako stojim u toj sobi tako prestrašen i tuđ, i da me je malo kasnije, dok sam se prikradao jednoj stolici, pratila još tužnijim pogledom — možda osećajući u mojim detinjim koracima nedostatak neke slobode — ali ni jedna reč ne pređe preko njenih usana, te prilika za to prođe.

Večerasmo sami nas troje. Izgledalo je da on jako voli moju majku — bojim se da ga nisam zbog

toga nimalo više voleo — i da ona njega jako voli. Iz njihovih razgovora saznadoh da njegova starija sestra dolazi da živi s njima i da je očekuju te večeri. Ne znam posigurno da li sam doznao tada, ili kasnije, da on, iako nema nikakvog ličnog učešća ni u kakvom preduzeću, ima udela ili izvestan godišnji prihod od dobiti neke velike vinarske radnje u Londonu, s kojom je njegova porodica bila u vezi još od vremena njegovog pradede, i gde je i njegova sestra imala sličan udeo; ali bilo kako bilo, neka to ostane zabeleženo na ovom mestu.

Dok smo posle večere sedeli kraj vatre, i dok sam ja razmišljao kako da se izvučem do Pegoti, a da ne ispadnem drzak i da ne zamerim gospodaru kuće, neke kočije stadoše pred baštenskim vratnicama i on izađe da dočeka gošću. Moja majka pođe za njim. Ja sam bojažljivo išao za njom, kad se ona okrete na vratima salona u polumraku, pa mi, uzevši me u zagrljaj, kao nekada, prišapnu da volim novog oca i da ga slušam. To je učinila žurno i krišom, kao nešto grešno, ali sa nežnošću, pa je, metnuvši ruku iza sebe, držala moju u njoj sve dok ne dođosmo do mesta gde je on stajao u bašti, a tada ispusti moju ruku i proturi svoju ispod njegove.

To je doputovala gospođica Merdston, žena sumorna izgleda, crnomanjasta kao i njen brat, na koga je jako ličila i po licu i po glavi, i s vrlo gustim obrvama, koje su se skoro sastajale nad velikim nosom, kao da je htela njima da nadoknadi nepravdu nanesenu njenom polu time što su mu uskraćeni zalisci. Sa sobom je donela dva sumorna, tvrda, crna sanduka, s njenim inicijalima od jakih mesinganih eksera na poklopcima. Kad htede da plati kočijašu, ona izvadi pare iz tvrdog čeličnog novčanika koji je držala u nekoj ručnoj torbetini, pravoj tamnici, koja joj je visila na ruci o teškom lancu i zatvarala se uz šum kao škljocanje zuba. Dotada još nisam video tako od glave do pete metalnu damu kao što je bila ta gospođica Merdston.

Dovedoše je u salon uz mnoge izraze dobrodošlice, i tu ona svečano priznade moju majku za svoju novu i blisku srodnicu. Zatim pogleda u mene i reče:

»Je li to vaš sin, snaho?«

Moja me majka priznade za svoga.

»Govoreći onako uopšte«, reče gospođica Merdston, »ja ne volim dečake. Kako ste, dečko?«

Ja na te reči pune ohrabrenja, odgovorih da sam vrlo dobro i da se nadam da je i ona isto tako, i to rekoh sa tako hladnom predusretljivošću, da gospođica Merdston odmah svrši sa mnom:

»Slabo vaspitan!«

Pošto je to rekla sasvim razgovetno, zamolila je za ljubaznost da joj pokažu njenu sobu, koja od tog trenutka pa nadalje postade za mene nešto puno straha i užasa, gde ona dva njena crna sanduka niko nikad nije video otvorene i nezaključane, i gde su — jer sam ja jednom, ili u dva maha zavirio unutra, kad ona nija bila tu — mnogobrojni sitni čelični lanci i klinčići kojima je gospođica Merdston ukrašavala sebe kad je bila svečano obučena obično visili na ogledalu, u jezivom poretku.

Ukoliko sam mogao da zaključim, ona se to sasvim doselila i nije više nameravala da ode. Sutradan je počela da »pomaže« mojoj majci, te je preko celog dana ulazila u ostavu i izlazila iz nje, uređivala stvari i unosila pometnju u stari red. Primetio sam kod gospođice Merdston, skoro među prvim važnijim stvarima, da joj nije izbijalo iz glave podozrenje da posluga krije nekog čoveka negde u nekom odeljenju u kući. Tako je pod uticajem te zablude upadala u podrum za ugalj u najneočekivanije časove, a retko bi kad otvarala vrata kog mračnog ormana da ih odmah ne zalupi; držeći da ga je ulovila.

Iako na gospođici Merdston nije bilo ničeg veselog i živahnog, ona je bila prava ševa u pogledu ranog ustajanja. Na nogama je bila — i to, kako ja i dan danji verujem, u poteri za onim čovekom — već pre nego što se iko u kući i makao. Pegoti je izrazila mišljenje da ona čak i spava s jednim okom otvorenim, ali se s njom nisam mogao saglasiti u tom mišljenju, jer sam, čim za to doznadoh, i sam to pokušao, te se uverih da se to ne može izvesti.

Odmah je prvog dana po svom dolasku ustala i zazvonila u svoje zvono s prvim petlovima. Kad

moja majka siđe na doručak, i kad se spremala da pripravi čaj, gospođica Merdston kao da je kljucnu u obraz, što je kod nje bilo najpribližnije podražavanje poljupcu, pa reče:

»A sad, draga moja Klaro, ja sam, kao što znate, došla ovamo da vam skinem s vrata svaku brigu, ukoliko mogu. Vi ste isuviše lepi i lakomisleni«, moja majka porumene, ali se i nasmeja, kao da joj ta ocena nije bila neprijatna, »da bi na vas pale ma kakve dužnosti koje bih ja mogla preuzeti. Ako ćete biti tako dobri da mi date svoje ključeve, draga moja, ja ću se ubuduće starati o svim poslovima te vrste«.

Otada je gospođica Merdston držala ključeve u svome malom zatvoru preko dana, a noću pod svojim jastukom, te je moja majka s njima posle toga imala posla koliko i ja.

Moja majka nije bez ikakvog protivljenja pustila da joj se vlast uzme iz ruku. Jedne večeri, pošto je gospođica Merdston pred svojim bratom razvila izvesne domaće planove za koje joj je on davao odobrenje, moja majka poče odjednom plakati i reče da bi je bar mogli upitati za mišljenje.

»Klaro!« reče gospodin Merdston strogo. »Klaro, ja vam se čudim!«

»O, lepo je to govoriti da mi se čudite, Edvarde!« viknu moja majka, »i lepo je od vas što pričate o čvrstini, ali vi to ni sami ne biste voleli!«

Čvrstina je, uzgred da kažem, bila velika osobina od koje su gospodin i gospođica Merdston polazili. Ko zna kako bih tada objasnio tu reč da je to neko od mene zatražio, ali sam je ipak sasvim jasno shvatio na svoj način, to jest kao drugi naziv za tiraniju i za neku sumornu, naduvenu đavolsku ćud, koje je bilo u njih oboje. Njihov se simbol vere, onako kako bih ga sad izrazio, sastojao u ovome: gospodin Merdston je čvrst; niko u njegovom svetu ne sme biti uopšte čvrst, jer se sve mora povijati pred njegovom čvrstinom. Gospođica Merdston je izuzetak. Ona još i sme da bude čvrsta, ali samo po pravu srodstva, i samo u podređenoj i podaničkoj meri. Moja majka je drugi izuzetak. Ona sme da bude čvrsta, i mora, ali samo u pokoravanju njihovoj čvrstini, i u veri da nema druge čvrstine na zemlji.

»Vrlo je to teško«, reče moja majka, »da u mojoj sopstvenoj kući...«

»Mojoj sopstvenoj kući?« ponovi gospodin Merdston »Klaro!«

»Hoću da kažem u našoj vlastitoj kući«, promuca moja majka očevidno uplašena. »Nadam se da ćete shvatiti šta mislim da kažem, Edvarde, — teško je da se u vašoj vlastitoj kući meni ne ostavlja ni jedna reč o domaćim poslovima. Sigurna sam da sam dobro vodila kuću pre nego što smo se uzeli. Postoje dokazi«, reče moja majka jecajući »pitajte Pegoti jesam li vrlo dobro upravljala dok mi se niko nije mešao«.

»Edvarde«, reče gospođica Merdston, »da svršimo s ovim. Ja sutra putujem«.

»Džein Merdston«, reče njen brat, »ćutite! Nemojte se praviti da ne poznajete moj karakter bolje nego što vaše reči pokazuju«.

»Ja znam sigurno«, nastavi moja sirota majka u nepovoljnijem položaju i uz mnoge suze, »da ja ne želim ničiji odlazak. Bila bih vrlo nesrećna i ojađena kad bi ma ko otišao. Ne tražim mnogo. Nisam nerazumna. Samo želim da me nekad pripitaju za mišljenje, prosto forme radi. Mislim da ste nekad bili zadovoljni time što sam bila malo neiskusna i detinjasta, Edvarde — dobro se sećam da ste mi to govorili — ali ste sada tako strogi kao da me mrzite zbog toga«.

»Edvarde«, reče gospođica Merdston »da svršimo s tim. Ja odlazim sutra«.

»Džein Merdston«, grmnu gospodin Merdston, »hoćete li čutati. Kako se usuđujete?«

Gospođica Merdston pusti iz tamnice svoju maramicu, pa je podrža ispred očiju.

»Klaro«, nastavi on gledajući u moju majku, »vi me iznenađujete! Vi me zaprepašćujete! Jeste, ja sam uživao pri pomisli da ću se oženiti neiskusnom i neizveštačenom osobom, i da ću obrazovati njen karakter i uliti joj nešto od one čvrstine i odlučnosti koja joj je potrebna. Ali kad je Džein Merdston tako dobra da hoće da mi pritekne u pomoć u tom nastojanju, i da primi na sebe, i to samo mene radi, položaj neke kućepaziteljke, pa nailazi na nisko ...«

»O, molim, molim, Edvarde«, viknu moja majka, »ne prebacujte mi da sem nezahvalna. Ja sam uverena da nisam nezahvalna. Niko mi to dosada nije rekao. Imam mnogo mana, ali tu nemam. O, nemojte, mili moj«.

»Kad Džein Merdston, kažem«, nastavi on, pošto je pričekao da moja majka začuti, »nailazi na niska uzvraćanja, onda se to moje osećanje hladi i menja«.

»Nemojte, mili moj; ne govorite tako!« preklinjala je moja majka ojađena izgleda. »O, nemojte, Edvarde! To ne mogu da slušam. Kakva sam da sam, ja sam osećajna. Znam da sam osećajna. Govorim to zato što sam sigurna da jesam. Pitajte Pegoti. Znam da će vam ona reći da sam osećajna«.

»Ni najveća mera običnog mekuštva, Klaro«, odgovori joj gospodin Merdston na to, »ne može mene ni za dlaku promeniti. Samo zalud traćite reći«.

»Molim vas, budimo prijatelji«, reče moja majka. »Ja ne bih mogla da živim uz hladnoću i neljubaznost. Meni je tako žao. Ja znam da imam puno nedostataka, i vrlo je lepo od vas, Edvarde, što vi sa svojim snažnim duhom nastojite da to ispravite kod mene. Džein, ja se ne protivim nikome. Meni bi srce prepuklo ako biste vi zaista mislili da odete...« Moja majka je bila toliko utučena da nije mogla dalje.

»Džein Merdston«, reče gospodin Merdston svojoj sestri, »mislim da su oštrije reči između nas nešto neobično. Nije do mene krivica što se večeras dogodilo nešto tako neuobičajeno. Drugi su me na to podmuklo naveli. A nije to ni vaša krivica. I vas je drugi podmuklo na to naveo. Predajmo to zaboravu oboje. A pošto ovo«, dodade on posle tih velikodušnih reči, »nije scena zgodna za dečaka, Davide, idi u krevet!«

Ja jedva nađoh vrata zbog suza koje mi behu navrele na oči. Bilo mi je žao što je moja majka tako očajna, ali izađoh pipajući, pa se tako i odvukoh po mraku do svoje sobe, nemajući čak srca ni da Pegoti kažem laku noć ili da potražim sveću od nje. Kad me, sat kasnije, probudi njen dolazak — a došla je gore da me potraži — ona mi kaza da je moja majka otišla da legne pošto joj nije bilo dobro, i da gospodin i gospođica Merdston sede sami. Kad sledećeg jutra siđoh nešto ranije, zastadoh pred vratima salona čuvši glas svoje majke. Ona je vrlo usrdno i ponizno molila gospođicu Merdston za oproštaj, koji joj ta dama podari, te tako dođe do potpunog izmirenja. Nikad više nisam video da moja majka kazuje mišljenje ma o čemu, a da se prvo ne obrati gospođici Merdston, ili da na neki pouzdan način ne proveri šta gospođica Merdston misli o tome, i nikad nisam video da, se gospođica Merdston, planuvši — u tom pogledu nije imala čvrstine — maši za svoju torbu kao da hoće da izvadi ključeve i da mojoj majci podnese ostavku, a da ne opazim kako moju majku hvata grozan strah.

Tamna boja koja je bila u krvi Merdstonovih, zamračivala je i njihovo versko osećanje, koje je bilo strogo i puno srdžbe.

Docnije sam došao na misao da je ta odlika bila neizbežna posledica čvrstine gospodina Merdstona, koja mu nije dopuštala da ikome dopusti da se izvuče od najteže i najstrašnije kazne, za koju je gospodin Merdston mogao naći bilo kakva opravdanja. Bilo kako bilo, tek se dobro sećam da smo sad išli u crkvu strašno strogih lica, i da se nekako sve izmenilo u toj staroj bogomolji. Opet nailazi ta s puno strepnje očekivana nedelja, i ja stupam prvi u redu u naš stari sto kao neki zatvorenik koga pod stražom dovode na službu božju za robijaše. Pa onda gospođica Merdston u haljini od crne kadife, koja izgleda kao da je napravljena od pokrova sa mrtvačkih kovčega, stupa u stopu za mnom, a za njom moja majka, pa njen muž. Sad tu više nema naše Pegoti kao nekad. Zatim slušam kako gospođica Merdston mumla odgovore na jektenija i kako naglašava sa svirepom nasladom sve one strašne reči. Pa onda gledam kako joj crne oči kruže unaokolo po crkvi dok izgovara »jadni grešnici«, kao da časti tim imenom svu pastvu. A zatim bacim ponekad pogled na svoju majku, koja bojažljivo miče usnama između ono dvoje, dok joj po jedno od njih bubnja kraj svakog uha, poput potmule grmljavine. Onda se, obuzet nekim iznenadnim strahom, pitam da se možda naš stari popa ne vara, a gospodin i gospođica Merdston imaju pravo, i da su možda zaista svi anđeli na nebu samo

anđeli uništenja. Zatim me, ako samo prstom maknem ili mi se olabavi ma i jedan mišić na licu, gospođica Merdston mune molitvenikom tako da mi rebra zabride od bola.

Da; a zatim na povratku kući zapažam kako neki susedi gledaju u moju majku i u mene i šapuću. A zatim, dok ono troje ide dalje ruku pod ruku, a ja zaostajem sam pozadi, pratim neke od tih pogleda, pa se pitam zar zaista korak moje majke nije više onako lak kako sam ga znao, i zar je zaista veselost njene lepote iščezla ubijena brigama! Pa se onda pitam da li se neki od suseda seća, onako kao ja, kako smo nas dvoje, ona i ja, imali običaj da idemo kući zajedno, i glupo se mučim tim domišljanjem celog tog bogovetnog sumornog i očajnog dana.

Bilo je ponekad govora o tome da bi trebalo da odem u neki vaspitni zavod. Ta je misao potekla od gospodina i gospođice Merdston, i moja se majka, naravno, složila s tim. Ali još nije bilo ništa odlučeno o tome, te sam zasada imao časove kod kuće.

Hoću li ikad zaboraviti te časove? Njima je, naizgled, rukovodila majka, ali stvarno gospodin Merdston i njegova sestra, koji su uvek bili prisutni i u njima nalazili pogodnu priliku da mojoj majci daju pouku o onoj takozvanoj čvrstini koja je otrovala oba naša života. Mislim da je to i bio razlog zbog koga su me držali kod kuće. Bio sam prilično sposoban i voljan da učim dok smo majka i ja živeli sami. Sećam se kao kroz san kako sam učio azbuku na njenom krilu.

Još i dan danji kada pogledam masna, crna slova u bukvaru, kao da mi opet izlaze pred oči onakva kakva su mi nekada izgledala, ona zagonetna novina njihovih oblika i vedra dobroćudnost slova O i Q ili slova S. Ali ona ne bude u meni osećanje odvratnosti i nevoljnosti. Naprotiv, čini mi se da sam išao cvetnom stazom sve do knjige o krokodilima, a da me je celim tim putem veselila blagost glasa i postupanja moje majke. Ali ovih svečanih lekcija koje su nastupile kasnije, sećam se kao smrtnog udarca zadatog mome miru, kao teškog svakodnevnog rintanja i bede. Bili su vrlo dugi, mnogobrojni, vrlo teški — neki od njih za mene sasvim narazumljivi, te su me zbunjivali, kao što su, rekao bih, zbunjivali i moju majku.

Dopustite mi da se setim kako je to izgledalo i da ponovo izazovem u sećanju jedno takvo pre podne.

Dolazim u mali salon posle doručka, sa knjigama, sveskom i tablicom. Majka me čeka spremna kraj svog pisaćeg stola, ali ni upola tako spremna kao gospodin Merdston u svojoj naslonjači kraj prozora, ma koliko se pravio da čita neku knjigu, ili kao gospođica Merdston, koja sedi blizu moje majke i niže čelične đinđuve. Samo jedan pogled bačen na ovo dvoje toliko utiče na mene, da osećam kako mi reči koje sam s beskrajnom mukom upamtio sve izvetravaju i odlaze bog zna kuda. Uzgred rečeno, i sad se pitam kuda li one to odlaze?

Predajem majci svoju prvu knjigu. Možda je to gramatika, možda istorija ili zemljopis. Bacam poslednji davljenički pogled na stranicu dok joj je predajem u ruke, i počinjem da govorim trkom, dok mi je još sve sveže u glavi. Spotičem se o jednu reč. Gospođica Merdston diže pogled. Spotičem se o drugu reč. Gospođica Merdston diže pogled. Ja crvenim; spotičem se o pola tuceta reči i zapinjem. Mislim da bi mi majka pokazala to u knjizi da sme, ali ne sme, pa, samo tiho izgovara:

»O, Devi, Devi!«

»Ama, čujete, Klaro«, kaže gospodin Merdston, »budite čvrsti prema dečku. Nemojte govoriti: ‚O, Devi, Devi'. To je detinjasto On ili zna lekciju ili ne zna«.

»On je ne zna«, upada gospođica Merdston jezivo.

»Bojim se da je zaista ne zna«, kaže moja majka.

»Eto, onda vidite, Klaro«, odgovori gospođica Merdston; »treba da mu prosto vratite knjigu i da ga naterate da nauči«.

»Pa da, na svaki način«, kaže moja majka, »to ja i mislim, draga Džein. Dakle, Davide, hajde pokušaj još jednom i ne budi glup«.

Ja poslušam prvi deo naređenja time što pokušavam još jedared, ali sa drugim delom naredbe

nemam toliko uspeha, jer sam vrlo glup. Spotaknem se i padnem pre nego što dođem do starog mesta, i to na mestu koje sam maločas znao, te zastajem da razmislim. Ali ne mogu da mislim o lekciji. Mislim o tome koliko je aršina tila otišlo u kapu gospođice Merdston, ili o tome pošto li je bila domaća haljina gospodina Merdstona, ili o bogzna kakvoj ludoj stvari sa kojom ni ti imam veze, niti želim da stupim u bilo kakvu vezu. Gospodin Merdston učini nestrpljivi pokret, koji sam ja već davno očekivao. Gospođica Merdston čini to isto. Moja majka gleda pokorno u njih, zatvara knjigu i stavlja je na stranu, kao zaostatak koji moram uraditi kad svršim ostale, zadatke.

Ne prođe mnogo, pa se nakupi čitava gomila tih zaostataka, koja raste kao gruda snega koja se valja. Ukoliko je ona veća, utoliko ja bivam sve gluplji. Moj položaj postaje beznadežan, i ja osećam da se batrgam u takvom glibu besmislice, da se odričem pomisli da ću se ikad iz toga izvući, pa se predajem svojoj sudbini. Očajan izraz kojim majka i ja gledamo jedno u drugo dok se ja tako zaplićem, zaista je žalostan. Ali je najnesretnija posledica tih bednih časova, kad moja majka, držeći da je niko ne gleda, pokušava da mi pomogne micanjem usana. U takvom trenutku gospođica Merdston, koja je za sve vreme samo to i vrebala iz zasede, kaže dubokim, prekornim glasom:

»Klaro!«

Moja majka se trza, crveni i slabo osmehuje. Gospodin Merdston ustaje iz naslonjače i uzima knjigu, pa me njom ili gađa ili dobro izudara po ušima, da me zatim, uhvativši me za ramena, izbaci iz sobe.

Čak i kada se časovi svrše, najgore ima tek da dođe u obliku jednog strašnog računskog zadatka. Taj se smišlja naročito za mene, pa mi ga gospodin Merdston usmeno zadaje, a počinje ovako: »Ako uđem u trgovinu sa sirom i kupim pet hiljada masnih glusterskih sireva po četiri i po penija komad, s tim da platim u gotovu...« — tu već vidim kako je gospođica Merdston van sebe od radosti. Ja buljim u te sireve bez ikakve koristi i razumevanja sve do večere, a tada, pošto sam od sebe napravio pravog crnca, jer sam sve pore na svojoj koži napunio prašinom sa tablice, dobijem krišku hleba da je prezalogajim uz one svoje sireve, i ostajem u nemilosti za ostatak večeri.

Sad mi se, posle toliko vremena, čini da je moje nesrećno učenje uglavnom ovako teklo. Ja bih mogao postići vrlo dobar uspeh da nije bilo Merdstonovih, ali je delovanje Merdstonovih na mene bilo slično opčinjenosti koje bi dve zmije vršile nad kakvom jadnom ptičicom. Čak i kad bih koje pre podne prošao s prilično časti, čitava bi dobit bila u ručku, jer gospođica Merdston nikako nije mogla da podnese da me vidi bez zadatka, pa bi, ako bih nepromišljeno pokazao ma čim da sam nezaposlen, odmah privukla pažnju svog brata na mene time što bi rekla: »Draga Klaro, sve, sve, ali rad; dajte svom dečku kakav zadatak«; što je bio povod da me poklope nekim novim zadatkom. Što se tiče bilo kakve zabave s decom mojih godina, toga sam imao vrlo malo, jer je sumorna teologija Merdstonovih došla do zaključka da su sva deca samo roj malih guja otrovnica (mada je jednom i jedno dete stajalo među učenicima) koje kuže jedna drugu.

Prirodna posledica ovakvog postupanja, koje je, čini mi se, trajalo nekih šest meseci, ili duže, bila je da sam postao natmuren, tup i tvrdoglav. Tome je mnogo doprinosilo osećanje da se iz dana u dan sve više odstranjujem i otuđujem od svoje majke. Mislim da bih potpuno otupeo da nije bilo jedne druge okolnosti.

Evo u čemu je bila stvar. Iza mog oca ostala je mala zbirka knjiga u jednoj sobici gore, u koju sam odlazio, jer je bila kraj moje sobe, i za koju niko drugi u našoj kući nije mario. Iz te su blažene sobice izlazili Roderik Rendom, Peregrin Pikl, Hamfri Klinker, Tom Džons, Vekvildski sveštenik, Don Kihot, Žil Blaz i Robinson Kruso[{10}], slavna četica koja mi je pravila društvo. Oni su održavali u životu moju maštu, kao i neku nadu u nešto izvan tog mesta i vremena — oni i priče iz »*Hiljadu i jedne noći*« i »*Priče o duhovima*« — i nisu mi nimalo naškodili, jer ma kakvo zlo da se krilo u nekima od njih, za mene nije važilo; ja o tom zlu nisam imao pojma. Meni sad izgleda čudno kako sam onda, usred onolikog buljenjai batrganja nad mnogo mučnijim temama, nalazio vremena da

čitam te knjige. Zanimljivo je da sam u svojim sitnim nevoljama, koje su za mene bile krupne, uspevao da se tešim time što sam u tim knjigama nalazio omiljene ličnosti iz svog života, a gospodina i gospođicu Merdston zamišljao u svima njihovim zlim karakterima. Izigravao sam po čitavu nedelju dana Toma, Džonsa — nekog detinjeg Toma Džonsa, sasvim bezazleno stvorenje. Čvrsto sam uveren da sam održavao svoju sopstvenu zamisao o Roderiku Rendomu po mesec dana bez prekida. Halapljivo sam gutao ono nekoliko svezaka putopisa po moru i kopnu — sad im više ni imena ne znam — koje su bile na tim policama; i sećam se kako sam danima hodao po svom delu naše kuće naoružan srednjim delom iz nekog starog kalupa za čizme — kao pravo oličenje nekog kapetana iz kraljevske britanske mornarice kome preti opasnost da ga opkole divljaci, i koji se tvrdo rešio da što skuplje proda svoj život. Kapetan nije gubio ništa od svoga dostojanstva kad bi ga ko pljesnuo po licu latinskom gramatikom. Ja bogme jesam, ali je kapetan i dalje ostao kapetan i junak, uprkos svim gramatikama i svim jezicima na svetu, živim ili mrtvim.

To mi je bila jedina i stalna uteha. Kad pomislim na to, pred oči mi izlazi slika letnje večeri; dečaci se igraju u crkvenoj porti, a ja sedim na krevetu zadubljen u čitanje kao da se radi o glavi. Svaki ambar u susedstvu, svaki kamen u crkvi, svaka stopa zemlje u crkvenoj porti podsećali su na nešto posebno u mome duhu što je bilo u vezi sa tim knjigama i označavali neko proslavljeno mesto u njima. Gledao sam kako se Toma Pajps penje uz crkveni toranj; posmatrao Strapa sa rancem na leđima kako zastaje na vratnicama da se odmori; a dobro znam da je Komodor Tranion održao onaj klub sa gospodinom Piklom u naročitoj sobi naše male seoske mehane.

Sad tek razume čitalac, kao i ja, kakav sam bio kada sam došao do onog trenutka u mojoj mladalačkoj istoriji kojem se sad vraćam.

Kad jednog jutra uđoh sa svojim knjigama u salon, videh da majka izgleda puna strepnje, da gospođica Merdston izgleda čvrsta, i da gospodin Merdston privezuje nešto na kraj jednog štapa — jednog glatkog i vitkog štapa, koji prestade vezivati kad ja uđoh, pa ga uspravi i švićnu njime kroz vazduh.

»Ja vam kažem, Klaro«, reče gospodin Merdston, »da su i mene često šibali«.

»Ta nema sumnje, naravno«, reče gospođica Merdston.

»Pa, razume se, draga Džein«, promuca moja mati krotko. »Ali... ali mislite li da je to Edvardu koristilo?«

»Mislite li vi da je to Edvardu škodilo, Klaro?« upita gospodin Merdston ozbiljno.

»U tome je stvar«, reče njegova sestra.

Na to moja majka odgovori:

»Razume se, draga Džein«, i više ništa ne reče.

Ja počeh strepeti da se taj razgovor lično mene tiče, te potražih oči gospodina Merdstona, kad se njegov pogled spusti na mene.

»E, Davide«, reče on, i kad on to reče, ja opet videh onaj pogled ispod oka, »danas moraš biti pažljiviji nego obično«.

On opet uspravi štap i opet švićnu, a zatim završi pripremanje biča, pa ga položi pored sebe uz jedan značajan pogled i uze knjigu.

Bio je to, odmah na početku, dobar podstrek mom prisustvu duha. Osetih kako mi reči moje lekcije izmiču, ne jedna po jedna, ne red po red, nego čitavim stranicama. Pokušah da ih zadržim, ali su one, izgleda, ako mogu tako da se izrazim, natakle klizaljke na noge i stale leteti oko mene tako brzo i glatko, da ih je bilo nemoguće zaustaviti.

Počesmo rđavo, da nastavimo sve gore i gore. U sobu sam ušao misleći da ću se tog dana odlikovati, pošto sam zamišljao da sam se vrlo dobro spremio; ali se pokaza da je to bila, zabluda. Knjiga za knjigom je išla na gomilu neuspeha, jer nas je gopođica Merdston istrajno posmatrala za sve to vreme. A kad najzad dođosmo do pet hiljada sireva — toga dana su, dobro se sećam, bili

štapovi — moja majka brižnu u plač.

»Klaro!« reče gospođica Merdston opominjući je.

»Čini mi se da mi nešto nije dobro«, reče moja majka.

Videh kako on ustaje i pri tome ozbiljno namiguje sestri, a zatim uzima štap govoreći:

»Znate Džein, ne možemo ni očekivati da Klara sa potpunom čvrstinom podnese brigu i muku koju joj je David danas zadao. To bi bilo stoički. Ona je znatno jača i bolja, ali ne možemo toliko očekivati od nje. Davide, ti i ja ćemo gore, dečko«.

Dok me je on vodio kroz vrata, moja majka potrča prema nama. Gospođica Merdston reče:

»Klaro, jeste li sasvim poludeli?« i zadrža je; zatim videh kako moja majka zapuši uši i čuh je kako plače.

On me je lagano i ozbiljno vodio naviše u moju sobu — znam pouzdano da se naslađivao tom svečanom paradom izvršavanja kazne, a kad stigosmo tamo, on mi priklešti glavu ipod pazuha.

»Gospodine Merdstone!« viknuh ja. »Nemojte. Molim vas, ne tucite me. Ja sam se trudio da naučim, ali ne mogu učiti dok ste vi i gospođica Merdston tu. Zaista ne mogu!«

»Zar zbilja ne možeš, Davide?« reče on. »Videćemo da li je tako«.

Držao mi je glavu kao u mengelama, ali sam je ja nekako izvio i zadržao ga za trenutak, moleći ga da me ne tuče. Zadržao sam ga samo za trenutak, jer me je trenutak kasnije žestoko ošinuo, a ja sam mu u tom istom trenutku zgrabio ustima ruku kojom me je držao i zagrizao je. Još i sad zaškripim zubima kad se setim toga.

Na to on stade tući kao da hoće da me prebije. Pored sve buke koju smo dizali, čuo sam njihovo trčanje po stepenicama i plakanje izglasa; čuo sam kako moja majka glasno plače — i Pegoti. Zatim je on otišao, vrata se zaključala spolja, a ja ležao na podu u groznici i vreo, sav poderan i ranjav, i

pomaman mada onako slabačak.

Dobro se sećam kako mi je, kad sam se primirio, izgledala neprirodna ona tišina koja je vladala u celoj kući! Sećam se dobro kako sam osećao da počinjem bivati zao, kad su bolovi od udaraca i uzbuđenja počeli popuštati.

Dugo sam sedeo i osluškivao, ali niotkuda šuma. Podigoh se sa poda i videh svoje lice u ogledalu, tako natečeno, crveno i ružno, da me skoro poplaši. Masnice su bile bolne i ukrućene, te su me opet naterivale na plač čim bih se pomakao, ali nije to bilo ništa prema krivici koju sam osećao. Mogu slobodno reći da mi je teže pritiskivala grudi nego da sam bio najstrašniji zlikovac.

Počeo se hvatati mrak, te ja zatvorih prozor — dotle sam veći deo vremena proveo s glavom naslonjenom na prozor, u naizmeničnom plakanju, dremanju i ravnodušnom gledanju napolje — posle čega se ključ u bravi okrete i uđe gospođica Merdston s malo hleba, mesa i mleka. Ne govoreći ništa, ona spusti na sto sve što mi je donela, buljeći u mene za sve to vreme s primernom čvrstinom; pa onda ode i opet zaključa vrata za sobom.

Sedeo sam tako još dugo i pošto je pao mrak, pitajući se da li će još neko doći. Kada, za to više nije bilo izgleda te noći, svukoh se i legoh, pa se uplašeno stadoh domišljati šta li će raditi sa mnom. Jesam li to izvršio kakav zločin? Hoće li me uhapsiti i odvesti u zatvor? Ima li kakve opasnosti da će me obesiti?

Nikad neću zaboraviti buđenje, sledećeg jutra; onu veselost i svežinu u prvom trenutku, pa onda ono tupo očajanje kojim me je sećanje pritisnulo. Gospođica Merdston se pojavi pre nego što ustadoh i reče, sasvim kratko, da mi je slobodno da se prošetam po bašti jedno pola sata, ne duže; pa se povuče ostavljajući vrata otvorena, da se mogu poslužiti dopuštenjem.

Tako i uradih, pa sam tako radio svakog jutra svoga zatočeništva, koje je trajalo pet dana. Da sam s majkom mogao da se vidim nasamo, pao bih na kolena pred nju i molio je za oproštaj; ali za sve to vreme nisam viđao nikoga sem gospođice Merdston — osim u salonu, za vreme večernje molitve, na koju bi me gospođica Merdston sprovela, pošto su svi ostali već zauzeli mesta; gde bi me postavili kao nekog mladog razbojnika, odvojenog od ostalih, pored vrata; da me odatle onaj tamničar svečano odvede pre nego što bi iko ustao iz molitvenog položaja. Primetio sam samo da je majka bila što je moguće dalje od mene i licem okrenuta na drugu stranu, tako da ga nikad nisam mogao videti, kao i da je ruka gospodina Merdstona uvijena velikim platnenim zavojem.

Nikome ne mogu dati vernu predstavu o tome koliko su mi tih pet dana izgledali dugi. Oni u mome sećanju izgledaju kao čitave godine. Pažnja s kojom sam osluškivao sve što se događa u kući, ili bolje sve što sam mogao čuti (zvonjenje zvonceta, otvaranje i zatvaranje vrata, žamor, korake na stepenicama, i svako smejanje, zviždanje ili pevanje napolju, što mi se činilo sumornije no išta drugo u mojoj samoći i sramoti); pa proticanje časova, neodređeno, naročito noću, kad bih se probudio misleći da je jutro, pa video da porodica još nije otišla da legne, i da čitava duga noć ima tek da dođe; pa teški snovi i mora koja me je pritiskivala; pa vraćanje dana, podneva, popodneva, večera, kada su se dečaci igrali u crkvenoj porti a ja ih posmatrao sa izvesnog odstojanja iz sobe, stideći se da se pokažem na prozoru, da ne bi saznali da sam u zatvoru; pa čudno osećanje što sebe ne čujem da govorim; pa prolazni trenuci nečeg nalik na veselost, što je dolazilo s jelom i pićem i odlazilo s njim, pa padanje kiše jedne večeri, uz neki svež miris, i njeno sve brže i brže pljuštanje po prostoru između mene i crkve, dok mi se nije učinilo da će me taj pljusak, i noćna tama, i strah i kajanje ugušiti — sve je to tako živo i snažno utisnuto u moje sećanje, kao da se događalo godinama a ne danima.

Poslednje noći moga pritvora probudih se kad čuh da neko šapatom izgovara moje ime. Trgoh se u krevetu, i pružajući ruku u mrak rekoh:

»Jeste li to vi, Pegoti?«

Prvo se ne čuo nikakav odgovor, ali uskoro čuh opet svoje ime izgovoreno tako tajanstvenim i

strašnim glasom, da bih, mislim, pao u nesvest, da mi nije palo na pamet da mora biti da dolazi kroz ključanicu.

Ja se pipajući dovukoh do vrata, pa prislonivši usta na ključanicu prošaputah:

»Jeste li to vi, Pegoti?«

»Da, dragi moj, mali Devi«, odgovori ona, »budi tih kao miš, jer će nas čuti mačka«.

Odmah shvatih da se to odnosi na gospođicu Merdston, i osetih koliko je ta opomena važna, pošto je njena soba bila blizu.

»Kako je mama, draga Pegoti? Je li jako ljuta na mene?«

Čuo sam kako Pegoti tiho plače s druge strane ključanice, kao što sam ja plakao na svojoj strani, pa onda odgovori:

»Ne, nije jako«.

»Šta će biti sa mnom, draga Pegoti? Znate li?«

»Škola. Blizu Londona«, glasio je Pegotin odgovor. Morao sam je naterati da odgovor ponovi, jer mi ga je prvi put sručila u grlo, zato što sam zaboravio da sklonim usta s ključanice i da namestim uvo na nju, te joj nisam mogao čuti reči iako su me dobro zagolicale.

»Kada, Pegoti?«

»Sutra«.

»Je li mi zbog toga gospođica Merdston uzela odelo iz ormana?« Ona je zaista to bila uradila, samo sam zaboravio da to spomenem.

»Da«, reče Pegoti. »Spakovala sanduk«.

»Hoću li videti mamu?«

»Da«, reče Pegoti, »ujutro«.

Onda Pegoti priljubi usta sasvim uz ključanicu i izgovori kroz nju ove reči sa toliko osećanja i topline, koliko nikad ni jedna ključanica, mogu slobodno reći, nije bila pozvana da prenese, pri čemu je svaki isprekidani delić rečenice ubacivala uz neki samo njoj svojstven prasak:

»Mili Davide. Ako nisam apsolutno tako prisna prema vama ovih dana kao ranije, nije što vas ne volim. Isto kao i pre, i više, luče moje. Nego sam mislila da je bolje za vas... I za nekog drugog osim vas... Slušate li, mili Davide, čujete li?«

»Da... da ... d... da, Pegoti!« jecao sam ja.

»Rođeno moje!« reče Pegoti s beskrajnim sažaljenjem. »Naročito vam želim kazati; ne smete me nikad zaboraviti. A ja ću se starati za vašu mamu, Davide. Kao što sam se uvek za vas starala, i neću je ostaviti. Može doći dan kad će biti srećna da opet spusti glavu na ruku svoje glupe, preke, matore Pegoti. I pisaću vam dragi moj... Istina nisam učevna. I ja ću... ja ću...« Pegoti stade ljubiti ključanicu pošto nije mogla da poljubi mene.

»Hvala vam, draga Pegoti«, rekoh ja. »O, hvala vam. Hoćete li mi obećati nešto, Pegoti? Hoćete li u pismu reći gospodinu Pegotiju, i maloj Emiliji, i gospođi Gamidž i Hamu da nisam tako rđav kako bi mogli misliti, i da ih sve mnogo volim, naročito malu Emiliju? Hoćete li, molim vas, Pegoti?«

Ta dobra duša obeća, pa onda oboje izljubismo ključanicu sa najvećom ljubavlju — ja sam je, sećam se, pomilovao rukom, kao da je to njeno čestito lice — i tako se rastadosmo. Od te noći naraslo je u mom srcu izvesno osećanje za Pegoti koje ne umem da izrazim sasvim tačno. Ona nije zauzela mesto moje majke; to nije niko mogao, nego je ušla u neku prazninu u mome srcu koja se sklopila nad njom, te sam posle osećao prema njoj nešto što nisam osećao ni prema kojem ljudskom stvoru. Bila je to i neka vrsta smešne bolećivosti; pa ipak, da je umrla, ne mogu da zamislim šta bih radio, ili kako bih izdržao tragediju koju bi njena smrt predstavljala za mene.

Sledećeg jutra gospođica Merdston se pojavi kao i obično i reče mi da ću u školu; što ustvari za mene nije bila baš takva novost kako je ona zamišljala. Uz to mi reče da se obučem i da dođem dole u salon na doručak. Tamo zatekoh majku, vrlo bledu i crvenih očiju, pa joj odmah potrčah u zagrljaj i

zamolih za oproštaj iz dubine svoje napaćene duše.

»O, Davide«, reče ona, »kako si mogao zadati bol nekome koga ja volim? Potrudi se, molim te, da budeš bolji. Opraštam ti, Davide, ali sam žalosna što imaš tako zle strasti u srcu«.

Bili su je ubedili da sam nevaljao dečko, te je nju više bolelo to nego što odlazim od kuće. To sam bolno osećao. Pokušah da progutam svoj poslednji doručak, ali su mi suze kapale na hleb s maslom i curile u čaj. Video sam kako me majka ponekad pogleda, pa onda baci pogled na budnu gospođicu Merdston, obori oči, ili pogleda ustranu.

»Je li tu sanduk mladoga gospodina Koperfilda?« reče gospođica Merdston kad se pred vratima čuše točkovi kola.

Ja potražih pogledom Pegoti, ali nje tamo nije bilo; ne pojaviše se ni ona ni gospodin Merdston. Moj raniji poznanik, kiridžija, stajao je pred vratima, a moj sanduk donese do kola i natovariše na njih.

»Klaro!« reče gospođica Merdston glasom koji je opominjao. »Gotovi smo, draga Džein«, odgovori majka. »Zbogom, Devi. Ti odlaziš za svoje dobro. Zbogom, čedo moje. Doći ćeš kući o raspustu, pa budi bolji dečko«.

»Klaro!« ponovi gospođica Merdston.

»Svakako, draga Džein«, odgovori majka, koja me je držala u zagrljaju. »Praštam ti, mili dečko. Bog te blagoslovio!«

»Klaro!« opet ponovi gospođica Merdston.

Gospođica Merdston imade dobrotu da me izvede do kola i da mi usput kaže kako se nada da ću se pokajati pre nego što žalosno svršim, a zatim se popeh u kola i lenji konj krenu korakom.

GLAVA V

OTERAN SAM OD KUĆE

Mogli smo preći oko pola milje, i maramica mi je bila sasvim mokra, kad kiridžija iznenada zaustavi kola.

Kad pogledah da vidim zašto je zaustavio, ja na svoje veliko zaprepašćenje videh kako Pegoti izlete iz jedne žive ograde i kako se pope u kola. Zagrli me obema rukama i pritisnu uz steznik tako jako, da me je od pritiska nos strahovito zaboleo, ali se na to uopšte nisam obazirao sve dok kasnije nisam primetio da mi je osetljiv na dodir. Pegoti ne proslovi ni jednu jedinu reč. Oslobodivši jednu ruku, ona je zavuče u džep do lakta, pa izvuče iz njega neke kese i fišeke sa kolačima, koje mi nabi u džepove, a onda i jedan novčanik, koji mi tutnu u ruku, ali ne reče ni jednu reč. Pošto me još jednom, na rastanku, steže obema rukama, ona siđe s kola i iščeze, po mom ondašnjem i svagdašnjem uverenju bez ijedinog dugmeta na haljini. Podigao sam jedno od nekoliko koja su ležala unaokolo, pa sam ga dugo čuvao kao dragu uspomenu.

Kiridžija pogleda u mene kao da pita hoće li se ona vratiti. Ja odrečno mahnem glavom i rekoh da mislim da neće. »Onda đi«! — reče kiridžija svom lenjom konju, koji shodno tome pođe dalje.

Pošto se tom prilikom sit isplakah, dođoh na misao da od plakanja nema nikakve koristi, utoliko pre što ni Rođerik Rendom, ni onaj kapetan kraljevske britanske mornarice u teškim iskušenjima nisu nikad plakali, koliko sam mogao da se setim. Kad kiridžija opazi na meni tu rešenost, predloži mi da svoju maramicu prostrem preko konjskih sapi da se osuši. Zahvalih mu i pristadoh, i ona mi se učini tako mala na tom svom novom mestu.

Sad sam imao dovoljno vremena da razgledam novčanik. Bio je od krute kože sa metalnim zatvaračem na škljocanje, a u njemu su bila tri sjajna šilinga, koje je Pegoti, na svaki način, nečim

morala glačati — da bih se ja što više radovao. Ali su najveće dragocenosti u njemu bila dva komada novca po pola krune uvijena zajedno u hartijicu na kojoj je bilo napisano rukom moje majke: »Za Davida, uz moju ljubav«. Mene to tako dirnu, da zatražih od kiridžije da bude tako dobar pa da mi opet doda maramicu; ali mi on reče da misli da će biti bolje ako se potrudim da prođem bez nje, te i ja pomislih da će tako zaista biti bolje, pa obrisah oči rukavom i prestadoh plakati.

Prestao sam sasvim ozbiljno, mada bi me, s vremena na vreme, zbog moje ranije uzbuđenosti, savladao još po koji silan jecaj. Klackali smo se tako neko vreme, pa upitah kiridžiju ide li on do kraja sa mnom.

»Kuda do kraja?« zapita kiridžija.

»Pa tamo«, rekoh ja.

»Gde je to tamo?« upita kiridžija.

»Blizu Londona«, rekoh ja.

»Pa ovaj bi konj«, reče kiridžija i trže uzdama da ukaže na njega, »lipsao pre nego što bi prevalio i pola puta«.

»Onda vi idete samo do Jarmuta?« upitah ja.

»Tako otprilike«, reče kiridžija, »i tamo ću vas odvesti do poštanskih kola, a poštanska kola će vas odvesti tamo gde je to«.

Kako je to za kiridžiju (zvao se gospodin Barkis) bio suviše dugi govor, pošto je, kako sam rekao u jednoj od ranijih glava, bio po prirodi flegmatičan i nimalo razgovoran — ja ga ponudih jednim kolačem u znak pažnje, a on ga proguta odjednom, kao što bi učinio slon, što ne ostavi nikakva traga na njegovu licu, kao što ne bi ostavilo ni na licu kakvog slona.

»Je li i' ona umesila?« reče gospodin Barkis, stalno prignut napred, u svome mlitavom stavu, prema podnožju na prednjem delu kola, i s po jednom rukom na svakom kolenu.

»Mislite Pegoti, gospodine?«

»Aha«, reče Barkis, »ona«.

»Jeste. Ona mesi sve kolače, i kuva za nas«.

»A je l' zbilja velite«, reče gospodin Barkis.

On namesti usta kao da će da zviždi, ali ne zazvižda. Sedeo je zagledavši se konju u uši, kao da je na njima opazio nešto novo, i dosta je dugo tako sedeo. Posle nekog vremena reče:

»A dragana, rekao bih, nema?«

»Je l' mislite kolače, gospodine Barkise?« Bio sam ubrazio da želi još šta da pojede, pa namerno cilja na tu vrstu poslastica.

»Dragana«, reče gospodin Barkis. »Momka; ima li nekog s kim se gleda?«

»Je l' Pegoti?«

»Aha, ona«.

»O, ne. Nije nikad imala momka«.

»Je l' zbilja nije?« reče gospodin Barkis.

I opet namesti usta kao da će da zviždi, i opet ne zazvižda, nego ostade zagledan u konjske uši.

»Te velite«, reče gospodin Barkis posle dužeg razmišljanja, »ona mesi sve pite s jabukama i sve kuva za vas, je l' baš tako?«

Je odgovorih da je to tačno.

»Eh, pa znate šta?« reče gospodin Barkis. »Vi ćete njoj, može bit', pisati?«

»Svakako ću joj pisati«, odgovorih ja.

»Aha«, reče on, polako okrećući oči prema meni. »Eto! Ako joj uspišete, valjda ćete se setiti da joj kažete da je Barkis voljan; je l' 'oćete?«

»Da je Barkis voljan«, ponovih ja prostodušno. »Je li to sve što imam da kažem?«

»M ... da«, reče on oklevajući. »M ... da, Barkis je voljan«.

»Pa vi ćete sutra opet biti u Blanderstonu, gospodine Barkise«, rekoh zamuckujući pomalo pri pomisli da ću ja tada biti daleko odatle, »pa možete mnogo bolje predati svoju poruku«.

Ali kako on odbi taj moj predlog trzanjem glave, i ponovo potvrdi svoju raniju molbu, govoreći s najvećom ozbiljnošću: »Barkis je voljan. To je sve što imate da kažete«, ja se smesta primih toga posredovanja, pa još istog popodneva, čekajući poštanska kola u hotelu u Jarmutu, dobavih list hartije i mastila, i napisah Pegoti pismo koje je glasilo: »Draga moja Pegoti, stigao sam ovde zdrav. Barkis je voljan. Mnogo pozdravite mamu. Vaš odani... P. P. On kaže da naročito želi da znate da je *Barkis voljan*«.

Čim sam još u kolima bio obećao da ću dostaviti njegovu poruku kad mi bude zgodno, gospodin Barkis je opet zanemeo, a ja sam, osećajući se potpuno iznuren svim onim što mi se dogodilo u poslednje vreme, legao na jedan džak u kolima i zaspao, čvrsto sam spavao sve dok ne stigosmo u Jarmut, koji mi se učini tako nov i neobičan u dvorištu gostionice u koju se dovezosmo, da se odmah odrekoh potajne nade, koju sam gajio, da ću tamo videti nekoga od porodice gospodina Pegotija, a možda čak i samu malu Emiliju.

Poštanska kola su stajala u dvorištu sva blistava, ali bez upregnutih konja, i dok ih je čovek gledao u tom stanju, teško je mogao shvatiti da će ikada poći za London! Dok sam to mislio i pitao se šta li će na kraju krajeva biti sa mojim sandukom, koji gospodin Barkis beše spustio na kaldrmu u dvorištu, pored rude — dok je svoja kola poterao dalje uz dvorište, da ih okrene — i šta će najzad biti sa mnom, neka me žena pogleda sa jednog isturenog prozora u kome je visila nekakva živina i meso u butovima, pa reče:

»Je li to mladi gospodin iz Blanderstona?«

»Jeste, ja sam, gospođo«, rekoh ja.

»Kako se zovete?« upita žena.

»Koperfild, gospođo«, rekoh ja.

»Onda nije«, odgovori žena, »Nikakav ručak nije plaćen na to ime«.

»Da nije Merdston, gospođo?« rekoh ja.

»Pa ako ste gospodičić Merdston«; reče žena, »zašto onda prvo kazujete drugo ime?«

Ja objasnih ženi kako stoji stvar, te ona onda zazvoni i viknu glasno: »Vilijame, pokažite trpezariju!« našto jedan kelner dođe trčeći iz kuhinje na drugoj strani dvorišta da pokaže, i kao da se prilično iznenadi kad vide kome ima da pokaže.

To je bila široka i dugačka prostorija, s nekakvim velikim mapama. Sumnjam da bih mogao biti više u tuđini čak i da su te mape nešto bile prave strane zemlje, a ja iznenada bačen među njih. Osećao sam da je od mene velika smelost što sam s kapom u ruci seo na krajičak jedne stolice najbliže vratima; a kad još kelner prostre stolnjak naročito za mene i stavi na njega svakojake pribore za jelo, mislim da me je svega oblilo rumenilo od preterane skromnosti.

On mi prvo donese neke kotlete sa povrćem, i skide poklopac sa zdele tako naglo i razmetljivo, da se ja poplaših da ga nisam na neki način uvredio. Ali me jako osokoli kad za mene primače stolu jednu stolicu i reče:

»A sad, dugonja, na posao!«

Ja mu zahvalih i sedoh za, sto, ali mi je bilo vrlo teško da rukujem nožem i viljuškom ma i s najmanje veštine, ili da se ne prskam sokom dok je on stajao prema meni i buljio u mene tako uporno, da sam strašno crveneo kad god bih mu ugledao oči. Pošto me je posmatrao sve dok nisam prešao na drugi kotlet, on reče:

»Pripada vam i pola pinte[{11}] piva. Hoćete li da vam ga sada, donesem?«

Ja mu zahvalih i rekoh: »Da«.

Nato mi ga on nasu iz jednog bokala u veliku čašu i podiže prema svetlosti, tako da je izgledalo lepo.

»Tako mi duše«, reče on, »ima ga podosta, zar ne?«

»Jeste, ima ga dosta«, odgovorih ja, smešeći se, jer sam jako uživao u tome što sam video da je on tako prijateljski raspoložen. Bio je to čovek žmirkavih očiju, bubuljičava lica, i kose nakostrešene po celoj glavi; i dok je tako stajao s jednom rukom na kuku, a drugom držao čašu prema svetlosti, izgledao je sasvim prijateljski.

»Juče je bio ovde jedan gospodin«, reče on, »podebeo gospodin, po imenu Topsojer, možda ga poznajete?«

»Ne«, rekoh ja »ne bih rekao ...«

»U kratkim pantalonama i dokolenicama, sa šeširom široka oboda, u sivom kaputu, s kravatom na tačkice«, reče kelner.

»Ne«, rekoh ja sramežljivo, »nemam zadovoljstvo ...«

»Došao je ovamo«, reče kelner gledajući u čašu prema svetlosti, »poručio čašu ovog piva, hteo pošto-poto da je poruči, dok sam ga ja odvraćao, a zatim je ispio i pao mrtav. Bilo je suviše staro za njega. Nije ga trebalo ni točiti, u tome je stvar«.

Jako me potrese kad čuh za taj žalosni slučaj, pa rekoh:

»Mislim da će za mene biti bolje da pijem vodu«.

»Nego, znate«, reče kelner još jednako gledajući u svetlost kroz čašu piva i žmireći jednom okom, »naše gazde ne vole kad se poruči pa se ne popije; to ih vređa. A ja ću ovo popiti za vas, ako baš hoćete. Ja sam na to pivo navikao, a navika je sve i sva; mislim, neće mi škoditi ako zabacim glavu i ako ga popijem na iskap. A, šta velite?«

Ja odgovorih da će me jako zadužiti ako pivo popije, ali samo ako misli da mu to neće naškoditi, inače nipošto. Kad on zabaci glavu i brzo iskapi čašu, mene je, priznajem, obuzeo grozan strah da ću videti kako deli sudbinu nesrećnog gospodina Topsojera i kako pada na ćilim lišen života. Ali se njemu ništa ne desi. Naprotiv, učini mi se da izgleda svežiji posle piva.

»A šta to imamo ovde?« reče on zabadajući viljušku u moju činiju. »Kotleti?«

»Jeste, kotleti«, rekoh ja.

»Šta kažete!« kliknu on. »Nisam znao da su to kotleti. Kotlet je kao poručen da ukloni rđave posledice ovog piva! Zar to nije srećna slučajnost«.

I onda u jednu ruku uze za kost jedan kotlet, a u drugu kromipir, pa ih pojede u slast, na moje veliko zadovoljstvo. Docnije uze još jedan kotlet i još jedan krompir, pa zatim opet jedan kotlet i još jedan krompir. Kad svršismo s tim, on mi donese neki puding, pa pošto ga spusti pred mene, neko vreme kao da je sasvim zanesen preturao misli po glavi.

»Kako vam se dopada pašteta?« reče on, trgnuvši se iz misli.

»Ovo je puding«, odgovorih ja.

»Puding?« kliknu on. »Šta kažete! Gle, a kakav?« — reče zagledajući ga izbliza. »Nećete valjda reći da je mućeni puding? Bogme jeste«.

»Ah, mućeni puding!« reče on i zgrabi veliku kašiku, »moje najmilije jelo! Zar to nije sreća? Hajde, mali, da vidimo ko će više pojesti!«

Kelner nesumnjivo pojede više. Više puta me je preklinjao da se potrudim da dobijem utakmicu, ali šta je moja kašičica bila prema njegovoj velikoj kašici, moja brzina prema njegovoj brzini, i moj apetit prema njegovom apetitu. Ja zaostadoh daleko za njim, još pri prvom zalogaju, te u tom takmičenju s njim nisam imao nikakvih izgleda. Čini mi se da nikad nisam video čoveka koji bi toliko uživao u pudingu; a kad je sve smazao, smejao se i dalje, kao da mu uživanje još jednako traje.

Videći ga tako prijateljski raspoložena i druževna, ja zatražih hartiju i mastilo da pišem Pegoti. On mi ne samo odmah donese što sam tražio, nego imade i dobrotu da gleda preko moga ramena dok sam pisao. Kad svrših, on me upita kuda idem u školu.

Ja rekoh: »Blizu Londona;« jer je to bilo sve što sam znao,

»Šta naopako!« reče on i jako se snuždi, »to mi nije nimalo milo«.

»A zašto?« upitah ja.

»Pa, zaboga«, reče on i stade vrteti glavom, »baš su u toj školi polomili rebra onom dečku, čitava dva rebra, mali, jadni dečko! Moglo mu je biti nekako, čeknite da vidim, koliko je vama godina?«

Ja mu rekoh da sam uzeo devetu.

»Eto, baš u tim godinama«, reče on. »Bilo mu je osam godina i šest meseci kad su mu prebili drugo — i dotukli ga«.

Ja nisam mogao prikriti ni pred samim sobom ni pred kelnerom da je to vrlo neugodna podudarnost, pa zapitah kako su to izveli. Njegov me odgovor nije mogao ohrabriti, jer se sastojao iz jedne jedina strašne reči:

»Batinama«.

Trubljenje poštanskog roga dođe u dobar čas da promeni predmet razgovora, jer me natera da ustanem i da snebivajući se, uz ponos i nelagodnost što imam svoj lični novčanik (koji izvadih iz džepa), upitam da li ima šta da se plati.

»Ima list hartije«, odgovori on. »Jeste li ikad kupovali list hartije?«

Ja se nisam mogao setiti da jesam.

»Skupa stvar«, reče on, »i to zbog dažbina. Tri penija. Tako je utvrđena cena u ovom kraju. Nema ništa drugo, sem nešto za kelnera. Mastilo vam ne računam. To mi je čista šteta«.

»Šta, biste vi... šta bih ja ... koliko bi trebalo da ... šta bi bilo u redu da se plati kelneru, molim vas?« promucah ja crveneći.

»Da nemam dece, i da ta deca nemaju male boginje«, reče kelner »ne bih vam uzeo ni šest penija. Da ne izdržavam starog roditelja i divnu sestru«, tu se kelner uzbudi, »ne bih vam uzeo ni prebijene pare. Da imam dobro mesto, i da se ovde dobro postupa sa mnom, ja bih vas još zamolio da primite nešto od mene, umesto da od vas šta uzimam. Ali, eto, živim od tuđih ostataka hrane, a spavam na uglju«, i tu kelner brižnu u plač.

Mene jako dirnu njegova beda, te osetih da bi svaka napojnica manja od devet penija bila prava svirepost i znak tvrdog srca. Zato mu dadoh jedan od moja tri sjajna šilinga, koji on primi s puno poniznosti i uvažen ja, pa ga odmah okrete pod palcem, da vidi je li pravi.

Mene malo zbuni kad videh, dok su mi pomagali da se sa zadnje strane popnem u poštanska kola, da se misli da sam bez ičije pomoći pojeo sav onaj ručak. To shvatih kad načuh kako ona žena na isturenom prozoru dovikuje kondukteru:

»Pripazi na to dete, Džordže, da ne bi puklo!« — i po tome što sve služavke iz te kuće izađoše da se kikoću i da me gledaju kao neko čudo neviđeno. Ovo mog ojađenog prijatelja kelnera, kome se bilo povratilo staro dobro raspoloženje, nije, izgleda nimalo mučilo, jer se i on pridružio opštem divljenju ne osećajući nikakve neprilike. Da sam i najmanje sumnjao u njega, ovo bi mi svakako pojačalo sumnju, ali sam sklon da verujem da onakav kakav sam bio: detinjski prostodušan i pun detinjskog poverenja u starije (jako mi je žao što neka deca te osobine prerano zamenjuju svetovnom mudrošću), nisam, opšte uzevši, osetio prema njemu neko ozbiljnije nepoverenje, čak ni tada.

Moram priznati da mi je teško padalo što sam na taj način nezasluženo postao predmet šala između kočijaša i konduktera, po tome kako zadnji deo kola jako preteže zbog toga što ja tamo sedim, i kako bi bilo zgodnije da putujem teretnim kolima. Pošto se glas o mome tobožnjem apetitu beše proširio i među putnicima na krovu, to se i oni stadoše tako uveseljavati, zapitkujući me da li će u školi plaćati za mene kao za dva ili kao za tri brata, ili stupam li tamo uz naročiti ugovor, ili pod običnim uslovima, i mnoga druga takva prijatna pitanja. Ali bilo je najgore od svega što sam znao da će me biti stid da jedem šta bilo kada se ukaže prilika, i što ću posle prilično lakog ručka morati da ostanem gladan cele noći, jer sam u žurbi bio ostavio za sobom u hotelu svoje kolače. Moje strepnje se obistiniše kad se zaustavismo radi večere; nisam se usudio da večeram, iako sam toliko želeo, nego

ostadoh pored vatre i rekoh da mi ništa ne treba. Ali ni to me ne sačuva od novih šala; jer neki promukli gospodin gruba lica, koji je celim putem jednako jeo nešto iz svoje kutije za sendviče, sem kad bi pio iz jedne boce, reče da sam ja kao zmijski car, koji se jednom dobro najede, pa mu to dugo traje; a zatim se, čim je ovo izgovorio, marljivo baci na posao da pojede komad kuvane govedine.

Iz Jarmuta smo bili pošli u tri sata posle podne, te je trebalo da stignemo u London sledećeg jutra u osam sati. Bilo je leto u punom jeku, pa je veče bilo vrlo prijatno. Dok smo prolazili kroz neko selo, ja sam jednako u sebi zamišljao unutrašnjost tih kuća, i šta li stanovnici sada rade; a kad dečaci stadoše trčati za nama, penjati se i ljuljati na zadnjem delu kola, ja sam se pitao jesu li im očevi živi i da li su srećni kod kuće. Imao sam dakle puno predmeta za razmišljanje, a da i ne govorim o tome da su mi se misli neprestano vraćale na pitanje kakvo li će biti mesto u koje idem — strašan predmet za razmišljanje. Ponekad bih se, sećam se, povlačio u misli o kući i Pegoti, i pokušavao da se na nekakav zbrkan način prisetim kako sam se osećao i kakav sam dečko bio pre nego što sam ujeo gospodina Merdstona, ali u tom nisam nikako uspevao, jer mi se činilo da je od tog vremena prošla čitava večnost.

Noć nije bila tako prijatna kao veče, jer je dosta zahladnelo; a kako su mene, da ne bih pao s krova, bili namestili između dva gospodina, onoga s grubim licem i još jednoga, bio sam u opasnosti da me uguše, jer bi me, čim bi ih savladao san, strašno prikleštili. Ponekad bi me tako pritisli, da sam morao da dreknem: »O, molim vas!«, što njima nije bilo nikako po volji, jer ih je svaki put budilo. Prema meni je sedela neka postarija gospođa u velikoj krznenoj bundi, koja je bila toliko umotana, da je u mraku više ličila na naviljak sena nego na ženu. Ta je žena nosila sobom jednu kotaricu i dugo nije znala šta će s njom, dok nije pronašla da je, s obzirom na moje kratke noge, može metnuti ispod mene. Ta me je kotarica naterivala da sedim zgrčen, i toliko mi smetala, da sam se osećao vrlo neprijatno, a čim bih se ma i malo pomakao, od čega bi čaša u korpi neizbežno zveknula, udarivši o nešto drugo, ona bi me nemilosrdno gurnula nogom, i rekla: »De, de, ne vrpolji se. Tvoje su bar kosti dosta mlade«.

Najzad sunce izađe i san mojih putnika kao da postade mirniji. Nemoguće je zamisliti kakve su ih muke mučile čitave noći i kakvim su jecanjem i hrkanjem oni to izražavali, što je više sunce odskakalo, san im je postajao sve lakši, te su se budili jedan za drugim. Sećam se kako me je jako iznenadilo to što se svaki od njih pravio da nije ni oka sklopio, i što je svaki neobično ljutito odbijao da prizna da jeste. Još danas je za mene pravo čudo što primećujem da je naša ljudska priroda od svih slabosti najmanje sklona da prizna, ne mogu da razumem zašto, tu slabost da nas je u poštanskim kolima uhvatio san.

Ne moram se ovde zadržavati pričom o tome kako me je London zaprepastio kad ga ugledah u daljini, i kako sam verovao da se u njemu sve pustolovine mojih omiljenih junaka stalno i sve iznova izvode, ili kako sam sebi objašnjavao da u njemu ima više čudesa i nevaljalstava nego u bilo kome gradu na svetu. Primicali smo se postepeno i najzad u određeno vreme stigli u London, u gostionicu u kraju Uajtčepl, dokle se išlo. Ne pamtim da li se zvala kod Plavog bika ili kod Plavog vepra, tek znam da je bilo nešto plavo i da je slika toga nečeg plavog bila naslikana na stražnjem delu poštanskih kola.

Dok je kondukter silazio s kola, njegov pogled pade na mene i on upita na vratima kancelarije za karte:

»Čeka li ovde ko na jednog dečka za koga je plaćena karta na ime Merdston iz Blanderstona u Safoku, s tim da ovde sačeka dok neko ne dođe do njega?« Niko ne odgovori.

»Pokušajte sa imenom Koperfild, molim vas, gospodine«, rekoh ja, gledajući nemoćno naniže u njega.

»Čeka li ovde ko dečka za koga je karta plaćena na ime Merdston iz Blanderstona, u Safoku, a koji izjavljuje da se zove Koperfild, i koji je poslan s tim da ostane ovde dok ne dođe ko po njega?« reče

kondukter. »No, ima li koga?«

Ne, nije bilo nikoga. Ja sam bojažljivo gledao unaokolo, ali pitanje ne napravi nikakav utisak na prisutne, sem na jednog čoveka u dokolenicama i s jednim okom, koji predloži da će biti najbolje da mi se metne na vrat mesingana ogrlica i da me vežu u štali.

Prisloniše lestvice i ja siđoh za onom gospođom koja je ličila na naviljak sena, pošto se nisam smeo ni maći dok nisu sklonili njenu kotaricu. Dotle su već svi putnici bili izašli iz kola, pa se uskoro skide sav prtljag, konje su bili ispregli još pre nego što se prtljag skinuo, te sad neki konjušari odguraše natraške i sama poštanska kola, da ne budu na putu. A još uvek se niko nije javljao da traži prašnjavog dečka iz Blanderstona u Safoku.

Osamljeniji nego Robinson Kruso, koga nije imao ko da gleda i da vidi kako je osamljen, ja uđoh u kancelariju za vađenje karata i na ponudu dežurnog pisara pređoh iza tezge i sedoh na vagu na kojoj je merio prtljag. Dok sam sedeo tu, gledao u patos, u bale i u knjige, i udisao miris štale, otada u sećanju uvek vezan sa tim jutrom, kroz glavu mi stade prolaziti čitava litija strašnih misli. Šta bi bilo sa mnom da, recimo niko ne dođe po mene, i koliko bi me vremena držali tu? Da li bi me zadržali dok ne potrošim svojih sedam šilinga? Da li bih noću spavao u nekoj od tih drvenih pregrada pored ostalog prtljaga, i da li bih se ujutro umivao na pumpi u dvorištu; ili bi me svake večeri izbacivali odatle, s tim da dođem sutra kad se kancelarija otvori, pa da čekam sve dok neko ne dođe po mene? Šta bih radio kad bi se pokazalo da nije posredi nikakva greška, nego da je gospodin Merdston pronašao taj način da me se otarasi? Ako bi mi i dopustili da ostanem tu dok ne potrošim svojih sedam šilinga, nisam se mogao nadati da bih mogao ostati tu i kad stanem gladovati. To bi nesumnjivo bilo nezgodno i neprijatno mušterijama, bez obzira na to što bi na tog Plavog — ne-znam-šta pao teret troškova oko mog pogreba. A ako bih odmah krenuo na put da se pešice vratim kući, kako bih pogodio put, kako bih mogao i pomisliti da mogu otpešačiti tako daleko, i kako bih se mogao pouzdati u koga bilo osim u svoju Pegoti, čak i kad bih se vratio natrag? Ako bih se obratio najbližoj nadležnoj vlasti i ponudio za vojnika ili mornara, tako sam mali da me, najverovatnije, ne bi primili Takve misli i stotine drugih sličnih maštarija učiniše da sam se osećao sav u vatri, i da mi se sve vrtelo u glavi od straha i očajanja. Bio sam u najvećem stepenu te grozničave uzrujenosti kad uđe neki čovek i stade nešto šaputati sa činovnikom, koji me odmah zatim strese s vage i gurnu njemu, kao da sam izmerena, kupljena, isporučena i plaćena roba.

Izlazeći iz kancelarije s rukom u ruci tog novog poznanika ja krišom bacih pogled na njega. Bio je to mršav, bledunjav mlad čovek, upalih obraza i brade, skoro isto onako crne kao u gospodina Merdstona; ali je tu bio kraj sličnosti, jer ovome su zalisci bili obrijani, dok mu je kosa bila zapuštena i suva mesto da bude masna i sjajna. Na sebi je imao crno odelo, koje beše isto tako zapušteno i kruto, okratkih rukava i nogavica; a sem toga nosio je i belu vratnu maramu, ne baš suviše čistu. Nisam onda pomislio, a ni danas ne mislim, da je ta marama bila jedino što je on od rublja imao na sebi, ali je bila sve što se od rublja videlo ili nagoveštavalo.

»Jeste li vi taj novi đak?« reče on.

»Jesam, gospodine«, rekoh ja.

Verovao sam da jesam. Ali ni sam nisam bio siguran.

»Ja sam jedan od učitelja u Salem-kući«, reče on.

Ja mu se poklonih i obuze me silan strah. Tako sam se stideo da jednom naučenjaku i učitelji iz Salem-kuće progovorim nešto o tako prostoj stvari kao što je moj sanduk, da već besmo odmakli od dvorišta, kad se ja osmelih da mu pomenem sanduk. Posle moje ponizne napomene da mi sanduk kasnije može biti od potrebe, vratismo se u kancelariju i on reče činovniku da je kiridžiji naređeno da dođe po njega u podne.

»Molim vas gospodine«, rekoh ja kad već besmo odmakli koliko i ranije »je li to daleko?«

»Pa to je tamo kod Blekhita«, reče on.

»A ima li mnogo do tamo?« upitah ja bojažljivo.

»Dosta daleko«, reče on. »Ići ćemo poštanskim kolima. Ima jedno šest milja«.

Bio sam tako slab i iznuren, da mi je bilo suviše teško i pri samoj pomisli sa ću morati da izdržim još šest milja. Osmelih se te mu rekoh da od juće od ručka nisam ništa okusio i da ću mu biti vrlo zahvalan ako mi dopusti da kupim što za jelo. Učini mi se da se iznenadi — i sad ga vidim kako je stao i zagledao se u mene — pa pošto je razmišljao nekoliko trenutaka, reče kako misli da poseti neku staru osobu koja stanuje nedaleko odatle, pa će biti najbolje da kupim malo hleba, ili što najviše volim a što je zdravo i hranljivo, pa da doručkujem kod njene kuće, gde možemo dobiti mleka.

Zato pogledasmo u izlog jedne pekare, i pošto ja izneh čitav niz predloga da kupim sve što je bilo nesvarljivo u toj radnji, a on ih odbacivao jedan za drugim, rešismo se za jedan lep mrki hlepčić, za koji platih tri penija. Zatim u jednoj bakalnici kupismo jedno jaje i krišku prugaste slanine; a kad posle svega toga troška meni, po mom mišljenju, ostade još dosta sitnine od mog drugog sjajnog šilinga, dođoh na misao da je London vrlo jeftino mesto. Pošto se snabdesmo tim namirnicama, pođosmo dalje kroz silnu huku i buku, koja je moju umornu glavu prosto ošamutila, pa preko nekog mosta, koji je nesumnjivo bio Londonski most — mislim čak i da mi je on to rekao, ali sam ja tada upola spavao — dok ne stigosmo do kuće one sirotice. Ta je kuća bila deo jednog niza kuća u Sirotištu, što sam odmah opazio i po njenom izgledu i po natpisu urezanom u kamen nad vratima, koji je objavljivao da u njoj ima mesta za dvadeset i pet ubogih žena.

Učitelj iz Salem-kuće okrenu kvaku na jednim od mnogih malih crnih vrata, koja sva behu slična, svaka sa po jednim prozorčetom u obliku romba na jednoj strani, dok je drugo prozorče, opet u obliku romba, bilo više njih; i mi uđosmo u kućicu jedne od tih ubogih starih žena, koja je raspaljivala vatru da joj prokljuca nešto u maloj šerpi. Kad vide učitelja gde ulazi, ona zastade, držeći mehove na kolenu, i reče nešto što mi se učinilo kao »moj Čarli«, ali kad vide da i ja ulazim, ona ustade, brišući ruke, i načini kao neki zbunjeni polureverans.

»Možete li ovom mladom gospodinu pripraviti doručak, molim vas?« reče učitelj iz Salem-kuće.

»Mogu li?« odgovori baba. »Razume se da mogu«.

»Kako je gospođa Pibitson danas?« reče učitelj i pogleda u neku drugu staricu koja je sedela u velikoj naslonjači kraj vatre i toliko ličila na kakav zavežljaj odela, da ja još i danas hvalim boga što nisam pogrešio i seo na nju.

»Ah, rđavo«, reče prva starica. »Danas je jedan od njenih rđavih dana. Da mi se kojom nesrećom ugasi vatra, ja zaista mislim da bi se ugasila i ona i da se nikad više ne bi povratila u život«.

Oni su gledali u nju, pa pogledah i ja. Iako je bio topao dan, ona je, izgleda, mislila samo na vatru. Ja sam uobrazio da ona s ljubomorom gleda čak i na onu šerpicu na vatri; a imam i jakog razloga da verujem da je gledala popreko na rekviriranje te vatre u svrhu kuvanja mog jajeta i prženja moje slanine; jer sam je svojim zaprepašćenim očima video kako je jednom zatresla pesnicu prema meni, dok su se izvodile ove kuhinjske operacije, te je niko drugi nije gledao. Sunce je plavilo sobu kroz mali prozor, ali je ona sedela njemu okrenuta leđima i zadnjim delom svoje naslonjače, i zaklanjala vatru posmatrajući je s puno nepoverenja, kao da to ona greje vatru, i to teškom mukom, a ne vatra nju. Dovršenje pripremanog doručka i rasterećenje vatre pričiniše joj tako veliku radost, da se nasmeja na sav glas — i to moram reći nimalo milozvučnim smehom. Ja navalih na svoj mrki hlepčić, jaje i krišku slanine uz čančić mleka, i slatko se najedoh. Dok sam se još sladio ovim poslasticama, ona prva starica reče učitelju:

»Imate li pri sebi svoju flautu?«

»Imam«, odgovori on.

»De, dunite malo u nju«, reče starica molećivo. »Hajdete!«

Na to učitelj uvuče ruku pod peševe kaputa, te izvadi otuda svoju flautu u tri komada, koje nastavi jedan na drugi i odmah poče svirati. Imam utisak, i sad posle toliko godina razmišljanja, da otakako

je sveta i veka niko gore nije svirao. On je iz flaute izmamljivao najjezivije glasove koje sam ja ikada čuo iz bilo kakvog zvučnog izvora, prirodnog ili veštačkog. Ja ne znam kakve je arije izvodio — ako je uopšte moglo biti govora o nekoj ariji, u što sumnjam — ali je dejstvo njegove svirke na mene bilo na prvom mestu u tome što me je nateralo da mislim na svoje jade — toliko, da sam se jedva uzdržao da ne zaplačem; zatim u tome što izgubih svaku volju za jelo i, najzad, što me je toliko uspavljivalo da nisam mogao držati otvorene oči. One mi se opet počinju sklapati i ja opet klimam glavom dok mi se uspomena osvežava. I opet ta mala sobica i otvoreni kredenac u uglu, stolice sa četvrtastim naslonima, krivudave stepenice što vode u gornju sobu i tri paunova pera razmetljivo raširena iznad kamina — sećam se kako sam se čim sam prvi put ušao u tu sobicu, upitao šta li bi pomislio paun kad bi video šta je suđeno njegovoj ponosnoj lepoti — opet sve to bledi pred mojim očima, glava mi pada na grudi i ja spavam. Flauta se više ne čuje; mesto nje čuju se točkovi poštanskih kola, i ja putujem. Kola se truckaju, i ja se trzam iz sna, na što se flauta ponovo čuje, a učitelj iz Salem-kuće sedi s nogom preko noge i svira žalostivno, dok baba-domaćica gleda u njega blaženo. A zatim iščezava i ona, iščezava i on, i iščezava sve; nema više flaute, ni učitelja, ni Salem-kuće, ni Davida Koperfilda, ni bilo čega osim teškog sna.

Učinilo mi se da sam sanjao kako se baba-domaćica, dok je on duvao u svoju groznu flautu, pošto mu se u zanosu divljenja primicala sve bliže, nagla preko naslona njegove stolice, pa ga toplo zagrlila oko vrata, što je za trenutak prekinulo njegovo sviranje. Ja sam za to vreme ili neposredno zatim bio u nekom prelaznom stanju između sna i budnoće, jer kad je nastavio da svira — on je stvarno bio prekinuo svirku — videh i čuh kako ta ista starica pita gospođu Fibitson šta misli, zar to nije krasno — misleći na flautu — na što gospođa Fibitson odgovori:

»Aha! I te kako!« i klimnu glavom prema vatri, kojoj je ona, u to sam uveren, pripisivala zaslugu za celokupno to muziciranje.

Pošto sam, kako mi se čini, poduže dremuckao, učitelj iz Salem-kuće rasklopi flautu na tri komada, pa ih stavi gde su i pre bili, a onda me izvede napolje. Ona kola nađosmo sasvim blizu i popesmo se na krov, ali sam ja bio toliko sanjiv, da me, kad zastadosmo negde na drumu da primimo jednog putnika, strpaše dole gde nije bilo putnika, te sam tvrdo spavao, sve dok ne osetih kako kola idu korakom uz neki strmi breg sav u zelenom lišću. Malo zatim kola stadoše, jer smo bili stigli cilju.

Posle kratkog pešačenja dođosmo — hoću da kažem učitelj i ja — do zavoda Salem-kuće, koji je bio ograđen visokim zidom od opeka i izgledao vrlo sumoran. Nad vratima tog zida beše daska sa natpisom Salem-kuća, a kad zazvonismo, iznutra nas kroz jednu rešetku stade zagledati nekakvo natmureno lice, koje je, kako videh pošto se vrata otvoriše, pripadalo jednom punom čoveku s vratom kao u bika, s drvenom nogom, izdubljenim slepoočnicama, i kose ošišane do glave.

»Novi đak«, reče učitelj.

Čovek s drvenom nogom me odmeri od glave do pete, što ne potraja dugo, jer me nije bilo mnogo, pa zaključa vrata iza nas i izvuče ključ. Išli smo prema kući, kroz neko tamno gusto drveće, kad on doviknu mome vođi:

»Hej!«

Osvrnusmo se: stajao je na vratima male vratarske kuće, u kojoj je stanovao, držeći u rukama par cipela.

»Evo vam ih!« reče on. »Krpa je bio pošto ste vi, gospodine Mele, već otišli, pa veli ne može više da ih krpi. Kaže, nigde na njima ni komadića od prvašnje kože, i čudi se kako tražite da se još krpe«.

Na te reči on baci cipele gospodinu Melu, koji se vrati nekoliko koraka da ih uzme, a zatim ih je, dok smo išli dalje, razgledao, kako se meni činilo, vrlo neveselo. Tada tek prvi put opazih da su i cipele koje je imao na nogama jako iznošene i da, mu na jednome mestu čarapa izviruje kao pupoljak.

Salem-kuća je bila četvrtasta zgrada od opeka, sa krilima, gola i neukrašena. Svuda oko nje sve je

bilo tako tiho, da rekoh gospodinu Melu da su đaci sigurno nekud izašli; ali se on, izgleda, iznenadi što ja ne znam da je školski raspust. Svi su đaci bili kod svojih kuća. Vlasnik zavoda gospodin Krikl je na moru sa gospođom i gospođicom Krikl, a mene su poslali ovamo u vreme raspusta za kaznu zbog mojih nedela, što mi on sve objasni dok smo išli prema kući.

Ja stadoh razgledati učionicu u koju me on uvede, i ona mi se učini do krajnje mere pusta i zapuštena. I sad je još vidim. Dugačka prostorija sa tri duga reda školskih stolova i šest reda skamija, načičkana svuda naokolo klinovima za vešanje šešira i tablica. Po prljavom podu leže razbacani listovi svezaka i vežbanki. Po stolovima se vuku neke kućice za svilene bube, napravljene od tih istih hartija. Dva bedna bela miša, koje je vlasnik napustio, trče gore-dole po jednom plesnivom zamku od kartona i žice i zagledaju u sve kutove svojim crvenim očicama, ne bi li našli što za jelo. Jedna ptica u kavezu ne mnogo većem od nje same žalosno zalepršа krilima s vremena na vreme, kad bi zaskakutala na svojoj prečagi visokoj dva palca i silazila s nje, ali niti je pevala, niti cvrkutala. U sobi se osećao neki nezdrav zadah, kao od plesnivog sukna, neprovetrenih jabuka i buđavih knjiga. Pod ne bi mogao biti više poprskan mastilom ni da je kuća još od prvog dana kako se sagradila ostala bez krova, a da je sa neba padala kiša, sneg i grad od samog mastila, i to u sva godišnja doba.

Pošto me je gospodin Mel ostavio samoga i otišao da odnese svoje nezakrpljene cipele, ja tiho otšetah do gornjeg kraja sobe, zapažajući sve to dok sam tako mileo. Odjednom naiđem na karton koji je ležao na katedri i na njemu ugledam lepo ispisano: »čuvajte ga se. Ujeda«.

Ja smesta skočih na katedru, misleći uplašeno da je neki ogroman pas u njoj. Ali iako sam gledao svuda unaokolo uplašenim pogledom, nigde ni traga od psa. Još sam bio zauzet tim zagledanjem, kad se gospodin Mel vrati i upita šta radim tu na toj katedri.

»Izvinite, gospodine«, rekoh ja, »gledam gde je pas«.

»Pas?« veli on. »Kakav pas?«

»Pa zar to nije pas?«

»Ko nije pas?«

»Taj od koga se treba čuvati, taj što ujeda?«

»Ne, Koperfilde«, reče on ozbiljno »nije to pas, nego dečko. Ja imam naređenje, Koperfilde, da obesim ovu objavu na vaša leđa. Žao mi je što tako počinjem s vama, ali moram«.

I na to me skide odozgo i prikači mi na leđa kao kakav ranac karton koji beše spretno udešen za to, te sam imao zadovoljstvo da ga nosim kud god bih išao.

Niko ne može zamisliti šta sam prepatio zbog tog kartona. Gledao me ko ili ne, ja sam uvek uobražavao da ga neko čita. Nije mi bilo ništa lakše ni kad bih se okrenuo pa video da nema nikog iza mene, jer sam tada uvek zamišljao da mi je neko s leđa. Onaj svirepi čovek s drvenom nogom samo je uvećavao moje patnje. On je bio velika vlast, pa čim bi me video naslonjena na drvo, ili na zid, ili na kuću, grmnuo bi sa praga svoje vratarske kućice strahovitim glasom:

»Hej, vi, gospodine! Vi, Koperfilde! Pokažite svoju značku da se vidi, jer ću vas prijaviti!«

Igralište je bilo golo, šljunkom posuto dvorište, otvoreno prema celom zadnjem delu kuće i kancelarijama, te sam znao da moju objavu čitaju sluge, da je čita mesar, da je čita pekar, jednom reči da svako živi ko dolazi u kuću na prednja ili na zadnja vrata, pre podne, kad je meni bilo naređeno da se šetam, čita da me se treba čuvati jer ujedam. Sećam se da sam se stvarno i ja počeo bojati sebe sama kao nekog divljeg dečka koji zaista ujeda.

Na tome igralištu bila je neka stara kapija u koju su đaci imali običaj da urezuju svoja imena. Kapija je sva bila pokrivena tim natpisima. U svojoj strepnji od svršetka raspusta i njihovog povratka, nisam mogao da pročitam ime ma i jednog dečka, a da se ne zapitam s kakvim li će glasom i s kakvim: naglašavanjem taj pročitati:

»Čuvaj ga se! Ujeda!«

Bio je tu neki dečko — neki Dž. Stirford — koji je urezivao svoje ime vrlo duboko i vrlo često, i

koji će, kako sam zamišljao, pročitati moju objavu prilično snažnim glasom, pa će me posle povući za kosu. Bio je tu i drugi jedan dečko, nekakav Toml Tredls, koji će, bojao sam se, terati šegu s tim i praviti se da me se strašno plaši. Pa onda neki treći Džordž Dempl, koji će tu objavu, kako sam zamišljao, pevati na glas. Gledao sam tako u tu kapiju, ja majušno, šćućureno stvorenje, dok mi se nije učinilo kako nosioci tih imena — tada ih je, po kazivanju gospodina Mela, u školi bilo četrdeset pet — jednoglasno odlučuju da se ne druže sa mnom i kako svaki od njih na svoj način viče:

»Čuvajte se! Ujeda!«

To isto je bilo i sa mestima za stolovima i skamijama. To isto je bilo i sa ležajima na praznim krevetima, u koje sam zavirivao idući u svoj krevet i kad bih već bio u njemu. Sećam se kako sam iz noći u noć sanjao da sam sa svojom majkom, onakvom kakva je bila nekad, ili da sam pozvan u neko društvo u domu gospodina Pegotija, ili da putujem na krovu poštanskih kola, ili da opet ručam sa svojim zlosrećnim prijateljem kelnerom, i kako u svim tim prilikama navodim ljude da vrište i bulje od straha kad primete nezgodnu okolnost da na sebi nemam ničega drugog osim noćne košulje i te objave.

U jednolikosti mog života i u mom stalnom strahovanju od otvaranja škole, to je bilo nesnosno mučenje. Svaki dan sam imao da radim duge zadaće sa gospodinom Melom, ali sam ih otaljavao bez ikakvog brukanja, pošto tu nije bilo gospodina i gospođice Merdston. Pre i posle tog rada šetao sam po dvorištu pod nadzorom, kao što sam već rekao, čoveka s drvenom nogom. Kako se još i sad živo sećam one vlažne izmaglice oko kuće, zelenih napuklih ploča u dvorištu, pa jednog starog napuklog bureta za vodu, izbledelih stabala nekolikih sumornih drveta koja kao da su više čamela na kiši, a manje se razvijala na suncu nego ikoje drugo drveće. U jedan sat smo ja i gospodin Mei ručali u gornjem delu duge i gole trpezarije, pune dugačkih stolova od čamovine i mirisa na mast. Zatim smo ponovo imali časove rada do čaja, koji je gospodin Mel pio iz plave šolje za čaj, a ja iz limenog lončića. Celog bogovetnog dana i do sedam ili osam sati uveče gospodin Mel je za svojim zasebnim stolom, u učionici, radio naporno perom, mastilom, lenjirom, knjigama i hartijom za pisanje, praveći račune, kako sam saznao, za prošlo polugodište. Kad bi ostavio na stranu svoje stvari, on bi izvadio flautu i stao duvati u nju tako da bi se činilo da će čitavo svoje biće izduvati u široku rupu pri vrhu, i da će sav iščileti kroz rupice za tonove.

Zamišljam svoju sitnu priliku: sedim u toj slabo osvetljenoj sobi i, s glavom naslonjenom na ruku, slušam gospodin-Melovo žalostivno sviranje i učim sutrašnje lekcije. Zamišljam kako slušam tu gospodin-Melovu žalostivnu svirku i kad sklopim svoje knjige, i malo kroz nju slušam ono što je nekad bilo kod kuće, i duvanje vetra preko ravnica oko Jarmuta, tužan i osamljen. Zamišljam sebe kako odlazim na spavanje kroz puste sobe i sedam na krevet da plačem za jednom utešnom reči svoje Pegoti. Zamišljam sebe kako jutrom silazim dole i kroz jednu dugu, groznu brazgotinu, što treba da bude prozor na stepenicama, gledam školsko zvono koje visi na vrhu jedne šupe s vetrokazom i strepim od vremena kada će početi da zvoni i da poziva Dž. Stirforda i ostale na rad, što je, u. stvari dolazilo tek na drugo mesto u mome strahovanju, jer sam se pre svega plašio onog časa kada će čovek sa drvenom nogom otvoriti zarđalu kapiju da pusti unutra strašnog gospodina Krikla. Ne mogu tvrditi da sam bio opasan karakter u svima tim prilikama koje sam zamišljao, ali sam u svakoj od njih nosio na leđima ono isto upozorenje.

Gospodin Mel nije sa, mnom nikada mnogo govorio, ali nije nikad bio osoran prema meni. Mislim da smo i bez razgovora bili društvo jedan drugome. Zaboravio sam da pomenem kako je imao običaj da ponekad govori sam sa sobom, i da se smeje, i da steže pesnicu, da škripi zubima, i da sebi čupa kosu na neuračunljiv način. No to su bile njegove nastranosti; one su me isprva plašile, ali sam se uskoro navikao na njih.

GLAVA VI

PROŠIRUJEM SVOJ KRUG POZNANSTAVA

Živeo sam tim životom oko mesec dana, kad čovek s drvenom nogom poče trupkati po kući noseći sobom jednu krpu za brisanje i vedro s vodom, iz čega zaključih da se čine pripreme za doček gospodina Krikla i dečaka. Nisam se prevario, jer ne potraja dugo, pa krpa dođe i u učionicu i izbaci iz nje gospodina Mela i mene, te smo posle toga nekoliko dana živeli gde znamo i kako znamo, i stalno bili na putu dvema-trima mladim ženama, koje su se ranije retko pokazivale. Neprestano smo živeli usred tolike prašine, da sam sve kijao i kijao, kao da je Salem-kuća neka velika burmutica.

Jednoga dana me gospodin Mel izvesti da će gospodin Krikl te večeri stići kući. Iste večeri posle čaja čuh da je stigao. Pred spavanje čovek s drvenom nogom dođe da me odvede pred njega.

Deo kuće u kome je stanovao gospodin Krikl bio je mnogo udobniji od našeg, a osim toga je imao i zgodnu bašticu, vrlo prijatnu posle prljavog igrališta, koje je bilo takva pustinja u malome, da sam mislio kako se u njemu može osećati kao kod svoje kuće samo kakva dvogrba ili jednogrba kamila. Dok sam tako drhteći prolazio kroz hodnik da stupim pred lice gospodina Krikla, činila mi se prava drskost već i samo to moje zapažanje da hodnik izgleda udobniji; a zatim me pojava gospodina Krikla toliko zbuni kad me uvedoše k njemu, da jedva i primetih gospođu i gospođicu Krikl — koje takođe behu tu, u salonu — ili što drugo sem gospodina Krikla, punog gospodina sa svežnjem pečata o satnome lancu, zavaljenog u naslonjaču i sa čašom i bocom pored sebe.

»Dakle«, reče gospodin Krikl, »to je taj mladi gospodin kome treba sastrugati zube? Okrenite ga!«

Čovek s drvenom nogom me okrete nalevo krug da se vidi karton sa objavom, pa pošto me je podržao tako da se dobije dovoljno vremena za razgledanje, opet me okrete licem prema gospodinu Kriklu i postavi se pored njega. Lice gospodina Krikla bilo je crveno kao žeravica, a oči sitne i duboko usađene u glavu; imao je debele žile na čelu, malen nos i široku bradu. Teme mu je bilo ćelavo, a ono malo retke kose koja je izgledala vlažna, počinjalo je da, sedi i bilo začešljano preko slepoočnica naviše tako da su se obe strane mešale na čelu. Ali je na mene najjači utisak učinila okolnost da nije imao glasa i da je govorio šapatom. Napor koji je morao da ulaže radi toga, ili svesnost da govori tako slabo, činili su njegovo ljutito lice još ljućim, dok bi mu nabrekle žile na čelu još jače iskakale pri govoru, te me nimalo ne iznenađuje, kad iz sadašnjice pogledam unazad, što mi je ta njegova osobina pala u oči kao najglavnija.

»No?« reče gospodin Krikl. »Šta imate da mi kažete o ovom dečku?«

»Nema još ništa protiv njega, još zasada«, odgovori čovek s drvenom nogom. »Nije još bilo prilike«.

Učinilo mi se da je gospodin Krikl bio neprijatno iznenađen. Učinilo mi se da gospođa i gospođica Krikl, na koje tek tada bacih pogled — obe su bile mršave i tihe — nisu bile neprijatno iznenađene.

»Priđite bliže, gospodine!« reče gospodin Krikl dajući mi znak prstom.

»Priđite bliže«, reče čovek s drvenom nogom i ponovi isti pokret.

»Imam sreću da poznajem vašeg očuha«, prošaputa gospodin Krikl uhvativši me za uho; »valjan je to čovek, i uz to čovek jaka karaktera. On poznaje mene i ja poznajem njega. A da li me vi poznajete, a?« reče gospodin Krikl i uštinu me za uho nekako zverski nestašno.

»Ne još, gospodine«, rekoh ja, trzajućl se od bola.

»Ne još, a?« ponovi gospodin Krikl. »Ali ćete uskoro! A?«

»Ali ćete uskoro, a?« ponovi čovek s drvenom nogom. Kasnije sam saznao da on uopšte svojim snažnim glasom igra ulogu tumača gospodina Krikla pred đacima.

Ja se poplaših i rekoh da se nadam da hoću ako je njemu po volji. Za sve sam to vreme osećao da mi je uho kao u vatri, tako ga je jako uštinuo.

»Kazaću vam ko sam ja«, prošaputa gospodin Krikl, i najzad mi pusti uho, uvrnuviši ga na rastanku tako da mi se oči napuniše suzama. »Ja sam Tatarin«.

»Tatarin«, reče čovek s drvenom nogom.

»Kad kažem da ću nešto uraditi, ja to i uradim«, reče, gospodin Krikl, »a kad kažem da nešto treba uraditi, onda hoću da se to uradi«.

»Nešto uraditi, onda hoću da se uradi«, ponovi čovek s drvenom nogom.

»Ja sam odlučan čovek«, reče gospodin Krikl. »Eto ko sam ja. Vršim svoju dužnost. Eto, šta radim. I kad se moja krv i meso«, on, govoreći to, pogleda u gospođu Krikl, »pobuni protiv mene, nije moje meso i moja krv. Ja ih odbacujem. Je li onaj čovek«, ovo je bilo upućeno čoveku s drvenom nogom, »opet dolazio?«

»Nije«, glasio je odgovor.

»Nije«, reče gospodin Krikl. »Zna taj šta radi. Taj me poznaje. Neka mi ne prilazi. Kažem, neka mi ne prilazi!« reče gospodin Krikl udarivši rukom po stolu, i gledajući u gospođu Krikl, »jer me on zna. A sad ste i vi počeli da me upoznajete, mladi prijatelju, pa možete ići. Vodite ga odavde«.

Bio sam srećan sto mi se naređuje da idem, jer su gospođa i gospođica Krikl brisale oči, a meni je bilo neprijatno zbog njih koliko i zbog sebe samog. Ali sam imao na duši jednu molbu koja me se jako ticala, tako da nisam mogao da je ne kažem, iako sam se i sam čudio svojoj hrabrosti.

»Molim vas, gospodine«.

Krikl prošaputa:

»A? Šta je to?« i uperi oči u mena kao da bi njima hteo da me sprži.

»Molim vas, gospodine«, promucah ja, »ako bi mi se moglo, dopustiti, ja se zaista jako kajem, gospodine, zbog onog što sam uradio, da skinem ovaj natpis pre no što se đaci vrate ...«

Ne znam da li je gospodin Krikl mislio ozbiljno ili samo da me poplaši, tek on skoči sa svoje stolice, ali ja uzmakoh i poleteh napolje što me noge nose, ne čekajući na pratnju čoveka s drvenom nogom, pa se ne zaustavih sve dok se ne dočepah svoje sobe za spavanje, gde videh da me niko ne goni, pa legoh u krevet, jer je već vreme, i zatim drhteći od straha preležah budan još dva sata.

Sledećeg jutra se vrati gospodin Šarp. Gospodin Šarp je bio učitelj i pretpostavljeni gospodinu Melu. Gospodin Mel je jeo s đacima, a gospodin Šarp je ručavao i večeravao za stolom gospodina Krikla. Bio je to mlitav gospodin, nežna izgleda, kako se meni učini, s pozamašnim nosom i glave nakrivljene na jednu stranu, kao da mu je nešto malo i suviše teška. Kosa mu je bila vrlo doterana i kovrdžava, ali me prvi učenik koji stiže obavesti da je to perika, i to polovna, i da gospodin Šarp reče mi on — ide u varoš svake subote po podne da je nakolmuje.

To mi obaveštenje dade niko drugi nego Toma Tredls. Bio je to učenik koji se prvi vratio. Predstavi se time što mi reče da ću naći njegovo ime u donjem delu ugla od vrata, iznad gornje zasovnice, na što mu ja rekoh: »Tredls?«, a on odgovori: —

On glavom; — pa onda zatraži da kažem sve o sebi i svojoj porodici.

Za mene je bila srećna okolnost što se Tredls prvi vratio. Njemu se toliko dopade moja objava, da me je od neprilike, koju bih imao priznao ili ne priznao razlog sa koga je nosim, sačuvao na taj način što me je predstavljao svakom drugom dečku koji se vratio, čim bi se taj pojavio, i to uz ovu rečenicu: »Gle, ala je ovo divna šala!« Bila je sreća što su mnogi dečaci došli snuždeni, te nisu dizali onoliku graju na moj račun koliko sam se ja pribojavao. Neki su, razume se, igrali oko mene kao divlji Indijanci, a većina nije mogla da odoli iskušenju i da ne izigrava kao da sam pravi pas, da me tapše i gladi da ih ne bih ujeo, da mi govore: »Lezi«, zovući me psećim imenom »Tauzer«. To mi je, razume se, bilo neprijatno među tolikim nepoznatim dečacima, pa sam pomalo i plakao, ali je uopšte uzevši ispalo mnogo bolje nego što sam u prvi mah zamišljao.

Ali se do dolaska Dž. Stirforda nisam mogao smatrati kao stvarno primljen u školu. Pred tog dečka, koji je važio za vrlo učena, i bio vrlo lep, i stariji od mene bar nekih šest godina, izvedoše me kao pred nekog sudiju. On se u jednoj šupi na igralištu raspita za pojedinosti mog kažnjavanja, i sa zadovoljstvom izrazi svoje mišljenje da je to »zaista sramota«, zbog čega mu ja ostadoh večito zahvalan.

»Koliko imate novca, Koperfilde?« reče on otšetavši sa mnom na stranu, pošto smo sa mojom stvari svršili onim recima.

Rekoh mu da imam sedam šilinga.

»Bolje bi bilo da ih predate meni da ih čuvam«, reče on; »to jest, možete ako hoćete. Ne morate ako nećete«.

Ja pohitam da usvojim taj prijateljski predlog, pa mu, otvorivši Pegotin novčanik, istresoh sve na ruku.

»Želite li da nešto sad potrošite?« upita me on.

»Ne, hvala«, odgovorih ja.

»Ako hoćete, možete, znate«, reče Stirford. »Samo kažite«.

»Ne, hvala, gospodine«, ponovih ja.

»Možda biste želeli dva-tri šilinga da potrošite na bocu vina od ribizle, pa da ga pijuckate ponekad u svojoj sobi?« reče Stirford. »Vidim da spadate u moju spavaću sobu«.

Meni to ranije nije bilo ni na kraj pameti, ali rekoh:

»Da, voleo bih«.

»Vrlo dobro«, reče Stirford. »A pretpostavljam da biste voleli da potrošite koji šiling i na kolače od badema?«

Ja rekoh da bih svakako i to voleo.

»Pa onda šiling-dva. na biskvite i još koji na voće, a?« reče Stirford. »E čujte, mladi Koperfilde, vi se baš ne šalite!«

Ja se nasmeših, zato što se i on nasmešio, ali sam se u duši malo uznemirio.

»Eto«, reče Stirford, »moramo se potruditi da što duže prođemo sa to novaca i to je sve. Ja ću činiti za vas sve što budem mogao. U varoš mogu izlaziti kad mi je volja, pa ću prokrijumčariti ovamo sav provijant«. I on na te reči strpa novac u džep, pa mi ljubazno reče da ništa ne brinem; on će voditi računa da sve bude kako valja.

On dobro izvede sve što je obećao, ako je to uopšte bilo nešto dobro, a ja sam potajno imao u sebi neko osećanje da to sve nije bilo dobro, jer mi se činilo da se to trače uludo dva polukrunaša moje majke — iako sam bio sačuvao hartijicu u kojoj su bili uvijeni i koja, je za mene bila prava dragocenost. Kad odosmo gore da legnemo, on pokaza sve što je kupio za sedam šilinga, pa redajući sve po mome krevetu na mesečini, reče:

»Eto vam, mladi Koperfilde; ovo vam je prava kraljevska gozba!«

Nisam mogao ni pomisliti da u svojim godinama, u njegovom prisustvu, igram ulogu domaćina; ruka mi je drhtala čim bih samo i pomislio na to. Zamolih ga da mi učini uslugu da upravlja gozbom, i pošto se mojoj molbi pridružiše i svi dečaci koji behu u toj sobi, on pristade na to, pa, sede na moj jastuk, i stade deliti oko sebe sve poslastice potpuno pravedno, moram reći, i točiti ribizlino vino čašicom bez postolja, koja je bila njegova svojina, što se mene tiče, ja sam sedeo s njegove leve strane, a ostali svuda oko nas, na najbližim krevetima i po podu.

Sasvim se dobro sećam kako smo sedeli tamo i šapatom razgovarali, ili bolje reći, kako su oni razgovarali, a ja s poštovanjem slušao; kako je mesečina kroz prozor zalazila malo dublje u sobu i na podu stvarala sliku drugog bledog prozora, dok je većina nas sedela u mraku, sem kada bi Stirford zamočio šibicu u fosfornu kutiju, ako je hteo da potraži nešto na polici, i sve nas oblio plavom svetlošću koja bi odmah iščezla! Mene opet obuzima neko tajanstveno osećanje koje dolazi od sedenja u mraku, od čašćenja u tajnosti i od onoga što se sve govori šapatom, te slušam sve što mi oni govore s nekim neodređenim svečanim osećanjem pomešanim sa strahom, zbog koga sam srećan što su oni svi tako blizu, i da se plašim, premda se pravim da se smejem, kad Tredls tvrdi da vidi neku avet u kutu.

Čuo sam mnoge stvari o školi i svemu što je u vezi s njom. čuo sam da gospodin Krikl nije bez razloga tvrdio da je Tatarin; da je to najoštriji i najstrožiji učitelj; da svakog bogovetnog dana obara sve levo i desno oko sebe; da juriša na dečake kao kakav husar; i da šiba nemilosrdno. Da lično ne zna ništa osim te veštine batinanja, i da je veća neznalica, kako reče Stirford, od najgoreg đaka u školi; da je pre mnogo godina bio neki trgovčić hmeljom u Borou, pa da se, pošto je bankrotirao sa hmeljom, odao trgovini školom, i tu straćio novac gospođe Krikl. I uz to još mongo sličnih priča, tako da sam se pitao odkud oni znaju sve to.

Saznadoh i da je onaj čovek s drvenom nogom, koji se zvao Tangej, okoreli grubijan, koji mu je nekada bio pomoćnik u trgovanju hmeljom, pa ga je gospodin Krikl uzeo sobom u školsku branšu, jer je, po mišljenju učenika, i nogu slomio u službi gospodina Krikla, i vršio za njega mnoge nečasne poslove, te mu zna sve tajne. Čuo sam da taj Tangej, izuzimajući jedino gospodina Krikla, svakoga u školi, učitelje i đake, smatra za svoje prirodne neprijatelje, i da mu je jedino uživanje u životu da bude naopak i pakostan. Čuo sam da je gospodin Krikl imao sina, koji nije voleo Tangeja, i koji je, dok je pomagao u školi, imao neki sukob sa ocem povodom jednog slučaja kad je njegova disciplina primenjena suviše surovo, pa se misli i da se bunio protiv očevog načina postupanja prema njegovoj

majci. Čuo sam da ga je gospodin Krikl posle toga izbacio iz kuće, i da su gospođa i gospođica Krikl od tada jednako tužne.

Ali za mene je bilo najveće čudo kada saznadoh da u školi postoji jedan učenik na koga se on nikada ne usuđuje da digne ruku i da je taj učenik Dž. Stirford. Stirford i sam to potvrdi kad se to pomenu, i reče kako bi voleo da ga vidi da to učini. Kad ga neki bojažljivi dečko — ne ja — upita šta bi uradio kad bi onaj to pokušao, on zamoči šibicu u svoju fosfornu kutiju u nameri da bolje osvetli svoj odgovor, pa reče da bi ga on pre svega tresnuo u čelo onom bocom mastila od sedam i po šilinga što uvek stoji na polici iznad kamina. Mi smo neko vreme sedeli u mraku skoro ne dišući.

Čuo sam kako se misli da su i gospodin Šarp i gospodin Mel bedno plaćeni, i da se, kad za ručkom kod gospodina Krikla na stolu ima hladnog i toplog mesa, od gospodina Šarpa očekuje da kaže kako više voli hladno, što opet potvrdi Dž. Stirford, jedini učenik koji se hranio za upraviteljevim stolom, čuo sam da gospodinu Šarpu njegova perika ne odgovara glavi i da ne bi trebalo da bude baš tako »uobražen« — neko čak reče i »naduven« — zbog nje, jer mu se ispod nje sasvim jasno vidi njegova rođena riđa kosa.

Saznadoh da se jedan učenik, sin nekog trgovca ugljem, školuje u ime naknade za liferovani ugalj, i da ga zovu »Zamena i trampa« — ime uzeto iz računice da izrazi tu vrstu poravnanja. Čuh i da je stono vino pravo pljačkanje đačkih roditelja, a da je puding prava podvala, čuh kako cela škola smatra da je gospođica Krikl zaljubljena u Dž. Stirforda, i uveren sam da sam, sedeći tako u mraku i misleći o njegovom lepom glasu, njegovom finom licu, odrešitom ponašanju i kovrdžavoj kosi, smatrao da je to sasvim verovatno. Čuh da gospodin Mel nije rđav čovek, ali da nema, nikad ni prebijene pare u džepu; da bez sumnje postoji i stara gospođa Mel, njegova majka, sirotica, uboga kao Pravedni Jov. Tada se ja opomenuh svog doručka i onoga što je zvučalo kao »Moj čarli«, ali mi je milo kad se setim da sam tada o tome ćutao kao zaliven.

Slušanje o svemu ovome i mnogim drugim stvarima potraja duže nego naše čašćenje. Većina gostiju ode da legne čim se svrši s jelom i pićem, pa i mi koji smo ostali da šapućemo i slušamo upola svučeni, najzad i sami polegasmo.

»Laku noć, mladi Koperfilde«, reče Stirford. »Vodiču računa o vama«.

»To je vrlo ljubazno od vas«, odgovorih ja zahvalno. »Velika vam hvala na tome«.

»Vi nemate sestre, zar ne?« reče Stirford zevajući.

»Nemam«, odgovorih ja.

»Šteta«, reče Stirford. »Da je imate, mislim da bi to bila lepa, stidljiva, mala devojčica, svetlih očiju. Bilo bi mi milo da se upoznam s njom. Laku noć, mladi Koperfilde«.

»Laku noć, gospodine«, odgovorih ja.

Pošto legoh u krevet, još sam dugo mislio o njemu, i sećam se da sam se pridizao da vidim kako leži na mesečini sa svojim lepim licem okrenutim naviše i glavom lako navaljenom na mišicu. Bila je to u mojim očima vrlo moćna ličnost, i to je, razume se, bio razlog što su se moje misli toliko bavile njime. Na njega, nije pri mesečevim zracima gledala nikakva velom zastrta budućnost. Nije bilo nikakve sablasne slike za njegovim stopama po bašti po kojoj sam se cele noći u snu šetao.

GLAVA VII

MOJE »PRVO POLUGODIŠTE« U SALEM-KUĆI

Sutradan škola poče ozbiljno. Sećam se kako je na mene načinilo dubok utisak naglo zamiranje brujanja u učionici kad se posle doručka pojavi gospodin Krikl i stade na vrata gledajući unaokolo po nama kao neki div iz bajke koji razgleda svoje zarobljenike.

Tangej je stajao pored gospodina Krikla. Ja pomislih kako nema nikakvog razloga da se onako besno iz svega glasa prodere: »Mir«, jer su dečaci sedeli svi nemi i nepomični.

Gospodina Krikla smo gledali, a Tangeja slušali kako govori otprilike ovako:

»Dakle, deco, ovo je novo polugodište. Pazite dobro šta radite u tom novom polugodištu. Savetujem vam da se sveži i odmorni latite učenja, jer ću ja svež i odmoran prionuti na kažnjavanje. Neću ustuknuti. Ništa vam neće vredeti što ćete se trljati; nećete moći da otarete belege koje ću vam ostaviti. A sad, na posao svi do jednoga!«

Kad se svrši taj strašni uvod, i kad Tengej opet izađe truckajući, gospodin Krikl dođe do mesta na kojem sam ja sedeo, pa reče da nisam samo ja čuven sa svog ujedanja, već i on sa svog. Zatim mi pokaza svoj štap i upita šta mislim o toj vrsti zuba:

»Je li to oštar zub, a? Je li to dvostruk zub, a? Može li da zagrize duboko, a? Ujeda li, a? Ujeda li?«

Uz svako to pitanje ošinuo bi me tako da sam se uvijao; te se tako brzo odomaćih u Salem-kući, kako reče Stirford, i okupah u suzama.

Ne mislim da kažem da je to bio znak naročite pažnje, ukazane samo meni. Naprotiv, velika većina dečaka, naročito manjih, dobi slične znake pažnje dok je gospodin Krikl obilazio učionicu. Polovina zavoda se previjala i plakala pre nego što otpoče rad, a koliko ih se uvijalo i plakalo pre nego što se završio rad, zaista me je strah i da se setim, da ne bi izgledalo da preterujem.

Mislim da nikada nije mogao postojati čovek koji je toliko uživao u svom zanimanju kao gospodin Krikl. Tako se naslađivao šibanjem dečaka, da je to ličilo na zadovoljavanje nenasite gladi. Uveren sam da naročito nije mogao odoleti kad bi ko bio bucmast; takav je primerak imao za njega neku naročitu draž, koja mu nije dala mira dok takvog bucu ne bi išarao i obeležio za taj dan. Ja sam bio bucmast, pa to znam iz iskustva. I sada kad pomislim na tog čoveka, u meni se krv uzbuni onakvim nezainteresovanim besom koji bih prema njemu, osećao da sam nešto saznao sve o njemu, a da lično nisam nikad bio u njegovoj vlasti; ali mi krv prosto ključa, jer znam da je, bio nesposobna zver, dostojna velike odgovornosti koju je nosila, taman koliko i dužnosti velikog admirala ili vrhovnog komandanta, gde bi, verovatno, naneo beskrajno manje štete.

Jadni mi mali vernici tog idola bez ikakve griže savesti, kako smo bili ponizni pred njim! Kad sada pomislim, gledajući unazad, kakvo je bilo to prvo stupanje u život: biti tako nisko, ropski pokoran čoveku takvih sposobnosti i prohteva!

Opet, evo, sedim u klupi; gledam mu oči — ponizno mu gledam oči dok lenjirom povlači preko računske sveske druge neke žrtve, kojoj je ruke upravo izudarao tim istim lenjirom, i koja pokušava da udar obriše maramicom. Imam mnogo posla. Ne gledam mu oči zato što sam zaludan, već zato što me bolesno privlače, u želji punoj strepnje, da doznam šta će posle toga činiti, i da li je na mene došao red da patim, ili na nekog drugog. Dalje od mene ga, dvostruki red malih dečaka gleda s istim interesovanjem u očima. Mislim da i on to zna, iako se pravi da ne zna. Dok vuče lenjirom po računskoj svesci, grči strašno usta, pa onda, iskosa baca pogled po našem redu, a mi svi obaramo glave nad knjige i drhtimo. A zatim ga, trenutak kasnije, opet gledamo. Neki kukavni grešnik, kriv zbog rđavog zadatka, prilazi nanjegovu zapovest. Krivac se izvinjava, mucajući, i tvrdi da se rešio da

se sutra popravi. Gospodin Krikl izbacuje neku šalu pre nego što počne da ga tuče, i mi se svi smejemo — bedna štenad — a svaki bled kao krpa, sa srcem u petama.

Opet, evo, sedim u klupi, jedno sanjivo letnje popodne, čujem zujanje i brujanje oko sebe kao da su dečaci muve zunzare. Još osećam ukus lepljivog mlakog loja od mesa (ručali smo pre sat-dva), a glava mi je teška kao da je od olova. Dao bih sve na svetu da mogu da odem na spavanje. Sedim očiju uperenih u gospodina Krikla i žmirkam kao kakva mlada sova; a zatim na trenutak dremam, još uvek mutno svestan njega zauzetog špartanjem računske vežbanke, sve dok se on ne prikrade do iza mene, da me crvenom masnicom preko leđa dovede do budnije svesti o njegovom prisustvu.

Evo me na igralištu; oči su mi još uvek opsenjene njime, iako ne mogu da ga vidim. Prozor, koji je nešto dalje, i iza kojeg znam da on ruča, zamenjuje njega, te gledam u prozor. Ako se njegovo lice primakne prozoru, moje dobije molećiv i pokoran izraz. Ako pogleda kroz staklo, i najhrabriji dečko (izuzev Stirforda) — zastaje usred vike ili krika i postaje zamišljen. Jednog dana Tredls (najveći baksuz na, svetu) nesrećnim slučajem razbi loptom taj prozor. Ja i sada zadrhtim od užasa koji sam osetio kad sam video šta je uradio i pomislio da je lopta odskočila na svetu glavu gospodina Krikla.

Siroti Tredls! On je, onako u svom tesnom svetloplavom odelu, u kome su mu ruke i noge ličile na nemačke krenviršle ili na rolat sa pekmezom, bio najveseliji i najjadniji od svih dečaka. Stalno je dobijao šibe — mislim da ga je tukao svakog dana toga polugodišta, osim jednog ponedeonika kad je bio praznik i kad je dobio samo packe lenjirom po obema rukama — i stalno se spremao da o tome piše svom ujaku, ali nikad nije pisao. Pošto bi položio glavu na klupu i ostao tako neko vreme, opet bi se nekako razveselio i ponovo počeo da se smeje i da crta kosture po čitavoj tablici, očiju još mokrih od suza. Ispočetka sam se često pitao kakve je utehe Tredls nalazio u crtanju kostura, pa sam neko vreme gledao u njega kao u nekog pustinjaka koji se tim znamenjima smrtnosti podseća da ni šibanje ne može večito trajati. Ali sad verujem da ih je crtao samo zato što je to bilo lako i što im nisu bile potrebne neke crte lica.

Taj Tredls je bio vrlo čestit i smatrao je da je sveta dužnost svih dečaka da budu jedan uz drugoga. Zbog toga je u nekoliko prilika nastradao; naročito jednom kad se Stirford nasmejao u crkvi, a crkvenjak pomislio da je Tredls to uradio, te ga izveo napolje. I sad ga vidim kako odlazi u pratnji, prezren od svih vernika. Nikada nije kazao ko je pravi prestupnik, mada je zbog toga sutradan kažnjen, i toliko časova ostao u zatvoru, da je izašao sa čitavim grobljem kosturova, koji su prekrili njegov latinski rečnik. Ali je zato dobio nagradu. Stirford je rekao da Tredls nije kukavica, i mi smo to smatrali najvećom pohvalom, što se mene tiče, podneo bih mnogo štošta, mada nisam bio tako hrabar kao Tredls, i ni izdaleka toliko odrastao, da dobijem takvu nagradu.

Jedan od najslavnijih prizora u mom životu bio mi je kad sam gledao kako pred nama ide u crkvu Stirford držeći pod rukom gospođicu Krikl. Nisam smatrao da je gospođica Krikl u pogledu lepote ravna maloj Emiliji i nisam bio zaljubljen u nju — nisam se usuđivao — ali mi se činila neobično primamljiva mlada dama, a već što se tiče uglađenosti, sasvim nenadmašiva. Pa kada joj je Stirford, u belim pantalonama, nosio suncobran, bio sam ponosan što ga poznajem, i mislio sam kako ona mora da ga obožava svim srcem. I gospodin Šarp i gospodin Mel su bili značajne ličnosti u mojim očima, ali je Stirford bio prema njima ono što je sunce prema dvema zvezdama.

Stirford je nastavio da me štiti i pokazao se kao koristan prijatelj, pošto se niko nije usuđivao da dosađuje onome koga je on počastvovao svojom podrškom. Od gospodina Krikla, koji je bio vrlo strog prema meni, nije mogao da me brani — ili bar nikad nije pokušao, ali bi mi, kad god bih prošao i gore nego obično, govorio da bi mi trebalo malo njegove hrabrosti i da on lično to ne bi trpeo, a ja sam to shvatao kao vrlo ljubazno s njegove strane. Od strogosti gospodina Krikla proizašla je samo jedna dobra stvar, jedina za koju znam. Pronašao je da mu moj karton smeta dok hoda gore-dole iza klupe u kojoj sam sedeo, i kad hoće da me udari u prolazu, te su mi ga zbog toga

ubrzo skinuli, pa ga više nikad ne videh.

Jedna slučajna okolnost utvrdi između mene i Stirforda prisno prijateljstvo, koje me je ispunilo ponosom i zadovoljstvom, mada je ponekad dovodilo i do nezgoda. Desilo se jednom prilikom da sam se ja, dok mi je on na igralištu činio čast da razgovara sa mnom, usudio da primetim kako je nešto ili neko, zaboravio sam već šta, bilo slično nečemu ili nekome u romanu »Peregrin Pikl«. On tada ništa ne reče, ali me uveče, kad sam pošao u krevet, upita imam li tu knjigu.

Rekoh mu da je nemam, i objasnih kako sam pročitao i nju i sve one knjige koje sam ranije spomenuo.

»A da li ih se sećaš?« upita Stirford.

»O, da«, odgovorih ja; imao sam dobro pamćenje i verovao da ih se sviju dobro sećam.

»Onda znaš šta, mladi Koperfilde«, reče Stirford, »ti ćeš mi ih pričati. Ne mogu da zaspim rano uveče i obično se budim dosta rano izjutra. Preći ćemo ih jednu za drugom. Napravićemo od toga pravu pravcatu Hiljadu i jednu noć«.

Meni taj predlog silno polaska, te ga još iste večeri otpočesmo provoditi u delo. Nisam u stanju da kažem, ne bih voleo ni da znam, kakvu sam pustoš pravio od svojih omiljenih pisaca dok sam ih prepričavao, ali sam imao duboku veru u njih i ono što sam pričao, pričao sam po svom najboljem uverenju, na jednostavan i usrdan način, a te su osobine nadoknađivale mnogo štošta.

Nezgodna je strana bila u tome što sam uveče bio često sanljiv ili neraspoložen, te mi se nije pričalo, jer to nije baš bila laka stvar, ali sam morao; ko je mogao pomisliti da Stirfordu ne učini po volji. A i ujutru mi je, kad bih bio umoran i željan da odspavam još koji sat, bilo neprijatno da se budim kao ona sultanija Šeherezada i da hteo ne hteo pričam dugu priču pre nego što zazvoni zvono za ustajanje; ali Stirford je bio nepokolebljiv, a kako mi je u zamenu objašnjavao računske zadatke i vežbanja i sve što mi je u zadacima bilo teško, nisam bio na gubitku u toj pogodbi. Ali mi ipak dozvolite da sebi odam priznanje. Nisam to radio iz nekih interesa ili sebičnih pobuda, niti iz straha od njega. Divio sam mu se i voleo sam ga, pa mi je njegovo odobravanje bilo dovoljno uzdarje. To je za mene bila takva dragocenost, da me čak i sad srce zaboli kad se setim tih sitnica.

A i Stirford je bio pun obzira, i tu svoju obazrivost pokazao naročito jednom prilikom, na veoma častan način, koji je malo mučio, bojim se i sirotog Tredlsa i druge. Pegotino obećano pismo — o kako prijatno pismo! — stiže pre nego što je proteklo nekoliko nedelja od »polugodišta«, a uz njega i kolač u pravom gnezdu od pomorandži i dve boce vina od jagorčevine. Ja to blago kao po dužnosti položih pred Stirforda, pa ga zamolih da ga podeli.

»Znaš šta, mladi Koperfilde«, reče on, »vino ćemo ti čuvati da ti kvasi grlo dok pričaš priče«.

Pocrveneh na taj predlog, pa ga skromno zamolih da ne misli na to. Ali on reče da je opazio da ponekad promuknem — njegov izraz je zapravo bio da malo prokukuričem, te da se svaka kap mora ostaviti za cilj koji je on pomenuo. Vino prema tome zaključasmo u njegov sanduk, te ga je on sam donosio u bočici i davao mi ga da pijem, kroz cev koja je bila utisnuta u zapušač, kad je mislio da treba da se okrepim. Ponekad je, da bi od vina načinio nenadmašno piće, bio tako ljubazan da u njega ucedi sok od pomorandže, ili da ga pomeša sa isiotom, ili da rastvori u njemu bonbonu od nane; i mada ne mogu tvrditi da se ukus poboljšavao ovim dodacima, ili da se time dobijao napitak koji bi čovek izabrao da pije želuca radi, kao poslednji uveče i prvi ujutro, ipak sam ga pio sa zahvalnošću, dirnut Stirfordovom pažnjom.

Čini mi se da smo se mesecima bavili Peregrinom, i mesecima drugim pričama. Siguran sam da ovaj običaj koji smo zaveli nikad nije oslabio zbog nedostatka u pričama, a vino je istrajalo gotovo isto koliko i gradivo. Siroti Tredls je — nikad ne pomislim na tog dečka, a da ne dobijem čudnu želju da se smejem, i to sa suzama u očima — obično bio neka vrsta hora na taj način što se prosto krivio od smeha na komičnim mestima, dok se pravio da ga obuzima užas kad bi u pričanju bilo što uzbudljivo. To mi je često smetalo u pričanju. Sećam se da je njegova omiljena šala bila da se pravi

kao da ne može da se uzdrži od cvokotanja zubima kad god bi se spomenuo koji; alguazil[{12}] u vezi sa pustolovinama Žila Blaža, i sećam se da se, kad je Žil Blaz sreo u Madridu razbojničkog harambašu, ovaj nesrećni šaljivčina počeo tako pretvarati da ga je uhvatila groznica od straha, da ga je čuo gospodin Krikl, koji se šunjao hodnikom, te ga propisno išibao zbog pravljenja nereda u spavaćoj sobi.

Ovoliko pričanje u mraku podstaklo je u meni sve romantične i sanjalačke sklonosti, te u tom pogledu nije za mene bilo naročito korisno. Ali me je podsticalo da ustrajem u naporu to što su me u mojoj sobi voleli kao neku vrstu igračke i svest da se o mojoj darovitosti priča među dečacima, i da se na mene obraća prilična pažnja, iako sam bio najmlađi među njima. Slabo se šta može naučiti u školi kojom upravlja svirepost, pa bilo da je vodi kakav glupak ili ne. Verujem da su, uopšte uzevši, naši dečaci bili neznalice koliko i ma koji drugi đaci; toliko su mučeni i bijeni zbog učenja, da u tome nisu mogli imati uspeha, kao što niko ne može bilo u čemu imati uspeha u životu punom stalne nesreće, mučenja i brige. Ali su mi moja mala sujeta i Stirfordova pomoć nekako davali podstreka, što me, istina, nije mnogo, a možda ni malo spasavalo od kažnjavanja, ali čemu imam da zahvalim što sam za vreme tog svog školovanja, za razliku od ostalih dečaka, ipak napabirčio po koju mrvicu znanja.

U ovom mi je mnogo pomogao i gospodin Mel, koji me je voleo, te se i toga sećam sa zahvalnošću. Uvek me je bolelo kad sam gledao kako ga Stirford, dosledno podcenjuje i kako retko propušta priliku da ga uvredi, ili da druge na to navede. To mi je zadugo još teže padalo zbog toga što sam ubrzo ispričao Stirfordu — od koga nisam mogao da krijem takvu tajnu, kao što ne bih mogao da sakrijem kolač ili drugu opipljivu imovinu — o dvema staricama kojima me je gospodin Mel bio odveo, pa sam stalno strepeo da će se Stirford izreći i da će ga time peckati.

Mogu slobodno reći da nijedan od nas dvojice, dok sam onoga prvoga jutra doručkovao i zaspao u senci paunovih pera i uz zvuke flaute, nije mnogo mislio kakve će biti posledice od uvođenja moje neznatne ličnosti u ta sirotinjska skloništa. Ali je ta poseta imala nepredviđene posledice, i to na svoj način vrlo ozbiljne.

Jednoga dana kada je gospodin Krikl ostao u kući zato što se nije dobro osećao, što je, razume se, u školi izazvalo živahno veselje, nasta za vreme jutarnjeg rada velika galama. Zbog velikog olakšanja i zadovoljstva koje su đaci osećali, njima je bilo teško ovladati, i mada je užasni Tangej dva-tri puta unosio u razred svoju drvenu nogu i beležio imena glavnih prestupnika, utisak je bio vrlo slab, jer su ovi i onako bili sasvim sigurni da će sutradan i inače biti muke ma šta radili, pa su bez sumnje smatrali da je pametno zabavljati se tog dana.

U stvari, tog dana je posle podne bilo slobodno, pošto je bila subota. Ali nam, pošto bi galama na igralištu uznemirila gospodina Krikla, a ni vreme nije bilo prijatno za šetnju, narediše da to posle podne uđemo u školu, pa nam zadadoše zadatke lakše nego obično i naročito udešene za tu priliku. To je bio dan u nedelji kad je gospodin Šarp išao da mu se uvije perika, tako da je gospodin Mel, koji je uvek izvlačio deblji kraj, vodio nadzor sam.

Da je moguće dovesti u vezu predstavu o biku ili medvedu sa tako blagim čovekom kao gospodin Mel, mislio bih o njemu u vezi sa tim popodnevom, kad je buka bila na vrhuncu, kao o jednoj od tih životinja kad je spopadne hiljadu pasa. Sećam se kako je sagnut nad knjigom na katedri naslonio na koščatu ruku glavu punu bola i žalosno pokušavao da nastavi zamorni rad usred galame, od koje bi se zavrteo mozak i predsedniku Donjeg doma. Bilo je dečaka koji su ustajali sa svojih mesta; bilo je dečaka koji su se smejali, pevali, razgovarali, igrali, urlali; dečaka koji su strugali nogama, vitlali se oko njega, kezili se, kreveljili, podražavali ga s leđa i u lice; koji su ismejavali njegovo siromaštvo, cipele, kaput, njegovu majku, i sve što je bilo njegovo, a što je trebalo da poštuju.

»Mir!« uzviknu gospodin Mel dižući se iznenada i lupnuvši knjigama o sto. »Šta to znači? To se ne može podneti. To je da; čovek poludi. Kako možete da se ponašate tako prema meni, deco?«

Knjiga kojom je udarao po stolu bila je moja, i kako sam stajao kraj njega i pratio njegov pogled koji je kružio po sobi, videh kako svi dečaci zastadoše, neki odjednom iznenađeni, neki upola uplašeni, a neki možda i žalosni.

Stirfordovo mesto bilo je u dnu razreda, na suprotnom kraju druge sobe. Bio je lenjo naslonjen na zid leđima, sa rukama u džepovima, i gledao gospodina Mela nameštenih usta kao da zviždi, kad ga gospodin Mel pogleda.

»Mir, gospodine Stirforde«, reće gospodin Mel.

»Mir vi«, reče Stirford pocrvenevši. »Kome vi to govorite?«

»Sedite«, reče gospodin Mel.

»Sedite vi«, reče Stirford, »i gledajte svoj posao!«

Nastade kikotanje i nešto odobravanja, ali je gospodin Mel bio tako bled, da odmah zavlada tišina, te se jedan dečak koji je brzo jurnuo iza njega da opet podražava njegovu majku predomisli, pa se napravi kao da želi da mu se naoštri pero.

»Ako vi, gospodine Stirforde, mislite«, reče gospodin Mel, »da ja ne znam za vašu moć kojom možete da utičete na svakog u ovoj sobi«, nato on položi ruku na moju glavu, ne znajući, sigurno, šta radi, »ili da vas nisam video kako ste pre nekoliko minuta podsticali svoje mlađe drugove da me vređaju na sto načina, onda se varate«.

»Ne trudim se uopšte da mislim na vas«, reče Stirford hladno »te tako nemam šta da se varam«.

»A kada ovde iskorišćavata svoj položaj ljubimca, gospodine moj«, nastavi gospodin Mel veoma uzdrhtalim glasom »da vređate jednog džentlmena ...«

»Koga to? Gde je taj!« reče Stirford.

Na to neko uzviknu:

»Stidi se, Dž. Stirforde! Sramota!«

To je bio Tredls, koga gospodin Mel smesta porazi naredivši mu da veže jezik za zube.

»Da, vređate čoveka koji je nesrećan u životu, gospodine, i koji vas nikada ni najmanje nije uvredio, a, dovoljno ste stari i pametni da razumete mnoge razloge iz kojih i ne bi trebalo da ga vređate«, reče gospodin Mel kome su usne sve više drhtale, »vi činite nešto nisko i podlo. Možete da sedite ili stojite kako vam je drago, gospodine, Koperfilde, nastavite«.

»Mladi Koperfilde«, reče Stirford prilazeći »stani malo. Reći ću vam nešto, gospodine Mele, jednom za svagda, kad dopuštate sebi da me nazivate niskim i podlim, ili tako nešto; vi ste bezobrazni prosjak. Vi ste uvek prosjak, razumete li, ali kad ovo činite, onda ste bezobrazni prosjak«.

Nije mi jasno da li se on spremao da udari gospodina Mela ili gospodin Mel njega, ili da li je uopšte bilo takve namere s jedne ili s druge strane. Videh da se čitav razred ukočio kao da su se svi okamenili, a zatim da gospodin Krikl stoji usred sobe sa Tangejem kraj sebe, a gospođa i gospođica Krikl na vratima, kao da su se poplašile. Gospodin Mel je nekoliko trenutaka sedeo sasvim mirno, sa laktovima naslonjenim na sto, lica zagnjurenog u ruke.

»Gospodine Mele«, reče gospodin Krikl drmajući ga za ruku; šapat mu je sada bio tako glasan, da je Tangej smatrao nepotrebnim da ponovi njegove reči, »nadam se da se niste zaboravili?«

»Ne, gospodine, ne«, odgovori učitelj, pokazujući lice, mašući glavom i trljajući ruke u velikom uzbuđenju. »Ne, gospodine, ne. Setio sam se sebe; ne, gospodine Krikle, nisam se zaboravio — setio sam se sebe, gospodine. Ja, ja... kamo sreće da ste me ranije setili, gospodine Krikle. Bilo bi... bilo bi ljubaznije, gospodine, i pravednije, gospodine. To bi me pošteđelo nečega, gospodine«.

Gledajući oštro gospodina Mela, gospodin Krikl položi ruku na Tangejevo rame, pa stavi nogu na najbližu klupu i sede na naslon za pisanje. Pošto je sa toga prestola još nekoliko trenutaka oštro gledao gospodina Mela, dok je ovaj vrteo glavom i trljao ruke onako isto uzbuđen, gospodin Krikl se okrete Stirfordu i reče:

»No, gospodine, kad on ne izvoljeva da mi kaže, recite mi vi šta je ovo?«

Stirford je, izbegavajući za trenutak da odgovori, samo ćutke gledao svog protivnika prezrivo i ljutito. Sećam se kako ni u tom razmaku vremena nisam mogao da ne pomislim kako izgleda otmeno, a gospodin Mel nekako jednostavan i priprost prema njemu.

»Šta je on to mislio kad je govorio o ljubimcima?« reče Stirford najzad.

»Ljubimcima?« odgovori gospodin Krikl, a žile mu na čelu brzo nabrekoše. »Ko je govorio o ljubimcima?«

»On«, reče Stirford.

»Molim vas, na šta ste time mislili gospodine?« upita gospodin Krikl okrećući se ljutito svome pomoćniku.

»Mislio sam, gospodine Krikle«, odgovori on tihim glasom, »ono što sam rekao; da nijedan đak ne sme da se koristi svojim položajem ljubimca da me ponižava«.

»Da vas ponižava?« reče gospodin Krikl. »Silo nebeska! Dozvolite mi, gospodine (kako se ono zvaste?) da vas upitam«, i tu gospodin Krikl složi na grudi i ruke, i štap, i sve drugo, pa nabra obrve tako da su mu se ispod njih jedva mogle videti očice: »jeste li vi pokazali dužno poštovanje prema meni dok ste govorili o ljubimcima? Prema meni, gospodine«, reče gospodin Krikl, iznenada isturujući glavu prema njemu i opet je povlačeći natrag, »upravitelju ovog zavoda i vašem poslodavcu?«

»Voljan sam da priznam, gospodine, da to nije bilo razumno«, reče gospodin Mel. »Ne bih to rekao da sam ostao hladnokrvan«.

Tu upade Stirford.

»Rekao je da sam nizak i podao, a ja sam ga onda nazvao prosjakom. Da sam ostao hladan, možda ga ne bih nazvao prosjakom. Ali sam to učinio, pa sam spreman da podnesem sve posledice«.

Možda ne razmišljajući da li će stvarno biti kakvih posledica, ja sam osećao da sav sijam zbog ovog hrabrog odgovora. On učini utisak i na druge dečaka, jer među njima nastade neko tiho komešanje, ali niko ne progovori.

»Vi me iznenađujete, Stirforde, mada vam vaša otvorenost može služiti na čast«, reče gospodin Krikl, »zaista služiti na čast. — Iznenađuje me, Stirforde, moram priznati, da ste prikačili takav epitet ličnosti koja je zaposlena i pod platom u Salem-kući, gospodine«.

Stirford se kratko nasmeja.

»To nije odgovor na moju primedbu, gospodine«, reče gospodin Krikl. »Očekujem više od vas, Stirforde«.

Ako mi je gospodin Mel izgledao grub pred ovim lepim dečkom, ne bih mogao izraziti koliko mi je još grublji izgledao gospodin Krikl.

»Neka on to porekne«, reče Stirford.

»Da porekne da je prosjak, Stirforde?« uzviknu gospodin Krikl. »Pa gde ide da prosi?«

»Ako on sam i nije prosjak, njegov rod rođeni jeste«, reče Stirford. »A to je svejedno«.

On baci pogled na mene dok me ruka gospodina Mela pomilova po ramenu. A ja podigoh oči sav crven u licu i kajući se u srcu, ali su oči gospodina Mela bile uprte u Stilforda. On nastavi da me nežno gladi po ramenu gledajući u onoga.

»Pošto očekujete, gospodine Krikle, da se opravdam«, reče Stirford, »i da kažem šta mislim, ja kažem da njegova majka živi od milostinje u sirotinjskom domu«.

Gospodin Mel je i dalje gledao u njega, a mene nežno milovao po ramenu, i samo u jednom trenutku šapatom, sam za sebe, izgovorio, ako sam dobro čuo: »Da, to sam i mislio«.

Gospodin Krikl se okrete svom pomoćniku, strogo namršten, pa reče sa izveštačenom učtivošću:

»Čuli ste šta je rekao, ovaj gospodin, gospodine Mele. Budite tako dobri, molim vas, pa ga pred ovim školskim skupom ispravite«.

»On ima pravo, gospodine; nije potrebna ispravka«, odgovori gospodin Mel, usred mrtve tišine; »istina je ono što je rekao«.

»Budite onda tako dobri, molim vas, pa izjavite javno«, reče gospodin Krikl, nakrivivši glavu na jednu stranu, i gledajući unaokolo po celom razredu »je li to bilo sa mojim znanjem!«

»Verujem da nije neposredno«, odgovori on.

»Šta, vi ne znate?« reče gospodin Krikl. »Kako ne znate čoveče?«

»Smatram da nikad niste zamišljali da je moje materijalno stanje bogzna kakvo«, odgovori pomoćnik. »Vi znate kakav je moj položaj, i kakav je oduvek bio u ovoj kući«.

»Kad ste već sami došli na to, smatram«, reče gospodin Krikl, a žile mu opet nabrekoše više no ikad »da je vaš položaj u ovoj kući bio pogreška, jer ste ovu školu pomešali sa kakvom sirotinjskom školom. Mi ćemo se, gospodine Mele, rastati, ako je po volji. Što pre, to bolje«.

»Nema zgodnijeg trenutka«, odgovori gospodin Mel dižući se, »nego što je ovaj«.

»Na raspoloženju, gospodine«, reče gospodin Krikl.

»Opraštam se od vas, gospodine Krikle, i svih ostalih«, reče gospodin Mel, bacajući pogled po sobi, opet me nežno tapšući po ramenu. »Džemse Stirforde, najbolje što vam mogu poželeti jeste da se jednom postidite onoga što ste danas učinili. Zasad bih sve više voleo nego da vas vidim kao svog prijatelja, ili prijatelja bilo koga do koga mi je stalo«.

On još jednom položi ruku na moje rame, a onda uze sa stola flautu i nekoliko knjiga, i ostavi ključ za svog naslednika, pa izađe iz škole noseći svoju imovinu pod pazuhom. Onda gospodin Krikl, preko Tangeja, održa govor, u kome možda i suviše toplo, zahvali Stlrforđu na odbrani nezavisnosti i ugleda Salem-kuće, pa završi rukujući se sa Stirfordom, dok svi kliknuše triput »živeo«, pa i ja sa svima, i to od sveg srca, jer sam, ne znajući tačno kome to kažem, smatrao ipak da je namenjeno Stirfordu; ali sam pri tome bio vrlo utučen. Gospodin Krikl najzad istuče Tomu Tredlsa zato što plače, umesto da se smeje zbog odlaska gospodina Mela, pa se vrati na svoju sofu, ili krevet, ili tamo odakle je bio došao.

Sećam se da smo zatim, ostavljeni sami sebi, zbunjeno gledali jedan drugog. Što se mene tiče, toliko sam osećao samoprekor i kajanje zbog svog udela u onome što se desilo, da nisam zaplakao samo iz straha da Stirford, koji je, to sam primetio, često bacao poglede na mene, ne pomisli da je to s moje strane znak neprijateljstva — ili — da kažem još tačnije — uzevši u obzir odnos naših godina, i osećanje s kojim sam gledao u njega — prava neposlušnost — ako bih pokazao osećanje koje me je tištalo. Bio je vrlo ljut na Tredlsa i reče da mu je drago što je dobio svoje.

Siroti Tredls je već bio izašao iz faze u kojoj je ležao s glavom na klupi i sada je već olakšavao sebi bol bujicom kosturova, pa reče da mu je to potpuno svejedno i da su prema gospodinu Melu ružno postupali.

»Ko ružno postupio, ti, devojčice?« reče Stirford.

»Pa ti«, odgovori Tredls.

»Šta sam uradio?« reče Stirford.

»Šta si uradio?« odgovori Tredls. »Uvredio si njegova osećanja i učinio da izgubi mesto«.

»Njegova osećanja!« ponovi prezrivo Stirford. »Njegova osećanja će brzo preći preko toga, ne boj se. Njegova osećanja nisu kao tvoja, gospođice Tredls. A što se tiče njegovog mesta, da divnog li mesta? — Misliš li ti da neću pisati kući i pobrinuti se da dobije nešto novca, ej, moja curice?«

To nam se učini vrlo pametno od Stirforda, čija je majka bila bogata udovica i koja bi, govorilo se, učinila gotovo sve što bi on zatražio od nje. Svi smo bili veoma srećni što smo videli Tredlsa tako pobeđena, pa stadosmo kovati Stirforda u zvezde, naročito kad nas on udostoji jednom izjavom da je sve to uradio samo za nas i za naše dobro, i da nas je, onako nesebično, bogzna koliko usrećio.

Ali moram priznati da mi je te noći, u mraku, dok sam pričao priču, mnogo puta u ušima žalosno zaječala stara flauta gospodina Mela i da sam, kad se Stirford najzad umorio a ja legao u krevet, uobrazio kako negde tako tužno svira, da se osetih sasvim nesrećan.

Ubrzo ga zaboravih posmatrajući Stirforda, koji je na lak, amaterski način, bez ikakve knjige — izgledalo mi je da sve zna napamet — preuzeo nekoliko njegovih razreda, dok se ne nađe novi učitelj. Novi učitelj je došao iz neke gimnazije, i pre no što je preuzeo dužnost, ručao je prvog dana u salonu, da bi se upoznao sa Stirfordom. Stirford ga jako pohvali i reče da je »ovo lav«. Ja zapravo nisam razumeo tu učenu titulu, ali sam ga ipak zbog toga vrlo poštovao, ne sumnjajući u njegovu visoku učenost, mada se on nikad nije onoliko trudio oko mene — pošto ja nisam bio ništa naročito — kao gospodin Mel.

Samo još jedan događaj u ovom polugodištu odudara od običnog školskog života, događaj koji je na mene učinio utisak koji ni dan danji nije iščezao. Nije iščezao iz više razloga.

Jedno posle podne, kad su nas sve bili doterali do strašne zbrke, i kad je gospodin Krikl pravio pustoš oko sebe, uđe Tangej i viknu svojim uobičajenim jakim glasom:

»Poseta Koperfildu«.

Gospodin Krikl i on izmenjaše nekoliko reči o tome ko su ti gosti i u koju sobu ih treba uvesti, a meni, pošto sam se po običaju digao na poziv, osećajući pravu malaksalost od iznenađenja, rekoše da izađem na zadnje stepenice i da stavim čist okovratnik pre no što uđem u trpezariju. Izvršio sam naređenja u takvom uzbuđenju kakvo nikad dotle nisam osetio, a kad dođoh do vrata, od salona, i kad mi pade na pamet da bi to mogla biti moja majka — dotada sam mislio samo na gospođicu ili gospodina Merdstona — povukoh ruku sa kvake i zastadoh da se izjecam pre no što uđem.

U prvi mah ne videh nikoga, ali osećajući neki pritisak na vrata, pogledah iza njih i tu, na svoje veliko zaprepašćenje videh gospodina Pegotija i Hama kako mi se klanjaju, sa šeširima u rukama, i pritiskuju jedan drugog uza zid. Nisam mogao a da se ne nasmejem, ali više zato što sam ih video, nego zbog njihovog izgleda. Rukovasmo se vrlo srdačno, dok sam se ja smejao i smejao, i najzad izvukoh maramicu da izbrišem oči.

Gospodin Pegoti se (on za sve vreme posete, sećam se, nije nijednom zatvorio usta) jako zabrinu kada vide šta radim, pa gurnu Hama da nešto kaže.

»Ne dajte se, gos'n Devi!« reče Ham na svoj smešan, prostosrdačan način. »Gle, kako je poras'o!«

»Zar sam porastao?« rekoh ja brišući oči. Nisam plakao iz nekog naročitog razloga, nego me je nagonilo na plač to što sam video svoje stare prijatelje.

»Poras'o, gosn David, a? Je l' poras'o?« reče Ham.

»Poras'o, jašta!« reče gospodin Pegoti.

Smejali su se jadan na drugog, te mene nateraše da se i ja smejem, pa smo se sva trojica smejali, dok meni ne zapreti opasnost da opet zaplačem.

»Znate li kako je mama, gospodine Pegoti?« upitah ja. »I moja draga, draga stara Pegoti?«

»Odlično«, reče gospodin Pegoti?«

»A mala Emilija i gospođa Gamidž?«

»Odlično«, reče gospodin Pegoti.

Nastade ćutanje. Da bi prekinuo tišinu, gospodin Pegoti izvadi iz džepa dva džinovska, jastoga, jednog ogromnog morskog pauka i veliku platnenu torbu malih račića, pa ih tutnu Hamu u ruke.

»Znate«, reče gospodin Pegoti; »poznato nam je da ste voleli da, malo meznete uz drugu 'ranu kad ste bili kod nas, pa smo uzeli slobodu. Stara ih je barila. Jeste, Gospođa Gamidž ih je kuvala, jes' vala«, reče gospodin Pegoti polako, držeći se, rekao bih, toga predmeta, jer nije imao drugi spreman; »gospođa Gamidž ih je barila, verujte«.

Ja zahvalih, a nato će gospodin Pegoti, pošto je najpre pogledao Hama, koji je stajao smešeći se benasto na one rakove, i ne pomišljajući da mu pritekne u pomoć.

»Došli smo, znate, u jednoj od naših jarmutskih jedrilica do Greivzenda, pošto su nam vetar i plima išli na ruku. Sestra mi je pisala kako se ovo mesto zove, i kazala, ako ikad naiđem u Greivzend, da dođem ovamo i da pitam za gos'n Davida, pa da ga lepo pozdravim s njene strane i da mu poželim svako dobro, i da mu javim da je sva familija odlično, da ne može bolje biti. Mala Emilija će, znate pisati sestri kad se vratim kući da sam vas video, i da ste i vi isto tako odlično, pa ćemo tako napraviti čitavo veselo kolo-naokolo«.

Morao sam malo da razmišljam pre nego što sam shvatio šta je gospodin Pegoti hteo da kaže tom figurom koja je imala da izrazi čitav krug povoljnih obaveštenja. Ja mu onda srdačno zahvalih i rekoh, osećajući da crvenim, da sam uveren da se i mala Emilija promenila otkako smo po obali skupljali školjke i kamenčiće.

»Izrasla mal'te ne čitava žena, eto kolika je porasla«, reče gospodin Pegoti. »Pitajte *njega*«.

Mislio je na Hama, koji je sijao od zadovoljstva i potvrđivanja preko torbe sa račićima.

»Da vidite što je lepa u licu!« reče gospodin Pegoti, te i njegovo sinu kao svetiljka.

»Pa kako je učevna!« reče Ham.

»Pa tek njeno pismo!« reče gospodin Pegoti. »Crni se k'o gar. I tako krupno, da možeš da ga vidiš

oklen hoćeš«.

Bilo je pravo uživanje gledati kakvo je ushićenje obuzimalot gospodina Pegotija dok je mislio o svojoj maloj ljubimici. Kao da ga i sad gledam kako stoji preda mnom sa svojim dobroćudnim maljavim licem, iz koga zrači radosna ljubav i ponos koji ne umem da opišem. Njegove se poštene oči svetle i blistaju kao da, im se u dubinama komeša nešto sjajno, široke grudi mu se dižu od zadovoljstva, a jake šake skupljaju pesnice od usrdnog osećanja, i sve što govori, naglašava desnom rukom, koja, gledana mojim očima, izgleda kao kovački čekić.

Ham je bio isto tako usrdan kao i on. Čini mi se da bi govorio još mnogo više o njoj da ih nije zbunio iznenadni dolazak Stirforda, koji me ugleda kako u uglu sobe razgovaram sa dva stranca, pa prestade da pevuši neku pesmu i reče:

»Nisam znao da si tu, mladi Koperfilde!« jer to nije bila obična soba za posete i prođe kraj nas da izađe.

Ne znam sigurno da li iz ponosa što imam takvog prijatelja kao što je Stirford, ili iz želje da ovom objasnim otkud meni takav prijatelj kao što je gospodin Pegoti, tek ga ja upravo kada je hteo da izađe, zovnuh, i rekoh skromno — bože blagi kako mi sve dolazi na pamet posle tolikog vremena!:

»Pričekaj, molim te, Stirforde. Ovo su dva jarmutska lađara, vrlo ljubazni, dobri ljudi, rođaci moje dadilje, došli su iz Grivzenda da me vide«.

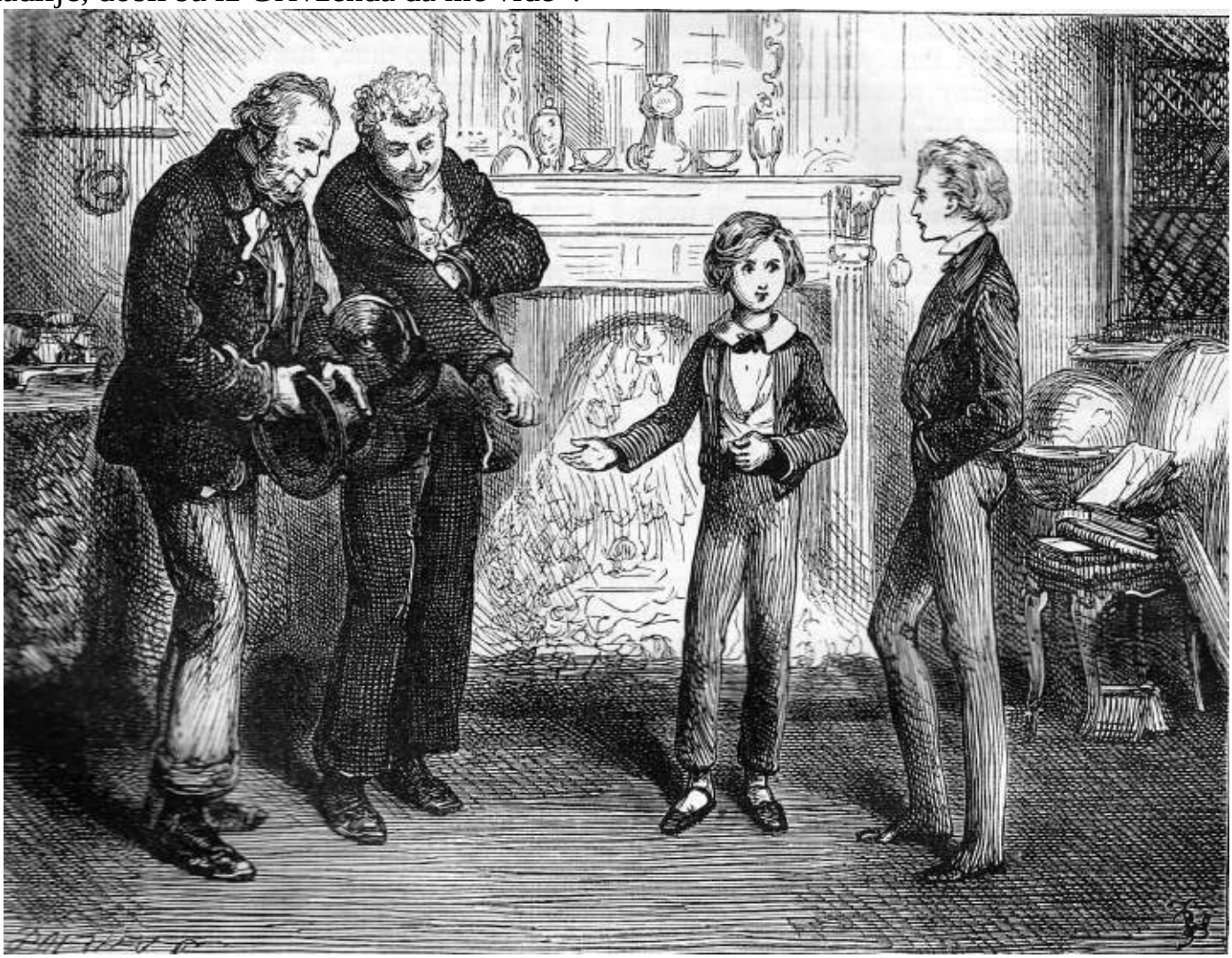

»A, a«, reče Stirford, vraćajući se. »Drago mi je što ih vidim. Kako ste?«

Držanje mu je bilo nekako neusiljeno, veselo i lako, ali bez razmetljivosti — takvo da još i sad verujem da je u tom ponašanju bilo neke čarolije. I dan danji verujem da je on — silom toga svog držanja, svoje prirodne bujne živahnosti, svog divnog glasa, lepog lica i stasa, kao i — ukoliko ja mogu da sudim — silom neke urođene privlačnosti, kojom po mome mišljenju raspolaže mali broj osoba, prosto opčinjavao svakoga kao nekom mađijom, kojoj je čovek morao podleći po nekoj

prirodnoj slabosti, i kojoj je retko ko mogao odoleti. Nisam mogao da ne opazim kako im se on dopao, i kako su za tili čas otvorili srca pred njim.

»Gospodine Pegoti«, rekoh ja, »kad budete slali ono pismo, morate, molim vas, javiti mojima kod kuće da je gospodin Stirford veoma ljubazan prema meni i da ne znam šta bi ovde bilo od mene da nije njega«.

»Koješta«, reče Stirford smejući se. »Ne treba tako šta da im pišete«.

»A ako gospodin Stirford dođe kad u Norfok ili Safok, gospodine Pegoti«, rekoh ja »dok sam ja tamo, možete biti uvereni da ću ga dovesti u Jarmut, ako bude hteo da vidi vašu kuću. Nikad niste videli tako divnu kuću, Stirforde. Napravljena od lađe«.

»Napravljena oď lađe?« reče Stirford. »Pa to je kao stvoreno za ovog pečenog pomorca«.

»Tako i jeste, gospodine«, reče Ham kezeći se. »Imate pravo, mladi gospodine. Gospodine Devi, gospodin ima pravo. Pravi pravcati pečeni pomorac! Da, eto ko je on i šta je on!«

I gospodin Pegoti je bio isto tako zadovoljan kao i njegov nećak, mada mu skromnost nije dopuštala da ovako bučno prima pohvale upućene njemu samom.

»Pa, znate, gospodine«, reče on klanjajući se, smejući se prigušeno i zavrćući krajeve svoje marame na grudima, »hvala vam, gospodine, hvala. Trudim se koliko mogu u svome poslu, gospodine«.

»Ni najbolji ne mogu ništa više, gospodine Pegoti«, reče Stirford. Već mu je zapamtio ime.

»Kladio bi' se da i vi tako radite!« reče gospodin Pegoti klimajući glavom; »a što vi radite, sasvim dobro radite! Hvala, gospodine. Obavezan sam vam zbog vašeg ljubaznog ponašanja. Ja sam grub, gospodine, ali sam spreman, bar se nadam da sam spreman, vi me razumete. Moja kuća nije ništa naročito naoko, gospodine, ali ona vam je srdačno na raspoloženju ako ikad dođete sa gos'nom Davidom da je vidite. Ja sam vam pravi puž-muž«, reče gospodin Pegoti, čime je mislio na svoje skanjeranje da pođe, jer je posle svake rečenice pokušavao da pođe, pa se opet na neki način vraćao. »A sada vam obojici želim sreću i zdravlje«.

Ham ponovi njegovu želju, pa se rastadosmo najsrdačnije. Te večeri zamalo nisam podlegao iskušenju da Stirfordu ispričam o maloj lepoj Emiliji, ali sam bio odviše stidljiv da spomenem njeno ime, pa sam se bojao da mi se ne smeje. Sećam se da sam mnogo mislio, i to nekako nelagodno o onome što je gospodin Pegoti rekao da je ona postala gotovo prava žena, ali sam najzad zaključio da je to besmislica.

Krišom prenesosmo u našu sobu sve morske ljuskare, ili »'ranu«, kako ih je gospodin Pegoti skromno nazivao, pa priredismo veliku večeru te noći. Ali Tredlsu nije ni to moglo proći srećno. Bio je toliko zlosrećan da nije mogao ni kroz večeru da prođe kao drugi ljudi. Razboleo se u toku noći — bio je sasvim klonuo, zbog morskog pauka — pa je, pošto je popio toliku količinu crnog leka i plavih pilula da je Dempl, (čiji je otac bio lekar) rekao da bi to bilo taman da ubije i konja, dobio »žestoke« batine i šest glava iz »Grčke biblije«, jer nije hteo ništa da prizna.

Ostatak polugodišta je u mom sećanju mešavina raznih uspomena iz svakodnevne životne borbe i patnje; leto prolazi, godišnja doba se smenjuju; zvono nas tera iz postelje; pa onda uspomena na hladni miris mračnih večeri, kad nas zvono opet tera u postelju, na večernje učionice slabo osvetljene i nedovoljno zagrejane, i na jutarnje učionice koje su bile prave ledenice; na naizmenično ređanje: kuvane ili pečene govedine i kuvane ili pečene ovčetine; na parčiće hleba s maslom, udžbenike sa magarećim ušima, naprsle tablice, suzama umrljane vežbanike, batinanja, packe, šišanje, kišne nedelje, puding s lojem, i sve to ogrezlo u prljavu atmosferu mastila.

Međutim, dobro se sećam kako je daleka pomisao na raspust, koja je, pošto je beskrajno dugo bila samo nepomična mrlja, počela da se' primiče i da raste. Pa se sećam kako smo od brojanja meseca prešli na nedelje, pa na dane; i kako sam onda počeo da se plašim da po mene neće poslati; i kad sam doznao od Stirforda da jesu poslali, i da ću sigurno ići kući, kako mi se pojavila neodređena slutnja

da bi mi se moglo dogoditi da pre toga slomim nogu. Kako je najzad poslednji školski dan brzo menjao mesto, i najzad, iz nedelje prve posle iduće prešao u iduću, pa i ovu, da zatim postane prekosutra, pa sutra, pa danas, pa večeras — dok se ne nađoh u jarmutskim poštanskim kolima na putu kući.

U jarmutskim poštanskim kolima sam spavao sa mnogo prekida i sanjao zbrkano o svim tim stvarima Ali kad bih se s vremena na vreme probudio, video bih da kraj kojim prolazimo nije igralište u Salem-kući, i da zvuk koji mi dopire do ušiju nije od toga što gospodin Krikl lema Tredlsa, nego prasak biča kojim kočijaš podstiče konje.

GLAVA VIII

MOJ RASPUST, NAROČITO JEDNO SREĆNO POSLE PODNE

Kad smo pre svanuća stigli do krčme gde se pošta zaustavljala, ali ne do one krčme u kojoj je živeo moj prijatelj kelner, odvedoše me gore, pa mi pokazaše lepu malu spavaću sobu, na čijim je vratima pisalo DELFIN. Znam da mi je bilo veoma hladno, mada sam malo pre dole, pred velikom vatrom, dobio vruć čaj, i bio sam veoma srećan što sam mogao da se strpam u Delfinov krevet, da navučem Delfinovu ćebad preko glave i da spavam.

Kiridžija, gospodin Barkis, imao je da svrati po mene u devet sati ujutro. Ustao sam u osam, pomalo bunovan zbog isuviše kratkog odmora, i bio gotov pre zakazanog vremena. On me dočeka upravo kao da nije prošlo ni pet minuta otkako smo bili zajedno; kao da sam ušao u hotel samo da razmenim šest penija, ili tako nešto.

Čim sam se našao u kolima sa svojim sandukom, i čim je kiridžija seo, onaj lenji konj pođe sa svima nama svojim uobičajenim hodom.

»Vrlo dobro izgledate, gospodine Barkise«, rekoh ja, misleći da će mu biti milo da čuje.

Gospodin Barkis protrlja obraz krajem rukava, pa onda pogleda u njega kao da se nadao da će na njemu naći malo rumenila, ali ne odgovori nikako drukčije na taj pozdrav.

»Dostavio sam vašu poruku, gospodine Barkise«, rekoh ja; »pisao sam Pegoti«

»A!« reče Barkis.

Gospodin Barkis je izgledao zlovoljan i odgovori suvo.

»Šta, zar nije u redu, gospodine Barkise?« upitah ja posle malo oklevanja.

»O, ne«, reče gospodin Barkis.

»Nije u redu poruka?«

»Poruka je možda bila u redu«, reče gospodin Barkis, »ali je na tome ostalo«.

Kako nisam razumeo šta hoće da kaže, ja ponovih pitajući:

»Ostalo je na tome, gospodine Barkise?«

»Ništa nije bilo od toga«, objasni on, gledajući iskosa u mene. »Nikakva odgovora«.

»Zar se očekivao kakav odgovor, gospodine Barkise?« upitah ja razrogačenih očiju. To je za mene bilo nešto novo.

»Kad čovek kaže da pristaje«, reče gospodin Barkis, opet polako okrećući oči prema meni, »to mu je kao i da čeka odgovor«.

»Pa, šta je bilo, gospodine Barkise?«

»Šta je bilo«, reče gospodin Barkis, prenoseći pogled natrag na konjske uši; »taj čovek sve od onda čeka na odgovor«.

»Jeste li joj rekli, gospodine Barkise?«

»Ne, nisam«, progunđa gospodin Barkis razmišljajući o tome. »Nikad mi nije poručila da dođem i da joj kažem Ja u čitavom svom veku nisam s njom ni šest reči progovorio. Pa nije moje da sam odem i da joj kažem.«

»A da li biste želeli da ja to uradim, gospodine Barkise?« rekoh ja neodlučno.

»Mogli biste joj reći kad biste hteli«, reče gospodin Barkis, ponovo pogledavši polako u mene, »da je Barkis čekao na odgovor. Kako ste ono rekli, kako beše ime?«

»Njeno ime?«

»Da«, reče gospodin Barkis, klimnuvši glavom.

»Pegoti«.

»Kršteno ime? Ili prezime?« upita gospodin Barkis.

»A, ne, nije to njeno kršteno ime. Njeno kršteno ime je Klara«.

»A tako?« reče gospodin Barkis.Izgledalo je da je u ovoj činjenici našao ogroman izvor za razmišljanje, te je sedeo neko vreme razmišljajući i zviždeći u sebi.

»Pa«, nastavi on najzad »recite joj« ‚Pegoti! Barkis čeka odgovor'. — Ona će možda reći: ‚Na šta odgovor?' A vi recite:' ‚Na ono što sam vam rekao'. ‚Šta je to?' reći, će ona ‚Barkis je voljan', recite vi«.

Gospodin Barkis me na taj svoj lukavi predgovor munu laktom, tako da, me zabole slabina. Posle toga se na svoj uobičajeni način naže preko konja, i ne spomenu više tu stvar, sem što pola sata kasnije, uzevši komad krede iz džepa, napisa iznutra u kolima »Klara Pegoti« — očigledno kao neku vrstu lične zabeleške.

O, kako sam se čudno osećao dok sam išao svojoj kući, koja, u stvari, nije bila moja kuća, dok me je svaki predmet koji sam pogledao podsećao na srećni stari dom, koji je bio kao neki san koji nikada više ne mogu sanjati. Izađoše preda me, tamo na drumu, dani kada smo moja majka, ja i Pegoti bili jednom drugom sve na svetu, i kad nije bilo nikoga ko bi se uplitao među nas, pa me to tako ucveli, da nisam siguran da li sam, tada bio srećan što se tamo nalazim, i da li bi mi možda bilo prijatnije da sam bio daleko i da sam mogao da zaboravim na sve to u Stirfordovom društvu. Ali sam bio tamo, skoro kod naše kuče, gde su goli stari brestovi kršili svoje bezbrojne ruke na hladnom zimskom vazduhu, i gde je vetar odnosio komade vranjih gnezda.

Kiridžija spusti moj sanduk kraj baštenskih vratnica, pa me ostavi. Išao sam stazom prema kući bacajući pogled na prozore, i na svakom koraku strepeo da na jednom od njih ugledam gospodina Merdstona ili gospođicu Merston kako natmureno gledaju. Ali se ne pojavi ničije lice, te ja, prišavši kući, i znajući kako da bez kucanja otvorim vrata pre mraka, uđoh unutra tihim, bojažljivim korakom.

Bog zna kako su morale biti infantilne uspomene koje su se probudile u meni kada sam, stupivši u predsoblje, čuo glas svoje majke u starom salonu. Tiho je pevušila. Mislim da sam nekad ležao tako u njenom naručju i slušao kako mi tako peva dok sam još bio beba. Ta melodija je bila nova za mene, pa ipak tako stara, da mi je ispunila srce do vrška, kao što biva kad se prijatelj vrati posle duge odsutnosti.

Po tome kako je osamljenički i zamišljeno pevušila, zaključio sam da je sama. I ja tiho uđoh u sobu. Sedela je kraj vatre i dojila dete, čiju je ručicu držala na vratu. Oči su joj gledale naniže u detinje lice dok je sedela i pevala mu. Bio sam u pravu utoliko što drugog društva nije imala.

Ja progovorih, a ona se trže i uzviknu. Ali me zatim, kad me ugleda, nazva svojim dragim Davidom, svojim rođenim dečkom, pa mi dođe u susret do sredine sobe, gde kleči na pod i poljubi me, pa mi pritisnu glavu na svoje grudi blizu malog stvora koji se na njima gnezdio, i metnu njegovu ruku na moje usne.

Voleo bih da sam umro. Voleo bih da sam umro tada, s tim osećanjem u duši! Tada sam bio dostojniji raja nego ikada posle toga.

»To je tvoj brat«, reče moja majka, milujući me. »Devi, lepi moj dečko! Moje siroto čedo!«

Zatim me je sve više ljubila grleći me, kad najednom utrča i Pegoti, pa samo tresnu na pod kraj nas, da zatim čitavih četvrt sata mahnita oko nas dvoje.

Nisu me, izgleda, tako brzo očekivali, pošto je kiridžija stigao mnogo ranije nego obično. A gospodin i gospođa Merdston su, izgleda, otišli u posetu nekud u susedstvo, te se neče vratiti pre mraka. Nikad se tome nisam nadao. Nikada nisam ni pomišljao na mogućnost da nas troje opet budemo sami i da nas niko ne uznemirava; i tih se časova osetih kao da su se stari dani povratili.

Jeli smo zajedno kraj vatre. Pegoti je htela da nas služi, ali moja majka to ne dozvoli, nego je natera da sa nama, jede. Dobih svoj stari tanjir sa slikom nekog mrkog ratnog broda sa razvijenim

jedrima, koji je Pegoti negde sklanjala za sve vreme dok ja nisam bio tu, i koji, kako je govorila, ne bi bila razbila ni za sto funti. Dobio sam svoju staru čašu na kojoj je pisalo David, i svoj stari mali nož i viljušku, nož koji više nije hteo da seče.

Dok smo bili za stolom, meni se učini zgodna prilika da Pegoti ispričam o Barkisu, a ona, pre nego što sam završio što sam hteo da joj kažem, udari u smeh i prebaci kecelju preko lica.

»Pegoti,« reče moja majka, »Šta je to?«

Pegoti udari u još veći smeh, držeći čvrsto kecelju preko lica, dok je moja majka pokušala da je skloni, pa je tako sedela kao da joj je glava u vreći.

»Šta to radite, ludo jedna?« reče moja majka smejući se.

»O, dosadnog čoveka!« uzviknu Pegoti, »Hoće da pođem za njega«.

»Pa zar to nije dobra prilika«, reče moja majka.

»O, ne znam«, reče Pegoti; »ne pitajte me! Ne bih ga htela da je sav od zlata. A ne bih ni bilo kog drugog«.

»Zašto mu to onda ne kažete, smešni stvore?« reče moja majka.

»Da mu, kažem?« odgovori Pegoti vireći ispod kecelje. »Nikada mi ni reči o tome nije proslovio. Zna on dobro šta radi. Da se usudi da mi kaže jednu reč, raspalila bih ga posred lica«.

Njeno je lice u taj mah, čim mi se, bilo crveno kao nikada dotle, i kao nikoje drugo; ali ga je ona na mahove, i uvek na nekoliko trenutaka, pokrivala, kad bi je obuzeo siloviti nastup smeha, da zatim, posle dva-tri takva napada smeha, nastavi da jede.

Primetio sam da je moja majka, iako se smeškala kad bi Pegoti pogledala u nju, postala ozbiljnija i zamišljenija. Odmah sam video da se promenila. Lice joj je još i sad bilo veoma lepo, ali je izgledalo iznureno od briga, i odveć nežno, a ruka joj je bila tako tanka i bela, da, mi se činila gotovo prozirna. Ali je promena na koju mislim bila nešto povrh svega toga; nešto u njenom celokupnom ponašanju, sada nekako punom zebnje, uznemirenom. Ona najzad pruži ruku, pa je nežno položi na ruku svoje stare služavke i reče:

»Draga Pegoti, nećete se udati?«

»Ja, gospođo?« odgovori Pegoti razrogačivši oči. »Bog s vama, šta vam je!«

»Ne još zasad?« reče moja majka nežno.

»Nikada!« uzviknu Pegoti.

Moja majka je uze za ruku, pa reče:

»Ne ostavljajte me, Pegoti. Ostanite sa mnom. Možda to i neće biti još zadugo. Šta bih ja bez vas?«

»Ja da vas ostavim, mila moja?« uzviknu Pegoti. »Ni za ceo svet i tri sela više. Ko vam je to tutnuo u tu vašu luckastu glavicu?« jer Pegoti je već odavno bila navikla da pokatkad govori sa mojom majkom kao sa detetom.

Ali joj moja mati ne odgovori, sem što joj zahvali, a Pegoti nastavi na onaj svoj način.

»Ja da vas napustim? De, da je vidim! Pegoti da ode od vas? Ne uhvatila je ja u tome! Ne, ne, ne,« reče Pegoti, tresući glavom i skrstivši ruke; »neće ona, draga moja. A nije da reknete da ovde nema nekih mačaka koje bi se jako obradovale kad bi ona otišla, ali se neće, majci, obradovati. Besneće. Ostaću kod vas dok ne postanem naopaka, ćudljiva babuskera, A kad sasvim ogluvim, oćopavim, oćoravim i počnem bezubo šušketati, tako da više ni za šta ne budem, čak ni da se istresaju nada mnom, onda ću otići mome Davidu, pa ću ga moliti da me uzme k sebi«.

»A ja ću, Pegoti«, rekoh ja, »biti srećan što vas vidim, pa ću vam prirediti dobrodošlicu kao kakvoj kraljici«.

»Neka bog blagoslovi tvoje drago srce!« uzviknu Pegoti. »Znam da hoćeš«. I ona me unapred poljubi u znak priznanja za moje gostoprimstvo. Posle toga opet pokri lice keceljom, pa se ponovo stade smejati zbog Barkisa. Zatim uze dete iz male kolevke, pa ga stade ljuljati na rukama. Onda, raspremi sto; pa se vrati u sobu sa drugom kapom na glavi i sa kutijom za, rad, svojim aršinom i

onim komadićem voštanice; sve kao i pre.

Sedeli smo oko vatre i slatko razgovarali. Pričao sam im kako je gospodin Krikl nezgodan učitelj, a one su me jako žalile. Pričao sam im kako je Stirford divan drug i moj zaštitnik, i Pegoti reče da bi išla dvadeset milja pešice da ga vidi. Kad se beba probudi, ja je uzeh u naručje, pa je stadoh nežno ljuljuškat! A kad opet zaspa, ja se po svom starom, zadugo prekinutom običaju privukoh majci, pa sedoh s rukom oko njenog pasa i naslonili svoj crveni obraščić na njeno rame, te sam, opet osećajući kako njena divna kosa pada preko mene kao anđeosko krilo, kako sam, sećam se, često mislio — pa sam sedeo tako zaista veoma srećan.

Dok sam tako sedeo i zureći u vatru gledao svakojake slike i prilike u crveno raspaljenom uglju, skoro sam bio uveren da nisam nikako ni odlazio; da su i gospodin i gospođica Merdston takvo slike i prilike koje će iščeznuti čim se vatra prituli i da nema ničeg stvarnog u svemu čega sam se sećao sem moje majke, Pegoti i mene.

Pegoti je vredno krpila čarapu dok je mogla da vidi, a zatim je sedela sa čarapom navučenom na levu ruku kao rukavicom, i sa iglom u desnoj, spremna da je zabode čim plamen blesne. Ne mogu da razumem čije su to mogle biti čarape koje je Pegoti uvek krpila, i odakle su mogle dolaziti te neiscrpne količine čarapa za krpljenje. Čini mi se da je ona od mog najranijeg detinjstva uvek bila zaposlena tom vrstom ručnog rada, i nikad nikakvim drugim.

»Volela bih da znam«, reče Pegoti, koju bi ponekad spopala radoznalost u vezi sa kakvim sasvim neočekivanim stvarima, »Šta li je bilo sa Davidovom tetkom?«

»Bože, Pegoti«, primeti moja majka probudivši se iz sanjarenja »O kakvim vi glupostima govorite?«

»Možda, ali bih ipak volela da znam, gospođo«, reče Pegoti.

»Kako vam je takva osoba mogla pasti na pamet?« upita moja majka. »Zar nema nikog drugog na svetu o kome biste mogli misliti?«

»Ne znam otkuda to«, reče Pegoti, »sem ako nije zato što sam glupa, ali moja glava nikad nije u stanju da odabira svoje prolaznike. Oni dolaze i odlaze, dolaze i ne odlaze, kako im je volja! Volela bih da znam šta je bilo s njom«.

»Kako ste smešni, Pegoti«, odgovori moja majka; »rekao bi čovek da biste želeli da nam ona ponovo dođe«.

»Ne dao bog!« uzviknu Pegoti.

»E, pa onda ne govorite o tako neprijatnim stvarima, dobra dušo«, reče majka. »Gospođica Betsi se zatvorila u svoju kućicu na moru, pa će, bez sumnje, tamo i ostati. Na svaki način nije nimalo verovatno da će nas ikad ponovo uznemiriti«.

»Neće!« razmišljala je Pegoti. »Neće; verovatno neće. Volela bih da znam, da li će, ako umre, ostaviti što Davidu?«

»Bog s vama, Pegoti!« odgovori moja majka, »Ala ste vi nerazumna žena! Kad znate da se uvredila već zbog toga što se siromah dragi dečko uopšte rodio«.

»Sigurno se ni sad ne bi osetila pobuđena da mu oprosti«, — primeti Pegoti.

»A zašto da se oseti pobuđena?« reče moja majka dosta oštro.

»Mislim zato što je sada dobio brata«, reče Pegoti.

Moja majka smesta stade plakati, pitajući se kako se Pegoti usudila da kaže tako nešto.

»Kao da je ovo siroto nevinašce u kolevci nanelo zlo vama ili ikom drugom, vi surevnjivice jedna!« reče ona. »Bolje bi bilo da se udate za Barkisa, kiridžiju. Što se ne udate?«

»Da to učinim, usrećila bih gospođicu Merdston«, reče Pegoti.

»Ala vam je zla narav, Pegoti!« odgovori moja majka. »Ljubomorni ste na gospođicu Merdston koliko samo može biti tako smešno stvorenje kao što ste vi. Hteli biste valjda vi da držite ključeve i da mi vi izdajate sve? Jesam li pogodila? Ne bi me iznenadilo da je tako. A znate da ona to samo čini

iz dobrote i u najboljoj nameri! Znate da je tako, Pegoti; vi to dobro znate«.

Pegoti promrlja nešto nalik na: »Dovraga s njenim najboljim namerama!« i još nešto što je otprilike značilo da se tih najboljih namera namnožilo i suviše.

»Znam šta mislite, vi namćorasti stvore«, reče moja majka. »Odlično vas razumem, Pegoti. Vi to znate i čudi me što niste pocrveneli kao vatra. Nego da uzmemo stvari jednu po jednu. Gospođica Merdston je sad na redu, Pegoti, i od toga nećete umaći. Zar je niste čuli kako stalno ponavlja da smatra da sam ja lakomislena i suviše.... ovaj...«

»Lepa«, dodade Pegoti.

»Da«, odgovori moja majka, smešeći se napola »ako je ona tako luda da to kaže, zar zato mene treba grditi?«

»Niko to ne veli«, — reče Pegoti.

»Zaista niko, nadam se!« odgovori moja majka. — »Zar je niste čuli kako stalno ponavlja da zato želi da me poštedi velikog broja briga, za koje ja, po njenom mišljenju, nisam, i za koje stvarno i po mome mišljenju nisam? Pa zar nije na nogama od ranog jutra do kasno uveče, i zar ne ide stalno tamo-amo, zar ne radi sve što se može zamisliti, i zar se ne. zavlači u sva moguća mesta, u podrum, u ostavu, i ko zna gde još, što zbilja nije nimalo prijatno? Zar želite da podmetnete kako u tome ne leži neka vrsta odanosti?«

»Ja uopšte ništa ne podmećem«, reče Pegoti.

»Još kako, Pegoti«, odgovori moja majka. »Vi nikad ništa drugo i ne radite sem svog običnog posla. Vi uvek podmećete. Vi uživate u tome. A kad govorite o dobrim namerama gospodina Merdstona...«

»Nikad o njima nisam govorila«, reče Pegoti.

»Niste, Pegoti«, odgovori moja majka »ali ste podmetali. To je baš ono što vam i govorim. To je najgore kod vas. Vi stalno podmećete. Malo pre sam rekla da vas razumem, a sad i vidite da vas razumem. Kad govorite o dobrim namerama gospodina Merdstona, i kad se *pravite* da ih omalovažavate — jer ne verujem da to činite i u duši, Pegoti — vi ste sigurno uvereni isto kao i ja da su te namere dobre i da ga one podstiču na sve. Ako izgleda da je bio strog prema izvesnoj osobi, Pegoti, vi razumete, a sigurna sam da i David razume, da ne ciljam ni na koga od prisutnih, to je bilo samo zato što smatra da je to za dobro te izvesne osobe. On, naravno, mene radi voli izvesnu osobu i sve čini za njeno dobro. On je sposobniji od mene da o tome sudi, jer ja vrlo dobro znam da sam slabo, lakoumno i detinjasto stvorenje, a da je on čvrst, ozbiljan i trezven čovek. I on se«, reče moja majka, pri čemu su joj se suze, naviruć iz njenog bolećivog srca, slivale niz lice, »on se mnogo trudi oko mene; trebalo bi da sam mu veoma zahvalna, i vrlo pokorna čak i u mislima; a kad nisam, Pegoti, mene to brine, i ja sebe osuđujem, i osećam sumnju u srcu, i ne znam šta da radim«.

Pegoti je sedela glave naslonjene na stopalo od čarape i ćutke gledala u vatru.

»No, Pegoti«, reče moja majka menjajući ton, »gledajte da se ne posvađamo, jer ja to ne bih mogla podneti. Znam da. ste mi iskreni prijatelj, ako ih uopšte imam na svetu. Kad vas nazovem smešnim ili dosadnim stvorom ili tome slično, Pegoti, ja ipak mislim da ste mi vi pravi prijatelj, i da ste uvek bili, još od one noći kad me je gospodin Koperfild prvi put doveo u kuću, a vi izašli na kapiju da me dočekate«.

Pegoti nije oklevala sa odgovorom, te potvrdi ugovor o prijateljstvu zagrlivši me što je bolje mogla. Mislim da sam i onda nazirao pravi smisao ovog razgovora, ali sam sad siguran da ga je to dobro stvorenje i povelo i uzelo učešća u njemu samo zato da bi se moja majka mogla utešiti kratkim pregledom protivurečnosti u koji se bila upustila. Zamisao je uspela, jer se sećam da je posle toga celo to veče moja majka izgledala spokojnija i da ju je Pegoti manje posmatrala.

Kad smo popili čaj, razgrnuli vatru i useknuli sveće, ja pročitah Pegoti jednu glavu iz knjige o krokodilima, za spomen na staro vreme — ona je izvukla knjigu iz džepa; ne znam da li ju je čuvala

tu još od onda — a onda smo razgovarali o Salem-kući, što me je opet dovelo na Stirforda, na taj moj omiljeni predmet. Bili smo presrećni; i to veče, kao poslednje u svojoj vrsti, i određeno da zauvek zatvori to poglavlje mog života, neće nikad iščeznuti iz mog sećanja.

Bilo je skoro deset sati kad začusmo lupu točkova. Mi odmah svi ustadosmo, a moja majka žurno reče da bi možda bilo bolje da idem u krevet, pošto je već tako kasno, a gospodin i gospođica Merdston smatraju da mlad svet treba da leže ranije. Ja je poljubih i odoh pravo gore sa svećom u ruci, pre no što oni uđoše. Dok sam se peo gore u spavaću sobu u kojoj sam nekad bio zatvorenik, mojoj se detinjoj mašti učini da su oni uneli sobom u kuću neki hladan vetar, koji oduva kao pero ono staro porodično osećanje.

Ujutro mi je bilo neprijatno da siđem na doručak, pošto gospodina Merdstona nisam bio video od onoga dana kad sam učinio onaj nezaboravni prestup. Kako se to međutim moralo učiniti, sišao sam i pojavio se u salonu, pošto sam se u dva-tri maha vraćao sa pola puta i na vrh prstiju trčao natrag u svoju sobu.

On je stajao leđima okrenut vatri, dok je gospođica Merdston spremala čaj. Gledao me je netremice kad sam ušao, ali ničim ne pokaza da me je prepoznao.

Posle trenutka zbunjenosti priđoh mu i rekoh:

»Molim da me izvinete, gospodine. Zao mi je što sam ono učinio, ali se nadam da ćete mi oprostiti«.

»Milo mi je što čujem da ti je žao, Davide«, odgovori on.

Ruka koju mi pruži bila je ona koju sam ugrizao. Nisam mogao da se uzdržim a da za trenutak ne pogledam crvenu mrlju na njoj; ali ona nije bila tako crvena kao što ja pocrveneh kad ugledah zlokobni izraz na njegovom licu.

»Kako ste gospođo?« rekoh gospođici Merdston.

»O, bože moj!« uzviknu gospođica Merdston pružajući mi kašiku za šećer umesto prstiju.

»Koliko traje raspust?«

»Mesec dana, gospođo«.

»Od kada se računa?«

»Od danas, gospođo«.

»O«, reče gospođica Merdston. »*Jedan* dan je prošao«.

Tako je vodila kalendar moga raspusta, i svako bi jutro na savršeno isti način precrtala jedan dan. Za prvih sedam dana je to činila sumorno, a zatim preduzimljivije, pošto je stigla do dvocifrenih brojeva, da najzad postane čak i nestašna.

I baš je tog prvog dana dovedoh na svoju nesreću do strašnog zaprepašćenja, iako uglavnom nije bila podložna toj slabosti. Uđoh u sobu u kojoj su sedele ona i moja majka, i veoma pažljivo uzeh u naručje bebu kojoj je bilo tek nekoliko nedelja, a koju je moja majka držala na krilu. Gospođica Merdston odjednom tako vrisnu, da ja umalo ne ispustih bebu.

»Draga Džein!« uzviknu moja majka.

»Za ime božje Klaro, zar ne vidiš?« uzviknu gospođica Merdston.

»Šta ne vidim, draga moja Džein?« reče moja majka. »Gde?«

»Uzeo ga je!« uzviknu gospođica Merdston. »Pa uzeo ti je dete!«

Ona se sva oduže od užasa, ali se ukruti da bi se bacila na mene i otrgla dete iz mojih ruku. Zatim se onesvesti; i tako joj pozli, da su joj morali dati šeri-brendija. Kada se povrati, ona mi svečano naredi da ne smem da se dotičem svog brata, nikad i ni pod kakvim izgovorom, našto moja sirota majka, koja je, to se jasno videlo, želela suprotno, krotko potvrdi zabranu, rekavši:

»Bez sumnje imate pravo, draga moja Džein«.

Drugom jednom prilikom dok smo nas troje bili zajedno, to isto drago detence — u istini mi je bilo drago za ljubav naše majke — postade nevini povod besa gospođice Merdston. Moja majka, koja

mu je gledala u oči dok joj je ono ležalo u krilu reče:

»Davide! Hodi ovamo!« I pogleda u moje.

Video sam kako gospođica Merdston položi svoje brojanice.

»Tvrdim«, reče moja majko blago, »da su potpuno iste. Čini mi se da su moje. Mislim da su po boji kao moje. Ali su čudnovato iste«.

»O čemu to govoriš, Klaro?« reče gospođica Merdston.

»Draga Džein«, promuca moja majka malo postiđena zbog strogog tona kojim je ovo pitanje bilo postavljeno, »izgleda da su bebine i Davidove oči istovetne«.

»Klaro!« reče gospođica Merdston dižući se ljutito, »ti si ponekad prava luda«.

»Draga Džein!« prekore je moja majka.

»Prava luda!« reče gospođica Merdston. »Ko bi drugi mogao da uporedi dete moga brata sa tvojim sinom? Nisu slični ni najmanje. Nego su baš različiti. Potpuno su raznoliki u svakom pogledu. Nadam se da će zauvek tako ostati. Neću da sedim ovde i da slušam takva poređenja«. I rekavši to, ona ukočeno ode vratima, pa ih zalupi za sobom.

Jednom reči nisam bio miljenik gospođice Merdston. Jednom reči, nisam tamo nikome bio drag, pa ni samome sebi, jer koji su me voleli, nisu to mogli pokazivati, dok su oni koji me nisu voleli pokazivali to tako otvoreno, da sam jednako bio svestan toga da uvek izgledam ukrućen, grub i dosadan.

Osećao sam da im je bilo neugodno sa mnom kao i meni s njima. Ako bih ušao u sobu u kojoj su oni bili, pa ako su nešto razgovarali, a moja majka izgledala vesela — od trenutka kad bih ja ušao preko lica bi joj se navukao oblak neke zebnje. Ako bi gospodin Merdston bio dobro razpoložen, ja bih mu pokvario raspoloženje. Ako bi gospođica Merdston bila u svom najgorem raspoloženju, ja bih ga samo još pojačao. Bio sam dovoljno pametan da znam da je moja majka uvek bila žrtva i da se bojala da govori sa mnom, da bude ljubazna prema meni, sve iz straha da ih ne bi uvredila načinom na koji to čini, pa kasnije dobila i pridiku; da se ne samo stalno bojala da ih ne uvredi, nego i da ih ja kako ne uvredim, te je uvek uznemireno pratila njihove poglede čim bih se ja samo okrenuo. Zbog toga sam rešio da im se sklanjam s puta koliko god mogu, pa sam mnoge zimske sate koje je izbijao crkveni sat provodio sedeći u svojoj neveseloj sobi, umotan u svoj mali zimski kaput i buljeći u neku knjigu.

Uveče bih ponekad otišao u kujnu i tamo sedeo sa Pegoti. Tamo sam se ugodno osećao i slobodno se pokazivao onakav kakav jesam. Ali oni u salonu na oba ova moja načina da se izvučem nisu gledali blagonaklono. Nagon za mučenjem koji je tamo vladao stade na put i jednom i drugom. Smatrali su da sam još uvek potreban kao sredstvo za vaspitavanje moje majke, te mi se, kao jednom od njenih iskušenja, nije dozvoljavalo da izostajem.

»Davide«, reče gospodin Merdston jednog dana posle ručka kad sam kao uvek hteo da idem iz sobe, »žao mi je što primećujem da si natmuren«.

»Natmuren kao medved«, reče gospođica Merdston.

Ja stadoh mirno i pognuh glavu.

»Davide«, reče gospodin Merdston, »natmureno, tvrdoglavo raspoloženje je najgore od svih«.

»A ovaj dečko je u tome tako uporan«, primeti njegova sestra »da nešto slično dosada nisam videla. Verujem da si i ti to morala primetiti, draga Klaro«.

»Oprostite draga Džein«, reče moja majka, »ali jeste li sasvim sigurni — verujem da mi nećete zameriti, draga Džein — da razumete Davida?«

»Stidela bih se sebe same, Klaro«, odgovori gospođica Merdston »kad ne bih bila u stanju da razumem ovog ili ma kog drugog dečka. Ne tvrdim da sam neka velika pamet, ali tvrdim da imam *zdravu* pamet«.

»Bez sumnje, draga Džein«, odgovori moja majka »vaš je razum veoma snažan«.

»Ne, draga! Molim te ne govori to, Klaro«, upade ljutito gospođica Merdston.

»Sigurna sam da jeste«, nastavi moja majka, »i svako to zna. Ja i sama imam, ili bi trebalo da imam, puno koristi u mnogom pogledu od toga, te niko više u to ne može biti uveren od mene, pa zato govorim obazrivo, draga Džein, uveravam vas«.

»Pa dobro, Klaro, recimo da ne razumem dečka«, odgovori gospođica Merdston, uređujući one male okove na zglavcima ruku. »Složićemo se, ako hoćeš, da ga uopšte ne razumem. On je i suviše dubok za mene. Ali će možda oštroumnost moga brata moći da zaviri u njegov karakter. I verujem da je moj brat o tome govorio kad smo ga mi, ne vrlo pristojno, prekinule.«

»Smatram, Klaro«, reče gospodin Merdston tihim, ozbiljnim glasom, »da u ovoj stvari ima boljih i nepristrasnijih sudija nego što si ti«.

»Edvarde«, odgovori moja majka bojažljivo, »verujem da si daleko bolji sudija u ovim stvarima nego ja. I ti i Dženi. Samo sam rekla ...«

»Samo si rekla nešto slaboumno i nepromišljeno«, odgovori on. »Pokušaj da to više ne činiš, draga moja Klaro, i pripazi na sebe«.

Usta moje majke su se micala kao da kaže: »Da, dragi Edvarde«, ali ne reče ništa glasno.

»Kao što rekoh, žao mi je, Davide«, reče gospodin Merdston, okrećući ukočeno glavu i oči prema meni, »što sam opazio da si natmuren po prirodi. Ne mogu da dopustim da se takav karakter razvija pred mojim očima, a da ne pokušam da ga popravim. Moraš se potruditi, mladiću, da ga promeniš. Mi se moramo potruditi da, ti ga promenimo«.

»Izvinite, gospodine«, promucah ja. »Ni jednog časa od kako sam došao nisam hteo da budem natmuren«.

»Nemoj pribegavati laži, mladiću«, odgovori on tako besno, da videh kako moja majka nehotice pruži drhtavu ruku da posreduje između nas. »U svojoj natmurenosti povlačio si se u svoju sobu. Ostajao si u svojoj sobi kad je trebalo da budeš ovde. Sad znaj jednom za svagda da zahtevam da budeš ovde, a ne tamo. Dalje, da zahtevam da ovde budeš poslušan. Ti me poznaješ, Davide. Hoću da tako bude«.

Gospođica Merdston se promuklo zakikota.

»Zahtevam da se prema meni, prema Džein Merdston i prema svojoj majci ponašaš učtivo, tačno i poslušno«, nastavi on. »Ne trpim da se po ćudi jednog balavca ova soba izbegava kao da je okužena. Sedi«.

On mi naredi kao psu, i ja poslušah kao pas.

»I još nešto«, reče on; »opazio sam da si naklonjen niskom i prostom društvu. Ne smeš se družiti sa služinčadi. Kuhinja te neće popraviti u mnogim stvarima u kojima ti je popravka potrebna. O ženi koja te na to podstiče ne kažem ništa, pošto ti, Klaro«, obrati se tišim glasom mojoj majci »usled starih sećanja i davno ukorenjenih uobraženja imaš prema njoj neku slabost koju još nisi savladala«.

»Sasvim neobjašnjiva zabluda!« uzviknu gospođica Merdston.

»Samo kažem«, nastavi on obraćajući se meni, »da ne odobravam tvoje trčanje i društvo kao što je gospođa Pegoti i da ga moraš napustiti. Dakle, Davide, ti me razumeš, i znaš kakve će biti posledice ako me ne budeš slušao doslovce!«

Znao sam dobro — a možda i bolje nego što je on mislio, ukoliko se to ticalo moje sirote majke, te sam ga doslovno poslušao. Nisam se više povlačio u svoju sobu, ni tražio utočište kod Pegoti, već sam žalosno čamio u salonu iz dana u dan, očekujući noć i vreme spavanja.

Kako je samo nesnosno bilo nasilu sedeti satima u salonu, uvek u istom položaju, a ne smeti mrdnuti rukom ili nogom, da se gospođica Merdston ne bi žalila da sam nemiran, što je ona činila najmanjim povodom; ne smeti maknuti oko da ne bih opazio pogled pun mržnje ili pažljivo posmatranje koje u mom pogledu traži neki novi povod za žalbu! O, da grozne dosade, sedeti i slušati kucanje sata; gledati kako gospođica Merdston niže svoje sitne sjajne đinđuve i pitati se, od muke, da

li će se ona ikad udati i, ako se uda, za kakvog li nesrećnog čoveka; brojati izvajane vijuge na kamenu i bluditi očima ka tavanici kroz uvojke i krivine na tapetima.

U kolike sam samotne šetnje išao po blatnim stazama i po ružnom zimskom vremenu, svugde noseći sobom taj salon i u njemu gospodina i gospođicu Merdston; čudovišno breme koje sam morao da nosim; dnevna mora koju nije bilo moguće razbiti; teret koji mi je pritiskivao dušu i zaglupljivao um!

Ala su strašni bili obedi provedeni u ćutanju i neprilici, kad sam svaki put osećao da su tu jedan nož i viljuška suvišni, i to moj nož i moja viljuška; da je jedan apetit suvišan, i to moj; da su tanjir i stolica suvišni, i to oni moji; i da ima neko suvišan — ja.

Ala su bile neprijatne one večeri koje su počinjale kad bi se sveće unele, da se od mene očekivalo da se uposlim, te sam, ne usuđujući se da čitam neku zabavnu knjigu, buljio u kakvu tvrdu i surovu školsku raspravu ili aritmetiku, čije su se tablice za mere i težine mešale sa arijama »Vladaj Britanijo« ili »Beži tugo« i odbijajući da se skrase da bi ih naučio, jurile kroz moju nesrećnu glavu kao da se igraju žmure, ulazeći na jedno, a izlazeći na drugo uvo.

Ala me je spopadalo zevanje i dremež — ma koliko da sam se od toga branio; i s kakvim sam se trzanjem budio iz potajnog sna! Pa ona ćutanja umesto odgovora na moje male primedbe koje sam retko pravio; kako sam samo izgledao kao prazan prostor koji niko ne vidi, a koji je ipak svakome na putu; i kako mi je svaki put laknulo na duši kad bih u devet sati čuo gospođicu Merdston kako radosno pozdravlja prve otkucaje časovnika i naređuje da idem u postelju!

Tako je raspust mileo, sve dok ne dođe jutro kad gospođica Merdston reče: »Evo došao je poslednji dan!« te mi dade poslednju šolju čaja tog školskog raspusta.

Nije mi bilo žao što idem. Bio sam zapao u neko glupo stanje, ali sam se pomalo oporavljao i radovao Stirfordu, mada se iza njega, ukazivao gospodin Krikl. Opet se ispred baštenskih vratnica pojavljuje gospodin Barkis i opet gospođica Merdston govori pretećim glasom: »Klaro!« dok se moja majka naginje nada me da se oprosti sa mnom.

Ja je poljubih, i mog majušnog brata, pa me uhvati velika tuga; ali nisam žalio što idem, pošto je ponor između nas već postojao, te je svaki dan za mene bio rastanak. Ona me zagrli. I u mom sećanju ne živi toliko taj zagrljaj, iako je bio topao kako je samo mogao biti, koliko ono što je došlo posle njega.

Bio sem već u kolima kad čuh da me ona zove. Pogledah napolje i videh je kako stoji sama na baštenskim vratima, izdižući na rukama bebu da je vidim. Bilo je mirno, hladno vreme; ništa se na njoj nije pokretalo, ni dlaka na glavi, ni nabor na haljini, dok je pomno gledala u mene, izdigavši svoje dete.

Tako je izgubih iz vida. Tako sam je kasnije viđao u snu, u školi — ćutljiva prilika kraj moje postelje — gleda u mene istim nepomičnim pogledom — i drži detence u naručju.

GLAVA IX

JEDAN ZNAMENITI ROĐENDAN

Prelazim preko svega što se desilo u školi do mog rođendana u martu. Ne sećam se ničega sem da se Stirfordu valjalo diviti više nego ikad. Imao je da ode krajem toga polugođa, ako ne i ranije, te je u mojim očima izgledao duhovitiji i samostalniji nego pre, pa prema tome i mnogo privlačniji nego ranije — ali se osim toga ne sećam ničega više. Velika uspomena kojom je u mojoj pameti obeleženo ovo vreme izgleda da je progutala sva manja sećanja i da je ostala sama.

Teško mi je i da verujem da je postojala praznina od čitava dva meseca između mog povratka u Salem-kuću i tog rođendana. Jasno mi je samo da je to činjenica, jer znam da je moralo biti tako, inače bih bio uveren da nije bilo vremenskog razmaka i da su događaji išli u stopu jedan za drugim.

Kako se dobro sećam kakav je to bio dan! Osećam miris magle koja je obavijala mesto; i vidim kroz nju sablasno inje; osećam kosu pokrivenu slanom kako mi vlažna pada na obraze; gledam preko tamne učionice, po kojoj ovde-onde puckara sveća da bi rasvetlila maglovito jutro; vidim dah dečaka koji se uvija i puši u studenom vazduhu, dok oni duvaju u prste i lupkaju nogama o pod.

Desilo se to po doručku, tek što su nas bili pozvali sa igrališta, kad gospodin Šarp uđe i reče:

»David Koperfild u salon«.

Očekivao sam paket od Pegoti, te se obradovah naredbi. Dok sam hitno izlazio iz klupe, neki se dečaci oko mene preporučiše da ih ne zaboravim pri podeli dobrih stvari.

»Ne žuri se, Davide«, reče gospodin Šarp; »ima vremena, dečko, ne žuri se«.

Mogao me je iznenaditi osećajni ton kojim je govorio, da sam nešto mislio na to, ali sam se tek docnije toga setio. Požurih u salon, gde nađoh gospodina Krikla za doručkom, sa šibom i novinama pred sobom, i gospođu Krikl sa otvorenim pismom u ruci. Ali od paketa ni traga.

»Davide Koperfilde«, reče gospođa Krikl, vodeći me do sofe i sedajući kraj mene. »Hoću da govorim s tobom o nečemu sasvim posebnom. Imam nešto da ti kažem, dete moje«.

Gospodin Krikl, koga sam ja, naravno, gledao, zatrese glavom ne gledajući me, i zadrža uzdah velikim komadom prženice namazane maslom.

»Suviše si mlad da bi znao kako se svet menja svakog dana«, reče gospođa Krikl, »i kako ljudi nastaju i nestaju. Ali mi to svi moramo da saznamo, Davide; jedni dok su mladi, drugi kad ostare, a neki u toku celog života«.

Ja je pogledah ozbiljno.

»Kada si na kraju raspusta otišao od kuće«, reče gospođa Krikl posle kratkog ćutanja, »jesu li svi bili zdravi?« A zatim posle ponovnog ćutanja: »Je li ti mama bila zdrava?«

Ja uzdrhtah, iako nisam jasno znao zašto, ali i dalje samo gledah ozbiljno u nju ne pokušavajući da odgovorim.

»Pitam te«, reče ona, »jer mi je vrlo teško da ti kažem da sam jutros doznala da ti je mamica teško bolesna«.

Između mene i gospođe Krikl se diže laka izmaglica, u kojoj se njena prilika za trenutak pomače. Zatim osetih kako mi vrele suze pale obraze, našto njena prilika opet postade nepomična.

»Vrlo je opasno bolesna«, dodade ona.

Sad sam znao sve.

»Umrla je«.

Nije trebalo da mi to kaže. Već sam bio briznuo u očajan plač i osećao se siroče u belom svetu.

Bila je vrlo ljubazna prema meni. Ceo dan me je tu držala, i ponekad me ostavljala samog, a ja

sam plakao dok ne bih od umora zaspao, pa se budio i opet plakao. Kad više nisam mogao plakati, počeo sam da razmišljam, i onda mi je pritisak na grudima bio najteži, a moja tuga tupi bol kome nije bilo ublaženja.

Ipak su mi misli bile besciljne. Nisu se usredsređivale na nesreću koja mi je tištala srce, već su se besciljno vrtele oko nje. Mislio sam o našoj kući sa zatvorenim kapcima{13} i potpuno zamukloj. Mislio sam o detencetu koje je, kako reče gospođa Krikl, od nekog vremena počelo da vene, i koje će, kako oni tamo veruju, umreti isto tako. Mislio sam o grobu moga oca u porti, blizu naše kuće, i mojoj majci, koja leži tamo pod onim drvetom koje tako dobro poznajem. Kad ostadoh sam, popeh se na stolicu i pogledah u ogledalo da vidim kako su mi oči crvene i lice žalosno. Pošto je prošlo nekoliko sati, razmišljao sam kako je mojim suzama, izgleda, sada teško da teku, i šta bi trebalo da mislim u vezi sa svojim gubitkom, pa da se najviše rastužim kad budem blizu kuće — jer je trebalo da idem kući na pogreb. Svestan sam da sam osećao kako sam u očima drugih dečaka dobio izvesnu važnost, i da sam bio značajan zbog svoje žalosti.

Ako je ikada dete ophrvala iskrena tuga, to je sigurno mene. Ali se sećam da je bilo i neke vrste zadovoljstva, koje mi je ulivala moja važnost, kada sam to popodne hodao po igralištu, dok su dečaci bili u školi. Kad sam video kako kroz prozor bacaju poglede na mene dok se penju u razred, izgledao sam sam sebi nekako počastvovan, te sam se pravio još tužnijim i išao još sporije. A kad su se završila predavanja i kad su izašli da razgovaraju sa mnom, osećao sam da je zbilja lepo od mene što nisam ohol ni prema kome od njih i što obraćam isto toliko pažnje na sve njih kao i pre.

Trebalo je da pođem kući iduće noći; ne poštom, već teškim teretnim noćnim kolima koja su zvali farmer, i kojim su se uglavnom služili seljaci za kratka putovanja na glavnom drumu. Te večeri nije bilo pričanja, a Tredls je navaljivao da mi pozajmi svoj jastuk. Ne znam šta je mislio, od kakve će mi koristi to, biti, jer sam imao svoj, ali to je bilo sve što mi je mogao pozajmiti, siroti dečko, sem jednog lista hartije za pisma, punog kosturova, što mi dade na rastanku, kao utehu u tuzi, i prilog za umirenje duše.

Sutradan po podne ostavih Salem-kuću. Nisam tada ni pomislio da je napuštam, da se nikad više u nju ne vratim. Putovali smo veoma sporo svu noć i stigli u Jarmut tek nešto pre devet ili deset sati ujutro. Tražio sam gospodina Barkisa, ali njega tamo nije bilo; umesto njega priđe kolima neki zaduvani, debeli, sipljivi čovečuljak vesela izgleda, u crnom, sa neurednim malim kitama od pantljika na kolenima čakšira i sa crnim čarapama i šeširom širokog oboda, pa reče:

»Gospodin Koperfild?«

»Da, gospodine«.

»Molim vas da pođete sa mnom, mladi gospodine«, reče on otvorivši vrata »pa ću imati zadovoljstvo da vas odvedem kući«.

Ja mu dadoh ruku, pitajući se ko je to, pa odosmo do radnje u nekoj uskoj ulici na kojoj je pisalo »OMER, platnar, krojač, sitničar, pogrebni poduzetnik, itd.« Bio je to tesan, zagušljiv dućančić, prepun svakojakog odela, sašivenog i nedošivenog, sa jednim prozorom punim šešira i kapa od dabrovine. Mi odosmo u sobičak iza radnje, gde nađosmo tri mlade žene koje su radile sa silesijom nekog crnog materijala, nagomilanog na stolu, dok je ceo pod bio pokriven krpicama i strižicama od njega. U sobi je gorela dobra vatra, i osećao se težak miris vrućeg crnog krepa. Onda još nisam znao kakav je to miris, ali sad znam.

One tri mlade žene koje su izgledale veoma vredne, i ugodno se osećale, podigoše glave da me pogledaju, pa zatim nastaviše posao. Boe, boe, boe. U isto vreme se iz radionice, koja se nalazila preko malog dvorišta naspram prozora, čulo ravnomerno udaranje čekićem, kao neka vrsta melodije: taka-tak-tak, taka-tak-tak, bez ikakve promene.

»No«, reče moj vođa jednoj od one tri žene »kako ide posao, Mini?«

»Bićemo gotove na vreme za probu«, odgovori ona veselo, ne dižući glave. »Ne boj se, oče«.

Gospodin Omer skide svoj šešir sa širokim obodom, pa sede i stade dahtati. Bio je tako debeo, da, je morao nekoliko puta odahnuti pre no što je mogao reći:

»Lepo«.

»Oče«, reče Mini šaljivo, »ti postaješ pravo morsko svinjče!«

»Ne znam otkada to, draga moja«, odgovori on razmišljajući o tome. »Ali to ime zaista zaslužujem«.

»Znaš, ti si takva nebriga«, reče Mini. »Tako olako shvataš stvari«.

»Ništa ti ne vredi da ih shvataš drukčije, draga moja«, reče gospodin Omer.

»Zaista ne«, odgovori njegova kći. »Mi smo, hvala bogu, ovde svi dosta veseli! Zar ne, oče«.

»Rekao bih da jesmo, draga moja«, reče gospodin Omer. »Sad pošto mi se vratio dah, uzeću meru ovom mladom školcu. Hoćete li da pođete u dućan, mladi gospodine Koperfilde?«

Na tu molbu gospodina Omera ja pođoh ispred njega; i pošto mi je pokazao neku trubu materijala za koji reče da je izvanredno dobar i predobar za crninu za ma kim drugim osim za roditeljima, on mi uze meru i upisa je u knjigu. Dok ju je zapisivao, on mi skrenu pažnju na robu u dućanu, i na izvesnu modu, za koju reče da je »upravo došla«, i na izvesnu drugu, za koju reče da je »upravo izašla«.

»I na taj način mi često izgubimo čitavu malu kovnicu novca«, reče gospodin Omer. »Ali moda vam je kao i čovek. Ona dolazi, niko ne zna kad, zašto i kako; i odlazi, niko ne zna kad, zašto i kako. Po mom mišljenju sve je slično životu, ako stvar posmatrate sa tog gledišta«.

Bio sam suviše žalostan da bih mogao da raspravljam o tom pitanju, koje bi verovatno premašilo moje sposobnosti pod bilo kojim okolnostima, te me gospodin Omer vrati u sobu, teško dišući usput.

On zatim viknu niz male vratolomne stepenice iza jednih vrata:

»Donesite taj čaj i hleb s maslom«.

Posle toga sam neko vreme sedeo i gledao oko sebe, prateći ubadanje igala u sobi i osluškujući melodiju koja je dolazila od čekića iz dvorišta — sve dok ne donesoše na poslužavniku čaj i hleb, i

to, kako se pokaza, za mene.

»Poznajem ja vas«, reče gospodin Omer, pošto me je nekoliko minuta posmatrao, za koje vreme ja nisam bio mnogo odmakao sa doručkom, jer mi je sva ta crnina kvarila apetit, »poznajem ja vas već poodavno, mladi prijatelju«.

»Je l' istina, gospodine?«

»Upravo otkako ste nastali«, reče gospodin Omer. »Mogu da kažem još i pre. Pre vas sam poznavao vašeg oca. Bio je visok pet stopa i devet i po palaca, a leži u grobu od pet stopa i dvadeset palaca«.

»Taka-tak-tak, taka-tak-tak« preko dvorišta.

»Leži u komadu zemlje od pet stopa i dvadeset palaca; ni pedlja manje«, reče gospodin Omer ljubazno. »To je bilo na njegov zahtev ili po njenom uputstvu; zaboravio sam kako je bilo«.

»Znate li kako je mom malom bratu, gospodine?« upitah ja.

Gospodin Omer stade mahati glavom.

»Taka-tak-tak, taka-tak-tak, taka-tak-tak«.

»On je u majčinom naručju«, reče on.

»O, siromah mališan! Zar je umro?«

»Ne brinite kad više ne možete pomoći«, reče gospodin Omer. »Da, dete je umrlo«.

Kad to čuh, moje se rane pozlediše. Ostavih doručak koji jedva bejah takao, pa otidoh i naslonih glavu na drugi sto koji se nalazio u uglu male sobe, a koji Mini brzo raščisti da ne bih suzama isprljao crninu koja je tamo ležala. Bila je to lepuškasta, dobroćudna devojka, te mi nežnim, prijatnim dodirom ruke ukloni kosu sa očiju ali je bila veoma vesela, zato što je skoro bila završila posao, i to na vreme, te se razlikovala od mene!

Ubrzo prestade ona melodija čekića, pa jedan lep mladić pređe preko dvorišta i uđe u sobu. U ruci mu je bio čekić, dok su mu usta bila puna sitnih eksera, koje je morao da izvadi da bi mogao da govori.

»Dakle, Džorame!« reče gospodin Omer. »Kako napreduješ?«

»Dobro«, reče Džoram; »svršio sam, gospodine«.

Mini malo pocrvene, a druge dve devojke se nasmejaše jedna na drugu.

»Šta! Znači da si prošle noći radio pri sveći dok sam ja bio u klubu? Jesi li?« reče gospodin Omer zažmurivši na jedno oko.

»Jesam«, reče Džoram. »Pošto ste rekli da ćemo moći da napravimo mali izlet ako završim, i da zajedno idemo onamo preko, Mini, ja i vi«.

»O! Mislio sam da ćeš mene sasvim izostaviti«, reče gospodin Omer, pa se stade smejati dok se ne zakašlja.

»Pošto ste bili tako dobri da to kažete«, nastavi mladić »ja sam, kako vidite, s voljom pregnuo na posao. Hoćete li da mi kažete kako vam se čini?«

»Hoću«, reče gospodin Omer ustajući. »Dragi moj«, prekide on i okrete se meni, »da li biste želeli da vidite vaše ...«

»Nemoj, oče«, umeša se Mini.

»Mislio sam da bi moglo biti prijatno, draga moja«, reče gospodin Omer. »Ali možda ti imaš pravo«.

Ne umem reći otkud sam znao da su oni to otišli da vide mrtvački kovčeg moje drage, predrage majke. Dotada nikad nisam slušao kako se pravi mrtvački kovčeg; ne pamtim ni da sam ga ikad video; ali dok je ona lupa odjekivala, meni pade na pamet da se zapitam otkud ona, a čim je mladić ušao, znam da sam bio siguran u to šta je radio.

Pošto je sad posao bio završen, obe devojke, čija imena nisam znao, očetkaše sa svojih haljina otpatke i konce, pa odoše u radnju da je urede i da čekaju mušterije. Mini ostade da složi ono što su

uradile i da sve spakuje u dve korpe. To je radila na kolenima, pevušeći za to vreme neku živahnu pesmicu. Džoram, koji joj je bez sumnje bio verenik, uđe pa joj ukrade poljubac, dok je radila (ni najmanje, izgleda, ne mareći što sam ja tu), pa zatim reče da je otac otišao po kola i da on mora požuriti da se spremi. Zatim opet izađe, a ona metnu u džep naprstak i makaze, pa uredno zabode u haljinu na prsima iglu sa udenutim crnim koncem, i kicoški ogrnu ogrtač kod malog ogledala iza vrata, u kome videh odraz njenog zadovoljnog lica.

Sve sam to primetio sedeći za stolom u uglu, sa glavom naslonjenom na ruku, dok su mi se misli bavile vrlo raznolikim stvarima. Kola ubrzo dođoše pred dućan, i pošto u njih prvo uneše korpe, popeše i mene, da onda dođoše njih troje. Sećam se da su ta kola bila upola dvokolice, a upola velika kola za prenošenje klavira, obojena nekom tamnom bojom, i da ih je vukao crn konj dugog repa. Bilo je dovoljno mesta za sve nas.

Ne verujem da sam ikad u životu imao tako čudno osećanje (možda zato što sam sad pametniji) kao tada dok sam bio s njima, i imajući na umu posao kojim su se malo pre toga, bavili, gledao kako uživaju u vožnji. Nisam bio ljut na njih; više sam ih se bojao, kao da sam upao među stvorenja sa kojima nemam zajedničku prirodu. Bili su veoma razdragani. Stari je sedeo napred i terao kola, dok je ono dvoje mladih sedelo iza njega, te bi se, kad god im je nešto govorio, naginjali napred, jedno s jedne, a drugo s druge strane njegovog bucmastog lica i dobro se uveseljavali na njegov račun. Oni bi i sa mnom razgovarali, ali sam ja bio povučen i žalostan u svom uglu, zastrašen njihovim ljubakanjem i njihovom veselošću, iako nije bila nimalo bučna; i gotovo se čudio kako ih ne snađe kazna zbog njihovog okorelog srca.

Zato kad se zaustaviše da nahrane konja, da jedu i da piju i da se zabavljaju, nisam mogao okusiti ništa od onoga što su jeli, već sam i dalje nastavljao post. I zato kad stigosmo kući iskočih što sam brže mogao iz zadnjeg dela kola, da ne bih bio u njihovom društvu pred tim svečanim prozorima koji su me gledali ne videći me, kao sklopljene oči koje su nekada bile svetle. Avaj, kako mi je malo trebalo da mislim šta će mi naterati suze na oči kad se vratim kući — pri pogledu na prozor majčine sobe i na onaj do njega, koji je u bolja vremena bio moj.

Pre nego što sam došao do vrata, bio sam u Pegotinom zagrljaju, te me ona uvede u kuću. Njen bol izbi iznenada kad me ponovo ugleda; ali se ubrzo savlada, pa stade govoriti šapatom, i hodati tiho, kao da se mrtvi mogu uznemiriti. Doznadoh da nije uopšte legla. Presedela je noć u bdenju. Govorila je da svoju dragu, lepu siroticu neće napustiti sve dok ne ode u grob.

Gospodin Merdston ne obrati nikakvu pažnju na mene kad uđoh u salon, gde se nalazio; samo je sedeo kraj vatre, tiho plakao i razmišljao u naslonjači. Gospođica Merdston, koja je radila za pisaćim stolom, prekrivenim pismima i hartijama, pruži hladne nokte na prstima i upita ledenim šapatom da li su mi uzeli meru za crninu.

Ja odgovorih:

»Jesu«.

»A košulje?« upita gospođica Merdston; »jesi li ih doneo kući?«

»Da, gospođo. Doneo sam kući sve svoje odelo«.

To je bila sva uteha koju je mogla da mi pruži njena čvrstina. Ne sumnjam da je za nju bilo retko zadovoljstvo da u ovakvoj prilici pokaže ono što je nazivala vladanje sobom, svojom čvrstinom, snagom duha, svojim zdravim razumom i čitavim đavolskim spiskom njenih neprijatnih osobina. Bila je naročito ponosna na svoju sposobnost da vodi poslove, pa je to sad pokazivala time što je svodila sve na pero i mastilo i što se ničim nije uzbuđivala. Ona ostade za stolom do kraja tog dana, a i sledećih dana od jutra do mraka, škripeći pribrano tvrdim perom, razgovarajući sa svima istim spokojnim šapatom, i ne opuštajući ni jedan mišić na licu, pri čemu joj se ton glasa nija ublažavao, a haljina nije remetila ni za atom. Njen brat je ponekad uzimao knjigu, ali nisam video da ju je čitao, otvorio bi je i gledao u nju kao da čita, ali po čitav sat ne bi prevrnuo list, da je onda ostavi i hoda

tamo-amo po sobi. Ja sam sedeo skrštenih ruku, posmatrajući ga, i satima brojao njegove korake. Vrlo retko je s njom govorio, a sa mnom nikako. U čitavoj toj skamenjenoj kući se, izgleda — izuzimajući satove — kretao još samo on.

Pegoti sam tih dana pred pogreb viđao veoma malo, sem što sam je, idući uz i niz stepenice, uvek zaticao blizu sobe u kojoj je ležala moja majka i njeno dete, i što bi dolazila k meni svako veče i sedela pored mog uzglavlja dok sam se spremao da zaspim. Dan-dva pred sahranu — mislim da je bilo dan-dva, ali se sećam da mi je u glavi bila silna zbrka u to vreme, i da u njoj nije bilo ničega što bi opažalo proticanje vremena — ona me odvede u sobu. Samo se sećam kako mi se činilo da pod nekim belim pokrovom na postelji, oko koga je sve bilo prekrasno čisto i sveže, leži ovaploćena svečana tišina koja je vladala u kući; i kako sam, kada je ona htela da podigne pokrivač, uzviknuo:

»O ne! o ne!« i blago zadržao njenu ruku.

Da je pogreb bio juče, ne bih ga se bolje sećao. I samog vazduha u svečanom salonu, kad bih prišao vratima, i one rasplamtele vatre, i vina koje se prelivalo u satljicima, i šara na čašama i tanjirima, i slatkog blagog mirisa kolača, i mirisa haljine gospođice Merdston i naše crnine. U sobi je i gospodin Čilip, te prilazi da razgovara sa mnom.

»A, kako je mladi gospodin David?« kaže on ljubazno.

Ne mogu da mu kažem da sam dobro. Pružam mu ruku, koju on drži u svojoj.

»Bože moj«, kaže gospodin Čilip blago se smešeći, sa nekim sjajem u oku. »Dečica rastu oko nas. Izrastu da ne možemo da ih prepoznamo, zar ne, gospođo?«

To je namenjeno gospođici Merdston, ali ona ne odgovara.

»Ovde se oseća veliki napredak, gospođo«, kaže gospodin Čilip.

Gospođica Merdston jednostavno odgovara mrštenjem čela i hladnim poklonom. Gospodin Čilip odlazi pokunjen u ugao sobe, držeći me uza se, i više ne otvara usta.

Primećujem to, jer primećujem sve što se dešava, ali ne zato što mi je stalo do sebe, ili što mi je bilo stalo otkako sam došao kući. Sad počinje da zvoni zvono, a gospodin Omer i neki drugi čovek dolaze da nas pripreme. Kako je Pegoti imala običaj da mi priča pre mnogo godina, i pratnja mog oca do istog groba čekala je spremna u toj istoj sobi.

Tu smo bili gospodin Merdston, naš sused gospodin Krejper, gospodin Čilip i ja. Kad izađosmo u baštu, tamo su već bili nosači pogrebnog preduzeća i njihov teret; oni su išli pred nama stazom, pa pored brestova, kroz kapiju u crkvenu portu, gde sam tako često, u letnja jutra, slušao kako ptice pevaju.

Stojimo oko groba. Dan mi je izgledao drukčiji od svih drugih dana, a i svetlost kao da nije bila iste boje — tužnija je. Sad je i tu svečana tišina, koju smo doneli sobom od kuće sa onim što počiva u kovčegu; i dok smo stojali gologlavi, čujem kako sveštenikov glas, koji pod otvorenim nebom zvuči udaljen, pa ipak jasan i razgovetan, izgovara: »Ja sam vaskrsenje i život, reče Gospod!« Zatim čujem jecanje; pa se okrenem i tamo po strani, među gledaocima, ugledam nju, »dobrog i vernog slugu«, nju koju najviše volim od svih ljudi na svetu, i kojoj će, to moje detinje srce sigurno zna, Gospod jednoga dana reći: »Dobro, slugo, dobri i verni!«

U gomilici ima mnogo lica koja poznajem; lica koja sam znao iz crkve, kada su ih tamo moje oči jednako pratile; lica koja su prva videla moju majku kad je došla u selo u svom cvetu mladosti. Ne marim za njih — marim samo za svoj bol — pa ipak ih sve vidim i poznajem; čak i tamo daleko u pozadini vidim kako Mini gleda ovamo, pa onda baca pogled na svog verenika, koji stoji blizu mene.

Svršeno je, zemlja se baca u raku, i mi se okrećemo da odemo. Pred nama je naša kuća, tako lepa i nepromenjena, u mojoj duši tako tesno vezana sa svežim sećanjem na ono što je prošlo, da sva moja dosadašnja tuga nije ništa prema tuzi koju ona sad izaziva. Ali me odvode odatle; i gospodin Čilip mi govori; a zatim mi, kod kuće, daje malo vode, našto ga ja pitam za dozvolu da odem u svoju sobu, te me on otpušta ženski nežno.

Svega se ovog sećam, kažem, kao da se juče desilo. Kasnije su događaji otplovili od mene do obale gde će se pojaviti sve zaboravljene stvari, ali ovo stoji kao visoka stena u okeanu.

Znao sam da će Pegoti doći u moju sobu. Nedeljna tišina je (dan je tako ličio na nedelju, to sam zaboravio da kažem) godila i njoj i meni. Sela je kraj mene na moj krevetac, pa mi je — držeći mi ruku i ponekad je prinoseći usnama, a ponekad milujući, kao što je možda tetošila mog malog brata — na svoj način pričala sve što je imala da mi kaže o onom što se desilo.

»Odavno njoj nikako nije bilo dobro«, reče Pegoti. »Osećala je nesigurnost u duši i bila nesrećna. Kad je dobila bebu, u početku sam mislila da će joj biti bolje, ali je postala još nežnija i svakim se danom gubila. Volela je da sedi sama pre no što joj se rodila beba, i tada bi plakala; ali kasnije joj je pevala — tako tiho, da sam jedanput, kad sam je čula, pomislila da je to glas negde u visini i da se diže u nebo«.

»Čini mi se da je u poslednje vreme postala još stidljivija i zaplašenija; i da je gruba reč delovala na nju kao udarac. Ali je prema meni uvek bila ista. Nikada se nije promenila prema svojoj luckastoj Pegoti, zaista nije, slatka moja devojčica«.

Tu je Pegoti zastala, i kratko vreme blago tapkala moju ruku.

»One noći kada si ti došao kući, dete moje, poslednji put sam je videla onakvu kakva je bila ranije. A onoga dana kad si otišao reče: ‚Nikad više neću videti to svoje drago dete. Nešto mi to govori, i znam da govori istinu'«.

»Posle toga je pokušala da se povrati: i mnogo puta se, kad su joj govorili da je neozbiljna i lakomislena, pravila da je zaista takva, ali je sve to već tada pripadalo prošlosti. Svome mužu nikad nije rekla ono što je meni kazala — bojala se da to ikom drugom kaže — sve do jedne noći, nešto više od nedelju dana pre no što se to desilo, kad mu je rekla: ‚Dragi moj, čini mi se da ću umreti'«.

»‚Sad sam to skinula s duše, Pegoti', reče mi ona, kad sam je te noći polagala u postelju. ‚On će jadnik u toku nekoliko idućih dana sve više verovati u to, pa će onda to postati prošlost. Ako je ovo san, onda sedi kraj mene dok spavam, nemoj me ostavljati. Bog neka blagoslovi moju decu! Bog neka zaštiti i čuva moje siroče bez oca!«

»Posle toga je nisam nikako više ostavljala«, reče Pegoti. »Često je razgovarala sa ono dvoje dole, jer ih je volela; ona nije mogla a da ne voli nekoga ko je blizu nje, ali kada bi oni otišli od njenog kreveta, ona bi se uvek okretala meni, kao da je nalazila odmora tamo gde je Pegoti, i nikada nije drukčije zaspala«.

»A poslednjeg dana uveče me poljubi i reče: ‚Ako i moja beba umre, Pegoti, molim te, neka mi je metnu u naručje, i neka nas sahrane zajedno'. Tako je i bilo, jer je siroto jagnješce živelo samo jedan dan posle nje. ‚Neka nas moj najdraži dečko otprati do našeg mesta počivanja', reče ona, ‚i kaži mu da ga je njegova majka, dok je ovde ležala, blagosiljala ne jedanput, već hiljadu puta'«.

Posle ovog je opet nastalo ćutanje, pri čemu mi je ponovo milovala ruku.

»Bilo je prilično kasno«, reče Pegoti, »kad mi je zatražila nešto da pije, a kad se napi, tako se strpljivo nasmešila na mene, mila moja, tako lepo!«

»Već je svanulo i sunce se stalo dizati, kad mi ona reče kako je gospodin Koperfild uvek bio ljubazan i pun obzira prema njoj, i kako je imao strpljenja s njom i govorio joj, kad je sumnjala u sebe, da je puno srce ljubavi bolje i jače od mudrosti i da je on srećan s njom. ‚Draga Pegoti', reče ona tada, ‚privuci me bliže sebi', jer je bila jako slaba, stavi mi pod glavu svoju dobru ruku', rekla je ona, i okreni me sebi, jer mi se tvoje lice odmiče, a ja hoću da mi bude blizu'! Metnuh ruku kako je želela, i tako su se, o Davide, ispunile moje reči pri prvom rastanku — kad sam rekla da će joj biti milo da položi svoju sirotu glavu na ruke svoje glupe, naopake, matore Pegoti — pa tako i izdahnu, slična detetu koje tone u san«.

Tako se završila Pegotina priča. Od trenutka kad sam doznao za smrt svoje majke, meni iz glave iščeze misao o njoj kakva je bila u poslednje vreme. Od tog trenutka sam se sećao nje samo kao

mlade majke iz mojih najranijih utisaka — kada je imala običaj da uvija i uvija oko prsta svoje sjajne uvojke i da se u sumrak igra sa mnom po salonu. Pegotina priča mi je, umesto da me vrati u to docnije vreme, još više učvrstila u duši onaj njen raniji lik. Ovo može izgledati čudno, ali je istinito. Ona se svojom smrću kao na krilima vinula natrag u svoju mirnu, bezbrižnu mladost i poništila sve ostalo.

Majka koja je ležala u grobu bila je majka mog ranog detinjstva, a ono malo stvorenje u njenom naručju — to sam bio ja, onakav kakav sam bio nekad, zauvek smiren na njenim grudima.

GLAVA X

PRVO ME ZANEMARUJU, A ONDA ZBRINJUJU

Pošto prođe dan svečane tuge, i kada svetlost pustiše u kuću, prvi poslovni korak gospođice Merdston bio je davanje jednomesečnog otkaza Pegoti. Ma koliko da je Pegoti mrzela ovakvu službu, ona bi za moju ljubav ostala u njoj i predpostavila je, mislim, najboljoj na svetu. Ona mi reče da, se moramo rastati, i zbog čega se moramo rastati, te smo najiskrenije saosećali jedno s drugim.

Što se tiče mene ili moje budućnosti, niko o tome ne reče ni jedne reči, niti preduze i jedan korak. Mogu reći da bi bili srećni da su se i mene mogli otresti jednomesečnim otkazom. Jednom skupih hrabrost da upitam gospođicu Merdston kad ću se vratiti u školu, a ona suho odgovori da misli da se uopšte neću vraćati. Ništa mi više ne rekoše. Jako sam bio nestrpljiv da saznam šta će uraditi sa mnom, a isto tako i Pegoti, ali ni ona ni ja nismo mogli dobiti nikakvo obaveštenje o tome.

U mom položaju je nastala samo jedna promena, koja me je, da sam bio u stanju da o tome razmišljam, mogla baciti u još veću brigu u pogledu budućnosti, iako mi je znatno olakšavala ondašnju nelagodnost. To je bilo ovo. Stega pod kojom sam živeo sasvim je prestala. Bili su tako daleko od pomisli da zahtevaju da budem na svom mestu u salonu, da mi je gospođica Merdston nekoliko puta kad sam seo na svoje mesto mršteći se davala znak da izađem. Nisu ni pomišljali da mi zabranjuju druženje sa Pegoti, pa me čak nikad nisu ni tražili, ni pitali za mene, uz jedini uslov da ne budem u društvu gospodina Merdstona. Isprva sam svakog dana strepeo da on ne preuzme moje obrazovanje, ili da se tome ne posveti gospođica Merdston, ali sam uskoro počeo da uviđam da je takav strah neosnovan i da se mogu nadati samo zanemarenju.

Mislim da mi to saznanje onda nije teško padalo. Još uvek sam bio poražen udarcem majčine smrti, i u nekakvoj pometenosti u pogledu svih sporednih stvari. Zaista, mogu da se setim kako sam ponekad pomišljao na mogućnost da više ne: učim, ili da se o meni niko ne brine, pa da postanem odrpan i zlovoljan čovek, koji po selu provodi besposličarski život, kao i na mogućnost da se oslobodim takvog izgleda time što bih otišao nekud da tražim sreću kao junak kakve pripovetke; ali sve su to bila samo prolazna priviđenja, budni snovi, koje sam usred bela dana gledao ponekad pred sobom kao da su bili bledo naslikani ili ispisani po zidu moje sobe, i za kojima bi, čim bi ih nestalo, zid ostajao čist.

»Pegoti«, rekoh ja jedne večeri zamišljenim šapatom, dok sam grejao ruke nad vatrom u kuhinji, »gospodin Merdston me sad još manje voli nego pre. Nikada me nije mnogo voleo, Pegoti, ali bi sada bio najsrećniji da me ne vidi, samo da može«.

»Možda je to zbog njegove žalosti«, reče Pegoti gladeći me po kosi.

»Ako je iko žalostan, Pegoti, to sam ja. Kad bih verovao da je to zbog njegove žalosti, ne bih o tome ni mislio. Ali nije to, ne; nije to«.

»Kako ti znaš da nije to?« upita Pegoti posle kraćeg ćutanja.

»O, njegova tuga je nešto sasvim drugo. On je tužan u ovom trenutku, dok sedi tamo kraj vatre sa gospođicom Merdston; ali čim bih ja ušao u sobu, Pegoti, kod njega bi se pojavilo još nešto«.

»A šta to?« upita Pegoti.

»Ljutina«, odgovorih ja, nehotice podražavajući njegovo natušteno mrštenje čela. »Da je samo tužan, on ne bi onako gledao u mene. Ja sam samo tužan, ali se usled toga osećam bolji«.

Pegoti je ćutala neko vreme, a ja grejao ruke ćuteći kao i ona.

»Davide«, reče ona najzad.

»Šta, Pegoti?«

»Pokušala sam, dragi moj, na sve načine, na sve moguće i nemoguće načine, da nađem zgodno mesto ovde u Blanderstonu; ali nema tako nešto, ljubavi moja«.

»Pa šta mislite da radite, Pegoti?« rekoh ja zamišljeno. »Mislite li da odete i tražite sreću?«

»Mislim da ću biti prinuđena da odem u Jarmut«, odgovori Pegoti, »da tamo živim«.

»Mogli ste još i dalje otići«, rekoh ja i malo se razvedrih, »a to bi bilo kao da sam vas sasvim izgubio. Međutim, tamo ću vas viđati ponekad, draga moja Pegoti; nećete biti na sasvim drugom kraju sveta«.

»Baš naprotiv, samo daj bože zdravlja!« uzviknu Pegoti vatreno. »Dokle god si ti ovde, mazo moja, dolaziću celog svog veka, svake nedelje da te vidim. Po jednom na nedelju dok sam živa«.

Osetih da mi se usled tog obećanja veliki teret skinuo s duše, ali ni to nije bilo sve, jer Pegoti nastavi:

»Znaš, Davide, idem prvo bratu u još jednu posetu od dve nedelje, koliko da dobijem vremena da se osvrnem oko sebe i da ponovo postanem nalik na ono što sam bila. Pa sam mislila da bi možda i tebe pustili da ideš sa mnom, pošto zasad ovde nisi nikom potreban«.

U to vreme ništa mi ne bi moglo pružiti veće uživanje nego ta Pegotina zamisao, kad već nisam mogao biti u drukčijim odnosima sa svima oko sebe, sem sa svojom Pegoti. Pomisao da će me opet okružiti ona poštena lica koja zrače dobrodošlicom; da ću ponovo osetiti onu slatku tišinu nedeljnog jutra kad zvone zvona, kamenje pada u vodu i avetinjske lađe izbijaju iz magle; da ću lutati tamo-amo sa malom Emilijom i pričati joj o svojim brigama i tražiti čini i utuk protiv njih u školjkama i šljunku na obali, sve to unese mir u moje srce. Trenutak kasnije taj mir, naravno, naruši pomisao da gospođica Merdston neće dati pristanak; ali se i to uskoro raščisti, jer ona dođe da protumara po ostavi dok smo mi još razgovarali, te Pegoti odmah pokrenu to pitanje sa odvažnošću koja me zaprepasti.

»Dečko će tamo besposličiti«, reče gospođica Merdston gledajući u tegle s turšijom, »a besposlica je izvor svakog zla. Ali sam uverena da će sigurno i ovde besposličiti — ili ma na kom drugom mestu«.

Mogao sam primetiti da je Pegoti imala na vrh jezika ljutit odgovor, ali ga proguta za moju ljubav i oćuta.

»Hm!« reče gospođica Merdston, jednako gledajući u turšiju, »važnije je od svega, drugog, od prvenstvene je važnosti da se moj brat ne uznemirava i da mu se ne kvari raspoloženje. Mislim da će biti bolje da dam pristanak«.

Ja joj zahvalih, ne pokazujući radost, da je to ne bi navelo da povuče pristanak. Morao sam pomisliti da sam mudro postupio, kad me ona preko tegle pogleda tako kiselo kao da su joj crne oči usisale sve ono sirće iz turšije. Ali dozvola je bila data i više nije povučena, te se, kad isteče mesec dana, Pegoti i ja spremismo za polazak.

Gospodin Barkis uđe u kući po Pegotine sanduke. Dotada ga nikad nisam video da prelazi baštensku kapiju, ali ovom prilikom uđe u kuću. Kad je na pleća natovario najveći sanduk, on baci pogled na mene i izađe. Učini mi se da u tom pogledu ima nekog značenja, ako je uopšte moglo biti govora o nekom značenju na licu gospodina Barkisa.

Prirodno je da je Pegoti bila potištena što ostavlja ono što joj je toliko godina bio dom, i gde su se razvile dve velike ljubavi u njenom životu — prema mojoj majci i prema meni. Već je rano ujutro bila na groblju, te u kola uđe i sede u njih sa maramicom na očima.

Dok je bila u takvom stanju, gospodin Barkis nije davao od sebe nikakve znake života. Sedeo je na svom običnom mestu i držao se kao obično, nalik na veliku ispunjenu figuru. Ali kad ona poče da se osvrće oko sebe i da razgovara sa mnom, on klimnu glavom, pa se nasmeja nekoliko puta. Nisam imao pojma na koga se to odnosi i šta je hteo time.

»Divan dan, gospodine Barkise«, rekoh ja iz učtivosti.

»Nije rđav«, reče gospodin Barkis,. koji je odmeravao svoje reči i retko se kad zaletao.

»Pegoti se sad sasvim dobro oseća, gospodine Barkise«, primetih ja da mu ugodim.

»E, a je l'to istina?« upita gospodin Barkis.

Pošto je razmišljao o tome s nekim promućurnim izrazom lica, gospodin Barkis se zagleda u nju i reče:

»Je l' se zaista osećate dobro?«

Pegoti se nasmeja i odgovori potvrdno.

»Ama je l' zbilja i zaista, razumete li? Dobro se osećate?« promumla Barkis, dok joj se primicao na sedištu i muvao je laktom. »Zar? Zbilja dobro? Odlično, je li, a?« i uz svako ovo pitanje gospodin Barkis se primicao sve bliže i bliže i muvao je laktom, tako da smo najzad sve troje bili nabijeni u levi ugao kola, a ja tako pritešnjen, da sam jedva izdržao.

Kad mu Pegoti skrenu pažnju na moje muke, gospodin Barkis mi odmah dade malo više mesta, pa se postepeno stade odmicati. Ali nisam mogao a da ne primetim kako je mislio da je našao izvanredno zgodno sredstvo da se izrazi na lep, prijatan i jasan način, bez nezgodne potrebe, da smišlja razgovor. Bilo je očevidno da se zbog toga neko vreme smejuljio u sebi.

Posle nekog vremena se opet okrete Pegoti, i ponovi:

»Osećate se dobro, a?« pa se opet ustremi na nas kao i pre, tako da ja zamalo ne ispustih dušu. I tako nas je s vremena na vreme pritiskivao i postavljao nam isto pitanje, sa uvek istom posledicom, te se ja najzad počeh dizati kad god bih video da se primiče, pa bih stao na papuču kola, praveći se da posmatram predeo, posle čega mi je bilo sasvim dobro.

Bio je toliko ljubazan, da je zaustavio kola pred nekom krčmom naročito radi nas i počastio nas pečenom ovčetinom i pivom, čak i dok je Pegoti pila , njega spopade jedan od onih nastupa, tako da ju je gotovo ugušio. Ali što smo se više približavali kraju svog putovanja, on je imao sve više posla, a manje vremena za udvaranje, a zatim smo se, kad stigosmo na jarmutsku kaldrmu, svi toliko tresli i drmali, da nismo imali vremena ni za šta drugo.

Gospodin Pegoti i Ham su nas čekali na starom mestu. Mene i Pegoti dočekaše veoma srdačno, pa se rukovaše i s Barkisom, koji je, kako mi se učini, sa šeširom sasvim na potiljku i lica razvučenog u stidljivo cerekanje, koje mu se prostiralo čak i na noge, predstavljao vrlo glup prizor. Svaki od njih uze po jedan Pegotin sanduk, pa već pođosmo, kad mi gospodin Barkis svečano kažiprstom dade znak da dođem pod neki svod.

»Slušajte«, promrmlja Barkis, »sve je bilo u redu«.

Pogledah ga u lice i odgovorih, pokušavajući da budem veoma dubok:

»O!«

»Stvar nije propala«, reče gospodin Barkis, klimajući poverljivo glavom. »Sve je bilo u redu«.

Ja opet odgovorih:

»O!«

»Vi znate ko je bio voljan«, reče moj prijatelj. »Barkis, i samo Barkis«.

Klimnuh potvrdno glavom.

»Sve je u redu«, reče gospodin Barkis, rukujući se. »Ja sam vaš prijatelj. Vi ste dobro stvar uredili, ono prvo. Sve je u redu«.

U tim svojim nastojanjima da bude naročito jasan, gospodin Barkis je bio krajnje tajanstven, te sam tako mogao i čitav sat gledati u njegovo lice, a ipak pročitati s njega koliko i sa sata koji stoji — ali me Pegoti odazva. Dok smo išli, ona me upita šta je rekao, i ja joj saopštih da je rekao da je sve u redu.

»Gledaj ti njegove drskosti«, reče Pegoti, »ali meni je to svejedno! Dragi Davide, šta bi ti mislio kad bi' ja mislila na udaju?«

»O, pa ja mislim da biste me i onda, Pegoti, voleli isto kao sada«, odgovorih ja posle kratkog

razmišljanja.

Na veliko zaprepašćenje prolaznika na ulici, kao i njenih rođaka koji su išli ispred nas, ta dobra duša bi prinuđena da zastane i da me zagrli tu na licu mesta, uz mnoga uveravanja o svojoj nepromenljivoj ljubavi.

»Reci mi šta bi ti kazao, mali moj?« upita me ona opet, kad ovo prođe i kad pođosmo dalje.

»Je l' ako biste vi mislili o udavanju za Barkisa, Pegoti?«

»Da«, reče Pegoti.

»Mislim da bi to bila vrlo dobra stvar. Jer biste onda, znate Pegoti, uvek imali konja i kola koja bi vas dovezla do mene, pa biste besplatno dolazili i bili sigurni da možete doći«.

»Milo moje pametno!« uzviknu Pegoti. »Tačno ono što sam ja mislila celog meseca! Da, dragi moj i, vidiš, ja mislim da bih uopšte bila mnogo nezavisnija; da ostavim nastranu što bih radila sa više ljubavi u svojoj sopstvenoj kući nego što bih sad mogla u ma čijoj drugoj. Ne znam da li bih sad bila za nešto kao služavka kod tuđih ljudi. I uvek ću biti u blizini poslednjeg odmorišta moje lepojke, — reče Pegoti zamišljeno — pa ću to mesto moći da vidim kad god budem htela; a kad zanavek zaklopim oči, mogu i mene da sahrane nedaleko od moje drage devojčice!«

Za neko vreme ni jedno od nas ne reče ništa.

»Ne bih ja to ni pomislila«, reče Pegoti veselo, »kad bi moj David imao nešto protiv toga. Ne bih, pa da su me u crkvi upitali trideset puta i još tri puta, i da sam se ne znam koliko nanosila prstena u džepu«.

»Pogledajte me, Pegoti«, odgovorih ja »pa se uverite sami da mi je zaista milo i da to istinski želim!« A to sam zaista i želeo od sveg srca.

»Dobro, živote moj«, reče Pegoti stisnuvši me; »mislila sam o tome dan i noć, kako sam god znala i umela, i nadam se, dobro mislila, ali ću o tome još razmišljati i govoriti sa svojim bratom, a dotle ćemo to zadržati za sebe, Davide, ti i ja. Barkis je dobro i jednostavno stvorenje«, reče Pegoti, »pa ću, ako se budem trudila da ispunim svoju dužnost prema njemu, sama biti kriva ako mi ne bude... ako se ne budem zaista dobro osećala«, reče Pegoti smejući se od srca.

Ovo je navođenje reči gospodina Barkisa bilo tako zgodno i toliko nas obadvoje zagolicalo, da smo se smejali i smejali, i bili u sasvim prijatnom razpoloženju kad ugledasmo kućicu gospodina Pegotija.

Izgledala je sasvim ista, sem što se možda u mojim očima malo smanjila; pa je i gospođa Gamidž čekala na vratima kao da je stajala tu sve od onda. I unutra je sve bilo isto, čak do morskih algi u plavom lončiću u mojoj sobi. Izađoh iz kuće da razgledam oko sebe, te videh da su i oni jastozi, morski pauci i račići obuzeti istom željom da ištipaju ceo svet, u onom istom spletu, i u istom uglu.

Ali male Emilije nigde, te upitah gospodina Pegotija gde je.

»U školi je, gospodine«, reče gospodin Pegoti, brišući sa čela znoj koji je bio posledica nošenja Pegotinog sanduka. »Biće kod kuće«, reče on gledajući na holandski sat, »za dvadeset do trideset minuta. Svi mi, bog vam dobro dao, osećamo da ona nije tu«.

Gospođa Gamidž jeknu.

»Ne daj se, majko!« viknu gospodin Pegoti.

»Ja to osećam više no iko drugi«, reče gospođa Gamidž. »Ja sam osamljeno, izgubljeno stvorenje, a ona je jedina koja me nikad nije pogledala krivo«.

Gospođa Gamidž se, cvileći i tresući glavom, dade na posao da raspiri vatru. Dok je ona bila tako zaposlena, gospodin Pegoti pogleda u nas, pa reče tihim glasom, zaklonivši usta šakom:

»To je zbog starog!« te iz toga s pravom zakliučih da se od moje poslednje posete raspoloženje gospođe Gamidž nije popravilo.

Elem, sve je bilo ili trebalo da bude, divno kao uvek, ali ipak nije na mene ostavilo isti utisak. Osećao sam se dosta razočaran. Možda je to bilo zato što male Emilije nije bilo kod kuće. Znao sam

kojim će putem doći, te odmah pođoh stazom da je sretnem.

Ubrzo se u daljini pojavi neka prilika, u kojoj odmah poznadoh Emiliju, koja je još uvek bila malo stvorenje, iako je sada bila starija. A kad se približi, videh da joj plave oči izgledaju još plavlje, i da joj lice sa jamicama izgleda sjajnije, i da je sva nekako još lepša i veselija, pa me spopade čudno osećanje, te se napravih da je ne poznajem, i prođoh pored nje kao da gledam nešto jako daleko. Takve stvari sam izvodio i kasnije u životu, ako se ne varam.

Malu Emiliju nije bilo ni malo briga. Dobro me je videla, ali je umesto da se okrene i da me pozove, samo smejući se potrčala. To me natera da potrčim za njom, ali je trčala tako brzo, da smo bili skoro pred kućom kad je stigoh.

»O, to ste vi?« reče mala Emilija.

»Pa, znali ste ko je, Emilija«, rekoh ja.

»A zar vi niste znali ko sam ja?« reče Emilija. Ja htedoh da je poljubim, ali ona pokri rukama one svoje usne slične trešnji, pa reče da sad više nije mala, i utrča u kuću smejući se više no ikad.

Izgleda da je uživala da me zadirkuje, što je bila promena kojoj sam se jako začudio. Bio je spreman sto za čaj, a naš mali sanduk stavljen na staro mesto, ali ona umesto da dođe da sedne kraj mene, ode da pravi društvo onom gunđalu, gospođi Gamidž, da se zatim, kad je Pegoti upita zašto, stane samo smejati, rasuvši kosu preko čitavog lica da ga sakrije.

»Prava mala maca! Eto ko je ona«, reče gospodin Pegoti milujući je krupnom šakom.

»I jeste! I jeste!« uzviknu Ham. »Gospodine Davide, i jeste!« i neko vreme se prigušeno smejao na nju, osećajući divljenje pomešano sa uživanjem, od čega mu lice pocrvene kao vatra.

U stvari, svi su oni razmazili malu Emiliju, a gospodin Pegoti najviše, od koga je mogla da radi što god hoće samo ako bi položila obraz na njegove grube zaliske. To je bar bilo moje mišljenje kad sam video da to čini; i smatrao sam da gospodin Pegoti ima potpuno pravo. Ali je bila puna ljubavi i umiljate naravi, a umela je tako milo da bude u isto vreme i lukava i stidljiva, da me je očarala više no ikad.

Imala je meko srce, jer joj se, kad gospodin Pegoti, dok smo posle čaja sedeli oko vatre, promrmlja preko svoje lule nešto o mom gubitku, oči napuniše suzama, pri čemu me tako milo pogleda preko stola, da sam joj bio vrlo zahvalan.

»A«, reče gospodin Pegoti, uhvativši je za uvojke i puštajući ih preko šake kao vodu, »evo vam ovde, gospodine, još jednog siročeta. A evo i ovde«, reče gospodin Pegoti udarivši Hama nadlanicom po grudima, »još jednog, mada on to ne izgleda«.

»Da ste mi vi staratelj, gospodine Pegoti«, rekoh mašući glavom, »ne verujem da bih se i ja osećao kao siroče«.

»Dobro rečeno, gospodine Davide«, uzviknu Ham ushićeno. »Ura! Dobro rečeno! Ni vi se ne biste osećali kao siroče! Ura! ura! I ne biste!«

On na to vrati gospodinu Pegotiju udarac nadlanicom, a mala Emilija ustade i poljubi gospodina Pegotija,.

»Kako je vaš prijatelj, gospodine?« upita me gospodin Pegoti.

»Stirford?« rekoh ja.

»Da, tako se zvao!« uzviknu gospodin Pegoti, okrećući se Hamu. »Znao sam da tu ima nešto naše«.

»Vi ste govorili da je Raderford!« primeti Ham smejući se.

»Pa«, odgovori gospodin Pegoti, »zar se ne krmani krmom?{14} Tu nema velike razlike. Kako je on, gospodine?«

»Bio je vrlo dobro kada sam otišao, gospodine Pegoti«.

»Eto, to je prijatelj«, reče gospodin Pegoti ispruživši lulu. »To je prijatelj, ako je reč o prijateljima! Tako mi boga, ne može čovek da ga se nagleda«.

»Vrlo lep, zar ne?« rekoh ja, a srce mi se zagreja pri toj pohvali.

»Lep!« … uzviknu gospodin Pegoti. »Stoji vam taj kao … kao… more, ne znam da kažem kako on stoji pred čovekom. Tako je slobodan!«

»Da, baš je takav«, rekoh ja. »hrabar kao lav, i ne možete zamisliti kako je otvoren, gospodine Pegoti«.

»A mogu samo da zamislim«, reče gospodin Pegoti, gledajući me kroz dim lule, »da je i po učevnosti da čoveku pamet stane!«

»Jeste«, rekoh ja oduševljeno, »taj zna sve. Neobično je bistar«.

»Eto, to je prijatelj«, promrmlja gospodin Pegoti i ozbiljno klimnu glavom.

»Za njega kao da ništa nije teško«, rekoh ja. »Taj zna zadatak čim u njega pogleda. Boljeg igrača kroketa nikad niste videli. U dami će vam dati koliko god hoćete fore, a potući će vas kao ništa«.

Gospodin Pegoti ponovo klimnu glavom, kao da hoće da kaže:

»Pa naravno«.

»Uz to je takav govornik«, nastavih ja, »da svakog može da pridobije; a ne znam šta biste rekli da ga čujete kako peva, gospodine Pegoti«.

Gospodin Pegoti još jednom zabaci glavu, kao da kaže:

»Ne sumnjam u to ni najmanje«.

»A zatim, tako je plemenit, divan, otmen mladić«, rekoh ja potpuno zanesen svojom omiljenom temom; »nemoguće je odati mu onoliko hvale koliko zaslužuje. Znam da nikad neću moći da budem dovoljno zahvalan na plemenitosti kojom me je štitio, mene, po školi toliko mlađeg i nižeg od sebe«.

Govorio sam ovo vrlo brzo, kad mi se oči zaustaviše na licu male Emilije, koja se nagnula preko stola i slušala s najvećom pažnjom, zadržavajući dah, dok su joj oči svetlele kako dragi kamen, a obrazi se prekrili rumenilom. Izgledala je neobično ozbiljna i lepa, tako da zastadoh u čudu; a i ostali su je posmatrali, jer su se, kad zastadoh, smejali i gledali u nju.

»Emilija je kao ja«, reče gospodin Pegoti, »pa bi volela da ga vidi«.

Emiliju zbuni što je svi gledamo, te obori glavu, a lice joj obli rumenilo. Kad malo kasnije proviri kroz zamršene uvojke, i vide da svi još uvek gledamo u nju (za sebe sam bar siguran da sam je mogao gledati satima), ona pobeže i ostade sakrivena skoro dok ne dođe vreme za spavanje.

Legao sam u stari mali krevet na krmi broda, dok je vetar ječao preko ravni kao i pre. Ali sad nisam mogao da ne uobražavam da on to ječi za onima kojih je nestalo; i mesto da mislim kako se more može dići preko noći i odneti brod, mislio sam na more koje se diglo otkako sam poslednji put slušao te šumove i potopilo moj srećni dom. Sećam se kako sam, dok mi je šum vetra i vode počinjao slabiti u ušima, umetnuo u molitvu kratki dodatak, kojim sam molio da odrastem i uzmem malu Emiliju za ženu, i da sam, tako zaljubljenički, utonuo u san.

Dani su prolazili skoro onako kao i pre, s izuzetkom — a to je bio važan izuzetak — što smo mala Emilija i ja sad retko lutali žalom. Ona je morala da uči i da veze, te je bila preko većeg dela dana odsutna. Ali sam osećao da i bez toga ne bi više bilo onih naših starih švrljanja. Emilija je, onako divna i puna detinjastih ćudi, imala u sebi više ženskog nego što sam ja predpostavljao. Izgleda da je u razvitku daleko odmakla od mene, i to za nepunu godinu dana. Rado me je gledala, ali mi se smejala i mučila me, a kad bih joj pošao u susret, ona bi se prokrala drugim putem, te bi me, kad bih se vratio pokunjen, dočekivala na pragu smejući se. Najlepši su bili časovi kad je mirno sedela na pragu sa radom u ruci, dok bih ja sedeo na drvenom stepeniku kraj njenih nogu i čitao joj i sad mi se čini da nikad nisam video takav sunčev sjaj kao u ta sjajna aprilska popodneva, da nikad nisam video takvu malu vedru priliku kakvu sam tada gledao kako sedi na ulazu u staru lađu; da nikad nisam gledao takvo nebo, takvu vodu, i takve veličanstvene brodove kako se gube u zlatnom vazduhu.

Odmah prve večeri po našem dolasku pojavi se gospodin Barkis veoma zbunjen i nespretan, sa paketom pomorandži vezanih u maramicu. Kako ni jednom reči ne pomenu tu svoju svojinu, mislili smo da ih je slučajno zaboravio kad je pošao, dok se Ham, koji beše otrčao za njim da mu ih preda,

ne vrati sa saopštenjem da su namenjene Pegoti. On se posle toga pojavljivao svake večeri u isto vreme, i uvek sa malim svežnjem, koji nikad nije spominjao, a koji je redovno spuštao iza vrata i tu ostavljao. Ti su pokloni iz milošte bili vrlo različiti i vrlo neobični. Sećam se da su među njima bila i dva para svinjskih nogu, ogroman jastuk za igle, oko pola merice jabuka, par minđuša od agata, nekoliko glavica španskog luka, kutija domina, kanarinac sa kavezom, i usoljen svinjski but.

Barkisovo udvaranje je bilo, kako se sećam, sasvim naročite vrste. Retko bi kad šta kazao, već bi sedeo kraj vatre gotovo isti onakav kao u svojim kolima i sumorno buljio u Pegoti, koja je sedela prema njemu. A jedne se večeri, po mome mišljenju nadahnut ljubavlju ustremio na komadić voštanice koji je držala radi konca, pa ga strpao u džep od prsnika i odneo. Posle toga mu je veliko uživanje bilo da ga izvadi kad ustreba, odlepivši ga od džepne postave, već upola istopljena, i da ga ponovo strpa u džep pošto izvrši svoj posao. On se, izgleda, vrlo dobro zabavljao, ne osećajući se nimalo pozvan da govori. Verujem da zbog toga nije osećao nelagodnost čak ni kad je izvodio Pegoti u šetnju po ravnici, pri čemu se zadovoljavao da je s vremena na vreme upita oseća li se odlično; a sećam se i da je ponekad, pošto on ode, Pegoti prebacivala kecelju preko lica, pa se smejala čitavih pola sata. Sve nas je to manje-više zabavljalo, sve osim jadne gospođe Gamidž, kojoj izgleda da su se udvarali upravo na isti način, jer ju je sve što se dešavalo neprestano podsećalo na njenog starog.

Kad se najzad približi kraj moga gostovanja, objaviše da Pegoti i gospodin Barkis idu na jednodnevni izlet i da ćemo s njima ići mala Emilija i ja. Uoči tog dana sam spavao nemirnim snom u očekivanju uživanja koje će mi doneti taj ceo dan proveden s Emilijom. Svi smo. rano ujutro bili na nogama; i dok smo još doručkovali, pojavi se u daljini gospodin Barkis, koji je čezama dolazio po predmet svoje ljubavi.

Pegoti je kao obično imala na sebi svoju urednu i jednostavnu crninu, ali je gospodin Barkis sav sijao u svom novom plavom kaputu, kojem je krojač dao tako dobru meru, da su usled dužine rukava i sred najveće zime rukavice bile nepotrebne, dok mu je jaka bila tako visoka, da mu je gurala kosu na temenu. A sjajna dugmeta su mu bila od onih najkrupnijih, te se meni, onako upotpunjen surim čojanim pantalonama i prsnikom od bivolje kože, sav učini pravo čudo od uglednosti.

Kad se svi mi užurbasmo ispred kuće, videh kako gospodin Pegoti stoji pripravan sa nekom starom cipelom, koju je trebalo baciti za nama za sreću, a koju on u tu svrhu ponudi gospođi Gamidž.

»Ne, bolje je da to uradi neko drugi, Danijele«, reče gospođa Gamidž. »Ja sam usamljeno, izgubljeno stvorenje, i sve mi ide uz nos što me podseća na stvorenja koja nisu usamljena i izgubljena«.

»Mani to, stara!« uzviknu gospodin Pegoti. »Uzmi i baci«.

»Neću, Danijele«, odgovori gospođa Gamidž, cmizdreći i odmahujući glavom. »Da sam manje osetljiva, mogla bih više da učinim. Ti ne osećaš kao ja, Danijele. Nije sve protiv tebe, a ni ti protiv svega; bolje ti to sam uradi«.

Ali tu Pegoti, koja je prethodno sve redom žurno izljubila, viknu iz kola, u kojima smo tada već svi bili (Emilija i ja na dve stoličice, jedno kraj drugog) da to mora baš gospođa Gamidž. Te tako gospođa izvede to; i žao mi je što moram reći, pomrači svečani izgled našeg odlaska time što brižnu u plač i nemoćno klonu u Hamove ruke, uz izjavu da zna da je na teretu, i da je bolje da je odmah odvedu u Kuću[{15}]. A ja na to pomislih da je to pametna misao i da bi trebalo da se Ham pobrine oko toga.

Bilo kako bilo, tek mi pođosmo na izlet; pa se pre svega, zaustavismo pred crkvom, gde gospodin Barkis veza konja za ogradu, pa uđe u crkvu sa Pegoti, ostavljajući mene i malu Emiliju u kolima. Ja iskoristih tu priliku da metnem Emiliji ruku oko pasa, i da joj predložim, da pošto odlazim tako skoro, budemo vrlo nežni jedno prema drugom i vrlo srećni celog dana. A kada se mala Emilija s tim saglasi, i kad mi dozvoli da je poljubim, osetih pravo očajanje; sećam se da joj saopštih da nikad neću voleti drugu i da sam spreman da prolijem krv ako bi se neko usudio da teži za njenom

ljubavlju.

Kako je to malu Emiliju uveseljavalo! S kakvim je uobraženjem da je mnogo starija i pametnija od mene ta mala vila rekla da sam »luckasti dečko«, na što se onda tako zanosno smejala, da sam od silnog uživanja što mogu da je gledam zaboravio na bol koji mi je nanela time što me je omalovažila tim nazivom.

Gospodin Barkis i Pegoti ostadoše dosta dugo u crkvi, ali najzad izađoše, pa se odvezosmo u prirodu. Dok smo se vozili, gospodin Barkis mi se okrete i reče namigujući — uzgred budi rečeno, ranije ne bih mogao da zamislim da gospodin Barkis ume da namiguje.

»Kako beše ono ime koje sam onda napisao u kolima?«

»Klara Pegoti«, odgovorih ja.

»Koje bih ime sad napis'o kad bi na ovim kolima bilo arnjeva?«

»Opet Klara Pegoti?« predložih ja.

»Klara Pegoti-Barkis!« odgovori on i udari u grohotan smeh, tako da se kola zatresoše.

Jednom reči, venčali su se, i to je upravo bio razlog zbog koga su otišli u crkvu. Pegoti je resila da, se to svrši u tišini; te ju je crkveni službenik izveo i predao Barkisu uz obred bez svedoka. Ona se malo zbuni kad gospodin Barkis ovako iznenada objavi njihovu vezu, i nije me se mogla nagrliti u znak svoje nesmanjene ljubavi, ali se ubrzo pribra i reče da joj je bilo milo što se to svršilo.

Odvezosmo se do male krčme na sporednom putu, gde su nas očekivali, i gde smo vrlo dobro ručali i proveli dan vrlo zadovoljno. Da se Pegoti udavala svakog dana za poslednjih deset godina, teško bi se mogla slobodnije držati; venčanje je nimalo ne izmeni; ostala je ista kao i uvek, i pred čaj otišla u šetnju sa malom Emilijom i sa, mnom, dok je gospodin Barkis filozofski pušio lulu i možda, uživao razmišljajući o svojoj sreći. Ako je tako, onda mu je to otvorilo apetit, jer se sasvim dobro sećam da je — mada je za ručak pojeo prilično svinjetine sa povrćem, i završio sa jednim ili dva pileta — bio prinuđen da uz čaj poruči još i priličnu količinu hladne barene slanine, koju smaza bez ikakvog uzbuđenja.

Često sam posle toga mislio kako je to bila čudna, nevina, neobična svadba! Čim je pao mrak, opet uđosmo u kola, pa se ugodno dovezosmo natrag, gledajući u zvezde i pričajući o njima. Ja sam bio glavni predavač, te izvanredno proširih vidik Barkisova duha. Rekoh mu sve što sam znao, ali bi on verova sve što bi meni palo na pamet da mu saopštim, jer je duboko cenio moje sposobnosti, te tom istom prilikom obavesti preda mnom svoju ženu da sam ja »mladi rebus« — što je, mislim, trebalo da znači »čudo od nauke«.

Kad smo iscrpli razgovor o zvezdama, ili bolje reći kada sam iscrpeo umne sposobnosti gospodina Barkisa, mala Emilija i ja napravismo ogrtač od nekog starog šala, te ostatak puta provedosmo sedeći pod njim. Ah, kako sam je voleo! Kamo sreće, mislio sam, da smo se mi venčali i otišli da, živimo negde među drvećem i u poljima, pa da nikad ne ostarimo, nikad ne postanemo pametniji, i da uvek kao deca lutamo držeći se za ruke, po suncu i cvetnim livadama, i uveče spuštamo glavu na mahovinu, i tonemo u slatki san čistote i mira, i da nas najzad ptice sahrane kad umremo! Po glavi su mi se vrzle za sve vreme puta neke takve slike, nestvarne, sjajne od svetlosti naše nevinosti, i nejasne kao zvezde u daljini. Srećan sam pri pomisli da su se na Pegotinoj svadbi našla dva tako neporočna srca kao što su bila srca male Emilije i moje. Obuzima me milina kad pomislim da su božanstva ljubavi i ljupkosti uzela učešća u toj skromnoj svadbenoj povorci, i to u tako čarobnom vazdušastom obličju.

U neko doba noći stigosmo opet do starog broda; i tu nam gospodin i gospođa Barkis poželeše laku noć, pa se mirno odvezoše svojoj kući. Tada prvi put osetih da sam izgubio Pegoti, te bih pod ma kojim drugim krovom otišao u krevet s bolom u srcu, ali je ono bio krov koji je zaklanjao i glavu male Emilije.

Gospodin Pegoti i Ham su znali isto kao i ja kakve su mi misli u glavi, te me, da ih odagnaju,

dočekaše spremnom večerom i ljubaznim licem. Mala Emilija dođe i sede na sanduk kraj mene, jedini put za sve vreme ove posete, te je taj divan dan dobio time divan završetak.

Te je noći bila plima, te gospodin Pegoti i Ham odoše da ribare tek što smo polegali. Ja sam se osećao vrlo hrabar što sam u osamljenoj kući, kao zaštitnik Emilije i gospođe Gamidž, te sam jedino želeo da nas napadne neki lav ili zmija, ili ma kakva druga opasna neman, pa da ih uništim i da se proslavim. Ali slučajno ništa tako strašno nije švrljalo po jarmutskim ravnicama, pa sam u zamenu za to sve do samog jutra sanjao zmajeve.

Ujutro dođe Pegoti, pa me kao obično viknu ispod prozora, kao da je kiridžija Barkis bio od početka do kraja samo san. Ona me posle doručka odvede svome sopstvenom domu — jednoj kućici. Od svih njenih pokretnosti na mene mora da je najjači utisak ostavio jedan stari pisaći sto od nekog tamnog drveta, koji se nalazio u salonu (obično se sedelo u popločanoj kujni), i čiji se gornji pokretni deo rasklapao tako da, postane pisaći sto, u kome se nalazilo veliko kvarto-izdanje Foksove »Knjige o mučenicima«. Ja odmah pronađoh to dragoceno delo, iz koga se ne sećam ni jedne reći, pa smesta polegoh po njemu; toliko zainteresovan, da kasnije nikad nisam došao u tu kuću, a da ne kleknem na stolicu, otvorim kutiju u kojoj je ta dragocenost čuvana kao svetinja, raširim ruke preko stola, i ponovo stanem gutati sadržinu te knjige. Ali bojim se da su mi glavnu pouku pružale slike kojih je bilo mnogo, i koje su predstavljale sve vrste jezivih grozota, jer su otada pa sve do danas Mučenici i Pegotina kuća nerazdvojno vezani u mojim mislima.

Tog dana se oprostih od gospodina Pegotija, Hama, gospođe Gamidž i male Emilije, pa noć provedoh kod Pegoti, u maloj sobi pod krovom (sa krokodilskom knjigom na polici kraj kreveta), koja će, kako reče Pegoti, uvek biti moja soba, uvek tako spremna da me primi.

»Bio ti mlad ili star, dragi Davide, dogod sam živa, i dogod imam ovaj krov nad glavom«, reče Pegoti, »naći ćeš ovu sobu kao da te svakog časa očekuje. Spremaću je svakog dana kao što sam spremala i tvoju staru sobicu, mili moj; pa čak i da odeš u Kinu, možeš biti uveren da će ta soba ostati ista onakva, za sve vreme dok si na putu«.

Osetio sam svim srcem iskrenost i vernost svoje drage stare, dadilje, te zahvalih kako sam najbolje umeo. Ovo baš nije ispalo kako treba, jer mi je to govorila tog jutra sa rukama oko vrata, i zato što sam ja tog jutra imao da pođem kući, i što sam tog jutra otišao kući — u kolima sa njom i gospodinom Barkisom. Ostaviše me pred kapijom teška srca i nerado, da zatim s čudnim osećanjem u duši gledam kako kola odvoze Pegoti i kako me ostavljaju pred starim brestovima i pred kućom u kojoj više nije bilo lica koje bi u moje lice gledalo s ljubavlju ili naklonošću.

I tada zapadoh u takvo stanje zapuštenosti, da ne mogu da se osvrnem na to, a da sebe ne požalim. Odmah sam zapao u osamljenost — odvojen od svake prijateljske pažnje, odvojen od druženja sa dečacima mojih godina, odvojen od svakog društva sem mojih potištenih misli — koje kao da bacaju tamnu senku čak na ovu hartiju dok pišem.

Šta tada ne bih dao da me pošalju u najstrožu školu od svih koje su ikad postojale — da me uče nečemu, ma kako, ma gde! Ali me takva nada nije ozarila. Mrzeli su me, pa su me zanemarivali natmureno, strogo i postojano. Mislim da su u to vreme sredstva gospodina Merdstona bila skučena, ali to s tim nema nikakve veze. Nije me mogao podnositi, pa je, oturajući me od sebe, nastojao, kako mi se činilo, da odstrani od mene pomisao na pravo da nešto očekujem od njega, u čemu je i uspeo.

Nisu me otvoreno zlostavljali. Nisu me tukli, ni mučili glađu; ali se mrcvarenje kojem sam bio podvrgnut nije ublažavalo ni na mahove; izvodili su ga sistematski i hladnokrvno. Hladno su me zanemarivali iz dana u dan, iz nedelje u nedelju, iz meseca u mesec. Ponekad se pitam, kad o tome mislim, šta bi uradili da sam se razboleo; da li bih ležao u svojoj usamljenoj sobi i čamio u njoj kao obično, ili bi mi ko pomogao?

Kada su gospodin i gospođica Merdston bili kod kuće, jeo sam s njima; a kad nisu bili, jeo sam i pio sam. Vazdan sam besposličio oko kuće i po susedstvu, ostavljen sam sebi, sem što su ljubomorno

pazili da se ne sprijateljim ni s kim, jer su možda mislili da bih se u tom slučaju mogao kome žaliti. Iz tog sam razloga, mada me je gospodin Čilip često zvao da ga posetim (bio je udovac i na nekoliko godina pre toga izgubio malu, svetlokosu ženicu, koja je u mom sećanju neraskidno vezana sa bledom mačkom, šarenom kao kornjačin oklop), retko imao sreću da provodim posle podne u njegovoj maloj ordinaciji, čitajući kakvu za mene novu knjigu, dok bi mi do nosa dopirao miris čitave farmakopeje, ili tucajući nešto u avanu po njegovom blagom uputstvu.

Retko su mi dozvoljavali da posećujem Pegoti, iz istog razloga, dodatog na staru mržnju prema njoj. A ona je, držeći se verno svog obećanja, jednom nedeljno dolazila da me poseti, ili da me sretne negde u blizini, i to nikad praznih ruku; ali bih se često i gorko razočarao kad bi mi uskratili dozvolu da je posetim u njenoj kući. Međutim, nekoliko puta su mi uvek posle dugog razmaka, dozvolili da odem onamo! A tada sam saznao da je gospodin Barkis pomalo tvrdica, ili kako se Pegoti učtivo izražavala, »malo tvrde ruke«, i da, čuva gomilu novca pod krevetom, u sanduku za koji tvrdi da u njemu ništa drugo nema osim silesije kaputa i pantalona. U tome sanduku se njegovo blago krilo sa takvom upornom skromnošću, da su se iz njega i najmanje sume mogle izvući samo lukavstvom, te je Pegoti morala da izvodi dug i zapleten plan, pravu »Barutnu zaveru«{16} da bi pokrila troškove od svake subote.

Za sve to vreme sam bio tako svestan uzaludnosti svake nade, i svestan da sam potpuno zanemaren, da bih bez sumnje bio strahovito nesrećan da nešto nije bilo starih knjiga. One su mi bile jedina uteha, te sam im bio veran kao i one meni, i stalno ih čitao i čitao, i to ne znam po koji put.

Sad se približujem jednom razdoblju mog života koje mi neće izbledeti iz sećanja dok se god budem mogao ičega sećati; i koje mi je često i bez prizivanja padalo na pamet kao kakvo priviđenje i progonilo me u mojim srećnijim danima.

Bio sam izašao jednog dana i švrljao onako nasumce, mrtvim i zamišljenim hodom, koji je bio posledica mog načina življenja, kad skrenuvši za ugao puteljka blizu naše kuće, naiđoh na gospodina Merdstona, koji je šetao sa nekim gospodinom. Zbunih se i htedoh da prođem mimo njih, kad onaj gospodin uzviknu:

»Gle, Bruks!«

»Ne, gospodine, David Koperfild«, odgovorih ja.

»Ma nemojte. Vi ste Bruks«, reče gospodin. »Vi ste Bruks iz Šefilda. Tako vam je ime«.

Ja se na te reči pažljivije zagledah u tog gospodina. Pošto se setih i njegovog smeha, shvatih da je to gospodin Kvinion, koga sam išao da posetim u Loustoftu sa gospodinom Merdstonom pre — ali svejedno — ne moram da se setim kad.

»Kako ste, gde učite, Brukse?« upita gospodin Kvinion.

Stavio mi je ruku na rame i okrenuo me da pođem s njima. Nisam znao šta da odgovorim, te pogledah u nedoumici u gospodina Merdstona.

»Zasad je kod kuće«, reče ovaj. »Nigde ne uči. Ne znam šta da radim s njim. Teško je s njim izaći na kraj«. I onaj stari, kosi pogled opet pade na mene na trenutak, da mu se zatim oko mrgodno smrači, dok se s mržnjom okretalo nekud od mene.

»Hm!« reče Kvinion posmatrajući nas obojicu, kako mi se činilo. »Lepo vreme!«

Nastade ćutanje, a ja sam razmišljao kako bih na najbolji način oslobodio rame njegove ruke i otišao, kad on reče:

»Mislim da ste još uvek dosta bistar dečko? A, Bruks?«

»Da! Dosta je bistar«, reče gospodin Merdston nestrpljivo. »Bolje će biti da ga pustite da ide. Neće vam biti zahvalan što mu dosađujete«.

Gospodin Kvinion me na ovaj mig oslobodi, te požurih kući što sam brže mogao. Ulazeći u prednji deo bašte osvrnuh se i videh kako se gospodin Merdston naslonio na grobljansku kapiju i kako mu gospodin Kvinion nešto govori. Obojica su gledala za mnom, te sam osećao da govore o

meni.

Te noći je gospodin Kvinion spavao kod nas. Kad sutradan ujutro, posle doručka, odmakoh svoju stolicu i pođoh iz sobe, gospodin Merdston me pozva natrag. Zatim ozbiljno ode do drugog stola, gde je njegova sestra sedela za svojim pultom. Gospodin Kvinion je sa rukama u džepovima stajao i gledao kroz prozor, dok sam ja stajao i posmatrao sve njih.

»Davide«, reče gospodin Merdston »u ovom svetu mladi treba da delaju, a ne da čame i besposliče kao trutovi«.

»Kao ti«, dodade njegova sestra.

»Džein Merdston, molim vas ostavite to meni. Kažem, Davide, da u ovom svetu mladi treba da rade, a ne da čame i kao trutovi dembelišu. To naročito važi za mladog dečka tvojih sklonosti, kojima je potrebno mnogo popravljanja i kojima se ne može učiniti bolja usluga nego da se prisile da se prilagode običajima radnog sveta, i na taj način se saviju i ukrote«.

»Jer upornost tu neće ništa pomoći«, reče njegova sestra. »Potrebno je da to neko skrši. To treba skršiti. I biće skršeno«.

On je pogleda upola upozoravajući je, a upola s odobravanjem pa nastavi:

»Mislim da znaš, Davide, da ja nisam bogat. To sad svakako znaš. Ti si već dobio izvesno obrazovanje. Obrazovanje je skupo, ali čak i da nije, i čak i kad bih ti ga ja mogao pružiti, moje je mišljenje da ne bi bilo ni od kakve koristi za tebe da ostaneš u školi. Pred tobom stoji borba sa ovim svetom; i što pre otpočneš tu borbu, utoliko bolje«.

Mislim da mi je tada palo na um da sam tu borbu već otpočeo na svoj žalosni način, ali mi u svakom slučaju sada pada na pamet.

»Čuo si da se ponekad pominje ‚trgovačka kuća'«, reče gospodin Merdston.

»Trgovačka kuća?« ponovih ja.

»Merdstona i Grinbija u trgovini vinom«, odgovori on.

Predpostavljam da sam izgledao u nedoumici, jer on brzo nastavi:

»Čuo si da se pominje ‚trgovačka kuća' ili preduzeće, ili podrum, stovarište, ili tako nešto«.

»Mislim da sam čuo da se spominje preduzeće, gospodine«, rekoh ja, prisećajući se onog što sam neodređeno znao o prihodima njegovim i njegove sestre. »Ali ne znam kad«.

»Nije važno kad«, odgovori on. »Gospodin Kvinion upravlja tim preduzećem«.

Ja na ovog bacih pogled pun poštovanja dok je stajao i gledao kroz prozor.

»Gospodin Kvinion kaže da je u njoj zaposleno nekoliko drugih dečaka, i da on ne vidi zašto i ti ne bi u njoj dobio posla pod istim uslovima«.

»Pošto nema«, primeti tišim glasom gospodin Kvinion i upola se okrenuvši »nikakvih drugih izgleda, Merdstone«.

Ne obraćajući pažnju na te njegove reći, gospodin Merdston nastavi uz nestrpljiv i čak ljutit pokret:

»Ti uslovi su sledeći: zarađivaćeš koliko ti je dovoljno za jelo, piće, i za džeparac. Stan, za koji sam se ja pobrinuo, plaćam ja, a tako isto i pranje ...«

»Što će se plaćati po mojoj proceni«, reče njegova sestra.

»I za odelo ćemo se mi brinuti«, reče gospodin Merdston, »pošto još za neko vreme nećeš biti u stanju da ga nabavljaš. Tako sad odlaziš u London, Davide, sa gospodinom Kvinionom, da otpočneš život za svoj račun«.

»Jednom reći, sad si zbrinut«, primeti njegova sestra, »pa ćeš izvoleti da vršiš svoju dužnost«.

Iako sam sasvim dobro razumeo da je svrha te izjave bila da me se otresu, ne sećam se jasno da li me je ona obradovala ili uplašila. Imam utisak da sam bio u nekoj nedoumicu u tom pogledu i da sam se kolebao između ta dva osećanja, ne priklanjajući se ni jednom. A nisam ni imao dovoljno vremena da razbistrim misli, jer je trebalo da gospodin Kvinion otputuje već sutradan.

Zamislite me sutradan u iznošenom belom šeširiću, sa crnim krepom oko njega, u znak žalosti za majkom, u crnom kaputiću i tvrdim, krutim pantalonama od đavolje kože, koje je gospođica Merdston smatrala najboljim oklopom za noge u toj borbi sa svetom koja je sad imala da otpočne — zamislite me tako opremljena sa ono malo moga svetskog blaga u malom sanduku preda mnom, kako sedim, samohrano, izgubljeno dete, što bi rekla gospođa Gamidž, u lakim poštanskim čezama koje voze gospodina Kviniona u Jarmut, za velika poštanska kola za London! Gle, kako se naša kuća i crkva smanjuju u daljini; kako razni drugi predmeti zaklanjaju grob pod drvetom; kako se zvonik više ne diže uvis sa mog igrališta — i gle, kako je nebo prazno!

GLAVA XI

POČINJEM ŽIVOT ZA SVOJ RAČUN, I NE SVIĐA MI SE

Danas toliko poznajem svet, da sam gotovo sasvim izgubio sposobnost da se ma na šta mnogo iznenadim, ali se i sad pomalo čudim da su me tako lako mogli izbaciti iz kuće u tim godinama. Izgleda mi prosto neverovatno da niko nije ni prstom makao da zaštiti dete tako sjajnih sposobnosti, sa jakom moći zapažanja, hitro, živahno, nežno, a tako osetljive duše i tela. Ali niko nije prstom makao. I tako ja u svojoj desetoj godini postadoh mali argatin u službi firme »Merdston i Grinbi«.

Stovarište Merdston i Grinbi se nalazilo na obali reke. To je bilo dole, u četvrti Blekfrajers. Docnije prepravke su izmenile to mesto; u ono vreme to je bila poslednja kuća u dnu jedne uske ulice koja je krivudala nizbrdo do reke, i na kraju imala stepenice, gde se silazilo u čamce. Bila je to trošna stara kuća sa svojim posebnim gatom — koji je bio u vodi za vreme plime, a u blatu za vreme oseke — i bukvalno preplavljena pacovima. Njene drvetom obložene sobe, koje su, mogu reći, izgubile boju od stogodišnje prljavštine i dima, istruleli podovi i stepenice, pa cika i jurnjava starih, sivih pacova dole u podrumu, prljavština i trulež cele zgrade — sve to gledam ne kao sećanje od pre mnogo godina, već kao živu stvarnost. Sve mi je to pred očima kao što je bilo u onaj čas kada sam prvi put tu upao, dok mi je ruka drhtala u ruci gospodina Kviniona.

Preduzeće »Merdston i Grinbi« je trgovalo sa mnogo raznovrsnih ljudi, ali je jedna njena grana bila snabdevanje vinom i alkoholom izvesnih teretnih brodova. Sad se ne sećam kuda su uglavnom išli, ali mislim da je među njima bilo nekih koji su plovili i u istočnu i zapadnu Indiju. Znam da je velika količina praznih boca bila jedna od posledica ovog prometa, i da su ih neki ljudi i dečaci pregledali spram svetlosti i odbacivali puknute, a prali i ispirali ostale. Kada više nije bilo praznih, trebalo je lepiti etikete na pune, ili metati zapušače, ili gotove boce pakovati u burad. Sav je taj posao bio i moj posao, jer sam ja bio jedan od dečaka zaposlenih oko toga.

Bilo nas je tu trojica ili četvorica, računajući i mene. Meni je mesto bilo određeno u jednom uglu stovarišta, gde me je gospodin Kvinion mogao videti kad god bi se rešio da stane na najnižu prečagu svoje stolice u računovodstvu i da me pogleda kroz prozor nad stolom. Tu, prvog jutra mog tako srećno započetog života za svoj račun, pozvaše najstarijeg od redovno uposlenih dečaka da mi pokaže posao. Ime mu je bilo Mik Voker. Imao je na sebi poderanu kecelju i kapu od hartije. Rekao mi je da mu je otac bio dereglijaš i sa kapom od crne kadife učestvovao u svečanoj povorcu lord-mera. On me isto tako obavesti da, će naš glavni drug biti drugi jedan dečko, koga mi predstavi pod za mene neobičnim imenom »Brašnjavi krompir«. Ali saznadoh da taj mladić nije tako kršten, već da su mu to ime dali u stovarištu zbog njegove boje lica, koja je bila bleda ili brašnjava. Brašnjavkov je otac bio skeledžija, čija je odlika uz to bila što je bio i vatrogasac, i kao takav bio zaposlen u jednom velikom pozorištu, u kojem je neka mlada Brašnjavkova rođaka — čini mi se baš njegova sestrica — igrala đavolka u pantomimama.

Nikakve reči ne mogu izraziti kako me je u potaji duša smrtno zabolela kad sam upao u to društvo, i uporedio te od sada moje svakidašnje drugove sa onima iz mog srećnijeg detinjstva — da ne govorim o Stirfordu, Tredlsu i ostalim dečacima; osetio sam da su mi u srcu uništene sve nade da ću kad porastem biti učen i istaknut čovek. Nemoguće mi je opisati živo sećanje na ono što sam osetio ostavši bez ikakve nade; na stid koji sam osećao zbog svog stanja; na tugu mog mladog srca pri pomisli da će sve ono što sam naučio, mislio, ono čime sam se naslađivao i čime sam podstrekavao svoju maštu, iz dana u dan, malo-pomalo otići od mene da se nikad više ne vrati. Kad god bi Mik Voker to pre podne otišao, moje suze su se mešale sa vodom u kojoj sam prao boce, i jecao sam kao

da i na mom srcu postoji neka pukotina, pa postoji opasnost da se rasprsne.

Na velikom satu u našem nadleštvu bilo je dvanaest i po, te nastade opšte spremanje za odlazak na ručak, kad gospodin Kvinion kucnu na prozor knjigovodstva i dade mi znak da dođem. Ja uđoh i nađoh tamo nekog krupnog, sredovečnog čoveka u smeđem geroku, crnim pantalonama i crvenim cipelama, i sa ne više kose na glavi — velikoj i veoma sjajnoj — no što bi je bilo na jajetu. On svoje vrlo široko lice okrete pravo prema meni. Odelo mu je bilo pohabano ali je imao upadljivo široku jaku na košulji. Nosio je nekakav kicoški štap sa dvema vrlo velikim otrcanim kićankama, a iz džepa na kaputu mu je visio monokl, samo radi ukrasa, kako sam kasnije sam zaključio, pošto je vrlo retko gledao na njega, a i tada ništa nije mogao da vidi.

»To je on«, reče gospodin Kvinion ciljajući time na mene.

»A, taj!« reče stranac sa nekim snishodljivim prizvukom u glasu i nekim neopisivim izgledom, kao da čini nešto otmeno, što na mene ostavi dubok utisak. »To je mladi gospodin David Koperfild. Nadam se da ste dobro, gospodine?«

Ja rekoh da sam vrlo dobro i da se nadam da je on tako isto. Sam bog zna koliko sam bio neraspoložen, ali u to doba svog života, nisam imao običaj da se žalim, te tako rekoh da sam vrlo dobro i da se nadam da je i on.

»Ja sam«, reče stranac, »hvala bogu sasvim dobro. Primio sam pismo od gospodina Merdstona, u kome mi kaže da bi želeo da u jednu sobu u zadnjem delu kuće, koja je sad prazna, i koja je, jednom reči, za izdavanje kao..., ukratko«, reče stranac sa smehom i u nastupu poverljivosti, »kao spavaća soba — primim mladog početnika koga sam upravo imao zadovoljstvo da...« i tu stranac mahnu rukom i uvuče bradu u jaku od košulje.

»To je gospodin Mikober«, reče gospodin Kvinion.

»Da«, reče stranac, »tako se zovem!«

»Gospodin Mikober je«, reče gospodin Kvinion »poznanik gospodina Merdstona. On za nas prima porudžbine uz komision, ako može da ih dobije. Gospodin Merdston mu je pisao u pogledu vašeg stana, pa će vas primiti za stanara«.

»Moja je adresa«, reče gospodin Mikober »Vindzorska terasa, Starogradska ulica. Ja... jednom reči«, reče gospodin Mikober s onim istim otmenim izgledom i novim nastupom poverljivosti, »tamo stanujem«.

Ja mu se poklonih.

»Pod pretpostavkom« reče gospodin Mikober »da vaša putešestvija po ovoj metropoli nisu bila još vrlo obimna i da bi vam možda bilo teško da proniknete u tajne novog Vavilona u pravcu ka Starogradskoj ulici... jednom reči« reče gospodin Mikober u novom nastupu poverljivosti »da biste mogli zalutati, meni će biti osobito drago da večeras svratim po vas i da vas uvedem u poznavanje najkraćeg puta«.

Ja mu zahvalih od sveg srca, jer je bilo ljubazno od njega što nudi da se pomuči zbog mene.

»U koliko sati«, upita gospodin Mikober, »treba da...«

»Oko osam«, reče gospodin Kvinion.

»Oko osam«, odgovori gospodin Mikober; »pa zbogom gospodine Kvinione. Neću više smetati«.

On na to stavi šešir na glavu i izađe iz knjigovodstva sa štapom pod pazuhom, vrlo uspravan, pevušeći neku pesmicu.

Zatim mi gospodin Kviniom forme radi preporuči da budem što korisniji u radnji »Merdston i Grinbi«, uz platu, mislim, od, šest šilinga nedeljno. Nisam siguran da li šest ili sedam. Usled moje nesigurnosti u vezi sa tom stvari, sklon sam da verujem da je bilo šest, a kasnije sedam. On mi odmah isplati za nedelju dana, mislim iz svog džepa, a ja od toga dadoh Brašnjavku pola šilinga da mi te večeri odnese sanduk do Vindzorske terase, pošto je suviše premašao moju snagu, koja je bila vrlo mala. Platih još pola šilinga za ručak, koji se sastojao od paštete od mesa i vode sa obližnje česme, pa ono vreme koje je bilo određeno za taj obrok provedoh šetajući ulicama.

U određeno vreme uveče gospodin Mikober se opet pojavi. Ja oprah ruke i lice iz počasti prema njegovoj otmenosti, pa zajedno pođosmo našoj kući, kako smatram da odsad treba da je zovem. Usput mi je gospodin Mikober skretao pažnju na imena ulica i oblike kuća koje su se nalazile na uglovima, da bih ujutro lakše našao put natrag.

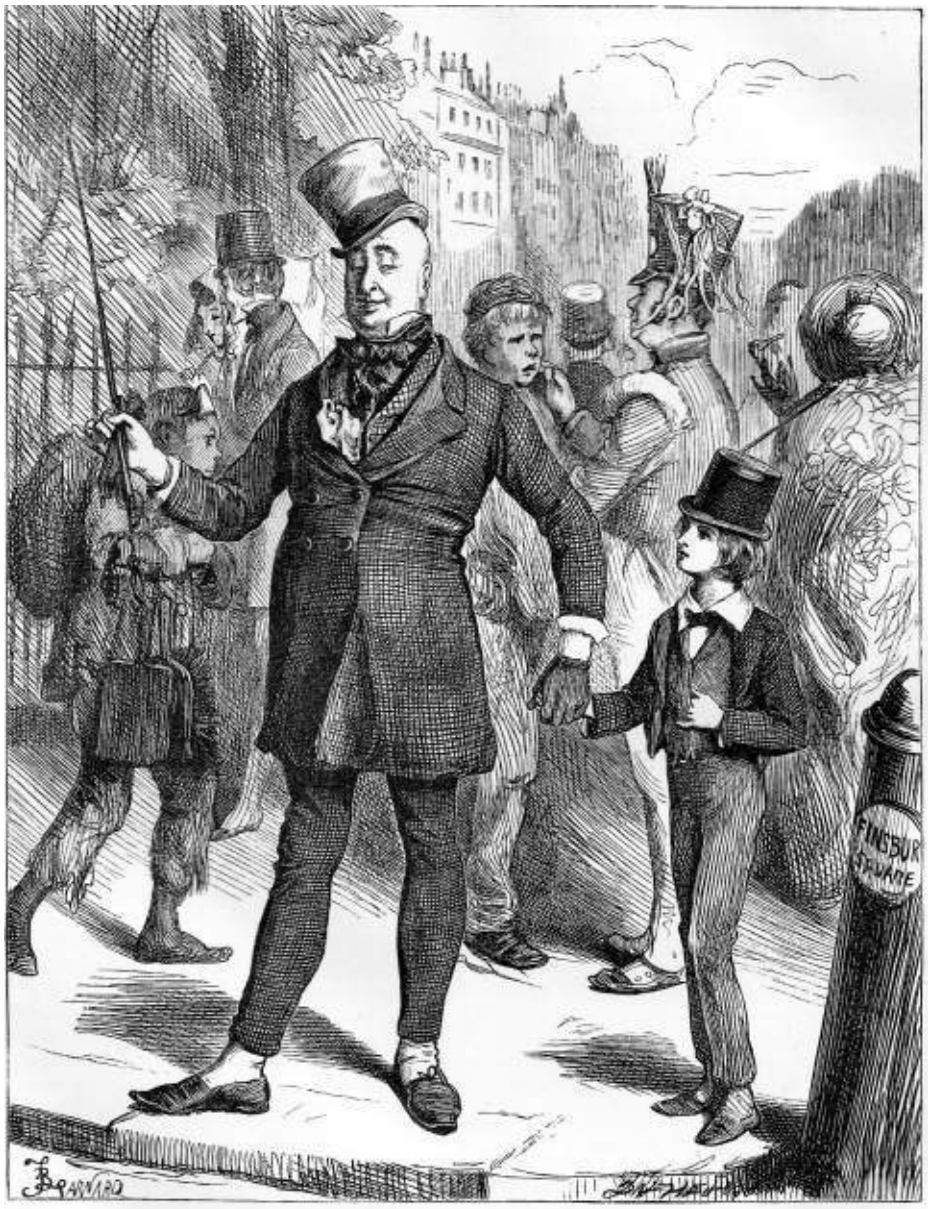

Kad stigosmo do njegove kuće na Vindzorskoj terasi, koja, kako sam primetio, beše oveštala kao i on, ali se kao i on trudila da se pokaže što bolje može — on me predstavi gospođi Mikober, mršavoj i uveloj gospođi, nimalo mladoj, koja je sedela u salonu — prvi sprat je bio sasvim bez nameštaja, a zavese spuštene da zavaraju susede — sa detetom na grudima. To dete je bilo jedno od blizanaca; i mogu ovde reći da za sve vreme poznavanja te porodice nisam skoro nikad video da su oba deteta u isti mah odvojena od gospođe Mikober. Jedno od njih se uvek potkrepljivalo na njenim prsima.

Bilo je tu još dvoje dece, gospodičić Mikober, kome je bilo oko četiri godine, i gospođica Mikober, oko tri godine. To dvoje i jedno mlado žensko čeljade, crnomanjasta lica, koje je imalo običaj da šmrče — služavka u porodici, koja me, pre nego što prođe pola sata, obavesti da je »samohranče« i da je došla iz obližnjeg Sirotišta sv. Luke — sačinjavali su ovu porodicu. Moja soba je bila na vrhu, u stražnjem delu kuće; uzana sobica, svuda; unaokolo izmalana nekim ukrasnim mustrama koje se mojoj mladoj duši učiniše slične plavim zemičkama, i vrlo oskudno nameštena.

»Nikad nisam mogla pomisliti«, reče gospođa Mikober kad onako sa blizancem pođe gore da mi pokaže sobu i kad sede da se izduva, »pre nego što sam se udala, dok sam živela kod tate i mame, da ću ikad morati da uzimam stanara. Ali pošto je gospodin Mikober u teškim prilikama, moraju otpasti svi lični obziri«.

Ja rekoh:

»Da, gospođo«.

»Zasada su gospodin Mikoberove teškoće skoro nesavladljive«, reče gospođa Mikober, »i ne

znam da li je moguće izvući ga iz njih. Dok sam živela kod kuće sa tatom i mamom, teško da bih razumela šta ta reč znači u ovom smislu u kome sam je sad upotrebila, ali experientia{17} sve čini — kako je tata imao običaj da kaže«.

Nije mi jasno da, li mi je rekla da je gospodin Mikober bio marinski oficir ili sam ja to uobrazio. Samo odnekud znam, pa još i sad verujem, da je on nekad zaista bio u mornarici. Sad je bio neka vrsta varoškog trgovačkog putnika za nekoliko različitih kuća, ali se bojim da je time zarađivao malo ili nimalo.

»Ako poverioci gospodina Mikobera *ne budu hteli* da mu dadu vremena«, reče gospođa Mikober, »treba sami da podnesu posledice; i što pre okončaju tu stvar, utoliko bolje. Krv se ne može iscediti iz kamena, niti se od: gospodina Mikobera zasad može išta dobiti, da i ne govorim o sudskim troškovima«.

Nikad ne mogu jasno da svatim da li je gospođu Mikober moja prerana samostalnost dovela u zabunu pri ocenjivanju mojih godina, ili je bila toliko obuzeta tim predmetom da bi o njemu govorila i samim blizancima kad ne bi bilo nikog drugog s kim bi mogla da razgovara — ali je u tome tonu počela i tako nastavljala za sve vreme dok sam je poznavao.

Jadna gospođa Mikober! Govorila je da se trudi na sve moguće načine da se snađe; i jeste, u to ne sumnjam. Sredinu uličnih vrata je prekrivala velika mesingana tabla na kojoj je bilo urezano »Zavod za mlade devojke gospođe Mikober«; ali nikada nisam video da je ijedna mlada devojka išla ovde u školu; ili da je ikad ijedna mlada devojka došla, ili nameravala da dođe; ili da su se činile i najmanje pripreme za prijem kakve mlade devojke. Jedini posetioci koje sam viđao ili za koje sam čuo bili su poverioci. Oni su dolazili u svako doba, i neki bili veoma grubi. Jedan čovek prljavog lica, mislim da je bio obućar, imao je običaj da se uvuče u hodnik još u sedam sati ujutro i da uz stepenice viče gospodinu Mikoberu:

»Siđite! Zar još niste izašli, ej vi! Platite nam, jeste li čuli? Ne krijte se, to je nisko. Ja ne bih bio nizak da sam na vašem, mestu. Platite nam! Jednostavno platite, čujete li? Siđite!«

Kad ne bi dobio odgovor na ta izazivanja, on bi besno, doterao i do reči »varalice« i »razbojnici«, a kad i to ne bi pomoglo, otišao bi ponekad dotle da pređe ulicu i stane da urla prema prozorima drugog sprata, gde je znao da se nalazi gospodin Mikober. U tim prilikama gospodina Mikobera bi obuzeo bol i stidu tolikoj meri,da je jednom, što sam doznao na vrisku njegove žene, potegao na sebe brijač, ali bi već pola sata docnije vrlo brižljivo isterivao sjaj na cipelama i odlazio pevušeći neku pesmicu, sa otmenijim izgledom nego ikad. Gospođa Mikober je bila isto toliko gipka. Viđao sam je kako oko tri sata pada u nesvest zbog poreza, a već u četiri jede pohovane jagnjeće kotlete i pije toplo pivo, kupljeno za dve kašičice koje su otišle u zalagaonicu. Jednom prilikom — kad su upravo popisane stvari, a ja sasvim slučajno došao kući još u šest sati — video sam je kako, kose rasute preko lica, leži pred kaminom u nesvesti i, naravno sa jednim blizancem, ali je nisam video nikad veseliju nego te iste večeri u kuhinji, pored telećeg kotleta, dok mi je pričala o tati i mami i društvu koje su ranije imali.

U toj sam kući i sa tom porodicom provodio svoje slobodno vreme. Svoj sam samostalni doručak, koji se sastojao od jednog penija hleba i jednog penija mleka, sam nabavljao. Drugi hlepčić i komadić sira sam držao na naročitoj polici naročitog ormana, da mi bude za večeru kad dođem uveče kući.

To je, dobro znam, značilo prilično okrnjiti onih šest ili sedam šilinga; a u radnji sam bio celog dana, i imao da se izdržavam tim novcem čitavu nedelju. Od ponedeonika ujutro do subote; uveče nisam imao ni pouka, ni saveta, ni ohrabrenja, ni utehe, ni pomoći, ni podrške ma koje vrste, ni ma od koga, koliko se mogu setiti, tako mi bog pomogao.

Bio sam tako mlad i detinjast, a tako malo pripremljen — kako sam i mogao biti drukčiji — da preuzmem sav teret staranja za svoj opstanak, da često, idući izjutra u radnju »Merdston i Grinbi« nisam mogao odoleti bajatim kolačima koje su izneli pred vrata poslastičarnice da ih prodaju u pola cene, te bih tako potrošio novac, koje je trebalo da čuvam za ručak. Onda bih ostao bez ručka, ili bih kupio hlepčić ili krišku pudinga. Sećam se da su bile dve radnje sa pudingom, i da sam se privolevao čas jednoj, čas drugoj, već prema svojim finansijskim mogućnostima. Jedna je bila u dvorištu uz crkvu sv. Martina, iza crkve, koja sad više ne postoji. U toj radnji puding su pravili od suvog grožđa, puding naročite vrste, ali skup, jer parče od dva penija nije bilo veće od parčeta običnijeg pudinga koji se dobija za jedan peni. Jedna dobra radnja za ovu drugu vrstu nalazila se na Strendu — negde u onom delu koji je odonda ponovo izgrađen. Bio je to debeo, bled puding, gnjecav i mlitav, sa krupnim, pljosnatim zrnima suvog grožđa utisnutim podaleko jedno od drugog. Stizao je vruć svakog dana nekako u vreme kad i ja, te mi je mnogo puta to bio ručak. A kada bih ručao uredno i lepo, imao sam suvu svinjsku kobasicu i za peni hleba, ili tanjir hleba i sira i čašu piva iz stare,, bedne krčme koja se nalazila preko puta naše radnje, a zvala se »Kod lava« ili »Kod lava« i još nečega uz to, što sam zaboravio. Sećam se kako sam jednom, noseći svoje parče hleba pod pazuhom zamotano u hartiju kao da je knjiga (poneo sam ga ujutro od kuće), ušao u neku glasovitu »Goveđu pečenjarnicu« u kojoj se spravljala »govedina po novoj modi« u blizini Druri Lejna. Poručio sam »malu porciju« te delikatese, da je pojedem sa hlebom. Ne znam šta je kelner pomislio o čudnoj maloj utvari koja dolazi sama, ali ga i sad vidim kako zuri u mene dok jedem i kako je doveo drugog kelnera da me gleda. Dao sam mu pola penija napojnice, a voleo bih da nije primio.

Mislim da smo imali pola sata odmora za čaj. Kad sam imao dovoljno novca, uzimao sam četvrt pinte gotove crne kafe i parče hleba sa maslom. Ako nisam imao para, posmatrao sam radnju sa divljači u Plit-stritu; ili bih u to vreme odskitao do trga Kovent-gardena i zurio u ananase. Voleo sam da lutam oko Adelfija, jer je to bilo tajanstveno mesto sa onim mračnim arkadama. I sad vidim sebe kako sam jedne večeri izbio ispod jednog takvog svoda pred malu krčmu sasvim blizu reke, sa otvorenim prostorom ispred nje, gde su igrali neki nosači uglja, te sam seo na klupu da ih gledam. Pitam se šta li su mislili o meni?

Toliko sam još bio dete i bio tako mali, da su često, kad bi ušao u bar kakve čudnovate krčme na čašu belog ili crnog piva, da zalijem ono što sam imao za ručak, bojali da mi ga dadu. Sećam se kako sam jedne tople večeri ušao u jednu, krčmu i rekao krčmaru:

»Pošto vam je čaša najboljeg, *sasvim najboljeg piva*?« Bila je to neka naročita prilika. Ne znam koja. Možda moj rođendan.

»Pravo crno pivo«, reče krčmar, »staje dva i po penija«.

»Onda mi«, kažem ja pružajući novac, »dajte, molim vas, čašu pravog crnog piva s dobrom kragnom«.

Mesto odgovora krčmar me preko tezge odmeri od glave do pete, s nekim čudnim osmehom na licu, pa mesto da mi da pivo, pogleda iza zaklona i reče nešto svojoj ženi. Ona, se pojavi iza zaklona sa radom u ruci, pa me stade i ona promatrati. I tako sve troje i sad stojimo pred mojim očima. Krčmar u prsniku bez kaputa, naslonjen na ram prozora kraj tezge; njegova žena gleda preko malih polu-vrata; dok ja, nešto zbunjen, gledam naviše u njih, s ove strane pregrade. Postavljali su mi mnoga pitanja, kako mi je ime, koliko mi je godina, gde stanujem, šta radim, i kako sam dospeo tamo. Na sve to sam, da ne bih nikoga upleo, izmislio podesne odgovore. Poslužili su me pivom, mada mislim da, nije bilo pravo crno, a krčmareva mi žena, otvorivši polu-vratašca na tezgi i sagnuvši se prema meni, vrati novac, i poljubi me poljupcem u kome je bilo divljenja i sažaljenja, uz mnogo ženske dobrote.

Znam da ni nesvesno ni nehotice ne preuveličavam oskudnost svojih novčanih sredstava, ili teškoće svog života. Znam da sam kad bi mi gospodin Kvinion ponekad dao šiling, potrošio novac na ručak ili čaj. Znam da sam radio od jutra do mraka sa prostim ljudima i dečacima, kao zapušteno dete. Znam da sam tumarao po ulicama, nedohranjen i slabo hranjen. Znam da bih, da nije bilo božije milosti, po onome koliko se o meni vodilo računa, lako mogao postati mali kradljivac ili skitnica.

Pa ipak sam imao nekakav poseban položaj kod »Merdstona i Grinbija«. I pored toga što se gospodin Kvinion, taj tako nemaran i toliko zauzet čovek, imajući posla sa tako izuzetnim slučajem, trudio koliko god je mogao da se sa mnom postupa drukčije nego sa ostalima, ja nikad nisam rekao nikom živom kako sam dospeo tu, niti i najmanjim znakom nagovestio da me boli što sam tu. Niko osim mene nije nikad saznao da patim u potaji, da bolno patim; a koliko sam patio to, kao što sam već rekao, nikako nisam u stanju da opišem. Ali sam čuvao svoju tajnu i radio svoj posao. Znao sam, odmah ispočetka, da neću moći izbeći omalovažavanje i prezrenje ako ne budem mogao da radim isto kao i ostali. Uskoro sam postao barem isto toliko brz i vešt kao i druga dva dečaka. Iako sam bio potpuno prisan s njima, moje se vladanje i držanje toliko razlikovalo od njihovog, da se stvorilo rastojanje između nas. Oni i osoblje su obično govorili o meni kao o »mladom gospodinu«, ili o »mladom Safočaninu«. Jedan čovek koji se zvao Gregori, i koji je bio nadzornik nad pakerima, i jedan drugi po imenu Tip, koji je bio vozar i nosio crveni kaput, ponekad su me oslovljavali sa »Davide«; ali mislim da je to bilo najviše onda kad smo bili vrlo poverljivi jedan prema drugom, i kad sam ja ulagao izvestan trud da ih zabavim pri poslu ostacima mog nekadašnjeg čitanja, koji su brzo iščezavali iz mog pamćenja. Jednom Brašnjavi Krompir skoči i pobuni se što me tako odlikuju, ali ga Mik Voker ućutka za tren oka.

Potpuno sam izgubio nadu u spas od ovakvog načina života, smatrajući je neostvarljivom. čvrsto sam ubeđen da se nikad ni za časak nisam pomirio sa tim životom, i da sam uvek bio zbog takvog života jadan i žalostan; ali sam ga podnosio sam, pa čak ni svojoj Pegoti, nešto iz ljubavi prema njoj, a nešto i zbog stida, nikad ni u jednom pismu nisam otkrio istinu, mada smo ih mnogo izmenili.

Teškoće gospodin Mikobera su još pojačavale moje očajno duševno stanje. Onako osamljen, postao sam sasvim privržen toj porodici, te sam imao običaj da tumaram sav zaokupljen mislima o dovijanjima gospođe Mikober da dođe do sredstava, i sav potišten težinom dugova gospodina Mikobera. U subotnje veče, koje je za mene bilo čitav praznik, nešto zbog toga što je silna stvar

vraćati se kući sa šest do sedam šilinga u džepu, zagledati u izloge i misliti šta bi se sve moglo kupiti za te pare, a nešto i zato što sam rano išao kući — gospođa Mikober bi mi poveravala stvari koje su mi parale srce, a isto tako i nedeljom ujutro, kad bih u jednom lončetu za brijanje ugrejao čaj ili kafu koju bih uoči tog dana kupio i dockan sedao za doručak. Kod gospodina Mikobera nije bilo ništa neobično da u početku tih razgovora subotom uveče udari u silno jecanje i da na kraju peva o tome kako je Džeku sva radost njegova divna Nen. Viđao sam kako dolazi kući na večeru sav u suzama i sa izjavom da mu ne ostaje ništa sem zatvora, i kako odlazi u postelju sračunavajući koliko bi stajalo da se postave izbočeni prozori na kući »u slučaju da nešto iskrsne«, što je bio njegov omiljen izraz. A gospođa Mikober je bila sasvim ista.

Između mene i tih ljudi se, i pored sve smešne nejednakosti u godinama, stvorilo neko zanimljivo ravnopravno prijateljstvo, koje je, čini mi se, poticalo iz naših, naročitih prilika. Ali nikad nisam dopustio sebi da me nagovore da primim njihov poziv da sa njima jedem i pijem, pošto sam znao da rđavo stoje sa mesarom i pekarom i da često nemaju dosta ni za sebe, sve dok mi se gospođa Mikober potpuno ne poveri. To ona učini ovako jedne večeri:

»Mladi gospodine Koperfilde«, reče gospođa Mikober, »ne smatram vas za tuđinca, i zato se ne ustručavam da vam kažem da su teškoće gospodina Mikobera došle do vrhunca«.

Ja se jako ožalostih kad to čuh, te sam sa sažaljenjem gledao u crvene oči gospođe Mikober.

»U našoj ostavi sem okrajaka holandskog sira,... koji nije podesan da podmiri potrebe male dece«, reče gospođa Mikober, »nema ni trunke bilo čega. Navikla sam da govorim o ostavi dok sam živela sa tatom i mamom, te sad upotrebljavam tu reč gotovo nesvesno. Hoću da kažem da u kući nema ničega za jelo«.

»Bože moj!« rekoh ja veoma zabrinut.

Imao sam u džepu dva ili tri šilinga svog nedeljnog novca — po čemu zaključujem da je morala biti sreda uveče kad smo to govorili — te ih brzo izvadih, pa sa iskrenim osećanjem zamolih gospođu Mikober da ih primi kao pozajmicu. Ali me ta gospođa poljubi i natera da ih vratim u džep, pa mi odgovori da ne bi mogla ni pomisliti na to.

»Ne, dragi moj mladi gospodine Koperfilde«, reče ona, »daleko bilo od mene da na to i pomislim! Ali ste veoma razboriti za svoje godine, te biste mi mogli učiniti, ako hoćete, drugu vrstu usluge, i to uslugu koju ću sa zahvalnošću primiti od vas«.

Zamolih gospođu Mikober da mi je imenuje.

»Ja sam se već rastala sa srebrnim posuđem, i to sam ga sama prodala«, reče gospođa Mikober. »Na šest kašičica za čaj, na dva slanika i na jedne mašice za šećer ja sam u raznim trenucima, svojom rukom, u tajnosti, pozajmila novac. Ali sam zbog blizanaca jako vezana, a uz to meni zbog uspomena na tatu i mamu ti poslovi teško padaju. Još i sad imam po koju sitnicu od koje bismo se mogli rastati. Gospodinu Mikoberu njegova osećanja nikad ne bi dopustila da ih on proda; a Kliketa«, to je bila služavka iz sirotišta, »pošto je prosta, dopustila bi sebi nepodnošljive slobode ako bi joj se ukazalo toliko poverenje. Mladi gospodine Koperfilde, ako bih smela da vas zamolim...«

Sad sam razumeo gospođu Mikober, pa je zamolih da raspolaže sa mnom koliko hoće. Te iste večeri počeo sam da prodajem stvari koje su se lakše nosile; i skoro sam svakog jutra išao na slične ekspedicije pre nego što bih otišao »Merdstonu i Grinbiju«.

Gospodin Mikober je imao nekoliko knjiga na jednom ormančetu koje je zvao svojom bibliotekom; one odoše prve. Nosio sam ih, jednu po jednu, nekoj tezgi sa starim knjigama u Siti-Rodu — jedan deo te ulice oko naše kuće sastojao se onda gotovo sav od tezgi sa starim knjigama i radnji sa pticama — i prodavao ih budzašto. Vlasnik te tezge, koji je živeo u maloj kućici iza radnje, opijao bi se svake večeri, a svakog jutra bi ga žena žestoko grdila. Često se dešavalo da me, kad bih otišao onamo rano ujutro, primi u jednom krevetu na sklapanje s brazgotinom na čelu ili modrim okom, dokazima burno provedene noći — bojim se da je u piću bio svađalica — i drhtavom rukom

nastojao da nađe potrebne šilinge u kojem od džepova na odelu što je ležalo na podu, dok njegova žena, sa detetom u naručju, u cipelama s iskrivljenim petama, nije prestajala da ga grdi. Ponekad bi izgubio pare, pa bi mi rekao da opet navratim, ali je njegova žena uvek imala nešto novaca, sigurno je uzimala njegove dok je bio pijan, te bi krišom završila pazar na stepenicama dok smo zajedno silazili.

Postajao sam dobro poznat i u zalagaonici. Glavni gospodin koji je radio za tezgom obraćao je na mene dosta pažnje; često mi je, sećam se, zadavao da mu izmenjam neku latinsku imenicu ili pridev, ili da konjugiram latinski glagol dok je on uređivao moju stvar. Gospođa Mikober bi uvek u takvim prilikama po svršenom poslu priredila malu gozbu, koja je obično sačinjavala večeru, i u tim obedima je, sećam se, bilo neke naročite slasti.

Najzad teškoće gospodina Mikobera dođoše do kraja, te ga uhapsiše rano jednog jutra i odvedoše u gradski zatvor Kraljevskog suda. Dok je izlazio iz kuće, reče mi da se bog toga dana okomio na njega; i zaista sam mislio da mu je srce prepuklo kao i moje. Ali sam kasnije čuo da su ga videli još đo podne na kuglani kako veselo učestvuje u jednoj živoj igri sa keglama.

Prve nedelje pošto su ga odveli onamo, trebalo je da ga posetim i da ručam s njim. Trebalo je da se raspitam za put do izvesnog mesta, nedaleko od kojeg ću videti neko drugo izvesno mesto, da blizu tog mesta ugledam jedno dvorište, kroz koje treba da prođem, i da idem pravo dok ne ugledam tamničara. Sve sam to učinio, i kad sam najzad stvarno ugledao tamničara (ja, mališan, jadan, kakav sam onda bio!) i setio se kako je sa Roderikom Rendomom, dok je bio u zatvoru za dužnike, bio neki čovek koji je imao na sebi samo stari pokrivač — taj mi se tamničar zalelujao pred zamagljenim očima i pred srcem koje je lupalo.

Gospodin Mikober me je čekao unutra kod kapije, pa odosmo gore u njegovu sobu, na pretposlednjem spratu, i dugo plakasmo. On me je, sećam se, svečano zaklinjao da mi njegova sudbina bude opomena; i da zapamtim, da će biti srećan čovek koji ima dvadeset funti godišnje prihoda, a troši devetnaest funti, devetnaest šilinga i šest penija, ali da će biti nesrećan ako potroši dvadeset funti i jedan šiling. A zatim gospodin Mikober uzajmi od mene šiling za crno pivo, pa mi dade napismeno nalog na taj iznos da mi ga gospođa Mikober isplati, a zatim strpa u džep maramicu i razvedri se.

Sedeli smo kraj vatrice koja je gorela na ognjištu na kojem su dve cigle bile nameštene sa svake strane zarđalih rešetki, da se ne bi suviše trošio ugalj, dok ne dođe neki drugi dužnik koji je bio u istoj sobi sa gospodinom Mikoberom; noseći iz pekare ovčji bubrežnjak, koji nam je bio ortački ručak. Zatim me poslaše gore do »kapetana Hopkinsa«, u sobu iznad njihove, s pozdravom od gospodina Mikobera da dolazim kao njegov mladi prijatelj i da mi kapetan Hopkins, ako bi hteo, pozajmi nož i viljušku.

Kapetan Hopkins mi pozajmi nož i viljušku uz pozdrav gospodinu Mikoberu. U njegovoj sobici beše neka vrlo prljava dama i dve slabunjave devojčice, njegove kćeri, čupavih glava. Po mom mišljenju bilo je bolje pozajmiti nož i viljušku kapetana Hopkinsa nego njegov češalj. Sam kapetan je bio u krajnje otrcanom odelu, sa velikim zaliscima i nekim starim, vrlo starim zimskim kaputom, ispod kojeg nije bilo drugog kaputa. Video sam mu postelju savijenu u uglu, i sve tanjire, činije i lonce na jednoj polici, i predosetio, jedini bog zna kako, da ona prljava dama nije venčana sa kapetanom Hopkinsom, iako su čupave devojke deca kapetana Hopkinsa. Moje bojažljivo stajanje na njegovom pragu nije postajalo više od dva minuta, ali sam se vratio dole znajući sve ovo tako sigurno kao što su nož i viljuška bili u mojoj ruci.

U tom ručku je ipak bilo nečeg čergaškog i prijatnog. Rano po podne vratih nož kapetanu Hopkinsu i otidoh kući da tešim gospođu Mikober izveštajem o svojoj poseti. Ona pade u nesvest kad me vide da sam se vratio, a kasnije napravi mali bokal viskija sa jajetom da se tešimo dok o tome razgovaramo.

Ne znam kako je došlo do prodaje kućnih stvari u korist porodice, i ko ih je prodao, ali znam da ja nisam. Bilo kako bilo, tek stvari su prodate i odnesene u kolima, sve osim kreveta, nekoliko stolica i kuhinjskog stola. I mi se sa tim imetkom takoreći ulogorismo u dvema sobama ispražnjene kuće na Vindzorskoj terasi; gospođa Mikober, deca, samohranče i ja; pa smo živeli u tim sobama dan i noć. Ni sam ne znam koliko je to trajalo, mada mi se čini da je bilo vrlo dugo. Najzad se gospođa Mikober reši da se preseli u zatvor, gde je gospodin Mikober osigurao sobu za sebe. Ja odnesoh ključ od kuće gazdi, kome bi vrlo milo što ga je dobio, a krevete uputiše u zatvor Kraljevskog suda, sve osim moga, za koji iznajmiše jednu sobu izvan zidina zatvora, a u blizini te ustanove, na moje veliko zadovoljstvo, jer smo Mikoberovi i ja u svojim nevoljama i suviše bili navikli jedno na drugo da bismo se mogli rastati. I samohrančetu se isto tako nađe mesto u nekom jeftinom stanu u blizini. Ja se nastanih u jednoj zadnjoj sobici na tavanu sa kosim krovom i prijatnim pogledom na stovarište drvene građe. Kad se nastanih u njoj i kad pomislih da su nevolje gospodina Mikobera najzad došle do vrhunca, osetih se kao u raju.

Za sve to vreme radio sam kod »Merdstona i Grinbija«, uvek na isti način, uvek sa istim drugovima, i sa istim osećanjem nezasluženog poniženja kao i u početku. Ali nikad nisam, bez sumnje na svoju sreću, napravio ni jedno jedino poznanstvo niti govorio ma s kim od dečaka koje sam svaki dan viđao idući u radnju i vraćajući se iz nje, ili dok sam se vukao po ulicama u vreme ručka. Vodio sam uvek isti tajno nesrećni život, ali sam ga vodio na isti usamljenički način pun samopouzdanja. Jedine promene kojih se sećam bile su, prvo, da sam se još više otrcao i, drugo, da sam sad bio skinuo s vrata brige gospodina i gospođe Mikober, jer su neki rođaci ili prijatelji uzeli na sebe da im pomognu u njihovim sadašnjim teškoćama, te su u zatvoru živeli mnogo ugodnije nego što su dugo vremena živeli van njega. Ja sam sad doručkovao s njima na osnovu nekih sporazuma čijih se pojedinosti više ne sećam.

Isto se tako ne sećam u koliko se sati izjutra otvarala kapija da bih mogao da uđem, ali znam da sam često bio na nogama u šest izjutra i da je moje omiljeno mesto za odmaranje, u međuvremenu, bio stari Londonski most, gde sam imao običaj da sedim u jednom od kamenih udubljenja i posmatram kako ljudi prolaze, ili da preko ograde gledam kako se sunce presijava u vodi i kako pali zlatni plamen na vrhu spomenika. Siroče bi me ponekad tamo našlo u želji da sluša čudesne priče o gatovima i kuli, za koje mogu samo da kažem da sam, mislim, i sam u njih verovao. Uveče bih se vraćao u zatvor, te sam sa gospodinom Mikoberom šetao gore-dole po šetalištu ili igrao karata sa gospođom Mikober i slušao njena sećanja na tatu i mamu. Nisam u stanju da kažem da li je gospodin Merdston znao gde se nalazim. Kod »Merdstona i Grinbija« nikad nisam o tome govorio.

Mada su stvari gospodina Mikobera prešle krizu, bile su jako zapletene zbog nekog »pismena«, o kojem sam vrlo mnogo slušao, i koje je valjda, to sad predpostavljam, bilo neka ranija nagodba sa poveriocima, mada sam tada bio tako daleko od mogućnosti da to jasno shvatim, da sam ga pomešao, sad sam toga, svestan, sa onim đavolskim pergamentima za koje se misli da su nekada postojali u velikom broju u Nemačkoj. Najzad izgleda da je tog dokumenta nekako nestalo (bar je prestao da bude kamen spoticanja), a gospođa Mikober me obavesti da je »njena porodica resila da gospodin Mikober zatraži da ga puste iz zatvora, i to na osnovu zakona o dužnicima koji ne mogu da isplate dugove«, te će ga osloboditi, kako je ona računala, otprilike za šest nedelja.

»A onda«, reče gospodin Mikober, koji je bio prisutan, »ne sumnjam da ću se s božjom pomoći malo obezbediti za svaki slučaj, i početi živeti na savršeno nov način, ako — jednom reči — ako nešto iskrsne«.

U skladu sa onim: »Raspali svakom kartom koja ti se u rukama nađe«; sećam se da je gospodin Mikober otprilike u to vreme sastavio molbenicu Donjem domu, u kojoj je molio da se izvrše izmene u zakonu o zatvoru zbog dugova. Beležim ovde ovo sećanje, jer je to za mene primer načina na koji sam svoje stare knjige prilagođavao svom izmenjenom životu, i stvarao za sebe priče sa ulice, o

ljudima i ženama, i kako su se neke glavne crte u karakteru koji ću ja nesvesno razviti pri opisivanju svoga života postepeno stvarale za sve to vreme.

U zatvoru je bio neki klub u kome je gospodin Mikober kao gospodin imao veliki ugled. Gospodin Mikober je bio izložio klubu svoju zamisao o toj molbenici, i klub ju je svojski prihvatio. I zbog toga se gospodin Mikober — koji je bio do krajnosti dobroćudan čovek, a već aktivan kako se samo zamisliti može u svemu čega se god prihvati, sem u svojim ličnim poslovima, tako da nikad nije bio srećniji nego dok je bio zauzet nečim što njemu nikad neće biti ni od kakve koristi — baci na posao da sastavi molbenicu, pa je sastavi i ispisa krupnim slovima na ogromnom tabaku hartije, a zatim raširi na stolu i odredi vreme za čitav klub, i za sve koji su se nalazili u zatvoru, ako žele da dođu u njegovu sobu i da je potpišu.

Kad saznadoh za svečanu priliku koja se približavala, toliko zaželeh da ih vidim sve kako dolaze jedan za drugim, mada sam već poznavao većinu njih, i oni mene, da dobih jedan sat odsustva od »Merdstona i Grinbija«, pa se sklonih u jedan kut da ih vidim. U malu sobu uđe nekoliko glavnih članova kluba koliko ih je moglo stati a da je ne prepune, pa okruži gospodina Mikobera ispred molbenice, dok se moj stari prijatelj kapetan Hopkins, koji se bio umio u čast tako svečane prilike, postavi sasvim uz nju, da je pročita svima koji nisu bili upoznati sa njenim sadržajem. Onda širom otvoriše vrata, te ostali žitelji počeše da ulaze u dugom redu, pri tom ih je uvek po nekoliko čekalo pred vratima, da jedan po jedan uđu, prilože potpis i izađu.

Kapetan Hopkins je govorio svakom po redu:

»Jeste li pročitali?«

»Ne«.

»Da li biste želeli da čujete?«

Ako bi on pokazao i najmanju volju da je čuje, kapetan Hopkins bi mu pročitao svaku reč glasom jasnim i zvučnim. Kapetan bi je pročitao dvadeset hiljada puta da je dvadeset hiljada ljudi htelo da je čuje, sve jedan po jedan. Sećam se sa kakvom je nasladom zvučno izgovarao rečenice kao »Predstavnici naroda okupljeni u Parlamentu«, »vaši molbeničari stoga ponizno pristupaju vašem poštovanja dostojnom domu«, »nesrećni podanici njegovog milostivog Veličanstva«, kao da su te reči u njegovim ustima bile nešto stvarno i vrlo prijatno za ukus, a gospodin Mikober je za sve to vreme slušao, pomalo sa sujetom pisca, i promatrao, nimalo neprijateljski, gvozdene šiljke na zidu preko puta.

Pošto sam svakog dana žipčio između Sautvorka i Blekfrajersa, i sit se nalutao, u doba ručka, po zabačenim ulicama čija kaldrma mora da je i sad izlizana od mojih detinjih stopa — pitam se koliko još onih ljudi nije bilo prisutno u onoj gomili koja i sada ponovo defiluje preda mnom uz odjek glasa kapetana Hopkinsa. Kad mi se sad misli vrate tim starim mukama moje mladosti, pitam se šta sve od onih priča koje sam ispredao oko takvih ljudi visi kao neka izmaglica od mašte oko dobro zapamćenih činjenica. Kad stupam po tom starom tlu, ne čudim se što mi se čini da vidim i žalim jednog bezazlenog, romantičnog dečka koji ide preda mnom, i koji, od tako čudnih doživljaja i gnusnih stvari gradi svoj zamišljeni svet.

GLAVA XII

POŠTO MI SE ŽIVOT ZA SVOJ RAČUN NIKAKO NE MILI, DONOSIM ZNAČAJNU ODLUKU

U određeno vreme žalba gospodina Mikobera sazre za raspravu te, na moju veliku radost, bi naređeno da se taj gospodin po zakonu oslobodi. Njegovi poverioci nisu bili neumoljivi; i gospođa Mikober mi reče da je čak i onaj osvetoljubivi obućar izjavio pred celim sudom da se ne ljuti na njega, već da, samo očekuje od ljudi da isplate ono što duguju. Rekao je da misli da to leži u ljudskoj prirodi.

Pošto se njegova stvar reši, gospodin Mikober se vrati u zatvor Kraljevskog suda, jer mu je valjalo urediti izvesne sudske troškove i ispuniti neke formalnosti pre nego što bude. stvarno oslobođen. Klub ga dočeka oduševljeno, pa u njegovu čast prirediše muzičko veče; dok smo se gospođa Mikober i ja, okruženi njenom zaspalom decom, zasebno častili pečenim jagnjetom.

»U čast ovakve prilike, gospodine Koperfilde, hoću da vam naspem još malkice više groga — jer smo ga već bili popili nešto — za spomen na tatu i mamu«.

»Jesu li oni umrli, gospođo?« upitah ja pošto ispih zdravicu iz vinske čaše.

»Moja se majka upokojila«, reče gospođa Mikober, »pre nego što su počele teškoće gospodina Mikobera, ili barem pre nego što su počele da stižu. Moj otac je nekoliko puta doživeo da jemstvom izbavlja gospodina Mikobera, pa je onda izdahnuo, ožaljen od kruga mnogih prijatelja«.

Gospođa Mikober stade mahati glavom, i proli pobožnu suzu na blizanca koji joj se u taj mah desio na ruci.

Kako sam se teško mogao nadati zgodnoj prilici da joj postavim pitanje koje me se jako ticalo, ja rekoh gospođi Mikober:

»Smem li vas zapitati, gospođo, šta vi i gospodin Mikober nameravate da radite sada kad su njegove teškoće prošle i kada je na slobodi. Jeste li šta uradili?«

»Moja porodica«, reče gospođa Mikober, uvek izgovarajući ove dve reči s važnošću, mada nikad nisam mogao da doznam koga taj izraz obuhvata »moja porodica smatra da gospodin Mikober treba da napusti London i da upotrebi svoje sposobnosti u unutrašnjosti. Gospodin Mikober je čovek velikih sposobnosti, mladi gospodine Koperfilde«.

Ja rekoh da sam u to uveren.

»Da, velikih sposobnosti«, ponovi gospođa Mikober. »Moja porodica smatra da bi se u Direkciji carina, sa nešto malo protekcije, moglo mnogo učiniti za čoveka njegove snalažljivosti. A kako je uticaj moje porodice lokalan, ona želi da gospodin Mikober ode u Plimut. Ona misli da je neophodno da on bude na licu mesta«.

»Da bude spreman«, primetih ja.

»Upravo tako«, odgovori gospođa Mikober. »Da bude spreman za slučaj da ma šta iskrsne«.

»Idete li i vi, gospođo?«

Događaji tog dana su, pored blizanaca, ako ne i pored groga, učinili gospođu Mikober histeričnom, te brižnu u plač dok mi je odgovarala:

»Nikad neću napustiti gospodina Mikobera. Gospodin Mikober je mogao u početku zatajiti od mene svoje teškoće, ali ga je njegov sangviničan temperamenat možda navodio da se nada da će ih savladati. Biserna ogrlica i narukvice koje sam nasledila od mame otišle su za manje od polovine njihove vrednosti; a koralska garnitura koja je bila venčani dar moga tate, u stvari, je bačena ni za šta. Ali nikad ja neću napustiti gospodina Mikobera. Neću!« uzviknu gospođa Mikober još jače uzbuđena. »Nikada! Ne vredi to tražiti od mene!«

Bilo mi je vrlo neprijatno — kao da je gospođa Mikober predpostavljala da ja tražim da ona učini nešto tako! — te sam sedeo i gledao u nju uplašeno.

»Gospodin Mikober ima svojih mana. Ne poričem da je nepromišljen. Ne velim da nije zatajio od mene svoje prihode i obaveze«, nastavljala je gledajući u zid, »ali ja nikad neću napustiti gospodina Mikobera«.

Pošto je glas gospođe Mikober sada već prešao u vrisku, ja se uplaših, otrčah u klupsku sobu i uznemirih gospodina Mikobera, koji je sedeo na čelu dugog stola i predvodio hor u pripevu:

Điha, điha, Dobine,
Hajde điha, Dobine.
Điha, điha, Dobine,
Điha, điha, hajde điha, đi.. .i... i!

Kad sam ga obavestio da je gospođa Mikober u stanju koje zabrinjuje, on smesta udari u plač i pođe sa mnom, dok mu je prsluk bio pun glava i repova račića kojima se maločas sladio.

»Ema, anđele moj«, uzviknu gospodin Mikober jurnuvši u sobu, »šta je s tobom?«

»Nikada te neću ostaviti, Mikobere!« uzviknu ona.

»Živote moj!« reče gospodin Mikober i zagrli je. »Znam ja to dobro«.

»On je roditelj moje dece! On je otac mojih blizanaca! On je muž moje žarke ljubavi« vikala je gospođa Mikober otimajući se, »i ja ni... kad... ne ... ću napustiti gospodina Mikobera!«

Gospodin Mikober je bio tako potresen tim dokazom njene odanosti (što se tiče mene, ja sam se topio u suzama), da se strasno naže nad nju moleći je da digne glavu i da se umiri. Ali što je više molio gospođu Mikober da podigne glavu i podigne oči, tim više je ona upirala pogled u ništa; i što joj je više govorio da se pribere, ona je sve više udarala u — neću pa neću. Usled toga i samog Mikobera uskoro savlada tuga, te se i njegove suze stadoše mešati s njenim i mojim; dok me najzad ne zamoli da mu učinim uslugu i da časom iznesem stolicu na stepenice — dok je on ne položi u postelju. Ja bih se oprostio i otišao za tu noć, ali on nije hteo ni da čuje za to dok ne zazvoni zvono za ljude spolja. Tako posedeh sam kraj prozora na stepenicama, dok i on ne stiže sa drugom stolicom, pa mi se pridruži.

»Kako je gospođi Mikober, gospodine?« rekoh ja.

»Vrlo je slaba«, reče gospodin Mikober mašući glavom, »reakcija. A i jeste to bio strašan dan. I sad smo, eto sami — sve je otišlo od nas«.

Gospodin Mikober mi stisnu ruku, zajeca i suze ga obliše. Bio sam jako dirnut, a i razočaran, pošto sam očekivao da ćemo biti sasvim veseli povodom ove srećne i dugo očekivane prilike. Ali mislim da su gospodin i gospođa Mikober bili toliko naviknuti na svoje stare teškoće, da su se osećali kao brodolomnici i onda kada je trebalo da shvate da su ih se oslobodili. Bilo je nestalo sve njihove gipkosti, i ja ih nikad nisam video ni upola tako ojađene kao te noći — tako da mene, kada zazvoni zvono i kada gospodin Mikober izađe sa mnom do izlaza, da se tu rastane od mene blagosiljajući me, obuze strah da ga ostavim samoga, toliko je izgledao propao.

Ali kroz svu tu zabunu i duševnu klonulost u koju smo se bili, za mene tako neočekivano, upleli, ja sam jasno razaznavao da gospodin i gospođa Mikober i njihova deca odlaze iz Londona i da nam predstoji skori rastanak. Te mi je noći, dok sam išao kući, i u besanim časovima koji zatim nastupiše, dok sam ležao u postelji, prvi put pala na pamet misao — mada ne znam kako — koja se docnije pretvorila u jednu čvrstu odluku.

Bio sam se toliko navikao na Mikoberove i bio tako prisan s njima, u njihovoj nesreći — a bez njih se osećao tako napušten od sviju — da mi se i sam izgled da ću opet morati da tražim stan i opet zapasti među nepoznate ljude, učinio kao da sam tek toga trenutka ubačen u maticu svog tadašnjeg

života, i to sa gotovim poznavanjem unapred, iz iskustva, onoga što me čeka. I sve što je u meni bilo nežnih osećanja, a koje je taj život tako svirepo vređao; sav jad i sram koje je on raspirivao u mojim grudima; sve se to u meni bolno razjarilo pri toj pomisli, te zaključih da je takav život nepodnošljiv.

Sasvim sam dobro znao da nema nikakve nade da ću se iz njega izvući ikako drukčije osim nekim svojim postupkom. Retko sam imao vesti o gospođici Merdston, a o gospodinu Merdstonu nikad; ali su za mene stigla, upućena na adresu gospodina Kviniona, dva-tri paketa sa novom ili okrpljenom odećom, i u svakom je bilo po parče hartije na kojoj je pisalo da Dž. M. veruje da se D. K. marljivo odao poslu i da se potpuno posvetio svojoj dužnosti — ni jednom rečcom ne nagoveštavajući da ću ikada biti nešto drugo do običan nadničar, što sam brzo i postajao.

Već sutradan, dok mi je duh još bio uznemiren onim što je zamislio, videh da gospođa Mikober nije bez razloga govorila o njihovom odlasku. U kući u kojoj sam živeo uzeše stan na nedelju dana, da po isteku tog roka otputuju u Plimut. Gospodin Mikober lično dođe to posle podne u trgovačku kuću da kaže gospodinu Kvinionu kako me mora napustiti na dan svoga odlaska, i o meni dade vrlo pohvalnu pismenu oeenu, koju sam, uveren sam, i zaslužio. A gospodin Kvinion dozva kočijaša Tipa, koji je bio oženjen i imao sobu za izdavanje, te uredi da ubuduće stanujem kod njega — po našem uzajamnom pristanku — kako je imao razloga da veruje, jer ja ne rekoh ništa, mada je moja odluka bila gotova.

Za onih nekoliko dana koje smo još proživeli pod zajedničkim krovom, večeri sam provodio sa gospodinom i gospođom Mikober; i čini mi se da smo postajali miliji jedno drugom što je vreme više prolazilo. U poslednju nedelju me pozvaše na ručak; imali smo svinjski bubrežnjak sa sosom od jabuka i puding. Uoči tog dana kupio sam šarenog drvenog konja kao poklon malom Vilkinsu Mikoberu — to je bio njihov sinčić, i lutku za malu Emu. Obdarih jednim šilingom i Siroče, koje je stajalo pred odpustom.

Dan provedosmo vrlo prijatno, mada smo svi bili u uzbuđenom raspoloženju zbog rastanka koji se približavao.

»Nikada se, mladi gospodine Koperfilde«, reče gospođa Mikober, »neću osvrnuti na dane kada je gospodin Mikober bio u teškoćama, a da se ne setim vas. Vaše ponašanje je uvek bilo krajnje prefinjeno i uslužno. Vi nam nikad niste bili stanar. Uvek ste bili prijatelj«.

»Moja draga«, reče gospodin Mikober, »Koperfild«, jer je u poslednje vreme imao običaj da me tako zove, »ima srce za nevolju svojih bližnjih kad se nalaze na muci, i ima glavu da smišlja planove, a ruku da... jednom reči, opštu sposobnost da raspolaže onom imovinom koja se može otuđiti«.

Izrazih mu zahvalnost na tu pohvalu i rekoh da mi je vrlo žao što ćemo izgubiti jedan drugog.

»Dragi moj mladi prijatelju«, reče gospodin Mikober, »stariji sam od vas; čovek sa izvesnim životnim iskustvom, i... i izvesnim iskustvom, jednom reči, u teškoćama, govoreći uopšte. Zasada, i dok nešto ne iskrsne, što ja, mogu reći, očekujem svakog časa, nemam ništa drugo da vam pružim osim saveta. Ali ipak moj savet utoliko vredi poslušati što... jednom reči, što ja, koji ga nisam nikad poslušao... što sam«, tu gospodin Mikober, kome su dotle čitava glava i lice zračili osmehom, odjednom zastade i namršti se, »bednik koga vidite pred sobom«.

»Dragi moj Mikobere!« opomenu ga nežno njegova žena.

»Kažem«, odvrati gospodin Mikober sasvim se zaboravljajući i ponovo se smešeći, »bednik koga vidite. Moj savet, ne ostavljaj za sutra ono što možeš danas uraditi. Odugovlačenje je lopov vremena. Drži ga za jaku!«

»Izreka moga sirotog tate«, primeti gospođa Mikober.

»Draga moja«, reče gospodin Mikober, »tvoj je otac bio krasan čovek na svoj način i ne dao bog da ga potcenjujem. Ako ga uzmemo onako uopšte, nikada nećemo... jednom reči, verovatno nećemo nikad upoznati nikoga ko ima u njegovim godinama takvu nogu stvorenu za dokolenice, i ko je u stanju da čita takvu vrstu slova bez naočara. Ali je on primenio tu izreku na naš brak, draga moja, a u

njega smo tako prerano stupili, da se nikad nisam oporavio od troška«.

Gospodin Mikober pogleda iskosa gospođu Mikober i dodade:

»To ne znači da se ja zbog toga kajem. Sasvim naprotiv, ljubavi moja!« Zatim je minut-dva bio ozbiljan.

»Moj vam je drugi savet, Koperfilde«, reče gospodin Mikober, »već poznat. Godišnji prihod dvadeset funti, godišnji rashod devetnaest funti, devetnaest šilinga i šest penija; rezultat sreća. A godišnji prihod dvadeset funti, godišnji rashod dvadeset funti i šest penija: — rezultat beda. Svet je sparušen, list svenuo, bog dana okreće glavu od tog žalosnog prizora, i... jednom reči, zanavek ste sravljeni sa zemljom. Kao ja sad!«

Da bi svoj primer učinio upečatljivijim, gospodin Mikober ispi čašu punča sa izrazom silnog uživanja i zadovoljstva, pa zazvižda melodiju »Gajdaško kolo«.

Ja ne propustih priliku da ga uverim da ću čuvati u srcu njegova uputstva, mada to, u stvari, nisam morao da kažem, jer je u tome trenutku bilo očevidno da su me ona uzbudila. A sledećeg jutra nađoh celu porodicu na poštanskoj stanici i tužna srca videh kako zauzimaju mesta na zadnjem delu kola, na krovu.

»Mladi gospodine Koperfilde«, reče gospođa Mikober, »neka vas bog blagoslovi! Nikako ne mogu zaboraviti sve ovo, znate, i nikad ne bih ni htela, kad bih i mogla«.

»Koperfilde«, reče gospodin Mikober, »zbogom! Želim vam svaku sreću i dobro! Ako se u toku odmotavanja niske godina budem mogao ubediti da vam je moja žalosna sudbina poslužila kao opomena, osećaću da u životu nisam sasvim uzalud zauzimao mesto drugom čoveku. U slučaju da nešto iskrsne, u što se ja prilično uzdam, biću neobično srećan ako bude u mojoj moći da poboljšam vaše izglede«.

Verujem da se gospođi Mikober, dok je s decom sedela pozadi na krovu i dok sam ja stajao na drumu i zamišljeno gledao u njih razišla magla ispred očiju i da je tek tada opazila kako sam, u stvari, sitno stvorenje. To mislim zato što mi dade znak rukom da se popnem na kola, sa nekim sasvim novim materinskim izrazom na licu, pa me obgrli oko vrata i poljubi kao što bi poljubila svog rođenog sina. Jedva sam imao vremena da siđem pre nego što kola pođoše, i jedva sam mogao da vidim porodicu od mnogih maramica kojima je mahala. Nestade ih za tren oka. Siroče i ja, smo stajali nasred puta i blenuli jedno u drugo, pa se onda rukovasmo i pozdravismo; ona da se valjda vrati u Sirotinjski dom sv. Luke, a ja da otpočnem svoj zamorni rad kod »Merdstona i Grinbija«.

Ali — ne i sa namerom da tamo provedem još mnogo zamornih dana. Ne. Bio sam se rešio da pobegnem. Da odem bilo kako bilo u unutrašnjost, svojoj tetki, gospođici Betsi, jedinoj rođaci koju sam imao na svetu, pa da joj ispričam svoju istoriju.

Već sam pomenuo da ne znam kako mi je ta očajna misao pala na pamet. Ali kad mi je već pala na pamet, ona je tamo ostala i očvrsla u plan, od koga tvrđi nikad nisam smislio u životu. Daleko od toga da sam verovao da je u tome bilo mnogo lepe nade, ali sam bio potpuno rešen da to izvedem.

Od one noći kad mi je prvi put pala na pamet ta misao i rasterala san, ja sam sve iznova, i po stoti put, ponavljao u sebi onu staru priču moje sirote majke o mome rođenju. Tu sam priču u staro vreme od nje slušao s najvećim uživanjem i znao napamet. Moja tetka se pojavila u toj priči i odlazila iz nje kao strašna i grozna osoba, ali je u njenom ponašanju postojala neka mala crta na kojoj sam voleo da se zaustavim, i koja mi je pružala neki slabi prizrak ohrabrenja. Nisam mogao da zaboravim kako se mojoj majci učinilo da je osetila kako joj ona, i to ne grubom rukom, dotiče lepu kosu. Mada je to moglo biti samo uobraženje moje majke, i bez ikakva osnova, ja sam iz toga stvorio sebi malu sliku kako je moja strašna tetka omekšala pred njenom devojačkom lepotom, koje se ja tako dobro sećam i koju sam tako mnogo voleo. Ta je crta ublažavala čitavu priču o njoj. Vrlo je verovatno da mi je to odavno bilo na pameti, i da je iz toga ponikla i moja odluka.

Kako nisam znao čak ni gde gospođica Betsi živi, napisah dugo pismo Pegoti, u kojem je kao

uzgred upitah da li se ona možda toga seća, praveći se da sam čuo kako takva dama živi u izvesnom mestu, koje sam nasumce naveo, i da sam radoznao da vidim je li to ona. U tom sam pismu kazao Pegoti da mi je naročito potrebno pola gvineje, i da bih joj bio vrlo zahvalan ako bi mi ga mogla pozajmiti dok joj ne budem mogao vratiti, a da ću joj kasnije reći zašto mi je trebalo.

Pegotin odgovor stiže brzo i kao obično pun nežne odanosti. Priložila je pola gvineje (predpostavljam da je imala muke dok je novac izvukla iz sanduka gospodina Barkisa), i javila mi da gospođica Betsi živi blizu Dovera ali da ne bi mogla reći da li u samom Doveru ili u Haj tu, Sendgeitu ili Fokstounu. Ali me jedan od naših ljudi, kad sam ga pitao o tim mestima, obavesti da su sva blizu jedno drugom, te zaključih da je to dovoljno za moju svrhu, i reših da pođem na put krajem nedelje.

Kako sam bio vrlo pošteno stvorenjce, i pošto nisam želeo da ostavim rđavu uspomenu o sebi kod »Merdstona i Grinbija«, smatrao sam da mi je dužnost da ostanem do subote uveče, i da se ne pojavim u obično vreme u trgovačkoj kući da primim neđeljnu platu, pošto su mi bili platili nedelju dana unapred kad sam došao. Samo sam iz toga razloga pozajmio ono pola gvineje, da mi se nađe na putu za trošak, te najzad u subotu uveče, dok smo svi čekali u stovarištu da nas isplate, i kad vozar Tip, koji je uvek išao prvi, ode napred da primi novac, povukoh za ruku Mika Vokera, pa ga zamolih da kad dođe na njega red da primi platu, kaže gospodinu Kvinionu da sam otišao da prenesem svoj sanduk kod Tipa, a zatim, poželevši poslednje zbogom Brašnjavom Krompiru — pobegoh.

Moj sanduk se nalazio u mom malom stanu preko reke. Za njega sam bio napisao adresu na poleđini jedne od naših karata koje smo pričvršćivali na burad: »Vlasništvo gospodina Davida, da čeka na poštanskoj Doverskoj stanici, dok se ne dođe po njega«; pa sam to, dok sam išao prema svom stanu, držao spremno u džepu da stavim na sanduk kad ga iznesem iz kuće, osvrćući se oko sebe da nađem nekog ko bi mi pomogao da ga odnesem do kancelarije za putne karte.

Blizu Obeliska u Blekfrajers-Rodu je stajao neki dugonogi mladić sa vrlo malim praznim kolicima koja je vukao magarac. Ja u prolazu uhvatih njegov pogled, te me on oslovi, sigurno zato što sam buljio u njega.

»Šta si zinuo, ćoro?« viknu on. »Da nećeš da me kupiš?«

Ja se zaustavih da ga uverim da ga ne gledam iz zle namere, već zato što nisam siguran da li bi hteo ili ne da uradi jedan posao.

»Kaki pos'o?« upita dugonogi mladić.

»Da preneseš jedan sanduk«, odgovorih ja.

»Kakav sanduk?« upita dugonogi mladić.

Rekoh mu da je sanduk moj, da se nalazi tamo niz ulicu, i da želim da ga za šest penija prenese do poštanske stanice Dover.

»Važi, za pola šilinga«, reće dugonogi mladić i odmah skoči u kolica, koja nisu bila ništa drugo do tabla od dasaka na točkovima, pa otandrka, takvom brzinom, da sam jedva mogao da držim korak sa magarcem.

Bilo je nečeg prkosnog u ponašanju ovog mladića, i naročito u načinu na koji je žvakao slamku dok je sa mnom govorio, što mi se nije nikako dopadalo, ali ga, pošto smo se bili pogodili, odvedoh gore u sobu koju sam napuštao, pa iznesosmo sanduk i stavismo na kolica. Nisam voleo da odmah metnem adresu na njega, da ne bi neko od gazdine porodice prozreo šta radim i zadržavao me, te rekoh mladiću da bih voleo da kola zaustavi za trenutak kad dođe do zatvora Kraljevskog suda. Tek što sam ja to izustio, on odjuri kao da su i on, i moj sanduk, i kola i magarac svi podjednako ludi, tako da sam ostao bez daha od silnog trčanja i vikanja za njim, kad ga stigoh na određenom mestu.

Pošto sam bio sav crven i uzrujan dok sam vadio kartu iz džepa, ispustih pola gvineje. Zatim je za svaku sigurnost strpah u usta, ali u trenutku kad sam i pored priličnog drhtanja ruku uspeo da na svoje veliko zadovoljstvo prikačim kartu, osetih snažan udarac u bradu, i videh kako moja polovina

gvineje leti iz mojih usta u ruke dugonogog mladića.

»Šta!« reče mladić, pa se strašno iskezi, hvatajući me za jaku na kaputu. »Ovo je stvar za policiju, a? 'Oćeš da kidneš, je l' te? 'Vamo u policiju, mala gnjido! 'Vamo u policiju!«

»Vratite mi moj novac, molim vas«, rekoh ja silno uplašen, »i pustite me na miru«.

»'Vamo u policiju«, reče mladić, »da dokažeš u policiji da su to tvoje pare«.

»Dajte mi moj sanduk i novac«, uzviknuh ja briznuvši u plač.

Mladić je još uvek odgovarao: »'Vamo u policiju!« i snažno me vukao prema magarcu, kao da je bilo nečeg zajedničkog između te životinje i organa vlasti; pa se onda predomisli, skoči na kola, sede na moj sanduk, i uzviknuvši da će odjuriti pravo u policiju otandrka brže no ikad.

Trčao sam za njim što sam brže mogao, ali nisam imao daha da vičem, a ne bih se usudio čak i da sam imao. Na pola milje sam bar dvadeset puta za dlaku izbegao da me ne pregaze. Čas bih ga izgubio iz vida, čas opet ugledao, čas opet izgubio, čas bi me ošinuo bič, čas neko viknuo na mene, čas pao u blato, pa se opet digao, čas naleteo nekom u naručje, čas glavačke udario u neki stub. Najzad zbunjen od straha i vrućine, i bojeći se da je već dosada možda pola Londona poletelo da me hvata, ostavih mladića da ide kuda hoće sa mojim sandukom i novcem, te dahćući i plačući, ali ne zastajući pođoh prema Griniču, koji je, kako sam doznao, ležao na Doverskom drumu: ka obitavalištu moje tetke, gospođice Betsi, ne donoseći iz sveta mnogo više nego što sam doneo u njega one noći kad joj je moj dolazak naneo onoliku uvredu.

GLAVA XIII

POSLEDICE MOJE ODLUKE

Koliko ja znam, mora da sam imao neku ludu misao da trčim sve do Dovera, kad sam ono odustao od daljeg gonjenja mladića sa kolicima i magarcem i krenuo ka Griniču. Ako i jesam, brzo sam se povratio iz svoje rastrojenosti, i zastao na Kent Rodu na nekoj terasi s vodenim bazenom, u kojem je na sredini bio velik smešan kip koji je duvao u suvu školjku. Tu sedoh na jedan prag, potpuno iznemogao i iznuren od napora koji sam već pretrpeo, nemajući dovoljno snage ni da plačem za izgubljenim sandukom i polovinom gvineje.

U to se već bilo smrklo, i sat je izbijao deset dok sam se tako odmarao. Ali je srećom bila letnja noć i lepo vreme. Kad mi se povrati dah, i kad sam se oslobodio nekog gušenja u grlu, ustadoh i pođoh dalje. Ni usred sve te nesreće ne dođe mi ni na kraj pameti da se vratim. Sumnjam da bi mi to palo na pamet čak i da je tim drumom vejala snežna mećava kao u Svajcarskoj.

Mada sam išao dalje, moje mi je imovno stanje, koje se sastojalo samo iz tri novčića od po pola penija (čudim se da su se i oni našli u mom džepu od subote uveče) zadavalo mnogo brige. Počeh zamišljati kako će u novinama za dan-dva izaći beleška da sam nađen mrtav pod nekom živom ogradom, pri čemu sam se vukao istina sav utučen, ali najbrže što sam mogao, sve dok ne prođoh kraj nekog malog dućana na kojem je pisalo da se tu kupuju ženska i muška odela i da se najbolje plaćaju krpe, kosti i kuhinjski otpaci. Gazda tog dućana je sedeo bez gornjeg odela, u košulji, pred vratima, i pušio; a kako je sa niske tavanice visilo mnogo kaputa i pantalona, a unutra gorele svega dve sveće i samo slabo čkiljile, meni dođe pomisao da taj gazda izgleda kao neki osvetoljubivi čovek koji je sve svoje neprijatelje povešao — pa sad uživa!

Moje skorašnje iskustvo sa gospodinom i gospođom Mikober dovede me na, misao da bi ovde moglo biti načina da »zajazim kurjaka« za neko vreme. Uđoh u prvu pobočnu ulicu, pa skidoh prsnik, pažljivo ga savih, metnuh pod pazuho, i vratih se do dućanskih vrata.

»Ako je povolji, gospodine«, rekoh ja, »prodao bih vam ovo za pristojnu cenu«.

Gospodin Dolobi —Dolobi je barem bilo ime koje je stajalo iznad dućanskih vrata — uze prsnik, prisloni lulu uspravno uz dovratnik, uđe sa mnom u radnju, useknu prstima obe sveće, raširi prsnik po tezgi, pa ga stade zagledati, a zatim ga diže prema svetlosti, pa ga opet poče zagledati, i najzad reče:

»Šta tražiš za ovaj prslučić?«

»Pa vi znate bolje, gospodine«, odgovorih ja skromno.

»Ne mogu ja biti i kupac i prodavač«, reče gospodin Dolobi. »Kaži cenu za ovaj prslučić«.

»Da li bi osamnaest penija bilo —?« nagovestih ja posle kratkog ustezanja.

Gospodin Dolobi ga ponovo smota, pa mi ga vrati.

»Da vam ponudim devet penija, i to bi značilo da sam opljačkao svoju rođenu porodicu!« reče on.

To je bio neprijatan način cenkanja, jer mi je nametao, meni, potpunom strancu, neugodnost da tražim od gospodina Dolobija da zbog mene pljačka svoju porodicu. Ali kako sam bio u teškim okolnostima, rekoh mu da ću primiti devet penija ako on pristane. Gospodin Dolobi mi dade devet penija, ali ne bez gunđanaj, pa mu poželeh laku noć, i izađoh iz dućana, bogatiji za tu sumu, mada siromašniji za prsnik. Ali kad zakopčah kaput, nije mi mnogo nedostajao.

U stvari sam dosta jasno predviđao da će za prsnikom otići i kaput, i da ću morati da se pomirim s tim da put do Dovera pređem u košulji i pantalonama, i da se mogu smatrati srećnim ako tamo stignem čak i u toj opremi. Ali se moje misli nisu zatrčavale tako daleko kako bi se moglo

predpostavljati, te kad pođoh dalje sa svojih devet penija u džepu, mislim da nisam imao bogzna kakav pojam o teškoćama u kojima se nalazim, sem jednog, onako opšteg utiska o daljini koja me čeka, i o tome da je onaj mladić sa kolicima i magarcem svirepo postupio prema meni.

Ranije sam bio smislio plan kako da provedem noć, te se reših da ga izvedem. A plan se sastojao u ovome: da legnem iza zida moje stare škole, u jednom kutu u kome je obično bio plast sena. Zamišljao sam da će mi dečaci i spavaonica u kojoj sam nekad pričao priče — u ovaj mah tako blizu mene — biti kao neka vrsta društva: mada dečaci neće imati pojma da sam ja tu, i mada mi spavaonica neće dati zaklona.

Taj dan mi je bio vrlo naporan, te sam bio prilično umoran kad sam se najzad ispeo do Blekhita. Trebalo mi je dosta muke dok sam našao Salem-kuću, pošto sam prvo obišao oko zida, razgledao prozore, i video da je unutra sve mračno i tiho. Nikad neću zaboraviti osećanje usamljenosti kad tako prvi put legoh na zemlju bez krova nad glavom!

San savlada te noći i mene kao i tolike druge beskućnike pred kojima se kućna vrata zatvaraju, i na koje laju psi — pa sam sanjao kako ležim u svom starom školskom krevetu i razgovaram sa dečacima u svojoj sobi, da se zatim odjednom nađem u sedećem stavu, sa Stirfordovim imenom na usnama, i čudno zureći u zvezde koje su blistale i svetlucale nada mnom. Kad se setih gde se nalazim u taj nezgodni čas, obuze me neko osećanje koje me natera da se podignem, preplašen ni sam ne znam od čega, i da se malo prošetam. Ali me ohrabri slabije svetlucanje zvezda i bleda svetlost na nebu, tamo otkuda je svitao dan; a kako su mi oči bile veoma teške, legoh opet i zaspah — mada i u snu svestan da mi je zima — dok me topli sunčevi zraci i zvono za ustajanje u Salem-kući ne probudiše. Da sam se nadao da je tamo Stirford, vrebao bih sve dok ne bi izašao sam, ali sam znao da je morao već odavno napustiti zavod. Možda je Tredls još uvek bio tamo, ali i to je bilo vrlo neizvesno, a ja, ma koliko da sam verovao u njegovo dobro srce, nisam imao vere u njegovu smotrenost, a još manje da je srećne ruke, te nisam smeo da mu se poverim u sadašnjem svom stanju. Zato se odvukoh od zida, i dok su pitomci gospodina Krikla ustajali, ja pođoh dugim prašnjavim putem, za koji sam prvi put doznao da je doverski drum još onda kad sam i ja bio isti takav pitomac, i kad mi ni na um nije padalo da će me na tome drumu ičije oči videti — i to još kao ovakvog putnika.

Kakva razlika između ovog nedeljnog jutra i nekadašnjeg nedeljnog jutra u Jarmutu! U određeno vreme čuh zvonjavu crkvenih zvona, dok sam jednako teško odmicao napred, pa stadoh sretati ljude koji su išli u crkvu, i prođoh pored dve-tri crkve u kojima se služila služba, te je pojanje iz njih dopiralo napolje, gde je sijalo sunce, a crkvenjak sedeo i osvežavao se u senci priprate, ili stajao u hladu, ispod tise, sa rukom na čelu, buljeći u mene ljutito dok sam prolazio. Tišina i odmor nekadašnjeg nedeljnog jutra ogledali su se na svemu osim na meni. U tome je bila sva razlika. Ja sam se osećao grešan, onako prljav, prašnjav i zamršene kose. Ali da nije preda mnom lebdela blaga slika moje majke dok je bila mlada i lepa, kako sedi kraj vatre i plače — kad se ono na nju ražalila moja tetka — ne verujem da bih imao snage da pešačim tako dalje sve do sutra. Ali ona je stalno išla preda mnom, a ja za njom.

Te sam nedelje prešao dvadeset tri milje po pravom drumu, premda ne vrlo lako, jer nisam bio navikao na takve napore. Vidim samog sebe kako prelazim most kod Ročestera dok se veče spušta, podbijenih nogu i premoren, i kako jedem hleb koji sam kupio za večeru. Dve-tri kućice, na kojima je visio natpis »Prenoćišta za putnike«, dovodile su me u iskušenje, ali sam se bojao da potrošim ono malo penija koje sam imao, a još više zlih pogleda skitnica koje sam sretao ili prestizao. Zbog toga sam tražio zaklona samo pod vedrim nehom, a kad s mukom stigoh u Čatam — koji je u tome svom noćnom vidu ličio na neko priviđenje iz sna, na utvaru od krečnih stena, od prebačenih opkopnih mostova, od brodova bez katarki po muljevitoj reci, od kojih je svaki bio pokriven krovom kao Nojev kovčeg — ja se najzad dovikoh do nekog travom obraslog bedema koji se nalazio iznad uličice, po kojoj je stražar hodao gore-dole. Tu legoh kraj jednog topa i prospavah čvrsto sve do

jutra, srećan što mi stražarevi koraci prave društvo, mada ovaj nije znao da se nalazim iznad njega, kao što ni dečaci iz Salem-kuće nisu znali da ležim kraj zida.

Ujutro se probudih ukočen i podbijen, i sasvim ošamućen lupom doboša i marširanjem vojske, koja kao da me je opkolila sa svih strana dok sam se spuštao prema dugoj uskoj ulici. Osećajući da toga dana neću moći pešačiti ako želim da sačuvam nešto snage da bih stigao do kraja puta, reših se da mi za taj dan glavni posao bude prodaja kaputa. Prema tome skidoh kaput da se naviknem na kretanje bez njega, pa noseći ga pod pazuhom, pođem da razgledam razne starinarnice.

U tom se mestu kaput mogao lako prodati, pošto su prodavci polovnog odela mnogobrojni i, uglavnom, čekaju na kupce na vratima svojih dućana. Ali pošto su kod većine njih među ostalom robom visila dva-tri oficirska odela sa epoletama i svim ostalim, ja sam zazirao od tih skupih stvari kojima su trgovali, te sam dugo obilazio unaokolo, ne ponudivši nikom svoju robu.

Ta moja skromnost obrati mi pažnju na telalnice za mornare i na onakve kao što je bila radnja gospodina Dolobia, koje su ’ mi se više svidele nego radnje pravih trgovaca. Najzad nadoh jednu koja mi je davala nade i koja se nalazila na uglu neke prljave ulice što se završavala ograđenim prostorom punim kopriva. Ispred te radnje, o tarabi od kolja, njihalo se nekoliko polovnih mornarskih odela, koja kao da su već sasvim bila preplavila radnju; lepršala su između kolevki, zarđalih pušaka, nepromočivih šešira i nekih poslužavnika punih starih zarđalih ključeva razne veličine, koji su mi izgledali dovoljno raznoliki da otvore ma koja vrata na svetu.

U tu radnju, koja je bila niska i mala, i koju je više zamračivao nego rasvetljavao prozorčić prekriven odelom, a u koju se silazilo niz nekoliko stepenica, uđoh uzdrhtala srca; i ne bi mi ništa lakše kad nekakav ružan čiča, čiji je donji deo lica bio obrastao prosedom bradom sličnom strnjici, izlete iz prljave jazbine koja se nalazila pozadi, pa me uhvati za kosu. Strašno je bilo pogledati tog starca u prljavom flanelskom prsluku, koji je grozno zaudarao na rum. Njegov se krevet — pokriven nekim zgužvanim komadom pokrivača, sastavljenim od krpica i sasvim u ritama — nalazio u jazbini iz koje je starac izašao, dok je drugi prozorčić otvarao izgled na nove koprive i na jednog sakatog magarca.

»O, šta ti tražiš?« iskezi se taj starac svirepim monotonim cviljenjem. »Jao oči, jao udovi, šta tražiš? Jao pluća, jao džigerice, — šta tražiš? O, geru, geruuu?«

Mene te reči tako zaprepastiše, a naročito ponavljanje one poslednje, meni nepoznate reči, koja je bila neka vrsta hripanja u grlu, tako da ne mogoh odgovoriti, te starac, jednako me držeći za kosu, ponovi:

»O, šta tražiš? Jao oči, jao udovi, šta tražiš? Jao pluća, jao džigerica, šta tražiš? O, geru?« istisnu iz sebe uz tako veliki napor, da mu se oči izbuljiše.

»Hteo bih da znam«, rekoh ja drhteći, »da li biste kupili jedan kaput?«

»O, daj da vidim kaput!« uzviknu starac, »jao, gori mi srce, pokaži nam kaput! Jao oči, jao udovi, iznesi kaput«.

I on mi na te reči izvuče iz kose svoje drhtave ruke koje su ličile na kandže kakve ogromne ptičurine, pa metnu naočare, koje nimalo nisu ulepšavale njegove upaljene oči.

»Jao, koliko tražiš za kaput?«

»Dva i po šilinga«, odgovorih ja, došavši k sebi.

»Jao pluća, jao džigerica«, uzviknu starac, »ne! Jao oči, ne! Jao udovi, ne! šiling i po. Geru!«

Kad bi ispustio taj usklik, izgledalo je da njegovim očima preti opasnost da iskoče iz glave, a svaku je rečenicu izgovarao kao neku zapevku, uvek sasvim istu, sličniju navali vetra, koja počinje nisko, pa se penje i opet spušta, nego bilo čemu drugom sa čime bih mogao da je uporedim.

»Dobro«, rekoh ja, srećan što se završilo pogađanje, »primiću šiling i po«.

»Jao džigerice moje!« viknu stari čovek i baci kaput na policu. »Napolje iz moje radnje! Jao, pluća, napolje iz moje radnje! Jao, oči moje i udovi, geru, ne traži novaca, nego da se trampimo«.

Nikada se u životu nisam tako preplašio ni pre ni posle, pa ipak mu ponizno rekoh da hoću novac i da mi ništa drugo ne može biti od koristi, i da ću čekati napolju kako on želi, i da ne želim da ga teram da se žuri. Izađoh napolje i sedoh u hlad u jednom kutu. I sedeo sam tamo satima, tako da je hladovinu ogrejalo sunce, a od sunca opet postala hladovina, i jednako čekao novac.

Ovo, i njihovo nuđenje da mu pozajmem nož za taj posao, tako ga je ljutilo, da je ceo dan prošao u njegovom izletanju iz dućana i dečijem bežanju. Ponekad bi u svom besu pomislio da sam ja jedan od njih, pa bi naleteo na mene sav zapenušen, kao da će me rastrgnuti na komade, da se najzad, u poslednjem času seti ko sam, šmugne u dućan, legne na postelju, kako mi se činilo po njegovom glasu, i onda nekim besomučnim jecanjem, onim svojim zapevanjem sličnim zavijanju vetra, više kao da deklamuje »Nelzonovu smrt« uz jedno »Jao!« ispred svakog stiha i uz umetanje svojih bezbrojnih »geru!« I kao da mi sve to još nije bilo dosta, dečaci stadoše i mene dovoditi u vezu sa njegovom radnjom, valjda zato što sam tako strpljivo i postojano, onako poluobučen, sedeo ispred nje, pa su me celog dana zasipali kamenjem i pogrdama.

Više puta je pokušao da me nagovori da pristanem na trampu, jednom iznoseći struk sa udicom, pa violinu, pa neki trorogi šešir, i najzad neku flautu. Ali sam se ja protivio svim tim predlozima, i sedeo tu u svom očajanju, stalno tražeći novac ili kaput, sa očima punim suza. Najzad mi on stade plaćati svaki put po pola penija, tako da prođe čitava dva sata dok mi dade šiling.

»Jao oči, jao udovi!« viknu on, odvratno izvirujući iz radnje, posle dugog razmaka vremena, »hoćeš li ići ako ti dam još dva penija?«

»Ne mogu«, rekoh, »umreću od gladi«.

»Jao pluća, jao džigerice! Hoćeš li tri penija?«

»Ništa ne bih tražio da mogu«, rekoh ja, »ali mi je jako potreban novac«.

»O ge... ruuu!« zaista je nemoguće izraziti kako je on istisnuo taj usklik, dok je provirivao na mene iza dovratka, otkrivajući samo lukavu staru glavu, »hoćeš li četiri penija?«

Bio sam toliko slab i umoran, da završih cenkanje sa ovom ponudom, pa pošto uzeh, držćući, novac iz njegovih kandži, odoh nešto malo pred zalazak sunca, gladniji i žedniji nego što sam ikad bio. Odmah potroših tri penija, i potpuno povratih snagu, pa malo raspoloženiji othramah još sedam milja puta.

Te noći mi opet jedan plast sena posluži kao postelja, gde se udobno odmorih, pošto sam prvo oprao u potoku noge pune plikova i previo ih kako sam najbolje mogao hladnim lišćem. Kad sam sledećeg jutra opet krenuo na put, videh da vodi kroz kraj zasejan hmeljom i kroz voćnjake. Leto je već bilo toliko odmaklo da su voćnjaci rudeli od zrelih jahuka, dok su na nekoliko mesta berači hmelja već bili na poslu. Sve mi je to izgledalo neobično lepo, te se reših da te noći spavam u hmelju, zamišljajući kako će mi nedogledni redovi pritki omotanih ljupkim lišćem biti veselo društvo.

Skitnice su tog dana bile gore nego ikad, te su mi zadavale užasan strah, tako da mi je taj dan ostao u svežoj uspomeni.

Neki su od njih bili grubijani najsurovijeg izgleda, i zagledali me dok sam prolazio, a zatim se možda zaustavljali i vikali za mnom da se vratim i porazgovaram s njima, da me zatim, pošto udarim u trk, gađaju kamenjem. Sećam se nekog mladog junaka s nekom ženom — po torbi za alat i po mangalu pretpostavljam da je bio limar — koji se okrete licem prema meni, pa stade tako buljiti u mene, i podviknu tako strašnim glasom da se vratim, da ja zastadoh i osvrnuh se.

»Dođi ovamo, kad te zovem«, reče limar, »ili ću ti rasporiti to mlado telo«.

Mislio sam da će biti najbolje da se vratim. Dok sam im se približavao trudeći se da pogledima pridobijem limarevu naklonost, opazih da žena ima modro oko.

»Kuda?« upita limar, pa me zgrabi za košulju svojim garavim rukama.

»Idem u Dover«, odgovorih ja.

»Odakle?« reče limar zahvatajući još više u moju košulju da bi me čvršće držao.

»Idem iz Londona«, odgovorih ja.

»Čime se baviš?« upita limar. »Jesi li lopov?«

»Ni... sam«, odgovorih ja.

»Ma boga ti, nisi? Ako mi se staneš hvaliti svojim poštenjem«, reče limar, »prosuću ti mozak«.

On slobodnom rukom napravi pokret kao da će me udaviti, pa me onda odmeri od glave do pete.

»Imaš li novaca za pintu piva?« upita limar. »Ako imaš ovamo s njim, dok ti ga nisam uzeo«.

Ja bih ga sigurno izvadio da se nisam sreo sa ženinim pogledom i da mi ona jedva primetno ne zavrte glavom, pri čemu usnama napravi: »Ne«.

»Jako sam siromašan«, rekoh ja pokušavajući da se nasmešim, »i nemam novaca«.

»Šta, šta hoćeš time da kažeš?« reče limar, gledajući me tako strogo da se ja skoro uplaših da on možda vidi novac u mom džepu.

»Gospodine«, promucah ja.

»Šta to znači?« reče limar. »Ti nosiš svilenu maramu moga brata? Ovamo s njom!« i on mi za tili čas skide maramu s vrata, pa je dobaci ženi.

Žena prasnu u smeh kao da to smatra za šalu, pa mi je baci natrag i ponovo, kao i pre, jedva primetno klimnu glavom i ustima napravi: »Idi!«

Međutim, pre no što sam mogao da je poslušam, limar zgrabi maramu iz moje ruke tako grubo da me odbaci kao pero, pa veza maramu labavo oko vrata, a zatim se uz gadnu psovku okrete ženi, pa je obori jednim udarcem. Nikada neću zaboraviti kako je pala poleđuške na tvrdi drum i ležala sa zabačenom kapom i kosom svom belom od prašine; ni prizor koji sam video kada sam se osvrnuo izdaleka: kako sedi na stazi kraj drumskog useka i briše krajem šala krv s lica, dok on odlazi dalje.

Taj me događaj tako uplaši, da sam se posle toga, kad god bih primetio neke od tih ljudi da dolaze, vraćao dok ne bih našao mesto da se sakrijem, pa bih ostao dok ih ne izgubim iz vida, što se dešavalo tako često, da sam u tome gubio mnogo vremena. Ali me je i u toj teškoći kao i u svim drugim na tome putu, podržavala i vodila zamišljena slika moje majke iz njene mladosti, pre nego što sam ja došao na svet. Ta slika mi je uvek pravila društvo. Bila je u hmelju kad sam legao da spavam; bila sa mnom ujutro kada sam se probudio; išla preda mnom celog dana. Otada sam je stalno dovodio u vezu sa sunčanom ulicom u Kenterberiju, koja kao da je dremala na toplom suncu, sa izgledom starih kuća i kapija, sa dostojanstvenom sivom katedralom, i sa vranama koje su jedrile oko tornjeva. Kad najzad stigoh na golu prostranu visoravan u blizini Dovera, ona mi ozari nadom samotni izgled predela, pa me ne ostavi sve dok ne stigoh do prve velike mete svog putovanja, i dok stvarno ne stupih nogom u samu varoš, šestog dana svog bekstva. A tada je, za divno čudo, dok sam stajao u poderanim cipelama, onako prašnjav, suncem opaljen i poluodeven, u mestu za kojim sam toliko žudeo, iščezla kao san, i ostavila me nemoćnog i malodušnog.

O tetki se prvo stadoh raspitivati kod lađara, te dobih razne odgovore. Jedan mi reče da ona živi na Svetioniku na Južnom rtu, i da je tamo sasvim osmuđila zaliske; drugi reče da je privezana za veliku plutaču izvan luke, i da se može posetiti samo kad prestane plima; treći da je zatvorena u medstonskoj tamnici, jer je krala decu; četvrti da su je videli kako jaše na metli za vreme poslednje oluje i da se uputila pravo u Kale. Kasnije se obratih kočijašima, ali su i oni odgovarali isto tako šaljivo i posprdno, dok su trgovci, kojima se nije sviđao moj izgled, obično, i ne slušajući šta govorim, odgovarali da nemaju ništa za mene. Osećao sam se nesrećniji i bedniji nego što sam bio i u jednom trenutku od svog bekstva. Sav mi je novac bio otišao, a ništa mi nije ostalo za prodaju, pa sam bio gladan, žedan i iznuren, te mi se učinilo da sam daleko od mete, koliko i da sam ostao u Londonu.

Celo mi pre podne prođe u tim raspitivanjima. Sedeo sam na pragu jednog praznog dućana na uglu neke ulice, u blizini pijace, i razmišljao da pođem do onih drugih mesta koja su mi bili pomenuli, kad nekom kočijašu, koji je tuda prolazio sa svojim kolima, ispade konjski pokrovac. Kad mu podigoh pokrovac, nešto me dobroćudno u njegovom licu ohrabri da ga upitam bi li mi on mogao kazati gde stanuje gospođica Trotvud; iako sam toliko puta postavljao to pitanje da mi je skoro izumrlo na usnama.

»Trotvud«, reče on. »čekaj da se setim. Poznato mi je to ime. Starija gospođa?«

»Da«, rekoh ja. »Prilično«.

»Malo kruta u leđima?« reče, pa se i sam ispravi.

»Da«, rekoh ja. »Lako moguće«.

»Nosi torbu«, reče on, »poširoku torbu, osorna je, i oštro se obrecuje na čoveka?

Srce mi zadrhta kad uvideh nesumnjivu tačnost tog opisa.

»E, onda, znaš šta«, reče on. »Idi onuda gore«, i on mi bičem pokaza prema stenama, »pa se drži desne strane dok ne dođeš do nekih kuća okrenutih prema moru, a tu ćeš čuti o njoj. Ja mislim da ti neće ništa udeliti, pa ti evo s moje strane jedan peni.«

Primim poklon sa zahvalnošću, i kupih za njega hlepčić. Jedući usput ovu poslasticu, išao sam putem koji mi je pokazao moj prijatelj, i prevalih dobar deo puta, ali ne naiđoh na kuće o kojima je on govorio. Najzad ugledah neke ispred sebe, te nadomak njih uđoh u jedan mali dućan, jedan od onih koje smo mi kod kuće zvali svaštarnicama, i zapitah da li bi bili tako dobri da mi kažu gde stanuje gospođica Trotvud. Ja sam se obraćao čoveku za tezgom koji je merio pirinač nekoj mladoj ženi, našto se ova brzo okrete misleći da pitam nju:

»Moja gospođa?« reče ona. »Šta ti ona treba, dečko?«

»Želim«, odgovorih ja, »da govorim s njom, molim lepo«.

»To jest da prosiš od nje«, odgovori devojka.

»Ne, zaista ne«, rekoh ja. Ali se iznenada setih da, u stvari, nisam došao ni zbog čega drugog, te ućutah zbunjen, i osetih da gorim u licu.

Služavka moje tetke, što sam predpostavljao sudeći po onom što je rekla, spusti pirinač u malu korpu, pa izađe iz radnje rekavši mi da pođem za njom ako želim da znam gde stanuje gospođica Trotvud. Nije mi trebalo dvaput reći, mada sam bio utučen i uzrujan toliko da su mi se noge otsekle. Pođoh za mladom ženom, pa ubrzo stigosmo do vrlo uredne kuće sa prijatnim izbočenim prozorima. Ispred nje je bilo malo četvorouglasto šljunkom pokriveno dvorište i vrt pun cveća, pažljivo negovan, koji je izvanredno mirisao.

»Ovo je kuća gospođice Trotvud«, reče mlada žena. »Sad znaš, i to je sve što imam da ti kažem«. To reče i utrča u kuću, kao da hoće da skine sa sebe svaku odgovornost za moje pojavljivanje, te me ostavi da stojim pred baštenskim vratima i da preko njih neutešno gledam prema prozoru od salona, na kojem su bile muslinske zavese, na sredini malo razmaknute. U tom salonu sam video široki okrugli zaklon — kao neku lepezu — koji je bio pričvršćen za prozorski ragastov, pa mali stočić i veliku naslonjaču, koja me navede na misao da tetka možda baš sad sedi u njoj, i da je u strašnom raspoloženju.

Cipele su mi u to vreme došle u sasvim žalosno stanje. Donovi su malo-pomalo otpali, a lice se poderalo i ispucalo tako da više nisu ličile na cipele. Moj šešir, koji mi je isto tako služio i za noćnu kapu, bio je tako izgužvan i nakrivljen, da se ni stari izlupani tiganj bez drške bačen na đubre ne bi mogao postideti u poređenju s njim. Moja košulja i pantalone, izmrljane znojem, rosom, travom i kentskom zemljom na kojoj sam spavao — uz to poderane — mogle su plašiti ptice u vrtu moje tetke, dok sam tako stajao pred kapijom. Kosa mi nije znala za češalj i četku otkako sam pošao iz Londona; lice, vrat i ruke nenaviknuti na toliko izlaganje vetru i suncu, bili su dobili boju mrke kupine. Od glave do pete bio sam gotovo beo od krečnjaka i prašine kao da sam došao iz krečane. U takvom sam stanju i potpuno svestan tog stanja, čekao priliku da se predstavim, i da načinim prvi utisak na svoju strašnu tetku.

Pošto po neprekidnoj mirnoći u salonu posle nekog vremena zaključih da ona nije tamo, podigoh oči na prozor iznad njega, i na njemu ugledah nekog rumenog gospodina prijatna izgleda i prosede kose, koji zažmuri na jedno oko na vrlo smešan način, pa mi nekoliko puta klimnu glavom, a onda je i zatrese prema meni isto toliko puta, pa se nasmeja i iščeze.

I pre toga sam bio dosta zbunjen, ali me ovo neočekivano ponašanje još više zbuni, tako da se umalo ne otšunjah da razmislim kuda ću dalje, kad iz kuće izađe neka gospođa sa maramom vezanom preko kape, dok je na rukama imala baštenske rukavice, oko pasa baštensku pregaču sa džepom velikim kao onaj na kecelji u trošarinca, a u ruci veliki nož. Odmah sam znao da je to gospođica

Betsi, jer je izašla iz kuće krutim hodom, upravo kao što ju je moja sirota mati često opisivala, pričajući o tome kako je dolazila našim vrtom u Blanderstonskom Vraništu.

»Odlazi!« reče gospođica Betsi, pa zadrma glavom, i mahnu nožem po vazduhu. »Idi! Ne trpim dečake!«

Srce mi je bilo sišlo u pete dok sam je posmatrao kako maršira ka jednom kutu vrta i zastaje da iščupa neki koren. Zatim, bez trunke hrabrosti, ali onako očajnički, uđoh polako u vrt, pa stadoh kraj nje i dodirnuh je prstom.

»Molim, gospođo«, počeh ja.

Ona se trže i pogleda me.

»Molim, tetka ...«

»A?« uzviknu gospođica Betsi glasom punim zaprepašćenja, kakav nikada dotle nisam čuo.

»Molim vas, tetka, je sam vaš nećak«.

»O, bože!« reče moja tetka, pa prosto sede nasred baštenske staze.

»Ja sam David Koperfild iz Blanderstona u Safoku, gde ste vi bili one noći kad sam se ja rodio i videli moju dragu majku. Bio sam vrlo nesrećan otkad je ona umrla. Zanemarili su me, nisu me ničemu učili, prepustili su me samom sebi i dali mi posao koji nije za mene. To me je nateralo da pobegnem vama. Na prvom koraku su me opljačkali, a ceo put sam prešao peške, i nisam spavao u postelji otkako sam pošao na put«. Tu me samopouzdanje sasvim izdade, i uz pokret ruku koji je hteo da pokaže kako sam odrpan, da mi to bude dokaz da sam patio, briznuh u neobuzdan plač, koji se sigurno skupljao u meni čitave nedelje.

Moja je tetka, prognavši s lica svaki drugi izraz sem čuđenja, sedela na šljunku i buljila u mene dok ne počeh da plačem, a na to žurno ustade, pa me uhvati za jaku i odvede u salon. Tu prvo otvori visok kredenac, izvadi nekoliko flaša, pa mi iz svake nasu nešto u usta. Mora da ih je uzimala nasumce, jer sam siguran da sam osetio anasonsku vodicu, sos od sardela i sirće sa zejtinom. Kako sam posle tih sredstava za okrepljenje još uvek ostao histeričan, i nisam bio u stanju da obuzdam jecanje, ona me položi na sofu, pa mi metnu pod glavu šal, a pod noge maramu sa svoje glave, da ne bih zaprljao pokrivač, a zatim, pošto i sama sede iza lepeze ili zaklona koji sam već pomenuo, tako da nisam mogao da joj vidim lice, stade uzvikivati s vremena na vreme:

»Milostivi bože!« izbacujući te izraze kao da pali iz puške.

Posle nekog vremena ona zazvoni u zvonce.

»Dženeta«, reče moja tetka kad služavka ude, »idi gore, pozdravi gospodina Dika i reci da želim da razgovaram s njim«.

Dženeta me pogleda malo iznenađena što ukočeno ležim na sofi — nisam se usuđivao da se maknem, da se ne bih zamerio tetki, pa ode svojim poslom. A tetka je, sa rukama na leđima hodala gore-dole po sobi, dok u sobu ne uđe smejući se onaj gospodin koji je škiljio na mene sa gornjeg prozora.

»Gospodine Dik«, reče moja tetka, »nemojte biti budala, jer niko nije pametniji od vas samo kad hoćete. To svi znamo. Dakle ne budite budala, ma šta inače bili«.

Gospodin se odmah uozbilji, pa me stade gledati, čini mi se, kao da me preklinje da ne kažem ništa o onom prozoru.

»Gospodine Dik«, reče moja tetka, »čuli ste da spominjem Davida Koperfilda? Nemojte se sad praviti da vas pamćenje izdaje, jer vi i ja to bolje znamo«.

»David Koperfild?« reče gospodin Dik, koji se, izgleda, nije mnogo sećao toga. David Koperfild? A, jeste, svakako, David, naravno«.

»E«, reče tetka, »ovo je njegov dečko... njegov sin. Bio bi do najveće mere sličan svome ocu da ne liči isto toliko i na svoju majku.«

»Njegov sin?« reče gospodin Dik. »Davidov sin? Dabome!«

»Da«, nastavi moja tetka, »učinio je nešto vrlo lepo! Pobegao je. Da! Njegova sestra Betsi Trotvud nikad ne bi pobegla«. Tetka čvrsto zatrese glavom, uverena u karakter i ponašanje devojčice koja se nikad nije rodila.

»O, mislite da ona ne bi pobegla?« reče Dik.

»Bože sakloni i smiluj se na ovog čoveka«, viknu moja tetka oštro, »kako taj govori? Zar ja ne znam da ne bi? Živela bi sa svojom kumom i bile bismo odane jedna drugoj. Odakle bi, za ime božje, njegova sestra, Betsi Trotvud, pobegla, i kuda?«

»Nikud«, reče Dik.

»Pa onda«, odgovori moja tetka, umirena odgovorom, »kako možete da se pravite da ste rasejani, Dik, kad ste oštri kao hirurška lanceta? Sad evo ovde vidite mladog Davida Koperfilda, i pitanje koje vam postavljam glasi: Šta da radim s njim?«

»Šta da radite s njim?« reče gospodin Dik mlitavo, češući se po glavi. »O, da radite s njim?«

»Da«, reče tetka ozbiljno i dignuvši kažiprst. »Deder sad. Potreban mi je pametan savet«.

»Pa, da sam ja na vašem mestu«, reče gospodin Dik razmišljajući i gledajući rasejano u mene, »ja bih«, moj izgled kao da ga nadahnu iznenadnom idejom, te naglo dodade »ja bih ga oprao!«

»Dženet«, reče moja tetka, okrenuvši se s izrazom mirnog likovanja, koji tada nisam razumeo, »gospodin Dik nas dobro upućuje. Podložite kupatilo«.

Mada me je njihov razgovor jako interesovao, nisam mogao da odolim iskušenju da posmatram tetku, gospodina Dika i Dženetu dok su razgovarali, i da dovršim pregledanje sobe koje sam već bio započeo.

Moja tetka je bila visoka žena tvrdih crta, ali nikako ružna. U njenom licu, glasu, hodu i držanju bilo je neke nezavisnosti, što je bilo dovoljno da kod nežnog stvorenja kao što je bila moja majka ostane o njoj onakav utisak, ali bi se za njene crte pre moglo reći da su lepe nego da nisu, mada su bile krute i stroge. Naročito sam opazio da, su joj oči žive i svetle. Seda kosa joj je bila podeljena u dva glatko začešljana, dela, smeštena pod kapu, koja se, mislim, zvala »jutarnja«; — mislim na kapu koju su u ono vreme mnogo više nosili nego sad, i koja se vezivala pod vratom. Haljina joj je bila boje majčine dušice i savršeno uredna, ali tesno skrojena, kao da je želela da joj što je moguće manje smeta. Sećam se da mi se činilo da po obliku više liči na jahaće odelo, kome je suvišni deo suknje odsečen, nego na išta drugo. Sa strane je nosila muški zlatan sat, ako je suditi po njegovoj veličini i obliku, sa podesnim lancem i pečatima. Pod grlom joj se videlo neko platno slično jaki na košulji, a oko zglavka nešto kao male manžete.

Gospodin Dik je, kao što sam već rekao, bio prosed i rumena lica, čime bi bilo rečeno sve o njemu, da mu glava nije bila čudno pognuta — ali ne od starosti; podsećala me je na glavu nekog od Kriklovih pitomaca posle batina; dok su oči bile sive, izbuljene i krupne, sa nekim čudnim vodnjikavim sjajem, te su me, uz ono njegovo rasejano ponašanje, pokornost prema tetki i njegovu detinjastu radost kad bi ga tetka hvalila, navodile na sumnju da je pomalo lud, mada mi je bilo vrlo zagonetno otkud on tu ako je lud. Bio je obučen kao svaki drugi običan gospodin, u širok sivi jutarnji kaput, prsnik i bele pantalone, a u džepu od prsnika držao je sat, dok u džepovima od pantalona novac, kojim je zveckao kao da se veoma ponosi što ga ima.

Dženeta je bila lepuškasta, rumena devojka od svojih devetnaest do dvadeset godina; savršena slika urednosti. Mada u tom trenutku na njoj nisam ništa više primetio, mogu ovde ,da napomenem ono što sam tek kasnije otkrio, naime, da je to bila jedna od onih štićenica koje je moja tetka uzimala u službu isključivo da bi ih vaspitala da se odreknu muškog pola, a koje bi obično to svoje odricanje završavale udajom za pekara.

Soba je bila uredna kao i Dženeta ili kao moja tetka, i dok sam maločas spustio pero da razmišljam o tome, do mene je opet dopro morski vazduh pomešan sa mirisom cveća; i u sećanju videh starinski dobro izbrisan i uglačan nameštaj, neprikosnovenu stolicu moje tetke, sto kraj

okrugle zelene lepeze u izbočenom prozoru, vunenom prostirkom prekriveni ćilim, mačku, stalak za čajnik, dva kanarinca, stari porcelan, zdelu za punč punu suvih ražinih listića, visoki kredenac, u kome su bile boce svake vrste i tegle, i na sofi moju prašnjavu osobu, koja čudno odudara od svega i sve zapaža.

Dženet je otišla da spremi kupatilo, kad se moja tetka na moje veliko zaprepašćenje za tili čas ukoči od besa, tako da je jedva u stanju da vikne:

»Dženeta! Magarci!«

Nato Dženeta ustrči uz stepenice kao da kuća gori, pa izlete napolje pred kuću, na malu ledinu, i sa nje otera dva magarca sedlenika koji su se usudili da tamo kroče svojim kopitima; a moja tetka jurnu iz kuće i uhvati uzde trećeg, na kome je jahalo neko derište, pa okrete životinju i odvede je sa tog svetog zemljišta, a zatim išamara nesrećnog balavca koji se usudio da oskrnavi sveto tle.

Ja još ni danas ne znam je li moja tetka imala zakonito pravo na tu ledinu, ali je uvrtela u glavu da ima, a to je za nju bilo svejedno. Prelaženje magarca preko tog neprikosnovenog mesta bila je jedna od velikih uvreda u njenom životu, koja se morala stalno svetiti. Ma čime bila zaposlena, ma kako bio zanimljiv razgovor u kome je učestvovala, magarac bi za tren oka promenio tok njenih misli i ona bi odmah jurnula na njega. Vrčevi sa vodom i kante za polivanje bili su spremni na skrovitom mestu da se izruče na dečake-prestupnike; štapovi su čekali u zasedi iza vrata; ispadi su se dešavali u svako doba dana, i rat se vodio bez prekida. Možda je to bilo prijatno uzbuđenje za dečake koji su vodili magarce, ili su neki magarci promućurniji od ostalih, shvativši kako stvar stoji, onako iz svoje urođene tvrdoglavosti uživali da tuda prolaze. Samo znam da su bile tri uzbune pre nego što je kupatilo bilo gotovo, a u poslednjoj i najočajnijoj od sviju, videh tetku kako se lično baca u koštac s nekim dečkom pepeljave kose od svojih petnaest godina i treska njegovom pepeljavom glavom o svoju kapiju, pre nego što je on uspeo da shvati u čemu je stvar. Ti su prekidi za mene bili utoliko smešniji, što mi je upravo kašičicom davala čorbu — pošto je bila čvrsto uverena da ja stvarno umirem od gladi, te da u početku moram dobijam hranu u malim količinama — pa bi, dok su mi još usta bila otvorena da prime kašičicu, bacila ovu natrag u činiju, i dreknula: »Dženeta! Magarci!«, a zatim izletela napolje na juriš.

Kupanje je bilo veliko uživanje. Već sam, naime, počeo da osećam oštre bolove u udovima zbog ležanja u polju, i bio tako umoran i slab, da sam jedva mogao da ostanem budan pet minuta bez prekida. Pošto se okupah, one mi, mislim na tetku i Dženetu, obukoše košulju i pantalone koje su pripadale gospodinu Diku, pa me umotaše u dva-tri velika šala. Ne znam na kakav sam zavežljaj ličio, ali sam osećao da mi je vrlo toplo. Kako sam se osim toga osećao slab i sanjiv, ubrzo opet legoh na sofu i zaspah.

Možda sam samo sanjao, što je moglo biti posledica mog maštanja koje mi se tako dugo vrzlo po glavi, ali se probudih pod utiskom da je moja tetka bila došla, da se nagla nada mnom, da mi je uklonila kosu s lica i namestila zgodnije glavu, a onda stajala i gledala u mene. činilo mi se da su mi u ušima ostale i reči »Lep dečko«, ili »Siroti mali«, ali kad se probudih, nije nesumnjivo, bilo ničega što bi me navodilo na misao da ih je izgovorila moja tetka. Ona je sedela u izbočenom prozoru i zurila u more iza lepeze, koja se, nameštena na nekoj vrsti osovine, mogla okretati na sve strane.

Ručali smo ubrzo pošto se probudih (imali smo pečeno pile i puding), pri čemu sam sedeo za stolom kao neka uvezana ptica i s velikom mukom micao rukama. Ali se na tu nezgodu nisam žalio, pošto me je umotala lično moja tetka. Za sve to vreme sam želeo da saznam šta namerava sa mnom, ali je ona ručala ne govoreći ništa, sem što bi s vremena na vreme uprla pogled u mene, koji sam sedeo preko puta nje, i rekla »Milostivi bože!« što niukoliko nije ublažavalo moju strepnju.

Pošto se diže stolnjak, i na sto donese šeri, od koga i ja dobih jednu čašu, tetka opet posla po gospodina Dika, koji nam se pridruži, držeći se zatim što je mogao mudrije kad ona zatraži od njega da sasluša moju istoriju, koju je izvlačila iz mene

postepeno, postavljajući mi niz pitanja. Dok sam ja kazivao, ona je gledala u gospodina Dika, koji bi inače, mislim, zaspao, a ona ga je, kad god bi se nepažnjom nasmešio, prekorevala mrštenjem.

»Ne mogu da shvatim šta je bilo toj sirotoj nesrećnoj Bebi da se opet uda«, reče moja tetka kad ja završih.

»Možda se zaljubila u svog drugog muža«, napomenu ’gospodin Dik.

»Zaljubila!« odgovori moja tetka, »Šta hoćete time da kažete? Šta joj je trebalo da se zaljubljuje? Nije to bio njen posao!«

»Možda je«, reče gospodin Dik smešeći se budalasto pošto je malo razmišljao, »to učinila iz zadovoljstva«.

»Baš mi je to neko zadovoljstvo!« odgovori tetka, »čudno mi zadovoljstvo za sirotu Bebu; pokloniti svoju prostodušnu veru tako nekom psu od čoveka, koji će je zloupotrebiti, pa bilo ovako ili onako. Volela bih da znam šta je mislila! Imala je jednog muža. Ispratila je sa sveta Davida Koperfilda, koji je uvek, još od svog detinjstva, trčao za voštanim lutkama. Rodila je bebu, ili bolje, dve su se bebe tamo našle kad je onog petka u noć rodila ovo dete što tu sedi — pa šta je više htela?«

Gospodin Dik krišom mahnu glavom prema meni, kao da je bio mišljenja da je tu svaki pogovor izlišan.

»Čak nije mogla ni da rodi dete kao svi ostali«, reče tetka. »Šta se desilo sa sestrom ovog deteta, sa Betsi Trotvud? Nije ni došla na svet. Ta idite, molim vas!«

Gospodin Dik je izgledao sasvim uplašen.

»Pa onaj čovečuljak, onaj doktor sa krivom glavom«, reče tetka. »Dželips, kako li se ono zvao; šta je on mislio? Nije ništa drugo znao da kaže — kao neki crvenko-crvendać — što, u stvari, i jeste — nego ,Dečko je’. Dečko. Da. Budale su oni, budale svi od reda!«

Žestina tog uzvika jako uplaši gospodina Dika, a da pravo kažem i mene.

»A zatim, kao da to nije bilo dosta, i kao da joj nije bilo dovoljno što je stala na put sestri ovog deteta, Betsi Trotvud«, reče moja tetka, »nego se udaje po drugi put, i to udaje za nekakvog Merderera[{18}] ili za čoveka sa sličnim imenom, i time staje na put i sreći ovog deteta ovde. I ovo njegovo lutanje i skitanje samo je prirodna posledica svega toga, što bi svako predvideo da nije beba. On toliko liči na Kaina i pre no što je porastao, da sličniji ne može biti«.

Gospodin Dik me oštro pogleda, kao da hoće da proveri da li sam zaista takav.

»Pa onda i ona žena sa bezbožničkim imenom«, reče tetka, »ta Pegoti, i ona potegla da se uda. Kao da se nije nagledala nesreća koje prate takve stvari; pazi ti nje, potrčala i ona da se uda — kako ovo dete priča. Nadam se«, reče tetka, tresući glavom, »da joj je muž jedan od onih muževa-batinaša kojih su pune novine i koji će je dobro lemati«.

Nisam mogao da slušam takve reči o mojoj staroj dadilji i takve želje. Rekoh tetki da se zaista vara. Da je Pegoti najbolja, najiskrenija, najodanija, najvernija i najpožrtvovanija prijateljica i služavka na svetu, koja me je uvek mnogo volela, koja je jako volela moju majku, koja je držala glavu moje majke na svojim rukama dok je ova umirala, i da je na njeno lice moja majka spustila svoj poslednji zahvalni poljubac. I kako me je sećanje na njih dve gušilo, briznuh u plač dok sam pokušavao da kažem kako je njena kuća moja kuća, i kako je sve što ona ima moje, i da bih otišao k njoj da tražim utočište da nije bila skromnog stanja, te sam se plašio da bih joj stvorio neprilika — briznuh u plač, kažem, dok sam pokušavao da to izgovorim, i zagnjurih lice u ruke na stolu.

»No, dobro, dobro«, reče moja tetka; »dete ima pravo što je verno onima koji su njemu verni... Dženeta! Magarci!«

Tvrdo sam uveren da bi između nas došlo do potpunog razumevanja da nije bilo tih nesrećnih magaraca, jer mi tetka položi ruku na rame, a meni dođe da je, ohrabren tim, zagrlim i zamolim za zaštitu. Ali prekid i nered usled borbe napolju učiniše kraj za izvesno vreme svakoj nežnijoj misli, i navedoše tetku da sve do čaja besno govori gospodinu Diku o svojoj odluci da se obrati za pomoć

zemaljskim sudovima, s molbom da pokrenu postupak zbog nasilnog upadanja u tuđe imanje, i to protiv svih vlasnika magaraca koliko god ih ima u Doveru.

Posle čaja smo sedeli kraj prozora, na osmatračnici, kako mi se činilo po tetkinom oštrom izrazu lica, i vrebali nove prestupnike sve do mraka, kad Dženeta donese na sto sveće i tablu za trik-trak{19} i navuče zavese.

»A sada, gospodine Dik«, reče tetka sa ozbiljnim izrazom i s podignutim kažiprstom kao i pre, »hoću da vam postavim još jedno pitanje. Pogledajte ovog dečka«.

»Davidovog sina?« upita gospodin Dik uz izraz lica koji je odavao pažnju i zbunjenost.

»Da«, odgovori moja tetka, »Šta biste vi sad s njim uradili?«

»Radio sa Davidovim sinom?« upita gospodin Dik.

»Da,« odgovori tetka, »sa Davidovim sinom«.

»O,« reče gospodin Dik. »Da, uradio sa... strpao bih ga u krevet«.

»Dženeta«, stade vikati moja tetka, sa onim istim zadovoljnim likovanjem koje sam i pre zapazio. »Gospodin Dik nas dobro upućuje. Ako je krevet spremljen, odvešćemo ga gore«.

Pošto Dženeta izjavi da je krevet spremljen, odvedoše me gore ljubazno, ali nekako kao zatvorenika; tetka je išla napred, dok je Dženeta bila pozadina. Jedina okolnost koja mi pruži nove nade bilo je tetkino zastajanje na stepenicama da zapita za neki miris vatre koji se tu osećao i Dženetin odgovor da je dole u kuhinji palila moju staru košulju. Ali u mojoj sobi nije bilo drugog odela sem čudne gomile stvari koje sam imao na sebi; a kad me tako ostaviše sa svećicom, za koju me je tetka opomenula da će goreti tačno pet minuta, čuh kako spolja zaključavaju vrata. Preturajući po glavi misli o svemu ovome, učini mi se da je moguće da tetka, koja nije mogla ništa znati o meni, podozreva da imam običaj da bežim, te da zato preduzima mere predostrožnosti da bi me sigurno zadržala.

Soba je bila prijatna, na vrhu kuće, i okrenuta moru, koje je mesec divno obasjavao. Pošto sam se pomolio bogu, i pošto se sveća ugasi, sećam se da sam još sedeo i gledao u mesečinu na vodi, kao da sam se mogao nadati da ću moći iz nje pročitati svoju sudbinu kao iz neke sjajne knjige; ili da ću videti majku s detetom kako silazi s neba, niz taj sjajni put, da me pogleda kao što me je gledala kada sam poslednji put video njeno slatko lice. Sećam se kako svečano osećanje, s kojim najzad okretoh oči, ustupi mesto osećanju zahvalnosti i spokojstva, koje osetih kad pogledah krevet sa belim zavesama, a još više kad legoh u meku postelju i kad se šćućurih u čaršave bele kao sneg. Sećam se kako sam mislio na sva ona osamljena mesta gde sam spavao pod noćnim nebom, i kako sam se molio bogu da nikad više ne ostanem beskućnik, i da nikada ne zaboravim beskućnike. I sećam se kako mi se zatim činilo da plovim po melanholičnom sjaju one staze koja se pružala preko mora u svet snova.

GLAVA XIV

MOJA TETKA SE REŠAVA ŠTA DA RADI SA MNOM

Kad ujutro siđoh, zatekoh tetku tako duboko zamišljenu nad postavljenim stolom za doručak, sa laktom na poslužavniku, da se sadržina suda sa vrelom vodom, prepunivši čajnik, razlila po celom stolnjaku. Moj ulazak odagna njena razmišljanja. Bio sam siguran da sam ja bio njihov predmet, pa sam više nego ikad želeo da doznam šta namerava sa mnom. Ali se nisam usudio da izrazim svoju želju da je ne bih uvredio.

Međutim, moje su se oči, koje nisu bile pod tako jakom stegom kao jezik, često za vreme doručka upravljale na tetku. Nikad nisam mogao da je gledam nekoliko minuta bez prekida, a da ne vidim kako baca pogled na mene — i to na neki čudno zamišljeni način, kao da sam negde beskrajno daleko, a ne na drugoj strani malog, okruglog stola. Kad završi doručak, tetka se sasvim odlučno zavali u naslonjaču, nabra obrve i skrsti ruke, pa me stade natenane posmatrati sa tako usredsređenom pažnjom, da se ja sasvim zbunih. Pošto još nisam bio završio doručak, pokušah da sakrijem zabunu nastavljajući da jedem, ali mi je nož padao preko viljuške, a viljuška zapinjala o nož, dok su odsečeni komadići slanine odskakali u vazduh do iznenađujuće visine, umesto da ih isečem i pojedem, pri čemu bih se svaki čas zagrcnuo čajem, koji je uporno išao onamo gde ne treba, te najzad digoh ruke od svega i nastavih da sedim, crveneći pod tetkinim upornim pogledom.

»De!« reče moja tetka posle dugog vremena.

Podigoh oči s poštovanjem, pa sretoh njen sjajni, oštri pogled.

»Pisala sam mu«, reče tetka.

»Kome...?«

»Tvom očuhu«, reče tetka. »Poslala sam mu pismo u kome sam mu rekla da će se morati pomučiti da mi odgovori, ili da mu jamčim da ćemo se dohvatiti«.

»Zna li on gde sam ja, tetka?« upitah je zabrinuto.

»Kazala sam mu«, reče tetka klimnuvši glavom.

»Hoćete li me ... vratiti njemu?« promucah.

»Ne znam«, odgovori tetka. »Videćemo«.

»O, ne mogu da zamislim šta bih radio«, uzviknuh ja, »kad bih morao da se vratim gospodinu Merdstonu«.

»Ne znam ništa o tome«, reče moja tetka, vrteći glavom; »nikako još ne mogu o tome govoriti. Videćemo«.

Ja se na te reči oneraspoložih; snuždih se i nekako klonuh. Moja tetka, ne obraćajući, izgleda, mnogo pažnje na mene, pripasa neku grubu pregaču sa podvezačom, koju izvuče iz ormana, pa svojim rukama opra šolje od čaja, a zatim, kad je sve bilo oprano i opet poređano na poslužavnik, a stolnjak složen i položen preko svega, zazvoni Dženeti da, sve odnese. A onda je neko vreme čistila mrvice metlicom (pošto je prvo navukla rukavice), sve dok nije sa ćilima nestalo i najmanje mrlje, našto obrisa prašinu i uredi sobu, koja je već i pre toga bila sva obrisana i uređena. Pošto sve ovo obavi tako da se oseti zadovoljna, ona skide rukavice i kecelju, pa ih složi i ostavi na određeno mesto u ormanu odakle ih je i uzela, pa prenese kutiju za rad na sto kraj otvorenog prozora i sede da radi, dok je ona zelena lepeza stajala između nje i svetlosti.

»Otiđi gore«, reče mi tetka udevajući konac u iglu, »pa pozdravi gospodina Dika i kaži da bih volela da znam kako napreduje predstavka«.

Ja živo skočih da izvršim nalog.

»Tebi sigurno«, reče tetka gledajući me onako izbliza kao što je gledala iglu u koju je uvlačila konac, »to ime Dik izgleda suviše kratko, a?«

»Juče mi se učinilo dosta kratko,« priznadoh ja.

»Nemoj misliti da on nema i duže ime, samo što se njime ne služi«, reče tetka ponosnije. »Bebli, gospodin Ričard Bebli; to je njegovo pravo ime«.

Baš kada sam se spremao da kažem, skromno osećajući da sam suviše mlad i da sam kriv zbog te familijarnosti, da će bolje biti da ga zovem njegovim punim imenom, moja tetka nastavi:

»Ali ga ti nipošto nemoj tako zvati. On ne trpi svoje ime. To je neka njegova nastranost. Premda ne znam zašto bi to bila nastranost, jer su neki koji nose to ime rđavo postupali prema njemu, te sam bog zna da nije čudno što oseća smrtnu odvratnost prema tom imenu. On se sada zove gospodin Dik, i ovde i svuda, ako ikada ode bilo kuda, što neće. Stoga pazi, dete: zovi ga samo gospodin Dik«.

Obećah da ću je poslušati, pa odoh gore sa porukom, razmišljajući usput kako gospodin Dik mora dobro da napreduje sa svojom predstavkom ako već dugo radi na njoj onako brzo kao što je radio kad sam ga silazeći video kroz otvorena vrata. Zatekoh ga gde još uvek piše dugim perom, sa glavom gotovo položenom po hartiji. Bio je tako zadubljen, da sam imao dovoljno vremena da gledam velikog zmaja u uglu sobe, razbacane svežnje rukopisa, bezbroj pera i, iznad svega, ogromnu količinu mastila — koje je, izgleda, držao u nekih dvanaest boca od po pola galona — pre nego što on primeti da sam tu.

»A! Febuse!« reče gospodin Dik spuštajući pero. »Kako stoji svet? Znaš šta«, dodade on tišim glasom, »ne bih hteo da se o tome govori, ali je ovaj...« na to mi on dade znak glavom i prinese usne uhu, »ovaj svet lud. Lud kao Bedlem[{20}], dečko!« reče gospodin Dik, šmrknuvši burmut iz okrugle kutije koja se nalazila na stolu, i nasmejavši se od sveg srca.

Ne usuđujući se da izrazim svoje mišljenje po tom pitanju, ja mu saopštih poruku.

»Dobro«, odgovori gospodin Dik, »pozdravi je od mene i reci da sam ja... da mi se čini da sam počeo. Mislim da sam počeo«, reče gospodin Dik, pa prođe rukom kroz prosedu kosu, i baci na svoj rukopis jedan pogled koji je bio pun svega osim pouzdanja. »Ti si išao u školu, je l'?«

»Išao sam, gospodine«, odgovorih ja, »kratko vreme«.

»Sećaš li se godine«, upita me gospodin Dik gledajući me ozbiljno i uzimajući pero da zapiše, »kad je odsečana glava kralju Karlu I?«

Rekoh da mislim da se to desilo hiljadu šest stotina četrdeset i devete.

»Dobro«, odgovori gospodin Dik češući uho perom i gledajući sa sumnjom u mene. »Tako kažu knjige, ali ja ne mogu da shvatim kako to može biti. Jer ako je to bilo pre toliko godina, kako su mogli ljudi oko njega da pogreše, pa da neke brige iz njegove glave, pošto je odsečana, stave u moju!«

Mene neobično iznenadi to pitanje, ali mu o tome nisam mogao dati nikakvo objašnjenje.

»Vrlo je čudnovato«, reče gospodin Dik, i snuždeno pogleda na hartiju, dok mu je ruka opet bila u kosi, »da to nikako ne mogu da izvedem načisto. Nikako to ne mogu potpuno da razjasnim. Ali ne mari, ne mari!« reče on veselo, pa dižući se dodade: »ima vremena! Pozdravi gospođicu Trotvud i reci da zaista vrlo dobro napredujem«.

Kad sam pošao, on mi skrenu pažnju na zmaja.

»Kako ti se dopada ovaj zmaj?« upita on.

Ja odgovorih da je divan, čini mi se da je morao biti sedam stopa u visinu.

»Ja sam ga napravio. Pustićemo ga da leti, ti i ja«, reče gospodin Dik. »Vidiš li ovo?«

On mi pokaza kako je zmaj sav pokriven rukopisom, ispisanim veoma zbijeno i marljivo, ali tako jasno da kad pogledah preko redova, opet videh na nekoliko mesta neke aluzije na glavu kralja Karla I.

»Ima dosta kanapa«, reče gospodin Dik, »i kad visoko leti, odnosi daleko činjenice. To je moj

način da se one rasprostru. Ko zna gde mogu pasti. To zavisi od prilika, vetra i tako dalje, ali ja sam spreman na sve eventualnosti«.

Lice mu je bilo tako blago i prijatno, i imalo u sebi nečeg blagočestivog, mada je bilo zdravo i veselo, tako da sam pomislio da možda pravi neku dobroćudnu šalu sa mnom. Zato se stadoh smejati, našto se on nasmeja, pa se raziđosmo kao najbolji prijatelji.

»No, dete«, reče tetka kad siđoh dole, »kako je jutros gospodin Dik?«

Ja je obavestih da je pozdravlja i da dobro napreduje.

»Šta misliš o njemu?« upita me tetka.

Meni prođe kroz glavu neka nejasna misao da pokušam da izbegnem to pitanje time što ću odgovoriti da mi se čini da je krasan gospodin, ali se moja tetka ne dade tako lako otresti, nego spusti svoj rad u krilo pa reče, prekrstivši ruke:

»Hajde! Tvoja sestra Betsi Trotvud bi mi o bilo kom otvoreno rekla šta misli. Budi što možeš više nalik na svoju sestru i govori jasno!«

»Je li on... je li gospodin Dik... pitam ja jer ne znam, tetka; da nije on malo šenuo pameću?« promucah ja, jer sam osećao da se nalazim na opasnom tlu.

»Ni za trunku«, reče tetka.

»Da«, primetih ja slabim glasom.

»Ako ima išta na svetu«, reče tetka s puno odlučnosti i snažnim glasom, »što gospodin Dik nije, e to nije«.

Ništa bolje nisam mogao nego da dodam još jedno plašljivo:

»Da«.

»Za njega su rekli da je lud«, reče moja tetka. »Osećam neko sebično zadovoljstvo kad kažem da su ga nazvali ludim, jer inače ne bih imala blagodet da uživam njegovo društvo i savet za poslednjih deset godina i više, u stvari, za sve vreme otkako me je razočarala tvoja sestra Betsi Trotvud«.

»Tako dugo?« rekoh ja.

»I divni su mi bili ti ljudi koji su se usudili da ga nazovu ludim«, nastavi tetka. »Gospodin Dik mi je neka dalja rodbina, nije važno kakva, i ne treba da ulazim u to. Da nije bilo mene, njegov rođeni brat bi ga zatvorio za ceo život; samo to«.

Bojim se da je od mene bilo licemerno, ali se, videći da tetki ta stvar leži na srcu, potrudih da i ja izgledam kao da mi to leži na srcu.

»Ohola budala!« reče tetka. »Zato što mu je brat bio malo nastran, mada nije ni upola nastran koliko mnogi drugi, nije hteo da ga viđaju u njegovoj kući, te ga posla u neku privatnu ludnicu; iako ga je naročito njegovom staranju poverio njihov pokojni otac, koji ga je smatrao skoro blesavim. Mora da je bio pametan čovek kad je tako mislio. Sigurno je on sam bio lud«.

I ja opet pokušah da izgledam potpuno ubeđen, pošto je tetka tako izgledala.

»Tako se ja umešam«, reče tetka, »i predložim mu nešto. Rekoh mu: ‚Vaš je brat svestan, svesniji nego što ste vi, ili što ćete ikad biti, po svemu sudeći. Dajte mu neki stalan prihod i pustite ga da stanuje kod mene. Ja ga se ne bojim, ja nisam ohola. Ja sam spremna da se staram o njemu, i neću rđavo postupati s njim kao što su neki, i osim onih u ludnici, činili’. Posle priličnog natezanja«, reče tetka, »dobila sam ga, i odonda je stalno ovde. On je najprijatniji i najprilagodljiviji stvor na svetu, a što se tiče saveta!... Ali niko osim mene ne zna kakav je um u toga čoveka«.

Tetka pogladi haljinu i zatrese glavom, kao da je htela da i jednim i drugim pokretom izrazi prkos prema čitavom tom svetu.

»On je imao sestru koju je mnogo voleo«, reče tetka, »dobro stvorenje, koje je bilo dobro prema njemu. Ali je učinila što i sve ostale žene — udala se, stekla muža. A taj je učinio što i svi ostali muževi — unesrećio je. To je tako uticalo na dušu gospodina Dika, a to čini mi se nije ludilo, da ga je to, uz strah od brata i svest koliko je brat neljubazan prema njemu, bacilo u groznicu. To je bilo pre

nego što je došao k meni. Ali ga sećanje na to još uvek tišti. Je li ti govorio štogod o kralju Karlu I, dete?«

»Da, tetka«.

»Ah!« reče moja tetka, trljajući nos kao da joj je to malo neprijatno. »To je njegov alegorični način da to izrazi. On sasvim prirodno svoju bolest dovodi u vezu sa velikim nemirom i uzbuđenjem, i to je samo figura, ili poređenje, ili već kako mu se to zove, kojim se on služi. A što ne bi ako mu se čini zgodna?«

Ja rekoh:

»Svakako, tetka«.

»To nije poslovni način govora«, reče tetka, »ni način otmenog društva. Ja to potpuno shvatam, i to je razlog zbog koga navaljujem da o tome ne bude ni reči u njegovoj predstavci«.

»Je l' on to piše predstavku o svom životu, tetka?«

»Da, dete«, odgovori moja tetka, ponovo trljajući nos. »Tom predstavkom on namerava da svoje stvari iznese Lordu Kancelaru, ili lordu Ovom ili Onom — svakako nekom od tih ljudi koji su plaćeni da im se upućuju predstavke. Nadam se da će ovih dana biti upućena. Dosad nije bio u stanju da je napiše, a da ne unese onaj svoj način izražavanja, ali ništa zato; tako bar nešto radi«.

U stvari, kasnije sam doznao da je gospodin Dik više od deset godina nastojao, da odstrani kralja Karla I iz svoje predstavke, ali da se ovaj stalno uvlačio u nju, te da je još uvek u njoj.

»Opet velim«, reče tetka, »niko sem mene ne zna kakav je um u toga čoveka; on je najprijatniji i najprilagodljiviji stvor na svetu. Ako ponekad voli da pušta zmaja, šta s tim! I Franklin je puštao zmaja. A ko je smešniji od kvekera koji pušta zmaja?«

Da sam mogao predpostaviti da je tetka ispričala te pojedinosti naročito zbog mene, i kao dokaz poverenja u mene, osećao bih se visoko odlikovan, i u tom znaku njenog dobrog mišljenja o meni video nešto povoljno. Ali nisam mogao da ne zapazim da se upustila u njih uglavnom zato što se to pitanje pojavilo u njenoj glavi i sa vrlo malo veze sa mnom, mada se meni obraćala u nedostatku nekog drugog.

Ujedno moram reći da je njena plemenita briga, za sirotog bezazlenog gospodina Dika ne samo ulevala u moje mlado srce neku sebičnu nadu da će ona biti dobra i prema meni, već i moje srce nesebično zagrevala za nju. Čini mi se da sam počeo uviđati da u moje tetke, i pored svih njenih nastranosti i čudnih raspoloženja, postoji nešto što je za poštovanje i na što se čovek može osloniti. Mada je toga dana bila isto. onako stroga kao i dan ranije, i isto tako često izletala i uletala zbog magaraca, i mada se strahovito razbesnela kad je neki mladić koji je tuda prolazio pogledao zaljubljeno u Dženetu na prozoru (to je bila jedna od najozbiljnijih uvreda koje su se mogle naneti dostojanstvu moje tetke), ipak je budila u meni više poštovanja prema sebi, mada ne i manje straha.

Ogromna je bila zabrinutost koju sam osećao u ono vreme koje je moralo proteći do odgovora gospodina Merdstona, ali sam nastojao da je obuzdam i da na izvestan miran način budem koliko mogu ljubazniji prema tetki i gospodinu Diku. Gospodin Dik i ja smo često izlazili da puštamo velikog zmaja, ali ja još uvek nisam imao nikakvog odela, osim onih ne tako živopisnih haljina kojima su me ukrasili prvog dana, i koje su me držale zatvorena u kući po ceo dan, osim jednog sata pošto bi pao mrak, kad bi me tetka, zdravlja radi, povela u šetnju, pred spavanje, po grebenu iznad mora. Najzad stiže odgovor od gospodina Merdstona, i tetka mi, na moj beskrajni užas, reče da on lično dolazi sutra da govori s njom. Sutradan sam, još uvek upakovan u svoju čudnu odeću, sedeo i brojao sate, sav crven i vreo od unutarnjeg sukoba između sve slabije nade i sve većeg straha, i očekujući da se trgnem pred pojavom onog mračnog lica od kojeg sam se svaki čas trzao uobražavajući da dolazi.

Moja tetka je bila nešto malo energičnija i stroža nego obično, ali inače na njoj nisam mogao primetiti nekog drugog znaka pripreme za prijem posetioca koga sam se toliko plašio. Ona je sedela

sa radom kraj prozora, a ja pored nje, dok su mi se po glavi vrzle sve moguće i nemoguće misli o ishodu posete gospodina Merdstona, — i tako sve do prilično kasno popodne. Naš ručak se neprestano odlagao na neodređeno vreme, ali je već bilo tako kasno, da tetka naredi da se spremi, kad iznenada podiže uzbunu da dolaze magarci, na što ja, do krajnosti zaprepašćen i zapanjen, ugledah gospođicu Merdston kako na ženskom sedlu odlučno jaše preko one neprikosnovene ledine i kako se zaustavlja pred kućom, osvrćući se oko sebe.

»Odlazite«, viknu tetka tresući glavom i pesnicom sa svog prozora, »Šta tražite ovde? Kako smete da gazite tuđe pravo? Odlazite! Ej, vi stvore drska lica!«

Tetku je tako strahovito razbesnela hladnokrvnost s kojom je gospođica Merdston gledala oko sebe, da mi se stvarno učini da se ukočila i da je za trenutak nesposobna da po običaju izleti napolje. Ja iskoristih priliku da joj kažem ko je to, i da je onaj gospodin koji sad prilazi toj prestupnici, jer je, zbog strmog puta bio zaostao za njom, glavom gospodin Merdston.

»Ne tiče me se ko je!« uzviknu tetka, još uvek tresući glavom i praveći sa prozora pokrete koji su mogli značiti sve drugo samo ne dobrodošlicu. »Ne dam da se vređa moje pravo. To ne dopuštam! Odlazite! Dženeta, okreni ga! Odvedi ga!« i ja onako stojeći iza tetke videh neku brzu borbu, u kojoj je magarac stajao, dok je Dženeta pokušavala da ga povuče za uzdu, a gospodin Merdston pokušavao da ga povede napred, dok je gospođica Merdston udarala Dženetu suncobranom, a nekoliko dečaka koji su došli da, vide borbu vikali iz sve snage. Ali tetka, ugledavši iznenada među njima mladog zlikovca koji je bio čuvar magaraca i koji je bio jedan od njenih najokorelijih prestupnika, mada je tek bio prebacio deset godina, istrča na razbojište, pa ga zgrabi, zarobi, i uvuče u vrt s kaputom prevrnutim preko glave i s nogama koje su greble po zemlji, da ga tu čvrsto drži u škripcu, dovikujući Dženeti da dovede policiju i sudije, pa da ga uhvate, sude i pogube na licu mesta. Ali taj deo bitke ne potraja dugo, jer mali zločinac, vešt u raznim prevarama i smicalicama, o kojima moja tetka nije imala pojma, pobeže vičući, ostavljajući u lejama dubok trag svojih potkovanih cipela i pobedonosno odvodeći magarca.

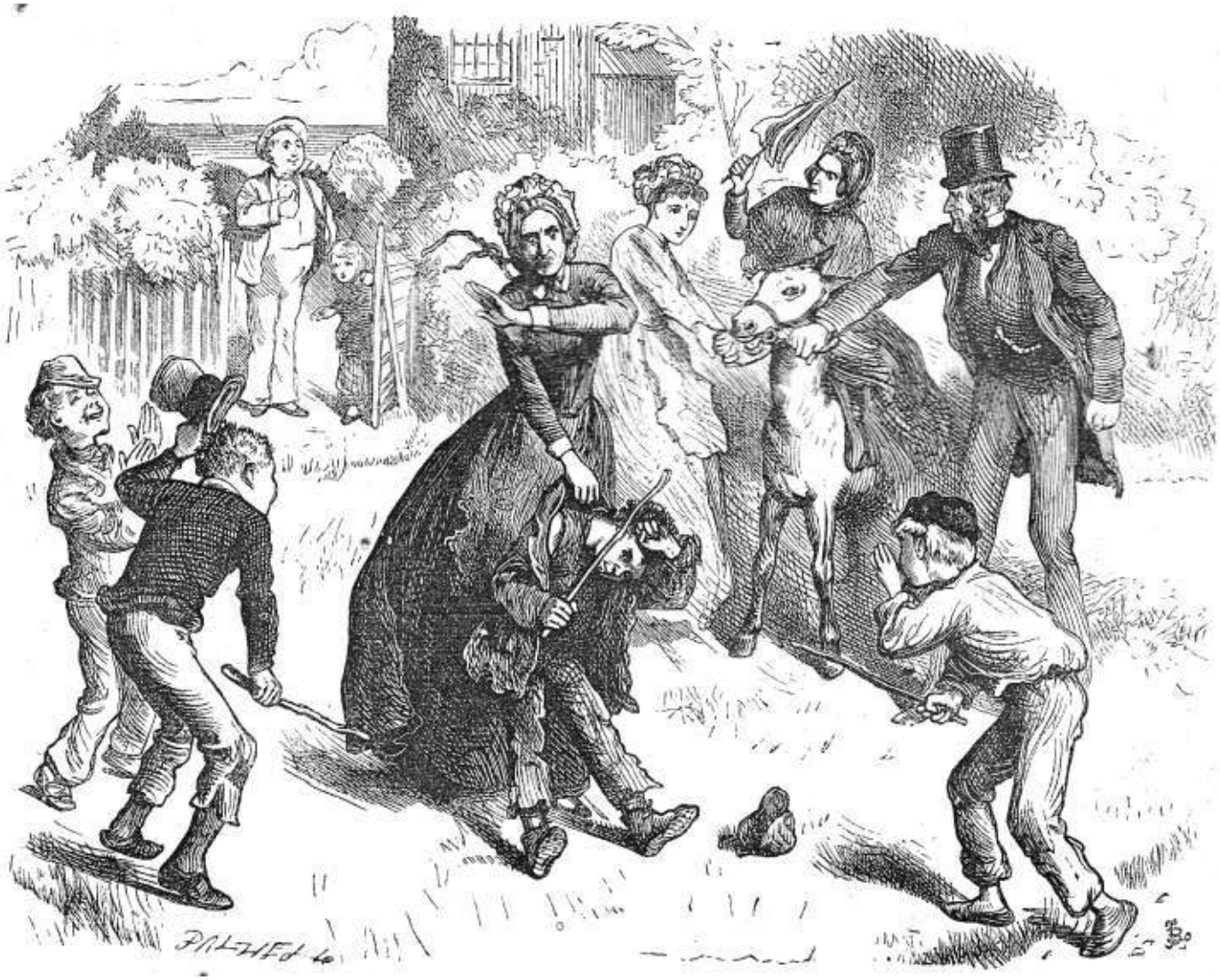

Gospođica Merdston je sjahala pri kraju borbe, te je sad sa bratom čekala kod stepenica, dok tetka ne bude imala vremena da ih primi. Tetka, malo nakostrešena usled sukoba, promaršira mimo njih u kuću, vrlo dostojanstvena, rešena da ne obraća nikakvu pažnju na njihovo prisustvo pre no što ih Dženeta prijavi.

»Da odem, tetka?« upitah ja drhteći.

»Ne, gospodine,« reče tetka. »Nipošto!« i gurnu me u kut kraj sebe, ogradivši me stolicom, kao da je to zatvor ili ograda u sudnici. U tom položaju ostadoh za vreme celog razgovora, te odatle videh kako ulaze gospođica i gospodin Merdston.

»O!« reče tetka. »Nisam odmah znala protiv koga sam imala zadovoljstvo da se bunim. Ali nikome ne dopuštam da jaše preko one ledine. Ne pravim nikakvih izuzetaka. Nikom to ne dopuštam«.

»Vaš je propis dosta nezgodan za strance«, reče gospođica Merdston.

»Zar?« upita moja tetka.

Gospodin Merdston kao da se uplaši da se neprijateljstva ne obnove, te se umeša:

»Gospođica Trotvud!«

»Izvinite«, primeti tetka pogledavši ga oštro. »Vi ste onaj gospodin Merdston koji se oženio udovicom moga pokojnog nećaka Davida Koperfilda iz Vraništa kod Blanderstona? Mada ne znam zašto baš Vranište?«

»Jesam«, reče gospodin Merdston.

»Izvinite me, gospodine, što kažem«, odgovori tetka, »da mislim da bi bilo mnogo bolje i srećnije da ste ostavili na miru to siroto dete«.

»Utoliko se slažem sa primedbom koju je učinila gospođica Trotvud«, primeti gospođica Merdston ukočena, »što smatram da je naša sirota Klara u suštini bila pravo dete«.

»Uteha je za vas i za mene, gospođo«, reče tetka, »koje smo dosta odmakle u životu, te nema izgleda da će nas unesrećiti lične privlačnosti, što to za nas niko ne može reći«.

»Nema sumnje«, odgovori gospođica Merdston, mada čini mi se, ne vrlo rado i ljubazno. »I sigurno bi bilo sto puta bolje za mog brata, kako vi kažete, da nikada nije stupio u taj brak. Uvek sam bila tog mišljenja«.

»Ne sumnjam da jeste«, reče tetka, pa zazvoni. »Dženeta, pozdravite gospodina Dika i zamolite ga da siđe«.

Tetka je zatim sve do njegovog dolaska sedela savršeno uspravno i ukočeno, mršteći se na zid. Kad on dođe, tetka izvrši ceremoniju predstavljanja.

»Gospodin Dik, stari i prisni prijatelj, na čiji sud«, reče tetka, naglašavajući to kao da hoće da opomene gospodina Dika, koji je grizao kažiprst i izgledao prilično luckasto, »mnogo polažem«.

Na ovaj mig gospodin Dik izvadi prst iz usta, pa stade usred grupe sa ozbiljnim i pažljivim izrazom lica. Tetka naže glavu prema gospodinu Merdstonu, koji nastavi:

»Gospođice Trotvud, po prijemu vašeg pisma, smatrao sam kao akt veće pravičnosti prema sebi i možda većeg poštovanja prema vama...«

»Hvala vam«, reče tetka gledajući ga uvek oštro, »nije trebalo da se brinete za mene«.

»... Da na njega odgovorim lično, ma kako nezgodan bio put«, nastavi gospodin Merdston, »pre nego da vam pišem. Ovaj nesrećni dečko, koji je pobegao od svojih prijatelja i sa svog posla ...«

»I čiji je izgled«, umeša se njegova sestra, skrećući opštu pažnju na mene u mom neopisivom odelu, »prava bruka i sramota«.

»Džein Merdston«, reče njen brat, »budite tako dobri da me ne prekidate. Ovaj nesrećni dečko je, gospođice Trotvud, bio povod mnogih domaćih briga i neprilika; i za vreme života moje drage pokojne žene, i posle. On ima nabusit i buntovan duh, preku narav, i tvrdoglavu, čak neukrotivu ćud. I sestra i ja smo pokušali da ispravimo te njegove poroke, ali bez uspeha. I moje je mišljenje — upravo to je mišljenje i moje sestre, u koju imam poverenje, da je pravo da vi iz naših usta čujete to ozbiljno i nepristrasno tvrđenje«.

»Skoro je nepotrebno da potvrđujem ono što je izjavio moj brat«, reče gospođica Merdston »ali želim da primetim da je, verujem, od svih dečaka na svetu ovo najgori«.

»Oštro!« reče tetka kratko.

»Ali nikako suviše oštro s obzirom na činjenice«, odgovori gospođica Merdston.

»Hm!« reče tetka. »Pa onda, gospodine?«

»Ja imam svoje mišljenje«, nastavi gospodin Merdston, čije se lice sve više mračilo što su duže on i tetka posmatrali jedno drugo, čineći to vrlo pažljivo, »o tome na koji ga je način najbolje vaspitati; ono je zasnovano delom na mom poznavanju njegovog karaktera, a delom na poznavanju mojih sredstava i izvora. Ja sam pred sobom nosim odgovornost za te svoje ideje i upravljam se prema njima, te više o njima nije potrebno da govorim. Dosta je ako kažem da sam smestio ovog dečka pod nadzor jednog svog ličnog prijatelja, u jednu uglednu radnju; da se to njemu nije dopalo; da je pobegao; da je lutao zemljom kao obična skitnica; i da je došao ovamo, sav u ritama, da se vama obrati za pomoć, gospođice Trotvud. Želim da pred vas časno iznesem tačne posledice, ukoliko ih ja mogu znati, do kojih će dovesti vaše izlaženje u susret njegovoj molbi«.

»Ali da vidimo prvo tu vašu uglednu radnju«, reče tetka. »Da je u pitanju bio vaš sin, vi biste, predpostavljam, i njega poslali onamo, na isto mesto?«

»Da je on sin moga brata«, odgovori gospođica Merdston upadajući u govor, »verujem da bi bio sasvim drukčijega karaktera«.

»Ili da je majka sirotog dečka živa; zar bi onda dospeo u tu uglednu radnju?« reče tetka.

»Verujem«, reče gospodin Merdston povlađujući glavom, »da Klara ne bi osporavala ono o čemu bi se ja i moja sestra Džein Merdston saglasili kao o najboljem«.

Gospođica Merdston potvrdi glasnim mrmljanjem.

»Hm!« reče moja tetka. »Jadna Beba!«

Gospodin Dik, koji je za sve vreme zveckao novcem, zazvecka sad tako jako, da tetka nađe za potrebno da ga opomene pogledom pre nego što reče:

»A godišnji dohodak sirotog deteta je umro zajedno s njom?«

»Umro zajedno s njom«, odgovori gospodin Merdston.

»A zar to malo imanje, kuća i vrt — kako se ono zvaše, Vranište bez vrana — nije zaveštano njenom dečku?«

»To je imanje njoj bez ikakvih ograničenja ostavio njen prvi muž«, reče gospodin Merdston kad ga tetka prekide neobično ljutito i nestrpljivo.

»Za ime božje, čoveče, nije to potrebno ni govoriti. Ostavio joj bez uslova! Kao da sad gledam Davida Koperfilda kako razmatra svakovrsne uslove, iako mu je jedan prosto stajao pred nosom. Naravno da ga je ostavio bezuslovno. Ali kad se ponovo udala — kad je, ukratko rečeno, udajom za vas učinila tako beskrajno nesrećan korak«, reče tetka, »zar niko, da govorim otvoreno, nije tada progovorio koju reč u korist dečka?«

»Moja pokojna žena je volela svog drugog muža, gospođo«, reče gospodin Merdston, »što po sebi znači da je imala poverenja u njega«.

»Vaša je pokojna žena, gospodine, bila najnaivnije, najodanije i najnesrećnije detence«, odgovori tetka tresući glavom. »Eto to je ona bila. A sad, šta imate još da kažete?«

»Samo ovo, gospođice Trotvud«, odgovori on. »Došao sam ovamo da odvedem Davida; da ga odvedem natrag bezuslovno, da radim s njim ono što nađem za shodno i da postupam s njim kako ja smatram da je ispravno. Ja nisam došao ovamo da dajem kakva bilo obećanja, ni da nekom dajem jemstva. Možda vi, gospođice Trotvud, želite da ga podstičete u njegovom bežanju i u žalbama koje vam upućuje. Vaše ponašanje, koje, moram reći, ne ide, izgleda, za mirnim rešenjem, navodi me na mišljenje da je tako nešto moguće. Moram vas upozoriti da ga vi zasvagda podstičete ako ga podstičete sad; ako sad stanete između mene i njega, morate stati zauvek, gospođice Trotvud. Ja ne mogu da se šalim, niti hoću da se iko sa mnom šali. Došao sam ovamo prvi i poslednji put da ga odvedem. Je li spreman da ide? Ako nije — a vi mi kažete da nije, pod ma kakvim izgovorom, sasvim mi je svejedno — moja su vrata ubuduće za njega zatvorena, a vaša, to smatram kao sigurno, širom otvorena«.

Tetka je vrlo pažljivo slušala taj govor, sedeći sasvim uspravno, sa rukama skrštenim na jednom kolenu, gledajući mrko u govornika. Kad on završi, ona okrete oči na gospođicu Merdston, ne menjajući pritom svoj položaj, pa reče:

»A vi, gospođo? Imate li vi šta da primetite?«

»Moj brat je, gospođice Trotvud«, reče gospođica Merdston, »tako lepo kazao sve što bih ja imala da kažem i izložio tako jasno sve što znam kao ovejane činjenice, da nemam ništa da dodam, sem da vam se zahvalim na učtivosti, u koju ne sumnjam«, reče gospođica Merdston sa ironijom koja moju tetku dirnu koliko bi dirnula onaj top kraj kojeg sam spavao u čatamu.

»A šta kaže dečko?« reče tetka; »jesi li raspoložen da ideš, Davide?«

Ja odgovorih da nisam i stadoh preklinjati tetku da me ne da. Rekoh da me ni gospođica ni gospodin Merdston nikad nisu voleli i da nikad nisu bili, dobri prema meni. Da su učinili da moja majka, koja me je uvek nežno volela, bude nesrećna zbog mene, i da ja to dobro znam, a da i Pegoti to dobro zna. Rekoh da sam bio nesrećniji nego što bi iko mogao poverovati ko zna koliko sam mlad. I molio sam i preklinjao tetku — zaboravio sam kakvim rečima, ali se sećam da sam bio jako uzbuđen — da mi pomogne i da me zaštiti, za ljubav moga oca.

»Gospodine Dik«, reče tetka, »Šta da radim s ovim detetom?«

Gospodin Dik se zamisli, zbuni, razvedri i najzad izjasni:

»Odmah dajte da mu se uzme mera za odelo«.

»Gospodine Dik«, reče tetka likujući, »dajte mi ruku, jer je vaša zdrava pamet neocenjiva«. Pošto je prodrma vrlo srdačno, ona me privuče k sebi i reče gospodinu Merdstonu:

»Možete ići kad god hoćete; ja ću pokušati sreću sa dečkom. Ako je takav kao što vi kažete, uvek mogu učiniti za njega barem koliko ste vi učinili. Ali ne verujem ni reči od toga«.

»Gospođice Trotvud«, odgovori gospodin Merdston, pa ustade i sleže ramenima, »da ste muško ...«

»Ah! Gluposti!« reče tetka. »Neću da vas čujem!«

»Kakva prefinjena učtivost«, viknu gospođica Merdston ustajući. »Neodoljiva, zaista«.

»Zar mislite da ja ne znam?« reče tetka ne obraćajući nikakvu pažnju na sestru, već produžujući da govori bratu, i da vrlo rečito trese glavom prema njemu, »kakav je život kod vas moglo provoditi ono siroto nesrećno i zavedeno detence? Zar mislite da ne znam u kakav ste zao čas po to nežno malo stvorenje prvi put izašli pred njene oči, smeškajući se na nju i buljeći u nju, kladila bih se, kao da bajagi ne znate ni dve unakrst«.

»Nikad nisam čula tako otmeno izražavanje«, reče gospođica Merdston.

»Zar mislite da vas ne prozirem kao da sam sve gledala svojim očima«, nastavi tetka, »sad kad vas *stvarno* vidim i čujem, što, da vam iskreno kažem, za mene može biti sve samo ne zadovoljstvo. O, bogo mili! Ko je bio slađi i glađi od gospodina Merdstona u početku! Jadno ošamućeno nevinašce nikad nije videlo takvog čoveka. Sav od šećera. Obožavao ju je. Ludovao za njenim dečkom, nežno ludovao za njim! On će mu biti drugi otac, i svi će živeti zajedno, kao u vrtu punom ruža, zar ne? Uh! Bežite mi s očiju odmah!« reče tetka.

»Nikad u životu nisam videla ništa ni nalik na ovo stvorenje«, viknu gospođica Merdston.

»Pa kad ste se osigurali kod sirote ludice«, reče tetka, »bog neka mi oprosti što je tako nazivam, a otišla je tamo gde se vama baš ne žuri, morali ste, valjda zato što još niste naneli dosta zla njoj i njenima, početi da je vaspitavate, zar ne, da je lomite, kao sirotu pticu u kavezu, i da, uništavate njen zavedeni život, učeći je da peva kako joj vi svirate?«

»Ovo je ili ludilo ili pijanstvo«, reče gospođica Merdston u krajnjem očajanju što ne može da navede na sebe bujicu tetkinih reči, »a ja bih pre rekla da je pijanstvo«.

Gospođica Betsi nastavi da govori gospodinu Merđstonu, ni najmanje ne obraćajući pažnju na njeno prekidanje, kao da ga nije ni bilo.

»Gospodine Merdstone«, reče ona, pretećи mu prstom, »vi ste bili tiranin toj prostodušnoj Bebi, i vi ste joj slomili srce. Ona je bila detence puno ljubavi, ja to znam; znala sam to godinama pre no što ste je vi videli, i kroz taj najbolji deo njene slabosti našli ste da joj nanesete rane od kojih je umrla. Eto vam istine za utehu, dopadala vam se ona ili ne. Iskoristite je vi i vaše oruđe kako najbolje znate«.

»Dopustite da vas zapitam, gospođice Trotvud«, umeša se gospođica Merdston, »koga vi to, tako biranim rečima na koje nisam navikla, izvoljevate nazivati oruđem moga brata?«

Još uvek gluha na njen glas, i potpuno nedirnuta tim rečima, gospođica Betsi nastavi svoju besedu.

»I bilo je jasno, kao što rekoh, godinama pre nego što ste je vi i videli — a zašto je tajanstvena volja proviđenja dopustila da je vi ikad ugledate, više je nego što može da shvati ljudski um — bilo je jasno da će se siroto, nežno, malo stvorenje udati, pre ili posle; ali sam se nadala da to neće ispasti tako rđavo kao što je ispalo. Bilo je to onda, gospodine Merdstone, kada je rodila ovog dečka«, reče tetka, »siroto dete kojim ste je kasnije ponekad mučili, što vam je sad neprijatna uspomena, te vam njegovu pojavu čini mrskom. Da, da! Ne morate se trzati!« reče tetka. »I bez toga znam da je to istina«.

On je za sve to vreme stajao kraj vrata i posmatrao tetku, sa osmehom na licu, iako su mu crne obrve bile tmurno nabrane. Primetio sam da je pobledeo, mada mu je osmeh još uvek bio na licu, i da diše, kako mi se činilo, kao posle trčanja.

»Zbogom gospodine«, reče tetka »i srećan vam put! Srećan put i vama, gospođo!« reče moja tetka, iznenada se okrećući njegovoj sestri. »Neka vas samo još jednom vidim da jašete na magarcu preko mog zelenila, znajte sigurno, kao što znate da nosite glavu na ramenima, da ću vam skinuti šešir s glave i izgaziti ga«.

Bio bi potreban slikar, i to ne običan slikar, da naslika lice moje tetke kakvo je bilo dok je davala izraze tome vrlo neočekivanom osećanju, i lice gospođice Merdston dok je to slušala. Ali način na koji je tetka to rekla bio je vatren koliko i sadržaj, tako da gospođica Merdston ne odgovori ni reči, već smotreno uhvati brata pod ruku i naduveno izađe iz kuće, dok tetka ostade na prozoru gledajući za njima, bez sumnje spremna da smesta privede u delo svoju pretnju u slučaju da se onaj magarac opet pojavi.

Kako se, međutim, ne desi nikakav pokušaj izazivanja, lice joj se postepeno ublaži i postade tako prijatno, da se ja usudih da je poljubim i da joj zahvalim, što učinih od sveg srca, obgrlivši je obema rukama oko vrata. Zatim se rukovah sa gospodinom Dikom, koji se rukova sa mnom mnogo puta, i pozdravi ovaj srećni završetak pregovora prasnuvši nekoliko puta u smeh.

»Vi ćete se, gospodine Dik, zajedno sa mnom smatrati starateljem ovog deteta« reče moja tetka.

»Radujem se«, reče gospodin Dik, »što ću biti staratelj sinu Davidovom«.

»Vrlo dobro«, odgovori tetka; »to je uređeno. Znate li, gospodine Dik da sam mislila kako bih mogla da ga zovem Trotvud«.

»Svakako, svakako. Zovite ga Trotvud, svakako«, reče gospodin Dik. »Davidov sin Trotvud«.

»Hoćete da kažete Trotvud Koperfild«, odgovori tetka.

»Jeste, dabome. Da. Trotvud Koperfild«, reče gospodin Dik malo postiđen.

Tetki se toliko dopade ta zamisao, da gotovo odelo, koje mi nabavi to posle podne, pre nego što ga obukoh svojom rukom obeleži imenom »Trotvud Koperfild«, i to mastilom koje se nije moglo obrisati, i uredi da i sve ostalo odelo koje je poručila za mene (to posle podne naručena je sva sprema) bude isto tako obeleženo.

Tako otpočeh novi život, pod novim imenom, i usred svega novog. Dugo sam se, pošto prođe ono doba sumnje, osećao kao da sanjam. Nikada nisam ni pomislio da u tetki i gospodinu Diku imam čudan par staratelja. Nikad nisam određeno mislio ni o čemu što je u vezi sa mnom. Dve su se stvari u mojoj glavi najjasnije isticale, da se moj život u Blanderstonu odjednom udaljio, kao da ga gledam u izmaglici neizmerne daljine, i da se zavesa zauvek spustila na moj život u firmi »Merdston i Grinbi«. Niko otada nije podigao tu zavesu. Čak sam je i ja u ovom svom pripovedanju podigao vrlo nerado, i samo za časak, pa je opet veselo spustio. Sećanje na taj život za mene je puno bola, tako puno duševne patnje i beznađa, da nikad nisam imao dovoljno hrabrosti da istražujem koliko mi je bilo suđeno da proživim takvim životom. Je li taj život trajao godinu dana, ili više, ili manje, ne znam. Znam samo da je bio i da je prestao da bude; da sam ga opisao, i da ga tu ostavljam.

GLAVA XV

POČINJEM IZNOVA

Gospodin Dik i ja uskoro postadosmo najbolji prijatelji. Vrlo često smo izlazili zajedno da puštamo zmaja, kad bi on završio svoj svakidašnji posao. On je svakog bogovetnog dana dugo radio na svojoj predstavci, koja nije ni najmanje napredovala, ma koliko da se trudio, jer se kralj Karlo I pre ili posle uvlačio u nju, tako da je morao da je odbaci i počne novu. Strpljenje i nada sa kojima je on podnosio ta neprestana razočaranja, njegovo jedva osetno zapažanje da ima nečeg što nije kako valja u vezi sa kraljem Karlom I, slabi napori da ga drži po strani, i sigurnost s kojom je kralj ulazio u nju i tumbe okretao celu predstavku — sve je to ostavljalo na mene dubok utisak. Verujem da gospodin Dik nije ni sam znao više nego iko drugi šta li će biti sa predstavkom ako bude završena; kuda misli da treba da je uputi; šta njome treba da se postigne. A i nije bilo nikakve potrebe da se muči takvim pitanjima, jer ako je išta bilo sigurno pod suncem, bilo je to da predstavka neće nikad biti završena.

Često sam mislio kako je dirljiv prizor gledati ga gde drži zmaja koji se vinuo visoko u vazduh. Ono što mi je u svojoj sobi govorio o svom verovanju da tako rasprostire tvrdnje koje su tu izlepljene, a to su u stvari, bili samo stari listovi neuspelih predstavki, bilo je možda kod njega katkad i plod mašte; ali ne i onda kada bi napolju gledao zmaja u nebu pod oblacima, i osećao kako mu vuče i trza ruku. Nikada, nije bio tako vedar kao tada. Dok sam večerom tako sedeo kraj njega na nekom zelenom obronku i gledao ga kako prati zmaja visoko gore u mirnom vazduhu, zamišljao sam na svoj detinji način da mu zmaj izvlači duh iz pometenosti i diže u nebesa. I dok je namotavao kanap, a zmaj se spuštao sve niže i niže iz divnog sjaja, da najzad dolepršа na zemlju i tu legne kao mrtva stvar, on kao da se postepeno budio iz sna; i sećam se da sam ga viđao kako ga podiže i gleda oko sebe izgubljeno, kao da su obadvojica zajedno pali s neba — tako da sam ga žalio od sveg srca.

Dok je napredovalo moje prijateljstvo i prisnost sa gospodinom Dikom, naklonost njegove verne prijateljice, moje tetke, takođe nije opadala. Ona se toliko ljubazno ophodila sa mnom, da je za nekoliko nedelja skratila moje usvojeno ime Trotvud u Trot; pa mi je čak davala i nade da ću, ako nastavim kao što sam počeo, u njenim naklonostima moći da zauzmem isto mesto kao i moja sestra Betsi Trotvud.

»Trote«, reče moja tetka jedne večeri, pošto se kao obično donese kutija za igru »table« za gospodina Dika i nju, »ne smemo zaboraviti tvoje školovanje«.

To je bila jedina stvar koja me je bacala u brigu, te se razveselih kad ona to spomenu.

»Da li bi voleo da ideš u školu u Kenterberiju?« upita tetka.

Odgovorih da bih jako voleo, pošto je tako blizu nje.

»Dobro«, reče tetka. »Da li bi voleo da pođeš sutra?«

Pošto sam već bio navikao na brzinu njenih odluka, mene ne iznenadi naglost njenog predloga, te rekoh.

»Voleo bih«.

»Dobro«, reče opet tetka. »Dženeta, najmi sivog ponija i kola za sutra u deset sati, a večeras spakuj odelo gospodina Trotvuda«.

Te me naredbe jako obradovaše, ali mi se srce steže zbog moje sebičnosti, kada primetih kakav su utisak učinile na gospodina Dika, koji se bio sneveselio zbog mogućnosti našeg rastanka, te je usled toga igrao tako rđavo, da tetka, koja ga je opomene radi nekoliko puta udarila po prstima svojom kutijicom za kockice, zaklopi tablu i odbi da dalje igra s njim. Ali kad saznade od tetke da ću ponekad

subotom dolaziti kući, a da će on moći ponekad sredom ići da me poseti, on živnu; i zavetova se da će za te zgode napraviti drugog zmaja, koji će po veličini jako prevazići ovog sadašnjeg. Ujutro je opet bio neraspoložen, i samo da se uteši dao bi mi sav novac koji je imao, i zlato i srebro, da se moja tetka ne umeša i ne ograniči poklon na pet šilinga, koji se na njegovu usrdnu molbu kasnije poveća na deset. Na baštenskoj kapiji se oprostismo s puno ljubavi, i gospodin Dik ne ode u kuću sve dok me tetka ne odveze van domašaja njegovog pogleda.

Tetka je, potpuno ravnodušna prema javnom mnenju, majstorski terala sivog ponija kroz Dover; sedeći uspravno i kruto kao kakav paradni kočijaš, nije skidala oka s ponija ma kuda išao, pri čemu joj je jako bilo stalo do toga da mu ne pusti na volju ni u čemu. Međutim, kad izidosmo van varoši, ona mu malo popusti kajase, pa pogledavši u mene dole, u onoj dolini od jastuka kraj nje, upita da li sam srećan.

»Zaista vrlo srećan, tetka, hvala vam«, rekoh ja.

Njoj je to bilo vrlo milo, pa me, kako su joj obe ruke bile zauzete, pomilova po glavi bičem.

»Je li to velika škola tetka?« upitah je ja.

»Bogme ne znam«, reče tetka. »Mi prvo idemo kod gospodina Vikfilda«.

»Drži li on školu?« upitah ja.

»Ne, Trote«, reče tetka; »on vodi svoju kancelariju«.

Nisam tražio više obaveštenja o gospodinu Vikfildu, pošto mi ih ona sama nije davala, te smo razgovarali o drugim stvarima dok nismo stigli u Kenterberi, gde je, pošto je to bio pazarni dan, tetka imala sjajnu priliku da provlači svog sivog ponija između seljačkih kola, korpi, povrća i sitničarske robe. Ta su u dlaku izmerena, okretanja i zaobilaženja izazivala ne baš laskava dobacivanja ljudi koji su stajali unaokolo, ali je tetka i dalje vozila sasvim hladnokrvno, kao što bi, uveren sam, išla svojim putem i kroz neprijateljsku zemlju.

Najzad se zaustavismo pred nekom vrlo starom kućom sa dugim, niskim, rešetkastim prozorima koji su se još više nadnosili, i nadstrešnim gredama sa izrezbarenim glavama na vrhovima, koje su isto tako ispadale napolje, tako da uobrazih da se čitava kuća naginje napred, nastojeći da vidi ko to prolazi dole po uskom trotoaru. Bila je besprekorna po svojoj čistoći. Starinski bronzani zvekir na nisko zasvođenim vratima, ukrašen izvajanim vencima od voća i cveća, blistao je kao zvezda; dva stepenika kojima se silazilo do vrata bila su bela kao da su prekrivena prečistim lanenim platnom, a svi uglovi i kutovi, i rezbarije, i izliveni ukrasi, i neobična okna, i još neobičniji mali prozori, mada drveni kao i ona brda, bili su čisti kao sneg kad padne po tim bregovima.

Kad kola stadoše pred kapijom, dok sam ja pažljivo posmatrao kuću, videh kako se na malom prozoru u prizemlju pojavi neko mrtvačko lice — u maloj kuli koja je činila jednu stranu kuće — i kako brzo iščeze. Zatim se nisko zasvođena vrata otvoriše, i ono se lice pojavi. Bilo je isto onako mrtvačko kao što je izgledalo i na prozoru, iako se u njegovoj boji pokazivalo ono crvenilo koje se ponekad vidi kod riđih. Lice je pripadalo osobi sa riđom kosom — mladiću od petnaest godina, kako bih sad rekao, ali po izgledu mnogo starijem — kome je kosa bila ošišana kratko kao najkraća strnjika, i koji je jedva imao obrve, dok trepavica uopšte nije imao, tako da su mu crvenkasto-mrke oči bile toliko bez zaklona i senke, da sam se, sećam se, pitao kako može da spava. Imao je visoka ramena i bio koščat, nosio pristojno crno odelo, sa uskom belom vratnom maramicom zakopčano do grla, i imao duge, mršave ruke kao u kostura, koje naročito privukoše moju pažnju, dok je stajao kraj ponijeve glave, trljao rukom bradu i gledao na nas u kolima.

»Je li gospodin Vikfild kod kuće, Urija Hipe?« upita tetka.

»Gospodin Vikfild je kod kuće, gospođo«, reče Urija Hip. »Izvolite onamo«, i pokaza drugom rukom sobu na koju je mislio.

Izađosmo iz kola i, ostavivši njega da čuva ponija, uđosmo u dugi, nizak salon koji je gledao na ulicu i sa čijeg prozora, kad uđoh unutra, ugledah Urija Hipa kako duva poniju u nozdrve, pa ih

odmah pokriva rukom kao da nešto vrača. Prema starom i visokom kaminu bila su dva portreta: jedan, nekog gospodina sede kose, ali nipošto starog čoveka, i crnih obrva, koji je gledao neke hartije uvezane crnom vrpcom; a drugi, neke gospođe vrlo mirnog i milog izraza lica, koje je gledalo u mene.

Mislim da sam se bio okrenuo da potražim sliku Urije Hipa, kad se otvoriše vrata na drugom kraju sobe i uđe neki gospodin, na čiju se pojavu okretoh prvom portretu da se uverim da nije izišao iz svog rama. Ali portret je ostao nepomičan, a kad gospodin priđe bliže svetlosti, videh da je nekoliko godina stariji nego što je bio kad je slika rađena.

»Gospođice Betsi Trotvud«, reče gospodin, »izvolite unutra. Izvinite što sam bio zauzet. Vi znate moju pobudu. Imam samo jednu u životu«.

Gospođica Betsi mu zahvali, i mi uđosmo u njegovu sobu, koja je bila kancelarijski nameštena, sa knjigama, hartijama, limenim kutijama i tako dalje. Gledala je u baštu i imala gvozdenu kasu ugrađenu u zid tako neposredno iznad kamina, da sam se domišljao, dok sam sedeo, kako dimničari mogu tuđa da prođu kad čiste dimnjak.

»Pa, gospođice Trotvud«, reče gospodin Vikfild, jer sam uskoro doznao da je to on, i da je advokat i upravitelj imanja nekog bogatog gospodina iz te grofovije, »kakav vas je vetar ovamo doterao? Nadam se da nije rđav«.

»Nije«, odgovori tetka, »nisam došla ni zbog kakve pravne stvari«.

»To je dobro gospođo«, reče gospodin Vikfild. »Bolje je što ste došli zbog bilo čega drugog«.

Kosa mu je sad bila potpuno seda, mada su mu obrve još i sad bile crne. Imao je vrlo prijatno lice, i po mom mišljenju bio je lep. Bilo je izvesnog zdravog rumenila u boji njegovog lica, koju sam odavno, usled Pegotinog poučavanja, bio navikao da dovodim u vezu sa vinom; pa sam uobražavao da se ona oseća i u njegovom glasu, i istom uzroku pripisivao i njegovu krupnoću. Bio je vrlo uredno obučen. Nosio je plavi kaput, prugast prsnik i pantalone od nankina, dok su mu fina nabrana košulja i vratna marama od izvrsnog lanenog platna bile neobično bele i meke, i podsećale moju neumornu maštu — oživljavam to sećanje — na paperje sa labudovih grudi.

»Ovo je moj nećak«, reče tetka.

»Nisam znao da imate nećaka, gospođice Trotvud,« reče gospodin Vikfild.

»Ta jest, upravo sin moga nećaka«, primeti tetka.

»Nisam znao da ga imate, dajem vam časnu reč«, reče gospodin Vikfild.

»Posvojila sam ga«, reče tetka mahnuvši rukom i dajući na znanje da joj je sasvim svejedno je li on to znao ili nije, »i dovela sam ga ovamo da ga dam u neku školu gde bi mogao dobro da uči, i gde bi se sa njim dobro postupalo. A sad mi recite gde je ta škola, kakva je, i sve o njoj«.

»Pre nego što bih vas mogao posavetovati«, reče gospodin Vikfild, »staro pitanje, vi već znate: iz kakve pobude vi to činite?«

»Đavo neka nosi tog čoveka!« uzviknu tetka. »Uvek traga za nekim pobudama, čak i kad su očevidne! Pa da usrećim dete i da ga učinim korisnim«.

»Čini mi se da to mora biti neka mešovita pobuda«, reče gospodin Vikfild vrteći glavom i smešeći se s nevericom.

»Mešovita, tandara mandara!« odgovori tetka. »Vi tvrdite kako imate jednu određenu pobudu u svemu što radite. Ne smatrate, valjda, da ste vi jedini pošten čovek na svetu?«

»Tačno, ali ja imam samo jednu pobudu u životu, gospođice Trotvud«, odgovori on smešeći se. »Drugi imaju tuce, dvadeset, stotine. Ja imam samo jednu. U tome je sva razlika. Bilo kako bilo, to je sporedno. Najbolja škola? Znači ma kakva da je pobuda, vi želite nešto najbolje«.

Tetka klimnu glavom u znak odobravanja.

»U najbolju koju imamo«, reče gospodin Vikfild razmišljajući, »vaš nećak ne bi mogao odmah biti primljen na stan i hranu«.

»Ali ja mislim da bi mogao negde na drugom mestu imati stan i hranu?« predloži tetka.

I gospodin Vikfild je mislio da bih. On posle kraćeg razgovora predloži da odvede tetku u školu, te da je sama vidi i oceni; i da je iz istog razloga odvede u dve-tri kuće gde bih mogao da stanujem. Tetka rado prihvati taj predlog, te svi troje izađosmo napolje, kad on zastade i reče:

»Možda bi se naš mladi prijatelj iz neke pobude usprotivio ovom sporazumu. Mislim da bi bilo bolje da ga ostavimo ovde«.

Tetka je, izgleda, bila raspoložena da se ovome razlogu odupre, ali ja, da bih olakšao stvar, rekoh da ću rado ostati ako oni to žele, te se vratih u kancelariju gospodina Vikfilda, gde opet sedoh na stolicu na kojoj sam i pre sedeo da sačekam njihov povratak.

Desilo se da je ta stolica bila okrenuta prema nekom uskom hodniku koji se završavao onom malom okruglom sobom u kojoj sam video bledo lice Urije Hipa kako gleda kroz prozor. Pošto je odveo ponija u neku obližnju štalu. Urija je u toj sobi radio za svojim stolom, koji je pri vrhu imao mesingani okvir na koji se pričvršćivala hartija, i na kome je tada bilo zakačeno ono što je Urija prepisivao. Iako mu je lice bilo okrenuto meni, ja sam, pošto je ono što je prepisivao bilo između nas, neko vreme mislio da on ne može da me vidi, ali kad pogledah onamo pažljivije, bi mi neprijatno kad opazih da se njegove besane oči kao dva crvena sunca svaki čas krišom pojavljuju ispred hartije i bulje u mene, mogu reći čitav minut bez prekida, dok mu je pri tome pero pisalo ili se pravilo da piše kao obično. Pokušao sam nekoliko puta da im se uklonim s puta, kao na primer da se popnem na stolicu i da posmatram mapu na drugom kraju sobe, ili da se zadubim u stupce nekih kentskih novina, ali su me one uvek privlačile k sebi; i kad god bih pogledao u pravcu ona dva crvena sunca, znao sam da ću ih naći kako upravo izlaze ili taman zalaze.

Najzad se, posle dužeg odsustvovanja, tetka i gospodin Vikfild vratiše, na moje veliko olakšanje. Nisu imali onoliko uspeha koliko sam želeo; mada su dobra svojstva škole bila neosporna, tetki se nije sviđeo nijedan stan koji je on predložio za mene.

»Vrlo nezgodno«, reče tetka; »ne znam šta da radim, Trote«.

»Zaista nezgodno«, reče gospodin Vikfild. »Nego, ja ću vam reći šta da radite, gospođice Trotvud«.

»Šta?« upita tetka.

»Ostavite zasad svog nećaka ovde. Miran je dečko. Neće mi nimalo smetati. A ova je kuća savršena za učenje. Tiha kao manastir, a i prostrana gotovo isto toliko. Ostavite ga ovde«.

Tetki se očigledno svide ta ponuda, iako se ustezala da je primi. Tako isto i meni.

»No, gospođice Trotvud«, reče gospodin Vikfild, »to je izlaz iz teškoće. To je, znate, privremeno rešenje. Ako ne ispadne dobro, ili nam jednom ili drugom ne bude zgodno, on može lako otići na mesto koje mu odgovara. U međuvremenu moći će da se nađe za njega bolji stan. Bolje bi bilo da se resite da ga zasad ovde ostavite«.

»Vrlo sam vam zahvalna«, reče tetka, » vidim da je i on, ali...«

»De, de, znam šta mislite«, viknu gospodin Vikfild. »Neka vas ne muči to što ćete primiti uslugu, gospođice Trotvud. Ako hoćete, možete plaćati za njega. Nećemo se mnogo natezati oko cene, ali ćete plaćati ako baš hoćete«.

»Pod tim uslovima«, reče tetka, »mada to ne smanjuje moju stvarnu obavezu, biće mi drago da ga ostavim«.

»Onda hajdete da vidite moju malu domaćicu«, reče gospodin Vikfild.

Nato pođosmo uz prekrasne stare stepenice, sa ogradom koja je bila tako široka da smo mogli, ići i po njoj skoro isto tako lako, pa uđosmo u stari, senovit salon koji su osvetljavala ona tri-četiri neobična prozora koja sam video sa ulice, u čijim je dubinama bilo starih hrastovih klupa, koje kao da su bile od istog drveta od koga i bleštav hrastov pod i velike grede na tavanici. Bila je to lepo nameštena soba, sa klavirom i raznim jarkocrvenim i zelenim nameštajem i sa nešto cveća. Izgledalo

je kao da se čitava soba sastoji iz starih kutaka i uglova, gde se u svakom kutu nalazio poneki čudni stolić, ili ormančić, ili polica za knjige, ili stolica, ili ovo, ili ono, tako da bih uvek pomislio da u sobi više nema tako krasnog kuta; dok ne bih opazio drugi do njega, i našao da je isto tako lep, ako ne još lepši. Sve je tu imalo isti onaj izgled povučenosti i čistoće kojim se kuća isticala spolja.

Gospodin Vikfild zakuca na vrata koja su se nalazila u jednom kutu drvetom obloženog zida, našto odande brzo izađe devojčica mojih godina, pa ga poljubi. Na njenom licu odmah ugledah onaj isti mirni, umiljati izraz gospođe čija me je slika dole gledala. Mojoj mašti se činilo kao da se portret razvio u ženu, a da je original ostao dete. Mada, joj je lice bilo sasvim sjajno i zadovoljno, ipak je iz njega i iz čitave nje zračila neka mirnoća — neki mirni, dobri, tihi duh — koji nikada nisam zaboravio, i koji nikad neću zaboraviti.

Bila je to njegova mala domaćica, njegova kći Agnesa, kako reče gospodin Vikfild. Kad sam čuo kako je on to izgovorio, i video kako je drži za ruku, pogodio sam šta je njegova jedina pobuda u životu.

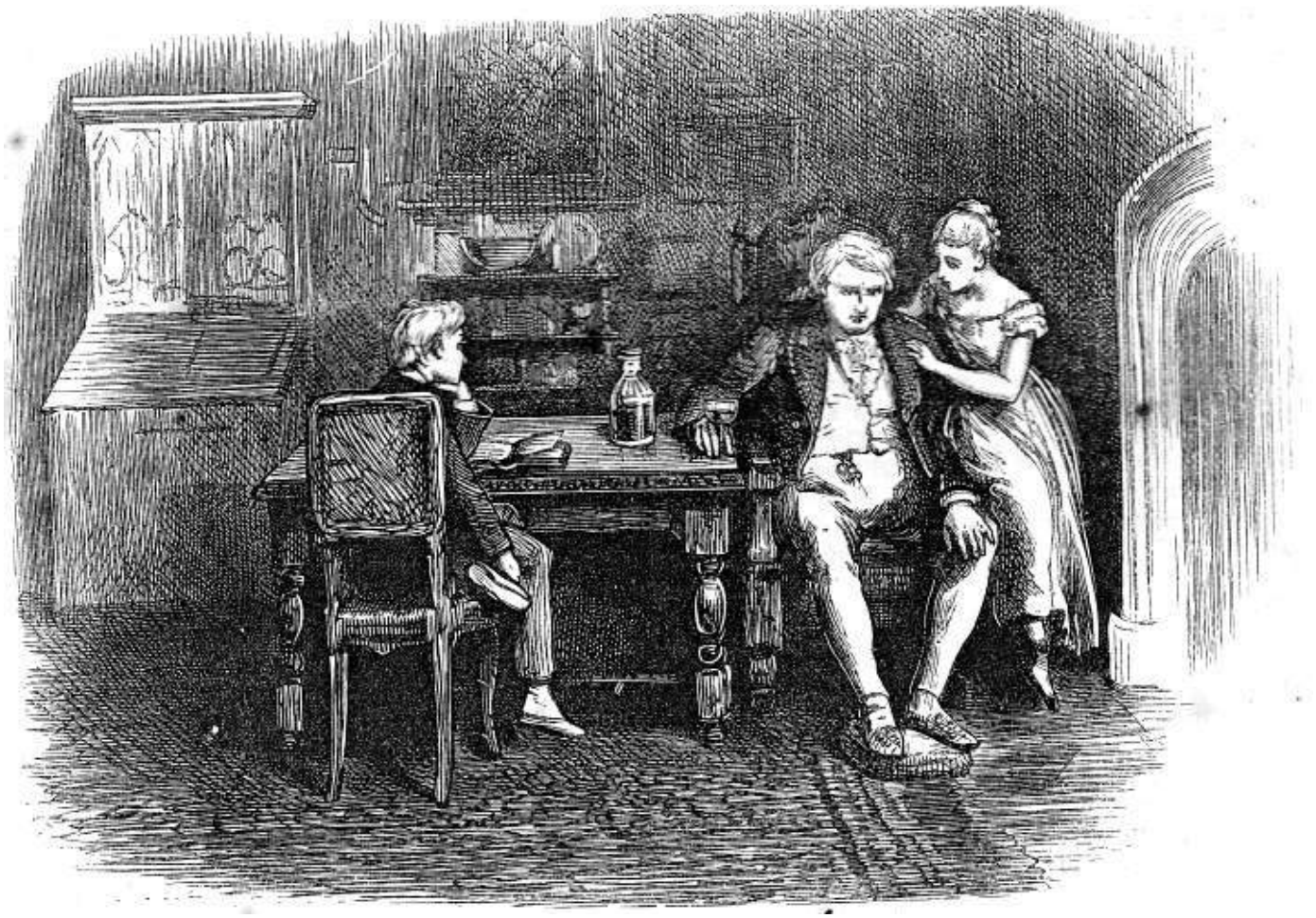

O pojasu joj je visila mala kotarica s ključevima, a i sva je izgledala ozbiljno i pribrano kao prava domaćica te stare kuće. Sa prijatnim izrazom lica slušala je oca dok joj je govorio o meni, a kad završi, ona predloži tetki da pođemo gore i pogledamo moju sobu. Pođosmo svi zajedno, a ona pred nama. Bila je to slavna, stara soba, takođe sa hrastovim gredama i biljurnim oknima, i sa širokom ogradom na stepenicama, koja je dopirala sve do nje.

Ne mogu da se setim kad sam i gde u detinjstvu video u crkvi prozor od stakla u bojama. Niti se sećam šta je na njemu bilo predstavljeno. Ali znam da sam, kad sam je video kako se okreće u ozbiljnoj svetlosti starog stepeništa, i čeka na nas, pomislio na taj prozor, i da od toga doba uvek nešto od njegovog mirnog sjaja dovodim u vezu sa Agnesom Vikfild.

Tetki je bilo milo, koliko i meni, što se sve udesilo za mene, pa opet siđosmo u salon zadovoljni i veseli. Kako nije htela ni da čuje da ostane do ručka, bojeći se da ne bi sa svojim ponijem stigla kući pre mraka, a kako ju je, kako sam primetio, gospodin Vikfild suviše dobro poznavao da bi se upuštao

u prepiranje s njom ma o kakvom pitanju, te joj donesoše nešto da se založi, dok se Agnesa vrati svojoj guvernanti, a gospodin Vikfild svojoj kancelariji. I tako ostadosmo sami, da se bez ustručavanja oprostimo.

Kazala mi je da će gospodin Vikfild urediti sve za mene i da neću oskudevati ni u čemu, pa mi onda rečima punim ljubavi dade najbolje savete.

»Trote«, reče tetka na završetku, »budi na ponos i sebi, i meni i gospodinu Diku, i neka te bog čuva«.

Bio sam jako potresen, pa sam joj se samo zahvaljivao i najzad uputio najtoplije pozdrave gospodinu Diku.

»Nikad«, reče tetka, »nemoj biti nizak, lažljiv, i svirep. Izbegavaj ova tri poroka, Trote, pa ću uvek moći da imam vere u tebe«.

Ja joj obećah što sam bolje znao i umeo da neću zloupotrebiti njenu dobrotu, ni zaboraviti njen savet.

»Poni je pred kapijom«, reče tetka, »idem. Ti ostani ovde«.

Rekavši to, zagrli me žurno i izađe iz sobe zatvarajući vrata za sobom. U prvom trenutku sam bio zbunjen zbog tako naglog odlaska i gotovo se uplaših da je nisam uvredio; ali kad pogledah na ulicu i videh kako se snuždeno penje u kola, i kako ih kreće ne gledajući gore, shvatih je bolje, i ne ogreših se o nju.

Oko pet sati, u gospodin Vikfildovo vreme za ručak, ja sam već bio pribran i raspoložen za jelo. Sto je bio postavljen samo za nas dvoje, ali Agnesa, koja je čekala u salonu pre ručka, siđe dole s ocem i sede za sto prema njemu. Pitao sam se da li bi mogao da ruča bez nje.

Posle ručka ne ostadosmo tu, već se opet popesmo gore u salon, gde Agnesa u jedan ugodan kut donese ocu čaše i satljike portskog vina. Meni se činilo da on ne bi uživao u aromi tog vina da mu ga je donela neka druga ruka.

Tu je sedeo dva sata pijući vino, i to pijući ga dosta, dok je Agnesa svirala na klaviru, radila i razgovarala s njim i sa mnom. On je većinom bio veseo i raspoložen s nama, ali su mu se ponekad oči zaustavljale na njoj, pa bi se zamislio i postao ćutljiv. Čini mi se da je ona to uvek brzo opažala, pa ga je budila iz te zamišljenosti nekim pitanjem ili milovanjem. On bi se na to prenuo iz razmišljanja i nastavljao da, pije.

Agnesa spremi čaj i sede u pročelje stola, pa nam i vreme posle čaja prođe kao i ono posle ručka, dok ona ne pođe u postelju; otac je zagrli i poljubi, a kad ona ode, naredi da mu se odnesu sveće u kancelariju, našto i ja odoh da legnem.

Ali sam u toku te večeri bio sišao do kapije i prošetao malo ulicom da ponovo vidim starinske kuće i sivu katedralu, i da porazmislim o tome kako sam na svom putu prošao kroz ovu drevnu varoš, i pored te iste kuće u kojoj sad živim, i ne znajući za nju. Kad se vratih, viđeh Uriju Hipa kako zatvara kancelariju, pa mu priđoh, osećajući se prijateljski raspoložen prema svakom i stadoh s njim razgovarati, da mu zatim na rastanku pružim ruku. Ali, o kako mu je ruka bila vlažna, i grozna pri dodiru kao i po izgledu! Kasnije sam trljao svoju da je zagrejem i da bih strljao trag njegove.

Bila je to tako neprijatna ruka, da mi se, kad sam stigao u svoju sobu, još uvek činilo da je osećam onako hladnu i vlažnu. Kad sam se nagao kroz prozor, opazio sam jedno od onih lica na okrajku nadstrešnih greda kako me iskosa promatra. Uobrazio sam da se to Urija Hip nekako uspentrao onamo — sam će ga bog znati kako — te u najvećoj hitnji zatvorih prozor.

GLAVA XVI

U MNOGOM POGLEDU SAM SASVIM DRUGI DEČKO

Sledećeg jutra posle doručka ponovo uđoh u školski život. U pratnji gospodina Vikfilda otidoh do mesta mog budućeg školovanja. Bila je to mračna zgrada u dvorištu, nekako visokoučena, kao u skladu sa svrakama i čavkama koje su sletale sa tornjeva katedrale da se važnim činovničkim hodom prošetaju po travnjacima. Tamo me predstaviše mom novom učitelju doktoru Strongu.

Činilo mi se da doktor Strong izgleda isto onako zarđao kao i ogromna visoka gvozdena ograda i spoljne kapije, a ukočen i težak kao velike kamene urne koje su zgradu ograničavale i bile raspoređene na jednakom rastojanju po zidu od crvenih opeka, oko celog dvorišta, kao neke uzvišene kegle nameštene da se Vreme njima igra. Bio je u svojoj biblioteci, mislim na doktora Stronga, u odelu koje nije bilo naročito dobro iščetkano, kao što mu kosa nije bila bogzna kako očešljana, dok su mu podvezice na kolenima bile odrešene, duge crne dokolenice otkopčane, a cipele zjapile kao dve rupe na prostiraču pred kaminom. Kad me pogleda svojim očima bez sjaja, koje me podsetiše na davno zaboravljenog starog, slepog konja koji je nekad na blanderstonskom groblju pasao travu i teturao se preko grobova, on mi reče da mu je milo što me vidi, pa mi pruži ruku, s kojom nisam znao šta da uradim, jer ona sa svoje strane nije ništa preduzimala.

Ali nedaleko od doktora Stronga za ručnim radom sedela je vrlo lepa mlada dama, koju je on zvao Ani, i koja je po mom mišljenju bila njegova kći; ona me izvuče iz neprilike kleknuvši na pod da doktoru Strongu obuje cipele i da mu zakopča dokolenice što je učinila veoma veselo i brzo. Pošto je to završila, i kad pođosmo u učionicu, jako me iznenadi kad čuh da joj se gospodin Vikfild, pozdravljajući se s njom, obraća kao »gospođi Strong«, te upitah da to nije žena sina doktora Stronga, i je li moguće da je to gospođa Strong, što mi najzad sam doktor nesvesno razjasni.

»Zar zaista, Vikfilde«, reče on zaustavivši se u jednom hodniku sa rukom na mom ramenu, »još niste našli nikakvo podesno mesto za rođaka moje žene?«

»Nisam«, odgovori gospodin Vikfild. »Nisam. Još nisam«.

»Želeo bih da se to učini što je moguće pre, Vikfilđe«, reče doktor Strong »jer je Džek Meldon potrebit mladić i besposlen, a iz te dve rđave stvari ponekad proizlaze još gore. Što kaže doktor Vots«, dodade on gledajući u mene i pokrećući glavu po taktu svog navoda, »‚Satana još uvek nađe po neko zlo za besposlene ruke'«.

»Bogme, doktore«, odgovori gospodin Vikfild, »da je doktor Vots poznavao ljudski rod, mogao je napisati sa isto toliko istinitosti i »Satana još uvek nađe po neko zlo i za, uposlene ruke«. Možete biti uvereni da zaposleni ljudi daju svoj puni, doprinos zlu u svetu. Šta su sve počinili ljudi koji su bili najvredniji i u sticanju novca i u sticanju moći za poslednjih sto ili dvesta godina? Zar nikakvo zlo i nesreću?«

»Džek Meldon se, kako meni izgleda, neće nikad bogzna kako truditi da stekne bilo jedno bilo drugo«, reče doktor Strong trljajući zamišljeno bradu.

»Možda neće«, odgovori gospodin Vikfild; »vi me vraćate na pitanje od koga sam se, oprostite mi, udaljio. Ne, još ništa nisam našao za Džeka Meldona. Verujem«, on ovo reče sa izvesnim snebivanjem, »da nazirem vašu pobudu i to mi otežava stvar«.

»Moja je pobuda«, odgovara doktor Strong, »želja da nađem zgodno mesto rođaku i drugu iz detinjstva moje Ane«.

»Da, znam«, odgovori gospodin Vikfild; »ovde ili u inostranstvu«.

»Da,« odgovori doktor, očigledno se čudeći zašto je on toliko naglasio te dve reči. »Ovde ili u

inostranstvu«.

»To su, znate, lično vaše reči«, reče gospodin Vikfild, »ili u inostranstvu«.

»Svakako«, odgovori doktor. »Svakako, jedno ili drugo«.

»Jedno ili drugo. Zar nemate izbora?« upita gospodin Vikfild.

»Ne«, odgovori doktor.

»Ne?« upita gospodin Vikfild iznenađeno.

»Ni najmanjeg«.

»Nemate pobuda«, reče gospodin Vikfild, »zbog kojih želite inostranstvo, a ne ovde?«

»Ne«, odgovori doktor.

»Prinuđen sam da vam verujem, pa vam naravno i verujem«, reče gospodin Vikfild. »Da sam to znao pre, to bi mi uprostilo posao. Ali priznajem da sam imao drugi utisak«.

Doktor Strong ga je posmatrao zbunjenim pogledom, punim sumnje, što gotovo odmah pređe u osmeh, koji me jako ohrabri, jer je bio pun ljubaznosti, blagosti i jednostavnosti, kojom se, uostalom, odlikovalo čitavo njegovo ponašanje, samo što je svaki put trebalo probiti ledenu koru koja se nahvatala i koja je dolazila od neke naučničke misaone zbilje. Ta je njegova jednostavnost bila vrlo privlačna i ohrabrujuća za mladog učenika kakav sam bio ja. Doktor Strong je trupkao ispred nas svojim čudnim, neravnim korakom, ponavljajući »ne« i »ni najmanje« i druga kratka uveravanja u istom smislu, a mi smo išli za njim; gospodin Vikfild ozbiljna izraza kao što opazih, i klimajući glavom sam za sebe, ne znajući da ga ja gledam.

Učionica je bila prilično velika dvorana u najmirnijem delu kuće, izložena dostojanstvenim, ukočenim pogledima nekih petšest urni. Iz nje se lepo video stari odvojeni doktorov vrt, u kome su na južnom sunčanom zidu sazrevale breskve. Tu su bila dva velika aloja u čabrovima, na travnjaku pod prozorima, sa širokim, snažnim lišćem (kao napravljenim od obojenog lima), koje je od to doba za mene uvek simbol tišine i povučenosti. Nekih dvadeset i pet đaka bilo je ozbiljno zauzeto knjigama kad mi uđosmo, ali se svi digoše da pozdrave doktora, a ostadoše stojeći kad videše gospodina Vikfilda i mene.

»Novi đak, gospodo«, reče doktor. »Trotvud Koperfild«.

Neki Adams, koji je bio najbolji đak, iziđe sa svog mesta, pa mi požele dobrodošlicu. Onako sa belom kravatom, ličio je na mladog sveštenika, ali je bio vrlo prijatan i dobroćudan; on mi pokaza mesto, pa me predstavi i nastavnicima na tako otmen način, da me je već to moglo raskraviti, ako ništa drugo.

Činilo mi se, međutim, da već vrlo davno nisam bio u društvu takvih dečaka, ili bilo kakvih drugova — vršnjaka, sem Mikija Vokera i Brašnjavog Krompira, te se osetih nekako čudno, kao nikad u životu. Bio sam tako svestan da sam učestvovao u prizorima o kojima oni ne mogu imati ni pojma, i da sam stekao iskustvo koje ne odgovara ni mojim godinama ni izgledu i položaju ijednog od njih, tako da mi je nekako upola izgledalo kao da sam nekom prevarom upao među njih i postao isto što i svako drugo đače. Ja sam se za vreme služenja kod »Merdstona i Grinbija«, ma kako ono dugo ili kratko trajalo, tako bio odvikao od dečačkih igara i zabava, da sam se sad osećao nevešt i neiskusan u stvarima za njih najobičnijim. Sve što sam nekad bio naučio tako je izvetrilo iz mene za ono vreme dok su me danju i noću morile ružne životne brige, da se sada, kad me stadoše ispitivati da vide šta znam, pokazalo da ne znam ništa, te me baciše u najniži razred te škole. Ali ma koliko da mi je bilo neprijatno zbog toga što sam zaostajao u dečačkoj okretnosti i u knjiškom znanju, ipak me je beskrajno više mučila pomisao da me baš ono što znam mnogo više razdvaja od mojih školskih drugova nego ono što ne znam. Zamišljao sam šta bi oni pomislili kad bi doznali kako dobro poznajem tamnicu Kraljevskog suda? Ima li išta na meni što bi i pored moje volje odalo onu moju prošlost u vezi sa porodicom Mikober — sva ona zalaganja stvari, prodavanja i one večere? Možda me je neki od dečaka video kako se iznuren i odrpan vučem kroz Kenterberi, pa će me sad poznati?

Šta bi rekli ti dečaci, koji su tako široke ruke, da čuju kako sam s mukom sastavljao nekoliko polupenija da bih kupio nasušnu suvu kobasicu i nešto piva, ili krišku pudinga? Kako bi na njih uticalo, njih koje nisu ukaljali londonskih život i londonska ulica, kad bi čuli kako dobro poznajem — i kako se stidim što ih poznajem — neke od najružnijih strana toga života i tih ulica? Sve mi se to toliko vrzlo po glavi tog prvog dana kod doktora Stronga, da sam se plašio svakog svog najmanjeg pogleda ili pokreta, povlačio se u sebe kad god bi mi prišao koji novi drug, i pobegao odatle čim se završilo predavanje, sve od straha da se ne odam odgovarajući na kakvu prijateljsku primedbu ili na drugarske pokušaje prilaženja.

Ali stara kuća gospodin Vikfilda imala je takav uticaj, da čim zakucah na, njena vrata sa mojim novim školskim knjigama pod miškom, osetih kako mi nestaje nelagodnosti. Dok sam se peo u svoju zračnu, staru sobu, ozbiljna polutama stepenica kao da se spusti na moje sumnje i bojazni, te prošlost postade nejasnija. Sedeo sam u sobi i revnosno proučavao svoje knjige, sve dok nije došlo vreme za ručak — škola se sasvim završavala u tri časa — a nato siđoh dole u nadi da ću ipak još postati priličan đak.

Agnesa je u salonu čekala oca, koga je neko zadržao u kancelariji. Ona, me dočeka svojim prijatnim osmehom i upita kako mi se sviđa škola. Rekoh joj da se nadam da ću je jako zavoleti, samo da mi je ispočetka dosta neobično u njoj.

»Vi nikad niste pohađali školu, zar ne?« rekoh ja.

»Jesam. Svakog dana«.

»Da, ali hoćete da kažete ovde, kod svoje kuće?«

»Tata me ne bi mogao pustiti da idem u školu nekud izvan kuće«, odgovori ona smešeći se i mašući glavom. »Znate, njegova domaćica mora biti kod kuće«.

»Uveren sam da vas mnogo voli«, rekoh ja.

Ona klimnu glavom:

»Da«, i pođe vratima da oslušne ide li, kako bi mogla da ga dočeka na stepenicama. Ali kako još nije dolazio, ona se vrati. »Mama je umrla kad sam se ja rodila«, reče ona na svoj mirni način. »Sve što znam o njoj to je njena slika koja se nalazi dole. Videla sam vas juče kako je gledate. Jeste li se zapitali čija je?«

Rekoh joj da jesam zato što liči na nju.

»I tata tako kaže«, reče Agnesa zadovoljno. »Slušajte! Ovo mora biti tata«.

Njeno mirno, vedro lice sijalo je od zadovoljstva kad pođe da ga dočeka i, dok su ulazili držeći se za ruku, on me srdačno pozdravi i reče mi da ću sigurno biti zadovoljan kod doktora Stronga, koji je vrlo pitom i krasan čovek.

»Možda ima ljudi — meni nije poznato da ih ima — koji zloupotrebljavaju njegovu dobrotu«, reče gospodin Vikfild. »Ne budite nikada vi jedan od tih, Trotvude, ni u čemu. To je najbezazleniji čovek na svetu i bila ta osobina vrlina ili mana, treba je imati u vidu u svakom poslu sa doktorom, pa bio taj posao najkrupniji ili najsitniji.

Govorio je, činilo mi se, kao da je bio umoran ili ozlojeđen zbog nečega, ali sam prestao da mislim o tome, jer upravo tada javiše da je ručak gotov, te siđosmo dole i zauzesmo mesta kao i pre.

Tek što smo to uradili, na vratima se pojavi riđa glava i mršava ruka Urije Hipa, koji reče:

»Tu je gospodin Meldon, moli da govori s vama, gospodine«.

»Pa ovog časa sam završio razgovor sa gospodinom Meldonom«, reče njegov gospodar.

»Da, gospodine«, odgovori Urija »ali se gospodin Meldon vratio i moli da govori s vama«.

Činilo mi se da Urija, dok je rukom držao otvorena vrata, gleda u mene, gleda u Agnesu, gleda u činije, gleda u tanjire, i sve predmete u sobi, pa ipak kao da ni u šta ne gleda; kao da za sve to vreme ne skida svoje crvene, uslužne oči sa svoga gospodara.

»Izvinite, hteo sam samo da kažem, pošto sam razmislio«, ču se neki glas iza Urije, pošto se

Urijina glava skloni u stranu, te se mesto nje pojavi glava čoveka koji je govorio, »molim vas izvinite zbog ovog upadanja — da je bolje da ja, pošto, kako izgleda, nemam prava da biram u toj stvari, što pre odem iz zemlje. Moja rođaka Ani je, u stvari, rekla kad smo o tome govorili, da bi više volela da su njeni prijatelji u blizini, a ne u progonstvu, a stari doktor ...«

»Doktor Strong — je li o njemu reč«, prekide ga gospodin Vikfild ozbiljno.

»Da, doktor Strong«, odgovori ovaj, »ja ga zovem stari doktor, to je svejedno, znate«.

»Ne znam«, odgovori gospodin Vikfild.

»Dobro, doktor Strong«, odgovori Meldon. »Doktor Strong je bio, kako sam mislio, istog mišljenja. Ali kako je, sudeći po kursu koga se držite u razgovoru sa mnom, izgleda promenio mišljenje, nema šta više da se kaže, već je najbolje da što pre odem. Zato sam mislio kako će biti bolje da se vratim i reknem vam da je za mene najbolje da odem što pre, što pre to bolje. Kada treba skočiti u vodu, ništa ne vredi oklevati na obali«.

»U vašoj stvari biće što je moguće manje oklevanja, gospodine Meldone, u to možete biti uvereni«, reče gospodin Vikfild.

»Hvala«, odgovori ovaj drugi. »Jako sam vam zahvalan. Ne želim da gledam poklonjenom konju u zube, jer se to ne pristoji; inače, mogu reći, rođaka Ani bi mogla lako da uredi stvar na svoj način. Mislim da bi trebalo samo da Ani kaže starom doktoru...«

»Mislite da bi samo trebalo da gospođa Strong kaže svome mužu, da li vas razumem?« reče gospodin Vikfild.

»Tačno«, odgovori Meldon »... trebalo samo da kaže kako želi da neka stvar bude tako i tako, pa bi, razume se, tako i bilo«.

»A zašto se to baš razume, gospodine Meldone?« upita gospodin Vikfild jedući mirno.

»Pa prosto zato što je Ani zanosna mlada žena, a stari doktor, mislim doktor Strong, nije baš sasvim zanosan mlad čovek«, reče gospodin Meldon smejući se. »Ne mislim nikoga da vređam, gospodine Vikfilde. Hoću samo da kažem da je pravo i razumno da bude neke naknade u takvoj vrsti brakova«.

»Naknade gospođi, gospodine?« upita gospodin Vikfild ozbiljno.

»Da, gospođi, gospodine«, odgovori gospodin Džek Meldon smejući se. Ali kako primeti da gospodin Vikfild i dalje ruča sa istim nepromenljivim držanjem, i da nema izgleda da će uspeti da mu ublaži makar i jedan mišić na licu, on dodade:

»Nego, rekao sam zbog čega sam se vratio, te se, moleći vas još jedanput za izvinjenje zbog upadanja, mogu ukloniti. Naravno, držaću se vašeg uputstva da ovu stvar smatram kao nešto što ima da se uredi samo između vas i mene i što ne treba dostavljati doktoru«.

»Jeste li ručali?« upita gospodin Vikfild pokazujući rukom na sto.

»Hvala. Idem da ručam«, reče gospodin Meldon, »kod rođake Ani. Zbogom«.

Gospodin Vikfild je ne ustajući gledao zamišljeno za njim, dok je ovaj izlazio. Pomislih kako je to plitak mladi gospodin lepa lica, brza govora i slobodnog, drskog držanja. Tada sam prvi put video gospodina Džeka Meldona, koga se nisam nadao da ću videti tako brzo, kad sam tog jutra čuo doktora da govori o njemu.

Pošto ručasmo, opet odosmo gore, gde sve prođe tačno onako kao i juče. Agnesa postavi čaše i satljik u isti kut, te gospodin Vikfild sede da pije i popi podosta. Agnesa mu je svirala na klaviru, sedela kraj njega, radila, razgovarala, i odigrala nekoliko igara domina sa mnom. U određeno vreme pripravi čaj, a docnije, kad donesoh svoje knjige, ona ih pregleda i pokaza mi šta zna iz njih — što nije bilo tako malo, mada je ona to tvrdila — i na koji je način najbolje učiti iz njih sa razumevanjem. Dok pišem ove reči, vidim nju i njeno skromno, odmereno, mirno ponašanje, i slušam njen divan tihi glas. Njen uticaj u svemu što je dobro, koji je ona kasnije imala na mene, već tada je počeo da osvaja moje srce. Zaljubljen sam u malu Emiliju, a ne u Agnesu — ne, nikako na taj način — ali osećam da

su dobrota, mir i istina onde gde je Agnesa; i da blaga svetlost onog crkvenog prozora sa bojadisanim staklom koji sam davno video uvek pada na nju, i na mene kad sam blizu nje, i na sve unaokolo.

Kad je došlo vreme da ona ode u postelju, i kad nas ostavi, ja pružih ruku gospodinu Vikfildu, spreman da i sam odem. Ali me on zadrža i reče:

»Volite li da ostanete kod nas, Trotvude, ili biste voleli da pređete na drugo koje mesto?«

»Da ostanem«, odgovorih brzo.

»Jeste li sigurni?«

»Ako je vama po volji. Ako mogu«.

»Ali, dečko, bojim se da se ovde provodi dosadan život«.

»Nije dosadniji za mene nego što je za Agnesu, gospodine. Nije nimalo dosadan«.

»Nego za Agnesu«, ponovi on idući polako prema velikom kaminu i naslonivši se na njega. »Nego za Agnesu!«

Te večeri je pio vina dok mu se oči nisu zakrvavile, ili sam ja to uobrazio. Nisam ih mogao videti baš u taj čas, jer su bile spuštene i zaklopljene rukom, ali sam ih video malo ranije.

»E, da mi je da znam«, promrmlja on, »da li ikad dosadim mojoj Agnesi. Kad bi ona meni dosadila! Ali to je nešto sasvim drugo«.

On je razmišljao, a nije razgovarao sa mnom, te sam zato stajao i ćutao.

»Dosadna, stara kuća«, reče on, »i jednolik život, ali ja tu svoju malu moram imati kraj sebe. Moram je držati kraj sebe. Kad me već pomisao da mogu umreti i ostaviti svoje milo dete, ili da moje milo dete može umreti i ostaviti mene, progoni kao avet i zagorčava najsrećnije časove, te može samo da se utopi u ...«

On ne dovrši rečenicu, već laganim korakom ode do mesta gde je sedeo, pa stade mehanički da sipa vino iz već praznog satljika, da zatim vrati satljik na sto i otkorača natrag.

»Kad je teško to podnositi dok je ona ovde«, reče on, »Šta bi tek bilo da nje ovde nema? Ne, ne, ne, nemam snage da to pokušam«.

On se nasloni na kamin i ostade udubljen u misli tako dugo, da se nisam mogao odlučiti ni da ga uznemirim svojim odlaženjem, ni da ostanem mirno tu gde sam čekajući da se on trgne iz sanjarenja. Najzad se on sam diže i stade gledati po sobi, dok ne srete moj pogled.

»Ostaćete kod nas, Trotvude, a?« reče on na svoj uobičajeni način, i kao da odgovara na nešto što sam ja upravo rekao. »Drago mi je. Pravite društvo i njoj i meni. Dobro je što vas imamo ovde. Dobro je za mene, dobro za Agnesu, dobro možda za sve nas«.

»Siguran sam da je dobro za mene, gospodine«, rekoh ja. »Srećan sam što sam ovde«.

»Krasan ste vi dečko«, reče gospodin Vikfild. »Ostaćete ovde dokle god vam to bude prijatno«. Na to se rukova sa mnom, potapša me po ramenu, pa mi reče ako uveče, pošto Agnesa ode, imam šta da radim, ili ako hoću nešto da čitam radi zadovoljstva, mogu slobodno da siđem u njegovu sobu i posedim s njim, ako je on tamo i ako meni bude drago njegovo društvo. Ja mu zahvalih na pažnji, i kako on ubrzo posle toga siđe dole, i kako nisam bio umoran, siđoh i ja sa knjigom u ruci, da se pola sata koristim njegovim dopuštenjem.

Ali videvši svetlost u maloj okrugloj kancelariji, i osećajući odmah da me privlači Urija Hip, koji je imao neku moć da me opčini, uđoh k njemu. Videh Uriju kako čita veliku masnu knjigu sa tako neskrivenom pažnjom, da je, dok je čitao, njegov mršavi kažiprst klizao duž svakog reda i ostavljao (ili mi se tako činilo) ljigav trag po stranici, kao puž.

»Radite večeras tako kasno, Urija«, rekoh mu ja.

»Da, mladi gospodine Koperfilde«, veli Urija.

Dok sam sedeo na stolici preko puta njega, da bismo prijatnije razgovarali, opazih da nije u stanju da se nasmeši, već da samo razvlači usta, i da pritom pravi dve oštre brazde niz obraze, po jednu sa

svake strane, što mu služi mesto osmeha.

»Ne radim kancelarijski posao, mladi gospodine Koperfilde«, reče Urija.

»Pa šta onda radite?« upitah ja.

»Usavršavam svoje pravno znanje, mladi gospodine Koperfilde«, reče Urija. »Prelazim Tidovu Praktiku. O, što je to pisac, taj gospodin Tid, mladi gospodine Koperfilde!«

Moja stolica je bila takva osmatračnica, da sam, posmatrajući ga kako posle onog zanesenog, usklika dalje čita i kako ide po redovima kažiprstom, primetio da mu se tanke i ušiljene nozdrve sa oštrim urezima čudno i neprijatno skupljaju i šire, te da izgledaju kao da trepću umesto očiju, koje gotovo nikad nisu treptale.

»Pa vi ste, sigurno, već učen pravnik?« rekoh ja, pošto sam ga neko vreme posmatrao.

»Ja, gospodine Koperfilde?« reče Urija. »O ne! Ja sam vrlo neugledno stvorenje«.

Opazih da ono o njegovim rukama nije bilo moje uobraženje, jer je često trljao dlan o dlan, kao da hoće da ih iscedi i zagreje, i da ih krišom često briše džepnom maramicom.

»Potpuno sam svestan da sam najneugledniji stvor na ovom svetu«, reče Urija Hip skromno, »bili drugi šta god hoće. I moja vam je majka isto tako vrlo neugledno stvorenje. Stanujemo u neuglednom stančiću, mladi gospodine Koperfilde, pa moramo biti zahvalni na mnogo čemu. Zanimanje mog oca je bilo neugledno. Bio je crkveni grobar«.

»A šta je sad?« upitah ja.

»Sad je u carstvu blaženih, mladi gospodine Koperfilde«, reče Urija Hip. »Ali mi imamo da budemo zahvalni na mogo čemu. Koliko bih tek trebalo da budem zahvalan što živim kod gospodina Vikfilda!«

Upitah Uriju da li je dugo kod gospodina Vikfilda.

»Ja sam kod njega četiri godine, mladi gospodine Koperfilde«, reče Urija zatvarajući knjigu, pošto je pažljivo označio mesto gde je stao, »otkako je prošla godina dana od smrti mog oca. Koliko za to moram biti zahvalan gospodinu Vikfildu što u svojoj dobroti namerava da me besplatno oslobodi kao pripravnika, jer to inače ne bi bilo u granicama skromnih sredstava moje majke, ni lično mojih«.

»Onda kad se oslobodite postaćete pravi advokat, zar ne?« rekoh ja.

»Sa blagoslovom božjim, mladi gospodine Koperfilde«, odgovori Urija.

»Možda ćete jednoga dana biti ortak u poslovima gospodina Vikfilda«, rekoh ja da mu ugodim, »pa će to biti firma *Vikfild i Hip* ili *Hip*, nekada *Vikfild*«.

»O, ne, gospodine Koperfilde«, odgovori Urija mašući glavom; »ja sam suviše neugledan za tako što«.

On je zaista bio neverovatno sličan licu izrezanom na gredama ispred moga prozora, dok je sedeo onako ponizan i gledao me iskosa, raširenih usta, s brazdama na obrazima.

»Gospodin Vikfild je izvanredan čovek, mladi gospodine Koperfilde«, reče Urija. »Ako ga odavno poznajete, vi to znate, svakako, mnogo bolje nego što vam ja mogu reći«.

Ja odgovorih da je nesumnjivo divan, ali da ga ne poznajem dugo, mada je prijatelj moje tetke.

»O, zbilja, gospodine Koperfilde«, reče Urija; »vaša tetka je mila gospođa, mladi gospodine Koperfilde«.

Kad je hteo da izrazi oduševljenje, on se uvijao, što je bilo vrlo ružno, i što je odvraćalo moju pažnju od laskavih reči koje beše rekao o mojoj tetki, a skretalo na zmijasto uvijanje njegovog vrata i tela.

»Mila žena, mladi gospodine Koperfilde!« reče Urija Hip. »Mislim da se jako divi gospođici Agnesi, mladi gospodine Koperfilde«.

Ja smelo rekoh »da«, iako nisam imao pojma o tome; neka mi bog oprosti.

»Nadam se da joj se i vi divite, mladi gospodine Koperfilde?« reče Urija. »Siguran sam u to«.

»Svako mora da joj se divi«, odgovorih ja.

»O, hvala vam, mladi gospodine Koperfilde«, reče Urija Hip, »za te reči! Sasvim su tačne. Ma kako da sam neugledan, znam da je to sušta istina! O, hvala vam, mladi gospodine Koperfilde!«

Onako uzbuđen usled navale osećanja, on se toliko uvijao, da se tako reći izvi iz stolice, a kad je već ustao s nje, stade se spremati da ide kući.

»Majka će me čekati«, reče on obraćajući se bledom, bezizraznom džepnom satu, »i brinuće se jako; jer iako smo vrlo neugledni, mladi gospodine Koperfilde, ipak smo mnogo privrženi jedno drugom. Ako biste hteli da nam dođete u pohode jedno posle podne i da popijete šolju čaja u našem neuglednom stanu, moja bi se majka ponosila vašim društvom isto kao i ja«.

Rekoh da ću rado doći.

»Hvala vam, mladi gospodine Koperfilde«, odgovori Urija, stavljajući knjigu natrag na policu. »Vi ćete sigurno ostati ovde neko vreme, mladi gospodine Koperfilde?«

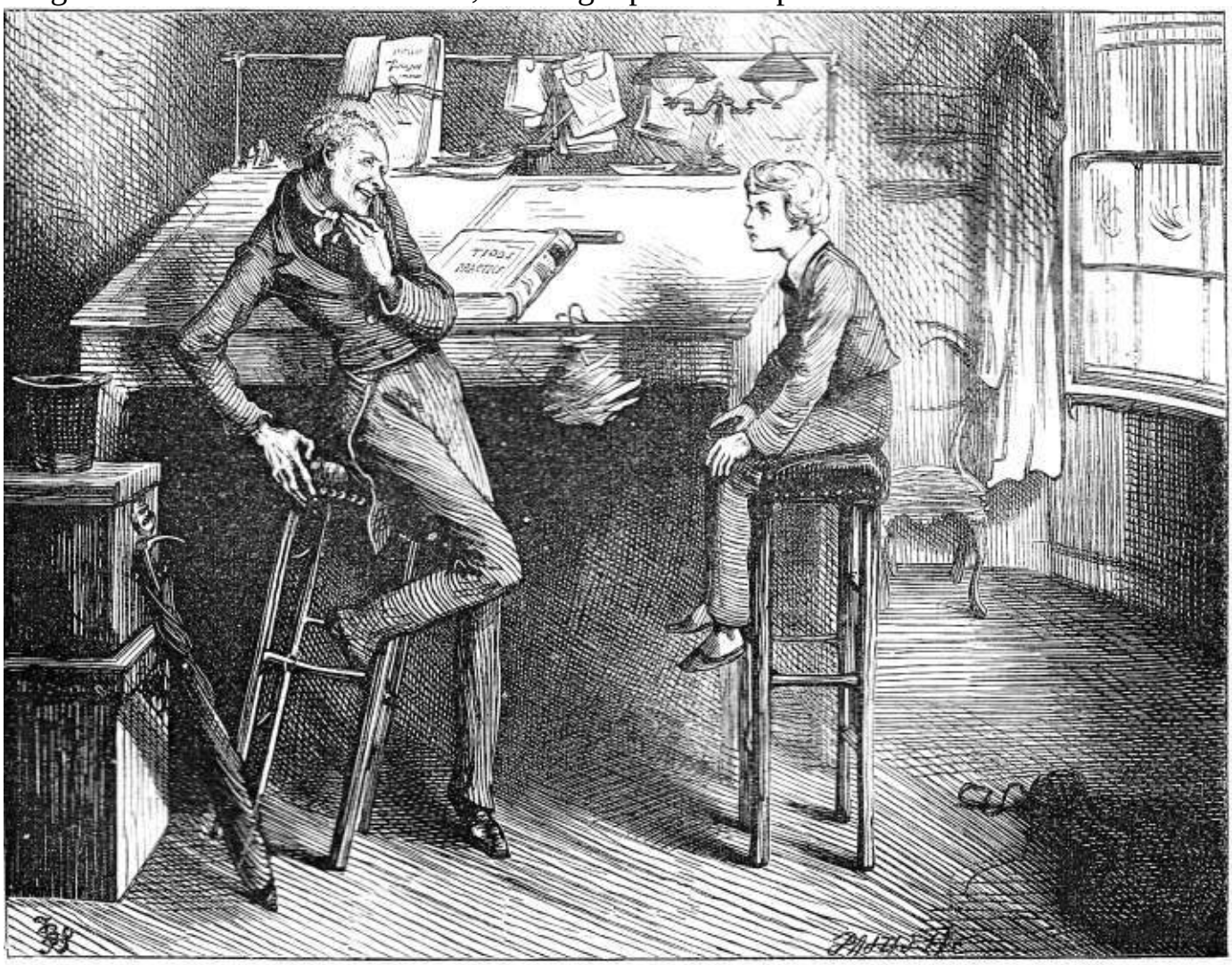

Ja mu rekoh da verujem da ću ostati sve dok budem išao u školu.

»O, zbilja!« viknu Urija, »Verujem da ćete najzad ući u firmu, mladi gospodine Koperfilde«.

Uveravao sam ga da nemam takve namere, i da niko nije smišljao takve planove za mene, ali je Urija neprestano odgovarao na moja uveravanja:

»O, dabome, mladi gospodine Koperfilde, zaista verujem da ćete ući u firmu!« Pa opet: »O, zbilja, mladi gospodine Koperfilde, verujem da hoćete, sigurno!« i tako neprestano.

Kad je najzad bio spreman da za taj dan napusti kancelariju, upita me da li će mi biti po volji da ugasi svetlost, a kad ja odgovorih »da«, on smesta ugasi. Pošto se rukovao sa mnom — dodir njegove ruke, onako u mraku, podseti me na ribu — on malo otškrinu vrata koja su vodila na ulicu, pa se izvuče kroz njih i zatvori ih za sobom, ostavljajući mene da se vratim u kuću pipajući po

mraku; to me je stalo dosta muka, i jednog pada preko njegove stolice. Mislim da je to valjda bio neposredan uzrok zbog kojeg sam ga sanjao, kako mi se učinilo, čitavo pola noći; sanjao između ostalog da je spustio u more kuću gospodina Pegotija, otisnuvši se na gusarski pohod; i da se na vrhu katarke vila crna zastava na kojoj je bilo ispisano »Tidova praksa«; a da je pod tim đavolskim znamenjem vodio mene i malu Emiliju na pučinu da nas utopi.

Kad sam sutradan otišao u školu, osećao sam malo manju nelagodnost, a sledećeg dana još manju, tako da sam se toga postepeno otresao, te sam se već za manje od dve nedelje osećao u školi sasvim kao kod kuće, i srećan sa svojim novim drugovima. Bio sam još dosta nezgrapan u njihovim igrama, a u znanju dosta zaostajao za njima, ali sam se nadao da će me vežba popraviti u prvom, a ozbiljan rad u drugom. Prema tome legoh na posao i u igri i u nauci, te zadobih velike pohvale. I za vrlo kratko vreme mi život kod »Merdstona i Grinbija« postade tako tuđ, da skoro nisam ni verovao da, ga je bilo, dok mi je novi život postao tako običan, da mi se činilo kao da sam već dugo živeo njime.

Škola doktora Stronga bila je izvanredna; razlikovala se od škole gospodina Krikla kao dobro od zla. Bila je ozbiljna i pristojno uređena, i osnivala se na zdravom sistemu; stalno se podsećalo na čast i istinoljubivost kod pitomaca, i otvoreno se pokazivalo da se računa da oni raspolažu tim osobinama, sve dok se ne pokažu nedostojni — čime su se postizala čuda. Mi smo svi osećali da imamo udela u upravljanju zavodom, i održavanju njegovog glasa i ugleda. Usled toga smo mu brzo postajali odani od sveg srca — što je bar sa mnom slučaj, a za vreme dok sam tamo bio, nisam doznao da je ijedan đak bio drukčiji — i učili s puno dobre volje, u želji da služimo na čast školi. Van školskog vremena igrali smo divne igre, a imali smo i dosta slobode; ali se čak i onda, sećam se, o nama lepo govorilo u gradu, te smo retko svojom pojavom ili ponašanjem nanosili neku sramotu glasu doktora Stronga i pitomcima doktora Stronga.

Neki stariji učenici su bili na stanu i hrani u doktorovoj kući, te sam od njih iz druge ruke saznao neke pojedinosti o doktorovom životu. Kao, na primer, da još nema godina dana kako se oženio lepom, mladom ženom koju sam video u njegovoj sobi za rad, i koju je uzeo iz ljubavi, jer nije imala ni pet para, već samo čitavu vojsku sirotih rođaka — tako su govorili moji drugovi — gotovih da ostave doktora bez kuće i kućišta. Pa onda, da se doktorovo zamišljeno ponašanje pripisuje tome što je uvek zabavljen istraživanjem grčkih korenova, a što sam ja u svojoj naivnosti i neznanju smatrao doktorovom botaničkom strašću, naročito zato što je uvek gledao u zemlju dok je hodao, sve dok nisam doznao da su ti koreni reči za novi Rečnik na kome radi. Adams, naš najbolji đak, koji je imao smisla za matematiku, proračunao je, kako sam saznao, koliko treba da se taj Rečnik završi prema doktorovoj zamisli i brzini rada. On je smatrao da se taj posao može završiti kroz hiljadu šest stotina četrdeset i devet godina, računajući od doktorovog poslednjeg ili šezdeset drugog rođendana.

Ali sam doktor bio je idol cele škole. Jadni bi bili oni koji su je sačinjavali da je stvar stajala iole drukčije, pošto je on bio najduševniji čovek na svetu, pun prostodušnosti, koja bi dirnula i kamena srca onih urni na zidu. Kad bi se tako šetao gore-dole po onom delu dvorišta koji se nalazio kraj kuće, svrake i čavke gledale su za njim sa glavama lukavo nakrivljenim, kao da znaju koliko one bolje od njega razumeju stvari u svetu, a kad bi kakvoj vucibatini pošlo za rukom da se dovoljno približi njegovim cipelama, koje su škripale, i da privuče njegovu pažnju na jednu jedinu rečenicu svoje priče o bedi — ta je vucibatina bila obezbeđena za čitava sledeća dva dana. To je u kući bilo tako dobro poznato, da su se učitelji i stariji đaci, trudili da te pljačkaše vrebaju po ćoškovima i da im preseku put, pa bi čak iskakli kroz prozore da ih izbace iz dvorišta pre nego što doktor primeti njihovo prisustvo; što bi im ponekad polazilo za rukom na svega nekoliko metara od njega, o čemu on ne bi imao ni pojma šetajući gore-dole. Izvan svoje oblasti i nezaštićen, bio je prava ovca za striženje. On bi i dokolenice skinuo s nogu da ih razda. Među nama je, u stvari, kružila jedna priča — ne znam i nikad nisam saznao po čijem kazivanju, ali sam verovao u nju toliko godina, te sam uveren da je istinita — da je on jednog hladnog, zimskog dana stvarno dao svoje dokolenice nekoj

prosjakinji, koja je zatim izazivala sablazan u susedstvu pokazujući od vrata do vrata neko lepo dete uvijeno u te dokolenice, dobro poznate svima, jer su svuda bile čuvene koliko i katedrala. Legenda dodaje da je doktor bio jedino lice koje ih nije poznalo, a kad su kratko vreme posle toga bile izložene na vratima male starinarnice rđavog glasa, gde su se takve stvari davale u zamenu za rakiju, primetili su ga kako ih više puta razgleda sa dopadanjem, kao da se divi nekoj zanimljivoj novini u samoj mustri, smatrajući da je bolja od njegovih.

Bilo je uživanje gledati doktora sa njegovom lepom, mladom ženom. Svoju ljubav prema njoj pokazivao je na očinski blag način, što je samo po sebi izražavalo njegovu dobrotu. Često sam ih viđao kako šetaju po vrtu u breskvama, a ponekad ih izbliže posmatrao u sobi za rad ili u salonu. Imao sam utisak da se ona veoma stara o doktoru i da ga mnogo voli, premda mi se nikad nije činilo da je osobito zanima Rečnik, čije je ogromne delove doktor uvek nosio sa sobom u džepovima, pa čak i u postavi od šešira, i o njima, izgleda, gotovo uvek izlagao dok su šetali.

Gospođu Strong sam viđao dosta često, jer me je zavolela onog jutra kad sam bio predstavljen doktoru, pa je i kasnije bila ljubazna prema meni i interesovala se za mene; a i zato što je jako volela Agnesu, pa je često dolazila u našu kuću. Činilo mi se da između nje i gospodina Vikfilda vlada čudna zategnutost (izgledalo je kao da ga se ona boji) koja nikad ne prestaje. Kad bi ponekad došla kod nas uveče, uvek bi izbegavala da primi njegovu ponudu da je otprati kući, pa bi umesto toga pobegla sa mnom. Ponekad smo tako veselo pretrčavali portu katedrale i, ne nadajući se da ćemo ikog sresti, nailazili na gospodina Džeka Meldona, koji bi se uvek iznenadio što nas vidi.

Majka gospođe Strong bila je žena u kojoj sam jako uživao. Zvala se gospođa Marklham, ali su je naši pitomci krstili Stara Vojničina, zbog komandantske sposobnosti i veštine kojom je vodila veliku vojsku rođaka u rat protiv doktora. Bila je to sitna žena, oštra pogleda, koja je uvek kad je bila svečano obučena nosila jednu istu kapu ukrašenu veštačkim cvećem, i sa dva veštačka leptira, koji su tobože obletali oko ćveća. Među nama je kružila praznoverica da je ta kapa došla iz Francuske i da je mogla biti proizvod rada samo tog dovitljivog naroda; ali ja sigurno znam o njoj samo to da se uvek uveče pojavljivala gde god bi se pojavila gospođa Marklham; da je nošena na prijateljske sastanke u hindujskoj kotarici; da su leptiri imali dar da stalno podrhatavaju; i da su one blistave večernje sedeljke na račun doktora Stronga ulepšavali kao vredne pčele.

Jedne večeri, koja mi je ostala u sećanju zbog nečeg drugog što ću ispričati, ukaza mi se lepa prilika da posmatram Staru Vojničinu, ne uzimajući ovaj naziv kao pogrdu. Te večeri se kod doktorovih sastalo malo društvo povodom odlaska gospodina Džeka Meldona u Indiju, kuda je išao kao kadet ili nešto slično — pošto je gospodin Vikfild najzad uspeo da tu stvar uredi. Desilo se da je toga dana bio i doktorov rođendan. Taj dan smo praznovali, ujutru mu dali poklone, održali mu govor preko najboljeg đaka, i klicali mu dok nismo promukli, i dok se nije rasplakao. A uveče smo gospodin Vikfild, Agnesa i ja bili pozvani kod njega na čaj kao kod privatnog čoveka.

Gospodin Džek Meldon je bio tamo pre nas. Kad uđosmo, gospođa Strong je sva u belom, sa trakama trešnjeve boje, svirala u klavir, a on se naginjao nad njom okrećući joj listove. Kad se ona okrete, meni se učini da čisto rumenilo i belina njenog lica nisu baš sveži i nalik na cvet kao obično, ali je izgledala vrlo lepa, čudesno lepa.

»Zaboravila sam, doktore«, reče mama gospođe Strong pošto sedosmo, »da vam čestitam rođendan: mada je to čestitanje, kao što i sami znate, u ovom slučaju daleko od obične formalnosti. Dozvolite mi da vam poželim još mnogo ovako srećnih dana«.

»Hvala, gospođo«, odgovori doktor.

»Mnogo, mnogo, mnogo srećnih dana«, reče Stara Vojničina. »Ne samo radi vas, već i radi Ani i Džona Meldona., i mnogih drugih, čini mi se kao da je juče bilo, Džone, kad ste bili mali dečko, za glavu manji od mladoga gospodina Koperfilda, i kada ste na kraju bašte, iza ribizlinog žbunja, izjavili Ani svoju detinju ljubav«.

»Draga mama«, reče gospođa Strong, »ostavi se sad toga«.

»Nemoj biti smešna Ani«, odgovori njena majka. »Ako staneš da crveniš zbog takvih stvari i sad kad si već stara, udata žena, ne znam kada nećeš«.

»Stara?« uzviknu gospodin Džek Maldon. »Ani stara? Ta ostavite molim vas!«

»Da, Džone«, odgovori Stara Vojničina, »stvarno stara, udata žena. Mada nije stara po godinama — zar ste me ikad čuli, vi ili ma ko drugi, da sam za ženu od dvadeset godina rekla da je stara po godinama — vaša rođaka je doktorova žena, pa je kao takva ono što sam rekla. Dobro je za vas, Džone, što je vaša rođaka doktorova žena. Našli ste u njemu uticajnog i dobrog prijatelja koji će, usuđujem se da kažem, biti još bolji prema vama, ako to zaslužite. Kod mene nema lažnog ponosa. Nikad nisam oklevala da otvoreno priznam da ima članova u našoj porodici kojima je potreban prijatelj. I vi ste bili jedan od njih pre no što vam je uticaj vaše rođake pribavio takvog prijatelja«.

U dobroti svog srca doktor odmahnu rukom kao da to nije nimalo važno, i kao da želi da poštedi Džeka Meldona od daljeg podsećanja. Ali gospođa Marklham ustade sa svoje stolice i sede kraj doktora, pa mu položi lepezu na rukav od kaputa i reče:

»Ne, zaista, dragi doktore, morate mi oprostiti što to neprestano naglašavam, ali ja to jako osećam. Ja to gotovo nazivam svojom monomanijom, toliko je to moja stalna tema. Vi ste pravi blagoslov za nas. Vi ste zaista blagodet, znate li«.

»Koješta, koješta«, reče doktor.

»Ne, ne, molim vas izvinite«, odgovori Stara Vojničina. »Pošto ovde nema nikog sem našeg dragog odanog prijatelja gospodina Vikfilda, ne mogu da ćutim. Ako tako nastavite, pozvaću se na prava tašte i karaću vas. Ja sam sasvim iskrena i otvorena. Ja i sada kažem ono što sam kazala onda kad ste me onako iznenadili zaprosivši Anu, sećate li se kako sam bila iznenađena? Ne zato što je bilo ičeg neobičnog u samoj prosidbi, u načinu — bilo bi smešno reći tako nešto; — nego zato što ste poznavali njenog sirotog oca i nju kada je bila detence od šest meseci, te vas nisam mogla ni zamisliti u takvom položaju, niti uopšte kao čoveka za ženidbu; prosto to, znate«.

»Da, da«, odgovori doktor dobroćudno. »Ne mari ništa«.

»Ali za mene mari«, reče Stara Vojničina, metnuvši mu lepezu na usta. »Mnogo mari. Spominjem sve to zato da me pobijete ako nisam u pravu. E, pa lepo! Govorila sam sa Ani i kazala šta je bilo. Rekla sam ‚Draga moja, bio je doktor Strong i u pogledu tebe učinio jednu lepu izjavu i ponudu'. Da li sam i najmanje navaljivala na nju? Nisam. Rekla sam: ‚Ani, reci mi sada istinu: je li tvoje srce slobodno?' .Mama', reče ona plačući, ‚ja sam sasvim mlada', i to je bila živa istina, ‚tako da gotovo i ne znam da li uopšte imam srca'. ‚Onda, draga moja', rekoh ja ‚možeš biti sigurna da je slobodno. Za svaki slučaj, draga moja', rekoh ja, ‚doktor Strong je u napregnutom duševnom stanju, pa mu se mora odgovoriti. Ne možemo ga držati u neizvesnosti'. ‚Mama', reče Ani još uvek plačući, ‚da li bi on bio nesrećan bez mene? Ako bi bio, ja ga toliko poštujem i cenim, da bih, mislim, pristala'. Tako se to svršilo. I tek sam tada, nikako pre toga rekla Ani: ‚Ani, doktor Strong ti neće biti samo muž, nego će zamenjivati i tvog pokojnog oca; on će biti starešina naše porodice, biće njena mudrost i njen stožer, pa mogu da kažem i njeno imanje; ukratko, njena blagodet'. Upotrebila sam tu reč onda, pa je upotrebljavam ponovo danas. Ako, imam ikakvu vrlinu, to je postojanost«.

Za vreme toga govora kći je sedela sasvim mirno i ćutala uprtih očiju u zemlju, dok je njen rođak stajao i takođe gledao u zemlju. Tada kći reče vrlo tihim, drhtavim glasom:

»Mama, nadam se da si završila«.

»Nisam, draga Ani«, odgovori Stara Vojničina, »nisam sasvim završila. Kad me već pitaš, mila moja, odgovaram da nisam. Zaista se moram požaliti da si malo neprirodna prema svojoj porodici, ali pošto se tebi ne vredi žaliti, hoću da se požalim tvome mužu. Eto, dragi doktore, pogledajte tu svoju luckastu ženu«.

Kad doktor okrete prema njoj svoje, dobro lice, ozareno osmehom punim prostodušnosti i

blagosti, ona još više saže glavu. Primetio sam da je gospodin Vikfild gleda netremice.

»Kada sam pre neki dan slučajno rekla tom nevaljalom stvorenju«, nastavi njena majka mašući kao u šali glavom i lepezom prema njoj, »da postoji i jedna porodična stvar koju je trebalo da vam kažem, koju je zaista, mislim, bila dužna da kaže: ona reče da kazati znači tražiti uslugu, i da, pošto ste vi suviše velikodušni, tražiti znači i dobiti, a da ona to ne želi«.

»Draga moja Ani«, reče doktor, »nisi imala pravo. Uskratila si mi jedno zadovoljstvo«.

»Skoro doslovce ono što sam joj ja rekla!« viknu njena majka. »E, zato sam čvrsto rešila da vam drugi put, kad budem znala da hoće nešto da vam kaže, ali da se usteže iz tog njenog razloga, ja to sama kažem, dragi doktore«.

»Radovaću se ako tako učinite«, odgovori doktor.

»Zar?«

»Svakako«.

»Dobro, onda hoću!« reče Stara Vojničina. »Pogodili smo se«. I, valjda, pošto je postigla što je želela, lupi nekoliko puta doktora po ruci lepezom, koju je prvo poljubila, pa se pobedonosno vrati na svoje ranije mesto.

Kako u taj mah uđoše novi gosti, među ostalima i dva nastavnika i Adams, razgovor postade opšti, pa prirodno pređe na gospodina Džeka Meldona i njegovo putovanje, na zemlju u koju je odlazio i na njegove razne planove i izglede. Trebalo je da te noći posle večere otputuje poštanskim kolima do Grejvzenda, gde je bila ukotvljena lađa kojom je trebalo da putuje. Imao je da ostane ne znam koliko godina — sem ako ne bude došao kući na odsustvo, ili radi zdravlja. Sećam se da su se svi složili da je Indija sasvim pogrešno ozloglašena i da nema šta da joj se zameri, sem zbog po kojeg tigra i malo vrućine u žarke časove preko dana. što se mene tiče, ja sam u gospodinu Džeku Melđonu gledao novog Sindbada, i zamišljao ga kako kao prisni prijatelj svih istočnjačkih radža, koliko god ih ima, sedi pod baldahinom i puši na uvijene zlatne lule, od kojih je svaka lula, kad bi se samo mogla ispraviti, dugačka po čitavu milju.

Gospođa Strong je umela vrlo lepo da peva, što je meni bilo poznato, jer sam je često slušao kako peva sama za sebe.

Ali je bilo nesumnjivo da te večeri, bilo što se plašila da peva pred svetom, ili što nije bila pri glasu, nije baš nikako mogla da peva. Pokušala je najpre duet sa svojim rođakom Meldonom, ali nije mogla ni da počne, a kasnije joj, kad je htela da zapeva sama, glas, mada je slatko započela, iznenada zamre, te ostade očajna, sa glavom nagnutom nad dirkama. Dobri doktor reče da je nervozna, te da bi je oslobodio, predloži da igramo neku igru karata, koju je znao isto koliko i da svira na velikoj trubi. Ali primetih kako ga Stara Vojničina uze odmah pod tutorstvo kao svog saigrača, i kako ga, kao za početak uvođenja u tajne igre, pre svega, upućuje da njoj preda sav srebrni novac koji ima u džepu.

Igra je tekla veselo, a još veselije zbog doktorovih pogrešaka, kojima se nije znalo broja, i pored sve budne pažnje leptirova, a na njihovo veliko ogorčenje. Gospođa Strong ne htede da igra, pošto se nije dobro osećala, a njen rođak Meldon se izvini da treba nešto da pakuje. On se, međutim, pošto je to obavio, vrati, pa su zajedno sedeli na sofi i ćaskali. Ona je s vremena na vreme prilazila doktoru, gledala mu u karte preko ramena i kazivala mu šta da igra. Bila je vrlo bleda dok se naginajla nad njega, i čini mi se da joj je prst drhtao dok je pokazivala karte, ali ako je i bilo tako, doktor je bio srećan zbog njene pažnje, te nije ništa opažao.

Za vreme večere nismo bili tako veseli. Izgledalo je kao da svi osećaju da je takav rastanak neprijatna stvar i da je sve neprijatniji što se više približuje. Gospodin Džek Meldon je pokušao da bude veoma razgovoran, ali mu to nije išlo od ruke, te je samo pogoršavao stvar. A kako mi se činilo ni Stara Vojničina nije ništa popravljala svojim neprestanim podsećanjem na razne zgode iz mladosti gospodina Džeka Meldona.

Doktor je, međutim, bio sam uveren, osećao da svakog čini srećnim, pa je bio vrlo zadovoljan, ne

sumnjajući da smo svi na vrhuncu uživanja.

»Draga Ani«, reče on pogledavši u sat i napunivši čašu, »već je isteklo vreme vašeg rođaka Džeka, te ga ne smemo više zadržavati, pošto vreme i plima, a oboje je u pitanju u ovom slučaju, ne čekaju nikog. Gospodine Džek Meldone, pred vama je dug put i tuđa zemlja, ali mnogi su ljudi imali to isto pred sobom, a i još mnogi će imati do kraja sveta i veka. Vetrovi koji će vas nositi, nosili su hiljade i hiljade ljudi njihovoj sreći, i hiljade i hiljade doveli nepovređene natrag«.

»Dirljiva je to stvar«, reče gospođa Marklham; »ma s koje strane posmatrali, teško je gledati kako mladić koga poznaješ od malena odlazi na drugi kraj sveta i ostavlja za sobom sve što poznaje ne znajući šta ga čeka. Mladi čovek koji podnosi ovakve žrtve, zaista zaslužuje stalnu potporu i zaštitu«, reče ona gledajući u doktora.

»Vreme će vam brzo proći, gospodine Džek Meldone«, nastavi doktor, »a brzo će proći i svima nama. Neki od nas se možda jedva i smeju nadati, po prirodnom toku stvari, da će vas pozdraviti kad se budete vratili. Pa ipak je najbolje nadati se, čega, se i ja držim. Neću vam dosađivati dobrim savetima. Pred sobom ste dugo imali dobar primer u svojoj rođaci Ani. Ugledajte se na njene vrline što više možete«.

Gospođa Marklham se stade hladiti lepezom i odmahnu glavom.

»Zbogom, gospodine Džek«, reče doktor ustajući, našto i mi svi poustajasmo. »želim vam srećan put, svako dobro, sreću u tuđini i srećan povratak kući«.

Svi prihvatismo zdravicu i rukovasmo se sa Džekon Meldonom, posle čega se on žurno oprosti od dama koje su bile prisutne i požuri vratima, gde ga dočeka, dok je ulazio u kola, gromko klicanje naših đaka, okupljenih radi toga na travnjaku. Kad im pritrčah da uvećam broj, nađoh se sasvim blizu kola koja su odlazila; i na mene učini jak utisak kad usred te galame i prašine videh gospodina Džeka Meldona kako protutnja uzbuđena lica, držeći u ruci neku stvar trešnjeve boje.

Posle novog klicanja doktoru, pa njegovoj ženi, đaci se raziđoše, ja se vratih u kuću, gđe zatekoh sve goste kako stoje u grupi oko doktora i razgovaraju o tome kako je Džek Meldon otišao, kako je to podneo, kako se osećao i sve ostalo, u sred tih primedbi gospođa Marklham uzviknu:

»Gđe je Ani?«

Nje tu nije bilo, a kad je pozvaše, nije se odazivala. Ali kad svi u gomili poletesmo iz sobe da vidimo šta je s njom, nađosmo je kako leži na podu u hodniku. Ispočetka nastade velika uzbuna, dok ne videsmo da je pala u nesvest, i da uz pomoć uobičajenih sredstava dolazi k sebi, našto joj doktor podiže glavu na svoje koleno, pa joj ukloni kovrdže sa lica i reče gledajući unaokolo:

»Sirota Ani! Tako je odana, taka nežna srca! Ovo je prouzrokovao rastanak sa starim drugom iz detinjstva i prijateljem, sa njenim omiljenim rođakom! Ah! Šteta! Vrlo mi je žao«.

Kada ona otvori oči i vide gde je, i kako svi stoje oko nje, podiže se uz doktorovu pomoć, pa okrete glavu da je položi na njegovo rame — ili sakrije, nisam znao zašto. Mi odosmo u salon da bismo je ostavili sa doktorom i majkom, ali ona reče da joj se čini da se oseća bolje nego čitavog dana i da bi više volela. da je odvedu među nas, te je odvedoše u sobu, vrlo bledu i slabu — kako se meni učini — i položiše na sofu.

»Draga moja Ani«, reče njena majka popravljajući joj haljinu. »Pogledaj, izgubila si pantljiku! Kad bi neko bio tako dobar da potraži jednu pantljiku, pantljiku trešnjeve boje«.

U pitanju je bila ona pantljika koju je nosila na grudima. Svi je stadosmo tražiti; i ja sam sve pregledao, znam sigurno, ali je niko ne nađe.

»Zar se ne sećaš, Ani, gde si je imala poslednji put?« upita je majka.

Kad ona odgovori kako misli da ju je imala sve do malopre, ali da se ne vredi zbog nje mučiti, začudih se kako sam mogao i pomisliti da izgleda bleda ili ma kako drukčije sem plamenocrvena.

Ipak smo i dalje tražili, ali bez uspeha. Ona je molila da je više ne tražimo, ali mi smo jo, pomalo, onako forme radi, tražili, sve dok se nije sasvim oporavila, a tada se društvo stade opraštati.

Gospodin Vikfild, Agnesa i ja išli smo kući vrlo lagano; Agnesa i ja smo se divili mesečini, dok gospodin Vikfild gotovo nikako nije dizao pogled sa zemlje. A kad najzad stigosmo do naših vrata, Agnesa vide da je zaboravila svoju malu torbicu. Srećan što mogu da joj učinim neku uslugu, otrčah natrag da je donesem.

Uđoh u trpezariju u kojoj je ostala torbica, i gde je sad bilo pusto i mračno. Ali vrata između trpezarije i doktorove sobe za rad, u kojoj se videla svetlost, bila su otvorena, te odoh tamo da kažem zbog čega sam došao i da zatražim sveću.

Doktor je sedeo u svojoj naslonjači kraj vatre, a njegova mlada žena na šamlici kraj njegovih nogu. Doktor je sa zadovoljnim osmehom na licu glasno čitao jedan svoj rukopis, objašnjenje ili izlaganje neke teorije iz onog beskrajnog Rečnika, dok je ona gledala u njega, ali sa licem kakvo nikad nisam video. Bilo je tako lepog oblika, bilo je tako pepeljavo bledo, bilo je tako ukočeno u svojoj zanesenosti, bilo je tako puno neke neobuzdane mesečarske sanjalačke groze od ne znam čega. Oči su joj bile širom otvorene, dok joj je smeđa kosa padala na ramena u dva bogata grozda i na njenu belu haljinu, koja je bila u neredu zato što joj je nedostajala izgubljena pantljika. Mada se jasno sećam njenog pogleda, ne mogu jasno reći šta je izražavao. Čak i sad, kad se ponovo javlja pred mojim zrelijim rasuđivanjem, ne umem reći šta je izražavao. Kajanje, poniženje, stid, ponos, ljubav, odanost, sve sam to video, i grozu ne znam od čega.

Ona se podiže kad ja uđoh i rekoh šta tražim. To uznemiri i doktora, jer joj je, kad se vratih da ostavim sveću koju sam uzeo sa stola, gladio kosu na svoj očinski način, i govorio kako je nemilosrdni trut kad je dopustio da ga ona dovede u iskušenje da joj čita, pa je poče nagoniti da ode u krevet.

Ali ona nekako ubrzano i žarko zamoli da joj dopusti da ostane. Da joj dopusti da sa sigurnošću oseti, čuo sam kako mrmlja neke isprekidane reči u tom smislu, da te noći uživa njegovo poverenje. I kad se opet okrete njemu, pošto baci pogled. na mene, dok sam izlazio iz sobe i izašao kroz vrata, videh kako prekrsti ruke na njegovim kolenima, i kako se, kad on nastavi da čita, zagleda u njega s onim istim izrazom na licu, samo malo mirnijim.

To je na mene ostavilo dubok utisak, kojeg sam se dugo i dugo sećao — što ću imati vremena da ispričam kad za to dođe vreme.

GLAVA XVII

NEKO ISKRSAVA

Nije mi se dala prilika da spomenem svoju Pegoti otkako sam ono pobegao, ali sam, naravno, poslao pismo gotovo odmah pošto sam se smestio u Doveru, a zatim kad me tetka i formalno uze pod svoje, jedno još duže pismo, u kojem sam opisao sve pojedinosti. Kad sam se smestio kod doktora Stronga, pisao sam joj ponovo i izneo podrobno svoj srećni položaj i izglede. Da sam na nešto drugo utrošio novac koji mi je dao gospodin Dik, ne bih mogao osetiti ono zadovoljstvo koje sam osetio kad poslah Pegoti poštom pola zlatne gvineje, da tako isplatim dug koji sam bio napravio kod nje, i tada sam spomenuo i onog mladića sa magarcem i kolicima.

Na to saopštenje Pegoti odgovori brzo kao kakav trgovački poslovođa, ali ne tako sažeto. U nastojanju da napiše sve što oseća u vezi sa mojim putovanjem, ona do krajnjih granica iscrpe svu svoju moć izražavanja, koja svakako nije bila velika kad se trebalo izražavati perom i mastilom. četiri strane započetih rečenica, zbrkanih i punih usklika, koje sve nisu imale završetka sem mrlja, nisu bile dovoljne da joj pruže olakšanje. Ali meni su te mrlje više govorile nego najbolji sastav, jer su pokazivale da je Pegoti plakala za sve vreme, a šta bih mogao više želeti?

Zaključio sam bez mnogo muke da ona još uvek ne može da misli prijateljski o mojoj tetki. Za tako kratko vreme bilo je teško promeniti pogrešno mišljenje koje se tako dugo gajilo, čovek nikad ne može znati u duši, pisala je ona, ali pomisliti da gospođica Betsi nije onakva kakvom smo je mi smatrali, zaista je — pouka! To je njen izraz. Ona je očigledno nahvatala straha od gospođice Betsi, jer joj je poslala izraze poštovanja i zahvalnosti, ali nekako plašljivo; a bila je očigledno i u strahu za mene, i verovala da ću možda uskoro opet pobeći,. koliko sam to mogao zaključiti iz njenih mnogobrojnih nagoveštaja da od nje uvek mogu dobiti pare za put poštanskim kolima do Jarmuta.

Saopštila mi je i jednu vest koja mi je teško pala; naime, da je došlo do rasprodaje nameštaja naše stare kuće, i da su gospođica i gospodin Merdston otišli, da je kuća zatvorena, s tim da se izda ili proda. Bog mi je svedok da mi ništa nije značila dok su oni u njoj, ali me je bolela pomisao da će to drago, staro ognjište potpuno opusteti, da će korov bujati u bašti i da će staze pokrivati gusti pokrivač vlažnog lišća. Zamišljao sam kako će zimski vetrovi zavijati oko kuće, kako će hladna kiša dobovati po prozorskim oknima, i kako će mesec stvarati aveti po zidovima praznih soba i posmatrati njihovu samoću po čitavu noć. Opet sam mislio o grobu u crkvenoj porti pod onim drvetom, i činilo mi se kao da je sad i kuća mrtva, i da je sve što je u vezi sa mojim ocem i majkom izbledelo u nepovrat.

U Pegotinim pismima nije bilo drugih novosti. Gospodin Barkis je odličan muž, govorila je ona, mada još uvek nešto malo škrt, ali ko je od nas bez mana; ona sama ih ima najviše (mada zaista ne znam kakve su to mane mogle biti); ona šalje svoje poštovanje, a moja mala spavaća soba, čeka na mene. Gospodin Pegoti je dobro. Ham je dobro, a gospođa Gamidž slabo, dok mala Emilija nije htela da mi sama pošalje pozdrav, ali je rekla da ga Pegoti može poslati ako želi...

Sve sam ove novosti savesno predao svojoj tetki, sem onih reči o maloj Emiliji, koje zadržah za sebe, jer sam nagonski osećao da prema njoj neće biti naklonjena. Dok sam još bio novajlija kod doktora Stronga, tetka je nekoliko puta dolazila u Kenterberi da, me poseti, i uvek u nezgodno vreme: valjda da bi me iznenadila. Ali me je uvek zaticala na poslu i uviđala da sam ozbiljan, a uz to sa svih strana slušala da dobro napredujem u školi, te su ti prepadi uskoro prestali. Viđao sam je subotom svake treće, četvrte nedelje, kad bih joj otišao u Dover na čast i provod, a gospodina Dika svake druge srede, kad bi dolazio u podne poštanskim kolima da ostane sa mnom do idućeg jutra.

U tim prilikama gospodin Dik nije nikad putovao bez čitavog kožnog pisaćeg pulta, u kome se

nalazila izvesna zaliha svega što treba za pisanje, a i sama predstavka. Sto se tiče tog dokumenta, on je mislio da je već krajnje vreme da ga zaista okonča.

Gospodin Dik je imao slabost prema liciderskim kolačima. Da bi mu poseta bila prijatnija, tetka mi je dala uputstva da mu otvorim kredit u poslastičarnici, ograničen uslovom da ne može biti više kolača nego za šiling svaki put. To, i dostavljanje izveštaja tetki o svim malim računima u gostionici u kojoj je spavao, pre no što se isplate, navelo me je na sumnju da je njemu bilo dopušteno samo da zvecka novcem, ali ne i da ga troši. Daljim ispitivanjem doznadoh da je to tačno, ili barem da postoji neki sporazum između njega i moje tetke po kojem je dužan da joj polaže račun o svim svojim izdacima. Pošto nije ni pomišljao da je vara, nego uvek želeo da joj ugodi, naučio je da se sa uzdržljivom opreznošću upušta u troškove. U ovom pogledu, kao i u svakom drugom, gospodin Dik je bio uveren da je tetka najpametnija i najdivnija žena; i to mi je u više mahova saopštavao u beskrajnom poverenju i uvek šapatom.

»Trotvude«, reče jedne srede gospodin Dik sa zagonetnim izrazom na licu, pošto mi je opet poverio tu veliku tajnu, »ko li je onaj čovek što se krije oko naše kuće i straši je?«

»Straši moju tetku?«

Gospodin Dik klimnu glavom.

»Mislio sam da nju ne može ništa uplašiti«, reče on, »jer je ona«, tu on udari u najtiši šapat, »nemojte to nikome govoriti, najpametnija i najdivnija žena«. Kad to reče, on se povuče unazad da vidi kakav je utisak na mene učinio taj opis.

»Prvi put je došao«, reče gospodin Dik, »bilo je to, čekajte da se prisetim; hiljadu šest stotina četrdeset i devete je pogubljen kralj Karlo. Čini mi se da ste rekli hiljadu šest stotina četrdeset i devete?«

»Da, gospodine«.

»Ne znam kako to može biti«, reče gospodin Dik, tresući glavom bolno zbunjen. »Ne verujem da sam toliko star«.

»Je l’ se te godine pojavio taj čovek, gospodine?« upitah ja.

»Da, baš te«, reče gospodin Dik. »Ne razumem kako je to moglo biti te godine, Trotvude. Jeste li taj datum uzeli iz istorije?«

»Jesam, gospodine«.

»Pretpostavljam da istorija nikad ne laže, zar ne?« reče gospodin Dik sa zračkom nade u očima.

»O, ne, nikad, gospodine!« odgovorih ja sasvim odlučno; bio sam još naivan i mlad, te sam tako mislio.

»Ne mogu to da razumem«, reče gospodin Dik odmahujući glavom. »Negde mora da se krije greška. Međutim, taj čovek se prvi put pojavio nekako odmah pošto je, pogreškom, nešto briga iz glave kralja Karla prešlo u moju glavu. Išetao sam posle čaja sa gospođicom Trotvud, u prvi mrak, kad eto ti njega, kraj same naše kuće«.

»Je li lutao oko kuće?« ispitivao sam ja.

»Lutao?« ponovi gospodin Dik. »čekajte da se setim. Moram malo da razmislim. N... ne, nije lutao oko kuće«.

Da bih celu stvar što pre razumeo, upitah ga šta je taj čovek tamo radio.

»Pa on tamo uopšte nije ni bio«, odgovori gospodin Dik, »sve do trenutka kad se stvorio iza nje i šanuo. Ona se na to okrenula i onesvestila, a ja se živ ukočio, i gledao u njega, našto on ode od nas. Međutim je najčudnovatije od svega da se on, pod zemljom ili bog bi ga znao gde, otada neprestano krio«.

»Zar sve odonda?« zapitah ja.

»Da, sasvim sigurno«, odgovori gospodin Dik, klimajući ozbiljno glavom. »I nikako se više nije pojavljivao do prošle noći! A sinoć se, dok smo se šetali, opet pojavio iza nje, i ja ga poznadoh«.

»Je li opet uplašio tetku?«

»Treperila je kao list«, reče gospodin Dik, pa zadrhta i on kao list i zacvokota zubima. »Pridržala se za ogradu. Proplakala, Nego, Trotvude, hodi ovamo«, i on me stade privlačiti da bi mogao šaputati što tiše. »Zašto mu je dala novaca na mesečini, je li mladiću, a?«

»Možda je bio neki prosjak?«

Gospodin Dik odmahnu glavom, sasvim odbacujući tu pretpostavku, i pošto mi je nekoliko puta odgovorio sa velikom sigurnošću: »Nije prosjak, nije prosjak, nije prosjak, gospodine!« — nastavi da priča kako je posle, kasno u noć, video sa svog prozora moju tetku gde na mesečini iza baštenske ograde daje tom čoveku novac, i kako se čovek onda nekud otšunjao, opet pod zemlju, kako je on smatrao — pošto ga više nije video, dok je moja tetka žurno i potajno šmugnula u kuću, pa je čitavog tog jutra bila drukčija nego obično, što je silno tištalo gospodina Dika.

Ja toj priči ispočetka nisam poklanjao nimalo vere, i držao sam da taj nepoznati nije ništa drugo do zabluda gospodina Dika, neko od loze onog zlosrećnog princa koji mu je pričinjavao toliko neprilika; ali mi posle malo razmišljanja pade na pamet da je možda u dva maha neko pokušao ili tek pretio pokušajem da gospodina Dika otrgne od zaštite koju mu je pružala moja tetka, te stadoh razmišljati da li bi moju tetku, čija sam osećanja prema njemu znao iz njezinih reči, bilo moguće navesti da otkupljuje njegov mir i spokojstvo. Pošto sam jako zavoleo gospodina Dika, i pošto mi je bilo mnogo stalo do njegova dobra, moje je strahovanje za njega potkrepljivalo tu pretpostavku, te sam zadugo otada svaku njegovu sredu očekivao sa strepnjom da ga tog puta neće kao obučno biti na boku pored kočijaša. On se, međutim, uvek pojavljivao, onako prosed, nasmejan i srećan; i nikad nije imao ništa više da kaže o onom čoveku koji je plašio moju tetku.

Te srede su bile najsrećniji dani u životu gospodina Dika, a i meni su bili daleko najsrećniji. Ne prođe mnogo, pa ga je znao svaki đak u školi. Mada on sam nikad nije aktivno učestvovao ni u kakvoj igri sem u puštanju zmaja, zanimao se svim našim igrama koliko i svaki od nas. Kako sam ga često gledao gde pažljivo prati naše igre sa klikerima ili čigrom, često sa neizrecivim interesovanjem na licu, skoro ne dišući u kritičnim trenucima! Kako sam ga često viđao gde se za vreme igre »tragova, zeca i hrtova«, penje na malu humku i sokoli celo igralište mašući šeširom iznad prosede glave i zaboravljajući na mučeničku glavu kralja Karla i sve što ide uz nju. Koliko je letnjih časova za njega prošlo kao nekoliko blaženih minuta na igralištu za kriket! Koliko sam ga puta zimi video kako pomodrela nosa stoji na snegu i istočnom vetru i posmatra dečake kako se sankaju, pljeskajući im u zanosu vunenim rukavicama!

Bio je opšti ljubimac, a njegova dovitljivost u pravljenju sitnih rukotvorina bila je nenadmašna. Umeo je od pomorandži da izrađuje takve ukrase o kakvima niko od nas nije ni sanjao. Znao je da napravi čamac od čega god hoćete, od drvene šipčice za kobasice pa nadalje. Od koščica je umeo da napravi šahovske figure; rimska kola od starih karata; od kalemova za konac točkove; a kaveze od stare žice. Ali je možda bio nejveštiji u stvarima od kanapa i slame, te smo svi bili uvereni da je iz toga u stanju da proizvede sve što se rukom može načiniti.

Slava gospodina Dika ne ostade samo među nama. Posle nekoliko sreda stade se ,i sam doktor Strong raspitivati o njemu, a ja mu rekoh sve što mi je tetka bila kazala. Ovo tako zainteresova doktora, da me zamoli da ga prilikom iduće posete upoznam s njim. Izvrših ovu ceremoniju, i doktor zamoli gospodina Dika da dođe u školu kad god ne zatekne mene u poštanskoj staničnoj kancelariji, i da se tu odmori dok nam se ne svrše jutarnji časovi. I tako uskoro školska poseta gospodina Dika postade nešto sasvim prirodno. On bi, ako bismo malo zadocnili, što se često dešavalo sredom, čekao na mene šetajući po dvorištu. Tu se upoznade sa doktorovom mladom, lepom ženom (koja je za sve to vreme bila bleđa nego obično, ređe među ljudima, i ne više onako vesela, mada još uvek onako lepa) — i tako se postepeno odomaćio, da je najzad prosto dolazio pravo u školu i tu me čekao. Uvek je sedeo u određenom uglu, na određenoj stolici, koju smo po njemu zvali »Dik«. Tu bi on sedeo

nagnuvši napred glavu sa prosedom kosom, i pažljivo slušao sve o čemu se govorilo, pokazujući duboko poštovanje prema učenosti koju nikad nije bio u stanju da postigne.

To poštovanje gospodin Dik je preneo i na doktora, koga je smatrao za najtananijeg i najsavršenijeg filozofa svih vremena. Dugo je vremena trebalo dok se gospodin Dik naučio da ne skida šešir kad s njim razgovara, pa bi čak i onda kad su on i doktor sklopili prijateljstvo i satima zajedno šetali po onoj strani dvorišta koju smo zvali doktorova staza, gospodin Dik s vremena na vreme skidao šešir da pokaže poštovanje prema doktorovoj mudrosti i znanju. Nikad nisam saznao kako je došlo do toga da je doktor na tim šetnjama počeo da čita odlomke iz onog glasovitog Rečnika; možda mu se u početku činilo da je to isto kao da čita sam sebi... Bilo kako bilo, tek i to je prešlo u običaj, pa je gospodin Dik, koji je slušao sa licem koje je sijalo od ponosa i zadovoljstva, od sveg srca smatrao Rečnik za najzanosniju knjigu na svetu.

Kad se setim kako su šetali gore-dole pred prozorima naše učionice — doktora kako čita sa zadovoljnim osmehom i ovde-onda dostojanstveno mahne rukopisom, ili ozbiljno mrdne glavom, a gospodina Dika kako sluša bez predaha, dok mu sirote misli mirno blude bog zna kuda, na krilima kabastih reči — sve mi se to čini, na neki svoj tihi način, prijatnije no išta što sam ikad video. Osećam da bi tako mogli večito da hodaju gore-dole, i da bi svet nekako zbog toga mogao postati bolji. Kao da bi hiljadu stvari od kojih taj svet diže toliku graju upola izgubile vrednost i za taj svet, pa i za mene.

Agnesa se vrlo brzo sprijateljila sa gospodinom Dikom, koji se, dolazeći često u njihovu kuću, upoznao i sa Urijom. Prijateljstvo između njega i mene neprestano je raslo i odražavalo se na čudan način; gospodin Dik je, iako je dolazio tobože da me obilazi kao staratelj, ipak uvek mene pitao za savet za svaku sitnicu koja bi iskrsla i sa kojom ne bi bio načisto, pa bi se neizostavno držao mog saveta, i pri tome ne samo imao veliko poštovanje prema mojoj urođenoj bistrini, već smatrao i da sam mnogo što-šta nasledio od svoje tetke.

Jednog četvrtka ujutro, kad sam hteo da pođem sa gospodinom Dikom od hotela do poštanske

stanice, pre nego što se vratih u školu, jer smo imali jedan čas pre doručka, sretoh na ulici Uriju, koji me podseti na moje obećanje da ću doći na čaj kod njega i njegove majke, pa dodade uvijajući se: »Ali ja nisam ni verovao da ćete doći, gospodine Koperfilde; ta mi smo tako neugledni«.

Ja zaista još uvek nisam bio načisto da li volim Uriju ili mi je odvratan, pa sam se dvoumio i tada dok sam stajao na ulici i gledao mu u lice. Ali da ko pretpostavi da sam ohol, to sam osećao kao pravu uvredu, te mu rekoh da samo čekam poziv.

»O, ako je to sve, mladi gospodine Koperfilde«, reče Urija, »i ako vas naše jadno stanje ne sprečava, hoćete li da dođete večeras? Ali ako vas naše jadno stanje odbija, nadam se da se nećete ustezati, mladi gospodine Koperfilde, i da ćete to otvoreno reći, jer mi smo sasvim svesni svog položaja«.

Rekoh mu da ću o svemu reći gospodinu Vikfildu, pa ako on dopusti, u što ne sumnjam, da ću doći sa zadovoljstvom. To veće se kancelarija ranije zatvarala, i ja rekoh Uriji da sam spreman za šest sati.

»Majka će zaista biti ponosna«, reče on dok smo zajedno odlazili. »Ili bi bar bila ponosna da to nije greh, mladi gospodine Koperfilde«.

»Pa ipak ste vi koliko jutros pomislili da sam ja ohol«, odgovorih ja.

»O bože sačuvaj, mladi gospodine Koperfilde«, odgovori on. »O, verujte mi da nisam! Tako nešto nikad nisam pomislio. Ne bi mi palo na pamet da smatram da ste oholi ako biste pomislili da smo mi za vas suviše neugledni. Jer mi i jesmo neugledni«.

»Jeste li u poslednje vreme mnogo proučavali pravo?« upitah ja da promenim predmet razgovora.

»O mladi gospodine Koperfilde«, reče on sa izgledom samoodricanja, »moje čitanje se skoro i ne može nazvati proučavanjem. Provodio sam ponekad uveče sat-dva sa gospodinom Tidom«.

»Sigurno je dosta težak«.

»Za mene je ponekad težak«, odgovori Urija. »Ali ne znam kakav bi bio za obdarenog čoveka«.

Pošto je, dok smo išli dalje, lupkao po bradi sa dva prsta svoje desne koštunjave ruke po taktu neke melodije, on dodade:

»Znate, ima izraza, gospodine Koperfilde, latinskih reči i stručnih naziva, kod gospodina Tida, koji su vrlo teški za čitaoca mog skromnog razumevanja«.

»Da li biste voleli da učite latinski? upitah živo. »Ja ću vas poučavati sa zadovoljstvom, onako uzgred, dok učim«.

»O, hvala vam, mladi gospodine Koperfilde«, odgovori on mašući glavom. »Veoma je lepo od vas što mi tako šta nudite, ali ja sam suviše neugledan da to primim«.

»Koješta, Urija!«

»O, zaista me morate izviniti, mladi gospodine Koperfilde! Ja sam vam jako zahvalan, ali sam suviše neugledan, ionako ima dosta ljudi koji me gaze u mom niskom stanju, pa kud bih pristao da im još nanosim uvredu svojom učenošću. Učenost nije za mene. Bolje je za čoveka kao što sam ja da ne uzleće visoko. Ako takav kao ja želi da dobro prođe u životu, mora da se drži ponizno, mladi gospodine Koperfilde«.

Nikad mu nisam video usta tako raširena, ni brazde u obrazima tako duboke, kao tada, dok se odavao ispoljavanju tih osećanja, mašući glavom i skromno se uvijajući.

»Mislim da: nemate pravo, Urija«, rekoh ja. »Smem reći da ima više stvari kojima bih vas ja mogao poučiti, ako biste želeli da ih naučite«.

»O, ja u to ne sumnjam, mladi gospodine Koperfilde«, odgovori on, »ni najmanje. Ali pošto sami niste neugledni, vi možda ne možete dobro da sudite o onima koji to jesu. Ne želim da izazivam one koji su bolji od mene svojim znanjem, hvala vam. Suviše sam neugledan. Evo mog siromašnog stana, mladi gospodine Koperfilde«.

Uđosmo u nisku, starinsku sobu, u koju se ulazilo pravo sa ulice i zatekosmo gospođu Hip, koja je bila sušta slika Urije, samo manja. Ona me dočeka najponiznije, pa mi se stade izvinjavati što je

poljubila sina, braneći se da oni, ma koliko da su niskog položaja, imaju svoja prirodna osećanja, i da njima, kako se nadaju, neće nikog uvrediti. Bila je to sasvim pristojna soba, pola soba za sedenje, pola kuhinja, ali ni u kom slučaju prijatna. Na stolu je bilo posuđe za čaj, a voda je vrila u čajniku na ognjištu. Bila je tu i jedna komoda čiji je gornji deo bio udešen za pisaći sto, za kojim je Urija sedeo čitajući i pišući; bila je tu i Urijina plava torba koja je, ležeći, prosto bljuvala svakojake hartije; bila je tu i četa Urijinih knjiga pod komandom gospodina Tida; bio je u uglu i kredenac; a bilo je i ostalog običnog nameštaja. Ne sećam se da je ma i jedan predmet bio golog, sirotinjskog i oskudnog izgleda, ali se sećam da je ipak čitava soba imala taj izgled.

Verovatno da je crnina bila deo poniznosti gospođe Hip, jer je još nosila crninu, iako je od smrti gospodina Hipa prošlo dosta vremena. Čini mi se da je bilo nekog odstupanja u kapi, ali je inače nosila crninu kao u toku prvih dana žalosti.

»Ovaj dan, Urija, na svaki način treba zapamtiti«, reče gospođa Hip spremajući čaj, »kao dan kad nam je došao u posetu mladi gospodin Koperfild«.

»Ja sam mu već rekao da vi tako mislite, majko«, odgovori Urija.

»Da je moguće poželeti iz koga bilo razloga da se otac nađe među nama«, reče gospođa Hip, »poželela bih već i zato da bi upoznao ovo naše večerašnje društvo«.

Mene zbuniše toliko laskave reči, ali ovo ponašanje prema meni kao prema poštovanom gostu ostavi na mene utisak, te mi se gospođa Hip učini prijatna žena.

»Moj se Urija«, reče gospođa Hip, »unapred radovao ovome, mladi gospodine. On se bojao, a ja zajedno s njim, da naše neugledno stanje ne stane na put tome. Mi smo vam neugledni, neugledni smo bili, i vazda ćemo biti«, reče gospođa Hip.

»Uveren sam da nemate razloga da to budete, gospođo«, rekoh ja, »sem ako vi to hoćete«.

»Hvala vam, gospodine«, odgovori gospođa Hip; »mi poznajemo svoje stanje, i zahvalni smo vam, kakvi smo da smo«.

Opazio sam da se gospođa Hip postepeno primiče bliže meni, da se Urija sve više namešta naspram mene, i da me s poštovanjem nude onim što je najbolje na stolu. Tu, u stvari, nije bilo ničeg naročito biranog, ali shvatih dobru volju kao delo, te osetih da su vrlo pažljivi. Ne prođe mnogo, pa počeše da govore o tetkama, našto im ja ispričah o svojoj tetki; pa o očevima i majkama, te im je ispričah o svojim; našto gospođa Hip skrenu razgovor na očuhe, te im je počeh pričati o svome, ali zastadoh, jer me je tetka savetovala da ne govorim o toj stvari. Ali koliko bi mogao neki slab, mali čep da se brani od dva vadičepa, ili nežan mlad zub od dva zubara, ili mala lopta od dve rakete — toliko sam ja mogao da se odbranim od Urije i gospođe Hip. Radili su od mene sve što su hteli, i ispipavali stvari koje nisam želeo da kažem, i to sa takvom sigurnošću, da danas porumenim kad se setim toga, utoliko više što sam, u svojoj mladalačkoj otvorenosti izgledao sam sebi važan zbog svoje poverljivosti, osećajući se kao pravi pokrovitelj mojih poniznih domaćina.

Sasvim je sigurno da su oni voleli jedno drugo. To je imalo uticaja na mene, i to smatram nečim prirodnim; ali veština kojom je jedno nastavljalo ono što bi drugo kazalo, bilo je pravo umetničko delo, majstorija prema kojoj sam bio još manje otporan. Kad najzad nije bilo ničeg više što se moglo izvući iz mene o meni samom — jer sam ćutao kao grob o životu kod »Merdstena i Grinbija«, i o putovanju — oni počeše razgovor o Vikfildu i Agnesi. Urija je dobacio loptu gospođi Hip; gospođa Hip bi je uhvatila i vratila Uriji; Urija bi je zadržao neko vreme, pa bi je opet poslao natrag gospođi Hip; i tako su se loptali, dok najzad više nisam znao kod koga je lopta, i dok se nisam sasvim zbunio. A i sama se lopta uvek menjala. Čas je bila gospodin Vikfild, čas divne osobine gospodina Vikfilda, čas moje divljenje prema Agnesi, čas poslovi i prihodi gospodina Vikfilda, čas naš život u kući posle ručka, čas vino koje gospodin Vikfild pije, razlog zašto ga pije, i žaljenje što ga toliko pije; čas jedno, čas drugo, pa onda sve zajedno. A za sve to vreme sam svaki čas — iako mi nije izgledalo da često govorim ili da radim nešto drugo sem što ih ponekad ohrabrujem iz straha da ih ne bi ophrvalo

njihovo neugledno stanje ili suviše velika čast koju im je činilo moje društvo — primećivao da odajem ovo ili ono što nije trebalo da kažem, pri čemu sam po drhtanju usečenih Urijinih nozdrva uočavao da sve to na njega ostavlja utisak.

Već sam počeo da se osećam pomalo neprijatno, i taman zaželeo da se nekako izvučem iz te posete, kad neka prilika koja je išla niz ulicu prođe mimo vrata — koja su stajala otvorena da se soba izvetri, jer je u njoj bilo toplo, zbog toplog vremena — pa se povrati, i zaviri unutra, glasno uzvikujući;

»Koperfild! Je li moguće?«

Bio je to gospodin Mikober. Gospodin Mikober sa naočarima, štapom i okovratnikom, onako blagorodno-otmenog izgleda i sa snishodljivim treperenjem u glasu; sav on, od glave do pete.

»Dragi moj Koperfilde«, reče gospodin Mikober, pružajući ruku, »ovo je zaista susret sračunat na to da duhu ulije osećanje nestalnosti i nesigurnosti svega što je ljudsko; jednom reči, ovo je vrlo neobičan susret. Idem ulicom i razmišljam o tome kako bi nešto moglo da iskrsne, u što sad i te kako verujem, kad mi, eto, iskrsnu mlađi ali cenjeni prijatelj, koji ima veze sa najburnijim dobom moga života, mogu reći sa prekretnicom čitavog mog opstanka. Koperfilde, dragi moj prijatelju, kako ste?«

Ne mogu reći — zaista ne mogu reći — da sam se naročito obradovao što tu srećem gospodina Mikobera, ali mi je ipak bilo milo što ga vidim, te se srdačno rukovah s njim i upitah za zdravlje gospođe Mikober.

»Hvala«, reče gospodin Mikober, mašući po svom starom običaju rukom, i nameštajući podbradak u okovratnik od košulje. »Prilično se oporavlja. Blizanci više ne crpu hranu sa vrela Majke prirode; ukratko«, reče gospodin Mikober u jednom od svojih nastupa poverljivosti, »odbila ih je. Gospođa Mikober je sad moja saputnica. Ona će se obradovati, Koperfilde, što će obnoviti poznanstvo sa čovekom koji se pokazao u svakom pogledu dostojan sluga svetlog oltara prijateljstva«.

Ja rekoh da se radujem što ću je videti.

»Vi ste vrlo ljubazni«, odgovori gospodin Mikober.

Zatim se gospodin Mikober nasmeja, ponovo namesti bradu, i stade gledati oko sebe.

»Zatekao sam svog prijatelja, Koperfilda«, reče gospodin Mikober sa naročitom otmenošću, ne obraćajući se nikom naročito, »i to ne usamljenog, već kako uzima učešća u društvenom obedovanju, a u društvu jedne dame udovice, i nekog ko je očevidno njen izdanak; ukratko«, reče gospodin Mikober, u ponosnom nastupu poverljivosti, »njen sin. Biće mi čast da im budem predstavljen«.

Pod ovim okolnostima nisam mogao ništa drugo nego da predstavim Mikobera Uriji Hipu i njegovoj majci, što prema tome i učinih. Dok su se oni savijali pred njim, gospodin Mikober sede i mahnu rukom na svoj najotmeniji način.

»Svaki prijatelj moga prijatelja Koperfilda«, reče gospodin Mikober, »može i sam računati na mene«.

»Mi smo suviše neugledni, gospodine«, reče gospođa Hip, »moj sin i ja, da bismo bili prijatelji gospodina Koperfilda. Bio je tako dobar da dođe na čaj kod nas, te smo mu zahvalni na društvu, a isto tako i vama, gospodine, na vašoj pažnji«.

»Gospođo«, odgovori gospodin Mikober poklonivši se »vi ste vrlo ljubazni. A šta vi radite, Koperfilde? Još uvek u trgovini vinom?«

Bio sam preko svake mere nestrpljiv da odvedem odatle gospodina Mikobera, pa mu sa šeširom u ruci, i bez sumnje crven u licu, odgovorih da sam učenik doktora Stronga.

»Učenik?« reče gospodin Mikober dižući obrve. »Veoma mi je milo što to čujem. Mada umu kakvim raspolaže moj prijatelj Koperfild«, on se tu obrati Uriji i gospođi Hip, »nije potrebno ono oplemenjivanje koje bi mu bilo potrebno da nema svoje poznavanje ljudi i stvari, ipak je to bogato zemljište, prepuno još neizniklog rastinja; ili, jednom reči«, reče gospodin Mikober smešeći se, u novom nastupu poverljivosti »um koji je sposoban da shvati klasike u svakom obimu«.

Urija se, uvijajući lagano svoje duge ruke jednu oko druge, jezivo izvi od pasa naviše da izrazi svoju saglasnost sa tom ocenom mojih sposobnosti.

»Hoćemo li da vidimo gospođu Mikober, gospodine«, rekoh ja da bih odvukao gospodina Mikobera odatle.

»Ako hoćete da joj učinite tu čast, Koperfilde«, odgovori gospodin Mikober ustavši. »Ja se ne ustručavam da ovde u prisustvu naših prijatelja kažem da sam čovek koji se, ima već nekoliko godina, bori protiv pritiska novčanih teškoća«, znao sam da će on neizostavno reći tako nešto, jer se uvek razmetao svojim teškoćama. »Ponekad sam se dizao nad svoje teškoće, a ponekad su me moje teškoće, jednom reči, obarale na zemlju koliko sam dug. Dešavalo se da ih je bilo suviše za moju snagu, te bih im podlegao, pri čemu bih gospođi Mikober ponavljao reči Katonove: ‚Platone, ti dobro rasuđuješ. Sad je sve svršeno. Ne mogu više da se borim'. Ali nikad u životu«, reče gospodin Mikober, »nisam imao većeg zadovoljstva nego onda kad sam izlivao svoje jade — ako tom reči mogu da nazovem teškoće koje su uglavnom dolazile od beležničkih naloga za hapšenje i od obligacija na dva i četiri meseca — na grudima svog prijatelja Koperfilda«.

Gospodin Mikober završi to dično odavanje priznanja, rekavši; »Laku noć, gospodine! Sluga ponizan, gospođo Hip!« pa izađe sa mnom na svoj najotmeniji način, dižući po trotoaru dosta buke svojim cipelama, i usput pevušeći neku pesmicu.

Gospodin Mikober je odseo u nekoj maloj krčmi. U njoj je imao sobicu odvojenu jednom pregradom od opšte prostorije, koja je jako zaudarala na dim od duvana. Čini mi se da je bila iznad kuhinje, jer kao da je kroz pukotine u podu izbijao vrući miris masti, dok se na zidovima opažalo kao neko slabo preznojavanje. Znao sam da je blizu kelneraja, po mirisu alkohola i zveckanju čaša. I tu je na maloj sofi, koja se nalazila ispod slike trkačkog konja, ležala gospođa Mikober sa glavom sasvim uz vatru, dok je nogama gurala slačicu sa poslužavnika na točkićima na drugom kraju sobe. Gospodin Mikober uđe prvi i reče:

»Draga moja, dopusti da ti predstavim jednog učenika doktora Stronga«.

Primetio sam, uzgred budi rečeno, da je gospodin Mikober, iako je kao uvek bio u zabuni u pogledu mojih godina i položaja, zapamtio kao neku moju otmenu odliku da sam učenik doktora Stronga.

Gospođa Mikober se zapanji, ali joj ipak beše milo što me vidi. I meni je bilo isto tako milo što vidim nju, te posle nežnog pozdrava sa jedne i druge strane, sedoh na malu sofu kraj nje.

»Draga moja«, reče gospodin Mikober, »ako želiš da ispričaš Koperfildu kakav je sada naš položaj, što će on, ne sumnjam, voleti da čuje, ja ću za to vreme otići da pregledam novine i vidim da nije što iskrslo u oglasima«.

»Mislio sam da ste u Plimutu, gospođo«, rekoh ja gospođi Mikober kad on izađe.

»Dragi moj gospodine Koperfilde«, odgovori ona »u Plimut smo i otišli«.

»Da se nađete na licu mesta«, podsetih je ja.

»Tako je«, reče gospođa Mikober, »da se nađemo na licu mesta. Ali je stvar u tome što oni iz carinarnice ne traže darovitost. Mesni uticaj moje porodice nije pomogao da u toj grani dobije neko mesto čovek gospodin-Mikoberovih sposobnosti. Oni su više voleli da ne dobiju čoveka gospodin-Mikoberovih sposobnosti. On bi samo ukazivao na nesposobnost ostalih. Sem toga«, reče gospođa Mikober, »neću da krijem od vas, dragi moj gospodine Koperfilde, da je onaj ogranak moje porodice koji živi u Plimutu, kad je video da s gospodinom Mikoberom dolazimo i ja, i mali Vilkins i njegova sestra, i blizanci, primio gospodina Mikobera ne baš onako toplo kako se moglo očekivati s obzirom na to da je tek bio pušten iz zatvora. U stvari«, reče gospođa Mikober spustivši glas, »nek' ovo ostane među nama — primili su nas hladno«.

»Bože dragi!« rekoh ja.

»Da,« reče gospođa Mikober. »Zaista je bolno posmatrati čovečanstvo u takvoj svetlosti,

gospodine Koperfilde; ali nema šta, primili su nas hladno. Tu sumnje nema. U stvari, taj ogranak moje porodice koja živi u Plimutu okrenuo se sasvim protiv gospodina Mikobera još pre no što smo tamo sastavili nedelju dana.

Rekoh, a i pomislih, da treba da se stide.

»Pa ipak je tako bilo«, nastavi gospođa Mikober. »Šta je mogao da radi čovek gospodin-Mikoberovog duha,? Ostaje samo jedan očevidan izlaz. Uzeti od tog ogranka novac na zajam i vratiti se u London, vratiti po svaku cenu«.

»Znači, svi ste se vratili, gospođo?« zapitah ja.

»Svi«, odgovori gospođa Mikober. »Odonda sam konsultovala druge grane svoje porodice o tome koji bi put bio najpodesniji za gospodina Mikobera, jer tvrdim da on mora preduzeti neki put, gospodine Koperfilde«, reče gospođa Mikober, tonom kao da sa mnom polemiše. »Jasno je da porodica od šestoro, uključujući služavku, ne može da živi od vazduha«.

»Svakako, gospođo«, rekoh ja.

»Mišljenje tih drugih grana moje porodice«, nastavi gospođa Mikober, »jeste da gospodin Mikober odmah obrati pažnju na ugalj«.

»Na šta, gospođo?«

»Na ugalj«, reče gospođa Mikober. »Na trgovinu ugljem. Pošto se dobro raspitao, gospodin Mikober je došao na misao da za prvi početak trgovina ugljem u Medveju pruža čoveku njegovih sposobnosti lepe izglede. Zatim je, kako je gospodin Mikober ispravno kazao, prvi korak nesumnjivo bio: doći i videti Medvej. I tako smo došli i videli. Kažem ‚mi', gospodine Koperfilde, pošto neću nikad«, reče gospođa Mikober uzbuđeno, »nikad napustiti gospodina Mikobera«.

Promrmljah da se divim i potpuno slažem.

»Došli smo«, ponovi gospođa Mikober, »i videli Medvej. Moje je mišljenje o trgovini ugljem na toj reci, da možda iziskuje sposobnosti, ali da svakako iziskuje i kapital. Sposobnosti gospodin Mikober ima, ali kapitala gospodin Mikober nema. Videli smo, mislim, veći deo Medveja, i to je moje lično mišljenje. A kad smo već došli tako blizu Kenterberija, gospodin Mikober je došao na misao da bi bilo ludo ne poći malo dalje, pa videti katedralu. Prvo, zato što je nju vredno videti, a mi je nikad nismo videli, i drugo, zbog velike verovatnoće da bi nešto moglo iskrsnuti u gradu sa katedralom. Ovde smo«, reče gospođa Mikober, »već tri dana. Dosad ništa nije iskrslo; i možda vas neće iznenaditi, mladi gospodine Koperfilde, onako kako bi to iznenadilo kog stranca, kad doznate da čekamo da nam se pošalje novac iz Londona da bismo izplatili novčanu obavezu u ovom hotelu. Dok ne stigne novčana pošiljka«, reče gospođa Mikober vrlo osećajno, »odsečena sam i od svoje kuće (mislim na stan u Pentonvilu) i od svog dečka i devojčice, i od svojih blizanaca«.

Duboko sam sažaljevao gospodina i gospođu Mikober u toj njihovoj nevolji punoj brige, te to rekoh i gospodinu Mikoberu, koji se baš tada vrati, dodavši da mi je žao što nemam dovoljno novaca da im pozajmim potrebnu sumu. Odgovor gospodina Mikobera izrazi brižnost njegove duše. On reče, rukujući se sa mnom:

»Koperfilde, vi ste iskren prijatelj; ali kad pritera najgora zla godina, svakome će se naći bar prijatelj koji ima pribor za brijanje«.

Gospođa Mikober se na tu strašnu slutnju obisnu gospodinu Mikoberu oko vrata, pa ga stade preklinjati da se umiri. A on udari u plač, ali se ubrzo povrati toliko da je mogao da zazvoni po kelnera i da poruči za doručak vrući puding od bubrega i porciju račića.

Kad sam se opraštao od njih, oni oboje toliko navališe na mene da im dođem na ručak pre no što odu, da nisam mogao da ih odbijem. Ali, kako sam znao da ne mogu doći sutradan, pošto ću imati dosta da učim te večeri, gospodin Mikober udesi ovako: on će se sutra pre podne javiti kod doktora Stronga (nadam se da će tom poštom stići novčana pošiljka) i predložiti preksutrašnji dan, ako je to za mene zgodnije. Prema tome, sledeće me jutro pozvaše iz škole i ja u salonu nađoh gospodina

Mikobera, koji je svratio da mi kaže da će ručak biti u vreme koje smo odredili. Kad sam ga upitao da li je stigla novčana pošiljka, on mi stisnu ruku i ode.

Dok sam te iste večeri gledao kroz prozor, iznenadih se i bi mi prilično neprijatno kad videh gospodina Mikobera i Uriju Hipa kako prolaze ruku pod ruku: Urija ponizno svestan časti koju mu gospodin Mikober ukazuje, a gospodin Mikober laskavo razdragan što, eto, proteže svoje pokroviteljstvo i na Uriju. Ali se još više iznenadih kad otidoh u mali hotel u određeno vreme, to jest u četiri sata, pa iz gospodin-Mikoberovih reči doznadoh da je sa Urijom išao njegovoj kući, i da je kod gospođe Hip pio konjak sa vodom.

»I znate šta ću vam reći, dragi moj Koperfilde«, reče gospodin Mikober; »vaš prijatelj Urija je mladić koji bi mogao biti državni tužilac. Da sam poznavao tog mladića u vreme kada su moje teškoće dostigle vrhunac, mogu samo da kažem da se moji poverioci ne bi onako dobro proveli«.

Meni je bilo teško da shvatim kako bi to moglo biti kad im gospodin Mikober i onako nije ništa platio, ali mi je bilo nezgodno da ga to upitam. Isto tako nisam hteo da kažem kako se nadam da nije suviše otvoren prema Uriji, ili da ga pitam da li su o meni mnogo govorili. Bojao sam se da ne povredim gospodin Mikoberova osećanja, ili bar osećanja gospođe Mikober, koja je bila vrlo osetljiva ali mi sve to ipak nije bilo prijatno, pa sam i kasnije često o tome mislio.

Večeralo se izvrsno. Vrlo otmeno pripremljena riba, pečenje od telećeg bubrežnjaka, prženo seckano meso, jarebice i puding. Bilo je vina i jakog piva, a posle ručka gospođa Mikober nam svojom rukom pripravi i bocu vrućeg punča.

Gospodin Mikober je bio neobično domaćinski razdragan. Bio je prijatan kao nikad ranije. Punč mu udari u lice da se sve sijalo, kao da ga je čitavo premazao lakom. Veselo se razneži nad gradom i nazdravi njegovom napretku, pa dodade da su se gospođa Mikober i on u njemu vrlo prijatno i udobno snašli, i da on nikad neće zaboraviti prijatne trenutke koje su proveli u Kenterberiju. Zatim nazdravi meni, pa se on, gospođa Mikober i ja vratismo u sećanju našem starom poznanstvu, pri čemu ponovo poisprodavasmo svu njihovu imovinu. A onda ja nazdravih gospođi Mikober ili bar skromno rekoh:

»Ako mi dopustite, gospođo Mikober, biće mi drago da dignem ovu čašu u vaše zdravlje, gospođo«.

Na to gospodin Mikober izreče pohvalno slovo karakteru gospođe Mikober, i reče da je ona uvek bila njegov vođa, filozof i prijatelj, te da mi preporučuje da, kad mi dođe vreme za ženidbu, uzmem takvu ženu, ako se još jedna takva može naći.

Što je više punča nestajalo, gospodin Mikober je pokazivao sve veću druželjubivost i raspoloženje. A kad se podiže i raspoloženje gospođe Mikober, zapevasmo pesmu »O tako davno«. Zatim se, kad dođosmo u pesmi do onog mesta »Eto ti ruke, moj verni druže«, uhvatismo svi za ruke oko stola, da najzad, izjavimo »Neka nam Vili Vot bude vođa i učitelj«; svi iskreno uzbuđeni, mada nismo znali šta te reči znače.

Jednom reči, nikad nikog nisam video toliko razdraganog kao gospodina Mikobera, koji je u tom raspoloženju ostao sve do poslednjeg trenutka naše večeri, kad se srdačno oprostih od njega i njegove prijatne žene. Prema tome, sasvim je razumljivo da sam se sutra ujutro u sedam sati vrlo iznenadio kada primih sledeću poruku, napisanu u devet i po uveče, četvrt sata pošto sam ostavio gospodina Mikobera:

»Dragi moj mladi prijatelju,

»Kocka je bačena — sve je svršeno. Sakrivajući pustoš briga bolesnom maskom veselja, nisam vas večeras obavestio da nema nade u novčanu pošiljku. Pod takvim okolnostima koje me ponižavaju dok razmišljam o njima i dok pričam o njima, isplatio sam novčane obaveze stvorene u ovom preduzeću time što sam svojeručno napisao pismo kojim se obavezujem da ću sve isplatiti četrnaest dana po danu potpisivanja, a u mome stanu, Pentonvil, London. Kad dođe taj rok, obaveza neće biti

izmirena, Posledica je propast. Grom se nadneo, i, drvo mora pasti.

»Neka vam ovaj bedan čovek, koji vam se sad obraća, moj dragi Koperfilde, bude opomena kroz ceo život. On piše samo s tom namerom, i u toj nadi. Ako bi se smeo ponadati da je bar od tolike koristi, možda bi zračak svetlosti mogao prodreti u sumornu tamnicu preostalog života njegovog, mada mu je dugovečnost, zasad, najblaže rečeno, vrlo neizvesna.

»Ovo je poslednja poruka, dragi moj Koperfilde, koju ćete dobiti

od prosjaka i skitnice
Vilkinsa Mikobera«

Toliko me potrese sadržaj ovog bolnog pisma, da otrčah pravo u onaj mali hotel, s namerom da u njega svratim idući doktoru Strongu, i da pokušam da umirim gospodina Mikobera sa reč dve utehe. Ali na pola puta sretoh poštanska kola za London, na kojima su, na krovu pozadi, sedeli gospodin i gospođa Mikober. Videh kako se gospodin Mikober, oličenje mirnog zadovoljstva, smeši na ono što mu govori gospođa Mikober, i jede orahe iz jedne kese, dok mu boca viri iz džepa na prsniku. Kako me nisu videli, smatrao sam da je bolje da ih ne zadržavam, te skrenuh u sporednu ulicu koja je bila najkraći put do moje škole, i sve u svemu osetih olakšanje što su otišli, mada sam ih i dalje voleo.

GLAVA XVIII

OSVRT NA PROŠLOST

Moje đakovanje! ono tiho proticanje života, ono nevidljivo i neosetno pomicanje od detinjstva do momaštva! Čekajte da razmislim, dok mi pred oči izlazi reka sa živom tekućom vodom koja je sada samo presahlo korito zaraslo u lišće — ima li duž njenog toka kakvih tragova po kojima bih se setio kako je tekla.

Evo me za tili čas na mom mestu u katedrali, kuda svi odlazimo zajedno, svake nedelje, pošto se prethodno radi toga sakupimo u školi. Miris vlažne zemlje, vazduh bez sunca, odvojenost od sveta, sviranje orgulja, koje se razleže ispod crnih i belih svodova na galerijama ispod pobočnih lađa — eto to su krila koja me nose unatrag i pomažu da u duhu kružim nad tim danima i da se zanesem u snevanje, koje me drži upola budna, upola zaspala.

Nisam poslednji đak u školi. Za nekoliko meseci izdigao sam se za čitavih nekoliko glava. Ali mi prvak, prvi đak izgleda sila koja živi negde visoko i čija je vrtoglava visina nedosežna. Agnesa kaže »nije«, ali ja kažem »jeste«, i govorim joj da ona ne zna koliku je razliku znanja savladalo to čudno biće, do čijeg mesta po njenom mišljenju čak i ja, slabi početnik, mogu vremenom dospeti. On mi nije lični prijatelj, niti priznati pokrovitelj, kao što je bio Stirford, ali osećam duboko poštovanje prema njemu. I neprestano se pitam šta li će on postati kad izađe iz škole doktora Stronga, i hoće li i kako li će čovečanstvo moći da se odbrani od njegovog juriša na sve položaje kojima ono raspolaže.

Ali ko se to javlja preda mnom? To je gospođica Šeperd, u koju sam zaljubljen.

Gospođica Šeperd je pitomica u zavodu gospođica Netingal. Obožavam gospođicu Šeperd. To je devojčica u kratkom kaputiću, okrugla lica i kovrdžave plave kose. I mlade devojke gospođica Netingal dolaze u katedralu. Ne mogu da gledam u svoju knjigu, jer moram da gledam u gospođicu Šeperd. Dok horisti poje, ja slušam glas gospođice Šeperd. Za vreme službe božje, u mislima, ime gospođice Šeperd stavljam onde gde se spominju članovi kraljevskog doma. Kod kuće, u svojoj sobi, ponekad mi tako dođe da viknem: »O, gospođice Šeperd« — u ljubavnom zanosu.

Neko vreme nisam siguran u pogledu osećanja gospođice Šeperd, ali se najzad, kako nam je sudbina naklonjena, srećemo u školi za igranje. I gospođica Šeperd igra sa mnom. Dodirujem rukavicu gospođice Šeperd, i mravci me podilaze uz desni rukav, pa izlaze na kosu. Ne govorim nežnosti gospođici Šeperd, ali mi se razumemo. Gospođica Šeperd i ja živimo samo jedno za drugo.

Pitam se zašto krišom poklanjam gospođici Šeperd dvanaest brazilijanskih oraha? Nisu nikakav izraz ljubavi, teško ih je zamotati u ma kakav paket pravilnog oblika, i lome se teško, čak i između sobnih vrata, a i masni su kad se skrckaju, pa ipak osećam da su pogodni za gospođicu Šeperd. Isto tako poklanjam gospođici Šeperd meke, semenjem punjene kolače a pomorandžama se ni broja ne zna. Jednom poljubih gospođicu Šeperd u garderobi. Zanos! A kako sam sutradan besan i kivan kad mi do ušiju dopre šapat da su obe gospođice Netingal osudile gospođicu Šeperd na stupicu u kojoj se izvrću palci od nogu.

Pa kad mi je gospođica Šeperd jedini predmet misli i kad samo njenu sliku vidim pred očima, kako je uopšte došlo do raskida između nas? Ne mogu da shvatim. Ipak, gospođica Šeperd i ja smo ohladneli jedno prema drugom. Do ušiju mi je došlo pričanje da je gospođica Šeperd rekla kako bi volela da ne blenem toliko u nju, i da je priznala kako više voli mladog gospodina Džonsa — Džonsa, dečka bez ikakve vrednosti! Između mene i gospođice Šeperd ponor se širi sve više i više. Najzad jednog dana srećem pitomice zavoda gospođica Netingal u šetnji. Gospođica Šeperd se u prolazu iskezi na mene i stade se smejati sa svojim drugaricama. Sve je svršeno. Doživotna ljubav —

bar se meni tako činilo — svršena zanavek; gospođica Šeperd ispada iz jutarnje službe božje, a kraljevski je dom više ne poznaje.

U školi sam se još više ispeo, i niko ne remeti moj duševni mir. Sada više nisam nimalo uljudan prema mladim devojkama iz zavoda gospođica Netingal, i ne bih se zanosio ni jednom od njih, pa da ih je dvaput toliko i da su dvadeset puta lepše. Smatram da je škola za igranje dosadna stvar, i pitam se zašto devojčice ne igraju same, a nas ne ostave na miru. Postajem sila u pisanju latinskih stihova, a zanemarujem vrpce na cipelama. Doktor Strong o meni javno govori kao o mladom učeniku koji mnogo obećava. Gospodin Dik je van sebe od radosti, a tetka mi prvom poštom šalje gvineju.

Preda mnom se diže senka jednog mladog mesarskog kalfe, kao prikaza oklopljene glave u Makbetu. Ko je taj mladi mesar? To je strah i trepet omladine u Kenterberiju. Vlada verovanje da mu goveđi loj kojim maže kosu daje natprirodnu snagu i da se može meriti sa zrelim čovekom. To je jedno mlado kasapče široka lica i vrata kao u bika, grubih crvenih obraza, prostačkog duha i pogano na jeziku. Taj jezik najviše upotrebljava da se podsmeva mladoj gospođi doktora Stronga. Javno kaže da će im on namestiti rebra ako ko od njih to želi. Među njima navodi po imenu pojedine, pa i mene, s kojima bi mogao svršiti jednom rukom, a da mu druga bude vezana na leđima. Vreba manje dečake da ih nezaštićene izlupa, i po ulicama me poziva na dvoboj. Iz tih opravdanih razloga odlučujem da se bijem s mesarom.

Letnje je veče, dole u zelenoj uvalici iza ugla jednog zida. Izašao sam tu mesaru na megdan junački. Mene prati odabrana grupa naših dečaka, a mesara dva druga mesara, jedno mehandžisko momče i jedan dečko, čistač ulica. Pripreme su izvršene, i mesar i ja stojimo lice u lice. U jednom trenutku mesar ukresa deset hiljada zvezda iz moje leve obrve, a trenutak kasnije ne znam gde je zid niti gde sam ja, ili iko drugi. Gotovo ne znam ni ko sam ja, a ko je mesar, jer smo stalno toliko pomešani i spleteni u gužvu dok se valjamo po izgaženoj ledini. Ponekad vidim mesara krvava, ali punog pouzdanja; ponekad ne vidim ništa, i oslanjam se, dahćući, o kolena svog sekundanta; ponekad besno navalim na mesara i raskrvavim oba zglavka o njegovo lice a on kao da ništa nije bilo. Najzad se probudim sa vrlo čudnim osećanjem u glavi kao da dolazim sebi posle vrtoglavice, i ugledam kako mesar odlazi, dok mu druga dva mesara, čistač i kafanski momak čestitaju, dok on u hodu navlači kaput, po čemu ispravno zaključujem da je pobeda njegova.

Odvode me kući u žalosnom stanju, stavljaju mi goveđe meso na oči, trljaju me sirćetom i rakijom, i nalaze mi na gornjoj usni, koja je neobično otekla, veliki beli mehur koji puca. Tri-četiri dana ostajem kod kuće, vrlo ružan onako sa zelenim zaklonom nad očima, pri čemu bih bio i vrlo sumoran da se Agnesa ne ponaša prema meni kao sestra. Teši me, čita mi, i uopšte čini da mi vreme prolazi lako i prijatno. Agnesa uvek uživa moje potpuno poverenje: pričam joj sve o mesaru i o nepravdama kojima me je zasuo. Ona smatra da sam se neizbežno morao pobiti s njim, ali se sva stresa i drhti pri pomisli kako sam se s njim nosio.

Vreme je neopaženo promaklo, jer Adams više nije prvak; nije već davno, tako davno. Toliko je prošlo otkako je Adams otišao iz škole, da ga, kad dođe natrag u posetu doktoru Strongu, osim mene malo ko i poznaje. Adams će ubrzo polagati advokatski ispit, pa će postati advokat i nositi periku. Iznenađuje me što vidim da je krotkiji čovek nego što mi se pre činilo, i da ne izgleda više takva veličina. Uz to još nije zapanjio svet, jer koliko ja mogu da vidim, svet i dalje živi gotovo isto onako kao i pre no što se Adams otisnuo u njega.

Maglovita praznina kroz koju u dostojanstvenom poretku stupaju ratničke prilike iz pesništva i istorije, čitave povorke bez kraja i konca — a šta zatim? Sad sam ja najbolji đak! Gledam na dečake koji su ispod mene sa snishodljivim interesovanjem prema onima koji me podsećaju na dečka kakav sam bio kad sam prvi put došao. Taj mali švrća kao da nije sastavni deo mene; sećam se kao nečeg što je ostalo za mnom na putu života — nečeg pored čega sam samo prošao, a ne kao nečeg što sam upravo bio ja — i skoro mislim o njemu kao o nekom drugom.

A, gde je ona mala devojčica koju sam video onog prvog dana kad sam došao kod gospodina Vikfilda? I ona je iščezla. Mesto nje po kući ide savršena slika i prilika onog portreta, slika i prilika koja više nije dete; Agnesa je, ta moja mila sestra, kako je nazivam u mislima, taj moj savetnik i prijatelj, taj dobri anđeo u životu svih onih koji dođu na domak njenog tihog, dobrog, samopregornog uticaja — prava žena.

Kakve su još promene nastale na meni osim promena u rastu, izgledu i znanju koje sam pribirao za sve ovo vreme? Nosim zlatan sat i lanac, prsten na malom prstu, dugi kaput sa peševima i trošim čudo pomade za kosu, što, zajedno sa prstenom, izgleda nekako sumnjivo. Jesam li opet zaljubljen? Jesam. Obožavam najstariju gospođicu Larkins.

Najstarija gospođica Larkins nije devojčica. Ona je visoka, crnomanjasta, crnooka žena lepog stasa. Najstarija gospođica Larkins nije pilence, jer ni najmlađa gospođica Larkins nije pilence, a najstarija mora biti od nje bar tri-četiri godine starija. Najstarijoj gospođici Larkins može biti oko trideset. Moja strasna ljubav prema njoj nema granica.

Najstarija gospođica Larkins poznaje oficire. Strašno je to podnositi. Viđam ih kako razgovaraju s njom na ulici, čim se na trotoaru pojavi njen šešir, a ona ima sklonost prema svetlim šeširima, u društvu sa šeširom njene sestre, eto i oficira; vidim ih kako prelaze ulicu da bi je sreli. Ona se smeje i razgovara, i kao da joj to godi. I ja provodim dosta slobodnog vremena šetajući gore-dole ne bih li je sreo. Ako mogu da je pozdravim jedanput dnevno (poznajem je toliko da mogu da joj se javim, pošto poznajem gospodina Larkinsa), mnogo sam zadovoljniji. Ovde-onde zaslužim pozdrav. A one noći Velikog trkačkog bala trpim tako strašne muke pri pomisli da gospođica Larkins tamo igra sa oficirima, da bi, ako uopšte ima kakve pravde na ovom svetu, trebalo da mi se te muke nekako nadoknade.

Moja mi strašna ljubav oduzima volju za jelo, a nagoni me da stalno nosim svoju najnoviju svilenu maramu. Jedino mi je olakšanje stalno oblačenje najboljeg odela i davanje cipela na čišćenje. Onda mi se čini da sam dostojniji najstarije gospođice Larkins. Za mene je dragoceno sve što je u vezi s njom.

Gospodin Larkins, osoran stari gospodin sa dvostrukim podvaljkom i jednim nepomičnim okom u glavi, veoma me zanima. Kad ne mogu da vidim njegovu kćer, odlazim tamo gde ću možda njega sresti. Samo da kažem: »Kako ste, gospodine Larkinse? Jesu li dobro mlade dame i cela porodica?« i to mi izgleda tako puno značenja i naglaska, da uvek pocrvenim.

Neprestano mislim o svojim godinama. Lepo, recimo sedamnaest mi je već, i recimo da je sedamnaest malo za najstariju gospođicu Larkins, pa šta s tim? A pored toga, biće mi, dok se okrenem, dvadeset i jedna. Uveče se redovno šetam ispred kuće gospodina Larkinsa, mada me srce zaboli kad vidim kako u kuću ulaze oficiri, ili kad ih čujem gore u salonu, gđe najstarija gospođica Larkins svira na harfi. U dva-tri maha čak šetam, bolan i prebolan od ljubavi, oko cele kuće pošto je porodica već legla, i pitam se koja soba pripada najstarijoj gospođici Larkins (pa umesto u onu pravu, buljim, danas mi je to jasno, u sobu gospodina Larkinsa) i čeznem da bukne požar i da se okupi unezverena svetina, pa da ja kroz svu tu svetinu poletim sa lestvicama i da ih uspravim do na njen prozor, pa da je onda iznesem na rukama, da se onda vratim opet natrag po nešto što je zaboravila i nestanem u plamenu. Jer sam u toj ljubavi uglavno nekoristoljubiv, uveren da bih bio zadovoljan samo da izvedem kakav podvig pred gospođicom Larkins, pa da umrem. Uglavnom, ali ne i uvek. Ponekad mi se pred očima ukazuju svetlije slike. Dok se oblačim (posao koji traje dva sata) za veliki bal koji se priređuje kod Larkinsovih (rezultat tronedeljnog očekivanja), dopuštam mašti da se naslađuje prijatnim slikama. Zamišljam gospođicu Larkins kako spušta glavu na moje rame, i kaže:

»O, gospodine Koperfilde, mogu li da verujem svojim ušima«.

Zamišljam kako me sutra na uranku čeka gospodin Larkins i kaže:

»Dragi moj Koperfilde, moja kćer mi je sve kazala, Mladost nije prepreka. Evo vam dvadeset hiljada funti. Budite srećni«.

Zamišljam tetku kako se raznežila, i kako nam daje svoj blagoslov, i kako gospodin Dik i doktor Strong prisustvuju mom venčanju. Mislim da sam razuman čovek — to mislim danas, kad se zagledam u prošlost — a svakako i skroman, to sam sasvim siguran; ali se sve to događa uprkos tome.

Odlazim u tu čarobnu kuću, gde je puno svetlosti, ćeretanja, muzike, cveća i oficira (što opažam sa žaljenjem) i gde najstarija gospođica Larkins sva blista od lepote. Na njoj je plava haljina, sa plavim cvećem u kosi — sve sam spomenak. Kao da je njoj potrebno da nosi spomenak! Ovo je prva prava zabava za odrasle na koju sam pozvan, te se osećam malo neugodno, jer kao da nikom ne pripadam, i kao da niko nema šta da mi kaže, sem gospodina Larkinsa, koji se raspituje o mojim školskim drugovima, što mu baš nije umesno, jer ja tu nisam došao da me vređaju.

Ali pošto sam neko vreme stajao kod vrata i naslađivao oči boginjom svoga srca, ona mi prilazi — ona, najstarija gospođica Larkins — i ljubazno pita da li igram.

Poklonivši se promrmljam:

»Sa vama gospođice Larkins«.

»Ni sa kim drugim?« upita gospođica Larkins.

»Ne bih uživao u igri ni sa kojom drugom«.

Gospođica Larkins se smeje, rumeni (ili mi se samo čini da rumeni) i govori:

»Igru odmah za ovom, biće mi veoma milo«.

Dođe i to vreme.

»Čini mi se da je valcer«, primećuje gospođica Larkins nepoverljivo kad joj se poklonih. — Igrate li valcer? Ako ne, kapetan Bejli...«

Ali ja igram valcer (i to slučajno dosta dobro), i volim gospođicu Larkins. Odlučno je uzimam od kapetana Bejlia. Njega to boli, u to ne sumnjam, ali šta me se tiče! Bolelo je i mene i te kako. Igram valcer sa najstarijom gospođicom Larkins! Ne znam gde, između koga i dokle. Samo znam da letim po prostoru sa plavim anđelom u stanju blaženog zanosa, sve dok se najzad ne nađem s njom u maloj sobi, na sofi gde se odmaramo. Ona se divi cvetu (ružičastoj japanskoj kameliji, cena dva i po šilinga) u mojoj rupici od kaputa. Ja joj ga dajem, i kažem:

»Tražim za njega neocenjivu nagradu, gospođice Larkins«.

»Zbilja? A šta to?« odgovori gospođica Larkins.

»Jedan vaš cvet, koji ću moći čuvati kao tvrdica zlato«.

»Vi ste vrlo smeo dečak«, kaže gospođica Larkins. »Evo«.

I daje mi ga, ali ne ljutito, pa ga prinosim usnama, a onda stavljam u nedra. Gospođica Larkins me smejući se hvata pod rukum i govori:

»Sad me odvedite natrag kapetanu Bejliu«.

Sav se gubim pri sećanju na taj divni razgovor, i na onaj valcer, kad eto ti nje; prilazi mi ponovo, a ispod ruke je drži neki ružan postariji gospodin, koji je svu noć igrao vista. Ona veli:

»A, evo moga smelog dečka! Gospodin Česi želi da se upozna sa vama, gospodine Koperfilde!«

Odmah osećam da je to neki prijatelj porodice, i to me jako raduje.

»Divim se vašem ukusu, gospodine«, reče gospodin Česi. »Služi vam na čast. Verujem da vas hmelj ne zanima mnogo, ali sam priličan odgajivač hmelja, pa ako ikad dođete u našu okolinu, u okolinu Ašforda, i prođete pored našeg mesta, biće nam milo da ostanete kod nas dok vam god bude drago«.

Toplo se zahvalih gospodinu Česlu, pa se rukovasmo. Izgleda mi kao da sam u divnom snu. Još jedanput igram valcer sa najstarijom gospođicom Larkins. Ona kaže da tako dobro igram! Odlazim kući u stanju neizrecivog blaženstva, i u mašti igram valcer svu noć, sa rukom oko plavog struka svoje plave boginje. Nekoliko dana posle toga sav sam obuzet zanosnim osećanjem, ali je ne viđam ni na ulici, a ne nalazim je ni kod njenih kad svratim. Ovo mi razočaranje nedovoljno ublažuje sveta zaloga, njen uveli cvetak.

»Trotvude«, kaže Agnesa jednog dana posle ručka, »Šta misliš ko će se sutra venčati? Neko koga ti obožavaš«.

»Valjda ne ti Agnesa?«

»Ne ja!« reče ona dižući veselo lice sa nota koje prepisuje. »Čuješ li ga, oče? Najstarija gospođica Larkins«.

»Za ... za kapetana Bejlia?« jedva sam imao snage da zapitam.

»Ne, ni za kakvog kapetana. Za gospodina Česla, odgajivača hmelja«.

Nedelju-dve dana strašno sam žalostan. Skidam prsten, nosim najgore odelo, ne upotrebljavam pomadu od medveđeg sala za kosu, i često jadikujem nad uvelim cvetkom nekadanje gospođice Larkins. Kako mi je u to vreme već dosadio takav život, i kako me je ponovo izazvao onaj kalfić-mesar, bacim cvet, odem na dvoboj sa mesarom i slavno ga potučem.

Ovo i ponovno stavljanje prstena, kao i umerena, upotreba medveđeg sala, poslednji su znaci kojih se sećam sa svoga puta u sedamnaestu godinu.

GLAVA XIX

OSVRĆEM SE OKO SEBE I NEŠTO OTKRIVAM

Nisam načisto, da li sam u duši bio srećan ili tužan kad stiže kraj moga đakovanja i kad dođe vreme da ostavim školu doktora Stronga. Bio sam vrlo srećan u njoj i jako privržen doktoru. Istakao sam se i odlikovao u tom malom svetu. Iz tih razloga bilo mi je žao što idem, ali mi je iz drugih razloga, prilično neopipljivih, bilo milo. Mamile su me odatle maglovite misli kako ću biti samostalan mladić, svoj čovek; misli o važnosti koja se pridaje samostalnom mladiću, svom čoveku; o divnim stvarima koje može da vidi i uradi takva veličanstvena zverka, i o onom izvanrednom uticaju koji ću vršiti na društvo! Tako su snažna bila ova priviđenja u mojoj mladalačkoj duši, da mi se, prema onome kako danas mislim, čini da sam napustio školu bez prirodnog žaljenja. Taj rastanak nije učinio na mene onakav utisak kao drugi rastanci. Uzalud pokušavam da se prisetim šta sam osećao u vezi s tim, i kakve su bile okolnosti, o tome nigde traga u mome sećanju. Verujem da su me zbunjivali izgledi koji su se otvarali preda mnom. Znam da je moje iskustvo iz mladih dana imalo malo ili nimalo udela u tome, i da mi je život više ličio na neku basnoslovnu vilinsku priču, koju sam se upravo spremao da počnem čitati, nego na bilo šta drugo.

Tetka i ja smo mnogo i često ozbiljno većali o pozivu kojem treba da se posvetim. Više od godine dana sam se trudio da nađem zadovoljavajući odgovor na njeno često ponavljano pitanje: »Šta želiš da budeš?« Ali nisam, u sebi uspevao da pronađem nikakvu osobitu ljubav prema bilo čemu. Da me je moglo nadahnuti znanje moreplovstva, pa da sam se stavio na čelo neke brzoplovne ekspedicije, i izveo slavno putovanje oko sveta puno otkrića, mislim da bih mogao smatrati da sam našao nešto što mi sasvim odgovara. Ali u nedostatku takve čudesne nauke, moja je želja bila da se posvetim nekom pozivu koji ne bi jako opteretio tetkinu kesu i da vršim svoju dužnost ma kakva bila.

Gospodin Dik je redovno prisustvovao našim većanjima, i držao se zamišljeno i mudro. Nikad ništa nije predlagao, sem jednom kada iznenada predloži (ne znam kako mu je to palo na pamet) — da postanem »kazandžija«. Moja tetka primi ovaj predlog tako nemilo, da se on više nikad nije usudio da pred. laže, već je samo oprezno i pažljivo očekivao njene predloge, i pri tome zveckao novcem.

»Znaš šta, dragi moj Trote?« reče moja tetka jednog jutra oko Božića, kad sam napustio školu, »pošto ono zamršeno pitanje još nije rešeno, i pošto treba da ga ispravno rešimo ako ikako možemo, mislim da će biti najbolje da rešenje malo odložimo. U međuvremenu, pokušaj da ga posmatraš sa neke druge tačke gledišta, a ne kao đak«.

»Hoću, tetka«.

»Palo mi je na pamet«, nastavi tetka, »da bi ti mala promena, kratko posmatranje života sa čistog vazduha, mogla pomoći da sam sebe upoznaš i da hladnije rasuđuješ. Kako bi bilo da pođeš na malo putovanje? Kako bi bilo da opet odeš u onaj stari kraj i posetiš onu ... onu neobičnu ženu sa neznabožačkim imenom«, reče moja tetka trljajući nos, jer nikako nije mogla da potpuno oprosti Pegoti što se tako zove.

»To bih voleo, tetka, više nego išta na svetu«.

»E, dobro«, reče moja tetka, »eto sreće, jer bih i ja to najviše volela. Prirodno je i razumno da ti to voliš. I uverena sam, Trote, da će sve što uradiš, biti prirodno i razumno«.

»I ja se tome nadam, tetka«.

»Tvoja bi sestra Betsi Trotvud«, reče moja tetka, »bila najprirodnija i najrazumnija devojka na svetu. Ti ćeš biti dostojan nje, zar ne?«

»Mislim da ću biti dostojan vas, tetka. To će meni biti dovoljno«.

»Sreća je što ono siroto dete, tvoja majka, nije živa«, reče moja tetka gledajući u mene s puno ljubavi, »jer bi se ona sad tako ponosila svojim dečkom, da bi joj se slabi mozak sasvim zavrteo, ako bi i bilo šta da se zavrti«. Tetka je svaku svoju slabost prema meni uvek opravdavala prebacujući je na ovaj način na moju sirotu majku. »Blagi bože, Trotvude, kako me podsećaš na nju!«

»Nadam se, svojim lepim osobinama, tetka?« rekoh ja.

»Toliko liči na nju, Dik«, reče tetka oduševljeno, »ista ona, ono posle podne pre nego što će je uhvatiti porođajne muke. Toliko liči na nju, sveti bože, kao da me iz njegova dva oka prosto gleda ona sama!«

»Zar zbilja?« reče Dik.

»A liči i na, Davida«, reče tetka odlučno.

»Mnogo liči na Davida«, reče gospodin Dik.

»Ja naročito želim da budeš, Trote«, nastavi tetka, »ne mislim telesno, nego u duhovnom pogledu, jer si telesno sasvim dobro; da budeš čvrst čovek. Dobar, čvrst čovek, sa svojom voljom. Pun odlučnosti«, reče tetka mašući kapom prema meni i stežući šaku u pesnicu. »Promišljen, karakteran, Trote. Jakog karaktera na koji neće moći da utiče niko i ništa osim kad ima jakog razloga za to. To je ono što želim da budeš. To je ono što su, da je samo bila božja volja, i tvoj otac i majka mogli biti, pa bi sto puta bolje prošli«.

Ja objavih da ću biti baš takav čovek kakvog je ona opisala.

»Da bi otpočeo u malom da se oslanjaš sam na sebe, da radiš na svoju ruku«, reče tetka, »poslaću te na put samog. Prvo sam mislila da gospodin Dik ide s tobom, ali sam se predomislila i rešila da ga zadržim ovde da se brine o meni«.

Gospodin Dik je za trenutak izgledao malo pokunjen, ali počast i dostojanstvenost zadatka da se brine o najdivnijoj ženi na svetu, učiniše da mu lice sine kao sunce.

»A uz to«, reče tetka, »Tu je i predstavka«.

»O, svakako«, reče gospodin Dik žurno. »Nameravam, Trotvude, da je odmah završim; ona se zaista mora odmah završiti. Onda ćemo je uputiti, znate već gde, a zatim...« reče gospodin Dik, pa zastade i zamuknu za duže vreme, »zatim ima da bude rusvaja, i te kolikog!«

Kad se ubrzo posle toga pristupilo izvođenju tetkine blagonaklone zamisli, dobih lepu kesu novaca i ručni kofer, pa me nežno otpraviše na put. Pri rastanku tetka mi dade nekoliko dobrih saveta i puno poljubaca, i reče da mi preporučuje, pošto je njena želja da pogledam oko sebe i malo porazmislim, da se zadržim nekoliko dana u Londonu kad budem išao za Sofok, ili ako hoću na povratku. Ukratko, bio sam slobodan da radim šta hoću — tri nedelje ili mesec dana, pri čemu mi je ta sloboda bila ograničena jedino napred pomenutim uslovima da razmišljam i gledam oko sebe, i obećanjem da ću pisati triput nedeljno i uredno javljati o sebi.

Prvo odoh u Kenterberi da se oprostim sa Agnesom i gospodinom Vikfildom (svoju staru sobu u njihovoj kući još nisam bio napustio) i sa dobrim doktorom. Agnesi je bilo vrlo milo što me vidi, i reče da kuća nije ono što je bila otkako sam otišao.

»Uveren sam da ni ja na sebe ne ličim čim odem odavde«, rekoh ja. »Kad mi vas nema, kao da sam bez desne ruke. Mada time nije dovoljno rečeno, jer u mojoj desnoj ruci nema ni uma ni srca. Vi ste vođa i savetnik sviju koji vas poznaju«.

»A ja opet mislim da me svi koji me poznaju maze«, odgovori ona smešeći se.

»Ne. To je zato što ste vi drukčiji od svih ostalih. Vi ste tako dobri i mili. Vi ste tako blage prirode i uvek u pravu«.

»Vi mi to govorite«, reče Agnesa prasnuvši u prijatan smeh dok je sedela za radom, »kao da sam ja nekadanja gospođica Larkins«.

»De, nije lepo što zloupotrebljavate moje poverenje!« odgovorih ja crveneći pri sećanju na moju plavu zavodnicu. »Ali ću vam se ipak poveravati, Agnesa. Nikad se od toga odviknuti neću. Uvek ću

vam, ako mi dopustite, govoriti kad se zaljubim, pa čak i kad se ozbiljno zaljubim«.

»Pa kod vas je to uvek bilo ozbiljno«, reče Agnesa ponovo se smejući.

»Da, to je bilo dok sam bio dete i đak«, odgovorih ja, i sam prsnuh u smeh, mada sam bio malo i posramljen. »Sad stvari stoje drukčije i verujem da ću se kad-tad ozbiljno zaljubiti, čudi me da vi dosad niste ozbiljno zaljubljeni, Agnesa?«

Agnesa se opet stade smejati, pa odmahnu glavom.

»O, znam da niste«, rekoh ja, »jer biste mi inače kazali. Ili biste bar«, rekoh pošto videh da je lako porumenela, »dopustili da sam pogodim. Ali bar među onima koje ja poznajem nema toga ko bi zaslužio da se zaljubi u vas, Agnesa. Mora se pojaviti neko plemenitijeg karaktera i od veće vrednosti no svi oni što sam ih viđao da ovamo dolaze, pa da ja dam svoj pristanak. Ubuduće ću budno paziti na sve vaše obožavaoce i, znajte, vrlo mnogo iziskivati od onoga koji bude uspeo«.

Dovde smo ćaskali pola u poverljivoj šali, a pola ozbiljno, što nam je odavno postalo prirodno usled prisnih odnosa koji su nastali dok smo bili gotovo deca. Ali me Agnesa iznenada pogleda u oči i uze drukčije govoriti:

»Trotvude, hoću nešto da vas pitam, pošto, možda, dugo neću imati prilike za to. Nešto što mi se čini da ne bih nikog drugog pitala. Jeste li primetili da se tata postepeno menja?«

Primetio sam ja tu promenu, i često se pitao primećuje li i ona. Mora da mi se to i sada videlo na licu, jer ona spusti oči, i ja u njima spazih suze.

»Recite mi u čemu je ta promena«, reče ona tihim glasom.

»Ja mislim... da li da budem sasvim otvoren, Agnesa, pošto ga jako volim«.

»Da«, odgovori ona.

»Čini mi se da mu ne čini dobro navika koja se samo pojačala otkako sam prvi put ovamo došao. Često je vrlo nervozan, ili ja to uobražavam«.

»Ne uobražavate«, reče Agnesa mašući glavom.

»Ruka mu drhće, govor mu nije jasan, a pogled mu izgleda unezveren. Primetio sam da će ga redovno u takvim prilikama, i to kad je najmanje priseban, neizostavno pozvati kakvim poslom«.

»Urija«, reče Agnesa.

»Da, i ono osećanje da je nesposoban za posao, ili da posao ne razume, ili da je odao svoje stanje i preko svoje volje, kao da ga, toliko muči, da mu je sutradan gore, a sledeći dan još gore, te tako postaje sve više iscrpen i rastrojen. Ne treba da vas zabrine ovo što kažem, Agnesa, ali sam ga u takvom stanju baš neke večeri zatekao kako je naslonio glavu na pisaći sto i kako lije suze kao dete«.

Dok sam još govorio, njene ruke blago pređoše preko mojih usana, a odmah zatim dočeka oca na vratima i zagrli. Pogledaše me oboje, i ja osetih kako je neobično dirljiv izraz na njenom licu. U njenom divnom pogledu se osećalo toliko duboke ljubavi prema njemu i zahvalnosti za njegovu ljubav i staranje; toliko strasne molbe upućene meni da budem prema njemu blag, čak i u svojim najskrivenijim mislima, i da ne dopustim samom sebi ma kakvo nepovoljno tumačenje njegovih postupaka; i toliko ponosa njime i odanosti njemu, uz saučešće prema njemu i brigu za njega, i uz pouzdanje da ću i ja biti isti takav — da za mene nikakve njene reči nisu mogle biti toliko rečite i toliko uzbudljive.

Odosmo na čaj kod doktora Stronga. Došli smo u obično vreme, te zatekosmo oko vatre u doktorovoj sobi za rad njegovu mladu ženu i njenu majku. Doktor je mome dolasku pridavao toliki značaj, kao da idem u Kinu, pa me dočeka kao uvaženoga gosta, i zatraži da se u vatru dometne nova cepanica, da bi mogao da vidi lice svog starog đaka kako se obliva rumenilom pri svetlosti plamena.

»Neću videti još mnogo novih lica na Trotvudovom mestu, Vikfilde«, reče doktor grejući ruke; »Postajem lenj i želim odmor. Kroz šest meseci ću napustiti sve svoje mlade pitomce i povući se u mirniji život«.

»Vi to, doktore, stalno govorite za poslednjih šest godina«, odgovori gospodin Vikfild.

»Ali sada i nameravam«, odgovori doktor. »Nasledиće me moj najstariji nastavnik, o tome najzad sasvim ozbiljno mislim, te će uskoro biti potrebno da udesite ugovor koji će nas čvrsto vezati, kao dva lopova«.

»I da se pobrinem«, reče gospodine Vikfild, »da vas ne prevare, a? Što bi sigurno i bilo kad biste sami sastavljali ugovor. Pa dobro, ja sam spreman. Ima u mom pozivu i gorih poslova«.

»Onda neću imati ni o čemu drugom da mislim«, reče doktor smešeći se, »do o svom Rečniku, i o svojoj drugoj ugovorenoj obavezi, o Ani«.

Kad gospodin Vikfild sedeći za stolom za čaj pored Agnese baci pogled na nju, meni se učini da ona taj pogled izbegava sa toliko neobičnog oklevanja i bojažljivosti, da se zbog toga njegova pažnja prosto kao prikovala za nju, kao da ga je podsetila na nešto.

»Primetio sam da je stigla pošta iz Indije«, reče on posle kraćeg ćutanja.

»Uzgred budi rečeno i pisma od gospodina Džeka Meldona!« reče doktor.

»Zbilja?«

»Siroti dragi Džek!« reče gospođa Marklham, mašući glavom. »Ta opasna klima! Kažu mi da je tamo kao da živiš na gomili peska pod kakvim užarenim staklom! Izgledao je snažan, a nije takav, u stvari. On se, dragi moj doktore, pouzdao u svoj duh, a ne u svoj telesni sastav, kad se rešio na taj smeli pothvat. Draga moja Ani, znam da se dobro sećaš da tvoj rođak nije bio jak; nije, znate, bio ono što bi se moglo nazvati snažnim«, reče gospođa Marklham podižući glas i gledajući unaokolo po nama, »još otkako su moja ćerka i on bili deca, i hodali po ceo bogovetni dan zajedno ruku pod ruku«.

Ani na ovo ništa ne odgovori.

»Shvatam li ja dobro iz toga što ste rekli, gospođo, da je gospodin Meldon bolestan?« upita Vikfild.

»Bolestan!« odgovori Stara Vojničina. »Pa, dragi moj gospodine, on je ... šta ti taj nije ...«

»Sve, samo ne dobro?« reče gospodin Vikfild.

»Zaista, sve samo ne dobro!« reče Stara Vojničina, »On je, nesumnjivo, dobio strašne napade sunčanice, pa žutu groznicu, pa nastupe treskavice, i sve moguće bolesti. A što se tiče jetre«, reče Stara Vojničina skrušeno, »od nje je, naravno, digao ruke već kad je tamo pošao«.

»Da li on to sve kaže?« upita gospodin Vikfild.

»Kaže? Dragi moj gospodine«, odgovori gospođa Marklham, mašući glavom i lepezom, »slabo poznajete mog sirotog Džeka Meldona kad tako što pitate. Kaže? Ne on, duše mi! Pre bi ga rastrgnuli vezana za repove četiri besna konja«.

»Mama!« reče gospođa Strong.

»Draga moja Ani«, odgovori njena majka, »moram te zaista jednom zasvagda zamoliti da me ne prekidaš, sem kad hoćeš da potvrdiš ono što kažem. To znaš isto tako dobro kao i ja da bi tvoj rođak Meldon pre dopustio da ga rastrgne i kopitama izgazi ne znam koliko besnih konja — zašto da se ograničavam na četiri; neću da se ograničim na četiri — osam, šestnaest, trideset dva, nego da bilo šta kaže što bi moglo da poremeti doktorove planove«.

»Vikfildove planove«, reče doktor, gladeći lice i pogruženo gledajući u svog savetnika. »To jest naše zajedničke planove u vezi s njim. Sam sam rekao: u zemlju ili u inostranstvo«.

»A ja sam rekao«, reče ozbiljno gospodin Vikfild, »u inostranstvo. Moje je mišljenje bilo da ode u inostranstvo. Ja sam preuzeo odgovornost na sebe«.

»Odgovornost!« reče Stara Vojničina. »Sve se činilo u najboljoj nameri, moj dragi gospodine Vikfilde; znamo da je sve urađeno da ispadne i najprijatnije i najbolje. Ali ako taj dragi mladić tamo ne može da živi, onda prosto ne može. A ako tamo ne može da živi, onda će tamo i umreti, samo da ne poremeti doktorove planove. Poznajem ga ja«, reče Stara Vojničina hladeći se lepezom kao obuzeta nekom vrstom hladne proročanske strepnje, »pa znam da će on tamo radije i umreti nego da

poremeti doktorove planove«.

»Dobro, dobro, gospođo«, reče doktor dobre volje; »nisam ja slepo zaljubljen u svoje planove, pa ih i sam mogu poremetiti. Mogu ih zameniti i drugim planovima. Ako gospodin Džek Meldon dođe kući zbog lošeg zdravlja, ne smemo mu dopustiti da se onamo vraća, te se moramo potruditi da mu nađemo nešto pogodnije i srećnije u našoj zemlji«.

Gospođu Marklham toliko uzbudi taj plemeniti govor (koji, ne treba ni da kažem, nije nimalo očekivala i izmamljivala), da je samo uspela da kaže doktoru kako to sasvim liči na njega, i da u nekoliko navrata izvede čudan posao, da poljubi dršku svoje lepeze, pa da se onda lupi njome po ruci dva-tri puta. Posle toga stade blago prekorevati kćer Ani što ne daje više izraza radosti kad se, radi nje, tolikom dobrotom obasipa njen drug iz detinjstva. A zatim nas je zabavljala nekim pojedinostima o drugim zaslužnim članovima njene porodice, koje je isto tako trebalo postaviti na noge, jer te noge to stvarno zaslužuju.

Za sve to vreme njena kći Ani ne progovori ni reći, niti podiže oči. A za sve to vreme gospodin Vikfild nije skidao očiju s nje dok je sedela kraj njegove kćeri. Izgledalo mi je kao da mu nije ni na kraj pameti da ga neko gleda; toliko ju je pažljivo gledao i bio obuzet mislima o njoj. A onda upita šta je, u stvari, pisao gospodin Džek Meldon o sebi, i kome.

»Pa eto«, reče gospođa Marklham i uze pismo sa kamina iznad doktorove glave. »Taj dragi mladić kaže doktoru, gde to beše? A evo! ‚Žao mi je što moram da vam javim da mi je zdravlje jako popustilo i da ću, bojim se, biti prinuđen da se vratim kući za izvesno vreme, jer mi je to jedina nada u oporavak!' A jasnije je pismo koje je Ani primila. Ani, pokaži mi opet ono pismo«.

»Ne sad, mama«, zamoli ona tihim glasom.

»Draga, ti si u ponekim stvarima zaista smešna«, odgovori majka, »vrlo čudna prema zahtevima svoje rođene porodice. Verujem da nikad ne bismo ni čuli za ovo pismo da ga ja nisam zatražila. Zar ti to, ljubavi moja, nazivaš poverenjem prema doktoru Strongu? To me iznenađuje. Od tebe bih više očekivala«.

Ana mi preko volje pruži pismo da ga dodam staroj gospođi, te videh kako drhti ruka iz koje sam ga uzeo.

»Da vidimo«, reče gospođa Marklham, stavljajući naočare, »gde je onaj odlomak? ‚Sećanje na prošle dane, moja najdraža Ani...' i tako dalje, nije tu. — ‚Dobri stari proktor..ko to? Bože moj, kako nečitko piše tvoj rođak Meldon, i kako sam glupa. ‚Doktor, naravno. O! Zaista dobar!« tu ona prekide čitanje pa opet poljubi lepezu i mahnu njom prema doktoru, koji nas je posmatrao sa mirnim zadovoljstvom. »A, evo, našla sam. ‚Možda vas neće iznenaditi, Ani' — naravno da neće kad znamo da nikad nije bio sasvim snažan, što sam maločas kazala? — ‚kad čujete da sam mnogo što-šta preživeo u ovoj udaljenoj zemlji, i da sam rešio da odem iz nje po svaku cenu, na bolovanje, ako budem mogao, ili da dam konačno ostavku, ako ne budem mogao dobiti bolovanje. Nepodnošljivo je ono što sam ovde pretrpeo i što trpim'. I da nije gotovosti u ovog najboljeg stvora«, reče gospođa Marklham, više nekom svojom telegrafijom objašnjavajući da misli na doktora i savijajući pismo, »bilo bi mi nepodnošljivo i misliti o tome«.

Gospodin Vikfild ne reče ni reči, mada je stara gospođa gledala, u njega kao da očekuje njegovo mišljenje o tome što je čuo, već je sedeo ozbiljno i ćutao očiju uprtih u pod. I ostao je tako još dugo pošto se prestalo govoriti o toj stvari, i pošto smo počeli da se zanimamo drugim predmetima: retko dižući oči, sem da ih za trenutak zamišljeno zaustavi na doktoru, ili na njegovoj ženi, ili na njima zajedno.

Doktor je veoma voleo muziku. Agnesa je pevala veoma prijatno i izražajno, a isto tako i gospođa Strong. Pevale su zajedno i svirale u duetu, tako da su nam priredile pravi mali koncert. Ali sam primetio dve stvari: prvo, da između Ani (malo je povratila mirnoću i postala onakva kakva je obično) i gospodina Vikfilda postoji neki jaz koji ih potpuno razdvaja; i drugo, da gospodin Vikfild,

izgleda, ne voli prisnosti između nje i Agnese, i da na to nerado gleda. I tada mi, moram priznati, prvi put pade na pamet ono što sam bio video one noći kad je gospodin Meldon otputovao, ali sada sa sasvim novim smislom kakav dotada nikad nije imalo, te poče da me muči. Nevina lepota njenog lica mi više nije izgledala tako nevina kao ranije; javilo mi se nepoverenje prema prirodnoj ljupkosti i draži njenog ponašanja; i dok sam gledao Agnesu kraj nje, i mislio kako je dobra i iskrena Agnesa, u meni se probudiše sumnje da to prijateljstvo nije baš najsrećnije.

Međutim Agnesa je bila srećna zbog tog prijateljstva, a i ona druga takođe, te su učinile da veče proleti kao jedan sat. Ali se završilo događajem koga se vrlo dobro sećam. Opraštale su se jedna od druge, i Agnesa je htela da je zagrli i poljubi, kad gospodin Vikfild stade između njih, kao slučajno, i brzo odvuče Agnesu. Tada videh tako jasno da i danas vidim, kao da je zbrisano sve vreme koje je otada prošlo, i kao da još uvek stojim kraj vrata one večeri mog odlaska — izraz na licu gospođe Strong kada je svojim pogledom dočekala njegov.

Teško mi je izraziti kakav je to utisak ostavilo na mene, ili kako mi je dok sam kasnije mislio o njoj izgledalo nemoguće da je u mislima vidim bez tog pogleda, a da se pri tome setim njeng lica u svoj njegovoj nevinoj ljupkosti. To me je progonilo i kad sam došo kući. Izgledalo mi je da se nad doktorov krov dok ga ostavljam nadnosi crni oblak. Poštovanje koje sam osećao prema njegovoj sedoj glavi mešalo se sa saučešćem zbog njegove vere u one koji su se izdajnički ponašali prema njemu, i sa ljutnjom na one koji su ga vređali. Senka neke postojeće velike žalosti i grdne sramote, koja još nije zadobila određeni oblik, pade kao ljaga na mirno mesto gde sam učio i gde sam se igrao kao dečko, i nanese mu svirepu nepravdu. Nisam više uživao pri pomisli na stare ozbiljne širokoliste aloje koje su cvetale samo jedanput u sto godina, ni na lepi poravnljeni travnjak, kamene urne, doktorovu stazu, i jednoliko zvonjenje zvona sa katedrale, koje je treperilo nad svim i svačim. Bilo mi je kao da mi je neko pred očima opustošio to tiho svelište mog dečaštva, i njegov mir i čast predao ćudi vetra.

Ali jutro donese sobom rastanak sa starom kućom, koju je Agnesa ispunjavala svojim uticajem, te mi to dovoljno zaposli misli. Bez sumnje ću opet biti tu, i možda opet — i to često — spavati u svojoj staroj sobi; ali je prošlo vreme mog stanovanja u toj kući, pa su prošli i stari dani. Dok sam pakovao ono svojih knjiga i odela što je ostalo ovde da se zatim pošalje u Dover, bilo mi je teže na duši nego što sam hteo da pokažem pred Urijom Hipom, koji se toliko nametao da mi pomogne, da sam nezahvalno pomislio da se raduje što odlazim.

Rastadoh se od Agnese i njenog oca nekako ravnodušnog izraza lica, što je trebalo da izrazi moju muškost, pa sedoh na svoje mesto u poštanskim kolima za London. Bio sam tako raznežen i spreman da svakome oprostim dok sam prolazio kroz grad, da mi je skoro dolazilo da klimnem glavom i svom starom neprijatelju mesaru, i da mu dobacim pet šilinga za piće. Ali je taj mesar izgledao tako grub dok je strugao veliki panj u dućanu, a uz to mu se spoljašnost nije bogzna kako prolepšala usled gubitka prednjeg zuba, koji sam mu ja izbio, da pomislih da će bolje biti da ništa i ne pokušavam.

Sećam se da mi je, kad smo prilično poodmakli drumom, glavni cilj bio da izgledam što je moguće stariji pred kočijašem i da govorim krupnim glasom. Ovo drugo sam postizavao po cenu neprijatnog napora, ali sam bio istrajan, jer mi se to nekako činilo odlikom zrelosti.

»Vi idete do kraja, gospodine?« reče kočijaš.

»Da, Vilijame«, rekoh ja snishodljivo, (poznavao sam ga); »idem u London. Kasnije ću u Safok«.

»U lov, gospodine?« reče kočijaš.

On je znao dobro kao i ja da je to u to doba godine verovatno, koliko i da idem tamo u lov na kitove, ali sam ipak osećao da mi to laska.

»Ne znam«, rekoh ja pokušavajući da izgledam neodlučan, »da li ću ispaliti koji metak«.

»Kažu mi da je ptica postala plašljiva«, reče Vilijam.

»I ja sam to čuo«, rekoh ja.

»Je li Safok vaša zavičajna grofovija, gospodine?« upita Vilijam.

»Jeste«, rekoh ja nekako važno. »Safok je moja grofovija«.

»Kažu da su tamo neobično dobre kiflice sa pekmezom«, reče Vilijam.

Meni to nije bilo poznato, ali sam smatrao da je potrebno podržaviti dobar glas moga kraja i pokazati da ga izbliza poznajem, te zato klimnuh glavom kao da kažem: »Kako da ne!«

»I tegleći konji«, reče Vilijam. »To je marva! Paripče iz Safoka, ako je dobro, vredi zlata koliko je teško. Jeste li ikad sami gajili safočku kljusad, gospodine?«

»N ... ne«, odgovorih ja, »nisam se time bavio«.

»Ovaj gospodin tu iza mene, taj ih je, kladio bih se«, reče Vilijam, »gajio na veliko«.

Gospodin o kome je govorio bio je čovek sa vrlo neprijatnim razrokim okom i sa isturenom bradom. Na glavi je imao visoki beli šešir sa uskim ravnim obodom, a njegove tesne, sure pantalone kao da su se zakopčavale sa obe strane čizama sve do kukova. Bradu je isturio preko kočijaševog ramena, sasvim blizu mene, tako da mi je njegov dah golicao potiljak. Kad se pokrenuh da ga pogledam, on pogleda u prednjake iskosa, znalački, onim okom koje mu nije bilo zrikavo.

»Zar niste?« upita Vilijam.

»Šta nisam?« reče gospodin iza nas.

»Gajili safočke konjičke na veliko?«

»Jesam«, reče gospodin. »Ne postoji ta vrsta konja koju ja nisam gajio, a ni pasa. Konji i psi su slabost nekih ljudi. A za mene su i jelo i piće; kuća, žena i deca; čitanje, pisanje, matematika; burmut, duvan i san«.

»Nije to čovek kome dolikuje da sedi iza kočijaša, zar ne?« šanu mi Vilijam, mašući kajasima.

Shvatih ovu primedbu kao nagoveštaj želje da on dobije moje mesto, te crveneći ponudih da mu ga ustupim.

»Pa, ako vam je svejedno, gospodine«, reče Vilijam, »smatram da bi to bilo pravilnije«.

Uvek sam ovo smatrao svojim prvim porazom u životu. Kad sam kupovao kartu na poštanskoj stanici, na njenoj poleđini je pisalo »sedište na boku«, i izdavaču karata sam za to dao pola krune. Bio sam se obukao u naročito veliki kaput i šal u čast tog odličnog visokog mesta, pa sam se mnogo pravio važan na račun toga, i nadao se da ću služiti na čast kolima. A sad me eto, već na prvom koraku, istisnuo nekakav razroki odrpanko, koji nije imao druge zasluge sem što je zaudarao na konjsku štalu i što je bio u stanju da pređe preko mene više kao preko muve, nego kao preko ljudskog stvora, još dok su konji bili u kasu.

Ovim malim događajem u kenterberijskim poštanskim kolima svakako nije ometen razvitak mog osećanja nepouzdanja u sebe samog, koje me je često obuzimalo u životu u neznatnijim prilikama, kada bi mi bolje bilo bez njega. Bilo je uzaludno tražiti utehe u krupnom glasu. I mada sam celim preostalim putem govorio čak sa dna želuca, osećao sam se sasvim dotučen i strašno mlad i zelen.

Pa ipak mi je bilo neobično i zanimljivo sedeti tu gore iza četiri konja; lepo vaspitan, dobro odeven, i sa puno novca u džepu — i posmatrati mesta gde sam spavao na onom svom mukotrpnom putovanju. Imao sam dosta građe za razmišljanje pri svakom znamenitijem predmetu duž puta. Kad sam gledao na skitnice koji su prolazili i viđao onu nezaboravnu vrstu lica kako se okreće naviše ka meni, osećao sam kao da me limareva crna ruka ponovo drži za prsa od košulje. Dok smo kloparali kroz ulice čatama, u prolazu bacih pogled na uličicu gde je živelo ono staro čudovište koje je kupilo moj kaput, pa žurno ispružih vrat da vidim mesto gde sam sedeo, na suncu i u hladovini, čekajući na svoj novac. Kad najzad stigosmo do pretposlednje stanice na putu za London, i prođosmo pored prave pravcate Salem-kuće, gde je gospodin Krikl teškom rukom kosio oko sebe, sve bih na svetu dao da sam imao zakonsku dozvolu da siđem i da ga na mrtvo izlemam, a pustim na slobodu sve pitomce kao ptice iz kaveza.

Otišli smo do Zlatnog krsta na Čering-Krosu, koji je u to doba bio plesnivo zdanje sa teskobnom

okolinom. Kelner mi pokaza kafanu, a sobarica moju malu sobu za spavanje, koja je zaudarala na najamna kola i bila zatvorena kao porodična grobnica. Još uvek sam bio bolno svestan svoje mladosti, jer niko nije nimalo osećao strahopoštovanje preda mnom; sobarica je bila potpuno ravnodušna prema mom mišljenju ma o čemu, a kelner suviše prisan i sklon da me kao neiskusnog posavetuje.

»Pa«, reče kelner poverljivim glasom, »Šta želite za ručak? Mlada gospoda uopšte vole piletinu; uzmite pile!«

Odgovorih mu što sam mogao dostojanstvenije da nisam raspoložen za piletinu.

»Zar niste?« reče kelner. »Mlada gospoda su obično sita govedine i ovčetine; uzmite teleći kotlet«.

Primih taj predlog, pošto nisam bio u stanju da predložim nešto drugo.

»Volite li krompiriće«, upita kelner sa skrivenim osmehom i glavom nakrenutom na jednu stranu. »Mladoj gospodi su uglavnom dosadili krompirići«.

Ja mu naredih svojim najdubljim glasom da mi donese teleće kotlete sa krompirom, i sve što ide uz to, i da upita u baru jesu li stigla pisma za gospodina Trotvuda Koperfilda. Znao sam da ih nema, i da ih ne može biti, ali mi se čini da je muževno praviti se kao da ih iščekujem.

On se ubrzo vrati da kaže da nema ni jednog — našto se ja jako iznenadih — pa stade postavljati sto za ručak u jednoj loži kraj vatre. Dok je bio zaposlen upita me šta želim da pijem za ručak; a kad mu ja odgovorih: »Četvrt litre šerija«; on to, sve se bojim, shvati kao zgodnu priliku da tu količinu napabirči iz nekoliko malih bokala u kojima je na dnu bilo nešto tog vina, sasvim ustajalog. To mislim, jer sam primetio, dok sam čitao novine, da je iza male drvene pregrade, koja je bila njegovo privatno odeljenje, veoma zauzet presipanjem iz tih sudova u jedan, kao kad apotekar i drogerista spravljaju lek. Kad mi donese vino, ono mi se učini bljutavo, a i jasno videh u njemu više domaćih mrvica no što bi se moglo očekivati u stranom vinu, koje treba da je koliko-toliko čisto; ali sam bio toliko stidljiv, da ga popih i ne rekoh ništa.

Kako sam posle toga bio u prijatnom raspoloženju, iz čega zaključujem da trovanje u izvesnim fazama nije uvek neprijatno — odlučih da odem u pozorište. Izabrah pozorište u Kovent-Gardenu, i tu iz središne lože videh Julija Cezara i novu pantomimu. Gledati pred sobom sve te plemenite Rimljane kako ulaze i izlaze da mene zabave, sada ne više oni strogi učitelji latinskog, bilo je novo i vrlo prijatno uživanje. Ali me je sve tamo toliko opčinilo — ona mešavina stvarnosti i tajanstvenosti kojom je bio ispunjen čitav komad, ona snaga poezije, ono osvetljenje, ona muzika, onaj silan svet, ono glatko smenjivanje sjajnih blistavih dekoracija, i otvorilo tako beskrajne oblasti uživanja, da se, kad u ponoć izađoh na kišnu ulicu, osetih kao da sam, sa najviših nebesa, gde sam vekovima provodio nekakav romantičan život, odjednom pao u bučan, blatan, bedan svet šljapkanja, škiljenja buktinja, komešanja kišobrana, tandrkanja najamnih kočija, kloparanja cokula.

Izašao sam na sporedna vrata i neko vreme stajao na ulici kao da sam zaista stranac na zemlji, ali me bezobzirno guranje i tiskanje ubrzo osvestiše i uputiše natrag u hotel. Dok sam tamo išao, celim putem sam preturao po glavi sjajne prizore, a u hotelu sam, posle malo teškog crnog piva i ostriga, sedeo do iza jednog sata po ponoći, i još uvek isto to preturao po glavi, očiju uperenih u kafansku vatru.

Bio sam toliko zadubljen u misli o drami i o prošlosti, — jer je to nekako bilo kao sjajna prozračna zavesa kroz koju sam gledao kako se odvija moj raniji život — da sad ne znam kada je prilika jednog lepo razvijenog mladog čoveka, odevena sa puno ukusne nemarnosti, koje sam imao razloga da se sećam, postala za mene stvarno prisustvo. Ali sećam se kako sam bio svestan njegovog prisustva, mada nisam bio uočio kad je ušao, i kako sam u isto vreme i dalje sedeo razmišljajući nad kafanskom vatrom.

Najzad se digoh da pođem u postelju na veliku radost već sanjivog kelnera, koga beše spopala nervoza u nogama, te ih je premetao, lupao njima, i na sve ih načine preplitao u svojoj maloj

pregradi, pa idući prema vratima prođoh kraj one osobe koja je ušla, te je jasno osmotrih. Zatim se odmah okretoh, i vratih, pa je ponovo pogledah. On me nije poznao, ali ja njega smesta.

Možda bi mi u nekoj drugoj prilici nedostajalo pouzdanje ili odlučnost da ga oslovim, te bih možda stvar odložio za sutradan i tada ga izgubio. Ali mi se u ovakvom duševnom stanju, u kojem je drama još uvek snažno učestvovala, zaštita koju mi je nekad ukazivao činila vredna, moje zahvalnosti, te mi stara ljubav prema njemu ispuni grudi tako sveže i iskreno, da mu odmah priđoh, uznemirenog srca, i rekoh:

»Stirford! Zar nećete da govorite sa mnom?«

On me je gledao, ali mu se na licu nije videlo da me je prepoznao.

»Bojim se da me se ne sećate«, rekoh ja.

»Bože«, viknu on iznenada. »To je mali Koperiild«.

Zgrabih ga za obe ruke, nesposoban zatim da ih pustim. Zagrlio bih ga i zaplakao od radosti samo da se nisam bojao da bi to njemu moglo biti neprijatno.

»Nikad, nikad, ama baš nikad nisam bio tako srećan, dragi moj Stirforde; neobično se radujem što vas vidim«.

»I ja se radujem što vas vidim!« reče on stežući mi srdačno ruke. »No, Koperfilde, stari druže, ne daj se!« Ipak mu je, čini mi se, bilo milo kad je video kako me je ganula radost što sam ga sreo.

Obrisah suze koje i pored najbolje volje nisam mogao da zadržim, i nespretno im se nasmejah, pa sedosmo jedan kraj drugog.

»Otkud vi ovde?« upita Stirford i lupi me po ramenu.

»Došao sam danas poštanskim kolima iz Kenterberija. Usvojila me tetka koja u tome kraju živi, pa sam tamo upravo završio školovanje. A kako to da ste vi ovde, Stirforde?«

»Ja sam ono što se zove Oksfordski đak«, odgovori on, »to jest tamo redovno s vremena na vreme umirem od dosade. A sad idem majci. Vi ste vraški miloliko momče, Koperfilde. Vidim da ste isti kao i pre! Ni najmanje se niste izmenili!«

»Odmah sam vas poznao«, rekoh ja, »ali vas je lakše zapamtiti«.

On se nasmeja i prođe rukom kroz guste kovrdže svoje kose, pa reče veselo:

»Da, ja vam sad putujem po dužnosti. Moja majka živi nešto van grada, ali su putevi u žalosnom stanju, a naša kuća prilično neprijatna, pa sam noćas ostao ovde, umesto da nastavim put. Nisam proveo u gradu ni šest sati, a i njih sam proveo dremajući i gunđajući u pozorištu«.

»I ja sam bio u pozorištu«, rekoh. »U Kovent-Gardenu. Kakva divna i veličanstvena zabava, Stirforde!«

Stirford se od srca nasmeja.

»Dragi moj mladi Deivi«, reče on, ponovo me tapšući po ramenu; »vi ste prava pravcata Deizi[{21}]. Od vas nije bezazleniji krasuljak u polju kad se sunce rađa! I ja sam bio u Kovent-Gardenu i nisam video lošije rabote. Ej, vi tamo!«

Ovo se odnosilo na kelnera, koji je iz daljine budno posmatrao naše prepoznavanje, te priđe pun poštovanja.

»Gde ste smestili mog prijatelja, gospodina Koperfilda?« upita Stirford.

»Molim gospodine?«

»Gde spava? Koji je broj njegove sobe? Znate šta mislim«, reče Stirford.

»Pa, gospodine«, reče kelner izvinjavajući se, »gospodin Koperfild je zasad u sobi četrdeset i četiri, gospodine«.

»Šta ste, đavola, vi to mislili«, odgovori Stirford, »kad ste ga strpali u kafansku sobu iznad štale?«

»Pa, znate, nama nije bilo poznato, gospodine«, odgovori kelner, još uvek se izvinjavajući, »da je gospodin Koperfild naročit probirač. Možemo da damo gospodinu Kopertildu sedamdeset i dva,

gospodine, ako želite. Do vas gospodine!«

»Naravno da želimo«, reče Stirford« »učinite to odmah«.

Kelner se smesta povuče da izvrši promenu, a Stirford, koga je jako zabavljalo što su me strpali u četrdeset i četiri, ponovo udari u smeh, pa me stade lupati po ramenu, a zatim me pozva da ujutro s njim doručkujem u deset sati — što ja primih s ponosom i srećom. Kako je već bilo prilično kasno, uzesmo sveće i odosmo gore, gde se vrlo srdačno rastadosmo pred njegovim vratima, i gde videh da je moja nova soba mnogo bolja od stare, to jest da nije memljiva, i da ima ogromnu postelju, skoro kao čitavo malo poljsko dobro. Tu u jastucima, kojih je bilo dovoljno za šestoro, uskoro blaženo zaspah, te stadoh sanjati o starim Rimljanima, Stirfordu i prijateljstvu, i tako sve dok na tutnjavu ranih jutarnjih kola koja su izlazila kroz kapiju ne stadoh sanjati o grmljavini i bogovima.

GLAVA XX

STIRFORDOV DOM

Kad sobarica zakuca na vrata u osam sati izjutra i javi da je voda za brijanje pred vratima, ja u postelji s bolom u duši osetih da mi nije ni potrebna, pa me svega obli rumen. Za sve vreme dok sam se oblačio, dušu mi je tištala sumnja da se i sobarica nasmejala kad mi je ono saopštila, te se zbog toga, kad naiđoh na nju na stepenicama, silazeći na doručak, provukoh pored nje s izgledom krivca, i svestan da tako izgledam. Bio sam tako bolno svestan da sam mlađi nego što bih želeo, da se neko vreme uopšte nisam mogao rešiti da prođem pored nje pod tako ponižavajućim okolnostima, pa sam, čuvši kako posluje metlom, zastao i počeo kroz prozor zuriti u Kralja Karla, koji onako na konju, okružen gomilom najamnih fijakera, na kiši koja je sipila, i u mrkoj magli, nije izgledao nimalo kraljevski. Tako i ostadoh sve dok me kelner ne opomenu da me gospodin čeka.

Stirford me nije čekao u kafani, već u prijatnoj zasebnoj sobi sa crvenim zavesama i turskim ćilimom, gde je vatra veselo gorela i gde je dobar topli doručak bio postavljen na stolu pokrivenom čistim stolnjakom, dok se u malom okruglom ogledalu iznad kredenca blistavo ogledavala u malom cela prijatna soba, sa vatrom, doručkom, Stirfordom i svim ostalim. U početku sam bio stidljiv, pošto je Stirford bio tako samopouzdan, elegantan i prevazilazio me u svemu, uključujući i doba starosti, ali njegovo odrešito pokroviteljsko držanje ubrzo dovede sve u red i učini da, se osećam kao kod svoje kuće. Nisam mogao dovoljno da se nadivim promeni koju je izveo u Zlatnom krstu, ni da sravnim svoje jučeranje sumorno samotno stanje sa jutrošnjim osećanjem udobnosti i sa zanimljivošću ovog jutra. Što se tiče kelnerove prisnosti, nje je nestalo kao da je nikad nije ni bilo. Prosto je, da tako kažem, služeći nas, imao na sebi pokajničku haljinu od kostreti, a glavu posuo pepelom.

»A sad, Koperfilde«, reče Stirford kad ostadosmo sami, »voleo bih da čujem šta radite, kuda idete i sve ostalo o vama! Osećam kao da ste moja svojina«.

Sav sijajući od zadovoljstva što vidim da se još uvek interesuje za mene, rekoh da mi je tetka predložila ovo malo putovanje i ispričah kuda ima da me odvede.

»Pošto se, znači, ne žurite«, reče Stirford, »hajdete k meni na Hajgeit, pa ostanite dva-tri dana. Dopašće vam se moja majka, mada je malo uobražena i prozaično dosadna zbog mene, što joj možete oprostiti, i vi čete se njoj dopasti«.

»Bilo bi mi drago da to mogu verovati, kao što verujem kad mi vi ljubazno kažete da vam se sviđam«, odgovorih ja smešeći se.

»O«, reče Stirford, »ko god voli mene, ima pravo na njenu ljubav, i to mu se pravo neće osporiti«.

»Onda ću joj ja biti ljubimac«, rekoh ja.

»Dobro!« reče Stirford. »Dođite da to dokažete. Ići ćemo da gledamo lavove sat-dva; vredi i njima pokazati tako sveže momče kao što ste vi, Koperfilde; a onda ćemo poći poštanskim kolima na Hajgeit«.

Skoro nisam mogao verovati da ne sanjam i da se neću ubrzo probuditi u sobi broj četrdeset i četiri, da se nađem u osamljenoj loži, u kafani, s onim prisnim kelnerom. Pošto napisah pismo tetki i javih da sam imao sreću da sretnem svog najdivnijeg školskog druga, i da sam primio njegov poziv, izađosmo kolima i videsmo neku panoramu i neke druge znamenite stvari, pa pođosmo kroz muzej, gde nisam mogao da ne zapitam kako Stirford zna bezbroj raznovrsnih stvari i kako malo ceni to svoje znanje.

»Vi ćete odlično položiti ispit u koledžu, Stirforde«, rekoh ja, »ako to već i niste; s pravom ćete im

biti dika i ponos«.

»Ja da polažem ispit?« viknu Stirford. »Ne ja! Dragi moj krasuljče. — Ljutite li se što vas zovem krasuljkom?«

»Nimalo«, rekoh ja.

»Dobro ste vi momče! Dragi moj krasuljče«, reče Stirford smejući se »nemam ni želje ni namere da se odlikujem na taj način. Već sam sasvim dovoljno učinio za ostvarenje svoje namere. Smatram da sam i ovakav kakav sam mučno društvo za samog sebe«.

»Ali slava«, počeh ja.

»Eh, vi romantični krasuljče!« reče Stirford smejući se još slađe; »zašto bih se ja mučio da se šaka glavonja i kaponja zapanji preda mnom i da digne ruke uvis? Neka to urade pred kim drugim. Eto mu slave, i neka mu je na čast!«

Ja se postideh što sam napravio tako krupnu grešku, pa vrlo rado promenih razgovor. Srećom to nije bilo teško, jer je Stirford uvek mogao da pređe s predmeta na predmet s lakoćom koja mu je bila svojstvena.

Po razgledanju znamenitosti dođe ručak, a zatim kratki zimski dan prođe tako brzo, da se već smrklo kad se naša poštanska kola zaustaviše pred starom kućom od opeka na Hajgeitu, na vrhu brega. Dok smo mi silazili s kola, na pragu je stajala jedna starija gospođa, mada ne odviše zašla u godine, ponosnog držanja i lepa lica, koja pozdravi Stirforda sa »moj premili Džemse«, pa ga, zagrli. On me toj gospođi predstavi kao svojoj majci, na što mi ona dostojanstveno požele dobrodošlicu.

Bila je to otmena starinska kuća, vrlo mirna i uredna. Sa prozora moje sobe video se ceo London kako leži u daljini kao u velikom oblaku pare kroz koji ovde-onde svetluca po koja svetiljka. Dok sam se svlačio, ugrabih malo vremena da bacim pogled na težak nameštaj, na uokvirene ručne radove — verovatno Stirfordove majke dok je bila devojka — i na slike izrađene kredama, slike nekih dama napudranih kosa i u miderima, koje su šetale tamo-amo po zidovima, dok je tek naložena vatra pucketala i praskala. Uto me pozvaše na večeru.

U trpezariji zatekoh još jednu gospođu, sasvim omalenu, niskog stasa, crnomanjastu, i ne baš prijatnu za oko, ali ipak s izvesnim znacima lepote. Ona mi privuče pažnju, možda zato što nisam očekivao da ću je videti, ili zato što sam sedeo prema njoj, a možda i zato što je u njoj zaista bilo nečeg neobičnog. Imala je crnu kosu i žive crne oči, bila mršava, i na usni imala ožiljak. Bio je to stari ožiljak — pre bih ga nazvao masnicom, jer nije izbledeo, mada je odavno zarastao. Ožiljak je nekad presecao usnicu naniže, prema bradi, ali se sad preko stola jedva primećivao, sem iznad gornje usnice i na samoj usnici, čiji je oblik zbog njega bio izmenjen. U sebi sam zaključio da ima oko trideset godina i da želi da se uda. Bila je malo oronula kao kakva kuća koja dugo čeka na izdavanje, ali je ipak, kao što sam rekao, imala na sebi znake lepote. Njena mršavost je, izgleda, dolazila od neke vatre koja ju je svu poduzimala i koja je nalazila oduške u njenim ognjenim očima.

Predstaviše mi je kao gospođicu Bartl, dok su je Stirford i njegova majka zvali Rozom. Doznadoh da ona tu živi, i da je dugo vremena družbenica gospođe Stirford. Izgledalo mi je da nikad ne govori neposredno ono što hoće, nego da samo nagoveštava, čime, u stvari, postiže mnogo više. Na primer, kad gospođa Stirford primeti, više u šali nego ozbiljno, kako se boji da njen sin vodi obestan život u koledžu, gospođica Dartl ubaci ovo:

»O, zbilja! Ja sam, kako znate, slabo upućena, te zato samo pitam: zar tamo nije oduvek tako? Mislila sam da svi uopšte podrazumevaju da je tamo takav život... a?«

»Tamo se spremaju za vrlo ozbiljnu profesiju, ako baš hoćete da znate, Rozo«, odgovori gospođa Stirford pomalo hladno.

»O, da, to je sasvim tačno!« odgovori gospođica Dartl. »Ali zar ipak nije?... Želim da me ispravite ako nisam u pravu, zar zaista nije?«

»Šta nije?« upita gospođa Stirford.

»O, vi mislite da nije!« odgovori gospođica Dartl. »Pa milo mi je što to čujem! Sad znam na čemu sam! Eto, zbog toga vredi pitati. Nikad više neću dozvoliti da se preda mnom govori o obesti, razuzđanosti i tako dalje, kad se povede razgovor o tom životu«.

»I dobro ćete uraditi«, reče gospođa Stirford. »Učitelj mog sina je vrlo savestan čovek, te bih, da nemam urođenog poverenja u svog sina, imala u učitelja«.

»Zar?« reče gospođica Dartl. »O bože, savestan? Zar istinski savestan, je l' te?«

»Da, u to sam ubeđena«, reče gospođa Stirford.

»Kako je to divno!« uzviknu gospođica Dartl. »Kakva uteha! Istinski savestan? Pa onda on nije... ali naravno ne može to ni biti, ako je zaista savestan. Biću odsad sasvim srećna što od danas pa nadalje mogu da imam tako lepo mišljenje o njemu. Ne možete zamisliti kako to njega uzdiže u mojim očima kad posigurno znam da je zaista savestan«.

Gospođica Dartl je svoje mišljenje o svakom pitanju i ispravke svega što se govprilo, a s čim se ona nije slagala, stavljala na znanje na ovakav način, i to ponekad vrlo ubedljivo, čak i kada bi to, što sam morao samom sebi priznati, bilo u opreci sa samim Stirfordom. Evo jednog primera koji se dogodio pre no što je ručak bio završen. Dok smo gospođa Stirford i ja razgovarali o mom putovanju u Safok, ja onako slučajno rekoh kako bi mi bilo drago kad bi Stirford pošao sa mnom, a njemu objasnih da idem da posetim svoju staru dadilju i porodicu gospodina Pegotija, pa ga podsetih da je to onaj mornar koga je video u školi.

»A, to je onaj prostosrdačni čovek!« reče Stirford. »Poveo je bio i sina sa sobom, zar ne?«

»Nije mu to sin. To mu je nećak«, odgovorih ja, »koga je on usinio. Jednom reči, njegova je kuća, ili bolje reći lađa, jer on živi u jednoj lađi na suvu, puna osoba koje na sebi osećaju njegovu velikodušnost i dobrotu. Uživaćete kad vidite to domaćinstvo«.

»Zar?« reče Stirford. »Pa i verujem da hoću. Videću šta se može učiniti. Bilo bi vredno putovati toga radi, a da i ne govorim o zadovoljstvu što ću biti s vama, Deizi; videti taj svet i zbližiti se s njim«.

Srce mi zaigra u grudima: još jedno novo zadovoljstvo! Ali zbog tona kojim je on govorio o »tom svetu«, gospođica Dartl, čije su nas blistave oči posmatrale, ponovo upade u razgovor.

»O, zbilja? Pa pričajte mi. — Zar zbilja jesu?« reče ona.

»Šta jesu? I ko jeste?« upita Stirford.

»Pa taj svet. Jesu li to zbilja životinje i panjine i stvorenja neke druge vrste? To bih zaista volela da čujem«.

»Pa, postoji prilično velika razlika između njih i nas«, reče ravnodušno Stirford. »Od njih se ne očekuje tolika osetljivost kao od nas. Oni se ne bune i ne vređaju tako lako. Mogu da kažem da su neobično čestiti. Bar tako neki ljudi tvrde, a ja ni u kom slučaju ne želim da im protivurečim. Ali im prirode nisu naročito prefinjene, i treba da budu zahvalni što im je koža gruba te su otporni na svaku uvredu«.

»Zbilja?« reče gospođica Dartl. »E, retko se sećam da sam nešto tako prijatno čula. To je tako utešno! Divno je znati da oni ne osećaju kad pate! Ponekad sam se mučno osećala zbog tih ljudi, ali ću sad sasvim izbaciti iz glave svaku takvu pomisao na njih. Čovek se uči dok je živ. Bila sam, priznajem, puna sumnji, ali sad su razvejane. Nisam znala, a sad znam; eto zašto vredi pitati, zar ne?«

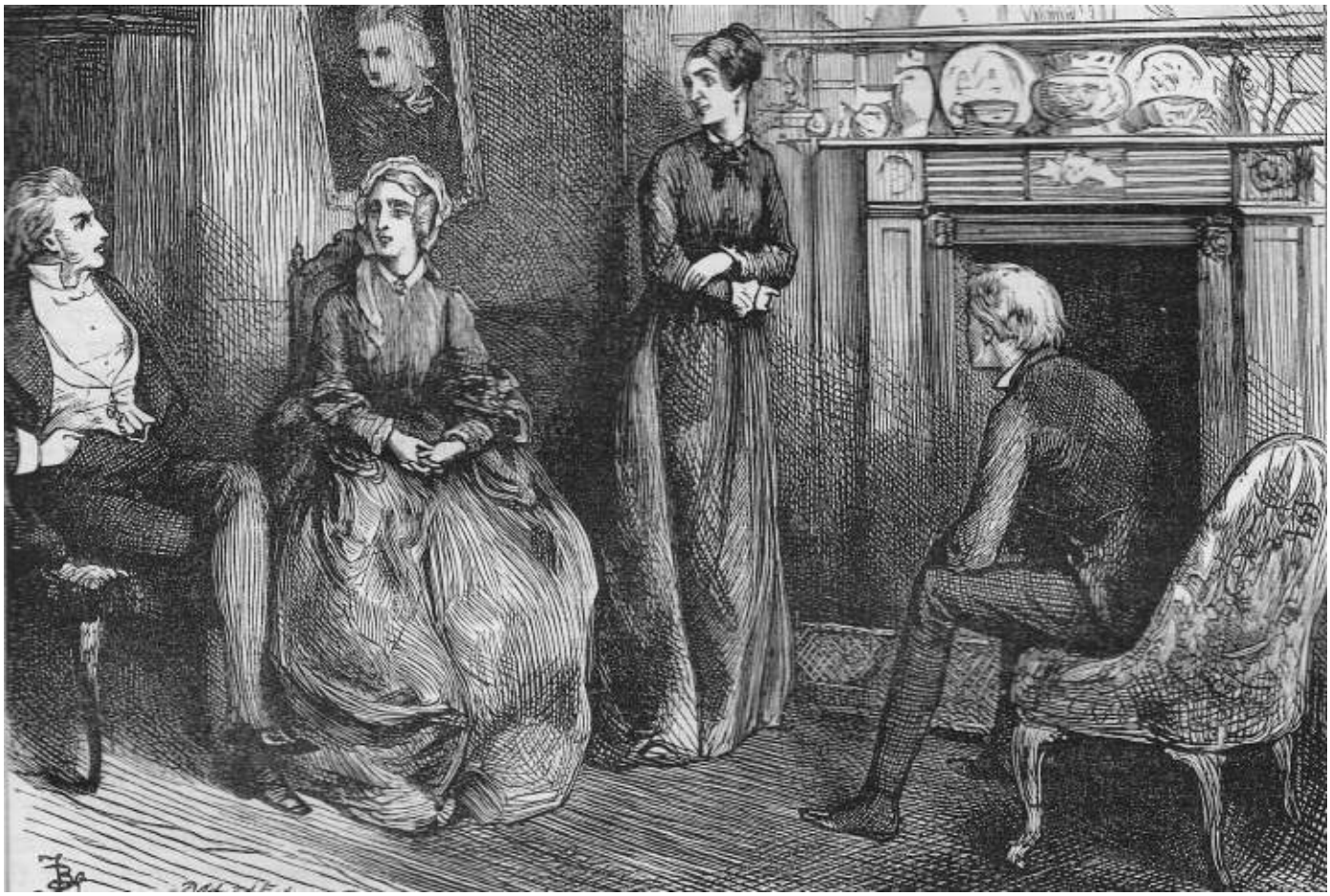

Smatrao sam da je Stirford rekao ono samo u šali, ili da izazove gospođicu Dartl, i očekivao da će mi to i kazati kada nas je napustila i kad nas dvojica ostadosmo sami kraj vatre. Ali me on samo upita šta mislim o njoj.

»Vrlo je bistra, zar ne?« upitah ja.

»Bistra! Ona sve udara na točilo«, reče Stirford, »pa onda oštri, kao što je oštrila svoje lice i stas tolike godine, izlizala se od silnog oštrenja. Sva je sazdana od oštrice«.

»Kakav joj je ono čudan ožiljak na usni?« rekoh ja.

Stirfordovo lice se smrknu i ne progovori neko vreme.

»To sam, u stvari«, odgovori on, »učinio ja«.

»Nesrećnim slučajem?«

»Ne. Bio sam još sasvim mali dečko, a ona me razbesnela, pa sam se bacio čekićem na nju. Mora biti da sam bio pravi anđelak koji mnogo obećava!«

Bilo mi je jako krivo što sam dodirnuo tu tako bolnu temu, ali od toga više nije bilo koristi.

»Odonda neprestano nosi tu belegu, kako vidite«, reče Stirford, »i nosiće do groba, ako se ikad smiri u njemu; mada ne verujem da će se ona igde smiriti. Ona je rano ostala bez majke, a njen je otac bio neki rod mome ocu. Jednog dana umre joj i otac. Moja majka je u to vreme bila udovica, pa je uze sebi da joj bude družbenica. Ona ima jedno dve hiljade funti, a kamatu nikad ne troši, te svake godine dodaje glavnici. Eto vam istorije gospođice Dartl«.

»Sigurno vas voli kao brata?« rekoh ja.

»Hm!« odgovori Stirford, zagledan u vatru, »ponekad se braća ne vole mnogo, a ponekad da vidite i vole. Nego pijte Koperfilde! Da nazdravimo krasuljcima u polju u vašu čast; a i ljiljanima u dolu koji ne oru i ne kopaju; njima u moju čast i na moju bruku i sramotu«.

Sa lica mu nestade zlovoljnog osmeha koji ga je bio zastro dok je to veselo govorio, te opet postade onaj stari, otvoreni, primamljivi mladić.

Kad odosmo na. čaj, nisam mogao da ne posmatram onaj ožiljak sa nekim mučnim interesovanjem. Ne prođe' dugo, pa opazih da je to najosetljivi deo njenog lica i da se ta belega prva

menja čim joj lice prebledi, i da postaje tmuran potez olovne boje koji se pruža čitavom dužinom rane, kao znak ispisan nevidljivim mastilom kad se prinese vatri. Jednom između nje i Stirforda izbi prepirka povodom bacanja kocki u igri trik-trak, tako da mi se u jednom trenutku učini da se jako razbesnela, našto videh kako znak izbija kao stari zapis na zidu.

Nisam se nimalo začudio kad videh da gospođa Stirford prosto obožava sina. Ona izgleda nije bila sposobna da govori ili misli o bilo čemu drugom. Pokazala mi je njegovu sliku kad je bio mali, sliku koju je držala u medaljonu, u kojem se nalazio i pramen njegove kose kad je bio beba; i pokazala mi je njegovu sliku iz vremena kad sam ga prvi put video; a na grudima je nosila njegovu sadanju. sliku. Sva pisma koja joj je pisao držala je u ormančiću, koji se nalazio uz njenu naslonjaču kraj vatre, pa je naumila i da mi pročitava neka od njih. A ja bih ih sa velikim zadovoljstvom slušao da se nije umešao on, umiljato je odvrativši od te namere.

»Moj sin mi kaže da ste se prvo upoznali kod gospodina Krikla«, reče gospođa Stirford dok smo za jednim stolom ona i ja razgovarali, a ono dvoje igralo trik-traka. »Sećam se da je u to vreme govorio o nekom pitomcu mlađem od sebe koji mu se jako dopao. Ali mi vaše ime, kao što možete i pretpostavljati, nije ostalo u pameti.«

»Bio je vrlo plemenit i blagorodan prema meni u to doba uveravam vas gospođo«, rekoh ja, »a meni je bio potreban takav prijatelj. Skrhali bi me da mi njega nije bilo«.

»Uvek je on plemenit i blagorodan«, reče gospođa Stirford ponosno.

S tim se složih od sveg srca, bog mi je svedok. I ona je znala da je to od sveg srca, jer se već počela ponašati prema meni sa manje krute dostojanstvenosti, sem kad bi njega hvalila, pri čemu bi uvek izgledala dostojanstvena.

»To, u stvari uopšte nije bila podesna škola za mog sina«, reče ona, »daleko od toga; ali je bilo naročitih okolnosti koje su se morale uzeti u obzir u to vreme, a koje su bile od veće važnosti no i sam izbor škole. Ponosni duh moga sina je iziskivao da ga damo čoveku koji će osetiti nadmoćnost njegovog duha i koji će mu se prikloniti, a tamo smo naišli na takvog čoveka«.

Znao sam to, pošto sam poznavao tog čoveka. Samo ga ipak nisam toga radi još više prezirao, već sam mu u tome video olakšavajuću okolnost, ako mu se uopšte moglo pripisati u zaslugu to što nije mogao da odoli stvorenju tako neodoljivom kao Stirford.

»Velike sposobnosti moga sina su dobile tamo maha usled osećanja dobrovoljnog takmičenja i svesnog ponosa«, nastavi zaljubljena majka. »On bi se pobunio protiv svake stege, ali je uvideo da je vladar toga mesta, te se ponosno rešio da se pokaže dostojan svog položaja. Eto, to je nalik na njega«.

Ja, kao njen odjek potvrdih svim srcem i dušom da je to zaista nalik na njega.

»Tako je moj sin, po svojoj volji, a ne silom, pošao putem na kojem uvek, kad samo ushte, može prestići svakog takmaca«, nastavi ona. »Sin mi kaže, gospodine Koperfilde, da ste mu bili potpuno odani i da ste mu se juče, kad ste ga sreli, javili sa suzama radosnicama u očima. Ne bi bilo prirodno s moje strane kad bih se pravila iznenađena što moj sin izaziva takva osećanja, ali ne mogu biti ravnodušna ni prema kome ko je tako osetljiv prema njegovoj vrednosti, te mi je vrlo drago što vas vidim ovde, i uveravam vas da on prema vama oseća neobično prijateljstvo, i da možete računati na njegovu zaštitu«.

Gospođica Dartl je igrala trik-trak isto tako vatreno kao što je radila sve drugo. Da sam je prvi put video za tom igrom, mislio bih da joj je telo omršavelo, a oči postale velike samo zbog strasti za tu igru, i ni zbog čega drugog na svetu. Ali bih se jako prevario da sam nešto pomislio da je propustila i jednu od ovih reči, ili da je izgubila iz vida i jedan izraz mog lica dok sam te reči slušao s najvećim zadovoljstvom i počašćen poverenjem gospođe Stirford, osetio se nekako zreliji i stariji no što sam bio kad sam pošao iz Kenterberija.

Kad je veče prilično odmaklo, i kad se unese poslužavnik sa čašama i satljicima, Stirford, sedeći kraj vatre, obeća da će ozbiljno razmisliti o tome da li da sa mnom pođe u unutrašnjost.

»Ne žuri nam se«, reče on; »biće dobro ako pođemo i kroz nedelju dana«, što njegova majka gostoljubivo potvrdi. Dok smo razgovarali, on me više puta nazva Deizi, te to opet izazva gospođicu Dartl.

»Zbilja, gospodine Koperfilde«, upita ona, »je li vam to nadimak? I što on vas tako zove? Je li to recite, zato, što vas smatra mladim i bezazlenim? Ja sam tako glupa u tim stvarima«.

Sav pocrveneh i odgovorih da mislim da je tako.

»O!« reče gospođica Dartl. »Drago mi je što sam to saznala! Tražim obaveštenje i milo mi je što to čujem. Dakle, on vas smatra mladim i bezazlenim, a vi ste mu prijatelj? E, to je baš da ne može biti lepše!«

Ona posle toga ode da legne, a i gospođa Stirford se povuče. Stirford i ja ostadosmo još pola sata kraj vatre, razgovarajući o Tredlsu i svima ostalima u Salem-kući, pa se popesmo zajedno uz stepenice na gornji sprat. Stirfordova je soba bila do moje, te uđoh u nju da je vidim. Soba je bila oličenje udobnosti, puna naslonjača, jastuka i klupica za noge, izrađenih rukom njegove majke, koja nije propustila da unese bilo šta što je moglo da je dopuni. A kao vrhunac svega, lepo lice njegove majke je gledalo na svog ljubimca sa portreta na zidu, kao da je za nju nešto značilo čak i to da njen lik bdi nad njim dok on spava.

U mojoj sobi je sad vatra veselo plamsala, dok su zavese, navučene preko prozora i oko kreveta, činile utisak skrovitosti. Sedoh u naslonjaču kraj kamina da mislim o svojoj sreći, pa sam tako neko vreme uživao u tom razmišljanju, kad opazih kako me slika i prilika gospođice Dartl živahno gleda sa svog mesta više kamina.

Taj lik je bio čudnovato sličan sa originalom, te je mogao u sebi imati nečeg što zaprepašćuje. Slikar nije bio naslikao ožiljak, ali ga ja uslikah, te se čas pojavljivao čas iščezavao, čas ograničen na gornju usnu, kako sam ga video za večerom, a čas opet u potpunoj dužini rane kako ju je čekić naneo, a kakav mi se pokazivao kad je bila uzbuđena.

Zlovoljno sam se pitao zašto joj nisu našli neko drugo mesto, nego baš kod mene. Da bih se nje otarasio, ja se brzo svukoh, ugasih svetio i legoh. Ali mi, dok sam tonuo u san, nije izbijalo iz glave da je ona još uvek tu i da gleda kao da pita: »Zar zbilja? Htela bih da znam«; a kad se usred noći probudih, shvatih da sam u snu nelagodno zapitkivao svakojake ljude, je li zaista tako ili nije — ni sam ne znajući šta hoću time da kažem.

GLAVA XXI

MALA EMILIJA

Bio je u toj kući neki sluga, čovek koji je, kako sam shvatio iz razgovora, obično išao sa Stirfordom, a koji je stupio u njegovu službu na Univerzitetu. Taj čovek je svojim izgledom bio oličenje dostojanstva. Verujem da među ljudima njegovog stanja nikad nije bilo čoveka dostojanstvenijeg izgleda. Bio je ćutljiv, hodao tiho, mirno se ponašao, i bio pun poštovanja, hitra oka, uvek pri ruci kad je potreban, a nikad u blizini kad nije potreban, ali je osobina na osnovu koje je polagao pravo na ugled bila njegova dostojanstvenost. Na licu mu nije bilo izraza poniznosti; vrat mu je bio prilično krut; glava zaglađena, sa kratkom kosom prilepljenom uz nju sa strane; govor tih, sa čudnom navikom da glas s prošapće razgovetno, tako da je izgledalo da ga češće upotrebljava nego drugi ljudi; ali je svaka njegova osobenost izgledala dostojna poštovanja. Da je nešto imao prćast nos, i taj bi kod njega izgledao dostojan poštovanja. Okruživao je sebe atmosferom dostojanstvenosti i kretao se u njoj pouzdano. Bilo bi skoro nemoguće posumnjati u nešto rđavo kod njega, jer je bio sav od glave do pete dostojanstven. Nikome ni na um ne bi palo da ga obuče u livreju, jer bi bio tako visokoparno dostojanstven. Naterati ga na kakav posao nižeg značaja, značilo bi obesno uvrediti osećanja jednog posve dostojanstvenog čoveka. I opazio sam da su služavke to nekako nagonski toliko osećale, da su uvek same obavljale takve poslove, dok je on obično čitao novine pokraj vatre, u ćileru.

Nikad nisam video tako zatvorenog čoveka. Ali ga je ta njegova osobina, kao i svaka druga koju je imao, činila samo još dostojanstvenijim. Deo njegove dostojanstvenosti kao da je činila čak i činjenica da mu niko nije znao ime. Ništa se nije moglo prebaciti njegovom prezimenu Litimer, pod kojim je bio poznat. Petar može da ode i na vešala, a Tom možda i na robiju — ali Litimeru svaka čast.

Ne znam zašto se to dešavalo — možda usled one njegove prečasne dostojanstvenosti, više u apstraktnom smislu, ali sam se u prisustvu tog čoveka osećao naročito mlad i zelen. Nisam mogao, pogoditi koliko mu je godina, što mu je, opet na isti način, podizalo ugled, pošto je onako mirno dostojanstven mogao imati i pedeset godina, kao i trideset.

Litimer se našao ujutro u mojoj sobi pre nego što sam ustao, da mi donese onu uvredljivu vodu za brijanje i da mi izvadi odelo. Kad razmakoh zavese i pogledah iz postelje, videh kako razmiče moje cipele ulevo i udesno kao u prvom stavu za igranje, i kako duva trunčice prašine s moga kaputa dok ga polaže pažljivo kao detence, pri čemu održava uvek istu temperaturu dostojanstvenosti, ne dozvoljavajući ni januarskom istočnom vetru da ga poremeti, tako da mu se čak ni dah ne smrzava.

Nazvah mu dobro jutro i upitah koliko je sati. On izvadi iz džepa najdostojanstveniji lovački sat koji sam ikad video, pa palcem zadržavajući poklopac da se suviše ne otvori, pogleda u brojčanik kao da traži mišljenje od neke proročanske ostrige, a zatim ga ponovo zatvori i reče da je, ako izvolim, osam i po.

»Gospodinu Stirfordu će biti milo da čuje kako ste otpočinuli, gospodine;«

»Hvala«, rekoh ja, »vrlo dobro. — Je li gospodin Stirford dobro?«

»Hvala, gospodine; gospodinu Stirfordu je prilično dobro«.

Još jedna njegova odlika. Izražavanje bez superlativa. Uvek hladna, mirna sredina.

»Da li bih imao čast da vam još štogod pomognem, gospodine? Prvo zvono za opomenu zvoni u devet, a porodica doručkuje u devet i po«.

»Ništa, hvala«.

»Hvala vama, gospodine, ako dopustite«. Pošto to reče, on prolazeći pored postelje lako klimnu glavom, u znak izvinjavanja, što me je ispravio, pa izađe zatvarajući za sobom vrata tako tiho, kao da sam tek pao u slatki san od koga mi zavisi čitav život.

Svako jutro smo vodili potpuno isti razgovor: nikad ni reči više, nikad ni reči manje; pa ipak sam, koliko bih se god uzdigao preko noći, i odmakao u zrelije godine usled Stirfordovog društva ili poverenja gospođe Stirford, ili usled razgovora sa gospođicom Dartl, uvek u prisustvu tog dostojanstvenog čoveka postajao, kao što naši manji pesnici kažu, »opet dečko«.

Našao nam je konje, pa mi je Stirford, koji je sve znao, davao časove jahanja. Pribavio nam je rapire, te mi je Stirford davao časove iz mačevanja; rukavice, i ja kod istog učitelja počeh da se usavršavam u boksovanju. Nisam mario što će Stirford videti da sam početnik u tim veštinama, ali sam se strašno stideo da svoju neveštinu pokažem pred dostojanstvenim Litimerom. Nisam imao razloga da verujem da se sam Litimer razume u tim veštinama; nikad me ničim nije naveo da tako šta pomislim, čak ni treptajem koje od svojih časnih trepavica, pa ipak sam se, kad god bi on prisustvovao našem vežbanju, osećao zeleniji i neiskusniji od svakog smrtnika.

Na ovom čoveku se naročito zadržavam zbog toga što je u to vreme ostavljao na mene naročit utisak, a i zbog onog što se kasnije desilo.

Sedmica prođe u najdivnijem raspoloženju. Prošla je brzo kako već prolazi svakom ko je opijen kao što sam ja bio, pa ipak mi je pružila mnogo prilika da bolje upoznam Stirforda, i da mu se još više divim zbog hiljade stvari, tako da mi je na kraju teelje izgledalo kao da sam bio s njim mnogo duže. On je sa mnom nekako nestašno postupao, kao sa igračkom, što mi je bilo prijatnije no da se ponašao na bilo koji drugi način. To je podsećalo na naše staro drugovanje, i izgledalo kao prirodni nastavak toga, pokazivalo da je ostao nepromenjen, oslobađalo svake nelagodnosti koju bih mogao osećati od upoređivanja mojih osobina s njegovim, i od odmeravanja prava na njegovo prijateljstvo na osnovu zajedničkog kriterijuma vrednosti, i, što je najvažnije, bilo prisno, slobodno, toplo ponašanje, koje nije pokazivao ni prema kome drugom. Sa radošću sam verovao da i u životu postupa prema meni drukčije nego i prema jednom prijatelju, kao što je u školi postupao drukčije nego prema ostalima. Verovao sam da sam bliži njegovom srcu nego ijedan drugi prijatelj, te se i moje srce zagrevalo odanošću prema njemu.

Rešio se da pođe sa mnom u unutrašnjost, pa dođe i dan našeg polaska. U početku se kolebao da li da povede Litimera, ili ne, ali ipak odluči da ga ostavi kod kuće. To dostojanstveno stvorenje, zadovoljno svojom sudbinom ma kakva bila, smesti naše putne torbe na laka kola koja će nas odvesti u London, i to smesti pažljivo, kao da treba da podnesu potrese čitavih vekova, pa primi moju skromno ponuđenu napojnicu sa savršenom mirnoćom.

Pozdravismo se sa gospođom Stirford i gospođicom Dartl, uz mnogo zahvaljivanja s moje strane, i mnogo ljubaznosti od strane odane majke. Poslednja stvar koju videh behu Litimerove spokojne oči, pune, kako se meni činilo, mirnog uverenja da sam zaista suviše zelen.

Neću ni pokušavati da opišem šta sam osećao dok sam se onako srećno vraćao starim, poznatim mestima. Putovali smo poštanskim kolima. Sećam se da mi je toliko bilo stalo i do same časti grada Jarmuta, da sam bio vrlo zadovoljan kad Stirford, dok smo se vozili njegovim mračnim ulicama ka krčmi, reče da je to, ukoliko on može da zaključi, nekakva prijatna, čudna rupčaga na koju je i bog zaboravio. Kad stigosmo, odosmo u postelju (prolazeći pokraj vrata primetih par prljavih cipela i dokolenica u vezi sa mojim starim prijateljem Delfinom), a doručkovasmo kasno pre podne. Stirford je bio vrlo raspoložen, pa je prošetao po žalu pre no što sam ja ustao, i upoznao se, kako reče, sa polovinom tamošnjih ribara. Video je, štaviše, u daljini nešto što se pušilo kroz dimnjak, i što je, bio je uveren, morala biti kuća gospodina Pegotija, pa je, kako mi reče, jako poželeo da ode onamo i da im se zakune da sam to ja, samo tako izrastao da me ne mogu poznati.

»Kad mislite da me odvedete onamo, Deizi?« upita on. »Ja vam stojim na raspolaganju, pa sami

odredite«.

»Pa, mislio sam da bi bilo dobro da odemo doveče, Stirforde, kad su svi na okupu oko vatre, želeo bih da tu kućicu vidite kad je najprijatnije u njoj; to je zaista zanimljiv kutak«.

»Pa neka bude tako!« reče Stirford. »Večeras«.

»Znate neću im javiti da smo ovde«, rekoh ja oduševljeno. »Moramo ih iznenaditi«.

»O, pa naravno«, reče Stirford; »bez iznenađenja ne bi bilo nimalo zanimljivo. Da vidimo urođenike u njihovim urođeničkim uslovima«.

»Mada oni jesu ona vrsta ljudi o kojoj ste govorili«, odgovorih ja.

»Gle! Šta! Zar se vi sećate mojih čarkanja s Rozom«, uzviknu on, bacivši letimičan pogled na mene. »Neka je prokleta ta devojka; nje se pomalo i pribojavam. Ona je za mene kao neki pakosni demon! Ali ostavimo se nje. Šta vi sad nameravate? Da posetite svoju dadilju, pretpostavljam«.

»Pa, da«, rekoh ja; »moram posetiti Pegoti pre svega«.

»Dobro«, odgovori Stirford gledajući na sat. »Recimo da vam ostavim dva sata da se sita isplače nad vama. Je li to dosta?«

Odgovorih smejući se da ćemo za to vreme obaviti stvar, ali da i on mora doći, jer će videti da je njegova slava tamo stigla pre njega, i da je tamo gotovo isto tako velika ličnost kao i ja.

»Ići ću kud god želite«, reče Stirford, »i činiću sve što hoćete. Recite mi gde da dođem, pa ću se kroz dva sata stvoriti tamo u kakvom god hoćete stanju, sentimantalnom ili komičnom«.

Uputih ga podrobno kako da nađe stan gospodina Barkisa, kiridžije koji vozi za Blanderston i kuda bilo, pa pošto se tako sporazumesmo, odoh sam. Vazduh je bio oštar i svež, zemlja suha, a more nabrano i prozirno, dok je sunce rasipalo obilje svetlosti, premda i mnogo toplote, te je sve bilo sveže i živahno. I ja sam bio svež i živahan od sreće što sam opet tu, pa mi je dolazilo da zaustavljam svet na ulici i da se sa svima rukujem.

Ulice su, naravno, izgledale male. To je, sigurno, uvek slučaj sa ulicama koje smo gledali u detinjstvu, kad im se kasnije vratimo. Ali sam se sećao svega što je bilo u njima, ne zapažajući nikakvu promenu sve dok ne stigoh do radnje gospodina Omera. Sada je pisalo OMER i DŽORAM tamo gde je nekada stajalo samo OMER, dok je stari natpis PLATNAR, SUKNAR, POGREBNI PODUZETNIK ITD. ostao kao i pre.

Noge kao da su me same vukle ka vratima dućana kad još s druge strane puta pročitah te reći, te pređoh ulicu i zagledah unutra. U dnu dućana je stajala neka žena, koja je u naručju njihala malo dete, dok se drugi mališan držao za kecelju. Nije mi bilo teško da prepoznam Mini i njenu decu. Staklena vrata glavne odaje nisu bila otvorena, ali se iz radionice preko dvorišta čula ona stara pesmica, kao da nikad nije prestajala.

»Je li gospodin Omer kod kuće?« upitah ja ulazeći. »Ako je kod kuće, voleo bih da ga vidim na trenutak«.

»Jeste, gospodine, kod kuće je«, reče Mini. »Ovo vreme ne prija njegovoj astmi, te ne može da izlazi. Džo, idi zovi dedu!«

Onaj mališan koji se držao za njenu kecelju viknu tako snažno da se i sam zastide svog glasa, te sakri lice u njene suknje, na njeno veliko divljenje, čuh kako nam se približava teško disanje i duvanje, pa je uskoro zatim preda mnom stajao gospodin Omer, kraćeg daha nego ikad, ali ne mnogo stariji.

»Sluga ponizan, gospodine«, reče gospodin Omer. »čime vas mogu poslužiti, gospodine?«

»Možete se rukovati sa mnom, gospodine Omere, ako hoćete«, rekoh ja, pružajući mu svoju ruku. »Bili ste vrlo dobri prema meni jedanput, kada, bojim se, nisam pokazivao da tako mislim«.

»Zar?« odgovori starac. »Drago mi je da to čujem, ali se ne sećam. Jeste li sigurni da sam to bio ja?«

»Sasvim siguran!«

»Mora da je moje pamćenje okraćalo kao i dah«, reče gospodin Omer gledajući me i mašući glavom, »jer vas se ne sećam«.

»Zar se ne sećate da ste došli do poštanskih kola da me dočekate, i da sam ovde doručkovao, i da smo zajedno otišli u Blanderston, vi i ja, i gospođa Džoram, i gospodin Džoram — koji tada još nije bio njen muž«.

»O, gospode bože!« viknu gospodin Omer, pošto je od iznenađenja počeo da kašlje, »ta nemojte govoriti! Mini, draga moja, ti se sećaš? Mili bože pa dabome; počivša je mušterija bila jedna dama, čini mi se«.

»Moja majka«, odgovorih ja.

»Da, naravno,« reče gospodin Omer, dodirujući moj prsluk palcem, »i jedno malo dete! Dve porudžbine. Ono malo počivše je položeno kraj druge počivše. Bilo je to u Blanderstonu, naravno. Bože mili! Kako ste vi otada?«

Zahvalih mu na pitanju i rekoh da mi je bilo vrlo dobro, i da se nadam da je i njemu.

»O! Ne mogu da se potužim, znate,« reče gospodin Omer. »Dah mi postaje kraći, ali kojem je to starcu postao duži? Ostarelo se. Primam stvari onako kako nailaze, i trudim se da ih što bolje iskoristim. To je najbolje, zar ne?«

Gospodin Omer udari u smeh, te ga opet napade kašalj, na što mu njegova kćer, koja je sad stajala sasvim blizu njega i puštala da joj mlađe dete cupka na tezgi, pomože da se povrati od tog napada.

»Mili bože!« reče gospodin Omer. »Jeste, zaista. Dvoje za pogreb! Da, za vreme te iste vožnje, ako ćete mi verovati, ugovoren je dan venčanja Mini i Džoram. ‚Odredite taj dan gospodine, — rekao je Džoram. ‚Reci oče', rekla je Mini. Sad je stupio u radnju. I eto! Ovo je najmlađe«.

Mini se nasmeja i zagladi svoju povezanu kosu iznad slepoočnica, kad njen otac metnu jedan od svojih debelih prstiju u ruku detetu koje je ona cupkala na tezgi.

»Dvoje za pogreb, naravno!« reče gospodin Omer klimajući glavom prisećajući se. »Ta...čno tako! A Džoram baš sad pravi jedan sivi sa srebrnim ekserima, manji od ove veličine«, veličina deteta koje je cupkalo na tezgi, »za dobra dva inča. Hoćete da popijete štogod?«

Zahvalih mu, ali odbih.

»Čekajte da se prisetim«, reče gospodin Omer. »Žena kiridžije Barkisa, sestra ribara Pegotija, imala je neke veze sa vašom porodicom? Služila je tamo, je l' tako?«

Moj potvrdni odgovor ga zadovolji.

»Verujem da će me i dah poslužiti, kad me pamćenje tako služi«, reče gospodin Omer. »Da, gospodine, kod nas je jedna njena mala rođaka prijavljena kao učenica, a ima tako otmen ukus u šivenju odela, verujte, da joj u tome, mislim, ne bi bila ravna ni jedna vojvotkinja u Engleskoj«.

»Nije valjda mala Emilija?« upitah ja nehotice.

»Ime joj je Emilija«, reče gospodin Omer, »a i mala je. Ali, ako ćete mi verovati, ima takvo lice, da pola žena u ovom gradu ne mogu očima da je gledaju«.

»Koješta, oče!« viknu Mini.

»Draga moja«, reče gospodin Omer, »ne kažem da je to slučaj s tobom«, i namignu na mene, »ali velim polovina žena u Jarmutu i u okolici od pet milja ne mogu uopšte da podnesu tu devojku.«

»Pa trebalo je da vodi računa o svom položaju u društvu, oče«, reče Mini. »A ne da im daje povoda da s njom ispiraju usta; inače gde bi one to«.

»Ne bi, e, draga moja«, odgovori gospodin Omer, »ne bi! Zar je to tvoje poznavanje života? Šta sve neće učiniti žene, što im ne liči, samo ako je u pitanju lep izgled koje druge žene?«

Zaista sam pomislio da je svršeno sa gospodinom Omerom, kad on izgovori ovu klevetničku šalu. Tako se zakašljao, i glas mu se tako uporno protivio svakom pokušaju da se povrati, da sam očekivao da ću videti kako mu se glava spušta iza tezge, a njegove male, crne pantalone sa zapuštenim malim kitama od pantljika na kolenima kako drhću u poslednjem bezuspešnom naprezanju. Najzad se ipak

povrati, mada je i sad snažno dahtao i bio tako iznuren da je morao da sedne na stolicu za tezgom.

»Znate«, reče on brišući glavu i teško dišući, »ona se ovde nije zbližila ni s jednom drugaricom; nije se ni s kim bliže upoznala, a o draganu već da i ne govorim. Prema tome, stala je kružiti priča da Emilija hoće da postane visoka gospođa. Moje je mišljenje da je to došlo uglavnom otud što je ona ponekad u školi govorila da bi, kad bi bila gospođa, učinila za ujaka ovo ili ono — razumete li? — i da bi mu kupila takve i takve lepe stvari«.

»Uveravam vas, gospodine Omere, da je ona to isto i meni govorila«, odgovorih ja žustro, »još dok smo oboje bili deca«.

Gospodin Omer klimnu glavom i protrlja bradu.

»Sasvim tačno. Pa onda, ona ume da se ni od čega lepo oblači, i to bolje nego što bi većina njih mogla od mnogo čega, pa je to neprijatno delovalo. Pored toga, ona je ono što bi se moglo nazvati ćudljiva devojka. Idem tako daleko da kažem da bih je i ja nazvao ćudljivom«, reče gospodin Omer; »nije ni sama tačno znala šta hoće, malo je razmažena, i nije ispočetka mogla da se skrasi. Mislim da ništa nije rečeno protiv nje, Mini?«

»Ne, oče«, reče gospođa Džoram. »Ništa se gore od toga, mislim, nije govorilo o njoj«.

»Tako, na primer, kad je dobila mesto«, reče gospodin Omer, »da pravi društvo nekoj jogunastoj staroj gospođi, nije se s njom baš najbolje slagala, te nije tamo ni ostala. Najzad dođe ovamo na tri godine da izuči zanat. Skoro su dve prošle, i ona se pokazala dobro kao nijedna druga. Vredi za njih šest! Mini, je li; vredna je za njih šest?«

»Jeste, oče«, odgovori Mini. »Ne može se reći da sam je ja ikad potcenila«.

»Vrlo dobro« reče gospodin Omer. »Sasvim je tako. I tako, mladi gospodine«, dodade on pošto je još nekoliko minuta trljao bradu, »da me ne biste smatrali dosadnim ljubiteljem dugih priča, iako sam kratkog daha, mislim da je to sve o toj stvari«.

Kako su govorili tihim glasom dok su pričali o Emiliji, bio sam uveren da se ona nalazi negde blizu. Kad upitah da li je to tačno, gospodin Omer klimnu glavom i pokaza prema glavnoj odaji. Na moje žurno pitanje da li bih mogao da zavirim unutra, on mi dogovori da mogu slobodno, te gledajući kroz staklo, videh kako sedi i radi. Videh kako se to divno malo stvorenje, sa vedrim, plavim očima koje su nekada gledale u moje detinje srce, nasmejano okreće drugom Mininom detetu koje se igralo kraj nje; uz nešto svojeglavo na licu, što potvrdi ono što sam čuo, i uz mnogo one stare ćudljive stidljivosti, koja je provirivala; ali, uveren sam, bez ičega u svoj njenoj izrazitoj lepoti što ne bi bilo na dobro i sreću, i usmereno ka dobru i sreći.

Ona pesma koja se malopre čula preko dvorišta, i koja kao da nikad nije prestajala — avaj! pesma koja stvarno nikad ne prestaje — i sada se tiho čula za sve ovo vreme.

»Možda biste voleli da uđete« reče gospodin Omer »i da porazgovarate s njom? Uđite i govorite s njom, gospodine! Osećajte se kao kod svoje kuće«.

Bio sam suviše stidljiv da to tada učinim — bojao sam se da ću je zbuniti, a isto tako da ću se i sam zbuniti, te se samo raspitah kad ona uveče izlazi, da bih našu posetu udesio u to vreme; pa se pozdravih sa gospodinom Omerom, njegovom lepom ćerkom i njenom malom decom, i odoh svojoj dragoj, staroj Pegoti.

Evo je u kuhinji popločanoj ciglama gde kuva ručak! Čim zakucah na vrata, ona ih otvori i upita šta želim. Pogledah je smešeći se, ali mi ona neuzvrati osmejak. Nikad nisam prestajao da joj pišem, ali je prošlo sedam godina otkako se nismo videli.

»Je li gospodin Barkis kod kuće, gospođo?« upitah je trudeći se da govorim grubo.

»Kod kuće je, gospodine,« odgovori Pegoti, »ali je pao u postelju od teškog reumatizma.«

»Zar sad više ne ide u Blanderston?« upitah ja.

»Kad mu je dobro ide«, odgovori ona.

»A idete li vi kadgod onamo, gospođo Barkis?«

Ona me zagleda pažljivije, i ja opazih brzi pokret njenih ruku jedne prema drugoj.

»Pitam vas to jer bih želeo da vas zapitam za jednu kuću tamo koju zovu, kako ono beše, Vranište?« rekoh ja.

Ona ustuknu jedan korak, pa ispruži ruke neodlučno i uplašeno kao da hoće da me odgurne.

»Pegoti?« uzviknuh ja.

Ona viknu:

»Moj mili dečko!« i oboje briznusmo u plač i padosmo jedno drugom u zagrljaj.

Nemam srca da pričam kakve je sve ludorije pravila; kako se smejala i plakala; kako je izgledala ponosna i radosna, i kako je žalila što ona čiji bih ja bio ponos i radost nije mogla da me grli nežnim zagrljajem. Sad me nije morila briga što ću izgledati suviše mlad ako odgovorim na sva ta njena osećanja. Smem reći da se nikad u životu nisam slobodnije smejao i plakao, čak ni s njom, nego tog jutra.

»Barkisu će biti tako milo«, reče Pegoti brišući oči keceljom, »da će mu to više koristiti nego sva trljanja i mazanja. Da idem da mu kažem da ste ovde? Hoćete li da pođete gore da ga vidite, dragi moj?«

Naravno da sam hteo. Ali nije mogla da izađe iz sobe tako lako kao što je mislila, jer bi se, koliko god bi puta došla do vrata, pa se osvrnula na mene, opet vratila da se zasmeje i isplače na mom ramenu. Najzad, da olakšam stvar, pođoh i ja s njom uz stepenice pa trenutak pričekah napolju, dok je pripremala Barkisa, da se zatim pojavim pred bolesnikom.

On se silno oduševi kad me vide. Imao je suviše jake reumatične bolove da se mogao rukovati, ali me zato zamoli da prodrmam kićanku na njegovoj noćnoj kapici, što ja učinih vrlo srdačno. Kad sedoh kraj kreveta, on reče da mu je neobično prijatno što oseća kao da me opet vozi blanderstonskim putem. Dok je tako ležao, licem okrenut naviše, a pokriven sve do glave, tako da je izgledao kao da se sav sastoji samo od lica — kao neki konvencionalni heruvim sa slike — izgledao mi je čudnovatiji od svega što sam dotada video.

»Koje sam ja ono ime ispisao na kolima, gospodine?« upita gospodin Barkis sa slabim, reumatičnim osmehom.

»A, gospodine Barkise, imali smo mi ozbiljne razgovore o toj stvari, zar ne?«

»Ja sam odavno bio voljan, gospodine!« reče gospodin Barkis.

»Odavno«, rekoh ja.

»I ne kajem se zbog toga«, reče gospodin Barkis. »Sećate li se da ste mi jedanput kazali kako ona pravi kolače s jabukama i sve drugo sama kuva?«

»Da, vrlo dobro«, odgovorih ja.

»To je bila stvarnost«, reče gospodin Barkis, »kao što je repa stvarna. Bila je to stvarnost«, reče gospodin Barkis klimajući svojom noćnom kapicom, koja je bila jedino sredstvo za naglašavanje onoga što kaže, »kao što su porezi stvarni. A ništa nema stvarnije od njih«.

Gospodin Barkis se okrete meni, kao da traži da potvrdim rezultat njegovog razmišljanja u postelji, i ja potvrdih.

»Ništa nema stvarnije od njih«, ponovi gospodin Barkis. »čovek ovako siromašan kao što sam ja otkrije tu istinu kad ga bolest obori. Ja sam vrlo siromašan čovek, gospodine«.

»Žao mi je što to čujem, gospodine Barkise«.

»Zaista sam vrlo siromašan čovek«, reče gospodin Barkis.

Tu on izvuče ispod pokrivača desnu ruku polako i s naporom, pa nasumce i nesigurno dohvati jedan štap koji je visio privezan za krevet. Pošto je neko vreme mahao tamo-amo tim oruđem, dok mu je lice dobijalo različite rasejane izraze, gospodin Barkis gurnu njime o jedan sanduk, čiji sam jedan kraj neprestano gledao. Zatim mu se lice pribra.

»Staro odelo«, reče gospodin Barkis.

»O«, rekoh ja.

»Kamo lepe sreće da su novci, gospodine«, reče gospodin Barkis.

»Zbilja kamo lepe sreće«, rekoh ja.

»Ali nisu«, reče gospodin Barkis, otvarajući oba oka što je više mogao.

Ja se izrazih da sam potpuno uveren u to, a gospodin Barkis reče, pogledavši nežnije u svoju ženu:

»Klara Pegoti-Barkis je najsposobnija i najbolja žena. Klara Pegoti-Barkis zaslužuje sve pohvale koje joj čovek može dati, i preko toga! Draga moja, ti ćeš danas spremiti gospodsku večeru, nešto dobro da se pojede i popije, je l' da hoćeš?«

Ja bih ce pobunio protiv tog nepotrebnog trošenja u moju čast, da ne pogledah u Pegoti, koja je bila na drugoj strani kreveta i pokazivala živu želju da to ne učinim. Zbog toga ne rekoh ništa.

»Imam nešto malo para tu negde kraj sebe, draga moja«, reče gospodin Barkis, »ali sam sad malo umoran. Ako me ti i gospodin David ostavite da malo prodremam, potražiću kad se probudim«.

Mi se na taj zahtev udaljismo iz sobe. Pošto izađosmo, Pegoti mi reče da je gospodin Barkis postao »još tvrđi« nego što je bio, da zbog toga uvek pribegava ovom istom lukavstvu pre nego što odvoji i jednu paricu iz svoje uštede, i da podnosi nečuvene bolove dok otpuzi sam iz kreveta i uzme novac iz tog nesrećnog sanduka. I zaista ne prođe mnogo, pa čusmo užasno prigušeno stenjanje, jer mu je to svračije poslovanje naprezalo svaki zglavak. Ali mi Pegoti, mada su joj oči bile pune sažaljenja prema njemu, reče da mu ovaj plemeniti pothvat čini dobro, te je bolje ne sprečavati ga. Tako je on i dalje ječao, dok se nije dočepao kreveta, podnevši, u to ne sumnjam, muke dostojne kakvog velikomučenika, pa nas onda zovnu, praveći se da, se upravo probudio iz sna koji ga je osvežio, te izvuče gvineju ispod jastuka. Zadovoljstvo što nas je tako srećno prevario, i što je sačuvao nedokučivu tajnu sanduka, izgleda da mu je bila dovoljna naknada za sve pretrpljene patnje.

Ja pripremih Pegoti za Stirfordov dolazak, i ne prođe mnogo, a on dođe. Uveren sam da ga je smatrala za svog dobrotvora zato što je prema meni bio tako dobar — u što nije sumnjala — i da bi ga u svakoj prilici primila sa najvećom zahvalnošću i odanošću. Ali njegova odrešita, duhovita, dobra narav, njegovo srdačno ponašanje, lep izgled, i prirodna sposobnost da se prilagodi kome god hoće, i da se ustremi kad god mu je volja pravo na najosetljiviju tačku u ma čijem srcu, potpuno je zadobi za pet minuta. Ta zadobilo bi nju i samo njegovo ponašanje prema meni. A iz svih tih uzroka zajedno, ona ga je, u to sam duboko uveren, počela obožavati pre nego što je te večeri otišao iz njene kuće.

On ostade sa mnom i na večeri — i to ako bih rekao »rado«, ne bih ni upola izrazio sa koliko je gotovosti i radosti to učinio. Ušao je u sobu gospodina Barkisa kao svetlost i vazduh, osvetljavajući i osvežavajući je, kao da je blagotvorno vreme, a ne čovek. U svemu što je radio nije bilo nikakve buke, napora ili samosvesnosti; već samo neopisive lakoće, i nečega što je ostavljalo utisak da je ono što čini jedino moguće i najbolje, sve tako ljupko, tako prirodno i prijatno, da me osvaja čak i sada, dok se sećam.

Veselili smo se u salonu, gde je knjiga o mučenicima, koju niko nije prelistavao od vremena kad sam dolazio, ležala na stolu kao nekada, i gde ponovo stadoh prelistavati strašne slike i spominjati se onih čuvstava koja su u meni nekada budile, a koja sada više nisam osećao. Kad Pegoti stade govoriti o onome što je nazivala mojom sobom, i o tome kako je uređena tako da u njoj mogu noćiti, i da se nada da ću tu spavati, Stirford shvati celu stvar pre no što stigoh da oklevajući pogledam u njega.

»Pa, naravno«, reče on, »vi ćete ovde spavati dok budemo u Jarmutu, a ja u hotelu«.

»Ali dovesti vas čak ovamo«, odgovorih ja, »pa vas onda ostaviti, to ne izgleda drugarski, Stirforde«.

»Za ime božje, pa vi sasvim prirodno ovde pripadate!« reče on. »Šta znači to vaše ‚izgleda' kad je u pitanju nešto tako važno?« I stvar bi odmah rešena.

On sve svoje divne osobine zadrža do kraja, dok najzad u osam sati ne pođosmo gospodin-

Pegotijevoj lađi. U stvari, što su sati više odmicali, on je te osobine sve sjajnije ispoljavao, jer ga je svest da uspeva u svojoj odluci da se dopadne — to sam čak i onda znao, dok danas u to ne sumnjam — nadahnjivala novom prefinjenošću zapažanja, i još više mu olakšavala taj njegov i onako tanani posao. Da mi je neko onda rekao da je to sve sjajna igra, koju on izvodi samo radi trenutnog uzbuđivanja, tek da svoju veliku duševnu snagu nečim zaposli, u svojoj bezobzirnoj volji za nadmoćnošću, u pukom rasipničkom, nemarnom nastojanju da osvoji nešto što za njega nema nikakve vrednosti, i što će trenutak kasnije odbaciti — velim, da mi je neko te noći kazao takvu laž, pitam se, na koji bih način našao oduške svome gnevu!

Koračao sam uz njega preko mračnih, vetrovitih, peščanih sprudova ka staroj lađi, pun, verovatno, samo pojačanih, ako je to uopšte bilo moguće, romantičnih osećanja. vernosti i prijateljstva, dok je vetar uzdisao oko nas još tužnije no što je uzdisao i ječao one noći kada sam ono prvi put omrknuo kod gospodina Pegotija.

»Zar ne kako je divlje ovo mesto, Stirforde?«

»Prilično strašno, ovako u mraku«, reče on; »more riče kao da je gladno pa želi da nas proguta. Je li ono ta lađa, tamo gde vidim svetlost?«

»Da, to je lađa«, rekoh ja.

»To je ona ista koju sam jutros video«, odgovori on. »Pošao sam pravo na nju, verujem, sasvim instinktivno«.

Ne rekosmo više ništa dok smo se približavali svetlosti, nego se tiho uputismo vratima. Ja stavih ruku na kvaku i šapnuvši Stirfordu da se drži sasvim blizu mene, uđoh.

Spolja se čuo žagor glasova, i baš u trenutku kad smo ulazili, pljesak. Ja se jako iznenadih kad videh da ovaj zvuk dolazi od obično neutešne gospođe Gamiđž. Ali nije samo bila gospođa Gamidž dobro raspoložena. Gospodin Pegoti, lica neobično ozarena i smejući se od sveg srca, širio je svoje grube ruke, kao da čeka da mala Emilija utrči u njih, a Ham je držao malu Emiliju za ruku kao da je predstavlja gospodinu Pegotiju, dok mu se na licu ogledala mešavina divljenja, zanosa i neke nezgrapne stidljivosti koja mu je dobro stajala; dok je sama Emilija, sva rumena i stidljiva, ali presrećna zbog sreće gospodina Pegotija, što su izražavale njene vesele oči, zastala kad mi uđosmo, jer nas je prva videla, i to baš u trenutku kad je htela da skoči od Hama i da se šćućuri u zagrljaj gospodina Pegotija. Tako smo ih, eto, zatekli, kad smo ih prvi put ugledali sve odjednom, i u trenutku kad smo prešli iz tamne, hladne noći u toplu, osvetljenu sobu; dok je u pozadini gospođa Gamidž pljeskala rukama kao sumanuta.

Ta se ljupka slika za tili čas rasplinu pri našem ulasku, tako da se čovek mogao zapitati je li ikad i postojala. Nađoh se usred porodice, licem u lice sa gospodinom Pegotijem, i dok sam mu pružao ruku, Ham viknu:

»Gos'n David! To je gos'n David!«

Začas se svi izrukovasmo, poraspitasmo jedno drugo za zdravlje, i izgovorismo kako smo srećni što se vidimo, i to svi u glas. Gospodin Pegoti je bio toliko ponosan i presrećan što nas vidi, da nije znao ni šta da kaže, ni šta da radi, već je neprestano drmusao ruku prvo meni, pa onda Stirfordu, pa onda opet meni, a zatim razbacivao svoju čupavu kosu preko čitave glave i smejao se tako veselo i pobedonosno, da je bila milina gledati ga.

»E, da vas dva gospodina — odrasla gospodina — dođete pod ovaj krov noćas, baš noćas, od svih noći u mom životu«, reče gospodin Pegoti, »to je nešto što dosad nije bilo, to znam sigurno! Emilija, draga moja, 'odi 'vamo. 'Odi 'vamo, mala moja veštice! Evo gos'n Davidovog prijatelja, draga moja! To je onaj gospodin o kome smo mi pričali, Emilija. Došao je sa gos' Davidom da te vidi, ove najsvetlije noći od svih što je tvoj ujak imao u životu, i što će ikad imati. Eh, to je noć! Sve ostale nisu ništa prema njoj! Kliknimo njoj: uraaa!«

Pošto je izrekao ovaj govor bez predaha, sa ogomnom živošću i zadovoljstvom, gospodin Pegoti

ushićeno stavi svoje velike ruke na lice svoje nećake, pa ga, poljubivši ga nekih deset puta, privinu s nežnim ponosom i ljubavlju na svoje široke grudi, i stade milovati kao da mu je ruka nežna kao u dame. Zatim je pusti da ide, a kad ona pobeže u malu sobu gde sam ja spavao, pogleda u nas, sasvim zagrejan i zaduvan od silnog zadovoljstva.

»Ako me vas dvojica, gospodo, koji ste sada odrasla gospoda, i to kakva gospoda ...« reče gospodin Pegoti.

»Bogme i jesu! Bogme i jesu!« viknu Ham. »Pravo kažete! Bogme i jesu! Gos'n David, ... odrastao gospodin ... bogme jesu!«

»Ako me vas dvojica, gospođo, odrasla gospođo«, reče gospodin Pegoti, »ne izvinete zbog ovakvog razpoloženja kad shvatite u čemu je stvar, ja ću vas zamoliti za oproštenje. Draga moja Emilija! Ona zna da ću ja odmah sve reći«, ovde njegovo oduševljenje ponovo izbi, »pa je zato pobegla. Hoćete li biti tako dobri, majčice, da pripazite na nju za trenutak«.

Gospođa Gamidž klimnu glavom i izgubi se.

»Ako ovo nije«, reče gospodin Pegoti, sedajući među nas kraj vatre, »najlepše veče u mom životu, onda sam rak, i to kuvan, više ne umem da kažem! Ova moja mala Emilija, gospodine«, reče tihim glasom Stirfordu, »koju ste maločas videli kako rumeni...«

Stirford samo klimnu glavom, ali sa tako zadovoljnim izrazom interesovanja i učestvovanja u osećanjima gospodina Pegotija, da mu ovaj odgovori kao i da je nešto rekao.

»Nema šta«, reče gospodin Pegoti. »Eto, to vam je ona, i takva je. Hvala vam gospodine«.

Ham nekoliko puta klimnu glavom prema meni, kao da bi i on to hteo da kaže.

»Ona naša mala Emilija«, reče gospodin Pegoti, »bila je u našoj kući ono što zamišljam... ja sam prost čovek, ali to zamišljam... samo takvo stvorenje sjajnih očiju može biti u. kući! Ona nije moje dete, ja nisam imao dece, ali je više ne bih mogao voleti. Vi me razumete! Ne bih mogao!«

»Potpuno razumem«, reče Stirford.

»Znam da razumete, gospodine«, odgovori gospodin Pegoti, »i opet vam hvala. Gospodin David se sigurno seća kakva je bila, a vi sami ocenite kakva je; ali ni jedan od vas ne može do kraja znati šta je bila, šta je sad, i šta će biti u mom srcu. Ja sam grub, gospodine«, reče gospodin Pegoti, »kao morsko prase, ali niko, sem možda neke ženske glave, ne može, verujem, znati šta je za mene naša mala Emilija! I, među nama budi rečeno«, on tu poče govoriti još tiše, »ta ženska glava nije ni gospođa Gamidž, mada ona vredi za čitav jedan svet«.

Gospodin Pegoti obema rukama ponovo raščupa kosu, kao dalju pripremu za ono što će reći, pa nastavi sa rukama na kolenima.

»Postoji izvestan čovek koji je poznavao našu malu Emiliju od vremena kada joj se otac utopio i koji ju je stalno viđao dok je bila detence, pa zatim mlada devojka, i kad je postala prava žena. Taj čovek nije ništa naročito na oko«, reče gospodin Pegoti; »nešto je nalik na mene, grub, prekalio ga jugoistočnjak, prava salamura... ali, onako uopšte, čestito momče; i srce i duša su mu na pravom mestu«.

Mislim da nikad nisam video Hamovo lice do te mere razvučeno u smeh kao tada.

»I zamislite šta tom božjem pomorcu pada na pamet«, reče gospodin Pegoti, lica sjajnog od uživanja; »on vam, eto, to svoje srce pokloni našoj maloj Emiliji. Ma kuda se makla, on za njom; prosto njen sluga; gubi skoro svaku volju za jelo, i malo-pomalo, pa, ti on meni lepo poveri šta mu fali. A da, vidite i ja bih želeo da se naša mala Emilija dobro udomi. Hteo bih da se, za svaki slučaj, začisli kod nekog valjanog čoveka koji bi imao pravo da je brani. Um za morem, smrt za vratom; i, eto, znam da bih, ako se dogodi da se neke noći izvrnem u nekoj buri u jarmutskim vodama tu blizu, pa ugledam kako mi gradske svetiljke poslednji put sijaju preko talasa s kojima ne mogu da se nosim, mirnije duše potonuo misleći: ‚lma tamo na kopnu čovek koji je kao stanac kamen mojoj maloj Emiliji, neka je bog blagoslovi; nikakvo se zlo neće dogoditi mojoj Emiliji dok je taj čovek živ!'«

Gospodin Pegoti u svojoj priprostoj usrdnosti mahnu rukom, kao da u znak oproštaja poslednji put maše gradskim svetiljkama i videlima, pa zatim, pošto on i Ham, čiji pogled uhvati, klimnuše glavom jedno drugom, nastavi kao i ranije.

»I tako ja njemu to savetujem« .Razgovaraj ti sa Emilijom'. On je prilično velik, ali je stidljiviji od svakog deteta, te mu se to nimalo ne dopade. Te onda je mesto njega udri u razgovor. ‚Šta! Njega!' kaže mala Emilija. ‚Njega, koga tako prisno poznajem toliko godina i koga toliko volim! O, ujače! Nikad ne mogu poći za njega! On je tako krasan čovek!' Ja je poljubim, i samo joj kažem: ‚Draga moja, imaš pravo što govoriš otvoreno; ti sama treba da izabereš; slobodna si k'o ptica na grani'. I odem njemu pa mu reknem: ‚Kamo sreće da je moglo da bude tako, ali ne može. Ipak možete oboje da budete k'o što ste i dosad bili, a ja bih ti nešto rekao sa svoje strane: ‚Budi prema njoj k'o što si i dosad bio; budi čovek'. A on se rukuje sa mnom i veli: ‚Oću!' I bio je, časno i muški, pune dve godine, i živeli smo lepo k'o i pre«.

Zatim se lice gospodina Pegotija, koje je menjalo izraz u raznim delovima ove njegove pripovesti, opet ozari pobedonosnom radošću, i on spusti jednu ruku na moje koleno, a drugu na Stirfordovo — pošto ih je prvo obe ovlažio da bolje istakne taj pokret — pa nam se obojici obrati sledećim rečima:

»Kad li sasvim iznenada jedne večeri, kao nekim čudom baš večeras dolazi mala. Emilija sa svoga posla i on s njom! Pa to nije ništa naročito, reći ćete vi. I nije, jer se on brine o njoj kao brat čim se smrkne, pa i pre no što se smrkne, i u svako doba. Ali ti ona mornarska ljudina nju lepo uhvati za ruku, pa mi dovikne sav radostan: .Gledajte! Ovo će da mi bude ženica!' A ona će, pola prkosno, a pola stidljivo, pola, nasmejano, a pola plačući: ‚Jeste, ujače! Ako izvolite!' Ako ja izvolim!« viknu gospodin Pegoti, mašući oduševljeno glavom pri samoj toj pomisli. »Ta bog vam dobro dao, kao da bih ja mogao da ne izvolim! ‚Ako vi izvolite, ja sam sad pametnija, pa sam bolje razmislila, te ću mu biti što mogu bolja ženica, jer je on blag i dobar mladić!' Na to je gospođa Gamidž zar pljeskala rukama kao u pozorištu, i vi uđoste. I eto, zaklela se zemlja raju!« reče gospodin Pegoti. »U to uđoste vi! Sve se to dogodilo ovog časa; i evo mladića koji će se venčati s njom, onoga trenutka kad joj istekne šegrtski rok«.

Ham, što je zaista bilo razumljivo, posrnu od udarca kojim ga Pegoti u znak poverenja i prijateljstva grunu u svojoj neobuzdanoj radosti; ali pošto se očekivalo da nam i on nešto kaže, on reče s puno zamuckivanja i neobično teško:

»Ona nije bila viša od vas, gospodine Davide, kad ste prvi put ovamo došli, i kad sam mislio kakva li će biti kad poraste. Video sam je kako raste, gospođo, kao cvetak. Dao bih svoj život za nju, gospodine Davide, o, rado i veselo! Ona mi je više gospođo... nego... ona je sve što mogu da zaželim u životu ... više nego što ja ikada ... ikada mogu iskazati. Ja ... ja je volim od sveg srca. Nema u čitavoj našoj zemlji džentlmena, a ni među onima što morem plove, koji bi voleo svoju ženu više nego što ja volim nju, mada ima mnogo i prostih ljudi... koji bi bolje iskazali... ono što misle«.

Izgledalo mi je vrlo dirljivo gledati tako snažnog čoveka kao što je Ham kako sav treperi od siline onoga što oseća prema tome lepom, mladom stvoru koji je osvojio njegovo srce. Dirljivo mi je izgledalo i samo to prosto poverenje koje nam je ukazivao gospodin Pegoti i on sam. Dirala me je i cela ta priča. Ne znam, doduše, koliko su mi osećanja bila pod uticajem uspomena na moje detinjstvo. Ne znam ni da li sam došao amo s nekim preostalim uobraženjem da još uvek volim malu Emiliju. Ali znam da sam se topio od zadovoljstva zbog svega ovog; samo isprva sa neopisano osetljivim zadovoljstvom, koje bi neka malenkost mogla pretvoriti u bol.

Stoga bih se vrlo slabo pokazao, da se od mene nešto tražilo da sa iole veštine dodirnem tu njihovu tada najosetljiviju žicu. Ja bih to slabo izveo. Ali to pade u deo Stirfordu, i on to izvede sa toliko veštine, da smo se za nekoliko trenutaka svi osećali srećni i veseli do najveće mere.

»Gospodine Pegoti«, reče on, »vi ste savršeno dobar čovek i zaslužujete da budete srećni kao što ste večeras. Evo vam moje ruke! Hame, želim vam svaku sreću, moj mladiću. Evo i vama moje ruke!

Deizi, prodžarajte tu vatru neka bukti! A vi, gospodine Pegoti, ako ne možete da naterate svoju lepu nećaku da, se vrati (za nju ću osloboditi ovo mesto u uglu), ja ću odmah otići odavde. Ne bih želeo da ovakve večeri budem uzrok kakve bilo praznine kraj vašeg ognjišta, a najmanje ovakve praznine, ni za blago cele Indije!«

I tako gospodin Pegoti ode u moju sobicu da dovede Emiliju. Emilija u početku nije htela da dođe, na što ode i Ham, pa je uskoro dovedoše do ognjišta, jako zbunjenu i vrlo stidljivu. Ali ne prođe mnogo i ona posta pribranija kad vide kako joj blago i učtivo Stirford govori; kako vešto izbegava sve što bi je moglo zbuniti; kako sa gospodinom Pegotijem govori o čamcima, lađama, plimi i ribama; kako se obraća meni da me podseti na ono vreme kad je video gospodina Pegotija u Salem-kući; kako je oduševljen lađom i svim što njoj pripada; i kako lako i jednostavno veze i veze, tako da nas postepeno dovodi u začaram krug u kojem svi počinjemo da pričamo bez ustezanja.

Emilija je, doduše, malo govorila te večeri, ali je gledala i slušala, pri čemu joj je lice postalo živahno, te je bila divna. Stirford je pričao o nekom užasnom brodolomu (na što je došao u razgovoru sa gospodinom Pegotijem) živo kao da sve gleda pred sobom, a mala Emilija za sve vreme nije skidala očiju s njega, kao da i ona gleda sve to. A posle toga nam je, da nas razveseli, pričao jedan svoj veseli doživljaj tako vedro kao da je njegova priča i za njega nova koliko i za nas, te se mala Emilija smejala tako da su se po lađi razlegali melodični zvuci, pa smo se i svi mi smejali — zajedno sa Stirfordom — naterani na smeh nezadrživim saosećanjem sa nečim tako prijatnim i veselim. On navede gospodina Pegotina da otpeva ili bolje reći odgrmi pesmu: »Kad burni vetri duvaju, duvaju duvaju«; a on sam otpeva neku mornarsku pesmu tako uzbudljivo i lepo, da sam gotovo mogao zamisliti kako je pravi vetar, koji se tužno šunjao oko kuće i tiho mrmljao za vreme našeg nepomućenog ćutanja, zastao tu da sluša.

A što se tiče gospođe Gamidž, on tu žrtvu očajanja probudi tako uspešno, da tako nešto, kako me

obavesti gospodin Pegoti, niko drugi nije postigao još od smrti njenog starog. On joj je ostavio tako malo vremena za očajavanje, da je sutradan rekla da veruje da ju je omađijao.

Ali ipak nije udario monopol na sveopštu pažnju, i nije razgovor prigrabio samo za sebe. Kad se mala Emilija malo ohrabrila i, mada još uvek stidljivo, počela razgovarati sa mnom preko vatre o našim starim lutanjima po žalu i skupljanja školjki i šljunka, i kad je ja zapitah seća li se još kako sam bio zaljubljen u nju; i dok se oboje smejasmo i crvenesmo zbog sećanja na prijatne stare dane, sada tako nestvarne — on je ćutao, pažljivo slušao, i zamišljeno nas posmatrao. Ona je u to vreme, kao i cele večeri, sedela na starom sanduku u onom svom starom kutu kraj vatre, a Ham kraj nje, tamo gde sam nekad sedeo ja. Nije mi bilo jasno da li se to iz one svoje stare želje da muči, ili iz devojačkog snebivanja pred nama stalno držala bliže zidu, a dalje od njega, ali sam cele večeri to primećivao.

Koliko se sećam, bila je skoro ponoć kad se oprostismo. Večerali smo biskvite i suhu ribu, a Stirford iz džepa izvuče pljosku holandskog vina, koju mi muškarci (sad smem da kažem muškarci a da ne pocrvenim) začas ispraznismo. Rastadosmo se veselo, i dok su svi stajali okupljeni oko nas kod vrata, da nam koliko mogu osvetle put, videh slatke plave oči male Emilije kako vire za nama, iza Hamovih leda, i čuh njen meki glas kako nam dovikuje da pazimo kako idemo.

»Vrlo primamljiva mala lepotica!« reče Stirford uhvativši me pod ruku. »Da, čudno je to mesto, i čudno društvo. Družiti se s njima zaista je nešto novo«.

»Divno je ispalo«, odgovorili ja, »što smo stigli da budemo svedoci njihove sreće zbog te nameravane ženidbe. Nisam još video ljude tako srećne. Divno je videti to i podeliti s njima njihovu čestitu radost, kao mi večeras«.

»Ono je prilično blesav mladić za onakvu devojku, zar ne?« reče Stirford.

Tako je bio srdačan prema njemu i prema njima svima, da me je neprijatno iznenadio taj neočekivani i hladni odgovor. Ali kad se brzo okretoh prema njemu i ugledah njegove nasmejane oči, odgovorih sa znatnim olakšanjem pri duši:

»E, Stirforde! Možete vi koliko god hoćete terati šegu sa sirotinjom! Možete se peckati sa gospođicom Dartl, ili pokušavati da šalom sakrijete svoje simpatije od mene, ali ja vas bolje znam. Kad vidim kako ih savršeno razumete, kako divno možete da shvatite blaženstvo ovog prostog ribara, ili da ugađate ljubavi kao što je ljubav moje stare dadilje, onda znam da nema radosti, ni tuge, ni bilo kakvog osećanja kod tih ljudi na koje biste vi bili ravnodušni. Divim vam se i volim vas zbog toga, Stirforde, još dvadeset puta više«.

On zastade, i gledajući mi u lice reče:

»Deizi, verujem da to ozbiljno govorite i da ste dobri. Kamo sreće da smo svi takvi!«

A zatim je već trenutak kasnije, veselo pevao pesmu gospodina Pegotija, dok smo se brzim korakom vraćali u Jarmut.

GLAVA XXII

NEKI STARI PRIZORI, I NEKI NOVI LJUDI

Stirford i ja ostadosmo u tom kraju više od petnaest dana. Nije potrebno ni govoriti da smo bili vrlo mnogo zajedno, ali smo s vremena na vreme bili odvojeni po nekoliko sati. On je bio dobar moreplovac, a ja tek osrednji, te kad bi on odlazio u čamcu sa gospodinom Pegotijem, što mu je bila najomiljenija zabava, ja sam obično ostajao na kopnu. Meni je stanovanje u Pegotinoj gostinskoj sobi nametalo obaveze kojih on nije imao; ja sam, zato što sam dobro znao koliko se ona preko celog dana umara dvoreći gospodina Barkisa, nerado ostajao napolju do kasno u noć, dok se Stirford, koji je spavao u krčmi, upravljao samo prema, svome raspoloženju. Tako je i došlo do toga da je kako sam čuo, priređivao male gozbe ribarima u gospodin-Pegotijevoj krčmi kod »Dobre volje« pošto bih ja otišao da spavam, i da je po čitave noći pune mesečine plovio po moru, obučen u ribarsko odelo, da se vrati tek kad naiđe jutarnja plima. Nije me iznenađivao ni jedan njegov postupak, jer sam dotle već saznao da njegova nemirna priroda i smeo duh uživaju što mogu da nađu oduška u grubom naprezanju i borbi sa ružnim vremenom, kao i u svakom drugom sredstvu za uzbuđivanje koje bi naišlo kao nešto novo.

Pored toga, odvajali smo se ponekad i stoga što je mene, sasvim prirodno, vukla želja u Blanderston, kuda sam išao da obiđem stara poznata mesta iz mog detinjstva, dok Stirford, pošto je jednom otišao sa mnom tamo, nije, naravno, imao neku naročitu želju da ponovo navraća. Otud smo, sećam se, tri-četiri dana uzastopce išli svaki na svoju stranu posle ranog doručka, i ponovo se viđali tek kasno za večerom. Nisam imao pojma čime se on zabavlja za to vreme, mada sam onako uopšte znao da je vrlo omiljen u gradu i da je u stanju da se dobro zabavi na dvadeset raznih načina onde gde drugi čovek ne bi našao ni jednog jedinog.

Što se mene tiče, moja se zabava na samotnim hadžilucima sastojala u tome što sam se, onako idući, prisećao svake stope svog puta, i što sam obilazio stara mesta, koja mi nikad nisu bila dosadna. Obilazio sam ih kao što sam to često činio i u sećanju, i zadržavao se na njima kao što su se zadržavale moje mladalačke misli dok sam bio daleko. Provodio sam sate kod groba ispod onog drveta gde počivaju oba moja roditelja. Taj sam grob gledao sa čudnim osećanjem sažaljenja dok je u njemu ležao samo moj otac, a stajao kraj njega očajan kad se otvorio da u sebe primi moju lepu majku i njeno detence; taj grob, koji je odana Pegoti uvek održavala u redu, te od njega napravila pravi vrt, i oko kojeg sam šetao čitav sat. Ležao je malo dalje od grobljanske staze, u mirnom kutu, ne toliko udaljen da nisam mogao čitati imena ispisana na kamenu dok sam šetao gore-dole, trzajući se uvek na zvuk crkvenog zvona kad je iskucavalo sate, jer mi je i ono zvučalo kao glas iz prošlosti. Moje misli su u takvim prilikama uvek bile u vezi sa položajem koji ću sebi stvoriti u životu i značajnim stvarima koje ću izvršiti. A odjek mojih koraka nije davao nikakvu drugu melodiju, već se uvek držao samo te jedne, kao da sam se vratio kući da zidam svoje kule u vazduhu kraj žive majke.

Mnogo se izmenio moj stari dom. Onih dotrajalih gnezda koja su vrane odavno napustile nije više bilo, a drveće je bilo potkresano i skraćeno, tako da je izgubilo one oblike kojih sam se sećao. Vrt je zarastao u korov, a polovina prozora je bila zatvorena. U njemu je stanovao samo neki jadni umobolni gospodin i oni koji su se brinuli o njemu. On je uvek sedeo na mom malom prozoru i gledao u groblje, te sam se pitao idu li ikad njegove besciljne misli za onim maštanjima za kojima su išle moje u rumena jutra kad sam virio kroz taj prozorčić u svojoj noćnoj košuljici, i gledao ovce kako mirno pasu u svetlosti jutarnjeg sunca.

Naši stari susedi, gospodin i gospođa Grejper, behu otišli u Južnu Ameriku, te je kiša probila kroz

krov njihove prazne kuće i isprljala spoljni zid. Gospodin Čilip se ponovo oženio nekom visokom, koščatom, dugonosom ženom, pa su dobili smežurano detence sa teškom glavom, koju nije moglo da drži uspravno, i sa dva slaba, buljava oka, čiji pogled kao da je vazda pitao zašto se ono uopšte rodilo.

Lutao sam po svom rodnom mestu sa čudnom mešavinom tuge i zadovoljstva, dok me ne bi crveno zimsko sunce opomenulo da je vreme da pođem natrag. Ali kad bi to mesto ostalo za mnom, i naročito kad bi Stirford i ja sedeli srećni za večerom kraj vatre koja je buktala, bilo mi je veliko uživanje kad pomislim da sam bio tamo. Tako je isto bilo, mada u blažoj meri, i kad bih otišao uveče u svoju urednu sobu, pa se tamo, prevrćući stranice one knjige o krokodilima, koja se tamo uvek mogla naći na malom stočiću, sećao zahvalna srca kako sam srećan što imam takvog prijatelja kao što je Stirford, prijateljicu kao što je Pegoti, i u svojoj divnoj, plemenitoj tetki takvu zamenu za ono što sam izgubio.

Pri povratku sa ovih dugih šetnji najbrži mi je put za Jarmut bio preko skele. Ona bi me izbacila na pustaru između grada i mora, preko koje sam mogao preseći pravo prečicom i izbeći znatno zaobilazni put glavnim drumom. Pošto je kuća gospodina Pegotija bila na tom pustom mestu, i ni čitavih sto metara udaljena od mog puta, uvek bih u prolazu navratio u nju. Bilo je prilično sigurno da me Stirford tamo čeka, pa bismo zajedno nastavili put kroz mrazni vazduh i sve gušću maglu prema žmiravim svetiljkama u gradu.

Jedne mračne večeri, kad dođoh nešto kasnije nego obično — jer sam se toga dana opraštao od Blanderstona, pošto je trebalo da se uskoro vratimo kući — zatekoh Stirforda samog u kući gospodina Pegotija kako zamišljeno sedi ispred vatre. Toliko se bio udubio u svoje misli, da je bio sasvim nesvestan mog dolaska. To bi, u stvari, lako moglo biti i da je bio manje zamišljen, jer se koraci po peskovitom zemljištu oko kuće nisu čuli, ali ga ne prenu čak ni moj ulazak. Stajao sam sasvim blizu njega i gledao ga, a on je i dalje sedeo nabranog čela, zanesen u misli.

Kad mu spustih ruku na rame, on se tako trže, da se i ja uplašeno trgoh.

»Stvorili ste se tu iznenada«, reče on skoro ljutito, »kao avet puna prekora«.

»Bio sam prinuđen da se nekako javim«, odgovorih ja. »Da vas nisam svukao s neba?«

»Niste«, odgovori on. »Niste«.

»Odakle onda?« upitah ja sedajući kraj njega.

»Posmatrao sam slike u vatri«, odgovori on.

»Ali sada ih kvarite preda mnom«, rekoh ja, dok je on brzo džarao po vatri jednim komadom ugarka, iz koga su izbijale crvene varnice, pa zatim uzletale uz mali dimnjak i sa praskom se gubile u vazduhu.

»Vi ih ne biste videli«, odgovori on. »Odvratno mi je ovo prelazno vreme, ni dan ni noć. Kako ste dockan stigli! Gde ste bili?«

»Opraštao sam se od svoje uobičajene šetnje«, rekoh.

»A ja sam sedeo ovde«, reče Stirford gledajući po sobi, »i mislio kako su se, možda, svi ljudi koje smo našli ovde onako srećne one večeri kad smo ovamo stigli, sudeći po ovom sada pustom izgledu kuće, razbegli, ili pomrli, ili kako su dopali ne znam kakve nevolje. Davide, kamo lepe sreće da sam za ovih dvadeset godina imao razboritog oca!«

»Šta je vama, dragi moj Stirforde?«

»Od sveg srca bih voleo da sam bolje vaspitan!« uzviknu on. »Od sveg srca bih želeo da mogu bolje da upravljam sobom!«

Bilo je u njegovom ponašanju neke strasne klonulosti koja me zaprepasti. Toliko je malo ličio na sebe, da prosto nisam mogao verovati da je to moguće.

»Bolje je biti ovaj siroti Pegoti ili onaj klipan njegov nećak«, reče on ustajući i zlovoljno se naslanjajući na kamin, sa licem okrenutim vatri, »nego biti ja, dvadeset puta bogatiji i dvadeset puta

pametniji, pa zadavati sebi muke kakve sam ja u ovoj đavoljoj galiji zadavao sebi za poslednjih pola sata!«

Bio sam tako zapanjen promenom u njemu, da sam u početku samo mogao da ga posmatram ćuteći, dok je on stajao naslonivši glavu na ruku i sumorno gledao naniže u vatru. Najzad ga zamolih, sa svom ozbiljnošću koju sam osećao, da mi kaže šta mu se desilo te se tako neobično naljutio, i da mi dopusti da saosećam s njim ako ne mogu da ga savetujem. Ali, pre nego što završih, on prsnu u smeh — ispočetka nekako razdraženo, a odmah zatim opet na stari način razdragano.

»De, de, ništa, Deizi! Ništa!« odgovori on. »Rekao sam vam još u gostionici u Londonu da sam ponekad sam sebi teško društvo. Upravo sam, evo, bio mora samome sebi, imao, mislim, nastup tog raspoloženja. Ponekad, kad mi je dosadno, dođu mi u sećanje stare bajke koje sam slušao kao dete, i o kojima i ne mislim šta znače. Izgleda mi da sam pobrkao sebe sa onim ‚rdavim dečkom' koji ‚nije slušao', te su ga pojeli lavovi — što je valjda nešto malo otmenije nego da te pojedu psi; — pa me je od glave do pete prošlo ono što stare babe zovu ‚groza'. Uplašio sam se sam sebe«.

»Verujem da se vi ničeg drugog i ne bojite«, rekoh ja.

»Možda ne, mada bi, možda, bilo dosta stvari kojih bi trebalo da se bojim«, odgovori on. »Nego ne mari! Sad je sve prošlo! Neću se opet rastužiti, Davide, ali vam još jedanput kažem, prijatelju moj, da bi bilo bolje za mene, a i za ponekog drugog, da sam imao čvrstog i razboritog oca«.

Lice mu je uvek bilo izrazito, ali ga nikad nisam video tako smrknuto, ozbiljno kao kad je izgovarao te reči, netremice gledajući u vatru.

»Toliko o tome!« reče on, uz pokret ruke kao da je bacio nešto lako u vazduh. »‚Gle, utvara ode; opet sam čovek ja', kako ono reče Magbet, a sad hajde na večeru! Ako nisam, Deizi, poput Magbeta prekinuo gozbu onim neredom kome se toliko dive«.

»Ali se pitam gde li su ovi odavde!« rekoh ja.

»Bog zna«, reče Stirford, »pošto sam lagano otšetao do skele da vidim šta je s vama, došetao sam ovamo i našao praznu kuću. To me je podstaklo na razmišljanje, i tako me zatekoste«.

Dolazak gospođe Gamidž s korpom objasni kako je kuća ostala sama. Ona je žurno otišla da kupi neke potrebne stvari pre nego što se gospodin Pegoti vrati s plimom, a vrata je ostavila otvorena za slučaj da se u međuvremenu vrate Ham i Emilija, koji su te večeri ranije napuštali posao. Stirford me, pošto veselim pozdravom i šaljivim zagrljajem znatno poboljša raspoloženje gospođe Gamidž, uze pod ruku i brzo odvuče odatle.

Popravio je i svoje raspoloženje, ništa manje nego raspoloženje gospođe Gamidž, jer je opet postao veseo kao obično, pun vrlo živahnog razgovora.

»I tako«, reče on veselo, »sutra napuštamo ovaj gusarski život?«

»Tako smo se dogovorili«, odgovorih ja. »I uzeli karte za poštanska kola kao što znate«.

»Da! mislim da tu nema više pomoći«, reče Stirford. »Gotovo sam zaboravio da na svetu postoji i nešto drugo osim ovog ljuljuškanja na talasima. Kamo sreće da ne postoji!«

»Sve dok ustraje draž novine«, rekoh ja smejući se.

»Vrlo verovatno«, odgovori on, »mada u toj primedbi ima malo zajedljivosti koja iznenađuje kad dolazi od strane ljupkog nevinašceta kao što je moj mladi prijatelj. Mogu slobodno reći da sam ćudljiv čovek, Davide. Znam da jesam, ali sam sposoban da kujem gvožđe dok je vruće. Mogao bih već pristojno položiti ispit kao pilot u ovim vodama«.

»Gospodin Pegoti kaže da ste pravo čudo«, odgovorih ja.

»Pomorski fenomen, je l'?« nasmeja se Stirford.

»On to zaista veruje, a vi znate s koliko razloga, kad se uzme u obzir koliko ste vatreni u svakom poslu koga se latite i kako ga lako savladate. A kod vas me najviše zaprepašćuje, Stirforde, što se zadovoljavate tako ćudljivim iskorišćavanjem svojih sposobnosti«.

»Zadovoljavam?« odgovori on veselo. »Nikad ja nisam zadovoljan, sem vašom svežinom, moja

nežna' Deizi. A što se tiče ćudljivosti, ja nikad nisam naučio veštinu da se vežem za bilo kakav od onih točkova na kojima se današnji Iksioni[22] okreću i okreću. To sam nekako propustio, jer sam se rđavo uputio u život, već u prve dane kad se šegrtovalo, pa mi sada do toga ni najmanje nije stalo. Znate li da sam ovde kupio brodić«.

»Čudan ste vi čovek, Stirforde!« uzviknuh ja zaustavivši se, jer sam tada prvi put o tome čuo. »Pa možda vam više nikad neće ni na pamet pasti da dođete ovamo«.

»Otkud znam«, odgovori on. »Zavoleo sam ovo mesto. U svakom slučaju«, vukući me živahno napred »kupio sam brodić koji se prodavao (jedan kliper, brzu jedrilicu, kako kaže gospodin Pegoti; a i jeste brza), pa će gospodin Pegoti upravljati njom u mom odsustvu«.

»Sad vas razumem, Stirforde«, rekoh ja radosno. »Vi se pravite kao da ste ga kupili za sebe, a u stvari ste to učinili da je poklonite njemu. Trebalo je da to odmah znam, pošto vas poznajem, dragi moj, mili Stirforde. Kako da izrazim šta mislim o vašoj plemenitosti?«

«Pssst!« odgovori on pocrvenevši. »Što se manje govori tim bolje«.

»Znao sam«, viknuh ja; »zar nisam govorio da ne postoji radost, tuga, ili ikakvo drugo osećanje tih čestitih srdaca prema kojoj biste vi bili ravnodušni?«

»Da, da«, odgovori on; »sve ste mi to kazali. Ostavite to. Dosta smo govorili«.

Bojao sam se da ga ne uvredim ako nastavim o tome, pošto on to smatra tako nevažnim, pa produžih samo da razmišljam o tome, dok smo išli još bržim korakom nego maločas.

»Mora se snabdeti novim jarbolima i jedrima«, reče Stirford, »te ću ostaviti Litimera da vodi nadzor nad tim, da bih bio siguran da će biti potpuno opremljena. Jesam li vam kazao da je došao Litimer?«

»Niste«.

»Da, došao je jutros, sa pismom od majke«.

Kad nam se pogledi susretoše, primetih da je bled čak do usana, mada me je gledao netremice. Bojao sam se da ga neki spor s majkom nije doveo u onakvo razpoloženje u kakvom sam ga našao samog kraj vatre. Nagovestih mu to.

»O ne«, reče on mašući glavom i slabo se nasmešivši. »Ni govora o tome! Da. Došao je ovamo taj moj sluga«.

»Uvek isti?« rekoh ja.

»Uvek isti«, reče Stirford. »Dalek i tih kao Severni pol. On će se pobrinuti da čamac dobije novo ime. Sad se zove Olujni galeb. Briga gospodina Pegotija za olujne galebe! Imam ponovo da ga krstim«.

»Kako?« upitah ja.

»*Mala Emilija*«.

Kako je on i dalje uporno gledao u mene, ja to shvatih kao opomenu da ne želi da ga hvalim zbog pažnje. Nisam mogao a da na licu ne pokažem kako mi je to milo, ali ne rekoh gotovo ništa, te mu se vrati njegov obični osmeh, kao da je osetio neko olakšanje.

»Ali gle«, reč on gledajući ispred sebe, »evo ide prava mala Emilija! I onaj mladić s njom, a? Duše mi, pravi vitez. Nikad je ne ostavlja«.

Ham je u to vreme, kao radnik u brodogradilištu, već bio usavršio svoju urođenu spretnost i sklonost, dok najzad nije postao pečen u svome zanatu. Bio je u svom radničkom odelu i izgledao prilično neuglađen, ali, uopšte uzevši, muževan i vrlo podesan zaštitnik bajnog malog stvorenja kraj sebe. Na licu mu se čitala iskrenost, čestitost i neprikriveni ponos njom i njegova ljubav za nju, što mu je, u mojim očima, lepše pristajalo nego išta drugo. Dok su išli prema nama, mislio sam kako su vrlo podešen par, čak i u tom pogledu.

Kad se zaustavismo da razgovaramo s njima, ona bojažljivo izvuče ruku ispod njegove mišice, pa pocrvene kad je pruži Stirfordu i meni. Kad nastaviše put, pošto progovorismo dve-tri reči, ona ga

više ne uhvati pod ruku, već je, i dalje plašljiva i uzdržljiva, išla sama. Meni je sve to bilo lepo i primamljivo, a izgledalo je da i Stirford misli tako dok smo gledali za njima kako se gube pri svetlosti mladog meseca.

Zatim nas iznenada mimoiđe — očigledno idući za njima — neka mlada žena koju nismo primetili da se približuje, ali kojoj ugledah lice kad prođe pored nas, te pomislih da sam je negde video. Bila je lako obučena i izgledala drska, divlja, razmetljiva i jadna, ali kao da je u tom trenutku sve predala vetru koji je duvao, a u glavi zadržala samo želju da ide iza ono dvoje. Kao što je mračna, daleka ravan progutala njihove prilike, pa samo ona ostala vidljiva između nas, mora i oblaka, tako i njena prilika iščeze, ali još uvek udaljena od njih koliko i pre.

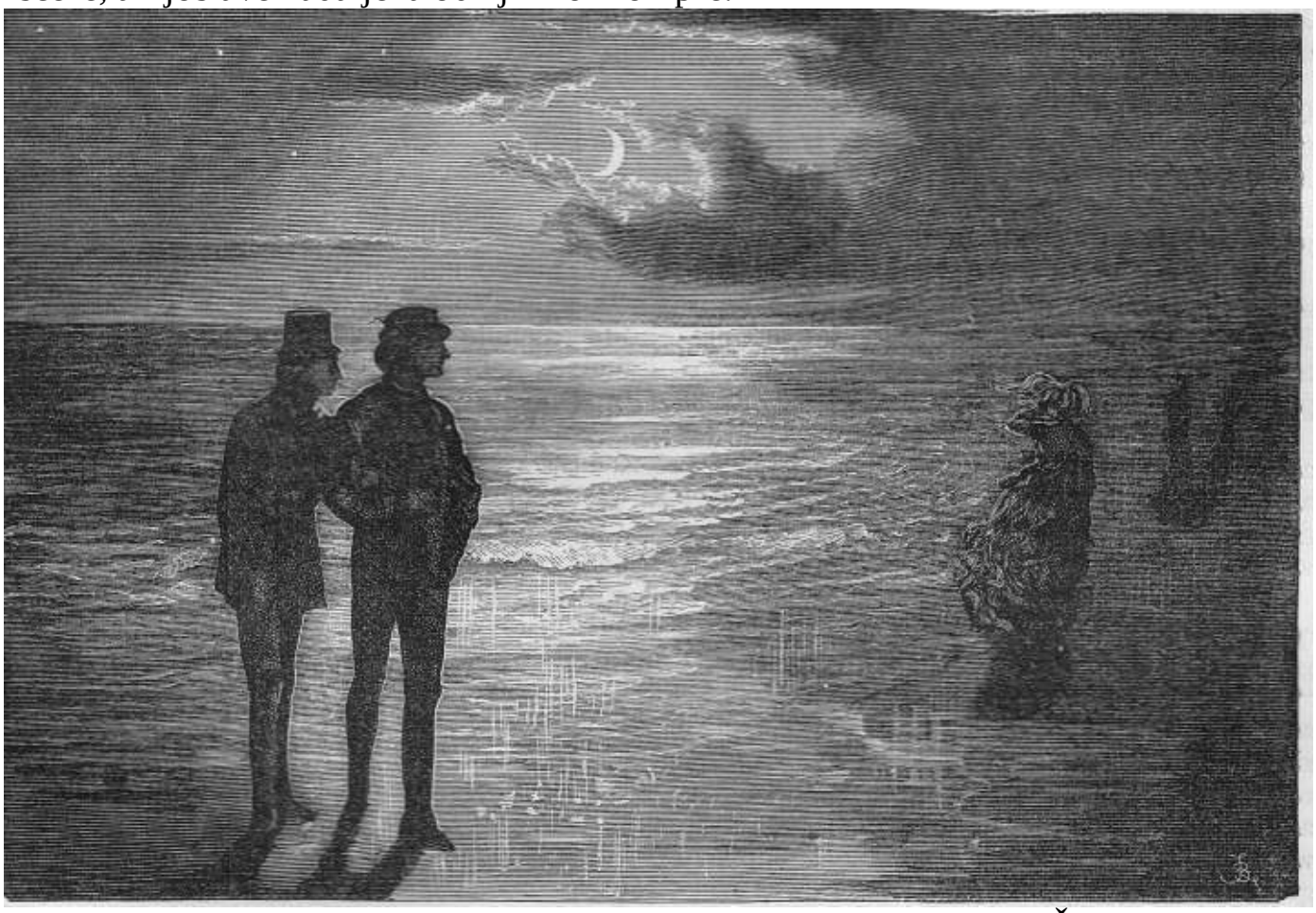

»Zar ovako crna senka da prati tu devojku!« reče Stirford zaustavivši se; »Šta to znači?«

Govorio je tihim glasom, koji mi je izgledao skoro sasvim stran.

»Sigurno hoće da prosi od njih«, rekoh ja.

»Prosjak ne bi bio ništa novo«, reče Stirford; »ali je čudna stvar da se prosjak noćas pojavi u takvom vidu«.

»Zašto?« upitah ja.

»Zaista ni zbog čega drugog nego zato što sam mislio«, reče on, pošto je malo poćutao, »o nečem sličnom baš kad je prolazila. Pitam se, odakle je đavo donese?«

»Čini mi se iz senke ovog zida«, rekoh ja kad izbismo na drum pored koga je bio zid.

»Otišla je!« odgovori on gledajući preko ramena. »I neka sve zlo ode s njom. A sad na večeru!«

Ali on se ponovo osvrte preko ramena prema pučini koja je svetlucala u daljini, pa onda još jedanput. I nekoliko je puta sa nekim isprekidanim izrazima sve to isto pitao dok smo prelazili mali ostatak puta, ali kao da na to zaboravi tek pri sjaju vatre i sveće, dok smo sedeli za stolom ugrejani i veseli.

Tamo nađosmo Litimera, koji na mene ostavi isti utisak kao i pre. Kad mu rekoh da se nadam da su gospođa Stirford i gospođica Dartl dobro, on odgovori s puno poštovanja, naravno i dostojanstva,

da su dosta dobro, pa mi zahvali i reče da su me pozdravili. To je bilo sve, pa ipak mi se činilo da mi je rekao jasno da jasnije ne može biti: »Vi ste, gospodine, vrlo zelen; sasvim zelen«.

Kad gotovo završismo večeru, on priđe dva-tri koraka bliže stolu iz kuta odakle je gledao u nas, ili bolje reći, kako mi se činilo, u mene, pa reče svom gospodaru:

»Izvinite, gospodine, gospođica Močer je dole«.

»Ko?« viknu Stirford jako iznenađen.

»Gospođica Močer, gospodine«.

»Šta ona zaboga radi ovde?« reče Stirford.

»Izgleda da je ovo njen zavičaj, gospodine. Ona mi reče da svake godine poslom dolazi ovamo. Sreo sam je danas poslepodne na ulici, pa me je upitala da li bi mogla imati čast da vas usluži posle večere, gospodine«.

»Poznajete li tu div-devojku, Deizi?« upita Stirford.

Morao sam da priznam — bilo me je čak i zbog toga stid što zaostajem za Litimerom — da smo gospođica Močer i ja potpuno nepoznati jedno drugom.

»Onda ćete je upoznati«, reče Stirford, »jer je to jedno od sedam svetskih čuda. Kad gospođica Močer dođe, dovedite je ovamo«.

Osetih neku radoznalost i uzbuđenje zbog te dame, naročito kad Stirford pršte u smeh kad je pomenuh, i odlučno odbi da mi odgovori na bilo koje pitanje o njoj. Zbog toga ostadoh u stanju radoznalog iščekivanja nekih pola sata. Pošto se stolnjak ukloni sa stola, sedeli smo kraj vatre uz satljik vina, sve dok se vrata ne otvoriše i Litimer prijavi svojim običnim mirnim i potpuno hladnim glasom:

»Gospođica Močer!«

Pogledah prema vratima, ali ne videh ništa. I dok sam tako jednako gledao prema njima i mislio kako gospođici Močer treba dugo dok se pojavi, najednom se beskrajno zaprepastih kad iza ugla sofe, između mene i njega, izbi gegajući se nekakav podbuli patuljak od svojih četrdeset do četrdeset pet godina, ogomne glave i lica, vragolastih sivih očiju i tako malih ruku, da je, da bi sama sebi omogućila da vragolasto metne prst na prćasti nos, onako buljeći u Stirforda, bila prinuđena da saginjanjem glave sretne prst na pola puta i nasloni nos na njega. Njen je podvaljak, od onih koje zovu dvostrukim, bio tako debeo, da je potpuno progutao pantljike njene kapice, zajedno sa mašnom. Vrata nije imala; struka nije imala; a nije imala ni nogu vrednih pomena, jer mada je deo njenog tela do onog mesta gde je trebalo da joj bude struk — da ga je imala — bio sasvim normalne dužine, i mada se završavala, kao što se obično završava ljudski stvor, to jest sa dva stopala: bila je tako mala, da je pred običnu stolicu stala kao pred sto, i na nju spustila torbu koju je nosila. Ta dama — obučena navrat nanos i olako, držeći sastavljene nos i kažiprst, uz teškoću koju sam već opisao; stojeći s glavom neizbežno nakrivljenom na jednu stranu, pri čemu je jedno od svoja dva prodorna oka držala zatvoreno i pravila neobično šeretsko lice, pošto je neko vreme buljila u Stirforda — prosu čitavu bujicu reči.

»Šta? Cvećko moja!« reče ona prijatno mašući prema njemu velikom glavom. »Tu ste, je l'! O, vi nevaljalo derište, sram vas bilo, šta radite tako daleko od kuće? Dajem glavu da opet spremate neki pokor! O, ala ste vi neko nevinašce, Stirforde, a ja sam kao i vi, zar ne? Ha, ha, ha! Mogli ste se opkladiti u sto funti prema pet da me nećete ovde sresti, zar ne? Bog s vama, dobri čoveče, pa ja se svuda nalazim, čas sam ovde, čas tamo, sad me vidiš, sad me ne vidiš, kao mađioničareva para što se začas stvori gospi u maramici. Nego kad je reč o maramicama, i kad je reč o damama, ala ste vi uteha svojoj blagoslovenoj mami, zar ne, dragi moj dečko, baš velika; veća nego ovo moje jedno rame, da ne kažem koje«.

Gospođica Močer odreši kapicu kad stiže do ove tačke govora, pa zabaci pantljike i sede dahćući na klupicu blizu vatre — napravivši sebi od stola neku vrstu krova koji je širio svoj mahagonski

zaklon nad njenom glavom.

»O, zvezde moje vodilje i kako vam sve ime dodoše«, nastavi ona i pljesnu se rukama po malim kolenima lukavo gledajući u mene, »prepunila sam sobom ove haljine, nema zbora, Stirforde. Dok se ovako uspentram uz stepenice, tako se naprežem pri svakom dahu kao da izvlačim vedro vode. A kad bi me nešto videli da gledam sa gornjeg prozora, pomislili bi da sam neka lepotica, zar ne?«

»Pomislio bih to ma gde vas video«, odgovori Stirford.

»Eto, hrani pseto da te ujede«, viknu malo stvorenje, pa zamahnu maramicom kojom je brisala lice, »ne budite drski! Ali dajem vam časnu reč da sam prošle nedelje bila kod ledi Miders; e, što je to žena! Kako se ta oblači! I sam Miders je došao u sobu gde sam čekala na nju; to je čovek! Kako se taj oblači! pa njegova perika; nosi je već deset godina. Stade me tako zasipati komplimentima, da sam počela da mislim da ću morati da zvonim po nekoga. Ha, ha, ha! Prijatna je to bitanga; jedino mu nedostaju načela«.

»A čime ste to uslužili ledi Miders?« upita Stirford.

»Zini da ti kažem, čelo moje!« odgovori ona i opet se udari po nosu, kriveći lice i žmirkajući očima kao neki natprirodno bistar nevaljali vragolan. »Ništa vi ne brinite za to! Hteli biste da znate da li joj sprečavam opadanje kose, ili je bojim, ili joj doterujem ten, ili ulepšavam obrve, zar ne? I znaćete, srce moje, kad vam kažem! A da li znate kako se zvao moj pradeda«.

»Ne«, reče Stirford.

»Potrčković, draga moja mazo!« odgovori gospođica Močer; »on je poreklom iz druge loze Potrčkovića od koje sam i ja nasledila sve svoje imanje u Dovijanićima«.

Ništa ni blizu tako zanimljivo nisam video kao namigivanje gospođice Močer, izuzev samopouzdanja gospođice Močer. Uz to je na neki divan način slušala šta joj se govori, ili čekala da joj se odgovori na ono što je rekla, nekako sa glavom mudro nagnutom, na jednu stranu, i jednim okom podignutim kao u svrake. Zaprepašćenje me je potpuno savladalo, te sam sedeo i buljio u nju sasvim zaboravivši, bojim se, na sve zakone učtivosti.

Ona je, međutim, privukla stolicu i marljivo izvlačila iz torbe — svaki put do ramena zavlačeći u nju svoje kratke ruke — male bočice, sunđere, češljeve, četke, krpice, male gvozdene sprave za kovrdžanje kose i druge alatke, i to gomilala na stolici. Odjednom odustade od toga posla, pa upita Stirforda, na moju veliku nepriliku:

»Ko je ovaj vaš prijatelj?«

»Gospodin Koperfild«, reče Stirford, »on bi hteo da vas upozna«.

»E, pa lepo, upoznaće me! Baš sam pomislila kako izgleda da to želi!« odgovori gospođica Močer, dok se gegala prema meni sa torbom u ruci i uz to mi se smejala. »Lice mu kao breskva«, reče ona propinjući se na prste da me uštine za obraz dok sam sedeo. »Da ti pođe voda na usta! Mnogo volim breskve. Milo mi je što sam se upoznala s vama, gospodine Koperfilde!«

Ja rekoh kako čestitam sebi što imam čast da se upoznam s njom, i da je radost uzajamna.

»O, gospode bože, kako smo uglađeni!« uzviknu gospođica Močer, smešno pokušavajući da pokrije lice kržljavom rukom. »Svet je ovaj jedna božja prnja i lakrdija, recite pravo, zar ne?«.

Ona to kao u poverenju reče nama obojici, pri čemu se onaj patrljak od ruke smače s lica i čitav zagnjuri opet u torbu.

»Kako to mislite, gospođice Močer?« upita Stirford.

»Ha, ha, ha, ala smo mi neko veselo društvo šaljivčina, zar ne, drago moje dete?« odgovori to parče žene, preturajući po torbi, sa glavom nakrivljenom na jednu stranu i okom okrenutim uvis. »Gledajte ovo!« reče vadeći nešto iz torbe. »Ovo su nokti s ruke jednog ruskog kneza! Ja ga zovem Knez Dar-Mar od Ispreturane Azbuke; jer su mu u imenu sva slova sve jedno preko drugog«.

»Znači da je taj ruski knez vaša mušterija, zar ne?« reče Stirford.

»Pa sigurno, dušo moja medena«, odgovori gospođica Močer. »Manikiram mu nokte dvaput

nedeljno! I na rukama i na nogama«.

»Nadam se da dobro plaća«, reče Stirford.

»Plaća kao što govori, dete moje, kroz nos,« odgovori gospođica Močer. »Nije knez od vaše bagre, kao vi žutokljunci. Priznali biste i vi to i te kako, samo da vam je videti njegove mustaće. Crveni po prirodi, a crni od umetnosti«.

»Naravno vaše umetnosti«, reče Stirford.

Gospođica Močer namignu potvrdno.

»Morao je da pošalje po mene. Ne može drukčije. Klima mu deluje na boju; bila je vrlo dobra u Rusiji, ali ovde ne pali. Nikad u životu niste videli tako zarđalog kneza kao što je taj. Kao staro gvožđe«.

»Jeste li ga zato malopre nazvali šaljivčinom!« upita Stirford.

»E, baš ste vi sila dečko!« odgovori gospođica Močer snažno mašući glavom. »Rekla sam vam da smo uopšte društvo lakrdijaša, i pokazala vam odrezane kneževe nokte da to dokažem. Kneževi nokti mi više pomažu u otmenim privatnim porodicama nego sve moje sposobnosti skupa. Uvek ih nosim sobom. Oni su mi najbolja preporuka. Ako gospođica Močer reže nokte knezu, onda mora biti dobra. Dajem ih mladim damama. Verujem da ih stavljaju u albume. Ha, ha, ha! života mi moga ‚čitav je društveni sistem', kako to ljudi zovu kad drže govore u parlamentu, sistem kneževskih noktiju!« reče ova najmanja od svih žena, pokušavajući da skrsti ruke i klimajući velikom glavurdom.

Stirford se od srca smejao, a i ja s njim. Gospođica Močer je za sve to vreme i dalje mahala glavom, koja je bila vrlo mnogo nakrenuta na jednu stranu, i gledala nekud u prazno jednim okom, a namigivala drugim.

»Lepo, lepo«, reče ona udarajući se po malim kolenima i dižući se; »nego da gledamo od čega živimo. Hajde, Stirforde, da ispitamo polarne predele i obavimo posao«.

Zatim izabra dve-tri male alatke i malu bočicu, pa upita — na moje veliko iznenađenje — hoće li je sto izdržati. Kad Stirford odgovori potvrdno, ona nasloni na njega stolicu, pa se, zamolivši da joj pomognem rukom, pope dosta okretno na sto kao na pozornicu..

»Ako je i jedan od vas video moje članke«, reče ona kad se srećno popela, »neka kaže, pa ću otići kući da se ubijem«.

»Ja nisam«, reče Stirford.

»Ja nisam«, rekoh ja.

»Dobro onda«, viknu gospođica Močer; »pristajem da živim. A sad, pače, pače, pače, hodi tetki Bond da ti zavrne šiju«.

To je bio poziv Stirfordu da se smesti pod njene ruke, koji na to sede okrenuvši leđa stolu, a nasmejano lice meni, pa predade glavu njenom pregledu, očigledno ni zbog čega drugog do radi zabave. Gospođica Močer je, dok je stajala nad njim i gledala njegovu bujnu kosu kroz veliko okruglo uveličavajuće staklo koje je izvadila iz džepa, predstavljala zaprepašćujući prizor.

»Krasan ste vi mladić«, reče gospođica Močer, posle kraćeg pregleda. »Da nije mene, ostali biste za dvadeset meseci ćelavi na temenu kao kakav fratar. Samo jedan minut, mladi prijatelju, pa ćemo vam izglačati uvojke da vam se sačuvaju još nekih dobrih deset godina«.

Ona na ovo natopi nečim iz male bočice jednu od flanelskih krpica, pa onda opet malo te dragocenosti udeli jednoj četkici, a zatim stade trljati i grepsti krpicom i četkicom po Stirfordovom temenu sa marljivošću kakvu nikad do tada nisam bio video, ne zatvarajući usta ni za trenutak.

»Pa onda Čarli Pajgreiv, vojvodin sin«, reče ona. »Poznajete li Čarlija?« upita ona i naže se da mu pogleda u lice.

»Malo«, reče Stirford.

»Čovek i po! E, to su zalisci! Pa tek Čarlijeve noge! Samo da su jednake kao što nisu, ne bi im bilo ravnih. Hoćete li mi verovati da je pokušao da uđe bez mene, i to znate li gde? U telesnu gardu!«

»Poludeo!« reče Stirford.

»Izgleda. Bilo kako bilo, lud ili pri čistoj svesti, tek je to pokušao«, odgovori gospođica Močer. »I čujte, ljudi, i počujte šta mu je palo na pamet da radi: upao je u parfimerisku radnju da traži bočicu madagaskarske vodice«.

»Ama zar Čarli?« reče Stirford.

»A ko će nego Čarli. Ali kod njih madagaskarske vodice ni za lek«.

»A šta je to? Nešto za piće?« upita Stirford.

»Za piće?« odgovori gospođica Močer, i zastade da ga potapše po obrazu. »Ne, nego njom leči brkove, znate. U radnji bila neka žena, postarija ženka, prava aždaja, koja za tako nešto nije čula. ‚Molim, gospodine', reče Aždaja Čarliju, ‚da to nije možda ruž?' — ‚Ruž!' reče čarli Aždaji. — ‚A šta ću ja, da oproste svake časne uši, sa tim vašim ružom?' — ‚Bez uvrede, gospodine', reče Aždaja, ‚traže ga pod tako različitim imenima, pa sam pomislila da nije to'. Eto to vam je, drago moje dete«, nastavi gospođica Močer trljajući marljivo za sve to vreme, »drugi primer o tome kako smo vam mi vesele šaljivčine, što maločas rekoh. I ja sama ponešto tako petljam, možda i podosta, a možda i malo, ali vešto, dragi mladiću, pa ne brini!«

»Šta je to ‚ponešto?' Da ne pravite ‚fuž' i vi?«

»Pa saberite ovo i ono, mali moj učeniče«, odgovori oprezna gospođica Močer, dodirujući nos, »i sračunajte to prema pravilima zanatske tajne, pa će vam ono što dobijete dati traženi rezultat. Kažem da se i ja pomalo petljam oko toga. Kod jedne udove vojvotkinje to je mast za usne; kod druge, ‚rukavice', kod treće, ‚porub na šavu', kod četvrte ‚lepeza'. Kako one to nazovu tako ga i ja krstim. Snabdevam ih, ali tako krijemo stvari, čak i jedna pred drugom, a lice nam, bože, tako ozbiljno kad se lažemo, da sve mislim da će se tim istim licem uskoro poslužiti i pred punom sobom sveta, a ne samo preda mnom. I kad ih uslužim i nabavim što traže, one ponekad, i to s ‚onim' na licu, s prsta debelo namazanim, tek zapitaju: ‚Kako izgledam Močerova? Jesam li bleđa?' Ha, ha, ha! Zar to nije veselo, dragi prijatelju?«

Nikad u životu nisam video nešto nalik na Močerovu dok je stajala na trpezarijskom stolu silno uživajući u toj veselosti, marljivo trljajući Stirfordovu glavu i namigujući meni preko nje.

»A!« reče ona. »Takve se stvari ne traže mnogo u ovom kraju. To me opet podseti na nešto! Otkako sam ovde, nisam videla lepe žene, Džemi«.

»Niste?« reče Stirford.

»Ni traga!« odgovori gospođica Močer,

»Mi bismo joj, mislim, mogli pokazati jednu pravu pravcatu«, reče Stirford, bacivši pogled na mene. »Zar ne, Deizi?«

»Bogme bismo«, rekoh ja.

»E«, viknu malo stvorenje oštro pogledavši u mene, pa zavirivši u Stirfordovo lice reče: »hm?«

Prvi je uzvik zvučao kao pitanje postavljeno obojici, a drugi kao pitanje postavljeno samo Stirfordu. Odgovor, izgleda, nije dobila ni na jedno od njih, te nastavi da trlja. Glavu je nakrivila na jednu stranu, a jedno oko digla uvis, kao da u vazduhu traži odgovor, uverena da će se odmah pojaviti.

»Vaša sestra, gospodine Koperfilde«, uzviknu ona posle izvesnog ćutanja i još uvek gledajući naviše. »Da, da«.

»Ne«, reče Stirford, pre nego što sam mogao odgovoriti. »Ni nalik na to. Naprotiv, gospodin Koperfild je, ako se ne varam, osećao veliko divljenje prema njoj«.

»A zašto ga sad ne oseća?« odgovori gospođica Močer. »Je li nepostojan? Sram ga bilo? Zar sisa med iz svakog cveta i menja svakog sata, sve dok mu Poli ljubavlju ljubav ne uzvrati? Je li njoj ime Poli?«

Njena me patuljačka naglost s kojom se ustremi na mene s tim pitanjem, uz ispitivački pogled,

potpuno zbuni za trenutak.

»Ne, gospođice Močer«, odgovorih ja. »Ime joj je Emilija«.

»Aha!« uzviknu ona isto kao pre. »Hm? Ala sam ja neko blebetalo? Gospodine Koperfilde, zar nisam vetrenjasta?«

Njen ton i pogled nagoveštavali su nešto što mi se ne učini prijatno u vezi s onim o čemu se govorilo, te rekoh ozbiljnijim tonom nego što je iko od nas dotle govorio.

»Ona je čestita koliko i lepa. Verena je za najvaljanijeg čoveka njenog staleža. Cenim njen zdrav razum isto koliko se divim njenoj lepoti«.

»Dobro rečeno«, viknu Stirford. »Tako je! Živeo govornik! A sada da umirim radoznalost ove male Patime, draga moja Deizi, time što joj ništa neću ostaviti da pogađa. Ona je sad na zanatu, gospođice Močer, ili šegrtuje, ili kako se to već kaže, u pomodnoj i galanteriskoj radnji Omera i Džorama, u ovom gradu. Jeste li razumeli? Omer i Džoram. Veridba o kojoj je govorio moj prijatelj sklopljena je sa njenim rođakom; kršteno ime Ham, prezime Pegoti; zanimanje, brodograditelj, isto tako iz ove varoši. Živi kod rođaka, kršteno ime nepoznato, prezime Pegoti; zanimanje mornar; takođe iz ove varoši. To je najlepša i najumiljatija mala vila na svetu. Ja joj se divim kao i moj prijatelj, neizmerno. Kad ne bi izgledalo da potcenjujem njenog suđenog, što znam da moj prijatelj ne bi voleo, dodao bih sa svoje strane, kako mi izgleda, da ona uludo traći svoju lepotu, i da sam siguran da bi se mogla bolje udati; i da bih se zakleo da je rođena da bude visoka gospođa ...«

Gospođica Močer je ove polako i razgovetno izgovorene reči slušala nakrivljene glave na jednu stranu, i s jednim okom okrenutim uvis, kao da još uvek traži onaj odgovor. A kad on završi, živahnost joj se vrati za tren oka, pa se rastoroka sa zaprepašćujućom blagoglagoljivošću:

»O! I to je sve o tome, je l'?« uzviknu ona, potkresujući mu zaliske malim nemirnim makazama, koje su sevale u svim pravcima oko njegove glave. »Vrlo dobro; vrlo dobro! Podugačka priča. Trebalo bi da se završava onim ‚i dugo poživiše srećno i zadovoljno'. Zar ne? A! Kako beše ona igra u fote? Volim svoju dragu na slovo V, zato što je vragolasta; mrzim je na V zato što je verena; bio sam s njom na veličanstvenom balu i predložio joj da je vodim; ime joj je Vila — Emilija, a stanuje kraj vode. Ha, ha, ha! Gospodine Koperfilde, zar nisam nestašna«.

Pogledala me je nekako naročito lukavo, i ne čekajući odgovor, nastavila bez predaha:

»Eto tako! Ako je ikad neko spadalo doterano kako valja, to ste vi, Stirforde. Vašu ćupu vala poznajem, ako i jednu poznajem na svetu, jeste li čuli šta sam vam rekla, mili moj? Poznajem vašu« — to reče zavirujući mu u lice. »A sad možete da se čistite, Džemi, kako to kažemo mi na Dvoru; ako gospodin Koperfild izvoljeva da zauzme mesto, izvršiću operaciju i na njemu«.

»Šta velite, Deizi?« upita Stirford smejući se i ustajući s mesta. »Hoćete li da se doterate?«

»Hvala vam, gospođice Močer, ne večeras«.

»Nemojte da me odbijete«, odgovori mala žena gledajući me sa izrazom znalca; »da malo produžimo obrve?«

»Hvala vam«, odgovorih ja, »drugi put«.

»Da ih produžimo pola četvrtine inča prema slepoočnicama«, reče gospođica Močer. »To se može postići za petnaest dana«.

»Ne, hvala. Ne zasada«.

»Da samo malkice skratimo krajičak?« navaljivala je ona. »Nećete? Hajde onda da učinimo neke pripreme za buduće zaliske. No hajde«.

Nisam mogao da ne pocrvenim dok sam to odbijao, jer sam osećao da smo stigli do moje slabe tačke. Ali kad gospođica Močer vide da sad nisam raspoložen ni za kakvo doterivanje u delokrugu njene veštine, i da zasada mogu da odolim primamljivosti male bočice koju je držala ispred oka da bi pojačala svoje ubeđivanje, reče mi da ćemo početi za dan-dva, pa me zamoli da joj dodam ruku da se spusti sa svog uzvišenog mesta. Pošto joj tako pružih pomoć, ona skoči vrlo spretno, pa stade da

uvezuje dvostruki podvaljak pantljikama svoje kapice.

»Nagrada«, reče Stirford, »iznosi...«

»Pet kruglaša«, odgovori gospođica Močer; »prosto džabe, moje pilence. Zar nisam vetrenjasta, gospodine Koperfilde?«

Ja učtivo odgovorih:

»Ni najmanje«, ali sam u stvari mislio da jeste, kad ona hitnu uvis dva polukrunaša, kao neki vragolan, kepec iz vilinske priče što prodaje pogačice. Ona ih uhvati u letu i strpa u džep, pa se bučno pljesnu po njemu.

»Ovo je kasa«, reče gospođica Močer, ponovo stojeći kraj stolice i vraćajući u torbu raznoliku zbirku malih predmeta koje je bila istresla iz nje. »Jesam li pokupila sve svoje drangulije? Izgleda da jesam. Ne bi bilo zgodno da ispadnem kao dugački Ned Bidvud, kad su ga odveli u crkvu ‚da ga venčaju s nekakvom', kako se on izrazio, a ‚on zaboravio da povede mladu'. Ha, ha, ha! Gadna hulja taj Ned, ali šaljivčina! A sad znam da će vam pući srce, ali moram da vas ostavim. Morate prikupiti svoju duhovnu snagu i pokušati da podnesete taj udarac. Doviđenja, gospodine Koperfilde. Pazite se, džokeju iz Norfoka! Jao ali sam brbljala! Sve ste to vi krivi, vi dva spadala. Praštam vam! ‚Bob sor'[{23}] — kako je Englez rekao umesto ‚laku noć', kada je počeo da uči francuski, i pomislio da je taj jezik vrlo sličan engleskom; Bob sor, pačići moji«.

Gegala se toročući prema vratima s torbom preko ruke, i dogegala se do vrata, jednako toročući. Tu zastade da se raspita želimo li da nam ostavi pramen svoje kose. »Zar nisam vetrenjasta?« dodađe ona umesto objašnjenja uz ovu ponudu, pa ode sa prstom na nosu.

Stirford se zacenio od smeha, pa i ja nisam mogao da mu se ne pridružim, mada ne znam da li bih se smejao da nije bilo tog podstreka. Kad se posle nekog vremena siti ismejasmo, on mi reče da gospođica Močer ima prilično rasprostranjenu klijentelu, i da je raznim ljudima korisna na razne načine. On reče da se mnogi njom zabavljaju kao nečim nastranim, ali da je bistar i oštar posmatrač kakvog je on retko video. Jeste da su, joj kratke ruke, ali joj pamet daleko doseže.

Zatim mi reče da je sasvim tačno ono što je govorila o tome kako je ovde, onde i svugde, jer se često zaleće u unutrašnjost, i svuda, izgleda, skuplja mušterije, a već svakog poznaje u glavu. Upitah ga kako je nastrojena: je li pakosna ili naginje uglavnom onome što je dobro; ali kako ne uspeh da privučem njegovu pažnju na ta pitanja, iako sam dva-trl puta pokušao, ja odustadoh i zaboravih da ih ponovim. On mi umesto toga žurno ispriča puno stvari o njenoj veštini i zaradi, i o tome kako je majstor da pušta krv, što, kako reče, treba da znam, jer mi može zatrebati njena pomoć te vrste.

Ona je bila glavna tema našeg razgovora te večeri, a kad se rastadosmo, Stirford mi doviknu preko ograde dok sam silazio niz stepenice: »Bob sor!«

Iznenadih se kad stigoh do gospodin-Barkisove kuće, i nađoh Hama kako ispred nje šeta gore-dole, a još više kad od njega saznadoh da je unutra mala Emilija. Razume se da ga upitah zašto i on nije unutra, umesto da sam šeta ulicom.

»Pa, vidite, gospodine Davide«, odgovori on oklevajući. »Emilija tamo govori s nekim«.

»Ali mislim«, rekoh ja smešeći se, »da baš zato i vi treba da budete unutra, Hame«.

»Da gos'n Davide, u stvari bi tako trebalo da bude«, odgovori on, »ali znate, gos'n Davide«, reče on spuštajući glas i govoreći vrlo ozbiljno, »to je neka mlada žena, gospodine, neka mlada žena, koju je Emilija nekad poznavala i koju ne bi trebalo da više poznaje«.

Kad čuh te reči, ja se odjednom setih one prilike koju sam video da ide za njima pre nekoliko sati.

»To je neka jadna žena, gos'n Davide«, reče Ham; »prezr'o ju je ceo grad, od jednog kraja do drugog. Beže od nje gore no što bi bežali od vampira s groblja«.

»Je li to ona ista, Hame, što sam je večeras video tamo na žalu pošto smo vas sreli?«

»Kako nas prati?« reče Ham. »Verovatno da jeste, gos'n Davide. Onda još nisam znao da ide za nama, gospodine, nego kad se ubrzo posle toga privukla pod Emilijin prozorčić, i kad je tamo

ugledala svetlost i stala da šapuće: ‚Emilija, Emilija, za

ime Hristovo, imajte ženskog srca prema meni. Bila sam nekad isto što i vi!' Ozbiljne su to bile reči, gos'n Davide, za onoga koji sluša«.

»I jesu, Hame. Šta je uradila Emilija?«

»Emilija je rekla: ‚Marta, jesi li to ti? O, Marta zar si to ti?' — jer su one dugo zajedno radile kod gospodina Omera«.

»Sad se nje sećam«, viknuh ja, setivši se jedne od onih dveju devojaka koje sam video kad sam prvi put dolazio. »Sećam se sasvim dobro!«

»Marta Endel«, reče Ham, »dve-tri godine starija od Emilije, ali je s njom išla u školu«.

»Nikad nisam čuo njeno ime«, rekoh. »Nisam hteo da vas prekidam«.

»Što se toga tiče, gos'n Davide«, odgovori Ham, »gotovo je sve rečeno u tim rečima: ‚Emilija, Emilija, za ime Hristovo, imajte ženskog srca prema meni. Bila sam nekad isto što i vi!' želela je da govori s Emilijom. Ali Emilija s njom nije mogla govoriti, jer je njen dragi ujak bio kod kuće, i on ne bi, ne, gos'n Davide«, reče Ham vrlo ozbiljno, »on ih ne bi mogao, ma kako da je dobrodušan i nežna srca, gledati zajedno, jednu kraj druge, ni za sva blaga što su potonula u more«.

Osetih koliko je to tačno. Znao sam to odmah isto tako dobro kao i Ham.

»Zato Emilija napisa olovkom na parčetu hartije«, nastavi on, »i dade joj kroz prozor da to donese ovamo. .Pokažite to' reče ona, ‚mojoj tetki, gospođi Barkis, i ona će vas za moju ljubav pustiti da sednete kraj vatre dok ujak ode, te ja budem mogla doći. Onda mi ona ispriča ono što sam ja vama, gos'n Davide, i zamoli me da je dovedem ovamo, šta sam mogao? Ona ne treba da poznaje takve, ali joj ja ne mogu odbiti, kad su joj oči pune suza«.

On gurnu ruku u prsni džep svog grubog kaputa, pa veoma pažljivo izvadi lepu malu kesu.

»A i da sam je mogao odbiti kad me je molila sa suzama u očima gos'n Davide«, reče Ham, nežno je nameštajući na grubom dlanu, »kako bih je mogao odbiti kad mi je dala ovo da joj ponesem, a znam zašto nosim. I to još ovakvu krasnu stvarčicu!« reče Ham zamišljeno gledajući u kesu, »sa tako malo novca u njoj, mila moja Emilija«.

Ja mu toplo stisnuh ruku, pošto vrati kesu, jer mi je to više godilo nego da išta kažem, pa dva-tri minuta stadosmo ćutke šetati gore-dole. Onda se otvoriše vrata, i Pegoti mu dade znak da uđe. Ja sam hteo da odem, ali ona pođe za mnom i zamoli me da i ja uđem. Čak ni tada ne bih ušao u sobu u kojoj su oni bili, da to nije bila baš ona kujna ciglama popločana koju sam više puta spomenuo. Kako su se vrata otvarala pravo u nju, nađoh se među njima pre no što sam mogao da razmislim kuda idem.

Devojka je — ona ista koju sam video na žalu — sedela kraj vatre. Sedela je na podu sa glavom i rukom naslonjenom na stolici. Po njenom položaju pomislih da je Emilija upravo ustala sa te stolice, i da je ona očajna glava možda ležala u njenom krilu. Slabo sam video devojčino lice, preko koga je padala nevezana i rasuta kosa, kao da ju je ona sama svojim rukama raščupala. Videh samo da je mlada i plava. Pegoti je bila uplakana. I mala Emilija isto tako. Kad uđosmo, niko ne progovori ni reči, a holandski sat kraj ormarića kao da je u toj tišini kucao dvaputa jače nego obično.

Emilija prva progovori.

»Marta hoće«, reče ona Hamu, »da ode u London«.

»Zašto u London?« odgovori Ham.

On je stajao između njih i gledao u klonulu devojku sa mešavinom sažaljenja prema njoj i ljubomore što ona uopšte ima veze s onom koju on toliko voli, čega sam se kasnije uvek jasno sećao. Oba dvoje su govorili kao da je bolesna: tihim, prigušenim glasom koji se jasno čuo, mada bi se teško moglo reći da je bio glasniji od šapata.

»Bolje tamo nego ovde«, reče glasno treći glas, Martin, mada se ona ne mače; »tamo me niko ne poznaje. Ovde me svako zna«.

»Čime će se tamo baviti?« zapita Ham.

Ona podiže glavu i za trenutak sumorno pogleda u njega, pa je opet spusti i obavi desnom rukom vrat kao da je u groznici ili u samrtničkom bolu od zadobijenog metka.

»Pokušaće da živi kako treba«, reče mala Emilija. »Vi ne znate šta nam je ispričala. Zna li on... znaju li... tetka?«

Pegoti mahnu glavom sažaljivo.

»Pokušaću«, reče Marta, »ako mi pomognete da odem. Nigde ne mogu živeti gore nego ovde. Možda ću tamo bolje živeti. O«, reče dršćući užasno, »izvedite me iz ovih ulica gde me cela varoš poznaje još iz detinjstva!«

Kad Emilija pruži ruku prema Hamu, videh kako joj on uruči pletenu torbicu. Ona je uze, pomislivši, izgleda, da je to njena kesa i napravi dva-tri koraka, ali se, kad vide da se prevarila, vrati do mesta gde je on stajao nedaleko od mene i pokaza mu torbicu.

»Sve to je vaše, Emilija«, mogao sam čuti kako govori. »Ništa nema na ovom svetu što nije vaše, draga moja. To za mene ništa ne znači, sem ukoliko vama može koristiti«.

Njoj ponovo navreše suze na oči, ali se okrete i priđe Marti, šta joj je dala, ne znam. Videh kako se nagla nad nju i kako joj stavlja novac u nedra. Prišapnu joj nešto i upita da li je to dovoljno.

»Više nego dovoljno«, odgovori ona, pa joj dohvati ruku i poljubi.

Onda se Marta diže, prikupi šal oko sebe, pokri njime lice, pa glasno plačući pođe polako vratima. Onda zastade za trenutak pre nego što izađe, kao da je htela nešto da kaže ili da se vrati, ali joj ne pređe ni reč preko usta, pa izađe, cvileći u svoj šal tiho, tužno, neutešno.

Kad se vrata zatvoriše, mala Emilija pogleda u nas troje nekako žurno, pa zari lice u ruke i stade jecati.

»Nemojte, Emilija«, reče Ham, tapšući je blago po ramenu. »Nemojte, draga moja! Ne treba da plačete tako, mila!«

»O, Hame«, uzviknu ona, još uvek tužno plačući. »Ja nisam tako dobra kao što bi trebalo da budem! Znam da ponekad nemam zahvalno srce kakvo bi trebalo da imam«.

»Imate, imate, siguran sam u to«, reče Ham.

»Ne, ne, ne!« vikala je mala Emilija, jecajući i tresući glavom. »Nisam tako dobra kao što bi trebalo da budem. Ni blizu! Ni blizu!«

I jednako je plakala kao da će joj srce prepući.

»Ja suviše iskušavam vašu ljubav. To znam dobro«, jecala je ona. »Često sam natmurena prema vama i promenljiva, a trebalo bi da budem sasvim drukčija. Vi nikad niste takvi prema meni. Zašto sam takva prema vama, kad bi trebalo samo da mislim kako da vam budem zahvalna i da vas usrećim!«

»Vi to uvek činite«, reče Ham, »draga moja! Ja sam srećan i kad vas samo vidim. Srećan sam; po vazdan sam zanesen u mislima o vama«.

»Ah! nije to dovoljno!« viknu ona. »To je zato što ste vi dobri, a ne zato što sam ja. O! Moj dragi, možda bi bilo bolje za vas kad biste voleli neku drugu, neku postojaniju i dostojniju vas nego što sam ja, kojoj biste vi bili sve, i koja ne bi nikad bila tašta i promenljiva kao ja«.

»Siroto nežno srdašce«, reče Ham tihim glasom. »Marta ju je sasvim porazila«.

»Molim vas, tetka«, jecala je Emilija, »dođite ovamo i dozvolite da položim na vas glavu. O, sva sam jadna večeras, tetka! Nisam ja tako dobra kao što bi trebalo da budem. Nisam, ja to znam«.

Pegoti je žurno sela na stolicu kraj vatre, dok je Emilija, sklopljenih ruku oko njenog vrata, klečala kraj nje, gledajući vrlo ozbiljno u njeno lice.

»O, molim vas, tetka, pomozite mi! Dragi Hame, pomozite mi! Gospodin Davide, za ljubav starih dana, molim vas, pomozite mi! Želim da budem bolja nego što sam. Zelela bih da budem sto puta zahvalnija nego što sam. želela bih da više osećam kako je to divno biti žena dobrog čoveka i voditi miran život. O, mene jadne! O, mene jadne! Jao, srce moje, jao srce!«

Ona spusti lice na grudi moje stare dadilje, i prekinuvši to jadikovanje, u čijim se mukama i bolu osećalo nešto pola ženstveno, a pola detinje, kao i u čitavom njenom ponašanju — što je, kako se meni činilo, bilo prirodnije i bolje odgovaralo njenoj lepoti no i jedno drugo ponašanje — tiho proplaka, dok ju je moja stara dadilja umirivala kao dete.

Postepeno se smirivala, te smo je tešili, čas je hrabreći, čas se šaleći pomalo, sve dok nije počela da diže glavu i da razgovara s nama. Tako nastavismo, dok joj najzad ne pođe za rukom prvo da se osmehne, a zatim da se nasmeje, da se najzad uspravi, malo postiđena. Pegoti je dotle popravljala njene raščupane kovrdže, brisala joj oči i doterivala je, da se njen ujak ne bi pitao kad dođe kući zašto je plakala njegova ljubimica.

Te večeri je činila što nikad ranije nisam video da čini. Video sam kako nevino ljubi svog izabranika u obraz, i kako se čvrsto pripija uz njegovu snažnu priliku kao da joj je to najbolja potpora. Kad odoše kroz bledu mesečinu, i dok sam gledao za njima, poredeći u sebi njihov odlazak sa Martinim, videh kako ga drži pod rukom obema rukama i kako se sve jednako pripija uz njega.

GLAVA XXIII

POTKREPLJUJEM PRIČU GOSPODINA DIKA, I BIRAM SEBI ZANIMANJE

Kada sam se sutra ujutro probudio, mnogo sam mislio o maloj Emiliji i njenim osećanjima posle Martinog odlaska. Osećao sam da sam u nekom svetom poverenju doznao za te domaće slabosti i nežnosti, i da bi bilo pogrešno otkriti ih samom Stirfordu. Ni prema kome drugom nisam gajio nežnija osećanja nego prema tom lepom stvorenju koje mi je bilo drug u igri, i koje sam, u to sam uvek bio uveren, i uvek ću, sve do svoje smrti biti uveren, tada odano voleo. Poveriti ma čijem uhu — pa makar to bilo i Stirfordovom — ono što ona nije bila u stanju da zadrži kad joj se srce slučajno otvorilo preda mnom, bilo bi, osećao sam, grubo, nedostojno mene, nedostojno svetlosti našeg čistog detinjstva, koje je uvek pred mojim očima obasjavalo njenu glavu. Zbog toga odlučih da to čuvam u srcu, čime je njen lik u mome srcu dobio samo novu ljupkost.

Dok smo sedeli za doručkom, meni predadoše pismo od tetke. Kako je u njemu bilo stvari o kojima me je, kako sam mislio, Stirford mogao posavetovati ništa gore nego bilo ko drugih, i to takvih stvari o kojima ću, znao sam, vrlo rado s njim povesti razgovor, reših da nam to bude predmet diskusije na našem putu kući. Zasad smo bili dovoljno zaposleni opraštanjem sa našim prijateljima. Gospodin Barkis ni izdaleka nije bio na poslednjem mestu po svojoj tuzi što odlazimo; i verujem da bi opet otvorio sanduk i žrtvovao još jednu gvineju da nas je to moglo zadržati još četrdeset osam sati u Jarmutu. Pegoti i svi njeni bili su puni bola što odlazimo. Cela kuća »Omer i Džoram« izađe da nam poželi srećan put, a stvori se i toliko pomorca koji dođoše da isprate Stirforda i koji ponudiše da pomognu kad je trebalo poneti neke kofere na kola, da bi imali dovoljno nosača i za prtljag čitavog jednog puka. Jednom reči, otputovasmo na žalost i divljenje svih zainteresovanih, i ostavismo mnogo tužnih za sobom.

»Ostajete li dugo ovde, Litimere?« upitah ga dok je čekao da kola pođu.

»Ne, gospodine«, odgovori on, »verovatno ne vrlo dugo, gospodine«.

»Zasad je to još teško reči«, primeti Stirford nemarno. »On zna šta treba da uradi, i to će uraditi«.

»U to sam siguran«, rekoh ja.

Litimer dotače šešir u znak da mi zahvaljuje na dobrom mišljenju, i ja se osetih kao da mi je tek osam godina. On ga dotače još jedanput kad nam požele srećan put, pa pođosmo dok je on stajao na trotoaru, on, prepodobna misterija, ravna ma kojoj egipatskoj piramidi.

Jedno kratko vreme nismo razgovarali, pošto je Stirford bio neobično ćutljiv, a ja se u mislima pitao kako ću opet videti stara mesta i kakve su promene u međuvremenu nastale na meni i na njima. Najzad me Stirford, koji odjedanput postade veseo i razgovoran, kako je već umeo da uđe u svako raspoloženje, i u ma kom trenutku, povuče za ruku:

»Guknite, Davide. Šta je s tim pismom o kome ste govorili za doručkom?«

»O!« rekoh ja vadeći ga iz džepa. »Pismo je od moje tetke«.

»Šta to ima u njemu o čemu treba razmišljati?«

»Pa, Stirforde, podseća me«, rekoh ja, »na to da sam pošao na ovaj put da pogledam oko sebe i da malo razmislim«.

»Što ste vi, naravno, i učinili?«

»Ne mogu baš reći da sam bio naročito vredan. Da vam kažem istinu, bojim se da sam na to sasvim zaboravio«.

»Pa, gledajte sad oko sebe i nadoknadite što ste propustili«, reče Stirford. »Pogledajte desno, pa

ćete videti ravne predele sa dosta baruština; pogledajte levo, i videćete isto. Pogledajte ispred sebe, i nećete naći ništa drugo; pogledajte natrag, i opet isto«.

Nasmejah se, i rekoh da ne vidim za sebe podesno zanimanje na čitavom vidiku, što se verovatno mora pripisati ravnici.

»Šta kaže vaša tetka o tome?« upita Stirford, bacajući pogled na pismo koje sam držao u ruci. »Predlaže li ona što?«

»Pa predlaže«, rekoh ja. »Ona me u njemu pita da li bih želeo da budem proktor? Šta vi mislite o tome?«

»Pa, ne znam«, odgovori Stirford pribrano. »Mislim da možete biti i to kao i ma što drugo«.

Nisam mogao a da se ne nasmejem što on tako jednako meri sve pozive i zvanja, te mu to i rekoh.

»Šta je, u stvari, proktor?« upitah ja.

»Pa to vam je neka vrsta popovskog pravnog zastupnika«, odgovori Stirford. »On je u izvesnim zastarelim sudovima koji se održavaju u Doktorskom domu[{24}], onom starom dembelskom kutu kraj porte Sv. Pavla, ono što su javni beležnici pri sudovima za građansko i običajno pravo. To je zvanično lice čije je postojanje, po prirodnom toku stvari, trebalo da iščezne pre dve stotine godina. Najbolje ću vam objasniti šta je on, ako vam objasnim šta je Doktorski dom. To vam je mali zabačeni kutak, u kome oni primenjuju ono što se zove crkveno pravo, i izvode sve vrste smicalica pomoću zastarelih čudovišnih odluka Parlamenta, o kojima tri četvrtine sveta nema ni pojma, a poslednja četvrtina veruje da su iskopani u fosilnom stanju još za vreme raznih Edvarda. To je mesto koje drži stari monopol za rasprave oko nasleđa i brakova, i na sporove između lađa i brodova«.

»Koješta, Stirforde«, uzviknuh ja. »Ne mislite valjda tvrditi da ima ičeg zajedničkog između pomorskih i crkvenih stvari?«

»Ne ja, zaista, dragi moj mladiću«, odgovori on; »ali hoću da kažem da o njima raspravljaju i odlučuju isti ljudi, tamo u tome Doktorskom domu. Otići ćete jednog dana, pa ćete videti kako prave zbrku od polovine izraza o moreplovstvu koji se nalaze u Jangovom rečniku, zato što je »Nansi« naletela na »Saru Džein«, ili što su gospodin Pegoti i jarmutski ribari u kakvom opasnom naletu bure, našavši se u opasnosti, zakačili sidro i kabao za »Nelsona«, veliki putnički brod za Indiju; a kad odete koji drugi dan, zateći ćete ih kako su se zadubili u dokaze za i protiv povodom nekog sveštenika koji se rđavo ponašao, pa ćete videti da je sudija koji je sudio u pomorskoj parnici branilac u sveštenićkoj parnici, ili obratno. Oni su kao glumci; čas je sudija, a čas nije; čas je ovo, čas ono, a čas opet nešto sasvim drugo; stalno promena, promena; ali je uvek prijatno i unosno igrati se tako pozorišta u užem krugu, pred neobično probranim gledaocima.

»Ali advokati i proktori nisu jedno isto?« rekoh ja malo u nedoumici. »Zar ne?«

»Nisu«, odgovori Stirford; »advokati su građanski pravnici, to jest ljudi koji su položili doktorat u nekom koledžu, te otuda i znam nešto o njima. Proktori se koriste uslugama advokata. I jedni i drugi dobijaju dobre nagrade, i sve u svemu sačinjavaju moćnu i ugodnu družinu. Ja bih vam, uopšte uzev, preporučio, Davide, da lepo primite predlog o Doktorskom domu. Mogu vam reči, ako vam to čini neko zadovoljstvo, da se oni tamo diče svojom otmenošću«.

Nisam ozbiljno primio srcu to što je Stirford onako, s lakim podsmehom, rekao o toj stvari, te razmišljajući o onom utisku dostojanstvenosti i ozbiljne starine koji je uvek na mene ostavljao taj »stari dembelski kut kraj porte Sv. Pavla«, nisam nepovoljno gledao na predlog svoje tetke, koja mi je davala punu slobodu da se odlučim, ne ustežući se štaviše da mi kaže da joj je stvar pala na pamet kad je nedavno posetila svog proktora u Doktorskom domu u nameri da napravi testament u moju korist.

»To je u svakom slučaju pohvalan postupak od strane vaše tetke«, reče Stirford kad mu to rekoh, »i zaslužuje svaku pažnju. Deizi, ja bih vam savetovao da lepo pristanete na Doktorski dom«.

Već sam se bio prelomio da to učinim. Onda rekoh Stirfordu da me tetka čeka u varoši, kako sam

doznao iz pisma, i da je uzela stan za nedelju dana u nekoj vrsti privatnog hotela kod Linkolns-In-Fildsa; hotel koji ima kamene stepenice i pogodan izlaz na krov, jer je moja tetka bila čvrsto ubeđena da se svake noći sve kuće u Londonu spremaju da izgore do temelja.

Ostatak puta provedosmo prijatno, vraćajući se ponekad u razgovoru na Doktorski dom, i zagledajući unapred u daleku budućnost kad ću tamo biti proktor, što je Stirford prikazivao u smešnoj i fantastičnoj svetlosti, tako da smo obojica bili veseli. Kad najzad stigosmo, on ode kući, obećavši da će me posetiti prekosutra, a ja se odvezoh u Linkolns-In-Filds, gde tetku zatekoh još na nogama kako čeka večeru.

Da sam, otkako smo se ono rastali, obišao čitav svet, ne verujem da bismo bili srećniji što se opet sastajemo. Tetka se rasplakala čim me zagrli i reče, praveći se da se smeje, da bi moja sirota majka, da je to budalasto malo stvorenje nešto živo, sad lila suze, i te kakve, tu sumnje nema.

»Dakle, tetka, gospodina Dika ste ostavili kod kuće?« zapitah ja. »To mi je žao. O, Dženeta, kako ste?«

Dok se Dženeta klanjala i govorila da se nada da sam dobro, primetih da se tetkino lice vrlo mnogo izdužilo.

»I meni je žao«, reče tetka, trljajući nos. »Nemam mira, Trote, otkako sam ovde«.

I pre nego što sam mogao upitati zašto, ona mi sama reče.

»Ubeđena sam«, reče tetka, stavljajući ruku na sto sa nekim setnim ubeđenjem, »da Dik nema toliko čvrstine i odlučnosti da održi magarce na odstojanju. Uverena sam da mu nedostaje odlučnosti. Trebalo je da umesto njega ostavim Dženetu kod kuće, pa bih možda onda bila mirna. Ako je ikad magarac gazio po mojoj ledini«, reče tetka patetično, »znam da je to bilo danas posle podne u četiri sata. Prošli su me hladni žmarci od glave do pete, a to je samo zbog tog magarca, u to sam uverena!«

Pokušao sam da je utešim, ali ona odbi da primi utehu:

»Bio je to magarac«, reče tetka, »i to onaj sa potkresanim repom koga je jahala ona žena, zločinka, sestra onog Merdera kad je ono došla u moju kuću«. To je još od onda bilo jedino ime kojim je moja tetka zvala gospođicu Merdston. »Ako u čitavom Doveru ima magarca čiju drskost teže podnosim no ostalih, to je taj«, reče tetka udarajući po stolu, »baš ta životinja!«

Dženeta se usudi da kaže kako se moja tetka možda izlišno uzrujava — ona je, Dženeta, ubeđena, da je taj magarac o kome je reč zaposlen prenošenjem peska i šljunka, tako da ga ne mogu upotrebiti za gaženje ledine! Ali moja tetka nije htela ni da čuje za to.

Donesoše nam ukusnu večeru, i još sasvim toplu, mada su sobe moje tetke bile vrlo daleko od prizemlja — ne znam da li radi toga da bi imala što više kamenih stepenica za svoje pare, ili da bude što bliže izlazu na krov. Večera se sastojala od pečenog pileta, bifteka i povrća, te svemu ukazah dostojnu pažnju, jer je sve bilo izvrsno. Ali je moja tetka imala svoje naročito mišljenje o londonskoj hrani, te je jela vrlo malo.

»Verujem da se ovo nesrećno pile izleglo i odgajalo u kakvom podrumu«, reče tetka, »i da nikad nije bilo na vazduhu, sem negde na fijakerskoj stanici. Biftek je možda goveđi, ali ne verujem u to. Po mom mišljenju, ovde ništa nija pravo, sem prljavštine«.

»Zar ne mislite, tetka, da se pile moglo doneti sa sela?« primetih ja.

»Bože sačuvaj!« odgovori tetka. »Za londonskog trgovca ne bi bilo zadovoljstvo da šta proda ako je uistini ono što on kaže da jeste«.

Nisam se usudio da protivrečim tome mišljenju, ali sam večerao dobro, što je njoj činilo veliko zadovoljstvo. Pošto se sto raspremi, Dženeta joj pomože da uredi kosu, da namesti noćnu kapu, koja je bila lepša nego obično — »za slučaj požara« — reče tetka — i da joj zadigne haljinu na kolena, što je ona obično radila da se zagreje pre nego što ode u postelju. Ja joj onda spremih, prema utvrđenim propisima od kojih se nije smelo ni najmanje odstupiti, čašu vrućeg, belog vina sa vodom, i komad prepečenog hleba izrezanog u duge tanke komadiće. Posle tih priprema, ostadosmo sami da

provedemo ostatak večeri. Tetka je sedela prema meni i pila ono vino i vodu, umačući u tu tečnost uske kriške prepečenog hleba, sve, jednu po jednu, da ih zatim pojede, i gledajući s puno milošte u mene, ispod ruba svoje noćne kapice.

»Pa, Trote«, poče ona. »Šta misliš o proktorisanju? Ili se još nisi dao u te misli?«

»Mnogo sam o tome mislio, draga moja tetka, a i sa Stirfordom sam o tome podosta govorio. Mnogo mi se, zaista, dopalo. Jako mi se sviđa«.

»Lepo«, reče tetka, »to me raduje«.

»Ima samo jedna teškoća, tetka«.

»Reci koja, Trote«, odgovori tetka.

»Pa, hteo bih da pitam, tetka, da neće upisivanje doći i suviše skupo, jer je sigurno, ako sam dobro razumeo, brojno ograničeno«.

»Da stupiš kod njih kao pripravnik«, odgovori tetka, »koštaće tačno hiljadu funti«.

»Eto, draga tetka«, rekoh primičući bliže stolicu, »to mi zadaje brige. Velika je to suma novca. Vi ste već dosta potrošili za moje školovanje, i prema meni bili široke ruke u svemu, koliko se samo moglo biti. Bili ste oličenje plemenitosti. Sigurno ima nekih načina da u život stupim tako reći bez ikakvih izdataka, a da mi ipak predstoji karijera, ako se samo budem trudio i umeo da izdržim. Jeste li sigurni da nije bolje da pokušam tim putem? Znate li sigurno da ste u stanju da odvojite toliko novaca, i je li pravo da se novac tako utroši? Samo vas molim, moja draga majko, da razmislite. Jeste li sigurni?«

Moja tetka pojede parče prepečenog hleba kojim je bila zauzeta, gledajući me celo vreme pravo u lice, pa onda spusti čašu na kamin, skrsti ruke pod nabranom suknjom, i reče sledeće reči:

»Trote, dete moje, ako ikakav cilj imam u životu, to je da ti omogućim da postaneš dobar, pametan i srećan čovek. Ja sam se tome posvetila, a tako isto i Dik. Volela bih da neki, ljudi koje poznajem čuju kako Dik govori o tome. Njegova mudrost je izvanredna. Ali niko sem mene ne zna šta je sve kadar njegov um«.

Onda zastade za trenutak da uzme moju ruku u svoje, pa nastavi:

»Ništa ne vredi, Trote, sećati se prošlosti, ako ona nema uticaja na sadašnjost. Možda sam mogla biti u boljim odnosima sa tvojim sirotim ocem. Možda sam mogla biti u boljim odnosima sa onim sirotim detetom, tvojom majkom, čak i kad me je tvoja sestra Betsi Trotvud razočarala. Možda sam tako mislila kad si ono došao k meni: mali odbegli dečko, prašnjav i iznuren od puta. Od tog vremena pa dosad, Trote, ti si mi uvek služio na čast i bio mi na ponos i zadovoljstvo. Sa svojim imanjem ne smeram ništa drugo, bar...« ona tu, na moje veliko iznenađenje, zastade i zbuni se, »ne, ne smeram ništa drugo sa svojim imanjem, a ti si mi posinak. Budi mi samo istinski odano čedo u starosti, voli me i podnosi moje ćudi i nastranosti, pa ćeš učiniti više za staru ženu čija prva mladost nije bila onako srećna i privlačna kakva je mogla biti; učinićeš mnogo više za nju no što je ta stara žena ikad učinila za tebe«.

Tada sam prvi put čuo da moja tetka spominje svoju prošlost. Bilo je neke velikodušnosti u mirnoći kojom je govorila i najzad stvar prekinula, kao nešto bez pogovora, tako da bi time još pojačala moje poštovanje i ljubav prema njoj da je tako nešto bilo moguće.

»Trote, mi smo se sad u svemu složili i razumeli«, reče tetka, »i na to ne treba više da trošimo reči. Sad me poljubi, pa ćemo sutra posle doručka u Dom«.

Pre no što odosmo da spavamo, dugo smo ćaskali kraj vatre. Spavao sam u sobi na istom spratu gde i moja tetka, te me je u toku noći nekoliko puta uznemirilo njeno kucanje na moja vrata; kad god bi je uzbudio udaljeni tutanj kočija ili pijačnih kola, uvek bi dolazila da me pita čujem li vatrogasna kola, ali je pred zoru bolje spavala, te je i meni dala da spavam.

Otprilike oko podne pođosmo u kancelariju gospode Spenloa i Džorkinsa u Doktorskom domu. Tetka je imala još jedno duboko ukorenjeno shvatanje o Londonu: da je svaki čovek koga u njemu

sretne secikesa, pa mi dade da joj nosim torbicu u kojoj je bilo deset gvineja i nešto srebra.

Zastadosmo kod radnje za igračke u Flit Stritu, da gledamo kako džinovi na crkvi Sv. Danstana udaraju u zvona — udesili smo da stignemo tamo tako da ih vidimo na poslu u podne — pa onda pođosmo prema Ladgeit-Hilu i porti Sv. Pavla. Dok smo prolazili preko Ladgeit-Hila, primetih kako je tetka ubrzala korak i kako izgleda uplašena. U isto vreme videh da je neki namršteni, rđavo odeven čovek, koji je nešto ranije bio zastao u prolazu i buljio u nas, sad išao za nama tako blizu da je skoro dodirivao tetku.

»Trote! Dragi moj Trote!« šapnu preplašeno tetka i stisnu mi ruku. »Ne znam šta da radim«.

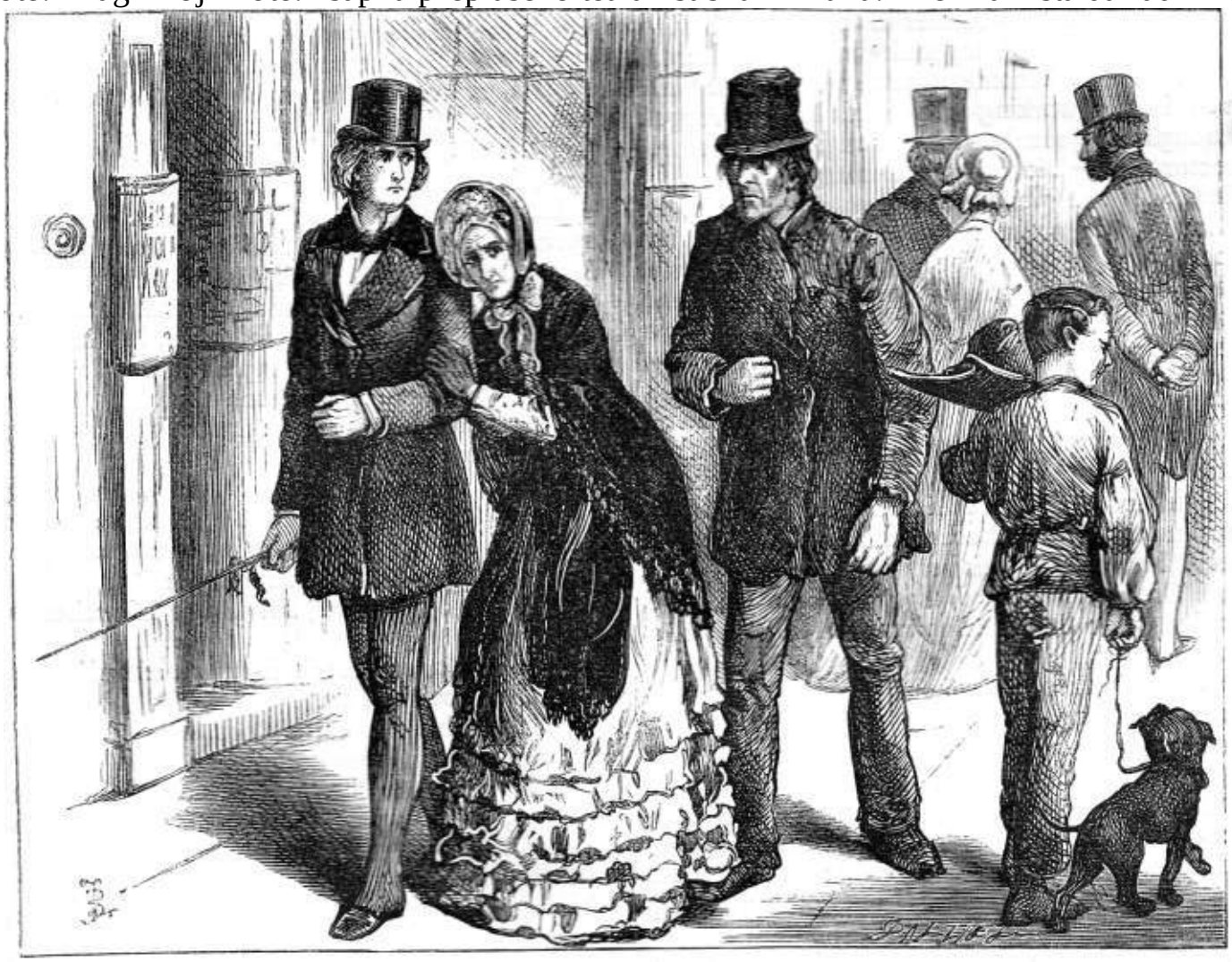

»Ne plašite se!« rekoh ja. »Šta imate da se plašite! Uđite u koju radnju, a ja ću brzo svršiti s tim čovekom«.

»Ne, ne, dete moje«, odgovori ona. »Ni za šta na svetu ne govori s njim. Preklinjem te, naređujem ti!«

»Za ime božje, tetka!« rekoh ja. »Pa to je samo dosadan prosjak!«

»Ne znaš ti šta je on!« odgovori tetka. »Ne znaš ti ko je on! Ne znaš ti šta si sad kazao!«

Dok smo ovo govorili ušli smo u neku praznu kapiju, te i on zastade!

»Nemoj ga gledati!« reče tetka, dok sam ja besno okretao glavu, »nego mi dovedi kola i čekaj me, dragi moj, u porti Sv. Pavla«.

»Da vas čekam?« ponovih ja.

»Da«, odgovori tetka; »moram ići sama. Moram poći s njim«.

»S njim, tetka? S ovim čovekom?«

»Pri svesti sam«, odgovori ona »i kažem ti da moram. Zovni kola«.

Ma koliko da sam bio iznenađen, bio sam svestan da nemam pravo da joj odreknem poslušnost kad mi ovako odlučno naređuje. Potrčah nekoliko koraka i zovnuh najamne kočije koje su prolazile

prazne. Gotovo pre no što sam stigao da spustim papuču, tetka uskoči, ni sam ne znam kako, a onaj čovek za njom. Ona mi mahnu rukom da idem tako ozbiljno, da se ja onako zbunjen smesta okretoh i otiđoh. Dok sam odlazio, čuh kako ona reče kočijašu:

»Vozite kud bilo! Vozite pravo!« I odmah zatim kočije prođoše pored mene i odoše uzbrdo.

Sad mi pade na pamet ono što mi je pričao gospodin Dik, a što sam mislio da je neko njegovo uobraženje. Nisam mogao sumnjati da je to onaj isti čovek koga je on onako tajanstveno pomenuo, mada nisam mogao nikako da zamislim kakve je prirode ta vlast koju on ima nad mojom tetkom. Pošto sam se pola sata osvežavao u porti, videh da se kočije vraćaju. Kočijaš zaustavi kraj mene kola, u kojima je moja tetka sedela sama.

Još se nije bila toliko oporavila od uzbuđenja da bi bila spremna za posetu u koju smo pošli. Pozva me u kočije i reče kočijašu da vozi polako neko vreme gore-dole. Meni ne reče ništa drugo osim:

»Drago moje dete, nikad me nemoj upitati šta je bilo, i nikad mi ovo ne spominji«.

Kad se potpuno pribra, reče mi da je sve dobro i da možemo ići. A kad mi pruži torbicu da platim kočijaša, videh da više nema ni jedne gvineje, i da je ostao samo srebrni novac.

U Doktorski dom se ulazilo kroz niski zasvođeni prolaz, čim odmakosmo nekoliko koračaji ulicom pozadi njega, gradska buka kao da se nekim čudom istopi i utiša u daljini. Nekoliko sumornih dvorišta i uskih prolaza dovedoše nas do kancelarije Spenloa i Džorkinsa, osvetljenih odozgo, kroz svetlarnik. U tremu toga hrama, u koji su poklonici mogli ući bez ceremonije kucanja, tri-četiri pisara bila su zaposlena prepisivanjem. Jedan od njih, mali suvonjav čovek, koji je sedeo sam i nosio krutu, smeđu periku koja je izgledala kao da je sva od licideršog kolača, diže se da dočeka tetku i da je odvede u sobu gospodina Spenloa.

»Gospodin Spenlou je u sudnici, gospođo;« reče suvonjavi čovek, »danas zasedava duhovni sud; ali je to blizu, pa ću odmah poslati po njega«.

Pošto smo bili ostavljeni sami sebi dok ne dovedu gospodina Spenloa, ja iskoristih priliku da se malo osvrnem po sobi. Nameštaj je bio staromodan i prašnjav, a zelena čoha na pisaćem stolu sasvim je izgubila boju, te je onako zbrčkana i bleda ličila na kakvog siromašnog starca. Na stolu je bilo puno svežnjeva hartije, od kojih su neki nosili natpis Iskazi, neki, na moje iznenađenje, Klevete, neki da su za Konzistoriju, neki za Duhovni sud, neki za Testamentarni sud, neki za Admiralski sud, a neki za sud delegata; što mi je sve davalo povoda da se upitam koliko takvih sudova čine jedan gros[{25}] i koliko će trebati vremena da se čovek u njima snađe. Pored ovoga, bilo je raznih debelih rukopisnih knjiga o iskazima zakletih svedoka, u tvrdom povezu, i spojenih zajedno u debele svežnjeve; jedan predmet, jedan svežanj, kao da je svaki predmet istorija u deset ili dvadeset svezaka. — Sve je to izgledalo prilično skupo i ostavljalo na mene prijatan utisak o proktorskom poslu. Bacao sam pogled sa sve većim zadovoljstvom na ove i mnoge slične stvari, kad se začuše brzi koraci u susednoj sobi, pa gospodin Spenlou, u crnoj togi opervaženoj belim krznom žurno uđe i skide šešir.

Bio je to omalen gospodin, svetle kose, sa besprekornim cipelama i vrlo krutom belom kravatom i okovratnikom. Bio je zakopčan do grla, silno doteran i utegnut, i mora biti da je posvetio veliku pažnju zaliscima, koji su mu bili brižljivo uvijeni. Imao je tako masivan zlatan lanac za sat, da mi nekako pade na um fantastična misao da bi trebalo da za izvlačenje tog sata ima i snažnu zlatnu ruku, kao one ruke što se meću nad vrata zlatarskih radnji. Bio je tako brižljivo uđešen i tako ukrućen, da gotovo nije mogao ni da se savije, te je, kad bi sedeći na stolici razgledao hartije na svom stolu, bio prinuđen da pokreće celo telo čak od dna kičme, kao »Panč«[{26}].

Tetka me je već ranije bila predstavila, i on me učtivo primio, pa mi sad reče:

»Dakle, tako, gospodine Koperfilde, vi mislite da se posvetite našoj struci. Slučajno sam pomenuo gospođici Trotvud kad sam pre neki dan imao zadovoljstvo da s njom razgovaram«, — on se ponovo poklonio onako kao Panč, »da ovde ima jedno prazno mesto. Gospođica Trotvud je bila tako dobra

da kaže kako ima nećaka o kome vodi naročitu brigu, i kome želi da osigura otmen položaj u životu. Tog nećaka, rekao bih, imam; sad zadovoljstvo da ...« i on se opet nakloni kao Panč.

Poklonih se u znak zahvalnosti, i rekoh da mi je tetka napomenula da tu postoji takva prilika, i da mislim da će mi se to dopasti; da sam spreman da zavolim tu stvar, i da sam odmah prihvatio predlog; ali da se još ne mogu sasvim obavezati na to, dok o tome ne saznam nešto više; i da mislim da bi mi, premda je to skoro čista formalnost, trebalo pružiti priliku da vidim kako mi se stvar sviđa, pre no što se konačno obavežem.

»Svakako! Svakako!« reče gospodin Spenlou. »Mi uvek u ovoj kući dajemo mesec dana, probni mesec. Sto se mene tiče, ja bih bio srećan da mogu da predložim dva meseca, tri, neograničeno vreme, ali imam ortaka, gospodina Džorkinsa«.

»A nagrada, gospodine«, odgovorih ja, »iznosi hiljadu funti?«

»Nagrada zajedno sa taksom iznosi hiljadu funti«, reče gospodin Spenlou. »Kao što sam već rekao gospođici Trotvud, mene ne rukovode novčani obziri; mislim da je malo ljudi koji se manje rukovode njima, ali gospodin Džorkins ima svoje mišljenje o tim stvarima, a ja moram da poštujem mišljenje gospodina Džorkinsa. Jednom reči, gospodin Džorkins misli da je hiljadu funti sasvim malo«.

»Predpostavljam, gospodine«, rekoh ja, još uvek želeći da nešto uštedim tetki, »da ovde nije običaj da se pisaru koji je tu na učenju, ako se pokaže naročito koristan i odličan u svom poslu...« nisam mogao da ne pocrvenim, pošto mi je ovo izgledalo kao hvalisanje; »mislim da nije običaj da mu se u poslednjim godinama njegovog služenja odredi neka...«

Gospodin Spenlou s teškom mukom izvuče glavu iz okovratnika, tek koliko da njome protrese i da odgovori, očekivajući reč »plata«.

»Nije. Neću vam izneti kakvo bi bilo moje mišljenje o toj stvari da su mi nešto ruke odrešene, gospodine Koperfilde. Gospodin Džorkins je neumoljiv«.

Sasvim me je obeshrabrila pomisao na gospodina Džorkinsa. Ali sam kasnije uvideo da je to čovek blag i trom, čija je dužnost u tom preduzeću bila da se drži u pozadini, da bi ga uvek spominjali kao nepopustljivog, bezobzirnog čoveka. Ako bi neki pisar zahtevao da mu se povisi plata, gospodin Džorkins ne bi pristao ni da čuje za tako nešto. Ako klijent okleva da isplati troškovnik, gospodin Džorkins je rešen da ga na to nagna, i ma kako da su te stvari bile mučne, a uvek su bile, za osećanja gospodina Spenloa, gospodin Džorkins je tražio da se obaveze ispune doslovce. Srce i ruke onog dobrog anđela Spenloa bili bi uvek široki da nije samo bilo tog demona Džorkinsa, koji ih je obuzdavao. Docnije sam u životu, mislim, iskustvom došao do zaključka da i neke druge kuće vode poslove po principima Spenloa i Džorkinsa!

Dogovorismo se da mi probni mesec otpočne kad mi bude volja, i da tetka ne mora ostati u gradu, ni dolaziti ponovo kad to vreme prođe, jer joj se odredbe sporazuma o meni lako mogu poslati kući na potpis. Kad to ugovorismo, gospodin Spenlou mi ponudi da me provede po sudu i pokaže kakvo je to mesto. Kako sam bio prilično radoznao da saznam što više, izađosmo u toj nameri i ostavismo tetku da nas pričeka, jer se ona, po njenim rečima, nije pouzdavala u takva mesta, a osim toga, kako ja mislim, na sve sudove gledala kao na barutane koje mogu svaki čas odleteti u vazduh.

Gospodin Spenlou me povede kroz jedno popločano dvorište okruženo tmurnim kućama od opeka, koje su, sudeći po doktorskim imenima na vratima, bile zvanična skrovišta učenih advokata o kojima mi je Stirford govorio, pa me onda uvede u neku veliku, mračnu prostoriju na levoj strani, koja je, po mom mišljenju, ličila na kapelu. Gornji deo ove sobe bio je odvojen pregradom od ostalog dela, i tu je, na dvema stranama platforme, uzdignute u obliku potkovice, sedelo na ugodnim starinskim trpezarijskim stolicama mnogo razne gospode u crvenim togama i sivim perikama. U njima sam prepoznao doktore o kojima sam malopre govorio. U krivini potkovice sedeo je, žmirkajući nad svojim stolom, sličnim nalonju na predikaonici, neki stari gospodin, za koga bih

mislio da je sova da sam ga spazio u kakvom Ptičijem odeljenju, dok je to u stvari, kako saznadoh, bio predsedavajući sudija. Na prostoru u samoj potkovici, nešto niže od onih prvih, otprilike u visini poda, sedelo je za dugim zelenim stolom mnogo druge gospode gospodin-Spenloovog položaja, obučenih kao i on u crnu mantiju sa belim krznom, čini mi se da, su im svima kravate bile krute, a izgled naduven — ali što se ovog poslednjeg tiče, odmah videh da sam se ogrešio o njih, jer kada se dvojica-trojica digoše da nešto odgovore na pitanje predsedavajućeg dostojanstvenika, u životu nisam video ništa bojažljivije i unezverenije. Publika, koju su predstavljali jedan dečko sa vunenim šalom i neki sav otrcan otmenjaković, koji je krišom jeo mrvice iz džepa svog kaputa, grejala se oko peći usred sudnice. Sanjivu tišinu remetili su samo vatra koja je pucketala i glas jednog od doktora koji je polagano lutao, kroz čitavu biblioteku dokaza, i zastajao s vremena na vreme da na tome svom putovanju malo otpočine u malim drumskim mehanama razlaganja. Sve u svemu, nikad se u životu nisam našao u takvom udobnom, sanjivom, staromodnom, tupoglavom porodičnom kružiću, na koji je i samo vreme zaboravilo; te pomislih kako bi se slatko u njemu dremuckalo, u svakom drugom svojstvu sem u svojstvu parničara.

Pošto se zasitih sanjive prirode toga utočišta, rekoh gospodinu Spenlou da sam za taj dan dosta video, te se vratismo tetki, s kojom odmah otidoh iz Doma, osećajući se vrlo zelen dok sam odlazio od Spenloa i Džorkinsa, zato što su pisari gurkali jedan drugog perima i pokazivali na mene.

Stigosmo u »Linkolns-In-Filds« bez nekih novih doživljaja, sem što sretosmo nekog nesrećnog magarca upregnutog u kolica uličnog prodavca voća, što kod tetke izazva mučna sećanjia. Pošto najzad srećno stigosmo kući, ponovo se upustimo u dug razgovor o mojim planovima, te zamolih tetku, pošto sam znao da želi kući, i da u Londonu ni pola sata ne može biti zadovoljna zbog vatre, hrane i secikesa, da se ne muči zbog mene i da me ostavi da se brinem sam o sebi.

»Nisam ja provela ovde, evo sutra će biti nedelja dana«, odgovori ona, »a da ne porazmislim i o tome, dragi moj. U Adelfi se izdaje mali, namešten stan, Trote, koji je kao stvoren za tebe«.

Posle toga kratkog uvoda ona izvadi iz džepa oglas pažljivo isečen iz novina, koji je objavljivao da se u Bakingem stritu u Adelfi izdaje neobično zgodan namešten stan od nekoliko soba, sa pogledom na reku, vrlo elegantan, za otmenog mladog gospodina iz sudske ili druge kakve struke. Useliti se može odmah, cena umerena, a može se, ako je po želji, uzeti i na samo mesec dana.

»Pa, to je baš ono što nam je potrebno, tetka!« rekoh ja, i pocrveneh pri pomisli da ću živeti u nameštenom stanu.

»Onda hajdemo«, odgovori tetka i odmah stavi kapu koju je minut pre toga skinula. »Idemo da ga pogledamo«.

I odosmo. U oglasu je pisalo da se obratimo gospođi Krup za bliža obaveštenja, te zazvonismo na zvono za poslugu, za koje smo pretpostavljali da je u vezi sa gospođom Krup. Tek pošto smo tri-četiri puta zazvonili, uspeli smo da privolimo gospođu Krup da stupi u vezu s nama, pa se ona najzad pojavi, krupna dama sa nabranom flanelskom donjom suknjom, koja se videla ispod haljine od nankina.

»Molim vas, pokažite nam vaš stan, gospođo«, reče tetka.

»Za ovog gospodina?« reče gospođa Krup, tražeći ključeve po džepu.

»Da, za moga nećaka«, reče tetka.

»Baš divan stan za njega!« reče gospođa Krup.

I tako odosmo gore.

Stan je bio na vrhu kuće — važna stvar za moju tetku, jer je tako bio blizu požarnih lestvica, a sastojao se od malog polumračnog hodnika u kome se jedva videlo, iz sasvim mračne male ostave u kojoj se ništa nije videlo, iz sobe za rad i spavaće sobe. Nameštaj je bio prilično izbledeo, ali sasvim dobar za mene, a sa prozora se, nema zbora, zaista videla reka.

Pošto me je stan oduševio, tetka se sa gospođom Krup povuče u ostavu da razgovara o uslovima, a

ja ostadoh na sofi u sobi za rad, ne usuđujući se ni da pomislim da mi je suđeno da stanujem u tako otmenom stanu. Posle žestokog dvoboja, koji potraja neko vreme, one se vratiše, i ja na svoju radost, po izrazima lica gospođe Krup i moje tetke, videh da je stvar svršena.

»Je li to nameštaj poslednjeg stanara?« upita tetka.

»Jeste, gospođo«, reče gospođa Krup.

»Šta je bilo s njim?« upita tetka.

Gospođu Krup spopade nekakav dosadan kašalj usred koga jedva izgovori: »Razboleo se ovde, gospođo, i... uh! uh! uh! mili bože! — umro«.

»Gle sad! — A od čega je umro?« upita tetka.

»Pa, umro od pića«, reče gospođa Krup u poverenju. »I pušenja«.

»Pušenja? Ne, mislite valjda na dimnjake?«

»Ne, gospođo,« odgovori gospođa Krup, »od cigara i lule«.

»To svakako nija zarazno, Trote«, primeti tetka okrećući se meni.

»Zaista nije«, odgovorih ja.

Ukratko, kad moja tetka vide kako sam očaran tim prostorijama, iznajmi stan na mesec dana, uz uslov da u njemu mogu ostati godinu dana kad taj rok istekne. Gospođa Krup je imala da se brine o rublju i da kuva; sve druge potrebe su već bile podmirene; i gospođa Krup izrično izjavi da će se o meni uvek brinuti kao o sinu. Ostalo je da se uselim za dva dana, te gospođa Krup zahvali bogu da je našla nekog za koga će se brinuti!

Na povratku kući tetka mi reče kako se pouzdano nada da će me život, kojim ću sad početi da živim, očvrsnuti i učiniti da postanem samopouzdan, što mi još jedino nedostaje. Ona to i sutradan ponovi nekoliko puta dok smo se dogovarali kako da prenesemo moje odelo i knjige od gospodina Vikfilda, o čemu zatim, kao i o svom proteklom raspustu, napisah Agnesi dugačko pismo, koje tetka uze da joj preda, pošto je dan posle toga trebalo da pođe kući. Da ne duljim stvar, dodaću još samo da me tetka snabdela novcem za sve moguće potrebe za ceo taj probni mesec; da se Stirford na moje

veliko razočaranje, a i njeno, nije pojavio pre njenog polaska; da je videh kako se udobno smestila u poštanska kola za Dover zajedno sa Dženetom, likujući unapred zbog predstojećeg poraza koji će zajedno sa Dženetom zadati magarcima potukaćima; i da, pošto kola odoše, krenuh prema Adelfiju, razmišljajući o minulim danima kada sam lutao ispod podzemnih svodova tog istoga Adelfija, i o srećnoj promeni koja me je iznela na površinu.

GLAVA XXIV

MOJE PRVO LUMPOVANJE

Divno je bilo biti jedini gospodar one kule u oblacima; zatvoriti spoljna, vrata, pa se osećati kao Robinson Kruso kada je ušao u svoje utvrđenje i povukao za sobom lestvice. Divno je ići po gradu sa ključem od stana u džepu i znati da možeš pozvati u kuću koga bilo, a pritom biti siguran da to nikome neće smetati, samo ako tebi samom ne smeta. Divno je dolaziti kući i odlaziti, i pritom nikad ne reći ni reči, i zvoniti po gospođu Krup, da dahćući dođe iz zemljinih dubina kad je želim —i kad je raspoložena da dođe. Sve je ovo, kažem, divno, ali moram isto tako priznati da ima trenutaka kad je i vrlo sumorno.

Bilo je prijatno izjutra, naročito kad bi jutro bilo lepo. Pri dnevnoj svetlosti život je izgledao svež, slobodan, a na sunčevoj svetlosti još svežiji i slobodniji. Ali kad je dan počinjao da se kloni večeri, izgledalo je kao da i život zamire. Ne znam ni sam otkud to, ali je pri svetlosti sveće retko kad izgledao prijatan. Tada sam želeo da imam nekoga s kim bih mogao porazgovarati. Nedostajala mi je Agnesa. Osećao sam strašnu prazninu onde gde je bio onaj nasmešeni kovčežić za čuvanje mojih tajni. Izgledalo je da gospođa Krup živi beskrajno daleko. Mislio sam na svog prethodnika, koji je umro od pića i duvana, pa mi je padalo na pamet da bi bilo bolje da je bio valjan i još poživeo, mesto što mi sad dosađuje kao mrtav.

Posle dva dana i dve noći činilo mi se kao da sam tamo živeo godinu dana, a ipak nisam postao stariji ni za sat, već me je kao i uvek mučila moja nezrelost.

Kako se Stirford još nije pojavljivao, pomislih da je možda bolestan, te trećeg dana iziđoh iz Doma ranije i odoh pešice do Hajgeita. Gospođa Stirford se obradova kad me vide i reče mi da je otišao s jednim drugom iz Oksforda da poseti drugog druga koji stanuje blizu Sent Albansa, ali da se nada da će se sutra vratiti. Toliko sam ga voleo, da sam bio ljubomoran na njegove oksfordske prijatelje.

Pošto je navaljivala da ostanem na večeri, ja ostadoh, te mislim da ni o čemu drugom nismo razgovarali sem o njemu. Rekoh joj koliko ga je svet u Jarmutu zavoleo i kako je bio divan drug. Gospođica Dartl je bila puna aluzija i zagonetnih pitanja, ali ju je jako interesovalo šta smo tamo radili, pa je često govorila: »Je li zaista bilo tako?« i postavljala druga pitanja, te je izvukla iz mene sve što je htela da dozna. Izgledala je isto onako kao što sam je opisao kad sam je prvi put video, ali sam se tako prijatno i prirodno osećao u društvu tih dveju dama, da osetih kao da se pomalo zaljubljujem u nju. Nisam mogao a da ne pomislim nekoliko puta u toku te večeri, i naročito dok sam te noći išao kući, kako bi ona bila divno društvo u Bakingem stritu.

Sledećeg jutra sam pio kafu i jeo kiflu pred odlazak u Dom — a ovde mogu da primetim da je bilo čudnovato kako je kafa gospođe Krup, i pored toga što ju je mnogo trošila, ostajala srazmerno slaba — kad na moju beskrajnu radost uđe Stirford.

»Dragi moj Stirforde«, viknuh ja; »već sam pomislio da vas nikad više neću videti«.

»Odvukli su me oružano silom«, reče Stirford, »već sutradan po mom povratku kući. Slušajte, Deizi, pa vi ste se ovde smestili kao prava stara bećarina!«

Ja mu s puno ponosa pokazah čitav stan, ne propuštajući ni ostavu, i on ga jako pohvali.

»Znate li šta, stara bećarino«, dodade on, »ja ću od ovog napraviti svoj stan u gradu, dok mi vi ne reknete da se čistim«.

Obradovah se kad to čuh. Rekoh mu, ako bude na to čekao, da će čekati do sudnjeg dana.

»Treba nešto da doručkujete!« rekoh ja i stavih ruku na uže od zvonceta; »gospođa Krup će vam

napraviti svežu kafu, a ja ću vam ispržiti malo slanine na ovoj ovde momačkoj holandskoj peći«.

»Ne, ne«, reče Stirford. »Ne zvonite! Ne mogu! Moram da doručkujem sa jednim od onih drugova koji je odseo u Pjaca-Hotelu u Kovent-Gardenu«.

»Ali ćete se onda vratiti na večeru«, rekoh ja.

»Ne mogu, života mi. Ništa mi ne bi bilo prijatnije od toga, ali moram ostati s tom dvojicom drugova. Sutra ujutro sva trojica putujemo«.

»Onda ih dovedite ovamo na večeru«, odgovorih ja. »Šta mislite da li bi došli?«

»O, oni bi rado došli«, reče Stirford, »ali bi vam bili na smetnji. Bolje dođite vi, pa ćemo negde zajedno večerati«.

Nikako nisam hteo da pristanem na to, jer sam uvrteo sebi u glavu da treba da proslavim naselje i da mi se nikad neće pružiti bolja prilika. Još više sam se ponosio svojim stanom otkako ga je on pohvalio, te sam goreo od želje da otkrijem sve njegove prijatne strane. Zato ga naterah da mi obeća u ime svoja dva prijatelja, te zakazasmo večeru za šest sati.

Kad on ode, zazvonih po gospođu Krup i upoznah je sa svojom smelom zamisli. Gospođa Krup na prvom mestu reče da je naravno dobro poznato da se od nje ne može očekivati da ona poslužuje, ali da poznaje jednog okretnog mladog čoveka koji bi pristao da to radi za pet šilinga, i odozgo još koliko ja budem hteo da mu dam. Rekoh da svakako pristajem. Zatim gospođa Krup reče kako je jasno da ona ne može biti na dva mesta u isto vreme, što se meni učini sasvim razložno, i da bi bila neophodna neka mlada devojka koja bi stajala u ostavi, gde bi kraj sveće iz spavaće sobe prala tanjire. Ja upitah koliko bi stajala takva mlada devojka, a gospođa Krup reče da me šiling i šest penija neće ni obogatiti ni osiromašiti. Odgovorih da verujem da neće, te i to utvrdismo. A gospođa Krup reče:

»A sad, šta ćemo za večeru?«

Kuhinjsko ognjište gospođe Krup bilo je dobar primer nedostataka promišljenosti kod gvožđara koji ga je pravio, jer se na njemu nije ništa drugo moglo spremiti sem kotleta i pirea od krompira. A što se tiče tiganja za ribu, gospođa Krup reče da samo dođem i pogledam njeno ognjište. Zaista ništa poštenije nije mogla reći. Zar da odem i da vidim? Pošto ne bih postao ništa pametniji time što bih ga video, odbih i rekoh:

»Pa dobro, ne mora biti ribe«.

Ali gospođa Krup reče:

»Ta nemojte tako; pristižu ostrige; zašto ne bi njih?«

Tako se i to reši. Onda gospođa Krup reče da bi mi preporučila sledeće: par vrućih pečenih pilića — iz delikatesne radnje; goveđi paprikaš sa povrćem — iz delikatesne radnje; dva manja jela za pročelje stola, recimo neki puding s mesom i pržene bubrege — iz delikatesne radnje; pa onda jednu tortu i, ako volim, želea — opet iz delikatesne radnje. Tako će, reče gospođa Krup, ona dobiti mogućnosti da se sva posveti barenju krompira, i da posluži, onako kako ona to zna, sir i celer.

Postupajući po savetu gospođe Krup, poručih jela u delikatesnoj radnji. Dok sam nešto docnije išao Strendom, primetih u izlogu neke radnje, koja je prodavala šunku i govedinu, neku tvrdu išaranu smesu koja me je podsećala na mramor, a na kojoj je pisalo »lažna kornjača«[{27}] te uđoh i kupih jedan komad; taj je komad kako sam docnije uviđeo, mogao biti dovoljan za petnaestoricu ljudi. Gospođa Krup na jedvite jade pristade da tu smesu zagreje, na što se ona u tečnom stanju tako skupi, da nam se učini, kako se Stirford izrazi, »prilično mršava« za četvoricu.

Po srećnom završetku svih tih priprema, ja kupih nešto voća i slatkiša na pijaci u Kovent-Gardenu, i u jednoj vinarskoj radnji u tom kraju poručih, moglo bi se reći, znatnu količinu vina. Kad se to posle podne vratih kući, i kad na podu u ostavi videh boce svrstane u karu, učini mi se da ih je tako mnogo — mada utvrdih da mi nema dve, što je gospođi Krup bilo vrlo neprijatno — da ih se istinski uplaših.

Jedan se Stirfordov prijatelj zvao Grendžer, a drugi Markhem. Obojica su bili veseli i živahni

mladići. Grendžer nešto stariji od Stirforda a Markhem mladolik, tako da mu ne bih dao više od dvadeset. Primetih da on o sebi uvek govori neodređeno kao o »čoveku«, a retko ili nikad u prvom licu jednine.

»Čovek se ovde može vrlo dobro osećati, gospodine Koperfilde«, reče Markhem, misleći na sebe.

»Nije rđavo mesto«, rekoh ja, »i sobe su zaista ugodne«.

»Nadam se da ste obojica pri apetitu«, reče Stirford.

»Časti mi«, odgovori Markhem, »izgleda da, grad otvara čoveku apetit. Čovek je po ceo dan gladan, čovek neprestano jede«.

Ispočetka sam bio malo zbunjen i osećao se suviše mlad da bih mogao sedeti u začelju, te kad najaviše večeru, zamolih Stirforda da sedne u začelje, pa sedoh prema njemu. Sve je bilo vrlo dobro; nismo štedeli vino, a on se tako sjajno trudio da ide sve kako treba, da u našem dobrom raspoloženju nije bilo zastoja. Za vreme večere nisam bio zabavan koliko bih mogao poželeti, jer sam se, pošto se moja stolica nalazila prema vratima, mnogo uznemiravao opažanjem da onaj »Okretan mladi čovek« često izlazi iz sobe, i da se odmah posle toga na zidu hodnika pojavi njegova senka sa bocom na ustima. I »mlada devojka« mi je isto tako zadavala muke, ne toliko zbog toga što se nije žurila da pere tanjire, koliko time što ih je razbijala. Jer kako je bila po prirodi ljubopitljiva, i nije mogla da se ograniči — kako su jasno glasila data joj uputstva — na ostavu, neprestano je izvirivala i neprestano zamišljala da ju je neko opazio, pa se u tom uverenju nekoliko puta žurno povlačila sve preko tanjira — kojima je pažljivo popločala ostavu — i pravila silnu štetu.

Ovo su, međutim, bile sitne nezgode, na koje sam lako zaboravio čim se sto raščistio i izneli kolači, ali baš u toj fazi našeg zabavljanja pronađoše da onaj okretni mladić više nije u stanju da proslovi reč. Pošto ga poverljivo uputih da potraži društvo gospođe Krup i da mladu devojku isto tako odvede u suteren, sav se predadoh veselju.

U prvo sam vreme bio neobično veseo i bezbrižan; u glavu mi navališe svakovrsni upola zaboravljeni predmeti za razgovor, te sam se razbrbljao kao nikada dotle. Od srca sam se smejao svojim sopstvenim, a i tuđim šalama; pozivao Stirforda na odgovornost što nam se sipa vino; nekoliko puta se obavezao da ću doći u Oksford; objavio da nameravam da priređujem iste ovakve večere jedanput nedeljno do daljeg saopštenja; i ludo uzeh tako mnogo burmuta iz Grendžerove burmutice, da sam bio primoran da odem u ostavu, gde sam nasamo kijao punih deset minuta.

Posle sam stao da točim vino sve brže i brže, i da neprestano otvaram nove boce, iako to davno više nije bilo potrebno. Digoh čašu u Stirfordovo zdravlje. Rekoh da mi je najmiliji prijatelj, zaštitnik mog dečačkog doba i drug moje mladosti. Rekoh da se radujem što mogu da mu nazdravim. Rekoh da mu više dugujem nego što mu ikad mogu platiti i da mu se mnogo više divim no što mogu izraziti. Završih rečima »Nazdravljam Stirfordu! Neka ga bog poživi! Živeo!« Mi mu tri puta po triput viknusmo »Živeo«, pa još jedanput, i najzad snažno na završetku. Razbih čašu dok sam išao oko stola da se rukujem s njim, i rekoh mu — u dve reči — »Stirforde, vi ste zvezda vodilja mog života!«

Kad sam se posle toga osvestio, neko je već bio zašao u polovinu pesme. Taj pevač je bio Markhem, koji je pevao: »Kad srce čoveku ispuni briga«, čim to otpeva, on reče da će dići čašu u zdravlje »žene«. Ja se pobunih protiv toga, i ne mogoh to dopustiti. Rekoh da to nije častan način nazdravljanja, i da se u mojoj kući može samo nazdravljati »Gospođama!« Istupio sam odlučno prema njemu, sigurno zato što sam video da mi se Stirford i Grendžer smeju — meni ili njemu — ili obojici. On reče da se čoveku ne može nametnuti šta da radi. Ja rekoh da *može*. On onda reče da nije dopušteno vređati čoveka. Ja rekoh da u tome ima prava — da se nikad ne sme vređati pod mojim krovom, gde su lari[{28}] svetinja, a zakoni gostoprimstva svemoćni. A on reče da čovek bez ikakva ponižavanja vlastitog dostojanstva može priznati da sam đavolski dobro momče, te ja odmah digoh čašu u njegovo zdravlje.

Neko je pušio. Svi smo pušili. Ja sam pušio i pokušavao da prigušim sve jaču želju da se stresem.

Stirford je održao govor o meni, koji me je uzbudio skoro do suza. Zahvalih mu i rekoh kako se nadam da će ovo društvo večerati i sutradan, i dan posle toga — uvek u pet sati, da bi se moglo uživati u razgovoru i društvu do kasno uveče. Osetih potrebu da nazdravim jednoj ličnosti. Nazdravih svojoj tetki. Gospođici Betsi Trotvud, najboljoj predstavnici svoga pola.

Neko se naginjao kroz prozor moje spavaće sobe, osvežavao čelo na hladnom kamenju zida i osećao dah vetra na licu. To sam bio ja. Oslovljavao sam sebe sa »Koperfilde« i govorio: »Zašto si pokušao da pušiš? Trebalo je da znaš da to ne možeš«. A sad opet neko nesigurno posmatra svoje lice u ogledalu. To sam opet ja. U ogledalu sam vrlo bled; oči imaju neki bezizrazni izgled, a kosa mi — samo kosa, ništa drugo, — izgleda strašno pijana.

Neko mi kaže: »Hajdemo u pozorište, Koperfilde!« Preda mnom nije više spavaća soba, već opet sto pokriven čašama koje zveckaju, lampa, Grendžer s moje desne strane, Markhem s leve, a Stirford prema meni — svi kao u nekoj magli i daleko. Pozorište? Svakako. Kao poručeno! Hajdemo! Ali me moraju izviniti što moram sve ispratiti, pa onda ugasiti lampu — za slučaj požara.

Usled neke pometnje u mraku, nestaju vrata. Dok ih tražim u zavesama na prozoru Stirford me, smejući se, uzima za ruku i izvodi. Išli smo niz stepenice jedan za drugim. Pri dnu neko pade, i skotrlja se. Neko drugi reče: »To je Koperfild!« Mene taj lažni izveštaj razljuti, ali kad videh da u hodniku ležim na leđima, počeh pomišljati da u tome ima neke istine.

Noć puna magle, sa velikim krugovima oko svetiljki na ulicama! Nejasno se govorilo da je noć vlažna! Ja izrazih mišljenje da je čak mrazna. Stirford me ispod neke svetiljke očisti od prašine, pa mi ispravi šešir, koji neko odnekud izvuče na upravo čudesan način, jer ga ja pre toga nisam imao na glavi. Stirford izjavi: »Sad vam je dobro, Koperfilde, je l' te?« a ja mu odgovorih: »Nika' bolje«.

Neki čovek, koji je virio kao iz neke rupe od golubarnika, i koji od nekog primi novac, gledao je iz magle, pitajući da li sam i ja jedan od gospode za koju je plaćeno, i kao da je bio prilično u nedoumici — ukoliko se sećam na osnovu jednog pogleda koji sam na njega bacio — da li da uzme novac ili ne. Malo zatim nađosmo se vrlo visoko u vrlo toplom pozorištu, gledajući dole u veliki parter, u kojem su se gusto zbijeni ljudi videli tako nejasno, da je izgledalo kao da se puši. Bila je tu i velika pozornica, koja je posle onih ulica izgledala vrlo čista i ravna; a bilo je i ljudi na njoj, koji su govorili o ovom ili o onom ali sasvim nerazgovetno. Bilo je u izobilju sjajnih svetiljki, bilo je muzike, i bilo je dama dole u ložama, i ko zna šta sve još. Izgledalo mi je kao da cela zgrada uči da pliva; tako se neuračunljivo ponašala kada bih pokušao da je malo učvrstim.

Na nečiji predlog rešimo da siđemo dole u lože, gde su sedele dame. Ispred mog pogleda prođe zavaljen na sofi neki gospodin propisno obučen, i sa dogledom u ruci, pa onda i moja prilika u ogledalu, u svojoj prirodnoj veličini. Onda me uvedoše u jednu od onih loža, i dok sam sedeo i nešto govorio, svet je oko mene vikao: »Mir!« dok su dame bacale ljutite poglede na mene.

Šta! Gle! Agnesa! — seđi na sedištu ispred mene, u istoj loži, a pokraj nje neka dama i gospodin koga ne poznajem. Sada joj vidim lice, bolje nego što sam ga onda video, kako se okreće meni i sa neizbrisivim izrazom žaljenja i čuđenja na licu.

»Agnesa!« rekoh ja odebljalim jezikom. »Bož' moj! Agnesa!«

»Ćutite! Molim vas!« odgovori ona, nisam mogao da shvatim zašto; »uznemiravate publiku. Gledajte na pozornicu!«

Na njenu zapovest pokušah da učvrstim pogled i da čujem nešto od onog što se tamo dešava, ali uzalud. Posle nekog vremena opet bacih pogled na nju, i videh kako se povlači u svoj kut i stavlja ruku u rukavici na čelo.

»Agnesa!« rekoh ja. »Da 'am nije zlo?«

»Nije, nije! Ne brinite za mene, Trotvude«, odgovori ona. »Slušajte! Hoćete li skoro ići?«

»'Oću li skoro ići?« ponovih ja.

»Da«.

Imao sam glupu nameru da joj odgovorim kako ću čekati da bih joj pomogao da siđe. Mislim da sam to nekako i rekao jer je ona, pošto me je neko vreme pažljivo posmatrala, izgleda shvatila, te tiho odgovori:

»Znam da ćete učiniti što vas zamolim, ako vam kažem da to sasvim ozbiljno želim. Idite sada, idite Trotvude, za moju ljubav, i zamolite svoje prijatelje da vas odvedu kući«.

Dotle me je već toliko otreznila, bar privremeno, da sam, iako ljut na nju, osećao stid, pa uz jedno: »Knoć!« — što je trebalo da znači »Laku noć« — ustadoh i otidoh. Moji drugovi pođoše za mnom, te se iz lože odmah stvorih u svojoj spavaćoj sobi, gde je kraj mene bio samo Stirford, koji mi je pomogao da se svučem, i gde sam čas kazivao da mi je Agnesa sestra, a čas ga molio da donese otvarač za boce da otvorim još jednu bocu vina.

Kako je neko, ležeći u mom krevetu, neprestano jedno te isto govorio i radio bez ikakve veze, u nekom grozničavom snu cele bogovetne noći — dok se krevet ljuljao kao more koje nikad ne miruje! Kako mi se, kad se taj neko polako pretvori u mene, guša poče sušiti od žeđi i kako mi se učini da mi je spoljna koža tvrda kao daska, jezik dno praznog kotla, koji je prevučen skramom od silne upotrebe, i koji sagoreva na slaboj vatri, a dlanovi vrele metalne ploče koje ni led ne može da rashladi!

A tek duševne muke, kajanje i stid koje osetih sutradan kad se osvestih! Užas pri pomisli da sam počinio hiljade ludosti kojih se više ne sećam, a koje nikad ništa neće moći popraviti, sećanje na onaj nezaboravni pogled kojim me je Agnesa pogledala; ubistvena nemogućnost da s njom govorim, pošto u onom beslovesnom stanju nisam doznao ni otkud ona u Londonu, ni gde je odsela; moje gađenje od samog gledanja sobe u kojoj je bila pijanka; glava koja puca od bola; pa onaj miris duvana, onaj pogled na vinske čaše, ona nemogućnost izlaženja na ulicu, ili čak ustajanja iz postelje — o, da, grozna dana!

O kako mi je bilo te večeri dok sam sedeo kraj vatre sa činijom ovčije čorbe po kojoj su plivale mrlje masti, i mislio kako sam pošao putem svoga prethodnika, i kako ću naslediti njegov grozni život uz njegov stan, te mi je dolazilo da odjurim u Dover i sve otkrijem! Kako mi je bilo te večeri kad ono uđe gospođa Krup da odnese činiju od čorbe, i da donese jedan bubreg na malom tanjiru za sir kao jedini ostatak sinoćne gozbe. Došlo mi je bilo zbilja da joj padnem na grudi od nankina, i da joj kažem u nastupu iskrenog kajanja; — O gospođo Krup, gospođo Krup, ostavite se tih ostataka! Ja se osećam jadan i žalostan! — što bih i učinio, da čak i u tom trenutku iskušenja ne pomislih da gospođa Krup ipak nije žena kojoj se može ispovedati.

GLAVA XXV

DOBRI I ZLI ANĐELI

Baš sam hteo da izađem iz svoje sobe ujutro posle onog žalosnog dana punog glavobolje, gađenja i kajanja, s nekom čudnom zbrkom u glavi u pogledu datuma moje svečane večere, kao da je čitava grupa Titana uzela ogromnu polugu i odgurnula prekjučerašnji dan nekud na nekoliko meseci unazad, kad ugledah jednog glasonošu kako ide naviše s nekim pismom u ruci. Dotle je sasvim natenane išao svojim poslom, ali kad spazi mene na vrhu stepenica, i vide da ga posmatram preko ograde, udari u trk i dotrča gore, zaduvan kao da se slomio od silnog trčanja.

»Za poštovanog gospodina T. Koperfilda«, reče glasonoša, dotičući kapu svojim štapićem.

Gotovo nisam bio u stanju da kažem da sam to ja: toliko sam bio uzrujan verujući da pismo dolazi od Agnese. Ali mu ipak rekoh da sam ja gospodin T. Koperfild, što mi on poverova i predade pismo, na koje se, kako reče, iziskuje odgovor. Ja ga ostavih na stepenicama da čeka na taj odgovor, pa se vratih u svoj stan u tako nervoznom stanju, da mi je došlo da spustim pismo na sto za doručak dok se ne sprijateljim malo s njegovim spoljnim izgledom, pa se tek onda reših da prelomim pečat.

Kad ga otvorih, videh da je to vrlo ljubazno pisamce, u kojem nije bilo ni pomena o mom stanju u pozorištu. U njemu je stajalo samo: »Dragi Trotvude, ja stanujem u kući tatinog zastupnika gospodina Voterbruka, na Eli-Pleisu, u Holbornu. Da li biste hteli da dođete do mene danas ili u svako doba koje budete odredili? — Uvek vaša odana Agnesa,«.

Tako mi je mnogo vremena trebalo da napišem odgovor koji bi me makar malo zadovoljio, da ne znam šta je glasonoša mogao misliti, sem ako nije pomislio da učim da pišem. Mora da sam počeo bar pola tuceta odgovora. Počeo sam jedan: »Kako se mogu ikad nadati, draga Agnesa, da ću iz vašeg sećanja izbrisati odvratni utisak...«, ali mi se takav odgovor nije dopao, te sam ga pocepao. Počeo sam drugi: »Šekspir je primetio, draga Agnesa, da je čudno da čovek svog neprijatelja meće u usta...« — to me podseti na Markhema, te ne nastavih. Čak sam pokušao i sa stihovima. Počeo sam jedno pisamce šestosložnim stihom. »Ne sećaj se, mila...« — ali ne mogoh naći pogodan stih, te odustadoh. Posle mnogih pokušaja, napisah prosto: »Draga Agnesa. Vaše pismo je kao Vi sama; šta bih mogao pohvalnije reći o njemu? Doći ću u četiri sata, — Vaš odani i tužni T. K«. I glasonoša najzad ode sa tom porukom — koju sam iz dvadeset razloga u isti mah poželeo da povučem čim je izašla iz mojih ruku.

Ako je taj dan bio samo upola toliko uzbudljiv još kome uvaženom kolegi iz Doktorskog doma koliko meni, iskreno verujem da je tome gospodinu poprilično izašao na nos njegov udeo u tome starinskom i smrdljivom popovskom siru. Mada sam iz kancelarije izašao u tri i po, i mada sam se već posle nekoliko minuta šunjao oko mesta sastanka, određeno vreme prođe za čitavih četvrt sata, prema časovniku na tornju crkve Sv. Andrije u Holbornu, pre no što pribrah dovoljno očajničke hrabrosti da povučem za ručicu privatnog zvonceta provučenog kroz levi dovratnik kuće gospodina Voterbruka.

Stručni poslovi kancelarije gospodina Voterbruka obavljali su se u prizemlju, a otmeni poslovi — kojih je bilo mnogo — na gornjem spratu zgrade. Uvedoše me u lep, ali dosta zagušljiv salon, gde je sedela Agnesa i plela neku kesu.

Izgledala je tako tiha i dobra, i tako me podsetila na moje bezbrižne đačke dane u Kenterberiju i na pijanog, nadimljenog glupavog bednika kakav sam bio pre neku noć, da podlegoh, pošto ne beše više nikog u sobi, samopregoru i stidu... i pokazah se, ukratko rečeno, kao prava budala. Ne mogu poricati da sam zaplakao. Ni dan danji mi nije jasno je li to, uopšte uzevši, bilo najpametnije ili najsmešnije

što sam mogao učiniti.

»Da je bio ma ko drugi, Agnesa«, rekoh ja okrenuvši glavu ustranu, »ne bih ni upola toliko mario. Ali da me baš vi vidite! Skoro bih više voleo da sam umro pre toga!«

Ona spusti ruku — dodir njene ruke bio je kao nijedan drugi — na moju mišicu, samo za trenutak, i ja osetih takvo prijateljstvo i takvu utehu, da je, ne mogavši se uzdržati, prinesoh ustima i zahvalno poljubih.

»Sedite«, reče Agnesa veselo. »Nemojte se žalostiti, Trotvude. Ako se ne možete potpuno osloniti na mene, na koga ćete se osloniti?«

»Ah, Agnesa!« odgovorih ja. »Vi ste moj dobri anđeo!«

Ona sa nasmeši prilično tužno, kako mi se učini, i odmahnu glavom.

»Da, Agnesa, moj dobri anđeo! Uvek moj dobri anđeo!«

»I kad bih to zaista bila, Trotvude«, odgovori ona, »jednu bih stvar od sveg srca učinila«.

Ja pogledah u nju upitno, ali već naslućujući šta hoće da kaže.

»Upozorila bih vas«, reče Agnesa gledajući me netremice, »na opasnost od vašeg zlog anđela«.

»Draga Agnesa«, počeh ja, »ako mislite na Stirforda ...«

»Mislim, Trotvude«, odgovori ona.

»Onda mu činite veliku nepravdu. Zar on moj zli anđeo, ili ma čiji? On, koji je samo moj vođa, moja potpora i moj prijatelj! Draga Agnesa, recite, zar nije nepravedno, nimalo nalik na vas, kad ga cenite prema onome što ste videli na meni preksinoć?«

»Ja ga ne cenim po onom što sam videla na vama preksinoć«, odgovori ona mirno.

»Nego po čemu onda?«

»Po mnogim stvarima, koje su same po sebi sitnice, ali koje se meni ne čine takve kad se povežu jedna s drugom. Ja ga dobrim delom cenim po vašem sopstvenom pričanju o njemu, Trotvude, i po vašem karakteru, i po uticaju koji on ima na vas«.

U njenom skromnom glasu uvek je bilo nečeg što je, izgleda, diralo neku žicu u meni, koja bi zatreperila samo na taj zvuk. Ona je uvek bila ozbiljna, ali kad bi postala vrlo ozbiljna kao što je sad bio slučaj, ta bi žica tako zatreperila, da bih se odmah pokorio. Sedeo sam i gledao u nju dok je ona držala oči oborene i uprte u svoj rad; sedeo sam i kao da sam i dalje slušao njen glas, od čijeg mi se zvuka zamrači Stirfordova slika i pored sve moje privrženosti njemu.

»To je od mene vrlo smelo«, reče Agnesa dižući opet pogled na mene; »od mene koja sam uvek živela tako povučena, te tako slabo poznajem svet, da ne bih smela sa takvom sigurnošću davati savete, pa čak ni imati tako odlučno mišljenje. Ali znam iz kakvog je to osećanja poteklo, Trotvude; iz kakvog iskrenog podsećanja na to da smo zajedno rasli, iz kako iskrenog zanimanja za sve što je u vezi s vama. Otuda mi i dolazi ta smelost. Ja sam uverena da je tačno ono što vam kažem. Sasvim sam sigurna u to. Kad vas opominjem da ste stekli opasnog prijatelja, osećam kao da vam to govori neko drugi, a ne ja«.

Opet sam gledao u nju i opet slušao šta govori, čak i pošto je ućutala, i opet potamne njegova slika, iako mi je još ležala u srcu.

»Nisam tako nerazumna da očekujem«, reče Agnesa posle kratkog vremena, vraćajući se svom običnom glasu, »da ćete hteti, ili da ćete moći odmah promeniti svoje osećanje, koje je za vas postalo pravo ubeđenje, a još manje da ćete promeniti osećanje čiji koren leži u vašoj poverljivoj prirodi. Ne bi trebalo da to radite na brzu ruku. Ja od vas, Trotvude, tražim samo da se, ako ikad mislite na mene... hoću da kažem«, reče uz miran osmeh, pogodivši zašto sam poumio da je prekinem, »da se, kad god pomislite na mene, setite i ovog što sam vam rekla. Opraštate li mi za sve ovo?«

»Oprostiću vam, Agnesa«, odgovorih ja, »kad budete dali priznanje Stirfordu i zavoleli ga onako kako ga ja volim«.

»Zar ne pre toga?« reče Agnesa.

Videh kako joj preko lica pređe laka senka kad njega ovako pomenuh, ali mi odgovori osmehom, te smo opet bili puni uzajamnog neograničenog poverenja kao i ranije.

»A kad ćete, Agnesa, vi meni oprostiti ono od preksinoć?«

»Kad se budem ponovo setila toga«, reče Agnesa.

Ona je želela da promeni predmet razgovora, ali sam ja bio toliko obuzet njim, da sam hteo pošto-poto da joj ispričam kako je došlo do toga da se obrukam i usled kakvog je lanca slučajnih okolnosti pozorište ispalo poslednji beočug u njemu.

Za mene je bilo veliko olakšanje da joj nadugačko i naširoko objasnim zahvalnost koju sam osećao prema Stirfordu zbog toga što je pazio na mene dok nisam bio u stanju da pazim sam na sebe.

»Ne smete zaboraviti«, reče Agnesa mirno menjajući predmet razgovora čim sam bio završio, »da uvek treba da mi pričate o sebi ne samo kad je posredi kakva nevolja, nego i kad je posredi kakva ljubav. Ko je došao na mesto gospođice Larkins, Trotvude?«

»Niko, Agnesa«.

»Jeste neko, Trotvude«, reče Agnesa smejući se i dižući kažiprst.

»Ne, Agnesa, na časnu reć! To jest, na svaki način, postoji izvesna dama u kući gospode Stirford koja je vrlo duhovita i s kojom volim da razgovaram, neka gospođica Dartl, ali je ne obožavam«.

Agnesa se opet nasmeja svojoj pronicljivosti, pa mi reče da misli kako bi trebalo da odsad, ako mislim da joj ostanem veran što se tiče poveravanja tajni, vodi mali spisak mojih vatrenih ljubavi sa naznačenjem datuma, trajanja i završetka svake od njih, nešto kao tabelarni pregled vladavine pojedinih kraljeva i kraljica Engleske. Zatim me upita jesam li video Uriju?

»Uriju Hipa?« rekoh ja. »Nisam. Je li on u Londonu?«

»On dolazi svakog dana dole u kancelariju«, odgovori Agnesa. »Bio je u Londonu nedelju dana pre mene. Bojim se da je dolazio po izvesnom neprijatnom poslu, Trotvude«.

»Poslu koji vam, kako vidim, zadaje brigu, Agnesa«, rekoh ja; »Šta li to može biti?«

Agnesa ostavi svoj rad i odgovori poklapajući ruke jednu drugom i gledajući u mene onim svojim lepim i blagim očima.

»Mislim da će stupiti u ortakluk s tatom«.

»Šta? Urija? Ta niska ulizica da dopuzi kao crv do tako visokog položaja?« viknuh ja ljutito. »Zar se niste protivili tome, Agnesa? Imajte na umu kakva će ta veza biti. Morate govoriti otvoreno. Ne smete dopustiti ocu da učini takav ludi korak. Vi to morate sprečiti, Agnesa, dok još ima vremena«.

Dok sam govorio, Agnesa, i dalje gledajući u mene, zaklima glavom, smeškajući se na moju vatrenost, pa odgovori:

»Vi se sećate našeg poslednjeg razgovora o tati? Skoro odmah iza toga, nije prošlo više od dva-tri dana, on mi je prvi put nagovestio ovo što sam vam sad rekla. Žalost je bila gledati kako se u njemu vodi borba između želje da meni predstavi kao da on to radi po slobodnom izboru, i njegove nesposobnosti da sakrije da mu je to nametnuto. Bilo mi ga je tako žao«.

»Zar nametnuto, Agnesa? Ko mu nameće?«

»Urija je«, odgovori ona posle kratkog oklevanja, »udesio da tati postane neophodan. On je prepreden i oprezan. Zagospodario je svim tatinim slabostima, podsticao ih i koristio se njima, dok... da sve kažem jednom reči, Trotvude, dok nije doveo dotle da ga se tata boji«.

Bilo je tu i još nečega što je ona mogla da kaže i što je znala, ili samo podozrevala; to sam jasno video. Nisam se mogao odlučiti da joj zadam bol pitajući je šta je to, jer sam znao da mi to ne kazuje da bi poštedela oca. Osećao sam da se to već dugo spremalo; da, trebalo je samo da malo promislim, pa da shvatim da se odavno spremalo. Ali sam oćutao.

»Njegov je uticaj na tatu«, reče Agnesa, »vrlo velik. On se pravi ponizan i zahvalan, možda i iskreno, nadam se, ali je njegov položaj stvarno nadmoćan, te strepim da se on grubo služi tom svojom moći«.

Ja rekoh da je on pseto, što mi je u tom trenutku bilo veliko zadovoljstvo.

»U vreme o kojem je reč, to jest u vreme kad mi je tata govorio«, nastavi Agnesa, »on je izjavio tati da odlazi od njega, da mu je to vrlo žao, i da to čini preko volje, ali da na drugoj strani ima bolje izglede. Tata je bio onda jako utučen i mnogo jače poguren od briga no ikad ranije pred vama ili preda mnom; ali mu je, izgleda, kad se prelomio na ortakluk, to došlo kao neko olakšanje, iako je ujedno izgledalo kao da ga to boli i da se toga stidi«.

»A kako ste vi to primili, Agnesa?«

»Uradila sam, Trotvude«, odgovori ona, »ono što je, nadam se, bilo na svom mestu. Pošto sam posigurno osećala da je radi tatinog mira potrebno da se ta žrtva učini, ja sam ga preklinjala da je učini. Rekla sam da će mu to olakšati teret života, i nadam se da hoće, i da će meni pružiti više prilike da budem u njegovom društvu. O, Trotvude«, viknu Agnesa stavljajući ruke na lice, pri čemu je obliše suze, »ja skoro osećam da sam bila tatin neprijatelj, a ne dete koje ga voli. Jer znam kako se izmenio zbog svog požrtvovanja prema meni. Znam kako je sužavao krug svojih simpatija i dužnosti, usredsređujući sve svoje misli samo na mene. Znam koliko je stvari odgurnuo na stranu mene radi, i kako su mu brižne misli o meni bacile senku na život, i oslabile snagu i energiju skrećući ih sve ka jednoj misli. Kad bih samo mogla nekako da to popravim! Kad bih mogla da izborim njegovo uzdizanje, kao što sam tako nevino bila uzrok njegovom padu!«

Nikad dotle nisam video Agnesu da plače. Video sam joj suze u očima kad sam donosio nova odlikovanja iz škole, video ih i onda kad smo poslednji put govorili o njenom ocu, i video kako okreće svoju milu glavu ustranu kad smo se praštali jedno od drugog; ali je nikad nisam video da ovako tuguje. Dođe mi je tako žao da sam samo uspeo da kažem nekako smeteno i nemoćno:

»Molim vas, Agnesa, nemojte! Nemojte, mila sestro!«

Ali je Agnesa bila mnogo iznad mene u pogledu čvrstine karaktera i odlučnosti, što sada dobro znam — bilo da sam to onda znao ili ne — te je nisam morao dugo moliti. Ubrzo joj se ponovo vrati ono njeno lepo i mirno držanje, koje se u mome sećanju tako odlikuje od svih drugih, te je izgledalo kao da je oblak prešao preko vedrog neba.

»Nije verovatno da ćemo još dugo biti sami«,, reče Agnesa. »te mi, dok imam priliku za to, dopustite da vas zamolim, Trotvude, da se ponašate prijateljski prema Uriji. Nemojte ga odbijati. Nemojte se buniti, jer vi, po mom mišljenju, uopšte imate sklonost da se bunite protiv onog što bi vam moglo biti neprijatno u njemu. Možda on to i ne zaslužuje, jer mi još ne znamo sigurno ni za kakvo zlo s njegove strane. U svakom slučaju, mislite prvo na tatu i mene?«

Agnesa ne dobi vremena da kaže još nešto, jer se vrata otvoriše i u sobu uplovi gospođa Voterbruk, široka gospođa, ili u širokoj haljini; jedno ili drugo, jer ne znam tačno šta je bila haljina, a šta gospođa. Imao sam neko nejasno sećanje da sam je video u pozorištu, kao u kakvoj bledoj, magičnoj lampi; ali izgledalo je da se ona mene sasvim dobro seća, i da podozreva da sam još jednako u pijanom stanju.

Ali kad postepeno uvide da sam trezan, i da sam, bar se nadam, skroman mladi gospodin, gospođa Voterbruk postade znatno mekša prema meni, pa me upita, prvo, da li često idem u parkove, a, drugo, da li često zalazim u društvo. Kad ja na oba pitanja odgovorih odrečno, pade mi u oči da sam opet znatno pao u njenim očima, mada me ona, ljubazno sakrivajući tu činjenicu, pozva i na večeru za sutradan. Ja prihvatih poziv i oprostih se, a zatim, čim izađoh, otidoh da posetim Uriju u kancelariji, gde ga ne nađoh, te samo ostavih posetnicu.

Kad sam sutradan otišao na večeru, i kad sam, pošto se vrata preda mnom otvoriše, utonuo u paru pečenog ovnujskog buta, osetih da nisam jedini gost; jer odmah poznadoh prerušenog jučerašnjeg glasonošu, koji je pomagao domaćem sluzi i čekao pri dnu stepenica da najavi moje ime. Trudio se da izgleda što može bolje kad me poverljivo upita za časno ime, kao da me nikad u životu nije video, ali sam ja njega dobro poznao, a i on mene. Savest je od nas obojice napravila kukavice.

Ustanovih da je gospodin Voterbruk sredovečan gospodin kratka vrata, s podosta okovratnika, kome je samo nedostajala crnja njuška, pa da bude živa slika mopsa. On mi reče da mu je vrlo milo što ima čast da se upozna sa mnom, a zatim me, pošto ja pozdravih gospođu Voterbruk, vrlo svečano predstavi nekoj strašnjoj gospođi u haljini od crne kadife i s velikim šeširom od crne kadife, koja je, sećam se, izgledala kao kakva bliska Hamletova rođaka — recimo tetka.

Bila je to gospođa Henrija Spajkera, koji je takođe bio prisutan, tako hladan čovek, da mu je glava, mesto da izgleda proseda, izgledala kao posuta injem. Silna im se pošta ukazivala, i gospodinu Henriju Spajkeru i gospođi Spajkerovici, što je, kako mi reče Agnesa, dolazilo otuda što je gospodin Henri Spajker bio pravozastupnik nečega, ili nekoga, zaboravio sam već čega ili koga, s čim ili s kim je opet bila u nekoj dalekoj vezi državna blagajna.

U društvu nađoh i Uriju Hipa u crnom odelu i duboko poniznog. Kad se rukovah s njim, on mi reče da je ponosan što mu poklanjam pažnju i da ga zaista obavezujem svojom snishodljivošću. Ali sam se mogao zadovoljiti i s mnogo manje zahvalnosti s njegove strane, jer je zbog te svoje zahvalnosti obletao oko mene cele te večeri, a osim toga se, čim bih progovorio koju reč Agnesi, neizostavno stvarao iza nas i gledao nas sumorno svojim neosenčenim očima i mrtvačkim licem.

Bilo je tu i drugih gostiju, koji su, primetih, svi bili naročito rashlađeni za tu priliku, kao i vino. Ali mi jedan gost naročito privuče pažnju i pre nego što je ušao zato što čuh da ga prijavljuju kao gospodina Tredlsa! Ja se odmah setih Salem-kuće i pomislih: je li moguće da je to Tomica, onaj koji je imao običaj da crta kosturove?

Očekivao sam gospodina Tredlsa s neobičnim interesovanjem. Bio je to trezven mladić, postojana izgleda, i mirna ponašanja, sa smešnom kosom na glavi i očima koje su bile prilično razrogačene. Ali se tako brzo povukao u jedan mračan kut, da nisam uspeo da ga bolje vidim. Najzad ga ipak dobro osmotrih, pa zaključih da je to, ako me ne varaju oči, baš onaj stari nesrećni Tomica.

Obratih se gospodinu Voterbruku i rekoh da mi se čini da sam među gostima primetio jednog svog starog školskog druga.

»Zbilja!« reče gospodin Voterbruk iznenađeno. »Suviše ste mladi da bi to mogao biti gospodin Henri Spajker!«

»O, ne mislim na njega!« odgovorih ja. »Mislim na gospodina koji se zove Tredls«.

»A, da, da! Zbilja!« reče moj domaćin sa mnogo slabijim interesovanjem. »Moguće«.

»Ako je to stvarno ista osoba«, rekoh ja gledajući prema njemu, »mi smo bili zajedno u školi koja se zvala Salem-kuća. Bio je krasan mladić«.

»O, da, Tredls je dobar mladić«, odgovori moj domaćin klimajući glavom sa izgledom dobroćudne trpeljivosti, »Tredls je sasvim dobar mladić«.

»Zaista čudna slučajnost«, rekoh ja.

»Jeste zaista«, odgovori moj domaćin; »prava slučajnost što je Tredls uopšte došao ovamo, jer su njega pozvali tek jutros kad je ostalo upražnjeno mesto za stolom, namenjeno bratu gospođe Henrija Spajkera, pošto se ovaj razboleo. Neobično gospodstven čovek, taj brat gospođe Henrija Spajkera, gospodine Koperfilde«.

Ja promrmljah nešto u znak saglasnosti, što je bilo dosta kad se ima u vidu da nisam znao baš ništa o njemu, pa upitah šta je gospodin Tredls po zanimanju.

»Tredls«, odgovori gospodin Voterbruk; »mlad čovek koji se sprema za advokatski ispit. Da. Sasvim dobar mladić. Ničiji neprijatelj osim svoj lični«.

»Zar je on svoj neprijatelj?« rekoh ja žaleći što čujem tako nešto.

»Pa«, odgovori gospodin Voterbruk napućivši usta i igrajući se lancem za sat s izgledom dobro stojećeg, zadovoljnog čoveka, »ja bih rekao da je to jedan od onih ljudi koji sami sebi zaklanjaju svetlost. Da, mislim, na primer, da taj nikad neće doterati ni do pet stotina funti. Tredlsa mi je preporučio jedan prijatelj po struci. O, da. On ima izvesnu vrstu sposobnosti za pisanje kratkih izvoda

i za pismeno i jasno izlaganje činjenica u nekom sporu. U stanju sam da ponekad dobacim poneki posao Tredlsu u toku godine; nešto što je — za njega — znatna stvar. O, da! Da!«

Na mene je ostavio jak utisak taj pouzdani i samozadovoljni način kojim je gospodin Voterbruk svaki čas izgovarao tu kratku reč »da«. Bila je čudesno izrazita. Stavljala je do znanja da je to čovek kome je bog dao, nećemo reći kapom i šakom, nego lestvice, te se peo na sve veću visinu u životu, prečagu po prečagu, sve dok nije dospeo dotle da sada s vrha bedema gleda filozofskim i pokroviteljskim pogledom dole na ljude u rovovima.

Još sam razmišljao o toj temi, kad se objavi večera. Gospodin Voterbruk pođe dole sa Hamletovom tetkom, a gospodin Henri Spajker povede gospođu Voterbruk. Agnesa, koju bih ja rado poveo, pripade nekom prijašku koji se usiljeno smejuljio i bio slab na nogama. Urija, Tredls i ja, kao mlađi članovi društva, pođosmo dole poslednji, kako smo znali. Meni nije bilo tako teško što sam izgubio Agnesu, kao što bi mi moglo biti, jer mi to dade priliku da se na stepenicama javim Tredlsu, koji me pozdravi vrlo toplo, dok se Urija kršio i uvijao sa tako nametljivim zadovoljstvom i samoponižavanjem, da bih ga ja najradije bacio preko ograde. Tredlsa i mene je razdvajao sto, pošto su nas smestili u dva daleka kuta: njega u blesak neke dame u crvenoj kadifi, a mene u sumornu tminu Hamletove tetke. Večera beše duga, a, razgovor se vodio o aristokratiji i — krvi. Gospođa Voterbruk je neprestano ponavljala da od svih slabosti oseća samo slabost prema — krvi.

Meni je nekoliko puta padalo na pamet da bismo se svi bolje osećali da nismo bili toliko otmeni. Bili smo tako strašno otmeni, da nam je vidik bio veoma ograničen. U društvu behu i neki gospodin i gospođa Galpidž, koji su imali neke drugostepene veze (bar je gospodin Galpidž imao) sa pravnim poslovima Banke, te smo nešto zbog Banke, a nešto zbog Blagajne bili zatvoreni kao izveštaj sa kakvog dvorskog prijema. Da bi stvari još bolje izgledale, Hamletova tetka je imala porodičnu manu da se upušta u monologe i da govori sama za svoj račun nekim nevezanim načinom o svakom predmetu o kojem bi se govorilo. Takvih predmeta na svaki način nije bilo tako mnogo, ali kako smo se neprestano navraćali na krv, ona je imala prostrano polje za apstraktna razmišljanja, taman koliko i njen nećak.

Razgovor je bio tako krvav, kao da smo bili neka družina ljudoždera.

»Priznajem da se slažem sa gospođom Voterbruk«, reče gospodin Voterbruk držeći čašu s vinom prema oku. »Sve je drugo dobro na svoj način, ali po mom mišljenju, ništa bez krvi«.

»O! Nema ničega«, primeti Hamletova tetka, »što čoveku pruža takvo zadovoljstvo! Ničega što je čoveku vrhovni ideal svega, i... svega takvoga, uopšte uzevši. Ima izvesnih niskih duhova (milo mi je što mogu da mislim da ih nema mnogo, ali ih ipak ima) koji bi više voleli da se bave onim što bih ja nazvala klanjanje i pred idolima. Nesumnjivo idolima! Pred položajima, umom i tako dalje! Ali to su neopipljive tačke! A krv nije takva. Krv vidimo u nekom nosu i odmah poznamo. Sretnemo u nekoj bradi i kažemo: ‚Eno je! To je krv!' To je stvarna činjenica. Pokazujemo je jedni drugima. Tu nema mesta sumnji!«

Onaj smejuljavi čovek sa slabim nogama, koji je bio doveo Agnesu na večeru, izloži tu stvar, kako se meni učini, još najodlučnije.

»Ama, znate, k vragu«, reče taj gospodin bacajući pogled oko stola uz slaboumni osmeh; »ne možemo da se ostavimo krvi, znate! Moramo da gledamo na krv, znate! Neke mlade junačine, znate, možbit' nisu baš na visini svoga položaja po učenosti i ponašanju, pa možda malo i pogreše, znate pa dovedu sebe i druge u svakojaki škripac i takve stvari, ali, k vragu, prosto je milina kad čovek pomisli da u njima ima krvi! I ja lično, kako me vidite, uvek više volim da me tresne o zemlju neko ko ima krvi u sebi, nego da me pridigne ko je nema!«

To osećanje, koje kao da je saželo celo pitanje u najkraćem obliku, izazva najveće zadovoljstvo i privuče na toga gospodina opštu pažnju, koju on zadrža sve dok se gospode ne povukoše. Posle toga opazih kako gospodin Galpidž i gospodin Henri Spajker, koji su se dotle držali na velikom odstojanju jedan prema drugom, stupiše u defanzivan savez protiv sviju nas, zajedničkog neprijatelja, i povedoše nekakav tajanstveni dijalog preko stola, radi našeg poraza i zbacivanja.

»Ona stvar sa prvom menicom od četiri hiljade i pet stotina funti pošla je putem koji se mogao očekivati, Spajkere«, reče gospodin Galpidž.

»Mislite li na stvar V. od A.?« reče gospodin Spajker.

»Stvar K. od B.?« reče gospodin Galpidž.

Gospodin Spajker podiže obrve kao neprijatno iznenađen.

»Kad je stvar dostavljena lordu... ne moram mu pominjati ime ...« reče gospodin Galpidž naglo se zaustavljajući.

»Razumem«, reče gospodin Spajker. »N«.

Gospodin Galpidž klimnu glavom sumorno:

»... dostavljena njemu; on je odgovorio ‚Novac, ili nema oslobođenja'«.

»Za ime božje!« viknu gospodin Spajker.

»‚Novac, ili nema oslobođenja' ponovi gospodin Galpidž odlučno. »A onaj koji prvi dolazi za njim, razumete me?«

»K« reče Spajker uz zloslutan pogled.

»K« onda odlučno odbi da potpiše. »Otpratili su ga u Njumarket zbog toga, a on otvoreno odbio«.

Gospodina Spajkera je sve to tako zanimalo da se sasvim skamenio.

»Tako vam stvar stoji ovoga časa«, reče gospodin Galpidž, pa se zavali u stolicu. »Naš prijatelj Voterbruk će me izviniti što se ne izjašnjavam jasno, zbog krupnih interesa koji su u pitanju«.

Gospodin Voterbruk je bio isuviše srećan, kako mi se činilo, što se takvi interesi i takva imena, makar i samo uz nagoveštavanje, dobacuju preko njegovog stola. Njegovo lice dobi izraz sumornog razumevanja (premda sam uveren da nije ništa više razumeo iz ovoga razgovora nego ja), i on potpuno odobri obazrivost s kojom su govorili. Pošto gospodin Spajker primi na znanje poverljiva saopštenja, on sasvim prirodno dobi želju da i sam počasti svog prijatelja takvim istim poverenjem, te prema tome za ovim prvim dijalogom dođe i drugi, u kome je došao red na gospodina Galpidža da se iznenađuje, a za, ovim još jedan u kome iznenađivanje pređe opet na gospodina Spajkera, i tako sve dalje naizmenično. A za to vreme smo mi, spoljni posmatrači, bili pod pritiskom ogromnih interesa koji su bili u vezi sa tim razgovorom, dok nas je naš domaćin gledao s ponosom, kao žrtve korisnog straha i zaprepašćenja.

Sa velikim sam se zadovoljstvom popeo gore Agnesi, pa s njom porazgovarao u jednom kutu i predstavio joj Tredlsa, koji je bio stidljiv ali prijatan, i još uvek isto ono dobroćudno stvorenje. Pošto je morao da ode rano, zbog toga što je ujutro trebalo da otputuje na mesec dana, nisam s njim ni blizu onoliko razgovarao koliko sam želeo, ali izmenjasmo adrese i obećasmo jedan drugom zadovoljstvo ponovnog viđenja čim se vrati u grad. Vrlo se zainteresovao kad je čuo da znam gde stanuje Stirford, pa stade govoriti o njemu s toliko topline, da ga naterah da kaže Agnesi šta misli o njemu. Ali Agnesa je u to vreme gledala samo u mene, i u jednom trenutku, kad sam je samo ja gledao, vrlo slabo zatrese glavom.

Kako je bila kod ljudi kod kojih se, po mom mišljenju, nije mogla osećati vrlo ugodno, ja se skoro obradovah kad čuh da odlazi za koji dan, mada me je žalostila pomisao da ću se tako skoro rastati od nje. Iz tog razloga sam ostao i pošto se već sve društvo razišlo. Razgovor s njom i slušanje njenog pevanja tako me je prijatno podsećalo na moj srećni život u onoj staroj kući koju je ona ukrašavala svojim prisustvom, da sam mogao ostati tu i pola noći; ali se dalje ostajanje nije moglo ničim pravdati, pošto su se sve svetlosti gospodina Voterbrukovog društva već bile pogasile, pa se preko volje oprostih. Tada više nego ikad osetih da je ona moj bolji anđeo, a ako sam i pomislio da njeno milo lice i mirni osmeh sijaju na mene kao od nekog udaljenog bića, nekog anđela, nisam time, verujem, mislio ništa zlo.

Rekao sam da se sve društvo bilo razišlo, ali je trebalo da izuzmem Uriju, koga ne obuhvatam tim nazivom, i koji nije nikako prestajao da kruži oko nas. Išao je odmah iza mene dok sam se odmicao od kuće, i pritom lagano zavlačio duge kosturske prste u još duže prste jednog para gajfoksovskih rukavica{29}.

Nisam bio nikako razpoložen za Urijino društvo, ali ga, sećajući se molbe koji mi je Agnesa uputila, upitah hoće li da svrati u moj stan na jednu kafu.

»O, zaista, master-Koperfilde{30}, odgovori on, »ovaj, pardon, mister-Koperfilde — ono mi prvo dolazi tako prirodno, ne bih voleo da se uznemiravata pozivanjem u svoju kuću jedne tako skromne osobe kao što sam ja«.

»Nije to nikakvo uznemiravanje«, rekoh ja. »Hoćete li da svratite?«

»Ja bih jako voleo«, odgovori Urija uvijajući se.

»E, dobro, onda hodite«.

Bio sam i nehotice prilično osoran prema njemu, ali je on, izgleda, slabo za to mario. Išli smo najkraćim putem ne govoreći usput mnogo, a on je bio tako ponizan usled tih jezivih rukavica, da ih je neprestano navlačio, i kao da nije mnogo odmakao u tom poslu čak ni kad stigosmo do mog stana.

Povedoh ga za ruku uz mračne stepenice da ne bi lupio glavom o nešto, i pritom mi se njegova hladna, vlažna ruka u mojoj učini kao žaba, tako da mi je došlo da je ispustim, pa da strugnem. Ali Agnesa i gostoljublje preovladaše, te ga srećno dovedoh do svog ognjišta. Kad upalih sveće, on se stade mlitavo oduševljavati sobom koja se ukaza pred njim, a kad zagrejah kafu u jednom limenom lončetu u kojem je i gospođa Krup najradije kuvala — mislim uglavnom zato što nije bilo namenjeno za tu svrhu, pošto je to bio lončić za brijanje, i zato što je postojao jedan vrlo skup patentirani pronalazak, koji je plesnivio u ostavi — on se pokaza toliko dirnut, da dobih volje da ga oparim vrelom vodom.

»O, zaista, master-Koperfilde, hoću reći mister-Koperfilde«, reče Urija, »nikad nisam mogao očekivati da ću doživeti da me vi služite! Ali meni se na ovaj ili onaj način dešavaju tolike stvari koje, znam sigurno, nisam nikad mogao očekivati u svom neuglednom stanju, da mi se čini kao da mi nebo sipa blagoslove na glavu kao kišu. Vi ste, mogu reći, čuli nešto o promeni u mojim izgledima, master-Koperfilde, hoću reći mister-Koperfilde« .

Dok je sedeo na mojoj sofi sa kolenima skupljenim ispod šoljice s kafom, i sa šeširom i rukavicama na zemlji kraj sebe, kružeći neprestano kašičicom po šoljici, dok su mu neosenčeno crvene oči, koje su ostavljale utisak da su same oprljile svoje trepavice, bile okrenute meni ne gledajući u mene, i dok su oni neprijatni zarezi u njegovim nozdrvama, koje sam ranije opisao, išli tamo-amo po taktu disanja, a neko zmijsko talasanje prolazilo kroz celo njegovo telo od glave do pete — ja u sebi zaključih da mi je neiskazano odvratan. Bilo mi je vrlo neprijatno imati takvoga gosta, pošto sam u to vreme bio mlad i nevešt u prikrivanju onoga što sam tako snažno osećao.

»Čuli ste nešto, mogu reći, o promeni u mojim izgledima, master-Koperfilde, hoću reći mister-Koperfilde«, primeti Urija.

»Jesam«, rekoh ja, »čuo sam nešto«.

»Ah! I mislio sam da će gospođica Agnesa znati za to!« odgovori on mirno. »Milo mi je što znam da gospođica Agnesa zna za to. O, hvala vam, master ... mister-Koperfilde!«

Došlo mi je da ga gađam spravom za izuvanje cipela — ležala je u pripravnosti ispred kamina — što me je tako naveo da priznam ma šta o Agnesi, makar kako to beznačajno bilo. Ali sam samo nastavio da pijem kafu.

»Ali ste se silan prorok pokazali, mister-Koperfilde!« nastavi Urija. »Bože blagi! Kakav ste sjajan prorok ispali! Zar se ne sećate kako ste mi jednom rekli da ću možda postati ortak u poslu sa gospodinom Vikfildom, i da će to možda biti firma Vikfild i Hip. Vi se možda toga ne sećate, ali kad je neko neugledan, master-Koperfilde, onda on to čuva kao kakvu dragocenost«.

»Sećam se da sam govorio o tome«, rekoh ja, »iako mi na svaki način to onda nije izgledalo verovatno«.

»O, ko bi i mogao misliti na tako nešto, mister-Koperfilde!« odgovori Urija oduševljeno. »Znam da ni ja sam nisam mogao verovati. Sećam se kako sam svojim ustima rekao da sam suviše jadan za to. Tako sam se i smatrao, stvarno i istinski«.

I sedeo je tako sa onim izvijenim keženjem na licu, zagledavši se u vatru, dok sam ja gledao u njega.

»Ali i najbednija osoba, master-Koperfilde«, nastavi on nešto docnije, »može biti oruđe dobra. Srećan sam pri pomisli da sam za gospodina Vikfilda bio oruđe dobra, i da i dalje mogu biti. O, to je vrlo čestit čovek, mister-Koperfilde, ali kako je bio nepromišljen«.

»Žao mi je što to čujem«, rekoh ja, a zatim nisam mogao da ne dodam, dosta zajedljivo, »iz svih

mogućih razloga«.

»Na svaki način, mister-Koperfilde«, odgovori Urija. »Iz puno razloga. Zbog gospođice Agnese na prvom mestu. Vi se svojih ličnih reči tih izraza ne sećate, ali se ja sećam kako ste jednog dana kazali da joj se svaki mora diviti, i kako sam vam ja zahvalio na tome! Vi ste to zaboravili, nema sumnje, master-Koperfilde?«

»Nisam«, rekoh ja suvo.

»O, kako mi je milo što niste!« kliknu Urija. »Kad samo pomislim da ste bili prvi koji ste ukresali iskre častoljublja u mojim bednim grudima, i da niste zaboravili na to. O! Nećete mi zameriti ako zatražim još jednu šolju kafe?«

Nešto me u naglasku kojim je podvukao to kresanje iskre, i nešto u pogledu koji baci prema meni dok je to govorio, natera da se trgnem kao da sam ga iznenada video obasjana nekom svetlošću. A onda me njegova molba, izgovorena sasvim drukčijim glasom, natera da se povratim, te ga počastih iz lončića za brijanje, ali nesigurnom rukom, sa osećanjem da mu nisam dorastao u prepredenosti, i s nekom zbunjenom i podozdrivom strepnjom od onoga što još može reći — što sve, jasno sam video, nije izmaklo njegovom opažanju.

On ne reče ništa. Mešao je i mešao svoju kafu, srkao, blago pipao bradu svojom jezivom rukom, pogledao u vatru, gledao unaokolo po sobi, više zijao zabezeknuto prema meni nego što se smešio, izvijao se i talasao tamo-amo u svojoj ropskoj poniznosti i strahopoštovanju, i opet udarao u mešanje, pri čemu je meni prepuštao da nastavim razgovor.

»Dakle, velite da je gospodin Vikfild«, rekoh ja najzad, »koji vredi koliko pet stotina takvih kao vi, ili kao ja«, nisam, mislim, ni za živu glavu mogao a da ne predvojim taj deo rečenice jednim nespretnim grčem, »bio nepromišljen, je l’ te, gospodine Hipe?«

»O, vrlo nepromišljen zaista, master-Koperfilde«, odgovori Urija skromno uzdišući. »O da, vrlo nepromišljen! Ali ja bih želeo da me vi zovete Urija, ako je po volji. Kao ono nekada!«

»Pa dobro, Urija«, rekoh ja i dosta teško progutah nešto što mi je zapelo u grlu.

»Hvala vam!« odgovori on usrdno, »hvala vam, master-Koperfilde! Kad čujem vas da me zovete Urija, osećam se kao da mi čarlijaju stari lahori, i kao da zvone stara zvona. Molim, izvinite. O čemu sam ono govorio?«

»O gospodinu Vikfildu«, podsetih ga ja.

»O, jeste zaista«, reče Urija. »Ah, velika nepromišljenost master-Koperfilde! To je stvar o kojoj ne bih zucnuo ni reči nikom živom osim vas. Čak i vama mogu samo da nagovestim i ništa više. Da je neko drugi bio na mome mestu za ovih poslednjih nekoliko godina, taj bi dosad imao gospodina Vikfilda (o, što je to čestit čovek, master-Koperfilde) pod svojim palcem. Po-od pal-cem«, reče Urija vrlo lagano pruživši svoju groznu ruku preko moga stola i uperivši u njega palcem tako da se zatrese čitav sto i čitava soba.

Mislim da mi ne bi mogao izgledati mrskiji ni da sam bio primoran da ga gledam kako svojom dustabanskom nogom gazi glavu gospodina Vikfilda.

»O, da, dragi moj master-Koperfilde«, nastavi on tihim glasom, koji je bio prava suprotnost palcu kojim je i dalje upirao o sto nesmanjenom žestinom »u to nema ni malo sumnje. Nastupio bi gubitak, sramota, i bog te pita šta sve. Gospodin Vikfild to zna. Ja sam skromno oruđe koje mu skromno služi, i on me uzdiže na visinu o kojoj jedva da sam mogao sanjati. Kako bih mu morao biti zahvalan!«

I pošto završi, on, licem okrenut meni, ali ne gledajući u mene, diže svoj krivi palac sa mesta u koje je njime upro, pa lagano i zamišljeno stade strugati njime po svojoj mršavoj vilici kao da se brije.

Dobro se sećam kako mi je srce besno tuklo dok sam gledao kako mu se lukavo lice sa baš prikladno crvenim odsjajem na njemu sprema na nešto drugo.

»Master-Koperfilde«, reče on, »da vas ja ne zadržavam od spavanja?«

»Vi me ne zadržavate od spavanja. Ja obično kasno ležem«.

»Hvala vam, master-Koperfilde. Ja sam se istina, otkako ste prvi put sa mnom govorili, uzdigao iz svoga niskog stanja, ali sam još uvek ponizan. Nećete valjda manje ceniti moju poniznost ako vam se malo ispovedim, master-Koperfilde. Jel'te da nećete?«

»O, ne«, rekoh ja usiljeno.

»Hvala vam!« tu on izvadi maramicu i poče brisati dlanove. »Gospođica Agnesa, master-Koperfilde,...«

»No, Urija?«

»O, kako mi je prijatno kad me sami od sebe nazivate Urijom!« viknu on, pa se praćaknu kao riba van vode. »Vama se večeras činilo, da ona izgleda vrlo lepa, zar ne, master-Koperfilde?«

»Činilo mi se da izgleda onako kako uvek izgleda; u svakom pogledu iznad svakog ko je u njenoj okolini«, odgovorih ja.

»O, hvala vam! To je tako tačno!« viknu on. »O, velika vam hvala na tome«.

»Nemate na čemu«, rekoh ja s visine. »Nemate nikakvog razloga da mi zbog toga zahvaljujete«.

»Pa, eto, master-Koperfilde«, reče Urija, »u tome se baš sastoji ono što imam da vam poverim. Iako sam ovako nizak«, tu jače obrisa ruke, pa naizmenično stade gledati u njih i u vatru, »ma koliko bila niska moja majka, i ma koliko bio bedan naš čestiti krov, slika gospođice Agnese (ja ne prezam da vam poverim tu svoju tajnu, master-Koperfilde, jer sam uvek bio prepun naklonosti prema vama, još od prvog trenutka kad sam imao zadovoljstvo da vas vidim u čezama) ležala je godinama u mom srcu. O, master-Koperfilde, sa koliko čiste ljubavi ja ljubim zemlju po kojoj stupa moja Agnesa!«

Mislim da mi je došla neka sumanuta želja da zgrabim iz vatre usijani žarač, pa da ga njim probodem. Onda izlete iz mene uz potres, kao metak ispaljen iz puške, ali mi slika Agnese, oskrnavljena ma i samom takvom pomisli te riđoglave životinje, ostade u svesti (dok sam ga gledao kako tu sedi sav iskrivljen, kao da njegova niska duša kandžama drži njegovo vlastito telo), tako da mi se sve vrtelo pred očima. Učini mi se da se on nadima i raste pred mojim očima i da se sva soba ispunila odjecima njegovog glasa; i svega me ispuni ono čudno osećanje koje možda nije nikome sasvim nepoznato — da se sve to događalo već jednom ranije.

A kad na njegovom licu blagovremeno otkrih osećanje nadmoći, to učini mnogo više da se setim kako me je i koliko Agnesa preklinjala, no što bi učinio ma kakav moj napor. Upitah ga sa takvim izrazom pribranosti, da to minut ranije ne bih držao mogućnim, da li je upoznao Agnesu sa svojim osećanjima?

»O, ne, master-Koperfilde!« odgovori on, »o ne, bože sačuvaj! Nikoga osim vas. Znate, ja se tek sad dižem iz svog niskog stanja. Ja polažem velike nade u to da će ona zapaziti kako sam ja koristan njenom ocu, jer zaista verujem da sam mu jako koristan, master-Koperfilde, i kako poravnjavam put pred njim, i kako ga održavam na pravom putu. Ona je toliko privržena svome ocu, master-Koperfilde; o, kako je to prekrasno od kćeri! Da mislim da će njega radi postati i prema meni dobra«.

Ja odmerih dubinu cele zamisli te protuve, pa shvatih i zašto mi je otkriva.

»Ako budete tako dobri pa sačuvate moju tajnu master-Koperfilde«, nastavi on, »i ako, uopšte uzevši, ne budete radili protiv mene, ja ću to smatrati za osobitu ljubaznost. Vi nećete hteti da stvarate neprijatnosti. Meni je poznato kakvo prijateljsko srce kuca u vama, ali pošto ste me poznavali samo u mome bednom stanju, bolje da kažem u najbednijem, jer sam još uvek vrlo bedan, možete i nesvesno biti protiv mene kod moje Agnese. Ja je nazivam svojom, znate, master-Koperfilde.

Ima jedna pesma koja kaže: .Krunu s glave ja bih dao da bih tebe svojom zvao!' I nadam se da će to biti jednog dana«.

Draga Agnesa! Je li moguće da si ti, toliko puna milošte i predobra prema svakome koga se mogu setiti, određena da budeš žena ovakvom nitkovu!

»Znate, master-Koperfilde, zasad žurbe nema«, nastavi Urija na svoj ljigavi način, dok sam ja

sedeo i gledao ga oštro, pri čemu mi je jednako bila ona misao u glavi. »Moja Agnesa je još vrlo mlada, a majka i ja imamo još puno da radimo na svome uzdizanju, i da udesimo puno stvari, pa da tek onda bude prilike za to. Tako ću imati vremena da je srodim sa svojim nadama, ukoliko mi se budu ukazivale prilike. O, ja sam vam vrlo zahvalan zbog ove ispovesti! O, ne možete zamisliti koliko mi je lakše kad znam da razumete naš položaj i da sigurno nećete, pošto ne želite da stvarate neprijatnosti porodici, raditi protiv mene!«

On mi dohvati ruku, koju se ne usudih da istrgnem, pa pošto je vlažno stisnu, pogleda u svoj oveštali sat.

»Bože moj!« reče on. »Prošlo jedan. Trenuci tako lete u tim poverljivim razgovorima o prošlosti, master-Koperfilde, da je skoro jedan i po«.

Ja odgovorih kako sam mislio da ima više, ne što sam stvarno to mislio, nego zato što su sve moje sposobnosti za razgovor bile rastrojene.

»Bože blagi!« reče on razmišljajući. »Biće da je u kući u kojoj stanujem — neka vrsta privatnog hotela i pansiona, master-Koperfilde, tamo pri kraju Nove Reke — sve živo pozaspalo već pre dva sata«.

»Žao mi je što ovde ima samo jedan krevet, i što ja ...«

»O, nemojte ni govoriti o krevetu, master-Koperfilde!« odgovori on ushićeno i privuče jednu nogu. »Nego da li biste imali što protiv toga da spavam ispred vatre?«

»Ako je do toga«, rekoh ja, »molim vas idite vi u moj krevet, a ja ću leći ispred vatre«.

On tu ponudu odbi glasom tako kreštavim od silnog iznenađenja i poniznosti, da je mogao dopreti i do ušiju gospođe Krup, koja je tada valjda spavala u nekoj dalekoj odaji na visini najnižeg vodostanja, uljuljkivana u snu kuckanjem jednog nepopravljivog časovnika, na koji se pozivala kad bi god došlo do kakvih razmirica oko tačnosti, i koji nikad nije zaostajao manje od tri četiri časa, a uvek bio doteran toga istog jutra prema najsigurnijim uzorima. Kako ni jedan od razloga koje sam ja onako pometen navodio nije nikako u borbi s njegovom skromnošću uspevao da ga natera da primi moju spavaću sobu, bio sam primoran da mu udesim što sam bolje mogao postelju za spavanje ispred vatre. Dušek sa sofe, isuviše kratak za njegovu dugu priliku, jastučići sa sofe, jedno ćebe, pokrivač sa stola čist stolnjak za doručak, i jedan zimski kaput, to mu je bila postelja i pokrivač, na čemu je bio više nego zahvalan.

Zatim sam mu pozajmio jednu svoju kapu za spavanje koju on odmah metnu na glavu, i u kojoj je izgledao tako grozna nakaza, da je otad nisam nikad više upotrebio, pa ga ostavih da se preda snu.

Nikad neću zaboraviti tu noć. Nikad neću zaboraviti kako sam se prevrtao i bacakao; kako sam se zamarao misleći o Agnesi i ovome stvorenju; kako sam razmišljao šta bih mogao da radim; kako nisam mogao doći ni do kakvog drugog zaključka osim da je za njen mir najbolje ne raditi ništa i zadržati za sebe ono što sam čuo. Ako bih i zaspao za koji trenutak, pred mene bi Agnesina slika, s njenim nežnim očima, i slika njenog oca kako s puno ljubavi gleda u nju — kako sam ga često viđao — izlazile s molećivim licima i ispunjavale me nekim neodređenim strahom. A kad bih se probudio, dušu bi mi kao mora u budnom stanju pritiskivalo sećanje da Urija leži u susednoj sobi i gnječilo me nekim strahom teškim kao olovo, baš kao da sam za podstanara dobio nečastivoga neke niže vrste.

Osim toga i žarač se umeša u moje bunovne misli i ne htede nikako da ode iz njih. Činilo mi se, onako u nekom stanju između spavanja i budnog stanja, da je još usijan i da sam ga zgrabio iz vatre, pa onoga njime proburazio. Ta me je misao toliko mučila, iako sam znao da nema u njoj ničeg stvarnog, da se prikradoh u susednu sobu da ga pogledam. Tamo ga nađoh kako leži na leđima, s nogama opruženim bog te pita dokle, s nekim krkljanjem u grlu i zapušenim nosom, dok su mu usta zjapila otvorena širom kao pošta. Izgledao je toliko gore u stvarnosti nego u mojoj uznemirenoj mašti, da me je kasnije k njemu privlačila sama ta odvratnost, te se nisam mogao uzdržati da ne otumaram k njemu otprilike svako pola sata da bacim na njega još koji pogled. A duga je noć, o tako

duga, jednako izgledala teška, očajnija nego ikad, a na tamnom nebu ni pomena od dana.

Kad ga najzad videh kako rano ujutro ode niz stepenice — jer, milostivom bogu hvala, ne htede da ostane na doručku — meni se učini da je s njegovom osobom otišla i noć. A kad pođoh u Dom, dadoh gospođi Krup naročita uputstva da ostavi otvorene prozore na mom salončiću, da bi se soba provetrila i očistila od njegovog prisustva.

GLAVA XXVI

DOPADAM ROPSTVA

Ne videh više Uriju Hipa do dana kada je Agnesa napustila grad. Došao sam na poštansku stanicu da se oprostim s njom i da je ispratim, kad eto njega tamo, jer se i on vraćao u Kenterberi istim kolima. Osetio sam izvesno zadovoljstvo kad videh njegov nedeljni kaput dudove boje, kratka struka i visokih ramena, gde, u društvu sa kišobranom nalik na mali šator, sedi na, krajnjem zadnjem sedištu na krovu, dok je Agnesa, razume se, bila unutra. Napor koji sam uložio da se pokažem prijateljski raspoložen prema njemu, tu pred Agnesinim očima, možda je zasluživao tu malu nagradu. On je tu kraj prozora poštanskih kola, kao i na onoj večeri, lebdeo nad nama bez prekida kao veliki jastreb, i gutao žudno svaki slog koji bih rekao Agnesi, ili Agnesa meni.

U onom uzrujanom stanju u koje me je bacila njegova ispovest kraj moje vatre, ja sam mnogo razmišljao o rečima koje mi je Agnesa bila rekla govoreći o ortakluku. »Uradila sam ono što je, nadam se, bilo na svom mestu. Pošto sam jasno osećala da je radi tatinog mira potrebno da se ta žrtva učini, ja sam ga preklinjala da je učini«. I otad me je neprestano pritiskivalo neko mučno predosećanje da će ona popustiti, da će istrajati u tom istom osećanju, pa makakva žrtva za njegovo dobro bila u pitanju. Znao sam koliko ga ona voli, a znao sam i kako je od prirode požrtvovana. Čuo sam iz njenih sopstvenih usta da sebe smatra nevinom uzročnicom njegovih grešaka, i da ima prema njemu velik dug koji bi vatreno želela da plati. Nikakva mi uteha nije bila što sam video koliko je drukčija od tog odvratnog riđana u kaputu dudove boje, jer sam osećao da najveća opasnost leži baš u toj razlici između njih; u samoodricanju njene čiste duše i u prljavoj niskosti njegove. Sve je on to nesumnjivo dobro znao, i u svojoj prepredenosti uzimao u obzir.

Pa ipak sam bio uveren da bi izgled na tu žrtvu, koja joj predstoji, morao uništiti Agnesinu sreću; a bio sam po njenom držanju uveren da ona to još ne vidi, i da to još nije bacilo svoju senku preko nje; da ne vidi do te mere da bih je prosto naprosto uvredio kad bih je na bilo kakav način upozorio na ono što je čeka. Tako se rastadosmo bez ikakvog objašnjenja, ona mi je sa prozora poštanskih kola mahala rukom i smešila se za pozdrav, dok se njen zloduh uvijao na krovu kao da ju je dočepao u svoje kandže, pa likuje.

Ta mi slika njih dvoje, koju sam poneo na rastanku, nije dugo izbijala iz glave. Kad me Agnesa izvesti pismom da je srećno stigla, ja se osetih isto onako ojađen kao i kad sam je video kako odlazi, čim bi me teške misli skolile, ta bi me misao neizostavno spopala i udvostručila moju nelagodnost. Skoro nije bilo noći kad nisam o tome sanjao. To upravo postade sastavni deo moga života. Nerazdvojan od moga postojanja koliko i moja glava.

Imao sam dovoljno vremena da ispredam u tančine žicu te svoje nelagodnosti, jer je Stirford bio u Oksfordu, kao što mi je pisao, dok sam ja van Doma bio jako osamljen. Mislim da, sam u to vreme osećao izvesno prikriveno nepoverenje prema Stirfordu. Pisao sam s puno ljubavi odgovarajući na njegovo pismo, ali mislim da mi je, uopšte uzevši, bilo milo što za neko vreme nije mogao da dođe u London. Nazirem da je stvarna istina bila u tome da sam ja bio pod Agnesinim uticajem koji nije remetilo njegovo prisustvo — i da je taj uticaj na mene bio baš zato tako jak što je ona tada imala toliko udela u mojim mislima.

Tako su promicali dani i nedelje. Bio sam uveden kao pripravnik kod firme »Spenlou i Džorkins«. Imao sam od tetke devedeset funti na godinu, ne računajući tu kiriju za stan i razne sporedne izdatke. Mada su mi večeri u mom stanu, koji je bio uzet pod kiriju za dvanaest meseci, izgledale sumorne i duge, uspevao sam da se skrasim u njemu, istina u dosta potištenom duševnom stanju, i da se

pomirim s kafom, koju sam, čini mi se, kad pogledam, unazad, otprilike u to doba svoga života pio na galone[{31}]. Otprilike u to vreme otkrih još tri stvari: prvo, da je gospođa Krup žrtva izvesne bolesti koju je nazivala »Grčevima«, koju je obično pratilo zapaljenje nosa, i koja je iziskivala stalno lečenje prominclama; drugo, da je nešto naročito u temperaturi moje sobe za ostavu činilo da mi neprestano pucaju boce s konjakom; i treće da sam osamljen u svetu i jako podložan sklonosti da tu okolnost beležim odlomcima iz oblasti versifikacije.

Onog dana kad sam stupio kao pripravnik, ne dođe ni do kakve svečanosti, sem što poručih da se donesu sendviči i šeri u kancelariju za pisare, a uveče otidoh sam u pozorište. Gledao sam »Tuđinca«, neku vrstu drame u vezi s Doktorskim domom, i tako se rastužih, da sam jedva sam sebe poznao u ogledalu kada sam se vratio kući. Toga dana, pošto završismo posao, gospodin Spenlou primeti da bi mu bilo vrlo milo da me vidi u svome domu u Norvudu, gde bismo proslavili našu novu vezu, ali da su mu domaće prilike nešto u neredu zbog predstojećeg povratka njegove kćeri iz Pariza, gde je dovršila obrazovanje, pa mi nagovesti da će mu, kad ona bude došla kući, biti milo da me ugosti. Znao sam da je udovac i da ima kćer jedinicu, te mu izrazih svoju zahvalnost.

Gospodin Spenlou se pokaza čovek od reči. On posle nedelju, dve dana pomenu ono obećanje, i reče da bi mu bilo neobično milo kad bih mu učinio ljubav da dođem iduće subote, pa da ostanem do ponedeljnika. Ja, razume se, rekoh da ću mu učiniti tu ljubav, te je uzeo na sebe da me odveze u svojim kolima i doveze natrag.

Kad dođe taj dan, čak je i moj ručni kofer postao predmet uvaženja pomoćnih pisara pod platom, za koje je kuća u Norvudu bila sveta tajna. Jedan me od njih obavesti da je čuo kako gospodin Spenlou jede samo sa srebra i porcelana, a drugi kako se tamo šampanjac stalno pije kao na drugom mestu stono pivo. Stari pisar sa perikom koji se zvao gospodin Tifi, odlazio je onamo poslom nekoliko puta u toku svoga službovanja i svakom prilikom ulazio u trpezariju za doručkovanje. Nju je opisao kao odaju velelepno ukrašenu i rekao da je u njoj pio neko mrko šeri-vino iz istočne Indije, tako skupoceno, da čovek mora da zažmuri kad otpije.

Toga dana smo u Konzistoriji imali jednu odloženu parnicu — o isključenju iz crkve jednog pekara koji je u crkvenoj oblačionici pravio zamerke na neku kaldrmarinu — a kako su dokazi prema računu koji bejah izveo iznosili taman koliko dva Robinsona Kruso, stvar završismo prilično kasno. Ipak ga isključismo na šest nedelja i kaznismo da plati velike troškove; pa onda pekarev proktor i sudija i advokati sa obe strane, koji su skoro svi bili u srodstvu, krenuše svi zajedno iz grada dok se gospodin Spenlou i ja odvezosmo njegovim kočijama.

Bile su to vrlo lepe kočije; konji su izvijali vratove i dizali noge kao da su svesni da pripadaju Doktorskom domu. U Domu se mnogo takmičilo u svim oblicima spoljnog sjaja, te su se tada mogle videti vrlo raskošne zaprege; premda sam smatrao, i uvek ću smatrati, da je u moje vreme glavni predmet takmičenja bila štirka koju su proktori, po mome mišljenju, upotrebljavali do najveće mere koju je ljudska priroda u stanju da podnese.

Vožnja je protekla u vrlo ljubaznom razgovoru, i gospodin Spenlou mi dade dva, tri uputa u vezi sa mojom strukom. Reče mi da je to najotmeniji poziv na svetu i da ga ni u kom slučaju ne treba mešati sa advokatskim. Naša je struka nešto sasvim drugo, mnogo elitnija, manje mehanička i donosi veću zaradu. »Mi u Domu uzimamo stvari mnogo lakše no što to igde biva«, reče on, »i već po tome smo nešto sasvim posebno, privilegovana klasa«. Još mi reče da je nemogućno sakriti neprijatnu činjenicu da mi uglavnom služimo advokatima, ali mi stavi na znanje da su advokati neka niža vrsta ljudi, na koju svaki iole istaknutiji proktor gleda s visine.

Upitah gospodina Spenlou šta smatra da je najbolji posao u njegovoj struci. On mi odgovori da je možda najbolji od svega kakav dobar spor oko testamenta, gde se radi o kakvom lepom malom imanju od svojih trideset do četrdeset hiljada funti. »U takvom sporu«, reče mi, »ne samo da ima priličnog štrbuckanja u vidu dokazivanja u svakoj fazi postupak, pa brdo za brdima dokaza u

saslušavanjima po izjavama i protivizjavama — a da se i ne govori o ulaganju priziva prvo kod Delegata, pa kod Lordova — već je i sigurno da se troškovi mogu naplatiti od imanja, te obe strane navaljuju vredno i živo, i ne obziru se mnogo na izdatke«. Zatim se upusti u slavopojke Domu. »Ono čemu se naročito mora diviti u Domu«, reče on, »jeste njegova zbijenost. To je najcelishodnije organizovana ustanova na svetu. To je najpotpunije ostvarenje zamisli o skrovitome mestancu. Sve je tu na okupu, sve jedno kraj drugog. Na primer: Dođeš u Konzistoriju s brakorazvodnom parnicom ili sporom za povraćaj. Vrlo dobro. Sudi se u Konzistoriji. Napravite od toga lepu partiju karata, zakartate se onako u porodičnom krugu, pa igrate natenane. Ako, recimo, niste zadovoljni sa Konzistorijom, šta onda radite? Pa idete u Arkade. A šta su to Arkade? Isti sud, u istoj sobi, sa istom odbranom i istim stručnjacima; samo drugi sudija, jer tu svaki sudija iz Konzistorije može da daje pledoaje svakog dana kad sud zaseda kao pravobranilac. I tako iznova odigrate svoju kružnu partiju karata. Ali recimo da ste opet nezadovoljni. Vrlo lepo. Šta onda radite? Pa idete pred Delegate. A ko su ti delegati? Pa sveštenici delegati su advokati bez posla, koji su posmatrali igru u uskom krugu dok se igrala u oba suda, gledali kako se karte mešaju, seku i odigravaju, i razgovarali sa svima igračima o tome, a sada dolaze sveži kao sudije da reše stvar na opšte zadovoljstvo! Nezadovoljnici mogu govoriti o korupciji u Domu, o povezanosti u Domu, i o potrebi da se Dom preuredi«, reče gospodin Spenlou svečano zaključujući, »ali kad je cena pšenice po merici bila najviša, Dom je najviše radio, i čovek bi mogao mirne duše doviknuti celom svetu: »Taknete li samo u Dom, propade otadžbina!«

Ja sam pažljivo slušao sve, i premda sam, moram reći, sa svoje strane bio u nekoj sumnji da li otadžbina zaista treba da bude tako zahvalna Domu kako je to gospodin Spenlou izložio, ipak sam s puno poštovanja uvažio njegovo mišljenje, što se tiče onoga o ceni pšenice po merici, ja skromno osetih da to prevazilazi moju snagu, i da je već tim samim pitanje rešeno. Nikad, ni do danas nisam izišao na kraj sa tom mericom pšenice. Ona se u toku celog života, neprestano u vezi sa svakojakim problemima pojavljuje da me uništi. Ni danas ne znam tačno šta ona ima sa mnom; kakvo pravo ima ta merica da me u najrazličitijim prilikama mrvi u prah, ali kad god vidim da tu mericu žita, tog moga starog prijatelja, ubacuju onako glavačke — a tako se, vidim, uvek dešava — ja dignem ruke ubeđen da je stvar izgubljena.

Ali ovo je udaljavanje od predmeta. Ja svakako nisam bio čovek koji će dirnuti u Dom i upropastiti otadžbinu. Pokornim ćutanjem izrazih svoju saglasnost sa svim onim što sam čuo od čoveka koji je bio i stariji i pametniji. Onda pređosmo na razgovor o »Tuđincu« i o drami, a onda i o paru njegovih konja, dok ne stigosmo do njegove kapije.

U kuću gospodina Spenlou se ulazilo kroz divnu baštu, koja je, mada godišnje doba nije bilo baš najpodesnije za uživanje u njoj, bila tako lepo uređena, da sam bio sasvim očaran. Video sam tu prekrasan travnjak, gusto drveće na sve strane, puteljke za šetanje, koji su se jedva nazirali u mraku i koji su se gubili u dubinu, sa zasvođenim rešetkastim prepletima, na kojima je u vreme rašćenja bujalo šiblje i rascvetavalo se cveće.

»Ovde gospođica Spenlou šeta sama«, pomislim u sebi. »Divota božja!«

Uđosmo u veselo osvetljenu kuću, i u hol, gde su visile svakovrsne kape, šeširi, kaputi, šalovi, rukavice, bičevi i štapovi.

»Gde je gospođica Dora?« reče gospodin Spenlou služavci.

»Dora!« pomislih ja. »Divno ime!«

Skrenusmo u najbližu sobu (mislim da je to baš bila ona soba za doručkovanje koja je postala znamenita zbog mrkog istočno-indiskog šerija) i tu čuh kako neki glas izgovara:

»Gospodine Koperfilde, moja kći Dora i poverljiva prijateljica moje kćeri!«

To je nesumnjivo bio glas gospodina Spenlou, ali ga ja nisam poznao, a nisam ni mario čiji je. Sve je bilo svršeno za tili časak. Bio sam doživeo što mi je bilo suđeno. Pao sam u ropstvo, postao

sužanj. Zavoleo sam Doru Spenlou do ludila.

Ona je za mene bila više nego ljudsko stvorenje. Bila je vila, nimfa, ni sam ne znam šta je bila — što god hoćete; nešto što nikad niko nije video, i sve što je ikad iko poželeo. Dok si okom trenuo, ja upadoh u ponor ljubavi. Nisam nimalo zastao na obronku, nisam pogledao dole, niti se osvrtao; upao sam strmoglavce pre nego što sam joj rekao i jednu reč.

»Ja sam«, reče jedan poznati glas, pošto se ja, poklonih i promrljah nešto, »već ranije viđala gospodina Koperfilda«.

To nije govorila Dora. Ne, nego njena poverljiva prijateljica gospođica Merdston.

Mislim da se nisam jako začudio. Koliko sam danas u stanju da shvatim, u meni nije više ostalo ni trunke sposobnosti za čuđenje. U materijalnom svetu sem Dore Spenlou nije više bilo ničeg vrednog pomena čemu bi se moglo čuditi. Ja rekoh:

»Kako ste, gospođice Merdston? Nadam se da ste dobro«.

Ona odgovori:

»Vrlo dobro«.

Ja rekoh:

»Kako je gospodin Merdston?«

Ona odgovori:

»Moj brat je u dobrom zdravlju. Hvala vam lepo«.

Gospodin Spenlou, koji se valjda iznenadio kad vide da mi poznajemo jedno drugo, reče sa svoje strane:

»Milo mi je što vidim«, reče on, »Koperfilde, da se vi i gospođica Merdston već poznajete«.

»Gospodin Koperfild i ja«, reče gospođica Merdston, strogo pribrano, »ispadamo neki daljnji rod. Nekad smo se nešto malo i poznavali. To je bilo još dok je on bio dete. Okolnosti su nas kasnije rastavile. Ne bih ga nikad poznala«.

Ja odgovorih da bih je ja poznao ma gde. A to je bila sušta istina.

»Gospođica Merdston je imala dobrotu da se primi zvanja«, reče gospodin Spenlou meni, »ako ga mogu tako nazvati, poverljive prijateljice moje kćeri Dore. Kako moja kćer Dora po nesreći nema majke, gospođica Merdston je bila tako ljubazna da joj postane družbenica i zaštitnica«.

Meni onako uzgred pade na pamet da gospođica Merdston, kao ono džepno oruđe zvano »čuvar života«, nije toliko podesna za odbranu, koliko za napad. Ali su mi u glavu dolazile samo uzgredne misli o svemu osim o Dori, pa odmah zatim pogledah u nju, te mi se po njenom privlačno-ćudljivom držanju učini da nije baš sklona naročitoj poverljivosti prema svojoj družbenici i zaštitnici. U to zazvoni neko zvono, i gospodin Spenlou reče da je to prvo zvono za večeru, te me odvuče da se presvučem.

U tom stanju zaljubljenosti bila je suviše smešna svaka pomisao na oblačenje ili na ikakvu radnju. Bio sam u stanju da sedim ispred vatre, da grizem ključić od svoje ručne torbe, i da mislim o zanosnoj, devičanskoj, svetlookoj, divnoj Dori. Kakva divna pojava, kakvo divno lice, kakvo ljupko, raznoliko, zanosno ponašanje!

Zvono zazvoni tako brzo, da se moradoh na vrat-nanos obući, umesto da to uradim brižljivo, kao što sam mogao želeti u takvim okolnostima, pa siđoh. Na večeri je bilo još društva. Dora je razgovarala s nekim starim gospodinom prosede kose. Iako je bio prosed — i usto još i pradeda, kako mi sam reče — bio sam ludo ljubomoran na njega.

Bože, u kakvom sam stanju bio! Ljubomoran na svakoga. Nisam mogao da podnesem pomisao da neko poznaje gospodina Spenlou bolje od mene! Za mene su bile prave muke kad bih koga čuo da pominje događanje u kojima ja nisam imao nikakva udela. Kad me neka neobično ljubazna osoba sa sjajnom glatkom ćelavom glavom upita preko stola jesam li to prvi put na ovom imanju, dolazilo mi je da na njemu izvršim neku divlju osvetu.

Ne sećam se ko je još sve bio tu osim Dore. Nemam ni pojma šta smo imali za večeru, pored Dore. Moj je utisak da sam za večeru gutao isključivo Doru, i da sam ne okusivši vratio pet, šest jela. Sedeo sam Odmah do nje. Razgovarao sam samo s njom. Imala je neobično sladak glasić, neobično veseo mili smeh, i ljupke zanosne draži kakve još nikad nijednog izgubljenog junošu nisu odvukle nepovratno u sužanjstvo. Bila je uopšte sva majušna. Utoliko dragocenija, mislio sam ja.

Kad izađe iz sobe sa gospođicom Merdston, pošto za večerom nije bilo drugih dama, ja utonuh u sanjarenje, koje je remetila samo svirepa strepnja da će me možda gospođica Merdston ocrniti pred njom. Onaj ljubazni stvor sa uglačanom glavom ispriča mi neku dugu priču koja se, mislim, odnosila na povrtarstvo. Mislim da sam ga čuo kako je nekoliko puta rekao »moj baštovan«. Izgledalo je da ga slušam s najvećom pažnjom, ali su moje misli za sve to vreme lutale nekim rajskim vrtom, nekim Edenom, i uvek pokraj Dore.

Kad pođosmo u salon, moju strepnju da ne budem ocrnjen pred predmetom svoje sve neodoljivije ljubavi ponovo ožive natmureni i hladni izraz gospođice Merdston. Ali se te strepnje oslobodih na izvestan neočekivan način.

»Davide Koperfilde«, reče gospođica Merdston pozivajući me prstom nastranu u jedan prozor. »Jednu reč«.

Ja stadoh lice u lice sa gospođicom Merdston, sam.

»Davide Koperfilde«, reče gospođica Merdston, »nije potrebno da se upuštam u porodične stvari: one nisu primamljiv predmet razgovora«.

»Daleko od toga, gospođo«, primetih ja.

»Daleko od toga«, saglasi se gospođica Merdston. »Ja ne želim da osvežavam sećanja na nekadanje razmirice i uvrede. Ja sam pretrpela uvrede od izvesne osobe, od žene, što moram reći da je za žaljenje zbog ugleda moga pola, koja se može pomenuti samo sa prezrenjem i odvratnošću, te bih zato više volela da je ne spominjem«.

Ja sav usplamteh zbog svoje tetke, ali rekoh da bi na svaki način, ako bi gospođica Merdston

izvolevala, bilo bolje da je ne spominje.

»Ja ne mogu da čujem da se ona pominje s omalovažavanjem«, dodadoh, »a da sasvim odlučno ne izrazim svoje mišljenje«.

Gospođica Merdston sklopi oči i prezrivo nakloni glavu, a zatim lagano otvarajući oči nastavi:

»Davide Koperfilde, neću pokušavati da prikrijem činjenicu da sam u vašem detinjstvu stekla nepovoljno mišljenje o vama. Ono je možda bilo pogrešno, ili ste se vi promenill pa mu više ne odgovarate. Ali sad nije u tome pitanje između nas. Ja pripadam jednoj porodici, poznatoj, rekla bih, sa svoje čvrstine, i nisam stvorenje koje se povodi za okolnostima i menama. Ja mogu imati svoje mišljenje o vama. Vi možete imati svoje mišljenje o meni«.

Sad dođe na mene red da se malo poklonim.

»Ali nije potrebno«, reče gospođica Merdston, »da se ta mišljenja sukobljavaju ovde. Pod postojećim okolnostima korisno je u svakom pogledu da do toga ne dođe. Kako nas je život slučajno opet sastavio, a može nas sastaviti i u drugim prilikama, ja bih predložila da se mi ovde sastajemo kao daljni poznanici. Porodične prilike su dovoljan razlog da se sastajemo samo na toj osnovi, pa je sasvim izlišno da jedno od nas išta progovori, ikakvu primedbu čini o onome drugom. Slažete li se s tim?«

»Gospođice Merdston«, odgovorih ja, »mislim da ste vi i gospodin Merdston svirepo postupali prema meni i da ste nemilosrdno postupali i sa mojom majkom. I misliću to dokle god budem živ. Ali se potpuno slažem sa vašim predlogom«.

Gospođica Merdston ponovo sklopi oči i klimnu glavom. Zatim lako dodirnu nadlanicu moje ruke vrhom svojih hladnih, ukočenih prstiju, pa ode od mene, udešavajući male okove na člancima ruke i oko vrata, koji su, izgleda, bili oni isti koje je imala kad sam je poslednji put video, i u onakvom istom stanju. Oni me u pogledu prirode gospođice Merdston podsetiše na onaj gvozdeni okov na tamničkim vratima što svojim spoljnim izgledom nagoveštava svima posmatračima čemu se mogu nadati kad uđu unutra.

Od svega što se događalo za vreme ostatka večeri, znam samo da sam čuo kako je carica srca moga pevala zanosne pesme na francuskom jeziku sa opštim smislom da, ma kakve brige imali, treba uvek igrati — »Tra la la! Tra la la!« — I pri tome sama sebe pratila na jednom slavnom istrumentu sličnom gitari. Da sam se izgubio u blaženom zanosu. Da sam odbijao svako posluženje. Da mi se duša grozila naročito od punča. Da se, kad je gospođica Merdston uze pod svoje okrilje i povede na spavanje, nasmešila i da mi je pružila svoju krasnu ruku. Da se ugledah u ogledalu i videh kako izgledam savršeno glupo i veselo. Da se i sam povukoh na spavanje u nekom plačnom sentimentalnom stanju, i da sam se, kad ostadoh, osetio u nekoj lakoj groznici zanosa.

Bilo je divno jutro i rano, te se reših da siđem i da prošetam po onim zasvođenim stazama, i da pustim na volju svojoj ljubavi, sanjareći o njenoj slici i prilici. Dok sam prolazio kroz hol, sretoh njeno psetance, koje se zvalo Džip — skraćeno od Džipsi[{32}]. Ja mu nežno priđoh, jer sam voleo čak i njega, ali mi on pokaza čitavu garnituru svojih zuba, pa se zavuče pod jednu stolicu isključivo zato da reži, i ne htede ni da čuje za neko prijateljstvo.

Bašta je bila, sveža i samotna. Šetao sam tamo-amo razmišljajući kako bih se ošećao srećnim kad bih nekako mogao da se verim s tim milim čudom. A što se tiče braka i bogatstva, i takvih stvari, mislim da sam u tom pogledu bio isto tako nevino bez planova kao i kad sam voleo malu Emiliju. Moći je zvati »Dora«, pisati joj pisma, sanjati o njoj, i obožavati je, imati razloga za verovanje da misli na mene i onda kad je sa drugim svetom, smatrao sam vrhuncem ljudskih težnji, a, svakako vrhuncem mojih težnji. Nema nikakve sumnje da sam bio nedotupavno zaljubljen i junoša, ali je u svemu tome bilo toliko čistote srca, da ne mogu da se sećam tih ludorija sa potpunim prezrenjem, ma koliko da im se sad smejem.

Nisam dugo šetao, kad skrenuh oko jedne okuke i sretoh nju. Još i sad zatreperim od glave do pete

kad u sećanju skrenem oko te okuke; i samo mi je pero u ruci zadrhtalo.

»Tako ... ste ... rano ... izašli, gospođice Spenlou«, rekoh ja.

»Tako je glupo u kući«, odgovori ona, »a gospođica Merdston je tako nemoguća! Ona govori takve besmislice o tome kako je potrebno da se dan prvo provetri, pa da tek onda izađem. Provetri!« tu pršte u neobično melodičan, zvonak smeh. »Nedeljom izjutra, kad nemam vežbe, moram da radim bilo šta. Zato sam sinoć rekla tati da moram izaći. A uz to je ovo najsjajnije doba dana. Zar nije?«

Ja se usudih da kažem, ne bez zamuckivanja, da mi sada izgleda vrlo sjajno, mada mi je maločas bilo veoma mračno.

»O, je li to kompliment«, reče Dora, »ili se vreme zaista promenilo?«

Ja stadoh još gore zamuckivati, odgovarajući da ne pravim kompliment, već govorim živu istinu, mada nisam primetio neku promenu u vremenu.

»Promena je nastupila u stanju mojih osećanja«, dodadoh stidljivo kao zaključak objašnjenju.

Nikad nisam video ovakve uvojke, a kako sam i mogao, kad nikad nije ni bilo takvih uvojaka kakvima je zatresla da bi sakrila rumenilo. A što se tiče onog slavnog šešira i plavih pantljičica na vrh uvojaka, o da sam ih samo mogao okačiti u svojoj sobi u Bakingem stritu, ala bi to bilo neizmerno blago!

»Vi ste nedavno došli iz Pariza,?« rekoh ja.

»Jesam«, reče ona. »Jeste li ikad bili tamo?«

»Nisam«.

»O, nadam se da ćete uskoro otići. Tako bi vam se dopao«.

Na mome licu se ukazaše znaci duboke strepnje. Nesnosno je što se ona nada da ću ja otići i da misli da bih bio u stanju da odem. Omalovažavao sam Pariz, potcenjivao Francusku. Rekoh da u ovim okolnostima ne bih ostavio Englesku ni za kakvo blago na svetu. Ništa me ne bi na to navelo. Jednom reči, ona opet stade tresti uvojcima, kad njeno psetance dotrča stazom, pa nam priteče u pomoć.

Ono je bilo smrtno ljubomorno na mene, te je uporno lajalo. Ona ga uze u naručje — o, bože blagi! — i stade milovati, ali je ono jednako lajalo. Kad pokušah da ga dotaknem ono ne dade, a ona ga na to istuče. Zatim se moje patnje još povećaše dok sam gledao kako ga ona za kaznu lupka po zatubastoj njušci, dok kučence trepće očima i liže joj ruku, i pri tome još reži u sebi kao kakav kontrabas. Najzad se umiri, a kako i ne bi kad se njena brada sa jamicom naslonila na njegovu glavu, pa odosmo da pregledamo staklenu baštu.

»Vi niste u velikom prijateljstvu sa gospođicom Merdston, zar ne?« reče Dora. »Zlato moje!«

Dve poslednje reči su bile upućene psu. O, kamo sreće da su se odnosile na mene!

»Nisam«, odgovorih ja. »Nikako«.

»Ona je dosadno stvorenje«, reče Dora pućeći se. »Ne mogu da zamislim šta je tata mislio kad je izabrao takvu oštrokonđu meni za družbenicu. Kome treba zaštitnica? Meni ne treba nikakva zaštitnica, u to sam sigurna. Džip me može štititi mnogo bolje nego gospođica Merdston, je l’tako, Džipe?«

On samo lenjo žmirnu kad mu ona poljubi onu loptu od glavice.

»Tata je naziva mojom poverljivom prijateljicom, ali to baš nije tačno, zar ne Džipe? Mi ne mislimo da imamo poverenja prema takvim namćorkama, Džip i ja. Mi ćemo svoje poverenje pokloniti kome mi hoćemo, i sami naći sebi prijatelje, umesto da nam ih drugi nalaze, zar ne, Džipe?«

Džip pusti neki zadovoljan glas umesto odgovora, nešto pomalo nalik na šum čajnika dok voda struji u njemu, što se mene tiče, svaka je reč bila nov lanac okova kojim me je okivala preko onog ranijeg.

»Strašno je teško nemati dobru mamicu, koju bi trebalo imati mesto takve natmurene, natuštene stare frajle kao što je gospođica Merdston, koja stalno ide za nama, zar ne, Džipe? Ali ništa zato,

Džipe. Mi nećemo biti poverljivi, mi ćemo se provoditi i zabavljati pored nje, i bockaćemo je, i nećemo joj ugađati, zar ne Džipe?«

Da je to malo duže potrajalo, mislim da bih pao na kolena na šljunak, sa verovatnošću da ih ozledim i da još uz to uskoro budem izbačen iz kuće. Ali srećom staklena bašta nije bila daleko, te nas tih nekoliko reči dovedoše do nje.

U bašti nađosmo pravu izložbu divnih zdravaca, pa je Dora, dok smo dokono šetali pored njih, često zastajala da se nadivi čas ovom cvetu čas onom, na što bih i ja zastajao da se nadivim tom istom cvetu, pri čemu bi Dora, smejući se, detinjasto dizala psa da ga pomiriše; te je bašta bila pravo vilinsko carstvo, ako ne za sve troje, ono za mene sigurno. Miris lista od zdravca, i danas u meni izaziva neko upola smešno, upola ozbiljno osećanje čuđenja pred promenom koja se u meni desila tako za tren oka, dok mi pred oči izlazi slamni šešir s plavim pantljikama i s ne znam koliko uvojaka, i crno psetance koga dve vitke ruke prinose leji punoj cveća i svetlog lišća.

Za to vreme nas je tražila gospođica Merdston, te nas najzad tu pronađe, pa svoj nesimpatični obraz, sa sitnim borama ispunjenim puderom za kosu, podnese Dori na poljubac. A onda uze Doru pod ruku, te odmarširasmo u kuću na doručak, kao da smo na vojničkom pogrebu.

Ne znam koliko sam šolja čaja popio, pošto ga je Dora pravila, ali se lepo sećam kako sam sedeo i nalivao se njime toliko, da bi čitav moj nervni sistem, da sam ga u ono vreme uopšte imao, otišao dovraga. Nešto kasnije otidosmo u crkvu. Gospođica Merdston je sela između mene i Dore, ali ja Doru ipak čuh kako peva, te crkveni skup iščeze za mene. Održa se propoved — o Dori, naravno — i skoro bih rekao da je to sve što znam o toj službi.

Provedosmo dan u tišini. Nikakvog društva; zatim šetnja, porodični ručak učetvoro i, najzad, veče ispunjeno razgledanjem knjiga i slika, pri čemu je gospođica Merdston, stalno sa nekom propovedi u rukama, a pogledom na nama, stražarila vrlo budno. Ah! Gospodin Spenlou nije ni pomišljao, dok je sedeo posle večere prema meni, s maramicom preko čela, kako ga odano grlim u mašti, kao njegov zet! Nije ni pomišljao da mi je, baš kad sam mu te večeri poželeo laku noć, dao svoj pristanak da se verim s Dorom, i da sam prizivao božiji blagoslov na njegovu glavu!

Pođosmo sutra rano izjutra, jer smo za taj dan imali u Pomorskom sudu neki spor oko nagrade za spasavanje broda, a tu se tražilo poznavanje skoro čitave nauke o moreplovstvu, te je za taj parnički slučaj — pošto se od nas u Domu nije moglo očekivati da se razumemo mnogo u tim stvarima — sudija zamolio dva stara profesora iz Koledža sv. Trojice da ako boga znaju dođu da ga izvuku. Ali Dora je ipak sišla da za doručak pripravi čaj, te sam imao tužno zadovoljstvo da pred njom skinem šešir iz kočija dok je stajala na pragu i držala Džipa u naručju.

Neću ni pokušati da opisujem šta je Pomorski sud toga dana bio za mene; kakvu sam zbrku napravio u glavi od našeg spora dok sam ga pratio; kako sam na kašici onog srebrnog vesla koje se iznosi na sto kao znamenje toga visokog pravnog tela video urezano ime »Dora«; i kako sam, kad gospodin Spenlou pođe kući bez mene (imao sam neku ludu nadu da će me možda opet povesti sobom natrag) osećao kao da sam i sam mornar, pa da sam, pošto mi je otplovila lađa kojom sam tamo došao, ostao sam na pustom ostrvu. Kad bi se nešto taj dremljivi sud mogao prenuti iz sna i izneti u bilo kakvom vidljivom obliku budne snove koje sam u njemu sanjao o Dori, on bi otkrio pravu istinu.

Ne mislim samo na snove koje sam sanjao tog dana, nego iz dana u dan, iz nedelje u nedelju, iz zasedanja u zasedanje. Odlazio sam ne da pratim šta se tamo dešava, nego da mislim o Dori. Ako sam ikad poneku misao poklonio sporovima koji su se lagano odvijali preda mnom, bilo je to samo da se upitam, u bračnim sporovima — imajući na umu Doru — kako bračni parovi mogu da ne budu srećni; a u testamentarnim slučajevima da razmišljam kakve bih korake na prvom mestu preduzeo u pogledu Dore kad bi novac oko kojeg se vodi spor pripao meni. U toku prve nedelje moje strasne ljubavi kupih četiri velelepna prsnika — ne sebi radi; ja se njima nisam ponosio; nego Dore radi — i

stadoh nositi po ulici rukavice od jareće kože, žućkaste kao slama; i uz to položih temelje svima žuljevima koje sam ikad imao. Da se nešto mogu pronaći i uporediti cipele koje sam u to doba nosio sa prirodnom veličinom mojih nogu, zaista bi se na dirljiv način moglo pokazati u kakvom je stanju bilo moje srce.

Ali ma koliko da sam se grdno osakatio tim znakom odane pošte prema Dori, prelazio sam ipak svakog dana milju za miljom u nadi da ću nju videti. Ne samo što sam na Norvud Rodu uskoro postao poznat kao i pismonoša, nego sam kružio i po Londonu. Hodao sam ulicama u kojima su bile najbolje radnje za dame, pa sam pohodio i bazare kao kakav nemirni duh i krstario Parkom bez prestanka i pošto bih već spao s nogu. Ponekad bih je, u retkim prilikama i u dugim razmacima, i ugledao. Ponekad bih ugledao njenu rukavicu kako mi maše kroz prozor na kolima. Ponekad bih je sreo, pošao malo s njom i s gospođicom Merdston, i progovorio s njom koju reč, da kasnije samog sebe jedem što nisam rekao nešto od onog što me tišti, ili da se grizem pomišlju da ona nema ni pojma o razmerama moje odanosti, ili da nimalo ne mari za mene. Uvek sam se, naravno, nadao ponovnom pozivu u kuću gospodina Spenloa, i uvek doživljavao razočaranja, jer poziva nije bilo.

Mora biti da je gospođa Krup bila vrlo pronicljiva žena, jer u vreme kad je ta moja privrženost bila tek nekoliko nedelja stara, tako da još nisam imao hrabrosti da nešto određenije pišem samoj Agnesi, sem da sam bio u kući gospodina Spenloa »čija se sva porodica — dodao sam — sastoji iz kćeri jedinice» — mora da je gospođa Krup, kažem, bila pronicljiva žena, jer je stvar nanjušila čak u toj prvoj fazi. Jedne večeri sam baš bio sasvim izgubljen, kad ona dođe do mene da zatraži — pošto je baš tada imala napad one bolesti o kojoj sam već govorio — ako bih bio tako ljubazan, malo tinkture od kardanuma, pomešane sa rebarbarom i sa sedam kapljica esencije od karanfilića — što je bio najbolji lek za njenu boljku — a ako nemam toga pri sebi, onda malo konjaka, jer to po lekovitosti stoji na drugom mestu. Ona, istina, ne podnosi konjak, ali kao lek dolazi odmah na drugom mestu. Kako nisam nikad ni čuo za onaj prvi lek, dok sam ono drugo uvek imao u svome ormančiću, nasuh gospođi Krup čašicu tog drugog leka, što ona, da ja ne bih posumnjao da ga ona upotrebljava u neku drugu svrhu, poče piti tu u mome prisustvu.

»Ne dajte se, gospodine«, reče gospođa Krup. »Ne mogu da vas gledam takvoga; i ja sam majka«.

Nisam sasvim jasno shvatio vezu između te činjenice i mene, ali se nasmeših gospođi Krup što sam god umeo blaže.

»No, gospodine«, reče gospođa Krup. »Ne zamerite. Ja znam kako je to. Tu je po sredi neka mlada dama«.

»Gospođo Krup?« rekoh ja i pocrveneh.

»O, bog s vama! Držite se gospodine!« reče gospođa Krup klimajući mi glavom da me ohrabri. »Nemojte nikad očajavati, gospodine! — Ako ona neće da se nasmeši na vas, ima drugih koje hoće. Vi ste mladi gospodin na koga se nije teško smešiti, gospodine Koperfule, pa treba i da znate šta vredite, gospodine«.

Gospođa Krup me je uvek zvala gospodinom Koperfulom[{33}], pre svega i, bez sumnje, zato što to nije bilo moje ime; a, drugo, rekao bih, zbog neke neodređene veze sa danom kada pere rublje.

»Šta vas navodi na misao da je tu po sredi neka mlada dama, gospođo Krup?« — rekoh ja.

»Gospodine Koperfule«, reče gospođa Krup s puno osećajnosti, »ja sam i sama majka«.

Gospođa Krup je za neko vreme bila samo u stanju da pritiskuje rukom svoje nankinške grudi i da se krepi protiv novog napada bola srkutanjem svog leka. Najzad ponovo progovori:

»Kad je ove sobe uzela za vas vaša draga tetka, gospodine Koperfule«, reče gospođa Krup, »ja sam joj rekla da sam sad dobila u kuću nekoga za koga mogu da se brinem. ‚Fala milom bogu', baš sam joj tako rekla; ‚sad imam nekoga o kome mogu da vodim brigu!' — Ne jedete dosta, gospodine, i ne pijete«.

»Zasnivate li na tome svoju predpostavku, gospođo Krup?«

»Gospodine«, reče gospođa Krup glasom koji je bio prilično nalik na strogost, »ja sam prala rublje i drugoj mladoj gospodi. Mladi gospodin može da bude suviše kicoš, a može i da se zapusti. Može četkati kosu i suviše redovno, ili sasvim neredovno. Može da nosi cipele prevelike za svoju nogu, ili premalene. To sve zavisi od toga kako se narav toga mladog gospodina razvijala od samog početka. Ali ako ode u krajnost na jednu ili na drugu stranu, tu je onda, u oba slučaja, po sredi neka mlada dama«.

Gospođa Krup stade tako odlučno mahati glavom, da me sasvim pritera u ćošak.

»Uzmite samo onoga gospodina što je umro ovde pre vas«, reče gospođa Krup. »On se zaljubio u jednu kelnericu i odmah morao da sužava prsnik, iako se bio sav naduo od pića«.

»Gospođo Krup«, rekoh ja, »moram vas zamoliti da u mome slučaju mladu damu nipošto ne dovodite u vezu sa nekom kelnericom ili nekom sličnom«.

»Gospodine Koperfule«, odgovori gospođa Krup, »ja sam i sama majka, i to ne tek onako. Ja vas molim da mi oprostite, gospodine što se ja mešam; ja se ne bi' mešala u stvari u koje nemam prava da se mešam. Nego, vi ste mlad gospodičić, gospodine Koperfule, te bi' vas ja posavetovala: drž'te se i ne klonite, i drž'te se na ceni. Ako bi hteli da se zabavite nečim, gospodine«, reče gospođa Krup, »ako hoćete da se bacite na kuglanje recimo, a to je zdrava stvar kako samo može biti, možda će vam to razbiti brigu, pa će vam činiti dobro«.

I na te reči mi gospođa Krup, praveći se da jako pazi da ne prospe svoj konjak, koji je već bio sav otišao, zahvali jednim vrlo dubokim reveransom, pa se povuče. Kad se njena prilika izgubi u mraku na vratima, taj mi se njen savet u prvi mah učini kao izvesna mala sloboda sa strane gospođe Krup, ali sam u isto vreme bio zadovoljan zato što sam ga, sa druge tačke gledišta, mogao uzeti kao naravoučenije i upozorenje da ubuduće bolje čuvam svoju tajnu.

GLAVA XXVII

TOMA TREDLS

Možda usled toga saveta gospođe Krup, a možda i zbog toga što je reč »kegla« po zvuku dosta srodna sa imenom Tredls, meni sutradan pade na pamet da potražim Tredlsa. Vreme koje je bio pomenuo već je bilo proteklo, a stanovao je u nekoj maloj ulici blizu Veterinarskog koledža u Kamden Taunu. U toj su ulici stanovali, uglavnom, kako me obavesti jedan od naših pisara koji je živeo negde u tome kraju, gospoda studenti koji kupuju žive magarce, pa na njima prave eksperimente u svojim privatnim stanovima. Pošto sam od tog pisara dobio uputstva o toj akademskoj naseobini, krenuh na put isto posle podne da posetim svog starog školskog druga.

Ulica mi se ne učini baš tako zgodna kako sam mogao poželeti u interesu Tredlsovom. Stanovnici su, izgleda, imali sklonost da bacaju kroz prozor na ulicu izvesne sitnice koje im nisu potrebne, zbog kojih je ulica bila ne samo smrdljiva i klizava, nego i neprohodna zbog lišća od kupusa. A otpaci nisu bili samo biljnog porekla, jer sam ja lično, dok sam tražio broj koji sam želeo da nađem, natrapao na jednu cipelu, jednu presavijenu šerpenju, jedan crni šešir i jedan kišobran, sve to u raznim stepenima raspadanja.

Opšti izgled tog mesta neodoljivo me podseti na dane kad sam stanovao kod gospodina i gospođe Mikober. Nekakav neopisivi izgled pohabane otmenosti krasio je kući koju sam tražio, i izdvajao je od svih ostalih kuća u ulici — iako su sve bile zidane po istom jednolikom uzoru, kao da su prva precrtavanja nekog nespretnog dečka koji tek uči da pravi kuće, a još nije odmakao od prvih grčevitih krovinjara. Taj izgled me još više podseti na gospodina i gospođu Mikober. A kako slučajno stigoh pred vrata baš kad se otvoriše pred popodnevnim mlekarom, ja se još življe setih gospodina i gospode Mikober.

»Dakle«, reče mlekar jednoj vrlo mladoj sluškinjici, »je li učinjeno što u vezi s onim mojim malim računom?«

»O, gospodar kaže da će se odmah postarati«, glasio je odgovor.

»Jer«, reče mlekar nastavljajući kao da nije čuo nikakav odgovor, a govoreći, kako se meni učinilo po njegovom glasu, više da obavesti nekoga u samoj kući, nego radi sluškinjice, »jer je taj moj mali račun tek’o suviše dugo, tako da mislim da je već sasvim istek’o i da više neću čuti za njega. Ali ja to neću da trpim, jeste čuli!« reče mlekar, još jednako ubacujući glas u kuću i buljeći, niz hodnik.

Držao se, uzgred budi rečeno, kako nije priličilo njegovom radu s mlekom, tom blagom namirnicom, jer mu je ponašanje bilo suviše divljačno čak i za nekog kasapina ili rakidžiju.

Glas mlade sluškinjice postade jedva čujan, ali se meni po micanju njenih usta učini da opet mrmlja da će račun biti uskoro podmiren.

»Znate šta?« reče mlekar, prvi put pogledavši strogo u nju i dohvativši je za podbradak, »volite li vi mleko?«

»Ko, zar ja? Da, volim«, odgovori ona,

»Dobro«, reče mlekar. »Onda ga nećete dobiti sutra nimalo. Jeste čuli? Ni kaplje mleka nećete dobiti sutra«.

Meni se učini, po smehu sudeći, da njoj bi lakše što će ga bar danas dobiti. Mlekar joj, pošto je i dalje natušteno mahao glavom prema njoj, pusti podbradak, pa sa izrazom koji je više ličio na sve nego na dobru volju otvori kantu i nasu uobičajenu količinu u porodični vrč. Pošto to uradi, on ode gunđajući i ubaci svoj poslovni uzvik u susedna vrata s nekim osvetničkim prizvukom.

»Stanuje li ovde gospodin Tredls?« upitah ja tada.

Neki tajanstveni glas sa dna hodnika odgovori: »Da!« Na to mlada sluškinja odgovori: »Da«.

»Je li kod kuće?« rekoh ja.

I opet onaj tajanstveni glas odgovori potvrdno, i opet sluškinjica ponovi taj odgovor kao odjek. Ja na to uđoh, pa prema devojčinom uputstvu pođoh gore, svestan da me, dok sam prolazio pored zadnjih vrata sobe za primanje posmatra neko oko koje je sigurno pripadalo onome tajanstvenom glasu.

Kad se popeh na vrh stepenica — kuća je imala samo jedan sprat iznad prizemlja — Tredls je već bio izašao na stepenište da me dočeka. Bio je ushićen što me vidi i od sveg srca mi požele dobrodošlicu. Sobica mu se nalazila sa lica i bila je do krajnosti uredna, iako oskudno nameštena. Video sam da mu je to jedina odaja, jer se videla jedna sofa za spavanje, a četke i mast za cipele behu mu među knjigama na najvišoj polici, iza jednog rečnika. Sto mu beše sav pokriven hartijama, dok je on vredno radio u svom starom kaputu. Nisam gledao ni u šta, koliko se sećam, ali sam sve video, sve do izgleda neke crkve na njegovoj porcelanskoj mastionici, dok sam se spuštao na stolicu — što je takođe bila jedna sposobnost koja se ukorenila u meni u staro mikobersko vreme. Razna dovijanja da bi prikrio komodu, pa način na koji je rasporedio knjige po ogledalu za brijanje i slično naročito mi padoše u oči kao dokazi da je ovde onaj isti Tredls koji je nekad od hartije za pisanje pravio slonovske jame da u njih meće muve, i koji se, posle zlostavljanja tešio crtanjem znamenitih umetničkih dela koja sam ja često pominjao.

U jednom kutu sobe videlo se nešto što je bilo uredno pokriveno širokim belim platnom. Nisam mogao da razaznam šta je to.

»Tredlse«, rekoh ja ponovo se rukujući s njim pošto sam seo. »Radujem se što vas vidim«.

»I ja se radujem što vas vidim, Koperfilde«, odgovori on. »Zaista mi je vrlo milo što vas vidim. Baš zato što mi je bilo neobično milo da vas vidim kad smo se sreli u Eli Pleisu, i što sam video da je i vama neobično milo što me vidite, ja sam vam dao ovu adresu, mesto adrese kancelarije«.

»O, dakle imate i kancelariju?« rekoh ja.

»Ta imam jednu četvrtinu sobe i hodnika i četvrtinu pisara«, odgovori Tredls. »Trojica drugova i ja udružili smo se i uzeli pod kiriju kancelariju, da bismo izgledali zvaničniji, i delili na četiri dela jednog pisara. To me staje dva i po šilinga na nedelju«.

Meni se učini kao da se iz njega, kroz osmeh kojim on proprati to objašnjenje, smeši onaj isti njegov nekadanji karakter i dobra narav, i nešto od one njegove zle sreće.

»Obično ne dajem svoju ovdašnju adresu«, reče Tredls, »ali to, Koperfilde, ne znači da sam gord. To je samo radi onih koji dolaze k meni, a koji možda, ne bi voleli da dođu ovamo. Što se mene lično tiče, ja sebi krčim put u svetu i borim se s teškoćama, pa bi bilo smešno kad bih se pravio da radim bilo šta drugo«.

»Gospodin Voterbruk mi reče da se spremate za advokatski ispit?« rekoh ja.

»Pa jeste«, reče Tredls trljajući lagano rukom preko ruke. »Spremam se za advokatski ispit. U samoj stvari, ja sam se tek zapisao kao kandidat za taj ispit posle dosta dugog zakašnjenja. Već sam se poodavno prijavio za pripravnika, ali je plaćanje te stotine funti za mene značilo veliku žrtvu«, reče Tredls uz bolno grčenje lica, kao da su mu izvadili zub.

»Znate li kakve misli ne mogu da se oslobodim dok sedim ovako i gledam vas?« upitah ga.

»Ne znam«, reče on.

»Na ono odelo plavo kao nebo koje ste nekad obično imali na, sebi«.

»O, bože! Pa dabome!« viknu Tredls smejući se. »Tesnih rukava i nogavica, sećate se! O, bože, bože! E, ono su bila srećna vremena, zar ne?«

»Ja mislim da je naš upravitelj mogao učiniti da budu još srećnija, a da ne naškodi nikom od nas; to priznajem«, odgovorih ja.

»Možda i jeste«, reče Tredls. »Ali, bože moj, bilo je ipak dosta zanimljivo. Sećate li se onih noći u našoj spavaonici? Kad smo prireñivali one večere? I kad ste nam vi obično pričali priče? Ha, ha, ha! A sećate li se kad su mene išibali što sam plakao zbog gospodina Mela? Stari Krikl! Voleo bih da ga opet vidim!«

»On je bio zver prema vama, Tredlse«, rekoh ja ljutito, jer mi se zbog njegove dobroćudnosti činilo kao da sam juče gledao kako ga šibaju.

»O, zar zbilja mislite tako?« odgovori Tredls. »Zaista? Možda i jeste. Ali sve je odavno prošlo. Stari Krikl!«

»Vas je onda školovao neki stric?« rekoh ja.

»Razume se!« reče Tredls. »Onaj kome sam uvek nameravao da pišem, i kome nikad nisam pisao! Ha, ha, ha! Da, onda sam imao strica. Umro je ubrzo pošto sam završio školu«.

»Zaista!«

»Jeste. Bio je umirovljeni, kako se to kaže... bivši galanterista, suknar, trgovac štofovima, i bio me odredio za svog naslednika, ali mu se nisam dopao kad sam odrastao«.

»Je l' to ozbiljno govorite?« rekoh ja. Bio je tako miran dok je to govorio, da sam uobrazio da želi da kaže nešto drugo.

»Bogami sasvim ozbiljno, Koperfilde«, odgovori Tredls. »Prava nesreća; nisam mu se nikako dopao. Rekao je da nisam ni malo nalik na ono čemu se on nadao, te se oženio svojom domaćicom«.

»A šta ste vi uradili?« upitah ja.

»Ništa naročito,« reče Tredls. »Živeo sam kod njih i čekao da me izbace u svet, kad i ona njegova podagra, po nesreći, pređe i na želudac, te on umre, a ona se udade za jednog mladića, pa ja ostadoh nezbrinut«.

»Zar na kraju krajeva niste dobili ništa?«

»O, bože moj, dobio sam«, reče Tredls. »Dobio sam pedeset funti. Nisam nikako bio spreman ni za kakav viši poziv, te sam isprva bio u neprilici šta ću. Ali sam ipak počeo, uz pomoć sina jednog čoveka iz advokatskog reda koji je bio u Salem-kući, Jolera, s krivim nosom. Sećate li ga se?«

»Ne. Taj nije bio tamo sa mnom; u moje vreme su svi nosevi bili pravi«.

»Svejedno«, reče Tredls. »Počeo sam uz njegovu pomoć s prepisivanjem pravnih dokumenata. To se nije baš pokazalo najzgodnije, pa sam posle počeo da za njih zakazujem parnice, pravim izvode i vršim razne poslove. Jer ja sam dosta marljiv čovek, Koperfilde, pa sam taj posao dobro naučio. I tako uvrteh u glavu da i ja treba da se upišem za studenta prava, te mi tako ode sve što mi je bilo preteklo od onih pedeset funti. Joler me preporuči nekim kancelarijama, među kojima i Voterbruku, te dobih dosta poslova. A imao sam sreću i da se upoznam s jednim čovekom koji je bio izdavač i koji je pripremao jednu enciklopediju, te me on zaposli, i eto«, tu baci pogled na sto, »baš sad radim za njega. Znate, Koperfilde, ja sam priličan kompilator«, reče Tredls ostajući pri svom izgledu veselog ispovedanja u svemu što je govorio, »ali nemam nimalo mašte, ama baš ni trunke. Valjda nije nikad bilo mladog čoveka sa manje originalnosti nego što sam ja«.

Kako je Tredls očekivao da ću se saglasiti s tim kao s nečim sasvim prirodnim, ja klimnuh glavom, a on nastavi s istim živahnim strpljenjem — ne mogu da nađem boljeg izraza — kao i dotle.

»I tako ja, malo-pomalo, živeći vrlo skromno, uspeh da najzad napabirčim onih sto funti«, reče Tredls, »te, bogu hvala, to isplatih, premda je to bila... nesumnjivo bila«, reče Tredls opet s grčem na licu, kao da su mu iščupali zub, »jedna žrtva. I još i sad živim od takvog rada o kojem sam govorio, a nadam se da ću ovih dana stupiti u vezu i sa jednim listom, što bi za mene gotovo značilo obezbeđenu budućnost. A vi ste, Koperfilde, potpuno onakvi kakvi ste i nekada bili, s onim istim prijatnim licem, i tako vas je prijatno videti, da od vas neću ništa kriti. Moram vam prema tome reći da sam veren«.

Veren! O, Doro!

»Ona je kći jednog kapelana«, reče Tredls, »jedna od desetoro dece, tamo dole u Devonširu. Da!«

jer beše opazio kako sam ja i nehotice pogledao u onu sliku na mastionici, »to je ta crkva. Skrenete ovuda na levo čim izađete iz vratnica«, reče on obilazeći prstom oko mastionice, »i tačno ovde gde držim pero stoji kuća, okrenuta, razumete, prema crkvi«.

Tek sam docnije potpuno shvatio sa kolikim je uživanjem on ulazio u sve te pojedinosti, jer su za to isto vreme moje sebične misli pravile plan kuće i bašte gospodina Spenloa.

»To je tako mila devojka!« reče Tredls. »Malo starija od mene, ali neobično mila devojka! Rekao sam vam, sećate li se, da odlazim iz grada. Bio sam tamo dole. Išao sam pešice tamo, pa sam se i vratio pešice, i neobično dobro se proveo! Mogu vam unapred reći da će naša veridba potrajati duže, ali naša je deviza; .čekaj i nadaj se!' Mi to uvek govorimo. Stalno govorimo: .Čekaj i nadaj se!' A i ona će čekati na mene, Koperfilde, čekaće me makar dočekala i šezdesetu, ili koju bilo«.

Tredls se diže sa stolice, pa s pobedonosnim osmehom stavio ruku na ono belo platno koje sam bio opazio.

»Premda se«, reče on, »ne može reći da nismo već počeli da kućimo kuću. Ne, ne, počeli smo. Tu mora biti postepenosti, ali smo već otpočeli.

»Evo«, i on vrlo ponosno i pažljivo skide ono platno, »ovde su nam dva komada nameštaja za prvi početak. Ovu saksiju i stalak kupila je ona sama. To se stavlja u udubljenje u prozor salona«, reče Tredls, pa se malo izmače da bi se stvarima što bolje divio, »još samo da dođe i cvet, pa je sve tu! Ovaj okrugli stočič s mermernom pločom (ima dve stope i deset palaca u obimu) kupio sam ja. Hoćete, znate, da spustite neku knjigu, ili vam ko dođe sa ženom u posetu, pa mora, gde da spusti šolju s čajem i... eto vam ga!« reče Tredls. »To je divan majstorski rad, čvrst kao stena!«

Ja pohvalih obe stvari, a Tredls ponovo namesti platno isto onako pažljivo kao šta ga je i skinuo.

»Ovo ne znači bogzna šta kad se kući kuća«, reče Tredls, »ali je ipak nešto. Ipak mi najviše briga zadaju stolnjaci; jastučnice i takve stvari. Tako isto i gvožđarija; svećnjaci, roštilji i takve potrebe, jer

te stvari padaju u oči i dižu čoveku cenu. Nego ipak: ‚Čekaj i nadaj se!' A ona je, uveravam vas, vrlo mila devojka!«

»U to sam potpuno uveren«, rekoh ja.

»A zasad«, reče Tredls vraćajući se svojoj stolici, »i s tim će biti kraj mome pripovedanju o sebi samom, prolazim što mogu bolje. Ne zarađujem mnogo, ali i ne trošim mnogo. Uopšte uzevši hranim se ovde dole, kod nekih zaista vrlo ljubaznih ljudi. I gospodin i gospođa Mikober imaju dosta životnog iskustva, a i krasno su društvo«.

»Tredlse!« kliknuh ja živo. »Šta vi to govorite?«

Tredls pogleda u mene kao da se pita šta ja to govorim.

»Gospodin i gospođa Mikober!« ponovih ja. »Pa ja se s njima odlično poznajem!«

U tom trenutku dvokratni udarac na vratima, koji sam dobro poznavao još iz stare prakse u Vindzorskoj Terasi, i kojim se na tim vratima mogao javiti samo gospodin Mikober i niko drugi, otkloni od mene svaku sumnju o tome da su to moji stari prijatelji. Ja zamolih Tredlsa da svoga gazdu pozove gore, te Tredls viknu preko ograde, pa gospodin Mikober, u dlaku onaj stari — u onim svojim pripijenim čakširama, i onako sa štapom, okovratnikom i monoklom, večito onaj isti — uđe u sobu otmenog i mladalačkog izgleda.

»Molim da me izvinite, gospodine Tredlse«, reče gospodin Mikober onim svojim starim gromkim i treperavim glasom, i naglo prestade pevušiti neku pesmicu. »Nisam znao da u vašoj svjataja svjatih ima neka osoba strana ovome domu«.

Gospodin Mikober se lako pokloni prema meni i povuče naviše okovratnik.

»Kako ste, gospodine Mikobere?« rekoh ja.

»Gospodine«, reče gospodin Mikober, »vi ste neobično ljubazni. — Ja sam in statu quo«[{34}].

»A gospođa Mikober? nastavih ja.

»Gospodine«, reče gospodin Mikober; »i ona je tako ista bogu hvala in statu quo«.

»A deca, gospodine Mikobere?«

»Gospodine«, reče gospodin Mikober, »radujem se što mogu da odgovorim da su i ona isto tako u povoljnom zdravstvenom sostojaniju«.

Gospodin Mikober me za sve to vreme nije poznao, iako je stajao licem u lice prema meni. Ali se sad, videći da se ja smešim, zagleda pažljivije u moje crte, pa ustuknu, i viknu:

»Je li moguće! Imam li zadovoljstvo da opet gledam pred sobom Koperfilda!« i od srca se stade rukovati sa mnom obema rukama.

»Bože blagi, gospodine Tredlse!« reče gospodin Mikober, »kad samo pomislim da se poznajete sa prijateljem moje mladosti, sa drugom mojih minulih dana! Slušaj draga!« viknu on preko ograde gospođi Mikober, dok je Tredls, s razlogom, gledao sa priličnim zaprepašćenjem ovako opisivanje moje ličnosti. »Ovde u sobi gospodina Tredlsa ima jedan gospodin koga bi ti on sa velikim zadovoljstvom predstavio, mila moja!«

Gospodin Mikober se odmah zatim ponovo pojavi i ponovo rukova sa mnom.

»A kako je naš dobri prijatelj doktor, Koperfilde?« reče gospodin Mikober, »i sav krug u Kenterberiju?«

»O njima čujem samo dobre vesti«, rekoh ja.

»Neobično mi je milo što to čujem«, reče gospodin Mikober. »Poslednji put smo se sreli u Kenterberiju u senci, da se slikovito izrazim, u senci one pobožne bogomolje koju je Čoser obesmrtio i koja je u staro vreme bila meta poklonika iz najudaljenijih kutova; ili ukratko rečeno«, reče gospodin Mikober, »u neposrednom susedstvu katedrale«,

Ja odgovorih da je tako, a gospodin Mikober nastavi da priča s ogromnom blagoglagoljivošću, premda, kako mi se učini, ne bez izvesnih znakova zabrinutosti na licu, po kojima se videlo da pažljivo prati šumove iz susedne sobe, šumove koji su govorili da gospođa Mikober pere ruke i

žurno otvara i zatvara fijoke, koje nisu baš sasvim glatko funkcionisale.

»Vi nas nalazite, Koperfilde«, reče gospodin Mikober pogledajući iskosa u Tredlsa, »zasada u, što bi se reklo, skučenim i skromnim prilikama, ali vam je poznato da sam ja tokom svog života savlađivao teškoće i rušio prepreke. Vama nije nepoznata činjenica da je u mome životu bilo izvesnih razdoblja kad sam bio prinuđen da zastanem dok izvesni očekivani događaji ne iskrsnu, a kad se ukazivala potreba i da uzmaknem, pre no što načinim nešto što slobodno mogu, a da me, nadam se, niko zato ne optuži za neskromnost, nazvati skokom. Ovo je sad jedan od tih značajnih trenutaka u ljudskom životu. Nalazite me u stanju uzmicanja, čime pripremam skok, pa imam sve razloge da verujem da sam pred silovitim skokom«.

Baš sam izražavao svoje zadovoljstvo, kad uđe gospođa Mikober, nešto malo aljkavija nego što je nekad bila (ili se bar tako učinilo mojim nenaviknutim očima), ali ipak pomalo doterana za društvo, i sa parom mrkih rukavica na rukama.

»Draga moja«, reče gospodin Mikober vodeći je prema meni, »ovde je jedan gospodin po imenu Koperfild, koji želi da obnovi poznanstvo s tobom«.

Pokaza se da bi bilo bolje da je to saopštenje izveo postupnije, jer to gospođu Mikober, pošto je bila u nežnom zdravstvenom stanju, tako potrese, da joj pozli, te je gospodin Mikober bio prinuđen da u velikom uzbuđenju otrči do bureta s vodom, u zadnjem dvorištu i donese lavor vode da joj namoči čelo. Ona se uskoro povrati, i bi joj zaista milo što me vidi. Porazgovarasmo svi zajedno jedno pola sata, pa je ja upitah o blizancima, koji su, po njenim rečima, u to vreme bili ‚već uveliko odrasli', a onda upitah i za gospodičića, i gospođicu Mikober, koje ona opisa kao ‚prave gorostase', ali koji se tom prilikom ne pojaviše.

Gospodin Mikober je jako želeo da ostanem na večeri, i ja ne bih bio nimalo s raskida, ali mi se učini da, u očima gospode Mikober opazih neku zabrinutost i sračunavanje koje se odnosilo na količinu hladnog mesa, te kao izgovor navedoh da sam na jednom drugom mestu rekao da ću doći, a zatim se, kad opazih da gospođa Mikober odmah ožive, odupreh svima navaljivanjima da se odreknem onog drugog obećanja.

Ali rekoh Tredlsu, i gospodinu i gospođi Mikober, da pre no što odem moraju odrediti dan kada će mi doći na večeru. Zbog poslova kojima je Tredls bio vezan, bilo je potrebno da se odredi malo dalji dan, pa ipak dođosmo do sporazuma u tom pogledu i nađosmo dan koji je svima odgovarao, a na to se oprostih.

Gospodin Mikober, pod izgovorom da mi pokaže kraći put od onoga kojim sam bio došao, pođe sa mnom da me otprati do prvog ugla; pošto je želeo, kako mi objasni, da malo porazgovara u poverenju sa svojim starim prijateljem.

»Dragi moj Koperfilde«, reče gospodin Mikober, »skoro nije ni potrebno da vam kažem da je neiskazana uteha imati pod svojim krovom u postojećim okolnostima onakav um kao što je onaj koji blešti, ako smem da se poslužim tim izrazom, koji blešti u vašem prijatelju Tredlsu. Pored jedne pralje koja u prozoru svoga stana izlaže malo, slatko pecivo na prodaju i koja stanuje do nas, i jednog oficira iz Bou Strita, koji stanuje prekoputa, možete zamisliti kako je njegovo društvo izvor utehe za mene i gospođu Mikober. Ja sam za sada, dragi moj Koperfilde, zaposlen u prodaji žita uz komision. To nije nimalo unosan posao, ili drugim rečima ne isplaćuje se pa su, kao posledica toga, nastupile izvesne privremene neprilike novčane prirode. Ali sa velikim zadovoljstvom dodajem da postoje svi izgledi da će uskoro nešto iskrsnuti, mada za sada još ne mogu slobodno da kažem iz kojeg pravca, što će mi, uveren sam, dati mogućnosti da se postaram za sva vremena i za sebe i za vašeg prijatelja Tredlsa, za koga se iskreno interesujem. vi ćete možda biti pripravni da čujete da je gospođa Mikober, u pogledu zdravlja, u onom nežnom stanju koje ukazuje na mogućnost da se konačno uveća broj onih zaloga ljubavi koje... jednom reči brojnost moga podmlatka. Porodica gospode Mikober je imala dobrotu da izrazi svoje negodovanje zbog takvog stanja stvari. Na to

imam samo da primetim da to, ukoliko je meni poznato, nije njen posao, i da ja takvo ispoljavanje njihovih osećanja odbijam sa prezrenjem i prkosom«.

I gospodin Mikober se još jednom rukova sa mnom, pa ode.

GLAVA XXVIII

VITEŠKA RUKAVICA GOSPODINA MIKOBERA

Najzad dođe dan kada sam imao da ugostim svoje novonađene stare prijatelje. Ja sam se uglavnom hranio Dorom i kafom. Usled svog zaljubljenog stanja bio sam izgubio apetit, što mi je bilo milo, jer sam imao neko osećanje da bi prirodno uživanje u večeri bilo kao neko izneveravanje Dore. Silno pešačenje nije u tome pogledu izazivalo svoje obične posledice, pošto je razočarenje poništavalo dejstvo svežeg vazduha. A osim toga, sumnjam, na osnovu bolnog iskustva stečenog u to doba moga života, da može osećati zdravo uživanje u telesnoj hrani ljudsko stvorenje koje bez prekida podnosi silne muke od tesnih cipela. Mislim da udovi moraju mirovati ako hoćemo da želudac snažno vrši svoju dužnost.

Prilikom ovog novog domaćeg posela ja ne ponovih one ranije pripreme velikih razmera. Jednostavno nabavih dve-tri morske platuše, jedan mali ovčiji but i paštetu od golubova. Gospođa Krup se pobuni čim joj bojažljivo nagovestih nešto o spravljanju ribe i buta, i reče s izgledom uvređenog dostojanstva:

»Ne, ne, gospodine! Ne možete tražiti tako šta od mene, jer me vi slabo poznajete ako zamišljate da sam ja u stanju da se u nešto petljam što ne mogu onako kako želim!«

Ali najzad ipak dođe do nekog kompromisa, te gospođa Krup pristade da spremi gozbu, pod uslovom da ja za petnaest sledećih dana večeravam van kuće.

Ovde moram napomenuti da je ono što sam tada prepatio od gospođe Krup, usled tiranije koju ona zavede nada mnom, bila prosto grozota. Nikad se nikoga nisam toliko plašio, povodom svačega smo morali tražiti kompromis. Ako sam se malo predomišljao, nju bi odmah spopala ona njena bolest, koja je uvek ležala u zasedi u njenom telu, spremna da u tren oka napravi pustoš po njenoj utrobi. Ako bih nestrpljivo zazvonio, pošto bih povukao za zvono skromno i bez uspeha jedno desetak puta, te bi se najzad pojavila — na što se nikako nije moglo računati sa sigurnošću — pojavila bi se sa prekornim izrazom na licu, klonula bez daha na stolicu kraj vrata i položila ruku na grudi od nankina, da joj zatim toliko pozli, da sam bio srećan kad bih je skinuo s vrata, pa ma me to koštalo ne znam koliko konjaka ili bilo čega. Ako bih zamerio što mi se postelja sprema u pet sati posle podne — što još i danas smatram za nezgodan običaj — jedan bi pokret njene ruke prema istom predelu povređene osetljivosti bio dovoljan da me nagna da promucam neko izvinjenje. Jednom reči: nema te stvari, ako je samo časna i poštena, koju ne bih učinio samo da je ne uvredim; te postade prava mora u mome životu.

Kupih za tu večeru jedan polovan poslužavnik na točkićima, pošto sam više voleo to, nego da ponovo uzmem onog okretnog mladog čoveka o kome se u meni ukorenila neka predrasuda, pošto sam ga jedne nedelje pre podne sreo na Strendu u prsniku jako sličnom jednom od mojih prsnika, koji mi je nestao još od onog prvog posela. Onu »mladu devojku« uzeh opet da mi pomaže, ali pod izričnim uslovom da samo unosi činije i zdele, pa da se povuče na stepenište izvan spoljnih vrata, gde njena navika da šmrkće neće dolaziti do ušjju gostima, i gde će njeno povlačenje preko tanjira biti fizička nemogućnost.

Pošto sam pripremio sav potreban materijal za zdelu punča, koji će gospodin Mikober pripraviti; pošto sam na svome stolu; za toaletu spremio bočicu od majčine dušice, dve voštane sveće, hartiju, raznovrsne igle i jastuče za igle, da se nađu pri ruci gospođi Mikober za njenu toaletu; pošto sam naredio da se u mojoj spavaćoj sobi založi, da bi gospođi Mikober bilo što ugodnije; i pošto sam najzad svojom rukom prostro stolnjak — stadoh mirno i pribrano očekivati ishod cele stvari.

U zakazano vreme moja tri gosta stigoše zajedno; gospodin Mikober sa širim okovratnikom nego obično i novom vrpcom za monokl, a gospođa Mikober sa kapom spakovanom u žućkastomrku kesu od hartije, koju je nosio Tredls, vodeći gospođu Mikober pod ruku. Svi se jako oduševiše mojim prebivalištem. Kad odvedoh gospođu Mikober do svoga stola za toaletu, i kad vide u kakvoj je meri i sve pripravljeno za nju, ona se toliko ushiti, da dozva gospodina Mikobera da i on uđe i vidi.

»Dragi Koperfilde«, reče gospodin Mikober, »ovo je raskošno. Ovo je način življenja koji me podseća na doba kada sam i ja bio u položaju neženje i kad gospođa Mikober još nije bila umoljena da obeća vernost pred svadbenim oltarom«.

»On hoće da kaže, umoljena s njegove strane, gospodine Koperfilde«, reče gospođa Mikober obešenjački. »On ne može odgovarati za druge«.

»Draga moja«, odgovori gospodin Mikober, odjednom se uozbiljivši, »ja i ne želim da odgovaram za druge. Meni je isuviše dobro poznato da si ti, kad si po nepronicljivim odlukama Udesa bila dodeljena meni, možda bila dodeljena čoveku kome je bilo suđeno da posle duge borbe najzad padne kao žrtva vrlo zamršenih novčanih zapleta. Ja razumem tvoje aluzije, ljubavi moja. To mi je žao, ali mogu da ih podnesem«.

»Mikobere!« viknu gospođa Mikober sva u suzama. »Zar sam ja to zaslužila? Ja, koja te nisam nikad napustila i koja te neću nikad izneveriti, Mikobere!«

»Ljubavi moja«, reče gospodin Mikober jako dirnut, »ti ćeš oprostiti, kao što će, uveren sam, i naš stari oprobani prijatelj Koperfild oprostiti trenutno pozleđivanje ranjene duše, koja je postala osetljiva zbog skorašnjeg sukoba sa jednim prišipetljom vlasti; drugim rečima, sa jednim drskim slavinarem zaposlenim u Direkciji vodovoda, pa ćete sažaljevati, a ne osuđivati njene preteranosti«.

Gospodin Mikober na to zagrli gospođu Mikober, a meni steže ruku, pa me pusti da iz te rogobatne aluzije zaključim da mu je to po podne uskraćena za kuću potrebna količina vode, zato što je propustio da isplati društvu propisane takse.

Da bih skrenuo njegove misli sa tog žalosnog predmeta, obavestih gospodina Mikobera da od njega očekujem jednu bolu punča, pa ga odvedoh do limunova. Njegovo skorašnje neraspoloženje, da ne kažem očajanje, iščeze u treh oka. Nikad nisam video da neko toliko od sveg srca uživa usred mirisa kore od limunova i šećera, u isparenjima upaljenog ruma i ključale vode kao gospodin Mikober to posle podne. Bilo je prosto milina gledati kako mu se lice sija prema nama iz lakog oblaka tih finih isparenja, dok meša, sipa, kuša, sav kao da priprema, ne punč, nego sreću svoje porodice, sve do najdaljeg potomstva. Što se tiče gospođe Mikober, ona ne zna da li usled dejstva njene kape, ili vodice od majčine dušice, ili ukosnica, ili vatre, ili voštanih sveća, izađe iz moje sobe, relativno govoreći, divna. Veselija od svake ševe, ta krasna ženica!

Pretpostavljam — nikad se nisam usudio da upitam, nego samo pretpostavljam — da se gospođa Krup, pošto je popržila ribe, odjednom razbolela. Jer posle toga i mi postradasmo. Ovčiji but dođe sav crven iznutra, a vrlo bled spolja; a osim toga sav posut nečim što je škripalo pod zubima, kao da je pao u pepeo onog prostranog ognjišta u kuhinji. Ali to nismo bili u stanju da zaključimo po izgledu soka od pečenja, pošto ga je ona »mlada devojka« prosula na stepenicama, gde je, uzgred budi rečeno, ostao razliven u dugom mlazu, sve dok ga ne raznesoše nogama. Pašteta od golubova nije bila loša. Ali je to bila neka obmanljiva pašteta; kora kao neka varljiva glava, govoreći sa frenološkog gledišta, puna kvrga i čvoruga, ali bez ičega ispod toga. Jednom reči, gozba je bila u tolikoj meri upropašćena, da bih se osećao sasvim nesrećan — hoću da kažem zbog tog neuspeha, jer sam bio stalno nesrećan zbog Dore — da me nije utešilo dobro raspoloženje moga društva i jedan dosetljivi predlog gospodina Mikobera.

»Dragi moj prijatelju Koperfilde«, reče gospodin Mikober »nesrećni slučajevi se događaju i u najbolje uređenim kućama, a u kućama kojima ne upravlja onaj sveopšti uticaj koji osveštava, a ujedno i uzdiže, onaj ... hm! ... hoću da kažem, jednom reči, uticaj žene u uzvišenom svojstvu supruge — do njih neizbežno dolazi, te ih moramo podnositi ravnodušno. Ako mi dopustite slobodu da primetim da nema mnogo takvih jela koja su na svoj način bolja od ćulbastija, i da smatram da mi sami, s malo podele posla, možemo još doći do dobrog jela, ako se može postići da nam ona mlada osoba donese jedan roštilj, ja bih izjavio da se ova mala neprilika može lako popraviti«.

U ostavi je bio jedan roštilj na kome su se pekle kriške slanine za moj doručak. Za tili časak ga donesosmo, pa se odmah dadosmo na posao da privedemo u delo zamisao gospodina Mikobera, pri čemu je podela posla o kojoj je govorio gospodin Mikober izgledala ovako: Tredls je rezao meso u komade; gospodin Mikober, koji je sve radio savršeno, posipao komade biberom, slačicom, solju i kajenskim biberom, a ja sve komad po komad stavljao na roštilj, okretao viljuškom i skidao pod nadzorom gospodina Mikobera, dok je gospođa Mikober sva zagrejana od vatre pravila neki sos od gljiva u jednoj maloj šerpenji. Pošto smo dosta napekli, navalismo na jelo, onako zasukanih rukava,

dok su novi komadi cvrčali i plamteli na vatri, pri čemu nam je pažnja, letela čas prema mesu na tanjirima pred nama, čas prema onom koje se još pripravljalo.

Nešto usled novine tog pripravljanja, nešto usled odličnog ukusa ćulbastija, a nešto usled čestog ustajanja da ih nadgledamo, i ponovnog sedanja da ih smažemo dok su još reski komadi stizali sa roštilja vreli i mirisni, kao i usled toga što smo bili tako zaposleni, tako zajapureni od vatre, i tako zabavljeni u prijatnoj buci i mirisu — najzad svedosmo but na golu kost, čak se i moj apetit povrati kao nekim čudom. Stidim se da to pominjem, ali mi se zaista čini da sam za kratko vreme zaboravio na Doru. Milo mi je što su gospodin i gospođa Mikober toliko uživali u gozbi, da ne bi mogli više uživati čak i da su prodali krevet da bi je priredili. Tredls se smejao od srca za sve vreme dok je i jeo i radio, a i mi drugi, složno, i svi u isti mah, te mogu reći da uspelijeg posela nikad nije bilo.

Bili smo na vrhuncu raspoloženja i svi, svaki na svoj način, zaposleni u svom nastojanju da dovršimo još poslednju partiju kojom se imala krunisati naša gozba, kad osetih neko strano prisustvo u sobi, i pogled mi se sukobi sa pogledom hladnog Litimera, koji je stajao preda mnom, sa šeširom u ruci.

»Šta se dogodilo?« upitah ja i nehotice.

»Izvinite molim vas, gospodine, ali upućen sam ovamo. Zar moj gospodar nije ovde, gospodine?«

»Nije«.

»Zar ga vi niste videli, gospodine?«

»Nisam; zar vi ne dolazite od njega?«

»Ne neposredno od njega, gospodine«.

»Je li vam rekao da ćete ga ovde naći?«

»Nije baš tako rekao, gospodine. Ali mislim da bi ovamo mogao stići sutra, pošto nije došao danas«.

»Dolazi li iz Oksforda?«

»Molim vas, gospodine«, odgovori on s puno poštovanja; »izvolite sesti, a dopustite meni da to radim«.

I on nato uze viljušku iz moje pokorne ruke, pa se naže nad roštilj kao da mu je sva pažnja usredsređena na to.

Mogu slobodno reći da se ne bismo mnogo zbunili da se pojavio sam Stirford glavom, ali smo za trenutak svi postali krotki kao ovčice pred tim dostojanstvenim slugom. Gospodin Mikober se spusti u jednu stolicu, pevušeći neku pesmicu, da, pokaže kako nije u neprilici, dok mu je drška od viljuške, koju je na brzinu sakrio, štrcala iz džepa na grudima kao da se probo njome. Gospođa Mikober navuče mrke rukavice, a lice joj dobi izraz otmene nemarnosti. Tredls prođe masnim prstima kroz kosu, čime je sasvim uspravi, pa stade zbunjenoi buljiti u stolnjak. A što se mene tiče, ja sam se, onako na čelu svog sopstvenog stola, osećao gotovo kao sisanče, te sam, se jedva usuđivao da pogledam u to čudo od dostojanstvenosti, koje kao da je palo s neba da mi kuću dovede u red.

On je za to vreme skinuo ovčetinu sa roštilja i ozbiljno služio oko stola. Mi svi uzesmo pomalo, ali je našeg uživanja nestalo, te smo se samo pravili da jedemo. Pošto jedno za drugim odgurnusmo tanjire, on ih nečujno prikupi, pa, onda stavi na sto sir. Zatim skloni i to, pošto i s tim završimo, pa spremi sto, složi sve na poslužavnik s točkićima, razdeli čaše za vino, i na vlastitu inicijativu odgura poslužavnik s točkićima u ostavu. Sve je to uradio savršeno, pri čemu ni jednom nije podigao pogled sa posla koji je radio, mada su mu i sami laktovi, dok mi je bio okrenut leđima, rečito govorili o njegovom utvrđenom mišljenju da sam suviše mlad.

»Mogu li vas još čime poslužiti, gospodine?«

Ja mu zahvalih i rekoh:

»Ne«, pa ga zapitah da li bi on što pojeo.

»Ne, velika vam hvala, gospodine«.

»Dolazi li gospodin Stirford iz Oksforda?«

»Molim, gospodine?«

»Dolazi li gospodin Stirford iz Oksforda?«

»Mislim da će sutra biti ovde, gospodine. Bio sam skoro uveren da će već danas biti ovde. Nesumnjivo sam ja kriv za tu grešku, gospodine«.

»Ako ga budete videli pre mene ...« rekoh ja.

»Ako mi nećete zameriti, gospodine, ja ne verujem da ću ga videti prvi«.

»Za slučaj da ga vidite«, rekoh ja, »molim vas recite mu da mi je žao što večeras nije tu, pošto je ovde jedan njegov bivši školski drug«.

»Hoću, gospodine!« i on jedan poklon razdeli između mene i Tredlsa, bacivši letimični pogled na onog drugog.

On se već uputio vratima, kad ja, u očajnoj nadi da ću reći nešto prirodno, što mi nije nikako išlo od ruke pred tim čovekom — rekoh:

»Je l' te, Litimere!«

»Molim, gospodine!«

»Jeste li ovoga puta ostali dugo u Jarmutu?«

»Ne baš tako dugo, gospodine..«

»Videli ste kad se brodić dovršio?«

»Jesam, gospodine. Ostao sam s namerom da dočekam da se završi«.

»Znam!« rekoh ja, a on diže s poštovanjem pogled prema mojim očima. »Gospodin Stirford ga valjda još nije ni video?«

»Ja vam to zaista ne mogu reći, gospodine. Ja mislim... ali, zaista ne bih mogao reći. Želim vam laku noć«.

On svima prisutnima nameni poklon pun poštovanja, kojim proprati te reči, pa zatim iščeze. Pošto on ode, moji gosti kao da počeše slobodnije disati, ali naročito ja osetih olakšanje, jer me je, pored one nelagodnosti koja je proizlazila iz onog neobičnog osećanja podređenosti koje sam uvek imao u prisustvu toga čoveka, mučila i savest da sam pokazao nepoverenje prema njegovom gospođaru, pri čemu nisam mogao da se otresena neke nelagodne strepnje da on to može i saznati. Otkuda to da sam baš ja, koji sam, u stvari, imao tako malo da krijem, stalno strepeo da će taj čovek saznati nešto o meni.

Iz tog razmišljanja, koje se mešalo sa nekim pokajničkim strahovanjem da ću videti samog Stirforda, trže me gospodin Mikober time što obasu slavopojkama odsutnog Litimera kao neobično dostojanstvenog čoveka, i kao slugu kome se treba diviti. Gospodin Mikober je, uzgred budi rečeno, od onog učtivog poklona koji je bio svima upućen primio za svoj račun dobar deo, i to primio sa beskrajnom snishodljivošću.

»Ali, punč, dragi moj Koperfilde«, reče gospodin Mikober kušajući ga, »kao vreme i plima, ne čeka ni na koga. Ah, sad je on najukusniji. Hteo bih da čujem tvoje mišljenje, mila moja!«

Gospođa Mikober izjavi da je punč izvrstan.

»Onda ću ja«, reče gospodin Mikober, »ako mi moj prijatelj Koperfild dopusti tu slobodu, nazdraviti onim danima kad smo moj prijatelj i ja bili mlađi, i kad smo se borbom probijali kroz svet rame uz rame. O sebi i Koperfildu mogu da se izrazim rečima koje smo u nekoliko prilika već ranije pevali: *We twa hae run about the braes And pu'd the gouoans fine*[{35}] — što je rečeno na slikovit način. Ja baš nisam siguran da li tačno znam šta to znači gowans« reče gospodin Mikober s onim starim gromkim podrhtavanjem u glasu i onim svojim načinom koji se ne da opisati kad hoće da mu nešto ispadne otmeno, »ali ne sumnjam da bismo i ja i Koperfild često trgli iz njih, samo da se to moglo«.

Gospodin Mikober u tom trenutku snažno trgnu malo svog punča. To isto uradismo i mi svi: Tredls očevidno udubljen u domišljanja u koje li smo tako davno vreme mogli gospodin Mikober i ja

biti drugovi u borbi ovog sveta.

»Hm!« učini gospodin Mikober čisteći grlo, pa zagrejan punčom i vatrom reče: »još jednu čašu, draga«.

Gospođa Mikober reče da će mu dati samo malo, ali mi ne mogosmo to dopustiti, te tako dobi punu čašu.

»Pošto smo ovde svi pouzdani, gospodine Koperfilde«, reče gospođa Mikober srkućući punč, »i pošto je gospodin Tredls član našeg domaćinstva, ja bih jako volela da čujem vaše mišljenje o izgledima gospodina Mikobera. Jer trgovanje žitom«, reče gospođa Mikober u polemičnom tonu, »kao što sam često govorila gospodinu Mikoberu, može biti gospodski posao, ali je neunosan. Komision koji ide do dva šilinga i deset penija na dve nedelje, ne može se smatrati unosnim, ma kako bili skromni naši pojmovi o tome«.

Mi se svi saglasismo s tim.

»Onda«, reče gospođa Mikober koja se ponosila time što trezveno gleda na stvari, i što svojom ženskom mudrošću održava gospodina Mikobera na pravom putu, jer bi on inače mogao poći malo ustranu, »onda se ja pitam, ako žito nije sigurno, šta je sigurno? Treba li ugalj smatrati sigurnim! Nipošto! Mi smo na predlog moje porodice poklonili punu pažnju i tome eksperimentu i našli da je nepouzdan«.

Gospodin Mikober nas je, zavaljen u svojoj stolici sa rukama u džepovima, gledao iskosa i klimao glavom, kao da hoće da kaže da je stvar sasvim jasno izložena.

»Pošto je roba kao što su žito i ugalj sasvim isključena«, reče gospođa Mikober polemišući još snažnije, »ja se, gospodine Koperfilde, sasvim prirodno, obazirem unaokolo po svetu i kažem: ‚šta li je to u čemu osoba sa sposobnostima gospodina Mikobera može imati izgleda na uspeh?' Uz to isključujem svaki rad uz komision, pošto je komision neizvesnost. Ono što najbolje odgovara osobi gospodin Mikoberovog temperamenta, jeste, u to sam ubeđena, izvesnost«.

Tredls i ja složno izjavismo mrmljanjem punim osećajnosti da je taj krupni pronalazak o gospodinu Mikoberu nesumnjivo tačan, i da mu to služi na čast.

»Ne mogu da krijem od vas, dragi gospodine Koperfilde«, reče gospođa Mikober, »da sam odavno osećala da bi pivarski posao bio naročito podesan za gospodina Mikobera. Pogledajte »Barklija i Perkinsa«, pogledajte »Trumana, Hemberija i Bakstona«! Eto, na tome širokom poprištu gospodin Mikober, koliko ga ja znam na osnovu ličnog poznavanja, može da se proslavi, a dobiti su, kako sam čula, o-grr-o-mne! Ali ako gospodin Mikober ne može da stupi u te firme, koje neće ni da odgovore na njegova pisma kad im ponudi svoje usluge makar i u nekom nižem svojstvu, šta vredi zanositi se tom zamisli? Ništa. Mogu ja biti ubeđena da gospodin Mikober sa svojim ponašanjem…«

»Hm! Zaista moja draga«, umeša se gospodin Mikober.

»Ti, ćuti, mili moj«, reče gospođa Mikober spuštajući svoju mrku rukavicu na njegovu ruku. »Mogu ja biti ubeđena, gospodine Koperfilde, da gospodina Mikobera njegovi maniri naročito kvalifikuju za bankarstvo. Mogu ja sebi dokazivati da bi meni, kad bih imala uloženu neku sumu novca, ponašanje gospodina Mikobera kao predstavnika te banke ulilo poverenje, te tako proširilo njeno poslovanje. Ali ako razne banke odbijaju da iskoriste sposobnosti gospodina Mikobera, ili čak primaju ponude sa prezrenjem, šta vredi zanositi se tom zamisli? Ništa. A što se tiče osnivanja nekog novog bankarskog preduzeća, mogu ja znati koliko god hoću da ima izvesnih članova moje porodice koji bi, kad bi se rešilo da povere svoj novac rukama gospodina Mikobera, mogli osnovati jedan zavod te vrste, ali šta nam to vredi ako oni neće da se reše da svoj novac povere rukama gospodina Mikobera, a oni eto neće? Ja i opet tvrdim da se nismo pomakli ni koraka napred«.

Odmahnuh glavom i rekoh:

»Ni za dlaku«.

Tredls isto tako odmahnu glavom i reče:

»Ni za dlaku«.

»Kakav zaključak onda mogu iz toga izvesti?« nastavi gospođa Mikober, stalno s onim istim izgledom da trezveno izlaže slučaj. »Do kakvog zaključka, gospodine Koperfilde, moram neizbežno doći? Da li grešim ako kažem da živeti moramo?«;

Ja odgovorih:

»Ni najmanje«.

I Tredls odgovori:

»Ni najmanje«, a časak kasnije čuh sebe kako mudro dodajem sa svoje strane da svaki stvor mora živeti ili umreti.

»Sasvim tačno«, odgovori gospođa Mikober. »Ništa drugo nego to. A činjenica je, dragi gospodine Koperfilde, da mi ne možemo živeti ako ne iskrsne nešto sasvim drukčije od postojećih okolnosti. A ja sam lično ubeđena, pa sam to nekoliko puta naglašavala i gospodinu Mikoberu, da se ne može očekivati da će stvari iskrsnuti same od sebe. Moramo im u izvesnoj meri pomoći da iskrsnu. Možda se i varam, ali sam došla do tog mišljenja«.

I Tredls i ja se oduševljeno složismo.

»Vrlo dobro«, reče gospođa Mikober. »Šta onda mogu da preporučim? Tu je gospodin Mikober sa raznovrsnim sposobnostima, s velikim darom ...«

»Ali zaista, mila moja ...« reče gospodin Mikober.

»Molim te, dragi, dopusti da završim. Eto, tu je gospodin Mikober sa raznovrsnim stručnim sposobnostima, s velikim darom, čisto bih rekla s puno genijalnosti, ali to bi mogla biti pristrasnost supruge ...«

Tredls i ja složno promrmljasmo:

»Ne, nikako«.

»... Pa ipak je gospodin Mikober bez ikakvog zgodnog položaja ili zaposlenja. Na kome leži odgovornost za to? Jasno je da leži na društvu. Onda bih ja razglasila tako sramnu činjenicu, i smelo pozvala društvo da je ispravi. Meni se čini, gospodine Koperfilde«, reče gospođa Mikober živo, »da bi gospodin Mikober trebalo da uradi jednu stvar: da svoju vitešku rukavicu baci društvu u lice i da kaže otprilike ovako: »Da vidim ko će je prihvatiti! Neka taj odmah istupi!'«

Ja se usudih da upitam gospođu Mikober kako bi se to izvelo.

»Preko oglasa«, reče gospođa Mikober, »u svima listovima. Meni se čini da gospodin Mikober, iz obzira prema sebi samom, prema svojoj porodici, pa ću otići tako daleko i reći i iz obzira prema društvu, koje se dosad nije osvrtalo na njega, mora dati oglas u sve listove, i da se mora predstaviti kao takav i takav čovek, sa takvim i takvim stručnim sposobnostima, i onda reći: A sad me zaposlite uz pristojnu nagradu, i obavestite uz plaćenu poštarinu na adresu, V. M., pošta Kamden Taun'«.

»Ta zamisao gospode Mikober, dragi Koperfilde«, reče gospodin Mikober sastavljajući krajeve okovratnika ispred brade i gledajući u mene iskosa, »to je, u stvari, onaj skok koji sam nagovestio kad sam imao zadovoljstvo da vas vidim prošli put«.

»Oglašavanje je dosta skupa stvar«, rekoh ja nekako sa sumnjom.

»Sasvim tačno!« reče gospođa Mikober sa istim izrazom logičnosti. »To je sušta istina, gospodine Koperfilde! Ja sam načinila istu primedbu gospodinu Mikoberu. Ja mislim da bi iz toga razloga, kao što sam već rekla, iz obzira prema sebi samom, prema svojoj porodici i prema društvu, gospodin Mikober morao da podigne izvesnu sumu novca na menicu«.

Gospodin Mikober se, zavaljen u svojoj stolici, igrao monoklom, da onda baci pogled prema tavanici, pri čemu mi se učini da u isto vreme posmatra i Tredlsa, koji je gledao u vatru.

»Ako nikakav član moje porodice«, reče gospođa Mikober, »nema toliko prirodnog osećanja ljubavi da isplati protivvrednost te menice (mislim da postoji neki bolji poslovni izraz da se iskaže ono što mislim)...«

Gospodin Mikober, s pogledom još uprtim u tavanicu, predloži:

»Eskontovati«.

»Da se eskontuje ta menica«, reče gospođa Mikober; »ako je tako, onda mislim da bi trebalo da gospodin Mikober otide u Siti i da iznese menicu na novčano tržište, te da je proda po ceni koju može da dobije. Što oni na novčanom tržištu teraju gospodina Mikobera na veliku žrtvu, to je stvar lično njihova i njihove savesti. Ja. na to, gospodine Koperfilde, gledam mirno, kao na stvarno ulaganje kapitala, pa preporučujem gospodinu Mikoberu da na stvar gleda isto tako, kao na investiciju koja će se nesumnjivo isplatiti, te prema tome treba da se odluči na svaku žrtvu«.

Ja osetih, samo ni sam ne znam zašto, da je to osećanje gospode Mikober puno samoodricanja i odanosti, i promrmljah nešto u tom smislu, a Tredls, koji se upravljao prema meni, reče to isto, još uvek gledajući u vatru.

»Ja neću«, reče gospođa Mikober iskapivši svoju čašu punča i prigrćući svoj šal oko ramena, što je bila priprema da se povuče u moju spavaću sobu, »neću duljiti ovo razmatranje o finansijskom poslovanju gospodina Mikobera. Ovde kraj vašeg ognjišta, dragi gospodine Koperfilde, i u prisustvu gospodina Tredlsa, koji je, iako ne tako stari prijatelj kao vi, ipak, tako reći čovek domaći, nisam mogla da vas ne upoznam sa postupkom koji preporučujem gospodinu Mikoberu. Ujedno osećam i da je došlo vreme da se gospodin Mikober potrudi, a, dodala bih, i da se pokaže, pa mi se čini da mu je ovo put i način. Ja dobro znam da sam samo ženska glava i da se smatra da je muški um sposobniji za pretresanje takvih pitanja, ali ipak ne smem zaboraviti da je moj tata, dok sam živela kod kuće sa njim i sa mamom, imao običaj da kaže: ‚Emina telesna građa je lomna, ali njene sposobnosti da uhvati problem za šiju nema nadaleko'. Ja dobro znam da je moj tata bio pristrasan, ali mi isto tako dužnost i razum zabranjuju da zaboravim da je u izvesnoj meri bio i dobar posmatrač karaktera«.

Gospođa Mikober se na te reči povuče u moju spavaću sobu, odolevši našim molbama da i dalje svojim prisustvom krasi točenje preostalog punča; i ja stvarno osetih da je to plemenita žena, koja bi mogla biti matrona rimska, sposobna za svakojake junačke podvige u doba društvenih meteža.

Pod utiskom topline toga osećanja, ja čestitah gospodinu Mikoberu na dragocenom blagu koje ima. To isto uradi i Tredls. Gospodin Mikober pruži ruku jednom, pa drugom, a zatim pokri lice džepnom maramicom, na kojoj je, čini mi se, bilo više burmuta no što je on mislio. Zatim se opet vrati punču neobično vedar i veseo.

Bio je neobično rečit. Meni dade na znanje da mi ljudi ponovo živimo u svojoj deci, i da je svaka prinova, pod pritiskom novčanih teškoća, dvostruko dobrodošla. Reče mi kako je gospođa Mikober u posleđnje vreme osećala izvesne sumnje u pogledu te stvari, ali da joj je on razagnao te sumnje i umirio je. Što se tiče njene porodice, oni su sasvim nedostojni nje, a što se njega tiče, on za njihova osećanja baš nimalo ne mari, pa mogu — izrazio se baš tim rečima — otići i đo đavola.

Posle toga gospodin Mikober ispeva, čitavu slavopojku Tredlsu. Reče da je Tredls jak karakter, takve čvrstine kakvom se on, gospodin Mikober, ne može podičiti, ali prema kojoj još može, milom bogu hvala, osećati divljenje. I s puno osećajnosti nagovesti nešto o mladoj, nepoznatoj dami koju je Tredls počastvovao svojom ljubavlju, i koja mu je uzvratila tu ljubav, počastvovala ga i usrećila svojom ljubavlju. Gospodin Mikober nazdravi i njoj. I ja učinih isto. Tredls nam obojici zahvali s najvećom jednostavnošću i čestitošću, za koje ja pokazah mnogo smisla, jer su me očarale:

»Ja sam vam zaista neobično zahvalan. I uveravam vas da je to neobično mila devojka!...«

Posle toga gospodin Mikober iskoristi prvu priliku da sasvim pažljivo i svečano pomene izdaleka i stanje moje ljubavi. Samo bi ga ozbiljno uveravanje njegovog prijatelja Koperfilda u suprotnom smislu moglo — reče on — osloboditi utiska da njegov prijatelj Koperfild voli i da je voljen. Mene obuza neka vrućina i nelagodnost, pa pošto sam neko vreme crveneo, zamuckivao i poricao, rekoh najzad sa čašom u ruci:

»Pa, dobro, evo nazdravljam slovu D!« što tako uzbudi i obradova gospodina Mikobera, da otrča s

čašom punča u ruci u moju sobu, da bi i gospođa Mikober mogla da napije slovu D, što ona uradi oduševljeno, vičući iznutra:

»Bravo, bravo, dragi gospodine Koperfilde! To me jako raduje. Bravo!« i stade lupati u zid mesto pljeskanja.

Posle toga naš razgovor dobi praktičniji karakter, pošto nam gospodin Mikober reče da mu Kamden Taun izgleda nezgodan, i da će čim oglašavanje bude uzrok da iskrsne što povoljno, selidba biti prva stvar na koju će se rešiti. Pomenu čak i neku terasu na zapadnom kraju Oksford-strita, sa izgledom na Hajd park, na koju je bacio oko, ali do koje ne misli da će odmah dospeti, pošto bi mu za to bila potrebna velika posluga. Verovatno je da će proći izvesno vreme, objasni nam on, u kome će se morati zadovoljiti kakvim gornjim spratom, nad kakvom pristojnom radnjom — recimo na Pikadiliju — što bi bio prijatan položaj za gospođu Mikober, i gde bi, kad bi se isturio jedan prozor, ili kad bi se pod krov ubacio još jedan sprat, ili napravila neka slična izmena, mogli proživiti koju godinicu udobno i časno. Ma šta mu predstojalo, reče on izrično, ili ma gde mu prebivalište bilo, možemo računati sa sledećim: uvek će u njemu biti jedna soba za Tredlsa, i nož i viljuška za mene. Mi mu zahvalismo na toj ljubaznosti, a on nas zamoli da mu ne zamerimo što se upustio u te praktične i poslovne pojedinosti, i da to izvinimo i smatramo kao nešto prirodno kod čoveka koji iz osnove preuređuje svoj život.

Lupajući ponovo u zid, da dozna je li vreme čaju, gospođa Mikober poremeti ovaj posebni deo našeg prijateljskog razgovora. Ona vrlo ljubazno pripravi čaj, i pritom bi me, kad god bih joj se primakao, dodajući unaokolo čaj ili hleb s maslom, zapitkivala šapatom je li D plava ili crnomanjasta, omalena ili visoka, ili nešto nalik na to — što je meni, rekao bih, godilo. Posle čaja smo, sedeći oko vatre, pretresali raznovrsna pitanja, a gospođa Mikober imade dobrotu da nam — svojim slabim, tankim, monotonim glasom, koji mi se, sećam se, kad sam je upoznao, činio kao pravo, lako stono pivo u pogledu zvučnosti — otpeva svoje omiljene balade: »Hrabri, beli narednik« i »Mali Taflin«. Gospođa Mikober je bila čuvena po tim dvema pesmama još dok je živela kod kuće sa tatom i mamom. Gospodin Mikober nam ispriča kako je, kad ju je čuo da peva onu prvu pesmu, prilikom njihovog prvog viđenja pod roditeljskim krovom, ona u neobičnom stepenu privukla njegovu pažnju, ali

da je, kad je došlo do »Malog Taflina«, odlučio da osvoji tu ženu, ma glavom platio za taj pokušaj.

Negde između deset i jedanaest sati gospođa Mikober ustade da ponovo metne svoju kućnu kapu u beličastomrku kesu od hartije i da stavi na glavu šešir. Gospodin Mikober iskoristi priliku dok je Tredls oblačio zimski kaput da mi tutne u ruku jedno pismo i da mi prišapne molbu da ga pročitam kad budem imao vremena. Ja takođe iskoristih priliku da, držeći sveću da im prisvetlim preko ograde dok ne siđu, pri čemu je gospodin Mikober išao napred i vodio gospođu Mikober, a Tredls za njima noseći paket s kapom — zadržim Tredlsa za trenutak na vrhu stepenica.

»Tredlse«, rekoh ja, »gospodin Mikober ne misli ništa zlo, jadnik, ali kad bih ja bio na vašem mestu, ja mu ne bih pozajmio ništa«.

»Dragi Koperfilde«, odgovori Tredls smešeći se, »ja i nemam šta da pozajmljujem«.

»Pa, znate kako je, imate svoje ime«, rekoh ja.

»Tako? Vi mislite da je to nešto što se može pozajmiti?« odgovori Tredls zamišljeno.

»Svakako«.

»O«, reče Tredls. »Tako je, nema zbora! Ja sam vam jako zahvalan, Koperfilde, ali... bojim se da sam mu ja to već pozajmio«.

»Je l’ za onu menicu koja ima da predstavlja ulaganje izvesnog kapitala?« upitah ja.

»Ne«, reče Tredls, »ne za tu. Sad prvi put čujem za tu. Mislio sam već kako će mi on na putu do kuće vrlo verovatno predložiti da mu nju potpišem. Moja je druga«.

»Nadam se da će sve biti u redu s njom«, rekoh ja.

»I ja se tako nadam«, reče Tredls; »ne bih rekao da je tu nešto neispravno, jer mi je on pre neki dan rekao da se pobrinuo za nju. To je bio izraz gospodina Mikobera ‚pobrinuo se'«.

Pošto gospodin Mikober u tom trenutku pogleda naviše prema mestu na kojem smo stajali, ja samo imadoh toliko vremena da još jednom ponovim svoje upozorenje. Tredls mi zahvali i siđe. Ali kada ga videh kako dobroćudno ide dole s kapom u ruci i uzima pod ruku gospođu Mikober, jako se pobojah da će biti iznesen na novčano tržište.

Vratih se svome ognjištu i sedoh da razmišljam upola ozbiljno, a upola nasmejano o prirodi nekadašnjih odnosa između gospodina Mikobera i mene, kad čuh neke brze korake uz stepenice. Prvo pomislih da se to Tredls vraća po nešto što je gospođa Mikober zaboravila, ali što se više korak primicao, ja sam ga sve sigurnije poznavao, te mi srce stade brzo kucati i krv mi navali u lice, jer je to bio Stirford.

Nisam prestajao da vodim računa o Agnesi, koja nikako nije napuštala svetilište mojih misli — ako se mogu tako izraziti — gde sam je bio smestio još odmah u početku. Ali kad on uđe i stade pred mene pružajući mi ruku, tama kojom je dotle bio obavijen pretvori se u svetlost, i ja osetih nepriliku i stid što sam posumnjao u onoga koga sam tako od srca voleo. A nju sam i dalje voleo kao i dotada, i isto onako mislio o njoj kao o dobrom i blagom anđelu u mome životu, prekorevajući sam sebe, a ne nju, što sam mu učinio nepravdu, i osećajući da nema, ničega što ne bih bio kadar da učinim za njega u ime ispaštanja, samo da sam znao šta i kako.

»Šta je, Deizi, dragi moj, ti si zapanjen!« nasmeja se Stirford drmajući mi srdačno ruku, koju zatim veselo odbaci od sebe. »Jesam li vas to opet zatekao pri nekoj gozbi, vi Sibarićanine![36] te junačine Doktorlije su najveseliji ljudi u ovome gradu, čini mi se, i satiru nas trezvene Oksforđane u prah«. Njegov svetli pogled veselo prelete po celoj sobi dok je sedao na sofu prema meni, na mesto koje je gospođa Mikober tek napustila, pa podstače vatru da plane.

»Ispočetka sam bio tako iznenađen«, rekoh ja, pošto ga pozdravili dobrodošlicom sa svom srdačnošću koju sam osećao, »da skoro nisam mogao ni doći do reči da vas pozdravim, Stirforde«.

»E, pa pogledom na mene i bolne se oči leče, što rekli Škoćani«, odgovori Stirford, »a tako isto i pogledom na vas. Deizi, u punome cvetu. Kako ste, bahante[37] moj?«

»Sasvim dobro«, rekoh ja, »i nisam večeras nimalo bahantski raspoložen, premda priznajem da sam opet imao tri gosta«.

»Koje sam ja sve sreo na ulici i čuo kako vam glasno pevaju slavopojke«, odgovori Stirford. »Ko je onaj prijatelj u pripijenim čakširama?«

Ja mu što mogoh bolje predstavih gospodina Mikobera. On se stade od srca smejati mome bledom portretu toga gospodina, ali reče da je to čovek koga vredi upoznati i da se on mora upoznati s njim.

»Ali šta mislite, ko je onaj drugi prijaško?« rekoh ja odmah za njim.

»Bog bi ga znao«, reče Stirford. »Valjda nije neka dosadna budala? Meni se učinilo tako nešto«.

»Tredls!« klimnuh ja pobedonosno.

»Ko to?« upita Stirford nemarno.

»Zar se ne sećate Tredlsa? Tredlsa iz naše sobe u Salem-kući«.

»A, onog tipa!« reče Stirford lupajući žaračem po jednom grumenu uglja na vrhu vatre. »Je li još onakav mlakonja kao što je nekad bio? A gde ste dovraga njega našli?«

Ja umesto odgovora stadoh veličati Tredlsa što sam više mogao, jer sam osećao da ga Stirford omalovažava. Stirford pređe preko toga uz lako klimanje glave i osmeh, pa pošto reče da bi mu bilo milo da i on vidi tog starog druga, jer mu se uvek činio čudna ptica, upita mogu li mu dati što za jelo. Za vreme većeg dela toga kratkog razgovora on je, kad nije govorio, i to sa neobuzdanom živahnošću, rasejano tukao žaračem po onom grumenu uglja. Opazih da radi to isto i za vreme dok sam mu iznosio ostatke paštete od gulobova i ostale stvari.

»E, Deizi, ovo je bogme kraljevska večera!« klimnu on prenuvši se naglo iz nastupa ćutanja i

sedajući za sto. »Ja ću joj se svojski odužiti, jer dolazim iz Jarmuta«.

»Ja sam mislio da dolazite iz Oksforda«, odgovorih ja.

»Ne bogme«, reče Stirford. »Radio sam nešto pametnije: jedrio po moru«.

»Litimer je danas bio tu da pita za vas«, primetih ja, »pa mi se čini da reče da ste vi u Oksfordu; premda, kad razmislim, vidim da on to nikako nije rekao jasno«.

»Litimer je veća budala nego što sam mislio, što je uopšte dolazio da pita za mene«, reče Stirford veselo nalivajući čašu vinom i nazdravljajući meni. »A ako ste ga razumeli, onda ste mnogo bistriji nego mnogi od nas, Deizi«.

»To je prava istina«, rekoh ja i primakoh stolicu bliže stolu. »Dakle, bili ste u Jarmutu, Stirforde?« Bio sam radoznao da saznam što više. »Jeste li dugo bili tamo?«

»Nisam«, odgovori on. »Nestašluk od jedne nedelje dana, otprilike«.

»A kako su tamo svi? Mala Emilija se, naravno još nije venčala?«

»Nije još. Skoro će, čini mi se kroz koju nedelju, ili mesec, ili nešto tako. Nisam ih mnogo viđao. Ah, da«, reče on i spusti nož i viljušku, kojima se vrlo marljivo služio, pa stade pipati po džepovima, »imam jedno pismo za vas«.

»Od koga?«

»Pa od vaše stare dadilje«, odgovori on vadeći neke hartije iz džepa na grudima; »‚Račun dugovanja Dž. Stirforda kod ‚*Dobre Volje*'. — Nije to. Samo strpljenja, pa ćemo ga odmah naći. Matorome, kako mu ono beše ime, nije nikako dobro, pa piše o tome, kako mi se čini«.

»Mislite na Barkisa?«

»Da!« reče on, još jednako se pipajući po džepovima i pregledajući njihovu sadržinu, »bojim se da je svršeno sa sirotim Barkisom. Razgovarao sam sa jednim malim apotekarom-lekarom, šta li je, koji je vaše gospodstvo iznelo na svet. Govorio je strašno učeno o tome slučaju, ali se njegovo mišljenje svodilo na to da siromah kiridžija odmiče dosta brzo na svom poslednjem putovanju. Zavucite ruku u džep na prsima u mome zimskom kaputu, tu na stolici, pa ćete, mislim naći pismo. Je li tu?«

»Evo ga«, rekoh ja.

»Vrlo dobro!«

Pismo je bilo od Pegoti, nešto malo nečitkije nego obično i kratko. Obaveštavalo me je o beznadežnom stanju njenog muža, i nagoveštavalo da je »malo tvrđi«, nego dotle, pa je prema tome i teže šta bilo uraditi za njegovu udobnost. Pismo nije govorilo ništa o njenoj zamorenosti i o bdenju, već samo njega neobično hvalilo. Bilo je napisano sa puno jednostavne, neizveštačene, priproste pobožnosti, a završavalo se uverenjem o »mome dužnom poštovanju prema svome uvek milom« — misleći na mene.

Dok sam ga odgonetao, Stirford je neprestano jeo i pio.

»Nezgodna je to stvar«, reče on pošto ja završih čitanje, »ali sunce zalazi svakog dana, a ljudi umiru svakog trenutka, pa nas ne sme plašiti opšta sudbina. Ako ne bismo čvrsto držali ono što je naše, zbog toga što se čuje kako negde na drugom mestu lupa ona noga koja staje pred svačija vrata, sve bi nam, se na ovom svetu izmaklo iz ruku. Ne! Samo jaši dalje! Teško potkovan, ako ustreba, ili lako potkovan, ako je to dovoljno, ali jaši dalje, do pobede u trci«.

»U kakvoj trci?« rekoh ja.

»U onoj u kojoj si potrčao«, reče on. »Jaši dalje!«

Sećam se kako opazih, kad on zastade gledajući u mene sa onom svojom lepom glavom malko zabačenom unazad, i s čašom podignutom u ruci, da na njegovom licu, pored sveže preplanulosti od morskog vetra — usled čega je zarudelo — ima nekih tragova nastalih posle našeg posljednjeg viđenja, koji kao da su pokazivali da se bio sav predao nekom uobičajenom naprezanju plahovite energije, koja se, kad bi se probudila, uvek javljala sa tako strasnom silinom. Imao sam nameru da se

s njim pustim u prepirku o tome njegovom vratolomnom jurenju kad mu se prohte da ostavi kakav svoj ćudljiv prohtev — kao što je, na primer, to hvatanje u koštac s uzburkanim morem i prkošenje nevremenu — ali mi misli opet skliznuše na neposredni predmet našeg razgovora, te produžih u tom pravcu.

»Znate šta, Stirforde«, rekoh ja, »ako vaše poletno raspoloženje hoće da me sasluša...«

»Silno je to raspoloženje; uradiće sve što želite«, odgovori on i ustade od stola da sedne kraj vatre.

»Onda ću vam reći šta mislim, Stirforde. Mislim da ću otići da vidim svoju staru dadilju. Ne zato što bi joj to nešto pomoglo, ili učinilo kakvu stvarnu uslugu, nego zato što me tako voli, te bi već sama moja poseta delovala na nju kao kakva pomoć ili usluga. Ona će se tome toliko obradovati, da će joj to biti uteha i okrepljenje. To za mene, uveren sam, neće biti ni malo teška žrtva kad je u pitanju prijatelj kakav mi je ona bila. Zar ne biste i vi prevalili taj jednostavni put da ste na mome mestu?«

Njegovo je lice bilo zamišljeno, pa je i dalje neko vreme ostao razmišljajući pre nego što mi odgovori tihim glasom:

»Pa idite! Štete od toga ne može biti«.

»Vi ste se tek vratili odande«, rekoh ja, »te bih vas uzalud zvao da i vi pođete sa mnom?«

»Tačno«, odgovori on. »Ja noćas idem na Hajgeit. Odavno nisam video majku, te mi to leži na savesti kao težak teret, jer mnogo znači biti voljen onako kako ona voli svog bludnog sina... Pih! Koješta! Vi, čini mi se, nameravate da pođete sutra?« reče on držeći me na odstojanju za dužinu svojih ruku, a položivši mi šake na ramena.

»Da sutra«.

»Nemojte do prekosutra. Hteo sam da pođete sa mnom i provedete nekoliko dana kod nas. Ja sam i došao samo da vas pozovem, a vi hoćete da odletite u Jarmut!«

»Krasan ste vi drug kad meni govorite o letenju, Stirforde, a ovamo stalno ludo trčite po nekim nepoznatim poslovima«.

On je neko vreme gledao u mene ne govoreći, pa onda nastavi, još uvek držeći me kao i pre i tresući me:

»Hajde! Ostanite do prekosutra, pa provedite kod nas što veći deo sutrašnjeg dana! Ko zna kad ćemo se inače sresti? Hajde! Recite prekosutra! Hteo bih da se nađete između mene i Roze Dartl i da nas držite rastavljene«.

»Valjda biste se suviše voleli kad mene ne bi bilo«.

»Da, ili mrzeli«, nasmeja se Stirford, »nije važno šta. Dođite! Ostanite do prekosutra!«

Ja pristadoh da ostanem do prekosutra, a on obuče gornji kaput, pripali cigaru i krenu da otpešači do kuće. Videći ga u tom raspoloženju i ja navukoh gornji kaput (ali ne pripalih cigaru, pošto sam se bio napušio za neko vreme) pa pođoh s njim do glavnog druma, sumornog u taj noćni čas. Celim putem je bio neobično dobro raspoložen, a kad se rastadosmo, pogledah za njim kako ide tako bez oklevanja i veselo ka svome domu, pa se setih njegovih reči: »Jaši dalje preko svih prepona i pobedi u trci!« i prvi put poželeh da ga vidim kako trči neku dostojnu trku.

Svlačio sam se u svojoj sobi, kad na pod ispade gospodin Mikoberovo pismo. Tek tada ga se setih pa razlomih pečate i pročitah sledeće. Bilo je datirano na sat i po pred večeru. Ne znam sigurno jesam li već ranije napomenuo da se gospodin Mikober, čim bi se našao u kakvoj osobito očajnoj krizi, služio izvesnom pravničkom frazeologijom, koju je izgleda smatrao podesnom za sređivanje svojih stvari.

»Gospodine, — jer se ne usuđujem da kažem, dragi Koperfilde,

»Biće dobro da vas izvestim da je dole potpisani *smrvljen*. Možda ćete kod njega danas opaziti neke nemoćne napore da vas poštedi preranog saznanja o njegovom zlokobnom položaju; ali je nada potonula na vidiku i dole potpisani je Smrvljen.

Ovo saopštenje je sačinjeno pred očima (ne mogu reći u društvu) jednog tipa u stanju koje se

graniči sa pijanstvom, koji je u službi jednog izvršitelja. Taj tip je zakonskim putem poseo prostorije, na osnovu optužbe za neplaćenu kiriju. U njegov popis ušle su ne samo pokretnine i imetak svake vrste koje su vlasništvo dole potpisanog, nego i stvari koje pripadaju Tomi Tredlsu, stanaru, članu uvaženog Unutarnjeg društva pravnika.

»Da nedostaje ma i jedna kap mraka da se prelije čaša koja se sada »nudi« (rečeno jezikom jednog besmrtnog lica) usnama dole potpisanog, ona bi se našla u činjenici da je protekao rok jednoj prijateljskoj obavezi na sumu od 23 funte, četiri šilinga, i devet i po penija, koju je na sebe primio gore pomenuti Toma Tredls, da učini uslugu dole potpisanom, a koja nije podmirena. Isto tako i činjenica da će životne odgovornosti koje prijanjaju uz dole potpisanog biti — hodom prirode — uvećane dolaskom još jedne nevine žrtve, čije se jadno pojavljivanje može očekivati — u okrugloj cifri — po isteku roka od šest kalendarskih meseci, računajući od današnjeg dana.

»Posle ovakvog uvoda, bilo bi izlišno dodati da su prah i pepeo za večna vremena posuti

po glavi Vilkinsa Mikobera«.

Jadni Tredls! Ja sam već dotle bio tako dobro upoznao gospodina Mikobera, da sam znao da se s pravom može očekivati da će on preboleti taj udar, ali mi se noćni mir bolno remetio pri pomisli na Tredlsa i na kapelanovu ćerku, jednu od desetoro tamo dole u Devonširu, koja je tako mila devojka i koja će čekati Tredlsa — kakva zloslutna pohvala — ma i do šezdesete, ili do koje bilo godine još dublje starosti.

GLAVA XXIX

PONOVO POSEĆUJEM STIRFORDA U NJEGOVOM DOMU

Sledećeg jutra nagovestih gospodinu Spenlou da želim da odsustvujem za izvesno vreme, a kako nisam primao nikakvu platu, nisam mogao izazivati nikakvu zamerku neumoljivog gospodina Džorkinsa, te nije bilo nikakve teškoće oko toga. Iskoristih tu priliku da izrazim nadu da je gospođica Spenlou sasvim dobro, dok mi je glas zapinjao u grlu, a vid me izdavao, našto mi gospodin Spenlou odgovori tako hladno kao da govori nekom sasvim običnom ljudskom stvorenju, da mi zahvaljuje na pitanju, i da je ona vrlo dobro.

Prema nama prijavljenim pripravnicima, kao klicama patricijskog reda proktora, postupalo se sa toliko uvaženja, da sam skoro uvek bio svoj gospodar. Ali kako nisam želeo da stignem na Hajgeit pre jednog ili dva sata posle podne, i kako smo u sudu tog jutra opet imali raspravu o jednom malom isključenju iz crkve (rasprava je obeležena kao »zasedanje sudije po tužbi Tipkinsa protiv Buloka radi popravljanja njegove duše«), ja provedoh tamo taj sat-dva vrlo prijatno u društvu gospodina Spenloa. Spor je bio potekao iz koškanja dvojice crkvenih tutora, za jednog od kojih se tvrdilo da je onoga drugoga gurnuo na jednu pumpu, a kako je ručica te pumpe dopirala do školske zgrade, a ta školska zgrada opet bila pod zabatom crkvenog krova, to je ovo guranje značilo uvredu nanesenu crkvi. Bio je to zanimljiv slučaj koji mi dade povoda da na krovu kočije za Hajgeit razmišljam o Domu i onome što je gospodin Spenlou kazao o diranju u Dom i o propadanju otadžbine.

Gospođi Stirford beše milo što me vidi, a isto tako i gospođici Rozi Dartl. Ja se prijatno iznenadih kad videh da Litimer nije tu i da nas služi jedna mala skromna služavka sa plavim pantljikama u kapi. Njen mi je pogled bio prijatniji, jer me je manje zbunjivao nego pogled onog prečasnog čoveka. Ali ne prođe ni pola sata otkako sam bio došao u kuću, a meni naročito pade u oči da me gospođica Dartl neprestano pažljivo posmatra, kao da nekako kradimice upoređuje moje lice sa Stirfordovim i Stirfordovo s mojim, ili vreba nešto što će iskrsnuti između nas. Čim bih bacio pogled prema njoj, ugledao bih ono njeno, radoznalo lice sa dva sumorna oka i ispitivačkim čelom kako me posmatra, ili kako iznenada prelazi pogledom s mene na Stirforda, ili kako nas obojicu obuhvata u isti mah. U tome njenom mačijem vrebanju njoj nije bilo ni na kraj pameti da se zbuni kad bi videla da ja ‚to opažam' u takvoj prilici bi samo uperila u mene svoj prodorni pogled, streljajući me očima još silnije. Ma koliko da sam bio besprekoran i znao da sam besprekoran u svakom pogledu u kome bi me ona mogla sumnjičiti, nisam nikako mogao da podnesem nezajažljivi netremični sjaj njenih čudnih očiju, te sam stalno uklanjao pogled pred njima.

Celog tog dana kao da je ispunjavala čitavu kuću. Ako sam razgovarao sa Stirfordom u njegovoj sobi, čuo sam kako njena suknja šušti po maloj galeriji kraj te sobe. Kad se ja i on upustimo u izvesne gimnastičke vežbe na travnjaku iza kuće, videh kako njeno lice prelazi od prozora do prozora, kao avetinjska bludeća svetiljka, dok se najzad ne skrasi u jednom od njih da nas posmatra. A kad posle podne sve četvoro pređosmo u šetnju, ona sklopi svoju mršavu ruku oko moje mišice kao mangele, da me zadrži, te da Stirford i njegova majka odmaknu van domašaja sluha, pa onda stade govoriti:

»Prošlo je dosta vremena«, reče mi ona, »otkako niste dolazili ovamo. Je li vaš posao zaista tako velik i zanimljiv da zahteva svu vašu pažnju? Ja to pitam zato što uvek želim da nešto saznam kad nisam upoznata sa činjenicama. Zar zaista tako mnogo radite?«

Ja odgovorili da mi se moj posao prilično sviđa, ali da mu se nisam odao baš do kraja.

»O, tako mi je milo što to doznajem, jer ja uvek volim da me isprave kad pogrešim«, reče Roza Dartl. »Hoćete li možda da kažete da je malo suvoparan?«

»Pa«, odgovorih ja, »možda i *jeste* pomalo suvoparan«.

»A, zato vi želite razonode i promene, uzbuđenja i takvih stvari?« reče ona. »Ah! Sasvim tačno! Ali zar nije pomalo… a! … za njega; ne mislim za vas?«

Jedan mi munjevit pogled prema mestu gde je Stirford išao sa majkom, koja se naslanjala na njegovu ruku, pokaza na koga misli; ali van toga savršeno ništa nisam razumevao. I sigurno znam da se to videlo na meni.

»Zar nije? Pazite, ja ne kažem da *jeste*; ja samo želim da znam; zar vam se ne čini da ga je to sveg obuzelo? Da ga, možda, navodi da više nego obično propušta posete svojoj slepo zaljubljenoj… a?« I ona baci pogled prema meni, da mi se činilo da zagleda u moje najskrivenije misli.

»Gospođice Dartl«, odgovorih ja, »molim vas nemojte misliti…«

»Ja ne mislim! reče ona. »O, bože moj! Nemojte misliti da ja zamišljam šta bilo! Ja ne sumnjičim. Ja samo postavljam jedno pitanje. Ja ne iskazujem svoje mišljenje. Ja želim da stvorim svoje mišljenje na osnovu onoga što mi vi kažete. Znači nije tako? No! Jako mi je milo što to čujem«.

»Činjenica je da ja ni u kom slučaju ne snosim odgovornost«, rekoh ja sav zbunjen, »što je Stirford duže izostao od kuće nego obično ako je zaista izostao, što ja u ovom trenutku zaista ne mogu znati, sem ako to ne saznam od vas. Ja ga nisam viđao za sve vreme, sve do sinoć«.

»Niste?«

»Zaista nisam, gospođice Dartl!«

Kad pogleda pravo u mene, opazih kako joj lice postaje strože i bleđe, i kako se belega od one stare rane, naglo se izdužujući, zaseca u unakaženu usnu i duboko u donju usnu, a zatim i koso niz lice. U tome sam osećao nešto zaista grozno, kao i u sjaju njenih očiju, dok mi je govorila gledajući netremice u mene:

»Šta on to radi?«

Ja ponovih njene reči više za sebe nego zbog nje, jer sam bio toliko zaprepašćen.

»Šta radi?« reče ona sa žarom dovoljnim, izgleda, da je sprži kao plamen. »U čemu mu to pomaže onaj čovek koji nikad ne gleda u mene bez neke nedokučive laži u očima? Znam da ste časni i verni, ali ne tražim od vas da izdajete svog prijatelja. Tražim samo da mi kažete, je li tu po sredi ljutina, je li mržnja, je li ponos, je li nemir, je li neki neobuzdani prohtev, je li *ljubav* šta li je to što ga rukovodi«.

»Gospođice Dartl, kako da vam kažem pa da mi poverujete da ne znam ni za šta kod Stirforda što bi bilo različito od onoga što je bilo kad sam prvi put bio ovde. Ja sam čvrsto uveren da i ne postoji ništa. Ja čak jedva mogu i da razumem na šta vi to mislite«.

Dok me je gledala ukočeno, u onu njenu nakaznu belegu naiđe neko poigravanje, ili kucanje, koje nikako nisam mogao razlučiti od pomisli na patnju, što podiže krajičak jedne njene usne, da li u znak prezira, ili možda samo sažaljenja prema nekome koga prezire? Ona žurno pokri usnu rukom — tako mršavom i nežnom, da sam je jednom u mislima, kad je videh kako je diže da zakloni lice od vatre, uporedio sa finim porcelanom — pa brzo, ljutito i strasno izgovori: »Preklinjem vas da ovo ostane među nama«; zatim ne reče više ni reči.

Gospođa Stirford je bila neobično srećna u društvu svoga sina, a Stirford tom prilikom neobično pažljiv i pun poštovanja prema njoj. Za mene je bilo vrlo zanimljivo da ih gledam zajedno, ne samo zbog njihove uzajamne ljubavi, nego i zbog velike sličnosti među njima, i načina na koji je ono što je bilo naduveno i neobuzdano kod njega izbijalo kod nje, godinama i polom preobraženo, u neku ljupku dostojanstvenost. Pomislio sam, i to ne jednom, da je dobro što nikakvog ozbiljnog povoda za razmimoilaženje nikad nije bilo među njima, jer bi inače takve prirode — upravo bolje bi bilo reći takva dva vida jedne iste prirode — bilo mnogo teže izmiriti nego dve najveće suprotnosti na svetu. Ali moram priznati da ta misao nije potekla iz moga zapažanja, nego iz izvesnih reči Roze Dartl.

Ona reče za večerom:

»O, recite mi neko od vas, jer sam celog dana mislila o tome, pa bih htela da znam«.

»Šta biste to hteli da znate, Roza?« odgovori gospođa Stirford. »Ako boga znate nemojte, biti tajanstveni!«

»Tajanstvena?« viknu ona. »Ma nemojte? Zar vam tako izgledam?«

»Zar, vas ne preklinjem neprestano«, reče gospođa Stirford, »da govorite prosto, na prirodan način?«

»O, onda znači da ovo *nije* moj prirodan način?« nastavi ona. »Ali morate imati strpljenja sa mnom, jer ja tražim obaveštenja. Čovek sam nikad ne zna dovoljno«.

»To je već postala vaša druga priroda«, reče gospođa Stirford bez ikakvog negodovanja, »ali se sećam, a mislim da se i vi sećate kad je vaše ponašanje bilo drukčije, Roza; kad nije bilo tako oprezno, već poverljivije«.

»Ja sam uverena da imate pravo«, odgovori ona; »eto tako se razvijaju ružne navike! Zbilja? Manje oprezno i poverljivije, zar? Čudi me kako sam se *mogla* izmeniti a da sama ne primetim. Vrlo čudno! Moram se truditi da opet postanem ona stara«.

»Ja bih to jako volela«, reče gospođa Stirford smešeći se.

»O, zaista ću se truditi, znate!« odgovori ona. »Učiću se otvorenosti od ... recimo ... od Džemsa!«

»Bolju školu niste mogli naći, Rozo«, reče gospođa Stirford brzo, jer je u svemu što je Roza Dartl govorila bilo nekog prizvuka zajedljivosti, iako je uvek, kao i sada, govorila tobože bez ikakve naročite namere.

»U to sam uverena«, odgovori ona neobično usrdno. »Ako postoji išta u što sam sigurna, to je, naravno, to«.

Meni se učini da gospođi Stirford bi žao što se maločas osetila malo pogođena, jer ona odmah reče ljubaznim glasom:

»Nego, draga Rozo, još nismo čuli u pogledu čega želite da budete zadovoljeni?«

»U pogledu čega želim da budem zadovoljna?« odgovori ona s izazivačkom hladnoćom. »O, samo da doznam da li osobe koje jako liče jedna na drugu u duhovnom pogledu — je l' to dobar izraz?«

»Ni gori ni bolji od ma kog drugog izraza«, reče Stirford.

»Hvala; da li su osobe koje liče jedna na drugu u duhovnom pogledu izložene većoj opasnosti da se strašno naljute i smrtno zavade ako između njih iskrsne neki ozbiljan povod za razmimoilaženje, nego druge kakve osobe koje nisu u takvim okolnostima?«

»Ja bih rekao da, jesu«, reče Stirford.

»Zar?« odgovori ona. »O bože! Pa recimo, na primer, jer svaka se pa i najverovatnija stvar može uzeti kao pretpostavka, da dođe do ozbiljne svađe između vas i vaše majke«.

»Draga Rozo«, umeša se gospođa Stirford smejući se dobroćudno, »pronađite kakvu drugu pretpostavku! Džems i ja, slava bogu, dobro znamo šta smo dužni jedno drugom!«

»O«, reče gospođica Dartl klimajući glavom zamišljeno, »naravno! To bi stvar sprečilo? Razume se da bi. Tačno. Nego milo mi je što sam bila toliko luckasta da pomenem to pitanje, jer je tako prijatno znati da bi vaša dužnost jednog prema drugome sprečila tako nešto. Velika vam hvala!«

Ne smem ispustiti drugu jednu okolnost u vezi sa gospođicom Dartl, jer sam imao razloga da se toga sećam kasnije, kad se sva nepopravljiva prošlost bila razjasnila. Stirford je u toku celog tog dana, a naročito posle ovog razgovora, upotrebljavao svu svoju umešnost, ne pokazujući naravno ikakvo naprezanje, da zanese to neobično stvorenje i da ga pretvori u prijatnu i zadovoljnu drugaricu. Mene nije nimalo iznenadilo kada je u tome uspeo. A nije me iznenadilo, ni njeno odupiranje tom zanosnom uticaju njegove krasne veštine — onda sam mislio: njegove krasne prirode — jer sam znao da je gospođica Dartl ponekad žučna i tvrdoglava. Gledao sam kako joj se crte i držanje postepeno menjaju; gledao sam kako ga posmatra sa sve većim divljenjem; gledao sam kako se trudi — sve slabije i slabije, ali uvek ljutito, kao da proklinje svoju slabost — da se odupre toj privlačnoj

snazi kojom on raspolaže; i gledao, najzad, kako njen oštri pogled postaje blaži, a osmeh sasvim mio, te prestadoh da je se plašim onako kako sam strepeo od nje celog dana, pa smo sedeli oko vatre, ćaskali i složno se smejali, potpuno neusiljeno, kao deca.

Ne znam da li zbog toga što smo tu sedeli tako dugo, ili zbog Stirfordove rešenosti da ne izgubi nekakvo preimućstvo do kojeg je bio došao; tek u trpezariji ne ostadosmo ni pet minuta posle njenog odlaska.

»Ona sada svira na harfi«, reče Stirford tiho pred vratima salona, »a niko osim moje majke nije je, mislim, slušao za poslednje tri godine«.

To je rekao s nekim čudnim osmehom, kojeg odmah nestade, pa uđosmo u sobu, gde je zatekosmo samu.

»Nemojte ustajati!« reče Stirford, što je ona već bila učinila, »nemojte, draga Rozo! Budite ljubazni bar jednom, pa nam otpevajte neku irsku pesmu«.

»Šta je vama stalo do irske pesme?« odgovori ona.

»Mnogo!« reče Stirford. »Mnogo više do ma koje druge. Evo, i Deizi svim srcem voli muziku. Zapevajte nam nešto irsko, Rozo, i dopustite mi da sednem i da slušam, kao nekada!«

On se ne dotače ni nje, ni stolice sa koje je bila ustala, nego sede kraj harfe. A ona je neko vreme ćutke stajala kraj harfe, i nekako čudnovato izvodila pokrete desnom rukom, kao da svira, ali bez ikakvog zvuka. Najzad sede i privuče harfu jednim naglim pokretom, pa stade svirati i pevati.

Ne znam čega je bilo u dodiru njenih prstiju ili glasu što je njenu pesmu činilo manje zemaljskom od svega što sam ikad u životu čuo ili mogao zamisliti. Bilo je nečeg strahotnog u njenoj suštini. Izgledalo je kao da joj nisu ranije napisane ni reči ni muzika, nego kao da je izvirala iz neke strasti u njoj, koja je našla nepotpun izraz u niskim tonovima njenoga glasa, da se opet sklupča, pošto se sve utiša. Bio sam nem kad ona ponovo nasloni harfu, svirajući i dalje desnom rukom, ali bezvučno.

Svega minut docnije jedna me stvar trže iz zanosa; Stirford ustade sa stolice, pa joj priđe i zatim je, smejući se, obgrli rukom.

»No, Rozo, odsada ćemo se nas dvoje mnogo voleti«.

A ona ga udari besomučno, odgurnu od sebe kao divlja mačka, i izlete iz sobe.

»Šta je to s Rozom?« reče gospođa Stirford, ušavši u sobu.

»Bila je pravi anđeo, majko«, odgovori Stirford, »za izvesno vreme; a posle je otišla u drugu krajnost, da naknadi što je propustila«.

»Ti bi mogao paziti da je ne ljutiš, Džemse. Imaj na umu da je ozlojeđena, pa je ne treba dovoditi u iskušenje«.

Roza se više ne vrati, i niko je više ne pomenu, sve dok ja ne odoh u Stirfordovu sobu da mu kažem laku noć. On joj se tada stade smejati, pa me upita, jesam li ikad video tako divlje, neshvatljivo stvorenjce.

Ja izrazih čuđenje svima izrazima kojima sam raspolagao, pa upitah, može li on da shvati šta ju je naljutilo tako iznenada.

»O, bog bi je znao«, reče Stirford. »Što god hoćete — ili ništa! Ja sam vam govorio da ona meće svakog, pa i sebe samu, na veliko točilo i sve oštri. Ona je oštra alatka, te je potrebna velika opreznost onome ko s njom ima posla. Uvek je opasna. Laku noć!«

»Laku noć, dragi Stirforde!« rekoh ja. »Ja ću otići ujutro pre no što se vi probudite. Laku noć!«

Nije me lako puštao da idem; stajao je i držao me, položivši mi ruke na ramena, kao ono u mojoj sobi.

»Deizi«, reče on smešeći se, »jer tim imenom najviše volim da vas zovem, iako vam ga nisu dali vaši kumovi i kume; kamo lepe sreće da i vi mene možete tako zvati«.

»Pa što da ne mogu, ako mi je volja?« rekoh ja.

»Deizi, ako bi nas išta rastavilo, morate me se uvek sećati po onome što je najbolje u meni,

prijatelju moj. Hajde da zaključimo takvu pogodbu! Sećajte me se po dobru, ako bi nas okolnosti ikad rastavile.

»U vama nema ničega što je za mene najbolje, Stirforde«, rekoh ja, »a ni najgore. Vi ste uvek podjednako voljeni i dragi mome srcu«.

Osetih u sebi toliko griže savesti što sam se ikad ogrešio o njega, ma i kakvom nejasnom pomišlju, da mi je već bilo na vrh jezika da mu se ispovedim. Samo da nije bilo nekog ustezanja, usled straha da ne izneverim Agnesino poverenje, da nije bilo one nedoumice kako da pređem na stvar, i bojazni od toga postupka, začas bi mi sletelo priznanje s jezika, pre no što je stigao da, mi kaže: »Neka vas bog blagoslovi, Deizi, i laku noć«. Ali ni reč nije sletela s jezika u tome mom kolebanju, te se rukovasmo i rastad osmo.

Ustadoh u sumornu zoru, pa pošto se obukoh što sam mogao tiše, zavirih u njegovu sobu. Spavao je tvrdo, ležeći mirno s glavom na mišici, kako sam ga često gledao u školi.

Stvari su išle svojim tokom, pa je uskoro došlo i do toga da sam se pitao kako to da mu ništa nije remetilo počinak dok sam ga tada gledao. Ali je, eto, spavao — pustite me da ga se opet tako sećam — spavao kako sam ga u školi često gledao gde spava te ga tog tihog časa tako i ostavih; da više nikad — o neka ti bog oprosti, Stirforde, ne dotaknem tu nepomičnu ruku s ljubavlju i s prijateljskim osećanjem. Nikad, nikad više.

GLAVA XXX

GUBITAK

U Jarmut stigoh uveče i otidoh u gostionicu. Znao sam da će gostinska soba u Pegotinoj kući — moja soba — verovatno kroz kratko vreme biti zauzeta, ako već i nije stigao u kuću onaj veliki gost pred kojim svaki živi stvor mora napustiti svoje mesto, te se uputih u gostionicu, gde večerah i zadržah za sebe postelju.

Bilo je deset sati kad sam izašao. Mnoge su radnje već bile zatvorene, a varoš mrtva. Kad stigoh do radnje »Omer i Džoram«, nađoh kapke priklopljene, ali dućanska vrata otvorena. Pošto u dnu radnje videh gospodina Omera kako puši na lulu, uđem i upitam ga za zdravlje.

»Gle, milostivi bože!« reče gospodin Omer. »A kako vaše zdravlje? Sedite. Nadam se da vam dim ne smeta?«

»Bože sačuvaj!« rekoh ja. »Čak ga i volim, iz tuđe lule.«

»Kako? A ne iz svoje?« odgovori gospodin Omer smejući se. »Utoliko bolje, gospodine. Gadna navika za mlada čoveka. Sedite. Ja lično pušim zbog sipnje.«

Gospodin Omer je već dotle načinio mesta za mene i spremio stolicu. Kad ponovo sede, jako zaduvan, on stade požudno vući iz lule, kao da je u njoj nešto nasušno bez čega bi poginuo.

»Ožalostila me rđava vest o Barkisu«, rekoh ja.

Gospodin Omer pogleda mirno u mene, pa klimnu glavom.

»Znate li kako mu je večeras?« upitah ja.

»To je baš ono što bih ja vas pitao, gospodine«, odgovori gospodin Omer, »da nisu posredi izvesni obziri. To je jedna od nezgodnih strana našeg zanata. Kad je ko bolestan, mi prosto ne smemo da se raspitujemo za njega.«

Meni ta nezgoda nikad dotle nije pala na pamet, iako sam ulazeći strepeo da ću čuti onu staru pesmu. Ali kad mi on to reče, ja poznadoh da je to tačno, i to glasno izjavih.

»Da, da, vi razumete«, reče gospodin Omer klimajući glavom. »Mi se ne usuđujemo. Bože blagi, ala bi to bio udar od kojeg se većina bolesnika ne bi ni povratila, da im ko kaže: ‚Pozdravljaju vas »Omer i Džoram« i pitaju kako vam je jutros — ili posle podne‘, već prema dobu dana?«

Gospodin Omer i ja klimnusmo glavom jedan drugome, pa gospodin Omer povrati dah pomoću lule.

»To je jedna od stvari koja ljudima naše struke uskraćuje mogućnost da ukažu pažnju onako kako bi često želeli. Evo, uzmite moj primer. Punih četrdeset godina poznajem gospodina Barkisa, i za sve to vreme gledam ga kako prolazi ovuda iz dana u dan, pa ipak ne mogu da odem i da upitam: ‚Kako mu je?‘«

Pomislih da to zaista mora biti teško za gospodina Omera, pa mu to rekoh.

»Ja, mislim, nisam nimalo koristoljubiviji čovek od ma koga drugog«, reče gospodin Omer. »Pogledajte me samo! Svakog časa me može izdati dah, a nije nimalo verovatno, bar koliko je meni poznato, da je čovek pod takvim okolnostima koristoljubiv. Kažem nije verovatno kad je u pitanju čovek koji zna da će ga izdati dah, i koga, u stvari, već izdaje, kao kakav par mehova kad se najednom raspore; i to još čovek koji ima unučad«.

Ja rekoh:

»Ne, zaista ne!«

»To ipak ne znači da se žalim na svoju struku«, reče gospodin Omer. »To ne, nipošto. Nema sumnje da u svakom zanatu ima štošta dobro i štošta rđavo. Ja bih samo želeo da ljudi budu malo

širokogrudiji«.

Gospodin Omer odbi nekoliko dimova, ćutke, i sa zadovoljnim i ljubaznim izrazom na licu, pa se vrati na svoj prvašnji predmet.

»Prema tome, mi smo prinuđeni da se oslonimo na Emiliju da bismo doznali kako je Barkisu. Ona zna kakva su, u stvari, naša osećanja, pa nimalo ne sumnja u naše namere, taman koliko da smo svi odreda jaganjci. Mini i Džoram su baš maločas otišli dole do nje (ona posle rada ide tamo dole da pomogne tetki), u stvari, da vide kako mu je večeras, pa ako je po volji da pričekate, oni će vas podrobno obavestiti kad se vrate. Hoćete li što da popijete? Čašu voćnog soka s vodom? Ja lično volim voćni sok s vodom«, reče gospodin Omer i uze čašu, »jer se smatra da to umekšava dušnik kroz koji ovaj moj dosadni dah obavlja posao. Nego, bog i duša«, reče gospodin Omer promuklo, »nije dušnik tu ništa kriv. ‚Daj ti meni samo dosta daha‘, kažem ja svojoj kćeri Mini, ‚a lako je za dušnik, draga moja‘«.

Kod njega zaista daha nije bilo na pretek i prosto me je uhvatio strah dok sam gledao kako se smeje. Kad se toliko povratio da se moglo s njim razgovarati, ja mu zahvalih na ponuđenom piću i odbih, jer sam tek bio večerao, pa rekavši da ću ostati kad je već toliko ljubazan da me pozove dok se ne vrate njegova ćerka i zet, upitah kako je mala Emilija.

»Ta, znate«, reče gospodin Omer, sklanjajući lulu da bi mogao protrljati bradu, »iskreno da vam kažem, jedva čekam da dođe do tog njenog venčanja«.

»Zašto to?« zapitah ja.

»Pa, nekako je neodlučna«, reče gospodin Omer. »Nije da reknete da nije lepa kao uvek, još je lepša; uveravam vas da je još lepša. Nije da reknete da ne radi. Pre je vredela za šest drugih, a i sad vredi koliko njih šest. Ali joj nekako ništa ne ide od srca. Ako možete da razumete«, reče gospodin Omer pošto je opet protrljao bradu i pušio neko vreme, »ono što bi se reklo izrazom: ‚Zapnite iz sve snage, zapnite svojski, ptići, sokolići, ura!‘ Eto, to je, rekao bih, ono čega onako uopšte uzevši nema kod naše Emilije«.

Gospodin-Omerovo lice i držanje su govorili tako rečito, da sam mogao savesno klimati glavom u znak da pogađam šta misli. Njemu kao da se dopada moja brzina shvatanja, te nastavi:

»A to, ja smatram, dolazi uglavnom usled njene neodlučnosti. O tome smo mnogo i dugo po svršetku rada razgovarali njen ujak i ja, njen dragan i ja; i meni se čini da to uglavnom dolazi od njene neodlučnosti. Kad je reč o Emiliji«, reče gospodin Omer mašući glavom, »uvek se mora imati na umu da je to malo stvorenje puno umiljate nežnosti. Poslovica kaže: ‚Od krmačinog uveta ne pravi se svilena kesa.' Pravo da vam kažem, šta ja znam? Gotovo da kažem da se i može, samo ako počneš sasvim izrana. Ona je od one lađe napravila takav dom, da ga nikakav kamen ni mramor ne mogu nadmašiti«.

»To je van svake sumnje!« rekoh ja.

»Dirljiv je to prizor gledati kako se to lepo, malo stvorenje privija uz svog ujaka«, reče gospodin Omer, »kako se sve grčevitije hvata za njega, i pripija sve čvršće iz dana u dan. I čim je takav slučaj, odmah znate da se u njoj vodi nekakva borba. Zašto to onda odugovlačiti bez potrebe?«

Slušao sam dobrog starca vrlo pažljivo, i od srca odobravao sve što je govorio.

»Prema tome«, reče gospodin Omer laganim i prostosrdačnim glasom, »ja sam im to i rekao. Kazao sam im: ‚Nemojte misliti da je Emilija i najmanje vezana svojim radom za vreme. Vi odredite vreme sami. Njene su usluge u našoj radnji bile od veće vrednosti nego što se zamišljalo da će biti; učenje je kod nje išlo brže nego što se zamišljalo da će ići; »Omer i Džoram« mogu da udare perom krst preko ostatka, i ona je slobodna kad god hoćete. Ako kasnije bude htela da nađe malo vremena za neke sitnice koje bi kod kuće radila za nas, vrlo dobro. Ako ne želi, opet lepo. Mi ni u kom slučaju nismo na šteti.' Jer, znate«, reče gospodin Omer i dotače me lulom, »malo je verovatno da će čovek kome ponestaje daha, i koji je uz to još i deda, terati mak na konac sa takvim majušnim, plavookim cvetićem kao što je ona«.

»Ne, nipošto, uveren sam!« rekoh ja.

»Nipošto, imate pravo!« reče gospodin Omer. »E pa lepo, gospodine, njen rođak... vi znate da se ona udaje za svog rođaka?«

»O da«, odgovorih ja. »Poznajem ga dobro«.

»Naravno. Poznajete ga«, reče gospodin Omer. »E pa lepo, gospodine! Taj mi njen rođak, koji je, izgleda, dobro uposlen, pa dobro napreduje, zahvalio na tome lepo, muški (i uopšte se ponaša, moram reći, tako da sam stekao vrlo visoko mišljenje o njemu), a onda otišao i uzeo udobnu kućicu kakvu bismo vi ili ja samo mogli poželeti. Ta je kućica sad potpuno nameštena i spremna kao za lutku, i da samo ta Barkisova bolest nije okrenula na gore, jadnik, oni bi sad već, smem reći, bili muž i žena. Ovako je došlo do odlaganja«.

»A Emilija, gospodine Omere«, upitah ja, »je li ona što staloženija?«

»E pa to se, znate«, reče on opet trljajući svoj dvostruki podvaljak, »ne može ni očekivati. Izgled na promenu, rastanak i takve stvari, da tako kažem, u isti mah su i blizu i daleko od nje. Barkisova smrt ne bi morala to da odloži na dugo vreme, ali bi duga bolest mogla stvar otegnuti. U svakom slučaju, sve je, kako vidite, vrlo neizvesno«.

»Vidim«, rekoh ja.

»Usled toga«, nastavi gospodin Omer, »biće da je Emilija malo utučena, a pomalo i rastrojena; možda, uopšte uzevši, i više no što je bila pre. Izgleda da svakog dana sve više voli svog ujaka, i da joj je sve teže da se rastane od sviju nas. Ljubazna reč s moje strane napuni joj oči suzama, i da ste bili tu da je vidite sa ćerčicom moje Mini, ne biste to nikad zaboravili. O, bože mili«, reče gospodin Omer, zamišljeno, »kako samo voli to dete!«

Pošto mi se pružila tako zgodna prilika, setih se da, pre nego što bi dolazak njegove kćeri i zeta prekinuo naš razgovor, upitam gospodina Omera da li zna štogod o Marti.

»Ah«, odgovori on mašući glavom i izgledajući vrlo snužden, »ništa dobro! Žalosna je to priča,

moj gospodine, pa ma šta da ste čuli o njoj. U neku pokvarenost kod te devojke nisam nikad verovao. Ne bih voleo da to kažem pred mojom ćerkom Mini, jer bi mi odmah skočila u oči, ali nisam nikad verovao. I niko od nas nije verovao«.

Čuvši korake svoje kćeri pre nego ja, gospodin Omer me gurnu lulom i namignu jednim okom, kao da me upozori. Odmah zatim uđoše ona i njen muž.

Njihov izveštaj je glasio da je Barkisu »rđavo, da ne može biti gore«, da je stalno u nesvestici, i da je gospodin Čilip sumorno rekao u kujni, pri odlasku, da mu više ne mogu pomoći ni celokupna medicinska visoka škola, ni sav hirurški koledž, ni apotekarska komora, taman da ih sve sazovu na okup. On je, veli, izmakao daleko izvan domašaja kako lekarske, tako i hirurške pomoći, a apotekari i čitava njihova komora bi ga samo mogli otrovati.

Kad sam čuo i saznao da je gospodin Pegoti tamo, odlučih da odmah odem do njih, te poželeh laku noć gospodinu Omeru i gospodinu i gospođi Džoram, pa se uputih tamo sa nekim svečanim osećanjem u duši, koje je od gospodina Barkisa pravilo sasvim novo i drukčije biće.

Na moje tiho kucanje na vratima izađe gospodin Pegoti. Njega ne iznenadi moj dolazak onoliko koliko sam očekivao. Opazio sam to i kod svoje Pegoti, kad i ona siđe, a i kasnije, što je, mislim, dolazilo otuda što su im, u očekivanju onog strašnog iznenađenja, sva druga iznenađenja i promene izgledali ništavni.

Rukovah se sa Pegotijem i pređoh u kuhinju, a on na to polako zatvori vrata. Pored vatre je sedela mala Emilija pokrivši lice rukama, a Ham je stajao kraj nje.

Govorili smo šapatom, i s vremena na vreme osluškivali i najmanji šum odozgo iz sobe. Prilikom posete nije mi naročito palo u oči, ali mi je sada izgledalo nekako i suviše čudno; kako to da gospodina Barkisa nema tu, u kuhinji.

»Zbilja je ljubazno s vaše strane, gospodine Davide«, reče gospodin Pegoti.

»Još kako ljubazno!« reče Ham.

»Emilija, čedo moje«, reče gospodin Pegoti, »pogledaj ovamo! Evo, došao nam je gospodin David! Hajde razveseli se, milo moje! Zar da ništa ne kažeš gospodinu Davidu?«

Nju obuze neka drhtavica, kao da je i sad vidim, i kao da i sad osećam kako joj je ruka bila hladna kad je dodirnuh. Jedini znak života pokazala je ta ruka kad se istrgla iz moje ruke; zatim Emilija skliznu sa stolice, pa se, pošto se odvuče i stade uz ujaka s druge strane, privi na njegove grudi, ćutke i sva uzdrhtala.

»Srce moje malo«, reče gospodin Pegoti gladeći joj gustu kosu velikom i grubom rukom, »kako ona može da podnese ovu žalost! To je prirodno kod mladeži, gos‘n Davide, koja još nije navikla na ovakva iskušenja, i koja je plašljiva k‘o ova moja ptičica ovde; jeste, prirodno«.

Ona se samo još jače priljubi uz njega, ali niti podiže lice, niti što reče.

»Već je dosta kasno, draga moja«, reče gospodin Pegoti; »a evo i Ham je tu da te vodi kući. Dede, pođi s tim mojim drugim srcem! Šta je, Emilija; no milo moje?«

Zvuk njenog glasa nije bio dopro do mene, ali je on saginjao glavu kao da ga sluša, pa onda reče:

»Da pustim da ostaneš s ujakom? Ne misliš to valjda ozbiljno? Zar da ostaneš s ujakom, mazo moja? Kad je tu tvoj budući muž, koji čeka da te povede kući? E, ljudi, niko ne bi verovao da se ovako malo stvorenje tako teško odvaja od ove stare salamure«; reče gospodin Pegoti, pa se s neizrecivim ponosom okrete da pogleda u nas dvojicu, »ni more nije toliko slano koliko je ona puna ljubavi prema svom ujaku, ludica moja!«

»Emilija je u pravu, gos‘n Davide«, reče Ham. »Znate šta? Emilija to želi, a i nemirna je i uplašena, pa da je ostavimo do ujutro, i da ostanem i ja«.

»Ne, ne«, reče gospodin Pegoti. »Ne treba tako; ženjen čovek, ili bar uskoro ženjen, ne sme tako lako da profućka čitav dan rada; ne valja to: i bdeti i raditi. To nikako ne valja. Nego ti, blago meni, idi lepo kući, pa lezi. Znam da se ne plašiš da ti nećemo čuvati Emiliju«.

Ham popusti pred njegovim navaljivanjem, pa uze šešir da pođe. Čak i kad je poljubi, — nikad ga nisam video da joj se približi, a da ne pomislim kako mu je priroda dala otmenu dušu, kao pravom džentlmenu — ona se nekako još jače pripi uz ujaka, izbegavajući svog izabranika. Ja pođoh da, zatvorim vrata.za njim, da se ne bi remetila tišina koja je vladala, a kad se vratih, zatekoh gospodina Pegotija kako još uvek govori Emiliji.

»Sad ja idem gore da kažem tvojoj tetki da je tu gos‘n David, pa će je to malo razveseliti«, reče on. »Ti posedi malo kraj vatre, dušo moja, da zagreješ te tvoje mrtvački ledene ručice. Ne treba da se plašiš i da toliko sve uzimaš k srcu. Šta? Hoćeš i ti sa mnom? Lepo, pa ‘ajde sa mnom, de! Da njen ujak nešto ostane bez kuće i kućišta, te da spadne na to da se valja u nekom jarku, gos‘n Davide«, reče Pegoti s istim onakvim ponosom kao i pre, »mislim da bi pošla za mnom, eto! Ali skoro će tu biti neko drugi; neko drugi, Emilija, skoro!«

Dok sam se kasnije peo uz stepenice, te prolazio pored vrata moje sobice, potpuno mračne, učini mi se nekako nejasno da je ona unutra, ničice na podu. Ali ni dan danji ne znam je li to stvarno bila ona ili samo zbrka senki u sobi.

Imao sam dovoljno vremena da kraj vatre u kuhinji razmišljam o strahu od smrti kod male Emilije, što sam, pored onog drugog što mi je gospodin Omer bio kazao, shvatio kao uzrok velike promene koja se videla na njoj; a imao sam zatim vremena, do silaska moje Pegoti, da još i blaže sudim o toj njenoj slabosti dok sam onako sedeći odbrojavao otkucaje časovnika, i sve dublje tonuo u osećanje svečane tišine svuda oko sebe. Pegoti me zagrli, pa me stade blagosiljati i zahvaljivati što sam joj takva uteha i oslonac, tako mi sama reče, u njenoj žalosti. Zatim me stade moliti da se popnem gore, pa mi jecajući kaza kako me je Barkis oduvek voleo i kako mi se divio; da je često govorio o meni, pre nego što je pao u bunilo, i da ona veruje da će ga, ako samo i na časak dođe do svesti, moje prisustvo razvedriti, ukoliko je išta zemaljsko još kadro da ga razvedri.

Kad ga videh, meni se učini da ima vrlo malo verovatnoće da će ikada doći k sebi. Ležao je s glavom i ramenima izvan postelje, u nezgodnom položaju, upola naslonjen na sanduk koji ga je u životu koštao toliko bola i mučenja. Doznao sam da je gospodin Barkis zatražio da mu se sanduk stavi na stolicu kraj kreveta, čim je došlo dotle da više nije mogao da se izvlači iz kreveta i otvara sanduk, ili da ga pipka onim svojim čarobnim štapićem koji sam ranije viđao kod njega. Otada ga je on tu jednako držao u zagrljaju, i dan i noć. I sad mu je ruka ležala na njemu. Vreme i ovaj svet su mu se izmicali, ali je sanduk jednako bio tu, a poslednje reči koje je izgovorio bile su ono njegovo objašnjenje: »Staro odelo«.

»Dragi Barkise!« reče Pegoti, skoro veselo se nadnoseći nad njega, dok smo njen brat i ja stajali čelo njegovih nogu. »Tu je moj dragi dečko, moj dragi dečko, mladi gospodin David, koji nas je sastavio, Barkise! Onaj po kome si mi slao poruke, znaš! Zar nemaš ništa da kažeš gospodinu Davidu?«

On je bio nem i neosetljiv kao i onaj sanduk koji je u njemu budio jedino osećanje koje je još pokazivao.

»Ugasiće se sa osekom«, reče mi gospodin Pegoti stavljajući ruku pred usta.

Oči su mi bile pune suza, a tako isto i gospodinu Pegotiju, ali ja ponovih šapatom:

»Sa osekom?«

»Duž čitave morske obale ljudi, pomorci, ne mogu da umru sve do samog kraja oseke, kao što ne mogu ni da se rode dok ne dođe plima, dok sasvim ne poplavi. On će se ugasiti sa osekom. Oseka nastaje u tri i po, i traje pola sata. Ako preživi tu oseku, održaće se dok ne prođe plima, pa će se ugasiti sa drugom osekom«.

Dugo smo ostali tako i posmatrali ga — čitave sate. Ne bih se usudio da tvrdim da je moje prisustvo imalo kakav tajanstveni uticaj na njega u tom stanju njegove svesti, ali kad je najzad stao da bunca slabim glasom, nesumnjivo je mucao nešto o tome kako će da me vozi u školu.

»Dolazi k sebi«, reče Pegoti.

Gospodin Pegoti me lako gurnu, pa mi prišapnu s puno straha i poštovanja:

»Odlazi on s osekom brzo!«

»Dragi Barkise!« reče Pegoti.

»Klara Pegoti-Barkis«, reče on slabačkim glasom »nema bolje žene na svetu!«

»Gledaj, tu je gospodin David!« reče Pegoti, jer on baš tada otvori oči.

Ja baš htedoh da ga upitam da li me poznaje, kad on učini kao da hoće da pruži ruku, pa mi reče razgovetno i uz prijatan osmeh:

»Barkis je voljan«.

More je u to vreme već bilo opalo, te i on ode zajedno s osekom.

GLAVA XXXI

JOŠ VEĆI GUBITAK

Nije mi bilo nimalo teško da se, na Pegotinu molbu, odlučim da ostanem i posle onog dana kad kiridžijini zemni ostaci pođoše na poslednje putovanje u Blanderston, gde je ona još poodavno od svoje uštedevine bila kupila komadić zemlje u našoj staroj crkvenoj porti, blizu groba svoje »mile devojke«, kako je stalno zvala moju majku.

Činio sam Pegoti društvo, i radio sve što sam mogao samo da joj pomognem (mada je to i u najboljem slučaju bilo suviše malo), čega se sećam sa zadovoljstvom, zato što osećam da sam se pokazao zahvalan koliko danas mislim da je trebalo da budem. Ali se bojim da je moje najveće zadovoljstvo pritom poticalo iz ličnih i profesionalnih pobuda, jer se ukazala prilika da uzmem na sebe otvaranje zaveštanja pokojnog Barkisa i da izložim njegov sadržaj.

Mogu da pripišem sebi u zaslugu što sam predložio da se testament potraži u sanduku. Posle kratkog traženja pronađen je u sanduku na dnu jedne konjske zobnice, gde su — pored sena — nađeni zlatan sat s pečatom, koji je gospodin Barkis nosio na dan venčanja i koji niko nije video ni pre, ni posle toga; jedan srebrni nabijač za lulu u obliku noge; neka imitacija limuna, i u limunu majušne šoljice i tanjirići, koje je, kako mi se čini, Barkis dok sam još bio dete sigurno kupio da meni pokloni, pa kasnije uvideo da mu je nemoguće da se rastane od njih; osamdeset sedam i po gvineja u gvinejama i polugvinejama; dvesta i deset funti u potpuno novim novčanicama; nekoliko akcija Engleske banke; jedna stara potkovica, jedan kvarni šiling, parče kanfora i jedna školjka od ostrige. Na osnovu okolnosti što je ovaj poslednji predmet bio jako izglačan, i što su se na njemu unutra presijavale dugine boje, zaključujem da je gospodin Barkis imao neke nejasne pojmove o biseru, koji se nisu ispoljili ni u čem određenijem.

Godinama je Barkis iz dana u dan vozio taj sanduk na svojim putovanjima. Da bi manje padao u oči, izmislio je legendu da sanduk pripada »Gospodinu Blekboju« i da »stoji kod Barkisa do dalje naredbe, dok ga ne zatraže«, pa je tu priču trudoljubivo ispisao i na poklopcu, slovima već jedva čitljivim.

I videh da nije uzalud gomilao novce tokom tolikih godina. Njegova imovina je dostizala sumu od skoro tri hiljade funti. Od toga je kamatu na sumu od jedne hiljade zaveštao gospodinu Pegotiju doživotno, s tim da se posle njegove smrti glavnica podeli na ravne delove između Pegoti, male Emilije i mene, ili da se da, našem nasledniku ili naslednicima. Svu svoju ostalu imovinu zaveštao je svojoj ženi Pegoti, koju je odredio za glavnu naslednicu i jedinu izvršiteljku volje i testamenta. Ja se osetih kao pravi proktor kad naglas pročitah taj dokumenat uz sve moguće ceremonije, i objasnih po nekoliko puta njegove odredbe onima kojih su se ticale. Počeo sam da uviđam da ipak Dom znači nešto više nego što sam zamišljao. Ispitao sam testamenat s najvećom pažnjom, oglasio da je savršeno ispravan u svakom pogledu, i napravio neku primedbu olovkom sa strane, te mi se i samom činilo pravo čudo koliko već znam.

U tom dosta zamršenom poslu; u sračunavanju vrednosti celokupne imovine koju je Pegoti nasledila; u dovođenju u red svih stvari; i u presuđivanju i davanju saveta u svim pitanjima, na naše sveopšte zadovoljstvo, — protekla mi je čitava sedmica pred pogreb. Za to vreme nikako nisam video malu Emiliju, ali mi rekoše da će se venčati u tišini kroz dve nedelje.

Pogrebu nisam prisustvovao zvanično, ako smem tako da kažem. Hoću da kažem da nisam bio obučen u crninu i krep kao neko strašilo za ptice, već da sam rano ujutru otšetao do Blanderstona, pa se našao u porti kad je kovčeg stigao samo u pratnji Pegoti i njenog brata. S malog prozora moje

sobe gledao nas je onaj ludi gospodin, a beba gospodina Čilipa je preko ramena svoje dadilje mahala svojom teškom glavom i kolutala izbuljenim očima prema svešteniku, dok je gospodin Omer kratko dahtao u pozadini. I nikog više nije bilo, te je vladala potpuna tišina. Pošto se sve svršilo, šetali smo jedan sat po groblju, te ja nabrah mladog lišća s drveta nad grobom moje majke.

Ovde me obuzima nekakva strava. Težak se oblak nadneo nad daleku varoš prema kojoj upućujem svoje osamljene korake. Strah me je da joj se približim. Ne mogu da podnesem pomisao na ono što se stvarno dogodilo te znamenite noći; na ono što se i u priči mora dogoditi ako nastavim...

Ali sve to ne postaje nimalo gore zato što o tome pišem. A ne bi bilo ni ništa bolje ako bih zaustavio svoju zbilja krajnje nevoljnu ruku. Svršeno je. Ničim se to ne može poništiti, ničim udesiti da bude drukčije no što je bilo.

Trebalo je da moja stara dadilja sutradan pođe sa mnom u London zbog poslova u vezi sa testamentom. Mala Emilija je taj dan provela kod gospodina Omera. Trebalo je da se te večeri svi sastanemo u staroj lađi. Ham će dovesti Emiliju u obično vreme. Ja ću se polako vratiti peške, a brat i sestra, onako kako su i došli, da nas sačekaju kraj vatre kad padne mrak.

Rastao sam se s njima na onim gvozdenim vratnicama crkvene porte kod kojih je u mojim priviđenjima iz minulih dana Straps sa rancem Roderika Rendoma zastao da se odmori; pa umesto da odmah krenem peške natrag, pođoh malo putem prema Loustoftu. Zatim skrenuh i pođoh drumom prema Jarmutu. Svratio sam na ručak u jednu pristojnu krčmu na milju-dve od skele o kojoj sam ranije govorio, pa mi tako prođe čitav dan, te u Jarmut stigoh u sam mrak. Kiša je u to vreme već pljuštala, i noć bila burna, ali je iza oblaka provirivao mesec, te nije bilo mračno.

Ubrzo dođoh na dogled kuće gospodina Pegotlja i svetlosti što je sjala kroz prozor. Posle gacanja po mokrom pesku, kroz koji se teško išlo stigoh do vrata i uđoh.

U kući je izgledalo zaista udobno. Gospodin Pegoti je baš bio popušio svoju večernju lulu, pa su se već vršile pripreme za nešto večere. Vatra je svetlela, pepeo bio zgrnut, a sandučić spremno čekao malu Emiliju na njenom starom mestu. Pegoti je takođe sedela na svom starom mestu, i po svemu, osim po haljini, izgledala kao da se nije ni makla s njega. Već je opet bila pribegla svojoj kutiji sa Crkvom sv. Pavla na poklopcu, a i svi su ostali bili tu kao da se nisu nikud micali. Gospođa Gamidž se grizla u svom starom kutu, te je prema tome i ona izgledala prirodno.

»Vi ste stigli pre sviju, gospodine Davide«, reče gospodin Pegoti s blaženim licem. »Skinite taj kaput, gospodine, ako je mokar«.

»Hvala, gospodine Pegoti«, rekoh ja, dajući mu svoj gornji kaput da ga okači. »Potpuno je suv«.

»I jeste«, reče gospodin Pegoti pipajući me po ramenima. »Suv kao barut! Sedite, gospodine! Nije ni potrebno da vam poželim dobrodošlicu, jer ste uvek dobro došli; kažem ljubazno i od sveg srca«.

»Hvala, gospodine Pegoti; uveren sam u to. A vi, Pegoti«, rekoh pošto je poljubih, »kako ste mi, stara moja?«

»Ha, ha!« nasmeja se gospodin Pegoti trljajući ruke i jasno pokazujući da mu je milo što je naša skorašnja nevolja prošla i sa iskrenom srdačnošću, koja mu je bila urođena; »nema žene na svetu, gospodine, kako joj rekoh, koja treba da se oseća lagodnije pri duši nego ona! Izvršila je svoju dužnost prema pokojniku, i pokojnik je to znao, pa. je i pokojnik izvršio svoju dužnost prema njoj, kao što je i ona učinila za pokojnika sve što treba... i... tako je sve kako valja«.

Gospođa Gamidž jeknu glasno.

»Ne dajte se, majčice!« reče gospodin Pegoti, ali je krišom mahao glavom prema nama, očevidno svestan okolnosti da skorašnji događaj može lako da je podseti na starog. »Držite se! Živnite malo sebe radi, pa ćete videti kako će dalje ići sve prirodno«.

»Ne verujem da će sa mnom tako biti, Danijele«, odgovori gospođa Gamidž. »Ništa kod mene nije prirodno osim samoće i jada!«

»Ne, ne«, reče gospodin Pegoti trudeći se da je uteši.

»Jeste, jeste, Dane«, reče gospođa Gamidž. »Nisam ja žena koja treba da živi kod onih koji još i pare nasleđuju. Meni sve ide natraške. Bolje da vam se skinem s vrata«.

»Gle! A kako bi‘ ja trošio pare bez vas?« reče gospodin Pegoti s izrazom ozbiljnog prepiranja, »Što govorite koješta? Zar mi niste sad potrebniji nego ikad?«

»Ta znala sam da vam dosad nisam bila potrebna«, viknu gospođa Gamidž tužno cvileći, »a sad mi to i kažete! Kako bih i mogla misliti da sam nekom potrebna, kad sam ovako jadna, žalosna i bez sreće!«

Gospodin Pegoti se naljuti na samog sebe što je rekao nešto iz čega se mogao izvesti tako grub zaključak, ali ne stiže da odgovori, jer ga Pegoti povuče za rukav i mahnu glavom. Pošto je neko vreme gledao u gospođu Gamidž sa izrazom žalosti na licu, on baci pogled na holandski časovnik, pa ustade i useknu sveću, a zatim je stavi u prozor.

»Evo«, reče gospodin Pegoti veselo, »evo, tu smo, gospođo Gamidž!« Gospođa Gamidž tiho jeknu. »Prisvetlili smo joj kao obično. Vi se sigurno domišljate, gospodine, radi čega ja to. E, pa, to je radi naše male Emilije. Znate, putanja nije baš jako svetla i vesela kad padne mrak, pa ja, kad god sam tu u vreme kad ona dolazi kući, stavim sveću u prozor. To, znate«, reče gospodin Pegoti naginjući se prema meni i blistajući od radosti, »služi u dve svrhe. Ona onda veli, naša Emilija: ‚Tamo je moj dom!‘ — kaže ona. A sigurno kaže i: ‚Moj ujak je tamo!‘ Jer ako nisam, svetlost se nikad ne pokazuje«.

»E, baš si dete!« reče Pegoti, ali s puno ljubavi, ako je baš i mislila tako.

»Pa«, odgovori gospodin Pegoti stojeći prilično raskrečen i trljajući rukama gore-dole po nogama u toj svojoj radosti i gledajući naizmenično, čas u nas, čas u vatru, »Šta ja znam, možda i jesam. Znam samo da nisam ovako kad me pogledaš!«

»Ne baš apsolutno«, primeti Pegoti.

»Ne«, nasmeja se gospodin Pegoti, »ne ovako na oko, nego … onako kad čovek razmisli. Pa neka sam; marim ja! Nego da vam nešto kažem. Kad odem u onu lepu kućicu naše Emilije, pa stanem da gledam i da gledam, zanese me nešto, pa lepo ne znam šta ću od silne radosti!« reče gospodin Pegoti iznenada udarajući glasom. »Eto, šta da vam još kažem, sem da osećam kao da je i najmanja od onih stvarčica skoro isto što i ona sama! Uzimam ih i spuštam i dodirujem tako nežno kao da su naša Emilija. Tako isto i sa njenim kapicama i drugim stvarima. Ne bi‘ mogao da gledam kako se išta njeno uzima grubo u ruke, ni za šta na svetu. Eto, to ti je to tvoje dete, nalik na neko golemo morsko prase!« reče gospodin Pegoti, pa dade oduška svojim snažnim osećanjima prasnu u grohotan smeh.

Pegoti i ja udarismo takođe u smeh, samo ne tako glasno.

»Ja, vidite, mislim«, reče gospodin Pegoti radosna lica, pošto je još neko vreme trljao noge, »da to dolazi otuda što sam se tako mnogo igrao s njom, pa smo se pravili da smo Turci i Francuzi, i ajkule i svakojaki stranci; jeste, tako mi boga; pa lavovi, pa kitovi i šta ti ja znam šta sve nismo bili, i to kad mi nije bila ni do kolena. Nekako sam navikao s njom, pa sve tako nešto. Eto sad i ova sveća ovde!« reče gospodin Pegoti i radosno pokaza rukom prema sveći. »Ja znam vrlo dobro da ću kad se ona uda i kad ode metati tu sveću u taj prozor baš kao i sad. Vrlo dobro znam da ću kad budem ovde noću (a gde bih na drugom mestu živeo, bog vas video, ma kolike pare nasledio) a nje ne bude tu, stavljati sveću u prozor; i sedeći kraj vatre, praviću se kao da je očekujem, baš kao ovo sad. Eto ti deteta«, reče gospodin Pegoti sestri, pa opet udari u grohotan smeh, »u vidu morskog prasca! Ta eto baš u ovom trenutku gledam tu sveću kako pucketa i kažem u sebi: ‚Ona sad gleda u nju! Emilija ide!‘ Eto vidiš tvoga deteta«, reče gospodin Pegoti uz novi grohot, »na sliku i priliku morskog praseta. Nego ja ipak imam pravo«, reče gospodin Pegoti pa se prestade smejati i pljesnu rukom o ruku, »evo nje!«

Uđe samo Ham. Mora da je napolju ojačao pljusak otkako sam došao, jer je svoj veliki mornarski šešir namakao na oči.

»Gde je Emilija?« reče gospodin Pegoti.

Ham samo odmahnu glavom kao da je napolju. Gospodin Pegoti uze sveću iz prozora, useknu je i stavi na sto, pa vredno stade džarati vatru, kad Ham, koji se nije ni makao, reče:

»Gospodine Davide, hoćete li da izađete za časak da vidite šta Emilija i ja imamo da vam pokažemo?«

I izađosmo iz sobe. Kad prođoh pored njega, na vratima opazih na svoje veliko čudo i strah da je bled kao smrt. On me brzo gurnu napolje i zatvori vrata za nama. Samo za nama dvojicom.

»Hame, šta se dogodilo?«

»Gospodine Davide!...« O, jadno, prepuklo srce, kako je stao da plače!

Ja sam se skamenio gledajući toliku žalost. Ne znam šta sam mislio ili od čega sam strepeo. Mogao sam samo da gledam u njega.

»Hame, jadni moj druže, za ime božje, reci šta je?«

»Moja ljubav, gospodine Davide,... ponos i nada moga srca... ona za koju bih umro, i za koju bih umro još i sad... otišla je!«

»Otišla?«

»Emilija je pobegla! O, gospodine Davide, zamislite kako je pobegla, kad se ja molim dragom i milostivom bogu da je ubije, nju koja mi je draža od svega na svetu, samo da je ne pusti da ode u propast i sramotu«.

Lice koje on u tom času podiže prema natuštenom nebu, drhtanje njegovih sklopljenih ruku, samrtničke muke čitave njegove prilike, sve je to još danas u mome sećanju nerazdvojno vezano s onom samotnom, sumornom pustoši oko nas. Sve je obuzela mrkla noć — a on: jedina prilika na pozornici.

»Vi ste izučili škole«, reče on žurno, »pa ćete znati šta valja i kako je najbolje. Šta da kažem onima unutra? Kako uopšte da saopštim stvar njemu, gospodine Davide?«

Ja videh kako se vrata miču, pa nagonski pokušah da zadržim kvaku spolja da dobijem još koji trenutak vremena. Bilo je prekasno. Gospodin Pegoti proturi lice napred, i da živim pet stotina godina, ne bih mogao zaboraviti promenu koja se izvršila na njemu kad nas vide.

Sećam se silnog jauka i plakanja, i žena kako se tiskaju oko njega, i kako svi stojimo u sobi; ja s nekom hartijom u ruci koju mi je Ham bio dodao, a gospodin Pegoti zagledan ukočeno u mene sa razdrljenim prsnikom, razbarušene kose, i lica, i usana sasvim bledih i crvenih od krvi koja mu se slivala niz prsa, mislim iz usta.

»Čitajte, gospodine«, reče on tihim, drhtavim glasom. »Samo lagano, molim vas. Nisam siguran da ću moći da razumem«.

I ja usred mrtve tišine stadoh čitati iz jednog zamrljanog pisma:

»Kad ti koji me voliš toliko koliko ja nikad nisam zasluživala, čak i onda kad mi je duša još bila nevina, budeš video ovo, ja ću biti daleko ...«

»Ja ću biti daleko« ponovi on lagano. »Stojte! Emilija daleko! Dalje!«

»Kad budem ostavila moju milu kuću — svoju milu kuću — oh, milu svoju kuću — ujutru...« — na pismu je stajao sinoćni datum — »... to ću uraditi s tim da se više nikad ne vratim osim ako me on ne dovede natrag kao visoku gospođu. Ovo će se naći mesto mene uveče, mnogo sati kasnije. O, da znaš kako mi se srce cepa. Kad bi makar i ti o koga sam se tako ogrešila, da mi nikad ne možeš oprostiti, samo mogao da znaš koliko patim! Suviše sam nevaljala kad još pišem o sebi! O, uteši se mišlju da sam pokvarena! O, smiluj se, kaži ujaku da ga nisam nikad ni upola toliko volela koliko ga sad volim. I ne sećajte se kako ste svi bili puni ljubavi i dobrote prema, meni — ne sećaj se da je ikad trebalo da se venčamo — nego se trudi da misliš da sam umrla još dok sam bila mala i negde sahranjena. Moli se bogu, od koga sam se ja odmetnula; smiluj se na ujaka! Kaži mu da ga nisam nikad ni upola toliko volela koliko ga sad volim. Budi mu uteha. Zavoli neku dobru devojku koja će ujaku biti ono što sam mu ja nekad bila, i koja će tebi biti iskreno odana i dostojna tebe, da ne saznaš za drugu sramotu osim mene! Ja ću mu se često moliti na kolenima za sve vas. Ako me on ne dovede natrag kao visoku gospođu, i ako se ne molim za sebe, moliću se za sve vas. Na rastanku sva moja ljubav ide ujaku. Moje poslednje suze, i moje poslednje hvala — ujaku«.

I to je bilo sve.

On je još dugo pošto sam prestao da čitam stajao i neprestano gledao u mene. Najzad se usudih da ga uhvatim za ruku i da ga stanem preklinjati, kako sam god znao i umeo, da pokuša da se malo pribere. On odgovori:

»Hvala vam, gospodine, hvala vam!« i ne mače se.

Zatim mu Ham progovori. Pegoti je bio toliko svestan njegovog bola, da mu steže ruku, ali inače ostade onakav kakav je bio, i niko se ne usudi da ga oslovi.

Najzad on polako skide pogled s mog lica, kao da dolazi sebi posle nekog priviđenja, pa se stade osvrtati po sobi. Zatim reče tihim glasom:

»Ko je taj čovek? Hoću da znam njegovo ime«.

Ham pogleda u mene, i ja odjednom osetih neki potres od koga ustuknuh.

»Ima neko na koga se sumnja«, reče gospodin Pegoti. »Ko je to?«

»Gospodine Davide«, usrdno zamoli Ham, »izađite za časak i pustite me da mu kažem što moram. Vi ne smete to da čujete, gospodine«.

Ja opet osetih da sam se stresao. Klonuh na jednu stolicu i pokušah da prevalim preko jezika neki odgovor, ali mi je jezik bio ukočen, a pred očima mi se smrklo.

»Hoću da čujem njegovo ime!« čuh opet glas.

»Već od nekog vremena«, mucao je Ham, »pojavljivao se ovde ponekad nečiji sluga. Bio je tu i jedan gospodin. Jedno pripada drugome«.

Gospodin Pegoti je stajao ukočen kao i pre, ali je sad gledao u njega.

»Toga slugu su«, nastavi Ham, »videli sa... našom sirotom devojkom... sinoć. Krio se ovuda negde cele ove nedelje, ili duže. Mislilo se da je otišao, ali se krio. Iziđite, gospodine Davide, iziđite!«

Ja osetih Pegotinu ruku oko vrata, ali se ne bih mogao maći pa da se i sama kuća rušila na mene.

»Neka nepoznata kola i konji su stajali izvan varoši na drumu za Norič, jutros, baš u samu zoru«, nastavi Ham. »Sluga je otišao od njih i opet se vratio do njih. A kad je po drugi put otišao, Emilija je bila kraj njega. Onaj drugi je bio u kolima. To je taj čovek«.

»Za ime božje«, reče gospodin Pegoti ustuknuvši, pa pruži ruku kao da hoće da odstrani nešto čega se boji. »Nemoj mi reći da mu je ime Stirford!«

»Gospodine Davide«, viknu Ham uzrujanim glasom, »to nije vaša krivica, i ja sam daleko od toga da vas zato krivim, ali njegovo ime jeste Stirford. To je najveća hulja!«

Gospodin Pegoti ne pusti ni glasa od sebe, ne proli suze, i više se ne pomače, pa se najzad, sasvim iznenada, trže kao iz sna, pa skide sa čivije u jednom kutu svoj grubi kaput.

»Deder, pomozi! Ošamutilo me, ne mogu sam«, reče on nestrpljivo. »Pomozite mi i pridržite. Tako!« kad mu neko pomože. »A sad mi dodajte onaj šešir«.

Ham ga upita kuda ide.

»Idem da tražim nećaku. Idem da tražim Emiliju. Idem prvo da probušim onaj čamac i da ga potopim na onome mestu gde je trebalo da potopim njega, što bih i uradio, života mi moga, samo da sam i za časak naslutio šta on smišlja u sebi dok je onako sedeo preda mnom«, reče on besno, pružajući stisnutu desnu ruku, »dok je sedeo prema meni, lice u lice; grom me spalio ako ga ne bih utopio i smatrao da sam dobro uradio. Idem da tražim nećaku«.

»Kuda?« viknu Ham, pa stade između njega i vrata.

»Kuda bilo! Idem da tražim nećaku po celom svetu. Da nađem svoju sirotu nećaku u njenom sramu i da je dovedem natrag. Niko me neće zadržati! Kažem vam, idem da tražim svoju nećaku«.

»Ne, ne!« viknu gospođa Gamidž, pa stade između njih plačući neobuzdano... »Ne, ne, Dane, ne takav kakav ste sad! Idite pa je tražite docnije, moj jadni, ostavljeni Dane, i to će biti na svom mestu, ali nemojte sada kad ste ovakvi. Sedite tu i oprostite što sam vas mučila, Dane! — šta je moja nesreća prema ovome! — pa hajde da razgovaramo o onome vremenu kad je ona prvo ostala siroče, a kad je i Ham bio to isto, i kad sam ostala jadna udovica, pa ste me vi primili u kuću. To će vam ublažiti jad u ojađenom srcu, Dane«, i ona mu spusti glavu na rame, »pa ćete lakše podnositi tugu, jer vam je poznato ono obećanje: ‚Ono najmanje što učinite ovima, kao da ste učinili meni‘; i to mora tako da bude pod ovim krovom, koji nam je bio utočište kroz tolike godine«.

On postade sasvim krotak, a kad ga čuh kako plače, ona želja koju sam osećao da kleknem na

kolena i da ih sve zamolim za oproštaj zbog nesreće u koju sam ih uvalio i prokunem Stirforda, ustupi mesto boljem osećanju. Moje teško ophrvano srce nađe istu odušku, te i ja briznuh u plač.

GLAVA XXXII

POČETAK DUGOG PUTOVANJA

Mislim da ono što je u mojoj prirodi, leži i u prirodi drugih ljudi, te se ne bojim da napišem kako nikad nisam toliko voleo Stirforda koliko u tom času kada su se kidale sve veze koje su nas spajale. U oštrom bolu koji sam osetio pri saznanju o njegovoj nedostojnosti, ja sam više mislio na ono što je bilo sjajno u njemu, osećao nežnost prema svemu što je bilo dobro u njemu, i odavao veće priznanje osobinama koje su od njega mogle načiniti čoveka plemenite prirode i velikog imena, no što sam ikad ranije, u vreme kada mi je odanost koju sam prema njemu gajio bila na vrhuncu. Ma koliko da sam duboko osećao nesvesni udeo koji sam i ja imao u skrnavljenju toga čestitog doma, držim da ne bih mogao, da sam se nešto našao lice u lice s njim, izustiti ni jedne prekorne reči. I dalje bih ga mnogo voleo — mada me više nije opsenjivao — i dalje s tolikom nežnošću čuvao sećanje na svoju ljubav prema njemu, da bih, mislim, bio slab kao ucveljeno dete u svemu sem u odbijanju svake pomisli da bi se jednom opet mogli pomiriti. Ta mi pomisao nikada nije došla. Osećao sam, kao što je i on osećao, da je između nas sve svršeno. Nikada nisam saznao kakve sam uspomene ja u njemu ostavio — možda toliko ništavne da ih je mogao lako odbaciti — ali znam da sam se ja njega uvek sećao kao nekog dugo voljenog prijatelja koji je umro.

Da, Stirforde, odavno si daleko od poprišta ove jadne priče. Možda će moj bol poslužiti kao nevoljni svedok protiv tebe na Strašnom sudu, ali moje razjarene misli, ili moji prekori, nikada, to znam!

Vest o događaju brzo se pronela po varoši, i kad sam sutradan ujutro prolazio ulicama, svaki čas bih čuo ljude kako o tome govore pred vratima svojih kuća. Mnogi su osuđivali nju, a manji broj je osuđivao njega, dok je prema njenom drugom ocu i prema njenom vereniku postojalo samo jedno osećanje. Kod svih i svakog, ma ko on bio, preovladavalo je samo poštovanje puno blagosti i ljubavi prema njima u njihovoj nesreći. Kad su njih dvojica izašla u rano jutro da prošetaju po žalu, primorci su se odmakli od njih i stajahu u grupicama, razgovarajući među sobom s puno sažaljenja.

I ja ih nađoh na žalu, sasvim uz more. Lako bih pogodio da cele noći nisu oka sklopili čak i da mi Pegoti nije ranije rekla da su, kad je već uveliko svanulo, sedeli isto onako kako sam ih ostavio. Izgledali su iznureni, i učinilo mi se da se glava gospodina Pegotija više pognula za tu jednu noć nego za toliko godine otkako ga poznajem. Ali obojica su izgledala ozbiljna i postojana kao i samo more, koje je tada ležalo pod surim nebom, bez talasa — ali ipak snažno se dižući, kao da diše dok se odmara — i tamo na dalekom vidokrugu dodirivalo traku srebrne svetlosti sunca, koje se još nije videlo.

»Bilo je između nas vazdan razgovora, gospodine«, reče mi gospodin Pegoti pošto smo kratko vreme sva trojica išli ćutke, »Šta treba, a šta ne treba da radimo. Ali sad imamo jasan put pred sobom«.

Slučajno pogledah u Hama, koji se bio zagledao u morsku pučinu prema onoj svetloj pruzi u daljini, i kroz glavu mi najednom — ne zbog neke jarosti na njegovom licu, jer na njemu nije bilo ničega sem izraza stroge odlučnosti — sinu strašna misao da će on ubiti Stirforda ako ga ikada sretne.

»Nemam ja ovde više nikakva posla, gospodine«, reče gospodin Pegoti. »Idem da tražim svoju...« i zastade, pa nastavi odlučnijim glasom. »Idem da je tražim. Odsad je to sva moja dužnost«.

On odmahnu glavom kad ga upitah gde misli da je traži, pa me zapita idem li sutra za London. Rekoh mu da danas nisam otišao, jer sam se bojao da ne propustim priliku da mu ukažem neku

pomoć, ali da sam gotov da pođem kad god on hoće.

»Poći ću s vama, gospodine, ako ste saglasni, sutra«.

I opet smo neko vreme išli ćutke.

»A Ham će«, produži on malo kasnije, »ostati na svom sadašnjem poslu i preći na stan kod moje sestre. Ona stara lađa tamo...«

»Zar ćete napustiti staru lađu, gospodine Pegoti?« upadoh ja blago.

»Moje mesto nije više tamo, gospodine Davide«, nastavi on; »ako se ikada otkako je sveta i veka potopila koja lađa, ova svakako jeste. Ali ne, gospodine, ne; ne znači da ćemo je napustiti. Daleko od toga«.

Opet smo neko vreme koračali kao i pre, a onda on objasni:

»Moja je želja, gospodine, da ona izgleda i danju i noću, i zimi i leti onako kako je uvek izgledala otkako ju je ona prvo upoznala. Ako ona ikad doluta natrag, neću da izgleda kao da ju je stari dom odgurnuo, razumete, nego kao da je mami, da je privlači da mu priđe bliže, da možda kao neki duh zaviri sa vetra i kiše kroz stari prozor, i ugleda staro mesto kraj ognjišta. Onda će ona, možda, gospodine Davide, kad ne opazi nikoga osim gospođe Gamidž, stegnuti srce, pa se ušunjati sva uzdrhtala,, i možda otići da legne u svoju staru postelju, da odmori umornu glavu onde gde je nekad bila tako vesela«.

Pokušah da mu nešto odgovorim, ali ne nađoh reči.

»Svake noći«, reče gospodin Pegoti, »kako mrak padne, sveća se mora postaviti pred ono staro okno, da joj, ako je ugleda, kaže: ‚Vrati se, dete moje, vrati se!‘ A ti, ‘Ame, ako se na vratima tvoje tetke ikad začuje kucanje, a naročito tiho kucanje, pošto se smrkne, nemoj prilaziti ni blizu. Neka tetka ode... nipošto ti... da primi moje palo čedo«.

On izmače malo ispred nas, pa je neko vreme stalno prednjačio. Ja za to vreme opet bacih pogled na Hama i videh onaj isti izraz, i da su mu oči još jednako upravljene prema dalekoj svetlosti, pa mu dodirnuh mišicu.

Morao sam ga dvaput pozvati po imenu, glasom kojim bih budio koga iz sna, pre no što je obratio pažnju na mene. Kad ga najzad upitah o čemu misli tako duboko, on odgovori:

»O onome što stoji preda mnom i tamo preko«, reče on i neodređeno pokaza na more.

»Hoćete li da kažete o životu koji leži pred vama?«

»Gospodine Davide, ne znam upravo ni sam kako to, ali mi se nekako učinilo kao da odonuda preko dolazi... kao neki kraj ovome«, reče on gledajući u mene dok smo išli, ali s onim istim izrazom odlučnosti na licu.

»Kakav kraj?« upitah ja, i svega me obuze onaj strah od malopre.

»Ne znam ni sam«, reče on zamišljeno; »tako mi se nekako vrzma po pameti da je otud sve započelo, pa da ima da dođe i kraj. Ali to je već prošlo, gospodine Davide«, dodade odgovarajući, mislim, na moj pogled; »nemate razloga da me se plašite, ja sam samo nekako ošamućen; rekao bih da ne osećam ništa«, čime je hteo da kaže da nije pri sebi i da mu je u glavi zbrka.

Gospodin Pegoti zastade da nas pričeka, te ga stigosmo, i ne rekosmo ništa više. Ali me je sećanje na to, u vezi sa mojom ranijom misli, ipak mučilo s vremena na vreme, sve dok ne dođe neminovni završetak, u svoje određeno vreme.

Neosetno se približismo staroj lađi i uđosmo. Gospođa Gamidž je, umesto da snuždeno sedi u svom kutu, poslovala oko doručka. Ona prihvati od gospodina Pegotija šešir i namesti stolicu za njega, pa mu stade govoriti tako utešno i blago, da je skoro nisam mogao poznati.

»Dane, dobri čoveče«, reče ona, »morate jesti i piti i štedeti snagu, jer inače nećete ništa uraditi. Probajte samo, čoveče. A ako vam ja smetam svojim zveckanjem«, htela je valjda reći »zvocanjem« »recite mi to, Dane, pa neću«.

Pošto nas je sve poslužila, ona se povuče do prozora, gde je marljivo krpila košulje i rublje

gospodina Pegotija, pa ih zatim stade slagati i pakovati u nepromočivu torbu kakvu obično nose mornari. A za to vreme je nastavila da govori istim onim mirnim glasom.

»Po lepom vremenu i po nevremenu, u svako doba dana i godine, to znajte, Dane«, reče gospođa Gamidž, »ja ću uvek biti tu, i sve će izgledati onako kako vi želite. Ja sam slabo pismena, ali ću vam ponekad pisati kad budete otišli, pa ću slati pisma gospodinu Davidu. A možda ćete i vi meni pisati ponekad, da mi kažete kako se osećate na svom samotnom i žalosnom putu«.

»Bojim se da vam ne bude teško samoj«, reče gospodin Pegoti.

»Ne, neće, Dane«, odgovori ona. »Neće mi biti teško. Ne brinite za mene. Imaću ja dosta posla; da čuvam vaše biće za vas (gospođa Gamidž je htela da kaže vaš *dom*) da se imate kuda vratiti; da držim biće i bivalište ovde za svakoga ko bi mogao slučajno da se vrati, Dane. Kad bude lepo, ja ću sedeti napolju ispred vrata, k‘o što sam uvek radila. Ako bi k‘o naišao, da već izdaleka vidi staricu-udovicu kako je verna i odana«.

Kakva silna promena na gospođi Gamidž za tako kratko vreme! Bila je sasvim druga žena. Bila je tako odana, tako je brzo naučila šta će biti dobro da kaže, a što da ostavi nekazano, i tako potpuno zaboravila na sebe samu, da je u meni probudila duboko poštovanje. I šta je sve posvršavala tog dana! Mnogo je stvari trebalo doneti sa žala i smestiti u šupu, kao vesla, mreže, jedra, užariju, motke za jarbole, lonce za jastoge, vreće sa balastom i tome slično; i mada je bilo do mile volje radne snage koja bi se našla pri ruci, jer na čitavoj obali nije bilo radnih mišica koje ne bi svojski potegle za Pegotija i pri tome smatrale da im je dovoljna plata već sama molba da to urade — ona je ipak uporno izdržala sama, celog bogovetnog dana; sama vukla terete koji su premašali njenu snagu i trčkarala tamo i amo po svakojakim izlišnim poslovima. A što se tiče jadikovanja zbog svojih nedaća — na njih je izgleda sasvim zaboravila, kao da ih nikad nije bilo. Stalno je održavala veselost i pored svega saučešća, što nije bilo ni najmanje čudnovato u čitavoj toj njenoj promeni. Nije bilo ni traga od njene preterane osetljivosti. Čak nisam opazio ni da joj je glas zadrhtao, ili da joj je suza kanula iz očiju u toku celog dana, sve do uveče, kad ona, ja i gospodin Pegoti ostadosmo sami, pa gospodin Pegoti zaspa od silnog umora; tek tada se stade gušiti u suzama i jecanju, ali ih svim silama zadrža, pa me isprati do vrata i reče:

»Bog vam dobro dao, gos‘n Davide; budite mu prijatelj, kukavcu sinjem«.

I odmah istrča iz kuće da umije lice, da bi mogla mirno da sedi kraj njega, i da je on nađe zaposlenu kad se probudi. Jednom reči, kad odoh, ona ostade te večeri kao glavna potpora i oslonac gospodin Pegotijev u njegovoj žalosti, te nisam prestajao da razmišljam o pouci koju mi je gospođa Gamidž pružala.

Negde između devet i deset sati, u jednoj setnoj šetnji kroz varoš, zastadoh pred gospodin Omerovim vratima. Gospodina Omera se ta stvar tako kosnula, — reče mi njegova ćerka — da je bio vrlo utučen celog dana, pa je otišao da legne, čak i ne popušivši svoju lulu.

»Pretvorno stvorenje bez srca i duše«, reče gospođa Džoram. »Nikad nije ni bilo ničeg dobrog u njoj«.

»Ne govorite tako«, odgovorih ja. »Vi tako ne mislite«.

»Jeste, mislim«, viknu gospođa Džoram ljutito.

»Ne, ne«, rekoh ja.

Gospođa Džoram zabaci glavu, trudeći se da bude vrlo stroga i ljuta, ali nije mogla da savlada svoju nežniju prirodu, pa brižnu u plač. Ja sam, nema zbora, bio mlad, ali sam zbog njenog sažaljenja dobio još bolje mišljenje o njoj i držao da joj ono dolikuje kao časnoj ženi i majci.

»Šta će najzad biti od nje?« jecala je Mini. »Kuda će? Šta će biti s njom? O, kako je mogla da bude tako svirepa i prema sebi i prema njemu«.

Setih se vremena kad je Mini bila mlada i lepa devojčica, pa mi je bilo milo što se i ona toga seća tako dirljivo.

»Moja se mala Mini«, reče gospođa Džoram, »tek sada uspavala, jedva jedvice. Čak i u snu jeca za Emilijom. Celog bogovetnog dana je mala Mini plakala za njom i pitala me je li Emilija nevaljala, šta mogu da joj kažem kad je Emilija traku sa svoga vrata vezala maloj Mini poslednje večeri kad je bila ovde i spustila glavu na jastuk kraj nje, pa je tako držala sve dok ona nije zaspala? Traka je još i sad na vratu male Mini. Možda ne bi trebalo da bude, ali šta ja mogu? Emilija je vrlo nevaljala, ali su se tako volele. A dete, kao dete, ne zna ništa!«

Gospođa Džoram se toliko ražalosti, da njen muž dođe da vidi kako joj je. A ja ih na to ostavih, pa se uputih Pegotinoj kući, još setniji nego dotle — ako je to uopšte bilo moguće.

Onu dobru dušu — mislim na moju Pegoti — nisu savladale sve nevolje i neprospavane noći, jer je ne nađoh kod kuće; bila je otišla u bratovljevu kuću s namerom da tamo ostane do ujutru. U kući zatekoh samo još jednu stariju ženu, koja je u toku nekoliko minulih nedelja radila po kući, otkako je Pegoti bila sprečena da sama vodi brigu o svemu. Nije mi bila potrebna, te je poslah da legne, što joj je bilo sasvim po volji; pa sedoh kraj vatre u kuhinji da provedem neko vreme u mislima o svemu što se zbilo poslednjih dana.

Sve mi je izlazilo pred oči i u nekoj zbrci se mešalo sa samrtnim odrom pokojnog Barkisa, i letelo s osekom prema daljini u koju je Ham jutros gledao onako neobično; kad me iz tih sanjarija, koje su me odvele bog te pita kuda, trže neko kucanje na vratima. Na njima je bila alka, ali to nije bio taj zvuk. Neko je kucao rukom, ali tako nisko nad pragom kao da kuca kakvo dete.

To me toliko trže kao da je pokucao lakej kakve visoke ličnosti. Otvorih vrata i prvo pogledah dole, pa na svoje veliko iznenađenje ugledah samo jedan veliki kišobran koji kao da se kretao sam od sebe. Ali malo zatim pronađoh pod njim gospođicu Močer.

Možda ne bih bio jako sklon da to malo stvorenje dočekam ljubazno da mi je — pošto se pomolila ispod svog kišobrana, koji i pored svojih očajnih napora nije bila u stanju da zatvori — pokazala onaj »vetrenjasti« izraz svog lica, koji je na mene učinio onako jak utisak prilikom onog našeg prvog i poslednjeg viđenja. Ali sad se na njenom licu, koje je podigla prema meni, videla velika i usrdna ozbiljnost, a kad joj prihvatih kišobran, koji je bio nezgodan i za kakvog irskog gorostasa, ona stade kršiti ručice tako žalosno, da osetih priličnu naklonost prema njoj.

»Gospođice Močer«, rekoh ja pošto bacih pogled niz pustu ulicu, premda ni sam ne znam jasno šta sam očekivao da vidim osim nje, »kako ste dospeli ovamo? Šta se dogodilo?«

Ona mi svojom kratkom ručicom dade znak da zatvorim kišobran, pa, prošavši žurno mimo mene, uđe u kuhinju. Pošto uđoh za njom, noseći kišobran u ruci, i zatvorih vrata, nađoh je gde sedi na ćošku ograde oko ognjišta — oniske gvozdene ograde sa dve pljosnate šipke na vrhu, postavljene tu da se na nju spuštaju tanjiri — u senci velikog bakrača, i kako se njiše napred i natrag i trlja šakama kolena kao što se često čini u velikom bolu.

Ja vrlo zabrinut što sasvim sam primam tu tako kasnu posetu, i što sam jedini posmatrač tog neobičnog ponašanja, opet uzviknuh:

»Molim vas recite šta vam je, gospođice Močer? Jeste li bolesni?«

»Dušo moja medena«, odgovori gospođica Močer, pritiskujući srce preklopljenim rukama, »ovde me boli, mnogo boli. Kad samo pomislim do čega je došlo, i da sam sve mogla da saznam, pa možda i sprečim, samo da nisam bila takva budala«.

I opet se njen veliki šešir, sasvim nesrazmeran prema njenoj prilici, poče njihati napred i natrag, za telom koje joj se njihalo tamo-amo, pri čemu se složno njihao s njim i drugi ogromni šešir na zidu.

»Čudi me«, počeh ja, »Što vas vidim tako žalosnu i ozbiljnu ...« a ona me prekide.

»Da, uvek je to tako!« reče ona. »Svi se oni čude, sva ta neozbiljna mlađarija, svi ti odrasli i razvijeni, kad vide kakvo prirodno osećanje kod malog stvora kao što sam ja! Načine igračku od mene, upotrebljavaju me za zabavu, pa me, kad im je dosta, odgurnu, da se onda čude što osećam više

nego neki drveni konj ili dečji vojnik! Da, da, tako je to! Stara stvar!«

»Možda je to slučaj kod drugih«, odgovorih ja, »ali vas uveravam da sa mnom nije. Možda i ne bi trebalo da se čudim što vas vidim takvu kakva ste sad, ja vas tako slabo poznajem. Rekao sam nešto o čemu nisam mnogo mislio«.

»Šta ja tu mogu?« reče ženski kepec ustajući i pružajući napred ruke da se bolje pokaže. »Evo, vidite! Ovakav mi je bio otac, a isti takvi su mi i brat i sestra. Ja već tolike godine radim za sestru i brata; naporno izdirem, gospodine Koperfilde, povazdan. Mora da se živi. Ne činim nikome zla. Ako ima nepromišljenih ili svirepih ljudi koji teraju šegu sa mnom, šta mi ostaje nego da i sama teram šegu sa sobom, sa njima, i sa svačim? I ko je onda kriv što ponekad tako postupam? Ja?«

Ne, gospođica Močer nije kriva; uvideh to.

»Da sam se pokazala kao osetljivi patuljak pred vašim lažnim prijateljem«, nastavi malo stvorenje mašući glavom prema meni s puno prekorne ozbiljnosti, »Šta mislite koliko bi mi svoje pomoći i dobre volje on ukazao? Da se mala Močerova, koja nije nimalo kriva što je ovakva, njemu, ili njemu sličnima, počne da jada zbog svojih nevolja, zar mislite da bi neki od njih uslišio njen slabi vapaj? Mala Močerova bi, čak i da je najogorčeniji i najdosadniji pigmej ovoga sveta, ipak morala živeti, ali ne bi mogla. Ne. Uzalud bi ona čeznula za komadom hleba s maslom, dok ne svisne živeći od vazduha«.

Gospođica Močer opet sede na ogradu kraj vatre, pa izvadi maramicu i obrisa oči.

»Vi treba da me pohvalite ako imate dobro srce, kao što mi se čini da imate«, reče ona, »Što ja, i ovako svesna svog izgleda, ipak mogu da budem vesela i da sve podnosim. Ja sam, sa svoje strane, zahvalna bogu i na tome što mogu da se probijam kroz svet svojom uskom stazicom, a da nikome ne budem dužna ni za šta, i što sam u stanju da na sve čime se uzgred nabace na mene, bilo iz ludosti, bilo iz sujete, odgovorim ravnom merom. Ako ne kukam što nemam sve što mi treba, utoliko bolje po mene, a gore nije nikome. Ako sam igračka u rukama vas džinova, bar postupajte sa mnom blago«.

Gospođica Močer opet stavi maramicu u džep, gledajući jednako netremice u mene nekim pomnim pogledom, pa nastavi:

»Videla sam vas maločas na ulici. Vi možda mislite da ja sa svojim kratkim nogama i kratkim dahom nisam u stanju da idem tako brzo kao vi, i da vas ne mogu stići, ali sam pogodila kuda idete, pa sam došla za vama. Danas sam već jednom bila ovde, ali one dobre žene nije bilo kod kuće«.

»Poznajete li je?« upitah ja.

»Čula sam za nju i o njoj«, odgovori ona, »od ‚Omera i Džorama'. Bila sam kod njih jutros u sedam sati. Sećate li se šta mi je Stirford kazao o toj nesrećnoj devojci onda kad sam vas obojicu posetila u gostionici?«

Na to se pitanje veliki šešir na glavi gospođice Močer poče klatiti napred i natrag, a s njim i onaj još veći na zidu.

Znao sam dobro na šta cilja, pošto mi se to čitav onaj dan vrzlo po pameti. To joj i rekoh.

»Ubila ga nečastiva sila, dabogda!« reče mali ženski patuljak, dižući kažiprst između mene i svojih usplamtelih očiju, »i neka po deset puta smrvi onog prokletog pokvarenjaka, njegovog slugu; ali ja sam mislila da ste i vi dečački zaljubljen u nju«.

»Ja?« ponovih ja.

»Dete, dete! Kakva je to slepa zla kob!« viknu gospođica Močer kršeći nestrpljivo ruke i hodajući tamo-amo, »zašto ste je, ako boga znate, onda onoliko hvalili, i zašto ste neprestano rumenili i izgledali uzbuđeni?«

Od sebe nisam mogao sakriti da je baš tako bilo, iako iz sasvim drugih razloga, a ne iz onih koje je ona zamišljala.

»Šta sam ja znala?« reče gospođica Močer, opet vadeći maramicu i stalno lupkajući nogom o

zemlju, kad god bi maramicu pritisnula na oči obema rukama, što je često činila. »On vam je čas protivurečio, a čas vam podilazio, videla sam to dobro; vi ste bili meki kao vosak u njegovim rukama, i to sam videla. Nije prošao ni minut otkako sam izašla iz sobe, kad mi njegov sluga reče da je ‚mlado nevinašce' (tako vas je nazvao, a vi njega možete zvati ‚matorim grešnikom' odsada, pa dok ste živi) bacilo oko na nju, i da je ono njoj zavrtelo mozak, ali da je njegov gospodin rešen da ne dozvoli da dođe do nekog zla — više vas radi, nego nje radi — i da je to upravo razlog zbog koga su došli ovamo, šta sam mogla drugo nego da mu verujem? Opazila sam kako vam Stirford ugađa i kako vam je milo kad je on hvali. Vi ste prvi pomenuli njeno ime. Priznali ste da joj se divite još od malena. Dok sam vam govorila o njoj, i žarili ste se i ledili, i crveneli i bledeli, sve u isti mah. Šta sam mogla da mislim, šta stvarno i jesam mislila, nego da ste neki mladi razvratnik, po svemu sem po iskustvu koje vam nedostaje, i da ste zapali u ruke koje imaju dosta iskustva, i koje će vas dobro uputiti, pošto im se tako prohtelo. O! O! O! Bojali su se da ću nekako prozreti istinu«, povika gospođica Močer ustajući sa ograde i kaskajući tamo-amo po kuhinji i očajno dižući uvis svoje dve kratke ruke, »jer sam oštroumno stvorenjce, što moram da budem da bih se mogla probijati kroz život, pa su me sasvim obmanuli, te sam sirotoj devojci predala jedno pismo, koje je, potpuno sam uverena, bilo prvi povod za njene razgovore sa Litimerom, koji je ovde i ostao toga radi!«

Stajao sam zaprepašćen pred otkrićem tolike podmuklosti i gledao u gospođicu Močer, koja je hodala gore-dole po kuhinji, sve dok se nije zaduvala, da onda sedne na ogradu ognjišta i, brišući lice maramicom, dugo maše glavom, ne mičući se inače i ne remeteći tišinu.

»Moje me je krstarenje po ovom kraju«, reče najzad, »dovelo u Norič, gospodine Koperfilde, preksinoć. Ono što sam tamo saznala o njihovom tajanstvenom dolaženju i odlaženju, i to bez vas, što je bilo čudno, dovelo me na pomisao da se tu krije nešto što nije kako valja, pa sam sinoć sela u poštanska kola iz Londona, koja su prolazila kroz Norič, i jutros stigla ovamo. Ali, avaj meni, dockan!«

Jadna mala Močer oseti takvu hladnoću posle toliko plača i uzbuđenja, da se okrete na ogradi, i zaprete nožice u pepeo na ognjištu da ih zagreje, pa se zagleda u vatru, ukočeno kao kakva velika lutka. Sedeo sam u naslonjači na drugoj strani ognjišta, zanesen u žalosne misli, i tako isto zagledan u vatru, a ponekad i u nju.

»Moram ići«, reče ona najzad, i ustade kad to izreče; »kasno je. Vi ne sumnjate u mene?«

Kad sam sreo njen oštar pogled, koji je uz to njeno pitanje postao oštriji nego ikad, ne pođe mi za rukom da se pred tim izazivačkim streljanjem očiju brzo snađem i da mi odgovor ispadne jedno sasvim iskreno: »ne«.

»No«, reče ona primajući ruku koju joj ponudih da joj pomognem da siđe sa ograde, i gledajući me zamišljeno u lice, »vi ste svesni da u mene ne biste posumnjali da sam nešto normalno razvijena žena!«

Osetih da ima mnogo istine u tome, pa se prilično zastideh sam sebe.

»Vi ste vrlo mlad čovek«, reče ona i klimnu glavom. »Primite prijateljski savet, ma i od ovakve šake jada. Trudite se da ne dovodite u vezu telesne nedostatke sa duhovnim, dragi prijatelju, sem kad imate pravih razloga za to«.

Sad je već bila sišla sa ograde, a ja se oslobodio svoga podozrenja. Rekoh joj da sam uveren da je kazala pravu pravcatu istinu o sebi, i da smo oboje bili nesrećna oruđa u prepredenim rukama. Ona mi zahvali i reče da sam dobar mladić.

»Ali pazite«, viknu, okrenuvši se pre nego što je stigla do vrata i gledajući lukavo u mene, opet s uzdignutim kažiprstom, »imam dosta razloga da mislim, prema onome što sam čula, a moje su uši stalno naćuljene, jer, znate, nemam računa da ne iskoristim ono malo sposobnosti kojima raspolažem — da su oni sad otišli u inostranstvo. Ali ako se ikad vrate, ako se ikad za moga života i jedno od njih vrati, ja ću to, pošto neprestano lunjam tamo-amo, verovatno brže doznati nego iko drugi, što god budem doznala, znaćete i vi. Ako ikad budem mogla učiniti što bilo od koristi toj sirotoj zavedenoj devojci, učiniću to savesno, tako mi bog pomogao! A za Litimera bi bolje bilo da je policiskog psa navukao na svoj trag nego malu Močer!«

Dadoh joj na znanje da potpuno verujem u tačnost njenog poslednjeg tvrđenja, pošto sam bio opazio pogled kojim je to propratila.

»Ne verujte mi ni više ni manje nego što biste verovali kojoj normalno razvijenoj ženi«, reče malo stvorenje i lako mi dodirnu ruku, kao da me uverava. »Ako me ikad ponovo vidite, ne ovakvu kakva sam sad, nego onakvu kakvu ste me prvi put videli, obratite pažnju na društvo u kome se nalazim. Imajte tada na umu da sam vrlo slabačko stvorenje, bez branitelja. Zamislite me kod kuće kraj moga brata istog kao i ja, i moje sestre iste kao ja, uveče, pošto se vratim s posla. Onda možda nećete biti suviše strogi prema meni, i možda se nećete čuditi što i ja mogu biti žalosna i ozbiljna. Laku noć!«

Rukovah se sa gospođicom Močer, misleći o njoj sasvim drukčije nego što sam dotle mislio, pa joj otvorih vrata da izađe. Nije bio lak posao otvoriti njen kišobran i održati ga u ravnoteži u njenim rukama, ali mi najzad i to pođe za rukom, te ga videh kako ode, poskakujući niz ulicu kroz kišu, kao

da nema nikog pod njim, a kad bi neki teži mlaz iz prepunog oluka pao na njega, pa ga prekrenuo na jednu stranu otkrio bi gospođicu Močer, koja se očajno mučila da ga uspravi. Pošto sam jedno dvaput izleteo iz kuće da joj pomognem, što je bilo sasvim uzaludno, jer bi kišobran uvek odskakutao dalje kao kakva ogromna ptica pre no što bih stigao do njega — uđoh u kuću, legoh i prespavah sve do jutra.

Ujutro dođoše gospodin Pegoti i moja stara dadilja, pa rano odosmo do kancelarije poštanskih kola, gde su gospođa Gamidž i Ham čekali da se oproste s nama.

»Gospodine Davide«, prišapnu mi Ham i povuče me ustranu, dok je gospodin Pegoti stavljao torbu među ostali prtljag, »njegov život je sada sasvim pust. On ne zna kuda ide, i šta ga sve čeka na tom putu, a krenuo je na put koji će potrajati dosta dugo, možda dok je živ, verujte mi, sem ako ne nađe ono što traži. Uveren sam da ćete mu vi biti pravi prijatelj, gospodine Davide«.

»Možete se osloniti na mene; hoću zaista«, rekoh ja rukujući se srdačno sa Hamom.

»Hvala, velika vam hvala, gospodine! Samo još jedna stvar. Ja, kao što znate imam dobar posao, gospodine Davide, i ne trošim koliko zarađujem. Meni sad treba novaca tek koliko da živim. Ako bi mogli to da uložite za njega, ja ću raditi lakša srca. A što se moga rada tiče, gospodine«, govorio je mirno i pribrano, »ne treba ni da mislite da neću raditi vazda kao čovek i postupati kako najbolje znam i umem!«

Rekoh mu da sam u to ubeđen, pa mu nagovestih da se nadam da će možda doći vreme kad neće više voditi samački život, za koji se sad odlučio.

»Ne, gospodine«, reče on mašući glavom, »sve je to sad bilo pa prošlo; niko više ne može popuniti upražnjeno mesto. Nego vi samo imajte na umu ono o novcu, da će ponešto uvek biti ostavljeno na stranu za njega!«

Pošto ga podsetih na to da i gospodin Pegoti vuče izvestan stalan, nesumnjivo skroman prihod od svog zeta, obećah mu da ću učiniti kako mi je rekao. Zatim se oprostismo. Ne mogu čak ni sad da se rastanem od njega, a da mi se srce ne stegne od žalosti kad se setim njegove duševne čvrstine i njegovog velikog jada.

Što se tiče gospođe Gamidž, kad bih se poduhvatio da opišem kako je trčala niz ulicu pored kola, ne gledajući ni u šta osim u gospodina Pegotija na krovu, kroz suze koje je nastojala da zadrži, i kako se sudarala sa ljudima koji su išli u suprotnom pravcu — uzeo bih na sebe vrlo težak zadatak. Zato je bolje ostaviti je da sedi na pragu jedne pekare, sva zaduvana, sa potpuno izgužvanom kapom, i samo jednom cipelom, dok joj druga leži na kaldrmi, i to podaleko.

Kad stigosmo do krajnjeg cilja svog puta, prva nam je briga bila da se postaramo za zgodan stančić za Pegoti, gde bi i njen brat mogao da dobije jednu postelju. Srećom, nađosmo vrlo čist i jevtin stan iznad jedne svećarske radnje, dve ulice daleko od mog stana. Pošto zakupismo taj stan, uzeh u jednoj gostionici hladnog mesa, pa odvedoh svoje saputnike kući na čaj; premda taj korak, žao mi je što to moram reći, ne naiđe na odobravanje gospođe Krup, nego baš naprotiv. Ali da bih objasnio duševno raspoloženje te gospođe, treba da dodam da se našla uvređena kad je Pegoti, pre no što je provela i deset minuta u mom stanu, zadigla svoje udovičke skute, pa se dala na posao da obriše prašinu u mojoj spavaćoj sobi. Tako se ponašanje gospođi Krup učinilo suviše slobodno, a sloboda je, reče mi ona, nešto što ona nikako ne dopušta.

Gospodin Pegoti mi je još na putu za London saopštio nešto što mi nije nikako došlo neočekivano. Nameravao je da prvo poseti Stirfordovu majku. Osećao sam da mi je dužnost da mu u tome pomognem, pa i da posredujem između njih, uz vođenje računa o materinskim osećanjima gospođe Stirford, pa joj napisah pismo još te večeri. Saopštih što sam mogao blaže kakva je nepravda, kakav udar nanesen tome čoveku, i koliko i ja lično učestvujem u nesreći koja ga je snašla. Rekoh da je to čovek skromnog položaja, ali neobično plemenita i ispravna karaktera, i da se usuđujem da izrazim nadu da neće odbiti da ga primi u njegovoj velikoj nevolji. Rekoh da ćemo doći u dva sata posle

podne i otpravih pismo prvim jutranjim poštanskim kolima.

U određeno vreme stajali smo pred vratima — vratima kuće u kojoj sam još pre nekoliko dana bio srećan; gde sam tako štedro poklanjao svoje mladalačko poverenje i toplinu svoga srca; kuće koja će otad zanavek biti zatvorena i koja je već tada bila za mene pusta, prava ruševina.

Nigde Litimera. Na znak zvonca odazva se i sad ono prijatnije lice koje ga je zamenilo već prilikom moje poslednje posete, pa nas odvede do salona idući pred nama. Tamo je sedela gospođa Stirford. A Roza Dartl dođe nečujno iz nekog drugog kuta sobe kad mi uđosmo, pa stade iza stolice gospođe Stirford.

Po licu njegove majke odmah opazih da je već od njega saznala šta je uradio. Bilo je vrlo bledo i nosilo tragove osećanja dubljih no što bi samo moje pismo moglo pobuditi, pošto bi, naravno, vođena materinskom ljubavlju, bila kadra i da posumnja u ono što se u pismu iznosi, čime bi dejstvo pisma svakako oslabilo. Učini mi se sličnija njemu nego ikad pre toga, i odjednom osetih da ta sličnost nije izmakla ni opažanju moga pratioca.

Sedela je uspravno u naslonjači, tako nepomičnog, dostojanstvenog, hladnog izgleda, da bi čovek rekao da ga ne može ništa poremetiti. Gledala je postojano u gospodina Pegotija čim je stao pred nju, ali je i on gledao u nju isto tako postojano. A Roza Dartl nas je sve obuhvatila oštrim pogledom. Neko vreme niko ne progovori ni reči.

Ona dade gospodinu Pegotiju znak da sedne, a on reče tihim glasom:

»Ne izgleda mi umesno, gospođo, da sedim u ovoj kući. Više volim da stojim«.

Onda opet zavlada ćutanje, koje ona poremeti rekavši:

»Znam šta vas dovodi ovamo i duboko žalim. Šta želite od mene? Šta tražite da uradim?«

On stavi šešir pod pazuho, pa se opipa po prsima, tražeći Emilijino pismo, a zatim ga izvadi, razvi i dade njoj.

»Molim vas pročitajte to gospođo. To je rukopis moje nećake!«

Ona ga pročita sa onim istim dostojanstvenim i hladnim izrazom — ne uzbuđujući se sadržinom pisma, koliko sam mogao da vidim — pa mu ga vrati.

»‚Sem ako me on ne dovede natrag kao visoku gospođu‘«, reče gospodin Pegoti podvlačeći prstom tu rečenicu. »Došao sam da čujem, gospođo, hoće li održati svoju reč?«

»Neće«, odgovori ona.

»A zašto ne?« reče gospodin Pegoti.

»To je nemoguće. Spao bi nisko. Vama ne može biti nepoznato da je ona neizmerno niža od njega«.

»Uzdignite je!« reče gospodin Pegoti.

»Ona je neuglađena i neobrazovana«.

»Možda i nije, a možda i jeste«, reče gospodin Pegoti. »Ja mislim da nije, gospođo, ali ne mogu biti sudija u toj stvari. Naučite je boljem«.

»Kad me nagonite da govorim otvoreno, što radim preko volje, reći ću vam da to, ako ništa drugo, onemogućuje njena niska rodbina«.

»Slušajte što ću vam reći, gospođo«, odgovori on lagano i mirno. »Vi znate šta znači voleti svoje dete. A i ja znam. Da mi je po sto puta rođeno dete, ne bih je mogao više voleti. Vi ne znate šta znači izgubiti dete. A ja znam. Sve bogatstvo ovog sveta, kad bi bilo moje, ne bi značilo ništa za mene kad bih mogao da je iskupim njime! Ali, spasite je ove sramote, a mi je nećemo nikad sramotiti. Niko od nas među kojima je rasla, niko od nas koji smo stalno živeli s njom i kojima je ona toliko godina bila sve, neće više nikad ni pogledati njeno lepo lice. Nećemo je uznemiravati. Zadovoljićemo se time što ćemo samo misliti na nju, kao da je daleko od nas, pod sasvim drugim suncem i drugim nebom, biće nam dovoljno da znamo da je sa svojim mužem, i možda sa dečicom, pa ćemo sačekati vreme kada ćemo svi biti jednaki pred licem gospodnjim!«

Ta jednostavna i snažna rečitost kojom se izražavao ne ostade bez izvesnog dejstva. Ona se još držala ponosno, ali je u njenom glasu bilo neke blagosti kad odgovori:

»Ja ništa ne pravdam. Ne iznosim protivtužbe. Žao mi je što moram ponovo reći da je to nemoguće. Takav brak bi nepopravljivo upropastio karijeru moga sina i uništio sve njegove izglede. Jasno je kao dan da do takvog braka ne može doći. Ako ima nekog drugog načina naknade ...«

»Ja gledam sličnost s licem«, upade joj u reč gospodin Pegoti s postojanim, ali blagim pogledom, »koje je gledalo u mene u mome domu, kraj moga ognjišta, u mome čamcu — i gde još ne? — nasmejano i prijateljsko, dok je u isti mah bilo puno podmuklosti, pa mi dođe skoro da pobesnim kad samo pomislim na njega. Ako slika i prilika onog lica ne pocrveni kao živa vatra i na samu pomisao da mi ponudi novac za sramotu i upropašćenje moga deteta, onda je ono isto tako gadno. A pošto pripada visokoj dami, sve bih rekao da je još gadnije«.

Ona se za tili časak sva promeni. Lice joj se obli ljutim rumenilom, pa na neki netrpeljivi način, grčevito stežući sa obe ruke naslon od fotelje planu:

»A kakvu naknadu možete vi meni dati što ste otvorili takvu provaliju između mene i moga sina? Šta je vaša ljubav prema mojoj? Šta je vaše odvajanje prema našem?«

Gospođica Dartl je dodirnu lako, pa saže glavu da joj nešto prišapne, ali ona ne htede da čuje.

»Ne, Rozo, ni reči! Neka taj čovek čuje šta imam da mu kažem! Sin mi je bio ono radi čega sam živela, onaj kome je svaka moja misao bila posvećena, čiju sam svaku želju još od najranijeg detinjstva ispunjavala, od koga se nisam odvajala od kako sam ga rodila — i sad se vezuje s nekakvom bednom devojkom, i izbegava mene! Moje poverenje uzvraća stalnim obmanjivanjem, i to zbog nje, i napušta me zbog nje! Stavlja taj svoj gadni prohtev nasuprot pravu koje majka polaže na njegovu dužnost, ljubav, poštovanje, zahvalnost — pravo koje je svakog dana njegovog života trebalo da se pretvara u sve jače veze kojima ništa ne može odoleti! Je li to pravo?«

Roza opet pokuša da je umiri, ali opet bez uspeha.

»Ja vam kažem, Rozo, ni reči! Kad on može da stavi sve na kocku zbog lakomislene tričarije, mogu i ja da stavim radi značajnijeg cilja. Neka ide kuda hoće sa prihodom koji mu je moja ljubav obezbedila! Misli li on da će me naterati na popuštanje svojim dugim odsustvom? Ako to misli, slabo poznaje svoju majku. Neka se odrekne svog prohteva, pa će mi biti dobrodošao; a ne odrekne li se sad odmah, nikad mi više neće moći pristupiti, pa bila živa ili na izdisaju, sve dokle god mogu da mičem rukom da ga odbijem; sem ako se zanavek ne otrese one tamo i ne dođe da ponizno moli za oproštaj. To je moje pravo. To je priznanje, koje moram dobiti. To je provalija koja zjapi između nas! A zar to nije nepravda?« reče gledajući u svog posetioca ponositim i žučnim pogledom kao u početku.

Dok sam slušao i gledao majku koja je govorila te reči, činilo mi se da čujem i gledam sina kako im prkosi. Sve samovoljno i uporno što sam nekad video u njemu, nalazio sam sad kod nje. Poimanje koje sam sada imao o onoj njegovoj rđavo usmerenoj energiji, postalo je poimanje i njenog karaktera i svesti da obe te prirode imaju isti siloviti izvor.

Ona se na to obrati meni — pošto je opet zauzela svoj raniji rezervisani stav — pa reče da je izlišno dalje i slušati i govoriti i da moli da se poseta okonča. A zatim dostojanstveno ustade da izađe iz sobe, kad joj gospodin Pegoti dade na znanje da nije potrebno.

»Ne bojte se da ću vam ja biti na dosadi. Ja nemam ništa više da kažem, gospođo«, reče on polazeći vratima. »Idući ovamo nisam imao nikakve nade, pa i odlazim bez ikakve nade. Uradio sam ono što sam mislio da treba da uradim, ali nisam očekivao ništa dobro od toga što ću stati ovde gde stojim. Ova kuća je meni i mojima donela toliku nesreću, da ne bih bio pri zdravoj pameti kad bih od nje očekivao neko dobro«.

I na te reči pođosmo, dok je ona stajala kraj naslonjače, kao oličenje ponosne pribranosti i ženske lepote.

Usput smo morali proći kroz jedan popločani trem pod staklenim krovom, preko koga se pela vinova loza. Njeno lišće se zelenilo, i njeni lastari, a dan je bio sunčan i dvokrilna staklena vrata koja su vodila u baštu bila su širom otvorena. Roza Dartl uđe s te strane svojim nečujnim korakom baš onda kad mi tuda naiđosmo, pa mi se obrati.

»Nema šta, lepo od vas«, reče ona, »Što ste ovoga doveli ovamo!«

Takvu žestinu besa i prezira — od koje joj se zamrači čelo i blesnuše gagatno-crne oči — nisam mogao očekivati čak ni na njenom licu. Jasno se isticao ožiljak koji je nastao od udarca čekićem, što se kod nje uvek dešavalo kad je bila uzbuđena. A kad u njemu stadoše da biju damari, što sam i ranije uočavao, i kad vide da ja to opažam, ona prosto diže ruku, pa se udari po njemu.

»Zar je to čovek za koga se treba zalagati i koga treba dovoditi ovamo? I vi ste mi krasan!«

»Gospođice Dartl«, odgovorih ja, »nećete valjda biti tako nepravedeni da osuđujete *mene*!«

»Zašto unosite razdor između ova dva luda stvora?« odgovori ona. »Zar ne znate da je oboje ludo od one svoje silne samovolje i ponosa?«

»Zar sam ja za to kriv?« upitah ja.

»Vi!« odgovori ona. »Zašto ste dovodili tog čoveka ovamo?«

»Taj čovek je duboko uvređen, gospođice Dartl«, odgovorih joj ja. »Vi to možda i ne znate«.

»Znam da Džems Stirford«, reče ona držeći ruku na prsima kao da se trudi da zadrži urlik bure koja besni u njima, »ima podmuklo i pokvareno srce i da je izdajica. Ali šta se mene tiče ovaj prostak i njegova prostakuša nećaka? Zašto moram da znam za njih?«

»Gospođice Dartl«, odgovorih ja, »vi samo još produbljujete uvredu i nepravdu, mada je i sama po sebi dovoljna. Na rastanku ću vam reći samo da ste se jako ogrešili o njega!«

»Nisam nimalo«, odgovori ona. »To je pokvarena, nedostojna bagra. Išibala bih ja sve njih«.

Gospodin Pegoti ode dalje bez reči i izađe na vrata.

»Sram vas bilo, gospođice Dartl! Sram vas bilo!« rekoh ja sav usplamteo od negodovanja. »Kako možete dopustiti sebi da tako gazite po nezasluženoj žalosti?«

»Sve bih ja njih izgazila!« odgovori ona. »Naredila bih da mu se kuća sruši. Dala bih da joj se udari žig na lice, da se obuče u rite i izbaci na ulicu da skapa od gladi. Kad bih imala vlašt da joj sudim, eto šta bih naredila, i onda gledala izvršenje. I ne samo gledala. Ja bih to sama izvršavala! Mrzim je iz dna duše! Kad bih samo mogla da joj bacim u lice prekor zbog njenog srama, gde ne bih otišla da to uradim! Progonila bih je do groba, samo da mogu. Kad bi postojala jedna jedina reč utehe za nju, na samrtnom času njenom, i kad bih samo ja znala tu reč, zatajila bih je, makar me to i života stalo«.

Osećam da puka besomučnost njenih reči može da pruži samo bledu predstavu strasti koja je bila ponela i koja se odražavala u celoj njenoj pojavi, iako joj je glas, umesto da bude jači, bio tiši nego obično. Nikakav moj opis ne bi bio u stanju da je prikaže onakvu kakva mi je ostala u sećanju, ni nju, ni ono njeno potpuno prepuštanje besnilu. Ja sam u životu viđao strast u raznim oblicima, ali je nikad nisam video u tom obliku.

Kad sustigoh gospodina Pegotija, on je išao nizbrdo lagano i zamišljeno, čim ga stigoh, on mi saopšti da sada, pošto je skinuo sa duše ono što je mislio da uradi u Londonu, namerava da »krene na daleki put« još te iste noći. Ja ga upitah kuda namerava, a on mi samo odgovori:

»Idem, gospodine, da tražim svoju nećaku«.

Vratismo se u stan nad svećarevim dućanom, i tu uvrebah priliku da saopštim Pegoti šta mi je kazao. Ona mi na to reče da je on to jutro i njoj isto tako kazao. Ni ona nije znala više od mene kuda će on, ali je mislila da svakako ima neki određeni plan u glavi.

Nisam voleo da ga ostavim sama pod takvim okolnostima, te sve troje večerasmo paštetu od govedine, koja je bila jedna od mnogih dobrih stvari po kojima je Pegoti bila čuvena i koja je ovom prilikom imala, kako se sećam, neki naročiti složeni miris, koji se peo odozgo iz dućana, i u kojem

je bilo mirisa čaja, kafe, slanine, sira, svežeg hleba, drveta za potpalu, sveća i svakojakih začina. Posle večere smo posedeli jedan sat kraj prozora, ne govoreći mnogo, a onda gospodin Pegoti ustade i donese svoju torbu od nepromočivog platna i debeli štap, pa ih stavi na sto.

Od gotovog novca koji je njegova sestra imala pri sebi primio je malu sumu na račun svoga dela od zaveštanja, taman koliko mu je, po mom mišljenju, trebalo da se izdržava mesec dana. On obeća da će mi se javljati ako mu se šta desi, pa prebaci torbu preko ramena, uze šešir i štap i reče:

»Zbogom!«

»Neka ti bog da svaku sreću, draga moja starka«, reče on grleći Pegoti, »a i vama isto tako, gospodine Davide!« dodade rukujući se sa mnom. »Idem da je tražim po belom svetu. Ako bi došla dok ja nisam tu, što nije verovatno, ili ako je dovedem natrag, mislim da živim s njom gde joj niko neće prebacivati. Ako se meni dogodi šta, pamtite da joj šaljem svoju poslednju poruku: ‚Mome milom detetu pripada moja stara ljubav i moj oproštaj! ‘«

Te reči izgovori svečano i gologlav, a zatim stavi šešir na glavu, pa ode niz stepenice, i dalje iz kuće. Mi ga ispratismo do vrata. Bilo je blago, prašnjavo veče, baš ono vreme kada je na velikoj saobraćajnici, sa koje je skretala naša sporedna ulica, nastajalo privremeno zatišje u onom večitom tapkanju nogu po pločniku, dok se sve kupalo u jarkoj sunčevoj svetlosti. Zatim na uglu naše senovite ulice, sam, skrenu u sjaj sunca i iščeze u njemu.

Retko je kad taj večernji čas došao, retko sam se kad probudio noću, retko sam kad gledao naviše u mesec i zvezde, posmatrao kišu gde pada, ili slušao zavijanje vetra, a da ne pomislim kako onako osamljen, s naporom grabi napred, jadni poklonik, i da se pri tome ne setim njegovih reči:

»Idem da je tražim po belom svetu. Ako se meni što dogodi, pamtite da joj ja šaljem ovu poslednju poruku: ‚Mome milom detetu pripada moja stara ljubav i moj oproštaj!‘«

GLAVA XXXIII

BLAŽEN

Za sve to vreme ja sam i dalje voleo Doru, jače no ikad. Za mene je pomisao na nju bila utočište u mom razočarenju i očajanju, pa u izvesnoj meri i neka naknada za gubitak prijatelja. Što sam više žalio sebe, ili druge, tim sam više tražio utehe u Dorinoj slici. Što su se više gomilale prevare i nevolje u svetu, sve je sjajnije i čistije blistala Dorina zvezda visoko nad svetom. Ne mislim da sam imao neko određeno shvatanje odakle je došla Dora, ili u kojoj je meri u srodstvu sa bićima više vrste, ali sam potpuno siguran da bih sa ljutinom i prezrenjem odbacio i pomisao na to da je ona prosto ljudsko biće kao svaka druga mlada dama.

Ako smem da se tako izrazim, ja sam prosto bio sav prožet Dorom. Ne samo da sam bio preko ušiju zaljubljen u nju nego i sav natopljen njom. Da se izrazim jednom metaforom, iz mene se moglo nacediti toliko ljubavi, da se u njoj mogao neko utopiti, a da u meni, u celom mom biću ostane još toliko da mi preplavi čitav život.

Po povratku mi je prvo bilo da preduzmem noćnu šetnju do Norvuda, gde, kao ono u prastaroj zagonetki iz moga detinjstva, stadoh i ja obilaziti sve »oko kuće, oko kuće, al‘ u kuću ne«, i misliti o Dori. Mislim da je predmet te nerazumljive šaljive zagonetke bio mesec. Bio mesec — ili ne bio, ja sam, kao mesečar, ropski opčinjen Dorom, neprestano hodao oko kuće i bašte puna dva sata, virio kroz pukotine u ogradi, silno se naprezao da dignem bradu iznad zarđalih eksera na vrhu ograde, bacao poljupce prema svetlosti u prozorima i romantično s vremena na vreme preklinjao noć da čuva moju Doru — ni sam ne znam od čega, valjda od požara. A možda i od miševa, s kojima ona nije nikad mogla da se pomiri.

Ta ljubav me je toliko svega ispunjavala, da mi se činilo sasvim prirodno da se poverim Pegoti, kad se jedne večeri ponova nađoh s njom kraj zbirke njenih industrijskih alatki, kojima je marljivo prebirala po mojoj garderobi, te joj na izvestan okolišan način poverih svoju veliku tajnu. Pegoti se jako zainteresova, ali je nikako nisam mogao dovesti do toga da pravilno shvati ceo slučaj. Ona je neustrašivo bila na mojoj strani i nije nikako mogla da shvati šta ja tu imam da strepim i da budem malodušan.

»Ta se mlada dama može smatrati srećnom što ima takvog udvarača«, primeti ona. »A što se tiče njenog tatice, ta za ime božje, šta bi bolje hteo taj gospodin?«

Ali ipak opazih da proktorska toga i kruta kravata gospodina Spenloa nateraše Pegoti da malo spusti durbin i da oseti veće poštovanje prema čoveku koji je pred mojim očima iz dana u dan postajao sve vazdušastiji, i iz koga je, kako se meni činilo, zračila neka svetlost dok bi u sudu, kao kakav mali svetionik nad morem hartije, sedeo uspravno nad svojim aktima. I malo-pomalo, pa mi je, dok sam i sam sedeo u sudu, počelo bivati neobično čudnovato pri pomisli, sećam se, da se ti izbledeli, otrcani stari suci i doktori ne bi zagrejali za Doru kad bi je poznavali; da ne bi poludeli od blaženstva kad bi im se stavila u izgled ženidba sa Dorom; da bi Dora mogla da peva i da svira na svojoj proslavljenoj gitari sve dok me ne dovede do ludila, a da joj ipak ne pođe za rukom da bilo kog od tih starih bumbara ma za dlaku skrene s puta.

Prezirao sam ih sve do jednoga. Ti promrzli, stari baštovani u lejama srca izazvali su u meni neko osećanje kao da su me lično uvredili. I sam sud mi nije izgledao ništa drugo do bezosećajno naklapalo, a u sudskoj tribini nije za mene bilo više nežnosti ni poezije nego u kelneraju kakve krčme.

Ja uzeh Pegotine stvari u svoje ruke, i to sa priličnim ponosom, pa joj overih testamenat i

posvršavah sve poslove sa Odeljenjem za poreze na nasledstva, a zatim je odvedoh u Banku, te sve ubrzo dovedoh u potpuni red. Da bismo se malo razonodili prilikom tih zakonskih procedura, otidosmo da vidimo neku zbirku voštanih lutaka u Flit-stritu, koje su se dosad, za minulih dvadeset godina, nadam se, već i istopile. Onda posetismo izložbu gospođe Linvud, koje se sećam kao nekog mauzoleja ručnog rada pogodnog za setna samoispitivanja i pokajnička raspoloženja, pa obiđosmo i londonski Tauer{38}, a zatim se popesmo i na vrh crkve Sv. Pavla. Sva ta čuda pružiše Pegoti zadovoljstva koliko je mogla da oseti pod svojim okolnostima; sva, osim, rekao bih, crkve Sv. Pavla, koja, usled one tako duge privrženosti koju je osećala prema svojoj kutiji za rad, postade neka vrsta suparnika slici na poklopcu, mada je u nekim pojedinostima — po njenom mišljenju — ipak zaostajala za tim umetničkim delom.

Pošto obavismo Pegotine poslove, koji su spadali u red »svakidašnjih«, kako smo to u Domu zvali (a ta je »svakidašnjica« bila vrlo unosna i vrlo laka), ja je jednog jutra odvedoh u kancelariju da plati račun. Stari Tifi nam reče da je gospodin Spenlou za časak izašao napolje da odvede nekog gospodina da se zakune radi dozvole za venčanje; ali kako sam znao da će se brzo vratiti, pošto je naša kancelarija bila blizu kancelarije i zastupnika i gospodina generalnog vikara, rekoh Pegoti da pričeka.

Mi smo vam u proktorskom domu u testamentarnim i ženidbenim poslovima pomalo slični pogrebnim preduzećima, jer nam je obično kao pravilo da izgledamo više-manje ožalošćeni kad imamo posla sa klijentom u crnini, dok iz istog osećanja pažnje uvek izgledamo blaženi i veseli sa kandidatom za ženidbu. Zato nagovestih Pegoti da će gospodin Spenlou ostavljati utisak kao da se prilično oporavio od udarca koji mu je nanela smrt pokojnog Barkisa; i on zbilja uskoro uđe kao kakav mladoženja.

Ali ga ni ja ni Pegoti još dobro i ne pogledasmo, kad videsmo da s njim ide gospodin Merdston. Na njemu nije bilo mnogo promene. Kosa mu je bila isto onako gusta kao nekada, a pogled isto onako slabo ulivao poverenje kao i pre.

»Ah, Koperfilde?« reče gospodin Spenlou. »Vi poznajete ovog gospodina, kako mi se čini?«

Kruto se poklonih tome gospodinu, a Pegoti jedva pokaza da ga poznaje. Ispočetka je bio malo zbunjen što nas vidi zajedno, ali se ubrzo zatim reši šta da radi, pa priđe meni.

»Nadam se«, reče on, »da ste dobro?«

»To vas sigurno zanima«, rekoh ja. »Dobro sam ako baš hoćete da znate«.

Pogledasmo jedan drugog, na, što se on obrati Pegoti.

»A vi«, reče on; »Žao mi je što vidim da ste izgubili muža«.

»To nije prvi gubitak koji sam pretrpela u životu, gospodine Merdstone«, odgovori Pegoti, drhteći od glave do pete. »Milo mi je što mogu smatrati da za ovaj gubitak ne treba nikog kriviti, da za njega niko ne treba da odgovara«.

»A«, reče on, »to je utešna misao. Vi ste izvršili svoju dužnost«.

»Nikome nisam iscedila dušu na pamuk«, reče Pegoti. »Srećna sam što u to mogu da verujem. Ne, gospodine Merdstone, nisam mučila i plašila nikakvo slatko stvorenje da ga prerano oteram u grob«.

On ju je neko vreme sumorno gledao, s grižom savesti, kako mi se učini, pa reče okrećući glavu prema meni, ali gledajući mi u noge umesto u lice;

»Nema mnogo verovatnoće da ćemo se opet uskoro sresti, što je svakako dobro za obojicu, jer sastanci kao što je ovaj ne mogu nikad biti prijatni. Ne očekujem da ćete vi, koji ste se uvek bunili protiv moje pravedne vlasti koju sam uvek vršio za vaše dobro i popravku, sada biti puni neke dobre volje prema meni. Između nas postoji neka antipatija ...«

»Vrlo stara, čini mi se«, rekoh ja prekinuvši ga.

On se nasmeši i dobaci pakostan pogled, kakav je mogao doći samo iz njegovih mračnih očiju.

»Ona vam je pekla detinje grudi. Zagorčala život vašoj jadnoj majci. Imate pravo. Nadam se da još

može nešto biti od vas, nadam se da se još možete popraviti«.

Tu on završi razgovor koji se vodio tihim glasom u jednom kutku spoljne kancelarije, pa pređe u sobu gospodina Spenloa i reče glasno, što je mogao uglađenije:

»Gospoda iz struke gospodina Spenloa navikla su na porodične razmirice i znaju kako su one uvek zapletene i teške!« I na to isplati novac za dozvolu za venčanje, pa pošto je lepo složenu primi iz ruku gospodina Spenloa, koji se srdačno rukova s njim i učtivo požele sreću njemu i njegovoj gospođi, izađe iz kancelarije.

Možda bih se teže uzdržao da ne odgovorim na te njegove reči da mi je bilo lakše da ubedim Pegoti (koja je bila ogorčena samo zbog mene, dobra duša) da nismo na mestu pogodnom za optuživanje i da je nagovorim da ostane mirna. Nju je to sve toliko strahovito uzbudilo, da sam bio srećan kad se sve izgladilo jednim zagrljajem punim ljubavi, izazvanim tim podsećanjem na naše stare patnje. Potrudih se da stvar nekako zabašurim pred gospodinom Spenlou i pisarima.

Gospodin Spenlou nije, izgleda, znao kakva je veza postojala između mene i gospodina Merdstona, što je meni bilo milo, jer nisam mogao podneti čak ni u mislima da ga priznajem za svoga, a i kako bih, kad se samo setim svega onoga sa mojom sirotom majkom. Gospodin Spenlou je, izgleda, mislio, ako je uopšte išta mislio o toj stvari, da je moja tetka vođa vladajuće stranke u našoj porodici, a da postoji i buntovnička stranka i da nju predvodi neko drugi — bar sam ja tako zaključio iz onoga što je On kazao, dok smo čekali da gospodin Tifi napravi Pegoti račun troškova.

»Gospođa Trotvud je«, primeti on, »nesumnjivo vrlo čvrsta i teško da bi uzmakla pred opozicijom. Ja se jako divim njenom karakteru i mogu da vam čestitam, Koperfilde, što ste na pravoj strani. Razmirice među članovima jedne porodice nesumnjivo su za žaljenje, ali su veoma obična stvar; glavno je biti na pravoj strani što je, kako ja tumačim, značilo na strani na kojoj je novac«.

»Nego ovo će biti prilično dobra ženidba«, reče gospodin Spenlou.

Ja rekoh da ne znam ništa o toj stvari.

»Da!« reče on. »Govoreći na osnovu ono nekoliko reči koje je rekao gospodin Merdston, što se čoveku često dešava u takvim prilikama, i na osnovu onoga što se omaklo gospođici Merdston, rekao bih da je to prilično dobar brak«.

»Hoćete da kažete da mu žena donosi novac?« upitah ja.

»Dabome«, reče gospodin Spenlou. »Koliko sam razumeo, posredi su dobre pare. A i lepa je kako sam čuo«.

»Zaista? A je li mu žena mlada?«

»Tek postala punoletna«, reče gospodin Spenlou. »Baš ovih dana, tako da mislim da se čekalo samo na to«.

»Neka joj je bog na pomoći!« reče Pegoti, i to tako energično i neočekivano, da svi ostasmo u neprilici, sve dok ne dođe stari Tifi sa troškovnikom.

On se uskoro pojavi noseći račun, pa ga predade gospodinu Spenlou na pregled. Gospodin Spenlou, s bradom naslonjenom na kravatu i trljajući je blago, pregleda pojedine tačke s izrazom omalovažavanja, kao da je sve to Džorkinsovo maslo, pa račun vrati Tifiju, i samo što malo uzdahnu.

»Da«, reče on. »To je u redu, sasvim u redu. Bio bih neobično srećan, Koperfilde, kad bih sve to mogao da svedem na stvarne izdatke, ali u mom poslovnom životu postoji jedna bolna tačka, to jest nemam slobode da radim po svojoj volji. Imam ortaka, gospodina Džorkinsa«.

Pošto je sve to govorio s nekom blagom setom, što je bilo gotovo kao da uopšte ništa nije naplatio, ja mu izrazih zahvalnost u ime Pegotino i isplatih Tifiju račun u novčanicama. Pegoti posle toga ode u svoj stan, a gospodin Spenlou i ja u Sud, gde smo imali jednu brakorazvodnu parnicu koja se imala uraditi po jednoj dosta zgodnoj zakonskoj odredbi, koja je, kasnije, kako mi se čini, povučena, ali na osnovu koje se, kako sam video, poništilo dosta brakova. Evo te parnice u glavnim crtama: muž, čije je ime bilo Tomas Bendžamin izvadio je dozvolu za venčanje samo na ime Tomas,

a zatajio je ime Bendžamin, za slučaj da mu se brak ne učini tako zgodan kako je očekivao. Pošto brak stvarno nije ispao onako kako je on očekivao, ili pošto mu je već, jadniku, bila dosadila žena, on preko jednog svog prijatelja, posle dve godine provedene u braku, izlazi pred sud i izjavljuje da se zove Tomas Bendžamin, te da prema tome nije uopšte oženjen. I sud mu to potvrdi, na njegovo veliko zadovoljstvo.

Moram reći da sam posumnjao u strogu pravičnost te odluke, i da mi tu nedoumicu nije razvejala ni merica pšenice, koja je imala da izgladi sve nepravilnosti. I gospodin Spenlou uze da mi stvar izlaže argumentima. On reče:

»Pogledajte po svetu: u njemu ima dobra i zla; zagledajte u crkvene zakone; i u njima ima dobra i zla. Sve je to sastavni deo istog sistema. Vrlo dobro. Eto, sad znate u čemu je stvar«.

Nisam imao dovoljno drskosti da Dorinom ocu nagovestim da bismo možda mogli malkice i da popravimo svet kad bismo ustajali rano zorom, pa se zasukanih rukava bacili na posao; ali izrazih mišljenje da bismo mogli popraviti sam Dom. Gospodin Spenlou mi reče da bi mi on naročito savetovao da se okanim takvih misli, kao nedostojnih pravog džentlmena, ali da bi mu bilo vrlo milo da čuje od mene kakve bi se to popravke mogle učiniti u Sudu.

Uzimajući za primer deo Suda kojem smo u tome trenutku bili najbliže, jer je naš prikan u taj mah bio razvenčan, te smo izašli iz suda i prolazili pored Odeljenja za overavanje testamenata, ja izložih kako mislim da je to Odeljenje čudno vođena ustanova. Gospodin Spenlou me upita u kom pogledu. Ja mu odgovorih, uz poštovanje koje sam dugovao njegovom iskustvu, ali, rekao bih, uz više poštovanja prema njemu kao Dorinom ocu, da je možda besmisleno što se arhiva toga suda, u kojoj leže originalni testamenti svih lica koja su ostavila imovinu na čitavom ogromnom području kenterberijske arhiepiskopije, već puna tri veka nalazi u jednoj slučajno iznikloj zgradi koja nije bila građena za tu svrhu i koju su arhivari uzeli pod kiriju samo da dođu do sporedne lične zarade; u zgradi koja je sklona padu i čak neobezbeđena protiv požara, a prepuna vrlo važnih dokumenata, i koja nesumnjivo predstavlja čistu špekulaciju, iz pukog koristoljublja od strane arhivara, koji primaju velike takse od sveta, a gomilaju njihove testamente kako bilo i makar gde, jer im nije stalo ni do čega, sem da ih se otarase za jevtine pare. Da je možda pomalo nerazumno što te arhivare, koji vuku prihode u visini od osam i deset hiljada funti godišnje, a da ne govorimo o prihodima zamenika arhivara i pisara, ne primoraju da potroše nešto malo toga novca da bi našli neko koliko-toliko sigurno mesto za ta važna dokumenta koja su ljudi iz svih društvenih klasa primorani da, im predaju, hteli-nehteli. Da je, možda, pomalo nepravedno što su svi visoki položaji u tom velikom nadleštvu veličanstvena uhlebija, dok nesrećni pisari, koji su stvarno na službi, rade u mračnim, hladnim sobama gore, vrlo bedno plaćeni, pa ipak manje uvažavani od svih trudbenika u Londonu koji rade na tako važnom poslu. Da je, možda, pomalo nepristojno što je po prirodi svog položaja vrhovni arhivar, čija je dužnost da za svetinu koja neprestano gomilama navaljuje u ovo nadleštvo nađe pogodne prostorije, masno plaćeni badavadžija — koji pored toga zvanja može da vrši i dužnost sveštenika, da prima nekoliko plata, da drži tezgu u katedrali i ko zna šta još! — dok se svet u nadleštvu prosto guši u teskobi, što mi svojim očima gledamo svako popodne kad odeljenje radi, i što je, kako i sami znamo, zbilja nečuveno. Da, možda, ukratko rečeno, taj testamentarni sud kenterberijske dijeceze predstavlja tako kužno mesto i tako opasnu i štetnu besmislicu, da samo zahvaljujući činjenici da za njega malo ko zna, pošto je sklonjeno u kutu porte Sv. Pavla, nije već odavno sav izvrnut i tumbe okrenut.

Gospodin Spenlou se smeškao dok sam se ja skromno zagrejavao u govoru, pa se zatim upusti sa mnom u raspravljanje o tom pitanju, kao što je maločas raspravljao i o onom drugom. On se zapita u čemu je na kraju krajeva cela stvar. To je samo pitanje ličnog osećanja. Ako narod oseća da su njegovi testamenti na sigurnom mestu i ako smatra da se nadleštvo ne može bolje urediti, kome onda to škodi? Nikome. A kome koristi? Svima badavadžijama. Vrlo dobro. Znači da korist preovlađuje.

To možda i nije savršen sistem; ništa nije savršeno; ali ono što on nikako ne odobrava, jeste zabadanje trna u zdravu nogu! Otkako je ustanovljen taj zaveštajni sud, zemlja je napredovala sjajno i slavno. »Zabodite trn u Zaveštajni sud — i zemlja će prestati da bude sjajna i slavna.« On smatra da načelo pravog džentlmena treba da bude: primiti stvari onakve kakve se zateknu, i da će nesumnjivo taj testamentarni sud sve nas preživeti. Ja se pokorih tome njegovom mišljenju, mada su me razdirale mnoge sumnje. Međutim, vidim da je imao pravo, jer ne samo da se sud održao sve do danas, nego je izdržao i krizu u vreme velike parlamentarne ankete koja je izvršena — ne baš s puno volje — pre osamnaest godina, kad su sve ove moje zamerke iznesene u pojedinostima i kad se dokazalo da je sadašnje slagalište u stanju da gomila testamente samo još za dve i po godine, šta su s testamentima radili odonda, jesu li koje pogubili, ili ih možda s vremena na vreme prodaju mlekarama za zavijanje masla — ne znam. Meni je samo milo što moj testamenat nije tamo, a nadam se i da neće dospeti još za neko vreme.

Sve sam ovo izneo u ovom mom dragom poglavlju, jer mu je tu prirodno mesto. Gospodin Spenlou i ja se zadubismo u taj razgovor, pa se otegao i razgovor i naše hodanje tamo-amo, sve dok najzad ne pređosmo na predmete opšteg karaktera. Tako dođe do toga da mi gospodin Spenlou reče da će od danas kroz nedelju dana biti Dorin rođendan i da bi mu bilo milo ako bih ja došao da, tom prilikom učestvujem u jednom malom pikniku. Ja smesta poludeh od radosti, a sutradan prosto podetinjih kad primih pozivnicu sa čipkastim ivicama, na kojoj je pisalo: »Sa tatinim dopuštenjem. Da vas podsetim.« ostatak vremena provedoh prosto u nekom bunilu.

Mislim da sam počinio sve moguće ludosti pripremajući se za taj blaženi događaj. Sav pocrvenim od stida kad se setim kravate koju sam kupio. Moje čizme mogu mirne duše staviti u koju mu drago zbirku sprava za mučenje. Uoči tog dana spremio sam i poslao poštanskim kolima jednu nežnu, malu kotaricu, koja je već sama po sebi, kako sam mislio, bila skoro izjava ljubavi. U njoj je bilo praskavih bonbona sa najnežnijim stihovanim geslima koja su se mogla kupiti za pare. A u šest sati toga jutra već sam bio na pijaci Kovent-Garden i kupio kitu cveća za Doru. U deset sam bio na konju (iznajmio sam za tu priliku jednog čilog zelenka) i sa kitom cveća u šeširu, da ne povene, otkasao do Norvuda.

Kad sam opazio Doru u bašti, pa se napravio da je ne vidim i projahao pored same kuće, sve se praveći da tu kuću pažljivo tražim — izveo sam nekako sasvim prirodno dve ludorije koje bi, mislim, učinila i druga mlada gospoda na mome mestu. Ali, o bože, kad sam ipak našao kuću i sjahao pred baštenskim vratnicama pa stao vući one nemilosrdne čizme preko travnjaka ka Dori, koja je sedela na baštenskoj stolici pod jorgovanom — o kako je divan prizor predstavljala tog prekrasnog jutra, onako okružena leptirovima, u lakom belom šeširiću i u haljini plavoj kao nebo!

S njom je bila i neka mlada dama — srazmerno već zašla u godine — valjda već u dvadesetu, kako se meni učinilo. Ime joj je bilo gospođica Mils, a Dora ju je zvala Džulija. To je bila najbolja prijateljica Dorina. Srećna gospođica Mils!

I Džip je bio tu, te Džip opet stade lajati na mene. Kad podnesoh svoju kitu cveća, stao je prosto da škrguće zubima od silne ljubomore. Imao je i zašto. Da je ma izdaleka naslućivao koliko obožavam njegovu gospodaricu, još bi i gori bio! I sa puno razloga!

»O, hvala vam, gospodine Koperfilde! Da krasnog li cveća!« reče Dora.

Nameravao sam da joj kažem, i za sve one tri milje smišljao najbolji oblik reći, da je ono za mene lepo zato što ga vidim kraj nje. Ali nisam uspeo ni reč da izustim. Bila je suviše zanosna. Videti je kako moje cveće prislanja uz svoju bradicu s rupicom, bilo je dovoljno da čovek izgubi svako prisustvo duha i moć govora, u nekoj blesavoj ekstazi, čudim se kako nisam rekao:

»Ubijte me odmah, ako imate srca, gospođice Mils! Da umrem na mestu!«

Onda Dora prinese moje cveće Džipu da ga primiriše. Onda Džip zareža — odbi da ga pomiriše! Onda Dora pršte u smeh, pa još bliže prinese Džipu, da ga natera. Onda Džip ščepa zubima malo geranijuma, pa stade trzati, zamišljajući da je mačka. Onda ga Dora istuče, napući se i reče:

»Jadno moje lepo cveće«, sa toliko žaljenja, da se meni učini da je Džip zgrabio mene. I žao mi bi što nije!

»Biće vam milo kad čujete, gospodine Koperfilde«, reče Dora, »da ona nadurena gospođica Merdston nije tu. Otišla je bratu na svadbu i neće doći bar za tri nedelje. Zar to nije prava milina!«

Rekoh da sam uveren da je to za nju božja divota, i da je sve što je njoj milo i drago, i meni drago i milo. A gospođica Mils se nasmeši na nas sa izrazom mudre blagonaklonosti.

»To je najneprijatnije stvorenje koje sam ikad videla«, reče Dora. »Ne možete verovati koliko je nabusita i neprijatna, draga Džulija«.

»O, mogu, draga moja«, reče Džulija.

»Vi možda i možete, mila«, odgovori Dora stavljajući svoju ruku na Džulijinu. »Oprostite mi što

nisam odmah rekla da ste izuzetak!«

Iz toga saznađoh da je gospođica Mils imala neka iskušenja u toku svog promenljivog života, i da se možda tome ima pripisati ona mudra blagonaklonost u njenom držanju koju sam već bio zapazio. U toku tog dana pronađoh da je stvar u ovome: gospođica Mils je imala nesreću da svoju ljubav pokloni nedostojnom čoveku, pa se smatralo da se povukla od sveta na osnovu svog strašnog i toliko obilatog iskustva, ali da još poklanja mirnu pažnju neuprljanim nadama u ljubavima mladeži.

U to gospodin Spenlou izađe iz kuće, te Dora pođe k njemu govoreći:

»Gledaj, tatice, divnog li cveća!«

A gospođica Mils se smešila zamišljeno kao da kaže:

»Vi krasni, majski leptirići! Uživajte u svome kratkotrajnom veku! Vaše je sjajno jutro tek počelo!«

Zatim svi pođosmo sa travnjaka prema kolima koja su se spremala.

Nikad više neću tako uživati u jahanju. Nikad dotle nisam u tome tako uživao. U kolima samo njih troje, a s njima i njihova kotarica s jelom, moja kotarica i kutija s gitarom; a kola su, naravno, otvorena i ja jašem pozadi, dok Dora sedi leđima okrenuta konjima, a očima meni. Moju kitu cveća držala je kraj sebe na sedištu i nije nipošto htela da dopusti Džipu da joj sedi s te strane, bojeći se da ne prignječi cveće. Vrlo ga je često uzimala u ruku da se osveži njegovim mirisom. U takvim bi se prilikama naši pogledi sreli, i ja ne mogu da dođem sebi od čuda kako se onda sa svog čilog zelenka nisam preturio glavačke u kola.

Čini mi se da je bilo prašine. Čini mi se da je bilo i podosta prašine. Imam neki nejasan utisak da me je gospodin Spenlou upozoravao da ne jašem kroz prašinu, ali ja prašinu nisam ni opažao. Samo sam opažao neku izmaglicu oko Dore, kao neki oblačak ljubavi i lepote, to i ništa više! On bi ponekad ustao, pa me pitao šta mislim, kakav je izgled. Govorio sam da je divan, pa mogu zaista i reći da je bio divan, ali je za mene sve bilo samo — Dora. Sunce je sijalo Dorom, a ptice pevale Dori. Južni vetar je duvao Dori, a divlje cveće po živim ogradama bilo Dora, sve do poslednjeg pupoljka. Danas se tešim da me je bar gospođica Mils razumela. Samo je gospođica Mils mogla potpuno ući u moja osećanja.

Ne znam koliko smo vremena tako išli, a ni dan danji ne znam kuda smo prolazili. Možda smo zastali negde oko Gilforda. Možda je neki čarobnjak iz »*Hiljadu i jedne noći*« otvorio za jedan dan to mesto i zanavek ga zatvorio kad smo mi otišli. Bilo je tu puno svežeg zelenila, na jednom bregu zastrtom mekim ćilimom od trave. Bilo je senovitog drveća, i vresa, i sve dokle je oko moglo sagledati, video se raskošno lep predeo.

Dosadna je stvar bila što nađosmo tamo i drugi svet koji nas je dočekao, te moja ljubomora, čak i prema gospođama, nije znala granice. Ali su sva lica moga pola — naročito jedan bezobraznik tri-četiri godine stariji od mene, sa riđim zaliscima, zbog kojih je bio toliko uobražen da se nije moglo podnositi — bili moji smrtni neprijatelji.

Svi otvorismo kotarice, pa se dadosmo na posao da spremimo ručak. Onaj riđan se pravio da zna da napravi salatu — u što ja ne verujem — pa se stade nametati opštoj pažnji. Neke od mladih dama opraše glavice salate i izrezaše prema njegovim uputstvima. Dora je bila jedna od njih. Ja osetih da mi je sudbina nametnula protivnika u tom čoveku, i da jedan od nas poginuti mora.

Riđi Zalizak napravi tu svoju salatu (takvu da sam se pitao kako ostali mogu da je jedu, jer mene ništa na svetu ne bi moglo navesti ni da je taknem), a onda udesi da ga izaberu za podrumara, pa se dovi, jer je bio dovitljiva životinja, da podrum smesti u šupljinu jednog drveta. I ne prođe mnogo, pa ga videh kako, sa većim delom jednog jastoga na svome tanjim, sede da ruča kraj Dorinih nogu!

Sećam se, tek samo kao kroz maglu, onoga što se dogodilo malo posle pošto mi je taj odvratni stvor izašao pred oči. Znam da sam bio vrlo veseo, ali s nekom veselošću koja mi nije išla od srca. Poklonih svoju pažnju jednom malom stvorenju sitnih očiju i u ružičastoj haljini, pa joj se stadoh

očajno udvarati. Ona primi moju pažnju blagonaklono, ali ne bih mogao reći da li baš zbog mene, ili zato što je imala nekih namera prema Riđem Zalisku. Pijemo u Dorino zdravlje. Kad ja podigoh čašu, napravih se da sam tobože prekinuo razgovor radi toga i da će se odmah nastaviti. I uhvatih Dorin pogled baš kad sam joj se poklonio, u kojem je, kako mi se učini, bilo neke molećivosti. Ali je gledala u mene preko Riđanove glave, te ostadoh kao dijamantska stena.

Ono mlado stvorenje u rižičastom imalo je majku u zelenom, koja nas, činilo mi se, razdvoji iz nekih, političkih razloga. Bilo kako bilo, tek nastade opšte razbijanje društva, dok su se ostaci ručka sklanjali, pa i ja pođoh lagano da se prošetam među drvećem, pun besa i griže savesti. Baš sam razmišljao da li da se napravim bolestan pa da pobegnem — ni sam nisam znao kuda — na svome čilom zelenku, kad Dora i gospođica Mils naiđoše na mene.

»Nešto ste sumorni, gospodine Koperfilde«, reče gospođica Mils.

Rekoh joj da izvini, ali nisam ni najmanje.

»A vi, Doro«, reče gospođica Mils, »i vi ste sumorni«.

»O, bože moj! Ni najmanje!«

»Gospodine Koperfilde i Doro«, reče gospođica Mils skoro sa izgledom neke časne starice, »dosta s tim. Nemojte dopustiti da zbog jednog sitnog nesporazuma uvene proletnje cveće, koje ništa više ne može povratiti ako jednom procveta pa promrzne. Ja govorim«, reče gospođica Mils, »iz iskustva u prošlosti, u dalekoj, nepovratnoj prošlosti. Snažni izvor koji blista na suncu ne sme se zagušiti iz proste ćudi, a oaza u pustinji Sahari ne sme se lakomisleno opustošiti«.

Skoro nisam znao šta radim; sav sam goreo od neke vatre; ali uzeh Dorinu ručicu, pa je poljubih — i ona dopusti! Poljubih i gospođicu Mils u ruku, pa svi, kako mi se učini, odosmo pravo u sedmo nebo.

I više nikako i ne siđosmo otud. Ostali smo tamo cele večeri. Ispočetka smo šetali tamo-amo među drvećem, dok me je Dorina stidljiva ruka držala pod ruku; i bog mi je svedok da bih, ma koliko to bila ludost, bio blažen da sam mogao najednom postati besmrtan zajedno s onim osećanjem sreće, pa onako šetati između drveća na vjek i vjekov.

Ali suviše brzo začusmo kako se drugi smeju, govore i viču: »Gde je Dora?« Zato se vratismo, na što svi zatražiše da nam Dora peva. Riđan je hteo da donese kutiju sa gitarom iz kola, ali mu Dora reče da niko osim mene ne zna gde je. I tako Riđan bi potučen za tili časak, te je ja donesoh, i ja otključah, i ja izvadih gitaru iz futrole, i ja sedoh kraj nje, i ja joj držah maramicu i rukavice, i ja stadoh piti svaku notu njenog glasa, dok je pevala meni koji je volim, te su svi ostali mogli pljeskati koliko ih volja, ali s tim nisu imali nikakve veze.

Bio sam prosto pijan od radosti. Toliko sam bio srećan, da sam strepeo da to možda i nije stvarnost, i da ću se svakog trenutka probuditi u Bakingem stritu i čuti kako gospođa Krup zvecka šoljama i sprema doručak. Ali Dora je pevala i drugi su pevali, i gospođica Mils je pevala — o zaspalim odjecima u pećinama sećanja — kao da joj ima sto godina; te se najzad primače veče, pa popismo čaj skuvan u kotliću na otvorenoj vatri, kao kod čergara, pri čemu sam ja jednako bio blažen kao nikad dotle.

Bio sam srećniji no ikad kad se društvo raziđe, i kad oni drugi, potučeni Riđi Zalizak i svi ostali, odoše svaki na svoju stranu, a mi opet na svoju kroz tiho veče, kroz smiraj sunčev, kroz slatke mirise koji su se dizali oko nas. Pošto je gospodin Spenlou bio nešto sanjiv posle šampanjca — svaka čast zemlji na kojoj je rodilo to grožđe, svaka čast grožđu od kojeg je spravljeno to vino, i suncu na kojem je dozrelo, i trgovcu koji ga je izopačio — i kada je tvrdo zaspao u jednom kutu kola, ja sam mogao jahati sa Dorine strane i razgovarati s njom. Ona se divila mome konju i tapšala ga rukom — o, kako je divno izgledala ta mala ruka na konju — a njen šal nikako nije hteo da stoji na mestu, pa sam joj ga svaki čas morao nameštati oko vrata svojom rukom; i čak sam zamišljao da je i Džip počeo da uviđa kako stvari stoje, i da mu ne preostaje ništa drugo nego da se sprijatelji sa mnom.

A ni ona razborita gospođica Mils, to ljupko, mada sasvim razočarano stvorenje, taj pustinjak, ta mudra mala pramajka od nepunih dvadeset godina, koja je raskrstila sa svetom, te ne sme nipošto da taji zaspale odjeke u pećini sećanja — kakvu mi je ona tek ljubaznost pokazala!

»Gospodine Koperfilde«, reče gospođica Mils, »dođite za časak na moju stranu kola, ako možete da odvojite koji trenutak. Hoću da govorim s vama«.

Zamislite me na mome čilom zelenku kako se naginjem nad gospođicu Mils, držeći se rukom za vrata na kolima.

»Dora dolazi k meni u goste. Poći će sa mnom mojoj kući prekosutra. Ako bi vam bilo po volji da nas posetite, ja sam uverena da bi tati bilo milo da vas vidi«..

Šta sam mogao nego da tiho prizovem božji blagoslov na glavu gospođice Mils i da sklonim adresu gospođice Mils u najsigurniju kut svoga pamćenja! Šta sam mogao drugo nego da uz zahvalne poglede i toplim rečima kažem gospođici Mils koliko cenim njene ljubazne usluge, i da mi je njeno prijateljstvo neocenjivo blago.

Tada me gospođica Mils blagonaklono otpusti i reče:

»Idite natrag Dori«.

I ja odoh. Dora se nagla iz kola da razgovara sa mnom, pa smo tako razgovarali za sve vreme puta, pri čemu sam jahao na svom čilom zelenku tako blizu točka, da mu se oderala koža na prednjoj nozi s te strane. »Ogulio mu kožu«, kako reče njegov vlasnik, »u iznosu od tri funte i sedam šilinga«, što sam platio smatrajući da je ne može biti jevtinije za onoliku radost. A za sve to vreme gospođica Mils je sedela i gledala u mesec, mrmljajući stihove i sećajući se, valjda, onih davno prohujalih dana kada su ona i ovaj svet bili u nekakvoj vezi.

Norvud je ležao nekoliko milja bliže nego što je trebalo, te stigosmo mnogo i mnogo sati prerano, ali se gospodin Spenlou trže iz sna baš nekako u to vreme i reče: »Morate svratiti, gospodine Koperfilde, da se malo odmorite!« — I pošto pristadoh, prezalogajismo nešto sendviča uz vino s vodom. U svetloj sobi rumena Dora je izgledala tako prekrasno, da se nisam mogao odvojiti od nje, nego sedeo i buljio u nju kao u snu, dok me hrkanje gospodina Spenlou ne povrati svesti, te se oprostih. I tako se rastasmo, da zatim celim putem dok sam jahao do Londona osećam oproštajni dodir Dorine ruke na svojoj i da se prisećam svakog događaja i svake reči po deset hiljada puta, pa da najzad legnem i u postelju, omađijan i zanesen kao nijedan od onih junoša kojima je ljubav pomerila pamet.

Sledećeg jutra se probudih tvrdo rešen da izjavim Dori svoju strasnu ljubav i da saznam svoju sudbinu. Pitanje je bilo: blaženstvo ili bol. Nisam više znao ni za kakvo drugo pitanje na svetu, a samo mi je Dora mogla odgovoriti na njega. Provedoh puna tri dana u najvećoj ojađenosti, mučeći sam sebe pripisivanjem najrazličitijih nepovoljnih značenja svemu što se ikad dogodilo između mene i Dore. I, najzad, udešen za tu svrhu, uz znatne izdatke, otidoh gospođici Mils sa gotovom ljubavnom izjavom.

Nije mesto da o tome govorim ovde koliko sam puta prošao uz ulicu niz ulicu, pa i oko skvera — bolno uveren da sobom predstavljam mnogo bolji odgovor na onu staru zagonetku, nego što je prava odgonetka — sve dok se nisam nagnao da pođem uz stepenice i zakucam na vrata, čak mi, pošto sam najzad zakucao, i dok sam čekao na, vratima, dođe neka panična misao da upitam stanuje li tu neki gospodin Blekboj, po ugledu na sirotog Barkisa, pa da se izvinem i strugnem. Ali ipak ne uzmakoh.

Gospodina Milsa nije bilo kod kuće. Nisam ni očekivao da će biti. Niko nije ni želeo *njega*. Gospođica Mils je kod kuće, a to je dovoljno.

Uvedoše me u sobu na gornjem spratu, u kojoj behu gospođica Mils i Dora. I Džip je bio tu. Gospođica Mils je prepisivala neke note. Sećam se da je to bila neka nova pesma koja se zvala »Ljubavna tugovanka«, dok je Dora slikala cveće.

O kako sam se osetio kad sam video da je to baš ono moje cveće, originalni proizvod pijace na

Kovent-Gardenu! Ne bih mogao reći da je bilo baš vrlo nalik, ili da je uopšte bogzna kako ličilo na bilo koje cveće koje sam ikad video, ali sam po hartiji oko njega, koja je bila tačno preslikana, znao šta predstavlja ta umetnička tvorevina.

Gospođici Mils beše vrlo milo kad me vide i vrlo žao što njen tata nije kod kuće, premda mi se učinilo da svi hrabro podnosimo to odsustvo. Gospođica Mils porazgovara neko vreme, pa zatim, spustivši pero na »Ljubavnu tugovanku«, ustade i izađe iz sobe.

Meni dođe da stvar odložim za sutra.

»Nadam se da vaš jadni konj nije bio umoran kad ste se ono veče vratili kući«, reče Dora dižući svoje lepe oči prema meni. »Bio je to za njega dugi put«.

Meni dođe da stvar svršim još danas.

»Bio je to za njega dugi put«, rekoh ja, »jer nije imao ništa što bi ga na putu krepilo«.

»Zar nisu nahranili to siroto živinče?« upita Dora.

Meni dođe da stvar odložim za sutra.

»Je... jesu«, rekoh ja. »Dobro su se starali o njemu. Mislim samo da nije osećao onu neiskazanu sreću koju sam ja osećao što sam kraj vas«.

Dora saže glavu na svoj crtež, pa posle kratkog vremena prozbori — dok sam ja za to kratko vreme sedeo sav u groznici, ukočenih nogu.

»Pa ni vi sami u izvesnom trenutku niste osećali tu sreću«.

Sad videh da sam se upustio u to i da se stvar mora svršiti odmah.

»Niste ni najmanje marili za tu sreću«, reče Dora lako uzdižući obrve i mašući glavom, »kad ste sedeli pored gospođice Kit«.

Moram napomenuti da se ono stvorenje, u ružičastoj haljini i sa sitnim očima zvalo gospođica Kit.

»Premda ni sama ne znam zašto biste i marili«, reče Dora, »ili zašto biste uopšte to zvali srećom. Ali, naravno, vi ne mislite šta govorite. Ustalom, vi ste, nesumnjivo, slobodni da činite što god hoćete. Džipe, nevaljali stvore, dođi ovamo!«

Ne znam ni sam kako sam to učinio. Ali izvedoh to za tili čas. Preprečih put Džipu. Zatim zgrabih Doru u zagrljaj. Bejah pun rečitosti. Nisam zastajao ni za trenutak. Rekoh joj koliko je volim. Rekoh joj da bih umro bez nje. Rekoh joj da je ona moj idol i da je obožavam. A Džip je za sve to vreme ludo lajao na mene.

Kad Dora obori glavu i stade plakati i drhtati, ja postadoh još rečitiji. Ako bi htela da umrem za nju, neka samo rekne jednu reč i ja sam gotov. Život bez Dorine ljubavi ne bi ni pod kojim uslovima bio vredan življenja. Ja ga ne bih mogao podneti, a ne bih ni hteo. Voleo sam je svakog trenutka, svakog dana i noći otkako sam je video. Volim je do ludila. Voleću je uvek, svakog trenutka, do ludila. Ljubavnici su se i dosad voleli, a voleće se i odsad, ali nijedan ljubavnik ne može, ne sme, neće i ne treba da voli kao što ja volim Doru. Što sam ja više mahnitao, Džip je sve jače lajao. Svaki je od nas na svoj način svakog trenutka postajao luđi.

I tako smo, eto, Dora i ja posle nekog vremena sedeli na sofi jedno uz drugo, prilično mirni, dok je Džip ležao na njenom krilu i miroljubivo žmirkao prema meni. Prosto da pomerim pameću. Bio sam na vrhuncu sreće. Ja i Dora smo se obećali jedno drugom.

Mislim da smo imali neki nejasan pojam o tome da se to mora završiti brakom. Mora da smo nekog pojma imali, jer je Dora izričnо postavila uslov da se nećemo venčati bez tatinog pristanka. Ali ne verujem da smo u onom našem mladalačkom zanosu gledali daleko ispred sebe ili iza sebe, niti da smo težili ma za čim van naše bezazlene sadašnjice. Svoju tajnu smo morali kriti od gospodina Spenlou, ali sam uveren da mi nikad ni na kraj pameti nije bilo da u tome ima nečeg nečasnog.

Gospođica Mils je, rekao bih, bila zamišljena dublje nego obično, kad se Dora, otišavši da je dovede, vrati s njom — sve mi se čini zato što je u svemu što se dogodilo bilo nečega kadrog da probudi zaspale odjeke u pećinama sećanja. Ali nas blagoslovi i reče da će nam uvek biti prijatelj, a

zatim nam uopšte poče govoriti onako kako dolikuje Glasu iz manastira.

Ali su to bili bezbrižni dani! Vetrenjasti, blaženi, luckasti dani!

Kad uzimah Dori meru od prsta za prsten, koji je imao da bude od spomenaka, i kad zlatar, kome sam odneo meru, prozre u čemu je stvar, pa se nasmeja nad knjigom porudžbina, i naplati koliko je hteo za tu lepu malu igračku s onim plavim kamenjem — koja je u mome sećanju tako tesno vezana za Dorinu ruku, da me juče, kad slučajno videh sličan prsten na prstu svoje rođene kćeri, nešto žignu u srcu nalik na bol.

Ili kada sam tumarao nadahnut svojom tajnom, obuzet svojim snovima, i osećao ponos što volim Doru, što sam voljen, osećao u tolikoj meri da se, čak i da sam išao po vazduhu, ne bih mogao osećati više iznad ostalih ljudi koji puze po zemlji!

Ili kada smo se sastajali u bašti skvera i sedeli u prljavoj senici tako blaženi da i dan danji samo zbog toga volim, londonske vrapce i ni zbog čega drugog, te njihovo čađavo perje gledam kao da je raskoš tropskih ptica.

Ili kada se ono prvi put ozbiljno posvadismo, na nedelju dana po veridbi, pa mi Dora posla natrag prsten, uvijen u očajno trorogo pismo, u kome je izrazila užasnu misao da je »naša ljubav počela luđošću, a da se svršava ludilom!« — tako da me te strašne reči nateraše da čupam kosu i da kukam kako je sve svršeno.

Kada pod okriljem mraka odleteh do gospođice Mils, pa se krišom sastadoh s njom u nekoj stražnjoj kuhinji, gde je bila smeštena sprava za savijanje rublja, i gde stadoh preklinjati gospođicu Mils da posreduje između nas i da ne dopusti da poludimo. Pa kad se gospođica Mils, primivši se te misije, vrati sa Dorom i stade savetovati sa predikaonice svoje sopstvene gorke mladosti da budemo popustljivi jedno prema drugom i da izbegavamo pustinju Saharu!

Ili kad smo plakali i izmirili se i bili opet blaženi, tako da se i ta zadnja kuhinja, i sprava za savijanje rublja, i sve što je tamo bilo pretvorilo u pravi Hram Ljubavi, u kojem ugovorismo plan za dopisivanje posredstvom gospođice Mils, a po kojem je planu trebalo da se svakog dana izmenja bar po jedno pismo sa svake strane!

Ala su to bili bezbrižni dani! Tako vetrenjasti, blaženi, luckasti dani! Od svih razdoblja moga života koja vreme drži u svojoj ruci, nema ni jednog jedinog kojem bih se i upola mogao tako nasmešiti kao ovome, gledajući na njega unatrag, i uputiti tako nežne misli.

GLAVA XXXIV

TETKA ME ZAPREPAŠĆUJE

Agnesi se javih odmah posle veridbe s Dorom. Napisali joj dugo pismo, u kojem pokušah da je dovedem do toga da shvati kako sam blažen i koliko je Dora milo stvorenje. Preklinjao sam Agnesu da ovo ne shvati kao lakomislenu strast koja bi mogla da ustupi mesto kakvoj drugoj, ili kao nešto što i najmanje liči na ona dečačka maštanja na čiji smo račun nekada pravili šalu. Uveravao sam je da je dubina naše ljubavi nesamerljiva, i izrazih uverenje da se dosad na svetu nije znalo za takvu ljubav.

Dok sam tako pisao jedne lepe večeri kraj otvorenog prozora, nekako mi se prikralo sećanje na njene mirne sjajne oči i blago lice i počelo tako da zrači nekakav mir na žurbu i nemir, koji su me u mojoj sreći u poslednje vreme neprestano pratili, i u izvesnoj meri bili sama ta sreća — da se raznežih do suza. Sećam se kako sam sedeo s glavom naslonjenom na ruku kad je pismo bilo već upola napisano, i kako sam se zanosio silnim noedređenim maštanjima da je i Agnesa sastavni deo moga domaćeg ognjišta. Prosto kao da bismo u toj prisnoj domaćoj povučenosti, koju bi Agnesino prisustvo činilo svetom, i Dora i ja morali biti srećniji no ma gde. Prosto kao da moje srce, i u ljubavi, i u radosti, u žalosti, nadi i razočaranju, u svim uzbuđenjima — sasvim prirodno ima tamo da potraži i nađe utočišta i pravog prijatelja.

O Stirfordu ni reči. Samo joj kazah da je bilo žalosti u Jarmutu usled Emilijinog bekstva, i da mi je to zadalo dvostruku ranu usled jedne okolnosti u vezi s tim. Znao sam da je uvek brzo pogađala istinu i da nikad neće prva izustiti njegovo ime.

Na to pismo dobih odgovor obratnom poštom. Dok sam ga čitao, činilo mi se kao da Agnesa govori. Kao da mi njen srdačni glas zvoni u ušima. Šta mogu više da kažem?

Dok sam u poslednje vreme bio odsutan od kuće, Tredls me je tražio dva-tri puta. Pošto je našao Pegoti kod kuće, i pošto mu je Pegoti rekla, a to je obaveštenje ona uvek davala svakome ko god je hteo da ga čuje, da je ona moja stara dadilja, on se upustio s njom u dobroćudno poznanstvo i ostao da malo proćereta o meni. Tako mi bar Pegoti reče, ali bih ja pre rekao da je sve ćaskanje dolazilo s njene strane, i to nadugačko i naširoko, pošto je nju zaista bilo teško zaustaviti — bog joj svako dobro dao — kad samo jednom počne da govori o meni.

To me podseća ne samo na to da sam jedno posle podne — koje je on odredio — čekao Tredlsa, nego da je i gospođa Krup bila otkazala sve što je u vezi s njenom službom, osim primanja plate, dok se Pegoti ne prestane pojavljivati. Pošto je neko vreme na stepenicama često otpočinjala i vodila razgovor o Pegoti, i to visokim, kreštavim glasom, sa nekim, reklo bi se, nevidljivim poznanikom — mada je, rečeno u čisto telesnom pogledu, bila u svim tim prilikama sasvim sama — gospođa Krup mi uputi pismo u kojem je izložila svoje nazore. Polazeći od jedne izjave sveopšteg značaja, a koja je odgovarala svakom iskrslom događaju u njenom životu, to jest da je i ona sama majka, prešla je na obaveštenje da je imala i drukčijih dana u svome životu, ali da je vazda, otkako za sebe zna, osećala prirodnu odvratnost prema uhodama, nametljivcima i potkazivačima. Ona, veli, neće da navodi imena; kome je pčela za kapom, neka skida kapu; nego samo kaže da je sebe navikla da na uhode, nametljivce i potkazivače, naročito na one u udovičkoj crnini, (ova uzgredna primedba podvučena) gleda sa visine. Ako je izvestan gospodin žrtva uhoda, nametljivaca i potkazivača, ali i dalje bez navođenja imena, on je to po svojoj volji. On ima pravo da radi što mu se sviđa, pa neka radi. Jedini uslov koji ona, gospođa Krup, postavlja, sastoji se u tome da se od nje ne traži da »dolazi u dodir« sa takvim osobama. Prema tome, ona moli da se razreši svake obaveze da služi na gornjem spratu, sve dok se stvari ne vrate u svoje ranije stanje, što se samo može poželeti; a zatim napomenu i da će njena

knjižica stajati na stolu za doručak svake subote ujutro i da moli da se njen račun odmah podmiri, u blagonaklonoj nameri da se obe strane poštede teškoća i »nepogodnosti«.

Gospođa Krup se posle toga ograničila samo na postavljanje raznih klopki na stepenicama, uglavnom zemljanih ćupova, i na pokušaje da namami Pegoti da se bilo kako spotakne i slomi nogu. — Mene je jako uzrujavalo to neprestano opsadno stanje u kojem smo živeli, ali sam se toliko bojao gospođe Krup, da nisam video nikakvog izlaza.

»Moj dragi Koperfilde«, viknu Tredls, koji se u određeno vreme pojavi na mojim vratima uprkos svim tim preponama, »kako ste mi?«

»Dragi moj Tredlse«, rekoh ja, »osobito se radujem što vas najzad vidim i jako mi je žao što ranije nisam bio kod kuće! Ali sam bio u vrlo velikom poslu...«

»Da, da, znam«, reče Tredls, »naravno. Vaša živi u Londonu, čini mi se«.

»Šta ste rekli?«

»Ona... izvinite ... gospođica D. znate«, reče Tredls i pocrvene usled svoje prevelike osetljivosti, »Živi u Londonu, ja bih rekao«.

»O, da, blizu Londona«.

»A moja, možda se toga sećate«, reče Tredls s ozbiljnim izgledom, »Živi tamo u Devonširu, jedna od desetoro. Prema tome, nisam tako zauzet kao vi u tom pogledu«.

»Čudim se kako možete da podnesete«, odgovorih ja, »da je viđate tako retko«.

»E!« reče Tredls zamišljeno. »To zaista izgleda pravo čudo. Ja mislim, Koperfilde, da to dolazi otuda što ne može biti drukčije, zar ne?«

»Možda«, odgovorih sa osmehom, i rumen mi malo udari u lice, »a i zato što imate mnogo postojanosti i strpljenja Tredlse!«

»Gle, molim vas!« reče Tredls i zamisli se o tome. »Zar ja na vas ostavljam takav utisak, Koperfilde? Ja zaista ne znam da sam takav. Ali ona je tako neobično mila devojka, da je moguće da je i meni predala neke od svojih vrlina. Sad se, kad vi to kažete, Koperfilde, i ne čudim. Uveravam vas da ona uvek zaboravlja na sebe i da se samo stara za ono drugo devetoro«.

»Je li ona najstarija?« upitah ja.

»O, ne, bože sačuvaj!« reče Tredls. »Najstarija je prava lepotica«.

Valjda je video da nisam mogao da se ne nasmešim na prostodušnost njegovog odgovora, pa dodade uz smeh koji se ukaza na njegovom bezazlenom licu:

»Ne mislim time reći, razume se, da i moja Sofija... meni se to ime uvek čini lepo, zar ne, Koperfilde?«

»Vrlo lepo!« rekoh ja.

»... da i moja Sofija nije tako lepa u mojim očima, i jedna od najslađih devojaka na svetu u svačijim očima, ja bar tako smatram. Ali kad kažem da je najstarija ‚lepotica‘, mislim da je ona stvarno nešto ...« i kao da je hteo da opiše oblake iznad sebe stade vitlati obema rukama; »sjajno, znate«, reče najzad odlučno.

»Zaista!« ote se meni.

»O, uveravam vas«, reče Tredls, »nešto sasvim izvanredno, zaista. I pošto je, znate, stvorena za društvo i za obožavanje, a zbog njihovih ograničenih sredstava nije u stanju da u tome mnogo uživa, ona je, sasvim prirodno, pomalo razdražljiva i mnogo iziskije. Nego Sofija je skoro uvek odobrovolji«.

»Je li Sofija najmlađa?« stadoh ja da nagađam.

»O, ne, nipošto!« reče Tredls glađeći se po bradi. »Dve najmlađe imaju tek devet i deset. Njih Sofija poučava«.

»Onda je valjda druga po redu?« nastavih ja da nagađam.

»Nije«, reče Tredls. »Sara je druga. Sara ima neku muku sa kičmom, sirota devojka. Bolest će

vremenom iščeznuti, kažu lekari, ali zasad mora da leži punu godinu dana. Sofija je neguje, Sofija je četvrta«.

»A je li im živa majka?« upitah ja.

»O, jeste«, reče Tredls, »Živa je. To je zaista bolja žena, ali vlaga u onom kraju nije za nju pogodna... njoj su, u stvari, oduzete ruke i noge«.

»O, bože!«

»Vrlo žalosno, zar ne?« odgovori Tredls. »Ali sa običnog domaćeg gledišta nije baš tako rđavo kako bi moglo biti, jer je Sofija zamenjuje. Ona je prava majka svojoj majci, koliko i za ono devetoro«.

Ja osetih silno divljenje prema vrlinama te mlade dame, pa u sasvim poštenoj nameri da učinim sve što mogu da bih sprečio da se Tredlsova dobroćudnost zloupotrebi na štetu njihovih zajedničkih izgleda za srećan život, upitah kako je gospodin Mikober.

»Sasvim je dobro, Koperfilde, hvala vam,« reče Tredls, »ja sad ne stanujem kod njih«.

»Ne stanujete?«

»Ne, znate«, reče Tredls šapatom, »on je, u stvari, promenio ime u Mortimer, zbog svojih privremenih neprilika, i sad ne izlazi iz kuće sve do mraka, pa i tada sa naočarima. Bio je popis stvari u našoj kući, zbog neplaćene kirije. Gospođa Mikober je bila u tako strašnom stanju, da zaista nisam mogao da ne dam svoj potpis na onu drugu menicu o kojoj smo govorili ovde. Možete zamisliti, Koperfilde, kako mi je bilo milo kad sam video da su se stvari na taj način uredile i da se gospođi Mikober povratilo raspoloženje«.

»Hm!« učinih ja.

»Samo što njena sreća nije bila duga veka«, nastavi Tredls, »jer, na žalost, odmah sledeće nedelje dođe i drugi popis stvari. To im potpuno rasturi kuću, i ja odonda stanujem u nameštenoj sobi, a Mortimerovi žive zaista vrlo povučeno. Nadam se da me nećete smatrati jako sebičnim, Koperfilde, ako vam kažem da je izvršitelj odneo i moj okrugli mali sto sa mramornom pločom i Sofijinu saksiju i stalak za cveće«.

»Pa to je grozno!« viknuh ja ljutito.

»Da, bilo je... bilo je dosta gadno!« reče Tredls uz svoje obično trzanje, kao od bola pri tome izrazu. »Ali ja to ne kažem sa nekim prekorom, nego iz izvesnog razloga. U samoj stvari, Koperfilde, nisam bio u stanju da ponovo otkupim te stvari u vreme kad su bile zaplenjene, prvo i prvo zato što je izvršitelj, videći da je meni stalo do tih stvari, podigao cenu do nedostižne visine, a drugo i zato što nisam imao novaca. Ali nisam nikako ispuštao iz oka izvršiteljevu radnju«, reče Tredls s velikim uživanjem u tajanstvenosti te stvari, »koja je tamo na vrhu Totenham Kort Roda, te sam najzad danas doznao da su izložene prodaji. Video sam ih samo iz daleka, s druge strane ulice, jer bi prodavač, kad bi video mene, odredio za njih basnoslovnu cenu! Ali meni je, sad kad imam novaca, pala na pamet jedna misao, to jest da mi nećete zameriti ako zamolim vašu dobru staru dadilju da pođe sa mnom do radnje, — mogu joj ga pokazati iza ugla najbliže ulice — pa da se što bolje iscenjka i kupi kao da ih uzima za sebe!«

Još mi je i danas u najsvežijem sećanju radost s kojom mi je Tredls izlagao taj svoj plan i ono njegovo uverenje da je sve to vrlo prepredeno smislio.

Rekoh mu da će mojoj dadilji biti neobično milo da mu pomogne, i da možemo svi troje poći odmah u boj, ali samo pod jednim uslovom. Uslov je da mi da reč da će doneti svečanu odluku da od sad više ne pozajmljuje gospodinu Mikoberu ni ime, ni bilo šta drugo.

»Dragi moj Koperfilde«, reče Tredls, »ja sam to već odlučio, jer počinjem da osećam da sam bio ne samo neobazriv, nego i nesumnjivo nepravedan prema Sofiji. Pošto sam već sam sebi dao reč, više ne treba da bude nikakve bojazni, ali je, evo, i vama dajem sa najvećom gotovošću. Prvu nesrećnu obavezu sam isplatio. Ja ne sumnjam da bi je i gospodin Mikober isplatio da je mogao, ali nije

mogao. Treba da napomenem jednu stvar koja mi se jako sviđa kod gospodina Mikobera, Koperfilde.

Ona se odnosi na drugu menicu, kojoj još nije rok. On mi ne kaže da je otplata osigurana, nego kaže da će biti osigurana. E pa, znate, ja mislim da je to lepo i pošteno s njegove strane«.

Nisam želeo da pokolebam poverenje svog prijatelja, te se složih s njim. Pošto porazgovarasmo još malo, odosmo do svećarevog dućana da vrbujemo Pegoti. Tredls ne pristade da sa mnom provede veče, zato što je jako strepeo da njegove stvari može kupiti ko drugi pre njega, a i zato što je to veće uvek posvećivao pisanju najmilijoj devojci na svetu.

Nikad ga neću zaboraviti kako je virio iza ugla ulice u Totenham Kort-Rodu dok se Pegoti pogađala oko njegovih dragocenih stvari; ni njegovu zabrinutost kad je lagano pošla prema nama, pošto je uzalud nudila jednu cenu, na što je izvršitelj popustio, i pozvao je natrag, te se vratila. Najzad se pregovori svršiše time što je kupila stvari po dosta povoljnoj ceni, te je Tredls bio van sebe od radosti.

»Ja sam vam zaista jako zahvalan«, reče Tredls kad ču da će se stvari poslati u njegov stan još te iste večeri. »Nadam se da nećete pomisliti da je suviše besmisleno ako vas zamolim za još jednu uslugu, Koperfilde?«

Ja unapred rekoh da sam siguran da neću.

»E, onda budite tako ljubazni«, reče Tredls Pegoti, »da uzmete saksiju sad odmah, jer mislim da bih više voleo (pošto je to, znate, Koperfilde, Sofijina stvar), da je lično odnesem kući!«

Pegoti vrlo rado ode i donese mu je, a on je obasu zahvaljivanjem, pa krenu prema Totenham Kort-Rodu, noseći saksiju u naručju s puno ljubavi i s izrazom blaženstva na licu kakvo sam retko viđao.

Mi se onda vratismo u moj stan. Kako su moju Pegoti izlozi privlačili u tolikoj meri da to nisam primetio ni kod kog drugog, išao sam sasvim natenane i zabavljao se gledajući je kako zija u izloge, i čekao koliko god je htela... Tako prođe dosta vremena dok stigosmo do Adelfi.

Dok smo išli gore, ja joj skrenuh pažnju na činjenicu da su klopke gospođe Krup odjednom iščezle, kao i na sveže tragove nekih nogu. A kad smo se popeli na sprat, bili smo jako iznenađeni kad nađosmo vrata od moje sobe širom otvorena, (ja sam ih sam bio zatvorio) i kad iznutra čusmo neke glasove.

Zgledasmo se na znajući šta da mislimo, pa uđosmo u sobu za sedenje. Kako se iznenadih kad od svih stvorenja na ovome svetu ugledah tetku i gospodina Dika. Tetka je sedela na gomili prtljaga, sa svoje dve ptice ispred sebe i mačkom u krilu, kao neki ženski Robinson Kruso, i pila čaj, a gospodin Dik je sedeo zamišljen i naslonjen na velikog zmaja, jednog od onih koje smo nekad zajedno puštali, dok je i oko njega bilo puno prtljaga!

»Tetkice!« viknuh ja. »Kakvo neočekivano zadovoljstvo!«

Srdačno se zagrlismo, a sa gospodinom Dikom se srdačno rukovah; dok gospođa Krup, koja je spravljala čaj i bila da ne može biti revnosnija, srdačno reče da je dobro znala da će se gospodin Koperfild rastopiti od radosti kad vidi svoje drage rođake.

»Hej«, reče moja tetka prema Pegoti, koja je drhtala od straha pred njom. »Kako ste *vi*?«

»Sećate li se moje tetke, Pegoti?« rekoh ja.

»Za ime sveta, dete«, viknu tetka, »ne zovi ženu tim imenom kao da je sa nekog ostrva u južnim morima! Ako se udala i otresla ga se, a to je bilo najbolje što je mogla uraditi, onda je pusti da se koristi promenom. Kako se sad zovete, P.?« reče moja tetka, našavši to kao zamenu za onaj mrski naziv.

»Barkis, gospođo«, reče Pegoti — poklonivši se.

»No, to je već ljudski!« reče moja tetka. »To ne zvuči kao da vam je potreban misionar. Kako ste, Barkisova? Nadam se da ste dobro?«

Ohrabrena tim ljubaznim rečima, kao i time što joj je moja tetka pružila ruku, Barkisova pristupi i

prihvati ruku, pa se zahvali lakim poklonom.

»Vidim da smo starije nego što smo bile«, reče tetka. »Srele smo se, znate, samo jednom. I lep smo posao onda obavile. Trote, molim te još jednu šolju«.

Uslužno dadoh šolju čaja tetki, koja je sedela ukočeno kao obično, pa se usudih da joj skrenem pažnju na to da neprestano sedi na svom sanduku.

»Dopustite da privučem ovamo sofu, ili jednu naslonjaču, draga tetka«, rekoh ja. »Zašto da se mučite?«

»Hvala ti, Trote«, odgovori moja tetka, »više volim da sedim na svojim stvarima«. Tu se moja tetka zagleda netremice u gospođu Krup, pa primeti: »Nije potrebno da nas dalje dvorite, gospođo.«

»Da metnem još malo čaja u čajnik pre no što odem, gospođo?« zapita gospođa Krup.

»Ne, hvala, gospođo«, odgovori moja tetka.

»Dopustite da vam donesem još komad masla, gospođo«, reče gospođa Krup. »Ili biste možda voleli da probate jedno sveže jaje? Ili da vam ispržim krišku slanine? Zar nema ništa što bih mogla da uradim za vašu dragu tetku, gospodine Koperfilde?«

»Ništa, gospođo«, odgovori tetka. »Imamo sve što nam treba, hvala vam«.

Gospođa Krup, koja se neprestano smešila da pokaže svoju blagu narav i neprestano krivila glavu na jednu stranu, da pokaže opštu slabost svog organizma, i neprestano trljala ruke, da pokaže svoju želju da što bolje usluži svakoga ko to zaslužuje — postepeno izađe iz sobe, jednako se smešeći, kriveći glavu i trljajući ruke.

»Dik«, reče moja tetka, »sećate li se što sam vam govorila o licemerima, tuđim skutonošama, obožavaocima zlatnog teleta?«

Gospodin Dik — prilično poplašen, kao da je zaboravio — brzo odgovori da se seća.

»Gospođa Krup je jedna od tih«, reče tetka. »Barkisova, moliću vas da se pobrinete oko tog čaja i da mi naspete još jednu šolju, jer ne mogu da podnesem način na koji toči ova žena«.

Pošto sam dovoljno poznavao svoju tetku, bilo mi je jasno da ima nešto važno u glavi, i da njen dolazak ima mnogo više razloga no što bi koji stranac mogao pomisliti.

Opazih kako se njen pogled zaustavlja na meni kad god mi je pažnja bila zauzeta čim drugim, i kako se u njoj vodi borba puna neodlučnosti, dok spoljnom mirnoćom i ukrućenošću ne odaje ništa. Počeh da se domišljam nisam li što uradio čime bih je uvredio, na što mi savest prišapnu da joj još ništa nisam kazao o Dori. »Da li bi to na neki način mogao biti razlog?« pitao sam se u sebi. Kako sam znao da će ona sama progovoriti kad nađe za shodno, ja sedoh kraj nje, pa stadoh razgovarati sa pticama, i poigrah se s mačkom, trudeću se da se ponašam slobodno koliko god mogu. Ali sam bio daleko od toga da se osećam lagodno, što bih možda i mogao da nije bilo gospodina Dika, koji je stajao naslonjen na velikog zmaja iza moje tetke, i iskorišćavao svaku priliku da mi sumorno zamaše glavom, pokazujući na nju.

»Trote«, reče najzad moja tetka kad ispi čaj, brižljivo zagladi haljinu, i obrisa usta, »ne morate ići, Barkisova! — Trote, jesi li naučio da budeš čvrst i samopouzdan?«

»Nadam se da jesam, tetka«.

»Šta misliš, a?« pitala je i dalje gospođica Betsi.

»Mislim da jesam, tetka«.

»Onda šta misliš, dete moje«, reče moja tetka i pogleda ozbiljno u mene, »zašto večeras više volim da sedim na mojim stvarima?«

Mahnuh glavom u znak da ne mogu da pogodim.

»Zato«, reče moja tetka, »Što je to sve što imam. Jer sam propala, dragi moj!«

Da se cela kuća sa svima nama survala u reku, teško da bih osetio veći potres.

»Dik to zna«, reče tetka i mirno mi stavi ruku na rame. »Propala, dragi Trote! Sve što imam na svetu nalazi se u ovoj sobi, osim kućice, a nju sam ostavila Dženeti da je izda. Barkisova, treba mi

jedna postelja za ovoga gospodina za noćas. A da bismo uštedeli, možda ćete moći nešto udesiti za mene ovde. Šta bilo. Samo za noćas. Sutra ćemo već malo više razgovarati«.

Iz mog zaprepašćenja i brige za nju — uveren sam samo za nju — trže me ona kad me zagrli, za trenutak, i stade vikati da joj je žao samo zbog mene. Sledećeg trenutka već je obuzdala uzbuđenje i reče sa izgledom više pobedonosnim nego utučenim:

»Moramo hrabro snositi nedaće i ne smemo dopustiti da nas zaplaše, dragi moj. Moramo naučiti da igramo svoju dramu do kraja. Moramo gledati da nadživimo nesreću, Trote!«

GLAVA XXXV

POTIŠTENOST

Čim povratih prisustvo duha, koje me je bilo izneverilo pri prvom potresu usled tetkinog saopštenja, predložih gospodinu Diku da pođe sa mnom do svećarevog dućana, pa da uzme postelju koju je gospodin Pegoti nedavno bio upraznio. Kako se svećarev dućan nalazio na pijaci Hangerford, a kako je pijaca Hangerford onda bila sasvim drukčija nego što je sad, to je ispred vrata bio nizak trem od drvenih stubova — dosta sličan onome ispred kućice na starinskim barometrima u kojoj borave onaj čovečuljak i ženica — što se strašno svidelo gospodinu Diku. Ponos što će stanovati nad takvom konstrukcijom nadoknadila bi mu, smem slobodno reći, mnoge nezgode, a pošto njih nije ni bilo — osim one mešavine raznih mirisa o kojoj sam ranije govorio, i možda nedostatka malo većeg prostora — on je bio prosto oduševljen svojim novim stanom. Gospođa Krup ga je malo ranije ljutito uveravala da u njemu nema mesta ni koliko da se mačka protegne, ali mi gospodin Dik sasvim tačno primeti sedeći pri dnu kreveta i grleći svoju nogu:

»Znate, Trotvude, ja i ne želim da mi se ovde proteže mačka. Ja nemam mačke. Pa šta se to onda mene tiče?«

Pokušao sam da ispitam ima li gospodin Dik nekog pojma o uzrocima te iznenadne i velike promene u stvarima moje tetke. Ali on nije znao ništa, kao što sam mogao i očekivati. Jedini izveštaj koji sam mogao dobiti od njega glasio je da mu je tetka rekla prekjuče:

»E sad, Dik, da vidimo jeste li zaista onakav filozof za kakvog vas smatram«; i da joj je onda rekao da se nada da jeste; i da mu je moja tetka onda rekla: »Dik, ja sam propala«; i da je onda on njoj rekao: »O, zbilja«; i da ga je onda moja tetka jako pohvalila, što je njemu bilo vrlo milo. I da su onda zajedno došli k meni, a usput pili teško crno pivo iz zatvorenih boca i jeli sendviče.

Gospodin Dik je bio toliko zadovoljan dok je tako sedeo pri dnu kreveta, gladio se po nozi i pričao mi sve to razrogačenih očiju i sa začuđenim osmehom da me je to, žao mi je što to moram reći, navelo da mu objasnim da propast znači: nevolju, oskudicu, gladovanje. Ali se ubrzo gorko pokajah zbog te grubosti kad videh kako mu lice preblede i kako mu suze potekoše niz otegnute obraze, dok je u mene uperio pogled pun neiskazane žalosti, tako da bi se smekšalo i mnogo tvrđe srce nego što je moje. Stalo me mnogo više muka da ga opet razveselim nego što mi je trebalo maločas da ga ražalostim, i ubrzo shvatih što je trebalo da znam odmah u početku, da je bio tako pun pouzdanja samo zbog svoje vere u najmudriju i najdivniju ženu i zbog svog neograničenog oslanjanja na moje umne sposobnosti. Te je sposobnosti, čini mi se, smatrao doraslim da se ponesu sa bilo kakvom nesrećom manjom od najkobnije.

»Šta da radimo, Trotvude?« reče gospodin Dik. »Tu je moja Predstavka...«

»Svakako da je tu«, rekoh ja. »Ali zasada mi, gospodine Dik, treba samo da se pravimo veseli, da tetka ne bi opazila da mi mislimo na to«.

On se najrevnosnije saglasi s tim, pa me stade moliti da ga nekim od onih visprenih načina koji su meni uvek na raspolaganju podsetim ako bih ikad primetio da skreće s pravog puta. Ali mi je žao što moram reći da je strah koji sam mu zadao bio jači i od najboljeg njegovog nastojanja da se pretvara. Cele večeri oči su mu svaki čas letele prema licu moje tetke s izrazom najcrnje strepnje, kao da je već gleda kako mršavi i propada na licu mesta. Bio je toga svestan, pa je glavu, trudeći se da je obuzda, držao sasvim nepomično, i pri tom kolutao očima kao da je kakva mašina — čime nije ni najmanje popravljao stvar. Za večerom ga videh kako gleda u veknu, koja j,e te večeri slučajno bila mala, kao da ništa drugo ne stoji između nas i gladi, a kad moja tetka navali na njega da večera kao obično,

uvrebao sam ga gde trpa u džep komadiće hleba i sira, bez sumnje s namerom da nas tom uštedevinom povrati u život kad budemo daleko odmakli u iznemoglosti.

Tetka je sa svoje strane imala mirno i pribrano držanje, koje je bilo pouka za sve nas — bar za mene, na svaki način. Bila je neobično ljubazna prema Pegoti, sem kad bih je ja nepažnjom nazvao tim imenom, i premda sam znao da se oseća tuđa u Londonu, izgledala je kao kod svoje kuće. Rešili smo da spava u mome krevetu, a ja da ležim u sobi za sedenje i da je čuvam. Pridavala je veliku važnost činjenici što smo tako blizu reke, za slučaj požara, i mislim da je u toj okolnosti zaista nalazila neko zadovoljstvo.

»Dragi Trote«, reče tetka kad vide da se spremam da joj pripravim njen običan večernji napitak, »ne!«

»Ništa, tetka?«

»Nikako vina, dragi moj. Piva«.

»Ali imamo vina ovde, tetka. A vi ga uvek pravite s vinom«.

»Čuvaj to za slučaj bolesti«, reče tetka. »Ne smemo ga trošiti nemilice, Trote. Piva za mene. Pola pinte«.

Učini mi se da će gospodin Dik pasti u nesvest. Pošto sam znao da je tetka odlučna, odoh sam po pivo. Kako je već bilo kasno, Pegoti i gospodin Dik iskoristiše tu priliku da oboje zajedno pođu ka svećarevom dućanu. Rastadoh se na uglu ulice sa tim siromaškom, koji je nosio velikog zmaja na leđima — sušta slika ljudske žalosti.

Kad se vratih, tetka je hodala gore-dole i gužvala prstima porupčiće na svojoj noćnoj kapi. Ja zagrejah pivo i ispekoh hleb po običnim, nepromenljivim načelima. Kad napitak bi gotov za nju, bi gotova i ona za njega, onako s noćnom kapom na glavi i sa skutom noćne haljine posuvraćenim na kolenima.

»Dragi moj«, reče tetka pošto srknu kašičicu-dve, »mnogo je bolje nego vino. Ni blizu tako žestoko«.

Mora biti da se na meni videlo da sumnjam, jer ona dodade:

»Da, dete moje. Ako nam se ne dogodi ništa gore od piva, biće dobro«.

»Znam. Trebalo bi da i ja tako mislim«, rekoh ja.

»No, pa zašto onda ne misliš tako?« reče moja tetka.

»Zato što smo nas dvoje vrlo različiti«, odgovorih ja.

»Ta, koješta, Trote!« reče tetka.

Tetka je i dalje mirno uživala, bez mnogo izveštačenosti, ako je toga uopšte bilo, pijući toplo pivo kašičicom i umačući u njega komadiće prepečenog hleba.

»Trote«, reče ona, »ja uopšte ne marim mnogo za strana lica, ali znaš da mi se prilično sviđa ova tvoja Barkisova«.

»Milije mi je što to čujem nego da sam dobio sto funti«, rekoh ja.

»Čudan je ovaj svet«, primeti moja tetka trljajući nos. »Ne mogu nikako da shvatim kako je ta žena došla na svet s takvim imenom. Toliko bi joj, mislim, lakše bilo da se rodila kao Džekson ili nešto slično«.

»Možda i ona tako misli, ali nije ona kriva«, rekoh ja.

»Valjda nije«, odgovori tetka kao da priznaje preko volje; »tek ipak je nezgodno. Nego sad je Barkisova. To je izvesna uteha. Barkisova te mnogo voli, Trote«.

»Nema stvari koju ona ne bi uradila samo da to dokaže«, rekoh ja.

»Nema, i ja bih rekla«, odgovori tetka. »Eto, tu me je sada ta sirota budala molila i molila da primim od nje nešto novca, jer ga, veli, ima suviše. Glupača!«

Jasno se videlo kako mojoj tetki suze radosnice kaplju u toplo pivo.

»To je najsmešnije stvorenje koje je svet ikad video«, reče tetka. »Znala sam ja još kad sam je prvi put videla kod one blažene bebe, tvoje pokojne majke, da je to najsmešniji živi stvor. Ali Barkisova ima i dobrih strana«.

Praveći se da se smeje, ona iskoristi priliku da prinese ruku očima. Pošto se njom poslužila, ona nastavi da jede svoj prepečeni hleb i da govori u isto vreme.

»O, bože blagi!« uzdahnu tetka. »Sad znam sve o onoj stvari, Trote. Barkisova i ja smo dugo ćaskale dok si ti bio napolju s Dikom. Sad znam sve. Ja sa svoje strane ne mogu nikako da znam kud srljaju te jadne devojke. Čudim se što ne tresnu glavom o… o kamin«, reče moja tetka, na što je verovatno došla gledajući u moj kamin.

»Jadna Emilija!« rekoh ja.

»O, nemoj mi govoriti da je jadna«, odgovori tetka. »Trebalo je da misli na to pre nego što je pričinila toliko jada! Poljubi me, Trote. Žao mi je zbog tvog preranog iskustva«.

Kad se nagoh napred, ona stavi svoju čašu na moje koleno da me zadrži, pa mi reče:

»O, Trote, Trote! Dakle ti uobražavaš da si zaljubljen, je li?«

»Uobražavam, tetka!« kliknuh ja, crven kao rak. »Ja je obožavam iz dna duše!«

»Doru, je l‘«, odgovori tetka. »I hoćeš da kažeš da je ta mala zanosna, a?«

»Draga tetka«, odgovorih ja, »niko ne može ni izbliza da zamisli kakva je ona!«

»A nije luckasta?« reče tetka.

»Luckasta, tetka!«

Ozbiljno verujem da mi nije nikad ni za trenutak palo na um da razmislim je li ili nije. Ta mi je pomisao, naravno, bila mrska, ali me je nekako iznenadila, kao nešto sasvim novo.

»Nije vetrenjasta?« reče moja tetka.

»Vetrenjasta, tetka?« Mogao sam samo da ponovim tu smelu pretpostavku s onim istim osećanjem s kojim sam ponovio i njeno prvo pitanje.

»Dobro, dobro!« reče tetka. »Pitam samo. Ja je ne potcenjujem. Siroti mali par! I tako vi mislite da ste stvoreni jedno za drugo, i da ćete prolaziti kroz život kao kroz neku veselu terevenku, kao dve figurice od šećera iz poslastičarnice, a, Trote?«

Ona me je to pitala tako dobroćudno, s tako blagim izrazom, pola šaljivo, a pola tužno, da me sasvim dirnu.

»Mladi smo i neiskusni, tetka, to i sami znate«, odgovorih ja, »pa mogu da kažem da govorimo i mislimo mnogo štošta što je vetrenjasto. Ali mi se istinski volimo, u to sam uveren. Kad bih pomislio da bi Dora ikad mogla voleti drugoga, ili prestati da me voli, ili da bih ja ikad mogao voleti neku drugu, ili prestati da volim nju, ne znam šta bih uradio; čini mi se da bih sišao s uma!«

»Ah, Trote«, reče tetka mašući glavom i smešeći se ozbiljno »slepac! slepac! slepac!«

»Neko je koga ja poznajem, Trote«, nastavi moja tetka posle kratkog ćutanja, »i pored vrlo prilagodljive naravi, sposoban za veliku predanost u ljubavi, punu usrdne milošte, i to me podseća na onu sirotu bebicu. I taj Neko treba da nađe predanost koja će ga podržati i usavršiti, Trote. Duboku, pravu, vernu, ozbiljnu predanost«.

»Kad biste samo znali kako je Dora ozbiljna i predana, tetka!« viknuh ja.

»O, Trote«, opet reče ona, »zbilja si slepac, slepac!« I ja, ne znajući zašto, osetih kako se neko nejasno nezadovoljstvo zbog nekog gubitka, ili nekog nedostatka nadnosi na mene i baca na mene senku, kao neki oblak.

»Međutim«, reče tetka, »ne želim da dva mlada stvorenja otuđim jedno od drugog, ili da ih unesrećim, pa ćemo, iako je to ljubav između dvoje dece, a ljubav između dvoje dece vrlo često — pazi, ja ne kažem uvek — ne vodi ničemu, ipak ozbiljno shvatiti stvar, u nadi da će danas-sutra sve izaći na dobro. Ima vremena, kako god ispadne!«

Sve skupa uzevši, nije baš bio utešan zaključak za ushićenog ljubavnika, ali sam bio srećan što sam i tetki poverio svoju tajnu, vodeći pritom računa da je sigurno umorna. Zato joj od srca zahvalih na tom znaku ljubavi, i na svoj njenoj ostaloj dobroti prema meni, pa ona, pošto mi nežno požele laku noć, uze svoju spavaću kapu i ode u moju spavaću sobu.

Kako sam se jadno osećao kad legoh u postelju! Kako mi se neprestano po glavi vrzla misao da sam siromašan u očima gospodina Spenloa; o tome da više nisam što sam mislio da jesam kad sam zaprosio Doru; o viteškoj dužnosti da kažem Dori kakav je sad moj položaj u društvu i da je oslobodim svake obaveze, ako ona to smatra za potrebno; o tome kako da nađemo sredstva da živimo za dugo vreme moga pripravništva, koje ne donosi nikakva prihoda; o tome kako ću nešto raditi da pomognem tetki, i kako ne vidim puta i načina da ma šta uradim u tom pravcu; o tome kako ću spasti na to da nemam ni pare u džepu, da nosim pohaban kaput i da ne budem u stanju da nosim Dori male poklone, da jašem čile paripe i da se pokazujem u povoljnoj svetlosti! Ma koliko da sam bio svestan i mučio sebe svešću da je prljavo i sebično misliti samo na svoju nesreću, ipak sam bio toliko zaljubljen u Doru, da drukčije nisam mogao. Znao sam da je nisko s moje strane što ne mislim o tetki mnogo više, a o sebi mnogo manje, ali je zasad sebičnost bila nerazdvojna od Dore, a Doru nisam mogao odgurnuti ustranu za ljubav nijednom ljudskom stvoru. Kako sam se beskrajno bedan osećao te noći.

Što se tiče spavanja, neprestano sam sanjao o siromaštvu u svim oblicima, ali sam, izgleda, sanjao bez ikakvih prethodnih ceremonija uspavljivanja. Čas sam bio sav u ritama i trudio se da prodam Dori šibice, šest smotuljaka za pola penija; čas opet dolazio u kancelariju u spavaćim haljinama i čizmama, te se gospodin Spenlou bunio što izlazim pred klijente u tako luckastom odelu; čas sam gladno kupio mrvice što su padale sa biskvita staroga Tifija, koji je on redovno jeo čim bi na crkvi Sv. Pavla izbio jedan sat; a onda opet očajno pokušavao da izvadim dozvolu da se oženim Dorom, pri čemu sam u zamenu mogao dati samo jednu rukavicu Urije Hipa, koju je ceo sudski kolegijum odbacivao; i tako se neprestano, uvek više-manje svestan da sam u svojoj sobi, prevrtao i bacakao po

postelji, bio lađa u moru posteljnih čaršava i navlaka.

Moja tetka je bila isto tako nemirna, jer sam često čuo kako hoda gore-dole. Dva-tri puta se u toku te noći pojavljivala u mojoj sobi i prilazila sofi na kojoj sam ležao, uvijena u dug flanelski ogrtač, u kojem je izgledala visoka sedam stopa i ličila na uznemirenu avet. Prvi put sam se uplašeno trgao, na što saznadoh da je po nekoj naročitoj svetlosti na nebu zaključila da gori Vestminsterska opatija i da je došla da od mene čuje je li verovatno da će se i Bakingem-strit upaliti ako vetar promeni pravac. Zatim sam je, mirno ležeći, video kako seda pored mene i šapuće sama za sebe: »Jadni dečko!« A na to se osetih još dvadeset puta bedniji pri pomisli koliko nesebično ona misli na mene, a kako samoživo ja mislim samo na sebe.

Bilo je teško verovati danoć koja meni izgleda tako duga može nekome izgledati kratka. To me navede da neprestano dugo i dugo mislim o nekoj zamišljenoj zabavi, na kojoj satima igraju i igraju, da najzad i to pređe u san, te sam slušao kako muzika neprestano svira jednu istu melodiju, i gledao kako Dora igra uvek istu igru, ne okrećući glave na mene. Čovek koji je cele noći svirao u harfu baš se uzalud trudio da je pokrije noćnom kapom obične veličine, kad se probudih, ili bolje reći prestadoh nastojati da zaspim, pa videh da je najzad sunce granulo i da obasjava sobu kroz prozor.

Postojalo je u ono vreme jedno rimsko kupatilo pri kraju jedne od ulica koje su polazile sa Stranda — a možda još i danas postoji — u koje sam često zalazio da se bućnem u hladnu vodu. Pošto sam se obukao što sam mogao tiše, i ostavivši Pegoti da se stara o tetki, skočih glavačke u vodu, pa onda odoh da se prošetam po Hamstedu. Nadao sam se da će mi to oštro kretanje malo osvežiti duh, pa mislim i da mi je dosta prijalo, jer sam brzo došao do zaključka da na prvom mestu treba preduzeti korake da se poništi ugovor o mome pripravništvu, te da tako dobijem natrag plaćenu taksu. Doručkovao sam negde u Hitu, pa se vratih peške do Doktorskog doma, sve polivenim ulicama, i kroz prijatni miris letnjeg cveća, koje je raslo po baštama, da ga malo zatim maloprodavci donesu u grad na glavama, sav obuzet mislima o prvom pokušaju da se snađem u izmenjenim okolnostima.

Ipak stigoh u kancelariju tako brzo, da sam morao da hodam zaludan oko Doma dok se stari Tifi, uvek prvi, ne pojavi s ključem. Tada sedoh u jedan kut u hladovinu i stadoh gledati u suncem obasjane dimnjake, i misliti o Dori, dok naposletku ne dođe gospodin Spenlou, sav svež i nakudravljen.

»Kako ste, Koperfilde?« reče on. »Divno jutro!«

»Krasno jutro, gospodine«, rekoh ja. »Da li bih mogao da progovorim koju reč s vama pre nego što odete u sud?«

»Naravno«, reče on. »Hodite u moju sobu«.

Pođoh s njim u njegovu sobu, gde on poče da navlači togu i da se doteruje pomalo pred malim ogledalom koje je bilo nameštено s unutrašnje strane jednog ormana,

»Žao mi je što moram da vam kažem«, rekoh ja, »da imam neke dosta nepovoljne vesti od svoje tetke«.

»Nije valjda!« reče on. »O bože! Nije kaplja?«

»Nije u pitanju njeno zdravlje, gospodine«, odgovorih ja. »Pretrpela je teške gubitke. U stvari, ostalo joj je vrlo malo«.

»Vi me zaprepašćujete, Koperfilde!« viknu gospodin Spenlou.

Ja mahnuh glavom.

»Zaista, gospodine, njeno se stanje tako izmenilo, da sam hteo da vas zapitam da li bi bilo moguće, žrtvujući izvestan deo plaćene takse, razume se«, ovo sam umetnuo pod uticajem trenutnog raspoloženja, nateran hladnim izrazom na njegovom licu, »da se poništi ugovor o mome pripravništvu?«

Niko živi ne zna šta me je muke stalo da iznesem taj predlog. To je značilo kao tražiti milost da budem osuđen na progonstvo od Dore.

»Da se poništi vaše pripravništvo, Koperfilde? Da se poništi?«

Ja mu objasnih prilično odlučno da zaista ne znam kako da stvorim sredstva za život, osim da sam zarađujem. »Ne strepim za budućnost«, rekoh mu, i to jako naglasih, kao da želim da mu dam na znanje da ću danas-sutra ipak nesumnjivo biti dostojan kandidat za njegovog zeta, »ali sam zasad primoran da se sam pomognem«.

»Jako mi je žao što to čujem, Koperfilde«, reče gospodin Spenlou. »Neobično žao. Nije običaj da se poništava ugovor o pripravništvu iz takvih razloga. Takav postupak nije uobičajen u našoj struci. To nije nimalo zgodan primer. Daleko od toga. A ujedno ...«

»Vi ste vrlo ljubazni, gospodine«, promrmljah ja, očekujući neki ustupak.

»Ne, nimalo. Ni govora o tome«, reče gospodin Spenlou. »A ujedno sam hteo reći: da mi je nešto sudba dala odrešene ruke ... da nemam ortaka ... gospodina Džorkinsa ...

Moje se nade srušiše u tren oka, ali ja pokušah još nešto.

»Šta mislite, gospodine«, rekoh ja, »kako bi bilo da ja govorim sa gospodinom Džorkinsom?«

Gospodin Spenlou stade mahati glavom kao da ne veruje u uspeh.

»Ne dao bog, Koperfilde«, odgovori on, »da ja kome činim nepravdu, a najmanje gospodinu Džorkinsu. Ali poznajem ja svog ortaka, Koperfilde. Gospodin Džorkins nije čovek koji će se odazvati na predlog te vrste. Gospodina Džorkinsa je teško skrenuti s utabane staze. Znate kakav je on!«

Ja o njemu nesumnjivo ništa nisam znao, sem da je isprva sam vodio to preduzeće i da sad živi sam za sebe u jednoj kući blizu Montegju-skvera, kojoj bi vrlo dobro došlo kad bi je malo prefarbali; da u kancelariju dolazi sasvim dockan, a odlazi neobično rano, da ga izgleda ni za šta ne pitaju; i da ima neki mračan ćumez na gornjem spratu sam za sebe, u kojem se nikada nikakav posao nije vršio i gde na njegovom stolu leži neka stara žuta mapa od debelog kartona, bez ijedne mrlje mastila, o kojoj se zucka da je stara dvadeset godina.

»Da li biste imali što protiv da ja porazgovaram s njim?«

»Ni najmanje«, reče gospodin Spenlou. »Ali imam izvesno iskustvo sa gospodinom Džorkinsom, Koperfilde. Kamo sreće da stvar stoji drukčije, jer bih vrlo rado izišao u susret vašem shvatanju, u svakom pogledu. Ne mogu imati ništa protiv toga da govorite o tome sa gospodinom Džorkinsom, ako nalazite da je to vredno truda«.

Koristeći se tim dopuštenjem, koje mi on dade uz topli stisak ruke, prosedeo sam do dolaska gospodina Džorkinsa razmišljajući o Dori, i posmatrajući kako se sunce sa dimnjaka kradom spušta po zidu kuće preko puta. A onda se popeh do gospodin Džorkinsove sobe, i očevidno, kad se pojavih u njoj, prosto zaprepastih gospodina Džorkinsa.

»Uđite, gospodine Koperfilde«, reče gospodin Džorkins. »Uđite!«

Uđoh i sedoh, pa izložih gospodinu Džorkinsu stvar otprilike isto onako kako sam je izložio i gospodinu Spenlou. Gospodin Džorkins nije nikako izgledao onako strašan kako bi se moglo očekivati, već više neki krupan mlakonja, glatka lica, od svojih šezdeset godina, koji je toliko šmrkao burmut, da je u Domu nastalo predanje da on uglavnom i živi od sredstva za nadraživanje, pošto mu u telu ne ostaje više mesta za drugu hranu.

»Vi ste valjda govorili o tome sa gospodinom Spenlou?« reče gospodin Džorkins, pošto me je vrlo nemirno saslušao do kraja.

Ja odgovorih da jesam, i rekoh da je gospodin Spenlou pomenuo njegovo ime.

»I rekao da ću ja biti protiv toga?« upita gospodin Džorkins.

Morao sam mu priznati da je gospodin Spenlou smatrao to za verovatno.

»Žao mi je što vam moram reči, gospodine Koperfilde, da ja ne mogu potpomoći vašu stvar«, reče gospodin Džorkins nervozno. »U stvari... nego, ja imam zakazan sastanak u banci, te ćete biti dobri da me izvinete«.

On na to ustade vrlo žurno i htede da izađe iz sobe, kad se ja usudih da mu kažem da to, onda,

izgleda da se stvar ne može urediti.

»Ne!« reče gospodin Džorkins i zastade na vratima da odmahne glavom. »O, ne! Ja se protivim, znate« što izgovori brzo, i izađe napolje. »Vama mora biti poznato jedno, gospodine Koperfilde«, dodade pogđevši opet unezvereno kroz vrata, »ako je gospodin Spenlou protivan...«

»On lično nije protivan, gospodine«, rekoh ja.

»O, lično«, ponovi gospodin Džorkins nestrpljivim tonom. »Ja vas uveravam da tu postoji protivljenje, gospodine Koperfilde. Stvar je bez nade! Ono što želite da se uradi, ne može se uraditi. Ja... ja zaista imam sastanak u banci«. I on na to prosto pobeže trkom, posle čega se, bar koliko je meni poznato, tri dana nije pojavljivao u Domu.

Pošto sam se bio rešio da učinim sve što mogu, pričekah da dođe gospodin Spenlou, pa mu onda opisah šta se dogodilo, nagoveštavajući mu da još nisam bez nade da će on moći da ublaži neumoljivog gospodina Džorkinsa, samo ako se bude primio tog zadatka.

»Koperfilde«, odgovori gospodin Spenlou, milostivo se smeškajući, »ne poznajete vi mog ortaka gospodina Džorkinsa tako odavno kao ja. Ništa nije dalje od mene nego pomisao da mu pripišem ma i najmanju prepredenost. Ali gospodin Džorkins ima izvestan način na koji ispoljava svoje zamerke, a koji često vara ljude. Ne, Koperfilde«, reče mašući glavom, »gospodin Džorkins se ne da umoliti, verujte mi!«

Bio sam potpuno zbunjen onako između gospodina Spenlou i gospodina Džorkinsa, ne znajući ko je od ta dva ortaka zaista protivan, ali sam dovoljno jasno video da u firmi postoji neka neumoljivost, i da o vraćanju tetkinih hiljadu funti neće biti ni govora. I tako u nekom stanju duhovne klonulosti, koje se sećam ne baš sa zadovoljstvom, jer mi je i danas jasno, kao što mi je i onda bilo, da je u tome još uvek bilo suviše misli o meni samom (mada uvek u vezi s Dorom), napustih kancelariju, pa se uputih kući.

Pokušavao sam da se pomirim s najgorim i da predstavim sebi u najstrožem obliku sve mere koje će se ubuduće morati preduzeti, kad me jedna najamna kola, koja su dolazila za mnom, pa zastala upravo pred mojim nosom, nateraše da pogledam naviše. Jedna lepa ruka ispruži se kroz prozor i na mene se stade smešiti ono lice koje nijednom nisam ugledao a da se ne osetim vedar i srećan, još od onog trenutka kada se ono prvi put osvrnulo na onim starim hrastovim stepenicama sa velikom širokom ogradom, i kad sam lepotu tog lica doveo u vezu sa prozorom od obojenog stakla u crkvi.

»Agnesa!« viknuh radosno. »O, draga Agnesa! Baš vi, od svih stvorenja na svetu! Kako se radujem što vas vidim!«

»Zar zbilja?« reče ona svojim srdačnim glasom.

»Imam toliko mnogo da govorim s vama!« rekoh ja. »Lakše mi je pri duši čim vas ugledam. Da imam čarobnu kapicu, nikog ne bih poželeo da vidim nego vas!«

»Šta?« upita Agnesa.

»Pa, možda prvo Doru«, priznadoh crveneći.

»Naravno, Doru prvo, nadam se«, reče Agnesa nasmejano.

»Ali vas odmah za njom«, rekoh ja. »Kuda idete?«

Uputila se u moj stan da poseti moju tetku. Pošto je dan bio lep, ona sa velikim zadovoljstvom pristade da izađe iz kola, koja su zaudarala (glava mi je bila u njima za sve vreme razgovora) na štalu smeštenu pod stakleni krov za krastavce. Otpustih kočijaša, pa me ona uze pod ruku, te pođosmo dalje zajedno. Ona je za mene bila kao neko oličenje nade. Kako sam se počeo osećati drukčije za tili časak, čim se Agnesa našla kraj mene!

Moja tetka joj je napisala jedno od svojih čudnih kratkih pisama, malo dužih od banknote — na što bi se obično ograničavali njeni napori na tom polju. U pismu je javila da je zapala u nesreću i da ostavlja Dover zanavek, ali da se tvrdo rešila na to, i da je sada tako dobro da se zbog nje niko ne mora uznemiravati. Agnesa je na to došla u London da poseti moju tetku, jer je između njih dve već

dugo godina postajalo uzajamno dopadanje, koje je stvarno vodilo poreklo još od vremena kad sam se ja nastanio u kući gospodina Vikfilda. Reče da nije došla sama. S njom su njen otac i — Urija Hip.

»A oni su sad ortaci«, rekoh ja. »Bestraga mu glava«.

»Da«, reče Agnesa. »Imaju ovde nekog posla, pa sam se i ja koristila prilikom da dođem. Ne smete smatrati da je moja poseta čisto prijateljska i nesebična, Trotvude, jer — sve se bojim da ne patim od nekog grubog predubeđenja, — ne volim da puštam tatu samog s njim na put?«

»Vrši li on još uvek onakav uticaj na gospodina Vikfilda, Agnesa?«

Agnesa klimnu glavom.

»Takva je promena nastala u našoj kući«, reče ona, »da biste teško poznali onu milu, staru kuću. Sad oni stanuju s nama«.

»Oni?« rekoh ja.

»Gospodin Hip i njegova majka. On spava u nekadašnjoj vašoj sobi«, reče Agnesa, i pogleda naviše u moje lice.

»Voleo bih da mogu da mu određujem snove«, rekoh ja. »Ne bi dugo spavao u njoj«.

»Ja još imam onu svoju sobicu«, reče Agnesa, »u kojoj sam nekad učila. Kako vreme brzo prolazi! Sećate li se? Mala, hrastovinom obložena soba, u koju se ulazi iz salona«.

»Da li se sećam, Agnesa? Kad sam vas ono video kad izlazite iz onih vrata, sa vašom malom, smešnom kotaricom za ključeve koja vam je visila sa strane?«

»Uvek je ista«, reče Agnesa smešeći se. »Milo mi je što se prijatno sećate nje. Bili smo vrlo srećni«.

»Zaista!« rekoh ja.

»Tu sobu još čuvam za sebe, ali ne mogu, znate, da ostavljam gospođu Hip samu. Te se stoga«, reče Agnesa mirno, »osećam dužna da joj pravim društvo i onda kad bih možda više volela da budem sama. Ali inače nemam razloga da se žalim na nju. Ponekad mi istina dosađuje uzdizanjem svoga sina u nebo, ali je to kod majke sasvim prirodno. On je vrlo dobar sin«.

Pogledah u Agnesu kad izgovori ove reči i ne opazih nikakav znak da je svesna namera Urije Hipa. Njene se blage, ali ozbiljne oči sretoše sa mojima, i videh u njima onu njenu lepu otvorenost, dok joj na blagom licu nije bilo nikakve promene.

»Glavna je nezgoda njihovog prisustva u kući«, reče Agnesa, »u tome što ne mogu da budem blizu tate koliko bih želela, pošto je Urija Hip uvek između nas, te ne mogu da bdim nad njim, ako to nije suviše smelo rečeno, onoliko prisno koliko bih htela. Ali ako ga vreba ikakvo izdajstvo ili podvala, nadam se da će na kraju prosta ljubav ili istina ipak nadjačati. Nadam se da su stvarna ljubav i istina na kraju krajeva jače od svakog zla i nesreće na svetu«.

Neki vedar osmeh, koji nikad nisam opazio ni na kojem drugom licu, zamre još dok sam mislio kako je krasan i kako sam ga nekad dobro poznavao, na što me ona s brzom promenom izraza na licu upita (već smo se bili približili mojoj ulici) da li znam šta je dovelo do nesrećne promene u imovnom stanju moje tetke. Kad joj odgovorih da ne znam i da mi to još nije kazala, Agnesa se zamisli, i učini mi se da sam osetio kako joj je ruka zadrhtala.

Zatekosmo tetku samu, u nekom uzrujanom stanju. Iskrsla je izvesna razlika u mišljenju između nje i gospođe Krup u pogledu nekog apstraktnog pitanja — o tome da li je pristojno da u samačkim sobama stanuju i osobe nežnijeg pola — pa je moja tetka, nimalo se ne osvrćući na vrisku gospođe Krup, prekinula svaku prepirku izjavivši toj gospođi da zaudara na moj konjak i da je umoljava da smesta izađe iz moje sobe. Gospođa Krup je oba ta izraza primila kao uvredu i izrazila nameru da ih iznese pred »britansko pravobluđe«, misleći svakako na britansko pravosuđe, bedem naših narodnih sloboda.

Moja tetka se, međutim, pošto je dobila vremena da se rashladi, dok je Pegoti napolju pokazivala gospodinu Diku vojnike kod kasarne konjičke garde, i pošto se uz to još i jako obradovala Agnesi,

više ponosila upravo izvojevanom pobedom nego ljutila, te nas dočeka dobro raspoložena. Kad Agnesa položi šešir na sto i sede kraj nje, nisam mogao a da ne pomislim, gledajući njene blage oči i vedro čelo, kako je nekako prirodno da ona tu sedi; kako se tetka, mada je Agnesa tako mlada i neiskusna, čvrsto uzda u nju; i kako je Agnesa stvarno jaka u svojoj jednostavnoj ljubavi i istinitosti.

Počesmo da govorimo o tetkinim gubicima, pa im rekoh šta sam tog jutra pokušao da izvedem.

»To je bilo nerazborito, Trote«, reče moja tetka, »ali učinjeno u dobroj nameri. Ti si plemenit dečko, možda bi trebalo da kažem mladić i ja se ponosim tobom, mili moj. Nego sve je to lepo i krasno. Hajde sada, Trote i Agnesa, da razmotrimo slučaj Betsi Trotvud, pa da vidimo kako s njom stoji stvar«.

Opazih kako Agnesa preblede, gledajući pažljivo u moju tetku. A tetka je, milujući mačku, gledala postojano u Agnesu.

»Betsi Trotvud je imala«, reče tetka, koja je uvek brigu o svojim novčanim poslovima zadržavala za sebe, »ne mislim na tvoju sestru, dragi Trote, nego na sebe — izvesnu imovinu. Nije važno koliku; glavno da je bila dovoljno velika da se moglo živeti od nje. Čak i više, jer je nešto i zaštedela i dodala glavnici. Betsi je svoj novac jedno vreme ulagala u državne hartije od vrednosti, ali je kasnije poslušala savet svoga savetnika za poslovne stvari, pa je novac dala na zajam u zemljišnu hipoteku. To je išlo vrlo dobro i donosilo dobru kamatu, dok Betsi nije bilo sve isplaćeno. Govorim o Betsi kao da je kakva ratna lađa. E, lepo! Sad je Betsi morala da potraži neki nov način da uloži novac. Učinilo joj se da je pametnija od svog pravnog zastupnika, koji u to vreme više nije bio tako dobar pravni zastupnik kao nekad, tu mislim na vašeg oca, Agnesa, te je sebi uvrtela u glavu da treba novac da uloži sama po svom sopstvenom nahođenju. Oterala je svoje svinje — reče moja tetka —na strano tržište, ali se pokazalo da je pijaca vrlo loša. Prvo je izgubila na akcijama rudnika, pa onda na nekim gnjuračkim društvima koja su pecala neko potopljeno blago, ili neke slične besmislice«, objasni moja tetka trljajući nos; »pa onda opet na rudarstvu, da joj na kraju krajeva, da bude sve potaman, propadne novac u banci. Ne znam koliko su za izvesno vreme vredele bančine akcije«, reče tetka; »sto od sto im je, čini mi se, bila najniža vrednost; ali banka je bila na drugom kraju sveta, pa se survala u ponor, koliko ja znam; u svakom slučaju se raspala, te nikad neće ni hteti ni moći isplatiti ni šilinga, a u njoj je bio sav novac stare Betsi, svi šilinzi do poslednjega, pa je tamo i propao. Ali šta sad vredi o tome govoriti«.

Tetka završi taj filozofski pregled, pobedonosno uperivši pogled u Agnesu, kojoj se postepeno vraćala boja u lice.

»Je li to cela priča, draga gospođice Trotvud?« zapita Agnesa.

»Mislim da je i to dovoljno«, reče moja tetka. »Mogu reći da to ne bi bilo sve da je bilo još para za gubljenje. Betsi bi se već postarala da i to baci za ostalim i tako doda priči još koju glavu, u to možete biti sigurni. Ali nesta blaga, pa nesta i priče«.

Agnesa je ispočetka slušala ne dišući. Boja joj se uvek gubila s lica i vraćala, ali je sad slobodnije disala. Činilo mi se da znam zašto. Mislio sam da se pobojala da njen otac nije na neki način kriv za ono što se dogodilo. Tetka uze njene ruke u svoje, pa se nasmeja.

»Je li to sve?« ponovi moja tetka. »Pa razume se da je sve, sem onog; ‚i požive još dugo u sreći i svakom zadovoljstvu‘. Možda ću još i to jednog dana moći dodati priči o Betsi. Nego vi ste, Agnesa, mudra glavica. A i ti, Trote, bar u nekim stvarima, premda ti nije za čestitanje sve što uradiš«, i tu moja tetka stade mahati glavom prema meni na njoj svojstveni način. »Šta da se radi? Tu nam je poljska kuća, koja će sve u svemu donositi, recimo, sedamnaest funti godišnje. Mislim da se s tim može sigurno računati. Lepo! I to je sve što imamo«, reče tetka, koja je, kao i neki konji, imala urođenu sklonost da stane naprečac kad ti se učinilo da je poletela i da će trčati dosta dugo.

»Zatim tu je i Dik«, reče tetka pošto je malo poćutala. »On donosi sto funti godišnje, ali to se, naravno, mora trošiti na njega. Pre bih pristala i da ga udaljim od sebe, iako znam da sam jedina koja

ga cenim, nego da ga zadržim, pa da ne trošim njegov novac na njega. Kako ćemo Trot i ja najbolje sastaviti kraj s krajem sa ovim što imamo? Šta vi velite, Agnesa?«

»Ja, velim, tetka«, upadoh ja, »da moram nešto raditi!«

»Da stupiš u vojsku, hoćeš da kažeš?« odgovori tetka uplašeno, »ili da odeš na more? Neću ni da čujem za to. Ti imaš da budeš proktor. Nikakvih rana ni megdana u ovoj porodici, molim vas, gospodine!«

Baš htedoh da objasnim kako ne želim da pribegavam tom načinu obezbeđivanja porodice, kad Agnesa upita da li su moje sobe uzete na duži rok.

»Kad ste već došli na to«, reče moja tetka, »njih se ne možemo osloboditi bar za šest meseci, sem ako ih ne budemo mogli izdati u pazakup, u što ne verujem. Poslednji je kirajdžija umro ovde. Od šest osoba pet bi, razume se, sigurno umrlo zbog te žene u nankinu i flanelskoj suknji. Imam nešto gotovog novca, pa se slažem s vama da bismo najbolje uradili da do kraja zakupa ostanemo ovde, a da za Dika nađemo sobu negde u blizini«.

Smatrao sam za dužnost da napomenem kako će za tetku biti neprijatno da neprestano živi na ratnoj nozi s gospođom Krup, ali ona sasvim kratko odbaci tu zamerku i izjavi da je spremna da prilikom, prve objave neprijateljstva zaćuti gospođu Krup za ceo ostatak njenog života.

»Nešto sam mislila, Trotvude«, reče Agnesa oprezno, »da bi ako biste imali vremena ...«

»Imam dosta vremena, Agnesa. Uvek sam slobodan posle četiri ili pet sati, a imam vremena i rano ujutro. Sve u svemu«, rekoh ja i osetih da sam nešto pocrveneo pri pomisli na silne časove koje sam provodio u trčkaranju po sitnim poslovima po varoši i na putu do Norvud-Roda i natrag, »imam vremena i na pretek«.

»Znam da ne biste imali ništa protiv«, reče Agnesa prilazeći mi i govoreći tihim glasom tako punim nade i uvaženja, da ga i sad čujem, »sekretarske dužnosti«.

»Šta bih imao protiv, draga Agnesa?

»Jer je«, nastavi Agnesa, »doktor Strong ostvario svoju nameru da se povuče i došao da živi u Londonu, pa traži od tate da mu, ako može, preporuči koga. Zar vam se ne čini da bi on više voleo da ima kraj sebe svog omiljenog bivšeg učenika, nego ikoga drugog«.

»Draga Agnesa«, rekoh ja, »Šta bih ja bez vas! Vi ste uvek moj dobri anđeo. To sam već rekao. Nikad i ne gledam na vas drukčije«.

Agnesa mi odgovori kroz onaj svoj prijatni smeh da je dovoljno imati jednog dobrog anđela, misleći na Doru, a zatim me podseti da je Doktor imao običaj da radi u svom kabinetu rano ujutro i uveče, pa će verovatno moje slobodno vreme sasvim dobro odgovarati njegovim potrebama. Pomisao da ću sam zarađivati svoj hleb, jedva da me je više radovala od izgleda da ću to raditi kod svog starog učitelja, te, ukratko, postupajući po Agnesinom savetu, sedoh i napisah pismo starom Doktoru, u kojem izložih svoj cilj i zakazah posetu sutradan u deset sati pre podne. Pismo uputih na Hajgeit, jer je stanovao u tome meni tako dobro poznatom kraju, pa izađoh i pismo lično predadoh na poštu, ne gubeći ni jednog trenutka.

Svako mesto na kojem bi se Agnesa našla dobilo bi, izgleda, neko milo obeležje njenog tihog prisustva. Kad se vratih kući, zatekoh tetkine ptice kako vise isto onako kako su uvek visile pred prozorom salona u njenom domu, dok je moja naslonjača, po ugledu na tetkinu mnogo udobniju, bila nameštena kraj otvorenog prozora, pa je čak i okrugla zelena lepeza, koju je tetka bila donela sa sobom, bila pričvršćena za prozorski ragastov. Znao sam ko je sve to uradio po tome što je sve izgledalo mirno, kao urađeno samo od sebe, a mogao sam i smesta pogoditi ko je moje zapuštene knjige doveo u onaj stari red iz mojih školskih dana, čak da sam i pretpostavljao da je Agnesa bogzna kako daleko, a ne tu, zaposlena oko njih, smešeći se neredu u koji su dospele.

Tetka se sasvim pohvalno izražavala o Temzi — koja je zaista izgledala vrlo lepo onako obasjana suncem, premda ni izbliza onako kao more pred njenom kućicom — ali se nije mogla pomiriti sa

londonskim dimom, koji, kako ona reče, sve »posipa biberom«. U mojoj se sobi, uz rukovodeću ulogu moje Pegoti, odigravala prava revolucija; i baš sam stajao i posmatrajući mislio kako čak i Pegoti malo uradi sa mnogo huke i buke, a kako Agnesa mnogo bez ikakve buke, kad se ču neko kucanje na vratima.

»Mislim«, reče Agnesa i preblede, »da je to tata. Obećao mi je da će doći«.

Otvorih vrata i pustih unutra ne samo gospodina Vikfilda, nego i Uriju Hipa. Odavno nisam bio video gospodina Vikfilda. Bio sam pripravan da na njemu uočim veliku promenu posle onog što sam čuo od Agnese, ali me njegov izgled jako potrese.

Tačno je da je izgledao mnogo stariji, premda je još uvek bio onako isto brižljivo čisto obučen, i mada još nije bio izgubio mušku lepotu i otmeno držanje; i tačno je da je imao neku nezdravu crvenu boju lica, da su mu oči bile izbuljene i zakrvavljene i da mu je ruka nervozno drhtala, čemu sam znao uzrok, jer sam nekoliko godina gledao njegovo dejstvo, ali me je potreslo nešto sasvim drugo; naime, da je on i pored sve svoje prirodne nadmoćnosti, koja se još uvek ispoljavala na njemu, bio sasvim podložan uticaju onog gmizavog oličenja niskosti Urije Hipa. Izvrnuti položaj tih dveju priroda u odnosu jedne prema drugoj — kod Urije nadmoć, kod gospodina Vikfilda zavisnost — teže mi je, bolnije bilo gledati nego išta što sam kadar da izrazim. Da sam video kako majmun zapoveda čoveku, ni taj mi prizor ne bi izgledao sramniji.

A on je to, reklo bi se, i sam uviđao. Kad uđe, on stade mirno, oborene glave, kao da je toga sasvim svestan. Ali samo za trenutak, jer mu Agnesa tiho reče:

»Tata, evo gospođice Trotvud i Trotvuda, koga već dugo nisi video!« na što on priđe i usiljeno pruži ruku mojoj tetki, pa se onda srdačnije rukova sa mnom. U tom kratkom trenutku o kojem govorim videh kako se lice Urije Hipa celo pretvara u zloban podsmeh. Učini mi se da je i Agnesa to opazila, jer uzmače od njega.

Šta je pak tetka opazila, a šta nije, čikam svu nauku o ljudskim fizionomijama da pogodi bez njenog pristanka. Mislim da nema čoveka na svetu koji bi mogao da napravi bezizrazno lice kao ona kad se samo na to odluči. U prilici o kojoj je reč, njeno lice nije nikakvoj svetlosti dozvoljavalo da obasja njene misli, kao da je bilo kakav mrtav zid. Ona najzad prekide tišinu svojom običnom odsečnošću.

»No, Vikfilde«, reče tetka, a on diže glavu i tek sad prvi put pogleda u nju. »Pričala sam vašoj kćeri kako sam sama lepo uložila svoj novac, zato što nisam htela da ga poverim vama, pošto ste vi pomalo zarđali u poslovnim stvarima. Održali smo zajedničko veće i, sve u svemu, vrlo dobro obavili posao. Agnesa, po mom mišljenju, vredi koliko cela vaša firma«.

»Ako smem ponizno da primetim nešto«, reče Urija Hip, previjajući se. »Ja se potpuno slažem sa gospođicom Betsi Trotvud i bio bih upravo srećan kad bi gospođica Agnesa postala ortak«.

»Pa vi ste, brate, sami ortak«, odgovori tetka, »a to je za vas, čini mi se, sasvim dosta. Bar se ja nadam. Kako zdravlje, gospodine?«

Odgovarajući na pitanje koje mu je upućeno neobično osorno, gospodin Hip, nelagodno stežući plavu torbu koju je nosio, odgovori da je prilično dobro, pa zahvali mojoj tetki i izrazi nadu da je i ona dobro.

»A vi, master... to jest, mister-Koperfilde«, nastavi Urija, »nadam se da ste i vi dobro! Raduje me što vas vidim, gospodine Koperfilde, ma i pod sadašnjim okolnostima«.

To sam mu poverovao, jer je, izgleda, mnogo uživao u njima.

»Sadašnje okolnosti nisu onakve u kakvim vaši prijatelji žele da vas vide, mister-Koperfilde, ali novac ne čini čoveka čovekom, nego.. ja zaista nisam u stanju da izrazim šta«, reče Urija, previjajući se ulizički, »tek, svakako, ne novac!«

Tu se rukova sa mnom, ali ne na običan način, nego stojeći podalje od mene i dižući i spuštajući moju ruku kao ručicu od pumpe, kao da pomalo zazire od nje.

»A šta mislite kako mi izgledamo, master… hoću reći mister-Koperfilde?« reče umiljavajući se Urija. »Zar vam se ne čini da gospodin Vikfild izgleda sjajno? Godine ne ostavljaju u našoj firmi mnogo traga, mister-Koperfilde, sem što uzdižu niske, naime majku i moju malenkost, i što razvijaju«, to dodade kao naknadnu misao, »lepotu, naime, gospođicu Agnesu«.

Posle toga komplimenta on se stade uvijati na tako neprijatan način, da moja tetka, koja je sedela i gledala pravo u njega, sasvim izgubi strpljenje.

»Šta je s tim čovekom, bestraga mu glava!« viknu tetka osorno. »Šta mu je? Da niste galvanizovani,, gospodine?«

»Molim, izvinite, gospođice Trotvud«, odgovori Urija, »znam da ste nervozni«.

»Jeste li vi pri sebi, gospodine!« reče tetka sve više padajući u vatru. »Kako se usuđujete da tako govorite! Nema kod mene ni govora o nervima. Nego ako ste jegulja, gospodine, vi se ponašajte kao jegulja, a ako ste čovek, onda gospodarite svojim udovima! Svemogući bože«, reče tetka van sebe od ljutine; »hoćete valjda da mi to vaše zmijsko izvijanje i kreveljenje pamet zaveže!«

Gospodin Hip se prilično pokunji, što bi i mnogi drugi posle takve eksplozije, a videlo se da se nije sva istutnjala, bar sudeći po načinu na koji se kasnije gnevno vrpoljila u svojoj naslonjači i mahala glavom kao da će svaki čas skočiti i ustremiti se na njega. Ali mi on poverljivo reče blagim glasom:

»Meni je dobro poznato, master-Koperfilde, da je gospođica Trotvud, iako vrlo fina dama, veoma preke naravi; ja stvarno mislim da sam imao zadovoljstvo da je poznajem još dok sam bio neznatni pisarčić, pre nego što ste je i vi znali, master-Koperfilde; i sasvim je prirodno, uveren sam, što je postala još osornija pod sadašnjim okolnostima, čudo je da nije još i gora! Svratio sam samo da kažem da ćemo i mati i ja, i firma Vikfild vrlo rado učiniti sve što se može pod sadašnjim okolnostima; bićemo srećni ako što možemo pomoći. Toliko valjda smem da kažem?« obrati se Urija svom ortaku uz odvratan smeh.

»Urija Hip je«, reče gospodin Vikfild nekim jednolikim usiljenim tonom, »jako preduzimljiv u

poslovima, Trotvude. Potpuno sam saglasan s onim što on rekne. Vi znate da se odavno interesujem za vas. Ali i nezavisno od toga, potpuno sam saglasan sa onim što Urija kaže«.

»O, kako je to divna nagrada«, reče Urija Hip, uvlačeći naglo jednu nogu i izlažući se opasnosti da ga tetka ponovo napadne, »uživati takvo poverenje! Ali nadam se da ću moći da mu olakšam teret poslova, master-Koperfilde«.

»Urija Hip mi je velika potpora«, reče gospodin Vikfild istim tupim glasom. »Imati takvog ortaka, Trotvude, znači skinuti velik teret s duše«.

Znao sam da ga je ta riđa lisica nagnala da govori sve to da bi ga u mojim očima predstavio u onoj svetlosti u kojoj se prikazao one noći kad mu je otrovao duševni mir. Video sam isti zloslutni osmeh na njegovom licu, i video kako me posmatra i vreba.

»Vi valjda ne idete, tata?« reče Agnesa puna strepnje. »Zar se nećete vratiti peške sa mnom i sa Trotvudom?«

On bi, rekao bih, pogledao u Uriju pre no što bi odgovorio; da ga ta dobričina ne preseče.

»Što se mene tiče, ja sam ugovorio poslovni sastanak«, reče Urija; »inače bi mi bilo milo da ostanem sa svojim prijateljima. Ali ostavljam svog ortaka da zastupa firmu. Gospođice Agnesa, vaš odani sluga! Laku noč želim, master-Koperfilde, i moje najodanije poštovanje gospođici Betsi Trotvud«.

Posle tih reči on izađe, dobacujući nam poljupce onom svojom ručerdom i kezeći se na nas kao kakva maska.

Posedesmo još sat-dva u razgovoru o prijatnim starim kenterberijskim danima. Gospodin Vikfild, ostavši sa Agnesom, ubrzo postade više nalik na onog starog, iako se na njemu videla neka stalna potištenost, koje se nikako nije mogao otresti. Ali se ipak razvedrio i očevidno uživao slušajući nas kako se prisećamo sitnih pojedinosti našeg nekadašnjeg života, od kojih su mnoge i njemu još bile u živoj uspomeni. Reče da ga podseća na ono staro vreme to što je opet sam sa Agnesom i sa mnom, i da bi bilo divno da se odonda nije ništa promenilo. Uveren sam da se u mirnom Agnesinom licu i u samom dodiru njene ruke na njegovoj mišici krio neki uticaj na njega koji je činio čuda.

Moja tetka, koja je za sve to vreme bila zaposlena sa Pegoti u drugoj sobi, nije htela da pođe s nama do kuće u kojoj su oni stanovali, ali je navaljivala da ja pođem, te tako odoh. Večerali smo zajedno. Po večeri Agnesa sede kraj njega kao nekada, pa mu poče točiti vino. On je primao ono što mu je ona davala i nimalo više — kao dete — pa smo onda svi troje sedeli kraj prozora, dok se mrak spuštao. Smrklo se gotovo sasvim, te on leže na sofu, dok mu je Agnesa neko vreme nameštala jastuk pod glavom i naginjala se nad njega; a kada se vratila k meni kraj prozora, još nije bila tolika pomrčina da ne bih video kako joj suze blistaju u očima.

Molim boga da nikad ne zaboravim tu milu devojku iz tog doba moga života i onu njenu ljubav i istinitost; to bi, ako me ikada snađe, značilo da sam već blizu kraja, a tada bih baš želeo da je se sećam jasnije no ikad! Ona je ispunjavala moje srce tako dobrim odlukama, tako me svojim primerom snažila u trenucima slabosti, i tako znala da uputi — ni sam ne bih znao reći na koji način, jer je bila toliko skromna i blaga, da me nije mnogo savetovala rečima — onu moju nestalnost u oduševljenjima, onu moju duševnu kolebljivost, da smatram da njoj treba da zahvalim za ono malo dobra što sam učinio u životu, i za strpljenje s kojim sam podneo sve teške časove.

I kako mi je govorila o Dori dok smo sedeli kraj prozora u mraku; slušala moje hvale o njoj; hvalila je i sama; i oko te male vilinske prilike, koja mi se usled toga činila još dragocenija, sipala zrake svoje sopstvene čiste svetlosti! O, Agnesa, sestro mog dečačkog doba, zašto nisam onda znao ono što sam saznao mnogo kasnije! ...

Kad siđoh ha ulicu, spazih jednog prosjaka, koji me, baš kad okretoh glavu prema prozoru misleći na njene mirne serafimske oči, trže iz misli. On je mrljao kao da je neki odjek onih jutrošnjih reči:

»Slepac! Slepac! Slepac!«

GLAVA XXXVI

ODUŠEVLJENJE

I sutrašnji dan otpoče jednim skokom u vodu rimskog kupatila, pa onda pođoh na Hajgeit. Sad više nisam bio klonuo duhom. Nisam se više bojao pohabanog kaputa, niti čeznuo za čilim zelencima. Bio sam promenio sav svoj način gledanja na našu skorašnju nesreću. Sve su moje misli sad bile upravljene na pitanje kako da tetki pokažem da svoju dotadnju dobrotu nije tra ćila na bezosećajnog i nezahvalnog stvora. Sva se moja dužnost sastojala u tome da iskoristim bolno iskustvo svoje rane mladosti, pa da odlučnim i nepokolebljivim srcem pregnem na rad. A sva se teškoća sastojala u tome da dohvatim u ruke sekiru, pa da sam sebi stanem krčiti put kroz šumu teškoća i obarati drveće dok ne dođem do Dore. I udarih u žustar hod, kao da se sve to može postići hodom.

Kad sam se našao na dobro poznatom putu za Hajgeit, idući za ciljem sasvim različitim od onog ranije, koji je sav bio zadovoljstvo, i s kojim je ovaj sadanji cilj bio u vezi, meni se učinilo kao da se sav moj život potpuno izmenio. Ali to mi nije oduzelo hrabrost. S novim životom išla je i nova svrha, nova namera. Treba uložiti naporan trud, a nagrada je bezmerna. Dora je bila ta neocenjiva nagrada, i Doru sam morao dobiti.

Poneo me je takav polet, da mi je bilo vrlo žao što mi kaput već nije malo pohaban. Pomislio sam da odmah navalim na ono drveće u šumi teškoća pod okolnostima u kojima bi se ispoljila moja snaga. Čisto mi dođe da od jednog starca s naočarima od žice, koji je tucao kamen na putu, zatražim da mi pozajmi svoj čekić, pa da počnem graditi granitni put do Dore.

Toliko sam se zahuktao, da sam se silno zagrejao i zaduvao kao da sam već zaradio ne znam šta. U takvom duševnom stanju uleteh u jednu kućicu koja je bila za izdavanje, pa je brižljivo pregledah — jer sam osećao potrebu da budem praktičan. Divno bi odgovarala za mene i Doru; ispred kuće baštica, po kojoj bi Džip trčao i kroz gvozdenu ogradu lajao na trgovačke pomoćnike, a gore divna soba, taman za moju tetku. Izađoh zagrejaniji i brži nego ikada i poleteh tako brzo na Hajgeit, da sam stigao tamo čitav sat pre vremena. Ali i da nisam stigao tako rano, svakako bih najpre morao da se prošetam da bih se izduvao, jer se onakav ne bih smeo pojaviti u društvu.

Pošto sam se podvrgao toj pripremi, prva mi je briga bila da pronađem Doktorovu kuću. Ona nije bila u onom delu Hajgeita u kojem je Stirford živeo, nego na sasvim drugom kraju varošice, čim sam je pronašao, ja se — pod uticajem neke privlačnosti kojoj nisam mogao odoleti — vratih jednoj uličici koja je vodila pored kuće gospođe Stirford i pogledah preko ugla baštenskog zida. Njegova je soba bila potpuno zatvorena. Vrata staklene bašte bila su otvorena, te se videla Roza Dartl kako gologlava šeta brzim, žustrim korakom gore-dole po pošljunčanoj stazi s jedne strane travnjaka. Na mene je učinila utisak neke divlje zveri koja vuče svoj lanac svom njegovom dužinom tamo-amo po utabanoj stazi i grize svoje rođeno srce.

Udaljio sam se tiho sa svog posmatračkog mesta, pa sam, izbegavajući svu tu okolinu i kajući se što sam joj se uopšte približio, polako šetao sve do deset sati. U ono vreme tu nije bilo one crkve sa vitkim tornjem na vrhu brega da mi kaže koje je doba. Tamo gde je sada, nalazilo se neko staro zdanje od crvene opeke koje je služilo kao škola, u koju mora da je kako mi se danas čini, bilo divno ići kao đak.

Približih se Doktorovoj kući — dosta stara zgrada, na koju je morao utrošiti silan novac, bar sudeći po ukrasima i opravkama koje kao da su bile tek dovršene — i ugledah samog Doktora kako šeta jednom stranom bašte, onako u dokolenicama i sa svim ostalim, kao da uopšte nije prestao da šeta još od mojih đačkih dana.

Uz njega je bilo i njegovo staro društvo: visoko drveće, kojega je bilo svuda unaokolo, i nekoliko vrana, koje su gledale za njim, kao da su im o njemu pisale vrane iz Kenterberija da nikako ne smeju da ga izgube iz vida.

Svestan da bi bilo sasvim nemoguće privući njegovu pažnju sa takve daljine, usudih se da sam otvorim kapiju, pa pođoh za njim da ga sretnem čim se okrene. Pošto se okrete i pođe prema meni, neko vreme je gledao u mene zamišljeno, očevidno uopšte ne misleći o meni, a onda se na njegovom dobrom licu ukaza osmeh neobičnog zadovoljstva i on me dohvati za obe ruke.

»Gle, dragi Koperfilde«, reče Doktor, »pa vi ste čitav čovek! Kako ste mi? Radujem se što vas vidim. Dragi moj Koperfilde, koliko bolje izgledate! Sasvim ste ... hm, da! ... bože, bože!«

Izrazih nadu da je i on dobro, a i gospođa Strong isto tako.

»O, pa da!« reče Doktor. »Ani je sasvim dobro i radovaće se da vas vidi. Vi ste uvek bili njen ljubimac. Sinoć je to rekla kad sam joj pokazao vaše pismo. I... da, nema sumnje, vi se sećate gospodina Džeka Meldona, Koperfilde?«

»Sasvim dobro, gospodine«.

»Pa, naravno«, reče Doktor. »I on je dobro«.

»Zar se vratio kući, gospodine?« upitah ja.

»Iz Indije?« reče Doktor. »Da, gospodin Džek Meldon nije mogao da podnese klimu, dragi moj. Gospođa Marklham... niste zaboravili gospođu Marklham?«

»Da zaboravim Starog Ratnika? I to za tako kratko vreme!«

»Gospođa Marklham se strašno grizla zbog njega, sirotica, te smo ga opet doveli kući, pa smo mu kupili jedno malo mesto u nadleštvu za patente, ono mu mnogo bolje prija«.

Poznavao sam toliko gospodina Džeka Meldona, da sam mogao pogoditi da je to mesto gde nema mnogo da se radi i gde je dobra plata. Hodajući gore-dole s rukom na mome ramenu i s ljubaznim licem okrenutim meni s puno ohrabrenja, on nastavi:

»A sad, dragi Koperfilde, da govorimo o vašem predlogu. On je za mene povoljan i prijatan, nema zbora, ali zar vi ne biste mogli naći nešto bolje? Vi znate da ste se odlikovali kad ste bili kod nas. Osposobili ste se za mnoge dobre stvari. Položili ste temelje na kojima bi se mogla podići svaka zgrada, i zar ne bi bila šteta da proleće svoga života poklonite sitnom poslu kakav vam ja mogu ponuditi?«

Opet jako pocrveneh i počeh se, sve mi se čini, izražavati pesničkim stilom da što bolje potkrepim svoju molbu, pri čemu podsetih Doktora da ja već imam svoje zanimanje.

»E, pa dobro, dobro«, odgovori Doktor, »tačno! To je već svakako druga stvar, pošto već imate zanimanje i pošto ste već zauzeti pripremanjem za taj poziv. Ali dobri moj mladi prijatelju, šta je sedamdeset funti godišnje?«

»To udvostručava naš prihod, Doktore«, rekoh ja.

»Bože moj!« odgovori Doktor. »Kad čovek pomisli na to! Mada to ne znači da će vaša plata biti ograničena na sedamdeset funti godišnje; ja sam uvek imao na umu i poneki poklon mladom prijatelju koga bih uzeo u službu. Nesumnjivo«, reče Doktor još jednako hodajući gore-dole s rukom na mom ramenu, »uvek sam uzimao u obzir i kakav godišnji poklon«.

»Uvaženi moj učitelju«, rekoh ja, sad već zaista bez ikakvog značenja, »kome ja i inače dugujem više nego što sam u stanju da iskažem ...«

»O, ne, ne«, upade Doktor. »Izvinite!«

»Ako ste voljni da uzmete ono vreme koje vam ja mogu staviti na raspolaganje, to jest moja jutra i večeri, i smatrate da to vredi sedamdeset funti godišnje, vi ćete mi učiniti neiskazanu uslugu«.

»O, bože«, reče Doktor naivno. »Kad čovek pomisli da tako malo novca znači tako mnogo! Bože moj! Nego kad budete našli šta bolje, vi ćete otići, je 1‘ te? Hajde, dajte mi reč!« reče Doktor, koji se uvek pozivao na čast kod nas pitomaca.

»Dajem vam reč, gospodine!« odgovorih ja onako na naš stari đački običaj.

»Onda neka tako bude!« reče Doktor i potapša me po ramenu, pa tu i ostavi ruku, dok smo jednako hodali gore-dole.

»A biću još sto puta srećniji, gospodine«, rekoh ja, uz nešto malo, kako se nadam, nevinog laskanja, »ako budem mogao da radim na Rečniku«.

Doktor zastade, pa me opet nasmejan potapša po ramenu i kliknu sa izrazom likovanja, koje je bilo milina gledati, kao da sam bio pronikao do najvećih dubina ljudskog shvatanja:

»Pogodili ste, mladi prijatelju. Radićete na Rečniku!«

Kako je i moglo biti što drugo! Džepovi su mu bili puni rečnika, i isto tako i glava. Džikljao je iz njega u svima pravcima. Reče mi da je znatno napredovao u tome poslu otkako je napustio rad u školi, i da mu ništa ne bi moglo biti podesnije nego moj predlog da radimo jutrom i večerom, pošto je imao običaj da preko dana šeta i smišlja. Hartije su, reče, donekle u neredu, zbog toga što mu se Džek Meldon u poslednje vreme bio ponudio da mu ponekad pomogne kao sekretar, a nije bio navikao na takav posao; ali ćemo mi to brzo dovesti u red, pa onda nastaviti sve pevajući. Kasnije, kad sam već bio prilično ušao u posao, uvideh da su napori gospodina Džeka Meldona stvorili više štete nego što sam očekivao, jer njemu nije bilo dosta što je napravio mnogobrojne greške, već i po Doktorovom rukopisu našarao glave tolikih vojnika i gospođa, da se često već nisam mogao snaći u pravom lavirintu te zbrke.

Doktor je bio sasvim zadovoljan izgledom da ćemo obojica raditi na tom slavnom delu, te se dogovorismo da počnemo sledećeg jutra u sedam sati. Trebalo je da radimo po dva sata ujutro, i po dva do tri sata uveče, osim subote, kad je trebalo da se odmaram. Nedeljom je, naravno, takođe bio predviđen odmor, te sam to smatrao za vrlo pogodne uslove.

Pošto tako na obostrano zadovoljstvo ugovorismo plan budućeg rada, Doktor me uvede u kuću da se javim gospođi Strong, koju zatekosmo kako u novoj Doktorovoj sobi za rad čisti knjige od prašine — što je samo ona smela, pošto tako slobodno ophođenje sa svojim svetim ljubimcima Doktor nije dopuštao nikom drugom.

Oni su mene radi bili odložili doručak, te tako odmah svi posedasmo za sto. Nismo dugo sedeli, kad po licu gospođe Strong poznadoh da neko dolazi pre no što sam čuo bilo kakav šum. Na vratnice uđe nekakav gospodin na konju, pa pošto uvede konja u malo dvorište, idući s uzdom prebačenom preko ruke sasvim kao da je kod svoje kuće, priveza konja za alku u zidu prazne šupe za kola i uđe u trpezariju s bičem u ruci. To je bio gospodin Džek Meldon, i meni se učini da se gospodin Džek Meldon nije u Indiji nimalo izmenio na bolje. Ali moja je vrlina, u to doba bila zverski nemilosrdna prema onim mladim ljudima koji ne seku drveće u šumi Teškoće{39}, te se moj tadašnji utisak mora primiti s izvesnom opreznošću.

»Gospodine Džek«, reče Doktor, »Koperfild!«

Gospodin Džek Meldon se rukova, ali, kako mi se učini, ne vrlo srdačno, i to još sa izgledom nemarnog pokroviteljstva, što je mene u potaji znatno uvredilo. Ali ta njegova mlitava nemarnost bila je kod njega stalna pojava, sem kad bi se obraćao svojoj rođaci Ani.

»Jeste li doručkovali jutros, Džek?« reče Doktor.

»Ja skoro nikad ne doručkujem, gospodine«, odgovori on s glavom zabačenom unazad u naslonjači. »Nekako mi je to dosadno«.

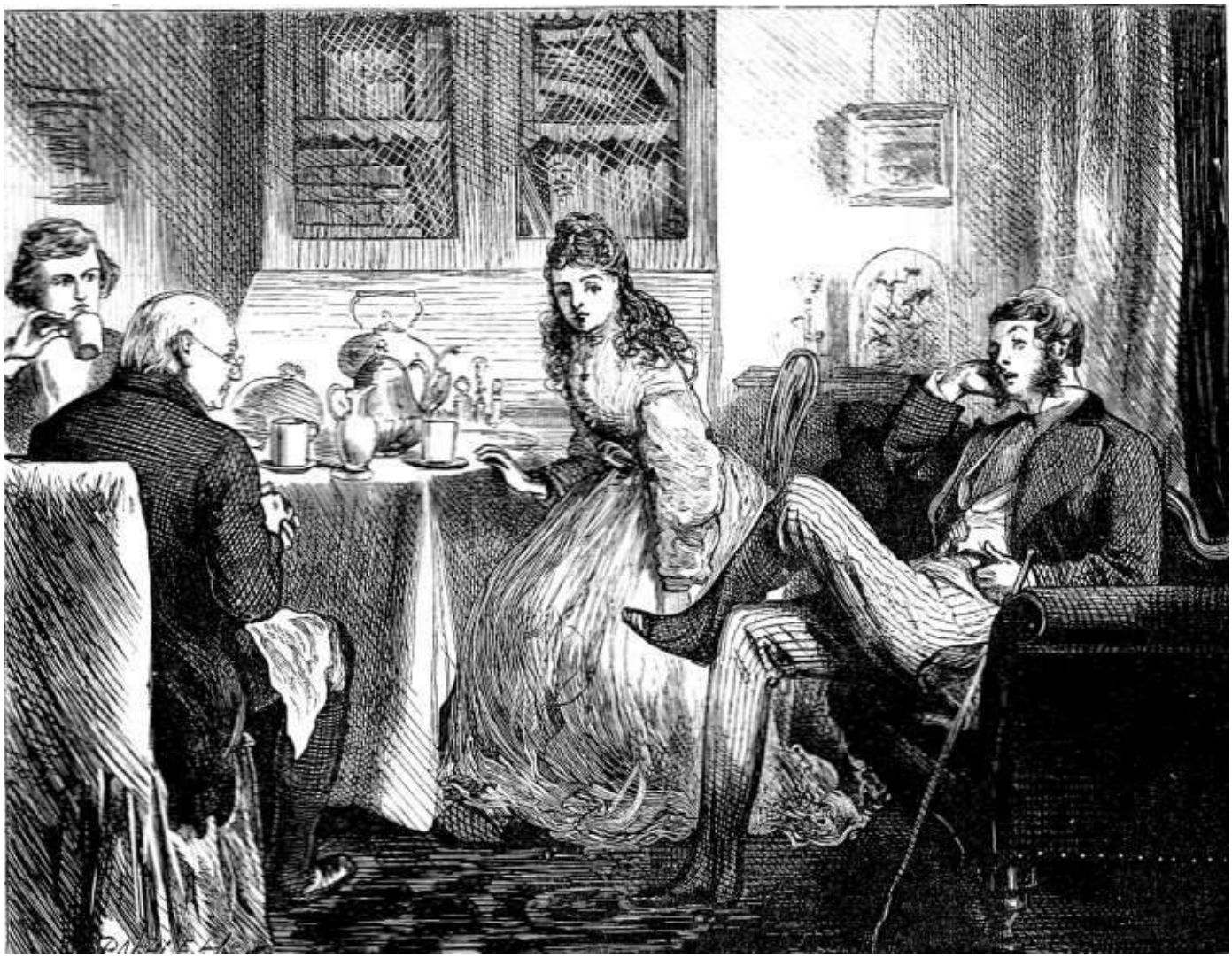

»Ima li danas što novo?« upita Doktor.

»Baš ništa, gospodine«, odgovori gospodin Meldon. »Govori se mnogo o tome kako je svet gladan i nezadovoljan tamo negde na severu, ali ljudi su uvek negde gladni i nezadovoljni«.

Doktor se uozbilji, pa reče kao da želi da promeni predmet razgovora:

»Znači da nema uopšte nikakvih novosti, a kako se kaže: ‚Ništa novo znači sve dobro«.

»Ima u novinama dugački izveštaj o nekakvom ubistvu«, primeti gospodin Meldon, »ali uvek poneko bude ubijen, te ga ja nisam čitao«.

Ispoljavanje ravnodušnosti prema svima postupcima i strastima ljudskim nije se, čini mi se, smatralo toliko otmenom osobinom u to vreme, koliko se kasnije počelo smatrati. Jedno vreme je to, sećam se, bilo jako u modi. Ponekad su otmene gospođe i otmena gospoda koje sam imao prilike da srećem izvodili to s tolikim uspehom, da su se slobodno mogli roditi i kao gusenice. Možda je to onda na, mene ostavilo utoliko jači utisak što je za mene bilo nešto novo, ali svakako nije poslužilo da u mojim očima uzdigne gospodina Džeka Meldona, ili da mi ulije poverenje u njega.

»Došao sam da upitam da li bi Ana želela večeras u operu«, reče gospodin Meldon okrenuvši se njoj. »To je poslednja dobra predstava u ovoj sezoni, a učestvuje jedna pevačica koju bi svakako trebalo da čuje. Zaista je izvanredna, a uz to i dražesno ružna«, i opet postade mlitavo ravnodušan.

Doktor koji je uvek sa radošću primao sve što je moglo pričiniti zadovoljstvo njegovoj mladoj ženi, okrete se prema njoj i reče:

»Moraš ići, Ani, moraš ići«.

»Više bih volela da ne idem«, reče ona, Doktoru. »Više volim da ostanem kod kuće. Mnogo bih više volela da ostanem kod kuće«.

Ne gledajući u svog rođaka, ona se okrete meni, pa se stade raspitivati o Agnesi, i najzad zapita hoće li je videti danas i ima li izgleda da će Agnesa u toku dana doći do nje; pri čemu je izgledala

tako uznemirena, da sam se čudio kako čak i Doktor, koji je mazao maslom svoj prepečeni hleb, može da bude tako slep, pa da ne vidi tako očevidnu stvar.

Ali on nije ništa opažao. Govorio joj je dobroćudno da je mlada, te da bi trebalo da se zabavlja i provodi, umesto što dopušta da joj život prolazi pored dosadnog starca. Osim toga, reče, želi da mu ona otpeva sve pesme te nove pevačice, a kako da ih peva ako ne ide da ih čuje? I tako Doktor ostade pri svome sve dok nije za nju ugovorio izlazak; te tako ostade na tome da gospodin Džek Meldon ponovo dođe na večeru. Pošto su to ugovorili, on ode, verovatno u svoje Odeljenje za patente, ali kao uvek na konju, i kao bez ikakvog cilja.

Mene je sutradan zanimalo da čujem dali je Ani išla. Nije. Ali je poslala u London nekog da otkaže njenom rođaku, pa je posle podne otišla da poseti Agnesu, nagovorivši Doktora da i on pođe s njom, i tako su se, kako mi reče Doktor, vratili kući preko polja, posle vrlo prijatno provedene večeri. Na to se stadoh pitati bi li otišla da Agnesa nije slučajno u gradu, i je li i tu po sredi neki Agnesin dobar uticaj.

Nije izgledala bogzna kako srećna, kako mi se činilo, ali joj je lice bilo ili zaista čestito, ili vrlo pretvorno. Često bih bacio pogled na to lice, jer je sedela u prozoru za sve vreme dok smo mi radili, ili nam spremala doručak koji smo jeli onako na dohvat, pošto smo bili u toku rada. Kad u devet sati pođoh od nje, ona je klečala na podu kraj Doktorovih nogu i navlačila mu cipele i dokolenice. Preko lica joj je padala laka senka zelenog lišća koje je visilo ispred prozora niske sobe; i celim sam putem do Doma mislio o onoj noći kad sam je video kako gleda u njega dok on čita.

Sad sam bio prilično zaposlen; ustajao sam u pet ujutro, a vraćao se kući u devet ili deset uveče. Ali sam osećao beskrajno zadovoljstvo što sam tako zauzet i nikad nipošto ne bih popuštao; uvek sam sa puno oduševljenja osećao da utoliko više radim na tome da zaslužim Doru, ukoliko se više zamaram. Još se nisam bio pokazao Dori u svom novom promenjenom položaju, zato što je trebalo da kroz koji dan dođe u posetu gospođici Mils, te sam dotle odlagao sve što sam imao da joj kažem, jedino sam je u pismima izvestio — jer je naše dopisivanje još uvek išlo tajno, preko gospođice Mils — da imam mnogo da joj pričam. U međuvremenu smanjih upotrebu pomade za kosu, potpuno se odrekoh mirišljavog sapuna i vode od majčine dušice i prodadoh tri prsnika po znatno nižoj ceni no što sam ih kupio, pošto su mi izgledali i suviše raskošni za moj strogo štedljivi način života.

Ali kako još nisam bio zadovoljan svim tim koracima, te sam goreo od nestrpljenja da još što preduzmem, odoh da posetim Tredlsa, koji je sada stanovao iza pregrade u jednoj kući u Kasl-stritu u Holbornu. Povedoh i gospodina Dika, koji je već dvaput išao sa mnom na Hajgeit i obnovio svoje drugarstvo sa Doktorom.

Poveo sam gospodina Dika zato što je on, pošto je bio jako osetljiv prema nedaćama moje tetke i tvrdo verovao da nikakav galijot ili robijaš ne radi koliko ja, počinjao da biva, nemiran i da se brine, toliko da je gubio raspoloženje i volju za jelo u nedostatku kakvog korisnog zaposlenja. U takvom stanju osećao se nesposobniji nego ikad da završi svoju predstavku, i što je napornije radio na njoj, sve češće je nesrećna glava Karla I upadala u nju. Pošto sam ozbiljno strepeo da mu se bolest ne pogorša ako mu ne tutnemo u glavu neku bezazlenu mušicu, i navedemo ga tako da poveruje da je koristan, ili ako ne budemo bar mogli naći nekakav način da bude stvarno koristan, što bi bilo bolje — rešio sam da vidim da li nam tu Tredls šta može pomoći. Pre no što odosmo do njega, napisah mu potpun izveštaj o svemu što se dogodilo, na što mi Tredls odgovori jednim pismom punim izraza žaljenja i prijateljstva.

Nađosmo ga uveliko zaposlena; nadneo se nad svoju mastionicu i svoje hartije, a krepio se bacajući pogled na onaj stalak sa cvećem i onaj mali okrugli sto u jednom kutu sobe. Dočeka nas srdačno i sa gospodinom Dikom se sprijatelji za tili čas. Gospodin Dik objavi sa potpunom sigurnošću da ga je već ranije video, na što mi obojica rekosmo: »Vrlo verovatno«.

Prva stvar o kojoj sam imao da pitam za savet Tredlsa bila je u ovome: bio sam čuo da, su mnogi

ljudi koji su se odlikovali u raznim pothvatima započeli život kao izveštači sa sednica Parlamenta. Kako mi je Tredls pomenuo novine kao jednu od svojih nada, ja sam bio združio te dve stvari, te sam u svom pismu kazao Tredlsu da želim da znam kako bih se osposobio za taj posao. Sad me Tredls izvesti, pošto se bio raspitao o tome, da čak i najobičnije mehaničko znanje koje je neophodno onome ko hoće da bude na visini u tome poslu —da čak i ono gotovo uvek, izuzeci su vrlo retki, zahteva da čovek potpuno savlada tajnu stenografije, kako u pogledu pisanja, tako i u pogledu čitanja; a da taj napor odgovara otprilike naporu utrošenom da se izuči nekih šest jezika; što bi se moglo i postići postojanim zapinjanjem u radu u toku nekoliko godina. Tredls je trezveno pretpostavio da je već time stvar skinuta s dnevnog reda. Ali ja samo osetih da tu zaista ima da se obori nešto povisokog drveća, te se odmah odlučih da sa sekirom u ruci prokrčim sebi put do Dore kroz taj gustiš.

»Jako sam vam zahvalan, dragi Tredlse«, rekoh mu ja. »Sutra počinjem«.

Tredls me pogleda zaprepašćeno, što i nije bilo čudno; nije još pojma imao o silini moga zanosa.

»Kupiću knjigu«, rekoh ja, »u kojoj je izložen dobar sistem te veštine; radiću po njoj u Domu, gde nemam ni približno dovoljno posla; i vežbe radi, hvataću govore na suđenjima... Tredlse, dragi mladiću, savladaću to!«

»E što jest, jest«, reče Tredls razrogačivši oči, »nisam imao ni pojma da ste tako odlučan čovek, Koperfilde!«

Ne znam ni kako bi mogao imati pojma, jer je to i za mene samoga bilo nešto novo. Ali pređoh preko toga, pa povedoh razgovor o gospodinu Diku.

»Znate«, reče gospodin Dik zamišljeno, »ako bih mogao da se upregnem, gospodine Tredlse, ako bih mogao negde da lupam bubanj ili da dućučem u bilo šta«.

Jadnik! Nimalo ne sumnjam da je od srca želeo neki takav posao više nego išta drugo. Tredls, koji se ne bi nasmejao ni za šta na svetu, odgovori pribrano:

»Ali vi ste pravi veštak u krasnopisu, gospodine. Vi ste mi to kazali, zar ne Koperfilde?«

»Sjajno!« rekoh ja. I zaista je bilo tako. Pisao je neobično lepo i čitko.

»Šta mislite, gospodine«, reče Tredls, »da li biste mogli da prepisujete spise koje bih vam nabavljao?«

Gospodin Dik pogleda s puno sumnje u mene:

»A, Trotvude?«

Ja potvrdno klimnuh glavom. Gospodin Dik učini to isto i uzdahnu.

»Ispričajte mu o predstavci«, reče gospodin Dik.

Ja objasnih gospodinu Tredlsu kako postoji izvesna teškoća da se glava kralja Karla I odstrani iz rukopisa gospodina Dika; a za to vreme je gospodin Dik gledao u Tredlsa s puno poštovanja i ozbiljno i sisao palac.

»Ali ti su spisi o kojima ja govorim već napisani i svršeni«, reče Tredls posle kratkog razmišljanja. »Gospodin Dik nema ništa da radi na njima. Zar to nije nešto drugo, Koperfilde? U svakom slučaju, zar ne bi bilo dobro da pokušamo?«

To nam uli nove nade. Pošto se Tredls i ja posavetovasmo u jednom kutu, dok nas je gospodin Dik zabrinuto posmatrao sa svoje stolice, smislismo jedan način na osnovu kojeg smo ga sutradan zaposlili sa sjajnim uspehom.

Na jedan sto kraj prozora u Bakingem stritu postavismo pred Dika posao koji je Tredls bio nabavio za njega, a koji se sastojao u tome da se, ne sećam se koliko puta, prepiše neki zvaničan dokumenat o pravu upotrebe puta — dok na drugom stolu raširismo poslednji, nedovršeni original velike predstavke. Uputismo gospodina Dika da tačno prepisuje ono što je pred njim, ne odstupajući nimalo od originala, a čim oseti potrebu da učini ma i najmanju aluziju na kralja Karla I, da smesta otrči do svoje predstavke. Preporučismo mu da bude odlučan u tome i ostavismo tetku da ga posmatra. Tetka nam je docnije pričala da je on ispočetka bio kao kakav čovek koji udara u veliki

bubanj, jer je stalno svoju pažnju posvećivao čas jednoj stvari, čas drugoj, ali da je najzad uvideo da ga to dovodi u zabunu i zamara, pa je, pošto mu je prepisivanje bilo jasno pred očima, ubrzo zaseo za njega sasvim poslovno, a predstavku odložio za pogodnije vreme. Ukratko rečeno, iako smo dobro pazili da mu ne dajemo suviše posla, i mada nije počeo da radi odmah od ponedeljnika, on je do sledeće subote uveče zaradio deset šilinga i devet penija, i nikad dok sam živ neću zaboraviti kako je išao od dućana do dućana u susedstvu da svoje blago promeni u srebrnjake od šest penija, ili kako ga je s očima punim suza od radosti i ponosa doneo mojoj tetki poredavši ga u obliku srca na jednom poslužavniku. Otkako se korisno zaposlio, on kao da je pao pod blagotvorni uticaj neke čarolije; i ako je te subote uveče bilo srećnog čoveka na ovome svetu, to je nesumnjivo bio taj zahvalni stvor, koji je smatrao da je moja tetka najdivnija žena, a ja najdivniji mladić na ovome svetu.

»Sad nema više ni govora o gladovanju, Trotvude«, reče gospodine Dik, rukujući se sa mnom u jednom kutu. »Ja ću raditi za nju, gospodine!« i stade mahati po vazduhu sa svojih deset prstiju kao da su to deset novčanih zavoda.

Teško mi je reći ko je bio zadovoljniji, Tredls ili ja.

»Ovo je zaista«, reče najednom Tredls, vadeći iz džepa neko pismo i dajući ga meni, »sasvim potisnulo iz moje glave pismo gospodina Mikobera!«

To je pismo (Mikober nikad nije propuštao priliku da napiše kakvo pismo) bilo upućeno meni, »dobrotom T. Tredlsa, člana Unutarnjeg pravničkog društva«. Pismo je glasilo:

»Dragi moj Koperfilde,

»Možda vas neće iznenaditi vest da je nešto iskrslo. Možda sam vam već ranije u nekoj prilici nagovestio da sam tako nešto i očekivao.

»Uskoro ću se nastaniti u jednoj varoši u unutrašnjosti našeg blagoslovenog ostrva (gde je, mogu reći, društvo srećna mešavina zemljoradnika i duhovnika), u kojoj ću biti u tesnoj vezi sa jednom od učenih profesija. Na putu me prate gospođa Mikober i naš podmladak. Sva je prilika da će se u budućnosti naš prah naći pomešan na groblju uz sveto i veličanstveno zdanije po kojem je i varoš na koju mislim izašla na glas, mogu reći od Kine do Perua.

»Opraštajući se sa modernim Vavilonom, u kojem smo prošli kroz mnoge mene — i to, mogu reći, ne nečasno, gospođa Mikober i ja nismo u stanju da zatajimo od vlastitog srca da se time ujedno rastajemo, možda na koju godinu, a možda i zanavek, od jedne osobe koja je u tesnoj vezi s oltarom našeg domaćeg života. Ako biste uoči takvog našeg odlaska hteli da pođete sa našim zajedničkim prijateljem, gospodinom Tomom Tredlsom, do našeg sadašnjeg prebivališta, da tu izmenjate želje koje prirodno odgovaraju takvoj prilici, podarićete veliku blagodet čoveku koji ostaje vazda vaš

Vilkins Mikober«.

Bilo mi je milo što sam čuo da je gospodin Mikober zbrinuo svoj prah i pepeo i da je jedva jednom nešto iskrslo. Saznavši od Tredlsa da se poziv odnosi na to veče, koje je već bilo poodmaklo, ja izjavih da sam gotov da mu ukažem čast, te pođosmo zajedno prema stanu u kojem je gospodin Mikober živeo pod imenom gospodina Mortimera, a koji se nalazio pri vrhu Greis-In-Roda.

U tom stanu je broj prostorija bio tako ograničen, da zatekosmo blizance, sad od svojih osam do devet godina, kako leže u jednom krevetu za sklapanje u porodičnoj sobi za sedenje, gde je u jednom bokalu sa umivaonika gospodin Mikober već bio pripremio ono što je on zvao »mešavinom« — prijatan napitak po kojem je gospodin Mikober bio čuven. Tom prilikom imao sam zadovoljstvo da obnovim poznanstvo sa mladim gospodinom Mikoberom, u kome videh punonadežnog dečka od nekih dvanaest do trinaest godina, a u velikoj meri podložan onom nemiru udova koji nije retka pojava kod mladeži njegovih godina. Isto se tako bolje upoznadoh i sa njegovom sestrom, gospođicom Mikober, u kojoj je, kako nam reče gospodin Mikober, »njena majka obnovila svoju

mladost kao Feniks«.

»Dragi Koperfilde«, reče mi gospodin Mikober, »vi i gospodin Tredls nalazite nas na pragu selidbe, te nam nećete zameriti zbog nezgoda koje neizbežno prate takvo stanje«.

Dok sam mu davao prikladan odgovor, bacih pogled oko sebe i opazih da su porodične stvari već spakovane, a da količina njihovog prtljaga nije ni u kom slučaju golema, čestitah gospođi Mikober na promeni koja stoji pred njima.

»Dragi Koperfilde«, reče mi gospođa Mikober, »ja sam tvrdo uverena da vi osećate prijateljsko interesovanje za sve naše stvari. Moja porodica može, ako joj je volja, smatrati ovo kao neko progonstvo, ali sam ja žena i majka, pa neću nikad napustiti gospodina Mikobera.

Oči gospođe Mikober prizvaše u pomoć Tredlsa, koji se složi s njom s puno osećanja.

»Takvo je bar moje mišljenje«, reče gospođa Mikober, »dragi moj gospodine Koperfilde i gospodine Tredlse, u pogledu obaveze koju sam uzela na sebe kad sam ponovila neopozive reči: ‚Ja, Ema, primam tebe, Vilkinse...' Noć pre toga sam pri svetlosti žiška pročitala službu za venčanje i iz nje izvukla zaključak da nikad ne mogu ostaviti gospodina Mikobera. Pa ga ja«, reče gospođa Mikober, »mada je moguće da se i varam u pogledu shvatanja tog obreda, nikad napustiti neću«.

»Draga moja«, reče gospodin Mikober pomalo nestrpljivo, »ja nemam ni pojma da neko očekuje od tebe da uradiš tako nešto«.

»Ja dobro znam, dragi Koperfilde«, nastavi gospođa Mikober, »da sada kocku svoje sreće bacam među tuđi svet, a isto tako dobro znam da razni članovi moje porodice, kojima je gospodin Mikober pisao na vrlo otmen način i obavestio ih o toj činjenici, nisu ni glave okrenuli na njegova saopštenja. Ja sam možda praznoverna«, reče gospođa Mikober, »ali mi se čini da je gospodinu Mikoberu suđeno da nikad ne dobije odgovor na veći broj saopštenja koja piše. Po ćutanju moje porodice mogu predskazati da je ona protivna mojoj odluci, ali ne bih dopustila da me iko skrene sa staze dužnosti, gospodine Koperfilde, čak ni moj tata ili mama, da su nešto još živi«.

Izrazih svoje mišljenje da to zbilja znači ići pravim putem.

»To možda predstavlja izvesnu žrtvu«, reče gospođa Mikober, »zakopati se u neki mali gradić sa katedralom, ali ako je to žrtva s moje strane, nema sumnje, gospodine Koperfilde, da je onda još veća žrtva od strane čoveka gospodin-Mikoberovih sposobnosti«.

»O! Vi dakle idete u varoš sa katedralom?« rekoh ja.

Gospodin Mikober, koji nam je svima točio iz bokala za umivanje, reče:

»U Kenterberi. U samoj stvari, zaključio sam sporazum po kojem sam se obavezao našem prijatelju Hipu da ga služim i da mu pomažem u svojstvu... u svojstvu poverljivog sekretara«.

Ja se zapiljih u gospodina Mikobera, koji je neiskazano uživao u mome iznenađenju.

»Moram vam priznati«, reče on sa zvaničnim izgledom, »da su poslovne navike i mudri saveti gospođe Mikober u velikoj meri doprinele ovom uspehu. Vitešku Rukavicu o kojoj je gospođa Mikober nešto govorila u jednoj ranijoj prilici, i koju smo bacili u obliku jednog oglasa, prihvatio je moj prijatelj Hip, što je dovelo do uzajamnog sporazuma. O mome prijatelju Hipu«, reče gospodin Mikober, »koji je čovek neobično dovitljiv, želim da govorim sa svim mogućim poštovanjem. Moj prijatelj Hip nije odredio neku previsoku svotu kao stvarnu nagradu, ali je mnogo uradio za mene da me izvuče iz novčanih neprilika, računajući na vrednost mojih usluga; a u njihovu vrednost i ja sam verujem. Sva okretnost i umna sposobnost kojima možda raspolažem«, reče gospodin Mikober, razmetljivo potcenjujući sebe, i uz onaj svoj stari otmeni stav, »biće posvećene službi moga prijatelja Hipa. Sa zakonom sam se već donekle upoznao u svojstvu optuženika u građanskim sporovima, a uz to ću odmah prileći da proućim komentare jednog od najodličnijih i najistaknutijih engleskih pravnika. Verujem da je nepotrebno dodavati da time mislim na gospodina sudiju Blekstona«.

Te primedbe i, u stvari veći deo razgovora te večeri, prekidala je često gospođa Mikober otkrićima da mladi gospodin Mikober čas sedi na svojim cipelama, ili drži glavu obema rukama, kao

da oseća da mu se klima, ili slučajno udara nogom Tredlsa ispod stola, ili trlja nogu od nogu, ili ih šalje na takvu daljinu od sebe, da to već izgleda na uštrb prirode, ili leži porebarke s kosom zamočenom u vinske čaše, ili na neki drugi način daje maha nemiru udova, protivno opštim interesima društva; a prekidao ih je i način pun negodovanja na koji je mladi gospodin Mikober primao ta otkrića. Ja sam za sve to vreme sedeo zapanjen saopštenjem gospodina Mikobera i pitao se šta to sve treba da znači, kad gospođa Mikober nastavi nit razgovora i privuče moju pažnju.

»Ja naročito molim gospodina Mikobera«, reče gospođa Mikober, »dragi gospodine Koperfilde, da dobro pazi da svojim predanim radom na toj nižoj grani prava ne dovede van domašaja svojih sila sam vrh toga drveta. Ubeđena sam da će se gospodin Mikober, kad se posveti struci koja tako odgovara njegovim plodonosnim svojstvima i njegovoj tečnoj rečitosti, van svake sumnje odlikovati. Eto, gospodine Trealse, uzmimo na primer položaj sudije, pa čak i kancelara«, reče gospođa Mikober s izrazom duboke misaonosti na licu, »da li čovek stupajući u takvo zvanje, kakvoga se gospodin Mikober sad primio stavlja sebe van domašaja tih istaknutih položaja?«

»Draga moja«, primeti gospodin Mikober, ali pogledajući i sam upitno u gospodina Tredlsa, »imamo pred sobom dosta vremena za razmatranje takvih pitanja«.

»Ne, nikako Mikobere!« odgovori ona. »Tvoja greška u životu leži u tome. Što ne gledaš dovoljno daleko ispred sebe. Ako ćemo pravo, ti si dužan prema svojoj porodici, ako ne prema sebi samom, da jednim pogledom obuhvatiš na vidiku i najdalju tačku do koje te tvoje sposobnosti mogu dovesti«.

Gospodin Mikober se nakašlja i otpi gutljaj punča s izrazom krajnjeg zadovoljstva — još uvek gledajući u Tredlsa, kao da bi hteo da čuje njegovo mišljenje.

»Pa, znate, gospođo Mikober, gola stvarnost u ovom slučaju«, reče Tredls blago joj ukazujući na istinu, »hoću da kažem prozaična činjenica, znate ...«

»Sasvim tačno«, reče gospođa Mikober, »dragi gospodine Tredlse, ja i želim da budem što je moguće prozaičnija i bukvalnija kad je reč o tako važnoj stvari«.

«... da«, reče Tredls, »ta grana prava, čak i kad bi gospodin Mikober bio pravi beležnik ...«

»Sasvim!« reče gospođa Mikober, »Vilkinse, ti škiljiš, pa posle nećeš moći gledati pravo«.

»... nema nikakve veze«, nastavi gospodin Tredls, »s tim. Samo pravi viši državni pravobranilac može biti izabran na tako visok položaj, a gospodin Mikober ne bi mogao postati državni advokat pre no što odsluži kao sudski pripravnik pri kakvom sudu, i to pet godina«.

»Da li vas tačno razumem«, reče gospođa Mikober sa najljubaznijim izrazom na licu, »da li dobro shvatam, dragi gospodine Tredlse, da bi po isteku toga roka gospodin Mikober mogao biti izabran za sudiju ili kancelara?«

»Stekao bi pravo da bude izabran«, odgovori Tredls jako naglašavajući tu reč.

»Hvala vam«, reče gospođa Mikober. »To je sasvim dovoljno. Ako tako stoji stvar, i ako gospodin Mikober ne upušta nikakvu mogućnost stupajući na ovu dužnost, onda sam bez brige. Ja ovo, nema zbora, govorim«, reče gospođa Mikober, »kao ženska glava; ali moje je mišljenje oduvek bilo da gospodin Mikober raspolaže onim što je moj tata, još dok sam živela kod kuće, nazivao sudijskim razborom, te se nadam da sad gospodin Mikober stupa na polje na kome će se taj razbor još razviti i zauzeti glavno mesto«.

Čvrsto verujem da je gospodin Mikober svojim sudijskim razborom već video sebe kako sedi na vunenom jastučiću kancelarovom. On samozadovoljno pređe rukom preko ćelave glave, pa reče sa razmetljivom skromnošću:

»Draga moja, nećemo unapred pogađati odluku sudbine. Ako sam predodređen da nosim periku, bar sam po spoljašnosti pripremljen za to odlikovanje«, čime je mislio na svoju ćelu. »Ja ne žalim svoju kosu« reče gospodin Mikober, »i možda mi je ona oduzeta u nekom naročitom cilju, šta; ja znam? Moja je namera, dragi Koperfilde, da svoga sina spremam za crkvu, te ne poričem da bih njega radi bio srećan da dođem do nekog visokog položaja«.

»Za crkvu?« viknuh ja, još jednako misleći na Uriju Hipa.

»Da«, reče gospodin Mikober. »On ima začudo visok glas, te će otpočeti pojanjem u crkvenom horu. Naše nastanjenje u Kenterberiju i naše veze u toj varoši pružiće mu mogućnost da se koristi kakvim upražnjenim mestom koje bi se pojavilo u osoblju katedrale«.

Kad sam ponovo bacio pogled na mladog Mikobera, videh mu na licu neki izraz kao da mu taj visoki glas leži čak negde iza obrva, odakle se zaista, izgleda, i pojavio kad nam zapeva pesmu »Kljuje detlić maleni«, jer je imao da bira između pevanja i kreveta. Posle mnogih čestitanja na tom njegovom izvođenju, razgovor dobi neko opšte obeležje, i ma koliko da sam bio pun očajnih namera da svoje izmenjene prilike zadržim samo za sebe, ipak ih saopštih gospodinu i gospođi Mikober. Ne mogu iskazati koliko se oni oboje obradovaše kad čuše da je i moja tetka zapala u teškoće i kako se osetiše lagodno i prijateljski raspoloženi.

A kada stigosmo skoro do poslednje čaše punča ja se obratih Tredlsu i podsetih ga da se ne smemo rastati a da ne poželimo svojim prijateljima sreću, zdravlje i uspeh u njihovom novom životu. Umolih gospodina Mikobera da nam napuni čaše, pa održah propisnu zdravicu, uz koju sam se rukovao sa njima preko stola i poljubio gospođu Mikober za spomen na ovu znamenitu priliku. Tredls se ugledao na mene u onom prvom postupku, ali se nije smatrao dovoljno starim prijateljem da bi se usudio i na ono drugo.

»Dragi Koperfilde«, reče gospodin Mikober ustajući s palcima u oba džepa od prsnika, »prijatelj iz mojih mladih dana, ako smem da se poslužim tim izrazom, i moj uvaženi prijatelj Tredls, ako mi je dopušteno da ga tako nazovem, dopustiće da im se najtoplije i najiskrenijim izrazima, u ime gospođe Mikober, u svoje ime, kao i u ime našega poroda, zahvalim na njihovim dobrim željama. S pravom se može očekivati da ću ja uoči seobe koja će nas odvesti sasvim novom životu«, gospodin Mikober je govorio kao da odlazi u daljinu od pet stotina hiljada milja, »izgovoriti nekoliko oproštajnih reči dvojici prijatelja kakve sad gledam pred sobom. Ali sve što sam imao da kažem u tom smislu, ja sam već kazao. Ma do kakvog položaja u društvu dospeo posredstvom učenog staleža, čiji nedostojni član idem da postanem, trudiću se da ga ne osramotim, a gospođa Mikober će mi služiti kao ukras. Pod privremenim pritiskom novčanih obaveza primljenih na sebe s namerom da ih ubrzo izmirim¸ ali nepodmirenih usled sticaja okolnosti, bio sam primoran da uzmem na sebe odoru protiv kojih se moji prirodni nagoni bune, mislim na naočare, i da prisvojim ime na koje ne mogu da polažem nikakvo zakonsko pravo. O toj stvari mogu da kažem samo toliko da je oblak prošao preko sumornog poprišta, i da zračno božanstvo koje danom gospodari eno opet ozarava planinske vrhunce. Kad idućeg ponedeljnika u četiri sata po podne stignu poštanska kola u Kenterberi, moja noga će stupiti na rodnu grudu, a moje će ime opet biti: Mikober!«

Posle tih reči gospodin Mikober opet sede i iskapi dve čaše punča jednu za drugom, vrlo ozbiljna izraza. Zatim reče vrlo svečano:

»Imam da uradim još nešto do pravog rastanka, to jest da učinim jedno delo pravde. Moj prijatelj gospodin Toma Tredls mi je u dve razne prilike ‚pozajmio svoje ime‘, ako mogu da upotrebim taj prosti izraz, na menicama za podmirenje mojih potreba. U prvoj prilici gospodin Toma Tredls je ostao, da se izrazim kratko i jasno, na cedilu. Rok drugoj menici još nije istekao. Iznos prve obaveze«, tu gospodin Mikober pažljivo zagleda u svoje hartije, »bio je, kako mi se čini, dvadeset tri funte, četiri šilinga i devet i po penija, a druge, prema mojim beleškama o tom poslu, osamnaest funti, šest šilinga i dva penija. Kad se te sume saberu, dobija se zbir, ako je moj račun tačan, od četrdeset i jedne funte, deset šilinga i jedanaest penija. Moj prijatelj Koperfild će biti tako dobar da proveri taj zbir«.

Ja to učinih i nađoh da je ispravan.

»Napustiti ovu prestonicu«, reče gospodin Mikober, »i svoga prijatelja Tomu Tredlsa, a ne izmiriti novčani deo ove obaveze, značilo bi navaliti na svoju dušu nepodnošljiv teret. Zato sam ja za svoga

prijatelja pripremio i sada držim u ruci dokumenat koji podmiruje željenu svrhu. Ja molim dakle prijatelja Tomu Tredlsa da mi dopusti da mu predam svoju priznanicu na iznos od četrdeset i jedne funte, deset šilinga i jedanaest i po penija, i srećan sam što time vraćam sebi svoje moralno dostojanstvo, i što znam da opet mogu izaći visoko dignuta čela pred svoje bližnje«.

Posle tog uvoda, koji ga jako uzbudi, gospodin Mikober tutnu svoju priznanicu Tredlsu u ruke i reče da mu želi sreću u svakom pogledu i u čitavom životu. Ubeđen sam da je to ne samo gospodinu Mikoberu izgledalo sasvim isto kao da je isplatio dug u novcu, nego da ni sam Tredls nije jasno shvatio razliku, dok nije dobio nešto vremena da razmisli o tome.

Gospodin Mikober je na osnovu tog časnog postupka išao pred svojim bližnjima tako uzdignuta čela, da mu grudi izgledahu još za polovinu šire dok nas je sa svećom pratio niz stepenice. Rastali smo se sa puno izraza srdačnosti s jedne i druge strane, pa pošto sam otpratio Tredlsa do njegovih vrata, podoh kući sam i među ostalim čudnim i protivrečnim stvarima, pomislih na to kako je gospodin Mikober i pored sve svoje nepostojanosti sačuvao izvesno sažaljivo sećanje na mene kao na svog malog kirajdžiju, čemu jedino imam da zahvalim što od mene nikad nije tražio novac, koji ja sigurno ne bih imao hrabrosti da mu odbijem, što je on, to znam pouzdano, znao — neka mu se to upiše u zaslugu — isto tako dobro kao i ja.

GLAVA XXXVII

MALO HLADNE VODE

Posle više od nedelju dana mog novog života, bio sam čvršći nego ikad u ispunjavanju svojih ogromnih praktičnih odluka, koje je, prema mome osećanju, iziskivala takva kriza. Još uvek sam išao neobično brzo i neprestano imao neko opšte osećanje da napredujem. Postavio sam sebi kao pravilo da dam od sebe koliko god mogu u svakom poslu u koji uložim svoju snagu. Napravio sam od sebe pravu žrtvu. Čak sam se zanosio i mišlju da se bacim na biljnu hranu, sa nekim nejasnim shvatanjem da ću, ako postanem biljožder, prineti nešto na žrtvu Dori.

Dorica još nikako nije imala, ni pojma o mojoj čvrstoj rešenosti, sem koliko su joj to moja pisma sumorno nagoveštavala. Ali je došla i druga subota, dan u koji je trebalo da ona bude kod gospođice Mils, a ja da dođem na čaj čim gospodin Mils bude otišao u svoj klub na kartanje, o čemu ću, stojeći na ulici, dobiti telegrafski izveštaj pomoću ptičjeg kaveza obešenog na srednjem prozoru salona.

Mi smo se do tog vremena već bili potpuno smestili u Bakingem-stritu, gde je gospodin Dik neprestano prepisivao akta, van sebe od silnog blaženstva. Tetka je odnela sjajnu pobedu nad gospođom Krup time što ju je isplatila, dok je prvi podmetnuti ćup na stepenicama na koji je nabasala bacila kroz prozor. Sem toga je, preko pogodbe, uzela strano lice da pomaže u kućevnom poslu i tu služavku lično štitila od svih napada, prateći je uz stepenice i niz stepenice. Te su odlučne mere unele takav strah u dušu gospođe Krup, da se povukla u svoju kuhinju pod utiskom da je moja tetka poludela. Kako je, pak, moja tetka bila potpuno ravnodušna prema mišljenju gospođe Krup, kao i prema svačijem, i kako je, pre bi se reklo, više podsticala nego suzbijala takvo shvatanje, ista ta u poslednje vreme tako drska gospođa Krup postade za kratko vreme tako plašljiva, da, se, kad bi srela moju tetku na stepenicama, stalno trudila da svoju pokrupnu priliku sakrije iza nekih vrata — ostavljajući ipak da joj proviri flanelska suknja jednim pozamašnim rubom u vratima — ili bi se povlačila u mračne kutove. Moja tetka je nalazila u tome toliko uživanja, da se, čini mi se, prosto naslađivala neprestanim šunjanjem uz stepenice i niz stepenice, sa šeširom luckasto nakrivljenim navrh glave, kad god je bilo verovatno da će sresti gospođu Krup.

Od prirode neobično uredna i dovitljiva, tetka izvede toliko reformi u našem domaćinstvu, da se meni činilo da sam bogatiji a ne siromašniji. Između ostalog, ona od moje sobe za ostavu načini oblačionicu za mene, a osim toga kupi i podesi mojim potrebama jedan krevet, koji je preko dana izgledao kao ormančić za knjige, ukoliko krevet može da bude nalik na orman. Bio sam predmet njenog neprestanog staranja, tako da me ni moja sirota majka ne bi mogla više voleti, niti smišljati iz dana u dan kako da me što više usreći.

Pegoti je smatrala za osobitu čast što joj je bilo dopušteno da učestvuje u tim nastojanjima; a tetka ju je toliko ohrabrila i ukazivala joj toliko poverenja, da su postale najbolje prijateljice, mada je još osećala nešto od onog pređašnjeg straha. Ali je već bilo došlo vreme, govorim o suboti, danu određenom da odem na čaj kod gospođice Mils, da se vrati kući radi dužnosti koju je primila na sebe u vezi sa Hamom.

»Onda, zbogom, Barkisova«, reče moja tetka, »pa pazite na sebe! Znam da ni sanjati nisam mogla da ću žaliti što se od vas rastajem«.

Odveo sam Pegoti do kancelarije poštanskih kola i ispratio je na put. Ona se rasplaka na rastanku, pa preporuči svoga brata mome prijateljstvu, kao što je i Ham bio uradio. Nismo bili čuli ništa o njemu otkako je otišao na put ono sunčano popodne.

»A, sad, moj mili i dragi Davide«, reče Pegoti, »ako ti ikad zatreba novca za trošak, bilo da si

pripravnik, bilo kad odslužiš svoj rok pa budeš hteo da osnuješ svoju sopstvenu kancelariju, a to će svakako biti, mili moj, ili jedno, ili drugo, ili oboje, ko ima preče pravo da ti pozajmi novaca nego ja, stara glupača moje slatke devojčice!«

Nisam bio tako divljački svojeglav da joj odgovorim bilo šta drugo sem da ću, budem li uopšte pozajmljivao novac, nesumnjivo pozajmiti od nje. Pegoti se tome obradova skoro isto toliko kao da sam odmah tu na licu mesta primio od nje kakvu pozamašnu sumu.

»I još nešto, dragi moj«, prišapnu mi Pegoti, »reci svome malom anđelu da bih tako jako volela da sam mogla da je vidim, makar samo za trenutak! I kaži joj da ću, pre nego što se venča s tobom, doći da tako divno udesim vašu kućicu, ako mi samo dopustite!«

Ja svečano izjavih da tu kućicu niko osim nje neće ni dirnuti, što nju tako obradova da ode sasvim raspoložena.

Toga sam se dana u kancelariji u Domu zamorio da ne može gore biti svakojakim pravničkim marifetlucima, pa se uveče u zakazano vreme uputih ka ulici gospodina Milsa. Gospodin Mils, koji je imao grozan običaj da odspava posle ručka, nije još bio izašao, te na srednjem prozoru nije visio kavez sa pticama.

Prinudio me na toliko čekanje, da sam mu od srca poželeo da u klubu plati globu zbog zakašnjenja. Na jedvite jade izađe i on, a odmah zatim opazih kako moja Dora svojom rukom veša kavez i izviruje sa balkona ne bi li me videla, i kako, čim me je spazila, opet utrča unutra. Džip ostade iza nje na balkonu da izaziva svojim lavežom na ulici jednog ogromnog kasapskog samsova, koji bi ga progutao kao pilulu.

Dora mi izađe u susret do samih salonskih vrata, a s njom i Džip, jurišajući, besno režeći i preturajući se u tom jurišanju, sve u uobraženju da sam ja ni manje ni više nego razbojnik, pa sve troje uđosmo presrećni i prepuni ljubavi. Ali ja ubrzo pomutih tu opštu radost — ne zato što sam ja to hteo, nego zato što sam bio i suviše pun toga — upitah Doru, bez ikakve prethodne pripreme, da li može da voli prosjaka.

Jadna moja lepa, preplašena Dorica! Ta je reč u njenoj svesti budila samo sliku nekog žutog lica u kapi za spavanje, ili dveju štaka, ili drvene noge, ili sliku psa s tanjirićem u zubima, ili nečeg nalik na to, te je širom otvorila oči slatko začuđena.

»Kako možeš da mi postavljaš tako luckasta pitanja?« reče Dora napućeno. »Da volim prosjaka?«

»Mila moja Dorice!« rekoh ja. »Ja sam sad prosjak!«

»Kako možeš da budeš tako šašav«, odgovori Dora i lupnu me po ruci, »da sediš tu i pričaš koješta? Odmah ću kazati Džipu da te ugrize!«

Za mene nije na svetu bilo ničega slađeg od njenog detinjastog ponašanja, ali je sad trebalo biti sasvim jasan, te ja svečano ponovih:

»Doro, živote moj, ja sam tvoj propali David!«

»Kažem ti da ću napujdati Džipa na tebe«, reče Dora tresući uvojcima, »samo se ti izmotavaj!«

Ali sam ja izgledao tako ozbiljan, da Dora prestađe tresti uvojcima, pa spusti drhtavu ruku na moje rame, i prvo dobi poplašen i zabrinut izraz lica, a zatim brižnu u plač. To je bilo strašno. Ja padoh na kolena kraj sofe, pa je stadoh milovati i preklinjati da mi ne cepa srce; ali je sirota mala Dora neko vreme samo jecala:

»O, bože! O, bože!« Pa onda: »Oh, kako me je strah! Gde li je samo Džulija, Mils!« I: »Oh, vodite me Džuliji Mils! A vi idite odavde, molim vas!« i sve tako, te sam već skoro bio van sebe.

Najzad, posle dugog bolnog preklinjanja i dokazivanja, postigoh samo da me Dora pogleda sa izrazom groze na licu, koji se postepeno blažio, dok se ne pretvori u izraz ljubavi; i ona priljubi svoj meki, lepi obraščić uz moj. Tada joj, držeći je u zagrljaju, rekoh kako je volim beskrajno, neizmerno; kako smatram za dužnost da je razrešim njenog obećanja, jer sam sad siromašan; kako neću nikad moći podneti niti preboleti ako je izgubim; kako se ne plašim siromaštva ako ga se ona ne

plaši, jer je moja mišica snažna, a srce puno nje; kako ja već radim naporno i hrabro, onako kako samo pravi ljubavnici mogu da zapnu; kako sam već počeo da bivam praktičan i da mislim na budućnost; kako je čestito zarađena korica hleba slađa nego čitava gozba od nasleđa; i još vazdan stvari u tome smislu, što sam sve izrekao u nastupu strasne rečitosti, koja je iznenadila i mene samog, premda sam i danju i noću mislio samo o tome, sve otkako me je tetka onako zaprepastila.

»Pripada li tvoje srce još uvek meni, Doro?« rekoh ja ushićeno, jer sam po njenom priljubljivanju znao da mi pripada.

»O, da!« viknu Dora. »O, da, celo celcato! Tvoje je! Oh, nemoj biti tako užasan!«

Ja užasan, i to Dori!

»Ne govori o tome kako si siromašan, ni o tome kako radiš naporno!« reče Dora i pripi se još bliže uz mene. »O, nemoj, nemoj«.

»Mila ljubavi moja!« rekoh ja, »Čestito zaslužena korica...«

»O, da, ali ja neću više da slušam o koricama!« reče Dora. »A Džip mora imati svakog dana ovčji kotlet tačno u podne, inače će uginuti!«

Očaralo me njeno detinjasto umiljato ponašanje. Ja s puno ljubavi objasnih Dori kako će Džip dobijati svoj kotlet redovno kao i dosad. Naslikah joj naš skromni budući dom, sasvim nezavisan blagodareći mome radu — i uz to opisah onu kućicu koju sam video na Hajgeitu, kako sam je zamišljao, onako s tetkom u sobi na gornjem spratu.

»Nisam više užasan, je 1‘ Doro?« rekoh nežno.

»Ne, nisi!« viknu Dora. »Ali ja se nadam da će tvoja tetka ostajati duže u svojoj sobi! Nadam se da to nije neko goropadno, matoro stvorenje!«

Ako mi je bilo mogućno da zavolim Doru više nego ikad, onda sam je, uveren sam, tada zavoleo. Ali mi se učinila nekako nesavitljiva. Moj mladi polet malo klonu kad uvideh da ga je teško preneti i na nju. Učinih još jedan pokušaj. Kad se već bila sasvim povratila, i dok se igrala uvrćućl uši Džipu, koji joj je ležao u krilu, ja se uozbiljih i rekoh:

»Smem li ti reći nešto, mila moja?«

»O, molim te, nemoj biti praktičan!« reče Dora umiljavajući se. »Jer to mene tako plaši!«

»Milo srce moje«, odgovorih ja, »u svemu tome nema ničega što bi trebalo da te plaši. Hoću da o tome misliš sasvim drukčije. Hteo bih da te to okrepi, da ti dade poleta, Doro!«

»O, ali to je tako odvratno!« viknu Dora.

»Nije, mila moja. Postojanost i duševna jačina će nas osposobiti da podnesemo i mnogo teže stvari«.

»Ali ja nemam nikakve snage«, reče Dora tresući uvojcima. »Je 1‘ de da nemam, Džipe? O, hajde poljubi Džipa, pa budi prijatan«.

Nije bilo moguće protiviti se i ne poljubiti Džipa kad mi ga je prinela radi toga, napućivši svoja sjajna, rumena ustašca kao za poljubac dok je upravljala tom operacijom i navaljivala na mene da stvar izvedem simetrično, na sred srede njegove njuške. Ja učinih što je zahtevala, da se kasnije naplatim za tu poslušnost, pa me je tako ne znam koliko vremena odvlačila svojim dražima od onoga što je bilo ozbiljno u mome karakteru.

»Ali pre toga, mila moja Doro«, rekoh ja najzad, pošto sam uspeo da povratim ozbiljnost, »hteo sam nešto da ti kažem«.

I sam bi se sudija arhiepiskopskog testamentarnog suda zaljubio u nju kad bi video kako sklapa rukice i diže moleći me i preklinjući da ne budem više grozan.

»Zaista neću da budem. grozan, mila moja!« uveravao sam je. »Ali, Doro, srce moje, kad bi samo htela da razmisliš ponekad, — ne žalosno, znaš, daleko od toga! — ali kad bi htela samo ponekad da razmisliš, samo koliko da se ohrabriš, da si se verila za jednog siromaška ...

»Nemoj, nemoj! Molim te nemoj!« viknu Dora. »To je tako grozno!«

»Nimalo, dušo moja!« rekoh ja veselo. »Kad bi htela da ponekad misliš o tome, pa da pogledaš malo kako se vodi kuća kod tvoga tate, i da se potrudiš da se malo navikneš na... račune, na primer ...«

Jadna Dorica je dočekala taj predlog nečim što je bilo pola jecanje, a pola vrisak.

»... to bi nam kasnije moglo biti tako korisno«, nastavih ja. »A ako bi mi obećala i da ćeš pomalo čitati jednu malu knjigu, ‚Mali kuvar', koju bih ti poslao, bilo bi sjajno za nas oboje. Jer će sad naš put kroz život, mila Doro«, rekoh ja zagrejan predmetom, »biti kamenit i neravan, pa na nama leži dužnost da ga poravnamo. Moramo se boriti da se probijemo. Moramo biti hrabri. Nailazićemo na prepreke i smetnje, pa te prepreke moramo savladati, moramo smrviti«.

Bio sam se zahuktao i govorio vrlo brzo, sa stisnutom pesnicom i izrazom oduševljenja na licu, ali produžavati nije bilo potrebno. Sasvim sam već dovoljno rekao. Dobro sam udesio stvar, nema šta! O, kako je bila preplašena! O, gde je Džulija Mils! O, da je vodim Džuliji Mils, a ja da odem za ime božje. Tako da sam, jednom reći, sasvim izgubio glavu, te stao ludovati po salonu.

Pomislih da sam je ovog puta ubio. Poprskah je vodom po licu. Padoh na kolena. Stadoh sebi čupati kosu. Nazivao sam sebe nepopravljivim grubijanom i svirepom zveri. Stadoh je preklinjati da mi oprosti, bogoraditi da me samo jednom pogleda i ništa više. Prevrnuh tumbe kutiju za rad gospođice Mils tražeći bočicu s mirišiljavom soli, ali u smrtnom strahu otvorih kutiju za igle od slonove kosti, pa Doru zasuh iglama. Zatresoh pesnicom prema Džipu, koji je podivljao isto koliko i ja. Počinih trista čuda i već sam odavno bio sav izvan sebe, kad u sobu uđe gospođica Mils.

»Ko je to uradio?« viknu gospođica Mils, pritrčavši svojoj prijateljici.

Odgovorih:

»Ja, gospođice Mils! Ja sam to uradio! Evo zločinca!« ili nešto u tom smislu, pa sakrih lice od svetlosti u jastuk na sofi.

Gospođica Mils je isprva mislila da je po sredi neka svađa i da stojimo na ivici pustinje Sahare, ali ubrzo saznade kako stvari stoje, jer je moja draga ljubljena Dorica zagrli i poče da viče kako sam ja »siromah radnik«, pa se onda rasplaka nada mnom, zagrli me i upita hoću li da mi preda sav svoj novac na čuvanje. A na kraju se obesi o vrat gospođice Mils i zagrcnu se od plača, kao da joj je nežno srce prepuklo.

Mora biti da se gospođica Mils rodila da bude božja blagodet za nas. Ona se od mene u nekoliko reči obavesti u čemu je stvar, pa uteši Doru i postepeno je ubedi da ja nisam radnik — po mom načinu objašnjavanja mislim da je Dora zaključila da sam neki brodar i da po ceo dan idem gore-dole s ručnim kolicima preko jedne uske daske — te nas tako izmiri. Smirismo se potpuno, pa Dora ode gore da osveži oči ružinom vodicom, a gospođica Mils zazvoni po čaj. U razmaku vremena koji zatim nastupi rekoh gospođici Mils da je odsada moj večni prijatelj i da će moje srce pre prestati da kuca nego što ću zaboraviti njenu dobrotu.

Zatim gospođici Mils izložim ono što sam tako bezuspešno pokušao da izložim Dori. Gospođica Mils odgovori da je onako u načelu kolibica puna zadovoljstva bolja od palate pune hladnog bleska, i da je sve tamo gde je ljubav.

Rekoh na to gospođici Mils da je to sasvim tačno, i da to niko ne može znati bolje nego ja, koji volim Doru ljubavlju kakvu još nijedan smrtnik nije osetio. Ali kad gospođica Mils nekako obeshrabreno primeti da bi za neka srca zaista bila prava sreća da je to zaista tako, ja joj onda objasnih da molim za dopuštenje da to svoje tvrđenje ograničim isključivo na smrtnike muškog roda.

Zatim zamolih gospođicu Mils da mi kaže smatra li ona da ima ili nema praktične vrednosti predlog koji sam tako želeo da iznesem pred Doru, a koji se tiče računa, vođenja kuće i »Malog kuvara«.

Gospođica Mils malo porazmisli, pa ovako onda progovori:

»Gospodine Koperfilde, govoriću s vama otvoreno. Duševne patnje i razna iskušenja zamenjuju kod ponekih priroda godine, te ću prema vama biti tako otvorena kao da sam neka majka igumanija.

Ne, nema. Taj vaš predlog nije podesan za našu Doru. Naša mila Dora je ljubimica prirode. Ona je sva oličenje svetlosti, lake ljupkosti i radosti. Mogu slobodno reći da bi bilo dobro kad bi se nešto moglo uraditi, ali...« i gospođica Mils zavrte glavom.

Ovo me poslednje priznanje ohrabri, te zapitah gospođicu Mils da li bi, iz ljubavi prema Dori, pristala, u slučaju da joj se ukaže kakva zgodna prilika, da Dorinu pažnju obrati na pripremanje za ozbiljan život. Gospođica Mils odmah odgovori potvrdno sa toliko gotovosti, da je dalje upitah bi li se primila da nabavi kuvarski trebnik, i tom joj prilikom rekoh da bi mi, u slučaju da joj makar i zaobilaznim putem pođe za rukom da zainteresuje Doru za njega, a da je pri tome ne uplaši, učinila najveću uslugu. Gospođica Mils se primi i tog poverljivog zadatka, mada bez mnogo nade.

A kad se Dora vrati, izgledala je tako ljupka, da mene zaista ispuni sumnja da li bi je trebalo mučiti tako običnim stvarima. Toliko me je volela i bila tako zanosna — naročito kad bi naterala Džipa da šeni i da moli za prepečeni hleb i kad se pravila da će mu njuškicu pritisnuti uz topli čajnik za kaznu što neće da sluša — da ja, kad se setih kako sam je poplašio i rasplakao, dođoh sam sebi kao neko čudovište, kao ala koja je upala u vilinske dvore.

Posle čaja dođe na red gitara, te nam Dora otpeva one iste mile stare francuske pesme o tome kako se nikad i nipošto ne treba odreći igranja, tra-la-la; tra-la-la; tako da sam ispao još veće čudovište nego malo pre.

Samo nam jedna sitnica pokvari raspoloženje, što se dogodilo nešto pre no što ću poći kući. Ja sam se, naime, pošto gospođica Mils pomenu sutrašnji dan, na nesreću izlanuo da sad moram da ranim i ustajem u pet sati. Je li Dora nekako shvatila da sam neki privatni noćni patroldžija, ne bih mogao reći, tek nje se ta stvar tako kosnu, da posle toga ne htede više ni da svira ni da peva. Njoj je to još uvek ležalo na srcu kad joj rekoh zbogom, te mi na svoj lepi umiljati način reč — kao da sam, kako sam često kasnije mislio, kakva lutka:

»Pa pazi, nemoj da ustaješ u pet sati, ti nevaljali dečko. To nema nikakvog smisla!«

»Moram da radim, mila moja!« rekoh ja.

»Pa nemoj da radiš«, odgovori Dora. »Zašto da radiš?«

Tom slatkom, malom iznenađenom licu nije se moglo odgovoriti drukčije nego u šali da raditi moramo da bismo živeli.

»O kako je to glupo!« viknu Dora.

»A kako bismo živeli bez toga, Doro?« rekoh ja.

»Kako? Nekako!« reče Dora.

Ona je, izgleda, smatrala da je time sasvim rešila pitanje, te mi dade tako pobedonosan poljubac koji je dolazio pravo iz njenog nevinog srca, da joj ja ni za čitavo blago ne bih pokolebao veru u taj njen odgovor.

Šta ću; voleo sam je i nastavio da je volim od sveg srca, beskrajno i potpuno. Ali sam, radeći i dalje vrlo naporno, i vredno držeći u usijanom stanju sva gvožđa koja sam imao u vatri, ponekad s večeri sedeo preko puta tetke i mislio o tome kako sam onom prilikom poplašio Doru i kako da kutijom za gitaru prokrčim put kroz šumu teškoća, dok mi se najzad ne bi u mašti učinilo da sam potpuno osedeo od briga.

GLAVA XXXVIII

RAZORTAČENJE

Nisam nikako dozvolio da mi olabavi rešenost u pogledu parlamentarne debate. To je bilo jedno od onih gvožđa koja sam počeo odmah da kujem, i jedno od gvožđa koje sam držao usijano i tukao po njemu čekićem sa postojanošću kojoj se mogu iskreno diviti. Kupio sam jedan opšte primljen »sistem« one plemenite veštine i misterije koja se zove stenografija (stao me je deset i po šilinga), pa zar onih u more zamršenosti, koja me za nekoliko nedelja dovede skoro do rastrojenosti. Ono menjanje značenja pomoću tačaka, koje u jednom položaju znače jednu stvar, a u drugom nešto sasvim deseto; one fantastične ludorije koje izvode kružići; neobjašnjive posledice koje potiču od znakova sličnih muvinim nogama; ogromno dejstvo neke krivulje na pogrešnom mestu — sve me je to ne samo mučilo na javi, već i u snu proganjalo. A kad sam se nekako još i probio nasumce kroz te teškoće i savladao azbuku, koja je sama po sebi pravi egipatski hram pun hijeroglifa, onda se tek stala pojavljivati čitava povorka novih strahota koje se zovu proizvoljni znaci; pravi tirani od znakova, siledžije kakve nikad nisam sreo; koji su, na primer, pošto-poto hteli da jedna stvar koja izgleda početak paučine znači očekivanje, a da druga neka, nalik na raketu od pera i mastila, predstavlja reč nepovoljno. A kad bih nekako uspeo da i te jade uvrtim u glavu, dolazio sam do žalosnog otkrića da su oni istisnuli iz nje sve drugo; na što bih opet počinjao ispočetka, pa zaboravljao njih, da zatim hvatajući njih ispustim druge pojedinosti »sistema« — tako da je, jednom reči, bilo da čoveku srce pukne od jeda.

I sasvim bi mi prepuklo da nije bilo Dore, koja je bila i stub i kotva moga malog čuna koji je bura bacala tamo-amo. Svaki potez u sistemu bio je jedan čvornovit hrast u šumi teškoća, te sam ih ja sve jednog za drugim obarao sa toliko snage, da sam se već posle tri-četiri meseca mogao rešiti da pokušam da uhvatim govor jednog od naših najboljih govornika u Domu. Ne mogu zaboraviti kako je naš najbolji govornik odjurio napred pre no što sam i počeo, i ostavio moje slabomoćno pero da se tetura po hartiji kao da je dobilo živčani nastup!

Bilo mi je sasvim jasno da tako neće ići. Poleteo sam suviše visoko, te na taj način neću nikad krenuti napred. Obratih se Tredlsu za savet, i on predloži da mi on diktira govore onolikom brzinom i sa onoliko povremenog zastajkivanja koliko bude iziskivala moja slabost. Tu prijateljsku pomoć primih sa velikom zahvalnošću, te smo tako iz noći u noć, skoro uzastopce, pošto bih se vratio kući od Doktorovih, održavali neku vrstu sednice užeg parlamenta, u Bakingem-stritu.

Takvog parlamenta još nije nigde bilo na svetu! Tetka i gospodin Dik predstavljali su vladu ili opoziciju, prema potrebi, dok je Tredls iz Enfildovog Besednika, ili iz koje sveske skupštinskih govora, grmeo protiv njih zaprepašćujuće uvrede. Dok je stajao kraj stola, s prstom na stranici da ne izgubi red, i vitlajući desnom rukom iznad glave, Tredls je bio gospodin Pit, gospodin Foks, gospodin Šeridan, gospodin Bark, gospodin Kaslreg, vajkaunt Sidmaut, ili gospodin Kaning, pa bi padao u besomučnu jarost i moju tetku i gospodina Dika zasipao najtežim optužbama o njihovoj pokvarenosti i potkupljivosti, dok bih ja sedeo nešto dalje sa beležnicom na kolenu i naporno išao u stopu za njim što sam bolje znao i umeo. Nedoslednost i bezobzirnost Tredlsovu ne bi mogao prevazići nikakav stvarni političar. On je u toku jedne nedelje bio pristalica najrazličitijih političkih pravaca i isticao svakojake zastave na katarkama svih mogućih obeležja. Moja bi tetka, koja bi izgledala kao kakav neuzbudljivi ministar finansija, ponekad ubacila po koju upadicu, kao: »Tako je« ili: »Ne!« ili »Oho!« kako bi već tekst zahtevao, što je uvek bio znak za gospodina Dika, suštog plemića iz provincije, da iz sveg glasa ponovi isti uzvik. Ali su i gospodina Dika u toku njegove

poslaničke karijere ponekad optuživali za takve stvari i pozivali na odgovornost za tako strašne posledice, da se često osećao vrlo nelagodno pri duši. Verujem da je istinski počeo da se boji da je stvarno uradio nešto što je išlo na to da uništi britanski ustav i upropasti otadžbinu.

Koliko smo puta vodili te debate dok sat ne bi pokazao ponoć i dok sveće ne bi dogorele. Usled tolikog uvežbavanja postepeno sam došao do toga da prilično idem u korak sa Tredlsom, te bih se po svoj prilici osećao sasvim pobedonosno da sam imao i najmanje pojma šta te moje beleške treba da znače. Kad je trebalo da pročitam šta sam uhvatio, bilo mi je isto kao da sam imao pred sobom prepis kineskih natpisa kakve ogromne zbirke sanduka za čaj, ili one zlatne natpise na velikim zelenim i crvenim bocama po apotekama.

Nije mi ostalo ništa drugo nego da se vratim i sve počnem ispočetka. Bilo je to mučno, ali sam se ipak vratio, premda teškog srca, i počeo marljivo i metodično, brzinom puža, prelaziti iste dosadne stvari, zastajkujući da ispitam svaku pegicu sa svih strana i očajnički se upinjući da što bolje uočim nepostojane odlike svih oznaka i da ih prepoznam na prvi pogled. U kancelariju sam uvek dolazio na vreme; kod Doktorovih sam takođe bio tačan; i stvarno sam zapinjao i radio, kako ono obično kažu, kao konj.

Jednoga dana sam došao u Dom kao obično i zatekao na ulazu gospodina Spenloa kako, neobično ozbiljan, govori sam sa sobom. Kako je imao običaj da se žali na glavobolju — imao od prirode kratak vrat, a uz to je, rekao bih, preterivao u upotrebi štirka — ja se prvo uplaših da mu nešto ne smeta s te strane, ali me on ubrzo oslobodi te strepnje.

Mesto da na moje »Dobro jutro!« odgovori na svoj obični ljubazni način, on me pogleda nekako s visine i kruto, pa me hladno zamoli da pođem s njim do izvesne kafane, čija su vrata u ono vreme vodila pravo u sud, nalazeći se u malom tremu sa arkadama u porti crkve Sv. Pavla. Pokorih se, mada s nelagodnošću u srcu i uz žmarce koji su mi počeli strujati po čitavom telu, kao da mi strepnje izbijaju u popoljke. Pošto sam ga, zbog uskog prolaza, pustio da prođe ispred mene, opazih da glavu drži visoko i gordo, što mi se učini naročito rđav znak, te me sveg obuze strepnja da je saznao za odnos između mene i moje mile Dore.

Čak i da nisam već na putu do kafane pogodio u čemu je stvar, svakako bih se dosetio čim sam, prateći ga uz stepenice, stigao u sobu na gornjem spratu i tamo spazio gospođicu Merdston. Bila se posadila ispred jednog kredenca na kojem je bilo nekoliko izvrnutih čaša za vodu, a na svakoj po limun. Tu su bile i dve onakve neobične kutije od samih uglova i žljebova u koje se zabadaju noževi i viljuške, i koje su na sreću ljudskog roda izišle iz mode.

Gospođica Merdston mi, sedeći strogo ukrućena, pruži svoje ledene nokte, a gospodin Spenlou zatvori vrata, pa mi pokaza rukom na jednu stolicu, a sam stade na prostirač ispred kamina.

»Budite dobri, gospođice Merdston«, reče gospodin Spenlou, »pa pokažite gospodinu Koperfildu šta imate u torbici«.

Mislim da je to bila ona ista torba od čelične žice koju sam znao još iz detinjstva i koja je pri zatvaranju škljocala kao da ujeda. Pošto stisnu usne, onako iz saosećanja prema škljocari, gospođica Merdston otvori torbicu — otvori malo i usta u isti mah — i izvadi moje pismo Dori, prepuno izraza najodanije ljubavi.

»Mislim da je ovo vaš rukopis, gospodine Koperfilde?« reče gospodin Spenlou.

Ja sam sav goreo, a glas koji čuh nije bio nimalo nalik na moj kad rekoh:

»Jeste, gospodine«.

»Ako se ne varam«, reče gospodin Spenlou, kad gospođica Merdston iznese iz svoje torbice čitav svežanj pisama uvezan najslađom plavom pantljikom, »i ova je pisma pisala vaša ruka, gospodine Koperfilde?«

Ja ih uzeh od nje teška srca, pa čim bacih pogled na rečenice pri vrhu kao: »Moja mila i rođena Doro«, »Moj dragi anđele«, »Večni blagoslove života mog« i druge slične, sav pocrveneh i sagoh

glavu.

»Ne, hvala lepo!« reče gospodin Spenlou kad mu ja mehanički. ponudih da mu vratim pisma. »Ne mislim da vas lišavam tog blaga. Gospođice Merdston, budite dobri pa nastavite«.

Pošto je neko vreme zamišljeno razgledala čilim, to umiljato stvorenje s puno suvoparne revnosti skide teret s duše na sledeći način.

»Moram priznati da sam već duže vreme sumnjala u gospođicu Spenlou s obzirom na gospodina Koperfilda. Posmatrala sam gospođicu Spenlou i gospodina Davida Koperfilda još kad su se prvi put sastali; i utisak koji sam onda dobila nije bio prijatan. Pokvarenost ljudskog srca je takva...«

»Učinićete mi veliku uslugu, madam«, upade joj u reč gospodin Spenlou, »ako se držite činjenica«.

Gospođica Merdston obori oči i odmahnu glavom kao da protestuje protiv tog nepristojnog prekidanja, pa nastavi namrštena i dostojanstvena:

»Pošto moram da se ograničim na činjenice, navešću ih što je moguće jednostavnije. Možda će se to primiti kao pogodan način izlaganja. Već sam rekla, gospodine, da sam od nekog vremena sumnjala u gospođicu Spenlou s obzirom na gospodina Koperfilda. Često sam pokušavala da dođem do pouzdanih potvrda tih sumnji, ali bez uspeha. Zato sam propuštala da izvestim o tome oca gospođice Spenlou«, i ona pogleda strogo u njega, »svesna da se obično u takvim slučajevima nerado odaje priznanje savesnom vršenju dužnosti«.

Gospodin Spenlou se, izgleda, sav pokunjio pred otmenom strogošću gospođice Merdston, pa odgovori na njenu oštrinu time što pomirljivo odmahnu rukom.

»Kad sam se posle odsustva usled ženidbe moga brata vratila u Norvud«, nastavi gospođica Merdston prezrivim glasom, »i kad se gospođica Spenlou vratila iz gostovanja kod gospođice Mils, učinilo mi se da mi ponašanje gospođice Spenlou daje još više povoda za podozrenje nego ranije. Zato sam počela još pažljivije motriti na gospođicu Spenlou«.

Mila, nežna Dorice, tako malo svesna očiju te aždaje!

»Ali ipak«, nastavi gospođica Merdston, »nisam imala dokaze sve do sinoć, činilo mi se da gospođica Spenlou dobija suviše pisama od svoje prijateljice, gospođice Mils, ali je gospođica Mils bila njena prijateljica s punim znanjem i odobravanjem njenog oca«, jedan žestok udarac gospodinu Spenlou, »pa nisam imala prava da se mešam. Ako ne smem da govorim o prirodnoj pokvarenosti ljudskog srca, onda valjda smem... upravo moram dobiti dopuštenje da govorim o pogrešno poklonjenom poverenju«.

Gospođin Spenlou se saglasi mrmljajući nešto nalik na izvinjenje.

»Sinoć sam posle čaja«, nastavi gospođica Merdston, »opazila da se ono malo pseto valja i da reži po salonu vucarajući nešto. Rekoh gospođici Spenlou: ‚Doro, šta ono kuče ima u ustima? Izgleda neka hartija.‘ A gospođica Spenlou na to odmah opipa rukom haljinu, pa odjednom uzviknu i pritrča psu. Ali joj ja preprečim put i rekoh: ‚Doro, draga moja, dopustite meni‘«.

O, Džipe, prokleta džukelo; dakle ta nesreća je tvoje delo!

»Gospođica Spenlou pokuša«, reče gospođica Merdston, »da me podmiti poljupcima, kutijama za rad i sitnim komadima nakita, preko čega ja, razume se, prelazim. Psetance se, kad mu priđoh, zavuče pod sofu, te sam ga, jedva isterala napolje mašicama. Čak i kad se izvuklo odatle, još uvek je držalo pismo u zubima, a kad pokušah da mu ga uzmem, izlažući se opasnosti da me ujede, držalo ga je u zubima tako uporno kao da ga ne bi pustilo da sam ga i obesila o taj dokumenat. Najzad ga dobih u ruke. Pošto sam ga pročitala, došla sam do zaključka da gospođica Spenlou sigurno ima još puno takvih pisama kod sebe, te najzad dobih od nje svežanj koji je sada u rukama Davida Koperfilda«.

Tu završi, a zatim je, škljocnuvši torbicom i zatvorivši usta, izgledala kao da je čovek može i slomiti, ali saviti — nikako!

»Čuli ste gospođicu Merdston«, reče gospodin Spenlou okrenuvši se meni. »Dopustite da vas

upitam, gospodine Koperfilde, imate li šta da odgovorite na to?«

Pred oči mi izađe slika mog lepog malog zlata — kako plače celu bogovetnu noć; kako je sama samcata, uplašena i ojađena; kako moli i preklinje tu ženu kamenog srca da joj oprosti; kako joj uzalud nudi poljupce, kutije za rad i nakit; kako je u tako očajnom stanju, i to samo zbog mene, te se u meni pokoleba i ono malo dostojanstva koje sam uspeo da sačuvam. Bojim se da sam za trenutak bio vrlo usplahiren, iako sam se trudio što sam bolje mogao da to sakrijem.

»Ništa vam drugo ne mogu reći, gospodine«, odgovorih ja, »osim da sam samo ja kriv. Doru...«

»Gospođicu Spenlou, molim vas«, reče njen otac veličanstveno.

»... sam ja pridobio i nagovorio«, nastavih ja progutavši onu hladniju oznaku, »da pristane na to zatajivanje i za to se gorko kajem«.

»Mnogo ste krivi«, reče gospodin Spenlou hodajući gore-dole po prostiraču ispred kamina i naglašavajući to što je rekao celim telom umesto samo glavom, usled ukrućenog okovratnika i kičme. »Učinili ste nešto podmuklo i nedostojno, gospodine Koperfilde. Kad primam u svoju kuću jednog gospodina, bez obzira da li je tome gospodinu devetnaest, dvadeset devet, ili devedeset godina, ja ga primam s puno poverenja. Ako zloupotrebi moje poverenje, on čini nečasno delo, gospodine Koperfilde!«

»Ja to i sam osećam, gospodine, uveravam vas!« odgovorih ja. »Ali nikad ranije nisam mislio na to. Ja volim gospođicu Spenlou u tolikoj meri...«

»Eh! Koješta!« reče gospodin Spenlou i pocrvene u licu kao rak. »Molim vas, ne govorite mi u lice da volite moju kćer, gospodine Koperfilde!«

»Zar bih bez toga mogao braniti svoje ponašanje, gospodine?« odgovorih ja sa dužnom skromnošću.

»A zar ga time možete braniti, gospodine?« upita gospodin Spenlou i naglo zastade na zastiraču ispred kamina. »Jeste li uzeli u obzir svoje godine i godine moje kćeri, gospodine Koperfilde? Jeste li uzeli u obzir šta znači pokolebati poverenje koje treba da postoji između moje kćeri i mene? Jeste

li uzeli u obzir društveni položaj moje kćeri, planove koje ja mogu imati u vezi sa njenim napredovanjem u životu, pa onda zaveštajne namere koje mogu imati s obzirom na nju? Jeste li išta uzimali u obzir, gospodine Koperfilde?«

»Na žalost, izgleda vrlo malo, gospodine«, odgovorih, obraćajući mu se sa svim poštovanjem i žaljenjem koje sam osećao, »ali vas molim da mi verujete da sam imao u vidu svoj društveni položaj. Kad sam ga vama objašnjavao, mi smo već bili vereni...«

»Ja vas molim«, reče gospodin Spenlou, i živo udari rukom o ruku, učini mi se sličniji Panču nego ikada dotle, što i pored svog očajanja nisam mogao da ne primetim, »da mi tu ne govorite o nekim veridbama, gospodine Koperfilde!«

Inače neuzbudljiva gospođica Merdston odjednom prasnu u smeh jednim jedinim slogom.

»Kad sam vam objasnio promenu svog položaja, gospodine«, počeh ja ponovo, trudeći se da zamenim novim izrazom ono što je za njega bilo tako nesvarljiyo, »ono zatajivanje na koje sam na žalost naveo gospođicu Spenlou već je bilo počelo. Otkako sam zapao u taj promenljivi položaj, napregao sam svu svoju snagu, uložio svu energiju da ga popravim, pa sam uveren da ću ga vremenom i popraviti. Dajte mi vremena, koliko god hoćete vremena; mi smo oboje tako mladi, gospodine ...«

»Imate pravo«, upade mi u reč gospodin Spenlou, klimnuvši glavom nekoliko puta i jako se mršteći; »vi ste oboje vrlo mladi. Sve je to besmislica. I neka bude kraj toj besmislici. Uzmite ta svoja pisma, pa ih bacite u vatru, i dajte pisma gospođice Spenlou da ih bacim u vatru, pa ćemo se, mada se naše opštenje mora, vi ste toga svesni, ubuduće ograničiti samo na ovaj Dom, saglasiti da više ne pominjemo ono što je bilo. Deder, gospodine Koperfilde, vi niste nerazuman mladić, a to je jedini pametan izlaz«.

Ne, nisam mogao ni pomisliti da na, to pristanem. Bilo mi je žao, ali postoje i viši obziri od razuma. Ljubav stoji iznad svih zemaljskih obzira, a ja sam voleo Doru iznad svega, i Dora je volela mene. Nisam baš tako rekao; izrazio sam se što sam blaže mogao; ali sam to nagovestio, i pri tome bio odlučan. Ne mislim da sam ispao suviše smešan, ali znam da sam bio odlučan.

»Vrlo dobro, gospodine Koperfilde«, reče gospodin Spenlou. »Onda moram da isprobam svoj uticaj kod kćeri«.

Gospođica Merdston nekim rečitim šumom, nekim otegnutim uzdisajem, koji nije bio ni uzdah ni jauk, ali nalik i na jedno i na drugo, dade glasa svome mišljenju da je time trebalo početi.

»Moraću«, reče gospodin Spenlou ohrabren tom podrškom, »upotrebiti sav svoj uticaj na kćer. Dakle, vi ne pristajete da primite ova pisma, gospodine Koperfilde?« jer sam ih ja bio spustio na sto.

»Ne«. Rekoh da se nadam da mi neće upisati u greh što smatram da ih ne mogu primiti od gospođice Merdston.

»A od mene?« reče gospodin Spenlou.

»Ne«, odgovorih ja s najdubljim uvaženjem, »ni od vas«.

»Vrlo dobro«, reče gospodin Spenlou.

Pošto nastupi ćutanje, nisam bio načisto treba li da odem ili da ostanem. Najzad se mirno uputih prema vratima, nameravajući da mu kažem da ću možda najbolje ugoditi njegovim osećanjima ako se udaljim, ali mi on reče, držeći ruke u džepovima od kaputa, u koje ih je jedva mogao uvući, i s nekim izrazom koji bih mogao nazvati odlučnosmernim:

»Vama je verovatno poznato, gospodine Koperfilde, da ja nisam čovek bez izvesnog zemaljskog blaga i da je moja kćer moja najbliža i najdraža rodbina?«

Ja žustro odgovorih otprilike ovako: da se nadam da činjenica što sam, zaveden svojom beskrajnom ljubavlju, upao u tu pogrešku, nije povod da on dođe do zaključka da me rukovode materijalni interesi.

»Ne govorim o toj stvari u toj svetlosti«, reče gospodin Spenlou. »Bilo bi bolje za vas lično, kao i

za nas sve, kad biste stvarno vodili računa o materijalnim interesima, gospodine Koperfilde; hoću da kažem, kad biste bili obazriviji i manje pod uticajem svih tih mladalačkih ludorija. Ne. Samo kažem, imajući sasvim nešto drugo u vidu, da vam je verovatno poznato da nešto imanja mogu zaveštati svojoj kćeri?«

Svakako da sam to mogao misliti.

»A valjda«, reče gospodin Spenlou, »pošto iz ličnog svakodnevnog iskustva ovde u Domu znate kako su ljudi neuračunljivi i nemarni kad su u pitanju mere u vezi sa njihovim testamentnim obezbeđenjima, što je stvar koja više no i jedna druga pruža neverovatne primere ljudske nedoslednosti, ne mislite da još nisam napravio taj testamenat?«

Ja klimnuh glavom povlađujući.

»Ne bih trebalo da dopustim«, reče gospodin Spenlou, očigledno sa još jačim prilivom pobožne osećajnosti, i lagano se njišući čas na prstima čas na petama, »da mladalačka ludost kao što je ova sadanja utiče na obezbeđenje koje sam osigurao svome detetu. To je čista ludost. Prosta besmislica. To će za kratko vreme biti lakše od najlakšeg perceta. Ali bi me to moglo — kažem moglo — ako se ne biste sasvim okanuli te ludosti, navesti da u nekom trenutku strepnje preduzmem mere predostrožnosti da bih je zaštitio i ogradio od posledica bilo kakvog ludog koraka u obliku braka. Ja se, dakle, gospodine Koperfilde, nadam da me nećete primorati da ma i na četvrt sata otvorim onu sklopljenu stranicu u knjizi života, i da nećete ni na četvrt sata poremetiti ozbiljne stvari još odavno uređene«.

U celoj je njegovoj pojavi bilo neke vedrine, spokojstva, mirnoće kao o sunčevom smiraju, i to me jako dirnu. Bio je tako miran i spokojan — bilo je očevidno da je bio savršeno sredio i sistematski podesio svoje stvari — da je morao dirnuti svakoga ko bi ga posmatrao. A i njega samog je sve to tako dirnulo, da sam mu, mislim, video i suze u očima.

Ali šta sam mogao. Nisam se mogao odreći ni Dore ni svog vlastitog srca. Kad mi reče da mi daje nedelju dana vremena da razmislim o onome što mi je rekao, kako sam mu mogao reći da mi ta nedelja nije potrebna i kako sam mogao ne znati da nikakav broj nedelja nije u stanju da izmeni ljubav kakva je moja?

»A za to vreme se možete posavetovati sa gospođicom Trotvud, ili s kim bilo ko poznaje život«, reče gospodin Spenlou, nameštajući kravatu obema rukama. »Uzmite rok od nedelju dana, gospodine Koperfilde«.

Ja se pokorih, pa izidoh iz sobe s licem kojim sam, što sam bolje mogao, izražavao svoju utučenost i očajnu postojanost. Do vrata me otpratiše strašne obrve gospođice Merdston — kažem njene obrve umesto njene oči, jer su veđe na njenom licu igrale mnogo važniju ulogu. Gospođica Merdston je u taj mah izgledala sasvim kao nekada, otprilike u to vreme izjutra, u našem salonu u Blanderstonu. Prosto mi se činilo da sam zapeo u nekoj lekciji i da mi dušu pritiskuje onaj grozni stari bukvar za sricanje sa ovalnim drvorezima, koji su za moju detinju maštu imali oblik stakala izvađenih iz naočara.

Kad stigoh u kancelariju, sedoh za svoj sto u svom posebnom kutu, i zaklonivši rukom lice od Tifija i ostalih, stadoh razmišljati o tom zemljotresu koji je nastao tako neočekivano, pa se, ogorčeno proklinjući Džipa, tako zabrinuh za Doru, da se i sad čudim kako nisam uzeo šešir i otrčao kao lud u Norvud. Pomisao da je oni plaše i rasplakuju, a da ja nisam u stanju da budem kraj nje i da je tešim, tako me je grozno mučila, da me natera da napišem jedno dugo pismo gospodinu Spenlou, u kojem ga stadoh preklinjati da ne kažnjava nju zbog moje grozne sudbine. Preklinjao sam ga da poštedi njenu osetljivu dušu, da ne gnječi taj nežni cvet, i uopšte mu se obraćao, koliko se sećam, kao da nije otac, nego neka ala, neman. To sam pismo zapečatio i spustio na njegov sto pre njegovog povratka, a zatim kad je došao, gledao kroz odškrinuta vrata njegove sobe kako ga uzima i čita.

Celog mi jutra ne reče ništa više o tome, ali me, pre no što je išao kući to po podne, pozva k sebi i

reče da se ne moram uznemiravati zbog sreće njegove kćeri. On ju je, reče, uverio da je sve to besmislica i nema ništa više da joj kaže. On drži da je blag otac, što je stvarno i bio, i da mogu sebi uštedeti svaku brigu zbog nje.

»Ako budete neozbiljni ili uporni, gospodine Koperfilde, vi me možete naterati«, reče on, »da svoju kćer ponovo pošaljem u inostranstvo na neko vreme, ali imam bolje mišljenje o vama. Nadam se da ćete se opametiti kroz koji dan. A što se tiče gospođice Merdston«, jer sam ja u svome pismu spomenuo i nju, »ja poštujem njenu budnu pažnju i zahvalan sam joj na tome; ali sam joj izdao strogo uputstvo da izbegava svaki razgovor o toj stvari. Ja, gospodine Koperfilde, ne želim ništa drugo nego da se sve zaboravi. Od vas se ništa drugo ne traži, gospodine Koperfilde, nego da to zaboravite«.

Ništa drugo! U pismu koje sam napisao gospođici Mils naveo sam s ogorčenjem taj zahtev. Od mene se ništa drugo ne traži, rekoh sa sumornim sarkazmom, nego da zaboravim Doru! Samo to, a šta je to? Preklinjao sam gospođicu Mils da se sastane sa mnom te večeri, ma i tajno, u onoj zadnjoj kuhinji sa spravom za rublje, ako sastanak ne bi mogao da bude sa znanjem gospodina Milsa. Obavestih je da mi se razum ljulja na svome prestolu i da samo ona, gospođica Mils, može sprečiti njegov pad.

Potpisah se kao »njen pomućeni« a zatim pročitah pismo pre nego što ću ga poslati po glasonoši, i pritom pomislih da je pomalo u stilu pisama gospodina Mikobera.

Ali ga ipak poslah, i zatim uveče odoh do ulice gospođice Mils, pa stadoh hodati gore-dole, dok me služavka gospođice Mils ne uvede krišom u zadnju kuhinju kroz ulaz za poslugu. Kasnije sam s razlogom uvideo da nije bilo podbogom ničega što bi smetalo da uđem na prednja vrata i budem uveden u salon, ničega sem ljubavi gospođice Mils za tajanstvenost i romantiku.

U zadnjoj kuhinji stadoh ludovati kako mi je dolikovalo. Valjda sam i otišao samo da se pokažem lud, pa sam uveren da sam u tome potpuno uspeo. Gospođica Mils je bila dobila jedno pisamce od Dore, pisano na brzu ruku, u kojem joj je javljala da je sve izašlo na videlo, i rekla: »Oh, molim te dođi, Džulija! Dođi! Dođi! Dođi!« Ali je gospođica Mils smatrala da njeno prisustvo ne bi bilo dobrodošlo višim silama, pa još nije otišla, te omrkosmo u pustinji Sahari.

Gospođica Mils je vladala bujicom reči i rado ih puštala da teku. Nisam mogao da se oslobodim osećanja da ona nalazi sladostrasno uživanje u našoj žalosti, iako je lila suze zajedno sa mnom. Ona je tu žalost mazila, da tako kažem, i iskorišćavala do najveće mere. Duboka se provalija, reče ona, otvorila između Dore i mene, i samo je ljubav može premostiti svojom sjajnom dugom. Ljubav mora da strada na ovom surovom svetu; uvek je tako bilo, pa će uvek i biti. Ipak ne mari ništa, reče gospođica Mils. Srca će, omotana paučinom, najzad prepući, čime će ljubav biti osvećena.

To je bila slaba uteha, ali gospođica Mils nije volela da budi varljive nade. Posle tog razgovora sam bio još više ojađen nego pre, ali sam osetio, pa joj to i rekoh, da mi je istinski prijatelj. Odlučismo da ona ode Dori odmah rano ujutro i da joj na neki način, pogledom ili recima, ulije uverenje o mojoj ljubavi i žalosti. Rastadosmo se slomljeni od tuge, te mislim da se gospođica Mils sita naživala.

Pošto se vratih kući, sve poverih tetki, a zatim, i pored svega što je mogla da mi kaže, legoh u postelju pun očajanja. I tako osvanu subota, te odoh pravo u Dom.

Kad sam stigao na dogled vrata naše kancelarije, bilo mi je vrlo čudno što vidim raznosače poziva kako svi zajedno stoje napolju i razgovaraju, i kako pet-šest parničara gleda u prozore koji su zatvoreni. Ubrzah korak, pa se prolazeći mimo njih začudih njihovim pogledima i uđoh u kancelariju.

Tamo su se iskupili svi pisari, ali niko ništa nije radio. Stari Tifi je valjda prvi put u životu seo na tuđu stolicu i nije bio okačio šešir.

»Strašna nesreća, gospodine Koperfilde!« reče on čim sam ušao.

»Kakva nesreća?« viknem ja. »Šta je bilo?«

»Pa zar ne znate?« viknu Tifi i svi ostali i sjatiše se oko mene.

»Ne znam!« rekoh ja, gledajući ih jednog za drugim.

»Gospodin Spenlou ...« reče Tifi.

»Šta je s njim?«

»Umro!«

Meni se učini da zgrada posrče, a ne ja, kad me jedan pisar pridrža. Posadiše me na stolicu, odrešiše mi vratnu maramu i donesoše malo vode. Ne sećam se koliko je to trajalo.

»Umro?« rekoh ja.

»Sinoć je bio na večeri negde u gradu, pa se vozio sam natrag u fijakeru«, reče Tifi, »pošto je svog kočijaša poslao natrag omnibusom, što je, znate, ponekad imao običaj«.

»Pa?«

»Kola su došla kući bez njega. Konji su stali pred štalom. Sluga je izašao sa fenjerom. Nikoga u kolima«.

»Jesu li se bili oteli?«

»Nisu bili oznojeni«, reče Tifi mećući naočare na oči. »Zagrejani, kako čujem, taman kao da su išli običnim hodom. Kajasi su bili prekinuti, ali su se vukli po zemlji. Sva se kuća odmah uzbunila, i tri čoveka krenuše natrag putem. Posle su ga našli na milju dalje«.

»Više nego milju, gospodine Tifi«, umeša se mladi pisar.

»Je li? Mislim da imate pravo«, reče Tifi, »više nego milju dalje, nedaleko od crkve, kako leži ničice, nešto na drumu, a nešto na stazi. Je li ispao iz kola u nesvesti, ili je, pre no što se onesvestio, izašao pošto je osetio da mu je zlo — i je li čak i onda bio sasvim mrtav — premda je nesumnjivo da je bio sasvim bez svesti — niko, izgleda, ne zna. Ako je i disao, svakako nije više bio u stanju da, što kaže. Doveli su lekara čim je bilo moguće, ali ništa nije pomoglo«.

Ne mogu opisati duševno stanje u kojem sam se našao kada sam to čuo. Potres usled tog iznenadnog događaja, i to događaja koji se desio nekome s kim sam bio u nekoj vrsti razmirice; jezivo prazan izgled njegove sobe u kojoj je bio nedavno, gde su njegovi stolica i sto izgledali kao da čekaju na njega, a neki redovi još juče pisani njegovom rukom ličili na utvaru; neizreciva nemogućnost da ga čovek odvoji od tog mesta i osećanje, čim se vrata otvore, da će on ući; troma tišina i mir koji su vladali u kancelariji i nezasito uživanje s kojim su naši ljudi govorili o tome, a drugi ljudi dolazili i odlazili celog dana i kljukali se tim predmetom — sve je to lako pojmljivo svakom. Ali ima nešto što ipak nisam u stanju da opišem — naime kako sam u najdubljim kutovima svog srca osećao neku skrivenu ljubomoru, čak i na samu smrt. Kako sam osećao da me njena sila može potisnuti iz Dorinih misli. Kako sam, uz neko negodovanje koje rečima ne mogu predstaviti, zavideo i samom njenom bolu. Kako sam se uznemirio pri pomisli da, ona plače pred drugima ili da će je drugi tešiti. Kako sam osećao neku gramžljivu, cicijašku želju da odstranim sve od nje osim sebe i da joj budem sve, baš tada, u tom najtežem času.

U tom stanju duševne uznemirenosti — koju su, nadam se, pored mene iskusili i mnogi drugi — odoh te večeri do Norvuda, gde mi jedna od služavki koju zapitah na vratima reče da je gospođica Mils tu, te privoleh tetku da joj uputi pismo koje sam ja napisao. Najiskrenije sam žalio prevremenu smrt gospodina Spenlou i obilno lio suze. Preklinjao sam je da kaže Dori, ako je Dora u stanju da je sasluša, da je sa mnom govorio sa krajnjom dobrotom i uvaženjem, a da je njeno ime pominjao samo sa najvećom nežnošću, bez ijedne prekorne reči. Znam da sam to činio iz čiste sebičnosti: da bi se moje ime govorilo pred njom; ali sam se trudio da verujem da je to odavanje zasluženog priznanja njegovoj uspomeni. A možda sam stvarno i verovao u to.

Moja tetka sutradan, dobi nekoliko redi odgovora, spol ja upućenih njoj, a, u stvari, meni. Doru je ophrvala tuga; a, kad ju je prijateljica upitala hoće li da. mi pošalje pozdrave, samo je kroz plač

uzviknula, kako stalno uzvikuje: »O, dragi tata! O, jadni tata!« Ali nije ni odbila, čime pokušah da se utešim što sam bolje mogao.

Gospodin Džorkins je posle tog događaja posetio Norvud, a zatim došao u kancelariju posle nekoliko dana. On i Tifi se zatvoriše nasamo na nekoliko trenutaka, a onda Tifi proviri kroz vrata, pa mi dade rukom znak da dođem.

»Ah«, reče gospodin Džorkins. »Gospodin Tifi i ja, gospodine Koperfilde, hoćemo da pregledamo pokojnikov pisaći sto, fioke i slična mesta u nameri da zapečatimo lične hartije preminulog i da potražimo njegov testamenat. Nigde na drugom mestu nema ni traga od zaveštanja. Možda će biti dobro da nam i vi pomognete, ako vam je po volji«.

Bio sam na velikoj muci da saznam za prilike u kojima će se moja Dora naći — ko će joj biti staratelj i takve stvari — a ovo je nešto bilo u tome smislu, te odmah pristupismo traženju. Gospodin Džorkins je otključavao fioke i stolove, a mi smo vadili hartije. Kancelarijska akta smo stavljali na jednu stranu, a lične hartije, kojih nije bilo mnogo, na drugu. Bili smo vrlo ozbiljni i govorili vrlo tiho kad god bi naišli na kakav pečat, kutiju za pera, prsten ili bilo kakav predmet te vrste koji smo smatrali njegovom svojinom.

Već smo bili zapečatili nekoliko svežnjeva i radili dalje u prašini i tišini, kad nam gospodin Džorkins reče, služeći se istovetnim rečima dok je govorio o svome pokojnom ortaku kojima se njegov pokojni ortak služio dok je govorio o njemu.

»Gospodina Spenloa je bilo vrlo teško skrenuti s utrvene staze. Znate kakav je bio! Sklon sam da poverujem da nije napravio testament«.

»O, ja znam da jeste!« rekoh ja.

Oni obojica zastadoše i pogledaše u mene.

»Onog dana kad sam ga poslednji put video«, rekoh ja, »on mi je rekao da ga je napravio i da su njegove stvari još odavno uređene«.

Gospodin Džorkins i stari Tifi stadoše složno mahati glavama.

»Sumnjivo«, reče Tifi.

»Vrlo sumnjivo«, reče gospodin Džorkins.

»Ne sumnjate, valjda …« počeh ja.

»Dobri moj gospodine Koperfilde«, reče Tifi hvatajući me rukom za mišicu i sklapajući oba oka dok je mahao glavom, »da ste vi bili u Domu koliko ja, znali biste da ni u čemu ljudi nisu tako neđosledni i tako nepouzdani«.

»Ali, on mi je govorio baš to što i vi!« odgovorih ja uporno.

»E, onda znači da je stvar konačna«, odgovori Tifi. »Moje je mišljenje: nema testamenta«.

Ovo mi je izgledalo vrlo čudno, ali ispade da nije bilo testamenta. Nije nikad ni pomislio da napravi testamenat, ukoliko se moglo suditi po njegovim hartijama, jer nije bilo nikakvog nagoveštaja, nacrta ili zapisa o kakvoj bilo nameri za pravljenje testamenta. Ništa me manje nije začudila ni činjenica da su njegove stvari u velikom neredu. Čuo sam da je vrlo teško izvesti šta duguje, šta je isplatio i kolika mu je zaostavština. Smatralo se kao verovatno da već godinama ni on sam nije znao ništa o tome. Malo-pomalo pa se pokaza da je, takmičeći se u spoljnom sjaju i otmenosti, što je tada u Domu bilo u punom jeku, trošio više no što mu je dopuštao ne baš naročito veliki prihod i tako svoja sredstva, koja vrlo verovatno nikad i nisu bila obilna, sveo na najmanju meru. Dođe do prodaje prava na kuću i prodaje nameštaja u Norvudu; i stari Tifi mi reče, nemajući pojma o tome koliko se ja interesujem za tu stvar, da on po isplati svih pokojnikovih opravdanih dugova i po otpisivanju njegovog udela u rđavim i sumnjivim potraživanjima firme ne bi dao ni hiljadu funti za sav ostatak imanja.

Dotle je već prošlo šest nedelja. Ja sam i dotada trpeo silne muke, a kad mi posle tolikog vremena gospođica Mils opet javi da moja ucveljena Dora, kada god joj mene pomene, jednako odgovara

samo sa »O, jadni tata! O, dragi tata!« — meni dođe da dignem ruku na svoj život. Ona mi osim toga javi da Dora nema druge rodbine sem dveju tetaka, neudatih sestara gospodina Spenloa, koje stanuju u Patniju i koje dugo godina nisu održavale nikakve veze sa svojim bratom osim sasvim slučajne. Nisu se posvađale, kako me je izveštavala gospođica Mils, ali su, pošto su prilikom Dorinog krštenja bile pozvane na čaj, dok su smatrale da imaju pravo da budu pozvane na ručak, pismenim putem izrazile svoje mišljenje da će biti »bolje za sreću i jedne i druge strane« da se drže po strani. Otada su one išle svojim putem, a njihov brat svojim.

Te dve dame se sad pojaviše iz svoje povučenosti i ponudiše da Doru prime u Patni. Dora se priljubila uz njih i uz plač uzviknula: »O, da, tetke! Molim vas vodite Džuliju Mils, mene i Džipa u Patni!« I tako su i otišle ubrzo posle sahrane.

Ne znam ni sam kako sam nalazio vremena za vrzmanje po Patniju, tek znam da sam na ovaj ili onaj način uspevao da se došunjam u susedstvo, i to prilično često. Gospođica Mils je, radi što tačnijeg vršenja dužnosti koje nalaže prijateljstvo, vodila dnevnik, pa je imala običaj da se ponekad sastane sa mnom na opštinskoj utrini i da mi ga čita, ili da mi ga, kad ne bi našla vremena, bar pozajmi. O, kako sam kao najveće blago cenio svakodnevne zapise, od kojih evo ovde nekoliko za ugled.

»*Ponedeljak*. Moja slatka D. još jako potištena. Glavobolja. Skrenula joj pažnju na Dž. kako je divno gladak. D. pomilova Dž. Tako probuđena sećanja — otvorene brane za poplavu tuge. Bujica suza potekla. (Da li su suze — rosa srca? Dž. M.).

»*Utorak*. D. slaba i nervozna, Lepa u svom bledilu. (Ne opažamo li to isto i kod meseca? Dž. M.) D., Dž. M. i Dž. pošli u šetnju kolima. Dž. gleda kroz prozor i strašnim lajanjem na čistača ulice izaziva osmeh na ukočenom licu D. (Lanac života je sastavljen iz takvih malih karika. — Dž. M.).

»*Sreda*. D. relativno vesela. Pevala joj prikladnu pesmu »Večernja zvona«. To je ne umiruje, nego baš naprotiv. D. neiskazano uzbuđena. Kasnije zatečena kako jeca u svojoj sobi. Navodim joj stihove koji govore o njoj i mladoj gazeli. Bez uspeha. Podsećam je i na lik Strpljenja na spomeniku. (Pitanje: Zašto na spomeniku? Dž. M.).

»*Četvrtak*. D. nesumnjivo bolje. Bolja noć. Laki preliv rumenila pohodi njene obraze. Rešavam se da pomenem ime D. K. Oprezno, u toku vožnje, spominjem dotičnog. D. odmah uzbuđena. »O, draga, draga Džulija. O, bila sam nevaljalo i neposlušno dete!« Umirujem i milujem. Crtam zamišljenu sliku D. K. — na ivici groba. D. opet uzbuđena. »O, šta da radim! O, šta da radim! O, vodite me kud bilo«. Jako sam uplašena. D. u nesvesti, i čaša vode iz krčme (Poetska srodnost, šarena firma »na kockice«, na dovratku krčme; šaren ljudski život, takođe sav na kockice! Avaj! Dž. M.).

»*Petak*. Dan događaja. U kuhinji se pojavljuje čovek s plavom torbom. »Gde su gospođine cipele da se udari štikla?« Kuvarica odgovara: »Ništa mi nije naređeno«, čovek dokazuje. Kuvarica odlazi da pita i ostavlja čoveka samog sa Dž. Pošto se kuvarica vrati, čovek još dokazuje, ali najzad odlazi. Nema Dž. — D. očajna. Obaveštena policija. Znaci za prepoznavanje čoveka: širok nos, a noge kao direci na ogradi mosta. Traganje u svim pravcima. Nigde Dž. — D. plače gorko i neutešno. Opet spominjem mladu gazelu. Podesno ali bezuspešno. Predveče dolazi nepoznat dečko. Doveden u salon. Širok nos, nikakvi direci, ništa od ograde. Kaže: ište funtu, zna za psa. Neče da objasni ništa više, iako ga nagonimo. D. daje funtu, te on vodi kuvaricu u malu kuću; Dž. sam vezan za nogu od stola. Radost Dorina, koja skače oko Dž. dok ovaj večera. Ohrabrena ovom srećnom promenom, pominjem u gornjoj sobi D. K. D. opet plače i žalostivo viče: »O, nemojte, nemojte, nemojte! Nije lepo misliti ni na koga drugoga osim na dragog tatu!« grli Džipa i pada u san od silnog plača. (Ne bi li D. K. bolje učinio da se poveri moćnim krilima Vremena? Dž. M.)

U to vreme su gospođica Mils i njen dnevnik bili moji jedini tešitelji. Sva je moja uteha bila gledati nju, koja je još maločas gledala Doru, ići za Dorinim početnim slovom kroz te simpatične stranice, i puštati gospođicu Mils da me čemerom poji. Činilo mi se kao da sam živeo u nekoj kuli od

karata, a zatim, pošto se srušila, ostao u ruševinama samo sa gospođicom Mils; ili kao da je neki pakosni čarobnjak napravio začarani krug oko nevine boginje moga srca, u koji ništa ne može da me prenese sem onih moćnih krila koja su već tolike ljude prenela preko tolikih smetnji i nevolja.

GLAVA XXXIX

VIKFILD I HIP

Moja se tetka, koja se, rekao bih, počinjala ozbiljno brinuti zbog moje duge utučenosti, napravi da bi volela da otidem do Dovera, pa da vidim je li sve u redu sa kućom koja je bila izdata i da s istim kirajdžijom zaključim ugovor o zakupu na duži rok. Dženet je stupila u službu kod gospođe Strong, gde sam je viđao svakog dana. Pred polazak iz Dovera premišljala se da li da se uda ili ne za jednog krmanoša, to jest da li da se odlučno odrekne muškog roda —kako je bila vaspitavana — ili da se ne odrekne; ali je ipak odustala od tog opasnog pothvata, ne toliko iz načela, koliko zbog toga što joj se taj čovek nije sviđao.

Iako mi je bio potreban priličan napor da ostavim gospođicu Mils, ja vrlo rado popustih tetkinom pretvaranju, pošto mi je to pružalo priliku da provedem nekoliko mirnih časova sa Agnesom. Upitah dobrog Doktora šta misli o odsustvu od tri dana, a on odgovori da rado pristaje, i da bi želeo da uzmem i duže odsustvo, pa da se razgalim — ali moja energija nije htela ni da čuje za to. I tako se reših na taj put.

Što se tiče Doma, nisam imao naročito razloga da se brinem o svojim dužnostima tamo. Da kažem istinu, počinjali smo da dobijamo vrlo sumnjiv glas kod onih proktora prvog reda i brzo smo se kotrljali naniže, tako da nam je položaj bio dosta traljav. Posao je u vreme gospodina Džorkinsa, a pre dolaska gospodina Spenloa, išao dosta slabo, a zatim je nešto živnuo posle ubrizgavanja nove krvi i spoljnog sjaja gospodina Spenloa, ali nije stao na tako sigurne noge da bi mogao da podnese bez potresa takav udar kao što je iznenadni gubitak svog aktivnog rukovodioca. Zato je jako opao. Gospodin Džorkins je, uprkos svom glasu u firmi, bio čovek dobroćudan i nesposoban, a njegov glas izvan firme nije baš bio najpogodniji za njeno uzdizanje. Sad sam pripao njemu, te sam, gledajući kako samo trpa u sebe burmut i pušta da posao ide kako hoće, gorko žalio za onih hiljadu funti moje tetke, više no ikad.

Ali to još nije bilo ono najgore. Po Domu se uvek vrzmao izvestan, i to ne mali broj, piskarala i budžaklija, koji su se, iako nisu bili proktori, pačali u izvesne poslove svakodnevne prirode i vršili ih uz pomoć pravih proktora, koji bi im ustupali svoje ime, s tim da dobiju udela u pljački. Kako je našoj kancelariji bio po svaku cenu potreban posao, to smo se i mi vezali s tom krasnom družinom i gledali da piskarala i budžaklije navedemo da svoje poslove donose nama. Naročito smo iščekivali dozvole za brak i manje testamentarne poslove, što nam se najbolje isplaćivalo, te je otimanje oko toga i bilo najžešće. Kalauzi i namamljivači su stajali na svim ulazima u Dom, sa nalogom da ulože sve snage u to da odseku i zarobe svaku osobu u crnini i svu gospodu stidljiva izgleda i da ih domame u kancelarije koje su pripadale njihovim poslodavcima. Oni su se tako doslovce držali tih uputstava, da su i mene, dok me još nisu znali iz viđenja, dvaput ugurali u odaje našeg glavnog suparnika. Kako je suprotnost interesa te bučne gospode bila takve prirode da ih je raspaljivala, često je dolazilo i do ličnih sukoba. Tako je jednom u Domu nastala opšta sablazan kad se naš glavni samsar, koji je pre toga bio zaposlen u trgovini vinom, a kasnije postao zakleti berzanski posrednik, pojavio sa modricom na oku. Svaki je od tih izvidnika smatrao da je nešto sasvim obično učtivo pomoći kakvoj staroj gospođi da siđe s kola, pa smesta upokojiti svakog proktora za, koga ona upita, a svoga gazdu predstaviti kao zamenika zakonitog naslednika tog proktora, i zatim staru gospođu prosto odneti, ponekad još i jako ucveljenu, u kancelariju svoga gazde. I meni su mnoge zarobljenike dovodili na takav način. Što se tiče dozvola za stupanje u brak, konkurencija se bila razvila u tolikom stepenu, da je bilo dovoljno da se pojavi kakav stidljiv gospodin kome je bila potrebna dozvola, i da

to saopšti prvom samsaru, pa da nastane otimanje o njega sve dok ne bi postao plen najjačeg. Jedan od naših službenika, koji je takođe bio »prekobrojni«, obično u najvećem jeku tih borbi sedeo sa šeširom na glavi, kako bi bio gotov da u svakom trenutku jurne i zakune pred episkopskim namesnikom svaku žrtvu koju bi doveli. Taj sistem namamljivanja traje, čini mi se, i dan-danji. Kad sam poslednji put bio u Domu, neki učtiv snažan čovek u beloj pregači jurnu na mene s praga jednih vrata, pa me — pošto mi prišapnu na uho: »Dozvola za brak« — zamalo ne sklepta u naručje tako da sam se na jedvite jade odbranio da me ne odvuče u zagrljaj svog proktora.

Ali vreme je da posle ovog udaljavanja od predmeta pođemo za Dover.

Nađoh da je sve u redu u pogledu kuće, i dobih mogućnost da neobično obradujem tetku izveštajem da je kirajdžija nasledio njenu borbu i da vodi neprekidan rat protiv magaraca. Pošto sam tu obavio taj mali trgovački posao, prenoćih, pa rano ujutro krenuh pešice za Kenterberi. Opet je bila zima, te svež, hladan, vetrovit dan i prostranstvo visoravni oživeše moje nade.

Kad stigoh u Kenterberi, prošetah kroz stare ulice s vedrim zadovoljstvom, koje mi umiri dušu i olakša teret na srcu. Gledao sam stare firme, stara imena na dućanima, i stara poznata lica kako služe u njima, činilo mi se da sam tako davno tu bio malo đače, da sam se prosto čudio kako se to mesto malo izmenilo, sve dok ne pomislih kako sam se i ja malo izmenio. Čudno zvuči kad kažem da je onaj mirni uticaj koji se u mojoj duši nije mogao odvojiti od Agnese, preovlađivao, izgleda, i u gradu u kojem je ona živela. Ona dostojanstvena drevnost tornjeva katedrale; one stare vrane i čavke, od čijeg su sablasnog graktanja tornjevi ostavljali utisak još veće usamljenosti no da je oko njih vladala mrtva tišina; one olupane kapije, nekad načičkane kipovima — odavno poobaranim i pretvorenim u prah i pepeo, isto onako kao i pobožni poklonici koji su nekad gledali u njih; oni tihi kutovi gde bujni bršljan vekovima zaodeva uglove zabata i oronule zidove; one starinske kuće i pastoralni izgled polja, voćnjaka i bašta: sve je to odisalo istom onom nekadanjom vedrinom, onim mirnim, misaonim duhom koji blaži.

U kući gospodina Vikfilda zatekoh u niskoj sobici u prizemlju, gde je nekad imao običaj da sedi Urija Hip, gospodina Mikobera, koji je vredno rukovao perom ne dižući glave od posla. Imao je na sebi crno odelo čoveka od zakona, i u onoj maloj kancelariji izgledao krupan, temeljan, veličanstven.

Gospodinu Mikoberu bi neobično milo što me vidi, ali se i pomalo nađe u neprilici. Hteo je da me odmah vodi Uriji, ali ja odbih.

»Kuću, vi to već znate, odavno poznajem«, rekoh ja, »pa ću moći i sam otići gore. Kako vam se dopada pravo, gospodine Mikobere?«

»Dragi gospodine Koperfilde«, odgovori on, »na čoveka koji ima malo življu maštu pri izučavanju prava, neprijatno deluju silne pojedinosti koje se moraju pamtiti, čak i u našoj poslovnoj prepisci«, reče gospodin Mikober bacajući pogled na neka pisma koja je pisao, »duh nije slobodan da se vine u ma kakav uzvišeni način izražavanja. Ali to je ipak veliki poziv!«

Zatim mi kaza da je postao kirajdžija u nekadanoj kući Urije Hipa, i da bi gospođi Mikober bilo neobično milo da me ponovo dočeka pod svojim krovom.

»Kuća je skromna«, reče gospodin Mikober, »da se poslužim omiljenim izrazom moga prijatelja Hipa, ali se može kasnije pokazati kao prvi stepen ka više gospodskoj, domaćoj udobnosti«.

Upitah ga ima li razloga da bude zadovoljan dosadašnjim držanjem svoga prijatelja. On ustade da se uveri da li su vrata dobro zatvorena, pa onda odgovori tišim glasom:

»Dragi Koperfilde, kad se čovek nosi sa novčanim neprilikama, nalazi se u podređenom položaju prema ostalim ljudima. Taj podređeni položaj se nimalo ne popravlja time što pritisak neprilika izaziva potrebu pomodnih prihoda pre no što su ti prihodi, strogo uzevši, postali plativi. Mogu samo reći da se moj prijatelj Hip odazvao molbama, o kojima ne moram govoriti podrobnije, na način koji čini čast njegovoj glavi kao i njegovom srcu«.

»Nikad ne bih rekao da je on naročito široke ruke«, primetih ja.

»Izvinite«, reče gospodin Mikober nekako usiljeno, »ja govorim o svom prijatelju Hipu na osnovu ličnog iskustva«.

»Milo mi je što imate tako povoljno iskustvo«, odgovorih ja.

»Vi ste vrlo ljubazni, dragi Koperfilde«, reče gospodin Mikober i stade pevušiti neku pesmicu.

»Viđate li često gospodina Vikfilda?« upitah ja da bih promenio predmet razgovora.

»Ne viđam ga često«, reče gospodin Mikober s omalovažavanjem. »Gospodin Vikfild je, mogu reći, čovek sa odličnim namerama; ali on je... on je, ukratko rečeno, ostareo«.

»Ja bih rekao da njegov ortak nastoji da ga takvim prikaže,« rekoh ja.

»Dragi Koperfilde«, odgovori gospodin Mikober, pošto se neko vreme nelagodno vrteo na stolici, »dopustite mi da nešto primetim. Ja sam ovde poverljiva ličnost. U mene ovde imaju puno poverenje. Razgovor o izvesnim predmetima čak i sa samom gospođom Mikober, starom drugaricom tako mnogih mena u mome životu i ženom retke duhovne bistrine, ne bi, došao sam do tog zaključka, bio u skladu sa ulogom koju sam primio na sebe. Bio bih prema tome slobodan da predložim da mi u svojim prijateljskim opštenjima, koja se, nadam se, neće nikad pomutiti, povučemo jednu crtu. Na jednoj strani te crte«, reče gospodin Mikober predstavljajući tu crtu jednim kancelarijskim lenjirom, »neka bude sav prostor ljudskog uma sa jednim beznačajnim izuzetkom; a na drugoj taj izuzetak; to jest, poslovi firme »Vikfild i Hip«, sa svim ostalim što tu spada i što je u vezi sa tom dotičnošću. Nadam se da ne vređam druga mojih mladih dana time što ovaj predlog podnosim njegovom hladnijem razboru«.

Iako sam na gospodinu Mikoberu video promenu koja ga je jako tištala, kao da mu te nove dužnosti ne odgovaraju, osetih da nemam prava da se vređam. Kad sam mu to kazao, njemu kao da bi lakše, te se odmah rukova sa mnom.

»Gospođicom Vikfild sam, verujte, Koperfilde, prosto očaran«, reče gospodin Mikober. »To je mlada dama zaista višega reda i puna draži, ljupkosti i vrlina. Časti mi«, reče ljubeći svoju ruku i klanjajući se na svoj najotmeniji način, »odajem poštu gospođici Vikfild! Da!«

»Milo mi je što bar to čujem«, rekoh ja.

»Da nas niste vi sami, dragi Koperfilde, uverili onog prijatnog popodneva, koje smo imali sreću da provedemo sa vama, da je D. vaše omiljeno slovo«, reče gospodin Mikober, »ja bih nesumnjivo poverovao da to može biti samo slovo A«.

Svi smo mi iskusili ono osećanje, koje nas ponekad obuzme, da smo nekad u neko ranije vreme govorili i radili ono isto što govorimo i radimo u tom trenutku; da smo pre bog zna koliko vekova bili okruženi istim licima, predmetima i okolnostima i da savršeno dobro znamo šta će se malo kasnije reći, kao da smo se svega toga iznenada setili! Nikad u svome životu nisam jače imao takav utisak, nego časak pre no što je gospodin Mikober izgovorio te reči.

Privremeno se oprostih od gospodina Mikobera, moleći ga da svima svojima odnese moje pozdrave. Odoh od njega, a on se vrati svojoj stolici i peru, vrteći glavom u okovratniku da bi je doveo u položaj što pogodniji za pisanje. U tom času sam shvatio sasvim jasno da se nešto isprečilo između mene i njega otkako je stupio na novo mesto, nešto što je smetalo da se približimo jedan drugom kao dotada, i što je sasvim menjalo prirodu našeg opštenja.

U čudnom starovremenskom salonu nije bilo nikoga, iako su postojali znaci da je gospođa Hip negde u blizini. Zagledah u sobicu koja je još bila Agnesina i videh je gde sedi kraj vatre i piše za onim svojim lepim, starinskim pisaćim stolom.

Kad joj zaklonih svetlost, ona pogleda naviše. Kako je prijatno izazvati takvu vedrinu na njenom dotada pažljivom licu i biti predmet onog njenog slatkog uvaženja i dobrodošlice.

»Ah, Agnesa«, rekoh ja pošto sedosmo jedno do drugog, »tako ste mi mnogo nedostajali u poslednje vreme!«

»Zbilja?« odgovori ona. »Zar opet, i tako brzo?«

Ja mahnuh glavom.

»Ne znam otkuda to, Agnesa, ali čini mi se da mi nedostaje neka duševna osobina koju bi trebalo da imam. Vi ste u one blažene stare dane uveli običaj da mislite umesto mene, te sam tako prirodno dolazio vama za savet i pomoć, pa sam, čini mi se, sasvim propustio da tu osobinu sam steknem«.

»Kakvu osobinu?« upita Agnesa veselo.

»Ni sam ne znam kako da je nazovem«, rekoh ja. »Mislim da sam ozbiljan i postojan«.

»U to sam uverena«, reče Agnesa.

»A strpljiv, Agnesa?« upitah ja s izvesnim oklevanjem.

»Da«, odgovori Agnesa, smejući se. »Prilično«.

»Pa ipak sam«, rekoh ja, »ponekad tako jadan i zabrinut, a moja sposobnost da utišam svoje sumnje tako nepostojana i neodlučna, da znam sigurno da mi nedostaje neka vrsta, kako da to nazovem, pouzdanja«.

»Nazovite tako ako hoćete«, reče Agnesa.

»Eto«, odgovorih ja. »Pogledajte ovo! Vi dođete u London, ja se oslonim na vas i odmah steknem neki cilj, jasno ugledam put pred sobom. Zatim se pometem, pa dođem ovamo, i za tili časak osećam da sam sasvim druga ličnost. Okolnosti koje su me žalostile nisu se nimalo izmenile otkako sam ušao u ovu sobu, ali je u ovom kratkom razmaku na mene naišao neki uticaj koji me je izmenio nabolje! Šta je to? U čemu je vaša tajna, Agnesa?«

Ona je bila sagla glavu i gledala u vatru.

»To je već stara priča«, rekoh ja. »Nemojte se smejati kad kažem da je uvek bilo tako, u sitnim stvarima, kao što je sada u krupnim. Moje nekadanje nevolje bile su prosto ništa prema onom što sada doživljujem, ali čim bih se udaljio od svoje posestrime ...«

Agnesa pogleda naviše sa pravim anđeoskim izrazom na licu, pa mi pruži ruku, koju poljubih.

»Kad god mi nema vas, Agnesa, da me u samom početku savetujete i hrabrite, uvek bivam pometen i upadam u svakojake teškoće. A kad najzad dođem vama, što sam uvek činio, dođem i do mira i sreće. I sada se, evo, vraćam kući kao umorni putnik i nalazim tako blaženo osećanje odmora!«

Osećao sam tako duboko ono što sam govorio i bio tako iskreno uzbuđen, da me glas izdađe, te pokrih lice rukama i briznuh u plač. Pišem potpunu istinu. Ma kakve da su protivrečnosti i nedoslednosti u meni, kao što postoje u mnogima od nas; ma koliko da je mnogo štošta moglo biti sasvim drukčije i mnogo bolje; i ma koliko da sam se pri raznim svojim postupcima oglušivao o glas svog sopstvenog srca, nisam o svemu tome ništa znao. Znao sam da sam strašno ozbiljan kad tvrdim da u Agnesinom prisustvu nalazim mir i spokojstvo.

Ona me na onaj svoj tihi sestrinski način, svojim očima iz kojih je zračila dobrota, svojim nežnim glasom i onom slatkom pribranošću kojom je odavno već kuću u kojoj je živela pretvarala za mene u pravo svetilište, ubrzo oslobodi te slabosti i dovede do toga da joj ispričam sve što se desilo od našeg poslednjeg sastanka.

»I to je sve, do poslednje reči, Agnesa«, rekoh ja pošto završih svoju ispovest. »Sad svu svoju nadu polažem u vas«.

»Ali ne smete je polagati u mene, Trotvude«, odgovori Agnesa uz prijatan osmeh. »Morate u nekog drugog«.

»U Doru?« rekoh ja.

»Naravno«.

»Gle, pa ja vam to nisam ni kazao, Agnesa«, rekoh ja malo u neprilici, »da se na Doru prilično teško može... ne bih ni za što na svetu hteo da kažem osloniti, jer ona je oličenje čistote i istine, nego da je prilično teško... ja zaista ne znam kako da se izrazim, draga Agnesa. Ona je plašljivo stvorenjce koje se lako uzruja i prestraši. Kad sam jednom pre smrti njenog oca zaključio da treba da joj kažem... nego bolje da vam ispričam sve po redu, ako hoćete da se strpite«.

I tako ispričah Agnesi kako sam obavestio Doru da sam siromašan, i o »Praktičnom kuvaru«, o računima kućanstva i o svemu ostalom.

»O Trotvude!« pobuni se ona smejući se. »Uvek ste nagli. Ma koliko da ste se ozbiljno bacili na posao da se probijete kroz život, trebalo je da pokažete malo više obzira prema toj plašljivoj, neiskusnoj devojci, punoj ljubavi. Sirota Dora!«

Nikad ni u kom glasu nisam čuo toliko mile, širokogrude dobrote koliko u njenom dok je to govorila. Čini mi se kao da gledam kako nežno i zadovoljno grli Doru, a mene, pažljivo je štiteći ovako na svoj način, prećutno kori što sam svojom suviše prenagljenom revnošću usplahirio to malo srce. Bilo mi je kao da gledam Doru kako s onom zanosnom neposrednošću miluje Agnesu, kako joj zahvaljuje i kako joj se, umiljavajući se, žali na mene, mada me voli svom svojom detinjom bezazlenošću.

Bio sam tako zahvalan Agnesi, tako joj se divio! Zamislio sam kako stoje jedna uz drugu u svetloj budućnosti, te dve tako združene prijateljice, pri čemu svaka od njih ističe i krasi onu drugu.

»Šta da radim, Agnesa?« upitah je pošto sam neko vreme gledao u vatru. »Šta bi trebalo da učinim?«

»Mislim«, reče Agnesa, »da bi bilo časno napisati pismo tim dvema damama. Zar vam se ne čini da bi raditi krišom bilo nedostojno za vas?«

»Bi! Ako vi tako mislite«.

»Ja sam slab sudija u takvim stvarima«, odgovori Agnesa, skromno se snebivajući, »ali nesumnjivo osećam... prosto osećam da raditi krišom, u potaji, ne odgovara vašoj duši«.

»Mojoj duši, prema suviše visokom mišljenju koje vi, kako mi se čini, Agnesa, imate o meni«.

»Vašoj duši i vašoj čestitoj prirodi«, odgovori ona; »te bih stoga, da sam na vašem mestu, pisala tim dvema damama i izložila što mogu prostije i otvorenije sve što se dogodilo, pa zamolila za njihovo dopuštenje da ponekad dođem u posetu u njihovu kuću. S obzirom na to da ste mladi i da tek treba da stvorite sebi položaj u životu, mislim da bi bilo dobro kad biste rekli da bez predomišljanja pristajete na sve uslove koje vam one postave. Preklinjala bih da ne odbiju vašu molbu dok ne pripitaju Doru, i da tu stvar rasprave s njom kad nađu zgodnu priliku za to. Ne bih suviše navaljivala, suviše zahtevala«, reče Agnesa blago. »Oslonila bih se na svoju vernost i istrajnost, i na Doru«.

»Ali ako se Dora opet poplaši, Agnesa, kad budu govorile s njom«, rekoh ja. »Ako se Dora rasplače i ne odgovori ništa o meni?«

»Zar se to može desiti?« upita Agnesa s onom istom blagom zabrinutošću na licu.

»Bog joj dobro dao! Ona je plašljiva kao kakva ptičica«, rekoh ja. »Moglo bi da se desi. Ili šta onda ako te dve gospođice Spenlou (takve postarije dame su vrlo često namćoraste) nisu baš osobe pogodne za takva pisma«.

»Ja, čini mi se, Trotvude«, odgovori Agnesa, dižući svoje blage oči prema mojima, »na vašem mestu ne bih mnogo mislila o tome. Možda bi bilo bolje samo misliti je li ispravno postupiti tako ili nije, pa ako jeste, onda tako i postupiti«.

Više u vezi s tom stvari nije bilo sumnji, te sam laka srca, ali svestan duboke važnosti posla, proveo čitavo to popodne sastavljajući koncepat pisma za Agnesinim stolom, koji mi je ustupila zato što je bio u pitanju tako krupan pothvat. Ali prvo siđoh do gospodina Vikfilda i Urije Hipa.

Zatekoh Uriju kao gospodara nove kancelarije, podignute u bašti, koja je još mirisala na malter. Izgledao je neobično sitan, onako opkoljen mnogim knjigama i hartijama. On me dočeka na svoj obični, ulizički način, pretvarajući se da nije od gospodina Mikobera čuo za moj dolazak, u što se usudih da ne poverujem. On me otprati do kancelarije gospodina Vikfilda, koja je bila samo senka onog što je bila nekad, pošto je novi ortak odvukao iz nje mnoge stvari da bi što bolje udesio svoju sobu —pa stade ispred vatre grejući leda i trljajući bradu koščatom rukom, dok smo se gospodin Vikfild i ja pozdravljali.

»Stanujte kod nas, Trotvude, dok budete u Kenterberiju!« reče gospodin Vikfild i brzo baci pogled prema Uriji kao da od njega traži odobrenje.

»Ima li mesta za mene?« rekoh ja.

»Ja ću vam, master-Koperfilde, zapravo bi trebalo da kažem mister-Koperfilde, ali mi ono prvo dolazi tako samo od sebe«, reče Urija, »sa zadovoljstvom ustupiti vašu staru sobu, ako bi vam to bilo prijatno«.

»Ne, ne«, reče gospodin Vikfild. »Zašto biste se vi uznemiravali? Još jedna soba postoji, još jedna soba«.

»Ali znate«, odgovori Urija kezeći se, »ja bih bio presrećan!«

Da prekratim stvar rekoh da ću primiti onu drugu sobu ili nikakvu, te tako bi rešeno da dobijem onu drugu, pa se, pošto se oprostih sa firmom do večere, opet vratih gore.

Nadao sam se da će mi Agnesa biti jedino društvo. Ali je gospođa Hip već bila zamolila za dopuštenje da ona i njeno pletivo sednu uz vatru u toj sobi, pod izgovorom da je ta soba, pošto je baš duvao vetar, pogodnija za njen reumatizam nego salon ili trpezarija. Mada sam je ja, bez ikakve griže savesti, mogao predati na milost i nemilost vetru na samom vrhu katedrale, ipak uvideh da nužda zakon menja, te se s njom prijateljski pozdravih.

»Ja vam ponizno zahvaljujem, gospodine«, reče gospođa Hip, odgovarajući na moje pitanje o zdravlju. »Mogu samo reći da sam dosta dobro. Kad bih mogla dočekati da se moj Urija lepo zbrine u životu, mislim da ne bih imala druge želje. Kako vam se čini da izgleda moj Urijica?«

Meni se činilo da izgleda nitkovski kao uvek, pa joj odgovorih da ne vidim nikakve promene na njemu.

»E, zar vam se ne čini da se promenio?« reče gospođa Hip. »Molim da izvinite, ali u tome se ja ne bih saglasila s vama. Zar ne opažate da je mršav!«

»Ne više nego obično«, odgovorih ja.

»Zar zbilja nije!« reče gospođa Hip. »Ne gledate vi na njega materinskim okom«.

Ali se njen pogled srete s mojim, te mi dođe da joj kažem da je njeno materinsko oko puno pakosti za sav ostali svet, ma koliko da je puno milošte za njega; jer zbilja i danas verujem da su bili odani jedno drugom. I taj njen zao pogled prođe mimo mene, pa se zaustavi na Agnesi.

»Zar ne opažate da on za nečim čezne i vene, gospođice Vikfild?« upita gospođa Hip.

»Ne opažam«, odgovori Agnesa mirno, radeći i dalje na ručnom radu kojim je bila zauzeta. »Vi suviše strepite nad njim. On je sasvim dobro«.

Gospođa Hip snažno šmrknu i nastavi da plete.

Nije ni za trenutak ostavljala pletivo ni nas. Bio sam stigao dosta rano, te nam je ostajalo još tri-četiri sata do večere, ali je ona sedela i tako jednoliko poslovala svojim iglama, kao što bi peščani časovnik prosipao pesak. Ona je sedela s jedne strane vatre, ja za pisaćim stolom ispred vatre, a malo dalje od mene, s druge strane, Agnesa. Kad god bih dugo razmišljajući o svome pismu podigao oči, pa, pogledavši umno Agnesino lice, opazih kako je vedro i kako uz onaj svojstveni anđeoski izraz zrači prema meni ohrabrenjem, opazio bih u isto vreme kako ono zlo oko preleće sa mene na nju, da se opet vrati na mene, i najzad podmuklo spusti na pletivo. Ne znam šta je plela, jer se ne razumem u tu veštinu, ali je ličilo na mrežu; i dok je radila s tim iglama nalik na štapiće kojima Kinezi jedu pirinač, ona mi je u svetlosti vatre izgledala kao neka ružna čarobnica, koja se, mada privremeno obuzdana zračnim oličenjem dobrote pred njom, sprema da u zgodan čas baci svoju mrežu.

Za večerom je i dalje motrila onim svojim pogledom bez treptanja, A posle večere je odmeni njen sin, koji se, kad gospodin Vikfild i ja ostadosmo sami, stade tako kliberiti na mene i toliko uvijati, da se meni skoro smučilo. U salonu je majka opet plela i motrila. Majka je za sve vreme dok je Agnesa pevala i svirala sedela kraj klavira. Jednom zamoli Agnesu da otpeva neku baladu, za kojom, kako reče, njen Urijica (koji je u to vreme zevao u jednoj velikoj naslonjači) prosto luduje; pa je onda s

vremena na vreme pogledala na njega i odmah zatim izveštavala Agnesu da je on prosto zanesen muzikom. I kad god je što progovorila — zaista svaki put — njega je morala spomenuti. Meni je jasno bilo da joj je to stavljeno u dužnost.

I to potraja tako sve dok nismo pošli na spavanje. Pošto videh kako to dvoje, majka i sin, kruže nad celom kućom kao dva slepa miša i zamračuju je svojim ružnim prilikama, tako se snuždih, da sam više voleo da ostanem dole, čak i pored pletiva, nego da odem u krevet. Skoro nisam ni trenuo cele noći. I sutradan opet pletenje, opet motrenje, i tako sve do uveče.

Nije mi se nikako ukazivala prilika da bar desetak minuta porazgovaram s Agnesom nasamo. Jedva sam joj mogao pokazati svoje pismo. Predložih joj da sa mnom iziđe u šetnju, ali kako se gospođa Hip nekoliko puta požalila da joj je mnogo gore, Agnesa milosrdno ostade da joj pravi društvo. U sumrak izađoh sam, razmišljajući šta da radim, i da li je opravdano što od Agnese krijem ono što mi je Urija Hip kazao u Londonu, jer me je to opet počelo jako brinuti.

Još se nisam bio sasvim ni oslobodio varoši, idući jednom lepom pešačkom stazom uz drum za Ramsgeit, kad me neko iza leđa stade dozivati kroz suton. Nisam se mogao prevariti u toj klimavoj prilici koja se tako klatila za mnom u okratkom zimskom kaputu. Stadoh, i Urija Hip me stiže.

»No, šta je?« rekoh ja.

»Ali vi idete brzo!« reče on. »Moje su noge podugačke, ali ste mi zadali dosta muke«.

»Kuda idete?« upitah ja.

»Idem s vama, master-Koperfilde, ako hoćete da mi pružite uživanje u šetnji sa starim poznanikom«.

Govoreći to uz nekakvo trzanje celog tela, koje je moglo biti znak umiljavanja ali i podsmeha, on pođe ukorak sa mnom.

»Urija«, rekoh ja posle izvesnog ćutanja, učtivo koliko mi je bilo moguće.

»Molim, master-Koperfilde«, reče Urija.

»Da vam pravo kažem, a to ne treba da vas vređa, ja sam izašao da šetam sam, jer mi je bilo i suviše društva«.

On me pogleda iskosa i reče iskezivši se gore nego ikada:

»Mislite na moju majku?«

»Pa jeste, mislim«, rekoh ja.

»Ah! Ali, znate, mi smo tako bedni«, odgovori on. »Pa pošto tako dobro znamo tu svoju bedu, moramo dobro paziti da nas ne priteraju uza zid oni koji nisu bedni. U ljubavi je svako lukavstvo dopušteno, gospodine«.

Pošto podiže svoje ručerde toliko da mu dodirnuše bradu, on ih stade blago trljati, i pritom se tiho zakikota, tako da se meni učini da je toliko nalik na kakvog zlog pavijana, koliko samo ljudsko čeljade može da liči na tog majmuna.

»Znate«, reče on, jednako grleći sam sebe na ovaj neprijatan način i mašući glavom prema meni, »vi ste vrlo opasan protivnik, master-Koperfilde. Vi ste, treba da znate, uvek to bili«.

»Da vi zbog mene ne držite pod stražom gospođicu Vikfild i činite da njen dom nije više njen dom?« rekoh ja.

»O, master-Koperfilde, to su vrlo teške reči«, odgovori on.

»Zaodenite ono što mislim u kakve god hoćete reči«, rekoh ja. »Vi dobro znate šta hoću da kažem, Urija, baš kao i ja«.

»O, ne! Vi to morate sami izraziti«, reče on. »O, zaista! Sam to ne bih mogao!«

»Mislite li«, rekoh ja, naprežući se samo radi Agnese da budem odmeren i miran u razgovoru s njim, »da ja na gospođicu Vikfild gledam drukčije nego kao na dragu sestru?«

»Pa znate, master-Koperfilde«, odgovori on, »vi i sami uviđate da nisam dužan da odgovorim na to vaše pitanje. Možda gledate, a možda i ne gledate«.

Nikad nisam video ništa što bi ma izbliza bilo nalik na nisku prepredenost tog lica s onim neosenčenim očima bez i najmanjeg traga trepavica.

»Pa dobro!« rekoh ja, »gospođice Vikfild radi…«

»Moje Agnese!« reče on uz gnusno ćoškasto izvijanje čitave svoje prilike. »Budite, molim vas, ljubazni pa je zovite po imenu, Agnesom, master-Koperfilde!«

»Agnese Vikfild radi… neka joj je bog na pomoći!«

»Hvala vam na toj želji, master-Koperfilde!« prekide me on.

»… Kazaću vam ono što bih vam u svakoj drugoj prilici kazao taman koliko i… Džeku Keču!«

»Kome to, gospodine?« reče Urija i pruži vrat stavljajući šaku na uho.

»Glavnom dželatu«, odgovorih ja; »najneprikladnijoj osobi koja mi je pala na pamet«, iako me je njegovo lice po sasvim prirodnoj vezi navelo da pomislim na njega. »Ja sam veren s drugom mladom damom. Nadam se da ste sad zadovoljni«.

»Ma duše vam?« reče Urija.

Baš htedoh da ljutito potvrdim ono što sam rekao, kad me on zgrabi za ruku, pa je steže.

»O, master-Koperfilde«, reče on. »Samo da ste izvoleli uzvratiti ravnom merom moje poverenje kad sam vam ono otvorio srce one noći, onda kad sam vas uznemirio time što sam spavao ispred vatre u vašoj sobi za sedenje, ne bih nikad posumnjao u vas. A pošto stvar tako stoji, odmah ću skloniti majku, i to drage volje. Znam da mi nećete zameriti zbog te ljubavničke predostrožnosti, je 1‘ te da nećete? Grdna šteta, gospodičiću Koperfilde, što niste izvoleli da uzvratite moje poverenje! Uveren sam da sam vam davao dovoljno povoda za to. Ali vi prema meni nikad niste bili onako snishodljivi koliko bih želeo. Znam da me niste nikad voleli koliko ja vas«.

On mi je za sve to vreme neprestano stezao ruku svojim ljigavim prstima, dok sam ja na sve načine koje je pristojnost dopuštala, pokušavao da je izvučem. Ali nikako nisam uspevao. On je povuče pod rukav svog kaputa dudove boje, te ja, hteo ne hteo, pođoh s njim ruku pod ruku.

»Hoćemo li natrag?« reče Urija posle izvesnog vremena, okrećući me licem prema varoši nad kojom je sad izgrevao rano izišli mesec i oblivao srebrom prozore u daljini.

»Pre no što pređemo na razgovor o čemu drugom«, rekoh ja posle dugog ćutanja, »treba da shvatite da je po mom mišljenju Agnesa Vikfild toliko iznad Vas i tako nedosežna za vaše žudnje kao i onaj mesec«.

»Kako je tih i miran, zar ne?« reče Urija. »Neobično! Nego, sad bar priznajte, master-Koperfilde, da me niste voleli kao ja vas. Vi ste uvek smatrali da sam suviše bedan, što me nikako ne čudi«.

»Ne volim ničije ispovesti o poniznosti«, odgovorih ja, »i uopšte ne volim bilo kakve ispovesti«.

»Eto vidite!« reče Urija, nekako siv na mesečini, ljigav, sasvim olovne boje. »Znao sam ja! Ali vi ne mislite mnogo o tome koliko je poniznost osobe u mom položaju umesna, master-Koperfilde. I otac i ja smo odrasli u sirotinjskoj dobrotvornoj školi za dečake, a i moja majka je takođe odgajena u jednoj ustanovi javnog milosrđa. Tamo su nas sve učili silnoj poniznosti, i skoro ničemu drugom, od jutra do mraka, koliko se sećam. Te budite ponizni prema ovoj ličnosti, te ponizni prema onoj; te skini kapu pred ovim, te pokloni se pred onim; i uvek vodi računa o svom položaju, i uvek se ponižavaj pred boljim od sebe. A šta ih je samo bilo, tih boljih od nas! Otac je svojom poniznošću dobio medalju kao redar nad decom. Ja tako isto. Ponižnošću svojom otac je postao grobljanski crkvenjak. On je kod visoke gospoštine važio kao čovek tako ispravnog ponašanja, da su odlučili da ga prime. ‚Budi ponizan, Urija‘, govorio mi je otac, ‚pa ćeš daleko doterati. To je ono čime su nam u školi uvek punili uši, i tebi i meni, i s tim se najbolje prolazi. Budi ponizan‘, govorio je otac, ‚pa ćeš dobro proći‘.

»I zaista nisam rđavo prošao!«

Meni tada prvi put sinu da je to odvratno prenemaganje o poniznosti moglo ponići u porodici Hip. Video sam žetvu, ali nikad nisam pomišljao na seme.

»Dok sam bio sasvim mali«, reče Urija, »saznao sam šta se postiže poniznošću, pa sam se sav predao. Sit sam se najeo kolača poniznosti i ostao i dalje gladan. Iz poniznosti se ograničih i u učenju, rekavši u sebi: ‚Stoj! Ni stope dalje!‘ Kad ste mi ono ponudili da me učite latinski, ja sam bio pametniji. ‚Ljudi vole da budu viši od tebe‘, govorio je otac; ‚zato ostani niži‘. Ja sam i dan-danji vrlo ponizan, gospodine, ali sam došao i do nešto malo moći!«

A sve je to govorio — to sam dobro znao, dok sam mu gledao lice na mesečini — da bih shvatio kako je on tvrdo rešen da upotrebom te svoje moći pribavi sebi naknadu. Nikad nisam sumnjao u njegovu niskost, njegovu prepredenost i pakost, ali sam tek sad prvi put pojmio kakav se nizak, neumoljiv i osvetoljubiv duh mogao začeti u njemu tim preranim i dugim obuzdavanjem.

To njegovo pričanje je bar za trenutak dovelo do prijatne posledice, pošto ga je navelo da izvuče ruku ispod moje, da bi sebe još jednom poškakljao ispod brade. Pošto sam se tako najzad odvojio od njega, ja reših da ostanem tako podalje, te smo na povratku išli jedan pored drugog i govorili uz put vrlo malo.

Ne znam da li zbog toga što ga je osokolilo moje saopštenje ili što se onako osvrnuo na prošlost, pa ga je valjda to razgalilo, tek je zbog nečega bio pun nekog poleta. Za večerom je govorio više nego obično i zapitkivao majku (koja je povučena sa straže odmah po našem povratku kući) nije li već krajnje vreme da prekine sa momačkim životom, jer su ga godine stigle; a jednom je pogledao u Agnesu takvim pogledom, da bih ja dao sve na svetu da sam ga mogao tako mlatnuti da se više ne digne.

Kad posle večere nas dvojica ostadosmo sami, njega obuze neko raspoloženje za pustolovne pothvate. Vina je popio vrlo malo, ili čak nimalo, pa mislim da će pre biti da ga je samo uhvatila neka pobednička osionost, podstaknuta još i iskušenjem da se pokaže u mome prisustvu.

Već sam prošlog dana opazio kako pokušava da namami gospodina Vikfilda na piće, te sam se, shvativši pogled koji mi je bila dobacila Agnesa dok je izlazila, ograničio na samo jednu čašu, a zatim predložio da i mi pođemo za Agnesom. Tako bih uradio i danas, ali me Urija preduhitri.

»Mi retko viđamo svog današnjeg gosta«, reče on obraćajući se gospodinu Vikfilđu, koji je sedeo u čelu stola, sušta suprotnost njemu, »te bih predložio da ga u znak dobrodošlice počastimo kojom čašom vina, ako nemate ništa protiv. Gospodine Koperfilde, pijem u vaše zdravlje i za vašu sreću!«

Morao, sam se napraviti da rado prihvatam ruku koju mi on pruži preko stola; a zatim sa potpuno drukčijim osećanjem prihvatih ruku oronulog gospodina, njegovog ortaka.

»Hajde, ortače«, reče Urija, »ako smem da budem tako slobodan; hajde da nam sad vi progovorite koju pogodnu reč o Koperfildu!«

Prelazim preko toga kako je gospodin Vikfild nazdravio mojoj tetki, pa nazdravio gospodinu Diku, pa nazdravio Doktorskom domu, pa nazdravio Uriji; kako je ispijao sve po dvaput; kako je bio svestan svoje slabosti i pokušavao da joj se otme; kako se vodila borba između njegovog stida od Urijinog postupanja s njim i želje da ga pridobije; i kako se Urija sa otvorenim likovanjem uvijao, okretao i pokazivao ga preda mnom. Prosto me je srce bolelo dok sam to gledao, a sada dok ovo pišem, ruka mi se nekako ustеže.

»E, ortače«, reče Urija najzad, »sad ću napiti jednu zdravicu, te ponizno molim da se čaše napune do vrha, jer nameravam da nazdravim najbožanstvenijoj u njenom polu!«

Njen otac je držao praznu čašu u ruci. Videh kako je spusti, pa pogleda u sliku kojoj je ona bila tako slična, i prineše ruku čelu, a zatim se uvuče dublje u svoju naslonjaču.

»Ja sam suviše ništavna osoba da pijem u njeno zdravlje«, nastavi Urija, »ali joj se divim … obožavam...«

Mislim da mi nikakav fizički bol koji bi njen osedeli otac mogao prepatiti ne bi bio užasniji od duševnog jada koji sad videh da izražavaju njegove dve stisnute šake.

»Agnesa«, reče Urija, ili ne gledajući u njega, ili ne znajući ni sam šta. radi, »Agnesa Vikfild je,

mogu to slobodno reći, božanstvena kao ni jedna druga. Smem li govoriti otvoreno među prijateljima? Ponosna je odlika biti njen otac, ali biti njen muž...«

Ne dao mi bog da još jednom čujem krik kao onaj s kojim njen otac skoči od stola!

»Šta je bilo«, reče Urija i preblede kao mrtvac. »Niste valjda poludeli, gospodine Vikfilde! Ako sam i kazao da žudim da vašu Agnesu nazovem svojom Agnesom, šta s tim; ja valjda imam na to pravo kao i svaki drugi čovek. Štaviše, imam i veće pravo no ma ko drugi«.

Ja obgrlih gospodina Vikfilda preklinjući ga svim na svetu, a, naročito ljubavlju prema Agnesi, da se malo smiri. On je neko vreme bio izbezumljen: čupao kosu, lupao se po glavi, pokušavao da me odgurne od sebe, mučio se da se otme od mene, nije odgovarao ni jednom reči, nije gledao niti koga video, nego slepo hteo nešto, ni sam ne znajući šta; izbuljenih očiju, zgrčenog lica — grozan prizor!

Ja sam ga molio, bez veze, ali vrlo uzbuđeno, da se ne pođaje ljutini, nego da me sasluša. Preklinjao sam ga da pomisli na Agnesu, da se seti mene u vezi sa Agnesom, da se seti kako smo ja i Agnesa odrasli zajedno, kako je ja poštujem i volim, kako mu je ona ponos i radost. Trudio sam se da kod njega izazovem sećanje na nju ma u kom obliku, i čak ga prekorevao što nema dovoljno čvrstine da je poštedi od ovakvog saznanja. Možda sam i dodirnuo neku žicu u njemu, ili se njegova ljutina istutnjala, tek malo-pomalo pa se poče manje otimati i stade gledati u mene — isprva nekako čudno, a zatim sa znacima prepoznavanja u očima. Najzad posle dužeg vremena reče:

»Znam, Trotvude! Moje milo dete i ti... Znam! Ali pogledaj ga samo!«

I pokaza na Uriju, a Urija je bled kao krpa, zgranut, natušteno zurio iz jednog kuta, pri čemu mu se na čitavom licu videlo da se prevario u računu i da mu je ovo došlo iznebuha.

»Pogledaj tog mog mučitelja!« odgovori on. »Uzmičući ispred njega stopu po stopu, ja sam se redom odricao imena i dobrog glasa, mira i spokojstva, kuće i doma!«

»Ja sam umesto vas čuvao ime i dobar glas, vaš mir i spokojstvo, pa čak i vašu kuću i dom«, reče Urija, izgledajući pri tom nekako zlovoljan, užurban i pokorno pomirljiv. »Ne budite ludi, gospodine Vikfilde. Ako sam i zabrazdio nešto malo preko onoga što ste vi mogli očekivati, mogu valjda i da uzmaknem! Nisam uradio ništa zlo«.

»Ja sam kod svakog tražio i pronalazio neke lične pobude«, reče gospodin Vikfild, »i bio zadovoljan što sam ovoga privezao za sebe pobudama ličnog interesa. A sad gledaj kakav je! Pogledaj kakav je!«

»Bolje bi bilo da ga vi, Koperfilde, naterate da ćuti ako možete«, viknu Urija uperivši prst u mene. »Pazite dobro! Još malo pa će reći nešto zbog čega će se posle kajati, pa će i vama biti krivo što ste to čuli«.

»Ja ću reći šta mi je volja!« viknu gospodin Vikfild očajnički. »Što da ne budem u rukama celog sveta ako sam u vašim rukama?«

»Pazite, kažem vam!« reče Urija, neprestano upozoravajući mene. »Ako mu ne zapušite usta, vi mu niste nikakav prijatelj. Zašto da ne budete u rukama celog sveta, gospodine Vikfilde? Zato što imate kćer. Vi i ja znamo što znamo, je 1‘ tako? Ne budite zaspalog psa da vas ne bi ujeo, jer ko želi da ga razjari? Ja svakako ne. Zar ne uviđate da sam ponizan do krajnjih granica? Kažem, ako sam malo preterao, oprostite, šta biste još hteli gospodine?«

»O, Trotvude, Trotvude!« viknu gospodin Vikfild kršeći ruke. »Kako sam nisko pao od onog vremena kad sam te prvi put video u ovoj kući! Već sam onda počeo da se kotrljam nizbrdo, ali grozan je, o grozan put koji sam onda prevalio! Upropastilo me malodušno podavanje. Podavanje uspomenama i podavanje zaboravu. Moja prirodna žalost za majkom mog deteta pretvorila se u bolest, a i moja prirodna ljubav prema mome detetu prešla je u bolest. Okužio sam sve čega sam se dotakao. Bacio sam nesreću na vrat onome što volim kao oči u glavi, to znam, a znate i vi! Mislio sam da mogu od srca voleti jedno stvorenje na svetu, a ne voleti ostali svet; mislio sam da se može istinski oplakivati jedno stvorenje koje je nestalo, a nemati nimalo udela u jadu svih drugih koji

takođe oplakuju. Eto kako su se pouke moga života izopačile! Grizao sam svoje bolesno kukavičko srce, a ono je grizlo mene! Sebičan u svom jadu, sebičan u svojoj ljubavi, sebičan u svom bednom bežanju od svake mračnije strane i jednog i drugog. O, pogledaj samo kakva sam ruševina postao, pa me mrzi i beži od mene!«

On se nemoćno skljoka u stolicu i malodušno zajeca. Ostavljala ga je uzrujanost od koje je bio oživeo. Urija izađe iz svoga kuta.

»Ne znam ni sam šta sam sve učinio u svojoj lakomislenosti«, reče gospodin Vikfild izbacujući obe ruke, kao da želi da ublaži moju osudu. »On to najbolje zna«, dodade, misleći na Uriju Hipa, »jer mi je uvek bio uz uho i došaptavao. To je, eto, vodenični kamen koji mi visi o vratu. Nalaziš ga u mome domu, nalaziš ga u mojoj poslovnici, u mome poslu. A čuo si ga maločas. Šta da kažem više?«

»Bolje je da ni ovoliko niste rekli, ni upola toliko, ništa od svega toga«, primeti Urija upola prkosno, upola ulizički. »Da nije bilo vina, vi to ne biste tako jako primili srcu. Do sutra ćete se predomisliti, gospodine. Ako sam rekao više no što treba, ili više no što sam hteo, šta s tim? Nisam pri tome ostao!«

Vrata se otvoriše i Agnesa, ušavši nečujno u sobu, bez kapi krvi u licu, obgrli oca oko vrata i reče sigurnim glasom:

»Vama nije dobro, tatice! Hodite sa mnom!«

On joj nasloni glavu na rame, kao da mu je pritiskuje težak teret srama, pa izađe s njom. Njen pogled se samo za trenutak srete s mojim, ali sam ipak video koliko ona zna o onome što se dogodilo.

»Nisam se nadao da će ga to tako uzbuditi, master-Koperfilde«, reče Urija. »Ali nije to ništa. Opet ćemo mi sutra biti prijatelji. Sve je to za njegovo dobro. Ja skromno želim samo njegovo dobro«.

Ja mu ne odgovorih ništa, već odoh gore u tihu sobu u kojoj je Agnesa tako često sedela kraj mene

uz moje knjige. Niko mi ne dođe ni blizu do kasno u noć. Uzeo sam jednu knjigu i pokušavao da čitam, čuo sam kako časovnici otkucavaju dvanaest, i jednako čitao i ne znajući šta čitam, kad me Agnesa dodirnu.

»Vi ćete sutra rano na put, Trotvude. Da se sad oprostimo!«

Videlo se da je plakala, ali joj je lice bilo tako mirno i lepo!

»Neka vas bog blagoslovi!« reče ona pružajući mi ruku.

»Draga Agnesa«, rekoh ja, »vidim da me molite da ne govorim o večerašnjici, ali zar se tu ne može ništa uraditi?«

»Bog je oslonac. Uzdajte se u boga!« odgovori ona.

»A zar ja ne mogu ništa, ja, koji vam uvek dolazim sa svojim sitnim jadima?«

»I toliko olakšavate moje jade«, odgovori ona. »Ne, dragi Trotvude!«

»Draga Agnesa«, rekoh, »neskromno je da ja, koji tako oskudevam u svemu onome u čemu ste vi tako bogati: u dobroti, odlučnosti, u svima plemenitim osobinama; da ja u što sumnjam ili da vas upućujem; ali znate koliko vas volim i koliko vam dugujem. Vi valjda nećete sebe žrtvovati nekom pogrešnom osećanju dužnosti, zar ne, Agnesa?«

Ona za kratak trenutak uzbuđenija no što sam je ikad video, izvuče ruku iz moje, pa stuknu korak unazad.

»Recite mi da nemate takve namere, draga Agnesa, vi koja ste mi više nego sestra! Pomislite kako je neocenjiv dar srca kao što je vaše, ljubav kao što je vaša!«

O, dugo, dugo sam posle toga gledao u sećanju to lice s onim trenutnim pogledom koji nikoga ne optužuje, koji se ničemu ne čudi, i koji se ni na šta ne žali. O, dugo, dugo sam posle toga gledao kako se taj pogled povlači, kao što se i tada povukao, i prelazi u divan osmeh, koji mi reče da se ona ne plaši za sebe, te da ni ja ne treba da se plašim za nju. Tako se oprostila sa mnom, nazvala me bratom, i nestala.

Sutra ujutro još je bio mrak kad sam se popeo na poštanska kola pred vratima gostionice. Dan je upravo svitao, a mi se spremali za polazak. Sedeo sam tako i mislio o njoj, kad se pojavi — s mukom se probijajući kroz tu mešavinu dana i noći u kočijama — Urijina glava«

»Koperfilde«, reče on nekim kreštavim šapatom, vešajući se o gvožđe na krovu, »pomislio sam da će vam biti milo da pre no što odete čujete da je sve izglađeno između nas. Već sam bio u njegovoj sobi, te smo sve izgladili. Iako sam, znate, bedan, ja sam njemu prilično koristan, a on ispravno shvata svoj interes samo kad ga ne drži piće. Bože, kako je to ipak na kraju krajeva prijatan čovek, master-Koperfilde!«

Prisilih sebe da kažem kako mi je milo što se izvinio.

»O, naravno!« reče Urija. »Kad je čovek, znate, ponizan, šta je jedno izvinjenje! Sitnica! Nego«, i on se iznenada trže, »sigurno ste već kadgod ubrali u životu krušku pre no što sazre, master-Koperfilde?«

»Mislim da jesam«, odgovorih ja.

»To se meni sinoć desilo«, reče Urija, »ali će ipak sazreti. Samo je treba negovati. Mogu ja da čekam!«

Pošto me štedro obdari željama za srećan put, on siđe sa kola kad se kočijaš pope. Čini mi se da je nešto jeo da odstrani oštri jutarnji vazduh; ali je pri tome ustima pravio takve pokrete kao da je kruška već zrela, i slađeći se njome oblizivao usne.

GLAVA XL

POTUKAČ

Te večeri smo u Bakingem-stritu vodili vrlo ozbiljan razgovor o domaćim događajima koje sam podrobno izložio u poslednjoj glavi. Oni su se duboko kosnuli moje tetke, te je posle toga više od dva sata šetala gore-dole po sobi skrštenih ruku. Ona se uvek, kad god je bila jače uzrujana, odavala tim pešačkim podvizima, pa se po dužini njene šetnje mogao poznati i stepen njene uzbuđenosti. Ovom je prilikom bila tako uzrujana da je našla za shodno da širom otvori vrata spavaće sobe, te da tako napravi pešačku stazu celom dužinom dveju soba, od zida do zida, pa je, dok smo gospodin Dik i ja ćutke sedeli pored vatre, neprestano ulazila i izlazila, stalnim i jednolikim korakom, s pravilnošću šetalice na satu.

Čim tetka i ja ostadosmo nasamo, pošto, gospodin Dik ode da legne, sedoh da napišem pismo onim dvema starim damama. Ona se dotle već bila zamorila šetanjem, te sede kraj vatre sa posuvraćenim skutom haljine kao obično. Ali je, umesto da kao obično sedi onako sa čašom na kolenu, dopustila da čaša, zanemarena, ostane na polici iznad kamina, pa je, naslonivši levi lakat na desnu ruku, a bradu na levu šaku, zamišljeno gledala u mene. Kad god bih digao pogled sa posla, sreo bih njen.

»Ja sam raspoložena da ne može bolje biti, dragi moj«, uveravala je ona klimajući glavom; »samo sam malo nemirna i žalosna«.

Toliko sam se zadubio u svoj posao, da sam tek pošto je otišla u postelju opazio da je njen večernji napitak, kako ga je zvala, ostao netaknut na polici iznad kamina.

Kad zakucah na njena vrata da joj saopštim to otkriće, ona izađe, ponašajući se još ljubaznije, i samo reče:

»Nije mi večeras mnogo stalo do njega, Trote«, pa mahnu glavom i opet uđe.

Sutra ujutro ona pročita ono moje pismo upućeno dvema starim damama i saglasi se s njim. Ja ga predadoh na poštu, te mi samo ostade da što strpljivije sačekam odgovor. I tako mi je prošla skoro puna sedmica u iščekivanju, kad jedne snežne noći izidoh od Doktorovih i pođoh pešice kući.

Dan je bio vrlo hladan, mraz stezao, a neko vreme duvao oštar severoistočni vetar. Sa spuštanjem mraka vetar je prestao, pa je naišao sneg. Sećam se da je padao gusto i postojano, u krupnim pahuljicama, i dobro napadao, šum točkova i koraci prolaznika bili su prigušeni kao da su ulice bile naslagane debelim slojem perja.

Najpreči put do moje kuće — a ja sam, razume se, po takvoj noći udario najprečim putem — vodio kroz Ulicu svetog Martina. Ali crkva, po kojoj je uličica dobila ime, nije u ono vreme stajala tako izdvojeno kao danas, jer ispred nje nije bilo slobodnog prostora, te se uličica krivudajući spuštala prema Strandu. Kako sam prolazio pored stepenica crkvene priprate, sukobih se na samom uglu s licem neke žene. To lice pogleda u moje, pređe preko uske ulice i nestade. Učini mi se poznato. Nesumnjivo sam ga bio već negde video, ali se nisam mogao setiti gde. Doveo sam ga u vezu s nečim što me žignu pravo u srce, ali sam u onom trenutku kad sam naišao na njega mislio na nešto drugo, te se nisam odmah snašao.

Na crkvenim stepenicama je stajala pognuta prilika jednog čoveka koji je bio spustio neki teret na ravan sneg da ga bolje namesti; njega i lice one žene ugledah u istom trenutku. Ne verujem da sam zastao od iznenađenja, ali dok sam odlazio dalje, on ustade, okrete se, i stade silaziti prema meni. Nađoh se licem u lice sa gospođinom Pegotijem.

Tada se setih i one žene. To je bila Marta, ona kojoj je Emilija one noći u kuhinji dala novaca. Marta Enđel — kraj koje on ne bi hteo da vidi svoju nećaku, kako mi ono Ham reče, ni za sve blago potonulo u dubine morske.

Srdačno se rukovasmo. Isprva nijedan od nas nije bio u stanju ni reč da proslovi.

»Gos n Davide! « progovori on stežući mi snažno ruku. »Od srca se radujem što vas vidim, gospodine! Srećan naš susret! Srećan susret!«

»Srećan susret, dragi stari prijatelju!« rekoh ja.

»Mislio sam da večeras svratim do vas, da se raspitam kako ste, gospodine«, reče on, »ali kako sam znao da sad vaša tetka stanuje s vama, jer sam znate bio tamo dole u Jarmutu, pobojah se da će biti suviše kasno. Došao bih rano ujutro, gospodine, pre no što krenem dalje«.

»Zar opet«, rekoh ja.

»Da, gospodine«, odgovori on, strpljivo mašući glavom. »Sutra produžujem«.

»A kuda ste sad pošli?« upitah ja.

»Pa«, odgovori on stresajući sneg s duge kose, »hteo sam da svratim negde na prenoćište«.

U to je vreme postojao, skoro baš prekoputa mesta na kojem smo stajali, jedan sporedni ulaz u štalsko dvorište Zlatnog krsta, gostionice koje se tako dobro sećam u vezi sa njegovom nesrećom. Ja mu pokazah kapiju, pa ga uzeh pod ruku, te pređosmo preko ulice. Iz štalskog dvorišta se ulazilo u dve-tri kafanske prostorije, te zavirih u jednu, pa ga, pošto videh da je prazna i da u njoj bukti dobra vatra, uvedoh unutra.

Gledajući ga pri svetlosti, opazih ne samo da mu je kosa duga i razbarušena, nego i da mu je lice preplanulo od sunca. Primetno je osedeo, bore su mu na licu i čelu bile dublje, i po svemu se videlo da se mučio i potucao po svakojakom vremenu; ali je ostavljao utisak vrlo snažnog čoveka koga podržava nepokolebljiva odluka i koga ništa ne može zamoriti. On strese sneg sa šešira i odela i obrisa od njega lice, dok sam ja urezivao sebi u pamet sve te opaske. A zatim sede prema meni za jedan sto, leđima okrenut vratima na koja smo ušli, pa mi ponovo pruži svoju grubu ruku i toplo steže moju.

»Pričaću vam, gos‘n Davide«, reče on, »gde sam sve bio i šta sam sve čuo. Išao sam daleko, a čuo malo, ali ću vam pričati«.

Zazvonih i poručih nešto toplo za piće. On ne htede ništa jače od lakog piva, pa je za vreme dok smo čekali da ga donesu, jer su pivo grejali na vatri, sedeo zamišljen. Na licu mu se videla lepa, temeljna ozbiljnost, koju se nisam usuđivao da poremetim.

»Dok je još bila dete«, reče on dižući glavu čim smo ostali nasamo, »imala je običaj da mi često govori o onim obalama pri kojima je more tamnoplavo, pa se odonud širi u nedogled i blešti na suncu. Ponekad mi se činilo da ona tako mnogo misli o moru zato što joj se otac utopio. Ne znam, ali vidite, možda je verovala, ili se nadala, da ga je more odbacilo tamo u te krajeve gde cveće uvek cveta i gde je uvek svetlo«.

»Verovatno je o tome maštala kao dete«, odgovorih ja.

»Kad se ono… izgubila«, reče gospodin Pegoti, »ja sam u duši znao da će je on odvesti u one zemlje. Znao sam u duši da joj je napričao čudesa o njima, i kako će tamo biti visoka gospoja, i da je isprva i postigao da ga ona sluša sve drobeći o takvim stvarima. Kad smo ono posetili njegovu majku, ja sam dobro znao da se ne varam. Prešao sam preko kanala u Francusku i iskrc‘o se tamo kao da sam s neba pao.

Videh kako se vrata malo otvaraju i kako sneg lagano veje unutra. Videh kako se otvaraju jače i kako se polako pomalja neka ruka koja ih drži tako otvorena.

»Naiđo‘ na jednoga gospodina Engleza, visokog položaja, i kazah mu da putujem i tražim nećaku. On mi pribavi isprave potrebne za putovanje — ne znam sigurno ni kako se zvao — pa htede i da mi dade novaca, ali to meni, hvala bogu, nije bilo nužno. Ja mu se lepo zahvalim za sve što mi se našao, a baš mi se našao nema šta. ‚Moja pisma su već otišla ispred vas, — reče mi on — a i govoriću sa mnogima koji će ići tim putem, pa će mnogi znati za vas daleko odavde kad budete putovali sami‘. Ja mu rekoh što sam bolje umeo koliko sam mu blagodaran, pa krenuh na put kroz Francusku«.

»Sam i pešice?« rekoh ja.

»Većinom pešice«, odgovori on, »a ponekad i u tovarnim kolima, s ljudima koji su išli na pijace, a ponekad opet u praznim kočijama. Mnogo sam milja prevaljivao na dan, a često i sa kakvim grešnim vojnikom koji je išao da obiđe prijatelje. S takvim ne bih umeo da razgovaram«, reče gospodin Pegoti, »a ni on sa mnom, ali bismo pravili društvo jedan drugom po prašnim drumovima«.

To sam mogao i sam pogoditi po prijateljskom tonu njegovog govora.

»Kad god bih došao u koju varoš«, nastavi on, »našao bih gostionicu, te bih čekao u dvorištu dok ne bi naišao neko ko govori engleski, što se najčešće i dešavalo. Onda bih ispričao kako putujem da nađem nećaku, a oni bi mi kazivali koja se sve gospoština nalazi tu kod njih, i ja bih čekao da vidim hoće li ući ili izaći neko nalik na nju. Kad bih video da nema Emilije, ja bih put pod noge pa dalje. Sve sam više, kad bih došao u koje novo selo ili među siromašan svet, opažao da znaju za mene. Posadili bi me pred vrata svojih kućica, pa bi mi izneli da jedem i pijem i pokazali gde mogu da spavam, i mnoga me je žena, gos‘n Davide, koja bi imala ćerku Emilijinih godina, dočekala kraj Spasiteljeva krsta izvan sela da mi učini neku dobrotu. Neke su opet imale ćerke, pa su im umrle. I jedini bog zna koliko su te majke bile dobre prema meni«.

Tamo je na vratima bila Marta. Video sam jasno kako njeno unezvereno lice osluškuje. Samo sam strepeo da se on ne okrene i da je ne primeti.

»Često bi mi metnuli svoju decu, a naročito male devojčice na krilo«, reče gospodin Pegoti, »a mnogo puta ste me mogli videti kako sedim pred njihovim vratima u sumrak kao da su to dečica moje maze. Jao, mila moja devojko!«

I zajeca glasno, ophrvan iznenadnim nastupom tuge. Ja spustih uzdrhtalu ruku na ruku kojom je pokrio lice.

»Fala vam, gospodine«, reče on; »ne vodite brigu o meni«.

Posle kratkog vremena on skide ruku s lica, pa je zavuče u nedra i nastavi priču.

»Često su i polazili sa mnom«, reče on. »Jutrom, može biti milju — dve drumom, pa bi se onda rastali, i ja im kažem: Vrlo sam vam blagodaran! Bog vam svako dobro dao!‘ — a oni kao da znaju šta govorim, ljubazno odgovaraju. Najzad izbih na more. Kao što možete i misliti, meni po moru nije bilo teško da odredim put do Italije. Stignem tamo, pa opet lutaj peške kao i dotle. Svet je bio isto onako dobar prema meni, te bih prešao može bit‘ čitavu tu zemlju idući tako od mesta do mesta, da nisam dobio vest da se oni nalaze tamo preko, u švajcarskim planinama. Video ih tamo sve troje neko ko je poznavao njinog slugu, pa mi kazao kako putuju i gde su. Ja se uputih prema tim planinama, gos‘n Davide, pa idem i dan i noć. Što više idem, sve mi se čini da se te planine odmiču od mene. Ali najzad se dočepam i njih. Kad stigoh blizu mesta za koje sam ono čuo$_j$ ja počnem da mislim u sebi: ‚Šta li ću kad je ugledam?‘«

Ono lice koje je prisluškivalo, neosetljivo za neprijatnu noć, još jednako je visilo na vratima, dok su me ruke molile, preklinjale — da je ne odgurnem.

»Nikad nisam posumnjao u nju«, reče gospodin Pegoti. »Ne, ni najmanje! Neka ona samo sagleda moje lice, neka samo čuje moj glas, nek ja samo stanem pred nju, i da je to u mislima prizove kući iz koje je pobegla, i da se seti kakvo je dete bila — pa da je taman postala i gospođa kraljica, pala bi mi pred noge! To sam dobro znao! Dosta sam je puta i sanjao kako viče: ‚Ujače!‘ i viđao kako pada kao mrtva pred mene. Šta sam je puta tako u snu pridizao i šaputao joj: .Emilija, milo moje dete, došao sam da ti donesem oproštaj i da te vodim kući!‘«

Tu zastade i mahnu glavom, pa uzdahnu i nastavi:

»On više nije ništa značio za mene. Emilija je bila sve. Kupio sam jednu seljačku haljinu da je u nju obučem, a znao sam da će ona, samo ako je jednom nađem, ići pored mene po tim kamenim drumovima kud god ja hoću, i da me nikad, nikad više ne bi ostavila. Sad više ni na šta nisam mislio do na to kako ću je obući u tu haljinu i skinuti ono što ima na sebi, pa je uzeti opet pod ruku i krenuti s njom kući, i zastati ponekad na putu da joj lečim ozleđene noge i još ozleđenije srce. Njega mislim da ne bih ni pogledao. Ali to nije bilo suđeno, gos‘n Davide, bar još ne zasada! Stigao sam prekasno; već su bili otišli; i ne mogoh saznati kuda. Jedni rekoše tamo, drugi onamo. Ja odoh tamo, pa odoh onamo, ali Emilije nigde, te tako dođoh kući«.

»Kad ste stigli?« upitah ja.

»Ima četiri dana«, reče gospodin Pegoti. »Ugledao sam našu staru lađu pošto je već pao mrak, i sveću kako svetli u prozoru. Kad se primakoh i zavirih u staklo, ugledah ono verno čeljade, gospođu Gamiđž, kako sedi kraj vatre kao što smo se bili dogovorili. Ja joj doviknuh spolja: ‚Nemojte da se uplašite! To je Danijel!‘ pa uđoh. Nisam nikad mogao pomisliti da će mi se moja stara lađa učiniti tako neobična«.

Iz nekog džepa na grudima on vrlo pažljivo izvuče mali svežanj hartije, u kojem su bila dva-tri pisma u malim omotima, i sve to spusti na sto.

»Ovo je došlo prvo«, reče on i izdvoji od ostalih, »pre no što je protekla nedelja dana od mog odlaska. Novčanica od pedeset funti, uvijena u list hartije, upućena na mene i proturena noću ispod vrata. Trudila se da izvrne rukopis, ali ga nije mogla izvrnuti za mene«.

I on opet vrlo strpljivo i brižljivo uvi novčanicu, pa je složi sasvim kako je i bila složena i metnu nastranu.

»Ovo je došlo gospođi Gamidž«, reče otvarajući pismo, »pre jedno dva-tri meseca«.

Pošto je neko vreme gledao u njega, on mi ga dade, pa će tihim glasom: »Budite tako dobri pa ga pročitajte, gospodine!«

Ja pročitah sledeće:

»O$_j$ šta li ćete reći kad budete čitali ovo pismo i videli da je pisano mojom nevaljalom rukom! Ali potrudite se, molim vas, potrudite se — ne mene radi, nego za ujakovo dobro — potrudite se da vam

srce bar za kratko vreme omekša prema meni! Pokušajte, molim vas pokušajte, da budete blaži prema bednoj devojci, i da na parčencetu hartije napišete da li je on dobro, i šta je rekao o meni pre no što se moje ime prestalo izgovarati među vama, i da li je ikad s večeri u vreme kad sam se obično vraćala kući izgledao kao da misli na onu koju je toliko voleo? O, srce mi puca kad mislim na to! Na kolenima vas molim i preklinjem da ne budete prema meni onako tvrda srca kao što zaslužujem, nego da budete blagi i dobri, pa da mi napišete štogod o njemu i da mi to pošaljete. Ne treba da me zovete Malom, ne morate me zvati ni mojim imenom, koje sam osramotila; ali, o čujte moje samrtničko bolne krike, i smilujte se na mene utoliko što ćete mi napisati koju reč o ujaku, koga oči moje neće više nikad videti na ovom svetu!

Draga moja, ako je vaše srce prema meni tvrdo — s razlogom tvrdo, to znam — slušajte, draga, ako jeste tvrdo, upitajte onoga o koga sam se najteže ogrešila, onoga kome je trebalo da budem žena, pre no što se čvrsto rešite da odbacite moju tužnu, moju jadnu molbu! Ako se on sažali pa kaže da mi možete napisati nešto što ću pročitati — onda mu recite (ali inače ne) da često kad čujem noću kako vetar duva, osećam kao da ljutito dolazi odande gde je video njega i ujaka, pa leti bogu na žalbu protiv mene. Recite da bih, da sutra mogu da umrem (a ja bih bila, o, tako srećna da umrem, samo da sam spremna za to!) blagosiljala i njega i ujaka poslednjim svojim rečima i molila boga za njegovu domaću sreću sve do posleđnjeg daha!«

I uz to je pismo opet bilo nešto novaca. Pet funti. Bile su netaknute kao i ona prva suma. On sklopi pismo na isti način. Uz pismo su išla i podrobna uputstva o adresi za odgovor, koja su, iako su upućivala na nekoliko raznih ruku, da bi se što teže došlo do zaključka gde se ona krije, ipak ukazivala na to da piše iz onog mesta u kojem su je videli po onom pričanju.

»Kakav joj je odgovor upućen?« upitah gospodina Pegotija.

»Gospođa Gamidž nije baš mnogo učena, gospodine, pa joj je Ham sastavio odgovor, a ona ga prepisala. Rekli joj da sam otišao da je tražim i šta sam kazao na rastanku«.

»Je li to u vašoj ruci opet neko pismo?«

»Novac, gospodine«, reče gospodin Pegoti, rastvarajući ga sasvim malo. »Evo vidite, deset funti. A unutra napisano: ‚Od iskrenog prijatelja‘ kao i prvi put. Ali ono je prvi put bilo protureno ispod vrata, a ovo je došlo poštom prekjuče. Idem da je tražim po poštanskom žigu«.

I pokaza mi ga. Bila je to neka varoš na Gornjoj Rajni. On je u Jarmutu bio naišao na neke strane trgovce koji poznaju tu zemlju, pa su mu oni bili nacrtali na komadiću hartije grubu mapu, koju je on sasvim dobro shvatio. On je položi na sto između nas, pa naslanjajući bradu najednu ruku, drugom pokaza na njoj ceo put.

Ja ga upitah kako je Ham. On mahnu glavom.

»Radi«, reče on, »vredno da vrednije ne može. Uživa dobar glas u celom kraju više no iko drugi igde na svetu. Svaki je gotov da mu pomogne, razumete li, a i on da svakom pomogne. Niko ga nikad nije čuo da se žali. Ali moja sestra misli, to onako među nama, da ga je mnogo pokosilo«.

»Jadnik! Verujem«.

»Ništa taj ne polaže na sebe, gos‘n Davide«, reče gospodin Pegoti ozbiljnim šapatom: »hoću da kažem da mu ništa nije stalo do života. Kad je potreban ko za težak posao po gadnom vremenu, on je tu. Kad ima da se izvrši teška i opasna dužnost, on istupa napred, ispred svojih drugova. A ipak je krotak kao detence. Nema deteta u Jarmutu koje ga ne poznaje«.

I on zamišljeno skupi pisma gladeći ih rukama, pa ih stavi u mali svežanj i ponovo vrati u nedra. Ono je lice u vratima bilo iščezlo. Video sam kako sneg još uvek veje kroz njih, ali ničega drugog nije bilo.

»E pa«, reče on i pogleda u svoju torbu, »pošto sam vas večeras video, gos‘n Davide, a to me baš raduje, sutra ću rano na put. Videli ste šta imam ovde«, reče stavljajući ruku na mesto gde mu je ležao svežanj; »i samo me muči pomisao da mi se može dogoditi neka nesreća pre no što stignem da taj

novac vratim. Ako bih umro, ili kad bih ga izgubio, ili da mi ga ukradu, ili da mi makar kako nestane, pa da on posle nikad ne sazna da ga nisam hteo primiti, mislim da se ni na onom svetu ne bih mogao skrasiti! Mislim da bih se morao odande vratiti!«

On ustade, pa ustadoh i ja; a zatim stegosmo jedan drugom ruku, pa izađosmo.

»Išao bih i deset hiljada milja«, reče on, »išao dok ne bih pao mrtav, samo da položim taj novac pred njega. Ako to uradim i nađem Emiliju, biću zadovoljan. Ako je ne nađem, možda će jednom nekako čuti kako je njen ujak prestao da je traži tek onda kad je prestao da živi, a koliko je ja poznajem, to će je najzad uputiti da se okrene kući«.

Dok smo išli po mrazovitoj noći, ja videh kako ispred nas lako šmugnu ona samotna prilika. Brzo ga pod nekim izgovorom naterah da se okrene, pa ga zagovorih dok se ona ne izgubi.

On pomenu svratište na Doverskom drumu, gde je znao da može dobiti čisto, jednostavno prenoćište. Pređoh s njim preko Vestminsterskog mosta, pa se rastadosmo na obali Sarej. Mojoj mašti se učini da se sve utišalo iz poštovanja prema njemu dok je odlazio kroz sneg nastavljajući svoje samotno putovanje.

Vratih se u gostioničko dvorište pod utiskom sećanja na ono lice, i počeh ga svuda marljivo tražiti. Ali njega više nije bilo. Sneg je već zavejao naše malopređašnje tragove, pa su se mogle videti samo moje skorašnje stope; ali je tako gusto vejalo, da su se i one brisale dok bih samo pogledao preko ramena za sobom.

GLAVA XLI

DORINE TETKE

Najzad dođe i odgovor od dveju starih dama. One su pisale da pozdravljaju gospodina Koperfilda, i izveštavale da su njegovom pismu poklonile najveću pažnju, »rukovodeći se srećom i jedne i druge strane« — što se meni učinio vrlo sumnjiv izraz ne samo zbog toga što su se one njime služile i ranije u vezi sa već pomenutom porodičnom razmiricom, nego i zato što sam već tada bio opazio, a što sam opažao i u toku čitavog života, da su konvencionalni izrazi kao neka vrsta vatrometnih raketa, koje se lako pale, ali i imaju običaj da poprime raznovrsne boje i oblike koje njihov prvobitni izgled nije nikako nagoveštavao. Gospođice Spenlou su dodavale kako mole da se od njih ne očekuje da »posredstvom pismenog opštenja« izraze svoje mišljenje po predmetu saopštenja gospodina Koperfilda, nego da će o toj stvari sa zadovoljstvom porazgovarati s njim, ako bi im gospodin Koperfild učinio ljubav da ih jednog određenog dana poseti — ako mu se čini zgodno, u pratnji kakvog poverljivog prijatelja.

Na tu ljubaznost gospodin Koperfild smesta odgovori, uz pozdrave pime odličnog poštovanja, da će imati čast da učini svoje podvorenje gospođicama Spenlou u određeno vreme i — prema njihovom dopuštenju — u pratnji gospodina Tome Tredlsa, člana Unutrašnjeg pravničkog udruženja. Pošto otposla tu poruku, gospodin Koperfild zapade u nekakvu jaku uzrujanost i ostade u njoj sve dok ne dođe taj određeni dan.

Tu moju nelagodnost znatno je uveličavala činjenica što sam u vreme te znamenite krize bio lišen neocenjivih usluga gospođice Mils. Ali gospodin Mils, koji je oduvek imao običaj da čini ponešto što meni ne ide u račun (ili sam bar ja tako osećao, što izlazi na isto), prosto je oterao u krajnost u tom pogledu uvrtevši u glavu da mora u Indiju. Zašto baš u Indiju, ako ne meni u inat? On, istina, sa drugim delovima sveta nije imao nikakva posla, dok je sa tim delom sveta bio u tesnoj vezi, pošto je isključivo »vodio trgovinu s Indijom«, premda je jedini bog znao šta to znači (meni su se po glavi vrzla maglovita maštanja o zlatnim šalovima i slonovim zubima), i pošto je u mladosti živeo u Kalkuti, pa se sad rešio da opet ode onamo u svojstvu ortaka koji radi na licu mesta. Ali to za mene nije bilo važno. Za njega je to, međutim, bilo toliko važno, da se spremao za put, a i Džulija s njim; pa je Džulija bila otišla u unutrašnjost da se oprosti s rodbinom; a kuća se prosto naprosto zaodenula plakatima u kojima se oglašavalo da je za izdavanje ili na prodaju, dok je nameštaj imao da se otkupi, zajedno sa onom spravom za savijanje rublja, po proceni. Tako me, eto, snađe još jedan zemljotres, čija sam igračka postao i pre no što sam uspeo da dođem sebi od onoga koji mu je prethodio.

Bio sam u velikoj nedoumici kako da se obučem tog znamenitog dana, jer sam se lomio između želje da lepo izgledam i strepnje da ne stavim na sebe nešto što bi u očima gospođica Spenlou naškodilo mome izgledu strogo praktičnog čoveka. Pokušah da nađem neku zlatnu sredinu između tih dveju krajnosti; moja tetka odobri rezultat tog pokušaja, a gospodin Dik baci za mnom i Tredlsom, dok smo silazili, jednu cipelu za srećan ishod našeg pothvata.

Ma koliko da sam znao da je Tredls krasan mladić, i ma koliko da sam ga toplo voleo, nisam mogao a da u tako delikatnoj prilici ne pomislim kako bi dobro bilo da nikad nije uveo u običaj da kosu češlja uspravno. To mu je davalo neki iznenađeni izraz — da ne kažem sličnost sa domaćom metlom — koji je, kako su mi strepnje šaputale, mogao ispasti koban po nas.

Dopustih sebi slobodu da to kažem Tredlsu dok smo išli ka Patniju, pa rekoh da bi dobro bilo da kosu zagladi malo naniže, ako bi hteo da bude tako ljubazan...

»Dragi moj Koperfilde«, reče Tredls, pa skide šešir i stade povijati kosu na sve strane, »ništa ne

bih uradio s većim zadovoljstvom. Ali ona neće«.

»Neće da se zaliže?«

»Neće«, reče Tredls. »Ništa je na to ne može navesti. I kad bih odavde pa do Patnija nosio na njoj teret od pedeset kila, ona bi se opet uspravila čim bih taj teret skinuo. Nemate pojma kako je moja kosa uporna, Koperfilde. Ja sam vam pravo nakostrešeno morsko prase«.

Moram priznati da sam bio pomalo razočaran, ali me je sasvim opčinila njegova dobroćudnost. Rekoh mu koliko cenim tu njegovu dobroćudnost, i rekoh da je sigurno njegova kosa izvukla iz njega njegovu upornost, jer je on nema nimalo.

»O«, odgovori Tredls i pršte u smeh. »Uveravam vas da je moja nesrećna kosa već odavno na zlu glasu, žena mog ujaka nije mogla očima da je vidi. Govorila je da je ona dovodi do ludila. Mnogo mi je smetala i prvih dana moje zaljubljenosti u Sofiju. Mnogo!«

»Je li ona imala što protiv nje?«

»Nije ona«, odgovori Tredls, »nego najstarija sestra, naša lepotica; ona je terala komediju sa tom mojom kosom. Ali, ako ćemo pravo, mojoj kosi se smeju sve sestre i danas«.

»Vrlo prijatno!« rekoh ja.

»Da«, odgovori Tredls prostodušno; »uvek nam služi za šegu. One kažu da Sofija čuva jedan pramen moje kose u pisaćem stolu, pa mora da ga drži zatvorena u knjizi sa kopčama da se ne bi uspravila. Slatko se nasmejemo«.

»Nego, onako uzgred rečeno, dragi Tredlse, vaše iskustvo mi može u nečemu poslužiti. Kad ste se verili sa mladom damom koju ste maločas pomenuli, jeste li je propisno zaprosili od njene porodice? Je li bilo nečega nalik... na primer na ovo što mi danas radimo?« dodadoh nervozno.

»Bogami«, reče Tredls, preko čijeg lica kao da se navuče neka senka zamišljenosti, »kod mene su to bili dosta bolni pregovori, Koperfilde. Znate, pošto je Sofija toliko korisna porodici, nijedno od njih nije moglo da se pomiri sa mišlju da se ona ikad uda. Oni su, u stvari, među sobom bili čvrsto rešili da se ona neće udavati, te su je zvali usedelica. Prema tome, kad sam ja to pomenuo sa najvećom opreznošću pred gospođom Kruler...«

»Je li pred mamom?« rekoh ja.

»Pred mamom«, reče Tredls, »gospođom prečasnog Horacija Krulera; kad sam o tome progovorio gospođi Kruler, uz svu moguću opreznost, na nju je to načinilo takav utisak, da je vrisnula i onesvestila se. Mesecima posle toga nisam smeo ni pisnuti o toj stvari«.

»Ali ste ipak najzad pisnuli?« rekoh ja.

»Pisnuo je prečasni Horacije«, reče Tredls. »Divan je to čovek, uzor od čoveka u svakom pogledu, pa joj je on okrenuo pažnju na to da bi ona, kao dobra hrišćanka, bila dužna da, se pomiri sa tom žrtvom, naročito kad je žrtva još tako neizvesna, te da ne treba da gaji prema meni nehrišćanska osećanja. Što se mene lično tiče, Koperfilde, dajem vam časnu reč da sam se prema porodici osećao kao prava ptica grabljivica«.

»Sestre su, nadam se, bile na vašoj strani, Tredlse?«

»To se, bogami, ne može reći«, odgovori on. »Pošto smo u neku ruku pridobili gospođu Kruler, moradosmo stvar saopštiti Sari. Sećate li se da sam vam govorio o Sari, o devojci kojoj kičma nije kako valja?«

»Tačno«.

»Ona je stisnula obe ruke«, reče Tredls pogledavši u mene s izrazom očajanja, »sklopila oči i sva pomodrela; sasvim se ukočila i dva dana nije ništa okusila, osim prepečenog hleba i vode na kašičicu«.

»Ala je to nezgodna devojka, Tredlse!« rekoh ja.

»O, molim izvinite, Koperfilde!« reče Tredls. »Krasna je to devojka, samo je puna osećanja. U stvari, sve su takve. Sofija mi je kasnije pričala da se ne može iskazati rečima koliko je samu sebe

prekorevala dok je lebdela oko Sare. Po svojim vlastitim ošećanjima sudim da joj je moralo biti teško, Koperfilde, jer je meni bilo kao da sam kakav zlikovac. Pošto se Sara povratila, ostalo nam je da stvar saopštimo ostaloj kiti od osam devojaka, što na njih ostavi vrlo raznovrsne i dirljive utiske. One dve najmlađe, koje Sofija poučava, upravo su nedavno prestale da me mrze«.

»Sad su se bar, nadam se, pomirile s tim?« rekoh ja.

»Da-a-a-a, mislim da su se onako uglavnom sklonile na to«, reče Tredls nesigurnim glasom. »Mi, u stvari, izbegavamo taj razgovor, a moja neizvesna budućnost i slabi izgledi velika su im uteha. Ako se nas dvoje ikad venčamo, biće tu žalosnih prizora. To će mnogo više ličiti na pogreb nego na svadbu. I sve će me one mrzeti što im je otimam«.

Dok tako gleda na mene, uz polu šaljiv polu ozbiljan izraz, njegovo čestito lice čini na mene jači utisak ovako u sećanju nego što je činilo u stvarnosti, pošto sam dotle već bio došao u neko stanje preterane rasejanosti i strahovanja, tako da sam bio sasvim nesposoban da usredsredim pažnju ma na šta. Kad smo se približili kući u kojoj su stanovale gospođice Spenlou, bio sam u takvoj nedoumici u pogledu svog spoljnjeg izgleda i prisutnosti duha, da mi Tredls predloži malo okrepljenje u vidu čaše lakog piva. Pošto u susednoj krčmi pribegosmo i tome sredstvu, on me povede, i ja pođoh nesigurnim koracima ka vratima gospođice Spenlou.

Kad je služavka otvorila vrata, ja sam kao kroz neku maglu osećao kao da sam izložen na ugled, i da se kroz predsoblje, u kojem videh barometar, teturam u mali salon na prizemnom spratu, koji gleda na lepo uređenu bašticu. Zatim isto tako kroz maglu osetih kako sedam na neku sofu i gledam kako se Tredlsova kosa uspravlja, pošto na njoj više nema šešira, kao neka od onih nametljivih figurica od opruga što izleću iz tobožnjih burmutica čim se podigne poklopac. Pa onda kako slušam kuckanje starinskog časovnika na kaminu i kako se trudim da podesim da. ide u takt sa lupanjem moga srca, što nikako nije išlo. I kako se osvrćem unaokolo po sobi ne bi li ugledao neki znak od Dore — ali ne nalazim ništa. I kako mi se čini da sam čuo da je Džip jednom lanuo negde daleko, pa mu je neko odmah zapušio njušku. Nazad vidim sebe kako guram Tredlsa unazad prema kaminu, i kako se klanjam vrlo zbunjeno dvema suvim, malim, postarijim damama u crnim haljinama, od kojih svaka izgleda kao čudesno pogođena reprodukcija pokojnog gospodina Spenloa na porculanu ili štavljenoj koži.

»Izvolite sesti, molim vas«, reče jedna od dveju malih dama.

Pošto prestadoh da se spotičem preko Tredlsa, i pošto sedoh na nešto što nije bila mačka, jer prilikom prvog sedanja nisam bio te sreće, toliko mi se povratila moć gledanja, da sam uspeo da zapazim da je gospodin Spenlou nesumnjivo bio najmlađi u porodici; da između sestara postoji razlika od šest do osam godina; i da mlađa od njih izgleda kao da rukovodi konferencijom po tome što u ruci drži moje pismo — koje mi je izgledalo tako blisko, a ipak tako čudno — i zagleda u njega kroz lornjon. Bile su podjednako obučene, ali je ta sestra svoju haljinu nosila nekako više mladalački nego ona druga, pa je možda imala i koji nabor više, ili malo čipkice, ili broš, ili grivnu, ili kakvu-takvu dranguliju, od čega je izgledala živahnija. Obe su se držale uspravno, strogo propisno, pedantno, pribrano i mirno. Sestra koja nije držala moje pismo držala je ruke skrštene na prsima i odmarala ih jednu na drugoj — kao da je neki idol.

»Gospodin Koperfild, ako se ne varam«, reče sestra koja je držala pismo, obraćajući se Tredlsu.

To je bio strašan početak. Tredls je morao da objašnjava da sam ja gospodin Koperfild, dok sam ja morao da polažem pravo na sebe, a one da se oslobađaju već stvorenog mišljenja da je Tredls gospodin Koperfild, te smo svi uopšte bili u divnom položaju. Da bi stvar još lepše izgledala, svi jasno čusmo kako Džip dvaput kratko lanu, na što mu opet neko zapuši njušku.

»Gospodine Koperfilde!« reče ona sestra s pismom u ruci.

Ja na to nešto uradih — valjda se poklonih — i sav se pretvorih u pažnju; a na to druga sestra upade u reč.

»Pošto moja sestra Lavinija«, reče ona, »poznaje stvari takve prirode, ona će vam izložiti šta se nama čini kao najpodesnije za obostranu sreću«.

Kasnije sam saznao da je gospođica Lavinija autoritet u pitanjima srca zato što je nekada postojao neki gospodin Pidžer koji je igrao kratki vist i za koga se mislilo da je zaljubljen u nju. Ja lično mislim da je to bila sasvim proizvoljna pretpostavka, i da je gospodin Pidžer bio daleko od svakog osećanja takve vrste — koje on, uostalom, koliko je to meni poznato, nije nikad ni na kakav način izrazio. Ali su i gospođica Lavinija i gospođica Klarisa bile uvrtele u glavu praznovericu da bi on izjavio tu svoju ljubav da ga smrt nije prerano pokosila, otprilike u šezdesetoj, usled toga što je preteranim pićem upropastio organizam, pa se onda preterano upeo da stvar popravi lokanjem banjske mineralne vode. Čak su imale i neku prikrivenu sumnju da je umro od neiskazane ljubavi, premda moram reći da se u kući nalazila jedna njegova slika s nosom crvenim kao ruža iz Damaska, po kojem se nikako ne bi reklo da je patio od prikrivanja osećanja.

»Mi nećemo«, reče gospođica Lavinija, »ulaziti u istoriju ove stvari. Smrt našeg sirotog brata Fransisa stavlja krst preko toga«.

»Mi se nismo«, reče gospođica Klarisa, »Često sastajale sa našim bratom Frensisom, ali među nama nije bilo nikakvog stvarnog razdora i nesloge. Frensis je pošao svojim putem, a mi svojim. Mi smo smatrale da tako treba da bude radi sreće i jedne i druge strane, pa je tako i bilo«.

Obe sestre su se lako naginjale napred dok su govorile, klimale glavom kad sve izgovore, i najzad se opet uspravljale i tako uspravljene ćutale.

»Stanje naše nećake, ili njeno zamišljeno stanje, jako se izmenilo smrću našeg brata Frensisa«, reče gospođica Klarisa, »te prema tome smatramo da su se promenili i nazori našeg brata u pogledu njenog položaja. Mi nemamo razloga da sumnjamo, gospodine Koperfilde, da ste vi mlad gospodin pun dobrih svojstava i časnog karaktera, a ni u to da imate naklonosti, ili da ste bar uvereni da osećate naklonost prema našoj nećaci«.

Ja odgovorih kao što sam obično govorio, kad god bi mi se pružala prilika za to, da niko nije nikad voleo nikog drugog tako kao ja Doru. Tredls mi priteče u pomoć blagim potvrdnim mrmljanjem.

Gospođica Lavinija zausti da kaže nešto, kad gospođica Klarisa, koju kao da je stalno kopkala želja da pominje svoga brata Frensisa, opet upade:

»Da je Dorina mama«, reče ona, »kad se udala za našega brata Frensisa odmah rekla da za njihovim stolom nema mesta za svu rodbinu, bilo bi bolje za sreću obeju strana«.

»Sestro Klarisa«, reče gospođica Lavinija, »možda bi bolje bilo da se o tome sada ne govori«.

»Sestro Lavinija«, reče gospođica Klarisa, »to stoji u vezi sa ovom stvari. Meni nije ni na kraj pameti da se mešam u tvoju oblast ovog predmeta o kojem samo ti možeš govoriti sa razumevanjem. Ali u oblasti o kojoj je sada reč, ja imam pravo glasa i mišljenja. Bilo bi bolje za sreću obeju strana da je Dorina mama, kad se udala za našeg brata Frensisa, otvoreno rekla kakve namere ima, pa bismo znale na čemu smo. Mi bismo rekle: ‚Molimo da nas nikad više ne zovete‘, te bi se izbegla svaka mogućnost za nesporazume«.

Pošto gospođica Klarisa prestade mahati glavom, gospođica Lavinija nastavi, i opet stade kroz lornjon zagledati u moje pismo. One su obe imale sitne, svetle, okrugle očice, nalik na oči u ptica. Uopšte su mnogo ličile na ptice onim svojim naglim, žustrim, oštrim ponašanjem, i sitnim kočopernim pokretima, kojima su se gnezdile kao kanarinke.

Gospođica Lavinija, kako rekoh, nastavi:

»Vi, gospodine Koperfilde, tražite dopuštenje gospođice Klarise i moje da dolazite ovamo u posetu kao priznati prosilac naše nećake«.

»Ako je naš brat Frensis«, reče gospođica Klarisa ponovo upadajući, ako se nešto tako mirno može nazvati upadanjem, »Želeo da oko sebe stvori atmosferu Doktorskog doma i samo Doktorskog

doma, kakvo pravo ili želju imamo mi da mu to zamerimo? Nikakvo, uverena sam u to. Od nas je uvek bila daleko želja da se kome namećemo. Ali zašto da nam se to ne kaže? Neka naš brat Frensis i njegova žena imaju svoje društvo. A neka moja sestra Lavinija i ja imamo svoje. Mi smo valjda u stanju da sebi nađemo društvo!«

Kako je izgledalo da je to namenjeno Tredlsu i meni, i Tredls i ja odgovorismo ponešto. Tredls se nije mogao čuti. Što se mene tiče, ja, čini mi se, rekoh da to služi na čast svima zainteresovanima. Nisam ni sam imao pojma šta hoću time da kažem.

»Sestro Lavinija«, reče gospođica Klarisa pošto je bila skinula teret s duše, »možeš nastaviti, draga«.

Gospođica Lavinija nastavi:

»Gospodine Koperfilde, moja sestra Klarisa i ja smo uzele vrlo brižljivo u razmatranje ovo pismo, a razmatranje nismo počele pre no što smo pismo pokazale našoj nećaci i porazgovarate s njom o svemu. Mi ne sumnjamo u to da vi smatrate da je jako volite«.

»Hvala vam, gospođo!« rekoh ja ushićeno. »O!...«

Ali kako mi gospođica Klarisa dobaci jedan živahan pogled (sasvim kao žustra kanarinka), kao da me moli da ne prekidam proročicu, ja se izvinih.

»Naklonost«, reče gospođica Lavinija, gledajući u svoju sestru kao da očekuje da ona potvrdi njene reči, što ona i učini klimajući glavom pri svakom delu rečenice, »zrela naklonost koju prate duboko poštovanje i odanost ne dolazi lako do izražaja. Njen je glas tih i nečujan. Ona je skromna i povučena; ona se krije u zasedi, čeka i čeka. Takav je zreo plod. Ponekad i čitav život promakne tiho i nečujno, i na kraju se ispostavi da još uvek sazreva u senci«.

Ja, razume se, onda nisam znao da se time cilja na njen zamišljeni doživljaj sa smrtno ranjenim Pidžerom, ali sam po ozbiljnosti sa kojom je gospođica Klarisa klimala glavom video da se tim rečima pridaje velika važnost.

»Površnija osećanja, ja ih nazivam površnim u poređenju sa takvim osećanjima, površne naklonosti vrlo mladog sveta«, nastavi gospođica Lavinija, »ona su kao prašina u poređenju sa stenom. I tako smo, usled postojeće teškoće da saznamo dali su te naklonosti u stanju i da potraju, i da li imaju neke stvarne osnove, moja sestra Klarisa i ja sama, bile u vrlo velikoj nedoumici kako da postupimo, gospodine Koperfilde i gospodine ...«

»Tredlse«, reče moj prijatelj kad vide da gledaju u njega.

»Molim, izvinite. Član Unutarnjeg pravničkog udruženja, čini mi se«, reče gospođica Klarisa i ponovo baci pogled na moje pismo.

Tredls reče:

»Sasvim tačno«, pa se jako zajapuri u licu.

Do tada još nisam bio dobio nikakvo izrično ohrabrenje, ali mi se učinilo da kod dveju malih sestara, a naročito kod gospođice Lavinije, vidim neko pojačano uživanje u tom novom i plodonosnom predmetu porodičnog interesovanja — sklonost da se taj predmet što bolje iskoristi, raspoloženje da se neguje i gaji; i u tome osetih mio, svetao zračak nade. Učinilo mi se da opažam kako bi gospođica Lavinija neobično uživala da, vodi nadzor nad dvoje dragih kao što smo Dora i ja, a da bi gospođica Klarisa isto toliko uživala da posmatra nju kako vodi nadzor nad nama, i da sa svoje strane priloži svoj udeo nadležnosti kad se god oseti raspoložena za to. To me je ohrabrilo da vrlo vatreno dokazujem kako volim Doru više no što mogu iskazati, ili više no što može ma ko verovati; da svi moji prijatelji znaju koliko je volim; da moja tetka, Agnesa, Tredls i svaki živi ko me poznaje znaju koliko je volim i koliko sam zbog te ljubavi postao ozbiljan. I pozvah se na Tredlsa kao na svedoka. A Tredls sa svoje strane osu paljbu kao da učestvuje u parlamentarnoj debati, i zaista se pokaza sjajno i junački, jer je potvrdio sve što sam ja rekao, i to zvučnim, zaobljenim izrazima i otvorenim, pametnim i praktičnim izjavama, koje očevidno učiniše povoljan utisak.

»Ja govorim, ako smem da se tako izrazim, kao čovek koji i sam ima nešto iskustva u takvim stvarima«, reče Tredls, »pošto sam i sam veren s jednom mladom damom, jednom od desetoro, dole u Devonširu, mada zasada ne vidim verovatnoće da će našoj veridbi skoro biti kraj«.

»Vi ste onda, možda, u stanju da potvrdite ono što maločas rekoh, gospodine Tredlse«, primeti gospođica Lavinija, očevidno pokazujući novo interesovanje za njega, »o naklonosti koja je skromna i povučena, pa čeka i čeka!«

»Od sveg srca, gospođo!« reče Tredls.

Gospođica Klarisa pogleda u gospođicu Laviniju, i stade ozbiljno mahati glavom. Gospođica Lavinija pogleda zbunjeno u gospođicu Klarisu, i lako uzdahnu.

»Sestro Lavinija«, reče gospođica Klarisa, »uzmite moju bočicu mirišljave soli«.

Gospođica Lavinija se okrepi time što nekoliko puta udahnu nad mirišljavim sirćetom, dok smo Tredls i ja gledali sve to sa velikom zabrinutošću; a onda nastavi prilično slabim glasom:

»Moja sestra i ja smo bile u velikoj sumnji, gospodine Tredlse, kakav stav da zauzmemo u pogledu tih dopadanja, ili uobraženog dopadanja, kod tako mladih stvorova kao što su vaš prijatelj gospodin Koperfild i naša nećaka«.

»Dete našeg brata Frensisa«, primeti gospođica Klarisa. »Da je žena našeg brata Frensisa za života našla za shodno, iako je imala neosporno pravo da postupi kako je smatrala za najbolje, da pozove i rodbinu na večeru, mi bismo sada možda bolje poznavale dete svoga brata Frensisa. Sestro Lavinija, nastavi«.

Gospođica Lavinija okrete moje pismo tako da potpis dođe prema njoj, pa kroz lornjon zagleda u neke pažljivo ispisane pribeleške koje je zabeležila na toj strani.

»Nama izgleda«, reče ona, »da će biti smotreno, gospodine Tredlse, ako ta osećanja podvrgnemo našem sopstvenom posmatranju. Mi zasada ne znamo ništa o njima, a nismo ni u stanju da cenimo koliko su ona stvarna. Mi smo prema tome sklone da pristanemo na predlog gospodina Koperfilda i da odobrimo njegove posete ovoj kući«.

»Ja vam, poštovane gospođe«, kliknuh ja kad mi se težak teret strepnje svali s duše, »nikad neću zaboraviti tu dobrotu!«

»Ali«, nastavi gospođica Lavinija, »ali mi bismo više volele, gospodine Tredlse, da te posete zasada smatramo kao posete lično nama. Mi se moramo čuvati da damo zvanično obeležje odnosu između Koperfilda i naše nećake, sve dok ne dobijemo priliku...«

»Dok ti ne dobiješ priliku, sestro Lavinija«, reče gospođica Klarisa.

»Neka bude tako«, saglasi se gospođica Lavinija uzdahnuvši, »dok ne dobijem priliku da ih posmatram«.

»Koperfilde«, reče Tredls okrenuvši se meni, »uveren sam da i vi osećate da je ovo sasvim razložno i puno obzira«.

»Tako je«, viknuh ja; »ja sam duboko svestan toga«.

»Pri takvom stanju stvari«, reče gospođica Lavinija, opet zagledajući u svoje pribeleške, »i pristajući na njegove posete samo pod tim uslovom, mi moramo zahtevati od gospodina Koperfilda izričnо obećanje, dato na časnu reč, da između njega i naše nećake neće biti nikakvog opštenja bez našeg znanja; da se neće smišljati nikakav plan koji bi se ticao naše nećake pre no što će se izložiti nama ...«

»Tebi, sestro Lavinija«, umeša se gospođica Klarisa.

»Neka bude i tako, Klarisa«, saglasi se gospođica Lavinija pomirljivo; »meni; i pre no što dobije našu potporu. Mi moramo to postaviti kao sasvim izričan i ozbiljan uslov, koji se ne sme prekršiti ni na koji način, želele smo da gospodin Koperfild dođe do nas u pratnji kog svog poverljivog prijatelja«, uz naklon glave prema Tredlsu, koji se pokloni, »da ne bi bilo nikakve sumnje ili nesporazuma u toj stvari. Ako se gospodin Koperfild, ili ako se vi, gospodine Tredlse, ma i najmanje

ustežete da date takvo obećanje, ja vas molim da o tome razmislite«.

Ja kliknuh van sebe od oduševljenja da nije potreban ni jedan trenutak za razmišljanje. Vatreno obavezah sebe traženim obećanjem, pozvah se na Tredlsa da bude svedok, i nazvah sebe gorim od najcrnjeg nevaljalca ako bih ikad ma i najmanje odstupio od obećanja.

»Stojte!« reče Lavinija i diže ruku. »Mi smo rešile, pre no što smo imale zadovoljstvo da primimo vas dvojicu, gospodo, da vas četvrt sata ostavimo nasamo, da razmislite o tome. Dopustite nam da se povučemo«.

Uzalud sam govorio da nije potrebno nikakvo razmišljanje. One su uporno ostajale pri svojoj odluci da se povuku na određeno vreme. Prema tome, te ptičice odskakutaše vrlo dostojanstveno, na šta ja primih Tredlsova čestitanja i osetih se kao da sam se vinuo u predele najvećeg blaženstva. Tačno po isteku četvrt časa one se pojaviše ponovo s istom dostojanstvenošću kao što su otišle. Kad su izlazile, njihove su haljine šuštale kao da su od jesenjeg lišća, a kad su se vraćale, isto su tako šuštale.

Na to se ja još jednom obavezah na poštovanje propisanih uslova.

»Sestro Klarisa«, reče gospođica Lavinija, »ostalo je vaša stvar«.

Gospođica Klarisa sad prvi put raskrsti ruke, pa uze pribeleške i pogleda u njih.

»Biće nam osobito milo«, reče gospođica Klarisa, »da vidimo gospodina Koperfilda na ručku svake nedelje, ako mu je to zgodno. Mi ručamo u tri sata«.

Ja se poklonih.

»Preko nedelje«, reče gospođica Klarisa, »biće nam milo da viđamo gospodina Koperfilda na čaju. Mi pijemo čaj u šest i po«.

Ja se ponovo poklonih.

»Dvaput nedeljno«, reče gospođica Klarisa, »ali, po pravilu, nikako češće«.

Ja se ponovo poklonih.

»Gospođica Trotvud«, reče gospođica Klarisa, »koja se pominje u pismu gospodina Koperfilda, doći će nam možda u posetu. Kad posećivanje služi na dobro svih zainteresovanih, nama je milo da primamo posete i da ih vraćamo. Kad je bolje za sreću svih zainteresovanih da ne bude posećivanja, kao u slučaju našeg brata Frensisa i njegovog doma, onda je to sasvim druga stvar«.

Ja izjavih da će se moja tetka ponositi i radovati da se s njima upozna, iako moram priznati da u duši nisam bio baš siguran da će se bogzna kako slagati. Pošto su uslovi utvrđeni, ja najtoplijim rečima izjavih svoju zahvalnost, pa uzevši ruku prvo gospođice Klarise, a onda gospođice Lavinije, pritisnuh i na jednu i na drugu svoje usne.

Tada gospođica Lavinija ustade, pa zamolivši gospodina Tredlsa da je izvini za časak, pozva mene da pođem za njom. Ja poslušah sav drhteći, te me ona odvede u drugu sobu. Tamo nađoh svoju ljubljenu kako pritiskuje rukama uši stojeći iza vrata, s onim svojim slatkim licem okrenutim zidu, a Džipa u grejalici za tanjire s glavom umotanom u peškir.

O, kako je bila divna u svojoj crnoj haljini, i kako je jecala i plakala u prvi mah, i nije htela da izađe iza vrata! I kako smo se voleli kad je najzad ipak izašla; i kako sam bio blažen kad izvadismo Džipa iz grejalice za tanjire, pa ga vratismo u život, na što on stade strašno kijati; to jest kada se opet sve troje nađosmo na okupu.

»Mila moja Doro! Sad si zaista zanavek moja!«

»O, nemoj«, molila je Dora. »Molim te«.

»Zar nisi moja zanavek, Doro?«

»O, jesam, naravno da jesam«, viknu Dora, »ali se tako plašim«.

»Plašiš se, mila?«

»O da; on mi se nikako ne sviđa!« reče Dora. »Zašto ne odlazi?«

»Ko, srećo moja?«

»Tvoj prijatelj«, reče Dora. »Šta se on tu meša? Mora da je strašno glup!«

»Zlato moje«, nikad nije bilo ničeg tako umiljatog na svetu kao njeno detinjasto ponašanje! »to je najbolji stvor na svetu!«

»Dobro, ali nama nisu potrebni nikakvi najbolji stvorovi!« napući se Dora.

»Mila moja«, molio sam ja, »ti ćeš ga uskoro bolje upoznati, pa će ti se svideti više od mnogih drugih! A eto, skoro će doći i moja tetka, pa ćeš i nju jako zavoleti kad je upoznaš.«

»Ne, molim te, ne dovodi je!« reče Dora, i dade mi lak poljubac pun užasa, pa sklopi ruke. »Nemoj, molim te! Ja znam da je to nevaljala, pakosna, stara veštica! Ne puštaj je ovamo, Dodi!« što je bila skraćenica za ime David.

Ništa nije vredelo dokazivati, te se ja nasmejah, zadivljen, zaljubljen, blažen; a ona mi zatim pokaza Džipovu novu veštinu da šeni u kutu, što on uradi brzinom munje, pa onda opet spusti šape; i ne znam koliko bih tako ostao tu ne misleći na Tredlsa, da gospođica Lavinija ne dođe da me odvede. Gospođica Lavinija je jako volela Doru (reče mi da je Dora tačno onakva kakva je ona sama bila u njenim godinama, što je značilo da se jako promenila), pa je postupala s Dorom kao da je ona kakva igračka. Poželeh da nagovorim Doru da dođe da se upozna sa Tredlsom, pa joj to i predložih, ali ona na to pobeže u svoju sobu i zaključa se, te se ja vratih Tredlsu bez nje, pa odoh kao na krilima.

»Sve je ispalo ne može bolje biti«, reče Tredls; »a one su, nema zbora, vrlo prijatne stare dame. Ne bi me nimalo začudilo da se oženite koju godinu pre mene, Koperfilde«..

»Svira li vaša Sofija u kakav instrumenat, Tredlse?« upitah ja, srca punog ponosa.

»Svira na klaviru taman koliko da poučava svoje sestre«, reče Tredls.

»Zna li da peva?« upitah ja.

»Pa peva ponekad balade, da malo razveseli ostale kad su neraspoloženi«, reče Tredls. »Nikakve škole«.

»Ne peva uz gitaru?« rekoh ja.

»Ne, bože sačuvaj!« reče Tredls.

»Zna li da slika?«

»Nimalo«, reče Tredls.

Obećah Tredlsu da će čuti Doru kako peva i videti njene slike cveća. On reče da će ga to veoma radovati, pa pođosmo kući ruku pod ruku, raspoloženi i radosni. Usput sam ga podsticao da govori o Sofiji, a on je onda govorio pun žarkog pouzdanja u nju, čemu sam se mnogo divio. U mislima sam je poredio s Dorom, i pritom osećao veliko zadovoljstvo u duši, ali sam i iskreno priznavao da je ona, izgleda, sasvim dobra devojka za Tredlsa.

Tetku, razume se, odmah obavestih o uspešnom ishodu sastanka i o svemu onome što se na njemu govorilo i radilo. Ona se obradova videći da sam srećan, pa mi obeća da će posetiti Dorine tetke bez odlaganja. Ali se te večeri tako dugo šetala gore-dole po našim sobama dok sam ja pisao Agnesi, da počeh misliti da će tako šetati sve do ujutro.

Napisah Agnesi govorljivo i zahvalno pismo u kojem joj ispričah o svim dobrim posledicama do kojih je došlo usled toga što sam poslušao njen savet. A ona mi odgovori obratnom poštom. Njeno je pismo bilo puno nade, srdačno i veselo. Od tog vremena je uvek bila vesela.

Imao sam sad pune ruke posla, više nego ikad. U poređenju s onim mojim svakodnevnim putovanjima na Hajgeit, Patni je bio daleko, a ja sam, naravno, želeo da idem tamo što češće. Pošto je ono predloženo odlaženje na čaj bilo neizvodljivo, ja dobih dopuštenje od gospođice Lavinije da dolazim u posetu subotom posle podne, a da time ne okrnjim svoju povlasticu za nedelju. I tako je završetak nedelje za mene uvek bio divan, te sam sve ostale dane u nedelji provodio u iščekivanju tog završetka.

Osetio sam veliko olakšanje kada sam video da se tetka, Uzevši sve u obzir, slaže sa Dorinim tetkama mnogo bolje nego što se moglo očekivati. Moja tetka načini obećanu posetu nekoliko dana

posle sastanka, a nekoliko dana docnije Dorine tetke dođoše njoj u posetu, strogo se pridržavajući ceremonija i propisa. Zatim je došlo do izmene sličnih ali više prijateljskih poseta, obično u razmaku od tri do četiri nedelje. Znam da je moja tetka vrlo neprijatno delovala na Dorine tetke svojim krajnjim nevođenjem računa o gospotstvenosti vožnje u kolima, i svojim pešačenjem do Patnija u sasvim neobično vreme, kao na primer ubrzo posle doručka, ili baš pred sami čaj; a i time što je šešir nosila onako kako je njenoj glavi bilo zgodnije, nimalo ne vodeći računa o predrasudama civilizacije u tom pogledu. Ali se Dorine tetke ubrzo složiše u tome da moju tetku treba gledati kao na nastranu i pomalo muškobanjastu gospođu jake volje; a moja tetka je, opet, iako je ponekad kostrešila perje Dorinim tetkama iskazivanjem svojih jeretičkih mišljenja o raznim pitanjima ceremonije — mene toliko volela, da je žrtvovala neke svoje sitne nastranosti za ljubav opšte sloge.

Jedini član našeg malog društva koji je odlučno odbijao da se prilagodi prilikama, bio je Džip. On nikako nije mogao da vidi moju tetku, a da odmah ne iskezi i poslednji zub u glavi, pa da se zavuče pod neku stolicu i odande neprestano reži, ovda-onda prelazeći u žalosno zavijanje, kao da mu zaista suviše ide na živce. Pokušavalo se s njim na sve moguće načine: milovanjem, grdnjom, lupanjem, donošenjem u Bakingem-strit, gde se odmah ustremio na dve mačke, na užas sviju prisutnih, ali ga ništa nije moglo naterati da podnosi društvo moje tetke. Ponekad bi i sam pomislio da je savladao svoje neraspoloženje, pa bi se za minut ponašao prijateljski, ali bi odjednom zarozao svoju prćastu njušku i toliko zaurlao, da nije bilo drugog leka nego umotati mu glavu i strpati ga u grejalicu za tanjire. Najzad je došlo do toga da bi ga Dora odmah umotala u peškir i zatvarala u grejalicu čim bi čula da je tetka stigla.

A kada naš život pođe tim svojim mirnim tokom, još mi je jedna stvar zadavala brigu. Činilo mi se da svi jednodušno, kao po nekom dogovoru, gledaju na Doru kao na lepu igračku ili predmet za zabavu. Moja bi je tetka, s kojom se ona postepeno zbližila, stalno zvala »Moj cvetak«, a već najveće uživanje u životu gospođice Lavini je sastojalo se u tome da Doru dvori, da joj kovrdža uvojke, da joj pravi ukrase i da postupa s njom kao s maminom mazom. A što je radila gospođica Lavinija, činila je i njena sestra kao nešto sasvim prirodno. Meni je to bilo čudno, ali one su postupale s Dorom umnogome onako kako je Dora postupala sa Džipom.

Reših se da o tome razgovaram s Dorom, te joj jednog dana kad izađosmo u šetnju, jer nam je posle izvesnog vremena gospođica Lavinija dozvolila da sami izlazimo u šetnju, rekoh kako bih želeo da ih ona dovede do toga da se drukčije ponašaju prema njoj.

»Jer znaš, mila moja«, upozorih je, »ti više nisi dete«.

»Eto!« reče Dora, »sad ćeš opet da se duriš!«

»Da se durim, mila?«

»Ja znam da su one zlatne prema meni«, reče Dora, »i ja sam srećna«.

»Lepo! Ali, milo zlato moje«, rekoh ja, »ti bi mogla biti srećna, a da se ipak s tobom razumno postupa«.

Dora me pogleda prekorno, najlepšim svojim pogledom, pa zajeca, pitajući zašto sam uopšte toliko želeo da se verim s njom kad je ne volim. I zašto odmah sad ne odem od nje ako je ne podnosim.

Šta sam drugo mogao nego da joj poljupcima utrem suze i da joj posle toga govorim kako ludujem za njom.

»Znaš da sam vrlo nežna«, reče Dora, »pa ne bi trebalo da budeš tako svirep prema meni, Dodi!«

»Svirep, ljubavi moja! Pa ja nikad ni za šta na svetu ne bih hteo ni mogao da budem svirep prema tebi!«

»Onda mi nemoj neprestano iznalaziti neke mane«, reče Dora i napući usta u pravi ružin pupoljak, »pa ću biti dobra«.

Ne prođe mnogo pa me obradova kad sama zatraži da joj dam onu knjigu o kuvanju o kojoj sam

joj govorio i da joj pokažem kako se vode računi, kao što sam obećao. Kad sledeći put dođoh u posetu, donesoh i knjigu — bio sam dao da se lepo poveže da bi izgledala manje suvoparna i primamljiva — i dok smo švrljali po Utrini, ja joj pokazah jedan stari tetkin tefter, i dadoh joj nekoliko blokova hartije i vrlo lepu kutiju sa olovkama, da se vežba u vođenju računa u svom domu.

Ali Doru je od knjige za kuvanje zabolela glava, a cifre su je nagonile na plač. Neće nikako da se sabiraju, govorila je ona. Zato ih je brisala, pa onda crtala po blokovima male bukete i slikala mene i Džipa.

Posle toga sam pokušao da je usmeno i kao od šale uputim u domaćinstvo, dok onako šetamo subotom po podne. Ponekad bih, kad bismo prolazili ispred kasapnice, rekao:

»Zamisli, srce moje, da smo venčani, pa hoćemo da kupimo jednu ovčiju plećku za ručak; da li bi znala da je kupiš?«

A mojoj bi se lepoj Dori na to snuždilo lice i opet bi napravila od usta pupoljak, kao da bi mnogo više volela da mi usta zatvori poljupcem.

»Bi li umela da kupiš, srce?« ponovio bih ja ako sam bio vrlo uporan.

Dora bi se malo zamislila, pa bi onda, možda, odgovorila likujući:

»Pa mesar bi umeo da je proda, te meni nije potrebno da to znam! O, ti luckasti dečko!«

Kad jednom tako upitah Doru, gledajući jednim okom u knjigu za kuvanje, šta bi radila da smo venčani, pa da joj nešto kažem kako bih voleo dobar irski paprikaš; ona odgovori da bi rekla služavki da ga napravi, i sklopi obe rukice oko moje mišice, pa se nasmeja tako dražesno, da je bila divnija nego ikad.

Usled toga je knjiga o kuvanju počela uglavnom da se upotrebljava u jednu svrhu: da se stavlja u kut da bi Džip na njoj šenio. Ali Dora je bila tako zadovoljna kad ga je uvežbavala da stoji na njoj i da ne pokazuje želju da s nje siđe, a da u isto vreme u ustima drži kutiju s olovkama — da sam bio sav srećan što sam taj »Kuvar« kupio.

I ponovo se vratismo kutiji sa gitarom, slikanju cveća, i pesmama o tome kako treba neprestano igrati tra-la-la! Pa smo bili srećni i presrećni. Divne li sreće! Ponekad sam pomišljao da se drznem da nagovestim gospođici Laviniji kako s mojim zlatom postupa i suviše kao s igračkom, a ponekad bih se opet i sam, kako bi se reklo, probudio i začudio kad bih otkrio da sam i ja zapao u tu opštu grešku i da s njom postupam kao s igračkom — ali ne tako često.

GLAVA XLII

PAKOST

Nekako osećam kao da ne bi trebalo da ovde beležim — i pored toga što ovaj rukopis nije namenjen drugim očima sem mojima, kako sam, iz osećanja odgovornosti prema Dori i njenim tetkama, naporno radio na onoj strahovito teškoj stenografiji, i koliko sam se iz dana u dan usavršavao u njoj. Onome što sam već ranije napisao o svojoj istrajnosti u to doba svoga života, i o strpljivoj energiji koja je tada počinjala da sazreva u meni, i koja je, znam, jaka strana mog karaktera, ako on uopšte ima koju jaku stranu — dodaću samo to: bacim li pogled unazad, nalazim u njoj izvor svog uspeha u životu. Imao sam dosta sreće u praktičnom životu, jer ima ljudi, i te koliko, koji su radili mnogo napornije od mene, a nisu uspeli ni upola kao ja. Samo ja nikad ne bih postigao ono što sam postigao bez svoje navike da budem tačan, uredan, marljiv, i bez one svoje odlučnosti da se, kad zatreba, sav bacim samo na jedan predmet u jedno određeno vreme — ma šta dolazilo posle i ma koliko me požurivalo. A sve sam te osobine i navike stekao u to doba. Bog mi je svedok da ovo ne pišem u nameri da se hvalim. Čovek koji vrši smotru svog ličnog života kao ja sad, ovako stranu po stranu, neizostavno mora da je zaista dobar čovek ako prođe bez one bolne svesnosti o mnogim zanemarenim sposobnostima, o uludo proćerdanim prilikama, o nepostojanim, izopačenim osećanjima koja stalno vode borbu u njemu i nanose mu poraze. Mogu slobodno reći da nemam nijednog prirodnog dara koji nisam do najveće mere iskoristio. Hoću prosto da kažem: sve što sam ikad pokušao da uradim uživotu, uvek sam od sveg srca pokušao da uradim dobro; čemu sam se god posvetio, posvetio sam se potpuno; a i na krupnim i na sitnim ciljevima radio sam temeljno i predano. Nikad nisam verovao u mogućnost da bilo kakva prirodna ili usavršena sposobnost može dovesti do cilja ako se ne udruži sa postojanošću, sa sposobnošću za najprostiji posao i sa stalnim staranjem da se dođe cilju; a to je pravo, pravcato uspešno postignuće na ovom svetu. Srećna obdarenost i neka srećna okolnost mogu sačinjavati dve strane lestvica po kojima se neki ljudi popnu ka uspehu, ali prečage tih lestvica moraju biti napravljene od istrajnosti i otpornosti, i ništa ne može zameniti temeljnu, vatrenu i iskrenu predanost poslu. Sad uviđam da su moja zlatna pravila bila: nikad ne pristupaj poslu ako ne misliš sav da se uneseš u njega; i nikad ne potcenjuj nijedan svoj posao, ma kakav on bio.

Neću ovde ponavljati koliko dugujem Agnesi za primenjivanje onoga što sam ovde izložio kao načelo. Moje pripovedanje prelazi na Agnesu sa osećanjem zahvalne ljubavi.

Ona dođe Doktorovima u goste na dve nedelje. Gospođin Vikfild je bio stari Doktorov prijatelj, te je Doktor želeo da se s njim razgovara i da mu pomogne. O tome je bilo govora s Agnesom kad je poslednjl put bila u gradu, pa je ta poseta došla kao posledica tog razgovora. Ona i njen otac dođoše zajedno. Ja se nisam mnogo iznenadio kad sam čuo od nje kako je zamolila da se negde u susedstvu nađe stan za gospođu Hip, čijem je reumatizmu bila potrebna promena vazduha, i koja je bila ushićena da do te promene dođe u tako prijatnom društvu. A ne iznenadih se nimalo ni kad odmah sutradan Urija, kao savestan sin, doprati svoju čestitu majku u novi stan.

»Znate kako je, master-Koperfilde«, reče on pošto mi nametnu svoje društvo u kratkoj šetnji po Doktorovoj bašti, »ko je zaljubljen, on je pomalo i ljubomoran; bar želi da ima na oku svoju ljubljenu«.

»Na koga ste sad ljubomorni«« rekoh ja.

»Zahvaljujući vama, master-Koperfilde«, odgovori on, »ni na koga naročito zasada, bar ni na kakvog muškarca«.

»Hoćete li time da kažete da ste ljubomorni na neku žensku osobu?«

On mi dobaci jedan kos pogled svojih zlokobnih crvenih očiju i osmehnu se.

»Zaista, master-Koperfilde«, reče on, »to jest, mister-Koperfilde, znam da mi nećete zameriti zbog te rđave navike, vi tako sokolite čoveka da sve iz njega izvučete. E pa eto, mogu slobodno kazati«, dodade on, spuštajući svoju ljigavu ruku na moju, »ja, uopšte uzevši, nisam omiljen kod dama, pa ne mogu reći da mi je gospođa Strong baš bogzna kako naklonjena«.

Sad su mu oči bile zelene, dok je sa mangupskom prepredenošću motrio moje.

»Šta hoćete time da kažete?« rekoh ja.

»Bože moj, iako sam advokat, master-Koperfilde«, odgovori on i iskezi se nekako oštro, »mislim zasada tačno to što kažem«.

»A šta znači taj vaš pogled?« odgovorih ja mirno.

»Moj pogled? Bože moj, master-Koperfilde, pa to je pravo sumnjičenje! Šta znači moj pogled?«

»Da«, rekoh ja, »vaš pogled?«

Njega je to, izgleda, jako zanimalo, te se smejao od sveg srca, ukoliko je njemu ležalo u prirodi da se smeje. Pošto je neko vreme rukom strugao bradu, on nastavi da, govori, oborena pogleda i jednako uz ono struganje brade. Govorio je veoma lagano.

»Dok sam bio neznatni pisarčić, ona je mene uvek gledala s visine. Svaki čas je zivkala moju Agnesu svojoj kući, a odvaj kada je bila i vaša dobra prijateljica, master-Koperfilde, dok sam ja bio toliko niži od nje, da me nije ni zapažala«.

»Pa?« rekoh ja. »Recimo da ste bili, pa šta?«

»A narovno i ispod njega«, nastavi Urija vrlo razgovetno i s nekim zamišljenim tonom u glasu, dok je i dalje strugao bradu.

»Zar tako slabo poznajete Doktora«, rekoh ja, »kad zamišljate da on uopšte zna da vi postojite dok mu niste pred očima?«

On ponovo uperi onaj svoj kosi pogled i jako otrombolji donju vilicu, da mu bude zgodnije za struganje, pa odgovori:

»O, bože, pa ja ne mislim na Doktora! O, ne, jadni čovek! Mislim na gospodina Meldona«.

U meni srce sasvim obamre. U jednom magnovenju videh sve svoje stare sumnje i strepnje u vezi sa tom stvari, svu Doktorovu sreću i spokojstvo, svu onu zbrku od pretpostavki: je li nevina, je li kriva — sve ono što nisam bio u stanju da razmislim; videh da je sve to sada predato tome čoveku na milost i nemilost, njemu i njegovim spletkama i rovarenjima.

»Nikad taj nije došao u kancelariju, a da mi sve nešto ne naređuje. Te ne znam idi ovamo, te idi onamo«, reče Urija. »To je jedan od one vaše fine gospode! Ja sam bio krotak i ponizan, a i sad sam takav. Ali tako nešto nisam voleo, a i sad ne volim!«

Sad prestade sa struganjem brade, pa usisivanjem vazduha uvuče obraze, tako da su se skoro sastavili iznutra, ne skidajući sve vreme s mene onaj svoj kosi pogled.

»To vam je jedna od onih vaših lepih žena, nema zbora«, nastavi on, pošto je svome licu povratio prirodni oblik, »i sklona, znam, neraspoloženju prema ovakvima kao što sam ja. To je baš osoba koja bi bila u stanju da povede moju Agnesu prema nekoj višoj vrsti ljubavne igre. A mene opet slabo mare vaše žene i gospe, master-Koperfilde, ali ipak imam dva oka u glavi, i to već poodavno. Mi ponizni ljudi moramo otvoriti oči, i još, da kažem, četvore oči«.

Pokušao sam da se napravim kao da ništa ne razumem, i da me to nimalo ne uznemiruje, ali sa slabim uspehom, što opazih po njegovom licu.

»A ja neću da dopustim da me iko pregazi, master-Koperfilde«, nastavi on uzdižući s izrazom pakosnog likovanja onaj deo lica na kojem bi mu bile riđe obrve da ih je nešto imao, »učiniću sve što mogu da što pre učinim kraj tom prijateljstvu. Ja to ne odobravam. Ne ustežem se da priznam pred vama da sam prilično isključive prirode i da želim da odstranim nametljivce. Neću dopustiti da se

protiv mene kuju zavere, ako znam za njih«.

»Ja bih rekao da vi uvek smišljate zavere, pa se zavaravate verovanjem da to čine i svi drugi«, rekoh ja.

»Možda je i tako, master-Koperfilde«, odgovori on. »Ali radim iz određene pobude, kako je imao običaj da kaže moj ortak, pa zapinjem iz petnih žila da je ostvarim. Ne treba suviše očekivati od moje poniznosti. Ne trpim nikog na putu. Imaju da mi se sklone s puta, pa puklo kud puklo, master-Koperfilde«.

»Ja vas ne razumem«, rekoh ja.

»Zar me zbilja ne razumete?« odgovori on uz jedno od njegovih uobičajenih trzanja. »To me čudi, master-Koperfilde, jer ste vi obično tako bistri! Pokušaću da budem jasniji drugom prilikom... Je li ono gospodin Meldon na konju što zvoni tamo na kapiji?«

»Izgleda da jeste«, odgovorih ja što sam mogao nemarnije.

Urija naglo zaćuta i stavi ruke između velikih zglobova svojih kolena, pa se prosto presamiti od smeha, sasvim nečujnog smeha. Nikakav se zvuk nije čuo od njega. Meni bi tako odvratno to njegovo ponašanje, naročito taj završni ispad, da se okrenuh bez ikakvog obzira, pa ga ostavih onako presamićena usred bašte, kao neko ptičje strašilo kojem samo još motka nedostaje.

Ne te iste večeri, nego, kako se lepo sećam, preksutra uveče, baš u subotu, povedoh Agnesu da upozna Doru. Tu sam posetu već ranije bio ugovorio sa gospođicom Lavinijom, te su očekivale Agnesu na čaj.

Sav sam treptao od ponosa i želje: od ponosa zbog svoje mile male verenice, i iz želje da se Agnesi dopadne. Celim putem do Patnija, dok je Agnesa bila u poštanskim kolima a ja napolju, zamišljao sam Doru u svakoj od onih lepih prilika koje sam tako dobro poznavao; čas bih odlučno poželeo da izgleda kako je izgledala u jednoj, pa bih se zatim zapitao da možda ne bi bilo još lepše da izgleda onako kako je izgledala u nekoj drugoj, tako da sam doveo sebe, tako se brinuči, u neko skoro grozničavo stanje.

Na svaki način nije me mučila ni najmanja sumnja u to da će biti vrlo lepa, ali ispade da je još nikad nisam video tako lepu. Nije bila u salonu dok sam predstavljao Agnesu njenim malim tetkama, nego se stidljivo bila izvukla i sklonila. Sad sam već znao gde da je tražim, i zaista je opet nađoh kako pritiskuje uši rukama iza nekakvih dosadnih, starih vrata.

Isprva ne htede nikako da dođe, pa me onda stade moliti za rok od pet minuta po džepnom satu. Kad najzad proturi ruku ispod moje da je povedem u salon, njeno je lišće bilo rumeno, tako da nikad nije bilo lepše. Ali kad uđosmo u sobu i kad preblede, postade još deset hiljada puta lepše.

Dora se plašila Agnese. Rekla mi je da zna da je Agnesa »suviše pametna«. Ali kad vide kako izgleda u isti mah i vesela i ozbiljna, i tako puna obzira i dobra, ona samo slabo vrisnu od zadovoljstva i iznenađenja, pa sklopi ruke pune ljubavi oko Agnesina vrata i položi svoj nevini obraz uz njeno lice.

Nikad nisam bio tako srećan. Nikad nisam bio tako zadovoljan kao tada dok sam gledao njih dve kako sede jadna kraj druge. I kao tada kad videh kako moja mala draga tako prirodno diže pogled k tim očima punim srdačnosti. I kao tada kad videh onaj nežni, lepi pogled koji Agnesa baci na nju.

Gospođica Lavinija i gospođica Klarisa na svoj način podeliše moju radost. Bio je to neizmerno prijatan čaj. Domaćica je bila gospođica Klarisa. Ja sam rezao i dodavao kolač sa suvim grožđem i bademom — jer su male sestre imale neku ptičju strast da birkaju semenje iz kolača i kljucaju šećer; gospođica Lavinija je gledala na nas sa blagonaklonim pokroviteljstvom, kao da je naša ljubav samo njeno delo; i svi smo bili potpuno zadovoljni i sami sobom i drugima.

Blaga Agnesina veselost osvoji sva srca. Njeno mirno interesovanje za sve što je interesovalo Doru; način na koji se upoznala sa Džipom, koji joj se smesta odazvao; njeno prijatno držanje kad se Dora stidela da pređe na svoje obično mesto pored mene; njena skromna ljupkost i odrešitost, što je

kod Dore često izazivalo rumenilo kao znak poverenja — sve je to učinilo da naš krug izgleda potpun.

»Ja sam tako srećna«, reče Dora posle čaja, »Što vam se sviđam. U to nisam verovala, a sad više no ikad želim da se dopadnem, otkako je Đulija Mils otišla«.

To sam, uzgred rečeno, propustio da pomenem. Gospođica Mils je bila otputovala, i tom smo se prilikom Dora i ja u Greivzendu popeli na jedan veliki brod za istočnu Indiju da je ispratimo, pa smo imali za ručak slatko od isiota i guave, i druge poslastice te vrste, i ostavili gospođicu Mils svu uplakanu na jednoj stoličici na palubi, s ogromnom sveskom za dnevnik ispod pazuha, u kojoj će držati pod ključem svoja originalna razmišljanja probuđena posmatranjem Okeana.

Agnesa reče kako joj se čini da sam je ja nezgodno predstavio Dori, ali Dora to odmah ispravi.

»O, ne!« reče ona tresući svoje uvojke prema meni; »on vas je samo hvalio. On tako mnogo polaže na vaše mišljenje, da sam se ja tog mišljenja jako plašila«.

»Moje lepo mišljenje ne može pojačati onu njegovu odanost izvesnim licima koja poznaje«, reče Agnesa s osmehom; »tu sam ja kratka, te ne moram ni da izlazim sa svojim mišljenjem«.

»Ali mi ipak recite, molim vas«, reče Dora na onaj svoj, umiljati način, »ako možete!«

Smejali smo se Dorinoj želji da je svi vole, a Dora reče da sam ja pravi ćuran i da ona mene nipošto ne voli, te čitavo veče prolete kao na lakim krilima. Već se približavalo vreme kad je trebalo da poštanska kola svrate po nas. Stajao sam sam ispred vatre, kad se Dora tiho prikrade da mi dade onaj uobičajeni dragoceni poljubac pred polazak.

»Zar ne misliš, Dodi, da bih možda i ja postala pametnija«, reče Dora dok su joj sjajne oči blistale, a njena desna rukica bila zaposlena jednim dugmetom na mom kaputu, »da sam odavno imala takvu prijateljicu?«

»Kakva ludost, zlato moje!« rekoh ja.

»Misliš da je ludost?« odgovori Dora ne gledajući u mene. »Jesi li uveren u to?«

»Naravno!«

»Ja sam zaboravila«, reče Dora još jednako uvrćući dugme sve u krug, »kakav ti je rod Agnesa, ti mili, nevaljali dečko?«

»Nije mi nikakav rod«, odgovorih ja, »nego smo vaspitani zajedno, kao brat i sestra«.

»Nešto se pitam, zašto si se ti zaljubio u mene?« reče Dora prelazeći na drugo dugme na mom kaputu.

»Možda prosto zato, Doro, što nisam mogao da te vidim, a da se ne zaljubim«.

»A zamisli da me nisi nikad video«, reče Dora, prelazeći na sledeće dugme.

»Zamisli da se nismo ni rodili«, rekoh ja veselo.

Pitao sam se o čemu li ona to misli, dok sam ćuteći s divljenjem gledao kako njena meka rukica putuje uz red dugmeta na mom kaputu, posmatrao njenu gustu kosu, koja mi je ležala na grudima, i trepavice njenih oborenih očiju, koje su se lako odizale dok je pogledom pratila svoje zaludne prste. Najzad joj se oči podigoše prema mojima i ona se prope na prste da mi, sa više zamišljenosti nego obično, da onaj dragoceni poljupčić — jednom, dvaput, triput — na što ode iz sobe.

Posle pet minuta one se vratiše sve zajedno, i Dorine je zamišljenosti već bilo nestalo. Veselo se bila rešila da natera Džipa, pre no što kola dođu, da nam pokaže sve svoje veštine.

Za to je trebalo dosta vremena — ne toliko zbog njihove raznovrsnosti, koliko zbog Džipove neposlušnosti — te im još nije bio kraj kad kola stigoše pred vrata. Nastade žurno ali puno ljubavi opraštanje između Agnese i nje: Dora će pisati Agnesi, koja ne sme zameriti njenim pismima ako budu luckasta, reče ona, i Agnesa će pisati Dori; pa zatim dođe drugo opraštanje na vratima kola; pa treće kad Dora, uprkos opomenama gospođice Lavinije, istrča bezobzirce iz vrata da još jednom Agnesu na prozoru kola podseti da joj piše, i da u isti mah protrese svojim uvojcima prema meni na boku.

Poštanska kola su imala da nas spuste blizu Kovent-Gardena, gde je trebalo da pređemo u druga poštanska kola za Hajgeit. Nestrpljivo sam očekivao kratku šetnju u tom međuvremenu, kad će možda pohvaliti Doru. Ah, što je to bila pohvala! Sa koliko je ljubavi i topline preporučivala mojoj najnežnijoj pažnji to lepo stvorenje koje sam ja bio osvojio, i svu onu njenu neizveštačenu ljupkost, izraženu na najlepši način. Sa koliko me je pojedinosti podsećala — a ipak oprezno i da se ne oseća

da to čini — na to da je to siroče povereno mojoj pažnji i staranju.

Nikada, baš nikada nisam Doru voleo tako duboko i iskreno kao te večeri! Kad smo ponovo sišli s kola, i dok smo pri svetlosti zvezda išli tihom ulicom koja je vodila Doktorovoj kući, ja rekoh Agnesi da je to njeno delo.

»Dok ste sedeli pored nje«, rekoh ja, »izgledalo je da ste isto toliko njen anđeo hranitelj koliko i moj, pa tako i sad izgledate, Agnesa«.

»Prilično jadan anđeo«, reče ona, »ali veran«.

Zvonki ton njenog glasa taknu me u srce, te sasvim prirodno rekoh:

»Ona lepa razdraganost, Agnesa, koju samo vi imate i niko više od svih koje sam video u životu, toliko vam se povratila, kako sam danas opazio, da sam se počeo nadati da ste zadovoljniji u kući«.

»Ja sam zadovoljna sama sobom«, reče ona. »Sasvim sam dobre volje i laka srca«.

Dok je gledala naviše, bacih pogled na njeno vedro lice, pa mi se učini da mu to same zvezde nebeske daju blagorodni sjaj.

»Kod kuće nije bilo nikakve promene«, reče Agnesa posle kratkog vremena.

»Nikakvog ponovnog pomena«, rekoh ja, »o... ne bih hteo da vas žalostim, Agnesa, ali ne mogu da ne upitam... o onome o čemu smo govorili kad smo se poslednji put rastali«.

»Ne. Ništa«, odgovori ona.

»Ja sam tako mnogo mislio o tome«.

»Ne treba da mislite toliko o tome. Imajte na umu da se ja, ako i sve omane, oslanjam na ljubav i istinu. Nemojte strepiti za mene, Trotvude«, dodade ona posle kratkog vremena. »Ja nikad neću učiniti korak od kojeg vi strepite mene radi!«

Premda mislim da se toga nisam nikad stvarno pribojavao, nikad kad bih razmišljao o toj stvari, ipak sam osetio neiskazano olakšanje kada sam to čuo iz njenih sopstvenih, istinoljubivih usta. I rekoj joj to usrdno.

»A pošto se ova poseta svrši«, rekoh ja, »(pitam jer se može desiti da više ne budemo sami) koliko vremena može proći, draga Agnesa, pre no što ponovo dođete u London?«

»Verovatno mnogo«, odgovori ona. »Mislim da će biti najbolje, tatinog mira radi, da ostanemo kod kuće. Nema izgleda da ćemo se često viđati još za neko vreme; ali ću se ja vredno dopisivati s Dorom, pa ćemo na taj način često čuti jedno o drugom«.

Uto smo već stigli u maleno dvorište Doktorove kuće. Bilo je već dosta kasno. U prozoru sobe gospođe Strong videla se svetlost i, pokazujući na nju, Agnesa mi požele laku noć.

»Nemojte brinuti«, reče ona pružajući mi ruku, »zbog naših nesreća i strepnji. Ništa mene ne usrečuje toliko koliko vaša sreća. Ako mi ikada budete mogli u čemu bilo pomoći, budite sigurni da ću vas ja zamoliti za to. Neka vas bog blagoslovi!«

Pri tome njenom osmehu punom dobrote, i pri tom poslednjem tonu njenog veselog glasa, učini mi se da ponovo vidim Doru u njenom društvu. Stajao sam neko vreme i kroz trem gledao u zvezde srca puna ljubavi i zahvalnosti, pa onda polako pođoh svojim putem. Bio sam uzeo postelju u jednoj pristojnoj gostionici nedaleko odatle, te se baš uputih vratnicama, kad slučajno okretoh glavu i ugledah svetlost u Doktorovom kabinetu za rad. Osetih u duši neki poluprekor što on radi bez moje pomoći. I u nameri da vidim je li to tačno, i da mu bar poželim laku noć ako sedi među svojim knjigama, ja se vratih, pa sasvim tiho pređoh preko predsoblja, i lagano otvarajući vrata, zavirih unutra.

Prva ličnost koju sam ugledao na svoje veliko iznenađenje, pri hladnoj svetlosti zaklonjene lampe, bio je Urija. Stajao je sasvim uz lampu, s jednom kosturskom rukom preko usta, a drugom naslonjenom na Doktorov sto. Doktor je sedeo na svojoj kabinetskoj stolici pokrivši lice rukama. Gospodin Vikfild se, bolno zabrinut i ožalošćen, nagnuo napred i neodlučno držao ruku na Doktorovoj mišici.

U prvi mah pomislih da je Doktoru pozlilo, žurno kročih u sobu sa tim utiskom, kad ugledah Urijine oči i shvatih u čemu je stvar. Povukao bih se, ali Doktor učini rukom pokret da me zadrži, te ostadoh.

»Na svaki način«, reče Urija, uz uvijanje svoje nezgrapne prilike, »možemo bar zatvoriti vrata. Ne mora to znati čitava varoš«.

I govoreći to ode vratima koja sam bio ostavio otvorena, pa ih pažljivo pritvori. Zatim se vrati i zauze svoj prvašnji položaj. U njegovom se glasu i držanju upadljivo video izraz sažaljive revnosti, što je — bar za mene — bilo nesnosnije od svakog drugog stava koji je mogao zauzeti.

»Osetio sam da mi je dužnost, master-Koperfilde«, reče Urija, »da skrenem pažnju doktoru Strongu na ono o čemu smo ja i vi već razgovarali. Ali vi me, istina, niste potpuno razumeli«.

Ja ga samo pogledah, ali ne odgovorih, pa prilazeći svome dobrom učitelju, rekoh nekoliko reči kojima sam želeo da ga utešim i ohrabrim. On mi stavi ruku na rame, kao što je imao običaj da čini, dok sam bio sasvim mali dečko, ali ne diže svoju sedu glavu.

»Pošto me niste razumeli, master-Koperfilde«, nastavi Urija onim istim nametljivim uslužnim načinom, »ponizno uzimam slobodu da napomenem, jer svi smo ovde prijatelji, da. sam skrenuo pažnju doktoru Strongu na ponašanje gospođe Strong. Nikako se ne slaže sa mojom prirodom, ja vas uveravam, Koperfilde, da se mešam u tako neprijatne stvari, ali da vam pravo kažem, mi smo, kako sad stvari stoje, svi umešani u nešto što ne bi trebalo da bude. Eto, to je ono što sam hteo da kažem, gospodine, kad me ono niste razumeli«.

Kad se i sad setim njegovog odvratnog keženja, čudim se kako ga nisam zgrabio za jaku i tresao ga, tresao sve dok osećam dušu u njemu.

»Mogu reći da se nisam dovoljno jasno izrazio«, nastavi on. »A ni vi. Sasvim prirodno. Mi smo obojica bili skloni da što dalje uzmaknemo od takve stvari. Ali bilo kako bilo, ja sam se ipak rešio da govorim otvoreno; pa sam kazao doktoru Strongu da... jeste li nešto rekli, gospodine?«

To je Doktor bio jeknuo. Taj zvuk se, pomislih, mogao kosnuti svakog srca, ali na Uriju nije imao nikakva dejstva.

»... pa sam rekao doktoru Strongu«, nastavi on, »da svako živi može videti da gospodin Meldon i lepa, prijatna dama koja je supruga doktora Stronga, suviše milo gledaju jedno u drugo. U stvari, došlo je vreme, pošto smo sada svi umešani u nešto što ne bi trebalo da bude, da se doktoru Strongu kaže da je to svakome bilo jasno kao dan i pre no što je gospodin Meldon otišao u Indiju; da je gospodin Meldon našao izgovor da se vrati jedino zbog toga; i da je stalno ovde samo zbog toga. Baš kad ste vi ušli, gospodine, ja sam se obraćao svome ortaku«, prema kome se tada okrete, »da kaže doktoru Strongu na časnu reč nije li još odavno imao to mišljenje. No, gospodine Vikfilde? Hoćete li biti tako dobri da nam kažete? Jeste li ili niste, gospodine? No, ortače?«

»Za ime božje, dragi Doktore«, reče gospodin Vikfild i ponovo spusti svoju neodlučnu ruku na Doktorovu mišicu, »ne pridajte suviše važnosti sumnjičenjima koja sam ja možda imao!«

»Eto!« viknu Urija mašući glavom. »Kakva žalosna potvrda, zar ne? I to od njega, tako starog prijatelja! Pa bog s vama, još dok sam bio pisarčić u kancelariji, Koperfilde, video sam dvadeset puta, kao i jedanput, kako se jako uznemirava, znate (što je sasvim umesno od njega kao oca, nema zbora, i što mu ja svakako ne mogu zameriti), pri pomisli da se gospođica Agnesa meša u nešto što ne bi trebalo da bude«.

»Dragi moj Doktore«, reče gospodin Vikfild drhtavim glasom, »dobri moj prijatelju; nije potrebno da vam kažem da sam imao manu da u svakom tražim neku ličnu pobudu i da sve postupke ocenjujem tim merilom. Možda sam usled te greške došao i na izvesne sumnje«.

»Vi ste sumnjali, Vikfilde«, reče Doktor ne dižući glavu. »Vi ste sumnjali?«

»Govorite, ortače?« gonio je Urija.

»Sumnjao sam u izvesno vreme, svakako«, reče gospodin Vikfild. »Ja... neka mi bog oprosti... ja

sam mislio da i vi sumnjate«.

»Ne, ne, ne!« odgovori Doktor glasom prepunim dirljivog bola.

»Ja sam u izvesno vreme mislio«, reče gospodin Vikfild, »da vi šaljete gospodina Meldona u inostranstvo da biste postigli željeno odvajanje«.

»Ne, ne, ne!« odgovori Doktor. »Samo da učinim zadovoljstvo Ani time što ću zbrinuti njenog druga iz detinjstva. Ništa drugo«.

»To sam i ja uvideo«, reče gospodin Vikfild. »U to nisam mogao sumnjati kad ste mi vi to rekli. Ali sam mislio, preklinjem vas da imate na umu ono usko shvatanje koje je bilo moja neizlečiva mana, da su, u slučaju kad postoji tolika razlika u godinama ...«

»Tako se govori, vidite, master-Koperfilde!« primeti Urija uz uliziČko i nametljivo sažaljevanje.

»... na tako mladu i tako privlačnu damu, ma koliko stvarno bilo njeno poštovanje prema vama, mogli pri udaji uticati samo društveni obziri. Nisam uzimao u obzir bezbrojna osećanja i okolnosti, što je sve moglo delovati u prilog dobru. Za ime božje, imajte to na umu!«

»Kako on sve to blago prijateljski zna da kaže!« reče Urija mašući glavom.

»Pošto sam ja stalno posmatrao s jedne tačke gledišta«, reče gospodin Vikfild; »ali tako vam svega što vam je milo i drago, stari prijatelju, preklinjem vas da imate u vidu šta je, u stvari, bilo; moram sada priznati pošto nemam drugog izlaza ...«

»Ne! Nema drugog izlaza iz toga, dragi gospodine Vikfilde«, primeti Urija, »kad je već do ovog došlo!«

»... da sam ja stvarno«, reče gospodin Vikfild, bacajući nemoćan i rastrojen pogled na svog ortaka, »da sam stvarno posumnjao u nju i pomislio da ne ispunjava potpuno svoju dužnost prema vama; da sam ponekad, ako baš moram sve da kažem, osetio izvesno negodovanje zbog toga što Agnesa tako često opšti s njom, te vidi ono što i ja vidim, ili što sam u svojoj bolesnoj mašti uobražavao da vidim. O ovome nisam nikad nikome ni reči progovorio. Nisam verovao da će za to ikad iko saznati. I ma koliko da je za vas strašno da to čujete«, reče gospodin Vikfild sasvim skrušeno, »vi biste se, kad biste znali koliko je meni strašno dok ovo govorim, možda sažalili na mene«.

Pod uticajem savršene dobrote srca, Doktor mu pruži ruku. Gospodin Vikfild je pognute glave podrža neko vreme u svojoj.

»Znam«, reče Urija uvijajući se za vreme tog ćutanja kao morska jegulja, »da je ova stvar puna neprijatnosti za sve nas. Ali kad smo već dovde doterali, moram biti tako slobodan pa reći da je i Koperfild opazio isto«.

Ja se okretoh prema njemu i upitah ga kako se usuđuje da se na mene poziva.

»O, to je vrlo lepo od vas, Koperfilde«, odgovori Urija talasajući se celim telom, »i nama je svima poznato koliko ste dobrodušne prirode, ali vi dobro znate da ste, onog trenutka kad sam vam ja neke večeri progovorio o toj stvari, odmah znali na šta mislim. Dobro znate da ste znali na šta sam mislio, Koperfilde. Nemojte poricati! Vi to poričete u najboljoj nameri, ali nemojte, Koperfilde!«

Opazih kako se blagi pogled dobrog starog Doktora za kratko vreme okrete prema meni, i osetih da je priznanje mojih nekadašnjih nedoumica i utisaka i suviše jasno ispisano na mome licu da bi se preko toga moglo preći. Ništa nije pomagalo ljutiti se. To nisam nikako mogao izmeniti. Ma šta rekao, to nisam mogao poreći.

Opet ućutasmo, i ćutali smo sve dok Doktor ne ustade pa pređe dva-tri puta preko sobe. Malo zatim on se ponovo vrati do mesta gde mu je bila stolica, pa naginjući se preko njenog naslona, i ponekad pritiskujući maramicu na oči, s onom jednostavnom otvorenošću koja mu je u mojim očima služila na čast više no ma kakvo pritvaranje, reče:

»Ja sam mnogo skrivio. Verujem da sam mnogo skrivio. Izložio sam stvorenje koje nosim u srcu iskušenjima i klevetanju. Ja to nazivam klevetanjem, ma u čijoj glavi da je poniklo. Ona se tome nikad ne bi izložila da nije bilo mene«.

Urija Hip šmrknu nekako žalostivo. Valjda da izrazi sažaljenje.

»Da, tome se moja Ana ne bi nikad izložila da nije bilo mene. Gospodo, ja sam, kao što znate, star. Večeras zaista ne osećam da ću još dugo živeti. Ali sav moj život — moj život — biće posvećen istinoljubivosti i časti dame koja je bila predmet ovog razgovora!«

Mislim da ni najuspelije oličenje viteškog duha, ni oživotvorenje najlepše i najromantičnije pojave koju je ikad neki slikar zamislio, ne bi to moglo reći sa više upečatljivosti i dirljive dostojanstvenosti, nego taj prostodušni stari Doktor.

»Ali ne mislim«, nastavi on, »da poričem — što sam možda, i ne znajući, u izvesnoj meri bio i dosad sklon da priznam — da sam nesvesno zaveo tu damu u nesrećan brak. Ja sam čovek sasvim nevičan zapažanju, te moram verovati da su zapažanja nekolikih osoba različitih i po godinama i po položaju sva isuviše jasno usmerena u istom pravcu, i to još tako prirodno — svakako bolja od mojih«.

Ja sam se često divio, što sam već negde ranije i opisao, njegovom blagom postupanju sa svojom mladom ženom, ali ta nežnost puna poštovanja, koju je u ovoj prilici pokazivao kad bi je god pomenuo, i izraz skoro strahopoštovanja sa kojim je odbacivao svaku sumnju u njenu časnost, uzdizala ga je u mojim očima toliko da se to ne da opisati.

»Oženio sam se tom damom«, reče Doktor, »kad je bila sasvim mlada. Uzeo sam je dok joj karakter tako reći još nije bio uobličen. Ukoliko je i bio razvijen, meni je bila pala u deo sreća da ga uobličim. Poznavao sam dobro njenog oca. Poznavao sam dobro i nju. Učio sam je svemu čemu sam mogao da je poučim, iz čiste ljubavi prema svima njenim lepim svojstvima i vrlinama. Ako sam se ogrešio o nju, a bojim se da jesam, time što sam (nikad namerno) iskoristio njenu zahvalnost i naklonost, ja od sveg srca molim tu damu da mi oprosti!«

Hodao je kroz sobu, vraćao se na isto mesto, i stezao stolicu rukama koje su, kao i njegov glas, drhtale od duboke uzbuđenosti.

»Smatrao sam sebe njenim utočištem, utočištem od životnih opasnosti i promena. Iako je postojala razlika u godinama, ja sam ubeđivao sebe da će ona kod mene živeti mirno i zadovoljno. U svojim razmatranjima pomišljao sam i na vreme kad ću je ostaviti slobodnu, još mladu i lepu, ali sa zrelijom moći rasuđivanja... da, gospodo, na časnu reč jesam!«

Njemu, onako jednostavnom, onako priprostom, kao da je dolazilo neko naročito olakšanje od tih osećanja vernosti i blagorodstva. Laknulo mu je na duši. Svaka reč koju je izražavao bila je puna neke snage, koju mu nikakav drugi dar božji, ma kako velik, ne bi mogao uliti.

»Ja sam s tom damom živeo neobično srećno. Sve do večeras imao sam neprekidno razloga da blagosiljam onaj dan kada sam joj, u stvari, učinio veliku nepravdu«.

Njegov glas, sve slabiji i nesigurniji pri izgovaranju tih reči, zamuknu za neko vreme. Onda on nastavi:

»Sad kad sam ovako probuđen iz sna, — celog života sam na ovaj ili onaj način bio puka sanjalica — vidim koliko je prirodno da ona oseća neko žaljenje za svojim mladim drugom i vršnjakom. Isuviše je istina, bojim se, da ona stvarno gleda na njega s nekim nevinim žaljenjem, nekim neporočnim mislima o nečemu što je moglo biti samo da nije mene bilo. U toku ovog minulog časa, punog teškog iskušenja za mene, pale su mi na pamet mnoge stvari koje sam gledao ali nisam zapažao, i dobile novo značenje. Ali se izvan toga, gospodo, ime te mile dame ne sme nikad združiti ni sa jednom rečju, ni sa daškom sumnje«.

Njegov pogled je za kratko vreme živnuo, a glas mu je bio čvrst i siguran; zatim je za kratko vreme opet čutao. A onda opet nastavi kao maločas:

»Još mi samo ostaje da podnosim saznanje o nesreći koju sam izazvao, i to što mogu pokornije. Ona je ta koja ima prava da prekoreva, ne ja. Sad počinje moja dužnost da je spasem od sumnjičenja, svirepog sumnjičenja, od kojeg nisu mogli umaći ni moji najbolji prijatelji, što budemo povučenije

živeli, utoliko ću bolje uspeti u tome. A kada dođe vreme — dao bog da što skorije dođe, ako je njegova milostiva volja! — da je moja smrt oslobodi obaveza, ja ću sklopiti oči gledajući njeno časno lice s neograničenim poverenjem i ljubavlju, i ostaviću je tada, ne tužan, da dočeka srećnije i vedrije dane«.

Nisam mogao da ga vidim od suza kojima su mi napunile oči njegova usrdnost i dobrota, tako divne i tako pune divljenja, i ona njegova savršena jednostavnost. Bio se već uputio vratima, kad dodade:

»Gospodo, ja sam otvorio svoje srce. Uveren sam da ćete vi to poštovati. Ovo što smo večeras rekli, ne sme se više ponoviti. Vikfilde, pomozite mi rukom starog prijatelja da odem gore!«

Gospodin Vikfild mu žurno priđe. I ne govoreći više ni reči, oni zajedno izađoše iz sobe, dok je Urija gledao za njima.

»No, master-Koperfilde«, reče Urija, krotko se okrećući meni. »Ova stvar nije ispala baš onako kako se moglo očekivati, jer je stari naučnik (kako divan čovek!) slep pored očiju; ali mislim da će odsada bar ova porodica spustiti durbin i da mi neće biti na smetnji«.

Meni je samo još trebalo da čujem zvuk njegovog glasa, pa da pobesnim kao nikada više ni pre ni posle toga.

»Nitkove jedan«, rekoh ja, »Šta ti je trebalo da me loviš u svoje zamke? Kako si smeo da se pozivaš na mene, ti lažljiva bitango, kao da smo ja i ti raspravljali o nečemu?«

Kako smo stajali licem u lice, ja po prikrivenom likovanju koje se videlo na njegovom licu shvatih sasvim jasno ono što sam tako sigurno znao; da mi je uvek nametao svoje poverenje samo da me što više upropasti, te da mi je i u ovom slučaju namestio klopku. To nisam mogao da otrpim. Njegov mršavi obraz je, kao da me čika, bio svom širinom okrenut prema meni, i ja pljesnuh po njemu široko otvorenom šakom tako snažno, da mi prsti zabrideše kao da sam ih opekao.

On mi uhvati ruku svojom rukom, te smo stajali tako vezani, i gledali jedan drugog. Stajali smo tako dosta dugo; toliko dugo, da sam mogao videti kako beli trag mojih prstiju iščezava sa tamnog rumenila njegovog obraza, koji posle toga postade još tamnije crven.

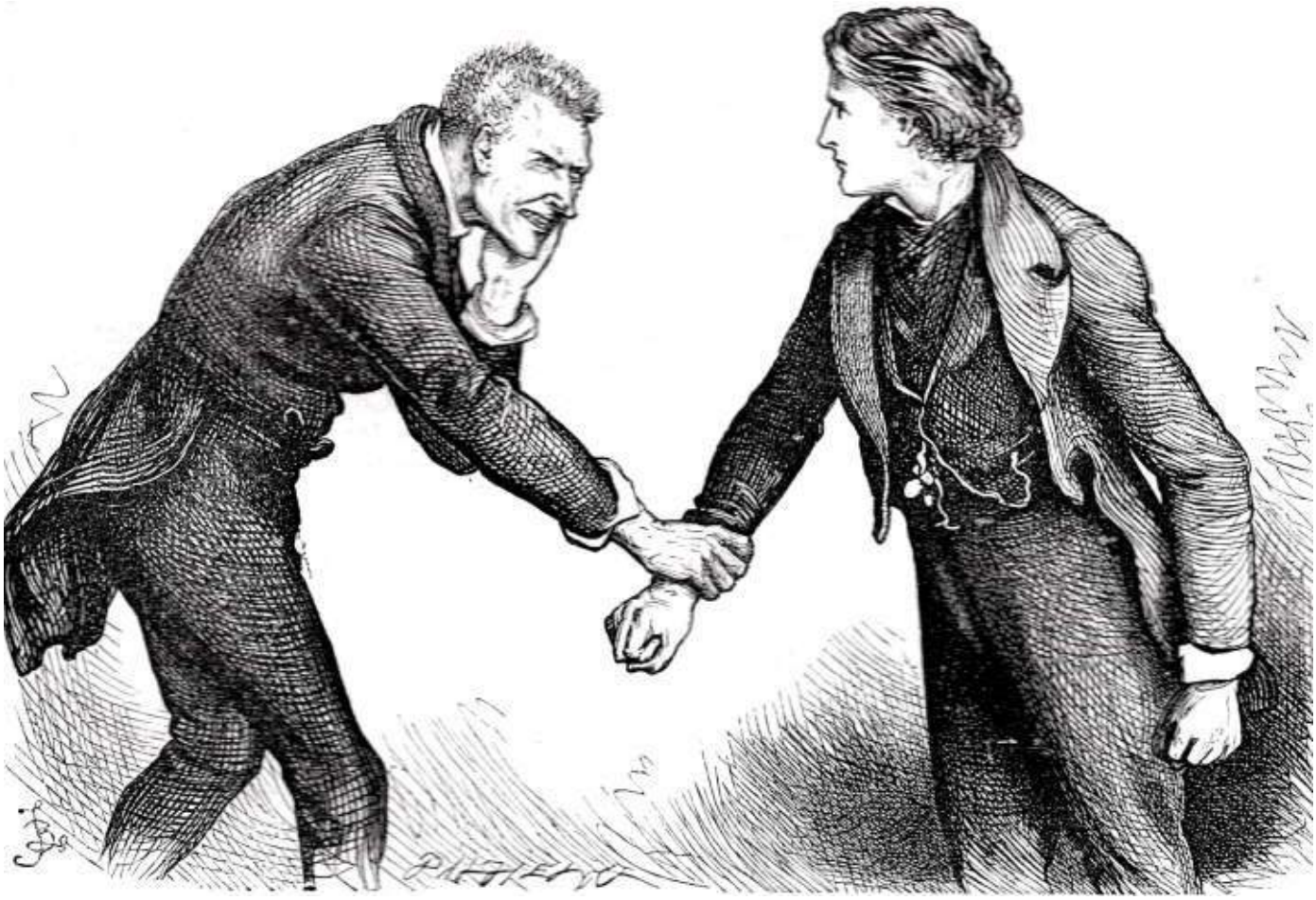

»Koperfilde!« reče on najzad zadihanim glasom, »jeste li raskrstili sa zdravim razumom?«

»Svakako sam raskrstio s tobom«, rekoh ja i istrgoh ruku iz njegove. »Ti podlo pseto! Neću više da znam za tebe!«

»Zar?« reče on, dok ga je bol primoravao da rukom pridrži obraz. »Možda ćete morati. Zar to nije nezahvalno od vas, ajde recite?«

»Ja sam ti dovoljno često pokazivao da te prezirem«, rekoh mu ja. »I sad sam ti još jasnije pokazao to isto. Zašto bih se i dalje plašio da ćeš naneti što možeš više zla svima oko sebe?« Nikad ti i ne radiš ništa drugo«.

On sasvim jasno shvati da ciljam na obzire koji su mi dotle vezivali ruke prema njemu. Sve mi se čini da mi se ni taj udarac ni to ciljanje ne bi oteli, da nije bilo onoga uveravanja koje sam te večeri čuo od Agnese. Nego to nije važno.

Opet nastade dugo ćutanje. Njegove su oči, dok je gledao u mene, dobijale, izgleda, sve prelive od kojih oči postaju odvratne.

»Koperfilde«, reče on skidajući ruku sa obraza, »vi ste uvek bili protiv mene. Znam da ste još u kući gospodina Vikfilda uvek bili protiv mene«.

»Mislite što vas je god volja«, rekoh ja, još i sad van sebe od besa. »Što neistinitije, utoliko je dostojnije vas!«

»A ja sam vas uvek voleo, Koperfilde!« odgovori on.

Ja ga ne udostojih odgovara, pa uzevši šešir, htedoh da pođem na spavanje, kad on stade između mene i vrata.

»Koperfilde«, reče on; »u svakoj svađi moraju postojati dve strane. Ja ne pristajem da budem jedna od njih«.

»Možete ići dovraga!« rekoh ja.

»Ne govorite tako!« odgovori on. »Znam da će vam posle biti žao. Kako možete da padate toliko ispod mene, pa da tako pokazujete zlobnu dušu? Ali ja vam praštam«.

»Vi meni praštate!« ponovih ja prezrivo.

»Praštam, i vi tu ne možete ništa«, odgovori Urija. »Kad samo pomislim da dolazite na to da napadnete mene, koji sam uvek bio vaš prijatelj! Ali ne može biti svađe bez dve stranke, a ja ne pristajem da budem stranka. Ja hoću da vam budem prijatelj uprkos vama samom. Dakle, sad znate na čemu ste«.

Potreba da ovaj dijalog — u kojem je njegov deo tekao vrlo lagano, a moj vrlo brzo — vodimo tihim glasom, da se kuća ne bi uznemirila u taj nezgodan čas, nije doprinosilo popravljanju moga rapoloženja, premda se moj bes postepeno stišavao. Rekavši mu prosto da ću od njega očekivati ono što sam uvek očekivao, i u čemu se dosad nisam razočarao, ja otvorih vrata prema njemu, tako da se on nađe između njih i zida, kao da je veliki orah koji je stavljen da tu bude skrckan, pa izađoh iz kuće. Ali i on je spavao van kuće, u stanu svoje majke, te nisam prešao ni stotinu metara kad me on sustiže.

»Vi znate, Koperfilde«, reče mi on na uho, ali ja ne okretoh glavu, »da ste u sasvim nezgodnom položaju«, i ja sam osećao da je to tačno, što me je tim više peklo: »ne možete od ovoga napraviti neko junaštvo, a ne možete ni spreči ti da vam oprostim. Ovo ne mislim govoriti ni majci ni ikom živom. Odlučio sam da vam oprostim. Ali se zaista čudim kako ste mogli da dignete ruku na čoveka za koga znate da je ponizan«.

Osećao sam se tek nešto malo manje nizak od njega. On me je poznavao bolje no što sam samog sebe poznavao. Da mi je odgovorio ravnom merom, ili da mi je otvoreno prkosio, za mene bi to bilo neko olakšanje i opravdanje, ali me je stavio na tihu vatru, na kojoj sam se pekao i mučio čitavo pola noći.

Sutra ujutro, kad izađoh, zvonilo je prvo zvono na jutrenje, a on je šetao s majkom gore-dole. On mi progovori kao da nije ništa bilo i ja ne mogoh da mu ne odgovorim. Bio sam ga toliko udario, da ga je sigurno boleo zub. U svakom slučaju, lice mu je bilo povezano svilenom crnom maramicom, koja mu, onako sa šeširom preko nje, nije nimalo ulepšavala izgled. Rekoše mi da je u ponedeljak ujutro išao zubaru u London da mu izvadi zub. Nadam se da je bio poveći.

Doktor objavi da mu nije sasvim dobro, te je za ostalo vreme posete dobrim delom svakog dana ostajao sam. Svom običnom radu vratismo se tek nedelju dana pošto otidoše Agnesa i njen otac. Na dan pre no što ćemo posao nastaviti, Doktor mi svojom rukom predade jedno presavijeno pisamce, nezapečaćeno. Bilo je upućeno meni i nalagalo mi je u nekoliko ljubaznih reči da nikad više ne pominjem stvar od one večeri. Ja sam sve to bio poverio samo tetki i nikom više. To nije bila stvar o kojoj se moglo govoriti s Agnesom, te Agnesa sigurno nije imala ni pojma o onome što se desilo.

A bio sam ubeđen ni gospođa Strong u to vreme. Prođe nekoliko nedelja, a ja ne opazih ni najmanju promenu na njoj. To saznanje je nailazilo polako, kao oblak kad nema vetra. Isprva je izgledalo kao da se čudi blagom sažaljenju s kojim Doktor razgovara s njom, i njegovoj želji da njena majka bude uz nju, da bi oživela dosadnu jednolikost njenog života, često bih je, dok smo mi radili a ona sedela kraj nas, video kako zastaje i gleda u njega s onim značajnim izrazom na licu. Kasnije bih ponekad video kako ustaje s očima punim suza i izlazi iz sobe. Postepeno kao da se preko njene lepote navuče neka senka nesreće, koja je iz dana u dan postajala sve tamnija. Gospođa Marklham je u to doba stalno živela u njihovom domu, ali je samo govorila i govorila, a opažala — nije ništa!

Dok se ta promena lagano prikradala lepoj Ani, koja je nekad bila kao jarki sunčev zrak u Doktorovoj kući, Doktor je naočigled postajao sve stariji i ozbiljniji, ali su blagost njegove naravi, mirna dobrota njegovog ponašanja, i njegova blagonaklona briga za nju — porasle, ako su uopšte mogle porasti. Jednom sam ga video rano ujutro na njen rođendan, kad ona dođe da sedi u prozoru dok mi radimo — što je uvek činila, mada je sad počela da pokazuje neko bojažljivo i nesigurno držanje koje se meni činilo vrlo dirljivo — kako uzima njeno čelo među ruke, — ljubi ga i žurno odlazi, suviše uzbuđen da bi mogao ostati. Video sam kako ona stoji kao kip onde gde ju je on

ostavio, pa obara glavu, sklapa ruke i plače neizrecivo žalosno.

Posle toga mi se ponekad činilo da pokušava da govori makar i sa mnom, u međuvremenu, dok bismo ostajali nasamo. Ali nikad nije izgovorila ni reči.

Doktor je uvek izmišljao način da je s majkom pošalje na razne zabave van kuće; dok je gospođa Marklham, koja je vrlo volela zabave a pri svemu drugom se dosađivala — prihvatala te zamisli s puno dobre volje i bučno ih preporučivala, Ani je nekako bezvoljno i nemoćno išla samo kuda su je vukli, i pri tom izgledala kao da joj je sve svejedno.

Nisam znao šta da mislim, a nije znala ni moja tetka, koja je u toj svojoj neizvesnosti prepešačila u to vreme, kad se sve sabere, nekih stotinu milja. Ali od svega je najčudnije bilo to da je jedino olakšanje koje je, izgleda, prodiralo u tu tajnu oblast domaće nesreće prodrlo preko osobe gospodina Dika.

Šta je on mislio o toj stvari, ili kakva su bila njegova zapažanja, ne bih bio u stanju da objasnim, kao što ni on, uveren sam, ne bi bio u stanju da mi u tom pomogne. Ali kako sam već ranije pomenuo u toku pričanja o danima moga školovanja, poštovanje koje je on osećao prema Doktoru nije imalo granica, a stvarna odanost ima u sebi neku sposobnost za tanana opažanja, čak i kad je u pitanju privrženost čoveku od strane neke niže životinje. Ta i takva sposobnost daleko ostavlja za sobom i najviši razum. I eto, do tog »razuma u srcu« — da ga tako nazovem — u gospodinu Diku, prelete kao strela jedan svetao zračak istine.

On je s ponosom iskorišćavao i dalje svoju staru povlasticu da za vreme slobodnih časova šeta sa Doktorom gore-dole po bašti, kao što je imao običaj da šeta gore-dole po Doktorovoj stazi u Kenterberiju. Ali čim su stvari došle u ovo stanje, on poče posvećivati sve svoje slobodne časove (čak je počeo i ranije ustajati da bi ih bilo više) tim šetnjama. I dotada on je uvek bio van sebe od sreće kad bi mu Doktor čitao ono svoje čudesno delo, Rečnik, a sada bi se sasvim pokunjio sve dok Doktor ne bi izvukao Rečnik iz džepa i otpočeo. A dok smo Doktor i ja radili, on bi, što je uveo u običaj, šetao gore-dole sa gospođom Strong i pomagao joj u obrezivanju omiljenog cveća ili u plevljenju leja. Mogu slobodno reći da nije možda izgovarao ni deset reči na sat, ali je njegovo tiho interesovanje i zamišljeno lice nailazilo na razumevanje kod ono dvoje; svako je od njih znalo da voli ono drugo i da ih on voli oboje, te on tako postade ono što niko drugi ne bi mogao biti — neka veza između njih.

Kad ga se setim kako s onim nepronicljivo-mudrim izrazom na licu šeta gore-dole sa Doktorom, sav srećan što po njemu gruvaju teške reči iz Rečnika; kad ga se setim kako za lepom Ani nosi kante za polivanje, i kako pri strpljivom mikroskopskom radu oko sitnog lišća kleči, onako u rukavicama sasvim nalik na šape; kako svim onim što čini izražava, kao što nikakav filozof ne bi mogao izraziti, svoju nežnu želju da joj bude prijatelj, i kako izliva simpatiju, istinoljubivost i miloštu kroz svaku rupicu na kanti za polivanje; i kad se setim kako se nikad nije gubio pri tom svom boljem duševnom raspoloženju kojem se nesreća obraćala za pomoć, kako nikad nije dovodio u baštu onog nesrećnog kralja Karla, kako se nikad nije kolebao u svom vernom i zahvalnom dvorenju, kako je stalno imao na umu da nešto nije kako valja, i želju da to nekako popravi — ja zaista skoro osećam stid što znam da on nije pri zdravoj pameti, i dok razmišljam o tome šta sam postigao svojom zdravom pameću.

»Niko osim mene, Trote, ne zna kakav je to čovek!« primetila bi ponosno moja tetka kad bi govorila o tome. »Dik će se još proslaviti jednog dana!«

Pre no što završim ovu glavu, moram napomenuti još jednu stvar. Još dok su gosti bili kod Doktora, primetio sam da pismonoša svakog jutra donosi dva-tri pisma za Uriju Hipa, koji je ostao na Hajgeitu i posle odlaska ostalih, pošto je to bilo vreme raspusta; i da je adresa uvek pisana poslovnim rukopisom gospodina Mikobera, koji je sad usvojio pravilno »rond« pisanje. Bilo mi je prijatno što sam na osnovu tih sitnih zapažanja mogao zaključiti da gospodin Mikober napreduje, te sam se zbog toga jako iznenadio kad otprilike u to vreme dobih sledeće pismo od njegove ljubazne

žene:

»Kenterberi, ponedeljak, veče«

»Vi ćete se, bez sumnje, iznenaditi, dragi gospodine Koperfilde, kad dobijete ovo pismo. A još više kad vidite njegovu sadržinu. A još više kad čujete moj uslov da sve ostane u najvećoj tajnosti, koji vas molim da prihvatite. Ali moja osećanja kao supruge i majke traže oduške, a kako ne želim da se obraćam nekom članu svoje porodice (koja se već zamerila osećanjima gospodina Mikobera), ne znam od koga mogu bolje zatražiti savete, do od mog prijatelja i nekadanjeg stanara.

»Vama će biti poznato, dragi gospodine Koperfilde, da je između mene i gospodina Mikobera (koga ja neću nikad napustiti) uvek vladao duh uzajamnog poverenja,. Gospodin Mikober je ponekad možda dao od ruke koju menicu a da se nije posavetovao sa mnom, ili me obmanuo u pogledu roka kad neka obaveza dospe za plaćanje. Takve su se stvari dešavale. Ali uopšte uzevši, gospodin Mikober nije ništa krio od svog milog srca — mislim na njegovu ženu — i kad bismo se uveče povukli na počinak, on bi neizostavno napravio smotru događaja minulog dana.

»Možete, dakle, zamisliti, dragi gospodine Koperfilde, kakvu gorčinu moram osećati dok vas izveštavam da se gospodin Mikober promenio. Povukao se u sebe. Postao tajanstven. Njegov je život postao misterija za drugaricu svih njegovih radosti i žalosti — opet mislim na njegovu ženu — i ako bih vam izjavila da sada, sem što znam da on život od jutra do mraka provodi u kancelariji, znam manje o njegovom životu nego o onom čoveku s juga o kome maloumna deca ponavljaju neku besmislenu priču da jede hladnu kašu sa šljivama — ja bih se poslužila jednom narodnom skaskom da iskažem stvarnu činjenicu.

»Ali to još nije sve. Gospodin Mikober je mrzovoljan. Postao je strog. Otuđio se od našeg najstarijeg sina i kćeri; više se ne ponosi blizancima; hladnim okom gleda čak i nedužnog pridošlicu, koji je nedavno postao član našeg porodičnog kruga. Novčana sredstva za podmirivanje naših troškova, koja se beleže do najsitnije parice, dobijaju se vrlo teško od njega, i čak uz strahovite pretnje praćene suzama da će kidisati na svoje rođeno ja (to je tačno njegov izraz); a pritom uporno odbija da kako bilo objasni to mučno postupanje.

»To je teško podnositi. To je prosto da srce prepukne. Ako me posavetujete — pošto poznajete moje slabe snage onakve kakve su — kako da ih najbolje upotrebim u ovoj tako neobičnoj nedoumici, dodaćete još jednu prijateljsku uslugu mnogima koje ste mi već ukazali. Uz puno ljubavi dece, i uz osmeh blaženo-nesvesnog tuđinca-pridošlice, ostajem, dragi gospodine Koperfilde,

Vaša ožalošćena

Ema Mikober.«

Ne nađoh za umesno da iskusnoj ženi kao što je gospođa Mikober dajem ikakve druge preporuke osim da se potrudi da strpljenjem i dobrotom ponovo zadobije gospodina Mikobera — što sam znao da će ona u svakom slučaju učiniti — ali me to pismo navede da mnogo rasmišljam o njenom mužu.

GLAVA XLIII

JOŠ JEDAN POGLED U PROŠLOST

Još jedanput želim da se zadržim na jednom značajnom dobu svog života. Da se sklonim u stranu, pa da gledam kako prikaze iz tih dana prolaze mimo mene u maglovitoj povorci i prate moju senku.

Prolaze nedelje, meseci, godišnja doba. Kao da nisu ništa duži od nekog letnjeg dana ili zimske večeri. Čas je Utrina po kojoj šetam s Dorom sva u cvetu, pravo polje od žeženog zlata; čas je opet nevidljivi vres izđikao po humkama i pogrbljen pod snežnim pokrivačem. Za tren oka reka zablista na letnjem suncu kad se nedeljom šetamo pored nje, ili se nabora pod zimskim vetrom, ili oteža pod pokretnim gomilama leda. Reka teče ka moru brže nego ikad, blesne, potamni i odvalja se dalje.

U kući dveju malih gospi, sličnih pticama, ni traga od neke promene. Zidni sat još uvek kuca nad kaminom, a barometar visi u predsoblju. Ni časovnik ni barometar nisu nikad tačni, ali mi pobožno verujemo u njih. Ja sam i po zakonu dospeo do punoletstva. Dosegao sam dostojanstvo dvadeset prve godine. Ali to je možda neko dostojanstvo koje mi je nametnuto. Da razmislim malo šta sam sve postigao.

Savladao sam onu divlju i tajanstvenu stenografiju. Ona mi donosi priličan prihod. Na velikom sam glasu po svojoj sposobnosti za sve što je u vezi s tom veštinom, pa udružen sa jedanaestoricom drugih, radim na izveštavanju jednog jutarnjeg lista o debatama u Parlamentu. Iz noći u noć beležim predskazivanja koja se nikad ne ispunjavaju, izjave koje se nikad ne pokazuju istinite, objašnjenja izmišljena da zavaraju trag. Sav sam ogrezao u rečima. Britanija, to nesrećno žensko čeljade, stalno je preda rnnom kao uređena ćurka, isprobadana. kancelarijskim perima kao ražnjevima, čvrsto spetljana i uvezana crvenim jemstvenikom. Već sam toliko zagledao iza kulisa, da dobro poznajem vrednost političkog života. Postao sam pravi nevernik u tome pogledu i nikad se više neću preobratiti.

Moj dobri stari Tredls i sam se oprobao na tome poslu, ali to nije posao za Tredlsa. On vrlo dobroćudno priča o svom neuspehu i podseća kako je oduvek znao da je spor. Ponekad radi i on na istom listu i pribira činjenice o suvoparnim stvarima koje će posle plodonosniji umovi obraditi i ulepšati. Primljen je za advokata, pa je divljenja dostojnom prilježnošću i samoodricanjem nakrmio još stotinu funti, da plati honorar jednom stručnjaku za prenos imanja čiju kancelariju poseduje radi prakse. Prilikom njegovog primanja popila se znatna količina vrućeg porto-vina, te bih s obzirom na iznos računa rekao da je Unutarnje pravničko društvo zaradilo lepu paru na tome.

Istakao sam se i u nečem drugom. Odao sam se spisateljstvu sa strahom i trepetom. Napisao sam u tajnosti neku sitnicu, poslao jednom časopisu, a taj je časopis objavio. Otada sam se osokolio, te pišem prilično stvarčica od manjeg značaja. Sad me redovno plaćaju za to. Uopšte uzevši, dobro stojim; kad sabiram prihod na prstima leve ruke, moram da upotrebim tri prsta i četvrti do srednjeg zglavka.

Preselili smo se iz Bakingem-strita u jednu kućicu blizu one na koju sam bacio oko kad me je tek bilo obuzelo ono oduševljenje. Ali moja tetka, koja je vrlo povoljno prodala svoju kuću u Doveru, neće da stanuje tu, nego namerava da se preseli u jednu još manju kućicu sasvim blizu. Šta to nagoveštava? Moju ženidbu? Da!

Da! Ženim se Dorom! Gospođica Lavinija i gospođica Klarisa dale su svoj pristanak, i ako su ikad kanarinke uzlepršale, to su one tada. Gospođica Lavinija, koja je sama sebi dodelila dužnost staranja o spremi moje drage, stalno izrezuje neke pancire od mrke hartije i boči se s nekim dostojanstvenim mladim čovekom koji nosi pod pazuhom dugačak zavežljaj i drveni aršin. Krojačica, sa udenutom iglom uvek prikačenom na grudima, stanuje i hrani se u kući, i kako mi se čini, ne skida naprstak ni

dok jede, pije i spava. Uveče ne možemo da budemo mirni ni pet minuta, a da neko dosadno žensko čeljade ne zakuca na vrata i ne vikne: »O, molim vas, gospođice Doro, skoknite časkom gore«.

Gospođica Klarisa i moja tetka lutaju po čitavom Londonu u potrazi za raznim komadima nameštaja, da ih zatim ja i Dora pogledamo. Bolje bi bilo da odmah kupe sve te stvari, bez te parade razgledanja, jer kad mi odemo da vidimo neku ogradu za kuhinjsko ognjište ili komarnik za meso, Dora ugleda kinesku kućicu za Džipa sa praporcima navrh krova i radije uzima to. A pošto je kupimo, treba mnogo vremena da se Džip privikne na svoje nove dvore, jer kad god uđe ili izađe, zvonca zazvone i on se strašno uplaši.

Pegoti dolazi da pomogne i smesta se baca na posao. Njena je nadležnost, kako izgleda, u tome da sve čisti po sto puta. Trlja sve što se može trljati, sve dok ne zablista od silnog trljanja kao njeno čestito čelo. Baš u to vreme počinjem da viđam njenog samotnog brata kako prolazi mračnim ulicama noću i u prolazu zagleda lica koja promiču. U to doba nikad ne govorim s njim. Kad njegova ozbiljna prilika prođe mimo mene, ja vrlo dobro znam šta on traži i od čega strepi.

Zašto mi je Tredls izgledao tako važan kada je danas po podne svratio po mene u Doktorski dom, kuda ja još ponekad odlazim, forme radi, kad imam vremena. Najzad je na dohvat ruke ostvarenje mojih mladalačkih snova. Idemo da izvadimo dozvolu za venčanje.

To je vrlo mali dokumenat prema, onome što se njime postiže, i Tredls ga posmatra dok leži na mom pisaćem stolu, pola sa divljenjem, a pola sa strahom. Na njemu stoje imena u onaj davno prosnevanoj i miloj povezanosti: David Koperfild i Dora Spenlou; a ozgo iz jednog kuta gleda na našu bračnu vezu ona roditeljska ustanova, Takseno zvanje, koje se tako blagonaklono brine za sve znatnije događaje u ljudskom životu, pa je tu i arhiepiskop od Kenterberija, koji štampanim slovima priziva božji blagoslov na nas, i to za tako male pare, da ne može biti jevtinije!

A ja sam ipak kao u nekom snu, u uzrujanom, blaženom, užurbanom snu. Ne mogu nikako da verujem da će se to ostvariti, a s druge strane, ne mogu da ne uobražavam da svi kraj kojih prolazim opažaju na neki način da se ja preksutra ženim. Stižem pred arhiepiskopovog zamenika, koji me poznaje i brzo obavlja moj posao, kao da između nas postoji neka tajna masonska veza. Tredls nije uopšte potreban, ali prisustvuje kao moj dever u svemu.

»Želim da kad idući put dođete ovamo«, velim ja Tredlsu, »dođete po istom poslu po kojem ja sad dolazim. I da to bude što skorije!«

»Hvala vam na tim lepim željama, dragi Koperfilde«, odgovara on. »I ja to isto želim. Milina je što znam da će me čekati koliko god zatreba, i da je zbilja najmilija devojka ...«

»Kad treba da je dočekate na stanici poštanskih kola?« pitam ja.

»U sedam«, kaže Tredls i gleda u svoj prosti srebrni sat, isti onaj iz kojeg je u školi vadio točkić da pravi vodenicu. »To je otprilike vreme kad i gospođica Vikfild stiže, zar ne?«

»Malo ranije. Agnesa stiže u osam i po«.

»Ja vas uveravam, dragi moj mladiću«, kaže Tredls, »da sam srećan skoro kao da se i sam ženim kad pomislim samo da se taj događaj tako srećno završava. A zaista vam kažem, veliko prijateljstvo i pažnja što i Sofiju lično uvodite u ovu radosnu svečanost i pozivate da bude deveruša zajedno sa gospođicom Vikfild, zaslužuje s moje strane najveću zahvalnost«.

Slušam što mi govori i rukujem se s njim, a onda razgovaramo, idemo, večeramo i tako dalje; ali ja u sve to ne verujem. Ništa mi ne izgleda stvarno.

Sofija dolazi u kuću Dorinih tetaka u određeno vreme, Ima vrlo prijatno lice — ne baš sasvim lepo, ali veoma dopadljivo. Retko sam kad video tako veselo, neizveštačeno, otvoreno i primamljivo stvorenje! Tredls nam je predstavlja s puno ponosa i trlja ruke punih, puncatih deset minuta, pri čemu mu se svaka pojedina dlaka na glavi propinje na vrh prstiju, dok mu ja u jednom kutu čestitam na izboru.

Doveo sam Agnesu sa kenterberijskih poštanskih kola, te je njeno veselo i lepo lice po drugi put

među nama. Agnesi se Tredls veoma sviđa, pa je milina gledati njihov susret i posmatrati Tredlsov ponos dok privodi najmiliju devojku da je prikaže njoj.

A ja još ne verujem. Provodimo divno veče i veseli smo preko svake mere, ali ja još ne verujem. Ne mogu nikako da se priberem. Ne mogu da beležim pojedine srećne trenutke onako kako se nižu. Osećam da sam u nekom maglovitom, nesređenom stanju; kao da sam ustao vrlo rano pre nedelju-dve dana i da odonda nisam nikako legao. Ne mogu nikako da znam kad je bilo juče. Čini mi se da dozvolu za venčanje nosim u džepu već nekoliko meseci.

Pa i sutradan isto tako, kad smo svi zajedno pošli da vidimo kuću — našu kuću — Dorinu i moju. Ne mogu nikako da se osetim kao domaćin u njoj. Čini mi se da sam tu po nečijem dopuštenju, ko zna čijem. Skoro očekujem da će svakog časa stvarni domaćin doći i reći da mu je milo što me tu vidi. A tako je divna ta kućica onakva kakva je: ova sjajna i nova, i sa cvećem na ćilimima, koje izgleda sveže kao da je tek ubrano, sa zelenim lišćem na tapetima, kao da se sad razvilo, sa besprekorno čistim muslinskim zavesama, stidljivo rumenim nameštajem, i Dorinim šeširom za baštu s plavom pantljikom — kako da se sad ne setim koliko sam voleo onaj drugi isti takav šešir kad sam je prvo upoznao — već obešenim na čiviluku; sa kutijom za gitaru, koja se sasvim odomaćila i stoji uspravno u jednom uglu, dok se svi spotiču preko Džipove pagode, koja je suviše velika za te prostorije.

Još jedno blaženo veče, isto onako nestvarno kao i sve ostalo. Ja se prikradam u svakidanju sobu pre nego što ću poći kući. Dore tamo nema. Sigurno nije završila sa probanjem. Gospođica Lavinija zaviri unutra, pa mi tajanstveno saopšti da će ona brzo doći. Ona i pored toga zadugo ne dolazi; ali nešto kasnije čujem neko šuštanje pred vratima i neko zakuca.

Ja kažem: »Napred« — ali neko ponovo kuca.

Prilazim vratima čudeći se ko je to, kad tamo ugledam dva sjajna oka i porumenelo lice: Dorine oči i lice, a uz to ju je gospođica Lavinija obukla u sutrašnju haljinu, šešir i sve ostalo da je vidim. Pritisnem svoju ženicu na srce, a gospođica Lavinija vrisne uplašeno zato što joj gužvam šešir, dok se Dora smeje i plače u isti mah, jer vidi da sam zadovoljan; a ja u sve to verujem manje nego ikad.

»Je 1‘ ti lepo izgledam, Dodi?« kaže Dora.

(Lepo! I te kako!)

»Je si li siguran da ti se jako sviđam?« pita Dora.

Razgovor o tom predmetu skopčan je s velikom opasnošću po šešir; tako da gospođica Lavinija opet tiho vrisne i zamoli da shvatim da se u Doru sme samo gledati, ali nikako dirati. I tako Dora minut-dva, prekrasna u svojoj zbunjenosti, stoji da joj se divim; a zatim skida šešir (izgleda tako prirodno bez njega) i, noseći ga u ruci, odlazi trkom, malo kasnije ponovo dolazi igrajući, u svojoj običnoj haljini, i pita Džipa imam li ja lepu ženicu i hoće li joj on oprostiti što se udaje, pa se najzad spušta na kolena da ga natera da šeni na knjizi za kuvanje, posledni put pre njene udaje.

Ja odlazim kući u većoj neverici nego ikad, u stan koji sam uzeo sasvim blizu, pa ustajem rano ujutro da se odvezem na put za Hajgeit i dovedem tetku.

Nikad nisam video tetku u takvoj paradi. Obučena je u svilu boje majčine dušice, sa belim šeširom, da se čovek prosto zapanji. Dženeta ju je već obukla, ali je još tu da i mene vidi. Pegoti je spremna da pođe u crkvu, i namerava da posmatra obred venčanja sa galerije. Gospodin Dik, koji treba da mi preda moju dragu pred oltarom, dao je da mu se kosa ukovrdži. Tredls, koga sam po dogovoru popeo u kola na glavnom drumu, predstavlja bleštavu kombinaciju mlečnobele i svetloplave boje a već i on i gospodin Dik uopšte prave utisak kao da su se čitavi pretvorili u rukavice.

Nema sumnje da ja sve to vidim, jer znam da je tako, ali sam rastrojen, pa kao da ne vidim ništa. Niti verujem u bilo šta. A ipak je, dok se vozimo putem u otvorenim kolima, ova svadba iz vilinskih bajki toliko stvarna, da me ispunjava nekim začuđenim sažaljenjem prema svim onim nesrećnicima koji nemaju udela u njoj, nego čiste po svojim radnjama i odlaze na svoje svakodnevne poslove.

Tetka celim putem sedi držeći moju ruku u svojoj. Kad smo na domak crkve stali zato da siđe Pegoti, koju smo dovezli na boku, tetka mi stegne ruku i poljubi me.

»Neka te bog blagoslovi, Trote! Moj rođeni sin mi ne bi mogao biti miliji. Mnogo mislim jutros na sirotu bebicu«.

»I ja.. I na sve što vam dugujem, draga tetka«.

»Koješta, dete!« kaže tetka, pa ne znajući šta će od silne radosti, pruža ruku Tredlsu, koji na to pruža svoju gospodinu Diku, a ovaj opet pruža svoju meni, a ja pružam svoju Tredlsu; a zatim svi idemo u crkvu.

U crkvi vlada potpuna tišina, nema sumnje, ali to me ne umiruje, kao i da u njoj punom parom radi parni razboj za tkanje. Oterao sam suviše daleko u uzrujanosti.

Sve ostalo je više-manje neki san u kojem se sve pomešalo.

San o tome kako oni dolaze s Dorom; o ženi koja u crkvi deli sedišta i koja nas postrojava ispred ograde oltara kao narednik kad vežba vojnike; o tome kako se ja, čak i tada, pitam zašto li te žene koje dele sedišta u crkvama moraju baš da budu najgore nađžak-babe od sviju koje postoje, i da li to nekakva verska strepnja od strašne zaraznosti dobrog raspoloženja neophodno nalaže da se ti sudovi sa sirćetom postavljaju uvek duž puta koji vodi u raj.

San o tome kako se sveštenik i zvaničnik pojavljuju; kako neki lađari i druga lica slučajno svraćaju u crkvu; o jednom »drevnom mornaru« iza mene, od koga sva crkva strašno zaudara na rum; o tome kako obred započinje neko ko ima dubok glas, i kako smo svi vrlo pažljivi.

San o tome kako gospođica Lavinija, koja igra ulogu neke polupomoćne mlađe deveruše, počinje prva da plače, i kao da jecanjem odaje počast, bar kako ja mislim, uspomeni pokojnog Pindžera; o tome kako joj gospođica Klarisa podnosi pod nos mirišljavu so; o tome kako se Agnesa stara o Dori; kako se moja tetka trudi da se pokaže kao oličenje strogosti, dok joj se suze kotrljaju niz obraze; o tome kako mala Dora jako drhti i daje odgovore jedva čujnim šapatom.

San o tome kako klečimo jedno uz drugo; o tome kako Dora sve slabije drhće, ali još uvek steže Agnesinu ruku; kako se obred svršava tiho i ozbiljno, i kako, kad se završio, svi gledamo jedni u druge u nekom aprilskom raspoloženju punom osmeha i suza; o tome kako moju mladu ženicu u oblačionici obuzima grčevit plač, te plače za svojim sirotim tatom, svojim dragim tatom!

San o tome kako se ona opet razdragala, i o tome kako svi redom potpisujemo zapisnik o venčanju. O tome kako ja idem na galeriju po svoju Pegoti da ga i ona potpiše; o tome kako me Pegoti grli u jednom kutu i kaže da je gledala i venčanje moje mile, rođene majke; o tome kako je sve svršeno i kako polazimo.

San o tome kako idem ponosno i pun ljubavi duž cele crkve, sa svojom slatkom ženicom ispod ruke, i kako kroz laku izmaglicu samo upola nazirem svet, amvone, crkvene stolove, kropionice, orgulje i crkvene prozore, u kojima poigrava neka daleka sličnost i podsećanje na crkvu iz mog detinjstva, tamo u zavičaju, tako davno.

San o tome kako, dok prolazimo, svi šapuću kako smo mlad par i kako je ona krasna mala mlada! O tome kako smo svi veseli i razgovorni dok se vraćamo kolima. O tome kako Sofija priča da je skoro pala u nesvest kad je videla kako se od Tredlsa, kome sam ja bio predao dozvolu za venčanje, traži dozvola, jer je bila ubeđena da je on nekako uspeo da je izgubi ili da ga neko pokrade. O tome kako se Agnesa od srca smeje, a Dora toliko voli Agnesu, da neće da se odvoji od nje, nego je jednako drži za ruku.

San o svadbenom ručku sa izobiljem lepih i dobrih kolača i pića, od čega ja uzimam ponešto, onako kako bih jeo i pio u svakom drugom snu, nikako ne osećajući miris, ukus; pri čemu više živim, što bi se reklo, od ljubavi i od svadbe, pa ni u sva ta jestiva ne verujem, koliko ni u sve drugo.

San o tome kako držim govor, na isti način kao da ga držim u snu, pošto nemam pojma šta hoću da kažem, i samo osećam nešto što bi se moglo shvatiti kao čvrsto ubeđenje da ga i ne držim. O tome

kako smo svi druželjubivi i prosto blaženi, ali još jednako kao u snu, i o tome kako Džip dobija malo od svadbenog kolača, pa mu to posle ne prija.

San o tome kako par najmljenih poštanskih konja čeka spreman, i o tome kako Dora trči da promeni haljinu. O tome kako tetka i gospođica Klarisa ostaju s nama, a mi šetamo po bašti, pa se moja tetka, koja je za ručkom održala pravu zdravicu Dorinim tetkama, slatko smeje sama sebi, ali pomalo i ponosi.

San o tome kako je Dora gotova i kako gospođica Lavinija kruži oko nje, sva žalosna što gubi tako lepu igračku koja joj je uvek pružala tako prijatno zaposlenje. O tome kako Dora svaki čas pronalazi da je zaboravila sad ovo, sad ono, i kako svi trče da joj to donesu.

San o tome kako su se svi sjatili oko Dore kad ona najzad počinje da se oprašta, i kako svi izgledaju kao kakva leja cveća, sa svim tim svojim svežim bojama i šarenim pantljikama. O tome kako se moje zlato guši u tom cveću i izlazi iz njega, šmejući se i plačući u isti mah, u moj ljubomorni zagrljaj.

San o tome kako ja hoću da nosim Džipa, koji ide zajedno s nama, a Dora kaže da ga ona mora nositi, jer će inače Džip misliti da ga ona više ne voli, sad pošto se udala, pa će mu prepući srce od toga. O tome kako idemo ruku pod ruku, a Dora zastaje, okreće se i kaže:

»Ako sam bila preka i nezahvalna prema bilo kome, neka se to zaboravi«; i kako udara u plač.

San o tome kako maše rukicama i kako opet polazimo, o tome kako opet zastaje, kako se okreće i kako žurno prilazi Agnesi, radije nego svima drugima, i kako joj daje poslednje poljupce i poslednje zbogom.

Odlazimo zajedno kolima i ja se budim iz sna. Najzad sam poverovao: ovo kraj mene je moja mala, mila ženica, i ja je silno volim!

»Jesi li sad srećan, ti moj luckasti dečko?« kaže Dora »i siguran da se nećeš pokajati?«

Sklonio sam se u stranu da pogledam kako mimo mene prolaze snovi i priviđenja iz onih dana. Prošli su, i ja nastavljam putovanje kroz svoju priču.

GLAVA XLIV

NAŠE DOMAĆINSTVO

Prođe naš medeni mesec, deveruše se vratiše kući, i ja se nekako čudno osetih kad najednom videh sebe kako u našoj vlastitoj kućici sedim sa Dorom — nekako sasvim, da se tako izrazim, lišen zaposlenja, s obzirom na ono moje milo zanimanje — vođenje ljubavi.

Bilo je tako neobično imati Doru stalno kraj sebe. Bilo je neshvatljivo da ne moram izlaziti da bih je video, i da nemam nikakvog razloga da se brinem za nju, da ne moram da joj pišem, ni da smišljam i iznalazim mogućnosti da ostanem s njom nasamo. Ponekad bih se uveče, kad bih digao pogled sa svog rada i video je kako sedi prema meni, zavalio u stolicu i mislio kako je čudnovato što smo sad tu sasvim sami jedno s drugim, kao da je to nešto sasvim prirodno — da za to niko više ne mari — dok je sva romantična poetičnost našeg vereničkog doba otišla u zapećak da tamo rđa — i da nemamo nikom više da ugađamo osim jedno drugom, jedno drugom dok smo živi.

Kad bi u Parlamentu bila neka duža debata, pa bih ostao na poslu do kasno u noć, činilo mi se vrlo čudno, dok bih se vraćao kući, da me sad Dora čeka kod kuće! Isprva sam jedva dolazio k sebi od čuda kad bih je čuo kako tiho silazi niz stepenice da razgovara sa mnom dok večeram. Bilo je tako čudnovato znati sa sigurnošću da Dora uvija kosu u »papilotne«. Bio sam prosto zapanjen dok sam je gledao kako to radi.

Sumnjam da su dve mlade ptičice mogle imati manje pojma o vođenju kuće nego što smo imali ja i moja Dora. Razume se da smo držali služavku. Ona nam je vodila kuću. Ja još i danas u dubini duše verujem da to mora da je bila neka prerušena kći gospođe Krup; tako smo strašne stvari doživeli sa tom Meri-Anom.

Zvala se Dika. Kad smo je uzeli u službu, rečeno nam je da njeno ime još vrlo slabo izražava njene sposobnosti. Imala je svedočanstvo o vladanju veliko kao kakva proklamacija, i prema tom zvaničnom dokumentu, znala je sve kućne poslove za koje sam ikad čuo, i mnoge druge za koje nisam nikad čuo. Bila je to žena u najboljoj snazi, stroga lica i sklona nekim večitim bubuljicama ili osipu (naročito po mišicama). Imala je rođaka u telesnoj gardi, tako dugih nogu da je izgledao kao popodnevna senka nekog drugog čoveka. Koporan mu je bio taman toliko tesan za njega koliko je on bio krupan za naše prostorije. Uz to, naši zidovi nisu bili jako debeli, te bismo mi uvek kad bi on provodio veče u našoj kući znali to po tome što bi iz kuhinje dopiralo neprekidno mumlanje.

Za taj naš alem-kamen jemčilo se da je trezvena i poštena. Prema tome sam sasvim voljan da verujem da je zaista pala u nesvest onda kad smo je ono našli pod kazanom za toplu vodu, i da se nestanak srebrnih kašičica mora pripisati đubretaru.

Ali nam je grozno pritiskivala dušu. Osećali smo svoju neiskusnost, a nismo znali šta da radimo. Bili bismo predani na njenu milost da je nešto imala milosti; ali je to bila tako bezobzirna žena, da se o nekoj njenoj milosti ne može ni govoriti. Ona je bila povod naše prve svađe.

»Milo zlato moje«, rekoh ja jednog dana Dori, »misliš li ti da Meri-Ana ima uopšte pojma o vremenu?«

»Zašto, Dodi?« upita Dora bezazleno, podižući oči sa svog crteža.

»Zato što je sad već pet sati, zlato moje, a trebalo je da ručam u četiri«.

Dora pogleda zamišljeno u časovnik, pa bojažljivo izrazi mišljenje da on ide napred.

»Naprotiv, mila moja«, rekoh ja gledajući u svoj sat; »on kasni nekoliko minuta«.

Moja ženica mi priđe i sede mi na kolena da me umiljavanjem umiri, pa mi olovkom povuče crtu niz sredinu nosa, ali meni to nije mogao biti ručak, iako mi je bilo vrlo prijatno.

»Zar ne misliš, mila«, rekoh ja, »da bi bilo bolje kad bi ti malo opomenula našu Meri-Anu?«

»O, nemoj, molim te! Ja to ne bih mogla, Dodi!« reče Dora.

»Zašto ne, mila moja?« upitah blago.

»Pa zato što sam guščica«, reče Dora, »a ona to zna«.

Meni se učini da onaj ko želi da na bilo kakav način ukroti Meri-Anu ne treba da ima takvo osećanje, te se malo namrštih.

»Uh! Kakve su to gadne bore po čelu moga dečka!« reče Dora, pa ih, još jednako sedeći na mom krilu, izvuče olovkom, stavljajući je na svoje rumene usne da crnje beleži, i radeći po mom čelu s čudnom, šaljivom marljivošću, u kojoj sam i preko volje uživao.

»Na, tako, sad si dobro dete«, reče Dora, »sad izgledaš mnogo lepše kad se smeješ«.

»Ama slušaj, zlato moje,...« rekoh ja.

»Ne, nemoj, molim te!« viknu Dora i poljubi me. »Nemoj da si nevaljao kao ‚Riđobradi'. Nemoj da budeš ozbiljan«.

»Moja slatka ženice«, rekoh ja, »pa moramo ponekad biti ozbiljni. Hodi ovamo! Sedi na ovu stolicu kraj mene! Ovamo tu olovku! Tako! Hajde sad da razgovaramo pametno. Ti znaš, mila moja...« Kako je bila majušna ona rukica koju sam držao i ona burmica na njoj! »Znaš, zlato moje, nije baš osobito prijatno kad čovek mora da ode bez ručka! Hajde, reci sama, je li prijatno?«

»Ni-n-nije!« odgovori Dora slabim glasom.

»Bože, kako drhćeš, zlato!«

»Zato što znam da ćeš sad da me grdiš«, viknu Dora plačnim glasom.

»Slatko moje, ja samo hoću s tobom pametno da porazgovaram«.

»Da, ali pametan razgovor je gori od grdnje«, viknu Dora očajno. »Nisam se ja udavala da se sa mnom pametno razgovara. Ako si nameravao da razgovaraš pametno s ovakvom ludicom kakva sam ja, onda je trebalo da mi odmah kažeš, ti svirepi dečko!«

Pokušah da umirim Doru, ali ona okrete lice od mene i stade tresti uvojcima sa jedne strane na drugu, pa opet reče:

»Ti svirepi, svirepi dečko!« i to toliko puta, da stvarno nisam znao šta da radim, te se zato neodlučno prošetah nekoliko puta po sobi pa se ponovo vratih.

»Doro, zlato moje!«

»Ne, ja nisam tvoje zlato! Mora da je tebi sad krivo što si mene uzeo za ženu, jer inače ne bi sa mnom govorio pametno!« odgovori Dora.

Mene tako uvredi ta neumesna optužba, da mi to uli hrabrosti da budem ozbiljan.

»Ama slušaj, Doro, dušo moja«, rekoh ja, »ti si veoma detinjasta i govoriš koješta. Ti se, uveren sam, sećaš da sam juče morao otići usred ručka, a, da sam dan ranije pokvario želudac zato što sam morao navrat-nanos da progutam nedopečenu teletinu, a danas već od ručka nema ništa... Čisto strepim da pomenem koliko smo čekali na doručak — i da voda čak ni onda nije uzavrela. Ne mislim da ti to prebacujem, mila, ali to baš nije ugodno«.

»O, ti nemilosrdni, svirepi dečko! Kako samo možeš govoriti da sam ja neprijatna žena?« viknu Dora.

»Ama, draga Doro, pa ti znaš da ja nisam nikad rekao tako nešto«.

»Rekao si da sam neugodna!« reče Dora.

»Ja sam rekao da nije ugodan način na koji se vodi naša kuća.«

»Pa to je sasvim isto!« viknu Dora. I očevidno je tako i mislila, jer gorko zaplaka.

Ja se ponovo prošetah po sobi, pun ljubavi prema svojoj lepoj ženici i toliko potresen prebacivanjima samom sebi, da mi je dolazilo da lupim glavom o vrata. Zatim ponovo sedoh, pa rekoh:

»Ništa ja tebi ne prebacujem, Doro. Mi oboje moramo mnogo da učimo. Samo pokušavam da ti

kažem, mila moja, da moraš, da zaista moraš«, bio sam rešen da ne popustim u tome, »da se navikneš da vodiš nadzor nad Meri-Anom. I da se malo pomučiš radi sebe i radi mene«.

»Ja se zaista čudim kako možeš da govoriš tako nezahvalno«, govorila je Dora jecajući, »kad lepo znaš da sam neki dan, kad si ti kazao da bi voleo malo ribe, sama prepešačila ne znam koliko milja i poručila ribu da te iznenadim«.

»Da, i to je bilo vrlo ljubazno od tebe, mila«, rekoh ja. »Ja sam ti bio toliko zahvalan za to, da nipošto nisam hteo ni da pisnem da si donela čitavog lososa, što je bilo suviše za nas dvoje. Kao ni to da nas je stao funtu i šest šilinga, a to je više no što mi smemo da utrošimo«.

»Ti si mnogo uživao«, jecala je Dora, »i rekao da sam ja mišić!«

»I opet ću to reči, milo moje!« rekoh ja, »i to po hiljadu puta!«

Ali sam bio uvredio Dorino nežno malo srce, te se nije mogla utešiti. Toliko je jecala i jadikovala, i tako izgledala potištena, da sam se osećao kao da sam kazao nešto strašno i ujeo je za srce. Morao sam da se žurim; ostao sam napolju do kasno u noć, i čitave sam večeri osećao kako mi se srce steže od griže savesti, pa sam bio jadan i žalostan. Grizla me je savest kao da sam nekog ubio, i mučilo me neko osećanje da sam okoreli pakosnik i zlikovac.

Bilo je dva ili tri sata posle pola noći kad dođoh kući. Kod kuće zatekoh tetku gde sedi i čeka na mene.

»Da se nije što dogodilo, tetka?« zapitah uplašeno.

»Ništa, Trote«, odgovori ona. »Sedi, sedi! Cvetak je bio nešto neraspoložen, pa sam mu pravila društvo. Ništa više«.

Naslonih glavu na ruku, i dok sam tako sedeo i gledao u vatru, osetih se žalosniji i utučeniji no što sam mogao zamisliti da mogu biti tako brzo posle ispunjenja svojih najlepših nada. Dok sam tako sedeo i mislio, slučajno sretoh tetkin pogled koji se zadržao na mome licu. U njemu je bilo nekog zabrinutog izraza, ali ga odmah nestade.

»Ja vas uveravam, tetka«, rekoh ja, »da sam i sam bio cele večeri utučen pri pomisli da je Dora tako neraspoložena. Ali nisam imao nikakve druge namere, nego da nežno i s ljubavlju porazgovaram s njom o našim domaćim prilikama«.

Moja tetka klimnu glavom kao da hoće da me ohrabri.

»Moraš biti strpljiv, Trote«, reče ona.

»Pa, razume se. Bog mi je svedok da ne tražim ništa nerazumno, tetka!«

»Znam«, reče tetka. »Ali Cvetak je vrlo nežan cvetić, te vetar mora biti vrlo pažljiv prema njemu«.

Ja u duši osetih zahvalnost prema svojoj dobroj tetki zbog te njene nežnosti prema mojoj ženi, i bio sam siguran da ona zna za to moje osećanje.

»Zar ne mislite, tetka«, rekoh ja pošto sam još neko vreme gledao u vatru, »da biste mogli ponekad razgovarati sa Dorom i posavetovati je za naše zajedničko dobro?«

»Trote«, odgovori tetka malo uzbuđeno, »Ne! Nemoj od mene tražiti takve stvari«.

Ona je to govorila s toliko usrdnosti, da ja iznenađeno podigoh oči.

»Kad pogledam unazad na svoj život, dete moje«, reče moja tetka, »mislim o nekima koji su već u grobu, a prema kojima sam mogla ljubaznije postupati. Ako sam strogo sudila o nečijim pogreškama u braku, to je možda bilo stoga što sam imala jakog raziloga da strogo sudim o svojim. Nego ostavimo to. Ja sam dugo godina bila nabusita, drvendekasta i nastrana žena. Takva sam i danas, i uvek ću biti takva. Ali ti i ja smo učinili jedno drugom poneko dobro, Trote, bar si ti meni bio na dobro, dragi moj — te zato ništa ne sme stati između nas da nas razdvoji pod stare dane«.

»Da razdvoji nas!« rekoh ja.

»E, dete, dete!« reče tetka gladeći bore na haljini. »Ni prorok nije u stanju da predvidi šta bi začas moglo da iskrsne u tom pogledu, i koliko bih ja mogla ožalostiti Cvetak kad bih se plela u vaše stvari. Ja želim da me naša maza uvek voli i da bude vesela kao leptirić. Seti se doma svoje majke posle

njene druge udaje, pa nemoj nikad ni meni ni njoj nanositi tu nepravdu koju si pomenuo«.

Odmah sam shvatio da tetka ima pravo, a pojmio sam i svu dubinu njene ljubavi prema mojoj miloj ženici.

»Ovo je tek prvi početak, Trote«, nastavi ona, »a ni Rim nije podignut za jedan dan, niti za godinu dana. Ti si sam slobodno birao«, na lice joj se, kako se meni učini, za trenutak navuče laki oblačak, »pa si izabrao stvorenje vrlo lepo i puno nežnosti. Sad će ti biti dužnost, a i zadovoljstvo, to ja razume se dobro znam; ja ti sad ne držim neku pridiku, da je ceniš onakvu kakvu si je izabrao, po svojstvima koja ona ima, a ne po onim koja nema. Ona svojstva kojih ona nema ti moraš razvijati u njoj, ako možeš. A ako ne možeš, dete moje«, tu tetka protrlja nos, »moraš se navići da živiš bez njih. Ali moraš imati na umu da svoju budućnost morate stvariti samo vas dvoje. Tako je u braku, Trote, i neka vam je bog na pomoći u tome, vama koji ste u svetu kao dva detenceta izgubljena u šumi!«

To moja tetka izgovori na neki vedar i veseo način, pa me poljubi da zapečati svoj blagoslov.

»A sad«, reče ona, »pripali mi fenjerčić, pa me baštenskom stazom otprati do onog mog golubarnika«, jer su naše kućice bile u vezi s tim putem. »Kad se vratiš, pozdravi Cvetak od Betsi Trotvud i nemoj nikad više pomišljati da od stare Betsi praviš nekakvo strašilo, jer ona je, koliko je već poznajem iz ogledala, i onako kao ličnost dosta smrknuta i ćoškasta!«

Govoreći to, moja tetka uvi glavu u maramu kojom je imala običaj da se sva zabradi u takvim prilikama, a onda je ja otpratih kući. Dok je stajala u svojoj bašti i visoko držala fenjerčić da mi prisvetli na povratku, meni se opet učini da u pogledu kojim me prati ima neke zabrinutosti; ali sam se i suviše bio zaneo razmišljanjem o onome što mi je rekla, i bio još pod suviše jakim dejstvom tada prvi put stvarnog uviđanja da Dora i ja moramo sami izgraditi svoju budućnost, i da nam niko u tome ne može pomoći.

Kad se nađoh sam u kući, Dora tiho siđe u papučama da me sretne, pa stade plakati na mome ramenu i reče da sam bio nemilosrdan, i da je ona bila nevaljala, na što i ja, čini mi se, rekoh to isto, te se pomirismo i složismo da će naša prva svađa biti ujedno i poslednja, i da druga neće doći, pa makar poživeli i sto godina.

Sledeća domaća nevolja kroz koju smo imali da prodemo bilo je naše nastradanije sa puslugom. Rođak naše Meri-Ane klisnu iz vojske i sakri se u naš podrum za ugalj, odakle ga, na naše silno zaprepašćenje, izvuče jedna potera od nekolicine njegovih drugova, pa ga odvede vezanih ruku, u povorci koja nam ostavi baštu ispred kuće u strašnom stanju. To me ohrabri da se otarasim Meri-Ane, koja pošto primi platu ode tako krotko, da se ja iznenadih, dok ne otkrih ono o nestanku kašičica i ne saznadoh za male sume koje je pozajmljivala od raznih trgovaca u susedstvu na moje ime i bez moga znanja. Pošto smo se neko vreme pomogli gospođom Kidžberi — po mom mišljenju najstarijom žiteljkom četvrti Kentiš-Tauna, koja je išla da poslužuje po kućama, mada suviše slaba da bi mogla ostvariti svoje zamisli na polju te umetnosti; nađosmo drugo neocenjivo blago, neku neobično dobru i ljubaznu ženu, ali koja je imala nesrećnu manu da pada sa poslužavnikom, bilo penjući se uz kuhinjske stepenice, bilo silazeći, i da se skoro uvek glavačke sruči u salon kao u bazen za plivanje, zajedno sa čajem i čitavim priborom. Pošto je silna pustoš koju nam je ta nesrećnica pričinjavala neodložno nalagala da je otpustimo, za njom dođe — uz povremeno ispomaganje poslužavkom, gospođom Kidžberi — čitava loza nesposobnih vladara, u našem domaćinstvu, od kojih je poslednja bila jedna mlada osoba otmena izgleda koja ode na vašer u Grinič u Dorinom šeširu. Posle nje se sećam samo neprestanog nasedanja, jednog većeg od drugog.

Nama su, izgleda, podvaljivali svi s kojima smo imali nekog posla. Naše pojavljivanje u radnji bilo je znak da se odmah iznese ukvarena roba. Ako bismo kupili jastoga, taj je bio pun vode. Sve meso koje smo kupovali ispalo bi žilavo, a naši hlebovi nisu skoro nikako imali kore. Tragajući za kakvim uputom na osnovu kojeg bi trebalo peći butove tako da budu dopečeni a ne prepečeni, ja se udubih u knjigu za kuvanje, pa pronađoh da treba ostaviti po četvrt sata za svaku funtu mesa i još

četvrt sata preko toga. Ali taj recept nas je nekom čudnom slučajnošću uvek izneveravao, te nikako nismo mogli da nabasamo na neku sredinu između presnog crvenila i ugljenisanja.

S razlogom sam verovao da smo se, trpeći te neuspehe, izlagali daleko većim izdacima nego da smo odnosili dugi niz pobeda i uspeha. Kad bih pregledao nabavne knjižice naših snabdevača, meni se čini da bismo komadima masla mogli patosati ceo prizemni sprat u našem stanu, toliku smo količinu te namirnice trošili. Ne znam da li su trošarinski prihodi u to doba pokazivali povećanje u potrošnji bibera, ali ako se ta pojava nije zabeležila na pijaci, onda su se mnoge porodice morale odreći dalje upotrebe tog začina. A najčudnije u celoj stvari bilo je to što u kući nismo nikad imali ničega.

Što se tiče slučajeva da pralja odnese i založi naše rublje, pa dođe pijana da se izvinjava, to se, valjda, dešavalo češće i drugima. Pa onda zapaljen dimnjak, opštinski vatrogasni šmrk i pandurovo krivokletstvo. Ali rekao bih da se drugima ne dešavaju nesreće kao ona kad smo uzeli u službu služavku koja je imala slabost prema osvežavajućim napicima, te je znatno uvećala naš tekući račun za porto-vino ovakvim neobjašnjivim stavkama: »Frtaljče voćnog soka s rumom (gospođa K.)«, »Pola frtalja džina s karanfilićima (gospođa KA«, »Čašica ruma sa nanom (gospođa K.)«. — Napomene u zagradama odnosile su se uvek na Doru, zbog čega se mislilo, kako se pokazalo prilikom objašnjenja, da se Dora krepila svim tim napicima.

Jedan od naših znamenitih pothvata u oblasti domaćinstva bila je večera koju smo priredili Tredlsu. Ja ga tog dana sretoh u varoši i pozvah ga da to po podne pođe sa mnom u šetnju do nas. On odmah pristade, te napisah Dori da ću ga dovesti. Bilo je prijatno vreme, i mi putem zapodenusmo razgovor o mojoj domaćoj sreći. Tredls se živo raspriča o tome i reče da bi on, kad bi imao takav dom u kojem bi ga njegova Sofija čekala, spremivši sve za njega — osećao da više nema šta da poželi.

Nisam mogao poželeti lepšu ženicu na suprotnom kraju stola, ali sam svakako, kad sedosmo za sto, mogao poželeti malo više prostora. Ni sam ne znam otkuda to, ali iako nas je bilo svega dvoje, bilo nam je u isto vreme i tesno i dovoljno široko da sve zaturimo u tom prostoru. Mislim da je to dolazilo otuda što ništa nije imalo svoje određeno mesto, sem Džipove pagođe, koja. je neizbežno ometala glavni saobraćaj. U ovoj prilici Tredls je bio tako stisnut između pagode, gitare, Dorinog naslikanog cveća i mog pisaćeg stola, da sam se ozbiljno plašio da se neće moći služiti nožem i viljuškom; ali on je dobroćudno dokazivao da ima »more prostora, Koperfilde! Uveravam vas, more prostora!«

Bilo je još nešto što sam mogao poželeti; naime, da se Džipu nije nikad dopustilo da za vreme večere slobodno šeta po stolnjaku. Počeo sam pomišljati da nekako nije u redu što je on uopšte tu, čak i da nije imao običaj da mete šapu u slanik ili u rastopljeno maslo. Ovom je prilikom, izgleda, uobrazio da je tu postavljen sa isključivim zadatkom da drži Tredlsa u šahu, te je lajao na mog starog prijatelja i jurišao na njegov tanjir sa toliko neukrotive drskosti, da se slobodno može reći da je udario monopol na celokupnu konverzaciju.

Ali znao sam koliko je moja mila Dora nežna srca i kako je osetljiva na svako vređanje njenog ljubimca, pa nisam ništa zamerio. Iz sličnih razloga nisam ništa govorio ni o tanjirima koji su ležali razbacani po podu kao patrole u čarkama, ni o neurednom izgledu bočice za sirće, zejtin i druge začine, koje su bile mangupski naherene i izgledale kao pijane, ni o daljem blokiranju Tredlsa pomoću zalutalih činija s povrćem i svakojakih bokala. Dok sam gledao naš kuvani ovčji but ispred sebe, morao sam se pitati, pre no što ću početi da ga sečem, otkuda to da svi naši butovi imaju čudne oblike — i je li naš mesar ugovorom dobio pravo na sve sakate ovce koje dolaze na svet; ali sam te misli zadržao za sebe.

»Šta ti je to u toj činiji, zlato moje?« rekoh Dori.

Nisam mogao da shvatim zašto mi to Dora uz neke umiljate izraze lica neprestano daje na znanje

da bi htela da me poljubi.

»Ostrige, mili moj«, reče Dora bojažljivo.

»Jesi li se ti toga setila?« rekoh ja.

»Je-e-e-sam, Dodi!« veli Dora.

»Onda nisi mogla ništa bolje smisliti!« kliknuh ja i spustih nož i viljušku za rezanje mesa. »Tredls to najviše voli«.

»Da-a-a, Dodi!« reče Dora, »zato sam ih kupila čitavo jedno lepo burence, a onaj čovek mi je rekao da su dobre. Nego ja... ja se čisto bojim da nešto s njima nije u redu. Nisu izgleda, kako treba«.

Tu Dora stade mahati glavom, a u očima joj zablistaše dijamanti.

»Treba samo rastvoriti dve školjke, pa gornju skinuti, zlato moje«, rekoh ja.

»Ali one neće da se otvore!« reče Dora, jako se naprežući i vrlo žalosna lica.

»Znate u čemu je stvar, Koperfilde?« reče Tredls veselo zavirujući u činiju; »mislim da to dolazi otuda, ostrige su inače sjajne, dolazi otuda što one uopšte nisu otvorene«.

Ostrige zaista nisu bile otvorene, a mi nismo imali noža za, otvaranje ostriga — a i da smo imali, ne bismo se znali njime poslužiti — te smo tako gledali u ostrige, a jeli ovčetinu. Bar smo jeli ono što je bilo dokuvano i dopunjavali sosom od kapra. Uveren sam da bi se Tredls, da sam mu ja to dopustio, pretvorio u pravog divljaka i pojeo pun tanjir sasvim presnog mesa samo da pokaže kako uživa u jelu, ali nisam hteo ni da čujem za prinošenje takve žrtve na oltar prijateljstva, pa smo umesto toga navalili na slaninu, pošto se srećnim slučajem desilo da smo u ostavi imali suviše slanine.

Moja sirota ženica bila je vrlo žalosna dok je mislila da ću se ja ljutiti, a kad vide da se ne ljutim, obradova se neopisano, te neraspoloženje koje sam suzbio u sebi vrlo brzo sasvim iščeze, pa provedosmo sasvim prijatno veče. Dora je sedela s rukom preko moje stolice dok smo ja i Tredls pijuckali vino, pa bi iskoristila svaku zgodu da mi prišapne na uvo da je tako lepo od mene što nisam svirep i nemilosrdan dečko. Ona posle nekog vremena spremi čaj, pri čemu je bilo tako divno gledati je kako to izvodi kao da se igra sa priborom za čaj za lutke, da nisam mnogo vodio računa o tome kakav je čaj. Zatim Tredls i ja odigrasmo partiju-dve karata, dok je Dora pevala uz gitaru, te mi se činilo da je moje udvaranje i naš brak samo jedan moj nežni san, i da još nije kraj onoj noći kad sam je prvi put slušao.

Kad Tredls ode, i kad sam se vratio u salon pošto sam ga ispratio na ulicu, moja ženica privuče svoju stolicu uz moju, pa sede kraj mene.

»Jako mi je žao«, reče ona. »Molim te, Dodi, pokušaj da me poučiš«.

»Moraću prvo da poučim sebe«, rekoh ja. »I ja sam neuk kao i ti, zlato moje«.

»Da, ali ti možeš da učiš«, odgovori ona; »ti si tako bistra glava«.

»Koješta, mišiću moj!« rekoh ja.

»Volela bih«, nastavi moja ženica posle dužeg ćutanja, »da sam mogla otići u unutrašnjost i tamo provesti godinu dana sa Agnesom«.

Držala je ruke sastavljene na mome ramenu i bradom se naslanjala na njih, dok su joj plave oči mirno gledale u moje.

»A zašto to?« upitah ja.

»Mislim da bi mi ona koristila, i čini mi se da bih od nje mogla učiti«, reče Dora.

»Sve u svoje vreme, zlato moje. Treba da imaš na umu da se Agnesa toliko godina morala starati o svom ocu. Ali je još kao dete bila ista kakvu je sad poznajemo«, rekoh ja.

»Hoćeš li da me uvek zoveš jednim imenom koje bih želela da mi daš?« upita Dora ne mičući se.

»Kakvo je to ime?« upitah ja smešeći se.

»Vrlo glupo ime«, reče ona, tresući neko vreme uvojcima. »Detinjasta ženica«.

Smejući se upitah svoju detinjastu ženicu zašto joj je palo na pamet da želi da je tako zovem. Ona odgovori, ne mičući se, sem što joj je možda moja ruka, kojom sam je bio obgrlio, privukla plave

oči bliže mojima:

»Ja time ne mislim, ti luckasti dečko, da to ime treba da zameni moje ime Dora. Ja samo hoću da kažem kako želim da misliš o meni na taj način. Kad osećaš da ćeš se naljutiti na mene, ti reci u sebi: ‚Pa to je moja detinjasta ženica!' Kad god si jako nezadovoljan sa mnom, reci: .Odavno sam ja znao da će ona biti detinjasta ženica!' A kad osetiš da ti nedostaje ono što bi trebalo da ti ja budem, a što mislim da ti nikad neću moći biti, samo reci: ‚Moja luckasta, detinjasta ženica me ipak voli!' Jer te ja zaista volim!«

Tada s njom nisam ozbiljno razgovarao, jer nisam sve do danas imao pojma da je ona tada ozbiljno govorila. Ali je njena priroda puna milošte bila tako blažena usled onog što sam joj ja na to rekao od sveg srca, da joj se lice ozarilo osmehom i pre no što joj se oči osušiše. I ne prođe mnogo, pa zaista postade moja detinjasta ženica; sede na pod ispred kineske pagode i stade drmati zvonce jedno za drugim da kazni Džipa za njegovo malopređašnje ponašanje, dok je Džip za to vreme ležao u vratima pagode i žmirkao glave isturene napolje, lenj čak i za zadirkivanje.

Dorina molba je učinila jak utisak na mene. Gledam unazad na vreme o kojem pišem; dozivam nevinu priliku koju sam od srca voleo da izađe iz zamagljene tame prošlosti i ponovo okrene svoju malu glavu prema meni; i još uvek tvrdim da su mi te njene ljupke reči odonda stalno na pameti. Možda se nisam njih uvek držao koliko je trebalo; bio sam mlad i neiskusan; ali se nikad nisam oglušio o njenu neizveštačenu molbu.

Dora me ubrzo obavesti da će uskoro postati izvanredna domaćica. Zato dobro izbrisa svoje tablice, zašilji olovku, donese ogromnu računsku knjigu, brižljivo priši iglom i koncem sve listove knjige za kuvanje koju je Džip raskupusao, i uopšte preduze očajne korake da bude »dobra«, kako je govorila. Ali su brojevi ostali tvrdoglavi na svoj način i prosto nisu hteli da se sabiraju. Pošto bi s velikim trudom uvela dve-tri stavke u računsku knjigu, Džip bi mašući repom, prošetao preko stranice i sve zamrljao. I njen bi srednji prstić na desnoj ruci ogrezao u mastilo, što je, mislim, bio jedini stvarni rezultat do kojeg je dolazila.

Ponekad bih s večeri, kad bih ostao kod kuće i radio jer sam sad već mnogo pisao i počinjao bivati prilično poznat kao pisac — spustio pero i posmatrao svoju detinjastu ženicu kako se trudi da bude dobra. Pre svega bi donela ogromnu računsku knjigu, pa bi je, duboko uzdahnuvši, spustila na sto. Zatim bi je otvorila na mestu gde ju je prethodne večeri Džip zamrljao, pa bi zvala Džipa da vidi svoje nedelo. Zbog toga bi za neko vreme zaboravila na posao, i stala se igrati sa Džipom, pa mu, možda, za kaznu i umrljati njušku mastilom. Zatim bi naredila Džipu da smesta legne na sto »kao lav« — što je bila jedna od njegovih veština, mada ne bih mogao reći da je sličnost bila velika — te bi on, ako je bio raspoložen da sluša, zaista i poslušao. Onda bi se latila pera i počela da piše, pa bi našla da pero ima neku dlačicu, te uzela drugo pero i našla da ono proliva. Onda bi uzela treće i počela da piše, pa bi rekla tihim glasom: »Uh! Ovo je neko brbljivo pero; smetaće Dodiju!«; da najzad digne ruke od tog mučnog posla i skloni računsku knjigu, pošto bi se pravila da njome hoće da smrvi lava.

Ili bi, pak, ako bi bila vrlo staložena i ozbiljno raspoložena, sela uz svoje tablice i korpicu sa računima i drugim hartijama, koje su više ličile na papilotne nego na ma šta drugo, pa pokušala da iz njih otme neki rezultat. Pošto bi ih pažljivo upoređivala jedne s drugima, i ispisala neke određene cifre na tablicama, pa ih izbrisala, pa računala na prstima leve ruke po nekoliko puta, unapred i unatrag, toliko bi se umorila i klonula, i izgledala tako nesrećna, da bi me srce zabolelo gledajući je kako joj se vedro lice smrkava, i to zbog mene! — te bih joj tiho prišao i rekao:

»Šta je, Dorice?«

Dora bi očajna digla oči i odgovorila:

»Neće da mi se složi! Već me je od njih tako zabolela glava. Nikako neće da rade ono što ja hoću!«

Na to bih ja rekao:

»Pa hajde da pokušamo zajedno. Dopusti, Doro, da ti pokažem«.

Zatim bih počeo da izvodim praktičnu nastavu, i Dora bi jako pazila, možda jedno pet minuta, ali bi to strašno počelo da je zamara, te bi se stala zabavljati uvijanjem moje kose, ili bi udarila da ispituje kako bi mi uz lice stajala kragna povrnuta naniže. Ako bih ćutanjem pokušao da stanem na put njenom šaljivom raspoloženju, pa nastavio da radim, ona bi izgledala tako preplašena i neutešna, i toliko počela pokazivati sve manje razumevanja, da bi mene počela gristi pomisao kako je bila od prirode vesela kad sam prvi put izbio na stazu njenog života, ili da je to moja detinjasta ženica, pa bih spustio olovku i rekao da donese gitaru.

Imao sam puno posla i mnogo briga, ali sam iz tih istih obzira sve to zadržavao za sebe. Sad sam daleko od toga da mislim da je to što sam radio bilo bogzna kako pametno, ali tako sam radio iz čiste ljubavi prema svojoj detinjastoj ženici. Sad ispitujem svoje srce, pa njegove tajne, ako ih znam, poveravam ovoj hartiji bez ikakvog zatajivanja. U srcu mi je još postojalo ono staro osećanje kao da sam nešto izgubio ili da mi nešto nedostaje, ali mi to sad više nije zagorčavalo život. Dok bih šetao po lepom vremenu i sećao se onih letnjih dana kad je vazduh bio prožet mojim mladalačkim zanosom, osećao sam neku prazninu u ostvarenju svojih snova, ali sam mislio da je to usled oreola prošlosti oko njih, koji sadašnjica nikako ne može dati. Istina je da sam ponekad, za kratko vreme, osećao kako bi bilo dobro da u ženi imam savetodavca, da je čvršće volje i promišljenija, da me potpomaže i ispravlja, i da je obdarena sposobnošću da popunjava prazninu koja, izgleda, postoji negde u meni; ali osećao sam da je to neko nezemaljsko savršenstvo sreće koje nikad nije bilo meni namenjeno, ni moglo biti.

Po godinama sam bio detinjasti muž. Na mene su uticali i razgaljivali me samo oni jadi i doživljaji koje sam zabeležio na ovim stranicama i ništa drugo. Ako sam i grešio u nečemu, što je mogao biti čest slučaj, to sam radio iz pogrešnog shvatanja ljubavi i usled nedostatka mudrosti. Pišem pravu istinu. Ništa ne bi vredelo da je sad ulepšavam.

Tako ponesoh na svojim leđima terete i brige našeg života, i u tome ne nađoh druga, živeli smo što se tiče nereda u našem domaćem životu otprilike kao i ranije, ali sam već bio navikao na to, dok se Dora, kako sam sa zadovoljstvom opažao, sada retko zbog toga uznemiravala. Bila je vedra i vesela na svoj stari detinjasti način, nežno me volela, srećna usred svojih svakidašnjih tričarija.

Kad bi debate u Parlamentu bile teške — mislim po dužini, a ne po sadržini, jer su one u ovom drugom pogledu retko kad i bile drukčije — pa kad bih kasno došao kući, Dora nije imala mira čim bi čula moje korake, te bi uvek sišla u sretanje. Kad mi večeri ne bi bile ispunjene radom za koji sam se osposobio sa toliko truda, i kad sam bio zauzet pisanjem kod kuće, ona bi mirno sedela kraj mene, ma koliko kasno tako ostali, i bila tako tiha, da bih ja ponekad pomislio da je zaspala. Ali bih obično, čim bih podigao glavu, video njene plave oči kako gledaju u mene s onom mirnom pažnjom o kojoj sam već govorio.

»O, siroti moj umorni dečko!« reče Dora jedne noći kad se moje oči susretoše s njenim, dok sam zatvarao svoj pisaći sto.

»Sirota umorna devojčice!« rekoh ja. »Pre bi se to moglo reći. Drugi put moraš ići da legneš, mila moja. Ovo je suviše kasno za tebe«.

»Ne, nemoj me terati da legnem!« molila je Dora prilazeći bliže meni. »Molim te, nemoj«.

Dora na moje silno zaprepašćenje zajeca i obisnu mi se o vrat.

»Tebi, izgleda nije dobro, mila! Nisi srećna?«

»Jeste, sasvim dobro, i sasvim sam srećna«, reče Dora. »Nego reci da ćeš dopustiti da ostanem i da gledam kako pišeš«.

»Eh, imaju šta i da gledaju u ponoć te tvoje sjajne oči!« odgovorih ja.

»A zar su zbilja sjajne?« odgovori Dora smejući se. »Jako se radujem što su sjajne!«

»Ti, sujetnice moja!«

Ali nije to bila taština; već samo naivno uživanje u mome divljenju. To sam vrlo dobro znao i pre

no što ona to reče.

»Ako misliš da su lepe, reci da smem uvek ostati da gledam kako pišeš!« reče Dora. »Da 1‘ zaista misliš da su lepe?«

»Vrlo lepe!«

»Onda mi dopusti da ostanem i da gledam kako pišeš«.

»Bojim se da im to neće pojačati sjaj, Doro«.

»Hoće, hoće. Zato što ti, pametni dečkiću, onda nećeš zaboraviti na mene dok si pun svojih maštarija. Nećeš se ljutiti na mene ako ti kažem nešto vrlo luckasto? Luckastije nego obično?« upita Dora zavirujući mi preko ramena u lice.

»Šta li to može biti«, zapitah ja.

»Molim te, dopusti mi da ti držim pera!« reče Dora. »Htela bih i ja da radim nešto za vreme tih mnogih časova dok si ti vredan. Smem li da držim pera?«

Sećanje na njenu radost kad joj rekoh da sme, puni mi oči suzama. Otada je ona, kad god bih seo za rad, sefala na svoje staro mesto, sa snopićem pera kraj sebe. Njeno likovanje zbog te veze s mojim radom, i njena radost kad bi meni zatrebalo novo pero — a ja sam se često pravio da mi to treba — dovedoše me na misao o novom načinu da ugodim svojoj detinjastoj ženici. Ponekad bih se napravio da mi je potrebno da mi prepiše jednu do dve strane. Tada bi Dora bila van sebe od radosti i ponosa. Sve one pripreme koje je činila za taj veliki rad, ono pripasivanje raznih kecelja, pa nekih podbradnika koje je donosila iz kujne da se ne pokaplje mastilom, pa vreme koje je u to ulagala, pa bezbrojna zastajkivanja koja bi pravila da se smeje sa Džipom kao da on sve to shvata, pa njeno ubeđenje da joj je posao nepotpun ako na kraju ne potpiše svoje ime kao u školskoj svesci, pa onda ono njeno vešanje o moj vrat kad bih je pohvalio — sve su to za mene dirljive uspomene, ma koliko

drugim ljudima sve to izgledalo kao nešto sasvim obično.

Ubrzo posle toga uzela je u svoje ruke sve ključeve, te je idući po kući zveckala malim svežnjem u korpici privezanoj oko vitkog pasa. Retko bih kad video da su brave iz kojih su ključevi izvađeni bile zaključane, ili da to služi čemu bilo, sem da se Džip igra sa njima — ali Dora je bila srećna, pa sam i ja bio zadovoljan. Njoj se činilo da mnogo postiže time što se igra domaćice, te je bila vesela kao da se igra vođenja kuće za lutke.

Tako nam je, eto, prolazio život. Dora je skoro isto toliko volela moju tetku koliko i mene i često joj pričala o onome vremenu kad se bojala da je ona neka »nadžak-baba«. Nikad dotle nisam video da tetka pred nekim tako odstupa od svoje krutosti kao pred njom. Ulagivala se Džipu iako joj Džip nije nikad odgovarao na ljubaznost; slušala iz dana u dan gitaru, premda ne bih rekao da je osobito marila za muziku; izbegavala je da napada nesposobne sluškinje, iako je dolazila u veliko iskušenje; preduzimala duga putovanja pešice da kupi razne sitnice za koje je znala da se dopadaju Dori, pa da Doru njima iznenadi; i uvek, kad bi ušla u kuću stazom kroz staru baštu pa ne bi našla Doru u sobi, neizostavno bi prišla do dna stepenica i vikala naviše glasom koji se veselo razlegao po čitavoj kući:

»Gde je Cvetak?«

GLAVA XLV

GOSPODIN DIK POTVRĐUJE TETKINO PRORICANJE

Prošlo je već podosta vremena otkako sam bio otišao od Doktora. Viđao sam ga često, pošto sam stanovao u susedstvu, a dva-tri puta smo u raznim prilikama odlazili svi zajedno kod njega na večeru ili čaj. Stara Vojničina se sad stalno ulogorila pod Doktorovim krovom. Bila je upravo onakva kao uvek; oni su joj isti besmrtni leptiri još jednako lebdeli nad šeširom.

Kao i neke druge majke koje sam upoznao u toku svog života, gospođa Marklham je mnogo više volela zabave nego njena kćer. Trebalo joj je mnogo provoda, te se kao lukav stari vojnik, iako se rukovodila svojim ličnim sklonostima, uvek pravila da se žrtvuje za svoje dete. Zato je toj krasnoj roditeljici došla kao poručena Doktorova želja da se Ani zabavlja, pa je izrazila svoje neograničeno odobravanje takvoj širokogrudosti.

Uveren sam da je ona sasvim nesvesno pozleđivala Doktorovu ranu. Rukovodeći se samo izvesnom staračkom raskalašnošću i sebičnošću, što ponekad nerazdvojno prate najzrelije godine, ona je, kako mi se čini, tim snažnim pomaganjem njegove namere da njenoj kćeri olakša tegoban život, još više učvršćivala Doktora u njegovoj strepnji da je teret za svoju mladu ženu i da među njima nema srodnosti osećanja.

»Draga, dobra dušo«, reče mu ona jednog dana u mome prisustvu, »vi bez sumnje znate da bi se Ani osećala nekako skučeno kad bi bila stalno ovde zatvorena«.

Doktor klimnu glavom blagonaklono.

»Kad dođe u godine svoje majke«, reče gospođa Marklham mašući lepezom, »to će već biti nešto drugo. Možete me strpati i u zatvor ako hoćete, ali s otmenim društvom i po kojom partijom karata, i ja vam se ne bih trudila da odande izađem. Ali, znate kako je, ja nisam Ani, a Ani nije ono što je njena majka«.

»Svakako, svakako«, reče Doktor.

»Vi ste divan čovek... Ne, ne, dopustite!« jer je Doktor načinio pokret kao da se ne slaže; »ja vam to moram reći u oči, onako kako to govorim i iza vaših leđa; vi ste divan čovek, ali vi nemate, zar ne, iste težnje i prohteve kao Ani«.

»Nemam«, reče Doktor tužnim glasom.

»Nemate, naravno da nemate«, odgovori Stara Vojničina. »Uzmite, na primer, vaš Rečnik. Kako je vaš Rečnik korisno delo! I koliko potrebno delo! Značenje reči! Da nije doktora Džonsona ili nekog drugog kao on, mi bismo i dan-danji italijansku peglu za čipke zvali — krevetskim direkom. Ali ne možemo očekivati da Rečnik, naročito dok se još sastavlja, zanima i Ani, zar nije tako?«

Doktor odmahnu glavom.

»E pa, eto baš zbog toga ja tako odobravam«, reče gospođa Marklham lupkajući ga lepezom po ramenu, »tu vašu pažnju. Ona pokazuje da vi, za razliku od mnogih starijih, ne očekujete staračku pamet od mladog srca. Vi ste proučavali Aninu prirodu, pa je i razumete. I to je baš ono što se meni naročito sviđa«.

Čak i mirno i strpljivo lice doktora Stronga izrazi, kako se meni učini, neko bolno osećanje koje izazvaše te laskave reči.

»Prema tome, dragi moj Doktore«, reče Vojničina lupkajući ga ljubazno više puta, »možete potpuno raspolagati sa mnom u svako doba dana i noći. Uopšte, shvatite da vam stojim na raspolaganju. Spremna sam da idem na sve moguće opere, koncerte, izložbe, i kuda god hoćete, i nikad me nećete čuti da se požalim na umor. Dužnost, dragi moj Doktore, dužnost pre svega na

svetu«.

Kako je govorila, a tako je i radila. Bila je to jedna od onih priroda koje mogu da podnesu mnogo provoda, te nije nikad ni za korak uzmicala u svom postojanom služenju toj visokoj svrsi. Retko bi kad uzela u ruke novine, — koje bi čitala kroz lornjon u najmekšoj naslonjaču u kući puna dva sata svakog dana — a da ne nađe nešto što bi, po njenom uverenju, Ani volela da vidi. Uzalud je Ani dokazivala da je sita tih stvari. Njena bi majka uvek odgovorila: »Dobro, draga Ani, ti sama najbolje znaš; ali ti moram reći, mila, da se ne odužuješ kako valja ljubaznosti doktora Stronga«.

To se obično govorilo u Doktorovom prisustvu, te mi se čini da je to, u stvari, bio glavni razlog zbog kojeg je Ani odustajala od svog protivljenja, ako se uopšte protivila. U većini. slučajeva je sve ostavljala na volju svojoj majci, te je išla onamo kuda je htela Stara Vojničina.

Sad se retko dešavalo da gospodin Meldon pođe s njima. Ponekad bi moja tetka i Dora bile pozvane da ih prate, pa bi se odazvale pozivu. Ponekad bi pozvali samo Doru. Pre nekog vremena meni ne bi bilo pravo da ona ide, ali me je razmišljanje povodom onog što se one noći dogodilo u Doktorovoj sobi za rad bilo dovelo do toga da odustanem od nepoverenja. Držao sam da Doktor ima pravo, te je nestalo svakog ružnog podozrenja.

Moja tetka je ponekad trljala nos kad bi se našla nasamo sa mnom izgovorila kako celu tu stvar ne može da razume; želela bi da ih vidi srećnije, a ne veruje da ono vojno lice, kako je ona uvek zvala Staru Vojničinu, nešto koristi u toj stvari. Uz to je tetka izražavala i mišljenje da bi »to vojno lice, kad bi odseklo one leptire i dalo ih dimničarima kad idu na majalos, pokazalo prve znake urazumljivanja«.

Ali najviše je vere imala u gospodina Dika. Govorila je da taj čovek očevidno ima neku zamisao, i da će se, ako samo uspe da ono što je još u rasulu sabije u neki kut svoje glave, u čemu je glavna njegova teškoća, još odlikovati na nekakav neobičan način.

Dik je, nemajući ni pojma o ovom predskazanju, i dalje zauzimao onaj isti položaj pored Doktora i gospođe Strong. Nije se izgleda micao ni napred ni natrag. Kao da se pričvrstio na svojim prvobitnim temeljima, kao kakvo zdanje, te moram priznati da ni moja vera u neko njegovo pokretanje nije bila veća od vere u pokretanje nekog zdanja.

Ali jedne večeri, nekoliko meseci posle moje ženidbe, gospodin Dik zaviri u salon gde sam pisao sam, pošto je Dora bila otišla s mojom tetkom na čaj kod onih dveju ptičica, pa se nekako značajno nakašlja i reče:

»Da li bih mogao da porazgovaram s vama a da vam ne smetam, Trotvude?«

»Naravno, gospodine Dik«, rekoh ja. »Uđite samo.«

»Trotvude«, reče gospodin Dik prislonivši prst na nos, pošto se prvo rukovao sa mnom. »Pre no što sednem, želim da primetim nešto. Vi poznajete svoju tetku?«

»Nešto malo«, odgovorih ja.

»To je najpametnija žena na svetu, gospodine!«

Pošto mi je učinio to saopštenje, koje izlete iz njega kao iz puške, gospodin Dik sede, ozbiljnijeg izgleda nego obično, pa pogleda u mene.

»E, sad mladiću«, reče gospodin Dik, »hoću da vam postavim jedno pitanje«.

»Koliko god hoćete pitanja«, rekoh ja.

»Šta vi mislite o meni, gospodine?« upita gospodin Dik i prekrsti ruke.

»Da ste mi dragi, stari prijatelj«, rekoh ja.

»Hvala vam, Trotvude«, odgovori gospodin Dik smejući se, pa. radosno pruži ruke preko stola da se rukuje sa mnom. »Nego ja mislim, mladiću«, reče on i ponovo se uozbilji, »Šta mislite o meni u pogledu ovoga?« i on se kucnu po čelu.

Nađoh se u neprilici šta da mu odgovorim, kad mi on dobaci reč.

»Slabačak, zar ne?« reče gospodin Dik.

»Pa-a-a-a«, odgovorih ja snebivajući se, »donekle«.

»Sasvim tačno«, viknu gospodin Dik kao da ga je moj odgovor očarao. »To jest, Trotvude, kad su ono uzeli neke brige, vi znate iz čije glave i metnuli ih znate već gde, onda je nastala...« tu gospodin Dik stade bezbroj puta okretati ruku oko ruke, pa zatim pljesnu jednom o drugu, i poče da ih obrće jednu preko druge da predstavi zbrkanost, »nekako mi se desila takva stvar. Eto. Je 1‘ tako?«

Ja klimnuh glavom prema njemu, a on klimnu prema meni.

»Jednom reči, mladiću«, reče gospodin Dik, a glas mu pređe u šapat, »ja sam malouman«.

Ja bih rekao svoje mišljenje o teme zaključku, ali me on zadrža.

»Jesam, jesam! Ona to ne da reći. Neće ni da čuje za to, ali jesam. Ja znam da jesam. Da mi se ona nije našla u nevolji, mene bi zatvorili, pa bih već odavno provodio strašan život. Ali ja ću nju obezbediti. Ne trošim ništa od novca za prepisivanje. Stavljam ga u jednu kutiju. Napravio sam već i testamenat. Sve ću ostaviti njoj. Biće bogata i... otmena!«

Tu Dik izvadi maramicu i obrisa oči. Zatim je vrlo brižljivo složi, pritisnu između dlanova, metnu u džep, i kao da s njom skloni u stranu i moju tetku.

»A vi ste učen čovek, Trotvude«, reče gospodin Dik. »Vi ste silno učen čovek. Vi dobro znate kakav je naučenjak doktor Strongu i kako je to velik čovek. Znate koliku mi on čast uvek čini, i kako nije nimalo gord zbog svoje mudrosti. Skroman, bože, skroman — snishodljiv, čak i prema jednom Diku, koji je ćaknut i ne zna ništa. Ja sam na jednom komadiću hartije poslao njegovo ime gore, mome zmaju, po kanapu kad je bio visoko među ševama. Zmaj se radovao kad ga je dobio, gospodine, a nebo je od toga postalo još svetlije«.

Na njegovu neiskazanu radost i ja rekoh od sveg srca da doktor Strong zaslužuje najveće poštovanje i najveće uvaženje s naše strane.

»A njegova lepa žena je prava zvezda«, reče gospodin Dik. »Sjajna zvezda, gospodine. Ja sam je video kako blista. Samo«, reče primičući bliže svoju stolicu, i spuštajući ruku na moje koleno, »oblaci, gospodine, oblaci!«

Ja na zabrinutost koja se videla na njegovom licu odgovorih istim izrazom na svom licu i mahanjem glave.

»Kakvi oblaci?« reče gospodin Dik.

On pogleda u moje lice tako zamišljeno i sa tolikom željom da razume, da se ja neobično potrudih da mu odgovorim polako i jasno, onako kako bi se čovek upustio u objašnjavanje nekom detetu.

»Među njima postoji neki nesrećni nesporazum«, odgovorih ja. »Neki nesrećni povod za podvojenost. Neka tajna. To može biti nešto što ide zajedno sa razlikom između njihovih godina. A možda je iskrslo skoro ni iz čega«.

Gospodin Dik, koji je svaku moju rečenicu podvlačio zamišljenim klimanjem glave, zastade kad ja dovrših, pa je sedeo s pogledom uprtim u moje lice i sa rukom na mome kolenu.

»Doktor se valjda ne ljuti na nju, Trotvude?« reče on posle nekog vremena.

»Ne. On je voli«.

»Onda sam shvatio stvar, mladiću!« reče gospodin Dik.

Iznenadna ushićenost s kojom me pljesnu po kolenu i s kojom se zavali unazad u naslonjači, navedoše me na pomisao da je luđi no ikad. On se odjednom ponovo uozbilji, pa se naže napred kao pre i reče — pošto prvo s puno poštovanja izvadi iz džepa maramicu, kao da ona stvarno predstavlja moju tetku:

»A ona najdivnija žena na svetu, Trotvude, — zašto ona nije ništa uradila da stvari dovede u red?«

»To je vrlo osetljiva stvar i teško je u nju se mešati«, odgovorih ja.

»A učeni mladić«, reče gospodin Dik i dodirnu me prstom, »zašto on nije ništa uradio?«

»Iz istog razloga«, odgovorih ja.

»Onda znam šta ću, mladiću!« reče gospodin Dik, pa stade pred mene još ushićenije nego pre,

klimajući glavom i lupajući se u prsa toliko da bi čovek pomislio da od silnog klimanja i lupanja neće više moći da dahne.

»Bednik koji je malo udaren mokrom čarapom, gospodine«, reče gospodin Dik, »Šašav i malouman čovek, naša malenkost, znate«, i on se opet lupnu po prsima, »može slobodno uraditi ono što pametan svet ne može. Ja ću ih izmiriti, mladiću. Pokušaću. Meni niko neće ništa zameriti. Protiv mene se niko neće buniti. Niko mi neće zameriti za ono što ja uradim, ako je to nešto neuputno. Ko sam ja? Samo gospodin Dik! A ko još vodi računa o Diku! Dik je niko i ništa. Huuu!« i on duhnu iz punih usta, prezrivo kao da hoće sebe da oduva.

Sva je sreća što je toliko od svoje misterije stigao da obelodani, jer baš tada čusmo pred baštenskim vratnicama kola kojim su se dovezle kući tetka i Dora.

»Nikome ni reči o svemu ovome mladiću!« nastavi on šapatom. »Prebacite svu krivicu na Dika, na ćaknutog Dika, na ludu Dika. Meni se već od nekog vremena činilo da počinjem, da shvatam stvar, a sad sam sasvim shvatio. Posle onoga što ste mi vi rekli, sasvim sam siguran da sve razumem. Vrlo dobro!«

Gospodin Dik ne reče više ni reči o toj stvari, ali se u toku sledeće polovine sata pretvori u pravi telegraf, što jako zabrinu moju tetku, dajući mi znacima naređenja da nepokolebljivo ćutim.

Prođoše dve do tri nedelje, a ja na svoje veliko iznenađenje ne čuh ništa više o tome iako me je rezultat njegovih pokušaja prilično zanimao, jer sam nazirao zračak zdravog razuma, a o zdravom srcu i da ne govorimo, jer je on to uvek pokazivao u onom zaključku do kojeg je bio došao. Najzad počeh verovati da je on u svom vetrenjastom i nesređenom duševnom stanju zaboravio svoju nameru ili se odrekao nje.

Jedne lepe večeri kad Dora nije bila raspoložena da izađe, moja tetka i ja odšetasmo do Doktorove kuće. Bilo je lepo jesenje veče, čiji mir nisu remetile debate u Parlamentu, i sećam se da je lišće dok smo išli po njemu mirisalo na našu baštu u Blanderstonu i da je izgledalo kao da ono staro tužno osećanje prolazi mimo nas na vetru koji uzdiše.

Već se hvatao suton kad stigosmo do kuće. Gospođa Strong je baš dolazila iz bašte, gde je gospodin Dik još poslovao svojim nožem pomažući baštovanu da zašilji neke pritke. Doktor je imao posla u svojoj sobi za rad s nekim posetiocima, ali nam gospođa Strong reče da će posetioci skoro otići, te nas zamoli da ostanemo da bismo se videli s njim. Uđosmo s njom u salon, pa sedesmo kraj prozora koji je tonuo u tamu. Prilikom posete tako starih prijatelja i suseda kakvi smo mi bili nije nikad bilo nikakvog ustručavanja.

Ne prođe ni, nekoliko minuta otkako smo tu seli, kad gospođa Marklham, koja je uvek nalazila nekakav povod da se uzrujava, upade žurno u salon s novinama u ruci i reče zadihano:

»Zaboga, Ani, zašto mi nisi kazala da ima nekog u Doktorovoj sobi za rad?«

»A otkud sam ja, draga mama«, odgovori ona mirno, »mogla znati da je vama potrebno to obaveštenje«.

»Da mi je potrebno obaveštenje!« reče gospođa Marklham, pa se svali u jednu naslonjaču. »Otkako znam za sebe, nikad se nisam toliko uplašila!«

»Znači da ste ušli u sobu za rad, mama?« upita Ani.

»Jesam li ušla, draga moja!« odgovori ona naglašavajući reči. »Razume se! Naišla sam baš u trenutku kad je ono dobro stvorenje, ako ćete mi verovati, gospođice Trotvud i Davide Koperfilde, baš u trenutku kad je pravio testamenat«.

Njena kćer, tamo kraj prozora, brzo okrete glavu.

»Baš na delu, draga Ani«, ponovi gospođa Marklham šireći novine preko krila kao stolnjak i glađeći ih rukama, »baš dok je izražavao svoju poslednju volju i zaveštanje. Toliko gledanje unapred i ljubav tog dragog stvora! Moram vam ispričati kako je sve bilo. Zaista moram, radi pravednog priznanja tome dragom čoveku, jer je zaista drag, ispričati kako je to bilo. Vi možda znate, gospođice Trotvud, da se u ovaj kući nikad ne zapali sveća dok čoveku bukvalno ne ispadnu oči iz glave od naprezanja kad čita novine. I da u ovoj kući nema naslonjače u kojoj na miru mogu, kako ja to kažem, čitati novine, sem one u sobi za, rad. To me je i odvelo u sobu, gde sam videla svetlost. Otvorila sam vrata. U društvu dragog Doktora bila su dva stručna lica, očevidno ljudi od pravne struke, i sva trojica su stajala pored stola, pri čemu dragi Doktor s perom u ruci. ‚To jednostavno izražava', reče Doktor — Ani, mila moja, pazi na njegove reči — ‚to prosto izražava, gospodo, moje poverenje u gospođu Strong i daje joj sve bez ikakvih uslova.' Jedan od one stručne gospode ponovi: ‚i daje joj sve bez ikakvih uslova'. Na to ja s osećanjima koja su prirodna kod svake majke rekoh: ‚O, bože blagi, molim izvinite!' pa uzmakoh preko praga i pobegoh kroz mali hodnik pozadi gde je ostava«.

Gospođa Strong otvori staklena vrata i izađe na verandu, gde ostade naslonjena na jedan stub.

»E, zar nije, gospođice Trotvud, zar nije, Davide, pravi melem duši«, reče gospođa Marklham prateći je pogledom bez razmišljanja, »gledati kako čovek u godinama doktora Stronga ima toliko duhovne snage da učini ovako nešto? To samo dokazuje da sam bila u pravu. Ja sam onda, kad mi je Doktor učinio onu laskavu posetu, kad se izjasnio i ponudio da se njom oženi, kazala Ani: ‚Po mom mišljenju, draga moja, kad je reč o nekom zaveštanju u tvoju korist, nema sumnje da će doktor Strong uraditi i više no što se ovde obavezao'«.

Tu zazvoni zvonce, pa čusmo korake posetilaca koji su izlazili.

»Sad je sigurno sve svršeno«, reče Stara Vojničina, pošto je neko vreme osluškivala; »ono dobro stvorenje je sve potpisalo, zapečatilo i predalo, pa mu je sad lako pri duši. A ima i zašto! Kakav duh! Ani, mila moja, idem s novinama u sobu za rad, jer sam kao bolesna bez vesti. Gospođice Trotvud, Davide, hodite molim vas da vidite Doktora«.

Kad pođosmo za njom u sobu za rad, bio sam svestan da gospodin Dik stoji u senci te sobe i zatvara svoj nož, i da moja tetka jako trlja nos da bi dala bar malo oduške svom negodovanju prema našem vojnom licu, ali sam zaboravio, ako sam ikada znao, ko je prvi ušao u sobu za rad, i kad se brže gospođa Marklham smestila u naslonjaču, i kako se desilo da tetka i ja ostanemo poslednji blizu

vrata, sem ako njene oči nisu bile hitrije od mojih, Jer me zadržala. Samo znam ovo: da smo videli Doktora, pre nego on nas, kako sedi za svojim stolom, među svojim folijo-knjigama, u kojima je uživao, i kako se mirno odmara naslanjajući glavu na ruku. Kao i to da smo u istom trenutku videli kako gospođa Strong ulazi bleda i uzdrhtala. Da ju je gospodin Dik vodio pod ruku. Da je svoju drugu ruku spustio na doktorovu mišicu i naterao ga da rasejano pogleda naviše. Da njegova žena, kad Doktor pokrenu glavu, kleče na jedno koleno kraj njegovih nogu, pa s rukama sklopljenim kao da moli upre u njegovo lice onaj nezaboravni pogled koji mi se do danas nije izbrisao iz sećanja. Da gospođa Marklham, kad to vide, spusti novine i stade buljiti, sličnija no ma čemu drugom kakvoj glavi namenjenoj da se stavi na kljun lađe koju bi krstili »Zaprepašćenost«.

Dok ovo pišem, više vidim i čujem no što se sećam Doktorovog blagog držanja i iznenađenja, i dostojanstvenosti koja se videla u molećivom stavu njegove žene, prijateljske brižnosti gospodina Dika, i usrdnosti s kojom moja tetka reče za sebe: »Taj čovek lud!« što je verno izražavalo likovanje nad bedom koje ga je spasla.

»Doktore«, reče gospodin Dik, »Šta tu ne valja? Pogledajte ovamo!«

»Ani«, viknu Doktor, »zar ti pred mojim nogama, mila moja?«

»Da«, reče ona. »Molim i preklinjem da niko ne izađe iz sobe! O, mužu moj, i oče! Prekini to dugo ćutanje! Dopusti da oboje znamo šta se to isprečilo između nas!«

Gospođa Marklham, kojoj se dotle već bila povratila moć govora i koja se, izgleda, nadimala od porodičnog ponosa i materinskog gneva, uzviknu na to:

»Ani, da si odmah ustala i prestala da sramotiš svakog svog tim ponižavanjem sebe same, sem ako ne želiš da me vidiš kako silazim s uma ovde na tvoje oči!«

»Mama!« odgovori Ani. »Ne trošite uzalud reči na mene, jer ja se obraćam molbom svome mužu, te čak ni vi niste ništa ovde!«

»Ništa!« viknu gospođa Marklham. »Ja ništa? Ovo je dete šenulo pameću! Molim da mi neko donese čašu vode!«

Ja sam svu svoju pažnju bio uperio u Doktora i njegovu ženu, te ne okretoh glave na njenu molbu, koja ne učini nikakav utisak ni na koga, te je gospođa Marklham, dahtala i hladila se lepezom.

»Ani!« reče Doktor nežno je uzimajući za ruke. »Mila moja! Ako se tokom vremena pojavila kakva bilo neizbežna promena u našem bračnom životu, nisi ti kriva. Tu sam kriv ja, i samo ja. U mojoj ljubavi, mome divljenju i poštovanju nema nikakve promene. Ja želim da te usrećim. Ja te istinski volim i poštujem. Ustani, Ani, molim te!«

Ali ona ne ustade. Pošto je neko vreme gledala u njega, ona se pripi još bliže uz njega, i prekrsti ruke preko njegovog kolena, pa spustivši glavu na njih, reče:

»Ako ovde imam prijatelja koji može reći nešto umesto mene ili umesto mog muža u vezi s ovom stvari, ako ovde imam prijatelja koji može glasno izreći kakvu bilo sumnju koju je i moje srce ponekad šaputalo; ako imam prijatelja ovde koji poštuje moga muža i koji je ikad mario za mene, a zna nešto, šta bilo, što može doprineti vaspostavljanju veze između nas, preklinjem tog prijatelja da sad progovori!«

Nastade mrtva tišina. Posle nekoliko trenutaka mučnog predomišljanja, ja poremetih tišinu:

»Gospođo Strong«, rekoh, »meni je poznato nešto o čemu, na svesrdnu molbu doktora Stronga,, ne bih smeo da govorim, i o čemu nisam govorio sve do večeras. Ali sad mislim da je došlo vreme kad bi bilo neuputno i dalje se držati date reči i imati nežne obzire, pa kriti tu stvar, kad me i vaša molba razrešava od njegovog naloga«.

Ona se za časak okrete licem prema meni, te videh da sam dobro uradio. Ne bih mogao odoleti molećivom izrazu tog lica, čak i da mi je ulivalo sigurnost sa manje ubedljivosti.

»Možda buduće spokojstvo«, reče ona, »leži sada u vašim rukama. Ja sa punim ubeđenjem verujem da mi nećete ništa zatajiti. Znam unapred da će sve što biste mi vi, ili ma ko drugi, mogli reći

prikazati plemenito srce moga muža samo u jednoj svetlosti. Ma koliko vam se činilo da me to dira, ne osvrćite se na to. Ja ću sama govoriti o sebi pred njim, a docnije i pred bogom«.

Tako svesrdno umoljen, ja se ne obratih Doktoru za dopuštenje, nego bez ikakvog drugog ulepšavanja istine, sem malog ublažavanja grubosti Urije Hipa, jednostavno ispričah sve što se one večeri dogodilo u toj istoj sobi. Ukočeno buljenje gospođe Marklham za vreme celog pričanja, i kreštavi oštri usklici kojima je s vremena na vreme upadala, ne mogu se opisati.

Pošto završih, Ani je ćutala kratko vreme pognute glave, onako kako sam je već opisao. Zatim uze Doktorovu ruku (on je sedeo u onom istom položaju kao i kad smo ušli u sobu), pa je pritisnu na grudi i poljubi. Gospodin Dik je lagano podiže, te je, kad poče da govori, stajala naslanjajući se na njega i gledajući naniže u muža, sa koga nije nikako skidala očiju.

»Izneću ovde pred vas sve što mi je ikad ležalo na duši otkako sam se udala«, reče ona tihim, pokornim i nežnim glasom. »Pošto već znam to što znam, ne bih mogla živeti ako bih išta prećutala«.

»Nikako, Ani«, reče Doktor blago. »Ja nisam nikad sumnjao u tebe, dete moje. To nije potrebno, zaista nije potrebno«.

»Jako je potrebno«, odgovori ona na isti način, »da otvorimo čitavo svoje srce pred šuštim oličenjem plemenitosti i istine, koje sam, jedini bog zna, volela i poštovala sve više iz dana u dan, iz godine u godinu!«

»Zaista«, upade gospođa Marklham, »ako ja imam ikakvog takta...«

(»Nemaš ga ti ni ovolišno, stara veštice!« reče moja tetka ljutitim šapatom.)

»...meni izgleda da nije potrebno zalaziti u takve pojedinosti«.

»Niko osim moga muža ne može suditi o toj stvari, mama«, reče Ani, ne skidajući očiju s njegovog lica, »a on će me saslušati. Ako reknem nešto što će vas zaboleti, mama, oprostite. Ja sam pre svih često i dugo i sama podnosila bol«.

»E, jeste li čuli ovo!« jedva izusti gospođa Marklham.

»Još dok sam bila vrlo mlada«, reče Ani »sasvim malo dete, moji prvi dodiri sa znanjem bilo kakve vrste nerazdvojno su vezani za strpljivog prijatelja i učitelja — prijatelja moga pokojnog oca — za čoveka koji mi je uvek bio drag. Ne mogu se setiti ničega što znam, a da se ne setim njega. On je ispunio moj um prvim dragocenim pojmovima i utisnuo u sve njih žig svog karaktera. Oni, mislim, nikad ne bi mogli biti tako dobri da sam ih dobila od bilo koga drugog«.

»A majka tebi ne znači ništa!« vrisnu gospođa Marklham.

»Nije tako, mama«, reče Ani »ja samo ističem ono što je on značio za mene. To moram reći. Kad sam odrasla, on je još uvek zauzimao isto mesto. Ponosila sam se njegovim interesovanjem; bila sam mu duboko, odano zahvalna, privržena. Gledala sam u njega, ni sama ne mogu opisati kako, kao u oca, u vođu, kao u nekoga čija je pohvala različita od pohvale svakog drugog, kao u nekoga na koga bih se mogla osloniti i kome bih mogla verovati i kad bih sumnjala u ceo svet. Vi, mama, znate kako sam bila mlada i neiskusna kad ste mi ga, sasvim iznenada, predstavili kao verenika«.

»O tome sam pričala bar pedeset puta svakome od prisutnih«, reče gospođa Marklham.

(»Onda za ime božje veži jezik za zube i ne govori više o tome«, promrmlja moja tetka.)

»To je bila tako velika promena, tako veliki gubitak, kako mi se isprva činilo«, reče Ani još uvek s onim istim pogledom i glasom, »da me je sve to jako uzbuđivalo i žalostilo. Tek sam se zadevojčila, te mislim da mi je bilo žao kad je nastupila tolika promena u svojstvu u kojem sam ga tako dugo gledala. Ali nije više bilo te sile na svetu da ga vrati, da bude ono što je bio dotada; te sam se sad ponosila time što me on smatra toliko dostojnom, pa smo se i venčali«.

»U crkvi svetog Alfagija u Kenterberiju«, primeti gospođa Marklham.

(»Prokleta žena!« reče moja tetka. »Baš nikako da miruje«.)

»Nikad nisam mislila«, nastavi Ani rumenija u licu, »na materijalna sredstva koja će mi muž doneti. U mome mladom srcu punom poštovanja nije bilo mesta za tako sitne obzire. Mama, ne

zamerite mi što moram reći da ste vi prva pred mene izneli misao da neko može učiniti nepravdu meni ili njemu takvim sumnjičenjem«.

»Ja?« viknu gospođa Marklham.

(»O, pa razume se!« primeti moja tetka, »i to ti ne možeš oduvati tom tvojom lepezom, vojsko moja!«)

»To je bilo prvo nesrećno osećanje u mom novom životu«, reče Ani. »Bio je to prvi povod svakom potonjem nesrećnom trenutku koji sam proživela. Takvih je trenutaka u poslednje vreme bilo više no što se mogu izbrojati, ali ne, moj plemeniti mužu, ne iz razloga koji ti zamišljaš, jer u mom srcu nema nijedne misli, nijednog sećanja, nijedne nade koje bi ma kakva sila mogla odvojiti od tebe!«

Ona tu podiže oči i sklopi ruke, te je, kako mi se učini, izgledala lepa i čista kao neki duh. Od toga časa je Doktor gledao u nju isto onako postojano kao i ona u njega.

»Mami se ne može prebaciti«, nastavi ona, »da je ikad navaljivala na tebe sebe radi; a besprekorna je, uverena sam, što se tiče namera u svakom pogledu, ali kad sam videla šta se sve bez ikakva prava traži i očekuje od tebe u moje ime, pa kako se tobom trguje u moje ime, i koliko si plemenit, a koliko gospodin Vikfild, koji ima na srcu tvoje dobro, negoduje zbog toga, meni pade na dušu ono prvo osećanje da se izlažem niskim sumnjičenjima da se moja ljubav kupuje i prodaje — i to baš tebi, tebi od tolikih ljudi na svetu! — te sve to osetih kao neku nezasluženu sramotu, u koju sam uvukla tebe kao saučesnika... Ne mogu ti predstaviti kako mi je to bilo — mama ne može zamisliti kako mi je bilo — imati stalno na duši tu brigu i strepnju, a znati u srcu da sam na dan venčanja ovenčala ljubav i čast čitavog svog života!«

»Eto, to mi je zahvalnost«, viknu gospođa Marklham sva uplakana, »Što sam se brinula za svoju porodicu. Bolje bi mi bilo da sam Turčin!«

(»Žalim od srca što nisi, i to na svojoj rodnoj grudi!« reče moja tetka.)

»Mama se u to vreme jako zauzimala za mog rođaka Meldona. On se nekad meni sviđao«, govorila je tiho, ali bez ikakvog oklevanja, »i to mnogo. Nekad smo bili mali ljubavnici. Da prilike nisu drukčije odredile, ja bih možda sebe ubedila da ga stvarno volim, pa bih se možda i udala za njega i unesrećila se. Ne može biti goreg neslaganja u braku nego kad se ne slažu duše i težnje«.

Ja stadoh razmišljati o tim rečima još dok sam s najvećom pažnjom pratio ono što je dalje došlo, kao da one imaju neki naročiti značaj, ili neku čudnu primenu koju nisam mogao da nazrem. »Ne može biti goreg neslaganja u braku nego kad se na slažu duše i težnje«... »Goreg neslaganja u braku nego kad se ne slažu duše i težnje«.

»Među nama«, reče Ani, »nema ničeg zajedničkog. Ja sam odavno uvidela da nema. Kad svome mužu ne bih dugovala zahvalnost ni za šta drugo, a, u stvari, zahvalna sam mu za tako mnogo stvari, morala bih mu biti zahvalan bar na tome što me je spasao od neuputnog stremljenja moga neukroćenog srca«.

Stajala je sasvim mirno ispred Doktora i govorila tako od srca, da me je to potreslo. A glas joj je ipak bio miran kao i ranije.

»Dok je čekao na to da se na njega izlije tvoja darežljivost, koju si mu ti tako neštedimice podario mene radi, dok sam se osećala tako nesrećna zbog odore koristoljubivosti kojom su me zaodevali, mislila sam kako bi mu bolje dolikovalo da sam krči put kroz život. Mislila sam da bih na njegovom mestu bar pokušala, čak i po cenu najvećih napora. Ali ga ipak nisam manje cenila sve do one noći kad je pošao za Indiju. Te sam noći saznala da u njemu kuca lažno i nezahvalno srce. Tada sam u pogledu kojim me je gospodin Vikfild promatrao videla dvojako značenje. Prvi put sam tada opazila ono tamno sumnjičenje od kojeg mi se pomračio život«.

»Sumnjičenje, Ani!« Teče Doktor, »O, ne, ne, ne!«

»Ne, u tvojoj ga duši, znam, nije bilo, mužu moj!« odgovori ona. »I kad sam te noći došla tebi da

položim teret svog srama i jada, pa shvatila kako ti moram reći da mi je pod tvojim sirotim krovom neko od moje rodbine, kome si ti, iz ljubavi prema meni, bio dobrotvor, izgovorio reči koje se ne bi smele izgovoriti, čak i da sam bila onako slaba i koristoljubiva za kakvu me je on držao — duša mi se zgadila od ljage koju bi i samo pričanje povuklo za sobom. Te su mi reči zamrle na usnama pa sve do danas nisu prešle preko njih«.

Gospođa Marklham kratko jeknu, pa se zavali u naslonjači, sakri iza svoje lepeze, kao da više ne misli izaći iza nje.

»Od onog vremena nisam više progovorila s njim ni slovca, osim u tvom prisustvu, pa i tada kad je to bilo nužno da bi se izbeglo ovo objašnjenje. Godine su već prošle otkako je on od mene saznao kakav mu je položaj u ovoj kući. Dobrota koju si mu ti krišom učinio da bi napredovao u službi, pa si je tek onda saopštio meni da se iznenadim i obrađujem, bila je, ako ćeš verovati, samo pogoršanje nesrećnog osećanja i tereta moje tajne«.

I ona se spusti blago kraj Doktorovih nogu, iako je on činio sve što je mogao da je u tome spreči, pa onda reče gledajući naviše, kroz suze, u njegovo lice:

»Ne govori mi još! Pusti me da kažem još nešto. Bilo da sam uradila dobro ili da sam pogrešila, ja bih učinila to isto ako bi trebalo ponovo učiniti. Ne možeš nikad pojmiti kako sam se osećala kad sam, onako privržena tebi, uz sva ona stara sećanja, odjednom otkrila da postoji neko ko je u stanju da tako nemilosrdno pretpostavlja da se istina moga srca mogla prodati, i kada sam shvatila da sam okružena spoljnim znacima koji potvrđuju tu pretpostavku. Bila sam vrlo mlada i nisam imala savetnika. Između mame i mene je postojalo veliko razmimoilaženje u pogledu svega što se odnosilo na tebe. Ako sam se povlačila u sebe i krila uvredljivo ponašanje koje sam podnosila, to je bilo zbog toga što te toliko poštujem i što toliko želim da me ti poštuješ«.

»Ani, moje čisto srce!« reče Doktor, »mila moja devojko!«

»Samo još nešto! Samo još nekoliko reči! Često sam mislila kako ima toliko devojaka kojima si se ti mogao oženiti, a koje ti ne bi nametnule toliki teret i toliku brigu i koje bi tvoju kuću načinile dostojnijim domom. Sa strahom sam često pomišljala da bi možda bolje bilo da sam ostala samo tvoja učenica, skoro tvoje dete. Pomišljala sam da ti ne odgovaram po učenosti i mudrosti. Ako me je sve to nateralo da se zatvorim u sebe, kad je trebalo da ti to kažem, bilo je to zato što sam te toliko poštovala i što sam se nadala da ćeš jednog dana možda i ti mene poštovati«.

»Taj dan je sijao za celo ovo vreme, Ani«, reče Doktor. »A može imati samo jednu dugu noć, mila moja!«

»Još jednu reč! Kasnije sam nameravala, nepokolebljivo nameravala i odlučila u sebi, da sama podnosim teret ubeđenja o nedostojnosti čoveka prema kome si ti bio tako dobar. A sad još jednu, poslednju reč, mili i najbolji prijatelju! Večeras se razjasnio uzrok skorašnje promene u tebi, koju sam gledala sa toliko bola i tuge, i ponekad dovodila u vezu sa svojom starom strepnjom, a ponekad opet objašnjavala pretpostavkama bližim istini; a uz to sam slučajno saznala i za sve tvoje plemenito poverenje koje imaš u mene čak i pored one greške. Ja se ne nadam da će me sva ljubav, ili ispunjavanje dužnosti koje ću ti ukazivati za uzvrat, učiniti dostojnom tvog dragocenog poverenja, ali sa svim tim saznanjem svežim u mojoj pameti mogu podići pogled prema tom dragom licu, poštovanom kao očevo, i voljenom kao muževljevo, licu koje mi je u detinjstvu bilo sveto, kao prema licu dragog prijatelja i mogu svečano da izjavim da se nikad, ni najmanjom pomisli, nisam ogrešila o tebe, da se nikad nisam pokolebala u osećanjima ljubavi i vernosti koje ti dugujem«.

Obgrlila je rukama Doktorov vrat, a on je sagao glavu nad nju i svoju sedu kosu pomešao s njenim tamnosmeđim pletenicama.

»O, drži me čvrsto na srcu, mužu moj! Nemoj me nikad odgurnuti od sebe! Ne misli, niti govori o nejednakosti između nas, jer nje nema, osim u mojim mnogim nedostacima. Sa svakom novom godinom ja sam te sve bolje poznavala i sve više cenila. O, primi me na svoje grudi, mužu moj, jer je

ljubav moja na steni sazdana i trajna!«

U tišini koja zavlada posle toga, moja tetka ozbiljno pristupi Diku, ne žureći se nimalo, pa ga zagrli i zvučno poljubi. I bila je velika sreća za njegov ugled što je to uradila, jer sam siguran da sam opazio kako se baš u tom trenutku sprema da stane na jednu nogu i da na taj zgodan način izrazi svoju radost.

»Vi ste znamenit čovek, Dik!« reče moja tetka s izrazom beskrajnog divljenja, »i nemojte se nikad praviti drukčijim, jer ja to najbolje znam«.

Moja tetka ga posle toga povuče za rukav, pa klimnu glavom prema meni, te se svi troje tiho iskradosmo iz sobe i odosmo.

»Sad je bar sasvim svršeno s našom uvaženom vojnom osobom«, reče moja tetka dok smo išli kući. »Već bih samo zbog toga mirnije spavala, da se ništa drugo radosno nije dogodilo«.

»Bojim se da je bila sva utučena«, reče gospodin Dik s puno sažaljenja.

»Šta! Jeste li ikad videli utučenog krokodila?« upita tetka.

»Mislim da nisam nikad video krokodila«, odgovori gospodin Dik krotko._

»Nikad ne bi došlo do svega ovog da nije bilo te matore životinje«, reče moja tetka sasvim odlučno. »Bila bi velika sreća kad bi mnoge majke ostavile na miru svoje kćeri posle udaje i kad ih ne bi tako nasilnički volele. One, izgleda, misle da im se dug što su donele na svet kakvu nesrećnu mladu ženu — kao da je ona, oprosti mi bože, tražila ili želela da dođe na svet — može platiti samo time što će im se ostaviti na volju da je opet oteraju s ovog sveta. O čemu ti to misliš, Trote?«

Mislio sam o svemu onome što je bilo rečeno. Još su mi se vrzle po pameti one upotrebljene reči i izrazi: »Ne može biti goreg neslaganja u braku nego kad se ne slažu duše i težnje...« »Od prvog neuputnog stremljenja moga neukroćenog srca.« »Ljubav je moja na steni sazdana.« Ali smo već bili kod kuće; i izgaženo je lišće ležalo pod nogama, a jesenji vetar zavijao.

GLAVA XLVI

OBAVEŠTENJE

Sigurno je već bilo prošlo otprilike godinu dana otkako sam se bio oženio, ako mogu verovati svom nesigurnom pamćenju datuma, kad jedne večeri, vraćajući se iz jedne samotne šetnje i razmišljajući o knjizi koju sam baš tada pisao — jer je moj uspeh rastao usled moje stalne vrednoće, pa sam baš pisao svoj prvi roman — naiđoh pored kuće gospođe Stirford. I ranije sam često prolazio kraj nje dok sam stanovao u tom kraju, mada sam, kad god sam mogao, udarao drugim putem. Ali ponekad nije bilo lako naći drugi put, a ne obilaziti suviše daleko, te sam zato, uopšte uzevši, ipak dosta često prolazio tuda.

Na tu bih kuću uvek bacio tek po koji uzgredan pogled dok bih mimo nje prolazio ubrzanim korakom. Bila je uvek jednoliko mračna i sumorna. Nijedna od najboljih soba nije gledala na ulicu, dok su uski, masivno optočeni, starovremski prozori, koji ni u drugim prilikama nisu izgledali veselo, sad ostavljali mučan utisak, onako potpuno zatvoreni i sa stalno spuštenim zastorima. Preko jednog popločanog dvorišta vodio je pokriven prolaz do ulaza koji se nije nikad upotrebljavao, a bio je tu i jedan okrugao stepenični prozor, drukčiji od svih ostalih, koji nije nikad bio zastrt zavesom, nego uvek zurio podjednako prazno i beživotno. Ne sećam se da sam ikad video svetlost u toj kući. Da sam bio slučajni prolaznik, verovatno bih zamišljao da u njoj leži neki inokosni mrtvac. Da nekom srećom nisam ništa znao o njoj, i da sam često viđao taj njen nepromenljivi izgled, sigurno bih pustio svojoj mašti na volju da ispreda svakojake zamisli.

Ovako sam mislio o toj kući što sam mogao manje. Ali moje misli ipak nisu mogle samo proći i ostaviti je kao moje telo, nego je budila u meni dugi niz razmišljanja. Kad je tako iskrsla pred mene baš te večeri o kojoj govorim, vezana sa mojim detinjskim sećanjem i kasnijim maštanjem, s avetima polumrtvih nada, sa slomljenim senima razočaranja, nejasno sagledanih i shvaćenih, sa mešavinom stvarnih doživljaja i sanjarija, što je sve povlačio za sobom predmet kojim su mi misli bile zauzete — bila je za mene više no prost podstrek na sećanje. Išao sam dalje sav utonuo u mračno snoviđenje, kad me iz njih trže neki glas baš kraj mene.

I to ženski glas. Nije mi dugo trebalo da se setim male služavke gospođe Stirford, koja je nekad imala plave pantljike na kapici. Sad ih je bila skinula, valjda da se saobrazi sa promenjenim stanjem u kući, te je imala dve-tri tužne masnice trezveno-mrke boje.

»Molim vas, gospodine, hoćete li da budete dobri da svratite i porazgovarate sa gospođicom Dartl?«

»Je li vas gospođica Dartl poslala po mene?« upitah ja.

»Ne večeras, gospodine, ali to ne menja stvar. Gospođica Dartl vas je videla kad ste prošli pre dve-tri večeri, pa mi je naredila da sedim s radom na stepenicama, pa da vas, čim vas ponovo vidim da prolazite, zamolim da svratite do nje na nekoliko reči«.

Okrenuh natrag, i dok smo išli, upitah svoju pratilju kako je gospođa Stirford. Ona mi reče da se gospođa slabo oseća i da većinom ne izlazi iz svoje sobe.

Kad uđosmo u kuću — služavka, me uputi gospođici Dartl u baštu, pa me pusti da joj se sam javim. Sedela je na klupi na kraju neke vrste terase s koje se otvarao širok pogled na grad. Bilo je mračno veče, sa turobnim sjajem na nebu, i dok sam gledao natušteni predeo u daljini, pri čemu su se Ovde-onde neka sumorna zdanja isticala u tom blesku, pomislih da je to prilično skladna pratnja osećanjima te besomučne žene.

Ona me spazi dok sam joj se približavao, pa ustade da me dočeka. Tada mi se učini još bleđa i

mršavija no što je bila kad sam je poslednji put video; oči su joj još jače sevale, a ožiljak se jasnije isticao.

Naš susret nije bio nimalo srdačan. Poslednji put smo se rastali u srdžbi, te joj se na licu video neki prezriv izraz, koji se nije trudila da sakrije.

»Želite, čujem, da razgovarate sa mnom, gospođice Dartl«, rekoh ja pošto stadoh kraj nje, držeći ruku na naslonu klupe i odbijajući njenu ponudu rukom da sednem.

»Izvolite«, reče ona. »Molim vas, je li ona devojka nađena?«

»Nije«.

»A međutim, utekla je!«

I dok me je tako gledala, opazih kako se njene tanke usnice miču, kao da bi strasno htele da je zaspu pogrdama.

»Utekla?« ponovih ja.

»Da! Utekla od njega«, reče ona i nasmeja se. »Ako nije nađena, onda se možda nikad neće ni naći. Možda je mrtva«.

Onaj izraz razmetljive svireposti kojom presrete moj pogled nisam nikad više opazio ni na jednom licu koje sam ikad video.

»Poželeti joj smrt«, rekoh ja, »znači, možda, izraziti najmilosrdniju želju kojom je osoba njenog pola može obdariti. Milo mi je što vidim da vas je vreme tako ublažilo, gospođice Dartl«.

Ona me ne udostoji odgovora, već se okrete prema meni, pa se ponovo prezrivo nasmeja i reče:

»Prijatelji te krasne i jako povređene dame i vaši su prijatelji. Vi ste njihov vitez i borite se za njihova prava. Želite li da znate ono što se zna o njoj?«

»Da«, rekoh ja.

Ona ustade s mrzovoljnim osmehom, pa pošto kroči nekoliko koraka prema živome zidu od šimšira nedaleko od nas, koji je odvajao travnjak od povrtnjaka, reče glasnije: »Ovamo!« kao da doziva neku nečistu životinju.

»Vi ćete se, razume se, uzdržati od svakog ispoljavanja viteštva ili od osvete u ovoj kući, gospodine Koperfilde?« reče ona gledajući preko ramena u mene s onim istim izrazom.

Ja klimnuh glavom i ne znajući šta hoće da kaže, a ona opet reče: »Ne, ovamo!« pa se vrati praćena dostojanstvenim gospodinom Litimerom, koji s neokrnjenom dostojanstvenošću izvede propisan poklon i zauze mesto iza nje. Onaj izraz zlobne ljupkosti i likovanja, u kojem je za divno čudo bilo neke ženstvenosti i zavodljivosti, s kojim se ona spusti na klupu između nas, bio je dostojan neke opake princeze iz bajke.

»A sad«, reče ona zapovednički, ne gledajući u njega, i dotičući se stare rane koja je kucala u ovom slučaju možda više zadovoljstvom nego bolom. »Ispričajte gospodinu Koperfildu o bekstvu«.

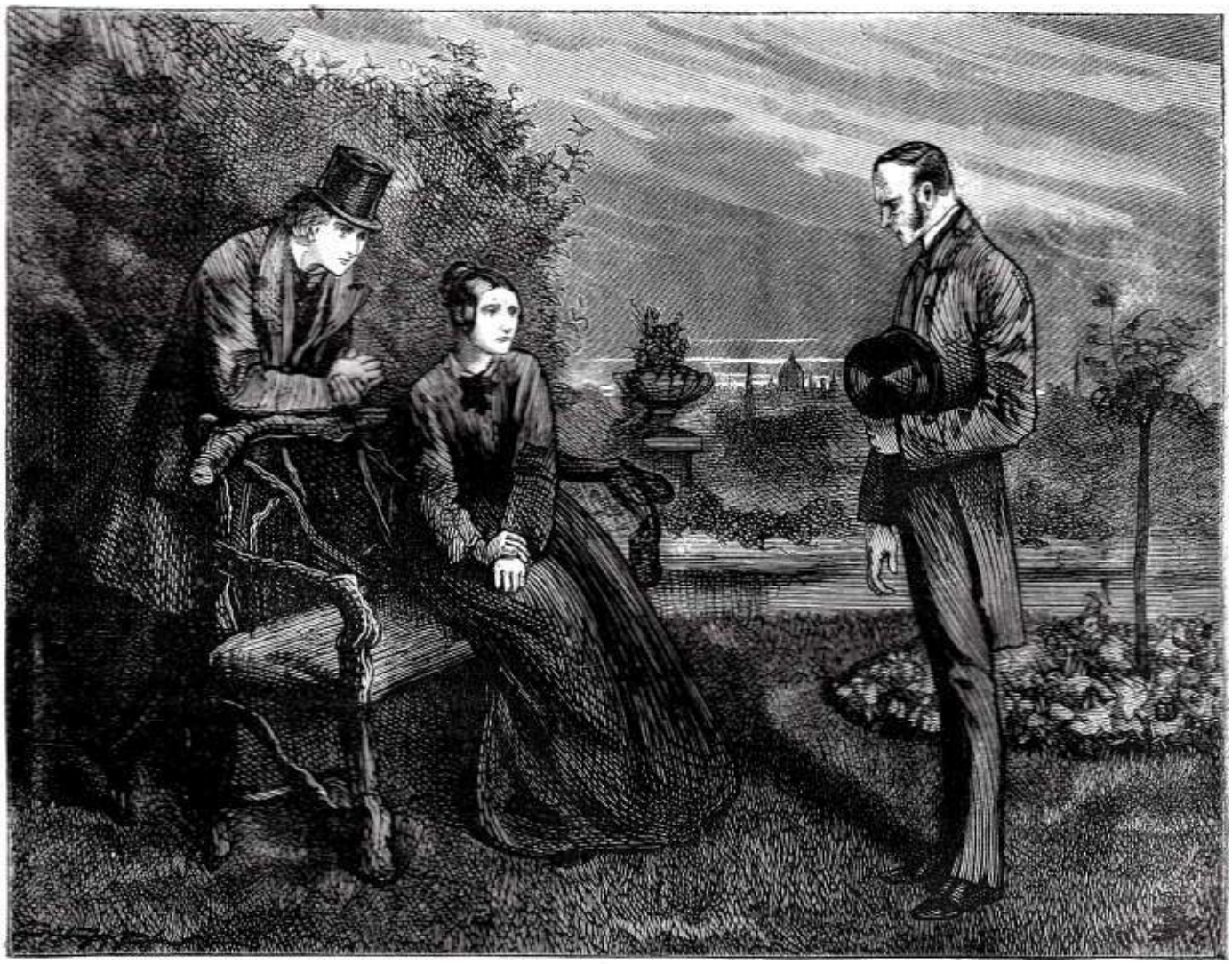

»Gospodin Džems i ja, gospođo ...«

»Ne obraćajte se meni!« upade mu ona u reč mršteći se,

»Gospodin Džems i ja, gospodine,...«

»Ni meni, molim vas«, rekoh ja.

Gospodin Litimer, ne zbunjujući se nimalo, učini lak pokret kao da kaže da je njemu prijatno sve što i nama, pa poče ponovo:

»Gospodin Džems i ja smo bili u inostranstvu stalno sa tom mladom ženom otkako je ona otišla iz Jarmuta pod zaštitom gospodina Džemsa. Bili smo u raznim mestima i videli mnogo stranih zemalja. Bili smo u Francuskoj, Švajcarskoj, Italiji, stvarno svuda«.

Pogleda u naslon klupe, kao da se njemu obraća, pa stade nečujno svirati po njemu kao da dodiruje dirke nekog bezvučnog klavira.

»Gospodin Džems je neobično mnogo držao do te mlade žene i za neko vreme postao staloženiji nego što sam ga ikad video otkako sam kod njega u službi. Mlada žena je bila vrlo darovita i naučila strane jezike, tako da je u njoj teško bilo poznati onu nekadanju mladu palančanku. Opazio sam da joj se mnogo dive gde god dođemo«.

Gospođica Dartl stavi ruku na slabinu. Pogledah u njega i videh kako krišom baci pogled na nju i kako se osmehnu sam za sebe.

»Mlada žena je zaista izazivala mnogo divljenja. Nešto zbog haljina, nešto zbog vazduha i sunca, a nešto zbog toga što joj se poklanjala tolika pažnja; nešto zbog ovog, nešto zbog onog, tek njene su draži privlačile veliku pažnju«.

Tu malo zastade. Njene oči su nemirno preletale preko predela u daljini, pa se onda ugrize za donju usnu, da umiri nemirna usta.

A on diže ruke sa naslona klupe, pa ih stavi jednu u drugu, namestivši se tako da mu ceo teret pada na jednu nogu, a zatim produži s pogledom uprtim u zemlju i dostojanstvenom glavom malo nagnutom u stranu.

»Mlada žena je bila takva izvesno vreme, samo ponekad neraspoložena dok najzad, kako se meni činilo, nije dosadila gospodinu Džemsu tom svojom podložnošću neraspoloženjima i čudima, te stvari počeše dobijati nezgodan izgled. Gospodin Džems poče opet bivati nemiran. Ukoliko je on bio nemirniji, utoliko je ona postajala gora, te moram reći da sam, što se mene tiče, imao dosta muke tako između njih dvoje. Ali su se stvari stalno krpile, udešavale i opravljale, te je sve skupa, u to sam siguran, trajalo duže no što bi iko očekivao«.

Vrativši pogled sa daljine, ona opet pogleda u mene, sad opet s onim ranijim izrazom. Gospodin Litimer pročisti grlo kratkim, dostojanstvenim iskašljavanjem, zaklonivši usta šakom, pa premesti teret na drugu nogu i nastavi:

»Najzad, pošto je sve u svemu bilo palo mnogo reči i prekora, gospodin Džems jednog jutra pođe iz jednog mesta u blizini Napulja, gde smo imali vilu, pošto je mlada žena jako volela more, i praveći se da će se vratiti za dan-dva, poveri meni dužnost da joj saopštim kako je on radi sreće svih zainteresovanih«, on tu opet prekide zbog ponovnog iskašljavanja, »otišao. Ali moram reći da se gospodin Džems ponašao vrlo časno, jer je mladoj ženi predložio da se uda za izvesnu vrlo dostojanstvenu osobu koja je bila potpuno spremna da zažmuri pred onim što je bilo, a koja je, u najmanju ruku, isto tako dobra kao i ma ko za kim bi ona mogla težiti i u redovnim prilikama, s obzirom na njeno prosto poreklo«.

On opet promeni nogu i ovlaži usne. Bio sam ubeđen da ta bitanga govori o sebi, a videh da se to moje ubeđenje ogleda i na licu gospođice Dartl.

»Dužnost mi je bila da joj i to saopštim. Bio sam voljan da sve uradim samo da olakšam položaj gospodinu Džemsu i da povratim slogu između njega i njegove roditeljke, koja ga toliko voli, a koja je zbog njega već toliko pretrpela. Zato sam se i primio poverenog zadatka, žestoka ogorčenost te mlade žene, kad je došla sebi pošto sam joj saopštio vest o njegovom odlasku, prevazilazila je sva očekivanja. Bila je prosto izbezumljena, te sam je morao silom obuzdavati, jer bi inače, ako se ne bi mogla dočepati noža ili mora, nesumnjivo razmrskala sebi glavu o mramorni pod«.

Gospođica Dartl je, onako zavaljena na naslon klupe, s izrazom zanosa na licu, skoro izgledala kao da miluje reći koje je taj čovek izgovarao.

»Ali tek se kad pređoh na drugi deo saopštenja koje mi je bilo povereno«, reče gospodin Litimer trljajući ruke u neprilici, »Što se, kako bi svako pretpostavio, moglo shvatiti samo kao dobra namera, mlada žena pokaza u pravoj boji. Nikad nisam video besomučnijeg stvora. Njeno ponašanje je zaista bilo vrlo gadno. Nije u nje bilo zahvalnosti, ni osećanja, ni strpljenja, ni razuma ama ni koliko u nekom panju ili kamenu. Da se nisam pazio, ubeđen sam da bi mi istočila krv«.

»Ja je samo još više poštujem zbog toga«, rekoh ja sa negodovanjem.

Gospodin Litimer samo saže glavu, kao da hoće da kaže: »Zar, gospodine? Ali vi ste suviše mladi!« — pa nastavi pričanje:

»Jednom reči, bilo je potrebno jedno vreme sklanjati od nje sve čime bi mogla povrediti sebe ili koga drugog i držati je zatvorenu. Ali je i pored svega toga utekla noću; obila kapke na jednom prozoru koje sam ja svojom rukom zakucao, pa se spustila niz lozu, koja je puzala ispod prozora, i odonda se, koliko je meni poznato, ništa nije čulo o njoj«.

»Možda je mrtva«, reče gospođica Dartl smešeći se, kao da bi bila u stanju da nogom odgurne leš upropašćene devojke.

»Možda se utopila, gospođice«, odgovori gospodin Litimer, koji jedva dočeka izgovor da se obrati nekome. »To je vrlo moguće. Ili su joj, možda, pomogli ribari i njihove žene i deca. Pošto je bila navikla na nisko društvo, ona je imala običaj da razgovara s njima na žalu, gospođice Dartl, i da

sedi kraj njihovih čamaca. Ponekad je tako, viđao sam, sedela po čitave dane dok bi gospodin Džems bio odsutan. Gospodin Džems nije baš bio mnogo zadovoljan kad je jednom prilikom saznao da je ona deci pričala kako je i ona ribarska kći i da je u svojoj zemlji, još davno, lutala po žalu kao i oni«.

O, Emilija! Nesrećna lepotice! Kako mi je živo pred oči izašla njena slika gde sedi na morskoj obali, među decom, kao što je i sama bila dok je bila nedužna, i sluša glasiće koji bi je mogli zvati majkom da je žena nekog siromaška; i sluša onaj ogromni glas mora i ono njegovo večito: »Nikad više!«

»Kad je bilo jasno da se ništa ne može učiniti, gospođice Dartl...«

»Jesam li vam rekla da mi se ne obraćate?« reče ona strogo i prezrivo.

»Vi ste se meni obratili, gospođice«, odgovori on. »Molim, oprostite, ali ja sam dužan da slušam«.

»Onda vršite svoju dužnost!« odgovori ona. »Završite pričanje pa idite!«

»Kad je bilo jasno«, reče on s beskrajnom dostojanstvenošću i s pokornim poklonom, »da je ne mogu naći, ja odoh do gospodina Džemsa, u mesto kuda je prema dogovoru trebalo da mu pišem, te ga obavestih o svemu što se dogodilo. Zbog toga je između nas došlo do reči, te sam osetio da mi čast nalaže da ga napustim. Bio sam u stanju da od gospodina Džemsa podnesem, kao što sam i podnosio, vrlo mnogo, ali me je tada suviše uvredio. Prosto me je ozledio! Znajući za nesrećnu zavadu između njega i njegove majke, i koliko ona mora da strepi u duši, bio sam tako slobodan da dođem u Englesku i da sve ispričam ...«

»Za dobre pare koje sam mu ja isplatila«, reče gospođica Dartl.

»Sasvim tačno, gospođo; — da ispričam ono što znam. Ne bih rekao«, reče gospodin Litimer posle kratkog razmišljanja, »da ima još štogod. Zasada sam nezaposlen, te bih bio srećan da nađem neko pristojno mesto«.

Gospođica Dartl pogleda u mene kao da pita da li želim da postavim neko pitanje. Kako mi nešto pade na pamet, ja umesto odgovora rekoh:

»Želeo bih da saznam od ovoga ... stvorenja...« nisam sebe nikako mogao naterati da izgovorim neku pomirljivu reč, »da li su uhvatili i zadržali kakvo pismo koje su njoj pisali od kuće, ili možda misli da ga je ona dobila?«

On je stajao mirno i bez reči, s pogledom uprtim u zemlju i jagodicom svakog prsta desne ruke nežno priljubljenom uz jagodicu svakog prsta leve ruke.

Gospođica Dartl prezrivo okrenu glavu prema njemu.

»Molim vas da izvinite, gospođice«, reče on trgnuvši se iz one zamišljenosti, »ali ma koliko da sam pokoran vama, i ma koliko da sam sluga, i ja sam neko i pazim na sebe. Gospodin Koperfild, i vi, gospođo, niste ista osoba. Ako gospodin Koperfild želi da sazna nešto od mene, biću tako slobodan da podsetim gospodina Koperfilda da može postaviti svoje pitanje. Ja držim do svog ugleda«.

Posle kratke borbe sa samim sobom, ja okretoh pogled prema njemu i rekoh:

»Čuli ste moje pitanje. Ako baš hoćete smatrajte da je upućeno vama. Šta možete da odgovorite?«

»Gospodine«, odgovori on, pošto uzgred rastavi i sastavi one svoje fine jagodice na prstima, »moj odgovor mora biti oprezan, jer nije isto izneveriti poverenje gospodina Džemsa radi njegove majke i izneveriti ga radi vas. Držim da nije verovatno da je gospodin Džems pomogao prijem pisama koja bi mogla povećati ona neraspoloženja i neprijatnosti, ali bih želeo da izbegnem svako dalje objašnjavanje«.

»Je li to sve?« upita me gospođica Dartl.

Pokazah da nemam šta više da kažem. »Osim«, dodadoh videći ga da polazi, »da, sam saznao za udeo ovog čoveka u toj gadnoj stvari, i da mu, pošto ću to saopštiti onom čestitom čoveku koji joj je bio otac još od detinjstva, savetujem da izbegava da se mnogo kreće među svetom«.

On je zastao čim sam počeo, pa je slušao uz svoje obično mirno držanje.

»Hvala vam, gospodine, ali mi nemojte zameriti ako kažem da u ovoj zemlji nema ni robova ni gonilaca robova i da ljudi ne smeju uzimati u svoje ruke izvršivanje zakona. Ako to urade, to je po mom mišljenju opasnije po njih nego po druge. Prema tome, ja se, gospodine, nimalo ne bojim da idem kuda god zaželim«.

Zatim mi se učtivo pokloni, pa pošto se pokloni i gospođici Dartl, ode kroz luk u zidu od šimšira, kroz koji je bio i došao. Gospođica Dartl i ja smo se neko vreme gledali ćutke, i njeno je držanje bilo sasvim onakvo kao kad je dovela toga čoveka.

»Osim ovoga on kaže«, primeti ona uz lako izvijanje usne, »da njegov gospodar, kako je obavešten, sad plovi duž obala Španije, da je, pošto je izveo sve ovo, otišao da zadovolji svoju strast za plovidbom, dok mu i to ne dosadi. Ali to vas ne zanima. Između ove dve ohole duše, majke i sina, postoji veća provalija nego ranije i malo je nade da će se premostiti, jer imaju isto srce, pa vreme svakog od njih čini još upornijim i nepopustljivijim. Vas ni to ne zanima, ali mene dovodi do onoga što hoću da kažem. Taj đavo, od koga vi pravite anđela, mislim na tu nisku devojčuru, koju je on našao negde u mulju oseke«, i ona uperi u mene svoje crne oči, a strastan prst podiže uvis, »možda je još živa, jer držim da ono što je prostačko teško umire. Ako jeste, vi ćete sigurno želeti da se tako dragoceno zrno bisera nađe i pazi. Mi želimo to isto, da on slučajno ne bi ponovo postao njena žrtva. Utoliko nam se interesi poklapaju, te sam ja, inače spremna da joj učinim svaku pakost koju bi tako grubo stvorenje bilo u stanju da oseti, poslala po vas da čujete to što ste čuli«.

Po promeni na njenom licu videh da neko dolazi iza mene. To je bila gospođa Stirford, koja mi pruži ruku hladnije nego ikad i sa više dostojanstvenosti u držanju, ali ipak, kako opazih, i to me dirnu, sa nekim neizgladivim sećanjem na moju nekadanju ljubav prema njenom sinu. Bila se jako promenila. Njen fini stas nije više bio onako prav, njeno lepo lice je imalo duboke brazde, a kosa joj je bila skoro sasvim seda. Ali je, kad sede na klupu, još uvek lepo izgledala; dobro sam poznavao to sjajno oko s ponosnim pogledom, koje je sijalo čak i u mojim snovima u školi.

»Je li gospodin Koperfild obavešten o svemu, Rozo?«

»Jeste«.

»A je li sam čuo Litimera?«

»Jeste; ja sam mu kazala zašto ste to želeli«.

»Vi ste dobra devojka, Rozo. Ja sam, gospodine, izmenila nekoliko pisama sa vašim nekadanjim prijateljem«, reče ona obraćajući se meni, »ali mu to nije povratilo osećanje dužnosti i prirodne zahvalnosti. Ja, prema tome, u ovoj stvari i ne želim ništa drugo do ono što vam je Roza kazala. Ako se ovakvim razvojem stvari, koji može olakšati teret na duši onog čestitog čoveka koga ste vi doveli ovamo (a koga mi je žao — to je sve što mogu reći), moj sin može sačuvati od ponovnog padanja u zamke prepredenog neprijatelja, utoliko bolje«.

Ona se uspravi, pa se zagleda u daljinu pred sobom.

»Gospođo«, rekoh ja s puno poštovanja, »ja vas razumem. Budite sigurni da nema opasnosti da vašim pobudama pripišem kakvo izopačeno i nametnuto značenje. Ali čak i vama moram reći, pošto još od detinjstva poznajem tu uvređenu porodicu, da se vi ljuto varate ako mislite da se ta devojka, kojoj je nanesena velika nepravda, nije potpuno osvestila, i da danas ne bi sto puta radije umrla no što bi primila ma i čašu vode iz ruke vašeg sina«.

»No, no, Rozo«, reče gospođa Stirford kad ova htede da se umeša. »Ne mari ništa. Ostavi stvar na miru... Vi ste se, gospodine, kako čujem, oženili?«

Ja odgovorih da sam se oženio pre izvesnog vremena.

»I napredujete, zar ne? Živeći ovako povučeno slabo šta doznajem, ali čujem da izlazite na glas«.

»Imao sam prilično sreće«, rekoh ja, »te vidim da se moje ime pominje s izvesnom hvalom«.

»Vi nemate majke?« reče ona blažim glasom.

»Nemam«.

»To je šteta!« odgovori ona. »Ona bi se sad ponosila vama. Laku noć!«

Ja prihvatih ruku koju mi ona pruži uz dostojanstven i strog izraz lica, i osetih da je ta ruka tako mirna u mojoj ruci kao da joj u srcu vlada potpuni mir. Njen ponos je, izgleda, bio u stanju da utiša čak i bilo i da joj preko lica spusti veo mirnoće, kroz koji je sedeći gledala daljinu pred sobom.

Dok sam odmicao od njih terasom, nisam mogao da ne opazim kako one obe, nepomične, posmatraju predeo i kako se on zamračuje i sklapa oko njih. Ovde-onde u dalekom gradu treperila je poneka rana svetiljka, dok je na istočnoj četvrti neba još lebdeo onaj dnevni sjaj. Ali se iz većeg dela široke doline koja je ležala između njih dizala magla kao more, koje je, mešajući se s mrakom, činilo utisak kao da svuda oko njih nadolazi voda. Imam razloga da se sećam tog utiska, i mislim na njega s užasom; jer se pre no što mi se pružila prilika da njih dve ponovo vidim, razbesnelo more popelo do njihovih stopala.

Razmišljajući o onome što sam bio čuo na taj način, shvatio sam da se stvar mora saopštiti gospodinu Pegotiju. Sutradan uveče otidoh u London da ga potražim. On je još uvek lutao od mesta do mesta s jednim jedinim ciljem da povrati svoju nećaku, ali je više boravio u Londonu nego na kom drugom mestu. Sve sam ga češće viđao u gluho doba noći kako prolazi ulicama i sve gleda neće li među ono malo sveta što luta po gradu tako u nevreme naći ono što se boji da nađe.

Držao je stan nad malim svećarevim dućanom na trgu Hangerford, o kome sam nekoliko puta govorio, i odakle je prvo i krenuo na svoj pohod oproštaja. Uputih se onamo. Kada upitah za njega, saznadoh da još nije izašao i da ću ga naći gore.

On je sedeo i čitao pored prozora, na kojem je gajio neke biljke. Soba je bila vrlo čista i uredna. Odmah videh da je stalno drži u pripravnosti za slučaj da ona dođe i da nikad ne izlazi iz nje a da ne pomisli kako će možda Emiliju dovesti natrag. Moje kucanje nije bio čuo, nego diže oči tek kad mu spustih ruku na rame.

»Gos‘n Davide! Hvala vam, gospodine! Od srca vam hvala za ovu posetu! Sedite! Sedite! Dobro mi došli, gospodine!«

»Gospodine Pegoti«, rekoh ja primajući stolicu koju mi on dade. »Nemojte mnogo očekivati. Čuo sam neke vesti«.

»O Emiliji!«

On nekako nervozno stavi ruku na usta, pa preblede kad upravi pogled prema meni.

»Nema nikakvog obaveštenja o tome gde bi mogla biti, ali nije više s njim«.

Sedeo je, gledao pažljivo u mene i slušao mirno, ćutke, sve što sam imao da mu kažem. Dobro se sećam onog osećanja dostojanstvenosti, čak i lepote koje je u meni budila strpljiva ozbiljnost njegovog lica, dok je, pošto je polako okrenuo svoj pogled od moga, sedeo i gledao naniže, sa čelom podnimljenim o ruku. Nije me ničim prekidao, nego je za sve vreme pričanja ostao sasvim miran. Izgledalo je da za celo vreme pričanja prati njenu priliku, a da sve drugo pušta da prolazi mimo njega, kao da ne predstavlja ništa.

Kad sam završio, on zakloni lice od svetlosti, pa ćutaše i dalje. Ja sam neko vreme gledao kroz prozor i zabavljao se biljkama.

»Kako vam sve ovo izgleda, gos‘n Davide«, upita on najzad.

»Ja mislim da je živa«, odgovorih ja.

»Ne znam. Možda je prvi potres bio suviše grub, pa je tako u neobuzdanosti srca...! Pa i ona plava voda, kako ju je ona zvala. Je li moguće da je tokom tolikih godina mislila o njoj zato što je ona imala da joj bude grob?«

Ovo reče zamišljeno, tihim, preplašenim glasom, pa pređe preko sobice.

»Ipak«, dodade on, »gos‘n Davide, ja sam tako sigurno osećao da je ona živa; tako u snu i na javi znao da je istina da ću je naći; i tako me je to vodilo napred i držalo — da čisto ne verujem da sam se mogao prevariti. Ne! Emilija je živa!«

I snažno spusti ruku na sto, a na preplanulom licu mu se ukaza izraz odlučnosti.

»Moja nećaka Emilija je živa, gospodine!« reče on pouzdano. »Ne znam otkuda i kako, ali mi nešto govori da je živa«.

Dok je to govorio, izgledalo je kao da je nadahnut. Ja pričekah malo dok ne bude u stanju da mi pokloni punu pažnju, a onda pristupih izlaganju jedne mere koju bi, kako mi je prethodne noći palo na pamet, bilo mudro preduzeti.

»Slušajte, dragi prijatelju ...« počeh ja.

»Hvala, hvala vam, gospodine!« reče on hvatajući mi ruku obema svojima.

»Ako bi došla u London, što je vrlo verovatno, jer gde može tako lako zaturiti trag kao u ovom prostranom gradu, a šta bi mogla osim da se krije i zatura trag ako ne misli kući?«

»A kući se neće vratiti«, upade on mašući sumorno glavom. »Da ju je ostavila od svoje volje, možda bi i došla, ali ne ovako, gospodine«.

»Ako bi došla ovamo«, rekoh ja, »mislim da ovde ima jedna osoba koja će je verovatnije pronaći nego ma ko drugi na svetu. Sećate li se — hrabro slušajte ovo što ću vam sada reći i mislite na svoj veliki cilj — sećate li se Marte?«

»Iz naše varoši?«

Pored njegovog lica nije mi bio potreban nikakav drugi odgovor.

»Znate li da je ona u Londonu?«

»Viđao sam je po ulicama«, reče on i sav se strese.

»Ali vi ne znate«, rekoh ja, »da je Emilija bila milostiva prema njoj, uz Hamovu pomoć, dugo pre nego što je pobegla od kuće. A ne znate ni to da je ona prisluškivala na vratima kad smo se mi ono sreli na ulici one noći i razgovarali u onoj sobi prekoputa«.

»Gos‘n Davide?« viknu on začuđeno. »One noći kad je onako padao sneg?«

»One noći. Odonda je nikad više nisam video. Pošto sam se rastao od vas, vratio sam se da govorim s njom, ali nje više nije bilo. Nisam onda voleo da vam govorim o njoj, a ne volim ni sada; ali ona je ta osoba na koju mislim i s kojom bi trebalo da stupimo u vezu. Razumete li me?«

»Isuviše dobro, gospodine«, odgovori on. Bili smo spustili glasove skoro do šapata, pa tako i produžismo.

»Velite da ste je viđali. Mislite li da biste je mogli naći? Ja bih mogao računati samo na slučaj«.

»Ja, gos‘n Davide, mislim da znam gde je treba tražiti«.

»Već je pao mrak. Pošto smo sad zajedno, hoćete li da izađemo, pa da pokušamo da je nađemo«.

On pristade, pa se stade spremati da pođe sa mnom. Praveći se da ga ne gledam šta radi, videh koliko brižljivo sprema sobu, namešta sveću i sredstvo da je pripali tako da budu pri ruci, uređuje postelju i, najzad, iz jedne fioke vadi sa još nešto drugog odela jednu njenu brižljivo savijenu haljinu (sećam se da sam je viđao na njoj) i jednu žensku kapu, pa sve to namešta na stolicu. Ne reče ništa o tom odelu, pa ne rekoh ni ja. Ono je, bez sumnje, već mnogo večeri tako čekalo na nju!

»Bilo je vreme, gos‘n Davide«, reče on dok smo silazili, »kad sam ja tu devojku Martu smatrao skoro za blato na Emilijinoj obući. Neka mi bog oprosti; sada je drukčije!«

I dok smo tako išli, ja upitah za Hama, nešto da ga zagovorim, a, nešto iz lične radoznalosti. On mi skoro istim rečima kao i pre saopšti da je Ham sasvim isti i da živi, ali kao da ne mari za život, i da je omiljen kod sviju.

Upitah ga šta misli, kako je Ham raspoložen prema uzroku njihovih nesreća. Je li to raspoloženje opasno? Šta misli, na primer, da bi Ham uradio kad bi se sreo sa Stirfordom?

»Ne znam, gospodine«, odgovori on. »I ja sam često mislio o tome, ali nisam mogao ništa smisliti«.

Podsetih ga na ono jutro kad smo nas trojica bili na žalu.

»Sećate li se«, rekoh ja, »onog nekog bezumnog izraza s kojim je gledao na pučinu i govorio o

‚kraju sveta‘?«

»Kako da se ne sećam!« reče on.

»Šta vam se čini, šta je time mislio?«

»Gos‘n Davide«, odgovori on, »ja sam mnogo puta postavljao sebi to pitanje, ali nisam našao odgovora. A ima jedna zanimljiva stvar; iako je on toliko pažljiv, ja se ne bih lako usudio da mu dovedem misli na tu stvar. On meni nije nikad rekao ni jednu jedinu reč koja ne bi bila pokorna kako samo može biti, pa nije verovatno ni da bi sada drukčije počeo govoriti sa mnom; ali u njegovoj glavi, tamo gde te misli leže, nije ni blizu tiha voda. Duboko je to, gospodine, i ja tu ne mogu sagledati dna!«

»Imate pravo«, rekoh ja, »i to me ponekad baca u brigu«.

»I mene isto tako, gos‘n Davide«, odgovori on, »Čak i više, uveravam vas, nego njegovo smelo ponašanje, iako oboje dolazi usled promene u njemu. Nisam siguran da bi ma u kakvoj prilici učinio neko nasilje, ali bih ipak voleo da se njih dvojica ne sretnu«.

U grad smo ušli kroz Templ-Bar. Više nije govorio, već samo išao pored mene i sav se predavao jedinom cilju svog požrtvovanog života, te koračao, tiho unoseći u to sve svoje sposobnosti, što je od njega stvaralo samotnog prolaznika i usred gomile sveta. Nismo bili daleko od mesta Blek-Frajars, kad on okrete glavu i pokaza jednu žensku priliku koja je brzo odmicala suprotnom stranom ulice. Ja odmah videh da je to prilika koju tražimo.

Pređosmo preko ulice, pa požurismo prema njoj, kad se ja prisetih da bi ona možda bila raspoloženija da pokaže žensko interesovanje za tu izgubljenu devojku ako bismo joj se obratili na nekom mirnijem mestu, slobodnom od gomile, i gde bismo manje privlačili pažnju. Ja stoga predložih svom drugu da joj se još ne obraćamo, nego da idemo za njom, pri čemu me je rukovodila i potajna želja da vidim kuda ide.

On pristade i mi je stadosmo pratiti na izvesnom odstojanju, nikako je ne gubeći iz vida, ali i ne prilazeći joj bliže, pošto se ona često osvrtala oko sebe. Jednom zastade da sluša vojnu muziku, te tako zastadosmo i mi.

Išla je tako vrlo dugo, a mi stalno za njom. Po tome kako se držala izvesnog puta, videlo se da ide nekom određenom cilju, te me to, pa i činjenica da se držala živih ulica, a valjda i čudna privlačnost tajanstvenosti i misterioznosti koju čovek oseća dok prati koga bilo, natera da se držim svog prvobitnog plana. Najzad ona skrete u jednu mrtvu, mračnu ulicu gde se buka svetine gubila, te ja rekoh: »Sad možemo govoriti s njom«, i ubrzavši korake, pođosmo pravo za njom.

GLAVA XLVII

MARTA

Sad smo bili sišli do Vestminstera. Prateći nju bili smo se vratili nazad, jer smo je sreli kako ide prema nama, a Vestminsterska opatija je bila tačka na kojoj ona ode iz svetlosti i buke živih ulica. Pošto se oslobodila dveju struja prolaznika, koje su išle od mosta i prema njemu, ona produži tako brzo, da je mi, usled toga i usled naše udaljenosti u trenutku kad je skrenula, pristigosmo tek kad smo zašli u uzanu uličicu kraj vode, kod Midlbenka. Ona baš u tom trenutku pređe preko ulice, kao da beži od šuma koraka koje čuje tako blizu iza sebe, pa i ne osvrćući se pođe još brže.

Kada kroz neku pustu gvozdenu kapiju, gde su bila smeštena za noć neka teretna kola, ugledah reku, samo što se ne ukočih na mestu. Dodirnuh svoga druga ne govoreći ništa, pa obojica odustasmo od toga da pređemo ulicu za njom, nego pođosmo suprotnom stranom, držeći se što smo više mogli senke od kuća, ali prateći je izbliza.

U ono vreme je na kraju te uske ulice postojala, a postoji i danas dok ovo pišem, neka mala drvena čatrlja, verovatno sklonište za skelu. Ona leži baš na onome mestu gde ulica prestaje, a gde počinje put između niza kuća i reke. Čim stiže dotle i ugleda vodu, ona zastade kao da je stigla svojoj kobi, i poče polako ići obalom reke zureći u nju.

Ja sam celim putem dotle pretpostavljao da ona ide nekoj kući, i čak sam gajio neku nejasnu nadu da ta kuća može imati neke veze sa onom izgubljenom devojkom. Ali me je onaj jedan trenutni pogled na tamnu reku kroz onu kapiju nekako nagonski pripravio na misao da ona ne ide nikud dalje.

Taj kraj je u to vreme bio vrlo turoban; tako mučan, žalostan i pust noću, da mu nije bilo ravna u Londonu. Na neveselom, pustom drumu, blizu velike, gole tamnice, nije bilo ni gatova, ni kuća. Pod zidovima tamnice, u jarku pokrivenom žabokrečinom, taložilo se blato. Travuljine i bujan korov ižđikljali su po barovitom zemljištu svuda unaokolo. Na jednom mestu trunuli su leševi kuća zlosrećno započetih i nikad dovršenih. A na drugom, opet, zemlja je bila prekrivena zarđalim gvozdenim čudovištima, parnim kotlovima, točkovima, čekrcima, dizalicama, cevima, pećima, lengerima, gnjuračkim zvonima, krilima vetrenjača i bogzna kakvim još neobičnim predmetima koje je tu nagomilao ko zna kakav špekulant i koji su se tu valjali u prašini kao da se trude da se sakriju, pošto su usled svoje težine i vlažnog zemljišta već bili upola propali u zemlju. Tresak i blesak raznih plamenih fabrika na obali reke širio se kroz noć da uznemiri sve osim gustog i neprekidnog dima koji je kuljao iz njihovih dimnjaka. Kroz glib i pištalinu vodili su do same vode u oseci ljigavi propusti i nasipi koji su krivudali između gomile balvana zaodenutih odvratnom lepljivom, ljigavom materijom sličnom zelenim kosama, dok su se razbacani ostaci prošlogodišnjih plakata koje nude nagrade za nalaženje utopljenika lepršali iznad znakova najvišeg vodostaja. Postojala je neka priča o tome kako se tu negde nalazi i neka jama iskopana u vreme velike morije, pa je izgledalo kao da je iz nje neko kužno zračenje zarazilo čitav kraj. Ili se, izgleda, taj kraj natenane raspadao i počeo najzad da liči na neku ponoćnu moru usled nanosa zagađene reke.

Devojka za kojom smo došli dotle siđe na samu obalu kraj vode i stajaše usred te noćne slike osamljena i mirna, zagledana u vodu, kao da je i ona sama nanos koji je reka izbacila i ostavila da tu istrune i da se raspadne.

Bilo je tu i nekoliko čamaca i dereglija nasukanih u blatu, i to nam pomože da joj se primaknemo na nekoliko jardi, a da nas ona ne opazi. Tada dadoh znak gospodinu Pegotiju da ostane na svom mestu, a ja izađoh iz senke da govorim s njom. Drhtao sam dok sam prilazio toj osamljenoj prilici, jer mi uli silan strah ta sumorna meta njenog odlučnog pešačenja i način na koji je stajala skoro u

najdubljoj senci gvozdenog mosta i gledala u svetlosti koje su se izlomljene odražavale na snažnoj matici.

Mislim da je razgovarala sama sa sobom. Iako se bila zanela gledajući u vodu, znam sigurno da joj je šal spao s ramena i da je umotavala ruke u njega nekako nemarno i kao u zanosu, više kao mesečar nego kao budna osoba. Znam i ne mogu zaboraviti da je u njenom neobuzdanom ponašanju bilo nečega što mi nije nimalo jemčilo da neće skočiti u vodu pred mojim očima, sve dok je ne dohvatih rukom za mišicu.

U tom istom trenutku rekoh:

»Marta!«

Ona vrisnu uplašeno i stade se otimati s toliko snage, da sumnjam da bih je ja sam zadržao. Ali se na nju spusti jedna ruka snažnija od moje, a kad podiže svoje uplašene oči i vide čija je to ruka, ona se samo još jednom trže, pa se skljoka između nas dvojice. Prenesosmo je dalje od vode do nekog suvog kamenja i tu je spustismo da plače i jeca. Posle nekog vremena ona sede među kamenje držeći rukama svoju kukavnu glavu.

»O ta reka!« viknu ona uzbuđeno. »O, ta reka!«

»Mir! Mir!« rekoh ja. »Stišajte se!«

Ali ona je neprestano ponavljala te iste reči, jednako vičući: »O ta reka!«, stalno i jednako.

»Znam da je ona kao i ja!« viknu odjednom. »Znam da je prirodno društvo ovakvima kao što sam ja. Znam da i ona dolazi iz čistih krajeva zemlje, gde nekad u njoj nije bilo ničeg ružnog, pa se vuče kroz gadne, prljave i bedne ulice, da kao i moj život ode prema širokom moru, vazda uzburkanom, te osećam da i ja moram s njom!«

Nisam znao šta je očajanje sve dok nisam čuo glas kojim je izgovarala te reči.

»Ne mogu da se odvojim od nje. Ne mogu da je zaboravim. Ona mi je u pameti i danju i noću. To je jedino na celom svetu što sam ja, i što je za mene. O, ta užasna reka!«

Meni u glavi sinu misao da bih možda na licu svoga druga, dok je tako gledao u nju, mogao

pročitati istoriju njegove nećake čak i da nisam ništa znao o tome. Nisam nikad video, ni na slici ni u stvarnosti, tako upečatljivo smešanu grozu i sažaljenje. Drhtao je kao da će svakog časa pasti, a njegova ruka — ja je dodirnuh jer me njegov pogled poplaši — beše hladna kao u mrtvaca.

»Ona je sad izvan sebe«, prišapnuh ja. »Kroz kratko vreme će drukčije govoriti«.

Ne znam šta bi on rekao da mi je odgovorio. On učini nekakav pokret ustima, misleći, izgleda, da je nešto kazao, ali samo pruži ruku i pokaza na nju.

Nju sad obuze nov nastup neobuzdanog plača i ona ponovo sakri lice u kamenje, te je ležala pred nama kao slika i prilika poniženja i propasti. Svestan da moramo pričekati da to stanje prođe, pa da tek onda možemo govoriti s njom s nekakvom nadom, ja se usudih da ga zadržim kad on htede da je podigne, te ostadosmo tako, ćutke, dok se ona malo ne primiri.

»Marta«, rekoh ja tada saginjući se i pomažući joj da se pridigne, jer je ona, izgleda, želela da ustane, kao da namerava da ode odatle, ali je bila slaba, te se zavali i nasloni na jedan čamac. »Znate li ko je ovo sa mnom?«

Ona reče tako tiho da se jedva čulo:.

»Znam«.

»Znate li da smo dugo išli za vama večeras?«

Ona mahnu glavom. Nije gledala ni u njega ni u mene, nego stajala skrušeno, držeći nekako nesvesno šešir i šal u jednoj ruci, dok je drugu stisnutu pritiskivala na čelo.

»Jeste li se dovoljno pribrali«, rekoh ja, »da možete govoriti o jednoj stvari koja vas je toliko zanimala, uzdam se u blagog boga da se toga sećate, one snežne noći?«

Ona opet udari u jecanje i pomrmlja neku nerazgovetnu zahvalnost što je onda nisam oterao s vrata.

»Ne želim ništa da kažem o sebi«, reče posle nekoliko trenutaka. »Ja sam nevaljalo i propalo stvorenje. Nemam nikakve nade. Ali kažite njemu, gospodine«, bila je ustuknula od njega, »sem ako niste suviše neraspoloženi prema meni, da ja nikako nisam uzrok njegove nesreće«.

»To nije niko nikad ni pomislio o vama«, odgovorih ja od srca, ozbiljno, odazivajući se na taj način na duboku zbilju njenih reči.

»Vi ste, ako se ne varam«, reče ona drhtavim glasom, »došli u kuhinju one noći kad se ona onako smilovala na mene i kad je bila tako blaga prema meni; nije bežala od mene kao drugi, i tako mi je ljubazno ukazala pomoć! Jeste li vi to bili gospodine?«

»Jesam«, odgovorih ja.

»Ja bih već odavno bila u reci«, reče ona i pogleda prema vodi s nekim strašnim izrazom, »da mi je na duši ležao ma kakav greh prema njoj. Ne bih se; mogla uzdržati da se ne bacim u tu reku ni jedne jedine zimske noći, da nisam bila čista od svakog učešća u tome!«

»Uzrok njenog bekstva je dobro poznat«, rekoh ja. »Mi potpuno verujemo da vi niste nimalo krivi, da tu nema vašeg učešća. Mi to upravo znamo«.

»O, možda bi bilo mnogo bolje za nju da sam imala bolje srce!« viknu devojka sa gorkom žalošću; »jer je ona uvek bila dobra prema meni! Nikad mi nije rekla nijednu neprijatnu i neuputnu reč. Zar je verovatno da bih ja mogla pokušati da od nje napravim ovo što sam sama, kad tako dobro znam šta sam! Kad sam izgubila sve što život čini dragim, najteže mi je padalo to što sam se zanavek rastala od nje!«

Gospodin Pegoti, koji je stajao jednom rukom naslonjen na ivicu čamca i oborenih očiju, prinese slobodnu ruku pred lice.

»A kad sam saznala od nekog iz naše varoši šta se pre one snežne noći dogodilo«, viknu Marta, »najčemernija mi je misao u duši bila da će se svet sećati kako se ona družila sa mnom, pa da će reći da sam je ja pokvarila! A ja bih, bog mi je svedok, i život dala samo da joj povratim njeno dobro ime!«

Nenaviknuti na ikakav nadzor s njene strane, bol i kajanje provališe, te se ona poče strašno mučiti.

»Dati život! Pa to ne bi bilo mnogo! ... Šta drugo da kažem? Živela bih!« viknu ona. »Živela bih samo zato da ostarim na prokletim ulicama, i da skitam unaokolo dok me se svako kloni u mraku, i da gledam kako dan sviće po jezivim obrisima kuća, i da se sećam kako je nekad to isto sunce obasjavalo moju sobicu i budilo me! Uradila bih čak i to, samo da je spasem!«

Spustivši se na kamenje, ona uze po nekoliko u svaku ruku, pa ih stade stezati kao da hoće da, ih zdrobi. Stalno se izvijala u neki novi stav, krutila ruke, lomila ih ispred lica, kao da želi da odstrani od očiju i ono malo svetlosti što je bilo, i obarala glavu kao da joj je preteška od nesnosnih uspomena.

»A ovako, šta može od mene biti!« reče ona boreći se tako sa očajanjem. »Kako mogu i dalje živeti ovakva kakva sam, samotno i prokleto stvorenje i za sebe samu, a živa sramota za svakog drugog kome se primaknem!«

Odjednom se okrete mome drugu:

»Zgazite me! Ubijte me! Dok je ona bila vaš ponos, vi ste smatrali da ću joj naneti zlo ako se samo očešem o nju u prolazu na ulici. Vi ne možete verovati — a kako biste i mogli? — nijednome slovcu koje čujete iz mojih usta. Vas bi čak i sad izjela sramota kad bi ona progovorila ma i jednu reč sa mnom. Ja se ne tužim. Ja i ne velim da smo ja i ona isto. Znam da je velika, ogromna razlika između nas. Ja samo kažem, pored sve grešnosti i bede koja mi pritiskuje glavu, da sam joj zahvalna iz dna duše i da je volim! O, nemojte misliti da je u meni uništena sva sposobnost da volim! Odgurnite me kao što me je ceo svet odgurnuo! Ubijte me što sam ovakva kakva sam, i što sam je ikad upoznala, ali ne mislite to o meni!«

Dok je tako neobuzdano i rastrojeno preklinjala gospodina Pegotija, on je gledao u nju; a kad ućuta, on je blago podiže.

»Marta«, reče gospodin Pegoti, »ne dao mi bog da ja budem vaš sudija! Ne dao mi bog da ja budem to, devojko, kod tolikih drugih ljudi! Vi ni upola ne znate kakva se promena izvršila u meni tokom vremena kad mislite da je to moguće. Eto«, on zastade malo, pa nastavi, »vi ne razumete otkuda to da ovaj ovde gospodin i ja želimo da govorimo s vama. Ne razumete kakav cilj stoji pred nama. Sad slušajte!«

Dejstvo njegovih reči bilo je potpuno. Stajala je pred njim uzmičući, kao da se boji da se sukobi s njegovim pogledom, ali se njena očajna tuga pritajila i ućutala.

»Ako ste čuli«, reče gospodin Pegoti, »ponešto od onoga što smo gos‘n David i ja govorili one noći kad je onako jako padao sneg, onda znate da sam ja išao, kuda sve nisam išao, da tražim svoju dragu nećaku. Svoju dragu nećaku«, ponovi on odlučno, »jer mi je ona sad još draža, Marta, nego što mi je ranije ikad bila«.

Ona pokri lice rukama, ali ostade mirna.

»Čuo sam kako je govorila«, reče gospodin Pegoti, »da ste vi rano ostali bez oca i bez majke, i bez ikoga svoga ko bi vam njih zamenio na grubi primorski način. Može biti da ćete onda moći da zamislite kako biste i vi, da ste imali nekog takvog prijatelja, došli do toga da ga vremenom zavolite, i kako je moja nećaka bila meni kao kći«.

Kako je ona ćutala i drhtala, on je pažljivo ogrte šalom, pošto ga je radi toga podigao sa zemlje.

»I po tome«, reče on, »ja znam ujedno i da bi ona išla sa mnom do na kraj sveta samo kad bi me mogla opet videti; kao što znam da bi pobegla do na kraj sveta samo da me ne vidi. Jer iako ona nema razloga da sumnja u moju ljubav, i ne sumnja... ne sumnja«, ponovi on s mirnim pouzdanjem u istinitost toga što govori »stid se umešao i razdvaja nas«.

Ja sam u svakoj reči njegovog prostog i dirljivog izražavanja čitao nov dokaz da je on o tom predmetu razmišljao u svim oblicima u kojima se on može javiti.

»Po našem računu«, nastavi on, »po računu ovoga gos‘n Davida i mome, ona će se jednog dana

pojaviti da živi svojim samotnim životom ovde u Londonu. Mi držimo, gos'n David i ja i svi ostali, da ste vi nevini u svemu što se s njom dogodilo, isto koliko i neko nerođeno dete. Rekli ste kako je bila dobra, prijatna i blaga prema vama. Znao sam da jeste, bog joj svako dobro dao! Znao sam da je ona takva prema svakome. Vi ste joj zahvalni i volite je. E, pa pomozite nam koliko god možete da je nađemo, tako vam bog pomogao!«

Ona brzo pogleda u njega, i to prvi put, kao da još ne veruje u ono što joj on govori.

»Zar verujete meni?« upita ona tiho, glasom punim čuđenja.

»Potpuno i neograničeno!« odgovori gospodin Pegoti.

»Da govorim s njom ako bih je ikad našla, da joj pružim utočište, da ga s njom podelim; pa da onda bez njenog znanja dođem vama da vas dovedem njoj?« upita ona žurno.

Mi obojica odgovorismo:

»Da«.

Ona podiže pogled, pa svečano izjavi da će se predano i verno posvetiti tom zadatku. Da se neće nikad pokolebati, nikad skrenuti od njega, da ga se neće nikad odreći, sve dok bude bilo neke nade. Ako mu ne bude verna, neka je on, taj cilj koji sad ima u životu i koji je vezuje za nešto u čemu nema ničega ružnog, neka je on, kad je bude napuštao, ostavi još propaliju i očajniju — ako to uopšte može biti — nego što je ove noći kraj ove reke, i neka joj svaka pomoć, i ljudska i božanska, bude uskraćena na veki vekova!

Glas joj skoro nije bio jači od daha, i nije se obraćala nama, već noćnom nebu. Zatim ostade sasvim mirna, gledajući u tamnu vodu.

Mi tada nađosmo za shodno da joj kažemo sve što smo znali. Ispričao sam joj sve sasvim potanko. Ona je slušala s ogromnom pažnjom, menjajući često izraz lica, ali je u svima tim izrazima bilo one iste rešenosti. Oči bi joj se ponekad napunile suzama, ali ih je suzbijala. Izgledalo je kao da joj se duh bio sasvim izmenio, te nikako ne može da miruje.

Kad smo joj sve ispričali, ona upita kako bi mogla stupiti s nama u vezu ako se javi potreba. Ja joj pod jednom mutnom svetiljkom na ulici ispisah naše adrese na listiću hartije, koji sam iščupao iz svoje beležnice, pa joj dadoh, a ona ga stavi u svoja jadna nedra. Upitah, je gde stanuje. Ona posle kratkog ćutanja reče da nigde ne ostaje dugo. Bolje je da se ne zna.

Pošto me gospodin Pegoti šapatom podseti na nešto što je i meni samom bilo palo na pamet, izvadih novčanik, ali je nisam mogao privoleti da primi novac, niti mogoh izvući iz nje obećanje da će ga bar drugi put primiti! Predočio sam joj da se za čoveka gospodin-Pegotijevog stanja ne može reći da je siromašan, i da će nas obojicu vređati pomisao da je zaposlena tim traženjem, a da živi od svojih sredstava. Ali se ona ne pokoleba. U tom pogledu je njegov uticaj na nju bio isto toliko nemoćan koliko i moj. Ona mu toplo zahvali, ali ostade neumoljiva.

»Možda će se naći kakav posao«, reče ona. »Pokušaću«.

»Primite bar neku malu pomoć«, odgovorih ja »dok ne pokušate«.

»Ja za novac ne bih mogla raditi ono što sam obećala«, odgovori ona. »Ne bih mogla primiti ni kad bih skapavala od gladi. Kad biste mi dali novac, vi biste mi oduzeli poverenje, oduzeli cilj koji ste dali mom životu, oduzeli jedinu izvesnost koja me spasava od reke«.

»Za ime velikog sudije«, rekoh ja, »pred koga ćemo i vi i svi mi stati na dan strašnog suda, okanite se te grozne misli! Svi smo mi u stanju da činimo dobro, samo ako hoćemo!«

Ona uzdrhta, usna joj zaigra, a lice postade bleđe dok je odgovarala:

»Možda je vašim srcima bilo naloženo da jedno čemerno stvorenje sačuvate da bi se pokajalo. Čisto me hvata strah kad to pomislim: izgleda suviše drsko! Ako bi išta dobro proizašlo od mene, ja bih se počela nadati, jer je dosad od mojih postupaka proizilazilo samo zlo. Sada će se posle toliko vremena prvi put meni, koja imam tako kukavan život, ukazati poverenje, onim što ste mi vi naložili da pokušam. Ne znam ništa drugo i ne mogu reći ništa više«.

I opet zadrža suze koje joj potekoše, pa pruživši drhtavu ruku i dodirnuvši gospodina Pegotija, kao da je u njemu neka blagotvorna moć da isceljuje, ode svojim žalosnim putem. Videlo se na njoj da je bolesna, verovatno već duže vremena. Kako sam je izbliza posmatrao, opazio sam da je iznurena i da joj upale oči izražavaju oskudicu i patnju.

Išli smo nešto malo za njom, pošto nas je put vodio u istom pravcu, sve dok se ne vratismo u osvetljene i žive ulice. Imao sam tako potpuno poverenje u njenu izjavu, da rekoh gospodinu Pegotiju da će, ako je i dalje pratimo, možda izgledati da u samom početku pokazujemo nepoverenje prema njoj. Pošto je i on bio istog mišljenja i tako isto siguran u nju, pustismo je da ode svojim putem, a mi pođosmo svojim, to jest prema Hajgeitu. On pređe sa mnom veći deo puta, a kad se rastadosmo, moleći se bogu da nam ovaj novi korak uspe, na njegovom sam licu jasno čitao sažaljenje, bolno sažaljenje, koga nije bilo maločas.

Bila je već ponoć kad stigoh kući. Došao sam do svojih vratnica i tu zastao osluškujući duboko zvono sa crkve Sv. Pavla, čiji je zvuk, čini mi se, leteo prema meni kroz brujanje mnoštava drugih satova koji su iskucavali, pa se u isto vreme iznenadili kad videh da su vrata na kućici moje tetke otvorena i da neka slaba svetlost iz hodnika pada preko ulice.

Misleći da moja tetka ima nov nastup svog starog straha, te možda posmatra kako se širi neki uobraženi požar negde daleko, pođoh da govorim s njom. Ali se jako iznenadih kad videh da u maloj bašti stoji neki čovek.

U ruci je držao čašu i bocu i baš u taj mah pio. Ja naglo zastadoh između gustog lišća napolju, jer je mesec već bio izašao, iako zamračen, i odmah poznadoh onog čoveka o kome sam nekad mislio da je priviđenje gospodina Dika i koga sam s tetkom jednom sreo na ulici u gradu.

Nije samo pio, nego i jeo, i to izgleda jeo kao sasvim pregladneo čovek. Osim toga je radoznalo zagledao kućicu, kao da je sad prvi put vidi. Pošto se saže da spusti bocu na zemlju, on pogleda naviše u prozore i oko sebe, ali nekako krišom i bojažljivo, kao da želi da što pre ode.

Svetlost iz hodnika se za časak zamrači, pa izađe moja tetka. Bila je uzrujana i tutnu čoveku u rukav neki novac. Čuh kako zveknu.

»Šta mi je to?« upita on.

»Ne mogu da odvojim više«, odgovori tetka.

»Onda ne mogu ići«, reče on. »Evo ti ga! Uzmi ga natrag, slobodno«.

»Nevaljalče!« odgovori tetka veoma uzbuđena. »Kako možeš tako da postupaš sa mnom? Ali zašto i pitam? To činiš zato što znaš kako sam slaba! Da se zauvek oslobodim tvojih poseta, treba samo da te prepustim onome što si zaslužio«.

»Pa zašto me ne prepustiš onome što sam zaslužio?« reče on.

»I to ti pitaš!« odgovori tetka. »O, kakvo li je to tvoje srce?«

On je stajao natmuren, zveckao novcem i vrteo glavom, pa najzad reče:

»Je li ovo sve što si naumila da mi daš?«

»To je sve što mogu da ti dam«, reče tetka. »Ti znaš da sam pretrpela gubitke, te sam siromašnija nego što sam bila. To sam ti već kazala. Pošto si to već dobio, zašto mi zadaješ bol terajući me da te gledam još koji trenutak; da gledam šta se načinilo od tebe!«

»Otrcao sam se i te kako, ako to misliš«, reče on. »Živim kao sovuljaga«.

»Oteo si mi veći deo svega što sam ikad imala«, reče tetka. »Učinio si da mi se za godine i godine srce zatvori prema celom svetu. Lagao si me, bio nezahvalan, svirep. Idi i kaj se za to! Nemoj da mi nanosiš nove uvrede i patnje, dosta si ih naneo!«

»Eh!« odgovori on, »sve je to lepo i krasno... Dobro! Što mi je, tu mi je! Moram se time zasad zadovoljiti!«

On se, izgleda, nekako protiv svog običaja zastideo tetkinih gnevnih suza, te pođe pogureno iz bašte. Ja učinih dva-tri brza koraka kao da sam baš stigao, pa ga sretoh na samim vratnicama i uđoh

čim je izašao. U prolazu izbliza pogledasmo jedan drugog, i to ne baš ljubazno.

»Tetka«, rekoh brzo, »ovaj čovek vas opet uznemiruje! Dopustite da govorim s njim. Ko je to?«

»Dete«, reče moja tetka uzimajući me za ruku, »hodi unutra i ne govori mi ništa, jedno deset minuta«.

Posedasmo u malom salonu. Tetka se skloni iza okrugle, zelene lepeze iz starih dana, pričvršćene za naslon od stolice, pa je ponekad brisala oči, otprilike četvrt sata. Posle toga izađe i sede pored mene.

»Trote«, reče tetka mirno, »ono je moj muž!«

»Vaš muž, tetka! Ja sam mislio da je on umro«.

»Umro za mene«, odgovori tetka, »ali je živ«.

Ja sam zaprepašćeno ćutao.

»Betsi Trotvud ne izgleda baš tako zaljubljivo stvorenje«, reče moja tetka pribrano, »ali je bilo vremena, Trote, kad je beskrajno verovala u tog čoveka. Kad ga je volela, Trote, toliko da više nije bilo moguće. Kad nije bilo dokaza odanosti i ljubavi koji mu ne bi dala. On joj se odužio time što joj je upropastio imanje i skoro joj opustošio srce. Zato je svako osećanje te vrste jednom zasvagda spustila u grob, pa grob popunila zemljom i zaravnila«.

»Draga, dobra tetka!«

»Napustila sam ga«, nastavi tetka spuštajući kao obično svoju ruku na moju »plemenito. Posle ovoliko vremena smem slobodno reći, Trote, da sam ga ostavila plemenito. On je bio prema meni tako svirep, da sam mogla dobiti razvod pod vrlo povoljnim uslovima za sebe, ali nisam. On je brzo spiskao sve što sam mu dala, srljao sve niže i niže, i oženio se nekom drugom ženom. Mislim da je postao pustolov, kockar, varalica. Kakav je sad, to si i sam video. A bio je vrlo lep čovek kad sam se udala za njega«, reče tetka s prizvukom nekadanjeg ponosa i divljenja u glasu, »i verovala sam mu... bila sam budala ... da je oličenje časnosti!«

Tu mi steže ruku i odmahnu glavom.

»Sad više ne znači ništa za mene, Trote, i manje nego ništa. Ali mu s vremena na vreme, kad se pojavi, dajem više novca no što mogu da odvojim samo da ide, što više volim nego da dopustim da bude kažnjen za svoje prestupe, jer bi do toga svakako došlo kad bi se proskitao ovuda. Bila sam luda kad sam se udala za njega, pa sam i sad u tom pogledu neizlečiva budala, te za ljubav one vere u njega koju sam nekad imala, ne bih htela da vidim kako se grubo postupa ni sa senkom mojih nekadanjih maštanja. Jer sam ga od srca volela, Trote, ako je ikad žena volela od srca!«

Tu tetka uz dubok uzdah završi razgovor o tom predmetu gladeći haljinu.

»Eto, dragi moj!« reče ona. »Sad znaš početak, sredinu i kraj, i sve o toj stvari. O tome nećemo nikad više govoriti, niti ćeš ti, razume se, govoriti bilo kome. To ti je moja ružna i tužna istorija i mi ćemo je zadržati za sebe, Trote!«

GLAVA XLVIII

DOMAĆE STVARI

Radio sam naporno na svojoj knjizi, ne dopuštajući da mi to ometa savesno vršenje mojih dužnosti u redakciji; i knjiga izađe i postiže veliki uspeh. Mene nisu zanele hvale koje su mi zaglušivale uši, iako nisam nikako bio neosetljiv prema njima, jer ne sumnjam da sam o svom delu imao mnogo bolje mišljenje no iko drugi. Posmatrajući ljudsku prirodu, uvek sam zapažao da se čovek koji ima iole razloga da veruje u sebe nikad ne razmeće pred drugima da bi oni poverovali u njega. Iz tog sam razloga i ja zadržao svoju skromnost, prosto iz poštovanja sebe sama, te sam se, što su me više hvalili, sve više trudio da tu hvalu i zaslužim.

Meni nije cilj da u ovim zapisima, iako su oni u drugim glavnim stvarima moje pisane uspomene, dosledno izložim istoriju svojih književnih dela. Ona govore sama za sebe, te ih prepuštam njima samima. A kad spomenem uzgred poneko, činim to samo da označim svoje napredovanje.

Pošto sam već imao izvesne osnove za verovanje da su me priroda i slučaj napravili piscem, ja, sam se s puno pouzdanja držao tog svog poziva. Inače, da tog pouzdanja nije bilo, ne bih se bavio tim zanatom, nego bih svoje snage uložio u drugi kakav pokušaj; nastojao bih da pronađem šta su priroda i slučaj stvarno stvorili od mene, pa bih radio to i ništa drugo.

Pisao sam i u listu, a i inače, i imao sreće u tome, pa sad, posle novog uspeha, zaključih da imam da se oslobodim dosadnih debata. I tako sam jedne radosne večeri poslednji put izbeležio šta su sve nasvirale parlamentarne gajde — da tu muziku odonda nikad više ne slušam; iako još uvek u listovima prepoznajem ono staro drndanje bez ikakve znatnije promene u toku celog bogovetnog zasedanja, osim, možda, kad se sednica otegne, pa ga ima više no obično.

Sad pišem o onom vremenu kad je, kako mi se čini, bila prošla godina i po od moje ženidbe. Posle nekoliko raznih pokušaja, digli smo ruke od vođenja kuće kao od slabo unosnog posla. Kuća se vodila sama, a mi smo držali mlađeg slugu, »paža«. Glavna uloga tog našeg dvorjanina bila je da se svađa s kuvaricom, u čemu je bio pravi Uitington[40] bez mačke, a takođe i bez trunke izgleda da postane lordmer.

Toga našeg ćiricu je, čini mi se, stalno tukao grad od šerpenja i lonaca. Sav mu je život proticao u pravljenju čuda i pokora. Odjednom bi stao da dreči i da priziva u pomoč u najnezgodnijim prilikama — kad bismo na primer, imali malo društvo na večeri, ili nekoliko prijatelja, pa bi izleteo iz kujne dok bi za njim leteli razni gvozdeni projektili, želeli smo da ga se otresemo, ali nam je on bio toliko privržen da nije hteo ni da čuje za to. Bio je to kmezav dečko, pa bi udario u tako jezivu kuknjavu čim bi se samo nagovestilo nešto o prekidanju odnosa između nas, da smo bili prinuđeni da ga zadržimo. Nije imao majke, niti sam ikad mogao pronaći nekog od njegovog roda, osim jedne sestre koja je pobegla u Ameriku istog trenutka kad smo joj ga skinuli s vrata, te je tako pustio koren kod nas kao neko grozno i podmetnuto nahoče. Bio je veoma svestan tog svog nesrećnog stanja, pa je uvek brisao oči rukavom od kaputa, ili zastajao da se usekne u krajnji ugao neke svoje maramice, koju nikad nije potpuno vadio iz džepa, već je uvek štedeo i držao u potaji.

Taj nesrećni dečko, pogođen u zao čas po nas za platu od šest i po funti na godinu, bio je za mene izvor stalnih nevolja. Gledao sam kako raste — a đikao je taj kao kakav korov — i sve sam strepeo da ću dočekati vreme kad će početi da se brije, pa sam čak strepeo da će u mojoj službi i oćelaviti i osedeti. Nisam mogao da zamislim da ćemo ga se ikad otarasiti, a kad sam se prenosio u budućnost, pomišljao sam kakva će mi to biti beda na vratu kad bude starac.

Ni pomislio nisam da će me baš sami postupci tog nesrećnika izvući iz bede. Jednog lepog dana

ukrao je Dorin zlatni sat, koji, kao i sve ostalo u našoj kući, nije imao svog određenog mesta pa ga je unovčio, a zatim čitav iznos potrošio (uvek je bio malouman) na neprekidno vozanje na krovu omnibusa između Londona i Aksbridža. Odveli su ga u Bou-strit, koliko se sećam, posle završenog petnaestog putovanja i našli kod njega još četiri i po šilinga i jednu polovnu frulu, u koju nije znao da svira.

To iznenađenje i njegove posledice mnogo bih lakše podneo da njega nije obuzelo pokajničko raspoloženje. Ali se on zaista skrušeno kajao, i to na osobit način; ne odjednom, nego na rate. Na primer, drugog dana posle onog dana kad sam morao da predstanem da bih podigao tužbu protiv njega, on nam otkri nešto u vezi sa jednom putnom korpom u podrumu za koju smo mi držali da je puna vina, a u kojoj nije bilo ničeg osim boca i čepova. Mislili smo da je sad skinuo teret s duše i rekao što je najgore znao o kuvarici, ali na dan-dva posle toga njegova savest dobi nove grčeve, te on odade kako ona ima devojčicu koja svakog jutra rano odnosi hleb iz naše kuće; a osim toga, kako je i on sam bio potkupljen da mlekara snabdeva ugljem. Tri-četiri dana kasnije nadležna vlast me je obavestila da ju je on doveo do otkrića govođeg bubrežnjaka među namirnicama u kujni, i čaršava u vreći s krpicama; a nešto kasnije udario je sasvim novim putem, jer je priznao da je bio obavešten o tome da dečko iz krčme namerava da provali u naš stan, te je ovaj odmah uhapšen. Stvar je došla dotle da sam se počeo stideti što sam postao takva žrtva, i to toliko stideti, da bih mu dao ne znam šta samo da umukne, ili bih mu ponudio dobre pare kao mito da ga puste da pobegne. Ali je stvar otežavala okolnost što njemu to nije bilo ni na kraj pameti i što je zamišljao da mi svakim novim priznanjem daje neku naknadu; da ne kažem, da me obasipa obavezama.

Najzad sam počeo da bežim kad god bih video da dolazi policajac s nekim novim obaveštenjem, te sam tako živeo krijući se sve dok nije suđen i osuđen da bude proteran. Čak ni tada nije mogao da miruje, nego mi je neprestano pisao i toliko želeo da vidi Doru pre no što ode, da Dora ode da ga poseti i pade u nesvest kad se nađe iza gvozdenih rešetki. Jednom reči, nisam mogao živeti mirno sve dok ne bi proteran, te postade, kako sam kasnije čuo, pastir tamo negde u »planinama«, nemam geografskog pojma gde.

Sve me je to dovelo do vrlo ozbiljnog razmišljanja i iznelo mi pred oči naše pogreške u novoj svetlosti, što nisam mogao jedne večeri da ne saopštim Dori i pored sve svoje nežne ljubavi prema njoj.

»Zlato moje«, rekoh ja, »mene jako boli kad pomislim da naš nedostatak sistema u upravljanju kućom dovodi u nezgodu ne samo nas, na što smo mi već navikli, nego i drugi svet.«

»Dugo si ćutao, a sad ćeš opet da se ljutiš!« reče Dora.

»Ne, draga moja, zaista! Dopusti da ti objasnim šta hoću da kažem«.

»Čini mi se da to ne želim da znam«, reče Dora.

»Ali ja želim da ti to znaš, mila moja ... Spusti Džipa!«

Dora prinese njegovu njušku mome nosu i reče: »Bu!« da rastera moju ozbiljnost, ali kad to ne postiže, posla ga u pagodu, pa sede gledajući u mene s krotkim izrazom na licu, kao da se predaje sudbini.

»Činjenica je, draga moja«, počeh ja »da mi raznosimo zarazu. Mi delujemo zarazno na svakog oko sebe«.

Mogao sam terati dalje tim slikovitim jezikom, da me Dorino lice ne opomenu da se ona svim silama domišlja hoću li ja sad predložiti neku novu vrstu vakcinisanja, ili kakvo drugo lekarsko sredstvo protiv našeg nezdravog stanja. Zato prestadoh, pa stadoh jasnije govoriti.

»Ne samo da mi, mila moja«, rekoh ja, »gubimo novac i udobnosti, pa se čak ponekad i naljutimo zato što se ne učimo da budemo pažljiviji, nego se izlažemo i ozbiljnoj odgovornosti time što kvarimo svakoga ko stupi k nama u službu, ili ima bilo kakva posla s nama. Počinjem već da strepim da krivica nije samo na jednoj strani, nego da se sav taj svet pokazuje rđav zato što se mi sami ne

pokazujemo kako valja«.

»O, da grozne optužbe«, viknu Dora široko razrogačenih očiju; »kako možeš tvrditi da si me ikad video da kradem zlatne satove?! O, bože!«

»Milo zlato moje«, objasnih ja, »nemoj govoriti nemoguće besmislice! Ko je i najmanjom reći pomenuo zlatne satove?«

»Ti!« odgovori Dora. »Dobro znaš da je si. Rekao si da se nisam pokazala kako valja i poredio si me s njim«.

»S kim to?« upitah ja.

»Pa sa ćiricom!« jecala je Dora. »O, ti nemilosrdni čoveče, upoređuješ svoju slatku ženicu sa proteranim momkom! Što mi nisi još pre venčanja rekao svoje mišljenje o meni? Što mi nisi rekao, ti čoveče bez srca, da si ubeđen da sam gora od proteranog ćirice? O, kako je moguće tako nešto misliti o meni? O, bože moj!«

»Ama slušaj, Doro, zlato moje«, odgovorih ja blago pokušavajući da skinem maramicu koju je ona pritiskivala na oči, »to nije samo smešno s tvoje strane, nego je i sasvim netačno. Na prvom mestu, nije istina!«

»Uvek si govorio da je on lažov, da, presno laže«, jecala je Dora. »A sad, eto, kažeš to isto meni. O, šta da radim! Šta da radim!«

»Mila moja ženice!« odgovorih ja. »Ja te zaista molim da budeš pametna i da saslušaš šta sam stvarno rekao i šta i sad kažem. Draga Doro, ako se mi ne naučimo da vršimo svoju dužnost prema onima koje uzimamo u službu, oni se neće nikad naučiti da vrše svoju dužnost prema nama. Ja bih rekao da mi ljudima pružamo toliko prilike da greše, koliko se ne bi, smelo nikad pružiti, čak i da smo rasipnici, a mi to jesmo pri ovakvom načinu života, i da smo uz to rasipnici i svesni, što mi stvarno nismo, čak i kad bi nam se to dopalo i bilo nam prijatno, što nikako nije slučaj, ja sam ubeđen da ne bismo smeli i dalje takvi ostati. Mi nesumnjivo kvarimo svet. Moramo o tome razmisliti. Ja ne mogu da ne mislim o tome, Doro. Ne mogu da se otresem tih misli, i zbog njih se ponekad osećam vrlo nelagodno. Eto, Doro, to je sve. Hajde sad, ne budi luckasta?

Dora mi zadugo nije htela dopustiti da joj skinem maramicu. Sedela je i jecala i mrmljala da nije uopšte trebalo da se ženim ako se osećam nelagodno! Što nisam rekao, ma i uoči onog dana kad smo išli u crkvu, da znam da ću se osećati nelagodno; što nisam bar tada odustao? Ako ne mogu da je podnosim, što je ne pošaljem natrag njenim tetkama u Patni, ili Džuliji Mils u Indiju? Džulija bi jedva dočekala i ne bi je nazivala proteranim ćiricom; Džulija je nije nikad nazivala takvim imenima. Dora je, jednom reči, bila tako ucveljena, i tako ucvelila mene tim svojim stanjem, da osetih kako ništa ne vredi činiti ovakve pokušaje, ma kako blage, i da se mora tražiti neki drugi način.

Kakav mi je drugi način ostajao? Da joj »izgradim dušu«. To je obična fraza koja lepo zvuči i nešto obećava te se reših da izgrađujem Dorinu dušu.

I smesta se dadoh na posao. Kad je Dora bila detinjasto raspoložena, i kad bih mnogo više voleo da joj ugodim, ja sam se trudio da budem ozbiljan, pa bih doveo u nepriliku i nju i sebe. Govorio sam joj o svemu čime su mi bile zauzete misli, pa sam joj čitao i Šekspira i zamarao je do krajnosti. Navikavao sam sebe da joj dajem, onako kao uzgred, mrvice korisnih znanja ili pouka, a ona se trzala od njih kao da sam ispaljivao žabice. Ma kako pokušavao da onako uzgred i prirodno obrazujem dušu svoje ženice, nisam mogao da ne opazim kako ona nagonski oseća šta ja hoću, pa sva pretrne od straha. Naročito sam uvideo da Šekspira smatra nekim strašnim čovekom. Obrazovanje je napredovalo vrlo sporo.

Upregao sam i Tredlsa u taj posao; i to bez njegovog znanja; te bih, kad god bi došao da nas poseti, potpaljivao pod njim mine posredno namenjene Dorinom obrazovanju. Ogromna je bila količina praktične mudrosti koju sam na taj način sručio na Tredlsa, i to mudrosti najbolje vrste, ali je to na Doru uticalo samo utoliko što ju je činilo potištenom i punilo je nervoznim strahom da će

uskoro i ona doći na red. Izgledao sam sam sebi pravo profesorsko zanovetalo, klopka, podmuklo iskopana vučja jama, kao da uvek izigravam pauka prema muvi — Dori, i stalno izlazim iz svoje rupe, na njen beskrajni užas.

Ali sam ipak, imajući stalno pred očima vreme kada će između mene i Dore doći do pune saglasnosti i kada ću »izgraditi njenu dušu«, na svoje najveće zadovoljstvo, istrajao čak i nekoliko meseci. A kad sam najzad uvideo da nisam ništa postigao, iako sam za sve to vreme bio pravo morsko prase ili jež, sav nakostrešen od odlučnosti, ja počeh dolaziti na misao da je Dorina duša već uobličena.

To mi se pri daljem razmatranju učinilo tako verovatno, da odustadoh od svog plana, koji je više obećavao naizgled nego u primeni, i reših da od tada budem zadovoljan svojom detinjastom ženicom i da više nikakvim postupkom ne pokušam da je pretvorim u nešto drugo. Bilo mi je već dozlaboga dosadilo da sasvim sam budem razborit i mudar, i da gledam svoje zlato kao sputano, te tako jednog dana kupih lepi par minđuša za nju i okovratnik za Džipa i odoh kući da je obrađujem.

Dora je bila ushićena malim poklonima, pa me veselo poljubi, ali je između nas ipak postojala neka, istina vrlo laka, senka, te se reših i nju uklonih. Ako baš mora da bude senke, onda imam ja ubuduće da je nosim u svojim grudima.

Sedoh na sofu kraj svoje ženice i stavih joj minđuše u uši, pa joj onda rekoh kako mi se čini da u poslednje vreme nismo bili tako dobri drugovi kao pre, i da sam ja kriv za to; što sam stvarno i osećao, i kako je zaista bilo.

»Nema sumnje, Doro, zlato moje«, rekoh ja, »da sam se ja pravio mudar«.

»Da bi i mene napravio mudrom«, reče Dora bojažljivo. »Je li tako, Dodi?«

Ja klimnuh glavom na lepo pitanje njenih uzdignutih obrva i poljubih joj rastavljene usne.

»To baš ništa ne pomaže«, reče Dora mašući glavom tako da minđuše opet zvecnuše. »Ti dobro znaš kakvo sam ja stvorenjce i kako sam još od početka želela da me zoveš. Ako to ne možeš, onda me, bojim se, nećeš nikad voleti. Zar baš ne pomišljaš, onako ponekad, da bi bilo bolje da si...«

»Da sam šta, milo moje?« jer se ona nije trudila da nastavi.

»Ništa!« reče Dora.

»Ništa?« ponovih ja.

Ona mi sklopi ruke oko vrata i udari u smeh, pa nazva sebe svojim omiljenim imenom, guskom, i sakri lice na moje rame, u takvu gomilu uvojaka, da je trebalo dosta muke da se dođe do njega.

»Zar ne pomišljaš da je bolje bilo ne činiti ništa nego pokušavati izgraditi dušu svoje ženice?« rekoh smejući se sebi samom. »Je li to tvoje pitanje?«

»A to li si ti pokušavao?« viknu Dora. »E, jesi prava napast od dečka!«

»Ali neću to više nikad«, rekoh ja. »Jer je od srca volim ovakvu kakva je«.

»Je li zaista... ozbiljno misliš tako?« upita Dora, i priljubi se jače uz mene.

»Što bih se trudio da menjam«, rekoh ja, »ono što mi je tako dugo bilo dragoceno! Ti se nikad ne možeš pokazati boljom nego kakva si od prirode, slatka moja ženica, te više nećemo praviti uobražene pokušaje, nego ćemo se vratiti svom starom životu i biti srećni!«

»I biti srećni!« odgovori Dora. »Da! povazdan! I ti se nećeš ljutiti ako sve baš ne bude kako treba?«

»Ne, neću«, rekoh ja. »Činićemo sve što možemo«.

»I nećeš mi više govoriti da kvarimo drugi svet«, umiljavala se Dora, »je li da nećeš? Jer, znaš, to je tako ružno«.

»Ne, neću«, rekoh ja.

»Bolje je za mene da budem glupa, nego da se osećam neprijatno, zar ne?« reče Dora.

»Bolje je da budeš prirodna, Doro, nego išta drugo na svetu«.

»Na svetu! O, Dodi, svet je tako prostran!«

Stala je da vrti glavom, okrenula, svoje krasne sjajne oči prema mojima, poljubila me i udarila u

veseo smeh, pa skočila i zgrabila Džipov novi okovratnik.

I tako se svršio moj poslednji pokušaj da bilo u čemu izmenim Doru. Bio sam nezadovoljan dok sam to pokušavao; nisam bio u stanju da podnosim svoju usamljenu mudrost; nisam nikako mogao da je izmirim s onom ranijom molbom moje detinjaste ženice. Resio sam se da sam lično uradim sve što mogu, tiho i mirno, kako bih popravio naš način življenja, ali sam predviđao da i pored najbolje volje neću moći mnogo učiniti, jer bih se inače opet pretvorio u pauka, pa bih uvek vrebao iz zasede.

A senka o kojoj sam govorio, koje nije trebalo da bude između nas, pa ma sva legla na moje srce, šta je s njom bilo?

Ono nekadanje nelagodno osećanje preplavi moj život. Ako se uopšte i u bilo čemu promenilo, onda se samo probudilo, ali je ostalo isto onako neodređeno kao uvek, i diralo me kao kad se kroz noć čuje kakva tužna muzika. Voleo sam od sveg srca svoju ženicu i bio srećan, ali ona sreća koju sam nekad neodređeno iščekivao, nije bila sreća koju sam osećao, te je uvek nešto nedostajalo.

Izvršujući ugovor koji sam zaključio sa samim sobom, da na ovim hartijama odrazim svoju dušu, ja je ponovo ispitujem i njene tajne iznosim na videlo. Na ono što mi je nedostajalo još sam gledao, stalno gledao, kao na san svoje mladalačke mašte, kao na nešto što je neostvarljivo, nešto o čemu sam, s prirodnim bolom kao i drugi ljudi pre mene, saznao da je takav neostvarljivi san. Ali sam znao i da bi za mene bilo bolje da mi je žena mogla pomagati i deliti sa mnom mnoge misli u kojima nemam druga i da je to moglo i biti.

Između ta dva nepomirljiva zaključka — jednoga da je to što ja osećam nešto sveopšte i neizbežno, a drugoga da je to nešto posebno moje i da je moglo biti i drukčije — ja sam se čudno kolebao, i ne osećajući jasno njihovu međusobnu opreku. Dok sam mislio o vazdušastim snovima mladosti koji su neostvarljivi, mislio sam o onom boljem stanju koje prethodi muževnom dobu, iz kojeg sam bio izašao, — pa bi mi zatim izašli pred oči oni zadovoljni dani kod Agnese, u dragoj staroj kući, nalik na prizrake nekih pokojnika koji možda i mogu da vaskrsnu na onom svetu, ali na ovom nikad, nikad više.

Ponekad bih se opet upustio u razmišljanje o tome šta li bi se moglo dogoditi, ili šta bi se stvarno dogodilo, da se ja i Dora nismo nikad upoznali? Ali ona je sačinjavala tako nerazdvojni deo mog života, da je to bilo sasvim prazno maštanje, pa bi se uskoro vinulo iznad domašaja mog pogleda, kao da je svila ponesena vazduhom.

A uvek sam je voleo. Ovo što sad opisujem dremalo je, i upola se budilo, pa opet padalo u san negde u najskrovitijem kutu moje duše. Na meni to nije ostavljalo nikakav vidni znak; ne sećam se da je ikad imalo ikakav uticaj na moje reči i postupke. Snosio sam teret naših sitnih briga i svih svojih planova, a Dora je držala pera: oboje smo osećali da svako doprinosi koliko slučaj iziskuje. Ona me je iskreno volela i ponosila se svojim mužem, a kad Agnesa u jednom pismu Dori reče nekoliko toplih reči o tome sa kakvim ponosom i interesovanjem moji prijatelji slušaju vesti o mom sve većem glasu, i kako čitaju moju knjigu kao da slušaju kako im ja sam pričam ono što je u njoj, Dora ih pročita sa suzama radosti u svojim sjajnim očima, pa kliknu da sam ja njen mili, dobri, pametni, slavni dečko.

»Prvo neuputno stremljenje mog neukroćenog srca«. Te reči gospođe Strong stalno su mi zvonile u ušima u to vreme; bile skoro uvek na pameti. Često sam se s njima i budio noću; i sećam se čak i da sam ih u snovima čitao ispisane po zidovima kuća. Jer sad sam znao da je moje srce bilo neukroćeno kad sam prvi put zavoleo Doru; i da ono ne bi nikad posle našeg venčanja moglo osetiti ono što je osetilo u tajnosti, da je nešto bilo ranije ukroćeno.

»Nema goreg neslaganja u braku no što je nepodudaranje duša i težnji«. Imao sam te reči na umu, pa, sam pokušao da Doru podesim prema sebi, i uvideo da je to neizvodljivo. Ostajalo mi je da sebe podesim prema Dori, da delim s njom sve što mogu i da budem srećan; da nosim na svojim plećima ono što moram, i da ipak budem srećan. To je bila disciplina kojom sam pokušao da ukrotim svoje

srce kad sam počeo da razmišljam. To mi drugu godinu braka učini srećnijom od prve, i — što je bilo još bolje od toga — to učini da se Dorin život sav pretvori u sunčani dan.

Ali kad ta druga godina stade odmicati, Dora nije bila jaka. Nadao sam se da će rukice lakše od mojih izvajati njen karakter, i da će osmeh nevinašceta na njenim prsima pretvoriti moju detinjastu ženicu u zrelu ženu. Ali to ne bi suđeno. Taj duh se zalepršа za trenutak na pragu svog malog zatvora, pa odlete nesvestan svog ropstva.

»Kad budem opet mogla da trčim kao nekad, tetka«, reče Dora, »utrkivaću se s Džipom. Postao je sasvim spor i lenj«.

»Ja bih rekla, mila«, reče moja tetka mirno radeći pored nje, »da je kod njega veća nevolja nego što ti misliš. Starost, Doro!«

»Zar mislite da je star?« reče Dora začuđeno. »O, kako to čudno zvuči: Džip ostareo!«

»To je nevolja kojoj smo svi utoliko podložniji, mila moja, ukoliko duže živimo«, reče tetka veselo; »ni ja se, veruj mi, ne osećam onako slobodna nad toga kao što sam nekad bila«.

»Ali Džip!« reče Dora gledajući u njega sažaljivo, »Čak i mali Džip! O, jadno stvorenje!«

»Ja nimalo ne sumnjam da će on poživeti dosta dugo, Mali Cvetiću«, reče tetka tapšući Doru po obrazu dok se ona naginjala da gleda Džipa, koji odgovori stajući na zadnje noge i uzalud se mučeći raznim sipljivim pokušajima da se uspuže pomoću glave i ramena. »Ove zime mora mu se metnuti komad flanela u kućicu, pa da vidiš kako će na proleće, zajedno sa cvećem, izaći iz nje sasvim svež. Vraško psetance!« viknu tetka. »Da, ima sto života kao mačka, pa da je na izdisaju, ipak bi, čini mi se, sa još ono malo duše u nosu lajalo na mene!«

Dora mu je bila pomogla da se popne na sofu, odakle je zaista tako goropadno prkosio tetki, da se nije mogao održati uspravno, nego se od lajanja prevrnuo na stranu. I što je tetka više gledala u

njega, on se sve više ljutio na nju, jer je odskora bila počela da nosi naočare, a on je iz nekog nedokučivog razloga smatrao naočare kao ličnu uvredu.

Dora ga s dosta nagovaranja natera da legne kraj nje, a kad se smirio, ona stade provlačiti kroz ruku njegovo dugo uho i zamišljeno ponavljati:

»Čak i mali Džip! O, jadno stvorenje!«

»Pluća su mu dosta dobra«, reče tetka veselo, »a ni njegove mržnje nisu slabačke. Ima pred sobom još lep niz godina. Ali ako ti treba pas za trku da se s njime juriš po sobi, Mali Cvetiću, ovaj je suviše dobro živeo, te nije više za to, ja ću ti dati drugoga.«

»Hvala vam, tetka«, reče Dora jedva čujno, »Ali nemojte, molim vas!«

»Ne!«, reče tetka skidajući naočare.

»Ne bih mogla držati nijednog psa osim Džipa«, reče Dora. »To bi bio tako ružan postupak prema Džipu! Osim toga ne bih se mogla sprijateljiti ni s jednim kao sa Džipom, jer on ne bi znao ništa o tome kakva sam bila pre udaje. I ne bi pamtio da je lajao na Dodija kad je prvi put došao našoj kući. Ne bih, bojim se, mogla voleti nijednog psa osim Džipa.«

»Svakako!« reče tetka opet je tapšući po obrazu. »Imaš pravo.«

»Vi se valjda niste uvredili« reče Dora, »Je l' te da niste?«

»Gle? Ali je to neka osetljiva maza!« reče tetka i naže se nad nju sa puno ljubavi. »Još misli da sam se uvredila!«

»Ne, ne, ja to nisam stvarno mislila«, odgovori Dora, »nego sam malo umorna, pa me je to za časak ošamutilo. Ja sam, znate, šašavo stvorenje, ali sam od tog razgovora o Džipu postala još šašavija. On me je znao sve vreme dok su mi se dešavale sve važnije stvari u životu, zar ne Džipe? Zato ne bih mogla dopustiti da ga vređaju zbog toga što se malo promenio… zar ne… Džipe?«

Džip se privi još bliže uz gospodaricu i lenjo joj liznu ruku.

»Ti još nisi tako star, Džipe, je li da nisi, pa nećeš još ostaviti svoju gospodaricu?« reče Dora. »Nas dvoje ćemo još neko vreme drugovati?«

Lepa moja Dora! Kad je sledeće nedelje sišla na večeru i toliko se obradovala Tredlsu, koji je uvek večeravao kod nas nedeljom, mislili smo da će kroz koji dan »trčati kao nekad«. Ali nam rekoše, pričekajte još koji dan, pa onda opet, pričekajte još koji dan, a ona nikako ni da potrči, ni da prohoda. Izgledala je vrlo lepo i bila vrlo vesela, ali one nogice koje su nekad bile tako hitre dok su skakutale oko Džipa sad su bile trome i nepomične.

Počeh da je nosim dole svakog jutra, a gore svake večeri. Ona bi me obgrlila oko vrata, pa bi se neprestano smejala, kao da ja to radim za opkladu. Džip je lajao i obigravao oko nas, pa bi se na stepeništu, kratko dišući, okrenuo da vidi da li idemo. Za nama je tapkala tetka, najbolja i najveselija od svih dadilja, prava pokretna gromada šalova i jastučića. Gospodin Dik ne bi nikom živom ustupio dužnost nosioca sveće. Tredls bi često stajao pri dnu stepenica, gledao naviše i primao šaljive poruke za najmiliju devojku na svetu. Ispala bi to ponekad vrlo vesela povorka, u kojoj je moja detinjasta ženica bila najveselija.

Ali, bi me ponekad, dok sam je nosio gore i osetio da mi postaje sve lakša u naručju, pritislo neko tupo osećanje praznine, kao da se primičem nekom mrazovitom, još nesagledanom predelu, od kojeg mi se kočio sav moj dotadanji život. Izbegavao sam da to osećanje priznam time što bih mu odredio neko ime, ili kakvim poveravanjem sebi samom, sve do jedne noći kad me je pritisnulo svom snagom i kad joj je tetka doviknula na rastanku:

»Laku noć, Mali Cvetiću!

Sedeo sam za pisaćim stolom i plakao misleći:

»O, kako je to kobno ime! Kako rano cvet na drvetu, kad se najlepše rascveta, precveta i svene!«

GLAVA XLIX

UVUČEN SAM U MISTERIJU

Jednog jutra primih poštom sledeće pismo, datirano iz Kenterberija i upućeno meni u Doktorski dom, pa ga pročitah prilično iznenađen:

»Dragi gosopdine,

»Okolnosti van domašaja moje lične uticajne moći već su odpre znatno dugog vremena izvele raskid one prisne veze koja je meni (u ono malo prilika što ih, usled preopterećenosti službenim dužnostima, ulučim da bih se osvrnuo na prizore i događaje iz prošlosti, obojene duginim bojama sećanja) mnogo prijatnih osećanja, čiji opis prevazilazi ono što se obično opisati daje. Ta činjenica, uvaženi gospodine, kao i odlično i visoko mesto na koje su vas uzdigle vaše sposobnosti, ne dopuštaju mi da sebi dopustim slobodu da se drugu svoje mladosti obratim običnim imenom Koperfild! Dovoljno će biti ako se zna da će ime koje smatram za čast da spomenem uvek biti sačuvano kao dragocenost među važnim poveljama našeg doma (mislim na arhivu koja se odnosi na naše bivše stanare i koju gospođa Mikober pohranjuje) sa osećanjem ličnog uvaženja koje prelazi u ljubav.

»Ne pristoji se čoveku koji se usled provobitnih grešaka i sticaja nepovoljnih događaja nasukao kao kakva propala lađa (ako mu se može dopustiti da se posluži takvim pomorskim izrazom), i koji sad uzima pero u ruku da vam se obrati — ne pristoji se, ponavljam, takvom dotičniku da se služi izrazima pohvala i čestitanja. On to ostavlja sposobnijim i čistijim rukama.

»Ako vam važniji poslovi budu dopustili da bacite pogled na ove neugledne redove sve do ovoga mesta — što se može desiti, a može i ne desiti, već prema prilikama i njihovom hodu — vi ćete se, naravno, upitati kakva je svrha nalagala da se dam u ovo pismeno saopštavanje, vama upućeno. Dopustite mi da vam kažem da potpuno poštujem umesnost takvog pitanja, pa ga dalje razvijam i unapred izjavljujem da ta svrha nije novčane prirode.

»Ne govoreći ništa bliže o nekoj prikrivenoj sposobnosti rukovanja gromom, ili upućivanja u ma kom pravcu proždrljivog i osvetničkog plamena — kojom možda raspolažem — neka mi bude dopušteno da onako uzgred primetim da su moja najsjajnija snoviđenja zanavek iščezla — da mi je spokojstvo pokolebano i sposobnost za uživanje uništena — da mi više srce nije na svom mestu — i da ne mogu više da idem visoko uzdignutog čela među svojim bližnjima. Cvet je nagrižen. Čaša gorčine je puna do vrška. Crv je vredan na svom poslu i brzo će svršiti sa svojom žrtvom. Što pre to bolje. Ali neću da se udaljujem.

»Nalazeći se u izuzetno bolnom duševnom stanju, čak i van domašaja ublažujućeg dejstva i same gospođe Mikober, iako ga ona vrši u trostrukom svojstvu žene, supruge, i majke, ja namerava da pobegnem od sebe na kratko vreme i da odmor od četrdeset i osam sati posvetim posećivanju izvesnih prestoničkih poprišta mojih nekadanjih uživanja. Među ostalim lukama domaćeg mira i duševnog spokojstva, moja noga će se prirodno uputiti i prema zatvoru Kraljevskog suda. Kad izjavim da ću, D. V.[{41}] prekosutra tačno u sedam sati uveče biti kraj zida s južne strane te ustanove za zatvaranje krivaca po građanskom postupku, svrha ovog pismenog saopštenja biće postignuta.

»Ne osećam da imam dovoljno smelosti da umolim svoga nekadanjeg prijatelja gospodina Koperfilda, ni nekadanjeg prijatelja gospodina Tomu Tredlsa, člana Unutarnjeg pravničkog udruženja, ako taj gospodin još postoji i ako hoće da dođe, da se izvole sastati sa mnom i obnoviti (ukoliko to može biti) naše odnose iz starih dana. Ograničavam se samo na to da ubacim primedbu da

će se u naznačeno vreme, na naznačenom mestu, moći naći tragovi razvalina koji još ostaju od jedne porušene kule,

Vilkinsa Mikobera«

»P. S. — Možda će biti umesno da dodam gorerečenome izjavu da gospođa Mikober nije poverljivo obaveštena o mojim namerama«.

Pročitao sam pismo nekoliko puta. Čak i pošto uzeh u obzir gospodin Mikoberovu sklonost za visoki stil i pismene sastave, i ono njegovo uživanje s kojim je sedao za sto i pisao duga pisma u svima mogućim i nemogućim prilikama, ipak ostadoh u uverenju da se iza ovog okolišnog saopštenja krije nešto važno. Spustih ga da malo razmislim o njemu, pa ga opet podigoh da ga još jednom pročitam, te sam ga još uvek pregledao, kad me u toj krajnjoj nedoumici zateče Tredls.

»Dragi druže«, rekoh ja, »nikad ti se nisam više obradovao. Došao si da me uslužiš svojim trezvenim rasuđivanjem u sasvim zgodan čas. Dobio sam, dragi Tredlse, jedno vrlo čudno pismo od gospodina Mikobera«.

»Nije valjda?« viknu on. »Ma nemoj! A ja sam dobio jedno od gospođe Mikober«.

Na to Tredls, koji beše sav crven od hoda, i čija je kosa pod udruženim dejstvom kretanja i uzbuđenosti stajala uspravno kao da je ugledao neku veselu avet, izvadi svoje pismo i promeni se sa mnom. Gledao sam kako zalazi u jezgro gospodin-Mikoberovog pisma, i istom merom odgovorih na njegovo dizanje obrva, pri čemu on reče: — »Rukovanja gromom, ili upućivanja u ma kom pravcu proždrljivog i osvetničkog plamena!« — »Milostivi bože, Koperfilde!« — pa i ja krenuh kroz redove pisma gospođe Mikober.

Ono je glasilo:

»Moje poštovanje gospodinu Tomi Tredlsu, i ako se još seća one koja je nekad imala sreću da se dobro poznaje s njim, molila bih koji trenutak njegovog slobodnog vremena. Verujte mi, g. T. T., da ne bih zloupotrebljavala vašu ljubaznost da sam ma u kakvom drugom položaju, a ne u stanju koje se graniči sa ludilom.

»Iako me srce boli kad o tome govorim, otuđenje gospodina Mikobera (nekada tako odanog porodici) od žene i dece povod je što se ovom svojom molbom obraćam gospodinu Tredlsu i molim ga da mi to ne zameri. G. T. ne može u pravoj boji zamisliti promenu u gospodin Mikoberovom ponašanju, ni njegovu neobuzdanost i naprasitost. To se iz dana u dan pogoršavalo, dok najzad nije dobilo izgled umne poremećnosti. Retko prođe dan, uveravam vas, gospodine Tredlse, a da ne dođe do nekog žestokog nastupa besa. G. T. neće očekivati da mu govorim o tome kako je meni, kad ga obavestim da sam već navikla da slušam kako gospodin Mikober tvrdi da se prodao Nečastivom. Tajanstvenost i prikrivanje odavno su postale njegove glavne; odlike i zamenile njegovo beskrajno poverenje. A i najneznatniji povod, čak i kad ga upitam šta bi voleo za večeru, navodi ga da izrazi želju za razvodom braka. Kad su mu sinoć blizanci detinjasto zatražili dva penija da kupe »limunov vrisak« — a to je jedna ovdašnja vrsta kiselih bonbona — on im je pružio nož za otvaranje ostriga.

»Preklinjem gospodina Tredlsa da mi ne zameri što ulazim u ove pojedinosti. Da nije njih, g. T. ne bi ni izbliza mogao da shvati moj čemerni položaj.

»Da li se sada smem usuditi da g. T. poverim svrhu ovog mog pisma? Hoće li mi on sada dopustiti da računam na njegovo prijateljstvo? O, hoće, jer poznajem njegovo srce!

»Hitre oči ljubavi ne daju se zavarati, naročito ako pripadaju ženskom polu. Gospodin Mikober ide u London. Iako je brižljivo promenio rukopis jutros pre doručka kad je ispisao etiketu s adresom koju je prikačio na malu, mrku putničku torbu iz srećnijih dana, orlovsko oko supružanske zabrinutosti opazilo je tri krajnja jasno ispisana slova »don«. Poslednja stanica ovdašnjih poštanskih kola za Vestend je — »Zlatni krst«. Smem li toplo zamoliti g. T. da sačeka mog zabludelog muža, pa da razložno porazgovara s njim? Smem li umoliti g. T. da pokuša da se umeša između gospodina

Mikobera i njegove zabrinute porodice? O, ne, jer bi to bilo suviše!

»Ako bi se gospodin Koperfild još sećao nekoga ko nije izašao na glas, hoće li g. T. primiti na sebe da mu dostavi moje nepromenljivo uvaženje i sličnu molbu? On će na svaki način blagoizvoleti da ovo saopštenje smatra kao strogo poverljivo i takvo da se nipošto ne sme spomenuti čak ni izdaleka, u prisustvu gospodina Mikobera. Ako bi g. T. uopšte odgovorio na njega (što moram smatrati kao vrlo neverovatno), pismo upućeno na adresu: »E. M. Pošta — Kenterberi« ne bi povuklo za sobom tako bolne posledice kao ono koje bi bilo upućeno neposredno onoj koja se beleži kao u krajnjem očajanju odana prijateljica, poštovateljka i moliteljka gospodina Tome Tredlsa,

Ema Mikober«.

»Šta mislite o tom pismu?« reče Tredls gledajući u mene: kad sam ga pročitao po drugi put.

»A šta, vi mislite o ovom drugom?« rekoh ja, jer ga je on još čitao sastavljenih obrva.

»Ja mislim, Koperfilde«, odgovori Tredls, »da ona zajedno znače više no što obično znače pisma gospodina i gospođe Mikober, ali ne znam šta to. Oba su pisana iskreno, u to ne sumnjam, i bez tajnog sporazuma. Jadnica!« tu je mislio na pismo gospođe Mikober, dok smo stajali jedan kraj drugog i upoređivali oba pisma: »bilo bi pravo dobročinstvo pisati joj za svaki slučaj i reći da ćemo se neizostavno videti sa gospodinom Mikoberom«.

Prihvatih oberučke taj predlog, utoliko pre što sam sebi prebacivao da sam dosta olako shvatio njeno ranije pismo. To me je pismo i tada bacilo u mnoga razmišljanja, kao što sam spomenuo svojevremeno, ali sam usled zauzetosti ličnim poslovima, kao i usled poznavanja te porodice, a i usled toga što nisam ništa više čuo o toj stvari, postepeno zaboravio na sve to. Često sam pomišljao na Mikoberove, ali uglavnom samo zato da se pitam kakve li »novčane obaveze« počinju da se stvaraju u Kenterberiju, i da se setim kako je gospodin Mikober izgledao bojažljiv preda mnom kad je postao pisar kod Urije Hipa.

Ali sad napisah gospođi Mikober lepo, utešno pismo u ime nas obojice, pa ga obojica potpisasmo. Dok smo išli u varoš da ga predamo na poštu, Tredls i ja održasmo dugo savetovanje i upustismo se u mnoge pretpostavke, koje nije potrebno ponavljati. To isto popodne posavetovasmo se i s tetkom, ali dođosmo do jednog jedinog sigurnog zaključka, da treba da dođemo tačno na sestanak koji nam je gospodin Mikober zakazao.

Iako se mi na određenom mestu pojavismo četvrt sata pre vremena, videsmo da je gospodin Mikober već tamo. Stajao je skrštenih ruku, naslonjen uza zid, i gledao naviše u gvozdene šiljkove na njemu, s nekim sentimentalnim izrazom na licu, kao da gleda u isprepletane grane drveća koje su mu u mladosti pravile hlad nad glavom.

Kad mi pristupismo, pokaza se da je njegovo ponašanje nešto više zbunjeno i nešto manje otmeno nego nekad. Za ovaj izlet bio je skinuo svoje službeno pravničko odelo, pa je imao na sebi svoj stari »gerok« i usko pripijene čakšire, ali ne potpuno i onaj svoj stari izgled. On mu se postepeno sve više vraćao što smo duže razgovarali, ali čak ni sam njegov monokl nije, izgleda, visio onako slobodno, dok je okovratnik na košulji, iako još uvek onih istih golemih razmera, bio nekako prilično mlitav.

»Gospodo«, reče gospodin Mikober posle prvog pozdravljanja, »vi ste prijatelji u nuždi, pa prema tome pravi prijatelji. Dopustite mi da izrazim svoje interesovanje za zdravstveno blagostanje gospođe Koperfild in esse[42] i gospođe Tredls in posse, to jest pod pretpostavkom da se moj prijatelj Tredls još nije udružio sa predmetom svoje ljubavi da s njim deli i dobro i zlo.

Mi mu zahvalismo na pažnji i odgovorismo kako treba. On nam posle toga skrete pažnju na zid zatvora, pa poče:

»Ja vas uveravam, gospodo«, ali se ja usudih da mu zamerim što nam se tako službeno obraća i da ga zamolim da nam se obraća na stari način.

»Dragi moj Koperfilde«, odgovori on i steže mi ruku, »vaša srdačnost me uzbuđuje. Pažnja ukazana smrdljivom ostatku Hrama negda zvanog Čovek, ako se tako smem izraziti, znak je srca koje

služi na čast našoj zajedničkoj prirodi. Ja sam taman hteo da kažem kako opet gledam pred sobom bezbrižno mesto gde sam proveo neke od najsrećnijih časova svog života«.

»Zahvaljujući gospođi Mikober, uveren sam«, rekoh ja. »Nadam se da je dobro?«

»Hvala vam«, odgovori gospodin Mikober, a lice mu se natušti pri pomenu tog imena. »Ona je zaista dobro... A ovo«, reče gospodin Mikober tužno klimajući glavom, »ovo je Sud! Ono mesto gde mi nisu, i to prvi put u dugom nizu godina, objavljivali iz dana u dan neodoljivi pritisak novčanih obaveza oni dosadni glasovi koji su odbijali da se udalje iz hodnika; gde nije bilo zvekira na vratima da dovodi u iskušenje poverioce; gde se nije tražilo pojavljivanje na suđenju; i gde su se prijave dugovanja jednostavno predavale na ulazu. Gospodo«, reče gospodin Mikober, »kad je senka one gvozdene ograde na vrhu ove tvorevine od opeka ležala na šljunku zatvorskog šetališta, ja sam gledao kako moja dečica skakuću po njihovom zamršenom spletu, izbegavajući da stanu na tamne senke. Upoznao sam svaki kamen u tome zdanju. Zato ćete, ako se budem pokazao malodušan, umeti da me izvinete«.

»Odonda smo svi mi napredovali u životu, gospodine Mikobere!« rekoh ja.

»Gospodine Koperfilde«, odgovori gospodin Mikober gorko, »dok sam bio žitelj ovog utočišta, mogao sam da pogledam bez zazora u oči svom bližnjem i da mu dobro natrljam nos ako me uvredi. Danas ja i moj bližnji ne stojimo više u odnosima tako slavnim po mene«.

I okrenuvši se pogruženo od tog zdanja, gospodin Mikober primi ruku koju mu ja ponudih s jedne strane, a Tredlsovu s druge strane, pa pođe dalje između nas dvojice.

»Na putu koji vodi do groba«, primeti gospodin Mikober, nežno se osvrćući i gledajući u zid preko ramena, »ima izvesnih oznaka koje čovek možda ne bi želeo da pređe, da takva njegova želja nije bezbožna. Kraljevski sud je takva belega u mom šarolikom životu«.

»O, kako vi sve crno vidite, gospodine Mikobere!« reče Tredls.

»Da, gospodine!« upade gospodin Mikober.

»Nadam se da to ne znači da vam se ne dopada pravna struka, jer sam i ja pravnik, kao što znate«.

Gospodin Mikober ne odgovori ni reči.

»Kako je vaš prijatelj gospodin Hip, gospodine Mikobere?« rekoh ja posle kratkog ćutanja.

»Dragi moj Koperfilde«, odgovori gospodin Mikober, pa planu sav uzrujan i preblede kao krpa, »ako pitate za moga poslodavca kao za svoga prijatelja, to mi je vrlo žao; ako pitate za njega kao za moga prijatelja, ja se samo gorko i podrugljivo smešim na tako nešto. Ma u kakvom svojstvu pitali za moga poslodavca, ja vas molim, bez namere da vas vređam, da mi dopustite da svoj odgovor ograničim na ovo: ma kakvo bilo stanje njegovog zdravlja, on izgleda kao sušta lisica, da ne kažem kao sotona. Vi ćete mi dopustiti da kao privatno lice prestanem govoriti o predmetu koji me je doveo do toga da samo što nisam poludeo u svom zvaničnom svojstvu«.

Ja izrazih žaljenje što sam i nehotice dodirnuo stvar koja ga toliko uzbuđuje.

»Smem li da vas upitam«, rekoh ja, »ne izlažući se opasnosti da ponovo pogrešim, kako su moji stari prijatelji gospodin i gospođica Vikfild?«

»Gospođica Vikfild je«, reče gospodin Mikober i sav pocrvene, »kao uvek, uzor i sjajni primer. Dragi moj Koperfilde, ona je jedino zvezdano mesto na tmurnom nebu moga života. Moje poštovanje prema toj mladoj dami, moje divljenje njenom karakteru, moja odanost njoj zbog njene ljubavi, istine i dobrote! ... Vodite me«, reče gospodin Mikober, »u neku sporednu ulicu, jer, duše mi moje, nisam u ovakvom duševnom raspoloženju više u stanju da sve to izdržim!«

Skrenusmo s njim u jednu usku ulicu, gde on izvadi maramicu, pa stade, okrenut leđima zidu. Ako sam gledao u njega onako ozbiljno kako je Tredls gledao onda ga naše društvo nije nikako moglo raspoložiti.

»Meni je suđeno«, reče gospodin Mikober, ne libeći se više da zajeca, mada je čak i to činio s nekom senkom onog svog starog izraza kao da radi nešto otmeno, »meni je suđeno, gospođo, da mi

sva lepša osećanja naše prirode postanu povod za grižu savesti. Moje poštovanje prema gospođici Vikfild jeste pravi pljusak strela u moje grudi. Bolje bi bilo, molim vas, da me ostavite da se prebijam po svetu kao skitnica. Crv će mi doći glave dok okom trenem!«

Mi smo stajali kraj njega ne obraćajući pažnju na te njegove molbe, sve dok on ne složi maramicu, izvuče naviše okovratnik i, da baci prašinu u oči prolazniku koji bi ga možda pogledao, stade pevušiti neku pesmicu, nakrivivši šešir jako na jednu stranu. Tada ja — ne znajući još šta bi sve bilo izgubljeno da smo njega tada izgubili iz vida — rekoh da bi mi bilo vrlo milo da ga predstavim svojoj tetki, ako bi hteo da se s nama odveze na Hajgeit, gde mu i postelja stoji na raspolaganju.

»Pa ćete nam napraviti i čašu vašeg sopstvenog punča, gospodine Mikobere«, rekoh ja, »i zaboraviti sve što vam pritiskuje dušu uz prijatnija sećanja«.

»Ili ćete nam se, ako bi vam otvaranje srca pred prijateljima možda brže olakšalo teret, poveriti, gospodine Mikobere«, reče Tredls mudro.

»Gospodo«, reče gospodin Mikober, »radite sa mnom što god hoćete. Ja sam slamka među vihorima, slamka koju elefanti... izvinite, hoću da kažem elementi, bacaju u svima pravcima!«

Opet pođosmo dalje, ruku pod ruku, te stigosmo na omnibus baš kad je polazio, i pođosmo na Hajgeit bez ikakvih nezgoda na putu. Bio sam u velikoj neprilici i nisam znao šta da govorim i šta da radim, a očevidno i Tredls. Gospodin Mikober je većim delom puta bio utonuo u duboku potištenost. Ponekad bi pokušao da bude življi, pa bi počeo da pevuši završetak neke pesmice, ali je njegovo ponovno zapadanje u duboku setu ostavljalo još jači utisak zbog podmukle podrugljivosti njegovog suviše nakrivljenog šešira i okovratnika izvučenog do očiju.

Odosmo tetkinoj kući umesto mojoj zbog toga što Dori nije bilo dobro. Kada je obavestih, tetka se odmah pojavi i pozdravi dobrodošlicom gospodina Mikobera, ljubazno i od srca. Gospodin Mikober joj poljubi ruku, pa se povuče u udubljenje prozora, i pošto izvuće maramicu, izdrža duševnu borbu sa samim sobom.

Gospodin Dik je bio kod kuće. On je od prirode bio tako sažaljiv prema svakom ko je izgledao u nevolji, i tako brzo mogao da oseti takvu osobu, da odmah priskoči pa se rukova sa gospodinom Mikoberom bar pet-šest puta za pet minuta. Ta srdačna toplina od sasvim nepoznatog čoveka toliko dirnu gospodina Mikobera, da je prilikom svakog novog rukovanja mogao samo da kaže: »Vaša ljubaznost me jako dira, dragi gospodine!« A to je opet tako godilo gospodinu Diku, da je ponovo pristupio rukovanju, i to još snažnijem nego pre.

»Prijateljska me ljubaznost ovoga gospodina«, reče gospodin Mikober mojoj tetki, »ako mi dopustite gospođo, da se poslužim jednom figurom našeg najgrubljeg narodnog sporta., ‚prosto sastavlja sa zemljom'. Za čoveka koji posrče pod teretom nedoumice i brige, ovakav čovek je, verujte mi, vrlo dirljiv«.

»Moj prijatelj gospodin Dik«, odgovori tetka s ponosom, »nije običan čovek«.

»Ubeđen sam u to«, reče gospodin Mikober. »Dragi gospodine«, jer se gospodin Dik ponovo rukovao s njim, »ja sam duboko zahvalan na vašoj srdačnosti!«

»Kako se inače osećate?« zapita gospodin Dik brižna izraza lica.

»Svakojako, dragi gospodine«, odgovori gospodin Mikober.

»Morate biti hrabri«, reče gospodin Dik »osećajte se što možete prijatnije«.

Gospodina Mikobera sasvim uzbuđiše te prijateljske reči, pa kako opet vide gospodin Dikovu ruku u svojoj, on dodade:

»Meni je i dosad bilo suđeno da u šarolikoj panorami ljudskog života nailazim na poneku oazu, ali nikad nisam naišao na ovako zelenu i ovako bujno sočnu kao što je ova!«

Da su stvari drukčije stajale, mene bi sve ovo jako zanimalo, ali sam sada osećao da smo svi nekako usiljeni i puni nelagodnosti, pa sam zabrinuto gledao u gospodina Mikobera, koji se kolebao između očevidnog raspoloženja da nešto otkrije i suprotnog raspoloženja da ništa ne otkrije, i bio u

pravoj groznici. Tredls je sedeo na samoj ivici stolice, široko otvorenih očiju i s kosom upadljivije nakostrešenom nego ikad, i zurio čas u zemlju, a čas u gospodina Mikobera, skoro i ne pokušavajući da ubaci koju reč; a moja tetka je, mada sam znao da je novi gost podvrgnut njenom najoštrijem posmatranju, bila srećom pribranija no i jedan od nas, jer ga je zabavljala razgovorom i naterivala da govori hteo-ne hteo.

»Vi ste stari prijatelj mog nećaka, gospodine Mikobere«, reče moja tetka. »Volela bih da mi se već ranije ukazala prilika da vas upoznam«.

»Gospođo«, odgovori gospodin Mikober, »i ja bih želeo da sam imao čast da vas ranije upoznam. Nisam uvek bio olupina kakvu sad pred sobom gledate«.

»Nadam se da su gospođa Mikober i vaša deca dobro, gospodine?« reče moja tetka.

Gospodin Mikober klimnu glavom.

»Oni su, gospođo, u onoj meri dobro«, reče očajno posle kraćeg ćutanja, »ukoliko tuđinci i prokaženici mogu očekivati da budu dobro«.

»Zaboga, gospodine«, reče moja tetka svojim prekim glasom. »Šta vi to govorite?«

»Sredstva za opstanak moje porodice, gospođo«, odgovori gospodin Mikober, »stavljena su na kocku. Moj poslodavac...»

Tu gospodin Mikober prekide razgovor izazivački, pa stade ljuštiti limunove, koje su, po mome uputstvu, bili doneli pred njega, uz ceo pribor potreban za pravljenje punča.

»Vaš poslodavac, rekoste«, reče gospodin Dik i gurnu ga u mišicu, blago ga podsećajući.

»Dragi moj gospodine«, odgovori gospodin Mikober. »Vi me podsećate. Velika vam hvala«. I opet se rukovaše. »Moj je poslodavac, gospođo, gospodin Hip, jedared, bio ljubazan da mi kaže kako bih se ja, da nemam izvor prihoda koji je vezan sa mojim zaposlenjem, verovatno potucao od nemila do nedraga kao komedijaš, gutao sablje i proždrljivu stihiju vatre. Ukoliko sam u stanju da vidim, nema mnogo izgleda da moja deca neće biti prinuđena da svoj hleb zarađuju takvim ličnim grčenjem i premetanjem, s tim da ih moja žena sviranjem uz vergl podstiče na te njihove neprirodne podvige«.

Jednim neodređenim ali izrazitim pokretom noža gospodin Mikober dade na znanje da se može očekivati da će to biti jednoga dana kad njega više ne bude, pa zatim s izrazom očajanja na licu nastavi da ljušti limunove.

Tetka se nalakti na okrugli stočić koji je obično imala kraj sebe, pa ga stade pažljivo posmatrati. I pored sve odvratnosti koju sam osećao prema pomisli da treba da ga namamim da nam otkrije nešto što ne bi kazao od svoje volje, ja bih ga u tom trenutku podstakao, da me nisu zadržale čudne stvari koje je stao da izvodi, a od kojih su najuočljivije bile ove: koru od limuna je trpao u kanticu za vodu, šešir na poslužavnik za makaze, a špiritus u prazan vrč, dok je sigurnom rukom pokušavao da iz svećnjaka sipa ključalu vodu. Video sam da kod njega nije daleko neka kriza, i ona zaista nastupi. On odjednom baci na gomilu sav pribor i potrebe za punč, pa skoči sa stolice, izvadi maramicu i brižnu u plač.

»Dragi moj Koperfilde«, reče gospodin Mikober iza svoje maramice, »ovo je posao za koji više no za ma koji drugi treba imati mirnoće i samouvaženja. Nisam u stanju da to izvedem. Isključeno!«

»Gospodine Mikobere«, rekoh ja, »Šta je to s vama? Molim vas govorite otvoreno. Nalazite se među prijateljima«.

»Među prijateljima, gospodine!« ponovi gospodin Mikober, i sve ono što je dotle zadržavao provali iz njega kao bujica. »Bože blagi! Pa moje je stanje ovakvo kakvo je baš zato što sam među prijateljima, šta je, u stvari, gospođo? U čemu nije stvar? U nitkovluku je stvar; stvar je u niskosti; stvar je u varanju, proneveri, podloj zaveri, a ime sve te gnusne hrpe jeste: Hip!«

Tetka pljesnu rukama, a mi se svi trgosmo kao izvan sebe.

»Svršeno je s borbom!« reče gospodin Mikober neobuzdano mašući maramicom i potpuno isturajući s vremena na vreme obe ruke, kao da pliva uz natčovečanske napore. »Neću više da živim

ovim životom. Ja sam bednik kome je oduzeto sve što život čini podnošljivim. U službi tog paklenog nitkova na mene je udaren tabu{43}. Vratite mi moju ženu, vratite mi decu; metnite Mikobera na mesto bednika koji hoda u cipelama koje su sad na mojim nogama i naredite da sutra gutam sablje, i ja ću ih gutati. I to još kako slatko!«

Nikad u životu nisam video tako zajapurenog čoveka. Trudio sam se da ga smirim da bismo došli do nečeg razumnog, ali je on postajao sve vatreniji i nije hteo ništa da čuje.

»Neću više nikom živom pružiti ruku«, reče gospodin Mikober dahćući, brekćući i jecajući u tolikoj meri, da je izgledao kao čovek koji se bori sa hladnom vodom, »dok ne budem... razneo u komadiće ... tu... ovaj... tu podlu... zmiju ... HIPA! Neću okusiti zalogaja kao gost nijednog živog stvora na svetu dok ne nateram brdo Vezuv ... da se izruči... na... ovaj... tu raspusnu bitangu... HIPA! Okrepljenje ... ovaj... pod ovim krovom ... a naročito punč ... zagušili bi me ... ako pre toga ne bih... stegao za gušu ... dok mu oči ne ispadnu... onu ... ovaj... beskrajnu varalicu i lažova ... HIPA! Neću... ovaj... neću da znam ni za koga ... i ovaj... neću govoriti... ništa ... niti živeti... gde bilo ... dok ne smrvim... u ... ovaj ... u najsitnije atome... nenadmašivog i besmrtnog licemera i krivokletnika ... HIPA!«

Ja sam se stvarno poplašio da će gospodin Mikober izdahnuti na naše oči. To njegovo probijanje kroz te nerazgovetne rečenice i način na koji je, kad god bi osetio da se primiče imenu Hip, tako reći krčio put do njega, ustremljivao se na njega, prosto na rubu nesvestice, i izgovarao ga skoro čudesnom žestinom — sve je to bilo užasno; ali kad klonu na stolicu, sav okupan u znoju, i stade gledati u nas, dok su mu se na licu videle sve moguće boje kojima tamo nije bilo mesta, pa ona beskrajna povorka kvržica koje su mu se, sve jedna za drugom, u najvećoj žurbi pele uz grlo, da odatle, kako je izgledalo, polete prema čelu, — on je izgledao kao da je na izdisaju. Pritrčao bih da mu pomognem, ali on samo mahnu rukom da me odbije, i ne htede da čuje ni reči.

»Ne, Koperfilde! Bez razgovora ... ovaj... dok... gospođica Vikfild... naknadu za zlo što joj je nanela ona preispoljna bitanga ... HIP!« Uveren sam da on ne bi mogao izgovoriti ni tri reči da nije bilo neke silne energije kojom ga je nadahnjivala ta reč čim bi osetio da nailazi. »Neprikosnovena tajna... ovaj ... od ... od celog sveta ... ovaj... bez izuzetaka ... od danas za nedelju dana... ovaj... u vreme doručka... svi ovde prisutni... računajući i tetku... ovaj... i vrlo ljubaznog gospodina... da budu u gostionici u Kenterberiju... ovaj... gde smo... gospođa Mikober i ja... onu pesmu ‚Davno, davno‘.. .u horu ... i... ovaj... otkriću nesnosnog zlikovca — HIPA! Ništa više ne kažem... ovaj... niti slušam razloge ... idem odmah... nisam u stanju ... ovaj... da podnesem društvo ... u traganju za prokletim i osuđenim izdajnikom — HIPOM!«

I pošto je poslednji put ponovio tu čarobnu reč koja ga je dotle držala u pokretu i u kojoj je sad prevazišao sve ranije napore, gospodin Mikober izlete iz kuće, ostavljajući nas sve strašno uzrujane, pune nade i čuđenja, što je sve činilo da smo bili u jedva nešto boljem stanju od njega. Ali je čak i tada njegova strast za pisanjem pisama bila suviše jaka da bi se mogao odupreti, te mi dok smo još bili na vrhuncu uzrujanosti, nade i čuđenja donesoše sledeću pastirsku poslanicu iz jedne krčme u susedstvu u koju je svratio da to napiše:

»U najvećoj tajnosti i najstrože poverljivo

»Dragi gospodine,

»Molim da mi se dopusti da preko vas izrazim izvinjenje vašoj odličnoj tetki zbog moje malopređašnje uzrujanosti. Izbijanje prigušenog vulkana koji je dugo uzdržavan bio je posledica unutranje borbe koju je lakše shvatiti nego opisati.

»Nadam se da sam dovoljno jasno zakazao svoj sastanak za nedelju dana od danas u onoj gostionici u Kenterberiju gde smo gospođa Mikober i ja imali nekad čast da svoje glasove udružimo s vašim u dobro poznatoj melodiji besmrtnog trošarinca odgajenog s one strane Tvida.

»Po završetku dužnosti i izvođenju dela naknade, što će mi jedino pružiti mogućnosti da pogledam

u svoga bližnjeg, za mene niko više neće znati. Ja ću samo tražiti da me polože u ono mesto opšteg pokoja,

‚Gde niz predaka seočeta spije,
Položen zanavek u tesne ćelije‘,
pod jednostavnim natpisom:

‚*Vilkins Mikober*‘«.

GLAVA L

OSTVARENJE SNA GOSPODINA PEGOTIJA

Već je prošlo nekoliko meseci od našeg razgovora s Martom na obali reke. Ja je odonda nisam više nikako video, ali je ona u nekoliko mahova dolazila u vezu sa gospodinom Pegotijem. Njeno revnosno pomaganje nije ni do čega dovelo; niti sam, po onome što mi je on kazao, mogao zaključiti da se naišlo na bilo kakav trag po kojem bi se ma i za trenutak, moglo suditi o Emilijinoj sudbini. Priznajem da sam počinjao gubiti nadu da će se ona ikad vratiti, pa sam sve više verovao da je mrtva.

Njegova vera je ostala nepromenjena. Ukoliko je meni poznato — a verujem da sam mogao sasvim jasno da prozrem njegovo čestito srce — on se nije nikad pokolebao u svojoj svečanoj izvesnosti da će je naći. Njegovo je strpljenje bilo neumorno. Pa iako sam drhtao od straha pred samrtničkim bolom koji bi on mogao jednog dana osetiti kad bi se njegovo duboko uverenje jednim udarcem pretvorilo u prah i pepeo, u tom je njegovom uverenju bilo takve neke vere, nečega što je tako dirljivo pokazivalo da je to uverenje usidreno u najčistijim dubinama njegove plemenite prirode, da su moje poštovanje i uvaženje prema njemu rasli iz dana u dan.

Ali to njegovo uzdanje nije bilo lenjo nadanje koje samo čeka a ništa ne preduzima. On je čitavog svog života bio snažno preduzimljiv čovek, te je znao da u svemu gde mu je potrebna pomoć mora savesno učiniti sve što može i prvo sam sebi pomoći. Imao sam prilike da ga vidim kako ponekad otpešači do stare lađe u Jarmutu samo zbog neke neodređene strepnje da možda, slučajno, nema sveće u prozoru. Viđao sam ga kako, pošto u novinama pročita nešto što bi se moglo odnositi na nju, uzima štap i kreće na put od šezdeset i osamdeset milja. Otplovio je morem do Napulja i natrag pošto je čuo priču do koje sam došao pomoću gospođice Dartl. Sva su njegova putovanja bila teška i neudobna, jer je uvek nastojao da ima što više novaca za Emiliju, ako je bude našao. Za čitavog tog njegovog dugog traganja nisam ga nikad video da ropće, nikad čuo da kaže da je umoran ili klonuo duhom.

Dora ga je posle našeg venčanja često viđala i sasvim ga zavolela. Kao da sad gledam pred sobom njegovu stasitu priliku kako stoji kraj njene sofe s grubom kapom u ruci, dok se plave oči moje detinjaste ženice podižu prema njemu s bojažljivim izrazom punim čuđenja. Ponekad bih ga, s večeri, u suton, kad bi došao k meni na razgovor, nagovorio da popuši jednu lulu u bašti, dok lagano hodamo gore-dole: i tako bi mi živo izašla pred oči slika njegovog opustelog doma i one udobne atmosfere koju je imao u mojim detinjim očima, s večeri, dok je vatra plamtela na ognjištu, a vetar zavijao unaokolo.

Jedne večeri u to doba on mi reče kako je uoči toga dana, kad je izišao iz svog stana, zatekao u blizini Martu gde ga čeka i kako ga je ona zamolila da nipošto ne odlazi iz Londona dok se ona ponovo ne vidi s njim.

»Je li vam kazala zašto?« upitah ja.

»Pitao sam je, gos‘n Davide«, odgovori on, »ali ona uvek kaže samo po nekoliko reči, pa mi je samo tražila da joj to obećam i opet je otišla«.

»Je li vam rekla kad se možete nadati da je opet vidite?« upitah ja.

»Nije, gos‘n Davide«, odgovori on i zamišljeno pređe rukom preko lica. »I to sam je pitao, ali mi ona reče da to ne zna ni sama«.

Kako sam odavno bio prestao da ga hrabrim nadama koje se hvataju za slamku, ne rekoh ništa više o tom saopštenju, sem da pretpostavljam da će je uskoro opet videti. A zadržao sam za sebe prilično slabe nade koje su se tada u meni pojavile.

Jedne večeri, otprilike dve nedelje posle ovoga, šetao sam sam po bašti. Lepo se sećam te večeri. Bilo je to drugo veče u onoj sedmici čekanja na sastanak sa gospodinom Mikoberom. Celog dana je padala kiša, te se u vazduhu osećala vlaga. Drveće je bilo pokriveno gustim lišćem, teškim od vode, ali je kiša bila prestala, iako je nebo još bilo oblačno, i živahne su ptice veselo pevale. Dok sam hodao gore-dole po bašti, i dok se suton sklapao oko mene, njihovi se slabi glasići utišaše, te zavlada ona naročita tišina, svojstvena večerima u prirodi, kad i najlakše drveće stoji nepomično, sem što ponekad s njegovih grana padne po koja kap.

Pored naše kućice se pružao kao neki hodnik od letvica obraslih bršljanom, kroz koji sam iz bašte gde sam šetao mogao da vidim ulicu ispred kuće. Dok sam razmišljao o mnogim stvarima, slučajno bacih pogled prema tome mestu i videh na drugoj strani neku priliku u prostom kaputu. Živo se naginjala prema meni i davala mi neke znake.

»Marta!« rekoh ja, prilazeći joj.

»Možete li poći sa, mnom?« upita ona uzrujanim šapatom. »Išla sam do njega, ali on nije kod kuće. Napisala, sam mu kuda da dođe i to mu svojom rukom ostavila na stolu. Rekoše mi da će se skoro vratiti. Imam vesti za njega. Možete li odmah?«

Odgovorih time što odmah izađoh kroz kapiju. Ona učini rukom neki žuran pokret, kao da me moli da budem strpljiv i da ćutim, pa se uputi prema Londonu, odakle je žurno dopešačila što se videlo i po njenoj haljini.

Ja je upitah idemo li onamo. Pošto mi ona odgovori potvrdno istim onim žurnim pokretom kao i ranije, ja zaustavih jedna prazna kola koja naiđoše, pa uđosmo u njih. Kad sam je upitao šta da kažem kočijašu, kuda da vozi, ona odgovori: »Kuda bilo u blizinu Golden-skvera! Samo brzo!« pa se povuče u jedan kut, držeći uzdrhtalu ruku ispred lica, a drugom ponavljajući onaj raniji pokret kao da ne može da podnese nikakav glas.

Jako zabrinut i zbunjen naizmeničnim svetlucanjem nade i straha, ja sam gledao u nju i očekivao neko objašnjenje. Ali videći sa koliko odlučnosti ona želi da bude mirna, a osećajući da je to i moja želja u takvoj prilici, nisam pokušavao da remetim tišinu. Išli smo dalje ne govoreći ni reči. Ona bi ponekad pogledala kroz prozor kao da joj se čini da suviše sporo odmičemo, iako smo, u stvari, išli brzo, ali se inače držala isto onako kao i u početku.

Izađosmo kraj jednog ulaza u skver koji je ona bila pomenula i tu naredih kočijašu da čeka, pošto nisam bio siguran da nam neće biti potreban. Ona mi stavi ruku na mišicu, pa me natera da pođem brže prema jednoj od mračnih ulica kakvih ima nekoliko u tome kraju, gde su kuće nekad bile lepi domovi za potrebe pojedinih porodica, ali su već duže vreme spale na stepen siromašnih stanova koji se izdaju u vidu zasebnih soba. Kad uđosmo kroz otvorena vrata jedne od tih kuća, i pošto pusti moju ruku, ona mi dade znak da pođem za njom uz opšte stepenice, koje su bile kao neka pritoka uske ulice.

U kući je vrvelo od žitelja. Dok smo išli naviše, vrata na sobama su se otvarala i svet je izvirivao iz njih, a na stepenicama smo sretali svet koji je silazio. Kad sam, pre no što smo ušli, bacio pogled na kuću, video sam žene i decu kako se naginju kroz prozor, preko saksija sa cvećem. Izgleda da smo izazvali radoznalost, jer su to bile uglavnom glave istih onih posmatrača koji su izvirivali kroz vrata. Bilo je to široko obloženo stepenište, sa masivnom ogradom od nekog tamnog drveta. Nad vratima videh karniše ukrašene voćem i cvećem u duborezu, a u udubljenjima prozora široka sedišta. Ali svi ti znaci nekadanjeg sjaja sad su bili bedno rabatni i prljavi; trulež, vlaga i vreme bili su izgrizli podnice, koje su na mnogim mestima bile slabe, pa čak i nesigurne. Opazih da su činjeni pokušaji da se ubrizga nova krv u oronulo telo, time što je skupocena stara drvenarija ovde-onde krpljena novom običnom čamovinom — ali je to izgledalo kao brak između propalog starog plemića i sirotice prostog porekla, gde svaka strana u rđavo podešenoj vezi uzmiče jedna od druge. Neki zadnji prozori na stepenicama bili su zamračeni ili sasvim zazidani, a na preostalim skoro i nije bilo stakla, dok se

kroz trošna ćerčiva, kroz koja je gadan vazduh, izgleda, stalno ulazio i nikad izlazio, i kroz druge prozore bez stakla, gledalo se u druge kućice u sličnom stanju, a s vrtoglave visine dole u bedno dvorište, koje je bilo opšte smetlište za celu kućerinu.

Peli smo se stalno prema najvišem spratu kuće. Meni se za to vreme dva puta učinilo da kroz nejasnu svetlost nazirem suknju neke ženske prilike koja odmiče ispred nas. Kad skrenusmo da se počnemo peti uz poslednji niz stepenica između nas i krova, ugledasmo u celosti tu priliku kad zastade za časak pred jednim vratima. Zatim okrete kvaku i uđe.

»Šta je to?« reče Marta šapatom. »Ušla je u moju sobu. Ja je ne poznajem«.

Ja sam je poznavao. Poznao sam je sa zaprepašćenjem: bila je to gospođica Dartl.

Svojoj pratilji rekoh nešto čime objasnih otprilike da je to izvesna dama koju sam već ranije viđao; i tek što sam to rekao čusmo glas iz sobe, premda onde gde smo stajali nismo mogli čuti i šta kaže. Marta, s izrazom čuđenja na licu, ponovi svoj raniji pokret, pa me tiho povede uz stepenice, a zatim kroz jedna mala vrata koja kao da nisu imala brave, i koja ona otvori samo lakim guranjem, u jedan prazan sobičak s niskom kosom tavanicom, malo nešto veći od ormana. Između njega i sobe koju je zvala svojom bila su jedna vratanca, malo odškrinuta. Tu stadosmo, zadihani od penjanja, i ona mi lako stavi ruku na usta. Od one druge sobe mogao sam da vidim samo da je dosta prostrana i da je u njoj krevet, a po zidovima nekoliko običnih slika brodova. Nisam mogao da vidim gospođicu Dartl ni osobu kojoj je, kako smo čuli, govorila. Moja je pratilja to sigurno još manje mogla videti, jer je moj položaj bio bolji.

Neko vreme vladala je mrtva tišina. Marta je jednu ruku neprestano držala na mojim ustima, dok je drugu podigla i namestila da osluškuje.

»Ništa se mene ne tiče što ona nije kod kuće«, reče Roza Dartl naduveno. »Ja ne znam za nju. Došla sam da vidim vas«.

»Mene?« odgovori neki blagi glas.

Kad čuh njegov zvuk, ja sav pretrnuh. Jer to je bio Emilijin glas.

»Da«, odgovori gospođica Dartl, »došla sam da vas vidim. Šta? Vi se ne stidite tog lica koje je tako mnogo zla učinilo«.

Odlučna i neumoljiva mržnja njenog glasa, njegova stroga oštrina i uzdržavani bes iznese mi je pred oči kao da sam je gledao u punoj svetlosti. Video sam sevanje njenih očiju i priliku uvenulu od strasti, a video sam i ožiljak s celom onom brazgotinom zasečenom preko njenih usana kako podrhtava i kuca dok ona govori.

»Došla sam da vidim«, reče ona, »Šta je zanelo Džemsa Stirforda; devojku koja je odbegla s njim i kojom je prosti svet u njenom mestu rođenja ispirao usta; drsku, razmetljivu prijateljicu osobe kao što je Džems Stirford. Hoću da znam kako izgleda takav stvor«.

Čulo se neko šuštanje, kao da je nesrećna devojka koju je ona zasipala tim pogrdama potrčala prema vratima i kao da se ona koja je govorila isprečila pred nju. Zatim nastade kratko ćutanje.

Gospođica Dartl ponovo progovori, i to kroz stisnute zube, i uz udarac nogom o tle.

»Ostanite tu«, reče ona, »jer ću vas inače prokazati celoj kući i čitavoj ulici; ako pokušate da umaknete od mene, ja ću vas ščepati za kosu i pobuniti i samo kamenje protiv vas!«

Neko zaplašeno mrmljanje bilo je jedini odgovor koji mi dopre do ušiju. Zavlada tišina. Nisam znao šta da radim. Ma koliko da sam želeo da učinim kraj tome razgovoru, osećao sam da nemam prava da se pojavljujem; da samo gospodin Pegoti ima pravo da je vidi i da je uzme u zaštitu. Zar on neće nikad doći? — pomislih nestrpljivo.

»Tako dakle!« reče Roza Dartl i nasmeja se prezrivo. »Najzad je vidim! Gle, pa on je morao biti dosta slabouman stvor kad ga je zanela ta nežna, pretvorna skromnost i pognuta glava!«

»O, za ime božje, poštedite me!« viknu Emilija. »Ma ko da ste, vama je poznata moja istorija, pa vas kumim bogom da me poštedite, ako želite da i vas poštede!«

»Da mene poštede!« odgovori besno ona žena. »A čega to po vašem mišljenju ima zajedničkog između nas?«

»Ničeg osim našeg pola«, reče Emilija i brižnu u plač.

»I na to se«, reče Roza Dartl, »toliko pozivate, i to vi, takva bestidna ženska, da bi mi se srce, da je u njemu bilo ma kakvog drugog osećanja prema vama sem prezrenja i groze, moralo slediti... Naš pol! Vi služite na čast našem polu!«

»Zaslužila sam to«, viknu Emilija, »ali to je tako strašno! Draga, draga gospo! Pomislite šta sam ja prepatila i kako sam nisko pala! O, Marta, vrati se! O, dome, dome moj!«

Gospođica Dartl sede na jednu stolicu koja se videla kroz vrata i pogleda naniže, kao da se Emilija grči na podu ispred nje. Pošto je sad bila između mene i svetlosti, mogao sam videti njenu naviše povijenu usnu i svirepe oči pune požudnog likovanja, pomno uprte u jedno mesto.

»Slušajte ovo što imam da vam kažem«, reče ona, »i čuvajte svoju lažljivu veštinu za one koje možete da vučete za nos!

Mislite li da ćete mene uzbuditi suzama? Taman koliko ćete me zaneti svojim osmesima, vi kupljena robinjo!«

»O, smilujte se na mene!« viknu Emilija. »Pokažite bar malo sažaljenja, jer ću inače poludeti!«

»To ne bi bilo veliko ispaštanje«, reče Roza Dartl, »za vaša zla dela. Znate li šta ste uradili? Mislite li ikad na dom koji ste opustošili?«

»O, ima li noći ili dana kad ne mislim o tome?« viknu Emilija; sad sam je mogao tek malo videti kako kleči, sa glavom zabačenom unazad, bledim licem dignutim naviše, rukama izbezumljeno sklopljenim i pruženim napred i kosom rasutom na sve strane oko sebe. »Je li kad prošao i jedan jedini trenutak, bila ja budna ili spavala, da mi dom nije bio pred očima, onakav kakav je bio u onim izgubljenim danima kad sam mu okrenula leđa i ostavila ga zanavek! O, mili, mili dome moj! O, dragi, mili ujače! Da si samo mogao znati kakav će mi bol zadati tvoja ljubav kad se budem otpadila od dobra, ti mi je ne bi nikad ukazivao tako postojano, ma koliko da si je osećao, nego bi se naljutio na mene bar jednom u životu da bih imala kakvu-takvu utehu! A ovako, nemam nikakve, ama baš nikakve utehe na svetu, jer su me oni svi odreda i vazda jako voleli!« I pade očajno licem na zemlju, pred onom zapovedničkom prilikom, molećivo se trudeći da dohvati skut njene haljine.

Roza Dartl je sedela i gledala naniže u nju, neumoljiva kao da je bronzana figura. Usne su joj bile čvrsto stisnute, kao da zna da se mora jako obuzdavati — ja pišem ono što iskreno verujem — da ne dođe u iskušenje da udari nogom to lepo telo. Jasno sam video nju i njen izraz u kojem se osećala sva snaga njenog lica i njene prirode. — Zar on neće nikad doći.

»Ala su ove gliste bedno uobražene!« reče ona, pošto unekoliko savlada besno talasanje grudi, te je mogla da progovori. »Vaš dom! Zar vi uobražavate da ja i za trenutak mislim na njega, ili zamišljate da biste mogli tom niskom kutu naneti neku štetu koja se ne bi mogla novcem platiti, i to još kako lepo? Vaš dom! Pa vi ste bili trgovačka roba svoga doma, pa su vas kupili i prodali kao i sve drugo što je na prodaju i čime vaši trguju!«

»O, ne, ne govorite tako!« viknu Emilija. »Meni recite što god hoćete, ali ne kaljajte mojim pokorom i sramotom više no što sam ja to uradila ljude koji su isto toliko časni ko i vi! Imajte ma i najmanje poštovanja prema njima, ako ste prava dama, kad već nemate milosti prema meni«.

»Ja govorim«, reče ona ne udostojavajući pažnjom tu molbu i povlačeći svoju haljinu od kužnog dodira Emilijinog, »ja govorim o njegovom domu — gde ja živim. Eto«, reče ona pružajući ruku uz svoj prezrivi smeh i gledajući naniže devojku pred svojim nogama, »i to mi je dostojan uzrok zavade gospođe-majke i gospodina-sina; uzrok bola u kući u koju ovakva ne bi mogla stupiti ni kao sudopera; uzrok gneva, nezadovoljstva i prekora. Ovaj kužni gad, podignut iz obalskog blata da posluži kao zabava za kratko vreme, pa da ga bace natrag odakle je i došao!«

»Ne, ne!« viknu Emilija i sklopi ruke. »Kad me je on prvi put video — o kamo lepe sreće da mi taj

dan nije nikad svanuo i da me je on sreo kad su me nosili na groblje! — ja sam bila tako časno vaspitana kao i vi, ili kao ma koja druga gospodstvena devojka, i trebalo je da budem žena tako dobrom čoveku za kakvog biste se vi, pa i najčasnija devojka na svetu, mogli udati. Ako živite u njegovoj kući i ako ga poznajete, vi ćete znati kakvu je moć on mogao imati nad slabom, sujetnom devojkom. Ja se ne pravdam, ali dobro znam, a i on dobro zna, ili će znati kad bude na izdisaju pa mu to stane mučiti dušu, da se on poslužio svima svojim sposobnostima da me obmane, i da sam mu ja poverovala, pouzdala se u njega i zavolela ga«.

Gospođica Dartl se zgrozi, pa skoči sa stolice, i u svom gađenju zamahnu na nju s toliko pakosti na licu, tako natuštenom i unakaženom od strašne mržnje, da ja zamalo ne priskočih da se umešam. Udarac nije imao određenu metu, te pogodi prazan vazduh. Dok je stajala dahćući, gledala u nju s najvećim nipodaštavanjem koje je mogla osetiti i sva ceptela od glave do pete od besa i prezrenja, ja pomislih kako takav prizor nikad u životu nisam video, niti ću ikad videti.

»Vi zavoleli njega? Vi?« viknu ona sa stisnutom i uzdrhtalom pesnicom koja kao da bi probola predmet svoga gneva samo da je imala oružje.

Emilija se bila povukla tako da je više nisam video. Nije se čuo nikakav odgovor.

»I vi to kažete meni« dodade ona, »tim svojim sramnim usnama? Zašto ljudi ne šibaju takva stvorenja? Da mogu tako nešto narediti, dala bih išibati ovu devojku na mrtvo ime!«

I dala bi, ne sumnjam u to. Ne bih joj smeo poveriti ni spravu za istezanje, sve dok joj se na licu vidi onaj pobesneli izraz.

Ona se polako, pa sve jače stade smejati, i pokaza rukom na Emiliju kao da je oličenje srama i za ljude i za bogove.

»Ona zavolela!« reče ona. »Ova mrcina! I hoće meni da kaže da je on nekad mario za nju? Ha, ha!

Ala su to lažljivci, ti trgovci!«

Njen podsmeh je bio još gori od njenog neprikrivenog besa. Od ta dva njena osećanja mnogo bih radije izabrao ovo drugo. Ali ako je i pustila gnevu na volju, to je bilo samo za trenutak. Ubrzo ga je opet stala obuzdavati, i ma koliko da je besneo u njoj, ona ga je savladala.

»Ja sam došla ovamo, vi izvore čiste ljubavi«, reče ona, »da vidim, kao što sam vam rekla odmah na početku, kako izgleda stvor kao što ste vi. Bila sam radoznala. Sad sam zadovoljila radoznalost. A uz to i da vam kažem da biste najbolje uradili da potražite taj svoj dom, i to što možete pre, pa da sklonite glavu među te svije krasne rođake, koji vas očekuju i koje će utešiti vaš novac. A kad ga budete sasvim potrošili, moći ćete opet verovati, ukazati poverenje i opet zavoleti, je l‘te? Mislila sam da ste neka razbijena igračka kojoj je odzvonilo, neka bezvredna đinđuva koja je izgubila sjaj te se može baciti. Ali vidim da ste čisto zlato, prava dama, zavedeno nevinašce, sa čistim srcem punim ljubavi i istinitosti — kako zaista izgledate, i što je sasvim u skladu sa vašom pričom — pa imam još nešto da vam kažem. Dobro pazite na to. Jer ja ono što kažem i činim, čujete li me, vi vilinski duše? Ono što kažem, mislim i da izvršim«.

U njoj za trenutak opet preovlada bes, ali joj samo pređe preko lica grč, pa je ostavi nasmešenu.

»Sakrijte se«, nastavi ona, »ako ne kod svoje kuće, onda gde bilo. Samo neka to bude negde van mog domašaja; u neki taman život, ili još bolje u tamnu smrt. Čudim se kako to da to vaše zaljubljeno srce nije prepuklo, i kako još niste našli načina da ga smirite! Ja sam čula da se ponekad nađu sredstva za to. Verujem da ih nije teško naći«.

Prekide je tiho plakanje s Emilijine strane. Ona zastade, pa ga stade slušati kao najlepšu muziku.

»Ja sam možda čudna priroda«, nastavi Roza Dartl »ali ne mogu da dišem isti vazduh koji vi dišete. Čini mi se gadan. Zato ću ga pročistiti, očistiću ga od vas. Ako sutra budete ovde, ja ću na opštim stepenicama objaviti vašu istoriju i vaše svojstvo. Kažu mi da u ovoj kući ima pristojnih žena, te je grdna šteta da takva zvezda kao što ste vi živi skrivena među njima. Ako se, pošto odete odavde, sklonite u ovom gradu u kakvom bilo svojstvu osim vašeg pravog svojstva (koje možete slobodno pritežavati, bez nezgode s moje strane), snaći će vas isto, ako saznam za vaše utočište. A kako mi pomaže i izvestan blagorodan gospodin koji je još nedavno težio za vašom rukom, ja ne sumnjam u uspeh u tom pogledu«.

Zar nikada neće doći? Dokle ću ovo slušati? Dokle ću moći slušati?

»O, bože, bože!« viknu jadna Emilija glasom koji bi, po mome mišljenju, dirnuo i najtvrđe srce; ali se po osmehu Roze Dartl videlo da ništa nije kadro da se kosne njenog srca. »Šta ću? O šta da radim!«

»Šta da radite?« odgovori ona. »Pa živite srećno od svojih uspomena! Posvetite život sećanju na nežnosti Džemsa Stirforda; on je hteo da od vas napravi ženu svoga sluge, zar ne; ili osećanju zahvalnosti prema čestitom i zaslužnom stvorenju koje je htelo da vas primi kao poklon od njega. Ili, ako vam ta gorda sećanja i svesnost o vašim sopstvenim vrlinama i časnog položaja do kojeg su vas one uzdigle u očima svega što na sebi. nosi ljudski oblik, nisu dovoljni da vas održe u životu, onda se udajte za tog dobrog čoveka i živite srećno uz njegovu snishodljivost. Ako vam ni to nije dovoljno, onda umrite! Za takve smrti i očajanja postoje kapije i đubrišta; izaberite neko, pa se vinite na nebo!«

Čuh nečiji korak negde daleko na stepenicama. Dobro sam znao čiji je bio. Bio je to njegov korak, bogu hvala!

Kada je to izrekla, ona se odmače od vrata, te sam je izgubio iz vida.

»Samo pazite!« dodade ona lagano i strogo, otvarajući vrata da izađe. »Rešena sam, iz razloga koje imam i zbor mržnje koju gajim, da vas uklonim ako se samo ne povučete sasvim van moga domašaja, ili ne zbacite tu lepu masku. To je sve što imam da vam kažem, a ono što kažem i izvršiću«.

Onaj korak na stepenicama je dolazio sve bliže... i bliže... prošao mimo nje dok je silazila... jurnuo u sobu!

»Ujače!«

Strašan vrisak proprati tu reč. Ja, pričekah za časak, a kad pogledah, videh ga kako pridržava njenu neosetljivu priliku u svom naručju. Gledao je neko vreme u njeno lice, a zatim zastade da ga poljubi... o, sa koliko nežnosti! pa prebaci maramicu preko njega.

»Gos‘n Davide«, reče on drhtavim glasom, pošto pokri to lice, »hvala Nebeskom Ocu što se moj san ostvario! Hvala mu od sveg srca što me je vodio svojim putevima do moje mile!«

On je na te reči podiže na ruke, pa je, dok je njeno pokriveno lice ležalo na njegovim grudima okrenuto prema njegovom, ponese niz stepenice, nepomičnu i nesvesnu.

GLAVA LI

POČETAK JOŠ DUŽEG PUTOVANJA

Sutradan mi rano ujutro, dok sam šetao po bašti sa tetkom, koja se sad inače vrlo malo šetala, pošto je veoma bila, zauzeta negovanjem Dore, javiše da gospodin Pegoti želi da govori sa mnom. On uđe u baštu, a kad pođoh vratnicama, dođe mi u susret do pola puta, pa skide kapu s glave, što je uvek imao običaj da čini kad ugleda moju tetku, prema kojoj je osećao duboko poštovanje. Upravo sam pričao tetki o svemu što se dogodilo prošle večeri. Ona priđe s puno srdačnosti, pa se, ne govoreći ni reči, rukova s njim i potapša ga po mišici. To je učinila tako rečito, da, joj reči nisu bile potrebne. Gospodin Pegoti razumede kao da ih je rekla hiljadu.

»Sad idem unutra, Trote«, reče tetka, »da vidim šta radi Cvetak, jer će uskoro ustati«.

»Ne idete valjda zbog mene, gospođo?« reče gospodin Pegoti. »Ja bih, sem ako mi pamet nije izvetrila od jutros, rekao da vi to idete zbog mene«.

»Vi imate nešto da govorite, dragi prijatelju«, odgovori tetka, »pa će biti bolje da odem«.

»Ako mi dopustite, gospođo«, reče gospodin Pegoti, »učinili biste mi veliku dobrotu da ostanete, sem ako vam ne smeta moje klepetanje«.

»Je 1‘ istina?« reče tetka sa svojom otvorenom đobroćuđnošću. »E, onda ću ostati«.

Tako ona uze pod mišku gospodina Pegotija i pođe prema olistaloj senici u dnu bašte, pa sede na klupu, a ja pored nje. Bilo je mesta i za gospodina Pegotija, ali je on više voleo da stoji, naslanjajući se rukom na grubi sto. Dok je tako stajao i neko vreme zagledao svoju kapu pre no što će početi da govori, nisam mogao da ne zapazim koliko se snage i čvrstine karaktera vidi u njegovoj žilavoj ruci, i kako je to dobra i pouzdana drugarica njegovom čelu i kao gvožđe sivoj kosi.

»Sinoć sam odveo u svoj stan svoje milo dete«, poče gospodin Pegoti dižući oči prema nama. »Ja sam joj se još odavno nadao te sam pripravio sve za nju. Prošlo je nekoliko sati pre no što je došla sebi i poznala me kako valja, a kad me je poznala, pala je na kolena preda me i ispričala mi kao da čita neku molitvu kako se sve to dogodilo. Verovaćete mi da sam kad sam čuo njen glas kao što sam ga nekad slušao tamo kod kuće, dok je bio onako veseo, i gledao je onako skrušenu, kao u prašini po kojoj je naš Spasitelj pisao svojom blaženom rukom, da sam i pored sve zahvalnosti osetio neku ranu u srcu«.

On pređe rukavom preko lica, nimalo se ne trudeći da prikrije zašto to radi, pa onda pročisti grlo.

»Nisam to dugo osećao, jer sam je našao. Samo je trebalo da pomislim da sam je našao, pa da to iščezne. Ni sam ne znam zašto uopšte govorim o tome. Pre jednog minuta nisam imao nameru da reknem ma i jednu reč o sebi, ali mi je to došlo prirodno, pa sam popustio i pre no što sam znao šta radim«.

»Vi ste požrtvovana duša«, reče tetka, »i zato ćete dobiti svoju nagradu«.

Gospodin Pegoti, dok mu je senka lišća poigravala preko lica, iznenađeno prikloni glavu prema mojoj tetki u znak zahvalnosti za njeno dobro mišljenje, pa opet prihvati prekinutu nit priče.

»Kad je ono moja Emilija pobegla«, reče on za časak strogo i jarosno, »iz one kuće gde ju je bila zatvorila ona guja šarka koju je gos‘n David video — a njegova priča je istinita, bog mu po zasluzi sudio! — pobegla je noću. Bila je izvan sebe. Trčala je tako po žalu i mislila je da je stara lađa negde tu, pa nam je dovikivala da okrenemo lica ustranu, jer ona dolazi. Čula je sebe samu kako viče kao da čuje neku drugu osobu, pa se i izranjavila po onom oštrom i šiljatom kamenju i stenju, ali nije ništa osećala kao da je i sama od kamena. Jednako je trčala, s nekom vatrom pred očima i hučanjem u ušima. Odjednom je, ili se, znate možda njoj tako činilo, osvanuo vlažan i vetrovit dan, a ona leži do

gomile kamenja na obali, dok joj neka žena govori, pitajući je na jeziku one zemlje, šta se to tako strašno dogodilo s njom«.

On kao da je gledao sve to o čemu je pripovedao. Sve se to događalo pred njim dok je govorio, i to tako živo, da je usled siline svog preživljavanja ono što je opisivao predstavljao tako jasno da to ne mogu ponoviti. Dok sad, posle tako dugo vremena, pišem o tome, jedva mogu verovati da nisam i sam prisustvovao tim prizorima, jer su mi ostavili u duši tako živ i veran upečatak.

»Kad su Emilijine oči, onda tako bunovne, bolje ugledale tu ženu«, nastavi gospodin Pegoti, »ona poznade da je to jedna od onih s kojima je često razgovarala na žalu. Te noći je, kao što sam već rekao, dugo trčala, ali je ranije često u šetnjama lutala daleko, dobrim delom pešice, a delom čamcem ili kolima, pa je poznavala sav taj kraj duž obale, na mnogo milja unaokolo. Ta žena nije imala svoje dece, pošto je bila još mlada, ali je iščekivala dete; trebalo je da ga uskoro dobije. I neka bi bog uslišao moje molitve, pa joj dao da joj ono bude srećno, da joj bude na utehu i čast dok je živa! Neka je voli i neka je poštuje, i neka joj bude potpora u starosti, u času umiranja, anđeo hranitelj i na ovome i na onome svetu!«

»Amin!« reče moja tetka.

»Bila je malo stidljiva i tiha«, reče gospodin Pegoti, »pa je isprva sedela malo podalje i prela, ili nešto tako, dok je Emilija razgovarala s decom. Ali ju je Emilija zapazila, pa joj prišla i porazgovarala s njom; a kako je ta mlada žena i sama volela decu, one su se brzo sprijateljile. I to toliko, da bi ona Emiliji, kad god bi ona tuda naišla, davala cveća. I sad ju, eto, baš ta žena zapita šta joj se dogodilo tako strašno. Emilija joj reče, a ona je odvede svojoj kući. Da, zaista! Odvede je svojoj kući«, reče gospodin Pegoti i pokri lice rukama.

Više ga je uzbudilo to dobro delo, no išta drugo, bar koliko sam ja video, od one noći kad je Emilija pobegla. Moja tetka i ja ne pokušasmo da ga uznemirimo.

»Bila je to mala krovinjara, kao što možete i misliti«, reče on malo zatim, »ali je ona u njoj našla mesta i za Emiliju (muž joj je bio otplovio na more), i zatim je čuvala tajnu, pa je pridobila i nekoliko suseda koje je imala (nije ih bilo mnogo) da i oni čuvaju tajnu. Emilija se teško razbolela od groznice, i što meni izgleda još čudnije, a može biti i nije tako čudno učenim ljudima, jezik one zemlje potpuno je izvetrio iz glave, te je mogla da govori samo svojim jezikom, koji nije niko razumeo. Seća se kao da je to bilo u snu, kako je ležala tamo i stalno govorila svojim jezikom, i uvek mislila da je stara lađa tu, iza prvog grebena u zalivu, pa je molila i preklinjala da pošalju nekoga onamo i da kažu kako ona umire, pa da joj neko donese oproštaj, ma samo jednu reč. Njoj se skoro za sve to vreme pričinjavalo čas da onaj koga sam maločas pomenuo vreba ispod prozora, čas da je tu u sobi onaj koji ju je i doveo do toga; te je vikala dobroj mlađoj ženi da je ne da, a u isto vreme znala i da je ova ne razume, pa se bojala da će je odvesti. Osim toga, i neka vatra joj je stalno bila pred očima, i neka buka u ušima, a nije bilo ni današnjice, ni jučerašnjice, ni sutrašnjice; nego je sve što se ikad dogodilo u njenom životu, ili što se moglo dogoditi, kao i ono što nije nikad bilo, niti je ikad moglo biti, navalilo najednom na nju, i to ništa jasno i radosno; ali je ipak pevala i smejala se zbog toga! Ne znam koliko je to trajalo; a onda je ovladao njom neki san, a u tome snu je, posle onog stanja u kojem je bila nekoliko puta jača nego što je bila od prirode, pala u neku nemoć, pa se osećala slabija od najmanjeg deteta«.

Tu zastade, kao da želi da se oporavi od strahota koje je opisivao. Pošto je neko vreme ćutao, on nastavi priču.

»Kad se probudila, bilo je prijatno posle podne, i tako tiho, da nije bilo nikakvog šuma osim lakog pljuskanja talasa o obalu onog plavog mora bez plime. Isprva je mislila da je kod kuće i da je nedeljno jutro, ali lišće od vinove loze koje je videla na prozoru i brda preko vode nisu bila kao kod kuće, te su joj govorili protivno. Zatim je došla njena prijateljica da je obiđe, i ona tada saznade da stara lađa nije iza onog prvog grebena u zalivu, nego vrlo daleko, i saznade gde je i zašto je tu, pa

brižnu u plač na grudima te mlade žene, gde sad, nadam se leži njeno detence i veseli je svojim lepim očicama!«

Nije mogao ni da progovori o toj dobroj Emilijinoj prijateljici, a da mu čitav potok suza ne navre na oči. Uzalud se trudio da ih zadrži. Opet su ga savladale dok ju je blagosiljao.

»To je bilo dobro za moju Emiliju«, nastavi on posle tolikih suza, da ih ja nisam mogao gledati a da i sam ne zaplačem, dok je moja tetka već plakala od sveg srca. »Ali joj je jezik one zemlje bio sasvim izvetrio iz glave, pa je morala da govori znacima. Tako se ona oporavljala iz dana u dan, sporo ali postojano, i trudila da uči imena pojedinih običnih stvari, kao da ih nikad nije čula u životu, sve do jedne večeri kad je sedela kraj svog prozora i posmatrala jednu devojčicu koja se igrala na žalu. To je dete odjednom pružilo prema njoj ruku i reklo što bi na engleskom značilo: ‚Ribarska ćerko, evo jedne školjke!‘ — jer treba da znate da su je oni isprva zvali ‚Lepa gospo!‘ kao što je običaj u toj zemlji, pa ih je ona naučila da je zovu: .Ribarska kćeri!‘ To dete joj odjednom viknu: ‚Ribarska kćeri, evo jedne školjke!‘ i Emilija ga shvati, pa mu odgovori i brižnu u plač, i sve joj se ponovo vrati«.

»Kad je Emilija sasvim ojačala«, reče gospodin Pegoti pošto je opet kratko vreme ćutao »ona se stade dovijati kako da ostavi to dobro mlado stvorenje i da se vrati u svoju zemlju. Muž se tada već bio vratio kući, te su je njih dvoje zajedno ukrcali na jednu trgovačku lađicu koja je išla za Leghorn, a odatle za Francusku. Imala je nešto novaca, ali oni nisu hteli da prime skoro ništa za sve što su joj učinili. To me skoro raduje, iako su tako siromašni. Ono što su učinili uloženo je onde gde ni moljac ni rđa ne čine kvara, i gde se lopovi ne uvlače i ne kradu, gos‘n Davide, i to će trajati duže nego sve blago na svetu!«

»Emilija dođe u Francusku i stupi u jednu pristanišnu gostionicu da služi gospođe koje putuju. I tamo jednoga dana dođe ona guja... Neka mi nikad ne izađe na oči, jer ne znam šta bih mu mogao uraditi!... On je nije opazio, a njoj se, čim ga je ugledala, vratio sav onaj strah i izbezumijenost, te je pobegla i od samog njegovog daha. Došla je u Englesku i iskrcala se u Doveru«.

»Ne znam sigurno«, reče gospodin Pegoti, »kad je počela da gubi pouzdanje, ali je celim putem do Engleske nameravala da se vrati svom milom domu. Kad uskoro stiže u Englesku, ona se već okrete licem prema njemu. Ali ju je od toga na putu odvratio strah da joj neće oprostiti, strah da će se na nju prstom pokazivati, strah da je neko od nas može biti umro zbog nje, strah od puno koječega! ‚Ujače, ujače!‘ veli ona meni, ‚strah od toga da nisam dostojna da učinim ono što je moje ranjeno srce tako žudelo da učini, bio je najstrašniji od svega! Okrenula sam leđa onda kad sam od sveg srca najtoplije molila boga samo da mogu opet da dopuzim do starog praga, da ga poljubim, da spustim svoje grešno lice na njega i da me ujutro nađu na njemu mrtvu‘«.

»Došla je«, reče gospodin Pegoti, a glas mu pređe u šapat pun užasa, »u London. Ona... koja ga nije nikad videla u životu ... sama ... bez prebijene pare... mlada ... tako lepa ... došla u London! Skoro istog časa u koji se iskrcala, onako žalosna, naišla je, kako se njoj učinilo, na jednu prijateljicu, neku pristojnu ženu, koja joj je govorila o šivenju, koje je ona bila izučila, i kako će joj naći puno posla, i stan za tu noć, i kako će se sutra u tajnosti raspitati o meni i svima na domu. I kad je moje dete«, reče glasno, s izrazom velike zahvalnosti, koja ga je potresla od glave do pete, »stajalo na rubu nečega goreg no što mogu zamisliti i opisati, spasla ju je Marta, verna svome obećanju«.

Ja ne mogoh zadržati radostan uzvik.

»Gos‘n Davide«, reče on i zgrabi mi ruku svojom snažnom šakom, »vi ste je prvi meni spomenuli! Hvala vam, gospodine! Ona je bila odana od sveg srca! Imala je gorko iskustvo i znala gde da motri i šta da radi. I uradila je. A milostivi bog je bdeo nad svim tim! Došla je sva bleda i užurbana Emiliji dok je spavala i rekla joj: ‚Ustani i beži od goreg no što je smrt i pođi sa mnom!‘ Oni iz te kuće bi je zadržali, ali bi bilo lakše zadržati more! .Sklonite mi se s puta‘, rekla im je ona, ‚ja sam avet koja je odvraća sa ivice otvorenoga groba!‘ Kazala je Emiliji da me je videla i da zna da je

ja volim i da joj opraštam. Umotala ju je na brzu ruku u svoje odelo, povela je slabu i drhtavu i vodila je ispod ruke. Nije slušala šta oni tamo govore, kao da je bila gluva. Prošla je između njih s mojim detetom, i gledala samo u nju, i srećno je izvukla u gluvo doba noći iz tog crnog ambisa propasti!«

»Pobrinula se za Emiliju«, reče gospodin Pegoti, koji je bio pustio moju ruku i stavio svoju na izbuđeno srce,»postarala se za Emiliju, koja je ležala izmorena i buncala u snu s vremena na vreme do kasno ujutro. Onda je izišla da potraži mene, pa onda vas gos'n Davide. Emiliji nije kazala zašto izlazi, iz straha da nju ne izda hrabrost i da ne dođe na misao da se sakrije. Ne mogu da znam kako je ona nemilosrdna gospođa doznala da je ona tu. Da li ih je onaj o kome sam toliko puta govorio slučajno video kako ulaze tu, ili je, pak, što je po mom mišljenju najverovatnije, čuo za nju od one žene — ne pitam se mnogo. Glavno da sam našao svoju nećaku«.

»Celu noć smo Emilija i ja bili zajedno«, reče gospodin Pegoti. »Nije bilo mnogo vremena za priču, ali je ono što mi je ispričala kroz gorke suze manje od onoga što sam pročitao iz njenog dragog lica, koje je kraj mog ognjišta odraslo do lica mlade žene. Cele su joj bogovetne noći ruke bile oko moga vrata, a njena glava ležala je ovde, te sad znamo sasvim sigurno da se možemo pouzdati jedno u drugo, pa čak i više.«

Prestao je da govori, dok mu je ruka na stolu ležala savršeno mirno, puna odlučnosti koja bi ukrotila i lavove.

»Mene je već jednom bio obasjao zračak svetlosti, Trote«, reče moja tetka brišući oči, »kad sam se ono bila rešila da budem kuma tvojoj sestri Betsi Trotvud, koja me je razočarala; ali mi odmah posle toga ništa ne bi pružilo veće zadovoljstvo nego kumovanje detencetu te mlade žene«.

Gospodin Pegoti klimnu glavom da kaže kako razume osećanje moje tetke, ali se nije usudio da se fečima izrazi o onome što je ona želela. Svi smo ućutali obuzeti svojim mislima, dok je tetka čas brisala oči, čas grčevito jecala, a čas se opet smejala i nazivala sebe ludom, te ja najzad progovorih.

»Vi ste sigurno već sasvim rešeni«, rekoh gospodinu Pegotiju, »u pogledu budućnosti, dragi prijatelj? Skoro ne treba ni da vas pitam«.

»Potpuno, gos'n Davide«, odgovori on, »i kazao sam to Emiliji. Ima prostranih zemalja daleko odavde. Naša budućnost leži tamo, preko mora«.

»Hoće oboje da se isele, tetka«, rekoh ja.

»Da!« reče gospodin Pegoti s osmehom punim nade. »Niko ne može prekorevati moju Emiliju tamo u Australiji. Tamo ćemo početi život iznova«.

Ja ga upitah je li odredio tačno vreme polaska.

»Rano jutros sam išao dole na dokove, gospodine, da se obavestim o tim brodovima. Za nekih šest nedelja do dva meseca od danas otploviće jedna lađa — jutros sam je video i popeo se na nju — pa ćemo i mi njom otploviti«.

»Sasvim sami?« upitah ja.

»Da, gos'n Davide«, odgovori on. »Znate, moja sestra voli vas i vaše, a toliko je navikla da misli o svojoj zemlji, da ne bi bilo lepo pokretati je. A osim toga, tu je i onaj o kome mora da se stara, gos'n Davide, i na koga ne treba zaboraviti«.

»Siroti Ham«, rekoh ja.

»Znate, gospođo, moja dobra sestra se stara o njegovoj kući, a on je navikao na nju«, objašnjavao je gospodin Pegoti, da bi moja tetka bolje shvatila. »On će vam sedeti i pričati s njom u sasvim mirnom raspoloženju, dok sa drugim verovatno ne bi usta otvorio. Jadni mladić«, reče gospodin Pegoti mašući glavom, »nije mu ostalo toliko da bi mogao da odvoji nešto od onoga što ima!«

»A gospođa Gamidž?« upitah ja.

»E, o tome sam mnogo razmišljao. Zaista vam kažem«, odgovori gospodin Pegoti s neodlučnim izrazom na licu koje se postepeno razvedri dok je govorio, »mnogo sam mislio o gospođi Gamidž.

Znate kako je: kad gospođa Gamidž stane da misli o svome starom, onda ne bi čovek rekao da je baš zgodna za društvo. Među nama budi rečeno, gos'n Davide, — a i vama, gospođo, kad gospođa Gamidž stane da cmizdri, to je u našem kraju reč za plakanje, onaj ko nije znao njenog starog, mogao bi reći da je kmezava. Ali ja sam poznavao njenog starog«, reče gospodin Pegoti, »i znam šta je vredeo, te je razumem; nego, znate, to kod drugih ne ide, i ne može da ide«.

Tetka i ja se potpuno saglasismo s njim.

»A uz to«, reče gospodin Pegoti, »mojoj sestri bi se moglo učiniti (ne velim da bi joj se učinilo, nego da bi moglo) da joj gospođa Gamidž ovda-onda zadaje muke. Te zato i ne nameravam da gospođu Gamidž usidrim kod njih, no da joj nađem neku udžericu, gde će moći da ribari nekako sama za sebe. U našem govoru udžerica znači kućica, a da ribari znači da se stara nekako sama o sebi. I toga radi«, reče gospodin Pegoti, »nameravam da joj, pre no što pođem, odredim redovnu pomoć od koje bi mogla živeti dosta udobno. To je neobično verno stvorenje. Ne može se ni očekivati, razume se, da će u njenim godinama ojađena i ucveljena žena kao što je ta stara majčica moći da se prebija po brodovima i po šumama i pustarama u novoj i dalekoj zemlji, te sam tako smislio da to uradim s njom«.

Nije zaboravio nikoga. Mislio je o svačijim pravima i težnjama, samo ne o svojim.

»Emilija će«, nastavi on, »stalno biti sa mnom, jadno dete; njoj je tako potreban mir i odmor, dok ne dođe vreme da krenemo na put. Radiće na haljinama koje se moraju pripraviti, pa se nadam da će joj se njene nevolje učiniti davnije no što su bile kad vidi da je opet kraj svoga grubog ujaka koji je voli«.

Moja tetka je klimala glavom kao da tvrdi da se i ona slaže s tom nadom, i to pričini veliko zadovoljstvo gospodinu Pegotiju.

»Ima još jedna stvar, gos'n Davide«, reče on i metnu ruku u džep na grudima, pa ozbiljna lica izvadi mali svežanj hartija, koji sam već ranije bio video, i koji sad razvi na stolu. »Ovde su one novčanice, pedeset i po funti. Tome želim da dodam novac s kojim je ona otišla odande. Pitao sam je o tome, ali joj nisam kazao zašto, pa sam dodao i tu sumu. Ja nisam učen čovek. Hoćete li biti dobri da vidite je li to u redu?«

I izvinjavajući se što nije toliko pismen i učen, predade mi list hartije, pa je gledao u mene dok sam ga ja pregledao. Bilo je sve tačno.

»Hvala vam, gospodine«, reče on, pa sve uze natrag. »Ovaj novac, ako se vi s tim slažete, gos'n Davide, staviću upravo pred polazak u jednu kovertu upućenu na njegovo ime, pa ću je metnuti u drugu kovertu upućenu njegovoj majci. Reći ću joj ovako ukratko, kao što vama govorim, otkuda te pare, i da sam otišao, te da mi ih više ne mogu vratiti«.

Ja mu rekoh da će biti dobro ako tako uradi, i da sam potpuno ubeđen u to pošto on oseća da tako valja.

»Rekao sam da ima samo još jedna stvar«, nastavi on uz ozbiljan osmeh, pošto opet uveza svoj mali svežanj i vrati u džep, »ali ima dve stvari. Kad sam jutros pošao od kuće, nisam znao hoću li moći da odem lično da saopštim Hamu šta se s božjom milošću dogodilo, pa sam zato, dok sam bio napolju, u jednom pismu svima javio sve kako je bilo, i da ću sutra doći do njih da skinem sa duše brigu o onom malom broju poslova koje tamo treba posvršavati, a verovatno i da se oprostim od Jarmuta, pa sam ga predao na poštu«.

»Želite li da i ja pođem s vama?« rekoh ja, pošto videh da je ostalo nešto što nije rekao.

»Ako biste mogli da mi učinite takvu ljubaznost i dobrotu, gos'n Davide«, odgovori on. »Ja znam da bi se oni svi obradovali kad bi vas videli«.

Pošto je mala Dora bila dobro raspoložena, i pošto je želela da idem, — što sam doznao kad sam porazgovarao s njom o tome — ja mu obećah da ću poći s njim kad on to želi. I tako se sutradan nađosmo na poštanskim kolima za Jarmut, opet na putu kroz stari, poznati kraj.

Dok smo uveče prolazili dobro poznatom ulicom, i dok je gospodin Pegoti, i pored sveg mog protivljenja, nosio moju torbu, ja zavirih u dućan »Omera i Džorama« i ugledah u njemu starog prijatelja, gospodina Omera, kako puši svoju lulu. Nisam voleo da prisustvujem prvom susretu između gospodina Pegotija, njegove sestre i Hama, te mi gospodin Omer posluži kao izgovor da malo zaostanem.

»Kako je gospodin Omer posle toliko vremena?« rekoh ja ulazeći.

On rastera rukom dim od lule da me bolje vidi, pa me odmah poznade i vrlo se obradova.

»Ja bih ustao, gospodine, da vam se zahvalim što mi činite čast ovom posetom«, reče on, »samo da mi se noge nisu pokarabasile, te me sad moji guraju na točkovima, Ali inače sam vam ja, sem tih nogu i daha, zdrav kao dren, milom bogu hvala!«

Čestitah mu na zadovoljnom izgledu i dobrom raspoloženju, pa opazih da se njegova laka stolica kreće na točkovima.

»Duhovita je to stvar, zar ne«, upita on idući za mojim pogledom i gladeći laktom naslon za ruku. »Ide lako kao perce, a stiže sigurno kao poštanska kola. Da vidite samo, moja mala Mini, znate, moja unuka, dete moje kćeri Mini, navali svojom malom snagom pozadi, gurne je, i mi ti poletimo hitro i veselo, da se lepše ne može. I, znate šta još, neobično zgodna stolica za onoga koji puši lulu!«

Nikad nisam video tako dobru starinu kao gospodina Omera, koji sve vidi u najlepšoj boji i u svemu nalazi uživanja. Sav je blistao od zadovoljstva, kao da su njegova stolica, njegova sipnja i oduzete noge — sastavni deo velikog izuma za unapređenje raskošnog uživanja koje se zove: pušenje na lulu.

»I, hoćete li mi verovati, ja sad u ovoj stolici viđam više ljudi nego što sam ih viđao ikad van nje. Iznenadili biste se kad biste čuli koliki broj ljudi navrati meni preko dana da malo proćaskamo. Verujte da biste se iznenadili. Otkako sam se skrasio u ovoj stolici, u novinama ima dvaput više novosti no što ih je pre bilo. A što se tiče drugog čitanja, bože moj, koliku sam ja gomilu knjiga dosad pročitao! Eto, to je ono što me, tako raduje! Da su u pitanju oči, šta bih onda radio? A šta bih radio da su u pitanju uši? A ovako, kad su u pitanju noge, šta mi je to? Pa noge su mi samo još više skraćivale dah dok sam se njima služio. A sad, ako želim da izađem na ulicu, ili dole na žal, imam samo da zovnem Dika, najmlađeg šegrta Džoramovog, pa da se izvezeni u svojim sopstvenim kolima, kao lordmer grada Londona«.

Tu se malo zaduva od smeha.

»E, bog vas veselio«, reče gospodin Omer i opet se lati lule, »Čovek mora biti spreman i na dobro i na zlo; mora se pomiriti sa svačim u ovome životu! Džoramu dobro ide posao, odlično!«

»Milo mi je što to čujem«, rekoh ja.

»Znao sam da će vam to biti milo«, reče gospodin Omer. »A Džoram i Mini su vam kao golub i golubica. Šta može čovek drugo poželeti? Šta su noge u poređenju s tim«.

Njegovo krajnje preziranje sopstvenih nogu dok je tako sedeo i pušio bila je jedna od najprijatnijih nastranosti od sviju na koje sam naišao.

»A otkako sam se dao na čitanje naveliko, vi ste se dali na pisanje naveliko, a, gospodine?« reče gospodin Omer gledajući u mene s divljenjem. »Ala je ono divna stvar, ono vaše delo! Kakvi izrazi u njemu! Gutao sam svaku reč... svaku reč. A da me to uspava, ni govora!«

Ja izrazih svoje zadovoljstvo kroz smeh, ali moram priznati da mi se ta veza misli učini značajna.

»Dajem vam časnu reč, gospodine«, reče Omer, »da se, kad spustim knjigu na sto pa je pogledam spolja, onako zamašnu, u tri posebne sveske: jedna, dve, tri; da se sav ukrutim od ponosa, kao Pančo, kad pomislim da sam nekada imao čast da održavam poslovne veze sa vašom porodicom. O, bože moj, kako to sad izgleda odavno, zar ne? Tamo preko u Blanderstonu. Ala je ono bilo lepo malo siroče što smo ga sahranili kraj one pokojnice. A i vi ste onda još bili mali švrća! O, bože, bože!«

Promenih predmet razgovora, pomenuvši Emiliju. Pošto sam ga uverio da nisam zaboravio kako

je on uvek pokazivao interesovanje za nju, i sa koliko je dobrote postupao s njom, ja mu u krupnim potezima ispričah kako se vratila ujaku pomoću Marte: znao sam da će to starome biti milo. On je slušao s najvećom pažnjom, pa kad sam završio, reče uzbuđeno:

»To me raduje, gospodine! To je tako dobra vest kakvu odavno nisam čuo. O, bože, bože! A šta će sad uraditi za onu nesrećnu ženu, Martu?«

»Dodirnuli ste jednu stvar o kojoj neprestano mislim od juče«, rekoh ja, »ali o kojoj još ne mogu ništa redi, gospodine Omere. Gospodin Pegoti nije ništa govorio o tome, a ja iz naročite pažnje nisam mogao da progovorim prvi. Ja sam uveren da on to nije zaboravio. On ne zaboravlja ništa što je nekoristoljubivo i dobro«.

»Jer, znate«, reče gospodin Omer nastavljajući gde je stao, »ako se bilo šta uradi za nju, voleo bih da i ja u tome učestvujem. Upišite me sa kojom bilo sumom koju smatrate za umesnu i izvestite o tome. Ja nisam nikad mogao verovati da je ta devojka sasvim rđava, pa mi je milo što sad vidim da nije. To će obradovati i moju kćer Mini. Mlade žene su ćudljiva stvorenja u nekim stvarima (majka joj je bila ista kao i ona), ali su im srca meka i dobra. A u pogledu Marte, kod Mini je sve to onako naizgled, mada vam ne bih mogao objasniti našto će joj to. Ali je sve io naizgled, časti mi. Ona bi joj krišom učinila svako dobro. Zato budite tako dobri pa me upišite za onoliko koliko smatrate da je umesno, i napišite reč-dve kuda da to pošaljem. Bože moj«, reče gospodin Omer, »kad se sastaju dva kraja ljudskog života, kad čovek shvati da ga, ma koliko još bio snažan, po drugi put vozaju u nekoj vrsti dečjih kolica, treba da ga raduje svako dobro delo koje može da učini! A toga mu treba puno. I to ne govorim naročito o sebi«, reče gospodin Omer, »jer, gospodine, smatram da se svi mi primičemo podnožju brega ma kojih da smo godina, jer vreme ne stoji ni za trenutak. Zato treba da stalno činimo poneko dobro delo i da se tome radujemo. Nema zbora!«

On istrese pepeo iz lule, pa je stavi na jednu poličicu pozadi stolice, udešenu naročito za to.

»Eto, uzmite, na primer, Emilijinog rođaka za koga je trebalo da se uda«, reče gospodin Omer; »tako krasan čovek da krasnijeg nema u Jarmutu! On ima običaj da večerom dođe na razgovor sa mnom, ili da mi nešto čita, ponekad i čitav sat. Ja to nazivam dobrim delom. Sav je njegov život jedno dobro delo«.

»Ja ću ga sad videti«, rekoh ja.

»Hoćete li?« reče gospodin Omer. »Recite mu da sam dobro i da ga pozdravljam. Mini i Džoram su na nekoj igranci. Da su kod kuće i oni bi se ponosili što vas vide, kao što se i ja ponosim. Znate, Mini neće da izlazi skoro nikako ‚zbog tate', kako ona kaže. Zato sam se ja večeras zakleo da ću, ako ona ne ode, leći u postelju u šest. I eto, zato su«, gospodin Omer se stade sav tresti od smeha na tu svoju doskočicu, zajedno sa stolicom, »ona i Džoram otišli na zabavu«.

Ja se rukovah s njim i poželeh mu laku noć.

»Jedan časak, gospodine«, reče gospodin Omer. »Da odete, a ne vidite moga slona, propustili biste najlepši prizor. Nikad niste videli ništa ni nalik na to. Mini!«

Ozgo mu se odazva zvonak glasić: »Idem, dedice!« i lepa devojčica duge, svetloplave kovrdžaste kose ubrzo utrča u dućan.

»Ovo je moj mali slon, gospodine«, reče gospodin Omer milujući dete. »Sijamska pasmina, gospodine. Deder sad, mali slone!«

Mali slon širom otvori vrata sobe za sedenje, što mi omogući da vidim da su u poslednje vreme tu sobu pretvorili u spavaću sobu za gospodina Omera, koga nije bilo lako prenositi gore; pa onda upre svojim lepim čelom i razbarušenom kosom o zadnji deo gospodin Omerove stolice.

»Slon upire glavom, kao što znate, gospodine«, reče gospodin Omer i namignu prema meni, »kad nešto posluje. Jedan, dva, tri!«

Na taj znak mali slon, s veštinom koja je bila skoro pravo čudo kod tako male životinje, okrete stolicu zajedno sa gospodinom Omerom u njoj, pa je otkotrlja pravo u sobu ne dodirnuvši dovratak,

dok se gospodin Omer, neizmerno uživajući u toj predstavi, usput osvrtao na mene, kao da je to pobedonosni ishod njegovih dugih životnih napora.

Pošto se malo prošetah po varoši, odoh Hamovoj kući. Pegoti se bila sasvim tamo preselila, a svoju kuću izdala gospodin-Barkisovom nasledniku u kiridžijskom poslu, koji joj je lepo platio za pravo da radi kao naslednik, i za kola i konja. Mislim da je još bio na poslu onaj isti stari konj koga je i gospodin Barkis terao.

Zatekoh ih u urednoj kuhinji u društvu gospođe Gamidž, koju je iz stare lađe bio doveo lično gospodin Pegoti. Sumnjam da bi je iko drugi mogao nagovoriti da napusti svoje mesto. Bilo je očevidno da im je on svima sve kazao. I Pegoti i gospođa Gamidž su držale kecelje na očima, a Ham je tek bio izašao »da se malo prođe po žalu«. Uskoro se vrati kući i obradovao se kad me ugleda, a nadam se da su se i drugi bolje osećali zbog mog prisustva, Govorili smo na način koji je bio skoro veseo o tome kako će se gospodin Pegoti obogatiti u novoj zemlji i o čudesima koja će opisivati u svojim pismima. Emilijino ime nismo nikako pominjali, ali smo izdaleka više puta ciljali na nju. Ham je bio najvedriji od sviju u društvu.

Ali mi Pegoti kaza kad me sa svećom doprati u sobicu, gde me je knjiga o krokodilima čekala spremna na stolu, da je on uvek isti. Ona misli, reče mi kroz plač, da mu je prepuklo srce — iako je pun hrabrosti kao i blagosti, i mada radi napornije i bolje no ma koji majstor u bilo kojem brodogradilištu u tom kraju. Dešava se ponekad, reče mi ona, da uveče, dok govore o svom starom životu u lađi, pomene i Emiliju kao dete. Ali nikad ne govori o njoj kao o ženi.

Meni se učinilo da na njegovom licu vidim da bi želeo da govori sa mnom nasamo. Stoga odlučih da mu sledeće večeri pođem u susret kad se bude vraćao kući s rada. Pošto sam to smislio u sebi, ja zaspah. Te večeri, prvi put posle tolikih noći, ukloniše sveću iz prozora i gospodin Pegoti leže u svoju staru, viseću postelju, u staroj lađi, dok mu je vetar ćućorio oko ušiju kao nekad.

Čitav sutrašnji dan bio je zauzet ustupanjem svog ribarskog čamca i alata, i pakovanjem i slanjem za London teretnim kolima jednog dela kućnih stvari za koje je mislio da mu mogu biti korisne, dok se od ostalih stvari opraštao ili ih poklanjao gospođi Gamidž. Ona je bila uz njega celog tog dana. Pošto sam imao tužnu želju da još jednom vidim staru lađu pre no što je zaključaju, dogovorih se da se s njima nađem tamo uveče. Ali sam pri dogovaranju imao na umu da prvo treba da porazgovaram s Hamom.

Bilo je lako sresti ga, jer sam znao gde radi. Sretoh ga na jednom zaklonitom mestu na žalu, kuda sam znao da će proći, pa se vratih s njim da mu pružim priliku da govori sa mnom, ako mu zaista nešto leži na srcu. Nisam se prevario u izrazu njegovog lica. Bili smo prešli tek mali deo puta zajedno, kad on reče ne gledajući u mene:

»Gos‘n Davide, jeste li je videli?«

»Samo za časak dok je bila onesvešćena«, odgovorih ja tiho.

Išli smo još neko vreme, pa on reče:

»Gos‘n Davide, mislite li da ćete je još videti?«

»To bi možda bilo suviše bolno za nju«, rekoh ja.

»I ja sam pomišljao na to«, reče on. »I bilo bi, zaista«.

»Ali slušajte, Hame«, rekoh ja blago. »Ako postoji nešto što bih joj ja mogao napisati umesto vas, u slučaju da joj to ne bih mogao kazati; ako ima bilo šta što biste želeli da joj saopštite preko mene; ja bih to smatrao za sveti amanet«.

»Znam. Ja vam od srca zahvaljujem, gospodine. Mislim da ima nešto što bih želeo da joj se kaže ili napiše«.

»Šta to?«

Išli smo još dalje ćuteći, pa onda on progovori:

»Ne mislim da kažem da joj praštam. Nikako. Nego pre da ja molim da mi oprosti što sam joj se

nametnuo sa svojom ljubavlju. Ponekad pomislim, gospodine, da bi ona, da nisam dobio njeno obećanje da će poći za rnene, imala toliko prijateljskog poverenja u mene da mi kaže kakva se bitka bije u njenoj duši i da bi se posavetovala sa mnom, te bih je možda spasao«.

Ja mu stegoh ruku.

»Je li to sve?«

»I još nešto«, odgovori on, »ako smem da kažem, gos'n Davide«.

Još smo neko vreme išli pre no što on ponovo progovori. Kad je u govoru zastajao, što ću ja označivati tačkicama, nije plakao. Prosto je prebirao misli da se izrazi što jasnije.

»Voleo sam je ... i volim samo sećanje na nju ... isuviše duboko da bih je mogao zavarati da veruje o meni lično da sam srećan čovek, Mogao bih biti srećan samo... da sam je zaboravio ... a bojim se da bih teško mogao podneti da se njoj kaže da sam je zaboravio. Ali ako vi, učevan čovek, gos'n Davide, možete da smislite nešto što bi nju dovelo do toga da poveruje da nisam jako nesrećan, a da je još volim i da tugujem za njom; nešto što bi je dovelo do toga da misli da nisam sit života, a da se ipak nadam da ću je bez prekorevanja videti tamo gde pakosnici više ne dosađuju i gde umorni počivaju, šta bilo što bi olakšalo teret njenoj tužnoj duši, a što je ne bi navelo na misao da bih se ja ikad mogao oženiti, ili da je moguće da mi ikad neko drugi bude ono što mi je ona bila... ja bih vas molio da joj to kažete... uz moje molitve za nju... koja mi je bila tako draga!«

Ja mu stegoh mušku ruku i rekoh da primam na sebe da uradim što mogu bolje.

»Hvala vam, gospodine«, odgovori on. »Ljubazno je od vas što ste izišli pred mene. Ljubazno je od vas i to što ste ga dopratili ovamo. Gos'n Davide, ja vrlo dobro razumem, iako će moja tetka doći u London pre nego što oni otplove, te će se ponovno sastati, da ja njega neću više videti. Ja to osećam nekako posigurno. Mi o tome ne govorimo, ali će tako biti, a i bolje je da tako bude. Kad ga vidite poslednji put... sasvim poslednji put... hoćete li da mu izrazite najveću ljubav i odanost, i zahvalnost siročeta kome je on bio više no što bi bio otac?«

Ja mu i to tvrdo obećah.

»I opet vam hvala, gospodine«, reče on pa se srdačno rukova sa mnom. »Znam kuda idete. Zbogom!«

I lako mahnuvši rukom, kao da mi objasni da ne može u onu staru kuću, okrete se i ode. Dok sam gledao za njegovom prilikom kako po mesečini prelazi preko puste ravnice, videh kako okreće lice prema jednom tračku srebrnaste svetlosti na moru i ide dalje gledajući u njega, dok ne postade kao senka u daljini.

Kad se približih staroj lađi, vrata su na njoj bila otvorena, a kad uđoh, videh da je iz nje iznesen sav nameštaj, osim jednog starog sandučeta, na kojem je sedela gospođa Gamidž s korpom na kolenu i gledala u gospodina Pegotija. On je naslonio lakat na grubi kamin i gledao u ono malo žara što je tinjalo na ognjištu, a kad uđoh, progovori veselim glasom:

»Došli ste kao što ste i obećali da joj kažete zbogom, a gos'n Davide?« reče on i uze sveću. »Prilično ogolela, je l'?«

»Zaista ste dobro iskoristili vreme«, rekoh ja.

»Pa nismo sedeli besposleni, gospodine. Gospođa Gamidž je radila kao... ne znam šta bih rekao, kako je radila gospođa Gamidž«, reče gospodin Pegoti, gledajući u nju u neprilici što ne nailazi na osmeh odobravanja.

Gospođa Gamidž ne reče ništa, nagnuta nad svoju korpu.

»Eto, to je ono isto sanduče na kojem ste nekad sedeli zajedno sa Emilijom!« reče gospodin Pegoti šapatom. »Sad ću da ga odnesem sa sobom kao poslednju stvar. A evo i vaše stare sobice; pogledajte je, gos'n Davide! Sumorna večeras da ne može biti sumornija!«

I zaista, vetar je, iako je bio tih, nekako svečano šumeo i obigravao oko napuštene lađe, uz neko tiho, vrlo tužno zavijanje. Sve je bilo iščezlo, čak i ono malo ogledalo u ramu od sitnih školjki.

Zamišljao sam sebe kako ležim tu, onda kad se ona prva promena dogodila kod moje kuće. Mislio sam o plavoj devojčici koja me je zanela. Mislio sam o Stirfordu; i obuze me neki besmisleni strah da je on tu negde blizu i da ga mogu sresti na svakom koraku«.

»Verovatno će proći dosta vremena dok stara lađa dobije nove stanare. Sad je u ovoj okolini svi smatraju za nesreću«.

»Je li svojina nekog u ovoj okolini?«

»Svojina je jednog majstora za jarbole gore u gradu«, reče gospodin Pegoti. »Večeras ću mu predati ključeve«.

Zavirismo i u drugu sobicu, pa se vratismo gospođi Gamidž, koja je sedela na sandučetu i koju gospodin Pegoti, pošto spusti sveću na policu nad kaminom, zamoli da ustane da bi izneo sanduče pre no što ugasi sveću.

»Danijele«, reče gospođa Gamidž, pa odjednom ostavi korpu i pripi se uz njegovu ruku, »dragi Danijele, poslednje reči koje ću ti reći na rastanku sa ovom kućom jesu da me ne ostavljaš za sobom. Nemoj ni pomišljati da me ostaviš za sobom, Danijele! Nikako!«

Gospodin Pegoti, onako iznenađen, pređe pogledom sa gospođe Gamidž na mene, pa s mene opet na gospođu Gamidž, kao da se trgao iz sna.

»Ne ostavljaj me, dragi moj Danijele, ne ostavljaj«, ciknu gospođa Gamidž uzbuđeno. »Povedi i mene sa sobom, Danijele; povedi me zajedno s Emilijom. Služiću te verno i odano. Ako tamo kuda ideš ima robova, ja ću ti biti robinja i biću srećna, samo me ne ostavljaj, Danijele, dragi moj i dobri Danijele!«

»Ama, dobra dušo«, reše gospodin Pegoti mašući glavom, »ti i ne znaš kako je to dug put morem i kako je tamo tegoban život!«

»Znam, Danijele, znam! Mogu misliti«, viknu gospođa Gamidž. »Ali moje poslednje reči na rastanku pod ovim krovom jesu: ostajem u ovoj kući i umreću ako me ne povedeš. Ja mogu da kopam, mogu sve da radim. Mogu da živim tegobnim životom. Sad mogu da volim i da budem strpljiva, više no što ti misliš, Danijele, ako samo hoćeš da probaš. Neću ni dodirnuti pomoć, ma skapala od gladi, Danijele Pegoti; ali ću ići s tobom i Emilijom i do na kraj sveta ako mi dopustiš. Ja znam kako je to; znam da ti misliš kako sam samotna i ojađena;, ali, dragi čoveče, to više nije tako! Nisam ja uzalud sedela ovde tako dugo i čekala, i mislila o tvojim mukama; izvukla sam ja neku korist iz toga. Gos‘n Davide, progovorite mu i vi za mene! Ja poznajem njegove i Emilijine navike, a znam i njine jade, pa ih mogu ponekad i tešiti, i uvek raditi za njih! Danijele, dragi Danijele, dopusti da pođem s vama!«

Tu mu gospođa Gamidž zgrabi ruku i stade ljubiti s priprostom dirljivošću i ljubavlju, u nekom priprostom ushićenju punom odanosti i zahvalnosti koju je on potpuno zasluživao.

Iznesmo sanduče napolje, ugasismo sveću, zaključasmo vrata spolja, i ostavismo staru lađu čvrsto zatvorenu, kao crnu mrlju u mraku oblačne noći. Kad smo se sutradan na krovu poštanskih kola vraćali za London, gospođa Gamidž je sa svojom korpom bila na zadnjem sedištu, te je gospođa Gamidž bila presrećna.

GLAVA LII

PRISUSTVUJEM JEDNOJ EKSPLOZIJI

Kad se vreme koje nam je gospodin Mikober bio tako tajanstveno odredio primače na odstojanje od dvadeset i četiri časa, moja se tetka i ja stadosmo dogovarati o tome šta da radimo, jer tetka nije nikako volela da ostavlja Doru. Ah, kako sam sad lako nosio Doru gore i dole!

I pored gospodin-Mikoberovog izričnog zahteva da tetka lično prisustvuje, bili smo skloni da udesimo da ona ostane kod kuće, a da je gospodin Dik i ja zastupamo. Ukratko rečeno, bili smo odlučili da tako uradimo, kad nam Dora opet poremeti plan svojom izjavom da ona nikad ne bi sebi oprostila, i nikad oprostila svom nevaljalom dečku, ako bi moja tetka ostala pod kakvim bilo izgovorom.

»Neću, govoriti s vama«, reče Dora tresući uvojke prema tetki. »Biću neprijatna! Natutkaću Džipa da celog dana laje na vas. Onda ću znati sigurno da ste staro, čangrizavo stvorenje ako ne odete!«

»Koješta, Cvetiću!« smejala se tetka. »Ti dobro znaš da ne možeš bez mene!«

»Razume se da mogu«, reče Dora. »Ionako nemam nikakve koristi od vas. Vi ne trčite neprestano gore-dole radi mene preko celog dana! Nikad nećete da sednete da mi pričate priče o Dodiju kad su mu cipele bile poderane, a on, jadna mala bubica, sav prašnjav«.

»Vi i onako ne radite ništa da mi ugodite, zar ne, mila?« Dora pohita da poljubi tetku i da joj kaže: »Jeste, jeste, radite, šalim se ja!« iz bojazni da tetka ne pomisli da ona to misli ozbiljno.

»Ali, tetka«, reče Dora umiljato, »slušajte me. Vi morate poći. Ja ću vam dosađivati dok ne učinite onako kako ja hoću. Zagorčaću život mome nevaljalom dečku ako vas ne natera da idete. Biću tako neprijatna, a tako isto i Džip. Ako ne odete, posle ćete dugo žaliti što me niste lepo poslušali i otišli. A osim toga«, reče Dora zabacivši kosu unazad i gledajući upitno u tetku i mene, »zašto ne biste oboje otišli? Ja zaista nisam jako bolesna, zar ne?«

»Bože, još pitaš!« viknu tetka.

»Šta uobražavaš!« rekoh ja.

»Da, i sama znam da sam luckasto stvorenje!« reče Dora, gledajući lagano sad u jedno, a sad u drugo, pa onda napući svoje lepe usne da. nas poljubi onako ležeći na kauću. »E pa, dobro, onda; morate oboje ići, jer vam inače neću verovati, pa ću plakati!«

Po tetkinom licu videh da već počinje da popušta, te se Dorino lice opet razvedri, jer i ona to opazi.

»Kad se vratite, imaćete toliko da mi pričate, da će mi trebati bar nedelju dana da sve razumem!« reče Dora. »Ja znam da zadugo neću razumeti, naročito ako u tome bude nekih računskih stvari! A tu sigurno mora biti nekakvih računskih stvari! Ako uz to bude i nekog sabiranja, onda ne znam kad ću biti gotova s tim, a moj nevaljali dečko će neprestano izgledati očajan. Eto, sad ćete ići. Je 1‘ te da hoćete? Neće vas biti samo jednu noć, a Džip će paziti na mene dok vi niste ovde. Dodi će me odneti gore pre no što pođete, pa neću silaziti sve dok se ne vratite, a ponećete Agnesi pismo od mene puno strašnih grdnji što nije nikako došla da nas obiđe«.

I tako se bez daljeg dogovaranja saglasismo da idemo oboje, i da je Dora drski mali ucenjivač koji se pravi bolestan, jer voli da se mazi. Ona se jako obradova, i bila je vrlo vesela, te nas četvoro, to jest moja tetka, gospodin Dik, Tredls i ja, odosmo te noći za Kenterberi, doverskim poštanskim kolima.

U gostionici gde nas je gospodin Mikober bio zamolio da ga čekamo, i u koju uđosmo u ponoć uz izvesne teškoće, zatekoh pismo koje me je izveštavalo da će se on pojaviti tačno u devet i po pre

podne. Posle toga se u taj nezgodni čas, drhćući, raziđosmo svako u svoju postelju, kroz razne zagušljive hodnike koji su zaudarali kao da su se godinama kiselili u nekoj mešavini supe i štale.

Rano ujutro sam prošetao po dragim, starim, tihim ulicama, i opet se pomešao sa senkama starinskih gvozdenih kapija i crkava. Vrane su kružile oko tornjeva katedrale, a sami tornjevi su, uzdižući se nad tolikim jednolikim miljama polja i lepih reka, parali čisti jutarnji vazduh, kao da na zemlji ne postoji ništa ni nalik na promenu. Pa ipak mi zvona, kad zazvoniše, stadoše tužno pričati o promeni u svemu: o svojoj sopstvenoj starini, o mladosti moje lepe Dore, i o mnogima koji sada više ne stare, a koji su živeli, voleli i umirali, dok je brujanje zvona treperilo kroz zarđali oklop Crnog princa, obešen unutra, i dok se to njihovo brujanje, kao neka sitna zrnca prašine nad beskrajnim dubinama vremena, gubilo u vazduhu kao krugovi na vodi.

Sa ugla ulice sam gledao u onu staru kuću, ali joj ne priđoh, da me ko ne bi opazio, te da ne bih nekako nehotice naškodio planovima čijem sam izvođenju došao da pomognem. Rano jutarnje sunce je koso padalo na njene zabate i rešetkaste prozore i lako ih zlatilo, pa bi poneki zračak njenog nekadanjeg spokojstva prodro i do mog srca.

Šetao sam po polju otprilike jedan sat, pa se vratih glavnom ulicom, koja je dotle već bila stresla sa sebe sanjivost od prošle noći. Među onima koji su poslovali u dućanu, videh svog nekadanjeg dušmanina, kasapina, koji je sad već bio dospeo do čizama, do svog detenceta i do svoje samostalne radnje. Sad je ljuljuškao detence i izgledao dosta pitom član društva.

Kad smo seli za doručak, svi smo izgledali brižni i nestrpljivi. Što se više primicalo devet i po, naša je uznemirenost zbog očekivanja gospodina Mikobera postajala sve veća. Najzad se nismo više ni pretvarali da vodimo računa o jelu, koje nam je svima, osim gospodinu Diku, bilo puka forma još od samog početka, te moja tetka stade šetati gore-dole po sobi, dok je Tredls sedeo na sofi i čitao novine gledajući u tavanicu, a ja motrio kroz prozor da smesta objavim gospodin-Mikoberov dolazak. I nisam morao dugo čekati, jer se on na prvi otkucaj polovine sata pojavi na ulici.

»Evo ga!« rekoh ja. »Nije u svom pravničkom ruhu«.

Tetka razveza pantljike na svom šeširu (sišla je na doručak s njim na glavi) i ogrnu šal, kao da je spremna na sve što je odlučno i nepomirljivo. Tredls zakopča kaput sa odlučnim izrazom lica. Gospodin Dik, koga zabrinuše ti strahoviti spoljni znaci, ali ubeđen da je potrebno da se na njih ugleda, navuče obema rukama, što je mogao jače, šešir na uši, pa ga odmah zatim skide da pozdravi gospodina Mikobera.

»Gospodo i gospođo!« reče gospodin Mikober, »dobro jutro! Dragi gospodine«, obrati se gospodinu Diku koji se snažno rukovao s njim, »vi ste neobično ljubazni«.

»Jeste li doručkovali?« reče gospodin Dik. »Izvolite jedan kotlet!«

»Ni za šta na svetu, dragi gospodine!« viknu gospodin Mikober i zadrža ga da ne zazvoni, »apetit i ja smo, dragi gospodine Diksone, odavno nepoznati jedan drugom!«

Gospodin Dikson je bio neobično zadovoljan svojim novim imenom i, kako izgleda, smatrao je da mu je gospodin Mikober učinio veliku uslugu što mu je podario to ime, te se rukova s njim i nasmeja prilično detinjasto.

»Dik!« reče moja tetka, »mir!«

Gospodin Dik se obuzda i pocrvene.

»A sad, gospodine«, reče moja tetka gospodinu Mikoberu navlačeći rukavice, »mi smo spremni i za brdo Vezuv, ili za bilo šta drugo, čim vi nađete za shodno«.

»Gospođo«, reče gospodin Mikober, »nadam se da ćete skoro prisustvovati erupciji. Gospodine Tredls, vi mi, mislim, dopuštate da sad objavim da smo nas dvojica bili u dogovoru«.

»To je nesumnjiva činjenica, Koperfilde«, reče Tredls, u koga pogledah iznenađeno. »Gospodin Mikober me je pitao za savet u vezi sa onim što namerava i ja sam ga savetovao što sam bolje umeo«.

»Ako se ne varam, gospodine Tredls«, nastavi gospodin Mikober, »otkriće koje nameravam da

učinim vrlo je važne prirode«.

»Osobito važne!« reče Tredls.

»Možda ćete mi pod postojećim okolnostima, gospođo i gospodo«, reče gospodin Mikober, »ukazati čast da se za časak podvrgnete rukovodstvu čoveka koji je, ma koliko bio nedostojan da ga smatraju za nešto drugo osim za olupinu i brodolomnika na obali ljudske prirode, ipak vaš bližnji, iako su mu njegove lične greške i nagomilana snaga sticaja okolnosti oduzele prvobitni oblik!«

»Imamo puno poverenje u vas, gospodine Mikobere«, rekoh ja, »i činićemo sve što hoćete«.

»Gospodine Koperfilde«, odgovori Mikober, »vaše poverenje u ovoj prilici nije rđavo podareno. Ja bih molio da mi se da jedno pet minuta vremena, tačno po časovniku, da pođem napred, pa da ovo društvo, koje će upitati za gospođicu Vikfild, dočekam u kancelariji firme Vikfild i Hip, čiji sam službenik«.

Tetka i ja pogledasmo u Tredlsa, koji klimnu glavom u znak odobravanja.

»Zasada nemam ništa više da kažem«, reče gospodin Mikober.

Na to nas on, na moje beskrajno iznenađenje, sve obuhvati jednim opštim poklonom i iščeze, pri čemu mu je držanje bilo kruto, a lice vrlo bledo.

Tredls se, kad mu pogledom zatražih objašnjenje, samo nasmeši i samo mahnu glavom, dok mu je kosa na njenom vrhu stajala sasvim uspravno, te ja izvadih sat i, nemajući ništa drugo da radim, odbrojah tačno pet minuta. Tetka, držeći svoj sat u ruci, uradi to isto. Pošto proteče to vreme, Tredls je uze pod ruku, pa izađosmo svi zajedno i pođosmo prema staroj kući, celim putem ne govoreći ni reči.

Gospodina Mikobera zatekosmo za pisaćim stolom, u kancelariji u prizemlju kulice, kako piše ili se pravi da marljivo piše. Veliki kancelarijski lenjir bio mu je zataknut u prsnik i tako slabo prikriven, da mu je čitava stopa tog oruđa virila iz nedara, kao neka nova vrsta nabora na košulji.

Pošto mi se činilo da treba prvi da progovorim, ja rekoh:

»Kako ste, gospodine Mikobere?«

»Gospodine Koperfilde«, reče gospodin Mikober ozbiljno, »nadam se da ste dobro?«

»Je li gospođica Vikfild kod kuće?« rekoh ja.

»Gospodinu Vikfildu nije dobro; ima reumatičnu groznicu«, odgovori on; »ali gospođici Vikfild će, nema sumnje, biti milo da vidi stare prijatelje. Izvolite unutra, gospodine!«

On pođe ispred nas prema trpezariji, prema toj sobi u koju sam nekad prvo ušao u toj kući, pa otvorivši širom vrata nekadanje kancelarije gospodina Vikfilda, viknu zvučnim glasom:

»Gospođica Trotvud, gospodin David Koperfild, gospodin Toma Tredls i gospodin Dikson!«

Uriju Hipa nisam bio video još od onog šamara. Naša ga poseta očevidno začudi, utoliko više što je začudila i nas same. Nije nabrao obrve, jer ih nije ni imao vredne pomena; ali se toliko namršti, da skoro zatvori svoje sitne očice, dok se žurio da svoju jezivu ruku prinese bradi, što je odavalo neku strepnju ili iznenađenje. To se desilo dok smo još ulazili u sobu, kad sam ga ja za časak sagledao preko tetkinog ramena. Trenutak kasnije se već ulagivao i bio ponizan kao uvek.

»E«, reče on, »ovo je zaista neočekivano zadovoljstvo! Videti odjednom, da se tako izrazim, sve svoje prijatelje iz okoline Sv. Pavla, zaista je neočekivana čast! Gospodine Koperfilde, nadam se da ste dobro, i da ste, ako se ponizno smem tako izraziti, prijateljski raspoloženi prema onom koji vam je vazda prijatelj, pa bili vi tako raspoloženi ili ne. Gospođa Koperfild je, nadam se, gospodine bolje sa zdravljem. Sasvim nas je oneraspoložila vest o njenom lošem zdravlju u poslednje vreme, verujte«.

Mene je bilo stid da se s njim rukujem, ali još nisam znao šta drugo da učinim.

»Stvari su se izmenile u ovoj kancelariji, gospođice Trotvud, od onog vremena kad sam bio neznatan pisarčić i držao vašeg ponija, zar ne?« reče Urija s odvratnim osmehom. »Ali se ja nisam promenio, gospođice Trotvud«.

»Pa, da vam pravo kažem, gospodine«, odgovori moja tetka, »mislim da se dosta postojano držite obećanja koje ste davali u mladosti, ako vam čini neko zadovoljstvo da to čujete!«

»Hvala vam, gospođice Trotvud«, reče Urija kršeći se vrlo nezgrapno, »na vašem lepom mišljenju. Gospodine Mikobere, recite da jave gospođici Agnesi, i majci. Majka će se sva, uzrujati kad ugleda ovo društvo!« reče Urija nameštajući stolice.

»Niste u poslu, gospodine Hipe«, reče Tredls, čije oči slučajno uhvatiše lukavi pogled onih crvenih očiju koje su nas u isti mah i promatrale i izbegavale.

»Nisam, gospodine Tredlse«, reče Urija ponovo zauzimajući svoje zvanično mesto i pritiskujući među koščata kolena svoje koščate šake položene dlanom o dlan. »Ne baš koliko bi se moglo poželeti. Ali se, znate, advokati, ajkule i pijavice ne zasićuju lako! Što ne znači da ja lično i Mikober nemamo pune ruke posla, uglavnom usled toga što gospodin Vikfild nije skoro nikako za posao, gospodine. Ali je, nema sumnje, uživanje, a ujedno i dužnost, raditi za njega. Vi se, gospodine Tredlse, ne poznajete bliže sa gospodinom Vikfildom? Mislim da sam vas i ja samo jednom video?«

»Ne, ne poznajem se bliže sa gospodinom Vikfilđom«, odgovori Tredls; »inače bih vam možda odavno učinio svoje podvorenje, gospodine Hipe«.

U tonu tog odgovora bilo je nečeg što natera Uriju da opet pogleda u govornika, i to s nekim zloslutnim i podozrivim izrazom. Ali pošto vide samo Tredlsa s onim njegovim dobrodušnim licem, jednostavnim držanjem i nakostrešenom kosom, on se otrese tog izraza i uz trzanje celog tela, a naročito grla, odgovori:

»To mi je jako žao, gospodine Tredlse. Vi biste mu se divili onako kako mu se i mi svi divimo. Njegovi sitni nedostaci bi vam ga učinili samo još dražim. Ali ako biste želeli da čujete rečitu hvala o mom ortaku, morate se obratiti gospodinu Koperfildu. On je, kad treba govoriti o toj porodici, vrlo jak, ako ga još niste čuli«.

Ulazak Agnesin, koju baš tada uvede gospodin Mikober, ne dopusti da odbijem taj komplimenat, ako bih uopšte to učinio. Učini mi se da ona nije onako pribrana kao obično i da je očevidno pretrpela mnogo briga i umora. Ali su njena iskrena srdačnost i mirna lepota sijale utoliko toplijim sjajem.

Videh kako je Urija promatra dok se pozdravlja s nama, pa mi se učini kao neki ružni i buntovni zli genije koji gleda dobrog duha. Za to vreme gospodin Mikober i Tredls izmenjaše neki laki znak koji samo ja opazih, pa Tredls izađe iz sobe.

»Ne morate čekati, Mikobere«, reče Urija.

Gospođin Mikober je, s rukom na lenjiru u nedrima, stajao uspravno ispred vrata i sasvim nesumnjivo promatrao jednog od svojih bližnjih, i to baš ni manje ni više nego svog poslodavca.

»Šta vi tu čekate?« reče Urija. »Mikobere! Jeste li čuli da sam vam rekao da ne čekate?«

»Jesam«, odgovori nepomični Mikober.

»Pa zašto onda čekate?« reče Urija.

»Zato što... ukratko što sam tako odlučio!« odgovori gospodin Mikober planuvši.

Urijini obrazi izgubiše boju i preli ih neko nezdravo bledilo, još slabo prožeto njegovim osnovnim crvenilom! On se pažljivo zagleda u gospodina Mikobera, dok mu je celo lice svakom crtom disalo kratko i brzo.

»Vi ste neuračunljiv čovek, kao što svaki zna«, reče on trudeći se da se nasmeje, »te ću, bojim se, biti primoran da vas otpustim. Odlazite! Posle ćemo razgovarati o tome«.

»Ako na svetu postoji neka bitanga«, reče gospodin Mikober i opet žestoko planu, »s kojom sam već suviše razgovarao, ta se bitanga zove HIP!«

Urija ustuknu kao da ga je neko udario ili bocnuo. Prelazeći pogledom polako unaokolo po nama, uz krajnje smrknuti i pakostan izraz koji se mogao naći na njegovom licu, on reče tišim glasom:

»Oho! Pa to je izgleda zavera! Sastali ste se ovde po dogovoru! Vi ste u tajnom sporazumu s

mojim pisarem, je 1‘ tako, gospodine Koperfilde? Samo se pripazite. To vam neće upaliti. Vi i ja se dobro razumemo. Između nas nema nikakve ljubavi. Vi ste oduvek bili naduveno štene, još otkako ste prvi put došli ovamo, i zavidite mi što sam se podigao, zar ne? Okanite se vi kovanja zavera protiv mene! Ja ću vam doskočiti! Mikobere, odmah odlazite! Razgovaraćemo kasnije!«

»Gospodine Mikobere«, rekoh ja, »kod ovog krasnika je nastala nagla promena u mnogom pogledu, a ne samo u tome što govori istinu bar o jednoj stvari, što me ubeđuje da je priteran uza, zid. Postupite s njim po zasluzi!«

»Divno ste mi vi društvo, a?« reče Urija istim tihim glasom, dok mu znoj izbi po čelu, pa ga obrisa dugom mršavom rukom; »potplaćujete mog pisara, koji je pravi društveni šljam, kao što ste i sami bili, Koperfilde, što dobro znate, pre no što se neko smilovao na vas; — da me ocrni svojim lažima, je 1‘!? Gospođice Trotvud, bolje bi bilo da stanete na put ovom ovde, jer ću inače ja stati na put vašem mužu, i to kraćim putem no što bi to vama bilo po volji. Videće se da nije uzalud što znam vašu istoriju, matora gospo! Gospođice Vikfild, ako ma i malo volite svog oca, bolje ćete učiniti da ne stupate u ovo gnusno društvo. Ja ću ga upropastiti ako to uradite. Slušajte samo! Neke od vas imam potpuno u rukama. Razmislite dobro dok vas još nisam tresnuo o zemlju. Po dvaput razmislite, vi Mikobere, ako ne želite da vas smoždim! Preporučujem vam da mi se čistite ispred očiju, pa ćemo kasnije razgovarati, ludo jedna, dok još ima vremena za odstupanje. Gde je majka?« i kao da odjednom uplašeno opazi da nema Tredlsa, pa potežući uzicu za zvonce, dodade »krasne se stvari dešavaju čoveku u sopstvenoj kući!«

»Gospođa Hip je tu, gospodine«, reče Tredls, vraćajući se sa čestitom majkom čestitog sina. »Uzeo sam slobodu da joj se predstavim«.

»A ko ste vi to, da joj se predstavljate«, odgovori Urija. »I šta tražite ovde?«

»Ja sam zastupnik i prijatelj gospodina Vikfilda«, reče Tredls mirnim i poslovnim tonom. »I imam u džepu zastupničko punomočje od njega da ga zastupam u svim stvarima«.

»Taj stari magarac je sasvim izlapeo od pića«, reče Urija sa još groznijim izgledom nego dotle, »pa je to izmamljeno od njega na prevaru«.

»Nešto od njega jeste izmamljeno na prevaru, to znam«, odgovori mirno Tredls, »a znate i vi, gospodine Hipe. To ćemo pitanje, ako dopustite, ostaviti gospodinu Mikoberu«.

»Urijice ... !« poče gospođa Hip uz jedan brižan pokret.

»Ti, majko, jezik za zube!« odgovori on. »Što manje govora, to više pameti!«

»Ali, Urijice ...«

»Ćuti, majko, i ostavi sve meni, čuješ li?«

Iako sam odavno znao da je njegova ropska pokornost čista laž, i sve njegovo pretvaranje lupeško i šuplje, ipak nisam dovoljno shvatao koliko je njegovo licemerstvo sve dok ga sad nisam video tako bez maske. Brzina kojom je zbacio masku čim je video da mu više ništa ne vredi; pakost, drskost i mržnja koje je ispoljio; nakaradno keženje s kojim je likovao, čak i u tom trenutku, zbog svega zla koje je počinio — pri čemu je sve to vreme bio očajan i lupao glavu tražeći načina kako da nas nadmudri — sve je to, iako potpuno u skladu sa svim onim što sam ranije znao o njemu, u prvi mah iznenadilo čak i mene, koji sam ga tako dugo poznavao i mrzeo tako iz dna duše.

Ne govorim ništa o pogledu koji mi on dobaci dok je stajo i posmatrao nas jedno po jedno, jer sam oduvek znao da me mrzi i sećao se traga moje ruke na njegovom obrazu. Ali kad njegov pogled pređe na Agnesu, pa kad videh kako je besan što oseća da mu se ona izmiče iz ruku, i kako je grozno razočaran u svojoj niskoj požudi, koja ga je navela da teži za onom čije vrline nije nikad mogao ni da ceni ni da zavoli — ja se zgrozih i pri samoj pomisli da je ona proživela ma i jedan sat u prisustvu takvog čoveka.

Pošto je neko vreme trljao donji deo lica i gledao u nas onim opakim očima preko svojih jezivih prstiju, on se ponovo obrati meni, pola cvileći, a pola grdeći:

»I vi smatrate za opravdano, je 1‘ te, Koperfilde, vi koji se toliko dičite svojom čašću i sličnim stvarima, da se šunjate oko moje kuće i da prisluškujete zajedno s mojim pisarom? Da sam to ja, ne bi bilo nikakvo čudo, jer se ja ne pravim blagorodnim gospodinom, iako se nisam nikad skitarao po ulicama kao vi, po Mikoberovom pričanju; ali vi! I ne bojite se svega ovoga? Uopšte ne pomišljate na ono što ću uraditi da vam se odužim, ni da ćete imati da odgovarate zbog zavere i takvih stvari? Pa dobro. Videćemo. Vi ste, gospodine, kako se ono zvaste, neko pitanje prepustili gospodinu Mikoberu. Evo vam tog vašeg presuđivača. Što mu ne naredite da govori? Vidim da je dobro naučio lekciju«.

Videći da njegove reči ni najmanje ne diraju nikog od nas, on sede na kraj stola s rukama u džepovima i jednom ravnom stopalom zakačenom oko druge noge, pa stade strpljivo čekati šta će dalje doći.

Gospodin Mikober, čiju sam plahovitost sve dotle s grdnom mukom obuzdavao i koji je neprestano upadao s prvim slogom reči nitkov, ne dospevajući da izgovori drugi slog, sad izlete napred, pa izvuče lenjir iz nedara, po svoj prilici kao neko odbranbeno oružje, a iz džepa neki dokumenat na tabaku hartije velikog formata, sklopljen u obliku ogromnog pisma. Pošto otvori taj smotuljak onim svojim starim svečanim pokretima, i pošto baci jedan letimičan pogled na njega, kao da oseća umetničko divljenje prema stilu tog sastava, stade čitati sledeće:

»Poštovana gospođice Trotvud i gospodo ...«

»Budi bog s nama i s tim čovekom!« kliknu moja tetka tiho. »Taj bi pisao pisma na risove ma se radilo i o osudi na smrt!«

Gospodin Mikober je preču i nastavi:

— »Stupajući pred vas da razotkrijem verovatno najprepredenijeg nevaljalca koji je ikad postojao« i ne dižući očiju s pisma, gospodin Mikober pokaza lenjirom kao nekom avetinjskom palicom prema Uriji Hipu »ja ne tražim da imate kakvih bilo obzira prema meni lično. Još od kolevke žrtva novčanih obaveza kojima nisam bio u stanju da odgovaram, ja sam uvek bio zabava i igračka tih ponižavajućih okolnosti. Poniženje, nužda, očajanje i ludilo bili su mi stalni pratioci kroz život, zajedno ili pojedinačno«.

Uživanje s kojim je gospodin Mikober opisivao sebe kao žrtvu jezivih nedaća moglo se uporediti samo sa snažnim naglašavanjem s kojim je čitao to pismo, i s nekom vrstom naročite časti koju mu je ukazivao klađenjem glave kad bi mu se učinilo da je nekom rečenicom nešto vrlo snažno izrazio.

»U tome nagomilavanju poniženja, nužda, očajanja i ludila, stupio sam u kancelariju — ili kako bi naš živahni sused Gal rekao u biro — jedne firme zvanično vođene pod nazivom Vikfild —Hip, ali, u stvari, pod upravom samo HIPA! HIP i samo HIP je glavna opruga te mašine. HIP i samo HIP je falsifikator i varalica!«

Urija se na te reči, više modar nego bled, ustremi na, pismo kao da hoće da ga podere u komadiće, ali mu gospodin Mikober pravim čudom od veštine, ili srećnog slučaja, maznu lenjirom pružene zglobove na prstima i onesposobi desnu ruku, koja klonu u zglavku kao da je prelomljena. Udarac odjeknu tupo kao da je pao po drvetu.

»Đavo vas odneo!« reče Urija previjajući se od bola na sasvim nov način. »Platiću vam ja to!«

»Priđite opet... vi... vi... Hipe, hrpo[{44}] sramote!« reče gospodin Mikober zadihano, »pa ću vam i glavu razbiti, ako je na vama ljudska glava! Priđite samo! Priđite!«

Mislim da nikad nisam video ništa smešnije, bio sam toga svestan čak i u tom trenutku, od gospodina Mikobera dok je lenjirom izvodio mačevalačke pokrete i vikao: »Priđite samo«, dok smo ga Tredls i ja gurali natrag u kut, iz kojeg je on uporno opet izletao koliko god puta bi ga u njega uterali.

Njegov prijatelj je neko vreme, mrmljajući nešto za sebe, grčevito presavijao ranjenu ruku, a zatim izvuče polako maramu, pa je zavi u nju, a onda je pridrža drugom rukom i sede na svoj sto, oborivši zemlji natmureno lice.

Pošto se dovoljno rashladio, g. Mikober nastavi čitanje:

»Platežni iznosi radi kojih sam stupio u službu kod — HIPA« čitao je on, uvek zastajući ispred te reči i izgovarajući je neobično snažno »nisu bili tačno određeni, osim kukavne svotice od dvadeset i dva i po šilinga na nedelju. Ostalo je bilo uslovljeno naprezanjem na polju moje struke; ili drugim i izrazitijim rečima: niskošću moje prirode, gramžljivošću mojih pobuda, siromaštvom moje porodice i opštom moralnom (ili bolje reći nemoralnom) sličnošću između mene i HIPA! Je li potrebno reći da me je nužda uskoro naterala da moljakam — HIPA — za novčane pozajmice, radi izdržavanja gospođe Mikober i našeg nesrećnog ali sve brojnijeg poroda? Je li potrebno reći da je — HIP — predvideo tu nuždu? Da su te pozajmice bile zajemčene priznanicama ili drugim sličnim potvrdama poznatim u pravnim ustanovama ove zemlje? I da sam se ja tako zapleo u mrežu koju je on ispreo da me ulovi?«

Gospodin Mikoberovo uživanje kao majstora pismopisca kao da je prilikom opisivanja tog nesrećnog stanja stvari daleko ostavljalo za sobom svaki bol ili brižnost, koje bi mu taj opis stvarno mogao pričinjavati. On nastavi da čita:

»I eto tada — HIP — poče da mi ukazuje taman toliko poverenja koliko je bilo potrebno za vršenje njegovih paklenih poslova. Tada sam, eto, počeo, ako smem da se izrazim šekspirovski, da kopnim, da venem i da sviskavam. Uvideh da se moje usluge stalno traže za falsifikovanja u pravnim poslovima i za obmanjivanje izvesne ličnosti koju ću označiti kao gospodina V. Taj gospodin V. je

varan, održavan u neznanju i obmanjivan na sve moguće načine, pa ipak je za sve to vreme ovaj zlikovac — HIP — izjavljivao kako je duboko blagorodan i beskrajno naklonjen istom tom mnogo varanom gospodinu. Već sve ovo je dovoljno zlo, ali kao što Danac{45} filozofski primećuje, sa onom najširom primenljivošću kojom se odlikuje preslavni ukras Jelisavetinog doba: »Tek dolazi gore još!«

Gospodinu Mikoberu se toliko dopalo to srećno zaobljavanje jednim citatom, da sebe i nas počasti ponovnim čitanjem te rečenice, pod izgovorom da ne zna gde je stao.

»Nije mi namera«, nastavi on da čita »da u okviru ovog pisma ulazim u podrobnije navođenje spiska raznih zloupotreba sitnije prirode koje se tiču ličnosti označene kao gospodin V. (iako taj spisak imam spreman na drugom mestu), pri kojima sam ja bio saučesnik koji prećutno odobrava. Pošto se u meni završila borba između imati platu i nemati, imati pekara i nemati, živeti i ne živeti, moj cilj je postao da iskoristim priliku pa da pohvatam i odam veće zloupotrebe počinjene od strane — HIPA — na tešku štetu i uštrb onoga gospodina. Na podstrek nemoga savetodavca u meni samom, kao i ne manje dirljivog i molećivog savetodavca — koga ću označiti kratko kao gospođicu V. — ja sam otpočeo prilično naporan posao potajnog traganja, koje se dosad proteglo, prema mome najboljem znanju, obaveštenju i verovanju, na doba duže od dvanaest kalendarskih meseci«.

Taj odlomak je pročitao kao da je neka odluka Parlamenta, pri čemu je izgledao kao da mu i sam zvuk tih reči uliva veličanstvenost i krepkost.

»Optužujem — HIPA«, čitao je dalje bacajući pogled na njega i mećući lenjir u zgodan položaj pod levo pazuho, za slučaj da mu zatreba, »za sledeće«.

Svi smo, mislim, prestali disati, a Urija sigurno.

»Prvo« reče gospodin Mikober, »kad god bi sposobnost i pamćenje pri poslu gospodina V., usled uzroka u koje nije potrebno ni umesno ulaziti, oslabili i kad bi se mutili, HIP je smišljeno i s planom mrsio i zaplitao sve zvanične poslove. Kad bi gospodin V. bio najmanje sposoban da pristupi poslovima, HIP bi se uvek našao kraj njega da ga prisili da im pristupi. On je pod takvim okolnostima iznuđivao potpis gospodina V. i na važnim dokumentima koje mu je predstavljao kao druge dokumente bez važnosti. Tako je naveo gospodina V. da ga ovlasti da podigne izvesnu sumu poverenog novca od dvanaest hiljada šest stotina četrdeset funti, dva šilinga i devet penija i da je upotrebi za podmirenje tobožnjih poslovnih izdataka i deficita, koji su ili već bili podmireni, ili stvarno nisu nikad ni postojali. Čitavu tu stvar je predstavio kao rezultat nečistih namera gospodina V. i kao nečasno delo gospodina V., pa se sve odonda služio njime da ga muči i da ga ucenjuje«.

»To ćete morati dokazati, vi Koperfilde«, reče Urija preteći glavom. »Sve u svoje vreme«.

»Gospodine Tredls, molim vas pitajte HIPA ko je posle njega stanovao u njegovoj kući«, reče gospodin Mikober prekidajući čitanje.

»Ista budala koja i danas stanuje u njoj«, reče Urija prezrivo.

»Onda, molim vas, upitajte Hipa da li je ikad vodio u kući neku džepnu beležnicu«, reče gospodin Mikober.

Opazih da je Urijina ruka i preko njegove volje prestala strugati bradu.

»Ili ga upitajte«, reče gospodin Mikober, »je li ikad tamo spalio neku beležnicu. A ako kaže da jeste, i ako pita gde je njen pepeo, uputite ga na Vilkinsa Mikobera, pa će od njega čuti nešto što mu nimalo ne ide u prilog«.

Pobedonosni stav s kojim gospodin Mikober izgovori te reči, učiniše veliki utisak na majku, koja se uplaši i jako uzrujana viknu glasno:

»Urijice, Urijice! Budi ponizan, sine, i nagodi se!«

»Majko«, odgovori on, »hoćeš li ćutati? Ti si se uplašila, pa ne znaš ni šta hoćeš, ni šta govoriš. Ponizan«, ponovi on gledajući u mene čisto režeći, »ja sam već odavno ponižavao neke od njih, ma koliko da sam bio ponizan!«

Na to gospodin Mikober opet nastavi čitanje svog sastava, otmeno nameštajući bradu na vratnu maramu.

»Drugo, HIP je u više prilika, koliko mi je poznato, kako sam obavešten i kako verujem ...«

»Ali to tako ne ide«, progunđa Urija s olakšanjem. »Majko, budi mirna!«

»Mi ćemo se opet potruditi, pa ćemo vam pružiti nešto što će bolje ići, pa ćete uskoro i vi sasvim otići«, odgovori gospodin Mikober.

»Drugo, HIP je u više prilika, koliko mi je poznato, kako sam obavešten i kako verujem, sistematski falsifikovao po raznim hartijama, knjigama i dokumentima potpis gospodina V., pa je to nesumnjivo uradio u jednom slučaju koji mogu dokazati. Naime, na sledeći način, to jest...«

I opet se gospodin Mikober stade sladiti praznim gomilanjem reči, koje, ma koliko izgledale smešno u njegovom slučaju, nije svojstveno samo njemu. To sam u toku svog života zapazio kod mnogih ljudi. Izgleda mi da je to opšte pravilo. Prilikom polaganja službenih zakletvi, na primer, oni koji ih polažu kao da i sami silno uživaju kad dođu do niza od nekoliko zvučnih reči koje označavaju isti pojam; kao, recimo, kad kažu da do krajnosti preziru, da se gnušaju, da odbijaju i tako dalje; a i stare anateme su bile sastavljene na tom istom principu. Svi mi volimo da govorimo o tiraniji reči, ali i mi njih rado tiranišemo; veoma volimo ako nam se pokaže da nam bogato skladište izlišnih reči stoji na raspolaganju u značajnim prilikama; čini nam se da to izgleda važno i da lepo zvuči. I kao što ne razmišljamo mnogo o značenju naših livreja i uniformi u svečanim prilikama, samo ako su lepe i ako ih je puno, tako isto značenje reči i njihova upotreba imaju sporedan značaj, samo ako ostavljaju jak utisak. I kao što često pojedinci dopadaju nevolje zato što se mnogo razmeću svojim uniformama, ili kao što robovi, kad ih je mnogo, ustaju protiv svojih gospodara, tako mislim da bih morao imenovati jedan narod koji je upao u mnoge nevolje i koji će upadati u još veće zato što vuče za sobom suviše veliku svitu reči.

Gospodin Mikober je i dalje čitao, čisto mljaskajući usnama:

»Naime, na sledeči način, to jest, pošto je gospodin V. bolešljiv, te je bilo verovatnoće da bi njegova smrt mogla dovesti do nekih otkrića i do propasti HIPOVE moći nad porodicom V. — kako zamišljam ja dolepotpisani Vilkins Mikober — sem ako se ne bi moglo potajno uticati na detinju ljubav njegove kćeri, da ne dopusti nikakvu istragu u ortačkim poslovima, pomenuti, HIP je došao na misao da treba da ima u pripravnosti izvesnu pismenu obavezu od gospodina V. na gore navedenu sumu od dvanaest hiljada šest stotina četrdeset funti, dva šilinga i deset penija ka kamatom, u kojoj se navodi da je ta suma pozajmljena od strane HIPA gospodinu V. da spase gospodina V. od sramote, iako on tu sumu, u stvari, nije nikada dao na zajam, nego je ona već odavno bila ponovo uplaćena. Potpisi na tom pismenu, u kojem stoji da ga je izdao gospodin V., i potpisao u prisustvu Vilkinsa Mikobera, falsifikovani su rukom HIPOVOM. Ja imam pri sebi, od njegove ruke i u njegovoj beležnici, nekoliko sličnih pokušaja podražavanja potpisa gospodina V., koji su ovde-onde izbledeli od vatre, ali ipak čitljivi za svakoga. Ja nikad nisam overio kao svedok nikakvo pismeno te vrste. A imam u rukama i sam taj dokumenat«.

Urija Hip se naglo trže, izvuče iz džepa svežanj ključeva i otvori jednu fioku, pa se zatim odjednom predomisli povodom nečega što je hteo da uradi i okrete prema nama i ne pogledavši u fioku.

»A imam u rukama«, nastavi da čita gospodin Mikober, gledajući unaokolo kao da čita tekst neke propovedi, »‚i sam dokumenat‘, to jest imao sam ga rano jutros dok sam ovo pisao, ali sam ga posle predao gospodinu Tredlsu«.

»Sasvim tačno«, saglasi se Tredls.

»Urijice, Urijice!« viknu majka, »budi ponizan i nagodi se. Ja znam da će moj sin biti ponizan, gospodo, samo ako mu date vremena da razmisli. Gospodine Koperfilde, znam da vi znate da je on uvek bio ponizan!«

Bilo je čudno kako se majka još drži stare podvale i pošto ju je sin odbacio kao beskorisnu.

»Majko«, reče on, nestrpljivo grizući maramu u koju mu je ruka bila uvijena, »bolje da si uzela i opalila u mene punu pušku!«

»Ali ja te volim, Urijice«, viknu gospođa Hip. I ja ne sumnjam u to da ga je volela, kao ni u to da i on nju voli, ma koliko to čudno izgledalo, iako su nesumnjivo bili srodne duše. »I ne mogu da gledam kako prkosiš ovoj gospodi, te još više dovodiš sebe u opasnost. Ja sam odmah rekla onom gospodinu gore, kad mi je rekao da se sve otkrilo, da ću ja jemčiti da ćeš biti ponizan i da ćeš sve nadoknaditi. O, pogledajte samo kako sam ja ponizna, gospodo, pa se i ne osvrćite na njega!«

»A eto, taj Koperfild tu, majko«, odgovori on, ljutito pokazujući mršavim prstima na mene, na koga je bila uperena sva njegova srdžba, kao na prvog pokretača tog obelodanjivanja, u čemu ga nisam razuveravao, »eto baš taj Koperfild bi ti dao stotinu funti da kažeš mnogo manje nego što si sad lupnula«.

»Ja tu ne mogu ništa, Urijice«, viknu njegova majka. »Ne mogu da gledam kako ti sve više srljaš u opasnost zato što tako visoko dižeš glavu. Bolje budi ponizan kao što si uvek bio!«

On je neko vreme stajao i grizao maramu, pa se onda obrati meni natmureno:

»Šba imate još da iznesete? Ako imate još nešto, ovamo s tim! Što me tako gledate?«

Gospodin Mikober odmah nastavi da čita pismo, sav srećan što se vraća svom umetničkom delu kojim je bio tako zadovoljan.

»Treće. I poslednje. Sada sam u stanju da pokažem, pomoću HIPOVIH lažno vođenih knjiga i HIPOVIH stvarnih beležaka, koji počinju delimično uništenom beležnicom (koju nisam mogao da razumem u vreme kad ju je gospođa Mikober slučajno pronašla prilikom zauzimanja našeg sadanjeg prebivališta, u sanduku ili kanti namenjenoj pepelu preostalom od vatre na našem domaćem ognjištu), da su slabosti, greške, pa čak i same vrline, roditeljska ljubav i osećanje časti nesrećnog gospodina V. — godinama iskorišćavane i izopačavane u HIPOVE niske svrhe. Da je gospodin V. godinama bio zavaravan i pljačkan na sve moguće načine u cilju novčanog bogaćenja škrtca, varalice i gramzivca HIPA. Da je, pored dobiti, glavni cilj HIPOV bio u tome da gospodina i gospođicu V. (o njegovim daljim namerama prema ovoj drugoj osobi ne govorim ništa) potpuno potčini svom uticaju. Da se njegov poslednji korak, izvršen tek pre nekoliko meseci, sastojao u tome da navede gospodina V. da se odrekne svog udela u kancelariji, pa čak i prihoda od prodaje samog kućnog nameštaja, za ljubav neke godišnje rente, koja bi mu se istinski i stvarno plaćala od strane HIPOVE u četiri tromesečna roka svake pojedine godine. Da su se niti te mreže postepeno stezale oko njega, počevši još od uzbudljivih i lažnih glasova o stanju imanja kojima je gospodin V. upravljao kao staratelj u doba kad se gospodin V. upustio u neobazrive i lakomislene poslovne pothvate, i možda nije imao pri ruci novac za koji je bio moralno i zakonski odgovoran; pa je to išlo tako sve dalje, sa tobožnjim pozajmicama novca uz ogromne kamate, koji je stvarno dolazio preko HIPA — i od — HIPA — a koji je ovaj dobijao na prevaru, ili zatajivanjem od samoga gospodina V. pod izgovorom da je potreban za ovakvu ili onakvu špekulaciju; i tako neprestano, uz čitav niz raznih nečasnih smicalica, sve dok to nesrećnom gospodinu V. nije potpuno zastrlo spoljni svet. Smatrajući sebe bankrotom u svakom pogledu, i po stvarnim okolnostima, i po nadi koja mu je preostala, i po časti, on se počeo jedino pouzdavati u to čudovište u odori čoveka«, ovo gospodin Mikober naorčito naglasi kao novi stilski obrt, »koje je, pošto mu je postalo neophodno, uspelo da ga do kraja upropasti. Sve sam to u stanju da dokažem. A verovatno i mnogo više!«

Ja prišapnuh nekoliko reči Agnesi, koja je plakala kraj mene upola radosna a upola tužna; pa onda među nama nastade komešanje kao da je gospodin Mikober završio. On na to reče neobično ozbiljno:

»Izvinite!« pa s mešavinom krajnje utučenosti i najvišeg uživanja pristupi završnom delu svog pisma:

»Sad sam pri kraju. Još mi samo ostaje da dokažem istinitost ovih optužbi, pa da onda sa svojom

zlosrećnom porodicom iščeznem iz predela gde smo, izgleda, na teretu. To će ubrzo biti. S razlogom se može očekivati da će naše detence prvo izdahnuti od gladi, pošto je ono najlomniji član našeg kruga, da onda blizanci dođu na red. Neka tako bude! Što se mene tiče, moje je pokloničko putovanje u Kenterberi učinilo mnogo; ostalo će učiniti zatvor po građanskom postupku i oskudica. Verujem da će trud i izlaganje opasnosti prilikom traganja — čije je najmanje rezultate trebalo sporo povezivati, pod pritiskom teških poslova, uz mrcvarenje mučnim strepnjama od oskudice, u svitanje jutra, u rosno veče, u senkama noći, pred stalno budnim okom onoga koga je izlišno nazivati demonom — zajedno sa borbom roditeljskog siromaštva, da se sve to, pošto je prikupljeno, iskoristi u pravu svrhu — biti, možda, samo nekoliko kapi slatke vode prosutih na moju pogrebnu lomaču. Ja ne tražim više. Neka se po pravdi i zasluzi o meni prosto kaže, kao o onom hrabrom i znamenitom pomorskom junaku s kojim se ne mislim porediti, da sam ono što sam uradio, uradio bez ikakvih plaćeničkih i sebičnih pomisli.

Za Englesku, za dom i lepotu!

Ostajući uvek itd. itd.

Vilkins Mikober«.

Jako uzbuđen, ali još uvek silno ushićen, gospodin Mikober presavi svoje pismo, pa ga uz dubok poklon predade mojoj tetki, kao nešto što bi ona možda volela da sačuva.

U sobi se nalazila, kao što sam zapazio još davno, prilikom svoje prve posete, jedna gvozdena kasa. Ključ je bio u bravi. Uriji, izgleda, odjednom kroz glavu sevnu sumnja, te uz jedan brz pogled prema gospodinu Mikoberu priđe kasi i uz zveket otvori vrata na njoj. Kasa je bila prazna!

»Gde su knjige?« viknu on s groznim izrazom na licu. »Neki lopov je ukrao knjige!«

Gospodin Mikober se pljesnu lenjirom.

»Ja sam ih uzeo kad sam jutros kao obično, samo nešto ranije, dobio od vas ključ, i kad sam je otvorio«.

»Ne brinite ništa«, reče Tredls. »Došle su u moje ruke. Ja ću ih čuvati na osnovu ovlašćenja o kojem sam vam govorio«.

»Vi dakle primate kradene stvari, je l‘?«

»Pod ovakvim okolnostima«, odgovori Tredls, »primam«.

Kako li se tek zaprepastih kad videh da se tetka, koja je dotle bila potpuno mirna i pažljiva, ustremi na Uriju Hipa, pa ga zgrabi za jaku obema rukama.

»Vi dobro znate šta ja tražim?« reče tetka.

»Ludačku košulju«, reče on.

»Ne. Nego moje imanje«, odgovori moja tetka. »Draga Agnesa, sve dok sam mislila da mi ga je zaista upropastio tvoj otac, nisam htela — i zaista nisam, draga moja, čak ni Trotu, koji to najbolje zna — prosloviti ni jednu reč da je ono ovde uloženo. Ali ga sada, pošto znam da je ovaj ovde odgovoran za njega, moram dobiti! Trote, hodi i otmi ga od njega!«

Da me ubijete, ne znam je li tetka zamišljala u tom trenutku da on njeno imanje drži u svojoj vratnoj marami, ali ga je nesumnjivo vukla za nju kao da to misli. Požurih se da ih razdvojim, i da je uverim da ćemo se postarati da on u potpunosti vrati sve što je bez prava dobio. Te je moje reči i kratko razmišljanje umiriše, ali se nimalo nije osećala u nezgodnom položaju što je to uradila (premda ne bih to isto mogao reci i o njenom šeširu), pa se sasvim pribrano vratila na svoje mesto.

Gospođa Hip je tih nekoliko poslednjih minuta dovikivala sinu da bude »ponizan«, pa je čak padala na kolena pred svakim od nas redom i davala najbesmislenija obećanja. Njen sin je posadi na svoju stolicu, pa mi, stojeći pored nje, i držeći ruku na njenoj mišici, ali ne grubo, reče uz besomučan pogled:

»Šta hoćete od mene?«

»Ja ću vam reći šta ima da se uradi«, reče Tredls.

»Zar taj Koperfild nema jezika?« promuca Urija. »Mnogo bih uradio za vas kad biste mi mogli reći, a da me ne slažete, da mu ga je neko odrezao«.

»Biće ponizan, moj će Urija biti ponizan!« viknu njegova majka. »Ne slušajte što govori, dobra gospodo!«

»Evo šta se mora uraditi«, reče Tredls. »Prvo i prvo, mora mi se odmah ovde predati ono pismeno o ustupanju o kojem ste čuli«.

»A pretpostavite da ga nemam«, upade on.

»Ali vi ga imate«, reče Tredls, »pa prema tome, znate, nećemo ništa pretpostavljati«.

Moram priznati da je to bila prva prilika u kojoj sam stvarno po zasluzi ocenio trezvenu glavu i jednostavni, strpljivi, praktični zdrav razum svog starog školskog druga.

»A zatim«, reče Tredls, »morate se rešiti da vratite sve što ste u svojoj pohlepnosti prigrabili i da nadoknadite sve do poslednje parice. Sve ortačke kancelarijske knjige i spisi ostaju u našim rukama, kao i sve vaše knjige i spisi, i svi novčani računi i uložnice i jednog i drugog. Jednom reči, sve što je ovde«.

»Zar baš mora? Ja nisam baš tako siguran«, reče Urija. »Moram dobiti vremena da razmislim«.

»Na svaki način«, odgovori Tredls, »ali ćemo mi u međuvremenu i dok se sve ne uradi kako mi želimo, zadržati sve ove stvari i zamoliti vas, upravo prisiliti vas, da ostanete u svojoj sobi i da ni sa kim ne opštite«.

»Na to ne pristajem!« reče Urija i opsova.

»Mendstonska tamnica je sigurnije mesto«, primeti Tredls, pa iako bi zakonu možda trebalo malo više vremena da nam vrati naša prava, i mada možda ne bi mogao da nam ih vrati u potpunosti, onako kako vi možete, ipak nema sumnje da bi vas on kaznio. Bože moj, ta vi to znate kao i ja! Koperfilde, hoćete li časkom da skoknete do Gradske kuće i da dovedete dva policajca?«

Tu gospođa Hip stade opet plakati na kolenima pred Agnesom da se ona zauzme za njega, vičući da je on vrlo ponizan, i da je sve to istina, i da će, ako on ne uradi ono što mi želimo, ona to uraditi, i još mnogo takvih stvari, pošto je bila skoro van sebe od straha za svog milog sina. Pitati se šta bi on uradio da je imao ma i najmanje smelosti, bilo bi isto što i pitati se šta bi učinilo neko pseto nečiste rase da nešto ima tigrovsko srce. On je bio kukavica od glave do pete, pa je pokazivao svoju podmuklu prirodu kroz natmurenost i utučenost, u ovom koliko i u bilo kom drugom trenutku svog bednog života.

»Stojte!« zareža on prema meni i obrisa rukom zažareno lice. »Majko, dosta s tom galamom. Dobro, daj im ono pismeno. Idi pa ga donesi!«

»Pomognite joj, gospodine Dik«, reče Tredls. »Budite ljubazni«.

Ponosan što mu je poveren zadatak, i shvatajući ga potpuno, gospodin Dik pođe za njom kao što bi ovčarski pas pošao za ovcom. Ali mu gospođa Hip ne zadade mnogo muka, jer se ne samo vrati sa onim dokumentom, nego i sa celom kutijom u kojoj je taj dokumenat bio, gde nađosmo uložnu knjižicu banke i neke druge hartije koje se kasnije pokazaše kao korisne.

»Dobro«, reče Tredls pošto to doneše. »A sad se, gospodine Hipe, možete povući da razmišljate; samo, molim vas, morate naročito imati na umu da vam ja, u ime svih ovde prisutnih, izjavljujem da postoji samo jedna stvar koja se mora uraditi, a to je ono što sam vam objasnio, i da se to mora uraditi bez odlaganja«.

Ne odvajajući pogled od zemlje, Urija tromo pređe preko sobe, držeći ruku na bradi, pa zastavši na vratima reče:

»Koperfilde, ja sam vas uvek mrzeo. Vi ste uvek bili uobraženo naduveni i uvek protiv mene«.

»Vi ste sami«, dobacih mu ja, »a to sam vam, čini mi se, i ranije rekao, ne sećam se kojom prilikom, bili u svojoj pohlepnosti i prepredenosti protiv čitavog sveta. Možda će vam biti od koristi da ubuduće razmišljate o činjenici da na svetu nije bilo pohlepe i prepredenosti koja nije preterala i

prebacila se. To je sigurno kao smrt«.

»Ili isto onako sigurno kao i ono čemu su nas učili u školi, u onoj istoj školi u kojoj sam nakupio ovoliku poniznost, od devet do jedanaest; da je rad prokletstvo; a od jedanaest do jednog sata da je u radu božji blagoslov, i veselje, i dostojanstvo, i šta bi ja znam šta još, a?« reče on i nasmeja se podrugljivo. »Vi propovedate isto onako dosledno kao i oni. Zar poniznost da ne uspe? Pa ja, da mi nije bilo toga, ne bih, kako mi se čini, obrlatio svog ortaka... Mikobere, vi matori siledžijo, platićete mi za ovo!«

Gospodin Mikober se, pun prezrenja. prema njemu i njegovom pruženom prstu, neprestano prsio, sve dok se onaj ne odšunja kroz vrata, a onda se obrati meni, pa mi ponudi da mi pruži zadovoljstvo da »budem svedok vaspostavljanju uzajamnog poverenja između njega i gospođe Mikober«. Posle toga pozva i celo društvo da prisustvuje tom dirljivom prizoru.

»Veo koji je tako dugo razdvajao gospođu Mikober i mene, sad je uklonjen«, reče gospodin Mikober, »a moja deca i povod njihovog postanka mogu ponovo opštiti na ravnoj nozi«.

Pošto smo mu svi bili vrlo zahvalni, i pošto smo svi želeli da mu to pokažemo, ukoliko nam je užurbanost i nesređenost duhova to dopuštala, mislim da bismo svi pošli, da Agnesa nije morala da se vrati svom bolesnom ocu, koji je zasad bio u stanju da podnese samo prvi zračak nade, i da neko nije morao ostati da čuva Uriju. Tako se Tredls reši na ono drugo, s tim da ga posle odmeni gospodin Dik; a gospodin Dik, tetka i ja pođosmo sa gospodinom Mikoberom njegovoj kući. Dok sam se na brzu ruku praštao sa milom devojkom kojoj sam toliko dugovao, i dok sam mislio od čega se možda tog jutra spasla — i pored one njene dobre odluke — osećao sam pobožnu zahvalnost prema nevoljama mladih dana koje su me dovele do poznanstva sa gospodinom Mikoberom.

Njegova kuća nije bila daleko, a kako se sa ulice ulazilo pravo u sobu za sedenje, i kako on upade sa žurbom kojom se uvek odlikovao, mi se svi odjednom obretosmo usred cele porodice. Gospodin Mikober, kliknuvši: »Ema, živote moj!« polete u zagrljaj gospođe Mikober. Gospođa Mikober vrisnu i obgrli gospodina Mikobera obema rukama. Gospođica Mikober, koja je ljuljuškala onog nesvesnog tuđinca, došljaka iz poslednjeg pisma gospođe Mikober, osetno se uzbudi. Tuđinac poskoči. Blizanci izraziše svoju radost pomoću nekoliko nezgodnih, ali nevinih ispada. A mladi Mikober, čije je raspoloženje bilo, izgleda, zagorčano nekim ranim razočaranjem, i koji je bio dobio mrzovoljan izgled, podade se nežnijim osećanjima i stade sliniti.

»Ema!« reče gospodin Mikober, »oblak se uklonio s moje duše. Vraća se uzajamno poverenje koje je nekad vladalo tako dugo između nas, da nikad više ne prestane. A sad, dobro mi došlo, siromaštvo!« viknu gospodin Mikober lijući suze. »Dobro mi došli: bedo, beskućništvo, gladi, rite, buro i prosjačenje! Uzajamno poverenje će nas podržati do kraja!«

I uz te izraze, gospodin Mikober posadi gospođu Mikober u jednu stolicu, pa stade grliti svu decu redom, pozdravljajući dobrodošlicom razne sumorne izglede u budućnosti, koji su, po svemu sudeći, deci mogli izgledati sve samo ne dobrodošli. Onda ih on pozva da svi zajedno izađu na ulicu Kenterberija i zapevaju, kao pevački hor, pošto im ne preostaje više nikakvo drugo sredstvo za izdržavanje.

Ali kako je gospođa Mikober, zbog suviše jakog uzbuđenja, pala u nesvest, trebalo je na prvom mestu nju povratiti, ako ni zbog čega drugog, ono bar zbog toga da bi pevački hor bio potpun. To uradiše moja tetka i gospodin Mikober, pa onda tetka bi predstavljena, i gospođa Mikober poznade mene.

»Izvinite me, dragi gospodine Koperfilde«, reče ta sirota gospođa pružajući mi ruku, »ali ja sam dosta slaba, te je prestanak doskorašnjeg nesporazuma između gospodina Mikobera i mene bio potres koji me je u prvi mah oborio«.

»Jesu li to sve ...?« poče moja tetka.

»Nemamo ih više zasad«, odgovori gospođa Mikober.

»Za ime božje, gospođo, nisam to mislila«, reče moja tetka; »mislim, jesu li sva ova deca vaša?«

»Gospođo«, reče gospodin Mikober, »sva su na broju«.

»A onaj najstariji mladi gospodin«, reče tetka zamišljeno, »za šta se on sprema?«

»Kad sam došao ovamo«, reče gospodin Mikober, »nadao sam se da ću moći Vilkinsa smestiti u crkvu, ili ću možda tačnije izraziti šta mislim ako kažem u crkveni hor. Ali kako u tom časnom zdanju, po kome je varoš tako opravdano čuvena, nije bilo mesta za tenora... jednom reči stekao je naviku da peva u krčmama više nego u svetim zdanjima«.

»Ali on ipak ima dobre namere«, reče nežno gospođa Mikober.

»Nema sumnje, mila«, primeti gospodin Mikober, »da ima neobično dobre namere, ali još nisarn video da ih sprovodi u bilo kom pravcu«.

Na lice mladog Mikobera se opet vrati mrzovoljan izraz, te nešto malo osorno zapita šta bi trebalo da radi. Nije rođen kao drvodelja, niti kao lakirer kočija, taman kao što nije rođen ni kao ptica. A može li da ode u najbližu ulicu pa da tamo otvori apoteku? Ili da upadne u sledeće zasedanje suda pa da se proglasi za advokata? Može li silom provaliti na pozornicu u operi pa postići uspeh nasiljem? Može li što bilo, ako se nije unapred pripremao za to?

Moja tetka je neko vreme razmišljala, pa onda reče:

»Gospodine Mikobere, jeste li ikad pomišljali na to da postanete iseljenik?«

»Gospođo«, odgovori gospodin Mikober, »to je bio san moje mladosti i varljiva težnja mojih zrelih godina«.

Tvrdo sam uveren, uzgred budi rečeno, da na to u životu nikad nije pomislio.

»Je 1‘ istina?« reče moja tetka i pogleda u mene. »Kako bi to bilo divno za vas i za vašu decu, gospodine i gospođo Mikober, da pođete u iseljeništvo«.

»Kapital, gospođo, kapital«, naglasi sumorno gospodin Mikober.

»To je glavna,, mogu reći, i jedina teškoća, dragi gospodine Koperfilde«, saglasi se njegova žena.

»Novac?« viknu moja tetka. »Ali vi ste nam učinili veliku uslugu, mogu slobodno reći, jer će se nesumnjivo mnogo spasti iz požara, a šta bismo mogli učiniti za vas što bi bilo ma i blizu tako dobro, kao da, vam stvorimo taj novac?«

»Ja to ne bih mogao primiti kao dar«, reče gospodin Mikober, koji se odmah oduševi i oživi. »Ali ako bi mi se mogla pozajmiti dovoljna suma, recimo uz kamatu od pet od sto na moju ličnu obavezu, recimo na moju svojeručnu priznanicu, a u tri roka, i to dvanaest, osamnaest i dvadeset i četiri meseca, da bi mi se dalo vremena da nešto iskrsne..„«

»Ako bi se moglo? Može se i biće, uz kakve god hoćete uslove«, odgovori moja tetka, »samo vi recite. Tu su, eto, izvesni Davidovi poznanici koji uskoro idu u Australiju. Ako se rešite da idete, zašto ne biste pošli istom lađom? Možete biti od pomoći jedni drugima. Sad razmislite o tome, gospodine i gospođo Mikober. Imate dovoljno vremena da sve dobro prosudite«.

»Jedno bih pitanje, draga gospođo, želela da postavim«, reče gospođa Mikober. »Nadam se da je klima zdrava«.

»Najbolja na svetu«, reče tetka.

»Sasvim tačno«, odgovori gospođa Mikober. »Otuda proizilazi pitanje. Dakle jesu li prilike u toj zemlji takve da bi čovek gospodin-Mikoberovih sposobnosti mogao dobiti povoljnu priliku da se uzdigne na društvenim lestvicama? Zasad neću reći da bi težio da postane guverner ili nešto na tu ruku, nego samo da li bi bilo sasvim skromnih, početnih mogućnosti da se njegove sposobnosti razviju — to bi bilo sasvim dovoljno — i da dobiju svoj zamah?«

»Nigde boljih mogućnosti«, reče moja tetka, »za čoveka koji se dobro vlada i koji je vređan«.

»Za čoveka koji se dobro vlada«, ponovi gospođa Mikober uz svoj najčestitiji poslovni izgled, »i koji je vredan. Sasvim tako. Za mene je potpuno jasno da je Australija pravo polje rada za gospodina Mikobera!«

»Ja gajim uverenje, draga gospođo«, reče gospodin Mikober, »da je to prema postojećim okolnostima zemlja prosto kao poručena za mene i moju decu; kao i da će nešto vanredno iskrsnuti na tim obalama. To, u stvari, i nije neka daljina, govoreći relativno; i mada se mora razmisliti o vašem ljubaznom predlogu, ja vas uveravam da je to samo puka. formalnost«.

Hoću li ikad zaboraviti kako se za tili časak zagrejao do najveće mere, gledajući pred sobom buduću sreću i bogatstvo; ili kako je gospođa Mikober uskoro počela raspravljati o načinu života kengura! Hoću li se ikad setiti izgleda kenterberijske ulice o pazarnom danu, a da se ne setim njega kako je izgledao dok se vraćao s nama; kako je čitavim svojim držanjem već odavao grubog skitača i nesređenost privremenog naseljenika, i kako je pogledom pravog australijskog farmera odmeravao goveda koja su nailazila ulicom.

GLAVA LIII

JOŠ JEDAN POGLED UNAZAD

Opet osećam da treba malo da zastanem. O, moja detinjasta ženica! U gomili koja mi promiče kroz sećanja, vidim jednu priliku, mirnu i tihu, koja mi u svojoj nevinoj ljubavi i detinjoj lepo bi kaže: »Zastani i misli o meni, osvrni se i pogledaj Cvetak kako lepršajući pada na zemlju!«

I eto gledam. Sve mi se ostalo muti u pameti i iščezava. Opet sam s Dorom u našoj kućici. Ne znam koliko već ima otkako je bolesna. Osećanja su mi se već toliko navikla na to, da ne mogu da odmerim vreme. Ono nije dugo po broju nedelja ili meseći, ali je po onome kako sam ga proživeo i propatio dugo, o vrlo dugo i bolno.

Prestali su da mi govore: »Pričekajte još koji dan«. Počeo sam da strepim nekako neodređeno da možda neće više ni svanuti dan kad ću svoju detinjastu ženicu videti kako trči po suncu sa svojim starim prijateljem Džipom.

On je, rekao bi čovek, naprečac jako ostareo. Možda mu kod njegove gospodarice nedostaje nešto što mu je davalo živosti i podmlađivalo ga; tek nekako čami, a i vid mu je oslabio, pa ga i noge izdaju, te je mojoj tetki žao što se više ne ljuti na nju, nego se dovuče do nje, sa Dorine postelje — dok ona sedi kraj kreveta — pa joj samo lizne ruku.

Dora leži i smeši se na nas. Lepa je i ne govori ništa nepromišljeno, niti se tuži. Kaže da smo dobri prema njoj; da se, ona to zna, njen mili, stari, brižljivi dečko zamara; da moja tetka nikako i ne spava, i da je ipak uvek budna, vredna i ljubazna. Ponekad dođu da je obiđu i one male gospe slične pticama, pa razgovaramo o našem venčanom danu i o onom blaženom vremenu.

Kakav li to čudan mir i zastoj, izgleda, nastaje u mome životu — u čitavom životu, u kući i van nje — dok sedim u svojoj tihoj, zasenjenoj, urednoj sobi, i dok su plave oči moje detinjaste ženice okrenute prema meni, a njeni prstići obavijeni oko moje ruke! Mnoge i mnoge časove presedim tako, ali su mi od svih tih prilika tri naročito sveže u sećanju.

Jutro je; i Dora mi, koju su ruke moje tetke lepo uredile, pokazuje kako joj se kosa još jednako kovrdža po jastuku, kako je duga i sjajna, i kako voli da je onako raspuštenu prikupi u onu mrežu koju ima na glavi.

»Nisam ja sujetna zbog nje, ti podrugljivi dečko«, kaže ona kad se ja nasmešim, »nego to kažem zato što si nekad imao običaj da govoriš kako je lepa i zato što sam, kad sam prvo počela da mislim na tebe, imala običaj da zavirim u ogledalo i da se pitam da li bi jako voleo da dobiješ jedan uvojak. O, ala si izgledao kao luckasto derište, Dodi, kad sam ti ga dala!«

»To je bilo onog dana kad si slikala cveće koje sam ti dao, Doro, i kad sam ti kazao koliko sam zaljubljen«.

»Ah! Ali ja tebi onda nisam htela da kažem«, veli Dora, »koliko sam plakala nad njim, jer mi se činilo da ti se zaista sviđam. Kad budem opet mogla da trčim kao nekad, Dodi, treba da obiđemo sva ona mesta gde smo nekad bili tako detinjasti par, hoćeš li? I da ponovimo neke od onih starih šetnji? I da ne zaboravimo dragog tatu?«

»Da¸ hoćemo, pa ćemo provesti nekoliko blaženih dana. Zato se moraš požuriti da ozdraviš, mila moja«.

»O, brzo ću ja ozdraviti! Već mi je mnogo bolje, znaš!«

Veče je, i ja sedim na onoj istoj stolici, kraj one iste postelje, i pri tome je ono isto lice okrenuto meni, ćutimo, i na njenom licu lebdi osmeh. Prestao sam da nosam gore-dole svoj laki teret. Sad leži tu preko celog dana.

»Dodi!«

»Mila Dorice!«

»Neće ti se učiniti nerazumno ovo što ću ti sad reći, mada si mi ti tek nedavno kazao kako gospodinu Vikfildu nije dobro? Moram da vidim Agnesu! Jako bih želela da je vidim!«

»Pisaću joj, mila moja«.

»Hoćeš li?«

»Smesta«.

»Krasan si ti, mio dečko! Dodi, uzmi me na ruku. Nije to samo prazna, ćudljiva želja. Nije samo detinjasti prohtev. Želim, zaista mnogo želim da je vidim!«

»Znam, uveren sam u to. Treba samo da joj pišem, pa će sigurno odmah doći«.

»Jesi li sad jako osamljen kad odeš dole?« šapuće Dora s rukom, oko mog vrata.

»Kako bih se i mogao osećati drukčije, ljubavi moja, kad pred sobom vidim tvoju praznu stolicu?«

»Moju praznu stolicu!« Ona se neko vreme ćutke pripija uz mene. »I zaista ti nedostajem, Dodi?« veli dižući oči prema meni i vedro se smešeći. »I ovako vetrenjasta i glupava kakvu me je bog dao?«

»Ko bi mi drugi na svetu mogao toliko nedostajati, srce moje?«

»O, mili mužu moj! Tako sam srećna, a ipak tako tužna!« kaže mi, privijajući se još tešnje uz mene i grleći me obema rukama. Smeje se i jeca, a onda se umiri, sasvim zadovoljna.

»Dakle tako!« kaže ona. »Reci Agnesi da je mnogo volim i da jako, jako želim da je vidim, i da osim toga nemam šta da želim«.

»Sem da opet ozdraviš, Doro!«

»Ah, Dodi! Ponekad mi se čini — ti znaš da sam ja uvek bila luckasta ćurkica — da to neće nikad biti!«

»Ne govori tako, Dorice! Milo zlato moje; nemoj to da misliš!«

»Neću, ako ikako mogu, Dodi. Ali mi je vrlo lepo, iako je moj mili dečko tako osamljen pred praznom stolicom svoje detinjaste ženice«.

Noć je, a ja sam još kraj nje. Agnesa je došla i provela kod nas čitav jedan dan i jedno veče. Od jutros smo ona, tetka i ja svi zajedno sedeli kod Dore. Nismo mnogo govorili, ali je Dora bila sasvim zadovoljna i vesela. Sad smo sami.

Znam li sad da će me moja detinjasta ženica uskoro ostaviti? Kazali su mi to; mojim mislima nisu rekli ništa novo, ali nisam nikako siguran da sam u duši mogao shvatiti svu istinu. Ne mogu to da savladam. U toku današnjeg dana nekoliko puta sam se povlačio nasamo da se isplačem. Setio sam se onoga koji je tako plakao zbog rastajanja živih i mrtvih. Prešao sam u mislima celu tu ljupku i žalosnu priču. Trudio sam se da se pomirim sa stvarnošću i da se utešim, pa se nadam da sam u tome možda nekako nepotpuno i uspeo, ali ne mogu nikako da se pomirim s tim da će kraj neizbežno doći. Držim njenu ruku u svojoj, držim njeno srce u svome, i vidim kako je njena ljubav prema meni živa, u punoj snazi. Još nikako ne mogu da sasvim odstranim bledi, preostali zračak nade da će ona ipak ostati živa.

»Hoću da govorim s tobom, Dodi. Hoću da ti kažem nešto što sam u poslednje vreme često nameravala da ti kažem. Nećeš se ljutiti?« i pogleda me milo.

»Kako bih se ljutio, mila moja?«

»Zato što ne znam šta ćeš misliti ili šta si ponekad mogao misliti. Mili moj Dodi, ja se bojim da sam bila suviše mlada!«

Spuštam lice na uzglavlje pored njenog, te mi gleda u oči i govori tiho. Postepeno, što duže tako govori, ja s bolom u srcu opažam da ona o svom životu govori kao o nečemu što je prošlo.

»Bojim se, mili, da sam bila i suviše mlada. Ne mislim samo po godinama, nego i po iskustvu, po mislima i po svemu. Bila sam tako vetrenjasto stvorenjce! Čini mi se da bi bolje bilo da smo se samo voleli kao dvoje dragih, pa to zaboravili. Počinjem da verujem da nisam bila stvorena za ženu«.

Ja se trudim da zadržim suze i odgovaram:

»O, Dorice, zlato moje, isto toliko koliko i ja za muža!«

»Ne znam«, veli ona i kao obično trese svojim uvojcima. »Možda! Ali da sam bila sposobnija za život u braku, možda bi i ti postao sposobniji. A osim toga, ti si tako pametna glava, a ja to nisam nikad bila«.

»Bili smo srećni, slatka Dorice!«

»Ja sam bila vrlo srećna, vrlo srećna! Ali što bi više godine prolazile, mome milom dečku bi njegova detinjasta ženica sve više dodijavala. Sve manje bi mu bila dobar drug. On bi sve više osećao šta mu nedostaje u kući. Ona se ne bi popravila. Bolje je ovako, kako je!«

»O, mila, mila moja Doro, ne govori mi tako. Svaka tvoja reč zvuči kao prekor«.

»Ne, nijedan slog!« odgovara ona ljubeći me. »O mili moj, ti to nisi nikad zaslužio, a ja sam te i suviše volela da, bih ti mogla ozbiljno reći i jednu prekornu reč. U tome je i bila sva moja vrednost, pored toga što sam lepa, ili bar što tebi tako izgledam. Jesi li osamljen dole, Dodi?«

»Jako osamljen, jako!«

»Ne plači. Je li tamo moja stolica?«

»Na svom starom mestu«.

»O, kako moj jadni dečko plače! Mir, mir! Hajde, sad mi obećaj nešto. Želim da razgovaram sa Agnesom. Kad odeš dole, reci to Agnesi i pošalji je k meni, a dok govorim s njom, neka niko ne dolazi ovamo. Čak ni tetka, želim da govorim nasamo s Agnesom. Želim da govorim sa Agnesom sasvim sama«.

Obećavam joj da će govoriti, i to odmah, ali ne mogu da odem od nje od silnog plača.

»Rekla sam da je bolje ovako kako je«, šapnu mi ona, držeći me u zagrljaju. »O, Dodi, kroz koju godinu ti nikako ne bi mogao voleti svoju detinjastu ženicu više nego što je sad voliš, a posle još

nekoliko godina bi ti tako dosadila i razočarala te, da više ne bi bio u stanju da je voliš ni upola koliko pre! Znam da sam bila premlada i lakomislena. Mnogo je bolje ovako!«

Silazim u salon, zatičem Agnesu, i saopštavam joj poruku. Ona iščezne i ostavlja me samog sa Džipom.

Njegova kineska kućica stoji kraj vatre, a on leži u njoj na postelji od flanela i ljutito kevće što ne može da spava. Sjajni mesec stoji visoko na nebu i sija. Dok tako gledam u noć, suze mi se kotrljaju niz lice, a moje neposlušno srce pritiskuje teški, preteški jad!

Sedim kraj vatre i sa gorkim kajanjem mislim o svima onim tajnim osećanjima koja sam krio u srcu otkako sam se oženio. Sećam se svake sitnice između mene i Dore, i osećam živu istinu da sitnice sačinjavaju zbir života, A iz mora mojih sećanja postepeno se izdiže slika onog milog deteta, onakvog kakvo sam ga prvo upoznao, ljupko urešeno mojom mladalačkom ljubavlju i njegovom sopstvenom, i sa svima zanosnim dražima kojima je takva ljubav bogata. Zar bi zaista bilo bolje da smo se voleli kao dvoje dragih, pa se zaboravili? Odgovori, neposlušno srce!

Ni sam ne znam kako mi vreme protiče, sve dok me iznenada ne trgne stari drug moje detinjaste ženice. On dopuzi iz kućice i pogleda u mene nešto uznemireniji nego što je pre bio, pa se odvuče do vrata i zacvili da hoće gore.

»Ne noćas, Đžipe! Ne noćas!«

Lagano se vraća meni, lizne mi ruku i digne mutni pogled prema mome licu.

»O, Džipe! To možda znači — nikad više!«

On legne pored moje noge, opruži se kao da hoće da zaspi i žalosno zacvilivši izdahne.

»O, Agnesa! Gledajte, gledajte!«

Ono lice tako puno sažaljenja i jada, oni potoci suza, onaj strašni molećivi pogled uprt u mene, ono svečano podizanje ruke nebu!

»Agnesa!«

Svršeno je. Tama mi pada pred oči, i za neko vreme svega nestaje iz moga sećanja.

GLAVA LIV

GOSPODIN-MIKOBEROVA POSLOVANJA

Ovo nije pogodan trenutak za podrobnije opisivanje mog duševnog stanja pod teretom moje žalosti. Doterao sam do toga da mi se činilo da je budućnost preda mnom zazidana, da je došao kraj mojoj energiji i delatnosti u životu, da nigde više neću moći naći utočišta do u grobu. Kažem da sam došao do tog mišljenja, ali ne pri prvom potresu od žalosti. Do toga je došlo tek postepeno. Da se događaji o kojima ću sad govoriti nisu odjednom zgrnuli oko mene, da u prvi mah otupe, a kasnije uvećavaju moju žalost, možda bih, premda držim da nije verovatno, odmah u početku zapao u to stanje. Ovako je nastao izvestan vremenski razmak pre nego što sam potpuno shvatio svoju nesreću; razmak vremena u kome sam pomislio da su najoštriji bolovi već prošli; i kad se moja duša mogla tešiti razmišljanjima o svemu onome što je bilo najnevinije i najlepše u nežnoj istoriji koja je zanavek okončana.

Čak i sad ne znam sasvim određeno kad su mi prvi put predložili da idem u inostranstvo, ni kako smo se saglasili da u promeni i putovanju potražim vraćanje spokojstva. Agnesin duh je prožimao sve što smo mislili, govorili i radili u to doba žalosti, te pretpostavljam da taj plan mogu pripisati njenom uticaju. Ali njen je uticaj bio tako neprimetan, da ne znam ništa više o tome.

I tada, u stvari, počeh da mislim kako se u onoj mojoj staroj sklonosti da nju dovodim u vezu sa slikom od obojenog stakla na crkvenom prozoru, još onda u moju dušu uvuklo neko proročansko predosećanje onoga što će mi ona biti u nesreći koja će mi se dogoditi posle tolikog vremena. U svoj toj žalosti, još od onog nezaboravnog trenutka kad je stala pred mene s uzdignutom rukom, ona je bila kao neko sveto biće prisutno u mome domu. Kad u taj dom slete anđeo smrti, moja detinjasta ženica zaspa — kako mi rekoše kasnije kad sam bio u stanju da slušam pričanje o tome — na njenim grudima, s osmehom na usnama. A kad sam došao sebi iz nesvesti, prvo sam postao svestan njenih suza sažaljenja, njenih reči o nadi i miru, njenog bledog lica, nagnutog kao iz nekog čistijeg kraja bližeg nebu, nad moje neposlušno srce.

Nego da pričam dalje.

Trebalo je da idem u inostranstvo. O tome smo se, izgleda, sporazumeli još odmah u početku. Pošto je sad zemlja pokrila smrtne ostatke moje pokojne žene, ja sam čekao još samo ono što je gospodin Mikober nazivao »potpunim razvejavanjem Urije Hipa u prah i pepeo« i na polazak iseljenika.

Na molbu Tredlsovu, koji mi se u nevolji pokazao kao najbolji prijatelj, pun ljubavi i odanosti, opet svi odosmo u Kenterberi, hoću da kažem: tetka, Agnesa i ja. Po unapred utvrđenom sporazumu, uputismo se pravo gospodin Mikoberovoj kući, gde je, kao i u kući gospodina Vikfilda, moj prijatelj naporno radio sve od onog našeg burnog sastanka. Kad me sirota gospođa Mikober ugleda kako ulazim u crnini, ona se jako uzbudi. Srce gospođe Mikober je bilo puno dobrote, koju ni materijalne teškoće kroz tolike godine nisu mogle ugušiti.

»No, gospodine i gospođo Mikober«, obrati im se moja tetka čim sedosmo, »jeste li razmislili, molim vas, o mome predlogu da se iselite?«

»Draga gospođo«, odgovori gospodin Mikober, »možda ne bih mogao bolje izraziti zaključak do koga smo gospođa Mikober, vaš pokorni sluga, a mogu dodati i naša deca, došli skupno i pojedinačno, nego ako se poslužim jezikom jednog slavnog pesnika, pa odgovorim da je ‚čunić naš pri obali, a brod naš na pučini‘«.

»Vrlo dobro!« reče tetka. »Ja vam proričem svako dobro od te pametne odluke«.

»Vi nam, gospođo, činite veliku čast«, dodade on. Zatim zagleda u jednu predstavku u svojim rukama, pa reče: »U pogledu novčane pomoći koja bi nam dala mogućnost da svoj laki čunić navezemo na okean preduzimljivosti, ja sam razmotrio ovo važno poslovno pitanje, pa bih bio slobodan da predložim svojeručne priznanice, istavljene, to nije ni potrebno da kažem, na zvaničnim formularima na odnosne sume, kako propisuju odluke Parlamenta koje se odnose na priznanice, uz rokove od osamnaest, dvadeset četiri i trideset meseci. Ja sam prvobitno predložio rokove od dvanaest i dvadeset i četiri meseca, ali se bojim da mi takva obaveza ne bi ostavila dovoljno vremena da nešto u potrebnim razmerama iskrsne. Možda će, tu pogleda unaokolo po sobi kao da ona predstavlja nekoliko stotina ari uzorno obrađene zemlje, »omanuti letina kad bude dospeo prvi rok plaćanja, ili možda nećemo još u to vreme srediti letinu. Mislim da je ponekad teško naći radnu snagu u tom delu naših kolonijalnih poseda, gde će nam biti suđeno da zapnemo oko obrade plodonosnog tla«.

»Udesite to kako god hoćete, gospodine«, reče tetka.

»Gospođo«, odgovori on, »gospođa Mikober i ja lično duboko osećamo punu uviđavnost i ljubaznost naših prijatelja i pokrovitelja. Ja naročito želim da budem čisto poslovan i potpuno tačan. Pri ovom okretanju potpuno novog lista, jer se upravo spremamo da ga okrenemo, i uzmičući, pošto se upravo nalazimo u stanju uzmicanja, da bismo izveli skok, nimalo običan po svojoj veličini, važno je, zbog mog osećanja samopoštovanja kao i zato što će služiti za prirner mome sinu, da ova utanačenja budu zaključena kao između čoveka i čoveka«.

Ne mislim da je gospodin Mikober pridavao neko naročito značenje ovoj poslednjoj frazi; nije mi poznato da joj je ikad iko drugi pridao ili pridavao kakvo značenje; ali je on, izgleda, u njoj neobično uživao, te se značajno nakašlja, i još jednom ponovi: — Kao između čoveka i čoveka!

»Stoga predlažem«, reče gospodin Mikober, »menice, pogodno sredstvo u trgovačkom svetu, za koje, po mome mišljenju, imamo prvobitno zahvaliti Jevrejima, koji su, kako bih rekao, otada imali vraški mnogo posla s njima, jer se njima može trgovati. Ali ako se više vole obveznice, ili kako drugo jemstvo, ja bih drage volje dao od ruke svako pismeno. Kao između čoveka i čoveka«.

Tetka primeti da u slučaju kad su obe strane voljne da pristanu na, sve, ona smatra da je unapred sigurno da neće biti nikakvih teškoća oko uređenja te stvari. Gospodin Mikober je bio istog mišljenja.

»Što se tiče naših domaćih priprema, gospođo«, reče gospodin Mikober s nekom vrstom ponosa, »da se ponesemo sa sudbinom, kojoj se, kako smo upravo pokazali, od svoje volje posvećujemo, molim da mi se dopusti da podnesem sledeći izveštaj. Moja najstarija kći pohodi svako jutro jednu obližnju ustanovu da savlada postupak, ako se to može nazvati postupkom, pri muženju krava. Moja mlađa deca su dobila uputstva da proučavaju sa onoliko pažnje koliko im prilike budu dopustile navike svinja i živine u siromašnijim delovima ovog grada, ali su sa tog krstarenja u dva maha donesena kući zato što su za dlaku izbegli gaženju. Što se mene lično tiče, ja sam u toku prošlih nedelja dva dana posvetio pažnju pečenju hleba, dok je moj sin Vilkins odlazio s batinom u ruci da goni goveda ako bi mu grubi najamnici, kojima je stoka poverena, dopustili da im dragovoljno učini uslugu, što moram reći sa žalbom na našu ljudsku prirodu, nije bio čest slučaj, jer su ga obično opominjali da se okane, i to uz psovke i grdnje«.

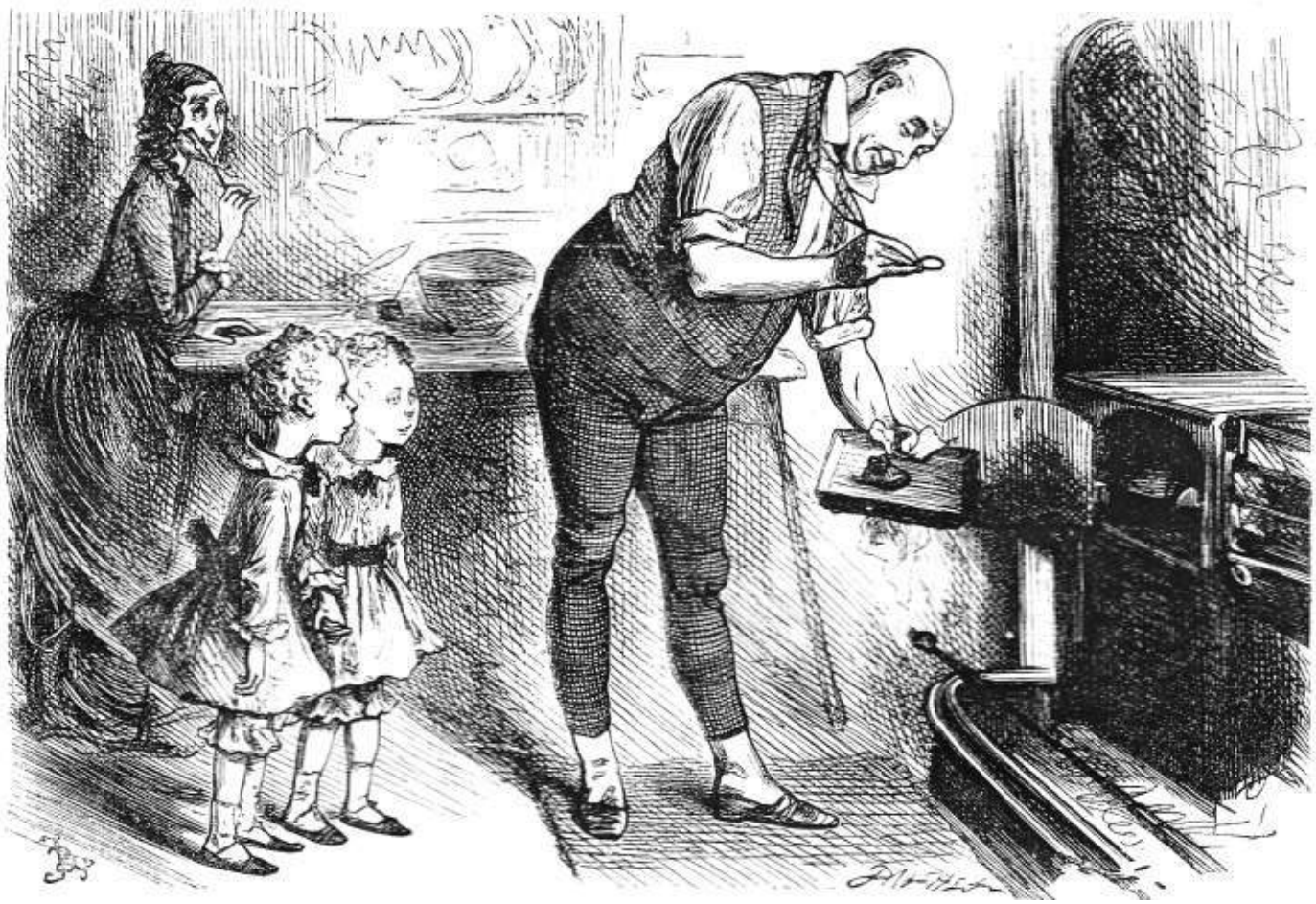

»Sve je to vrlo umesno«, reče moja tetka želeći da ga ohrabri. »A i gospođa je, uverena sam, bila tako isto nečim zaposlena?«

»Draga gospođo«, odgovori gospođa Mikober uz svoj običan poslovni izraz. »Uzimam slobodu da priznam da nisam bila zauzeta poslovima u neposrednoj vezi sa zemljoradnjom ili gajenjem stoke, iako dobro znam da će i jedno i drugo iziskivati moju pažnju na obalama u tuđini. Ono malo slobodnog vremena što sam bila u stanju da odvojim od domaćih poslova, posvetila sam malo dužem dopisivanju sa svojom porodicom. Jer priznajem da mi se čini, dragi gospodine Koperfilde«, reče gospođa Mikober, koja je uvek pribegavala meni, ma s kim govorila u početku, »da je došlo vreme kad prošlost treba da se preda zaboravu, kad moja porodica treba da prihvati gospodin-Mikoberovu ruku i kad gospodin Mikober treba da prihvati ruku moje porodice, kad lav i jagnje treba da leže jedno uz drugo, a moja porodica da bude u miru sa gospodinom Mikoberom«.

Rekoh da i ja mislim to isto.

»Bar ja sa svoje strane, dragi gospodine Koperfilde«, nastavi gospođa Mikober, »u toj svetlosti posmatram tu stvar. Bok sam živela kod kuće, kod tate i mame, moj tata je imao običaj da upita, kad god bi se pokrenulo kakvo pitanje u našem užem krugu: ‚U kakvoj svetlosti moja Ema gleda na tu stvar?‘ Ja dobro znam da je tata bio pristrasan, ali ipak u takvom pitanju kao što je ledena hladnoća, koja je uvek postojala između gospodina Mikobera i moje porodice, ja sam neizbežno došla do svoga mnenja, premda ono može biti pogrešno«.

»Na svaki način. Razume se da ste došli, gospođo«, reče moja tetka.

»Sasvim tačno«, saglasi se gospođa Mikober. »Sad, ja se možda varam u svojim zaključcima, verovatno se varam, ali ja lično imam utisak da jaz između moje porodice i gospodina Mikobera može da potiče iz bojazni od strane moje porodice da će gospodin Mikober tražiti novčanu pomoć. Ja ne mogu da se odbranim od pomisli«, reče gospođa Mikober s izrazom duboke pronicljivosti, »da ima članova moje porodice koji su se bojali da će ih gospodin Mikober moliti da mu pozajme svoja imena, ne mislim zato da ih dajemo svojoj deci na krštenju, nego da ih potpišu na menično blanketima, da bi se pustila u promet na novčanom tržištu«.

Izraz oštroumne dosetljivosti, s kojom nam gospođa Mikober saopšti taj svoj pronalazak, kao da niko nikad pre toga nije pomislio na to, moju tetku, izgleda, prilično začudi, te odgovori naglo:

»Pa, znate, gospođo, na kraju krajeva, ne bi me ništa čudilo da imate pravo!«

»Pošto je gospodin Mikober uoči zbacivanja novčanih okova koji su ga tako dugo držali u ropstvu«, reče gospođa Mikober, »i na pragu nove karijere, u zemlji gde postoji široko polje za njegove sposobnosti — što je po mome mišljenju neobično važno, jer sposobnostima gospodina Mikobera na prvom mestu treba dosta prostora, a meni se čini da bi trebalo da moja porodica dade znak za takvu promenu time što bi prva istupila. Ja bih naročito želela da dođe do sastanka između gospodina Mikobera i moje porodice, i to prilikom svečane gozbe koja bi se priredila o trošku moje porodice, a gde bi na zdravici za sreću i blagostanje gospodina Mikobera, koju bi napio koji ugledan član moje porodice, gospodin Mikober dobio priliku da izloži svoje poglede«.

»Draga moja«, reče gospodin Mikober s nešto malo vatrenosti, »za mene je možda najbolje da odmah otvoreno izjavim da bi se moji pogledi, ako bi došlo do toga da ih izlažem pred tim ljudima, vrlo lako mogli učiniti uvredljivi, jer imam utisak da su članovi tvoje porodice, uzeti kao celina, gomila drskih snobova, a svaki pojedinačno potpuni grubijan«.

»Mikobere«, reče gospođa Mikober, mašući glavom, »to nije tačno! Ti ih nisi nikad razumeo, a ni oni nisu nikad razumeli tebe«.

Gospodin Mikober se nakašlja.

»Oni te nisu nikad razumeli, Mikobere«, reče njegova žena. »Možda su i nesposobni za to. Ako je tako, to je njihova nesreća. Ja mogu samo da ih žalim zbog te nesreće!«

»Meni je neobično žao, moja draga Ema«, reče gospodin Mikober blaže, »Što sam i nehotice ispao s nekim izrazima koji su, makar i izdaleka, mogli izgledati suviše jaki. Ja želim da kažem samo to da mogu otići iz ove zemlje i ne čekajući na to da mi tvoja porodica pristupi da bi mi ukazala milost; ukratko, da bi me na rastanku hladno potapšala po ramenu i da, sve ukupno uzevši, mnogo više volim da odem iz Engleske po svojoj ličnoj pokretačkoj sili, ma kolika ona bila, nego uz zamah s njihove strane. A u isti mah, draga moja, ako bi oni izvoleli da odgovore na tvoje poruke, što naše zajedničko iskustvo čini neverovatnim, daleko bilo od mene da se isprečim kao smetnja tvojim željama«.

Pošto se ta stvar svrši tako na prijateljski način, gospodin Mikober uze pod ruku gospođu Mikober, pa bacajući uzgred letimičan pogled na hrpu akata i knjiga koje su ležale pred Tredlsom, reče da će nas ostaviti nasamo, što svečano i učini.

»Dragi moj Koperfilde«, reče mi Tredls, i zavali se na stolici kad oni odoše, gledajući u mene sa toliko ljubavi, da su mu oči izgledale crvene, a čuperci mu štrčali u svim pravcima, »ja se nimalo ne izvinjavam što vam dosađujem poslovima, jer znam da vas ovo neobično zanima, te vam može zabaviti misli. Dragi mladiću, nadam se da niste iznureni?«

»Sasvim sam onaj stari«, rekoh ja posle kratkog ćutanja. »Imamo više razloga da se brinemo za tetku nego za koga bilo drugog. Vi znate koliko je ona radila!«

»Razume se, razume se«, odgovori Tredls; »ko to može zaboraviti?«

»Ali ni to nije sve«, rekoh ja. »Za poslednje dve nedelje mučila ju je neka nova briga, te je svakog dana išla van Londona i vraćala se. Nekoliko puta je odlazila rano, pa se ne bi vratila sve do uveče. Sinoć je, dragi Tredlse, iako joj je predstojalo ovakvo putovanje, bila skoro ponoć kad se vratila kući. Vi znate koliko ona brine za druge. A neće da mi kaže šta je muči«.

Moja je tetka, vrlo bleda i s dubokim borama na licu, sedela nepomično, sve dok nisam svršio, a onda joj se nekoliko suza skotrlja niz lice, pa spusti svoju ruku na moju.

»Ništa to nije, Trote, ništa to nije. Neće više toga biti. U svoje vreme saznaćeš i ti šta je. A sad, draga Agnesa, hajde da prionemo na posao«.

»Moram gospodinu Mikoberu odati priznanje«, poče Tredls, »time što ću reći da je on, iako

izgleda nije nikad osobito radio za sebe, najvredniji čovek kad radi za drugog. Nikad nisam video takvog čoveka. Ako ovako uvek radi, njemu sad, u stvari, mora biti dvesta godina. Prosto je divno čudo u kakav žar neprestano pada; pa onaj njegov zanesen i poletan način na koji se i danju i noću zagnjuruje u knjige i hartije, a da i ne govorim o ogromnom broju pisama koje mi je pisao odavde do gospodin-Vikfildove kuće, a često čak i preko stola, dok je sedeo prema meni, kad mu je bilo mnogo lakše da mi se usmeno obrati!«

»Pisma!« reče tetka; »ja bih rekla da on i sanja sve u pismima!«

»Pa onda gospodin Dik«, reče Tredls, »ala je taj stvarao čuda! Čim se oslobodio čuvanja Urije Hipa, koga je držao u takvoj stezi da nešto tako nisam nikad video, potpuno se posvetio gospodinu Vikfildu. I zaista nas je sokolilo u radu njegovo staranje da bude od koristi u istrazi koju vodimo, a i njegova stvarna pomoć pri pravljenju izvoda, pri prepisivanju i pri donošenju i odnošenju pisama«.

»Dik je osobit čovek«, viknu tetka; »ja sam to uvek govorila; ti to znaš, Trote!«

»Milo mi je, gospođice Vikfild, što mogu da kažem«, nastavi Tredls u isti mah vrlo nežno i vrlo srdačno, »da se u vreme dok ste bili odsutni gospodin Vikfild znatno popravio. Oslobođen more koja ga je tako dugo pritiskivala i groznih strepnji u kojima je živeo, on je sad sasvim drugi čovek. Ponekad se čak i njegova oslabela moć da sećanje i pažnju usredsredi na pojedine poslovne stvari u mnogome oporavlja, te je tako bio u stanju da, nam razjasni neke stvari koje bismo mi vrlo teško razumeli, ako bismo ih uopšte razumeli. Ali sad moram da pređem na rezultate, kojih nema tako mnogo, umesto što ćeretam o svim povoljnim okolnostima koje sam primetio, jer inače neću nikad biti gotov«.

Njegova prirodnost i prijazna jednostavnost sasvim su jasno odavale da on sve to govori da bi nas raspoložio i da bi Agnesa mogla vedrije i bez zebnje podnositi pominjanje njenog oca, ali mu reči nisu zbog toga nimalo gubile od svoje prijatnosti.

»A sad, čekajte da vidim,« reče Tredls i pogleda po hartijama na stolu. »Pošto smo prebrojali sav novac i sredili na prvom mestu veliku nenamernu zbrku, pa zatim namernu zbrku i falsifikate, smatramo da je jasno da gospodin Vikfild sad može zaključiti svoju kancelariju i starateljske poslove bez ikakve pronevere i manjka«.

»O, hvala milostivom bogu!« viknu Agnesa usrdno.

»Ali«, reče Tredls, »višak koji bi mu pretekao za izdržavanje, a kad govorim mislim i na prodaju kuće, bio bi tako mali, da verovatno ne bi premašio nekoliko stotina funti, tako da bi možda bilo dobro, gospođice Vikfild, da razmislite kako bi bilo da on i dalje zadrži starateljstvo nad imanjem kojim je tako dugo upravljao. Njegovi prijatelji bi ga, znate, mogli savetovati; on je sad slobodan; Vi lično, gospođice Vikfild ... pa Koperfild ... pa ja ...«

»Ja sam već razmislila, Trotvude«, reče Agnesa gledajući u mene, »pa osećam da to ne treba da bude čak ni na preporuku prijatelja kome sam tako zahvalna i kome toliko dugujem«.

»Ne velim da ja to preporučujem«, reče Tredls. »Ja sam samo smatrao za umesno da iznesem tu mogućnost. Ništa više«.

»Milo mi je što to od vas čujem«, odgovori Agnesa nepokolebljivo, »jer mi to daje nadu, skoro uverenje, da se slažemo u mišljenju, dragi gospodine Tredlse i dragi Trotvude, šta bih ja još mogla poželeti sad kad se tata oslobodio i kad mu je čast ostala neumrljana. Ja sam uvek žudela za tim da ga oslobodim napornog rada kome je robovao, da mu vratim mali deo one ljubavi i nege koje mu dugujem, i da mu posvetim svoj život. Godinama je to bila moja najlepša nada. Primiti na sebe brigu o našoj budućnosti, biće za mene najveća sreća koju mogu doživeti, posle sreće koju osećam zato što se on oslobodio svih briga i svih odgovornosti oko starateljstva«.

»Jeste li mislili o tome kako ćete to izvesti, Agnesa?«

»Često! Ja se ne bojim, dragi Trotvude. Uverena sam u uspeh. Ovde me toliko svet poznaje i lepo misli o meni; eto zašto sam uverena. Nemojte sumnjati u mene. Naše potrebe su male. Ako izdam pod

kiriju našu dragu, staru kuću i otvorim školu, biću korisna i srećna«.

Mirna toplina njenog vedrog glasa izazva pred mojim očima tako živo prvo sliku drage, stare kuće, pa zatim moj samotni dom, da već nisam mogao da govorim koliko mi je srce bilo preplavljeno. Tredls se neko vreme pravio da pažljivo traži nešto po hartijama.

»A zatim, gospođice Trotvud«, reče Tredls, »o onoj vašoj imovini«.

»Pa«, uzdahnu moja tetka, »mogu samo da kažem, ako je propala, mogu je prežaliti, ako nije, biće mi milo da je dobijem natrag«.

»Ona je, čini mi se, prvobitno iznosila osam hiljada funti u državnim obveznicama, je 1‘ tako?« reče Tredls.

»Tačno«, odgovori tetka.

»Pronašao sam samo pet«, reče Tredls sa izrazom nedoumice na licu.

» ... hiljada, hoćete da kažete?« reče moja tetka vrlo pribrano, »ili funti?«

»Pet hiljada funti«, reče Tredls.

»Pa to je sve što sam i imala«, odgovori tetka. »Sama sam prodala tri hiljade. Jednu sam platila za tvoje pripravništvo Trote, a ostale dve imam kod sebe. Kad sam izgubila ono ostalo, mislila sam da neće biti zgoreg da ne govorim o toj sumi i da je tajno čuvam za crne dane. Htela sam da vidim kako ćeš se ti, Trote, pokazati u iskušenju, a ti si se pokazao plemenito; pun postojanosti, samopouzdanja i samopregorevanja. Tako isto i Dik. Ne govorite mi ništa; živci su mi malo uznemireni!«

Niko to ne bi rekao ko bi je video kako sedi uspravno, skrštenih ruku; oduvek je odlično umela da vlada sobom.

»Onda sam presrećan što mogu da kažem«, viknu Tredls, blistajući od radosti, »da smo povratili sav novac«.

»Niko da mi ne čestita!« viknu tetka, »A kako to gospodine?«

»Vi ste mislili da ga je gospodin Vikfild zloupotrebio«, reče Tredls.

»Razume se«, reče tetka, »te mi je bilo tako lako da ćutim. Agnesa, ni reći!«

»I stvarno«, reče Tredls, »državne obveznice su bile prodate po ovlašćenju koje je on imao od vas, ali nije potrebno da kažem ko ih je prodao i sa čijim stvarnim potpisom. Kasnije je ta hulja tvrdila gospodinu Vikfildu, pa mu i ciframa dokazivala, da je on prisvojio taj novac (na osnovu opštih uputstava, kako je govorio) da bi bio u stanju da prikrije pomoću tog novca druge deficite i teškoće. Gospodin Vikfild je, onako slab i nemoćan, bio toliko u njegovim rukama, da vam je kasnije isplatio nekoliko iznosa kamata na tobožnji kapital, za koji je znao da ga više nema, te je na taj način, na žalost, postao saučenik u prevari«.

»I najzad primio svu krivicu na sebe«, dodade moja tetka, »pa mi napisao jedno ludo pismo u kojem je sam sebe optuživao za lopovluk i nečuvena nedela. Na to sam ga posetila rano jednog jutra, zatražila sveću, spalila njegovo pismo i rekla mu da obešteti i mene i sebe, ako ikad bude mogao, a ako ne može, neka o tome ćuti za ljubav svoje kćeri. Ako mi ko progovori, odmah ću otići iz ove kuće!«

Mi smo ćutali; Agnesa pokri lice rukama.

»Dakle, dragi prijatelju«, reče moja tetka posle kratkog ćutanja, »velite da ste izvukli sav novac od njega«.

»Pa u samoj stvari«, odgovori Tredls, »gospodin Mikober ga je bio priterao tako uza zid, i uvek imao u pripravnosti sve nove i nove stvari čim bi se neka stara pokazala neispravna, da nam nije mogao umaći. Najzanimljivije od svega jeste to da on, po mome mišljenju, nije tu sumu prigrabio toliko radi zadovoljenja svoje gramzivosti, koja već nije znala za meru, koliko iz mržnje koju je osećao prema Koperfildu. To mi je on otvoreno rekao. Rekao mi je čak i da bi potrošio toliku svotu samo da sruši Koperfilda ili da mu naškodi«.

»Ha!« reče moja tetka, pa zamišljeno nabra obrve i pogleda u Agnesu. »A šta je bilo s njim?«

»Ne znam. Otišao je odavde«, reče Tredls, »sa svojom majkom, koja je stalno kukala, preklinjala i ponešto odavala. Otputovali su jednim večernjim poštanskim kolima za London i ništa više ne znam o njima, sem da je u svojoj pakosnoj mržnji na rastanku bio čak i drzak prema meni. Izgleda da smatra da ima meni isto toliko da zahvali koliko i gospodinu Mikoberu, što ja smatram, kao što sam mu i rekao, za pravu pohvalu«.

»Mislite li da ima kakvog novca, Tredlse!« upitah ja.

»O, pa razume se. Sigurno ima«, odgovori on mašući ozbiljno glavom. »Rekao bih da je zgrnuo priličnu sumu na ovaj ili na onaj način. Ali mislim da biste i vi, da ste imali prilike da posmatrate njegov rad, uvideli da novac ne može zadržati tog čoveka od nevaljalstva. On je tako sušto oličenje licemerstva, da ma za čim težio, mora tome težiti i neispravnim sredstvima. To mu je jedina naknada za spoljašnje obuzdavanje koje sebi nameće. Pošto stalno puzi po zemlji prema kakvoj sitnoj meti, on uvek uveličava svaki predmet koji mu se ispreči na putu, te će prema tome mrzeti i sumnjičiti svakoga ko bi i sasvim nesvesno stao između njega i te mete. Tako će njegova neispravna sredstva postajati sve neispravnija, svakog trenutka, iz sasvim neznatnog razloga, ili čak i bez ikakvog razloga. Dovoljno je da čovek razmotri njegovu istoriju ovde«, reče Tredls, »pa da to uvidi«.

»To je neko čudovište od niskosti!« reče tetka.

»Istinu da kažem, ne znam«, reče Tredls zamišljeno. »Mnogi ljudi mogu da budu vrlo niski kad se bace na to!«

»A sad da pređemo na gospodina Mikobera«, reče tetka.

»E, ja zaista«, reče Tredls veselo, »moram još jednom da odam svaku hvalu gospodinu Mikoberu. Da on nije bio tako dugo strpljiv i istrajan, mi se ne bismo nikad mogli nadati da ćemo učiniti išta vredno razgovora. Još uz to smatram da je gospodin Mikober radio pravo samo pravde radi, kad pomislimo kako se mogao nagoditi sa Hipom samo da ćuti«.

»I ja to mislim«, rekoh ja.

»E pa sad recite šta biste mu vi dali?« upita tetka.

»Ali pre no što pređemo na to, ostaje nam još nešto«, reče Tredls malo zbunjen. »Ja sam, bojim se, smatrao da će biti pametno da izostavim dve stvari, pošto nisam bio u stanju da uvek imam sve pred očima pri izvođenju nezakonitog poravnanja, jer je ono sasvim nezakonito od početka pa do kraja, u ovom tako teškom slučaju. One svojeručne priznanice i takve stvari, koje mu je gospodin Mikober izdavao na pozajmice koje je...«

»No, pa one se moraju isplatiti!« reče tetka.

»Da, samo što ja ne znam kad će ići na protest, pa čak ni gde su«, odgovori Tredls šireći oči, »te unapred očekujem da će gospodin Mikober, odsad pa do polaska, biti stalno hapšen ili da će mu se stavljati zabrane na stvari«.

»Onda ga moramo svaki put oslobađati zatvora i skidati zabrane«, reče moja tetka. »Koliki je ukupan iznos?«

»Pa, gospodin Mikober je zavodio sve svoje poslovanje, on to zove poslovanje, sasvim propisno u jednu knjigu«, odgovori Tredls smešeći se, »i tvrdi da cela suma iznosi sto tri funte i pet šilinga«.

»Pa koliko da mu damo, računajući i tu sumu«, reče tetka. »Draga Agnesa, nas dve ćemo kasnije govoriti kako da to podelimo između sebe. Kolika bi bila ta suma? Pet stotina funti?«

Tu se Tredls i ja odmah umešasmo. Obojica preporučismo malu svotu u gotovom novcu i isplatu, bez obaveštavanja Mikobera, svih njegovih dugovanja Uriji Hipu, kako budu dospevala. Predložismo da se porodici plati put i sprema i da im se da sto funti, a da se sa gospodinom Mikoberom uđe sasvim ozbiljno u sporazum o načinu na koji će on platiti te pozajmice, jer bi moglo biti korisno po njega ako bi smatrao da ima da odgovori obavezama. Tome ja sa svoje strane dodadoh predlog da gospodinu Pegotiju objasnim nešto o njegovoj prošlosti i karakteru, jer se na njega, to znam, može čovek osloniti, pa da se gospodinu Pegotiju u poverenju preda na raspolaganje još jedna stotina funti.

Osim toga, predložih da zainteresujem gospodin-Mikobera za gospodin Pegotijev život time što ću mu o tome ispričati koliko nađem da će biti korisno, te da dovedem do toga da svaki od njih utiče na onog drugoga na zajedničko dobro. Svi se od srca složiše s tim predlozima, pa mogu odmah reći da su se i glavni zainteresovani tako isto malo kasnije složili s puno dobre volje i saglasnosti.

Videći kako Tredls opet bojažljivo pogleda u moju tetku, ja ga podsetih na onu drugu i poslednju stvar koju je nagovestio.

»Vi ćete mi, Koperfilde, i vaša tetka oprostiti ako dirnem u jednu mučnu stvar, što ću, bojim se, morati«, reče Tredls snebivajući se, »jer smatram da je potrebno da vas na to podsetim. Na dan onog gospodin-Mikoberovog otkrića, pala je od strane Uri je Hipa jedna pretnja koja je ciljala na muža vaše tetke«.

Moja tetka se, zadržavajući svoj kruti stav i prividnu mirnoću, saglasi klimnuvši glavom.

»Možda je to bila«, reče Tredls, »samo prazna i nepromišljena drskost«.

»Nije«, reče moja tetka.

»Je li, nemojte mi zameriti, uopšte postojala takva osoba, i to još u njegovoj vlasti?« zapita Tredls.

»Jeste, dragi prijatelju«, reče moja tetka.

Tredls sa znatno izduženim licem objasni da nije bio u stanju da dođe do te stvari, te je ona imala istu sudbinu kao i obaveza gospodina Mikobera, utoliko što ih nije obuhvatio uslovima koje je postavio; da više nemamo nikakve vlasti nad Urijom Hipom; i da će on, ako samo bude mogao učiniti svima nama, ili ma kome od nas neku štetu i nepriliku, nesumnjivo i učiniti. Moja tetka ostade mirna, dok joj se opet nekoliko suza ne skotrljaše niz obraze.

»Imate potpuno pravo«, reče ona. »Vrlo je razborito od vas što ste to pomenuli«.

»Mogu li ja ... ili Koperfild ... tu nešto pomoći?« upita Tredls blago.

»Ništa«, reče tetka. »Hvala vam po sto puta. Trote dragi, to je prazna pretnja. Da pozovemo sad natrag gospodina i gospođu Mikober. Neka mi niko ni reči ne govori«.

Zatim izgladi haljinu, pa se onako na svoj način ispravi u stolici gledajući u vrata.

»Dakle, gospodine i gospođo Mikober«, reče moja tetka kad oni uđoše, »mi smo razgovarali o vašem iseljavanju i molimo vas da nam ne zamerite što smo vas ostavili da tako dugo čekate. Ja ću vam sad kazati kakav sporazum predlažemo«.

I objasni im sve na beskrajnu radost cele porodice, pošto su i deca bila prisutna, i time tako probudi gospodin-Mikoberovu uobičajenu tačnost u prvim pristupnim stupnjevima poslovanja s menicama, da ga niko nije mogao zadržati da ne izleti napolje u najvećem oduševljenju da bi kupio taksene marke za svoje priznanice. Ali mu radost ne bi duga veka, jer se posle pet minuta vrati u pratnji jednog policajca i saopšti, sav u suzama, da je sve propalo. Pošto smo mi već bili spremni za takav slučaj, koji je, razume se, bio jedan od koraka Urije Hipa, odmah isplatismo novac, te je posle daljih pet minuta gospodin Mikober sedeo za stolom i lepio marke s izrazom tako savršene radosti, koju je na njegovom blistavom licu, pored tog omiljenog zanimanja, moglo izazvati još samo pravljenje punča. Bilo je zaista vredno gledati ga dok tako rukuje markama sa zanosom pravog umetnika, doteruje ih kao slike, baca na njih kose poglede, važna izgleda beleži datume i iznose u svoju džepnu beležnicu i, pošto je sve poizvršivao, razmišlja o njima sa živim osećanjem, njihove dragocene vrednosti.

»A sad, ako mi dopustite da vas posavetujem, gospodine«, reče moja tetka, pošto ga je ćutke posmatrala neko vreme; »najbolje bi bilo da se okanete toga posla za sva vremena«.

»Gospođo«, odgovori gospodin Mikober, »ja imam nameru da takvu želju zapišem na prvu čistu stranicu budućnosti, a gospođa Mikober će potpisati kao jemac. Ja se nadam«, reče gospodin Mikober svečano, »da će moj sin Vilkins stalno imati na umu da bi mnogo bolje uradio da svoju ruku metne u vatru nego da je upotrebi da njome rukuje ovim gujama, koje su otrovale i samu krv njegovom nesrećnom roditelju!«

Duboko potresen i za tili čas pretvoren u suštu sliku očajanja, gospodin Mikober je gledao u te guje pun sumorne groze, pri čemu i ono njegovo nedavno divljenje nije bilo sasvim iščezlo; a zatim ih savi i metnu u nedra.

Time se završiše poslovi za to veče. Bili smo iznureni od žalosti i umora, a tetka i ja smo imali da se vratimo u London sutradan. Bilo je ugovoreno da Mikoberovi dođu za nama pošto svrše sa predajom svojih stvari jednom telalinu; i da se gospodin-Vikfilđovi poslovi zaključe što je moguće brže pod Tredlsovim nadzorom, pa da i Agnesa dođe u London dok traju te pripreme. Noć provedosmo u staroj kući, koja je oslobođena prisustva porodice Hip, izgledala raskužena; i ja prespavah u svojoj staroj sobici, kao lutalica brodolomnik koji se vratio svom domu.

Sutradan se vratismo tetkinoj kući, a ne mojoj, i dok smo sedeli pre nego što ćemo otići u postelju, ona mi reče:

»Trote, želiš li zaista da znaš šta mi je u poslednje vreme pritiskivalo dušu?«

»Zaista želim, tetka. Sad bih više nego ikada želeo da delim s vama sve vaše žalosti i brige«.

»Ti si imao dosta žalosti, dete moje«, reče tetka s puno ljubavi, »te ti ne treba dodavati još i moje sitne nevolje. To je bio jedini razlog, Trote, što sam ih tajila od tebe«.

»Znam ja to dobro«, rekoh ja, »ali kažite mi sad«.

»Da li bi hteo da se malo izvezeš sa mnom sutra ujutro?« upita me tetka.

»Naravno«.

»U devet«, reče ona. »Onda ću ti kazati, dragi moj«.

Mi se, prema tome, u devet sati povezosmo jednim malim kolima i pođosmo prvo za London. Dugo smo se vozili kroz ulice, dok ne dođosmo do jedne velike bolnice. Sasvim uz tu zgradu stajala su prosta kola sa mrtvačkim sandukom. Kočijaš poznade moju tetku, pa pokoravajući se jednom pokretu njene ruke kroz prozor, potera kola i mi pođosmo za njima.

»Sad razumeš, Trote«, reče moja tetka. »Svršio je«.

»Je li umro u bolnici?«

»Jeste«.

Sedela je kraj mene ne mičući se, ali opet videh kako joj se poneka suza kotrlja niz lice.

»Bio je tu i ranije jednom prilikom«, reče tetka nešto kasnije. »Već odavno je bolestan; ima već nekoliko godina; sasvim izmožden, oronuo čovek. Kad je za vreme one poslednje bolesti saznao u kakvom je stanju, molio je da pošalju po mene. Kajao se tada. Gorko se kajao«.

»I vi ste otišli, tetka?«

»Otišla sam. Bila sam dosta često posle toga«.

»Umro je u noći pred naš polazak za Kenterberi?« rekoh ja.

Tetka klimnu glavom.

»Sad mu niko više ne može ništa«, reče ona. »Ono je bila prazna pretnja«.

Odvezosmo se izvan varoši, na groblje u Hornsiju.

»Bolje će mu biti ovde nego na ulici«, reče tetka. »On se rodio ovde«.

Siđosmo s kola, pa pođosmo za prostim kovčegom do jednog puta, kojeg se dobro sećam, gde se očita zaupokojena služba koja ga predade materi zemlji.

»Venčali smo se na današnji dan pre trideset i šest godina, dragi moj«, reče tetka dok smo se vraćali svojim kolima. »Neka nam bog svima oprosti!«

Sedosmo u kola ćuteći; i tako je dugo sedela kraj mene, držeći me za ruku. Najzad odjednom briznu u plač i reče:

»Bio je to neobično lep čovek kad sam pošla za njega, Trote; a žalosno je bilo videti ga kako se promenio!«

Ali to ne potraja dugo. Pošto se isplaka, ona se brzo pribra, pa čak i razveseli. Malo su joj, reče, živci popustili, jer inače ne bi tako podlegla žalosti. Neka nam bog svima oprosti!

I tako se dovezosmo natrag njenoj kući na Hajgeit, gde zatekosmo sledeće pisamce koje je bilo stiglo jutarnjom poštom od gospodina Mikobera.

Kenterberi, petak

»Draga gospođo i Koperfilde,

»Lepa obetovana zemlja koja se u poslednje vreme ukazivala na vidiku, opet se uvila u neprozirnu maglu i zanavek iščezla ispred očiju jednog bednika nošenog maticom života, kome je sudbina zapečaćena!

»Izdato je novo rešenje (od strane Kraljevskog suda u Vestminsteru) u novom sporu između Hipa i Mikobera, te je optuženi u tom sporu postao žrtva činovnika nadležnog za deljenje pravde u ovom sudskom okrugu.

‚I dođe dan, čas dođe bled Smrk‘o se bitke plameni gled Ponosni Edvard svoj nosi red:

Lance i ropstvo!‘

»Pošto sam dopao toga, i naglo se stao primicati svom kraju (jer duševne muke se mogu podnositi samo do izvesne tačke, a ja osećam da sam do te tačke već došao), moj životni put je pređen. Neka vas bog blagoslovi! O, neka vas bog blagoslovi! A neki će budući putnik obilazeći mesto zatočeništva određeno za dužnike u ovom gradu, iz radoznalosti, koja, nadajmo se neće biti i bez primese sažaljenja, zastati, verujem, zamišljen, kad bude čitao, zarđalim ekserom na zidu urezane »pomrkle inicijale: B. M«.

»P. S. — Ponovo otvaram ovo pismo da kažem da je naš zajednički prijatelj gospodin Toma Tredls, koji nas još nije ostavio i koji je u neobično dobrom zdravlju, isplatio dug i troškove u ime plemenite gospođice Trotvud, te smo ja i porodica na vrhuncu zemaljskog blaženstva«.

GLAVA LV

BURA

Sad se približujem jednom nezaboravnom, užasnom događaju u mome životu, a spojenom tako beskonačno različitim vezama sa svim onim što mu je prethodilo na ovim stranicama, da sam ga od samog početka ovog mog pripovedanja gledao kako sve više raste, što mu se ja više primičem, kao kakva ogromna kula na ravnici, i unapred baci svoju senku čak i na dane moga detinjstva.

Često sam sanjao o njemu, godinama pošto se dogodilo. Trzao sam se iza sna pod pritiskom tako žive njegove slike da mi se činilo da njegov bes jednako kroz mirnu noć tutnji u mojoj tihoj sobi. Sanjam o njemu i dan-danji, premda u dužim i neodređenim razmacima vremena. U mojoj uobrazilji postoji izvesna misaona veza između njega i malo jačeg vetra, ili i najmanjeg pomena morske obale, i to mi je urezano u svesti kao ništa drugo. Pokušaću da to opišem onako jasno kao što sam gledao sve što se događalo. Ja se toga ne prisećam, nego gledam kako se dešava, jer mi se sve ponovo zbiva pred očima.

Pošto se brzo približavalo vreme za polazak lađe sa iseljenicima, moja dobra stara dadilja, kojoj kao da srce htede prepući kad se videsmo prvi put, dođe u London. Bio sam stalno s njom i njenim bratom i sa Mikoberovima (oni su vrlo često bili zajedno), ali Emiliju nisam nikako viđao.

Jedne večeri, kad se vreme polaska bilo sasvim primaklo, bio sam sa Pegoti i njenim bratom. Naš razgovor dođe na Hama. Pričala nam je kako se on nežno oprostio s njom i kako se držao muški i mirno. A naročito u poslednje vreme, kad je mislila da prolazi kroz najveća iskušenja. Bio je to predmet koji nije nikad mogao umoriti to stvorenje puno ljubavi, a mi smo mnoge zgode što ih je ona, koja je toliko bila s njim, imala da priča, slušali s onoliko interesovanja s koliko ih je ona kazivala.

Tetka i ja smo baš tada napuštali svoje dve kućice na Hajgeitu, pošto sam nameravao da putujem u inostranstvo, a ona da se vrati u svoju kuću u Dover. Živeli smo privremeno u jednom stanu u Kovent-Gardenu. Dok sam se te večeri posle razgovora vraćao u stan i razmišljao o onome što smo govorili ja i Ham kad sam poslednji put bio u Jarmutu, ja se pokolebah u svojoj prvobitnoj nameri da ono pismo za Emiliju predam njenom ujaku na brodu prilikom opraštanja, pa zaključih da će bolje biti da joj sad pišem. Pomislih da bi ona, pošto primi moje saopštenje, mogla poželeti da preko mene na rastanku pošalje neku poruku svom nesrećnom vereniku. Trebalo je da joj pružim tu priliku.

Zato pred spavanje sedoh za sto u svojoj sobi, pa joj napisah pismo. Rekoh joj da sam ga video i da me je on molio da joj kažem ono što sam već ranije napisao na ovim stranicama. Ja joj to doslovce ponovih. Nije mi bilo potrebno da govorim opširno o tome, čak i da sam imao pravo na to. Ni ja ni neko drugi, nismo morali ukrašavati duboku vernost i dobrotu te poruke. Ostavih pismo napolju da se pošalje ujutro, zajedno sa nekoliko redaka gospodinu Pegotiju da joj ga uruči, pa onda u svitanje legoh u postelju.

Bio sam slabiji nego što sam onda i sam znao, a pošto nisam mogao da zaspim sve dok sunce nije granulo, ostadoh sutradan dugo u krevetu, nedovoljno osvežen. Trže me nemo prisustvo moje tetke, koja mi je stala kraj postelje. Osetio sam to onako kroz san, kao što, rekao bih, svi osećamo takve stvari.

»Trote dragi«, reče ona kad otvorih oči, »nisam se mogla odlučiti da te probudim. Tu je gospodin Pegoti; može li da dođe gore?«

Rekoh da može, i on se uskoro pojavi.

»Gos‘n Davide«, reče on pošto se rukovasmo, »dao sam Emiliji vaše pismo, gospodine, a ona je

napisala evo ovo, pa mi je rekla da vas zamolim da ga pročitate, pa ako vam se učini da u njemu nema ništa nezgodno, da budete dobri da mu dostavite.«

»Jeste li ga vi pročitali?«

On tužno klimnu glavom. Ja ga otvorih i pročitah sledeće:

»Dobila sam tvoju poruku. O, šta bih mogla napisati da ti se zahvalim na tvojoj dobroti i blagoslovenoj ljubaznosti prema meni!

»Stavila sam tvoje reči kraj svog srca. Čuvaću ih tamo dok ne umrem. One su kao oštro trnje, ali su velika uteha. Molila sam se bogu nad njima; o, toliko sam se molila! Kad vidim kakav si ti i kakav je ujak, tek onda mogu da zamislim kakav mora biti bog, pa plačem pred njim.

»Zbogom zanavek! Sad, dragi moj, prijatelju moj, zbogom zanavek na ovome svetu. Na onom drugom svetu, ako mi bude oprošteno, možda ću se probuditi kao dete i pristupiti tebi. Svaka ti hvala i od boga blagoslov. Zbogom zanavek!«

I to je bilo čitavo pismo, sve umrljano suzama.

»Mogu li joj reći da vi ne nalazite ničega nezgodnog u tom pismu i da ćete primiti na sebe da ga predate, gos‘n Davide?« reče gospodin Pegoti kad ga pročitah.

»Nesumnjivo«, rekoh ja. »Samo nešto mislim...«

»Molim, gos‘n Davide?«

»Nešto mislim«, rekoh ja, »da ja opet odem dole do Jarmuta. Imam vremena, i to na pretek, da odem i da se vratim pre nego što lađa krene. Moje misli neprestano lete k njemu u njegovoj osamljenosti: biće vrlo ljubazno prema njima oboma da mu u ovakvom trenutku ja lično predam ovo pismo i da vam omogućim da njoj na polasku kažete da ga je on dobio. Ja sam svečano primio zadatak koji mi je poverio taj mili i dobri mladić, pa što god uradim, neće biti suvišno. Putovanje nije ništa za mene. Nemiran sam, te će mi kretanje samo goditi. Idem doveče«.

Iako je zabrinuto pokušao da me odgovori, video sam da i on deli moje mišljenje, i to bi me svakako još utvrdilo u mojoj nameri, da mi je to bilo potrebno. On, na moju molbu, ode do kancelarije poštanskih kola i kupi za mene sedište na boku diližansa. Te iste večeri ja ponovo tim istim prevoznim sredstvom krenuh onim putem kojim sam išao toliko puta u vezi sa tako različitim okolnostima.

»Ne čini li se vama«, upitah kočijaša odmah po polasku iz Londona, »da je nebo nekako neobično? Ne sećam se da sam ikad video da tako izgleda«.

»Bogme ni ja, ni izbliza tako«, odgovori on. »To znači vetar, gospodine. Mislim da će brzo biti nesreće na moru«.

Po nebu se neka tamna zbrka uskovitlanih oblaka, ovde-onde zamrljana bojom nalik na dim od vlažna goriva, klupčala u najčudesnije gomile, koje su prikazivale oku veće visine u oblacima, nego što su pod njima dubine i najdubljih ponora na zemlji, a kroz njih se, izgleda, pomahnitali mesec strmoglavljivao, kao da je u opštem poremećaju prirodnih zakona zalutao i uplašio se. Celog tog dana duvao je vetar, ali se tada stade dizati još jače, uz neki neobično jak šum. Sat kasnije bio je još mnogo jači, nebo je bilo još zastrtije, a vetar je još silnije duvao.

Ali što je više noć odmicala, vetar je sve žešće duvao, a oblaci se sve više sklapali i sve gušće zastirali čitavo nebo, tada vrlo mračno. I neprestano je postajao sve jači, tako da su konji jedva mogli da idu protiv njega, često u toku najtamnijeg dela noći — bilo je kasno u septembru, kad noći nisu kratke — prednjaci bi se prosto okrenuli, ili naglo zastali na mestu, a mi se često pribojavali da se i kola mogu izvrnuti. Kosi naleti kiše stizali su pre te bure kao pljuštanje čelika; i u takvim bismo prilikama, kad god bismo naišli na neki zaklon od drveća ili visokog zida, bili skloni da zastanemo, usled proste nemogućnosti da se dalje borimo.

Kad svanu dan, vetar stade duvati sve jače. Ranije sam se dešavao u Jarmutu kad bi primorci govorili da duva kao da teški topovi gruvaju, ali nikad nisam video nešto ovako, ni približno slično

ovome. Dođosmo do Ipsiča — vrlo kasno, jer smo imali da se borimo za svaku stopu puta još otkako smo bili odmakli samo deset milja od Londona — i na trgu zatekosmo gomilu ljudi koji su bili ustali iz postelje iz straha da im dimnjaci ne popadaju. Neki su nam od njih, skupljeni u gostioničkom dvorištu, pričali, dok su se konji menjali, kako je vetar oduvao sa jednog visokog crkvenog tornja teške olovne ploče, bacio ih u jednu usku ulicu i zakrčio je. Drugi su pričali o tome kako su iz obližnjeg sela došli seljaci koji su videli kako veliko drveće leži iščupano iz korena, a čitavi plastovi sena rastureni po drumu i poljima. A bura još nikako nije popuštala, nego duvala sve jače.

Dok smo se preteško probijali dalje i sve bliže moru, s koga je taj silni vetar duvao pravo na obalu, njegova je snaga postajala sve užasnija. Mnogo ranije no što smo sagledali more, njegova je voda u vidu sićušnih kapljica doletala do usana i pljuštala po nama kao slana kiša. Voda se bila izlila na mnoge milje po ravnici blizu Jarmuta, i svaka je vodena površina i barica zapljuskivala svoje obale i imala snagu da diže svoje male talase, koji su se teško kotrljali prema nama. Kad stigosmo na dogled mora, vali na vidiku, koje smo s vremena na vreme viđali kako se dižu nad uskovitlanim bezdanima, izgledali su u trenucima kao neka druga obala puna tornjeva i zgrada. Kad najzad uđosmo u varoš ljudi su izlazili iz vrata sasvim ukoso i razbarušene kose i čudili se kako je pošta stigla po takvoj noći.

Odsedoh u onoj staroj gostionici, pa siđoh na obalu da vidim more. Posrtao sam kroz ulicu, koja je bila zastrta peskom, morskom travom i letećim gužvama morske pene; čuvao se od opeka i crepova, i na opasnim uglovima hvatao se za ljude koje sam sretao. Kad dođoh blizu obale, videh ne samo ribare, nego polovinu varoškog stanovništva kako viri iza zaklona od zgrada, dok poneko ovda-onda stane prkoseći besu bure, pogleda na more, pa ga vetar za časak oduva u stranu, dok on pokušava da se vrati, sve krivudajući.

Pošto priđoh grupama, čuh jadikovanje žena čiji su muževi bili na moru u čamcima za lov na haringe ili ostrige, koji su se, što se moglo s puno razloga verovati, potopili pre nego što su stigli da se kuda sklone. Među svetinom su se mogli videti prosedi mornari kako mašu glavama prenoseći pogled sa mora na nebo i natrag, i sve nešto mrmljajući jedni drugima; uzbuđeni i zabrinuti brodovlasnici; deca šćućurena jedno uz drugo gledajući u lica starijih; čak i prekaljeni mornari, koji su uznemireni i puni strepnje, iza nekog zaklona upirali su doglede u more, kao da prate kretanje neprijatelja.

A samo grdno more upravo me zaprepasti kad usred vetra, od koga nisi mogao oka otvoriti, zasipan kamenjem i peskom, uspeh da predahnem i da bacim pogled na njega. Dok su se visoki vodeni zidovi valjali ka obali i propinjali se do najveće visine, pa se rušili i lomili, najmanji je od njih izgledao dovoljno velik da proguta celu varoš. A val koji se povlačio uz promuklu riku, kao da je dubio pećine u obali i želeo da potkopa samu zemlju. Kad bi se koji belo ovenčani talas grmeći ustremio i rasprštao u komade pre nego što dospe do obale, izgledalo je da svaka i najmanja kapljica bivše celine sadrži svu snagu njegovog besa dok juri da uđe u sastav novog čudovišta. Uskolebana brda pretvorila su se u doline, a talasaste doline, koje bi ponekad okrznula krilima poneka osamljena ptica-burnica, uzdizale su se u prava brda. Vodene mase su podrhtavale i gruvale o peščanu obalu s potmulom grmljavinom; svaki oblik bučno je jurio napred čim bi postao, da odmah promeni i oblik i mesto, pa da ga grune dalje i osvoji novi oblik i mesto, dok se ona zamišljena suprotna obala na vidiku sa svojim kulama i zdanjima uzdizala i spuštala, a oblaci jurili brzo i gusto, tako da se činilo kao da se sva priroda ruši i uzleće uvis.

Pošto ne nađoh Hama među ljudima koje je okupio ovaj znameniti vetar — jer se on još uvek pamti u onom kraju kao najveći za koji se ikad znalo na tim obalama — ja se uputih njegovoj kući. Bila je zatvorena, pa kako niko ne odgovori na moje kucanje, ja sporednim uličicama i putanjama odoh do brodogradilišta u kojem je radio. Tamo saznadoh da je otišao u mesto Lostoft da se nađe u nuždi pri opravljanju neke lađe, gde je njegova veština bila potrebna, ali da će se vratiti rano sutra

ujutru.

Vratih se u gostionicu, i pošto se umih i presvukoh i pokušah bezuspeha da spavam, dođe već i pet sati popodne. Nisam posedeo ni pet minuta kraj vatre u kafani, kad mi kelner, koji dođe da je prodžara samo da bi dobio izgovor za pričanje, reče da su dve ugljarice potonule sa svom posadom na nekoliko milja od obale, a da se još neke lađe vide kako se bore s talasima na pučini i kako se očajno trude da se održe dalje od obale. »Neka se bog smiluje na njih i sve jadne mornare«, reče on »ako i druga noć bude kao ona prošla«.

Osećao sam se vrlo potišten i osamljen, i mučilo me je to što nema Hama, više nego što je bilo stvarnog razloga za to. Poslednji događaji su me bili teško uzbudili, ni sam nisam bio svestan koliko, a dugo me stajanje na besnom vetru ošamutilo. U glavi mi je bila takva zbrka misli i sećanja, da sam izgubio jasan pojam o vremenu i prostoru. Tako, na primer, da sam izašao u varoš, mislim da se ne bih nimalo iznenadio ako bih sreo nekoga ko tada mora biti u Londonu. U tom pogledu, da tako kažem, u glavi mi je vladala neka čudnovata rasejanost. A ipak su mi misli bile zauzete svim onim sećanjima koje je to mesto u meni prirodno budilo; i ta su sećanja bila vrlo živa i jasna.

U takvom mom duševnom stanju ono crno kelnerovo saopštenje o onim lađama odmah, bez ikakvog nastojanja moje svesne volje, spoji se sa onom nelagodnošću zbog Hama. Samog sebe ubedih u svoju strepnju da se on možda vratio morem iz Lostofta i poginuo. Taj me strah svega obuze tako neodoljivo, da, se reših da ponovo pre večere odem u brodogradilište i upitam graditelja brodova da li smatra verovatnim da će Ham pokušati da se vrati morem. Ako bi mi on dao malo povoda da to mislim, otišao bih do Lostofta i sprečio bih to prosto time što bih ga doveo sobom.

Na brzu ruku poručih večeru, pa odoh do brodogradilišta. Stigoh tamo upravo na vreme, jer je brodograditelj, s fenjerom u ruci, zaključavao kapiju brodogradilišta. Od srca se nasmeja kad mu ja postavih svoje pitanje i reče da se toga ne treba plašiti; niko se pri čistoj svesti, pa čak bez svesti, ne bi navezao na more po takvom vetru, a ponajviše Ham Pegoti, koji je od rođenja moreplovac.

Pošto sam to i sam osećao, ja se čisto zastideh što sam to pitao, iako sam to svakako morao učiniti, pa se vratih u gostionicu. Ako se onaj vetar mogao još pojačati, ja mislim da je bio još jači. Fijuk i rika, treskanje vrata i prozora, potmula tutnjava u dimnjacima, utisak kao da se iz temelja ljulja sva kuća u koju sam se bio sklonio, i ono pomamno komešanje na moru — sve je to bilo strašnije nego toga jutra. Ali je sad uz to došla i gusta pomrčina, što je buri davalo nove strahote, stvarne i zamišljene.

Nisam mogao jesti, nisam mogao ostati miran na jednom mestu. Nisam mogao istrajati ni u čemu. Nešto je u mojoj duši odgovaralo buri napolju, zatalasavalo dubine mojih uspomena i izazivalo buru u njima. Pa ipak su u svem tom kovitlanju mojih misli, koje su pomamno jurile zajedno sa grmljavinom mora — bura i ona moja nelagodnost zbog Hama zauzimale prvo mesto.

Moja večera se vratila skoro netaknuta, pa pokušah da se okrepim kojom čašom vina. Ali i to je bilo uzalud. Zapadoh u neki tup dremež pored vatre, ali sam ipak bio svestan i lomljave napolju i mesta na kojem sam. Ali i jedno i drugo natkrili neka nova i neodređena groza; i kad se probudih — ili bolje reći kada se trgoh iz učmalosti koja me je prikivala za stolicu — sav sam drhtao od nekog bezrazložnog i nerazumljivog straha.

Hodao sam gore-dole; pokušavao da čitam neke stare novine; osluškivao strašne šumove; gledao lica, prozore i prilike u vatri. Najzad mi postojano kuckanje ravnodušnog časovnika na zidu postade toliko nesnosno, da se reših da odem u postelju.

U takvoj noći bilo je u neku ruku utešno čuti da su se neki od posluge dogovorili da budu na nogama do zore. Legao sam u postelju preko svake mere iznuren i težak, ali čim legoh, sav taj umor iščeze bez traga kao nekom čarolijom, te sam bio ne može biti budniji uz sva čula izoštrena do krajnosti.

Satima sam ležao tako i slušao huku vetra i vode; sad uobražavajući da čujem vrisku na moru; sad

da sam sasvim jasno čuo pucanje topa kao znak opasnosti; sad opet da se u varoši ruše kuće. Nekoliko puta sam ustajao da pogledam napolje, ali nisam video ništa, sem odraza u oknima slabe sveće koju sam bio ostavio da gori i svoga unezverenog lica, koje gleda unutra u mene iz crne praznine.

Najzad sam se u tolikoj meri uznemirio, da sam se žurno obukao i sišao dole. U prostranoj kuhinji, gde su se nejasno nazirali komadi slanine i venci crnog luka kako vise sa greda, oni koji su bdeli sedeli su zbijeni i u raznim položajima oko jednog stola namerno odmaknutog podalje od velikog dimnjaka, a primaknutog vratima. Jedna lepa devojka koja je začepila uši keceljom, a oči uprla u vrata, vrisnu uplašeno kad se ja pojavih, misleći da sam neki duh, ali su ostali bili prisebniji, te im je bilo milo što im se društvo uvećalo. Jedan me čovek vraćajući se na predmet o kojem su dotle raspravljali, upita šta mislim, da li duše lađara sa potopljene lađe uljarice lutaju nad morem po buri.

Mogu slobodno reći da sam tu ostao jedno, dva sata. Jednom otvorih kapiju iz dvorišta i provirih na, pustu ulicu. Pesak, morska travuljina i pahuljice pene proletale su mimo mene, a kad sam hteo da zatvorim kapiju, morao sam da pozovem nekog da mi pomogne da je zašipim protiv vetra.

U mojoj samotnoj sobici bila je gusta pomrčina kad se najzad vratih u nju, ali sam sad bio umoran, te pošto ponovo legoh u postelju, padoh — kao s neke kule i niz liticu — u dubok san. Imam utisak da sam dugo vremena sanjao o tome kako sam negde na drugom mestu, pod vrlo različitim okolnostima, ali je u snu stalno duvao vetar. Najzad izgubih i tu slabu vezu sa stvarnošću, pa se obretoh sa dva draga prijatelja — ali nisam znao ko su — pri opsadi neke varoši usred grmljavine topova.

Gruvanje topova je bilo tako glasno i neprekidno, da nisam mogao čuti nešto što sam jako želeo da čujem, dok se ne napregoh, te se probudih. Bio je dan uveliko — osam, ili devet sati; bura je besnela mesto baterije topova, a neko lupao u moja vrata i dozivao.

»Šta je?« viknuh ja.

»Lađa tone! Sasvim blizu!«

Skočih iz kreveta i upitah kakva lađa.

»Jedan skuter iz Španije ili Portugalije, s tovarom voća i vina. Požurite gospodine ako želite da vidite! Tamo dole na žalu se misli da svakog časa može otići u komade«.

Uzrujani glas ode vičući niz stepenice, a ja navukoh na sebe odelo što sam brže mogao, pa istrčah na ulicu.

Silan svet je bio preda mnom, i svi su jurili u jednom pravcu — prema žalu. Ja potrčah istim putem, prestižući mnoge, i brzo stigoh pred pomamno more.

Vetar se možda bio nešto malo utišao, ali ne osetnije nego kad bi od nekoliko stotina topova o kojima sam sanjao prestalo da gruva jedno pet-šest. Ali more, koje je sad imalo za sobom još i zahuktavanje od cele prošle noći, bilo je kudikamo užasnije nego kad sam ga video poslednji put. Svaki pogled na njega tada činio vam je utisak da je naraslo, nadošlo, a ogromna visina koju su valovi dostizali, tako da su se nadnosili jedni nad druge, rušili jedni druge i valjali se u beskrajnim nizovima kao bezbrojna vojska, bila je zaista strahotna.

Onako kraj one teškoće da čujem što bilo drugo osim vetra i valova, pa u onoj gomili i neopisivoj zbrci, kao i usled mojih prvih napora koje sam bez predaha činio da se oduprem vetru, bio sam tako ošamućen, da sam gledao na pučinu i tamo tražio da vidim skrhanu lađu, ali nisam video ništa osim zapenušenih griva ogromnih valova. Neki poluobučeni mornar, koji je stajao kraj mene, pokaza mi levo golom rukom sa istetoviranom strelom, koja je pokazivala u istom pravcu. I tek je tada, o svemogući bože, ugledah sasvim blizu obale.

Jedna katarka bila je prebijena na šest do osam stopa od palube i ležala preko ograde u zamršenim jedrima i užariji, a sva ta zbrka, dok je lađa odskakala i prekretala se — što je činila ne prestajući ni

za trenutak, i to s nepojmljivom silinom — lupala je u bok kao da hoće da je ulubi. Baš tada su ljudi na njoj činili neke pokušaje da taj deo odseku; kad se lađa koja je ležala porebarke u svom prekretanju okrete prema nama, ja jasno videh posadu na poslu sa sekirama, a naročito jednu vrednu priliku duge, kovrdžave kose, koja je padala u oči među ostalim. Ali se u tom trenutku na obali začu strašan krik, koji nadjača čak i huku vetra i vode; more je pljusnulo preko olupine broda koja se kotrljala, napravilo pukotinu u njoj i spralo sve u uskomešanu penu kao hrpu igračaka; ljude, motke, burad, daske, ogradu i sve te drangulije.

Druga katarka je još stajala sa ritama poderanog jedra i ludom zbrkom pokidane užarije, što je sve lupalo tamo i ovamo. Lađa je jednom udarila o stenu, kako mi reče na tiho onaj isti mornar, pa se zatim podigla i ponovo udarila. Shvatio sam ga kad dodade da se lađa lomi po sredini, a mogao sam i sam to misliti, jer je prekretanje i lupanje bilo tako strahovito, da mu ne bi mogla dugo odolevati nikakva ljudska tvorevina. Dok je on još govorio, na žalu se ču novi krik žalosti kad se olupina podiže iz dubina i sa njom četvorica grčevito pripijena za užariju i preostalu katarku, dok se iznad sviju uzdizala prilika onog preduzimljivog vrednog čoveka kovrdžave kose.

Na brodu je bilo zvono, i kako se lađa pokretala i udarala tamo amo, kao neko očajno stvorenje koje ludi, pa nam čas pokazivala celu prostranu palubu, čas bila okrenuta bokom prema nama, a zatim ničim drugim osim dnom i njegovom kobilicom, dok se uzdizala na vrhu talasa i okretala prema moru — zvono je zvonilo i njegov je zvuk, kao da zove na pogreb tih nesrećnika, dopirao do nas nošen vetrom. Opet je izgubismo iz vida i opet se ona uzdiže. Dva su čoveka iščezla. Smrtni strah se na obali povećao. Ljudi su jecali i kršili ruke; žene su vrištale i okretale lica u strahu. Neke su izvan sebe trčale gore-dole po žalu i prizivale u pomoć onde gde nije moglo biti nikakve pomoći. Odjednom videh da sam i ja jedan od tih i da očajno molim jednu grupicu mornara, koje sam poznavao, da ne dopuste da ta dva čoveka poginu na naše oči.

Oni su mi uzrujano objašnjavali — ni sam ne znam kako, jer nisam bio dovoljno pribran da razumem ni ono što sam mogao čuti — da su se našli ljudi koji su već pre jednog sata hrabro opremili čamas za spasavanje, ali da i on nije mogao ništa pomoći, i da, pošto niko nije takav očajnik da pokušava da zapliva vezan užetom, kako bi stvorio vezu sa obalom, ne ostaje više nikakva mogućnost; kad odjednom opazih da neko novo uzbuđenje obuzima ljude na žalu. Videh kako se sklanjaju s puta i kako Ham između njih izbi u prvi red.

Ja mu pritrčah, koliko se mogu setiti, pa ponovih svoju molbu za pomoć. Ali iako sam bio rastrojen prizorom koji je za mene bio tako nov i užasan, rešenost na njegovom licu i njegov pogled prema pučini — potpuno onaj isti pogled koga se setih u vezi sa onim jutrom po Emilijinom bekstvu — probudi u meni svest opasnosti po njega. Zadržah ga obema rukama i stadoh preklinjati ljude s kojima sam dotle govorio da ga ne puste da makne s peska!

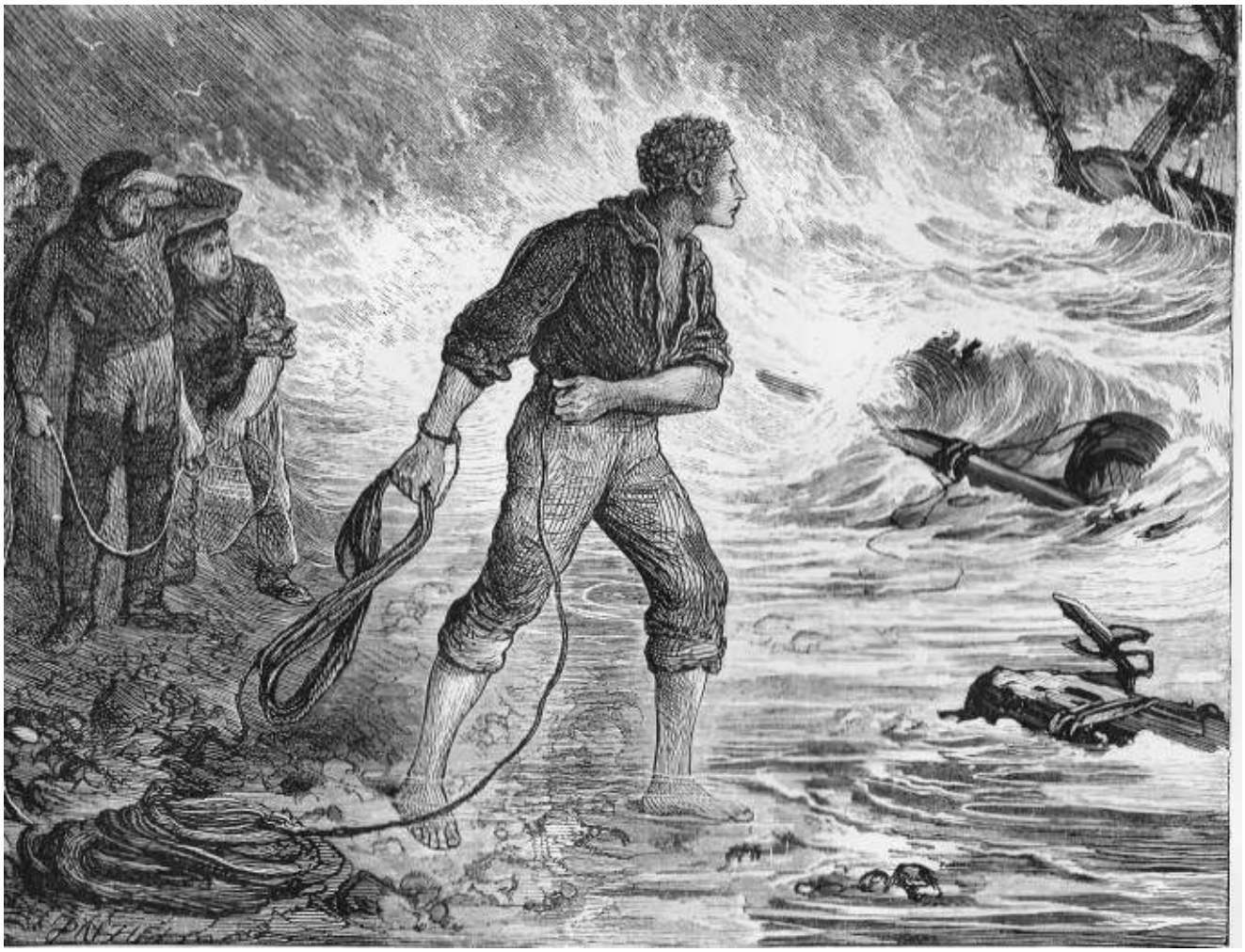

Na obali se razleže novi krik i, pogledavši prema olupini, videsmo kako ono nemilosrdno jedro neprestano lupa po čoveku koji je stajo ispod onog drugog i kako se pobedonosno vrti i obleće oko one vredne prilike koja je sad bila sama na katarci.

Preklinjati pred takvim prizorom i protiv takve rešenosti kakva je bila u toga mirno očajnog čoveka koji je već bio navikao da predvodi polovinu prisutnih ljudi, značilo je isto što i preklinjati vetar.

»Gos‘n Davide«, reče on veselo stežući me obema rukama, »ako mi je kucnuo suđeni čas, onda je kucnuo, a ako nije, onda ću ostati. Neka vas bog s neba blagoslovi i neka blagoslovi sve! Drugovi, pripremite me! Ja idem!«

Mene odgurnuše u stranu, ali ne grubo, malo podalje, gde me svetina oko mene natera da ostanem, dokazujući mi, kako sam zbunjeno opazio, da bih ja, pošto je on rešen da ide, makar mu i niko ne pomogao, doveo u opasnost pripreme za njegovu bezbednost uznemiravajući one koji ih preduzimaju. Ne znam šta sam im kazao, ni šta mi oni odgovoriše, samo sam video užurbanost na obali i kako neki trče sa debelim užetima skinutim sa vitla za dizače lengera u blizini i uleću u krug ljudi koji ga je zaklanjao od mene. Zatim videh njega kako stoji sam u mornarskoj bluzi i čakširama, sa jednim užetom u ruci, ili omotanim oko zglavka, a drugim oko tela; dok su nekolicina najboljih ljudi malo dalje držali drugi kraj užeta, koji on sam labavo položi po pesku pred svoje noge.

Čak je i mome neiskusnom oku bilo jasno da se olupina raspada. Video sam da se predvaja po sredini i da život onog jednog čoveka na katarci visi o koncu. On se ipak grčevito hvatao za nju. Imao je na glavi neku čudnu crvenu kapu — nije bila kao mornarska i imala je lepšu boju — i dok su se ono nekoliko nesigurnih dasaka, koje su stajale između njega i propasti, njihale i krivile, a pogrebno mu zvono već unapred zvonilo, svi smo jasno videli kako nam on maše kapom. Videh ga i ja kako maše i učini mi se da ću izludeti, kad me taj njegov pokret podseti na jednog nekada dragog prijatelja.

Ham je stajao sam i posmatrao more, dok je iza njega vladala tišina u kojoj se čak i dah

zadržavao, a pred njim besnela bura; stajao je sve dok ne naiđe povlačenje jednog velikog vala. A na to, pogledavši unazad prema onima koji su držali uže privezano oko njegovog tela, jurnu za njim, pa se već tili časak borio s vodom, odskakao u visinu na bregovima, zapadao u doline i iščezavao ispod pene, da ga onda talas ponese opet prema kopnu. Oni ga brzo izvukoše.

Bio je povređen. S mesta na kojem sam stajao video sam krv na njegovom licu, ali se on na to nije osvrtao. Izgledalo je kao da ljudima žurno daje neka uputstva da mu puste više slobode — tako se bar činilo prema pokretima njegove ruke — pa onda opet jurnu kao i malopre.

Sad se uputi pravo prema olupini, dižući se na bregovima i spuštajući se u doline, pokriven iskrzanom penom, nošen prema obali, vučen prema brodu, boreći se naporno i hrabro. Daljina nije bila nikakva, ali je snaga mora i vetra činila borbu smrtno opasnom. Najzad se primače olupini. Bio je tako blizu, da bi je dohvatio još samo jednim razmahom svojih snažnih mišica, kad — jedna visoka, zelena, kao breg prostrana vodena padina, koja je letela prema obali, izbi iza lađe, na što on kao snažnim skokom uskoči u nju i lađe nestade!

Trčeći prema mestu gde su ga izneli, videh na moru nekoliko olupanih komada drveta, kao da se razbilo obično bure. Na svima licima se videlo zaprepašćenje. Dovukoše ga pred same moje noge ... neosetljiva ... mrtva! Preneše ga u najbližu kuću i pošto mi sad niko više nije branio, ostadoh kraj njega pokušavajući sa ostalima na sve moguće načine da mu povratim život, ali ga je onaj veliki val prebio na mrtvo i njegovo se plemenito srce zanavek smirilo.

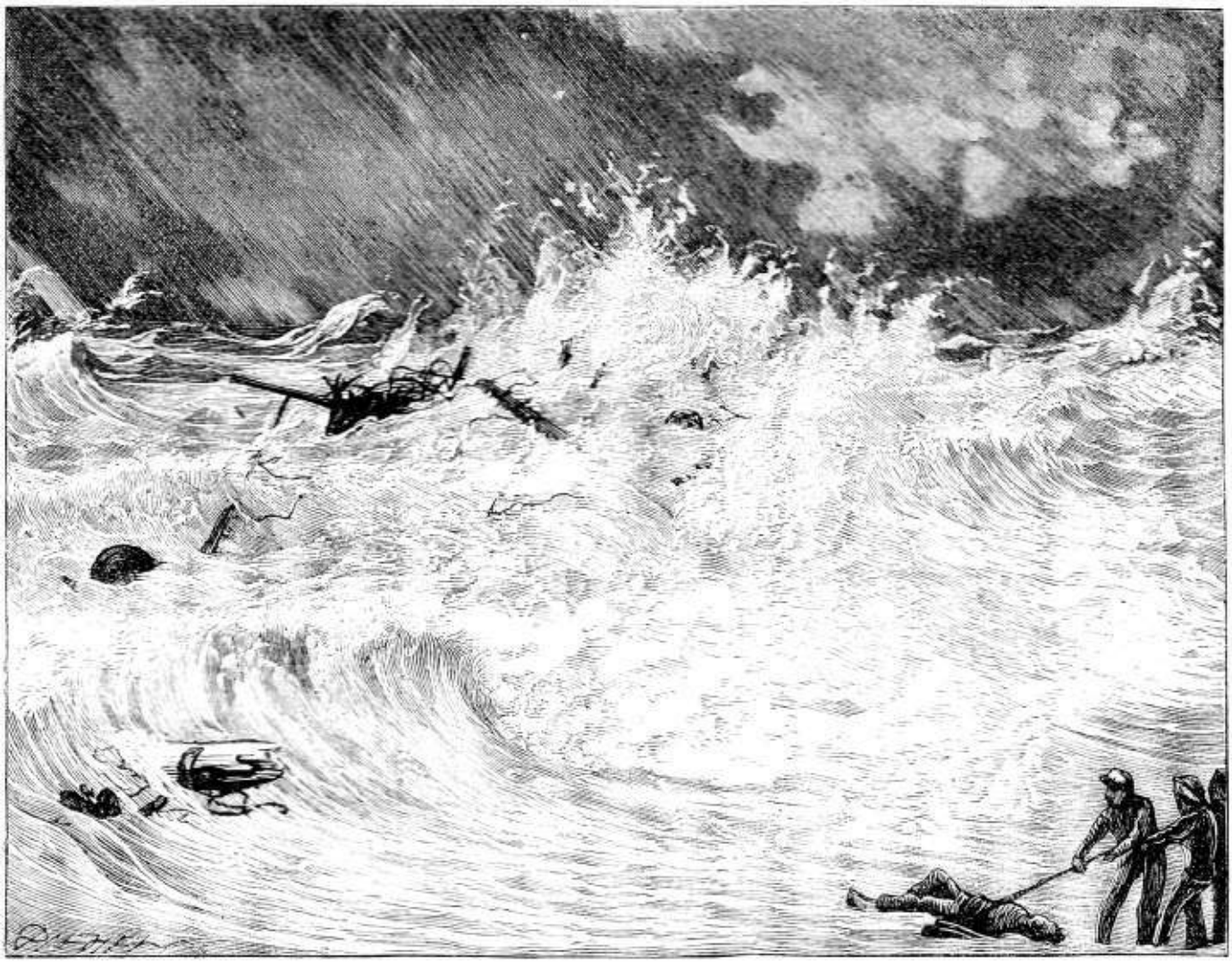

Dok sam sedeo kraj postelje, pošto je iščezla svaka nada i pošto je već sve pokušano, jedan ribar, koji me je poznavao još kad smo Emilija i ja bili deca i uvek odonda, prošaputa moje ime na vratima.

»Gospodine«, reče on, dok su mu suze tekle niz lice preplanulo od sunca i bura, a lice i drhtave usne bile posivele kao pepeo, »izađite, molim vas, malo ovamo!«

Staro sećanje, koje mi je maločas došlo do svesti, čitalo se i u njegovim očima. Sav pretrnuo od straha i naslonjen na ruku koju mi on pruži da me pridrži ja ga upitah:

»Je li more izbacilo neko telo?«

On reče:

»Jeste«.

»Poznajem li ga?«

On ništa ne odgovori, ali me je vodio dalje ka obali. I tamo, na onom delu obale na kojem smo ona i ja kao deca tražili školjke — na delu obale po kojem su ležali neki lakši vetrom rasuti ostaci one stare lađe koju je bura ponela prošle noći — u ruševinama staroga doma o koji se tako ogrešio — videh njega kako leži s glavom na ruci, onako kako sam ga često viđao da spava u školi.

GLAVA LVI

NOVA RANA I STARE

Nije bilo nužno da mi kažeš, o Stirforde, kad smo ono poslednji put govorili jedan s drugim, u onaj čas kad nisam ni pomišljao da je to čas našeg rastanka — nije bilo potrebno da mi kažeš: »Sećaj me se po onome što je najbolje u meni!« Uvek sam to činio, pa nisam mogao drukčije ni sad dok sam taj prizor gledao pred očima.

Donese nosila i položiše ga na njih, pa ga pokriše zastavom i ponesoše prema kućama. Poznavali su ga svi ovi ljudi koji su ga nosili; jedrili su s njim i gledali ga vesela i smela. Proneše ga kroz besnu huku; krajnji mir kroz toliki tutanj; i donesoše do kućice u kojoj se smrt već nalazila.

Ali kad spustiše nosila na prag, pogledaše jedan u drugog, pa u mene i stadoše šaputati. Setio sam se zašto. Znali su da nije u redu da ga polože u istu tihu sobu.

Otiđosmo u varoš i odnesosmo telo u gostionicu. Čim sam uspeo da malo priberem misli, poslah po Džorama i umolih ga da se postara za kola u kojima će se u toku noći preneti u London. Dobro sam znao da samo na mene može pasti teška dužnost da se pobrinem za njega i da pripremim majku da ga dočeka, te sam želeo da tu dužnost izvršim što predanije.

Odlučih se da putujem noću, da bi bilo manje radoznalog sveta kada pođemo iz varoši. Ali je, iako je bila skoro ponoć kad izađoh iz gostioničkog dvorišta u lakim kolima, praćen onim o čemu sam imao da se staram, bilo mnogo sveta koji je čekao. Ovde-onde sam kroz celu varoš viđao još sveta, pa čak i iza varoši, na drumu, ali najzad oko mene i ostataka druga moje mladosti ostadoše još samo sumorna noć i pusta, prostrana polja.

U Hajgeit stigoh po blagom jesenjem danu, u podne, kad je zemlja mirisala na opalo lišće, dok je drugo lišće, još mnogobrojnije, u lepim bojama, žuto, crveno i smeđe, još visilo na drveću, kroz koje je sijalo sunce. Poslednju milju pređoh pešice, razmišljajući uz put šta treba da radim, pa ostavih kola koja su me celu bogovetnu noć pratila da čekaju naređenje za dalji polazak.

Kuća je, kad sam joj se primakao, izgledala sasvim ista. Nijedan zastor nije bio dignut. Nikakvog znaka života u sumornom, popločanom dvorištu s onim pokrivenim prilazom do vrata koja se nisu uopšte upotrebljavala. Vetar se bio potpuno stišao, te se ništa nije micalo.

Isprva se ne mogoh usuditi da zazvonim na kapiju, a kad sam zazvonio, učini mi se da i sam zvuk zvonceta izražava prirodu posla kojim sam došao. Mala služavka iziđe s ključem u ruci, pa gledajući zabrinuto u mene dok je otključavala kapiju, reče:

»Molim, izvinite gospodine, da niste bolesni?«

»Mnogo sam se uzrujavao i umoran sam«.

»Da se nije što dogodilo, gospodine? ... Gospodin Džems ...?«

»Pssst!« rekoh ja. »Jeste, nešto se dogodilo što moram da saopštim gospođi Stirford. Je li ona kod kuće?«

Devojka mi zabrinuto odgovori da njena gospođa sad vrlo retko izlazi, čak i kolima; da ostaje u svojoj sobi; i da ne prima nikoga, ali da će mene primiti. Gospođa je na nogama, reče mi ona, a gospođica Dartl je kod nje. Kakvu poruku treba da odnese gospođi gore?

Pošto joj strogo preporučih da pazi na svoje držanje i da samo unese moju posetnicu i kaže da je čekam, sedoh u salon, do koga smo u razgovoru došli, da sačekam njen povratak. Salon više nije imao nekadašnji prijatni izgled nastanjenosti, i kapci na prozorima bili su upola zatvoreni. Harfu odavno niko nije dirnuo. Tu je bila njegova slika kao dečaka, a bio je tu i ormančić u kome mu je majka držala pisma. Pitao sam se da li ih još čita i da li će ih još ikad čitati?

U kući je vladala takva mrtva tišina, da sam čuo devojčin laki korak uz stepenice. Kad se vratila, reče mi da je gospođa Stirford bolešljiva i da ne može sići, ali da će joj, ako budem hteo da je izvinim što je u svojoj sobi, biti milo da me vidi. Posle nekoliko trenutaka stajao sam pred njom.

Bila je u njegovoj sobi, a ne u svojoj. Ja, naravno, osetih da se rešila da živi u njoj radi sećanja na njega, i da su iz tog istog razloga u toj sobi ostali razni predmeti i znaci njegovih zabava, sporta i umetničkih sklonosti, koji su je okružavali. Ali ona, već dok me je primala, promrmlja da je napustila svoju sobu, jer strana na koju je okrenuta ne godi njenoj slabosti, i svojim dostojanstvenim izgledom odagna i najmanju sumnju u istinitost tog razloga.

Kraj njene stolice je, kao obično, stajala Roza Dartl. Od prvog trenutka kad pogled njenih crnih očiju pade na mene, videh da zna da nosim nesrećne glasove. Tog istog trenutka ukaza se i njen ožiljak. Ona uzmače jedan korak iza stolice, da skloni lice od pogleda gospođe Stirford, pa me stade posmatrati prodornim pogledom, koji se nije kolebao ni uzmicao.

»Žao mi je što vidim da ste u žalosti, gospodine«, reče gospođa Stirford.

»Po nesreći, ostao sam udovac«, rekoh ja.

»Suviše ste mladi pretrpeli veliki gubitak«, odgovori ona. »Žao mi je što to čujem. Nadam se da će vam vreme doneti utehu«.

»Nadam se da će vreme«, rekoh ja i pogledah u nju, »doneti utehu svima nama. Cenjena gospođo Stirford, svi se mi moramo uzdati u to u svojim najtežim nesrećama!« ‘

Nju uplaši moje ozbiljno držanje i suze u mojim očima. Izgledalo je kao da ceo tok njenih misli zastade i promeni pravac.

Pokušao sam da vladam svojim glasom dok sam izgovorio njegovo ime, ali mi glas ipak zađrhta. Ona ga sama za sebe ponovi dva-tri puta. Zatim, obraćajući se meni, reče usiljeno mirno:

»Moj sin je bolestan«.

»Teško bolestan«.

»Jeste li ga videli?«

»Jesam«.

»Jeste li se pomirili?«

Nisam mogao reći da jesmo, a ni da nismo. Ona lako okrete glavu prema mestu gde je Roza Dartl stajala kraj nje i ja u tom trenutku lakim micanjem usta rekoh:

»Mrtav!«

Da to gospođu Stirford ne bi navelo da se okrene i da pročita jasno ispisano ono što još nije bila pripremljena da sazna, ja brzo susretoh njen pogled, ali sam već video kako Roza Dartl diže ruke uvis sa izrazom silnog očajanja i užasa, pa onda pokriva njima lice.

Lepa gospa — tako slična, o, tako slična njemu! — pogleda u mene ukočeno i prinese ruku čelu. Ja sam je preklinjao da bude mirna, da se pripremi da čuje ono što imam da joj kažem, ali bolje bi bilo da sam je preklinjao da plače, jer je sedela kao da se skamenila.

»Kad sam prošli put bio ovde«, promucah ja, »gospođica Dartl mi je kazala da on jedri tamo-amo. Pretprošla noć je bila užasna na moru. Ako ga je ta noć zadesila na moru i blizu neke opasne obale, kako se kaže da jeste, i ako je lađa koju su opazili, zaista lađa koja je ...«

»Rozo!« reče gospođa Stirford, »hodi ovamo!«

Ona joj priđe, ali bez sažaljenja i blagosti. Oči su joj sijale kao žeravice dok je gledala u njegovu majku, pa onda udari u grozan smeh.

»E, je li vam sad ponos miran, vi luda ženo?« reče ona. »Je li sad pokajao svoje grehe pred vama, svojim životom, čujete li me? Svojim životom!«

Gospođa Stirford je sedela zavaljena u svojoj naslonjači, pa ječeći pogleda u nju zabezeknutim, razrogačenim očima.

»Da!« viknu Roza lupajući se očajno u prsa, »gledajte me! Ječite i jaučite i gledajte ovamo!

Pogledajte ovo!« reče udarajući se po ožiljku; »delo ruku vašeg mrtvog deteta«.

Ječanje koje se s vremena na vreme čulo iz majčinih usta diralo me je u srce. Stalno isto. Stalno nerazgovetno i prigušeno. Stalno praćeno nemoćnim pokretom glave, ali bez promene na licu. Stalno ukočenih usta i stisnutih zuba, kao da su joj se vilice sklopile, a lice smrzlo od bola.

»Sećate li se kad je ovo uradio?« nastavi ona. »Sećate li se kad je on, zato što je nasledio vašu prirodu, i što ste mu vi podsticali ponos i plahovitost, uradio ovo i unakazio me za ceo život. Pogledajte me ovako do smrti obeleženu ovim znakom njegovog visokog nezadovoljstva, pa ječite i jaučite što ste ga takvim stvorili!«

»Gospođice Dartl«, rekoh ja, »ta za ime božje...«

»Hoću da govorim!« reče ona, okrenuvši se prema meni i sevajući očima, »Vi ćutite! Pogledajte me, ponosna majko, ponosnog i nevernog sina! Ječite što ste ga tako odgajili, ječite što ste ga pokvarili, i ječite zbog svoga gubitka i zbog moga gubitka!«

Steže ruku u pesnicu, pa stade drhtati celim sitnim uvelim telom, kao da ga je strast satirala sve mrvu po mrvu.

»I vi se još bunite protiv njegove samovolje!« viknu ona »vas vređa njegovo oholo ponašanje! Vi, koja ste se pod stare dane okomili na tu njegovu oholost i samovolju baš onim istim osobinama koje su to u njemu stvorile još čim ste ga rodili! Vi, koji ste ga od kolevke vaspitali da bude ono što je bio i ugušivali u njemu ono što je mogao biti! Jeste li sad dobili nagradu za tolike godine muka?«

»O, gospođice Dartl, stidite se! O, kako ste svirepi!«

»Kažem vam«, odgovori ona, »hoću da joj govorim. Nema te sile na svetu koja će me zadržati dok stojim ovde! Zar sam ćutala tolike godine, pa da i sad ne progovorim? Ja sam ga volela više nego što ste ga vi ikad voleli«, reče okrećući se besno prema njoj. »Mogla sam ga voleti i ne tražeći da mi uzvrati ljubav. Da sam postala njegova žena, mogla sam biti robinja njegovih ćudi ma i za jednu jedinu reč ljubavi na godinu. Trebalo je da budem. Ko to može bolje znati od mene? Vi ste suviše zahtevali, bili ste ćudljivi, oholi, sitni, sebični. Moja bi ljubav bila požrtvovana, spršila pod nogama vaše bedno cviljenje!«

I dok su joj oči sevale kao munje, ona je treskala nogom o zemlju kao da zaista nešto gazi.

»Pogledajte ovo!« reče i opet se nemilosrdnom rukom udari po ožiljku. »Kad je odrastao i bolje shvatio šta je uradio, video je i pokajao se. Mogla sam da mu pevam, da razgovaram s njim, da pokazujem žarku ljubav prema svemu što je radio, i da radom i trudom dođem do poznavanja onoga što je njega najviše zanimalo; i privukla sam ga. Kad je bio najsvežiji i najiskreniji, voleo je mene! Da, mene! Često kad ste ga vi odgurnuli nekom uvredljivom reči, on je mene pritiskivao na grudi!«

Govorila je to sa zajedljivom ohološću usred svoje pomahnitalosti — jer to i nije bilo ništa manje — pa ipak s usrdnim sećanjem na njega, pri čemu bi za trenutak zasijao zapretani žar nekog nežnijeg osećanja.

»Spustila sam se — što sam mogla i očekivati, da me on nije opčinio svojim dečačkim udvaranjem — na stepen lutke, igračke za kratkovremenu zabavu, koju je odgurivao i opet uzimao da se njom poigra, kako mu nestalna ćud naloži. Kad sam mu dodijala, dodijala sam i sama sebi. Kad se ohladio prema meni, ja bih taman toliko pokušala da pojačam svoj uticaj na njega, koliko bih pristala da se udam za njega kad bi ga silom nagnali da me uzme za ženu. Otpadili smo se jedno od drugog bez i jedne reči. Možda ste i vi to opazili, i nije vam bilo krivo. Odonda sam između vas dvoje bila prosto što i unakaženi komad nameštaja, koji nema ni očiju, ni ušiju, ni osećanja, ni uspomena. A, vi ječite? Treba da ječite zbog onoga što ste načinili od njega, a ne zbog svoje ljubavi prema njemu. Ja vam kažem da je bilo vremena kad sam ga volela više nego što ste ga vi ikad voleli!«

Stajala je tako, sjajnih, ljutitih očiju uprtih u one široko razrogačene oči i skamenjeno lice; i ne postade nimalo blaža ni kad se ječanje ponovilo, kao da i nema pred sobom lice nego neku sliku.

»Gospođice Dartl«, rekoh ja, »kako možete da budete tako tvrda srca da ne marite za ucveljenu

majku ...«

»A ko mari za mene?« odgovori ona oštro ... »Ona je sve ovo i posejala. Neka sad ječi zbog žetve koju danas žanje!«

»A ako su njegove pogreške ...« rekoh ja.

»Pogreške!« viknu ona i brižnu u neobuzdan plač. »Ko se usuđuje da govori ružno o njemu? Njegova duša je vredela koliko milioni nekakvih prijatelja do kojih se on izvoleo spustiti!«

»Niko ga nije mogao voleti više od mene«, odgovorih ja. »Niko ne može bolje čuvati sećanje na njega nego ja. Samo sam hteo da kažem ovo: ako nemate srca prema majci, ili ako se njegove pogreške, a govorili ste baš vi žučno o njima ...«

»To nije istina!« viknu ona čupajući svoju crnu kosu. »Ja sam ga volela!«

»... ne mogu«, nastavih ja, »ukloniti iz vašeg sećanja ni u ovakvom času, onda pogledajte ovu priliku bar kao nekoga koga nikad ranije niste videli, pa joj ukažite neku pomoć!«

Ta se prilika za sve to vreme nije menjala, i činila se nepromenljiva. Nepomična, ukočena, iskolačenih očiju, ječala je s vremena na vreme na onaj isti potmuli način, s onim istim nemoćnim micanjem glave, ali nije davala nikakvog drugog znaka života. Gospođica Dartl odjednom kleče pred nju, pa joj stade otkopčavati haljinu.

»Prokleti bili!« reče ona, okrenuvši se natrag prema meni s nekom mešavinom besa i žalosti. »U zao čas ste uopšte došli u ovu kuću! Prokleti bili! Odlazite!«

Pošto već izađoh iz sobe, ja se požurih natrag da zazvonim u zvonce, da bih što pre uzbunio poslugu. Ona je utom uzela u naručje onu neosetljivu priliku i, još jednako klečeći, plakala nad njom, ljubila je, dozivala je, ljuljuškala je na grudima kao malo dete i svima nežnim sredstvima pokušavala da probudi uspavana čula. Ne bojeći se više da je ostavim, ja se ponovo tiho okrenuh i izlazeći uzbunih kuću.

Kasnije se, u toku dana, vratih, te ga položismo u sobu njegove majke. Ona je, rekoše mi, u onom istom stanju; gospođica Dartl se ne odmiče od nje; lekari se staraju o njoj, i već su pokušali mnoge stvari, ali ona leži kao kip, sem što s vremena na vreme tiho zaječi.

Prođoh kroz tu kuću u crno zavijenu, i zamračih sve prozore. Prozore u sobi u kojoj je on ležao zamračio sam poslednje. Podigoh njegovu kao olovo tešku ruku i pritisnuh je na svoje srce, i sav mi se svet pretvori u smrt i tišinu, koju je remetilo samo ječanje njegove majke.

GLAVA LVII

ISELJENICI

Imao sam da uradim još jednu stvar pre nego što pustim na volju ovim osećanjima; to jest da ono što se desilo sakrijem od onih koji su polazili na put; i da ih pustim da se navezu na more u blaženom neznanju. S tim se nije smelo oklevati.

Još iste večeri odvedoh gospodina Mikobera na stranu i poverih mu zadatak da pazi da gospodin Pegoti ne dozna nešto o poslednjoj nesreći. On predano uze na sebe da to uradi, i da zapleni sve novine preko kojih bi to saznanje, da nije te predostrožnosti, moglo dopreti do njega.

»Da dopru do njega, gospodine«, reče gospodin Mikober udarajući se po grudima, »prvo moraju proći kroz ovo telo«.

Moram primetiti da je gospodin Mikober u svom podešavanju samoga sebe za život u novom društvu dobio smeli gusarski izgled, koji, istina, nije bio sasvim odmetnički, ali odbranben i budan. Rekao bi čovek da je čedo divljine, koje je dugo naviklo da živi slobodno od stege civilizacije i koje se sad vraća u svoj divlji, rodni kraj.

Pored ostalih stvari, na sebe je navukao odelo od voštanog platna i natakao slamni šešir, koji je bio spolja prevučen smolom ili katranom. U tom grubom odelu, sa običnim mornarskim dogledom pod pazuhom, i uz onaj svoj trik da znalački, kao iskusan mornar, baca poglede prema nebu kao da gleda hoće li naiči ružno vreme, ličio je daleko više na moreplovca, bar po držanju, nego gospodin Pegoti. Sva njegova porodica bila je spremna za borbu, ako mogu tako da se izrazim. Gospođu Mikober zatekoh u tesnoj i vrlo strogo priljubljenoj kapi, vezanoj ispod brade, i onako umotanu u šal, kao što je tetka mene umotala kad me je ono prvi put primila, to jest kao kakav zavežljaj, dok je odostrag bio vezan čvrst čvor. Videh i gospođicu Mikober na isti način spretno opremljenu za rđavo vreme, bez ičeg suvišnog na sebi. Mladi Mikober se jedva video iz debele pletene vunene košulje i čupavog mornarskog odela kakvo nikad nisam video; dok su deca bila umotana u nepromočive navlake, kao konzervirano meso. I gospodin Mikober i njegov najstariji sin imali su malo zasukane rukave, kao da su spremni da priteknu u pomoć gde bude potrebno ili da »priskoče« i da na najmanji mig iz glasa viknu: »O... ruk! O ... ruk!«

Tako ih ja i Tredls zatekosmo u suton jedne večeri kako skupljeni na drvenim stepenicama, koje su u ono vreme bile poznate kao Hangerfordske stepenice, posmatraju odlazak čamca koji je nosio nešto njihovih stvari na brod. Tredlsu sam bio ispričao o onom strašnom događaju, što ga je jako potreslo; ali nije bilo sumnje da će biti tako dobar da to zadrži u tajnosti, te je došao da mi učini tu poslednju uslugu. Na tom mestu sam odveo i gospodina Mikobera na stranu i dobio njegovo obećanje.

Porodica gospodina Mikobera je stanovala u nekoj maloj, prljavoj, rabatnoj gostionici, koja je u to vreme bila sasvim blizu uz stepenice i čije su se isturene drvene sobe nadnosile nad reku. Svi su oni kao iseljenici izazivali izvesno interesovanje u Hangerfordu i oko njega, pa su privlačili tolike posmatrače, da smo bili srećni što možemo da se povučemo u njihovu sobu. Bila je to jedna od drvenih odaja na spratu ispod koje se dizala i spuštala plima i oseka. Tu su bile moja tetka i Agnesa, zaposlene pravljenjem nekih sitnijih dečjih oprema na priliku odela. Pegoti je mirno pomagala, dok je pred njom stajala ona ravnodušna kutija za rad, aršin i komadić voska — stvari koje su sad već nadživele toliko njih.

Nije lako bilo odgovarati na njena pitanja, a još manje šapnuti gospodinu Pegotiju, kad ga gospodin Mikober uvede, da sam predao pismo i da je sve u redu. Ali učinih i jedno i drugo, te ih

razveselih. Ako sam ma i najmanje pokazivao ono što sam osećao, moja lična žalost bila je dovoljno objašnjenje za to.

»A kad polazi lađa, gospodine Mikobere?« upita moja tetka.

Gospodin Mikober je smatrao za potrebno da postepeno pripremi moju tetku ili svoju ženu, te reče da će poći pre nego što je on juče očekivao.

»Sigurno vam je čamac doneo vesti?« reče tetka.

»Jeste, gospođo«, odgovori on.

»Pa?« reče tetka. »Ona polazi...«

»Gospođo«, odgovori on, »javili su mi da svakako treba da budemo na palubi do sutra ujutru pre sedam«.

»Oho!« reče tetka, »to je brzo. Je li to u vezi s morem, gospodine Pegoti?«

»Jeste, gospođo. Spustiće se niz reku sa plimom u to vreme. Ako gos'n David i moja sestra dođu na brod u Greivzend, posle podne sledećeg dana, videće nas poslednji put«.

»I hoćemo«, rekoh ja, »naravno«.

»A dotle, dok ne izađemo na more«, primeti gospodin Mikober i značajno pogleda u mene, »gospodin Pegoti i ja ćemo dobro paziti na naše blago i na našu imovinu. Ema srce moje«, reče gospodin Mikober i pročisti grlo na svoj veličanstveni način, »moj prijatelj gospodin Toma Tredls toliko je ljubazan, da mi je šapnuo na uvo molbu da mu se dopusti da pripremi sastojke potrebne za spravljanje umerene količine onog napitka koji je u našoj duši naročito vezan sa pečenim biftekom stare Engleske. Jednom reči, mislim na punč. Pod običnim okolnostima ustezao bih se da zamolim za snishodljivost gospođicu Trotvud i gospođicu Vikfild, ali...«

»Ja vam za sebe mogu reći«, reče tetka, »da ću vam sa najvećim zadovoljstvom napiti za sreću i napredak, gospodine Mikobere«.

»I ja!« reče Agnesa nasmešivši se.

Gospođin Mikober smesta siđe u krčmu, gde se osećao kao kod svoje kuće, pa se posle izvesnog vremena vrati sa vrčem koji se pušio. Morao sam zapaziti da je limunove ljuštio svojim perorezom, koji je, kao nož iskusnog iseljenika, bio čitavu stopu dugačak. Pošto ga — naravno bez ikakvog razmetanja — obrisa o rukav svoga kaputa, videh da su i gospođa Mikober i druga dva starija člana porodice snabdeveni sličnim užasnim oruđem, dok je svakom detetu o telo bila pričvršćena drvena kašika obešena o jaki kanap. U tom istom duhu pripremanja za život na lađi i u divljini, gospodin Mikober je punč gospođi Mikober, svom najstarijem sinu i svojoj kćeri — umesto da ih nalije u vinske čaše, što je mogao, jer ih je u sobi bila puna polica — nasuo u nekoliko gnusnih limenih lončića; i nisam nikad video da toliko uživa kao tada dok je ispijao punč iz svog naročitog lončića od jedne pinte i kad je pri kraju večere vraćao to lonče u džep.

»Mi sad ostavljamo raskoš stare zemlje«, reče gospodin Mikober sa velikim zadovoljstvom što ga se odriče, »Žitelji šumski, naravno, ne mogu očekivati da će imati udela u udobnostima zemlje slobodnih«.

Uto uđe neki dečko i reče da gospodina Mikobera dole neko traži.

»Imam predosećanje«, reče gospođa Mikober, spuštajući svoj limeni lončić, »da je to neki član moje porodice«.

»Ako je tako, draga moja«, primeti gospodin Mikober padajući malo u vatru kao obično kad počne da govori o tom predmetu, »taj će član tvoje porodice, bio to on, ona ili ono, pošto nas je pustio da dosta dugo čekamo, sad možda pričekati dok meni ne bude zgodno«.

»Mikobere«, reče njegova žena tihim glasom, »u ovakvom trenutku kao što je ovaj...«

»‚Ne pristoji se'«, reče gospodin Mikober ustajući, »‚da svaka ljubazna uvreda povuče svoju osudu'. Ema, prekor primam na znanje«.

»Moja porodica je na šteti, Mikobere«, primeti njegova žena, »a ne ti. Ako je moja porodica

najzad osetila čega se lišavala usled svog sopstvenog ponašanja u prošlosti, a sad želi da prijateljski pruži ruku, ne treba je odbiti«.

»Draga moja«, odgovori on, »neka tako bude«.

»Ako ne za njenu ljubav, Mikobere, ono za moju«, reče njegova žena.

»Ema«, odgovori on, »takvo je shvatanje tog pitanja u ovom trenutku neodoljivo. Ja se, istina, ni sad ne mogu obavezati da ću pasti oko vrata tvojoj porodici, ali svakako neću dopustiti da se ljubazna toplina člana tvoje porodice koji nas pohodi sada smrzne«.

Gospodin Mikober izađe i ostade napolju neko vreme, a gospođa Mikober se dotle pomalo pribojavala da nije došlo do reči između njega i onogo člana. Najzad se pojavi onaj isti dečko, pa mi predade cedulju napisanu olovkom, sa zaglavljem kao na sudskim aktima: »Hip protiv Mikobera«. Iz ove isprave doznadoh da se gospodin Mikober nalazi na vrhuncu očajanja, pošto je opet uhapšen, i da me moli da mu po donosiocu pošaljem nož i limeno lonče, pošto mu te stvari mogu korisno poslužiti u zatvoru za kratko vreme koje mu još ostaje da živi. I još me zamoli za poslednju uslugu koju mu mogu učiniti kao prijatelj, da odvedem njegovu porodicu u parohijski sirotinjski dom i da zaboravim da je ikada živeo takav stvor.

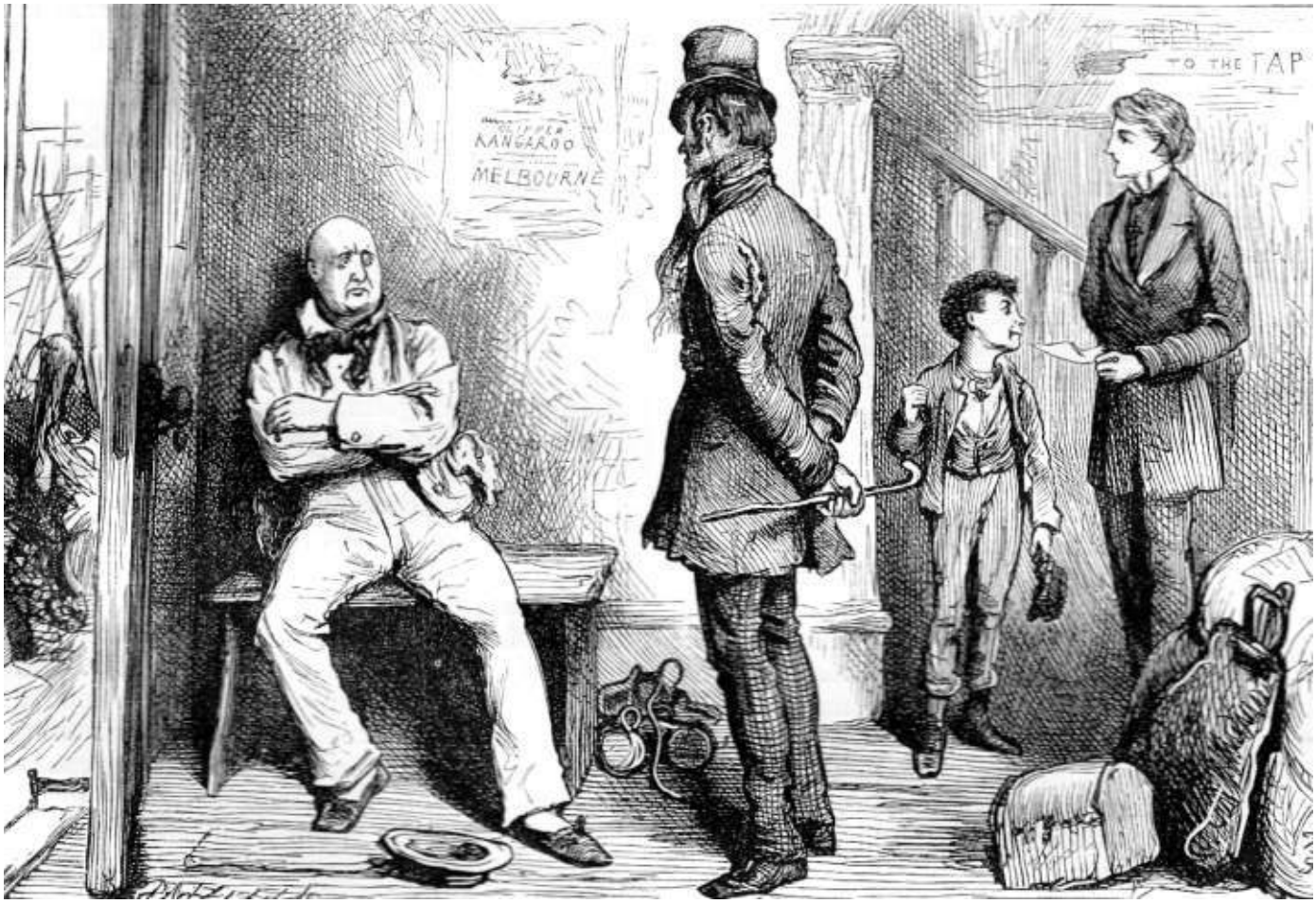

Ja naravno na ovu cedulju odgovorih time što odoh sa dečkom da isplatim novac, i tu nađoh gospodina Mikobera kako sedi u jednom kutu i gleda sumorno u policijskog činovnika koji ga je uhapsio. Kad ga otpustiše, on me zagrli vrlo usrdno i zavede u svoju beležnicu celo to trgovačko poslovanje, naročito strogo pazeći, sećam se, na pola penija koje sam ja u nepažnji ispustio dok sam mu kazivao ukupan iznos.

Ova ga znamenita beležnica na vreme podseti na jedno drugo trgovačko poslovanje. Kad se vratismo gore u sobu (gde svoje odsustvo objasni rečima da je proizašlo iz okolnosti nezavisnih od njegove volje), on izvadi iz beležnice veliki tabak hartije koji je bio savijen i prekriven dugim, pažljivo sračunatim sumama. Iz onog što sam uočio čim sam bacio jedan pogled na njih, mogu reći da sam takve sume viđao samo u školskim računicama. To su, izgleda, bili proračuni interesa na

interes onoga što je on nazivao »glavnicom od četrdeset i jedne funte, deset šilinga i jedanaest i po penija« za razne rokove. Pošto ih je pažljivo pregledao i izvršio brižljivu procenu svoje imovine, došao je do zaključka da treba da izabere tu sumu, koja je predstavljala celokupni iznos kad se sračuna i doda interes na interes za dve godine, petnaest kalendarskih meseci i petnaest dana od tog dana. Na čitav taj iznos bio je napisao vrlo uredno priznanicu, koju sad na licu mesta pruži kao potpunu isplatu svog duga, kao između čoveka i čoveka, i uz mnogo zahvaljivanja.

»Još uvek predosećam«, reče gospođa Mikober zamišljeno mašući glavom, »da će se moja porodica pojaviti pre nego što pođemo«.

Gospodin Mikober je očevidno imao svoje lično predosećanje o toj stvari, ali ga metnu u svoj limeni lončić i proguta.

»Ako ikad budete imali prilike da pišete u domovinu s puta, gospođo Mikober«, reče tetka, »morate nam se javiti«.

»Draga moja gospođice Trotvud«, odgovori ona, »biću presrećna što mogu da mislim da neko želi da čuje o nama. Neću propustiti priliku da vam pišem. Uverena sam da gospodin Koperfild, naš prisni prijatelj, neće imati ništa protiv toga da ponekad primi vesti od one koja ga je poznavala dok blizanci još nisu bili svesni«.

Ja rekoh da se nadam da ću čuti o njima kad god ona bude dobila priliku da piše.

»Bogu hvala, biće mnogo takvih prilika«, reče gospodin Mikober. »Okean je u ovo doba pun brodova; sigurno ćemo mnoge sresti za vreme plovidbe. Treba samo preći preko mora«, reče gospodin Mikober igrajući se svojim monoklom, »samo preći. Daljina je samo prividna«.

Sad mislim kako je čudna, ali koliko svojstvena gospodinu Mikoberu, bila činjenica da je on, kad je polazio iz Londona u Kenterberi, govorio kao da ide nakraj sveta, a krećući iz Engleske u Australiju, kao da ide na mali izlet preko kanala.

»Prilikom putovanja pokušaću«, reče gospodin Mikober, »da im razvezem priče nadugačko i naširoko, a verujem i da će se pesme moga sina Vilkinsa rado slušati dok na brodu budemo sedeli kraj vatre. Kad gospođa Mikober bude mogla da se pouzda u svoje noge na brodu koji se ljulja, pa dobije kako se to kaže ‚morske noge' — izraz u kojem, verujem, nema nikakve neuputnosti — ona će im pevati ‚Malog Taflina'. Morske svinje i delfini često će se, verujem, viđati mimo pramca, a i s krme ćemo na desnu i levu bandu stalno otkrivati zanimljive objekte. Ukratko«, reče gospodin Mikober na svoj stari gospodstveni način, »verovatno je da će sve biti toliko uzbudljivo od kobilice do jarbola i na sve strane, da ćemo se kad osmatrao na svojoj osmatračnici vrh glavne katarke vikne: ‚Zemlja! Zemlja' — i te kako iznenaditi«.

Na to on jednim teatralnim pokretom iskapi sadržinu svog limenog lončeta kao da je već preplovio more i odlično položio ispit pred najvišim pomorskim stručnjacima.

»A ja se najviše uzdam, dragi Koperfilde«, reče gospođa Mikober, »da ćemo možda u nekim izdancima naše porodice opet živeti u starom kraju. Ne mršti se, Mikobere! Sad ne mislim lično na svoju porodicu, već na decu naše dece. Ma koliko bio snažan izdanak«, reče gospođa Mikober mašući glavom, »ja ne mogu zaboraviti glavno stablo, a kad naša loza postane istaknuta i bogata, priznajem da bih poželela da to bogatstvo dospe u kovčeg Britanije«.

»Draga moja«, reče gospodin Mikober, »Britaniji šta bog da. Moram reći da ona nikad nije učinila mnogo za mene i da ja u tom pogledu nemam neke naročite želje«.

»Mikobere«, odgovori gospođa Mikober, »ja ti opet velim da tu grešiš. Odlaziš u tu daleku zemlju da ojačaš, a ne da oslabiš veze između sebe i Albiona«.

»Ta veza o kojoj je reč, ljubavi moja«, odgovori gospodin Mikober, »ponavljam, nije mene ničim zadužila, niti mi nametnula kakvu ličnu obavezu, tako da sad nemam baš nikakvih skrupula u pogledu sklapanja druge veze«.

»Mikobere«, odgovori gospođa Mikober, »opet ti velim da se u tome varaš. Ti ne poznaješ svoju

moć, Mikobere. To je baš ono što će ojačati, čak i samim ovim korakom što ga sad preduzimaš, tu vezu između tebe i Albiona«.

Gospodin Mikober je sedeo u svojoj naslonjači, podignutih obrva, upola primajući i upola odbijajući poglede koje je gospođa Mikober izlagala, ali vrlo osetljiv za ono što proriču.

»Dragi moj gospodine Koperfilde«, reče gospođa Mikober, »Želela bih da gospodin Mikober shvati svoj položaj. Izgleda mi veoma važno da gospodin Mikober shvati svoj položaj još od trenutka kad se ukrcamo. Pošto me odavno poznajete, dragi moj gospodine Koperfilde, vi ćete znati da nemam sklonost gospodina Mikobera da sve vidim ružičasto. Moja je narav, ako mogu tako da kažem, prvenstveno praktična. Ja znam da je to dugi put. Znam da će na njemu biti mnogo lišavanja i nezgoda. Ne mogu da zažmurim pred tim činjenicama. Ali isto tako znam šta je gospodin Mikober. Znam skrivenu moć gospodina Mikobera, I zato smatram da je neophodno potrebno da gospodin Mikober shvati svoj položaj«.

»Ljubavi moja«, primeti on, »možda ćeš dozvoliti da primetim kako je lako moguće da ja stvarno shvatam svoj položaj u ovom trenutku«.

»Mislim da ne shvataš, Mikobere«, odgovori ona. »Ne potpuno. Dragi moj gospodine Koperfilde, gospodin-Mikoberov slučaj nije običan. Gospodin Mikober odlazi u daleku zemlju isključivo zato da bi ga prvi put shvatili i pravilno ocenili. Ja bih želela da gospodin Mikober zauzme mesto na kljunu lađe i da odlučno kaže: ‚Dođoh da osvojim ovu zemlju! Gde su vaše počasti? Gde vam je bogatstvo? Gde su položaji sa velikim novčanim prihodima? Ovamo s njima! Sve je to moje!‘« Gospodin Mikober je, bacajući pogled po svima nama, mislio, izgleda, kako ta ideja nije loša.

»Želela bih, ako se jasno izražavam«, reče gospođa Mikober svojim besedničkim tonom, »da gospodin Mikober bude Cezar svoje sreće. Izgleda mi da je to njegov pravi položaj, dragi gospodine Koperfilde. Želim da od prvog trenutka našeg puta gospodin Mikober stane na pramac i da kaže: »Dosta je bilo odlaganja; dosta razočaranja; dosta oskudice. To je bilo u staroj zemlji. Ovo je sad nova. Požurite sa odštetom. Ovamo s njom!«

Gospodin Mikober odlučno prekrsti ruke s izrazom rešenosti na licu, kao da je u tom trenutku bio figura na pramcu broda.

»Pa kad on tako učini«, reče gospođa Mikober, »potpuno svestan svog položaja, zar nisam u pravu kad kažem da će gospodin Mikober time osnažiti, a ne oslabiti, svoje veze sa Britanijom? Zar će mi neko reći da se njegov uticaj, kad već postane važna javna ličnost na onoj polovini zemljine kugle, neće osetiti kod kuće? Zar mogu biti toliko plitka da pomislim da gospodin Mikober, dok svojom darovitošću i poletnom snagom bude stajao na krmilu u Australiji, neće značiti ništa u Engleskoj? Ja sam samo prosta ženska glava, ali ne bih bila dostojna sebe same ni svoga tate kad bih sebi imala da prebacim takvu besmislenu slabost«.

Uverenje da su njeni dokazi nepobitni, dalo je glasu gospođe Mikober takvu moralnu uzvišenost, kakvu, mislim, nikad pre toga nisam čuo kod nje.

»I, eto, iz tog razloga«, reče gospođa Mikober, »ja utoliko više želim da u budućnosti opet živimo na rodnoj grudi. Gospođin Mikober može postati — ne mogu kriti od sebe da postoji mogućnost da gospodin Mikober postane — jedna stranica Istorije; te će biti potrebno , da bude zastupljen u zemlji koja ga je rodila, mada mu nije dala zaposlenje«.

»Ljubavi moja«, primeti gospodin Mikober, »ne mogu da se ne osetim uzbuđen tvojom prisnom odanošću. Uvek sam voljan da cenim zdravi razum, što ima da bude, biće. Neka me bog sačuva i sakloni od toga da uskratim svojoj domovini i najmanji deo blaga koji će možda nagomilati moji potomci!«

»To je lepo«, reče moja tetka i klimnu glavom prema gospodinu Pegotiju. »Pijem za ljubav sviju vas i želim da vas prate svako dobro i sreća«.

Gospodin Pegoti spusti dvoje dece koje je cupkao na kolenima, pa se pridruži gospodinu i

gospođi Mikober, koji su pili u zdravlje sviju nas, a kad on i Mikoberovi srećno stisnuše ruke kao drugovi i kad njegovo preplanulo lice sinu i razvuče se u osmeh, ja osetih da će on prodreti, steći dobar glas i biti omiljen ma kuda išao.

Čak se i deca uputiše da drvenim kašikama zahvate iz gospodin-Mikoberovog lončeta, pa da gutnu u naše zdravlje. Kad se i to svrši, moja tetka i Agnesa ustadoše i oprostiše se od iseljenika. Bio je to tužan oproštaj. Svi su plakali; deca su se pripijala uz Agnesu do poslednjeg trenutka, a sirota gospođa Mikober ostade vrlo neraspoložena, jecajući i plačući kraj slabe sveće, usled koje mora da je soba, gledana s reke, izgledala kao kakva bedna kula svetilja.

Sledećeg jutra opet siđoh tamo da vidim jesu li otišli. Otišli su čamcem još oko pet sati ujutru. To je za mene bio čudan primer kako takvi rastanci ostavljaju prazninu. Ona rabatna kuća i one drvene stepenice vezale su se za njih u mome sećanju tek od prošle noći, pa ipak su mi sada, bez njih, izgledale puste i napuštene.

Sutradan posle podne moja stara dadilja i ja odosmo u Greivzend. Videsmo lađu na reci okruženu mnogim čamcima; duvao je pogodan vetar; na katarci se video znak za plovljenje. Smesta iznajmih čamac, pa zaveslasmo prema njoj, i pošto se probismo kroz vrtlog meteža u čijem se središtu lađa nalazila, popesmo se na palubu.

Na palubi nas je čekao gospodin Pegoti. On mi reče da su gospodina Mikobera upravo tog trenutka opet uhapsili, poslednji put, na Hipovu tužbu i da je, prema mojoj ranijoj molbi, on položio novac, koji mu ja vratih. On nas onda odvede u srednji prostor broda i tu nestade mog straha da je nešto doznao o onome što se desilo, kad gospodin Mikober izađe iz mraka, pa ga uze za ruku s prijateljskim i zaštitničkim izrazom i reče da se od pretprošle noći nisu skoro ni za trenutak rastajali.

Čudan mi je izgledao taj prizor, tako zatvoren i mračan, da u prvi mah gotovo ništa nisam raspoznao, ali se postepeno raščisti, kad mi se oči privikoše na sumrak, te mi se činilo kao da se nalazim usred neke Ostadove slike. Tu, među debelim gredama, potpornim stubovima, šipovima, iseljeničkim posteljama u vidu polica, sanducima, balama, buradima i gomilama raznog prtljaga — da je sve bilo obasjano ponegde svetiljkama koje su se klatile, a ponegde žutom dnevnom svetlošću koja je prodirala kroz platnene ventilatore ili otvore na palubi — gurale su se grupe ljudi koji su sklapali nova prijateljstva, opraštali se jedni od drugih, razgovarali, smejali se, vikali, jeli i pili; neki već smešteni u onih nekoliko stopa svog prostora, sa već osnovanim domaćinstvom i malom decom potrpanom po stolicama ili po majušnim naslonjačama; dok su drugi, očajni što ne mogu da nađu mesta za odmor, neutešno lutali. Od male novorođenčadi koja su za sobom imala nedelju-dve dana života, pa do pogrbljenih staraca i starica koji su možda imali još nedelju-dve života pred sobom; i od orača koji su na svojoj obući nosili englesku zemlju, pa do kovača koji su nosili na svojoj koži pomalo engleske čađi i dima — sva su doba i zanimanja bila zastupljena u tom uskom prostoru na donjem spratu lađe, između paluba.

Dok mi je pogled kružio po tom mestu, učini mi se da vidim kako kraj nekih otvorenih vrata, sa jednim Mikoberovim detetom, sedi neka prilika koja liči na Emiliju, na koju prvo obratih pažnju kad videh kako se od nje rastaje s poljupcem jedna druga prilika, koja me, dok je tiho odlazila kroz gomilu, podseti na Agnesu! Ali je ja, u onom muvanju i zbrci, kao i u nesređenosti mojih sopstvenih misli, izgubih iz vida; a zatim samo znam da je kad sve posetioce opomenuše da je došlo vreme da napuste brod, moja dadilja plakala na sanduku kraj mene, i da je gospođa Gamidž, kojoj je pomagala neka pognuta mlada žena u crnini, marljivo uređivala gospodin Pegotijeve stvari.

»Imate li da mi kažete još nešto, gos‘n Davide?« reče on. »Je li ostalo što da se kaže pre no što se rastanemo«.

»Jedna stvar!«, rekoh ja. »Marta!«

On dotače po ramenu onu mladu ženu koju sam pomenuo i Marta se stvori preda mnom.

»Bog neka vas blagoslovi, dobri čoveče!« viknuh ja. »Vodite je sa sobom?«

Ona odgovori umesto njega, briznuvši u plač. Više nisam mogao da govorim, već samo stisnuh njegovu ruku; ako sam ikad voleo i poštovao kog čoveka, tog sam čoveka voleo od sveg srca.

Stranci su brzo napuštali brod. Meni je preostajao još najteži zadatak. Rekoh mu šta mi je ona plemenita duša koje je nestalo ostavila u amanet da mu kažem na rastanku. To ga jako uzbudi. Ali kad mi on u odgovor na to poveri poruke pune ljubavi i žaljenja namenjene ušima koje više ne čuju, ja se uzbudih više nego on.

I najzad dođe vreme. Ja ga zagrlih, pa uzeh pod ruku svoju dadilju, koja je plakala, te žurno pođoh s broda. Na palubi se oprostih od sirote gospođe Mikober; gledala je rasejano unaokolo i tražila čak i tada nekog od svoje porodice, a poslednje su joj reči upućene meni bile da nikad neće napustiti gospodina Mikobera.

Pređosmo preko ograde i spustismo se u svoj čamac, pa se malo odmakosmo da gledamo kako će brod zaploviti. Bio je to trenutak mirnog, sjajnog sunčevog zalaska. Lađa je ležala između nas i rumene svetlosti, tako da se svako tanko uže i motka od jedrila jasno ocrtavala na toj sjajnoj podlozi. Nikad nisam video prizor koji je u isto vreme bio tako divan, tako tužan i tako pun nade kao tu sjajnu lađu koja je mirno ležala na zarudeloj vodi, a na njoj, kraj ograde, sav onaj silan svet. Sve se to sleglo, tiskalo, gologlavo, i mukom zamuklo za taj jedan trenutak. Kad se jedra podigoše prema vetru i kad se brod stade micati, sa svih čamaca se prolomi trokrako »ura!«, što oni na brodu prihvatiše, te ponovo odjeknu i bi opet ponovljeno i s jedne i sa druge strane. Umalo mi srce ne puče kad čuh tu graju i videh mahanje šešira i maramica — i tada ugledah nju!

Videh je kraj ujaka kako drhće na njegovom ramenu. On živo rukom pokaza prema meni, i ona nas vide, pa nam domahnu poslednje zbogom. O, Emilijo, lepa i klonula, prioni uz njega svim poverenjem svog srca, jer se on držao tebe svom snagom svoje velike ljubavi.

Okruženi ružičastom svetlošću, stajali su visoko na palubi, po strani, jedno uz drugo, ona priljubljena uz njega, a on ju je držao rukom; i tako svečano otkliziše u daljinu. Noć je pala na kentske brežuljke kad nas izvezoše na obalu — i na moju dušu.

GLAVA LVIII

ODSUTNOST

Spustila se na mene duga i sumorna noć, puna aveti mnogih dana, mnogih dragih uspomena, mnogih zabluda, mnogog uzaludnog žaljenja i kajanja.

Otišao sam iz Engleske; ne znajući, čak ni tada koliki potres imam da pretrpim. Ostavio sam sve one koji su mi bili dragi i otišao; poverovao sam da sam bol već prepatio i da je minuo. Kao što čovek na bojnom polju dobije smrtnu ranu, a gotovo i ne zna da je pogođen, tako i ja, kad ostadoh sam sa svojim neposlušnim srcem, nisam shvatio sa kakvom ranom ono ima da se nosi.

To mi saznanje ne dođe tako brzo, već malo-pomalo, zrno po zrno. Očaj sa kojim sam otputovao postajao je svakog sata sve dublji i širi! U početku je to bilo mučno osećanje gubitka i tuge, u kome sam razaznavao malo što drugo. Ali je postepeno i neprimetno prelazilo u beznadežnu svest o svemu što sam izgubio — ljubav, prijateljstvo, interesovanje; o svemu što je otišlo u prah i pepeo, moje prvo poverenje, moja prva ljubav, sve kule u vazduhu mog života; o svemu što je ostalo — prazne ruševine i pustoš svuda oko mene, bez prekida, sve do tamnog vidika.

Ako je u mom bolu bilo neke sebičnosti, nisam je bio svestan. Tugovao sam za svojom detinjastom ženicom, koja je tako ustrgnuta u cvetu mladosti. Tugovao sam za onim koji je mogao da zadobije ljubav i divljenje hiljada ljudi, kao što je tako davno zadobio i moju. Tugovao sam za onim prepuklim srcem koje je našlo mir u burnom moru; i za odlutalim u svet ostacima onog skromnog doma u kome sam, još kao dete, slušao kako zavija noćni vetar.

Najzad izgubih svaku nadu da ću naći izlaz iz tog stanja nagomilane tuge u koje sam zapao. Lutao sam od mesta do mesta i svuda nosio svoj teret. Osećao sam svu njegovu težinu i povijao se pod njim, a u srcu sam govorio da nikad ne može postati lakši.

Kad taj moj jad stiže do vrhunca, pomislih da ću umreti. Ponekad mi se činilo da bih voleo da umrem kod kuće, pa sam stvarno udarao natrag, da što pre stignem kući. A ponekad sam opet i dalje išao iz grada u grad, tražio ne znam šta i pokušavao da za sobom ostavim ni sam ne znam šta.

Nisam u stanju da pretpostavim jednu po jednu sumorne mene duševne utučenosti kroz koje sam prolazio. Ima snova koji se mogu samo nepotpuno i nejasno opisati; i kad sam sebe nagnam da se osvrnem na to doba svog života, čini mi se da se prisećam takvog sna. Vidim samo sebe kako prolazim pokraj sve novih zanimljivosti stranih gradova, palata, katedrala, hramova, slika, dvoraca, grobova, čudnih ulica — starih poprišta istorije i mašte — kao što bi prolazila kakva sanjalica, svuda noseći svoj bolni teret i gotovo nesvestan predmeta koji su se gubili preda mnom. Ravnodušnost prema svemu, sem prema tuzi, bila je noć koja je pala na moje neobuzdano srce. Pustite me da pogledam iz te noći — kao što sam najzad i učinio, bogu hvala! — i iz njenog sna, dugog, tužnog i nesrećnog — u zoru!

Mnogo sam meseci putovao sa ovim sve tamnijim oblakom na duši. Neki nerazumljivi razlozi koji mi nisu dali da se vratim kući — razlozi koji su se uzalud u meni borili da dođu do jasnijeg izražaja — držali su me na putu. Ponekad sam išao iz mesta u mesto ne zadržavajući se nigde, a ponekad dugo ostajao na jednom mestu. Nigde nikakvog cilja nisam imao, nikakve misli u sebi koja bi me podržavala.

Bio sam u Švajcarskoj. Došao sam tamo iz Italije preko jednog od velikih klanaca u Alpima, i lutao sa vođom po mučnim, zabačenim planinskim stazama. Možda je mom srcu govorila nešto ona njihova grozovita osama, ali nisam bio toga svestan. Osetio sam uzvišenost i čudo onih vrtoglavih visina i ponora, onih hučnih gorskih bujica, one pustoši leda i snega; ali me tada još nisu ničemu

drugom naučili.

Jedne večeri, pre sunčeva zalaska, siđoh u neku dolinu gde je trebalo da se odmorim. Dok sam silazio u nju krivudavom stazom po padini planine, odakle videh sunce kako sija daleko dole, mislim da se u mojim grudima pokrenulo neko već odavno zamrlo osećanje lepote i tišine, neko blagotvorno dejstvo koje je stvarao taj mir. Sećam se da sam jednom zastao, da sam osetio neku vrstu tuge koja mi nimalo nije pritiskivala dušu i nije bila sasvim beznadežna. Sećam se da sam se skoro ponadao da je u meni moguća promena nabolje.

Stigoh u dolinu. Večernje sunce je u taj mah obasjavalo udaljene snežne vrhove, koji su se sklapali oko nje kao večiti oblaci. Podnožja planina, koje su gradile klanac u kojem je ležalo seoce, bila su puna zelenila, a visoko iznad tog pitomog rastinja rasla je tamna jelova šuma, koja je zadirala kao klin u ledene smetove snega i zadržavala usove. A povrh nje gomilale su se strme vrleti sve jedna na drugu, sure stene, sjajni led i glatke, zelene pege pašnjaka; i sve se to postepeno stapalo sa snegom, koji je sve ovenčavao. Ovde-onde po planinskim padinama, rasute kao tačke, od kojih je svaka tačkica bila ljudski dom, ležale su usamljene drvene kućice, tako sićušne prema ogromnim visovima, da su izgledale i suviše male čak i za igračke. To je bio slučaj i sa zbijenim selom u dolini, sa njegovim drvenim mostom prebačenim preko potoka, ispod koga je strmoglavo leteo potok niz polomljeno stenje i hučao između drveća. U mirnom vazduhu čulo se daleko pevanje — glasovi čobana; ali kako je jedan sjajan večernji oblak plovio nad planinskom kosom, gotovo sam mogao poverovati da je dolazilo s njega i da je to neka nadzemaljska muzika. Sasvim iznenada u tom vedrom spokojstvu progovori mi velika Priroda i toliko mi ublaži tugu, da spustih umornu glavu na travu i zaplakah kako još nisam plakao od kako je Dora umrla!

Našao sam svežanj pisama koji je bio stigao tek pre nekoliko minuta, te odlutah iz sela da ih pročitam dok mi se sprema večera. Drugi svežnji pisama nisu me našli, te dugo vremena nisam primao poštu. Otkako sam otišao, nisam imao snage ni strpljenja da išta napišem, sem dva-tri reda, koliko da javim da sam dobro i da sam stigao u to i to mesto.

Svežanj mi je bio u ruci. Otvorih ga i stadoh čitati Agnesino pismo.

Ona je bila srećna i korisna i uspevala u poslu, kao što se nadala. To je bilo sve što mi je pisala o sebi. Ostatak pisma se odnosio na mene.

Nije mi davala nikakve savete, nije mi nametala nikakve dužnosti; samo mi je govorila na svoj topli način koliko veruje u mene. Zna, pisala je ona, da će priroda kao što je moja ubrzo ucveljenost pretvoriti u dobro, i da će me iskušenja i uzbuđenja samo uzdići i ojačati. Sigurna je da ću kroz bol koji sam pretrpeo doći do postojanijeg i višeg stremljenja u svakom pothvatu. Ona, koja se toliko ponosi mojom slavom i očekuje još veću, dobro zna da ću ja i dalje vredno raditi. Zna da se bol u meni ne može pretvoriti u slabost, nego u snagu. Kao što su mi patnje iz detinjstva pomogle da postanem ono što jesam, tako će me i velike nesreće osnažiti da budem još bolji; i daću onako isto kao što su one mene poučile, i ja poučavati druge. Preporučuje me bogu, koji je uzeo moju nevinu dragu u svoj mir, i voli me svojom sestrinskom ljubavlju, i prati uvek ma kuda išao, ponosna onim što sam učinio, i još ponosnija onim što mi je određeno da učinim.

Metnuh pismo u nedra i pomislih kakav li sam bio pre jednog sata! Kad čuh kako glasovi zamiru u daljini i kad videh kako mirni večernji oblak gubi svoj sjaj, a sve boje u daljini blede, dok zlatni sneg na planinskim vrhovima postaje daleki deo bledog noćnog neba, i kad ipak osetih da se sa moje duše diže mrak i da se rasturaju sve njene senke, ne nađoh imena za ljubav koju osetih prema njoj, koja mi otada postade draža nego ikad dotle.

Pročitavao sam njeno pismo mnogo puta. Odgovorih joj još pre no što sam legao. Rekoh joj da vapijem za njenom pomoći i da bez nje nisam i nikad nisam bio ono što ona misli da jesam, ali da me ona nadahnjuje da to budem, te da ću pokušati.

I pokušao sam. Još tri meseca je trebalo da se navrši godina dana od početka moje tuge. Odlučih

da ne donesem nikakve odluke dok ne prođu ta tri meseca, već da samo pokušam. Celo to vreme provedoh u toj dolini i njenoj okolini.

A kada su tri meseca prošla, reših da se još neko vreme ne vraćam kući, da se skrasim za neko vreme u Švajcarskoj, koja mi je postajala sve draža zbog sećanja na ono veče; i da se ponovo latim pera, da radim.

Skrušeno pribegoh onome čemu me je Agnesa preporučila, potražih Prirodu, i ne uzalud; otvorih srce interesovanju za ljude, od čega sam u poslednje vreme uzmicao. Ne prođe mnogo, pa stekoh gotovo isto onoliko prijatelja u toj dolini koliko i u Jarmutu i kad pred početak zime odoh iz nje, radi odlaska u Ženevu, pa se opet u proleće vratih, njihovi su mi srdačni pozdravi zvučali nekako domaće iako nisu bili na engleskom.

Radio sam od jutra do mraka, strpljivo i naporno. Napisao sam priču čiji se predmet nije mnogo udaljavao od mog iskustva, i poslah je Tredlsu, a on uredi da se izda pod vrlo povoljnim uslovima po mene; i tada preko putnika koje sam slučajno sretao počeše do mene stizati vesti o mom sve većem glasu. Posle malog odmora i promene, počeh raditi na svoj stari, vatreni način na novoj zamisli, koja me snažno obuze, što sam dalje odmicao u svom poslu, sve me je više zanosio i podsticao svu moju energiju da ga dobro izvedem. To je bio treći proizvod moje mašte. Nisam još bio stigao ni do polovine, kad u vreme jednog odmora dođoh na misao da se vratim kući.

Odavno sam već bio navikao na snažno telesno kretanje, mada sam i studirao i marljivo radio. Zdravlje mi se, ozbiljno pokolebano u vreme mog odlaska iz Engleske, potpuno povratilo. Mnogo sam video. Obišao sam mnoge zemlje i verujem da sam obogatio riznicu svog znanja.

Sad sam pomenuo sve što mislim da je bilo potrebno pomenuti ovde o tom vremenu moje odsutnosti — uz jedno ograničenje. To sam dosad činio bez ikakve namere da pritajim ma kakvu misao, jer, kao što sam negde već rekao, ovo pripovedanje sačinjava moje pisane uspomene. Želeo sam da najtajniji tok svojih misli odvojim u stranu i sačuvam za kraj. I sad mu pristupam.

Nisam u stanju da proniknem u tajne svog vlastitog srca toliko da saznam kad sam počeo pomišljati da sam svoje prve i najsjajnije nade mogao položiti u Agnesu. Nisam u stanju da kažem na kome sam stupnju svog bola to doveo u vezu sa pomišlju da sam u svom lakomislenom dečaštvu odbacio blago njene ljubavi. Verujem da sam neki laki nagoveštaj te misli morao čuti još u onom nekadanjem osećanju da sam nešto izgubio, da čeznem za nečim što se ne može ostvariti, čega sam bio svestan. Ali mi je ta misao sada pala na pamet kao nov prekor i novo kajanje, kad ostadoh tako tužan i osamljen na svome mestu.

Da sam u to vreme bio mnogo s njom, ja bih to i odao, onako u slabosti, usled one pustoši u meni. Bilo je to ono čega sam se nekako neodređeno plašio kad sam prvi put bio primoran da ostanem van Engleske. Nisam mogao podneti da izgubim i najmanji delić njene sestrinske ljubavi, a da sam se nešto odao, došlo bi do izvesnog ustezanja, koje je dotada bilo nepoznato među nama.

Nisam smeo izgubiti iz vida da je osećanje koje je ona sad gajila prema meni došlo kao posledica mog slobodnog izbora i postupanja i da sam ja — ako me je ona ikad volela kom drugom ljubavlju, a ponekad sam pomišljao da je možda bilo tog vremena — tu ljubav odbacio. Sad nije značilo ništa što sam onda kad smo oboje bili deca bio navikao da mislim o njoj kao o stvorenju daleko iznad mojih ludih želja. Svoju sam strasnu ljubav poklonio drugoj i nisam učinio ono što sam mogao učiniti, te smo tako ono što je Agnesa za mene postala, načinili od nje ja i njeno plemenito srce.

U početku promene koja se vršila u meni, dok sam pokušao da bolje shvatim sam sebe i da postanem bolji čovek, nazirao sam, uz pomoć nekog neodređenog ispitivanja, vreme kada ću se moći nadati da ću poništiti zablude prošlosti i postići tu ogromnu sreću da se oženim njom. Ali što je vreme više prolazilo, ta maglovita nada je sve više čilila i ostavljala me. Ako me je ona ikad volela, onda treba da je smatram još svetijom pri sećanju na svoje ispovesti koje sam joj poveravao, na njeno poznavanje mog nestalnog srca, na žrtve koje je morala podnositi da bi mi bila prijateljica i

sestra, i na pobede koje je odnosila. A ako me nikad nije volela, zar sam mogao verovati da će me sad zavoleti?

Uvek sam osećao svoju slabost u poređenju sa njenom istrajnošću i jačinom duha; a sad sam to osećao sve više. Ma šta da sam mogao biti ja njoj ili ona meni, da sam je nešto nekada bio dostojniji, ja to sad nisam bio, a ni ona meni. To vreme je prošlo. Ja sam ga propustio i izgubio je, kao što sam i zaslužio.

A isto je toliko tačno i to da sam mnogo patio u tim duševnim borbama, da su me ispunjavale nezadovoljstvom i kajanjem, ali i nekim osećanjem koje mi je davalo podršku, govorilo da mi pravda i čast nalažu da sa stidom otklanjam od sebe i pomisao da se sada, sa svojim uvelim nadama, vratim dragoj devojci od koje sam se lakomisleno okrenuo kad su bile svetle i sveže, kao i to da je taj obzir bio u korenu svake moje pomisli koja se odnosila na nju. Sad se više nisam trudio da krijem od sebe da je volim, da sam joj odan; samo što sam sebe potpuno ubedio da je sve to sad prekasno, i da odnos koji tako dugo postoji između nas, mora ostati nepromenjen.

Često sam i mnogo mislio na nagoveštenje moje Dore o onome do čega bi možda došlo u godinama kojima, međutim, nije bilo suđeno da nas kušaju. Razmišljao sam o tome kako su stvari koje se nisu dogodile često isto toliko stvarne po svom dejstvu na nas kao i ono što se zaista zbilo. Sada su baš te godine o kojima je govorila postale stvarnost, da me poprave, mada bi se i inače ostvarile jednog dana, i možda ubrzo, i pored toga što nam je rastanak došao u prvoj, ludoj mladosti. Pokušao sam da ono što je moglo biti između mene i Agnese pretvorim u sredstvo pomoću koga ću postati još samopregorniji, odlučniji, svesniji sebe samog, svojih nedostataka i zabluda. I tako sam, pomoću razmišljanja o onome što je moglo biti, došao do ubeđenja da to nikad ne može biti.

Ove zbunjene i nestalne misli bile su nemirni živi pesak u mojoj duši od mog odlaska pa do povratka kući, tri godine kasnije. Tri pune godine su prošle otkako je otplovio onaj brod sa iseljenicima, i dok nisam u ono isto vreme o sunčevu zalasku, i na onom istom mestu, stajao na palubi poštanske lađe koja me je dovela kući i gledao ružičastu vodu i odraz lađe u njoj.

Tri godine. Dugo ako se uzme u celini, ali kratko po onome kako su prohujale. Zavičaj mi je bio vrlo drag, a i Agnesa — ali ona nije bila moja — niti je ubuduće mogla postati moja. Mogla je biti, ali to je — prošlost.

GLAVA LIX

POVRATAK

Iskrcah se u Londonu jedne hladne, jesenje večeri. Bilo je mračno i kiša je padala, te sam u jednom jedinom trenutku video više magle i blata nego što sam ih video za čitavu godinu dana. Pređoh pešice od Carinarnice do spomenika, dok ne nađoh kočije; i mada su mi i sama pročelja kuća koja su gledala u prepune oluke izgledala kao stari prijatelji, nisam mogao a da ne priznam da su to vrlo čađavi prijatelji.

Često sam opažao — a verujem da je to svako opazio — da čim odete iz kakvog vama prisnog i poznatog mesta, to mesto kao da dobije neki mig da se promeni! Dok sam gledao kroz prozor kočija, primetih da je neka stara kuća u Flit-Strit-Hilu, koju čitav vek nisu dotakli ni moler, ni drvodelja, ni zidar, srušena za mog odsustva, i da se jedna susedna ulica, od pamtiveka poznata kao nezdrava i nezgodna, kanališe i proširuje, tako da sam gotovo očekivao da će mi se crkva Sv. Pavla učiniti nekako starija.

Unapred sam bio spreman na neke promene u životu svojih prijatelja. Tetka se već davno ponovo smestila u Doveru, a Tredls je počeo pomalo da radi u sudu još one godine po mom odlasku. Sad je stanovao u Greis-Inu i pisao mi u svom poslednjem pismu kako se nada da će se uskoro oženiti najmilijom devojkom na svetu.

Očekivali su me pre Božića ali nisu imali pojma da ću stići tako brzo. Namerno sam ih zaveo da bih imao zadovoljstvo da ih iznenadim. Pa ipak sam bio toliko nerazuman da se osećam neprijatno i razočarano što me niko nije dočekao i što moram da se kotrljam sam i ćutke maglovitim ulicama.

Ipak su mi nešto značili veselo osvetljeni dobro poznati dućani, tako da mi se povratilo raspoloženje kad siđoh s kola pred gostionicom u Greis-Inu. To me isprva podseti na ono staro, toliko drukčije vreme, kad sam odseo kod »Zlatnog krsta«, i na promene koje su nastale od onog vremena; ali je to bilo i prirodno.

»Znate li gde u Inu stanuje gospodin Tredls?« upitah kelnera dok sam se grejao kraj vatre u kafani.

»U Holborn-Kortu, gospodine. Broj dva«.

»Gospodin Tredls, čini mi se, izlazi već na prilično dobar glas kao advokat, zar ne?« rekoh ja.

»Pa, gospodine«, odgovori kelner, »možda i izlazi, gospodine, ali ja o tom ništa ne znam«.

Taj kelner, sređovečan i suv, prizva u pomoć drugog kelnera koji je imao viši položaj — krupnog, snažnog, starog čoveka, sa dvostrukim podvaljkom, u crnim čakširama i dokolenicama, koji izađe iz jednog kuta kafane, iz nečega što je ličilo na tutorski sto u crkvi, gde je sedeo u društvu kase, jednog adresara, jednog spiska pravnih zastupnika i drugih raznovrsnih knjiga i hartija.

»Gospodin Tredls«, reče mršavi kelner, »broj dva u Kortu«.

Snažni kelner mu mahnu rukom da ide, pa se ozbiljno okrete meni.

»Pitao sam«, rekoh ja, »da li gospodin Tredls iz broja dva u Kortu izlazi na glas među advokatima?«

»Nikad nisam čuo njegovo ime«, reče kelner snažnim, hrapavim glasom.

Osetih se u neprilici zbog Tredlsa.

»To je sigurno neki mlad čovek«, reče važni kelner, upirući ozbiljno pogled u mene. »Koliko ima otkako je u Inu?«

»Ne više od tri godine«, rekoh ja.

Kelner koji je sigurno živeo u onom svom tutorskom stolu nekih četrdeset godina, nije mogao da govori o tako beznačajnoj stvari. Zapita me šta želim za večeru.

Osetih da sam opet u Engleskoj, i zaista se pokunjih zbog Tredlsa. Izgledalo je kao da za njega nema nade. Skromno naručih ribe i biftek i ostadoh kraj vatre misleći o njegovoj beznačajnosti.

Dok sam pogledom pratio glavnog kelnera, nisam mogao da se otrgnem od pomisli da sigurno nije baš bilo lako rasti u zemlji one bašte u kojoj je on izrastao u cvet kakav je sada. Izgledao je tako propisan, ukrućen, od vajkada osveštan, svečan čiča. Bacih pogled po kafani, čiji je pod bio posut peskom bez sumnje isto onako kao što je posipan još kada je glavni kelner bio dečko — ako je on ikad bio dečko, što nije izgledalo verovatno; pa na sjajne stolove, na kojima sam se ogledao u glatkim dubinama starog mahagonija; na lampe koje su imale tako jednako potkresane fitilje i bile očišćene tako da na njima nije bilo nijedne mrlje; i na prijatne zelene zavese, sa čistim mesinganim šipkama, koje su ugodno zatvarale lože; pa, na dve velike vatre koje su veselo gorele, i na redove satljika, dežmekastih i naduvenih, kao da su svesni one buradi sa skupim, starim portskim vinom u podrumima; pa mi se i Engleska i pravo učiniše kao nešto što se zbilja teško osvaja na juriš. Popeh se u svoju sobu da promenim pokislo odelo; i učini mi se kao da su se prostranost te drvetom obložene sobe — koja se nalazila, kako se sećam, iznad zasvođenog prolaza koji je vodio u In — temeljna ogromnost postelje na četiri stuba i nenarušiva ozbiljnost komoda sa fiokama udružile u zajedničkom, strogom mrštenju na Tredlsovu sudbinu, ili na sudbinu svakog njemu sličnog smelog mladića. Vratih se na večeru, i tu mi čak i ona mirna ugodnost obroka i odmerena tišina koja je vladala u toj prostoriji — u kojoj nije bilo gostiju, pošto još nije prošao veliki raspust — rečito progovoriše o Tredlsovoj prevelikoj smelosti i o njegovim slabim izgledima na sredstva za život za jedno dvadeset sledećih godina.

Nisam viđao ništa ni nalik na ovo otkako sam bio otišao, pa je to do kraja utuklo moje nade u sreću mog prijatelja. Glavni kelner kao da me se ratosiljao, jer mi nije više prilazio,, nego se posvetio nekom starom džentlmenu u dugim dokolenicama kome je u čast jedna pinta naročitog portskog vina došla, izgleda sama od sebe iz podruma, jer nije ništa bio poručio. Onaj mi drugi kelner reče šapatom da je taj stari džentlmen, inače umirovljeni advokat za prenose imanja, koji živi na Skveru, pun zlata, koje će, kako se misli, ostaviti kćeri svoje pralje; i kako se govorka da u nekom ormanu ima srebrnog posuđa, koje je potamnelo od ležanja, mada niko živi u njegovom stanu nije video više od jedne kašike i viljuške. Sad sam već priznao sam sebi da je Tredls propao i da mu nade nema.

Kako sam ipak jako želeo da što pre vidim svog starog prijatelja, požurih s večerom na način koji nije nimalo išao na to da mi podigne ugled u očima glavnog kelnera, pa žurno izađoh na zadnja vrata. Ubrzo stigoh do broja dva u Kortu, pa kako me natpis na dovratku obavesti da Tredls stanuje u sobama na poslednjem spratu, pođoh uz stepenice. Bile su to nesigurne, stare stepenice, slabo osvetljene na svakom stepeništu majušnim žiškom, nalik na kakvu kvržicu, koji je izdisao u svojoj tesnoj samici od prljavog stakla.

Dok sam posrtao penjući se, učini mi se da čujem neko prijatno smejanje; i to ne smeh kakvog pravozastupnika, ili advokata, ili pravozastupnikovog pisara, ili advokatskog pisara, nego smeh koji je poticao od dve-tri vesele devojke. Ali baš kad zastadoh da oslušnem, nagazih na neku rupu na koju je uvaženo Društvo Greis-Ina propustilo da prikuje dasku, te se sruših i podigoh galamu, a kad povratih uspravni stav, ništa se više nije čulo.

Dok sam sad već pažljivije pipajući tražio put, srce mi jako zakuca kad videh da su otvorena spoljna vrata na kojima je pisalo G. TREDLS. Zakucah. Unutra nastade prilično komešanje i ništa drugo. Zato ponovo zakucah.

Pojavi se neko malo derle bistra oka, polu ćirica, polu pisar, koji je bio jako zaduvan, ali kao da me je čikao da to pravno dokažem.

»Je li gospodin Tredls kod kuće?« upitah ja.

»Jeste, gospodine, ali je zauzet«.

»Hteo bih da ga vidim«.

Pošto me brzo odmeri, dečko bistra oka odluči da me pusti unutra, i otvorivši radi toga šire vrata, pusti me prvo u neki mali hodnik, pa onda u malu svakidašnju sobu, gde se nađoh pred svojim starim prijateljem, isto tako zaduvanim, koji je sedeo za stolom nagnut nad hartijom.

»Milostivi bože!« uzviknu Tredls dižući pogled. »Pa to je Koperfild!« On mi polete u zagrljaj a ja ga čvrsto stegoh.

»Je li sve dobro, dragi moj Tredlse?«

»Sve je dobro, moj dragi, mili Koperfilde, i sve samo dobre novosti«.

Obojica smo plakali od zadovoljstva.

»Dragi moj druže«, reče Tredls, mrseći u uzbuđenju kosu, što je bilo sasvim suvišno, »moj najdraži Koperfilde, moj dugo željeni i dobro došli prijatelju, kako sam srećan što vas vidim! Kako ste pocrneli! Kako sam srećan! Života mi moga, nikad nisam bio tako veseo, moj dragi Koperfilde, nikad«.

I meni je isto tako bilo teško da izrazim svoja osećanja. U početku nisam bio u stanju ni da progovorim.

»Dragi moj prijatelju«, reče Tredls, »postali ste tako slavni! Moj slavni Koperfilde! Bože moj, a kad ste došli, odakle ste došli, šta ste gradili?«

Nikako ne zastajući da čuje odgovor, Tredls je za sve vreme, ubacivši me u fotelju kraj vatre, jednom rukom džarao vatru, a drugom me vukao za maramu, u nekoj ludoj zabludi da je to moj zimski kaput. Ne ispuštajući žarač, on me ponovo zagrli, pa zagrlih i ja njega, pa zatim obojica sedosmo, smejući se i brišući oči, i stadosmo se rukovati preko ognjišta.

»Kad samo pomislim«, reče Tredls, »da ste bili tako blizu povratka kući, kao što ste sigurno bili, dragi moj mladiću, a da ipak niste došli na naše veselje«.

»Kakvo veselje, dragi moj Tredlse?«

»Milostivi bože«, uzviknu Tredls otvarajući oči na svoj stari način, »zar niste primili moje poslednje pismo?«

»Ne ja, ako se odnosi na neko veselje«.

»Da, dragi moj Koperfilde«, reče Tredls i podiže kosu obema rukama, pa ih onda spusti na moja kolena. »Ta ja sam se oženio!«

»Oženio!« uzviknuh ja veselo.

»Bog i duša jesam!« reče Tredls. »Venčao me je prečasni Horas, sa Sofijom, u Devonširu. Da, dragi moj mladiću, eno je iza zavese! Pogledajte!«

Na moje zaprepašćenje, u tom istom trenutku najmilija devojka na svetu izađe iz svog skrovišta smejući se i crveneći. I verujem da svet nikad nije video, što sam morao reći odmah tu na licu mesta, veselije, ljupkije, čestitije, vedrije mlade. Poljubih je kao što treba da uradi stari poznanik i poželeh im sreću od sveg srca.

»Milostivi bože«, reče Tredls, »kako je to divno ponovo se sastati! Ala ste pocrneli, dragi moj Koperfilde! Bože, bože, što sam srećan«

»I ja«, rekoh ja.

»A i ja zaista«, reče crveneći i smejući se Sofija,

»Svi smo ne može biti srećniji«, reče Tredls. »Čak su i devojke srećne. Bože moj, a ja sasvim zaboravio na njih!«

»Zaboravio?« rekoh ja.

»Na devojke«, reče Tredls. »Sofijine sestre. One su tu kod nas. Došle su malo da vide London. Evo kako stvar stoji, kad ... Jeste li se vi preturili na stepenicama, Koperfilde?«

»Jesam«, rekoh ja smejući se.

»E, vidite, baš kad ste se preturili«, reče Tredls, »ja sam se jurio po sobi s devojkama. U stvari,

igrali smo ‚makazice'. Ali kako to ne dolikuje Vestminster-Holu, i kako ne bi izgledalo ni mnogo poslovno da ih vidi neki klijent, one su pobegle. I sad prisluškuju, uveren sam«, reče Tredls bacajući pogled na vrata druge sobe.

»Žao mi je«, rekoh ja smejući se, »Što sam bio povod takvom bekstvu«.

»Časna reč«, odgovori Tredls, veoma razveseljen, »da ste ih samo videli, kad ste ono zakucali, kako su klisnule, pa ponovo doletele da pokupe češljeve što su im popadali iz kosa, pa opet bež' kao bez glave, ne biste to rekli. Dovedi, molim te, devojke, mila moja«.

Sofija odskakuta, pa, onda čusmo kako je u susednoj sobi dočekuje zvonki smeh.

»Prava muzika, zar ne, dragi Koperfilde?« reče Tredls. »Prijatno je čuti taj smeh. Unosi vedrinu u ove stare sobe. To je, znate, za nesrećnog neženju, koji je ceo život proveo sam, zaista prijatno. Divno je. Sirote male, mnogo su izgubile u Sofiji — koja je, uveravam vas, Koperfilde, kao i uvek, najmilija devojka! — a nisam u stanju da izrazim koliko me raduje što vidim da su tako raspoložene. Divna je to stvar društvo devojaka, Koperfilde. Ne odgovara baš mnogo mome poslu, ali je vrlo prijatno«.

Primetivši da se malo snebiva i shvativši da se u svom dobrom srcu uplašio da mi nije zadao neki bol onim što je rekao, ja mu tako srdačno izrazih kako se s njim potpuno slažem, da ga to očevidno ohrabri i bi mu vrlo po volji.

»Ali«, reče Tredls, »naše domaće uređenje, da pravo kažem, uopšte ne odgovara mome pozivu, dragi moj Koperfilde. Ne slaže se s tim čak ni to što je Sofija ovde. Ali mi nemamo drugog stana! Iznenadiće vas kad vidite kako je razmestila te devojke. Gotovo ni sam ne znam kako je to izvela«.

»Ima li mnogo mladih gospođica s vama?« upitah ja.

»Ovde je najstarija, lepotica«, reče Tredls tihim poverljivim glasom, »Karolina. I Sara je tu, ona o kojoj sam vam govorio da ima nešto s kičmom, znate. Sad joj je mnogo bolje! Pa su tu i dve najmlađe, koje je Sofija vaspitala. I Lujza je ovde«.

»Zbilja«, viknuh ja.

»Da«, reče Tredls. »Sve u svemu, mislim na stan, imamo samo tri prostorije, ali je Sofijin raspored devojaka izvanredan, te one spavaju da ne može biti ugodnije. Tri u onoj sobi«, reče Tredls pokazujući prstom. »Dve u ovoj«.

Nisam mogao da ne pogledam oko sebe, da vidim šta je ostalo za gospodina i gospođu Tredls. Tredls me je shvatio.

»Pa«, reče on, »mi smo spremni da se pritrpimo, kao što sam već rekao, te smo prošle sedmice, onako na brzu ruku, napravili sebi postelju na podu. A gore na krovu postoji mala soba — vrlo lepa soba kad se jednom nađete u njoj — koju je Sofija obložila tapetama da me iznenadi; i to je zasad naša soba. Divno gnezdašce, nalik na ciganski čergu. Ima lep pogled«.

»I tako ste se vi najzad srećno oženili, dragi moj Tredlse!« rekoh ja. »Kako se radujem!«

»Hvala vam, dragi moj Koperfilde«, reče Tredls, ponovo se rukujući. »Da, srećan sam da ne mogu biti srećniji. Evo vašeg starog poznanika, vidite«, reče Tredls mašući pobedonosno glavom prema saksiji i stalku, a eno i stola sa mramornom pločom! Sav je ostali nameštaj jednostavan i koristan kao što vidite. A što se tiče srebra, bože moj, nemamo baš nijedne kašičice«.

»Sve to treba steći«, rekoh ja veselo.

»Tako je«, odgovori Tredls, »sve treba steći. Pa ipak imamo neku vrstu kašičica, jer i mi mešamo čaj, ali su od prostijeg metala«.

»Zato će srebro biti još sjajnije kad ga budete imali«, rekoh ja.

»To isto i mi govorimo!« uzviknu Tredls. »Vidite, dragi moj Koperfilde«, on ponovo stade govoriti tihim, poverljivim glasom »pošto sam izložio svoje gledište u slučaju firme ‚Do i Džaips', protiv Vigzela, što mi je mnogo koristilo u mome pozivu, otišao sam u Devonšir i ozbiljno nasamo porazgovarao sa prečasnim Horasom. Zadržao sam se duže na činjenici da smo Sofija i ja, koja je,

uveravam vas, Koperfilde, najmilija devojka ...!«

»Uveren sam u to«, rekoh ja.

»Zaista jeste«, odgovori Tredls. »Ali bojim se da se udaljavamo Od predmeta. Jesam li rekao nešto o prečasnom Horasu?«

»Rekli ste da ste se zadržali na činjenici...«

»Tako je. Na činjenici da smo Sofija i ja već dugo vremena vereni, i da je Sofija, ako njeni roditelji pristaju, sasvim voljna da se uda za mene, s tim ukratko«, reče Tredls, uz onaj svoj stari otvoreni osmeh, »da počnemo ovako na metalnoj bazi naših sadašnjih kašičica. Na to ja lepo predložih prečasnom Horasu, to je najbolji sveštenik, Koperfilde, i trebalo bi da postane biskup, ili bar da dođe do takvih prihoda da ne bude u stalnom novčanom škripcu, predložih da Sofija i ja, ako mi samo pođe za rukom da nekako skrpim recimo, jedno dvesta pedeset funti za godinu dana, pa ako budem jasno uvideo da i iduće godine imam izgleda na tako nešto, a možda i na nešto bolje, i ako pored toga budem mogao jednostavno namestiti mali stan kao što je ovaj, da se Sofija i ja tada i u tom slučaju uzmemo. Bio sam slobodan da izložim kako smo bili strpljivi dugo godina i kako činjenica da je Sofija bila od velike koristi kod kuće ne treba da navede njene drage roditelje da budu protivni da se ona zbrine, da se okući, zar nije tako?«

»Naravno da ne bi«, rekoh ja.

»Milo mi je što i vi tako mislite, Koperfilde«, odgovori Tredls, »jer su, ne želim da optužujem prečasnog Horasa, mislim, roditelji, braća i tako dalje, ponekad dosta sebični u takvim slučajevima. E pa lepo! Isto tako sam istakao da je moja najozbiljnija želja da budem od koristi porodici, i da bih ja, ako se probijem u svetu, a njemu se, recimo, desi šta, mislim na prečasnog Horasa ...«

»Razumem«, rekoh ja.

»... ili gospođi Kruler, da bih sa najvećim zadovoljstvom bio pravi roditelj devojkama. On mi neobično ljubazno odgovori, veoma laskavo po moja osećanja, i uze na sebe da dobije pristanak od gospođe Kruler za ovaj sporazum. S njom su imali mnogo muke. Iz nogu joj se popelo u grudi, pa onda u glavu...«

»Šta joj se popelo?« upitah ja.

»Njen bol«, odgovori Tredls i pogleda me ozbiljno. »Njena osećanja uopšte. Kako sam već rekao jednom ranijom prilikom, to je izvanredna žena, ali je noge više ne služe. Kad je nešto muči, obično joj udari u noge, ali se ovog puta popelo sve do grudi, pa onda do glave, i jednom reci strašno proširilo po celom telu. Bilo kako bilo, tek su je nekako ipak izvukli stalnom i odanom pažnjom; i mi se venčasmo; juče je bilo šest nedelja. Nemate pojma, Koperfilde, kakvo sam čudovište sam sebi dolazio gledajući kako cela porodica plače i pada na sve strane u nesvest! Gospođa Kruler nije mogla da me vidi pred polazak, nije onda još mogla da mi oprosti što sam joj oduzeo — dete, ali je inače dobra duša, i dosad mi je već oprostila. Baš sam jutros primio od nje divno pismo«.

»I, tako, jednom reči, dragi moj prijatelju«, rekoh ja, »osećate se blažen kao što i zaslužujete«.

»O, vi govorite onako pristrasno!« smejao se Tredls. »Ali ja se zaista nalazim u vrlo zavidnom položaju. Radim marljivo, i toliko čitam pravo, da već ne znam šta je dosta. Ustajem u pet sati ujutro i ništa mi nije teško. Preko dana sakrijem devojke, a uveče pravim šale s njima. I verujte da mi je žao što odlaze kući u utorak uoči Miholjdana. Ali evo devojaka«, reče Tredls, glasno prekinuvši svoja poverljiva saopštenja. »Gospodin Koperfild, gospođica Kruler, gospođica Sara, gospođica Luiza, Margarita i Lusi!«

Bile su prava kita ruža, tako su izgledale zdrave i sveže. Sve su bile lepuškaste, dok je gospođica Karolina bila vrlo lepa, ali je u Sofijinom vedrom izgledu bilo neke vesele, domaće pitomosti, koja je bila i nešto više od toga, što me je uverilo da je moj prijatelj dobro izabrao. Posedasmo oko vatre, dok onaj bistri dečko, koji je, kako sad uvideh, bio zaduvan zbog toga što je skupljao hartije po stolu, opet pokupi hartije i donese pribor za čaj. Posle toga on ode svojoj kući i zalupi spoljna vrata za

sobom. Gospođa Tredls, čije su oči zračile brižljivošću prave kućanice, s puno uživanja i mirne pribranosti spremi čaj, pa poče pržiti hleb sedeći u jednom kutu kraj vatre.

Dok je pržila hleb, reče mi da je videla Agnesu. »Toma« ju je odveo u Kent na svadbeno putovanje, pa je tu videla i moju tetku; obadve su, i tetka i Agnesa, dobro i samo su o meni govorile. »Tomi«, uverena je, nikako nisam izbijao iz glave za sve vreme dok sam bio na putu. »Toma« je bio najviši sudija za sve. »Toma« je očigledno bio idol njenog života koga ništa nije moglo uzdrmati na njegovom prestolu, kome se uvek mora verovati, i kome će uvek odavati poštu svom verom svoga srca ma šta se desilo.

Neobično mi se dopade poštovanje koje su i Tredls i ona ukazivali lepotici. Ne bih rekao da mi se to činilo vrlo pametno, ali mi se učinilo divno i kao sastavni deo njihovog karaktera. Ako je Tredls ikada i za trenutak osetio potrebu za srebrnim kašičicama za čaj, koje je tek trebalo da stekne, onda je to nesumnjivo bilo dok je služio lepoticu čajem. Ako je njegova dobrodušna žena mogla ikad pristati u odbranu svog mnenja protiv ma koga, sklon sam da verujem da je to moglo biti samo zato što je lepotičina sestra. Nekoliko sitnih tragova razmaženosti i ćudljivosti u ponašanju koje sam primetio kod lepotice, Tredls i njegova žena su, očigledno, smatrali njenim urođenim pravom i prirodnim preimućstvom. Ne bi se tome mogli više radovati čak ni da je ona rođena kao pčela matica, a oni kao pčele radilice.

Ali me je naročito očaralo njihovo ne vođenje računa o sebi. Za mene je njihovo ponošenje tim devojkama i potčinjavanje njihovim čudima bilo svedočanstvo o njihovoj sopstvenoj vrednosti, kakvo sam samo mogao poželeti. Ako Tredlsa nisu bar po dvanaest puta na sat njegove svastike zovnule sa »dragi«, da bi ga zamolile da nešto donese ili odnese, da nešto podigne ili spusti, da nešto nađe ili prinese, onda nisu ni jedanput celo to veče. Tako isto ništa nisu mogle da urade ni bez Sofije. Ako bi kojoj od njih pala kosa, niko je nije umeo podići sem Sofije. Ako je koja od njih zaboravila ovu ili onu melodiju niko sem Sofije nije umeo tačno da je otpeva. Ako je koja od njih htela da se seti imena nekog mesta u Devonširu, samo ga je Sofija znala. Ako je trebalo nešto pisati kući, samo se Sofiji moglo poveriti da to napiše sutradan pre doručka. Ako je koja pogrešila u pletenju, niko sem Sofije nije bio u stanju da popravi pogrešku. One su potpuno gospodarile u toj kući, dok su ih Sofija i Tredls posluživali. Ne mogu da zamislim o kolikom se broju dece mogla brinuti u svom životu, ali je, izgleda, bila čuvena po svom znanju svih vrsta pesama koje su se ikad pevale deci na engleskom jeziku, pa je i pevala pesme, sve na tuceta, po želji, sve jednu za drugom, izvanredno zvonkim glasićem, pri čemu je svaka od sestara izdavala uputstva za drugu melodiju, dok bi ona lepotica sa svojim predlogom uglavnom upadala poslednja, tako da sam bio zbilja opčinjen. Najlepše je od svega bilo to što su one, pored sveg tog svog zanovetanja, pokazivale veliku nežnost i poštovanje prema Sofiji i prema Tredlsu. Uveren sam da nikad, dok sam se opraštao i dok je Tredls polazio sa mnom da me otprati do kafane, nisam video da glavu sa tako upornom kosom ili kakvu bilo drugu zasipaju toliki poljupci.

Uopšte uzevši, bio je to prizor o kome sam sa zadovoljstvom razmišljao još dugo vremena pošto sam stigao do svoje gostionice i poželeo Tredlsu laku noć. Da sam ugledao hiljadu ruža kako cvetaju u tim sobama na poslednjem spratu rabatnog Greis-Ina, one ih ne bi mogle ni upola toliko razvedriti. Pomisao na one devojke iz Devonšira usred onih advokatskih kancelarija i suvoparnih uličnih prodavača pravničkog pribora, pomisao na čaj s prženim hlebom i na dečje pesmice u onoj tmurnoj atmosferi praha za posipanje rukopisa, pergamenta, jemstvenika, prašnjavih oblatni, boca mastila, hartija za prepise i koncepte, sudskih izveštaja, odluka, iskaza, troškovnika, činila mi se gotovo isto toliko prijatno fantastična, koliko i da sam sanjao kako je celokupni čuveni sultanov harem uvršten u spisak advokata, i da je stigao u Greis-In-Hol zajedno sa pticom koja govori, drvetom koje peva i zlatnom vodom. Pošto sam se oprostio sa Tredlsom i vratio u kafanu, nekako mi se učinilo kao da je nastala velika promena u mom očajanju zbog njega. Počeo sam da verujem da će on uspeti uprkos

svim vrstama glavnih kelnera u Engleskoj.

Pošto primakoh stolicu do jednog kamina u kafani, da natenane razmišljam o njemu, ja, postepeno od razmišljanja o njegovoj sreći pređoh na čitanje životnih izgleda iz zažarenog ugljevlja na ognjištu dok se ono rušilo i menjalo i na razmišljanje o glavnim promenama i rastancima koji su ispunili moj život. Otkako sam pre tri godine napustio Englesku, nisam video vatru od uglja, mada sam često gledao u vatru od drva, dok su se ova raspadala u suri puhor i mešala se sa paperjastom gomilom na ognjištu, koja mi je dosta ubedljivo predstavljala, u onom mom očajanju, moje vlastite umrle nade.

Sad sam mogao da mislim o prošlosti ozbiljno, ali ne i gorko, i da gledam u budućnost sa dosta hrabrosti. Više nisam imao svog doma u onom najboljem smislu te reči. Onu u kojoj sam mogao probuditi toplu ljubav, naučio sam da mi bude sestra. Udaće se i drugi će polagati pravo na njenu nežnost, tako da nikad neće saznati za ljubav prema njoj koja je izrasla u mom srcu. Bilo je pravo da platim odmazdu za svoju brzopletu strast. Žnjeo sam ono što sam bio posejao.

Razmišljao sam da li sam zaista toliko ukrotio svoje srce, i jesam li dovoljno čvrst da podnosim da mirno zauzmem ono mesto u njenom domu koje je ona mirno zauzimala u mom — kad primetih da mi oči posmatraju neko lice koje je moglo izaći iz vatre onako u vezi sa mojim starim uspomenama.

Mali gospodin Čilip, lekar, koji me je svojim uslugama zadužio u samoj prvoj glavi ove priče, sedeo je i čitao novine u senci na drugom kraju kafane. Sad je već bio poprilično zašao u godine, ali je bio blag, krotak i tih čovečuljak, pa ih je tako lako nosio, da pomislih kako u tom trenutku izgleda isto onako kao što je mogao izgledati i kad je sedeo u našem salonu i čekao da se ja rodim.

Gospodin Čilip je bio otišao iz Blanderstona pre jedno šest, sedam godina, i otada ga više nisam video. Sedeo je spokojno i čitao novine, glavice nakrivljene na jednu stranu i sa čašom neke vrste punča od šerija uz lakat. Imao je u ponašanju nečeg toliko pomirljivog, da je izgledalo kao da se i samim novinama izvinjava što je tako slobodan da ih čita.

Priđoh mestu gde je sedeo i rekoh:

»Kako ste, gospodine Čilipe?«

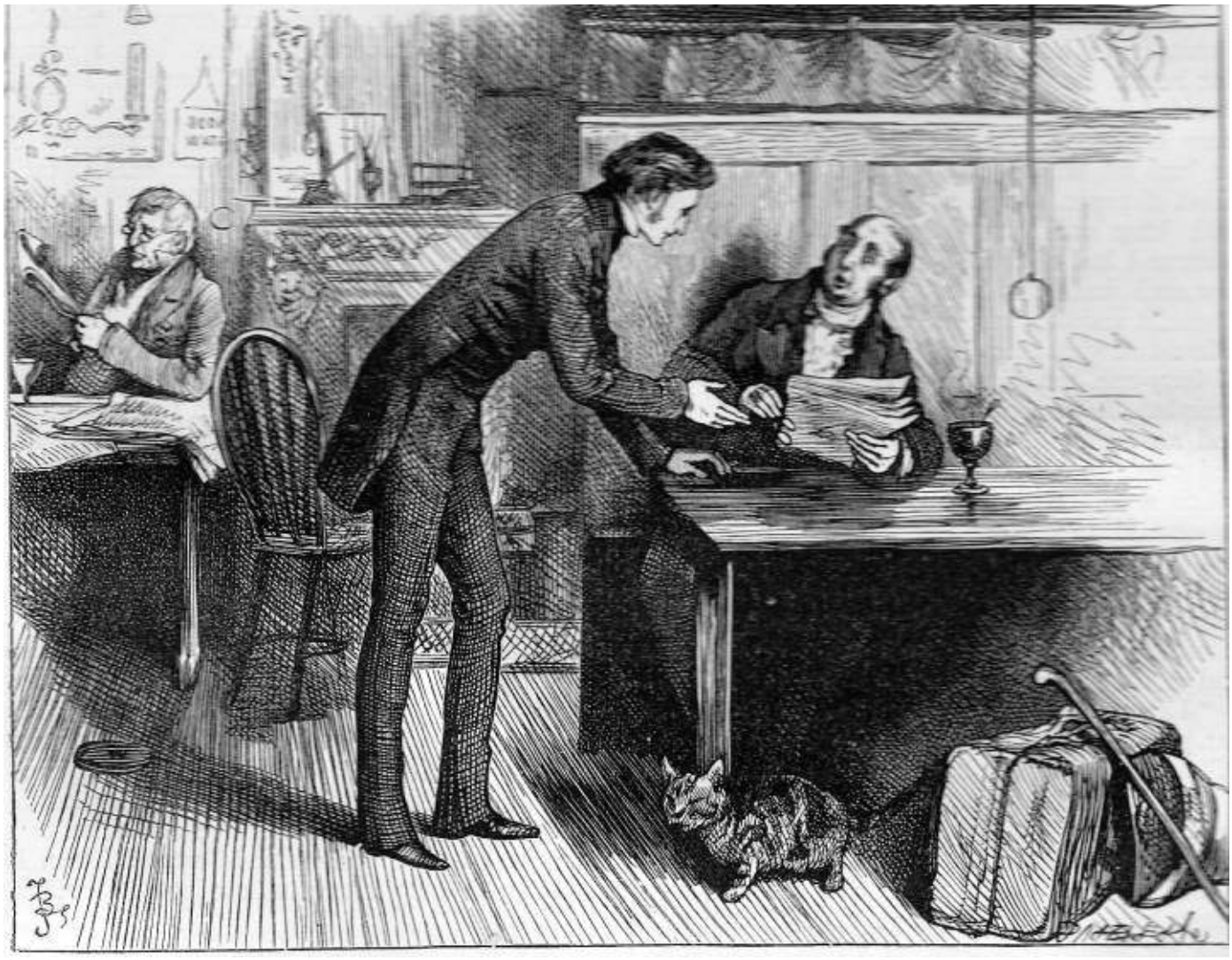

Njemu mnogo polaska to neočekivano pitanje od strane nepoznatog čoveka, te odgovori na svoj spori način:

»Hvala, gospodine, vrlo ste ljubazni. Hvala, gospodine, nadam se da ste i vi dobro«.

»Zar me se ne sećate?« rekoh ja.

»Pa, gospodine«, odgovori gospodin Čilip smeškajući se vrlo krotko i mašući glavom dok me je posmatrao, »Čini mi se da u vašem licu ima meni nečeg poznatog, gospodine, ali vam se ne mogu setiti imena«.

»A znali ste ga mnogo pre nego što sam ga ja sam znao«, odgovorih ja.

»Zar, gospodine?« reče gospodin Čilip. »Je li moguće da sam imao čast, gospodine, da pomažem pri vašem ...?«

»Jeste«, rekoh ja.

»O, bože moj!« uzviknu gospodin Čilip. »Ali mora da ste se jako promenili od onog doba, gospodine«.

»Verovatno«, odgovorih ja.

»Pa, gospodine«, primeti gospodin Čilip, »nadam se da ćete mi oprostiti što sam prinuđen da vas upitam za vaše ime?«

Kad mu ga kazah, on se stvarno uzbudi. Stiskom se rukova sa mnom — što je za njega bio žestok postupak, pošto je njegov uobičajeni način rukovanja bio da pruži svoju rukicu, sličnu mrtvoj ribici, na dva-tri palca od kuka i da se jako zbuni ako mu je ko stisne. On je čak i sad brzo strpao ruku u džep čim ju je oslobodio, i kao da mu je laknulo kad je srećno dobi natrag.

»Bože moj, gospodine«, reče gospodin Čilip posmatrajući me nakrivljene glave, »dakle, vi ste gospodin Koperfild! Pa, gospodine, mislim da bih vas poznao samo da sam bio slobodan da vas

pažljivije pogledam. Ima mnogo sličnosti između vas i vašeg sirotog oca, gospodine«.

»Nisam imao sreće da vidim svog oca«, primetih ja.

»Sasvim tačno, gospodine«, odgovori gospodin Čilip utešnim tonom. »I to je za žaljenje iz puno razloga! Tamo u našem kraju nama nije nepoznata vaša slava, gospodine«, reče gospodin Čilip ponovo mašući lagano malom glavom. »Mora da vam se ovo ovde jako uzrujava, gospodine«, reče gospodin Čilip i kucnu se kažiprstom po čelu. »Sigurno vam je to vrlo zamorno zanimanje!«

»Gde sad živite?« upitah ja i sedoh kraj njega.

»Nastanio sam se nekoliko milja od Beri St. Edmunda, gospodine«, reče gospodin Čilip. »Kad je gospođa Čilip nasledila od svog oca neko imanje u toj okolini, kupio sam sebi tamo pravo na praksu, i sigurno će vam biti milo kad čujete da mi dobro ide. Kći mi je postala velika devojka, gospodine«, reče gospodin Čilip ponovo mahnuvši glavicom. »Majka joj je prošle nedelje pustila sve porube na haljinama. Vreme, vidite, gospodine, čini svoje«.

Pošto taj čovečuljak prinese svoju praznu čašu ustima dok je izgovarao tu misao, predložih mu da naredimo da se ponovo napuni, s tim da mu i ja pravim društvo s drugom. »Pa, gospodine«, odgovori on na svoj mirni način, »to će biti više nego što sam ja navikao, ali ne mogu sebi uskratiti zadovoljstvo da s vama porazgovaram. Izgleda mi kao da sam vas tek juče lečio od boginjica. Sjajno ste ih preboleli, gospodine!«

Zahvalih na komplimentu i poručih punč, koji ubrzo donesoše.

»Pravo lumpovanje za mene«, reče gospodin Čilip mešajući ga. »Ali ne mogu da odolim ovako neobičnoj prilici. Nemate porodice, gospodine?«

Zatresoh glavom.

»Čuo sam, gospodine, da vas je pre nekog vremena zadesila žalost«, reče gospodin Čilip. »Čuo sam od sestre vašeg očuha. To vam je vrlo tvrdokorna priroda, gospodine«.

»Bogme jeste«, rekoh ja, »prilično tvrdokorna. Gde ste je videli, gospodine Čilipe?«

»Zar ne znate, gospodine«, odgovori gospodin Čilip sa vrlo skromnim osmehom, »da je vaš očuh opet moj sused?«

»Nisam znao«, rekoh ja.

»Jeste, bogami, gospodine!« reče gospodin Čilip. »Oženio se nekom mladom damom iz tog kraja, koja je imala lepo imanje, sirotica. Nego, taj vaš rad mozgom, gospodine? Zar vas to ne umara?« reče gospodin Čilip gledajući u mene kao kakav mali crvendać kad se divi.

Pređoh preko tog pitanja i vratih se na Merdstonove.

»Čuo sam da se ponovo oženio. Jeste li im vi kućni lekar?« upitah ja.

»Ne stalno. Zovu me ponekad«, odgovori on. »Prenološki rečeno, jako je razvijen onaj deo lobanje koji označava čvrstinu i kod gospodina Merdstona i njegove sestre, gospodine«.

Odgovorih tako značajnim pogledom, da gospodin Čilip ohrabren i njim i punčom kratko mahnu nekoliko puta glavom i uz viknu zamišljeno:

»Ah, bože moj! Sećamo se minulih dana, gospodine Koperfilde!«

»A brat i sestra još uvek teraju svoj stari zanat, zar ne?« rekoh ja.

»Pa, gospodine«, odgovori gospodin Čilip, »lekar koji toliko ide po kućama, ne bi smeo da ima ni očiju, ni ušiju za stvari koje ne spadaju u njegovu struku, ali ipak moram reći da su vrlo strogi, gospodine, što se tiče i ovog i onog sveta«.

»Drugi će se svet urediti bez obzira na njih, to znam sigurno«, odgovorih ja, »a šta rade u ovom?«

Gospodin Čilip mahnu glavom, promeša punč i odsrknu.

»Bila je to divna žena, gospodine!« primeti on sažaljivo.

»Sadanja gospođa Merdston?«

»Zaista divna žena, gospodine«, reče gospodin Čilip, »uveren sam da je bila ne može biti milija! Gospođa Čilip misli da joj je duh potpuno skrhan otkako se udala, i da je skoro zapala u

melanholičnu maniju. A žene imaju«, primeti gospodin Čilip bojažljivo, »sjajnu moć zapažanja, gospodine«.

»Sigurno su je krotili i doterali po svom odvratnom kalupu, bog nek joj bude u pomoći!« rekoh ja. »I uspeli su«.

»Pa, znate, gospodine, u početku je bilo žestokih svađa, uveravam vas«, reče gospodin Čilip, »ali ona je sad prava senka. Vi nečete smatrati za drskost s moje strane, gospodine, ako vam kažem, onako u poverenju, da su je, otkako je sestra došla u pomoč, brat i sestra gotovo doveli do slaboumnosti«.

Rekoh mu da sam u to potpuno uveren.

»Ne ustručavam se da kažem«, reče gospodin Čilip potkrepivši se još jednim gutljajem punča, »onako u četiri oka, gospodine, da je njena majka od toga umrla, ili da su tiranstvo, zlovolja i briga doterale gospođu Merdston do toga da je gotovo sišla s uma. Bila je to živahna mlada devojka, gospodine, pre udaje, ali su je njihova sumornost i strogost upropastili. Oni katkad izlaze s njom i pri tom izgledaju više kao njeni tamničari nego kao muž i zaova. To mi je prošle nedelje kazala gospođa Čilip. A ja vas uveravam, gospodine, da žene imaju izvanrednu moć zapažanja. A i sama gospođa Čilip ima izvanrednu moć zapažanja«.

»Tvrdi li on još uvek onako mračno, stid me što upotrebljavam tu reč u vezi sa, njim, da je pobožan?« upitah ja.

»Oteli ste mi to iz usta, gospodine«, reče gospodin Čilip, a očni kapci mu se počeše crveniti od nadražaja pića, na koje nije bio naviknut. »To je jedna od najupečatljivijih primedbi gospođe Čilip. Trgao sam se od zaprepašćenja«, nastavi on vrlo blago i sporo, »kad mi je gospođa Čilip obratila pažnju na to da gospodin Merdston ističe svoju sliku kao uzor i da je naziva božanskom prirodom. Mogli ste se srušiti na leđa, gospodine, jednim percetom, uveravam vas, kad mi je to gospođa Čilip rekla. Žene imaju izvanredno zapažanje, gospodine!«

»Intuitivno«, rekoh ja, na njegovo veliko zadovoljstvo.

»Vrlo sam srećan što nailazim na takvu saglasnost sa svojim mišljenjem, gospodine«, odgovori on. »Uveravam vas da se ja često ne usuđujem da izražavam mnenja koja nemaju veze sa medicinom. Gospodin Merdston ponekad drži javne govore, i kažu — jednom reči, gospodine, gospođa Čilip kaže — da je njegova doktrina u poslednje vreme utoliko svirepija ukoliko se on pokazuje većim tiraninom«.

»Verujem da je gospođa Čilip potpuno u pravu«, rekoh ja.

»Gospođa Čilip ide tako daleko da kaže«, nastavi vrlo blago čovečuljak, jako ohrabren, »da je ono što takvi ljudi pogrešno nazivaju svojom religijom samo oduška za njihovu opaku dud i naduvenost. I, znate, moram reći, gospodine«, nastavi on blago naginjući glavu u stranu, »da ja ne nalazim potvrde u ‚Novom zavetu' za ono što tvrde gospodin i gospođica Merdston«.

»Ni ja nikad nisam našao«, rekoh ja.

»Međutim, gospodine«, reče gospodin Čilip, »jako su omrznuti; pa kako lako osuđuju na večno prokletstvo svakog ko ih ne voli, to u našoj okolini večno prokletstvo cveta u izobilju! Ipak, kako gospođa Čilip kaže, gospodine, oni podnose večne muke, jer su upućeni sami na sebe, da grizu sopstvena svoja srca, a njihova srca su nezdrava hrana. A sad, gospodine, nešto o tom vašem mozgu; izvinite što se vraćam na njega. Zar ga ne izlažete suvišnom uzbuđenju, gospodine?«

Nije mi bilo teško, zbog uzbuđenja u kome se nalazio gospodin Čilipov vlastiti mozak, usled jakog, opojnog pića, da odvratim njegovu pažnju s tog predmeta na njegove sopstvene poslove, o kojima mi je on u toku sledećih pola sata dosta govorio. Pored drugih obaveštenja, on mi dade na znanje da je došao u kafanu Greis-Ina da svedoči kao stručnjak pred Komisijom za utvrđivanje ludila o duševnom stanju jednog pacijenta koji je poremetio pameću usled prekomernog pića.

»Uveravam vas, gospodine, da sam vrlo nervozan u takvim prilikama. Ne mogu da podnesem da mi se neko, što se kaže, natresa, gospodine. To bi me sasvim utuklo. Znate li da mi je trebalo dosta

vremena da se oporavim od ponašanja one strašne dame, one večeri kad ste se vi rodili, gospodine Koperfilde?«

Rekoh mu da sutra rano idem svojoj tetki, aždaji od one noći, i da je to jedna od najnežnijih i najboljih žena, što bi i on uvideo kad bi je bolje upoznao. Izgleda da ga je preplašila i sama pomisao da bi je mogao ponovo videti. On odgovori slabo se osmehnuvši:

»Zar je zaista takva, gospodine? Zbilja?« i gotovo odmah zatraži sveću i ode u postelju, kao da nigde drugde nije bio siguran. Nije se baš stvarno povodio od punča, ali bih rekao da je njegov blagi pulsić morao kucati za dva do tri otkucaja više u minutu, nego ikada od one velike noći tetkinog razočaranja, kad ga je gađala svojom kapom.

Bio sam vrlo umoran, pa i ja otidoh u postelju, u ponoć, a sutradan provedoh u poštanskim kolima za Dover, te najzad upadoh zdrav i čitav u tetkin stari salon baš kad je sedela za čajem (sad je nosila naočare), na što me ona, gospodin Dik i draga, stara Pegoti, koja je igrala ulogu domaćice, dočekaše raširenih ruku i sa suzama radosnicama u očima. A kad smo počeli mirno da razgovaramo, tetka je prosto uživala slušajući o mome susretu sa gospodinom Čilipom i o njegovom sećanju na nju, punom groze; a zatim su i ona i Pegoti imale mnogo štošta da kažu o drugom mužu moje sirote majke i o »onoj sestri ubici« — jer nikakve muke ni kazne ne bi mogle navesti moju tetku da je nazove bilo kakvim krštenim imenom ili prezimenom, ili ma kakvom drugom oznakom.

GLAVA LX

AGNESA

Kad smo ostali sami, tetka i ja se raspričasmo do kasno u noć. Naš razgovor se vodio o tome kako su iseljenici pisali samo veselo i puni nade; kako je gospodin Mikober stvarno poslao više novčanih pošiljki u manjim iznosima za račun onih »novčanih obaveza« o kojima je govorio onako poslovno kao »Čovek sa čovekom«; kako je Dženeta, pošto se vratila tetki u službu čim je tetka došla u Dover — najzad do kraja sprovela započeto odricanje od ljudskog roda i stupila u brak sa jednim imućnim krčmarem; i kako je tetka najzad udarila pečat na to isto veliko načelo time što je pomagala i podsticala mladu i krunisala svadbu svojim prisustvom; sve o predmetima koji su mi bili već manje-više poznati iz pisama koje sam primio. Gospodin Dik, kao i uvek, nije bio zaboravljen. Tetka mi reče da je neprestano zaposlen prepisivanjem svega što mu dođe do ruku, te tako kralja Karla I drži na pristojnom odstojanju tim tobožnjim zaposlenjem; da joj je jedna od najvećih radosti i nagrada u životu što je on slobodan i srećan umesto da čami u jednoličnom sužanjstvu; i da — kao sasvim nov, opšti zaključak — niko sem nje nikad neće znati kakav je to čovek.

»A kad ćeš, Trote«, reče tetka milujući me po nadlanici, dok smo po svom starom običaju sedeli kraj vatre, »kad ćeš u Kenterberi?«

»Uzeću konja i odjahaću tamo sutra ujutru, sem ako nećete vi sa mnom?«

»Neću«, reče tetka na svoj kratki, odrešiti način. »Ostaću tu gde sam«.

Rekoh da ću onda odjahati. Da sam ma kome išao a ne njoj, ne bih mogao proći kroz Kenterberi a da se tamo ne zaustavim.

To joj je bilo milo, ali odgovori:

»Eh, Trote, moje stare kosti bi se strpile do sutra!« I ona mi ponovo blago pomilova ruku dok sam sedeo i zamišljeno gledao u vatru.

Zamišljeno, jer nisam mogao opet biti ovde, i tako blizu Agnese, a da se u meni ne probudi ono žaljenje, koje mi je tako dugo ispunjavalo dušu. Možda ublaženo žaljenje, koje me je učilo onome što sam propustio da naučim dok je preda mnom bio mlađi život, ali zato ipak žaljenje. »O, Trote«, učini mi se kao da čujem kako mi tetka opet govori, i sad sam bolje razumeo ono »Slepi, slepi, slepi mladiću!«

Oboje smo ćutali nekoliko minuta. Kad podigoh pogled, videh da me pažljivo posmatra. Možda je pratila tok mojih misli, pošto mi je izgledalo da ga je sad lako pratiti, ma koliko da je ranije bio ćudljiv.

»Videćeš da joj je otac postao sasvim sed starac«, reče tetka, »mada bolji čovek u svakom drugom pogledu, preporođen čovek. A nećeš ga naći ni kako sve ljudske interese, radosti i žalosti meri svojim bednim, malim lenjirom. Veruj mi, dete, da se takve stvari moraju mnogo potkresivati da bi se mogle izmeriti i na taj način«.

»Zaista«, rekoh ja.

»A nju ćeš zateći«, nastavi tetka, »isto onako dobru, lepu, svesrdnu, plemenitu kao što je uvek bila. Da su mi poznate veće pohvale, Trote, ja bih je obasula njima«.

Za nju nije bilo većih pohvala, a za mene većeg prekora. O, kako to da sam tako daleko odlutao!

»Ako ona uspe da vaspita one mlade devojke kojima se okružila da budu kao ona«, reče tetka toliko svesrdno da joj se oči napuniše suzama, »bog zna da će joj život biti dobro iskorišćen! Biće korisna i srećna, kao što je rekla onog dana! A kako bi ona i mogla ne biti korisna i srećna«.

»Ima li Agnesa koga...« više sam glasno mislio nego što sam govorio.

»Šta? Kako? Ima li koga?« reče tetka oštro.

»Dragana«, rekoh ja.

»Dvadeset«, viknu tetka s nekom vrstom ljutitog ponosa. »Mogla se dvadeset puta udati, dragi moj, otkako si otišao«.

»Bez sumnje«, rekoh ja. »Bez sumnje. Ali ima li dragog koji je dostojan nje? Agnesa ne bi mogla mariti ni za kakvog drugog«.

Tetka je neko vreme sedela zamišljena, glave naslonjene na ruku. Zatim polako diže pogled na mene i reče:

»Mislim da joj je neko prirastao za srce, Trote«.

»Nailazi li na odziv kod njega?« upitah ja.

»Trote«, odgovori tetka ozbiljno, »to ti ja ne mogu reći. Nemam prava ni ovoliko da kažem. Nikad mi se nije poveravala, ali ja to nagađam«.

Gledala je u mene tako pažljivo i brižno, čak sam video da podrhtava, da sam osetio više nego ikad da je pratila moje poslednje misli. Sakupih svu odlučnost na koju sam se rešio za sve vreme svih onih mnogih dana i noći, i u toku svih onih mnogih borbi svog srca.

»Ako je tako«, počeh ja, »a nadam se da jeste ...«

»Ja ne znam da jeste«, reče moja tetka brzo. »Ne treba da se upravljaš prema mojim nagađanjima. Moraš ih držati u tajnosti. Možda imaju vrlo slabu osnovu. Ja nemam prava da govorim«.

»Ako je tako«, rekoh ja, »Agnesa će mi sama reći kad joj bude volja. Sestra kojoj sam se toliko poveravao, tetka, neće se snebivati da mi se poveri«.

Tetka skrenu pogled u stranu, isto onako polako kao što ga je podigla na mene, i zamišljeno pokri rukom oči. Posle izvesnog vremena položi drugu ruku na moje rame, i tako smo sedeli gledajući u prošlost, ne rekavši nijedne reči, dok ne odosmo na spavanje.

Rano ujutru jašući krenuh ka pozornici svojih starih školskih dana. Ne mogu reći da me je nada o nekoj pobedi koju sam tobože izvojevao nad samim sobom činila sasvim srećnim, i to i pored izgleda da ću tako brzo moći da ugledam nju.

Ubrzo pređoh dobro mi poznati put i stigoh u mirne ulice u kojima mi je svaki kamen bio knjiga koja je govorila o mom dečaštvu. Pošao sam peške do stare kuće i produžio dalje, jer mi je srce bilo tako prepuno sećanja, da nisam mogao ući. Vratih se, a kad sam u prolazu zavirio kroz niski prozor sobička na kuli, u kojem su sedeli prvo Urija Hip, pa posle gospodin Mikober, videh da je to sad mali salon i da više nema kancelarije. Inače je ozbiljna, stara kuća u pogledu čistoće i reda i sad bila ista kao i kad sam je prvi put ugledao. Zamolih novu devojku koja mi otvori vrata da kaže gospođici Vikfild da je tu neki gospodin koji donosi pozdrave od prijatelja iz inostranstva, a ona me uputi uz ozbiljne stare stepenice, upozorivši me na prvu stepenicu koju sam tako dobro poznavao, u nepromenjen salon. Knjige koje smo Agnesa i ja zajedno čitali nalazile su se na svojim policama, i sto za kojim sam mnoge noći proveo u radu na zadacima stajao je i sad u istom starom uglu kraj velikog stola. Sve male promene nastale dok su Hipovi bili tamo uklonjene su. Sve je bilo isto onako kao što je bilo u stara, srećna vremena.

Stadoh u prozor i zagledah se preko starinske ulice u kuće prekoputa, sećajući se kako sam ih posmatrao za vreme kišnih popodneva u vreme kad sam tek bio došao; i kako sam razmišljao o ljudima koji su se pojavljivali na nekim od tih prozora i pratio ih pogledom dok su se peli i silazili niz stepenice, a žene kloparale po trotoaru drvenim cipelama, i dosadna kiša koso padala, kuljala iz onog oluka i tekla ulicom. I u duši mi ožive osećanje sa kojim sam posmatrao skitnice kako u sumrak dolaze u grad u te kišne večeri i hramljući prolaze sa svojim zavežljajima obešenim preko ramena na kraj štapa, sav prožet, kao i onda, mirisom vlažne zemlje, mokrog lišća, divljih ruža i osećanjem samog onog vazduha koji je duvao oko mene za vreme mog istog takvog mučnog putovanja.

Trže me otvaranje malih vrata u zidu ukrašenom obojenim pločama, te se okrenuh. Njene lepe,

vedre oči sretoše se sa mojim dok mi je prilazila. Ona zastade i prinese ruku grudima, a ja je prihvatih u zagrljaj.

»Agnesa! Draga moja devojko! Suviše sam vas iznenadio«.

»Ne, ne! Vrlo sam radosna što vas vidim, Trotvude!«

»Draga Agnesa, ja sam presrećan što vas opet vidim!«

Prigrlih je na srce, pa smo neko vreme oboje ćutali. Zatim sedosmo jedno kraj drugog, dok je njeno anđeosko lice bilo okrenuto prema meni sa onim izrazom dobrodošlice o kome sam sanjao toliko godina budan i u snu.

Bila je tako iskrena, tako lepa, tako dobra, dugovao sam joj toliko zahvalnosti, bila mi je tako draga, da nisam bio u stanju da izrazim ono što sam osećao. Pokušah da prizovem božji blagoslov na nju, pokušah da joj kažem, kao što sam često činio u pismima, kakav uticaj ima na mene, ali su svi moji napori bili uzaludni. Moja je ljubav i radost bila nema.

Ona svojom blagom mirnoćom umiri moje uzbuđenje, pa me vrati u vreme našeg rastanka i stade pričati o Emiliji, koju je, potajno, mnogo puta posećivala, a zatim nežno progovori i o Dorinom grobu. Sa nepogrešivim nagonom svog plemenitog srca dodirivala je žice mojih uspomena tako blago i skladno, da mi ni jedna ne zazvuča neprijatno; mogao sam slušati tu tužnu muziku koja je dolazila iz daljine, a da ne zaželim da uzmaknem ni od čega što je budila. Kako i da uzmičem kada je sa svim tim bila prisno vezana njena mila ličnost, dobri anđeo mog života?

»A vi, Agnesa?« rekoh ja uskoro zatim. »Pričajte mi o sebi. Niste mi skoro ništa rekli o svom životu za sve ovo vreme«.

»Šta da kažem?« odgovori ona uz svoj zračni osmeh. »Tata je dobro. Opet smo, vidite, mirni u svom rođenom domu. Brige su nam prebrinute, dom vraćen; a kada znate to, dragi Trotvude, znate sve«.

»Sve, Agnesa?« rekoh ja.

Ona me pogleda s nekim uznemirenim čuđenjem na licu.

»Zar nema ništa drugo, sestro?« rekoh ja.

Crvenilo na licu koga je upravo nestalo povrati se, pa opet nestade. Ona se osmehnu, sa blagom tugom, kako mi se učini, i mahnu glavom.

Pokušao sam da je navedem na ono što mi je tetka nagovestila, jer sam, ma koliko da mi je to priznanje moralo zadati oštar bol, morao ukrotiti srce i vršiti svoju dužnost prema njoj. Ali videh da se oseća nelagodno, te odustadoh od toga.

»Imate li mnogo posla, draga Agnesa?«

»Sa mojom školom?« reče ona, ponovno pogledavši naviše sasvim pribrana.

»Da. Naporan posao, zar ne?«

»Napor je tako prijatan«, odgovori ona, »da bi bilo skoro nezahvalno s moje strane nazvati ga tim imenom«.

»Sve što je dobro vama nije teško«, rekoh ja.

Rumen joj opet osu lice i opet nestade, i ponovo, kad sagnu glavu, videh onaj isti tužni osmeh.

»Pričekaćete da vidite tatu«, reče Agnesa razdragano, »i da provedete s nama dan? Možda ćete spavati u svojoj sobi? Mi je uvek zovemo vašom«.

»To ne mogu učiniti, jer sam obećao tetki da ću odjahati natrag do noći, ali ću tu rado provesti dan«.

»Moram sad da odem da se malo zarobim poslom«, reče Agnesa, »ali evo vam onih nekadašnjih knjiga, Trotvude, i nota«.

»Čak je i nekadašnje cveće tu«, rekoh ja gledajući unaokolo, »ili bar iste vrste«.

»Činilo mi je zadovoljstvo«, odgovori Agnesa smešeći se, »da za vreme vašeg odsustva čuvam sve onako kako je bilo dok smo bili deca. Jer smo onda, verujem, bili vrlo srećni«.

»Bog zna da jesmo«, rekoh ja.

»I svaka stvarčica koja me je podsećala na mog brata«, reče Agnesa, dok su joj oči pune srdačnosti gledale veselo u mene, »bila je dobrodošao drug. Čak i ovo«, i pokaza mi korpicu punu ključeva koja je još visila o pojasu, »kao da zvecka neku staru melodiju!«

Ona se ponovo nasmeši i izađe na vrata na koja je i ušla.

Na meni je bilo da pobožnim staranjem očuvam ta sestrinska osećanja. To je bilo sve što mi je ostalo, a to je bilo pravo blago. Čim bih uzdrmao temelje svetog poverenja i običaja čijoj snazi mogu da zahvalim što mi je ta ljubav podarena, to bi mi blago propalo i ništa ne bi bilo u stanju da ga povrati. To sam stalno imao na umu. Što sam je više voleo, utoliko mi je više bilo stalo da to nikako ne zaboravim.

Prošetao sam ulicama, i kad sam ponovo video svog starog protivnika mesara — sada policajca, sa palicom koja mu je visila u dućanu — otišao sam da vidim i mesto gde sam se borio sa njim, pa sam tu razmišljao o gospođici Šeperd i najstarijoj gospođici Larkins, i o svim neozbiljnim ljubavima, dopadanjima i mržnjama iz onog vremena. Kao da ništa sem Agnese nije preživelo to vreme, dok je ona, koja je uvek bila moja zvezda, postala još sjajnija i viša.

Kad sam se vratio, gospodin Vikfild je bio došao kući, iz bašte koju je imao na jednu do dve milje daleko od grada i u kojoj je radio gotovo svakog dana. Zatekoh ga onakvog kao što mi ga je tetka opisala. Sedosmo za večeru sa nekih šest devojčica, a on je izgledao samo senka svog lepog portreta na zidu.

Opet je zavladala tišina i mir, čime se oduvek odlikovalo to tiho mesto mojih uspomena. Gospodin Vikfild posle večere više nije pio vina, pa ni ja nisam imao nikakve želje da pijem, te otidosmo gore, gde je Agnesa sa svojim malim društvom pevala, igrala i radila. Deca nas posle čaja ostaviše, a nas troje ostadosmo da pričamo o minulim danima.

»Uloga moja u tim danima«, reče gospodin Vikfild mašući sedom glavom, »daje puno povoda za žaljenje, za duboko žaljenje i duboko kajanje, Trotvude, vi to dobro znate. Ali se ja nje ne bih odrekao, čak i da je to u mojoj moći«.

Nije mi bilo teško da to poverujem gledajući ono lice pokraj njega.

»Zajedno s tim morao bih poništiti«, nastavi on, »takvo strpljenje, odanost i vernost, i takvu detinju ljubav, da je ne smem zaboraviti; ne, čak i da sebe zaboravim!«

»Razumem vas, gospodine«, rekoh ja blago; »ja to cenim, i uvek sam visoko cenio«.

»Ali niko ne zna, čak ni vi«, odgovori on, »Šta je sve ona uradila, šta sve podnela i kako se naporno borila. Draga Agnesa!«

Ona molećivo spusti ruku na njegovu mišicu, da bi ga prekinula, i pri tom je bila vrlo bleda.

»Dobro, dobro!« reče on sa uzdahom i pređe, kako mi se tada učini, preko nekog teškog iskušenja koje je ona pretrpela ili tek imala da pretrpi u vezi s onim što mi je tetka kazala. »Da, Trotvude, nikad vam nisam govorio o njenoj majci. Je li vam ko drugi govorio?«

»Nikad, gospodine«.

»Tu nema mnogo da se govori, mada je bilo mnogo patnje. Udala se za mene protiv očeve volje, i on se odrekao nje. Molila ga je da joj oprosti pre nego što moja Agnesa dođe na svet. On je bio čovek vrlo tvrda srca, a majka joj je umrla davno pre toga. Odbio je. Slomio joj je srce«.

Agnesa mu se nasloni na rame i neprimetno mu obavi ruku oko vrata.

»Imala je nežno srce puno ljubavi«, reče on, »pa je prepuklo. Ja sam vrlo dobro poznavao nežnu prirodu njenog srca. A ko bi ako ne ja? Mnogo me je volela, ali nikad nije bila srećna. Taj bol ju je stalno tajno mučio, i kako je bila nežna i potištena u vreme njegovog poslednjeg odbijanja, jer to nije bilo ni izbliza njegovo prvo odbijanje, stala je venuti i najzad je umrla. Ostavila mi je Agnesu od dve nedelje i prosedu kosu, koje se sećate otkako ste me prvi put videli«.

On poljubi Agnesu u obraz.

»Moja ljubav je prema mom detetu bila nezdrava, ali mi je i duša onda bila nezdrava. Neću više da govorim o tome. Ne govorim o sebi, Trotvude, već o njenoj majci i njoj. Ako vam pružim kakav bilo konac zamršene zagonetke o tome kakav sam, ili kakav sam bio, vi ćete, uveren sam, ostalo lako razmrsiti. Nije potrebno da vam govorim o tome kakva je Agnesa. Ja sam uvek u njenom karakteru nalazio nešto od istorije njene sirote majke, i to kažem i večeras, dok smo nas troje opet zajedno, posle tolikih promena. Sad sam rekao sve«.

Njegova pognuta glava i njeno anđeosko lice i detinja odanost pridavali su svemu tome još dirljivije značenje. Da mi je zatrebalo nešto da obeležim to veče našeg ponovnog sastanka, našao bih ga u tome.

Agnesa se uskoro diže sa svog mesta kraj oca, pa tiho ode do klavira i poče svirati neke stare melodije koje smo često slušali u toj istoj sobi.

»Imate li nameru da opet putujete nekud?« upita me Agnesa dok sam stajao kraj nje.

»Šta, na to kaže moja sestra?«

»Nadam se da nemate«.

»Onda ne nameravam, Agnesa«.

»Mislim da ne bi trebalo, Trotvude, kad me već pitate«, reče ona blago. »Vaša vam sve veća slava i uspeh daju sve veću mogućnost da činite dobro, te ako bih ja i mogla da se lišim brata«, reče ona očiju uprtih u mene, »možda vreme ne bi moglo«.

»Vi ste, Agnesa, napravili od mene ono što sam. Trebalo bi da vi to najbolje znate«.

»Ja vas napravila, Trotvude?«

»Da, Agnesa, mila devojko!« rekoh ja naginjući se nad nju. »Hteo sam da vam kažem, kad smo se danas sreli, nešto što mi je u pameti još od Dorine smrti. Sećate se kad ste sišli k nama u našu sobicu pokazujući naviše, Agnesa?«

»O, Trotvude«, odgovori ona, a oči joj se orosiše suzama. »Onako puna ljubavi, onako puna poverenja i onako mlada! Zar mogu to ikad zaboraviti?«

»Kakvi ste bili onda, moja sestro«, često sam o tome mislio, od tog doba, »takvi ste mi bili uvek. Uvek ste mi pokazivali naviše, Agnesa, uvek me vodili nečem boljem; uvek me upućivali da stremim nečem višem«.

Ona samo mahnu glavom, a kroz suze videh onaj isti tužni, mirni osmeh.

»I ja sam vam toliko zahvalan za to, Agnesa, toliko obavezan, da nema imena za naklonost moga srca. Želim da znate, a ne znam kako da vam kažem, da ću dok budem živ gledati u vas i pustiti da me vodite, kao što ste me vodili kroz mrak koji je prošao. Ma šta budućnost donela, ma kakve nove veze stvorili, ma kakve promene iskrsle među nama, ja ću uvek gledati u vas i voleti vas kao što vas sad volim, i kao što sam vas uvek voleo. Vi ćete uvek biti moja uteha i pribežište, kao što ste mi uvek bili. Dok sam živ, moja mila sestro, stajaćete mi uvek pred očima i pokazivati naviše«.

Ona položi svoju ruku na moju i reče da, se ponosi mnome i time što sam kazao, iako je hvalim mnogo više no što vredi. Zatim nastavi da svira tiho, ne skidajući očiju s mene.

»Znate li da ovo što sam čuo večeras, Agnesa«, rekoh ja, »nekim čudom izgleda kao sastavni deo mojih osećanja s kojima sam gledao u vas kad sam vas prvi put video; osećanja s kojima sam sedeo kraj vas u lude dane svog školovanja?«

»Znali ste da nemam majke«, odgovori ona osmehnuvši se, »i osećali ste nežnost prema meni«.

»Više nego to, Agnesa! Znao sam, gotovo isto tako kao i da sam znao ovu priču, da ima nešto neobjašnjivo nežno i blago što vas okružuje, nešto što bi u nekom drugom bilo tužno, kao što je i bilo kako sad shvatam, ali ne u vama«.

Ona je i dalje tiho svirala gledajući u mene.

»Hoćete li mi se smejati što se zanosim takvim mislima?«

»Ne!«

»I kad kažem kako stvarno verujem da sam osećao čak i onda da možete biti uvek verna u ljubavi i kraj svih razočaranja, i da ćete ostati takva sve do kraja života? Hoćete li se smejati takvom snu?«

»O, ne, ne!«

Za trenutak laka senka bola pređe preko njenog lica, ali dok se ja trgoh iznenađeno, senke već nestade; i ona je dalje svirala i gledala u mene uz svoj mirni osmeh.

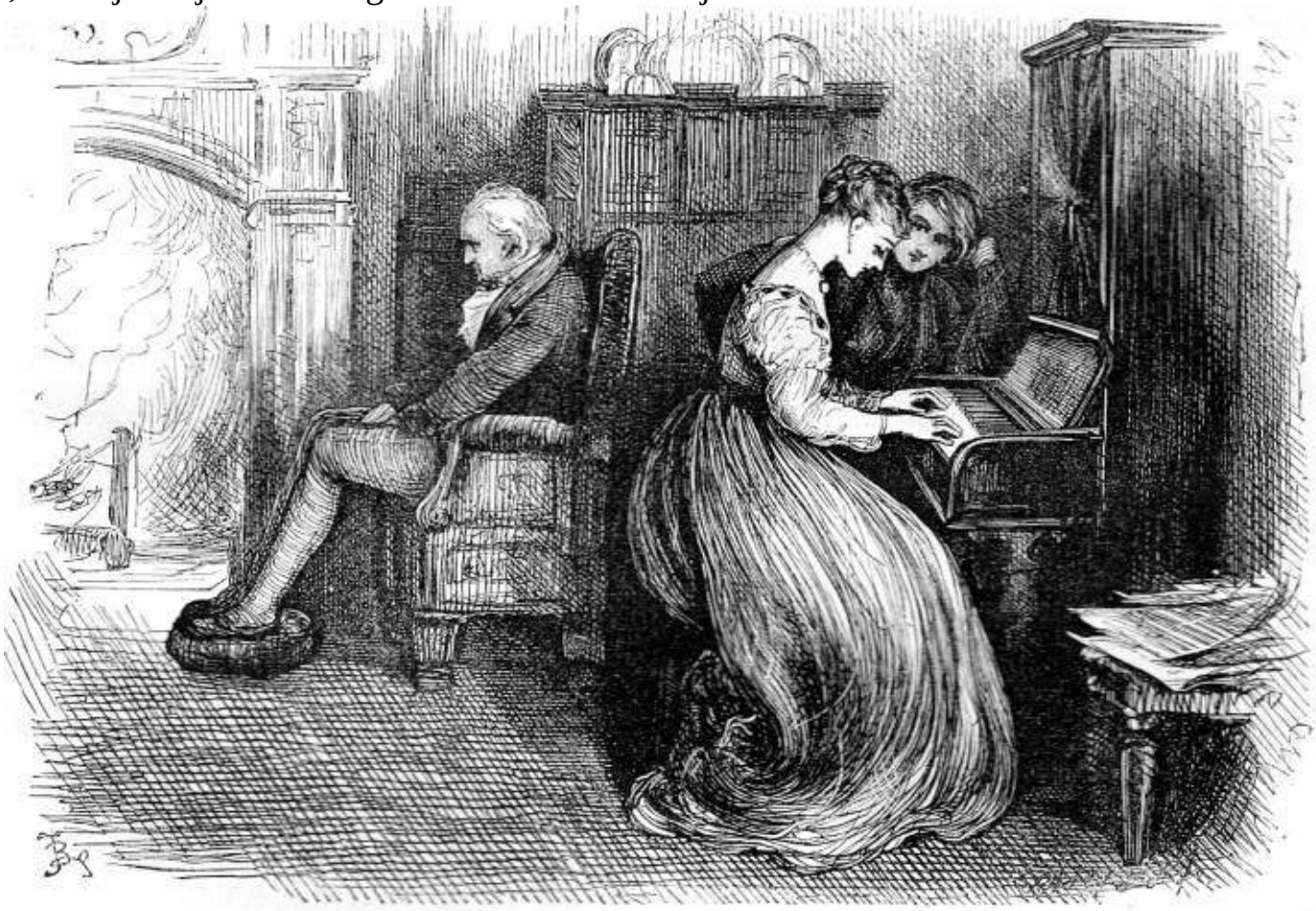

Dok sam jahao natrag kroz pustu noć, i dok je vetar duvao oko mene kao nemirno sećanje, mislio sam o tome i bojao se da nije srećna. Ja nisam bio srećan, ali sam zasad čvrsto držao prošlost pod pečatom, pa misleći na nju kako pokazuje naviše, mislio o njoj kao da pokazuje prema nebu iznad mene, gde ću je, u neshvatljivoj budućnosti, moći voleti ljubavlju koja je nepoznata na zemlji i reći kakvu sam borbu vodio dok sam je ovde voleo.

GLAVA LXI

POKAZUJU MI DVA ZANIMLJIVA POKAJNIKA

Za neko vreme sam se nastanio u kući svoje tetke u Doveru, s tim da tu ostanem bar dok ne završim svoju knjigu, što znači nekoliko meseci. Tu sam mirno nastavio da radim, sedeći kraj prozora s kojeg sam nekada gledao mesečinu na moru kad sam ono prvi put našao sklonište pod tim krovom.

Dosledan svojoj nameri da pominjem svoje književne radove samo onda kad njihov tok slučajno dođe u vezu sa razvijanjem moje povesti, neću da ulazim u težnje, radosti, brige i pobede svoje umetnosti. Već sam ranije rekao da sam joj se iskreno posvetio sa najvećom ozbiljnošću i na to upotrebio svu svoju duševnu energiju. Ako knjige koje sam napisao išta vrede, one će same nadoknaditi ono ostalo. Inače bi značilo da sam ih uzalud pisao, a ostalo ne bi nikoga zanimalo.

Ponekad sam išao u London, da tamo utonem u vrtlog života, ili da se sa Tredlsom posavetujem o nekim poslovnim stvarima. On je u mom odsustvu obavljao moje poslove sa vrlo zdravim rasuđivanjem, te su moje materijalne stvari dobro stajale. Kako mi je moj glas počeo donositi bezbroj pisama od nepoznatog sveta — u kojima ponajčešće nije bilo ničeg i na koja bi bilo vrlo teško odgovoriti — dogovorih se sa Tredlsom da naredi da se ispiše na njegova vrata i moje ime. Tamo su kod njega savesne pismonoše ostavljale pune merice pisama i tamo sam ih, s vremena na vreme, čitao u znoju lica svog, kao kakav ministar unutrašnjih poslova bez plate.

Među tim pismima vrlo bi često došla poneka uslužna ponuda od nekog od onih mnogih besposličara koji su se uvek šunjali oko Doma, da rade pod mojim imenom, ako bih hteo da preduzmem potrebne korake koji su mi još preostali da postanem proktor, te da mi plaćaju procenat od prihoda. Ali sam odbijao takve ponude, pošto mi je bilo poznato da i bez mene ima dosta takvih budžaklija, i pošto sam znao da je Dom već i onako dosta rđav i bez mog nastojanja da ga napravim još gorim.

Devojke su već bile otišle kući kad je moje ime procvetalo na Tredlsovim vratima, i onaj bistri dečko je preko celog dana izgledao kao da nije nikad čuo za Sofiju, koja je bila zatvorena u jednoj sobi pozadi i radeći bacala poglede u čađavi komadić bašte u kojoj se nalazila pumpa. Ali tu sam uvek nalazio nju, uvek podjednako veselu domaćicu, koja je često pevušila neku devonširsku pesmicu kad se ne bi na stepenicama čuo hod nekog stranog čoveka — i mutila svojom melodijom misli onog bistrog dečka koji je sedeo u svom strogo službenom odeljenju.

Čudio sam se u početku zašto tako često zatičem Sofiju kako nešto piše u beležnicu, i zašto je uvek zatvori kad se ja pojavim i žurno ostavlja u fioku u stolu. Ali tajna uskoro izađe na videlo. Jednog dana Tredls, koji se upravo vratio kući iz suda po susnežici, izvadi iz svog stola nekakvu hartiju, pa me upita šta mislim o tom rukopisu?

»O, nemoj, Tomo!« viknu Sofija, koja mu je grejala papuče kraj vatre.

»Draga moja«, odgovori Toma sav blažen, »zašto da ne? Šta velite o ovom rukopisu, Koperfilde?«

»Izvanredan je pravnički i cepidlački», rekoh ja. »Ne verujem da sam ikad video tako krutu ruku«.

»Nimalo ne liči na žensku ruku, zar ne?« reče Tredls.

»Žensku?« ponovih ja. »Crep i malter više liče na žensku ruku!«

Tredls prasnu u ushićeni smeh, pa mi reče da je to Sofijin rukopis; da se Sofija zaklela i izjavila da će njemu uskoro trebati pisar, i da će ona biti taj pisar, da je uvežbala taj rukopis po jednom obrascu, i da može da izbaci — zaboravio sam koliko tabaka na sat. Sofija se jako zbunila što mi je on to

kazao, te reče da »Toma« to, kad bude postao sudija, neće tako rado trubiti. Ali »Toma« poreče, tvrdeći da će on uvek pod ma kakvim uslovima biti time podjednako ponosan.

»Ala je to savršenstvo od ženice, dragi moj Tredlse«, rekoh ja, smejući se kad ona ode.

»Dragi moj Koperfilde«, odgovori Tredls, »ona je u svakom pogledu najmilija devojka! Način na koji ona vodi kuću, njena tačnost, njena spremnost u vođenju kućanstva, njena štedljivost i urednost, pa tek njena veselost, Koperfilde!«

»Zaista imate pravo da je hvalite!« odgovorih ja. »Srećan ste vi čovek. Ja držim da ste svako za sebe i oboje zajedno najsrećniji par na svetu!«

»Uveren sam da smo najsrećniji ljudi na svetu«, odgovori Tredls. »Priznajem to, u svakom slučaju. Duše mi, kad je gledam kako se u ova mračna jutra diže pri sveci da svrši svoj dnevni posao, i bez obzira na vreme ide na pijacu pre nego što činovnici dođu u In, kako sprema slavne ručkove gotovo ni iz čega, pravi pudinge i pite, i održava sve na svome mestu, uvek uredna i doterana, da uveče sedi sa mnom do koga hoćeš doba, uvek raspoložena i spremna da me hrabri, i to sve mene radi, prosto ponekad ne mogu da verujem, Koperfilde!«

Bio je nežan čak i prema papučama koje mu je zagrevala, dok ih je oblačio, pa zadovoljno opruži noge na ogradu od kamina.

»Ja to ponekad prosto ne mogu da verujem«, reče Tredls. »Pa onda naša uživanja! Jesu jevtina, ali su divna! Kad smo kod kuće uveče, pa kad zatvorimo spoljna vrata i navučemo zavese koje je ona napravila, gde da nam bude prijatnije? Kad je lepo vreme, pa izađemo predveče u šetnju, ulice su pune uživanja za nas. Gledamo sjajne izloge juvelirskih radnji; i ja pokazujem Sofiji koju bi joj zmiju sa dijamantskim očima, što se uvila na majušnom jastuku od belog satena, poklonio da samo mogu, a Sofija pokazuje meni koji bi mi zlatni sat sa poklopcem, rubinima i sa horizontalnom polugom za navijanje i vazdan takvih stvari ona poklonila da može; pronalazimo kašike, viljuške, noževe za ribu, za maslo, mašice za šećer, sve što bismo oboje izabrali da možemo, pa onda odlazimo kao da smo ih zbilja i kupili! Zatim kad u lutanju po trgovima i širokim ulicama ugledamo neku kuću koja je za izdavanje, ponekad je pogledamo i pitamo se da li bi bila dobra za nas kad bih postao sudija? Pa onda pravimo raspored; ova soba za nas, one sobe za devojke, i tako dalje; dok na kraju na svoje veliko zadovoljstvo ne rešimo da bi bila dobra, ili da ne bi bila dobra, već prema kući. Ponekad idemo u pola cene u parter u pozorište, gde je i sam onaj miris jevtin za te pare, i tu iskreno uživamo u predstavi, u čiju svaku reč Sofija veruje, a tako isto i ja. Na povratku kući kupimo ponekad nešto u delikatesnoj radnji, ili malog jastoga kod prodavca riba, i to donesemo ovamo da napravimo divnu večericu i brbljamo o onome što smo videli. A vidite, Koperfilde, to ne bismo mogli da sam lord kancelar!«

»Uvek biste vi činili ponešto prijatno i zlatno, da ste ne znam ko i ne znam šta, dragi moj Tredlse«, pomislih ja. »Nego, uzgred budi rečeno«, rekoh glasno, »sad valjda nikad ne crtate kosture?«

»Pa, da vidite«, odgovori Tredls, smejući se i crveneći, »moram priznati da ih ponekad crtam, dragi moj Koperfilde. Dok sam neki dan sedeo u jednom od zadnjih redova u Kraljevskom sudu s perom u ruci, pade mi na pamet da vidim koliko sam sačuvao tu sposobnost. I sve me je strah da je jedan kostur, u perici, još i sad na polici pisaćeg stola«.

Pošto se oboje od srca nasmejasmo, Tredls gledajući s osmehom u vatru, završi na svoj dobroćudan način rečima:

»Stari Krikl«.

»Dobio sam jedno pismo od te stare hulje«, rekoh ja. Jer nikad nisam bio manje raspoložen da mu oprostim što je onako tukao Tredlsa, nego tada kad sam video da je sam Tredls spreman da mu oprosti.

»Od onog našeg učitelja Krikla?« uzviknu Tredls. »Nije valjda!«

»Među osobama koje privlači moja slava i sreća«, rekoh ja, gledajući preko mojih pisama, »i koji

otkrivaju da su mi uvek bili vrlo odani, nalazi se i taj Krikl. Nije više učitelj, Tredlse. Ostavio je školu. Sad je sudija u Midlseksu«.

Mislio sam da će se Tredls iznenaditi kad to čuje, ali se on ne iznenadi.

»Šta mislite, kako je došlo do toga da on postane sudija u Midlseksu?« upitah ja.

»O, bože moj«, odgovori Tredls, »vrlo je teško odgovoriti na to pitanje. Možda je glasao za nekog, ili pozajmio kome novac, ili kupio nešto od nekog, ili na drugi kakav način obavezao koga, ili izdirao za nekog ko je poznavao nekog koji je opet isposlovao kod zamenika u grofoviji da ga postavi na taj položaj«.

»Da se nalazi na tom položaju, to je van svake sumnje«, rekoh ja. »I piše mi ovde da će mu biti milo da mi pokaže u praksi jedini pravi sistem rada u zatvorima; jedini neosporni način da se od zatvorenika naprave iskreni pobornici društvenog reda i pokajnici, i to, treba da znate, zatvaranjem u ćelije-samice. Šta velite na to?«

»O sistemu?« upita Tredls, sa ozbiljnim izrazom na licu.

»Ne, nego o tome da li da primim ponudu i da vi pođete sa mnom?«

»Nemam ništa protiv«, reče Tredls.

»Onda ću mu pisati da ćemo doći. Sećate li se, da ne govorim ništa o njegovom postupanju s nama, kako je taj isti Krikl izbacio iz kuće svog sina, i kakav su život provodile njegova žena i kći?«

»Sećam se vrlo dobro«, reče Tredls.

»A eto, ako pročitate njegovo pismo, videćete da je najnežniji čovek prema zatvorenicima optuženim zbog čitavog niza nedela«, rekoh ja, »mada ne vidim da se njegova nežnost proteže i na drugu vrstu ljudskih stvorova«.

Tredls sleže ramenima i ni najmanje se ne iznenadi. Nisam ni očekivao da će se iznenaditi, a ni sam nisam bio iznenađen, jer bi to značilo da sam slabo zapažao oko sebe takve životne satire. Dogovorismo se o vremenu naše posete, te prema tome te iste večeri napisah pismo gospodinu Kriklu.

Određenog dana — mislim da je to bilo već sutradan, ali svejedno, uputismo se Tredls i ja u zatvor gde je gospodin Krikl bio sila. Bila je to ogromna i temeljna zgrada podignuta uz velike izdatke. Dok smo se približavali kapiji, nisam mogao da se odbranim od pomisli kakva li bi se uzbuna digla u zemlji da neki zanesenjak predloži da se polovina novca utrošenog na tu zgradu potroši na podizanje neke zanatske škole za omladinu, ili na sklonište za zaslužne stare ljude.

U kancelariji, koja bi po temeljnoj debljini svojih zidova mogla poslužiti za prizemlje Vavilonske kule, predstaviše nas našem nekadašnjem učitelju, koji je bio u grupi koju su sačinjavala dvojica-trojica zaposlenih sudija i nekoliko posetilaca koje su oni doveli. On me dočeka kao čovek koji je obrazovao moj duh u ranijim godinama i koji me je uvek nežno voleo. Kad sam mu predstavio Tredlsa, gospodin Krikl izjavi, na isti način, ali sa nešto manje topline, da je uvek bio Tredlsov vođa, filozof i prijatelj. Naš je poštovani učitelj sam bio mnogo stariji, ali mu izgled nije postao prijatniji. Lice mu je bilo vatrenocrveno kao uvek, a oči isto onako sitne i prilično upale. Retke i kao mokre, prosede kose, po kojoj sam ga se sećao, gotovo je nestalo, a debele vene na ćelavoj glavi nisu mu bile nimalo prijatnije za oko.

Posle kratkog razgovora te gospode, iz kojeg sam mogao zaključiti da na svetu ne postoji ništa o čemu opravdano treba voditi računa, ništa osim najveće ugodnosti zatvorenika, bez obzira na troškove, i da na čitavom zemljinom šaru van tamničkih zidova nema šta da se radi — pođosmo u inspekciju. Pošto je upravo bilo vreme ručka, otišli smo najpre u veliku kuhinju, gde se baš tada odvajala hrana za svakog pojedinog zatvorenika, da mu se odnese u ćeliju, sve tačno i odmereno kao da je po sredi poslovanje kakvog satnog mehanizma. Upitah tiho Tredlsa da li ikome pade na pamet da postoji porazna suprotnost između ovih obilnih, probranih obroka i one hrane koju jedu da ne kažem ubogi siromasi, već vojnici, mornari, radnici i glavnina poštenog radnog naroda, od kojih ni

jedan na pet stotina nikad nije jeo ni upola ovako dobro. Ali doznah da »sistem« zahteva dobar život i, ukratko, da se rešim sistema jednom za svagda, uvideh da u ovom slučaju, kao i u svakom drugom, reč »sistem« isključuje sve sumnje i otklanja sve nepravilnosti. Kao da niko i ne pomišlja da sem toga sistema postoji i neki drugi sistem o kojem bi se moglo razmišljati.

Dok smo prolazili kroz neke veličanstvene hodnike, upitah gospodina Krikla i njegove prijatelje šta se misli da su glavna preimućstva tog svemoćnog, opštepriznatog sistema. Doznadoh da je stvar u potpunoj osamljenosti zatvorenika — tako da nijedan čovek koji se nalazi u tom zatvoru ništa ne zna o drugom, i u tome što se zatvorenici dovode do izvesnog zdravog duševnog stanja, koje vodi iskrenoj skrušenosti i kajanju.

Kad smo počeli da posećujemo pojedince u njihovim ćelijama i da prolazimo hodnicima u kojima su se nalazile te ćelije, i kad su nam objasnili na koji način oni dolaze u kapelu i tako dalje, meni pade u oči da postoji velika verovatnoća da zatvorenici doznaju mnogo jedan o drugom i da održavaju prilično potpun sistem uzajamnog opštenja. U vreme kad ovo pišem, verujem da se i dokazalo da je ovo tačno, ali kako bi to bilo pravo bogohuljenje na sistem da sam samo nagovestio takvu sumnju, čekao sam što sam strpljivije mogao da vidim i to pokajanje.

I tu me opet obuzeše teške sumnje. Video sam da tu jedan isti način kajanja vlada kao moda, sasvim kao ona moda koju sam ostavio napolju, u kroju kaputa i prsnika po izlozima krojačkih radnji. Naiđoh na mnoge ispovesti koje su se po duhu vrlo malo razlikovale jedne od drugih; malo se razlikovale, što mi je bilo veoma sumnjivo, čak i u rečima. Naiđoh na veliki broj lisica koje su prezirale čitave vinograde nedosežnog grožđa, ali naiđoh na vrlo malo lisica koje bih smeo pripustiti na dohvat ma i jednog grozda. Povrh svega, uvideo sam da su oni koji su se najviše ispovedali predmet najveće pažnje, da ih njihova uobraženost, njihova sujeta, odsustvo svakog uzbuđenja i sklonost ka bacanju prašine u oči (koju je većina od njih imala u skoro neverovatnoj meri, kao što su pokazivali njihovi životi) podstiče na te ispovesti, i da se na taj način svima zavlače pod kožu.

Međutim sam u toku našeg obilaženja toliko slušao o nekom broju Dvadeset i sedam, koji je bio ljubimac i zaista, izgleda, prava mustra od zatvorenika, da odlučih da, pričekam sa donošenjem suda dok ne vidim tog čuvenog Dvadeset i sedam. Dvadeset i osam je, koliko sam dočuo, bio takođe sjajna zvezda, ali je na nesreću njegova slava bila malo pomračena izvanrednim sjajem zatvorenika Dvadeset i sedam. Toliko sam slušao o Dvadeset i sedam i o njegovom pobožnom opominjaju svakog oko sebe, i o divnim pismima koje je neprestano pisao svojoj majci — o kojoj je, izgleda, mislio da je na vrlo rđavom putu — da sam prosto goreo od nestrpljenja da ga vidim.

Morao sam za neko vreme obuzdati svoje nestrpljenje, zato što su Dvadeset i sedam ostavili za krajnji utisak. Ali, najzad, stigosmo do vrata ćelije i gospodin Krikl nam, vireći kroz malu rupu na njima, reče s izrazom najvećeg divljenja da onaj tamo čita molitvenik.

Smesta nastade takav juriš glava da vide kako Dvadeset i sedam čita molitvenik, ta se oko male rupe okupi šest do sedam glava, sve jedna iza druge. Da doskoči toj nezgodi, i da nam pruži priliku da razgovaramo sa Dvadeset i sedam u svoj njegovoj čistoti, gospodin Krikl naredi da se otvore vrata na ćeliji i da se Dvadeset i sedam pozove u hodnik. To bi učinjeno, i na svoje zaprepašćenje Tredls i ja, u tom preobraćenom broju Dvadeset i sedam ne ugledasmo nikog drugog nego — Uriju Hipa!

On nas smesta poznade i reče čim izađe — uz ono staro uvijanje!

»Kako ste, gospodine Koperfilde? Kako ste, gospodine Tredlse?«

Ovo prepoznavanje izazva opšte divljenje u društvu. Pre bih rekao da je na sve napravilo utisak to što on nije ponosan, već izvoleva da nas zapazi.

»Pa, Dvadeset i sedam«, reče gospodin Krikl tužno mu se diveći, »kako ste danas?«

»Vrlo sam ponizan, gospodine!« odgovori Urija Hip.

»Vi ste to uvek, Dvadeset i sedam«, reče gospodin Krikl.

Na to drugi gospodin upita vrlo brižno:

»Osećate li se sasvim dobro?«

»Da, hvala vam, gospodine«, reče Urija Hip gledajući u tom pravcu. »Ovde se osećam mnogo prijatnije nego što sam se ikad osećao napolju. Sad uviđam svoje ludosti, gospodine. A to je ono što čini da se prijatno osećam«.

Neka gospoda su bila vrlo dirnuta, te treći pitač, gurajući se napred, upita vrlo osećajno:

»Kako vam se dopada govedina?«

»Hvala, gospodine«, odgovori Urija Hip, gledajući u pravcu odakle je dolazio nov glas; »juče je bila tvrđa nego što bih voleo, ali je moja dužnost da podnosim. Počinio sam ludosti, gospodo«, reče Urija Hip gledajući unaokolo sa krotkim osmehom; »te treba da podnosim posledice bez roptanja«.

A kad se utiša žagor koji nastade delom usled zadovoljstva zbog blaženog stanja Dvadeset i sedam, a delom zbog besa na liferanta koji mu je dao povoda da se žali, što gospodin Krikl smesta zabeleži, Dvadeset i sedam je stajao usred nas kao da je glavni, znameniti predmet u vrlo uglednom muzeju. Zatim, da nama novajlijama bace odjedanput veliku količinu svetlosti u oči, narediše da se pusti i Dvadeset i osam.

Već sam bio toliko iznenađen da sam osetio samo neku vrstu pomirenog čuđenja kad gospodin Litimer izađe čitajući neku poučnu knjigu!

»Dvadeset i osam«, reče gospodin sa naočarima, koji dosad nije govorio, »vi ste se, prijatelju, žalili na kakao. Kakav je odonda?«

»Hvala vam, gospodine«, reče gospodin Litimer; »sad ga bolje spravljaju. Ako smem biti toliko slobodan da kažem, gospodine, da mleko u kojem se kakao kuva nije sasvim čisto; ali znam da u Londonu mleko mnogo mešaju i da je tu namirnicu vrlo teško dobiti u čistom stanju«.

Činilo mi se kao da gospodin sa naočarima ističe svoga Dvadeset i osam nasuprot gospodin Kriklovom Dvadeset i sedam, jer svaki od njih uze u svoje ruke svog čoveka.

»Kakvo je vaše duševno stanje, Dvadeset i osam?« upita onaj sa naočarima.

»Hvala vam, gospodine«, odgovori Litimer »sad vidim svoje ludosti, gospodine. Muči me pomisao na grehove bivših mojih drugova, ali se nadam da će im biti oprošteno«.

»Inače ste sasvim zadovoljni?« upita ga gospodin sa naočarima, klimajući glavom da ga ohrabri.

»Jako sam zahvalan, gospodine«, odgovori Litimer, »sasvim sam zadovoljan«.

»Imate li što na duši?« upita on. »Ako imate, recite, Dvadeset i osam«.

»Gospodine«, reče Litimer, ne dižući pogled, »ako me oči ne varaju, ovde je prisutan jedan gospodin koga sam u svom ranijem životu poznavao. Možda će biti korisno za tog gospodina da zna, gospodine, da ja svoje ranije grehe uglavnom pripisujem lakomislenom životu koji sam vodio u službi mladih ljudi, i pošto sam dozvolio da me navedu na zlo, kojem nisam imao snage da se oduprem. Ja se nadam da će taj gospodin primiti opomenu, gospodine, i da neće biti uvređen mojom slobodom. To je njegovo dobro. Ja sam svestan svojih ranijih ludosti. Nadam se da će se on pokajati zbog svog zla i grehova u kojima je imao udela«.

Primetih da neka gospoda zakloniše jednom rukom oči, kao da su upravo ušli u crkvu.

»To vam služi na čast, Dvadeset i osam«, reče gospodin sa naočarima. »Mogao sam to i očekivati od vas. Imate li još šta?«

»Gospodine«, odgovori Litimer, lagano podižući obrve, ali ne i oči, »poznavao sam jednu mladu ženu koja je zapala u razuzdan život, a koju sam pokušao da spasem, gospodine, ali uzalud. Molim toga gospodina, ako može, da obavesti tu mladu ženu da joj praštam za njeno ponašanje prema meni i da je opominjem da se pokaje, ako hoće da bude tako ljubazan«.

»I ne sumnjam, Dvadeset i osam«, odgovori gospodin sa naočarima, »da gospodin na koga mislite oseća vrlo jako, kao i svi mi, ono što ste tako podesno kazali. Nećemo vas više zadržavati«.

»Hvala vam, gospodine«, reče gospodin Litimer. »Gospodo, želim vam zbogom i nadam se da

ćete vi i vaše porodice uvideti grešnost i popraviti je!«

Na ovo se broj Dvadeset i osam povuče, izmenivši pogled s Urijom, kao da su sasvim poznati jedno drugom pomoću nekog načina opštenja, i kad se vrata zatvoriše za njim, kroz grupu prođe žagor kako je to dostojanstven čovek i divan primer.

»A sad, Dvadeset i sedam«, reče gospodin Krikl, stupajući na pozornicu sa svojim čovekom. »Da li bi ko za vas mogao šta da učini? Ako bi mogao, recite«.

»Ja bih ponizno molio, gospodine«, odgovori Urija zabacivši svoju pakosnu glavu, »za dozvolu da ponovo pišem majci«.

»To će vam svakako biti dozvoljeno«, reče Krikl.

»Hvala vam, gospodine! Brinem se za majku. Bojim se da nije van svake opasnosti«.

Neko ga neoprezno upita: »Od čega«. Ali se odmah začu zgranut šapat: »Pssst«.

»Van opasnosti u pogledu besmrtnosti, gospodine«, odgovori Urija, uvijajući se u pravcu odakle je dolazio glas. »Želeo bih da majka dođe u moje stanje. Ja nikad ne bih došao u ovo stanje da nisam stigao ovamo. Kamo sreće da je i majka došla ovamo! Za svakog bi najbolje bilo da ga uhvate i dovedu ovamo«.

Ovakvo osećanje izazva beskrajno zadovoljstvo, veće zadovoljstvo, verujem, nego išta od svega što se dotada desilo.

»Pre nego što sam došao ovamo«, reče Urija krišom nas pogledavši, kao da bi hteo da sprži spoljni svet kojem mi pripadamo, da je samo mogao, »bio sam ostavljen na volju ludostima, a sad sam svestan svojih ludosti. U svemu ima mnogo greha. Moja majka je jako grešna. Svuda vlada samo greh, sem ovde«.

»Sasvim ste se promenili?« reče gospodin Krikl.

»O, bože, jesam, gospodine!« uzviknu ovaj punonadležni pokajnik.

»I ne biste ponovo pali u iskušenje kad biste izašli?« upita neko.

»O bo ... že sačuvaj, gospodine!«

»Dobro!« reče gospodin Krikl. »To je vrlo utešno. Vi ste se obratili gospodinu Koperfildu, Dvadeset i sedam, želite li da mu još štogod kažete?«

»Vi ste me poznavali mnogo pre no što sam došao ovamo i promenio se, gospodine Koperfilde«, reče Urija, gledajući u mene, pri čemu nikad nisam video podlijeg izraza, čak ni na njegovom licu. »Poznavali ste me kad sam, uprkos svojim pogreškama, bio ponizan među onima koji su bili nasilni. I vi ste lično bili nasilni prema meni, gospodine Koperfilde. Znate da ste me jednom čak i ošamarili«.

Opšte sažaljevanje. Na mene bi upereno nekoliko ljutitih pogleda.

»Ali ja vam opraštam, gospodine Koperfilde«, reče Urija, pa svoju prirodu sklonu opraštanju učini predmetom jednog krajnje bezbožnog i odvratnog poređenja, koje ne želim da zabeležim. »Opraštam svakome. Ne bi mi priličilo da budem zlopamtilo. Rado vam opraštam i nadam se da ćete ubuduće krotiti svoje strasti. Nadam se da će se gospodin V. i gospođica V. pokajati, i čitavo ono grešno društvo. Vi ste doživeli nesreću i nadam se da će vam to koristiti, ali bi bolje bilo da dođete ovamo. Dobro bi bilo da gospodin V., a i gospođica V. dođu ovamo. Najbolje što mogu da vam poželim, gospodine Koperfilde, i svima vama gospodo, jeste da budete uhapšeni i ovamo dovedeni. Kad samo pomislim na svoje prošle ludosti i sadašnje svoje stanje, uveren sam da bi vam to bilo najbolje. Žalim sve koji nisu ovamo dovedeni!«

I on se odšunja natrag u ćeliju praćen malim horom odobravanja, a Tredls i ja osetismo veliko olakšanje kad su ga zatvorili.

Ovo kajanje je imalo neku naročitu odliku, te sam bio prosto prinuđen da upitam šta su to ova dva čoveka uradila da se uopšte ovde nađu. To je, izgleda, bila poslednja stvar o kojoj je ko imao nešto da kaže. Obratim se jednom od dvojice čuvara, koji su, kako sam naslućivao po nekim skrivenim nagoveštajima na njihovim licima znali dosta dobro šta vredi sva ta galama oko njih.

»Znate li«, upitah ja dok smo išli hodnikom, »kakvo je nedelo bila poslednja ‚ludost' broja Dvadeset i sedam?«

Odgovor je glasio: »Bankarski slučaj«.

»Podvala Narodnoj banci?« upitah ja.

»Da, gospodine. Prevare, falsifikat i zavera. On i još neki. On je naveo druge. Bila je to vešta zavera, a radilo se o velikoj sumi. Osuđen je na doživotno progonstvo. Broj Dvadeset i sedam je bio najlukavija ptica od svih, i umalo da se nije izvukao, ali ne sasvim. Banka je jedva uspela da toj ptici posoli rep, i to na jedvite jade«.

»Znate li šta je skrivio Dvadeset i osam?«

»Dvadeset i osam«, odgovori moj obaveštač, celo vreme govoreći sasvim tiho i osvrćući se dok smo išli hodnikom, da ga ne bi čuo gospodin Krikl i ostali da tako nedopušteno govori o tim čistuncima bez ljage, »Dvadeset osam, takođe progonstvo. Stupio je u službu i opljačkao svog mladog gospodina, ukravši dvesta pedeset funti u novcu i stvari u vrednosti uoči samog polaska u inostranstvo. Naročito se sećam tog slučaja, pošto ga je uhvatio neki patuljak«.

»Ko?«

»Neka mala ženica. Zaboravio sam joj ime«.

»Da nije gospođica Močer?«

»Tako je. Umakao je poteri i pošao u Ameriku sa lažnom žutom perikom i zaliscima žutim kao lan, i tako savršeno prerušen, kako nikog niste mogli videti u svom veku. Ali ga ona mala žena, koja je bila u Sautemptonu, srete na ulici i odmah poznade svojim oštrim okom, pa mu utrča među noge da ga obori i steže ga svojim kandžama kao jezivu smrt«.

»Sjajna gospođica Močer!« uzviknuh ja.

»Rekli biste to da ste je kao ja videli kako stoji na stolici u loži za svedoke za vreme suđenja«, reče moj prijatelj. »On ju je posekao dosta duboko po licu i izudarao vrlo surovo kad ga je uhvatila, ali ga ona nije puštala dok ga ne uhapsiše. Tako se pripila uz njega, da su policajci bili prinuđeni da ih odvedu oboje. Svedočila je neobično hrabro, i sud ju je mnogo pohvalio, a svetina klicanjem otpratila sve do kuće. Rekla je na sudu da bi ga uhvatila i bez pomoći, zbog svega onog što je znala o njemu, pa da je bio i sam Samson{46}. I verujem da bi!«

I ja sam u to verovao, i zbog toga jako cenio gospođicu Močer.

Videli smo sve što se imalo videti. Bilo bi uzaludno dokazivati čoveku kao što je bio presvetli gospodin Krikl da su brojevi Dvadeset sedam i Dvadeset osam savršeno dosledni i nepromenljivi, i da su uvek bili tačno ono što su bili tada; da su ti licemeri i nitkovi upravo kao stvoreni za takvu vrstu ispovedanja na takvom mestu; i da su mu znali pijačnu cenu isto tako dobro kao mi, i od kolike će im koristi ono biti u progonstvu; jednom reči, da je sve to ukupno uzevši trula, jalova, otužna rabota. Prepustismo ih njihovom sistemu i njima samima i odosmo kući u čudu.

»Možda je i dobro, Tredlse«, rekoh ja, »da se s nekom nezdravom manijom ovako ludo tera; utoliko će se brže oterati u propast«.

»I ja se nadam«, reče Tredls.

GLAVA LXII

SVETLOST OBASJAVA MOJ PUT

Godina se primicala Božiću, i već je dva meseca prošlo otkako sam kod kuće. Agnesu sam često viđao. Ma kako da me je hrabrio bučni glas javnog mnenja i ma kako topla osećanja i napore on budio u meni, ipak sam svaku i najmanju reč njene pohvale željno slušao, željnije no sve drugo.

Tamo bih odjahao i proveo veče bar jedanput nedeljno, a ponekad i češće. Obično bih iste večeri odjahao i natrag, jer je sada neprestano oko mene lebdelo ono staro tužno osećanje — najbolnije kada bih odlazio od nje — te sam više voleo da se krećem, da budem napolju, nego da ležeći u postelji lutam po prošlosti bunovan ili u žalosnim snovima. Veći deo tih ludih, tužnih noći proveo sam u tom jahanju, obnavljajući usput one misli kojima sam se bavio za vreme svog dugog odsustva.

Ili ću bolje izraziti istinu ako kažem da sam osluškivao odjeke tih misli. Oni su mi govorili iz daljine. Ja sam ih odgurnuo daleko od sebe i primio svoje neizbežno mesto. Kada bih čitao Agnesi ono što sam pisao, kada bih ugledao njeno lice kako pažljivo sluša, uzbudio je do smeha ili do suza i čuo njen srdačni glas kako ozbiljno govori o nestvarnim događajima tog izmišljenog sveta u kojem sam živeo, pomislio bih kakva je moja sudbina mogla biti — ali sam pomislio onako kao što sam nekad, pošto sam se oženio Dorom, mislio kakva bih želeo da mi bude žena.

Moja dužnost prema Agnesi, koja me je volela ljubavlju o koju bih se vrlo bedno i sebično ogrešio kad bih je uznemirio, te je ne bih više mogao povratiti; i moje polako sazrelo uverenje da ja, koji sam sam iskovao svoju sudbinu i postao ono za čim sam neobuzdano težio svim srcem, nemam pravo da ropćem, već da sve treba da snosim — bilo je sve što sam osećao i svo što sam bio naučio. Ali sam je voleo, pa počeh nalaziti izvosnu utehu u neodređenom zamišljanju nekog dalekog dana kad će sve ovo proći i kad ću je moći bezgrešno prizvati i reći joj: »Agnesa, tako je bilo onda kad sam se vratio kući; a sad sam star i nijednu drugu odonda nisam voleo«.

Na njoj se nikad nije opažala ni najmanja promena. Još uvek je bila onakva kakva je svakad bila prema meni; promenila se nije ni najmanje. U vezi s tim, između mene i tetke je postojalo nešto sve od one noći kad sam se vratio, nešto što se ne bi moglo nazvati snebivanjem ili izbegavanjem tog predmeta, koliko nekim prećutnim sporazumom da oboje mislimo o tome, ali da ne zaodevamo misli u reči. Dok smo, po svom starom običaju, s večeri sedeli kraj vatre, često smo oboje mislili o toj stvari tako prirodno i tako pogađajući misli jedno drugom kao da ih bez ustezanja govorimo. Ali ćutanje nismo prekidali. Verovao sam da mi je tih večeri čitala ili bar unekoliko čitala misli i da je potpuno shvatila zašto im ja nisam davao jasnji izraz.

Kako je Božić bio već tu, a kako mi Agnesa nije poveravala ništa novo, u meni se nekoliko puta javi sumnja da je ona možda mogla proniknuti u pravo stanje moga srca, te da je to možda goni da se usteže, iz bojazni da mi ne zada bol. Ako je to tačno, onda moja žrtva ne znači ništa, moja tako jasna dužnost prema njoj nije ispunjena, i ja svakog časa bedno činim baš ono od čega toliko uzmičem. Odlučih da to dovedem u red, tako da više ne može biti nikakve sumnje — i da takvu pregradu, ako između nas postoji, srušim odlučnom rukom.

Bio je to — koliko razloga imam da ga se uvek sećam — hladan, neprijatan zimski dan. Nekoliko sati pre toga padao je sneg i ležao na zemlji ne mnogo dubok, ali polusmrznut. Vetar je na pučini prema mome prozoru duvao sa severa. Mislio sam o tome kako briše preko planinskih snežnih pustolina u Švajcarskoj, tada nepristupačnih ljudskoj nozi, i razmišljao šta je više pusto, ti usamljeni predeli ili usamljeni okeani.

»Hoćeš li izjahati danas, Trote?« upita tetka pomolivši glavu kroz vrata.

»Da, tetka, idem u Kenterberi. Lep je dan za jahanje«.

»Ne znam hoće li i tvoj konj biti istog mišljenja«, reče tetka; »sad stoji tamo pred vratima spuštene glave i ušiju kao da misli da je bolja njegova štala«.

Ovde mogu da primetim da je tetka mome konju dozvolila pristup na zabranjeno zemljište, mada prema magarcima nije ublažila stav ni za dlaku.

»Odmah će on živnuti«, rekoh ja.

»U svakom slučaju, jahanje će dobro doći njegovom gospodaru«, primeti tetka bacajući pogled na hartije na mom stolu. »Bog s tobom, dete, ti dosta vremena provodiš ovde. Nikad nisam pomišljala, dok sam čitala knjige, sa koliko se truda pišu«.

»Ponekad je mučan posao pročitati ih«, odgovorih ja, »a što se tiče pisanja, ono ima svojih draži, tetka«.

»Da, znam«, reče tetka, »Častoljublje, želja za uspehom, naklonost i još mnogo štošta, zar ne? Dobro, hajde, idi sad«.

»Znate li išta više«, rekoh ja, stojeći mirno pred njom, pošto me je ona potapšala po ramenu i sela u moju stolicu, »o onoj Agnesinoj ljubavi?«

Gledala je kratko vreme u moje lice pre no što odgovori:

»Mislim da znam, Trote«.

»Mislite da je vaš utisak tačan?« upitah ja.

»Mislim da jeste, Trote«.

Gledala je tako netremice u mene — sa nekom vrstom sumnje ili sažaljenja, ili iščekivanja u svojoj milošti — da ja još čvršće odlučih da joj pokažem sasvim veselo lice.

»I šta više, Trote ...« reče tetka.

»Šta?«

»Mislim da se Agnesa udaje«.

»Bog neka joj da svaku sreću«, rekoh ja veselo.

»Bog neka joj da sreću!« reče tetka, »i njoj i njenom mužu«.

Ponovih to, pozdravih se s tetkom, siđoh lako niz stepenice, uzjahah konja i odoh. Sad sam imao još više razloga nego pre da učinim ono što sam odlučio.

Kako se dobro sećam tog jahanja po zimi! Smrznutih čestica leda koje je vetar dizao sa travčica i nosio mi u lice; teškog topota konjskih kopita, koje su udarcima o zemlju izvodile neku melodiju; kruto uzorane, zamrzle zemlje; snežnih nanosa koji su se tako lako vrteli u kovitlac u starom majdanu krečnjaka, dok ih je vetar gonio pred sobom; zaduvanih konja upregnutih u kola puna sena koji su se pušili kad bi zastali na vrhu brega da se izduvaju i melodično tresli svoja zvonca; i pobelele padine i kose visoravni na pozadini mračnog neba, kao da ih je neko nacrtao na nekoj ogromnoj tabli.

Zatekoh Agnesu samu. Devojčice su bile otišle svojim kućama, a ona je sedela sama kraj vatre i čitala. Kad me vide da ulazim, spusti knjigu, pa me pozdravi kao obično, a onda uze svoju korpu za rad i sede u jedan od starinskih prozora.

Sedoh kraj nje na klupu u prozoru, te stadosmo pričati o onome što ja radim i kad će biti gotovo, i o tome koliko sam odmakao od vremena svoje poslednje posete. Agnesa je bila vrlo vesela i smejući se proricala da ću uskoro postati suviše slavan, te da se sa mnom više neće moći govoriti o tim stvarima.

»Zato sad koristim vreme što mogu više, kao što vidite«, reče Agnesa, »pa razgovaram s vama dok smem«.

Dok sam gledao u njeno lepo lice, koje je bilo nagnuto na rad, ona podiže svoje blage, bistre oči i vide da je posmatram.

»Vi ste danas zamišljeni, Trote!«

»Agnesa, hoćete li da vam kažem zašto? Došao sam da vam to kažem«.

Ona stavi rad na stranu, kao što je obično činila kad smo nešto ozbiljno razgovarali, i obrati svu svoju pažnju na mene.

»Draga moja Agnesa, sumnjate li u moju iskrenost prema vama?«

»Ne!« odgovori ona s izrazom iznenađenja.

»Sumnjate li da nisam prema vama isti kao što sam uvek bio?«

»Ne!« odgovori ona kao i pre.

»Sećate li se da sam pokušao da vam kažem, kad sam se vratio kući, koliku vam zahvalnost dugujem, mila Agnesa, i koliko toplih osećanja gajim prema vama?«

»Sećam se«, odgovori ona nežno, »vrlo dobro«.

»Vi imate neku tajnu«, rekoh ja. »Podelite je sa mnom, Agnesa«.

Ona obori oči i stade drhtati.

»Ne bih mogao propustiti da saznam, čak i da nisam čuo od drugoga, i ne od vas, Agnesa, što izgleda čudno — da postoji neko kome ste poklonili blago svoje ljubavi. Nemojte me isključiti iz onog što je u tako tesnoj vezi sa vašom srećom! Ako možete da imate poverenja u mene, kao što kažete, i kao što znam da možete, dopustite da vam budem prijatelj, brat, u tome kao i u svemu drugom«.

Ona se diže sa sedišta u prozoru i baci na mene molećiv, gotovo prekoran pogled, pa pošto potrča preko sobe, kao da nezna kuda će, pokri lice rukama i brižnu u takav plač, da mi se srce steglo.

Pa ipak njene suze probudiše nešto u meni i ispuniše mi srce nekom nadom. Iako nisam znao zašto, te suze dovedoh u vezu s onim tihim, tužnim osmehom koji mi je ostao u pamćenju, i one me potresoše više nadom nego strahom i žalošću.

»Agnesa! Sestro! Najmilija! Šta sam uradio?«

»Pustite me, Trotvude; idem. Nije mi dobro. Nisam pri sebi. Govorićemo drugi put. Pisaću vam. Nemojte mi sad govoriti. Nemojte, nemojte!«

Pokušah da se setim šta mi je rekla kad sam ono razgovarao s njom one noći o tome kako njenoj ljubavi nije potrebno uzvraćanje. Učini mi se kao da čitav jedan svet treba da pretražim u jednom trenutku.

»Agnesa, ne mogu da vas gledam takvu; ne mogu da podnesem pomisao da sam ja uzrok tome. Draga moja devojko, draža od svega u životu, ako ste nesrećni, dopustite mi da podelim s vama vašu nesreću. Ako vam treba pomoći ili saveta, dopustite da pokušam da vam ih dam. Ako vam stvarno neki teret leži na srcu, dopustite da vam ga olakšam. Za koga ja sad živim, Agnesa, ako ne za vas?«

»O, poštedite me! Nisam pri sebi! Drugi put!« bilo je sve što sam mogao da razaberem.

Je li me to kakva sebična zabluda zavela? Ili se sad, kad sam već ugledao zračak nade, preda mnom nešto otvaralo o čemu nisam smeo da mislim?

»Moram reći još nešto. Ne mogu dopustiti da me ovako ostavite! Za ime božje, Agnesa, nemojte dozvoliti da se sad pogrešno razumemo posle tolikih godina i svega što je došlo i prošlo s njima! Moram da govorim otvoreno. Ako još ma i malo mislite da bih mogao zavideti nekome na sreći koju ćete mu vi podariti, ako mislite da vas se ne bih mogao odreći u korist vama dražeg zaštitnika koga ste sami izabrali, i da ne bih mogao sa svog mesta, po strani, gledati zadovoljno vašu radost, okanite se toga, jer ja to ne zaslužujem. U tome što osećam prema vama nema ni trunčice sebičnosti«.

Sad je bila mirna. Ubrzo okrete svoje bledo lice prema meni i reče tihim glasom, pomalo isprekidanim, ali jasnim:

»Dužna sam zbog vašeg čistog prijateljstva prema meni, Trotvude, u koje zaista ne sumnjam — da vam kažem da se varate. To je sve što mogu učiniti. Ako mi je nekad, u toku ranijih godina bila potrebna pomoć ili savet, dobijala sam. Ako sam ponekad bila i nesrećna, to osećanje je sada prošlo. Ako sam ikada imala kakav teret na srcu, neko mi ga je olakšao. Ako sam imala neku tajnu, ona nije

nova i nije — ono što vi mislite. Ne mogu da je otkrijem ili podelim. Ona je dugo bila moja, pa mora ostati moja«.

»Agnesa! Stanite! Samo časak!«

Htela je da ode, ali je zadržah. Obgrlih je rukom oko pasa. »U toku ranijih godina!« »Nije nova!« Nove mi se misli i nade uskovitlaše u duši i sve se boje mog života stadoše menjati.

»Mila moja, Agnesa! Koju sam toliko cenio i poštovao — koju tako odano volim! Kad sam danas dolazio ovamo, mislio sam da ništa ne može iznuditi ovo priznanje. Mislio sam da ću ga moći držati u svom srcu celog života, dok ne ostarimo. Ali, Agnesa, ako u meni zaista postoji neka novorođena nada da ću vas ikad moći nazvati drukčije nego sestrom, sasvim drukčije nego sestrom ...«

Suze su joj brzo tekle, ali su bile drukčije od onih koje su maločas tekle i videh kako se moja nada sija u njima.

»Agnesa! Vazdašnja moja vodiljo i potporo moja! Da ste više mislili na sebe, a manje na mene dok smo rasli zajedno, verujem da moja vetrenjasta mašta ne bi odlutala od vas. Ali vi ste bili toliko bolji od mene, tako potrebni svakoj mojoj dečačkoj nadi i razočaranju, da mi je postala druga priroda imati vas da vam se poveravam i da se na vas oslanjam u svačem, priroda koja je za neko vreme istisnula onu prvu i veću koja vas voli, kao što vas zaista volim«.

Još je plakala, ali ne tužno — već radosno, dok sam je ja stezao u zagrljaj kako nikad nisam, i kako sam mislio da nikad neću!

»Dok sam voleo Doru, nežno, Agnesa, kao što znate ...«

»Znam!« viknu ona ozbiljno. »Srećna sam što to znam!«

»Dok sam je voleo — čak i onda — moja bi ljubav bila nepotpuna bez vaše naklonosti. Ali sam imao i tu naklonost, te mi se ljubav upotpunila. A kad izgubih Doru, Agnesa, šta bi od mene bilo da nije vas, još i sad?«

Bila je još čvršće u mojim rukama, bliže mom srcu, sa drhtavom rukom na mom ramenu, dok su joj slatke oči sijale kroz suze, uprte u moje!

»Otišao sam, draga Agnesa, voleći vas. Bavio sam se tamo, voleći vas. Vratio sam se kući, voleći vas!«

I tad pokušah da joj ispričam o borbi koja se vodila u meni i o zaključku do kojeg sam došao. Pokušah da iznesem pred nju svoju dušu istinito i potpuno. Pokušah da joj objasnim kako sam se nadao da sam došao do boljeg poznavanja i sebe i nje; kako sam se pomirio s onim što mi je donelo to bolje poznavanje i kako sam došao k njoj, čak i samog tog dana, ubeđen u to. Ako me toliko voli, rekoh joj, da, bi me mogla uzeti za muža, ja sam njen, mada je ničim nisam zaslužio, osim svojom istinitom ljubavlju prema njoj i mukama u kojima je ta ljubav sazrela i postala ono što jeste, te sam je zato otkrio. I dok sam govorio, Agnesa, iz tvojih me je čestitih očiju gledao duh moje detinjaste ženice i govorio da činim dobro i vezivao me kroz tebe za moje najnežnije uspomene na Malog Cvetka, koji je uvenuo u svom procvatu!

»Tako sam blažena, Trotvude, srce mi je prepuno, ali moram ti reći jednu stvar«.

»Šta, mila moja?«

Ona položi nežno ruku na moje rame, pa mi mirno pogleda u lice.

»Zar još ne znaš šta?«

»Bojim se da nagađam šta bi to moglo biti. Reci mi, draga«.

»Volela sam te celog života«.

O, bili smo srećni, srećni! Suze nam nisu tekle zbog iskušenja (njena su bila kudikamo veća) kroz koja smo prošli pre no što smo došli do toga, nego zbog ushićenja što smo došli do takve sreće i što se nikad više nećemo rastajati!

I šetali smo se zajedno kroz polja te zimske večeri, i ledeni vazduh kao da je s nama delio blaženi mir koji je vladao u nama. Zablistaše i prve zvezde, a mi smo i dalje šetali, i gledajući u njih

zahvaljivali bogu što nas je doveo do tog mira.

Zajedno smo stajali u onom našem dobro poznatom starinskom prozoru u noći, dok je mesec sijao — Agnesa očiju dignutih prema njemu, a, ja idući njenim pogledom. Duge milje puta ukazaše se mojim duhovnim očima, i videh kako po njemu naporno gazi jedan otrcan, umoran dečko, napušten i zanemaren, koji će doživeti da jednog dana nazove svojim to srce koje je, eto, kucalo uz moje.

Bilo je skoro vreme večeri sutradan kad smo se pojavili pred tetkom. Pegoti mi reče da je gore u mojoj sobi za rad, koju je Pegoti, ponoseći se time, uređivala tako da uvek bude spremna za mene. Nađosmo tetku gde sedi kraj vatre, i to sa naočarima.

»Bože blagi«, reče tetka gledajući kroz sumrak, »koga ti to dovodiš?«

»Agnesu«, rekoh ja.

Kako smo se dogovorili da joj isprva ništa ne kažemo, tetka se jako razočara. Ona baci na mene pogled pun nade kad izgovorili »Agnesu«, ali kad vide da sam isti kao uvek, samo očajno skide naočare, pa protrlja njima nos.

Ali ipak srdačno pozdravi Agnesu, te smo malo kasnije već sedeli dole, u osvetljenom salonu, za večerom. Tetka dva-tri puta metnu naočare da me ponovo pogleda, ali ih isto toliko puta skide, razočarana i svaki put protrlja nos — na veliko strahovanje gospodina Dika, koji je znao da je to rđav znak.

»Uzgred budi rečeno, tetka«, rekoh ja posle večere, »govorio sam Agnesi o onome što ste kazali«.

»Onda si, Trote«, reče tetka pocrvenevši, »rđavo uradio i prekršio obećanje«.

»Vi se valjda ne ljutite, tetka? Uveren sam da se bar nećete ljutiti kad čujete da Agnesa nije nesrećno zaljubljena?«

»Koješ tarije!« reče tetka.

Pošto videh da je to tetki neprijatno, pomislih da je najbolje da učinim kraj neprijatnosti. Odvedoh Agnesu, pošto sam je zagrlio, do naslona njene stolice, pa se oboje nagnusmo nad tetku. Tetka samo pljesnu rukama i pogleda kroz naočare, pa dobi histeričan napad, prvi i poslednji put otkako je znam.

Njena histerija privuče i Pegoti. Čim se tetka povratila, ona se baci na Pegoti, pa je stade nazivati matorom glupačom i grliti iz sve snage. Posle toga zagrli i gospodina Dika, koji je time bio naročito počastvovan, ali i jako iznenađen, pa im zatim kaza zašto sve to. Na to smo svi zajedno sijali od sreće.

Nisam mogao da doznam je li tetka u našem poslednjem kratkom razgovoru bila pribegla skromnoj prevari ili je pogrešno shvatila moje duševno stanje. Reče mi samo da je bilo sasvim dovoljno da mi kaže da se Agnesa udaje, i da sad bolje no iko zna koliko je to tačno.

Venčali smo se posle petnaest dana. Tredls, Sofija, Doktor i gospođa Strong bili su jedini gosti na našoj tihoj svadbi. Ostavili smo ih pune radosti i otputovali kolima. Stezao sam u zagrljaj izvor svih dostojnih stremljenja koja sam ikad imao, srž mene samog, krug mog života, svoje rođeno zlato, svoju ženu, a ljubav moja prema njoj bila je na steni sazdana.

»Mili moj mužiću!« reče Agnesa. »Sad kad mogu da te zovem tim imenom, imam još nešto da ti kažem«.

»Da čujem, ljubavi moja!«

»To potiče od one noći kad je Dora umrla. Poslala te je po mene«.

»Jeste«.

»Rekla mi je da mi nešto ostavlja. Možeš li se setiti šta?«

Mislim, rekoh joj, da mogu. Privukoh bliže sebi svoju ženu, koja me je tako dugo volela.

»Rekla mi je da ima poslednji put nešto da me zamoli i da mi ostavlja poslednji amanet«.

»I to ...«

»Da samo ja zauzmem njeno mesto«.

I tu Agnesa položi glavu na moje grudi, pa stade plakati, te i ja zaplakah s njom, iako smo bili tako srećni.

GLAVA LXIII

JEDAN POSETILAC

Ono što sam imao nameru da zabeležim skoro je završeno; ali u mojim uspomenama jasno postoji još jedan događaj na kojem se rado zadržavam i bez kojeg bi jedna nit u mreži koju sam ispleo ostala zamršena.

Moja slava i imanje su porasli, a moja sreća postala potpuna. Prošlo je već deset srećnih godina otkako sam se oženio. Agnesa i ja smo jedne prolećne večeri sedeli kraj vatre, u našoj kući u Londonu, dok su se naša tri deteta igrala u sobi, kad mi javiše da neki stranac želi da me vidi.

Upitali su ga je li došao poslom, a on odgovori da nije; došao je iz zadovoljstva da me vidi i prevalio dugi put. Neki star čovek, reče mi služavka i izgleda kao farmer.

Kako je to deci zvučalo tajanstveno, i više kao početak kakve omiljene bajke koju je Agnesa imala običaj da im priča, nešto nalik na reči kojima se uvodi kakva zaogrnuta zla stara vila koja mrzi svakog — među njima nastade komešanje. Jedan od naših dečaka zavuče glavu u majčino krilo, da se skloni

od zla, a mala Agnesa, naše najstarije dete, postavi lutku u stolicu, da je zamenjuje, a sama se sakri iza prozorskih zavesa i proturi odande svoju zlatnu, kovrdžavu kosicu, da vidi šta će se dalje desiti.

»Uvedite ga ovamo!« rekoh ja.

Uskoro se pojavi, zaustavivši se na vratima, snažan starac prosede kose. Mala Agnesa, privučena njegovim izgledom, pritrča da ga uvede u sobu, a ja još ne videh dobro njegovo lice, kad moja žena dignuvši se, viknu prema meni, zadovoljnim i uzbuđenim glasom, da je to gospodin Pegoti!

I zaista je bio gospodin Pegoti. Starac, ali rumen, krepak i snažan starac. Pošto prođe naše prvo uzbuđenje i on sede kraj vatre, sa decom na kolenima, pa mu plamen osvetli lice, učini mi se kršan i jak, naočit, kao nijedan starac od sviju koje sam video.

»Gos‘n Davide«, reče on. I to staro ime izgovoreno na stari način zazvuča tako prirodno mome uhu! »Gos‘n Davide, srećan je ovaj trenutak za mene u koji vas ponovo ugledah, zajedno sa vašom vernom ženom«.

»Zaista srećan trenutak, dragi prijatelju«, viknuh ja.

»I sa ovom ovde lepom dečicom«, reče gospodin Pegoti. »Gledati ovo cveće ovde! Da, gos‘n Davide, bili ste kao najmanji od ovih ovde kad sam vas prvi put video. Kad Emilija nije bila nimalo veća, a naš siroti dečko tek malo derle«.

»Vreme je odonda više izmenilo mene nego vas«, rekoh ja. »Nego, neka ovi dragi vragolani idu u krevet, i pošto ne smete odsesti ni u jednoj drugoj kući u Engleskoj, recite mi gde da pošaljem po vaše stvari, bože, i je li među njima i ona stara crna torba koja je toliko sveta proputovala — pa ćemo onda uz čašicu jarmutskog groga ispričati šta se dogodilo za ovih deset godina!«

»Jeste li sami?« upita, Agnesa.

»Jesam, gospođo«, reče on ljubeći joj ruku, »sasvim sam«.

Posadismo ga između nas, ne znajući kako da mu što bolje ukažemo dobrodošlicu; i dok sam slušao njegov stari, dobro poznati glas, mogao sam zamišljati da je i sada na svom dugom putu u traganju za svojom dragom nećakom.

»Mnogo vode treba prebroditi«, reče gospodin Pegoti, »da se stigne ovamo, i to samo za četiri nedelje. Ali je voda, naročito kad je slana, meni sasvim prirodna, a prijatelji su mi dragi, znate, pa me, eto, sad ovde imate. O, pa to ispade neki stih«, reče gospodin Pegoti iznenađen, »iako nisam imao takvu nameru«.

»Nećete valjda tako brzo ponovo prevaliti tolike hiljade milja?« upita Agnesa.

»Hoću, gospođo«, odgovori on. »Obećao sam Emiliji pre no što sam pošao. Znate, ja se ne podmlađujem sa godinama, i da nisam sad pošao na put, vrlo je verovatno da to nikad više ne bih učinio. A uvek mi je bilo u pameti da moram doći i videti gos'n Davida i vas, njegovu milu ženicu, u vašem srećnom domu pre no što suviše ostarim«.

Gledao nas je kao da ne može dovoljno da nas se nagleda. Agnesa, smejući se, ukloni nekoliko njegovih rasutih prosedih pramenova da nas bolje vidi.

»A sad nam ispričajte šta je sve bilo s vama«.

»Brzo ću vam ispričati šta je s nama bilo«, odgovori on; »nije nam se dogodilo ništa naročito, ali smo napredovali. Stalno smo napredovali. Radili smo kako treba, i možda smo u početku živeli teško, ali smo stalno napredovali. Nešto s ovcama, nešto s govedima, nešto s ovim, nešto s onim, postigli smo toliko da ne može bolje biti. Nekako kao da je božji blagoslov bio na nama«, reče gospodin Pegoti i, pun pobožnosti, saže glavu; »u svemu smo imali samo uspeha. To jest dugim vremenom. Ako ne juče, onda danas. Ako ne danas, onda sutra«.

»A Emilija?« upitasmo u istom trenutku i Agnesa i ja.

»Emilija«, reče on, »otkako ste je vi napustili gospođo, nikad je nisam čuo da se moli uveče, sa druge strane platnene pregrade, kad se nastanismo u australijskom čestaru, a da ne pomene vaše ime; i kad ona i ja izgubismo iz vida gos'n Davida, onog sjajnog sunčevog zalaska, u početku je bila tako utučena, da verujem da ne bi podnela ono što je gos'n David čuvao od nas tako ljubazno i uviđavno. Ali na brodu je bilo siromašnog sveta koji je bio bolestan, te se brinula o tim ljudima, pa je bilo i dece u našem društvu, te se brinula i o toj deci; i tako se zaposlila i činila dobra dela, pa joj je to pomoglo«.

»Kad je prvi put doznala za ono?« upitah ja.

»Kad sam ja doznao, krio sam od nje«, reč gospodin Pegoti, »gotovo godinu dana. Tada smo živeli na jednom usamljenom mestu, ali među divnim drvećem i ružama, koje su pokrivale našu kuću do samog krova. Jednog dana, dok sam radio napolju, dođe neki putnik iz naših krajeva. Norfoka ili Safoka u Engleskoj, ne znam tačno iz kog, koga smo, naravno, primili u kuću i dali mu da jede i pije, i poželeli mu dobrodošlicu. Mi to svi radimo, cela kolonija. Imao je kod sebe neke stare novine i još druge štampane izveštaje o buri. Tako je doznala o tome. Kad sam se uveče vratio kući, video sam da zna«.

On spusti glas kad izgovori ove reči i ozbiljnost, koje se tako dobro sećam, pojavi mu se na licu.

»Je li to uticalo na nju?« upitasmo mi.

»Jeste, dosta dugo«, reče on mašući glavom, »ako ne i do dana današnjeg. Ali mislim da joj je samoća koristila. A imala je dosta posla oko živine i drugih stvari, pa je misleći na to nekako progurala. Pitam se«, reče on zamišljeno, »gos'n Davide, kad biste sad videli moju Emiliju, da li biste je poznali?«

»Zar se toliko promenila«, upitah ja.

»Ne znam. Ja je vidim svakog dana, pa ne znam; ali ponekad se i meni čini. Omalena prilika«, reče gospodin Pegoti gledajući u vatru, »kao izbolovana; blage, tužne plave oči; nežno lice; lepa glavica; malo oborena; tihi glas — gotovo bojažljiv. Eto, to vam je Emilija«.

Posmatrali smo ga ćutke dok je sedeo i još uvek gledao u vatru.

»Neki misle«, reče on, »da je bila nesrećno zaljubljena; neki da joj je umro verenik. Niko ne zna šta je u stvari. Mogla se mnogo puta dobro udati. ‚Ali ujače', govorila bi mi ona ‚to je zauvek prošlo'. Vesela dok je sa mnom, povučena kad je neko tu; rado će poći kuda hoćeš da pouči neko dete, ili da neguje bolesnika, ili da pomogne kojoj devojci koja se udaje (pomagala je mnogima, ali sama na venčanje nikad nije otišla); puna ljubavi za svog ujaka; strpljiva; omiljena i kod mladih i kod starih, pa je traži svako ko je u nevolji. Eto, to vam je Emilija!«

On prevuče rukom preko lica i sa prigušenim uzdahom diže pogled s vatre.

»Je li Marta još s vama?« upitah ja.

»Već je druga godina, gos‘n Davide«, odgovori on, »kako se Marta udala. Neki mlad čovek, farmerski radnik, koji je prolazio pokraj nas na putu za pijacu sa teretnim kolima svoga gospodara — to je put od preko pet stotina milja tamo i natrag — ponudio je da je uzme za ženu, jer su žene tamo vrlo retke, pa da se nastane sami za sebe u česti. Ona mi je kazala da mu ispričam njenu istoriju. I ja mu ispričah. Venčali su se i žive četiri stotine milja daleko od svakog glasa sem svog i pesme ptica«.

»A gospođa Gamidž?« upitah ja.

To je bio svakako prijatan predmet, jer gospodin Pegoti iznenada prasnu u grohotan smeh i stade rukama trljati noge, kako je imao običaj u davno istruleloj lađi kad je bio dobro raspoložen.

»Hoćete li mi verovati«, reče on, »da je i njoj neko ponudio da je uzme za ženu! Ako jedan kuvar s lađe, koji se tamo nastanio, gos‘n Davide, nije ponudio da uzme gospođu Gamidž za ženu, neka me đavo odnese — i ništa vam lepše od ovog ne umem reći!«

Nikad nisam video Agnesu da se toliko smeje. Ovo iznenadno ushićenje gospodina Pegotija toliko je razveseli, da nije mogla prestati sa smejanjem, i što se više smejala, sve je više i mene nagonila na smeh, a što je više raslo ushićenje gospodina Pegotija, to je on više trljao noge.

»Pa šta je kazala gospođa Gamidž?« upitah ja kad se dovoljno uozbiljih.

»Ako ćete mi verovati«, odgovori on, »gospođa Gamidž umesto da kaže: ‚Hvala vam, vrlo sam vam obavezna, ali ne mogu da menjam svoj način života u ovim godinama‘ — zgrabi vedro vode koje je tu stajalo, pa ga sruči na glavu tog brodskog kuvara, dok on ne viknu za pomoć, te ja utrčah i spasoh ga«.

Gospodin Pegoti prasnu u grohotan smeh, a Agnesa i ja mu se pridružismo.

»Ali moram vam ovo reći o tom dobrom stvoru«, nastavi on brišući lice kad smo već šuštali od smeha; »bila je sve ono što nam je obećala da će biti, i još više. Ona je najpreduzimljivija, najodanija

i najčestitija žena na svetu, gos‘n Davide. Nikad nisam čuo da se žali da je sama i napuštena, ni za jedan trenutak, čak ni onda kad smo tek stigli u koloniju i kad smo bili novajlije. I nikad više nije mislila na matorog, uveravam vas, otkako smo napustili Englesku!«

»A sad, naposletku, ali ne i o poslednjem, o gospodinu Mikoberu«, rekoh ja. »Isplatio je sve svoje obaveze koje je ovde napravio, čak i Tredlsovu menicu, sećaš li se, draga Agnesa, i zato možemo biti sigurni da mu je dobro. . Ali kakve su najnovije vesti o njemu?«

Gospodin Pegoti smešeći se gurnu ruku u svoj unutarnji džep na kaputu, pa izvadi male novine neobičnog izgleda.

»Treba da znate, gos‘n Davide«, reče on, »da smo mi sad napustili čestu, pošto dobro stojimo, i otišli pravo u pristanište Port Midlbej Harbor, gde se nalazi ono što mi zovemo varoš«.

»Je li gospodin Mikober bio u česti blizu vas?« upitah ja.

»Bože moj, pa to se zna«, reče gospodin Pegoti, »i počeo je da radi sa velikom voljom. Ne želim da ikad sretnem džentlmena ornijeg za rad i sa čvršćom voljom. Gledao sam onu njegovu ćelavu glavu kako se znoji na suncu, gos‘n Davide, i gotovo mislio da će se istopiti. A sad vam je on sudija«.

»Sudija?« upitala ja.

Gospodin Pegoti pokaza jedan odeljak u novinama »Port Midlbej Tajmsa«, odakle pročitah naglas sledeće:

»Juče je u velikoj hotelskoj dvorani priređen javni ručak u čast našeg otmenog koloniste i sugrađanina gospodina. Vilkinsa Mikobera, oblasnog sudije Port Midlbeja. Sala je bila prepuna. Izračunato je da je za ručkom bilo najmanje četrdeset sedam osoba, ne računajući one koji su bili u hodniku i na stepenicama. Lepota, moda i otmenost Port Midlbeja nagrnula je da oda počast čoveku tako opravdano cenjenom, tako visoko obdarenom i tako opšte omiljenom. Predsedavao je doktor Mel (iz Salem Hausa, kolonijalne srednje škole Port Midlbeja), a sa njegove desne strane sedeo je naš otmeni gost. Pošto su uklonjeni stolnjaci, i pošto je otpevano »Non Nobis« (divno izvedena pesma, u kojoj smo jasno razaznavali zvonki glas darovitog amatera gospodina Vilkinsa Mikobera Mlađeg) ozbiljno su nazdravljene uobičajene rodoljubive zdravice i sa ushićenjem primljene. Onda je doktor Mel, u govoru prepunom osećajnosti, nazdravio »našem otmenom gostu, ukrasu našega grada. Da ne da bog da nas ikad napusti, sem ako dobije bolje mesto, ali neka njegov uspeh među nama bude takav, da, bude nemoguće da mu se pruži bolje mesto!« Klicanje s kojim je primljena ova zdravica ne da se opisati. Klicanje je neprestano grmelo i stišavalo se kao talasi na moru. Najzad se sve umiri i gospodin Vilkins Mikober ustade da se zahvali. Daleko bilo od nas da u sadanjim prilikama i pri srazmerno još nesavršenim mogućnostima našeg preduzeća pokušamo da pratimo našeg otmenog građanina u glatkim i tečnim rečenicama njegovog uglađenog i vrlo kitnjastog govora. Neka bude dovoljno što ćemo primetiti da je to bilo remek-delo rečitosti, i da su oni odlomci u kojima je podrobnije opisivao od početka tok svog uspelog života, i u njima opomenuo svoje mlade slušaoce da se čuvaju od opasnosti nasedanja na sprudove prekomernog broja novčanih obaveza koje ne bi bili u stanju da izmire — naterali suze na oči najmuževnijim među prisutnima. Ostale zdravice su upućene doktoru Melu, gospođi Mikober (koja se ljupko klanjala glavom u znak zahvalnosti iz pobočnih vrata, gde se sjajna kita lepotica podigla na stolice da prisustvuje ovom ugodnom prizoru, a i da ga u isto vreme ukrasi); gospođi Ridžer Begs (bivšoj gospođici Mikober); gospođi Mel; gospodinu Vilkinsu Mikoberu Mlađem (koji je nasmejao društvo svojom duhovitom primedbom da nije u stanju da se zahvali govorom, ali će, s dopuštenjem, to učiniti pesmom); porodici gospođe Mikober (dobro poznatoj, nije potrebno ni napominjati, u majci — domovini), itd. itd. itd. Na kraju svega ovog uklonjeni su stolovi kao nekom čarolijom i sve pripremljeno za igru. Među poklonicima Terpsihore, boginje igre, koji su se zabavljali sve dok sunašce jarko ne opomenu da je vreme rastajanju, naročito su vredni pomena gospodin Vilkins Mikober Mlađi i ljupka i savršeno uglađena gospođica Helena, četvrta kći doktora Mela«.

Zaustavio sam se na imenu doktora Mela, zadovoljan što vidim da se gospodin Mel, bivši ugnjetavani učiteljski pomoćnik moga Midlsekskog sudije, nalazi u srećnijim okolnostima, kad mi gospodin Pegoti obrati pažnju na drugi deo novina, gde mi pogled pade na moje rođeno ime, i ja pročitah ovo:

»Gospodinu Davidu Koperfildu« znamenitom piscu

»Dragi moj gospodine,

»Mnoge su godine minule otkako sam imao priliku da svojim očima posmatram crte lica sada tako poznate uobrazilji velikog broja obrazovanog sveta.

»Ali, dragi moj gospodine, mada sam lišen (silom prilika koje nisu bile u mojoj vlasti) od ličnog druženja sa prijateljem i drugom moje mladosti, ipak mi nije prošao neopaženo njegov veliki uzlet. Niti sam isključen, mada je između nas:

»Zaurl‘o razdvoj pučina morskih«....(Berns) od učešća u duševnim gozbama koje on prostire pred nas.

»Zbog toga ne mogu dopustiti da odavde otputuje osoba koju mi uzajamno poštujemo i cenimo, a da, dragi moj gospodine, ne iskoristim ovu javnu priliku da se zahvalim, s moje strane, a, usuđujem se da dodam, i u ime svih žitelja Port Midlbeja, čijem uživanju vi toliko doprinosite.

»Samo nastavite, dragi moj gospodine! Vi ste i ovde poznati i cenjeni. Mada smo »daleko«, mi nismo »bez prijatelja« i »potišteni«, a niti smo (mogu dodati) »spori«. Samo nastavite, moj dragi gospodine, svoj orlovski let. Žitelji Port Midlbeja usuđuju se, barem, da vas posmatraju na tom putu sa radošću, uživanjem i poukom.

»Među očima koje će se dizati prema vama s ovog dela zemljinog šara, uvek će biti, dok je u njemu svetlosti i života, oko koje pripada

Vilkinsu Mikoberu sudiji«.

Pregledajući ostali sadržaj lista, videh da mu je gospodin Mikober marljiv i cenjen saradnik. U istom broju je bilo još jedno njegovo pismo u vezi sa nekim mostom; tu se nalazio i jedan oglas o zbirci njegovih sličnih pisama, koja će se ubrzo ponovo štampati u ukusnom izdanju, »sa znatnim dopunama«, a i uvodni članak je, sem ako se ne varam, poticao od njega.

Govorili smo mnogo o gospodinu Mikoberu i drugih večeri dok je gospodin Pegoti bio kod nas. Stanovao je s nama za sve vreme svog boravka ovde — što je trajalo, mislim, nešto manje od mesec dana, pa su njegova sestra i moja tetka došle u London da ga vide. A zatim se Agnesa i ja rastadosmo s njim na brodu, pri odlasku, da se nikad više na zemlji ne rastajemo.

Ali pre no što je otputovao, pošao je sa mnom u Jarmut, da vidi malu nadgrobnu ploču koju sam postavio na grobu u spomen Hamu. Dok sam na njegov zahtev prepisivao jednostavni natpis, videh kako se saginje i uzima busen trave sa groba.

»Za Emiliju«, reče on, dok je to stavljao u nedra. »Obećao sam joj to, gos‘n Davide«.

GLAVA LXIV

POSLEDNJI OSVRT

I sad je kraj mojoj pisanoj istoriji. Da se osvrnem unazad još jednom — poslednji put — pre no što sklopim ove stranice.

Vidim sebe i Agnesu kako zajednički idemo drumom života. Oko nas vidim našu decu i naše prijatelje, i putujući tako slušam buku mnogih glasova prema kojima ne ostajem ravnodušan.

Koja su mi lica najjasnija u toj gomili koja prolazi? Gle, sva se ona osvrću na mene dok sam sebi postavljam to pitanje.

Evo moje tetke sa još jačim naočarima, starice od osamdeset i više godina, ali još uvek uspravne, koja će vam preći odjednom šest milja u zimsko vreme.

Tu je uvek s njom Pegoti, moja dobra, stara dadilja, isto tako sa naočarima, koja se navikla da šije uveče sasvim blizu lampe, ali koja ne seda za posao bez komadića voštanice, aršina u onoj kućici i kutije za rad na čijem poklopcu stoji crkva Sv. Pavla.

Jagodice, i ruke Pegotine, onako tvrde i crvene u danima mog detinjstva, kad sam je pitao zašto ptice ne kljucaju njih umesto jabuka, sad su smežurane, dok je sjaj njenih očiju, koje su nekad bacale u zasenak sve ostalo na njenom licu, nešto pomrknuo, mada se još uvek svetlucaju; ali je njen grubi kažiprst, koji me je nekad podsećao na rende za oraščiće, sasvim isti, tako da se kad spazim da ga hvata moje najmlađe dete — dok se tetura od tetke do nje, setim našeg malog salona u staroj kući kad sam jedva umeo da hodam. Staro razočarenje moje tetke sad je ispravljeno. Ona je kuma pravoj pravcatoj Betsi Trotvud, a Dora, odmah za njom po starosti, kaže da je ona suviše mazi.

Eno nečeg povelikog u Pegotinom džepu. To je ništa manje nego Knjiga o krokodilima, koja je sada prilično raskupusana, i sa mnogo poderanih listova, ušivenih preko sredine, ali koju Pegoti pokazuje deci kao dragocenu uspomenu. Čudno se osećam dok gledam svoje rođeno detinje lice kako me gleda iz Knjige o krokodilima, i dok me podseća na mog starog poznanika Bruksa iz Šefilda.

Za vreme ovog letnjeg raspusta gledam među svojim sinovima jednog starog čoveka kako pravi ogromne zmajeve i kako ih posmatra dok lete, srećan tako da se to ne da recima opisati. On me pozdravlja ushićeno i šapuće namigujući i klimajući glavom:

»Trotvude, biće vam drago kad čujete da ću završiti predstavku kada ne budem imao ništa drugo da radim, i da je vaša tetka najdivnija žena na svetu«.

A ko je ona pogrbljena gospođa koja se poštapa i pokazuje lice na kojem se još vide tragovi nekadašnjeg ponosa i lepote, i koja se prepire uz svadljivo, izlapelo, nemirno tumaranje misli. Nalazi se u nekom vrtu, a kraj nje neka oštra, crnomanjasta, uvela žena, sa belim ožiljkom na usni. Da čujem šta govore.

»Rozo, zaboravila sam ime ovog gospodina«.

Roza se naginje prema njoj i dovikuje:

»Gospodin Koperfild«.

»Milo mi je što vas vidim, gospodine, žao mi je što vidim da ste u crnini. Nadam se da će vas vreme izlečiti«.

Njena nestrpljiva drugarica grdi je i kaže da nisam u crnini, govori joj da me ponovo pogleda i pokušava da je osvesti.

»Videli ste moga sina, gospodine?« kaže starija gospođa. »Jeste li se pomirili?«

Gledajući me ukočeno, ona diže ruke na čelo i ječi. Odjednom stane da viče strašnim glasom:

»Rozo, hodi ovamo! On je umro!«

Roza kleči kraj njenih kolena i čas je miluje, a čas se svađa s njom; pa joj onda besno govori:

»Ja sam ga volela više no što ste ga vi ikad voleli!« a zatim je uspavljuje na svojim grudima, kao bolesno dete. Tako ih ostavljam, tako ih uvek nalazim, tako provode vreme iz godine u godinu.

Koji to brod dolazi iz Indije i koja je to Engleskinja udata za džangrizavog, starog škotskog Kreza, sa velikim klempavim ušima? Je li moguće da je to Džulija Mils?

Zaista Džulija Mils, mrzovoljna i elegantna, sa Crncem koji joj donosi na zlatnom poslužavniku karte i pisma, i crvenokožom ženom u platnenoj haljini i svetloj marami oko glave, koja joj donosi drugi doručak u oblačionicu. Ali Džulija više ne piše dnevnik, nikada ne peva ljubavne tužbalice, i

večito se svađa sa starim škotskim Krezorn koji je neka vrsta žutog medveda sa uštavljenom kožom. Džulija pliva u bogatstvu, i ni o čemu drugom niti govori niti misli. Više sam je voleo u pustinji Sahari.

Ili je možda to pustinja Sahara! Jer, mada Džulija ima veličanstvenu kuću i otmeno društvo, i svaki san raskošne ručkove, ne vidim nikakvog zelenila oko nje, nešto što bi ikada moglo da procveta ili donese roda. Vidim šta Džulija naziva »društvom«; tu je gospodin Džek Meldon iz Nadleštva za patente, koji mi, pun podsmeha za onoga koji ga je tamo zaposlio, govori o Doktoru kao »tako dražesno drevnom«. Ali o Džulija, ako se takva šuplja gospoda i gospođe nazivaju društvom, i ako se dobar odgoj sastoji u izražavanju ravnodušnosti prema svemu što može da unapredi ili unazadi čovečanstvo, onda verujem da smo zbilja zalutali u tu, eto tu, pustinju Saharu, i da bi bolje bilo da tražimo izlaza iz nje.

I gle Doktora, uvek našeg dobrog prijatelja, koji vredno radi na svom Rečniku, negde oko slova D, i koji je srećan u svom domu i sa svojom ženom. Tu je i Vojničina sa znatni spuštenim životnim dogledom, ni prineto onom nekadašnjem uticaju!

Nešto docnije nailazim i na svog dragog starog Tredlsa kako radi u svojoj kancelariji u sudu. Izgleda vrlo zaposlen, a kosa mu je, onde gde nije ćelav, postala buntovnija no ikada pre usled neprestanog pritiskivanja advokatskom perikom! Sto mu je pokriven velikom gomilama hartije, i ja mu kažem, gledajući oko sebe:

»Da je Sofija sad vaš pisar, Tredlse, imala bi mnogo posla!«

»Možete sad pričati, Koperfilde, koliko hoćete. Ali ono su bili divni dani, u Holborn Kortu! Zar nisu?«

»Kad vam je kazala d ćete biti sudija? Ali tada se o tome nije mnogo govorilo u gradu!«

»Naravno«, kaže Tredls, »ako ikad postanem ...«

»Kako, pa znate i sami da ćete postati«.

»Da, moj dragi Koperfilde, *kad* postanem, ispričaću tu priču kao što sam rekao«.

Idemo zajedno ruku pod ruku. Večeraću sa Tredlsovom porodicom. Danas je

Sofijin rođendan, i Tredls mi usput priča o svojoj sreći.

»Zaista sam bio u stanju, dragi moj Koperfilde, da uradim sve ono što mi je najviše ležalo na srcu. Prečasni Horas je dobio onu parohiju sa četiri stotine pedeset funti godišnje; naša dva dečaka dobijaju najbolje obrazovanje i odlikuju se kao vredni đaci i dobra deca; tri devojke su se dobro udale; tri druge žive s nama; a ostale tri vode kuću prečasnom Horasu otkako je gospođa Kruler umrla, i sve su srećne«.

»Sem ...« napomenuh ja.

»Sem Lepotice«, kaže Tredls. »Da, velika je nesreća što se udala za onu skitnicu. Imao je u sebi neke vatrenosti i sjaja koji su je privukli. Bilo kako bilo, tek sad je opet kod nas u sigurnosti, otresla ga se, i mi je moramo razveseliti«.

Tredlsova kuća je baš jedna od onih — ili je verovatno da jeste — za koje su on i Sofija nekad u svojim večernjim šetnjama pravili raspored soba. To je prostrana kuća, ali Tredls ipak drži svoje hartije u sobi za oblačenje, a cipele zajedno sa hartijama. On i Sofija su se stisli u sobe na gornjem spratu, a najbolje prostorije prepustili Lepotici i devojkama. Nema u kući nijedne suvišne sobe, jer ima toliko devojaka, i uvek toliko, da ih ne mogu prebrojati. Dok ulazimo, čitava ih je gomila; trče prema vratima i dodaju Tredlsa jedna drugoj da ga izljube dok ne izgubi dah. Tu je nastanjena za sva vremena udovica sa malom devojčičom, sirota Lepotica, i tu su na ručku povodom Sofijinog rođendana tri udate devojke sa svojim muževima, pa brat jednog muža, rođak drugog i sestra trećeg, koja kao da je verena za onog rođaka. A Tredls, sasvim onaj stari, prirodan kao uvek, sedi u dnu velikog stola kao patrijarh, dok Sofija zrači od sreće na njega sa pročelja, preko veselog stola koji blista, ali svakako ne sjajem onog prostog metala.

A sada, dok završavam ovaj svoj rad, ugušujući želju da se i dalje zadržim na njemu, ta lica blede. Ali se jedno lice, koje sija na mene kao nebeska svetlost pri kojoj vidim sve ostale predmete, nalazi iznad i ispred njih. I ono ostaje.

Okrećem glavu i gledam ga u njegovoj divnoj vedrini kraj sebe. Moja lampa škilji; pisao sam do kasno u noć; ali mi je društvo njeno drago prisustvo, bez kojeg ne bih ništa bio.

O, Agnesa, sušo moja, dao bog da tvoje lice bude tako kraj mene i kad mi se bude gasio život; i, da te, kad stvarnosti bude nestajalo oko mene kao ovih senki koje se gube, još uvek vidim kraj sebe kako mi pokazuješ naviše!

{1} Kruna — pet šilinga. — Prim. prev.

{2} Baboon — veliki afrički majmun. — Prim. prev.

{3} Baboo — hindujski gospodin (kao titula). — Prim. prev.

{4} Begum — u Indiji kraljica ili dama visokog položaja. — Prim. prev.

{5} U Engleskoj je postojao običaj da se čiode namenjene pelenama budućeg novorođenčeta zabadaju u jastuče tako da zajedno čine slova dveju želja: »Dobro došli, bebo«, i »Bog te čuvao, bebo!« — Prim. prev.

{6} Laudanum — tinktura opijuma. — Prim. prev.

{7} Neobrazovani ljudi u Engleskoj imaju običaj da glas »h« izostavljaju onde gde postoji, a umeću onde gde ne postoji. Tako Pegoti mesto Ham kaže am (prvo lice jednine od pomoćnog glagola to be). — Prim. prev.

{8} Nekakva ogromna legendarna ptica u arapskim pričama. — Prim. prev.

{9} Luger — brodić s tri jarbola i s trapezastim jedrima. — Prim. prev.

{10} Junaci iz čuvenih romana: prva tri od Smoleta, četvrti od Fildinga, peti od Goldsmita, šesti od Servantesa, sedmi od Lesaža i osmi od Defoa. — Prim. prev.

{11} Engleska pinta — mera za tekućinu. Nešto više od pola litre. Prim. prev.

{12} Alguazil — španjolska reč, znači policajac. — Prim. prev.

{13} U Engleskoj je običaj da se zavese na prozorima navuku i svi kapci zatvore dok je mrtvac u kući. — Prim. prev.

{14} Steer znači krmaniti, a rudder znači krma, — te otud Pegotijeva pometnja. — Prim. prev.

{15} Gospođa Gamidž misli na sirotinjski dom. — Prim. prev.

{16} Gunpowder Plot — zavera engleskih katolika koja je imala za cilj da 5 nov. 1605. digne u vazduh engleski parlament zajedno sa kraljem i svim članovima parlamenta. Zavera je na vreme otkrivena i sprečena. — Prim. prev.

{17} Experientia — lat. reč, iskustvo. — Prim. prev.

{18} Murderer znači ubica. — Prim. prev.

{19} Trik-trak-stova igra za dve osobe. — Prim. prev.

{20} Bedlam — ludnica u Londonu. — Prim. prev.

{21} Deivi je skraćeno ime Deivid (David), te po sličnosti s tim imenom Stirford Davidu nadeva žensko ime Deizi, što znači krasuljak, simbol čednosti i čistoće. — Prim. prev.

{22} Iksion — po grčkoj mitologiji kralj Lapida, kome je, Jupiter dao odobrenje da živi na Olimpu, pa ga, pošto je ovaj uvredio Junonu, bacio u pakao i osudio da ga vežu na plameni točak koji će se večno okretati. — Prim. prev.

{23} Igra reči sa francoskim bon soir — dobro veče i sličnim engleskim rečima Bob swore — »Bob opsova«. — Prim. prev.

{24} Doktorski dom — sudovi za brakorazvodne i testamentarne sporove koji su spadali pod svešteničku jurisdikaciju u zgradama kraj porte crkve Sv. Pavla u Londonu, gde su sudije i profesori prava stanovali i zajednički se hranili. — Prim. prev.

{25} Gros — dvanaest tuceta, to jest sto četrdeset i četiri. — Prim. prev.

{26} »Panč« — ličnost u pozorištu drvenih lutaka. — Prim. prev.

{27} Teleća glava tako pripremljena i začinjena da je dobila izgled i ukus kornjače. Supa od toga imitira zelenu supu od kornjače. — Prim. prev.

{28} Rimski bogovi domaćeg ognjišta. — Prim. prev.

{29} Gaj Foks (Guy Fawkes) — vođa katoličke zavere protiv Parlamenta 1605 g. Na godišnjici njihove zavere spaljuje se groteskno obučena figura koja se po njemu naziva Gaj. — Prim. prev.

{30} U Engleskoj srednjoškolsku omladinu oslovljavaju sa master. Srednjoškolac stiče pravo na titulu mister tek po završetku srednje škole. — Prim. prev.

{31} Galon = 4,54 litre. — Prim. prev.

{32} Gipsy — na engleskom znači Ciganin. — Prim. prev.

{33} Prvi deo reči Copperfull — copper — znači bakar i bakrač za pranje rublja, a full znači pun, te Koperful znači pun bakrač. — Prim. prev.

{34} In statu quo (ante) — u istom stanju kao i ranije. Prim. prev.

{35} Stihovi iz pesme »Auld Lung Sine« škotskog pesnika Roberta Bernsa, koji znače ‚Nas dvojica smo trčali po padinama gorskim i trgali bele rade krasne’. — Prim. prev.

{36} Sibarićanin — stanovnik Sibarisa, stare grčke kolonije u Italiji, poznate sa raskošnog i mekušnog života. — Prim. prev.

{37} Bahant — učesnik u orgijama u čast Bahusa, boga vina. — Prim. prev.

{38} Tower of London — londonska tvrđava i dvorac. Služio kao tamnica za visoke ličnosti. — Prim. prev.

{39} Aluzija na alegorični roman »Poklonikovo putovanje« od Džona Banjana, gde se priča o naporima koje Hrišćanin, glavna ličnost romana, podnosi da bi stigao do dvorca »Krasote« na toregu Teškoći. — Prim. prev.

{40} Dik Uitington (Dick Whittington), ličnost iz popularne priče XIV veka. Ostavši siroče, došao je pešice u London. Na rad ga je primio nekakav bogat trgovac da pomaže kuvarici. Od ušteđevine kupio je mačku. Kad je njegov gazda otpremio lađu s robom za Afriku, on mu dade svoju mačku da mu je tamo proda. Mačku je kupio sultan od Berberi je za suvo zlato, jer mačaka tamo nije bilo, te su miševi slobodno hodali po stolu za vreme jela. Postavši bogat, Dik je postao lordmer, predsednik opštine grada Londona. — Prim. prev.

{41} Deo volente — na lat.: ako bog da. — Prim. prev

{42} … In esse … in pose — (latinski) koja je već to… koja će to biti. — Prim. prev.

{43} Tabu — običaj u Polineziji da se neko lice ili životinja izdvoji ili označi као nešto prokleto ili sveto. — Prim. prev.

{44} Igra reči: u engleskom se i osobno ime Heer i imenica heap (hrpa) izgovaraju isto. — Prim. prev.

{45} Mikober time misli na Hamleta. — Prim. prev.

{46} Samson — jedan od sudija Izrailjevih, čuven sa svoje divovske snage, kojom se za svoj rod borio protiv Filistinaca. — Prim. prev.